LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 1 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3539 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՉ ԳԼՈՒԽ, ՈՉ ԹԵՒ...

Անզօ՛ր են բոլոր բառերը, որակելու համար այն հարուածը որ ահա նորէն կ'իջնէ Երեւանի գլխուն, իբրեւ «մաքրագործում»։

Եւ երեւակայեցէք ողբերգութիւնը,— անգիր եւ անյեղլի օրէնքի մը ուժով, այս անգամ թաւալգլոր կ'իյնան բուն իսկ անոնք որ հազար կտոր կ'ըլլային, 1936 յունիս 9էն ի վեր, սեւցնելու, տորելու համար իրենց նախորդները... ։

Օր չէր անցներ որ անոնք «Հայր Մեր»ի պէս չարտասանէին պայմանագրական բառերը,— «սրիկայ, դաւաճան, լկտի, կատաղած շուն» եւայլն, անուանարկելու համար Աղասի Խանջեանը եւ միւսները։

Որ եւ է ժողով յաջողութեամբ վերջացած չէր նկատուեր, առանց կարկուտի պէս լուտանք թափելու Հայաստանի երբեմնի ամենազօր վարիչներու գլխուն։

Եւ, մօտաւորապէս 18 ամիսէ ի վեր, լարուած էին ամբողջ կուսակցական եւ վարչական մեքենան, մամուլն ու բեմը, հաւատարմութեան ուղերձներ փութացնելու համար Մոսկուա, գազանաբարոյ Ստալինի ոտքերուն տակ, «բոլոր դաւաճանները անխընայ ոչնչացնելու» յանձնառութեամբ։

Ճակատագրական անէծքի մը պէս, ահա նոյն որակումներն ու մեղադրանքները, նոյն բանաձեւերն ու յանձնառութիւնները կը սպառնան ոչնչացնել հաւատարիմ համարուած Գուլոյեանն ու Ամատունին, Գումեդիններն ու Ակոբովները եւ միւսները։

Նոր ամբաստանեալները կը ձաղկուին ոչ միայն իբրեւ դաւաճան եւ «մաուզերիստ», այլեւ իբրեւ անջատողակա՛ն։ Ու նաեւ իբրեւ միջցեղային ատելութիւն սերմանող, կեղծարար եւ մարդասպան։

Դժբախտաբար ուրիշ աղբիւր չունինք այսօր, բացի «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի լաւատեղեակ թղթակցէն, որ իր տեղեկութիւնները քաղած է բուն իսկ խորհրդային թերթերէն եւ զեկուցումներէն։ (Փարիզի թերթերը չեն զբաղիր այսպիսի մանրամասնութիւններով...)։

Ուրեմն, պատկերը ամբողջական չէ տակաւին։ Հարկ է սպասել նոր լուրերու եւ մասնաւորապէս խորհրդային մամուլին, ըմբռնելու համար ամբողջ ողբերգութիւնը, որ շարունակելի է, ոճրարկածով ուռած թերթօնի մը պէս։

Բայց, անվիճելի է մէկ բան,— Սուլթան Ստալին անխնայ կը կտրէ Հայաստանի ոչ միայն գլուխները, այլեւ թեւերը։ Կըրնայինք ըսել՝ ամբողջ ողնայարը։

Տասն անգամ շարած ենք անունները այն կարմիր գլուխներուն որ Երեւանը կը վարէին 15 տարիէ ի վեր, տիրաբար եւ համաձայն Մոսկուայի հրամաններուն։ Բացատրած ենք ամէն մէկուն հանգամանքը, դերը, արժէքը, վարած քաղաքականութիւնը։

Արդ, նոյն սերունդէն չէ մնացած մէկը, որ արտաւորուած չըլլայ, իբրեւ «ժողովուրդի թշնամի»։

Ի վիճակի չենք հաստատապէս յայտնելու թէ ո՛վ ինչ եղած է։ Կան, անշուշտ, բանտարկեալներ, աքսորականներ կամ տնային բանտարկութեան դատապարտուածներ։ Թերեւս ալ գնդակահարուածներ։

Ինչպէս կը հաւատէր իրագեկ մը, եւ ինչպէս տարիներու փորձն ալ կը հաստատէ, այս ջնջուածները պարզապէս «քառասնօրեակ»ի մատնուած են (քարանթինա)։ Զրկուած՝ ամէն իրաւունքէ եւ մէկուն-միւսին բարեւէն, քուրջի պէս անկիւն մը նետուած, անոնք միջոց չունին մինչեւ իսկ ապրուստ ճարելու, բարեկամներու աջակցութեան ապաւինելու։ Եւ շատերը ապահովաբար պիտի նախընտրէին աքսորը, քան այս վիճակը որուն պիտի չդիմանար քսան շուն մը անգամ....

Անշուշտ միայն Հայաստանի յատուկ չէ այս անասելի փլուզումը։ Մուրճն ու մանգաղը նոյն սաստկութեամբ, թերեւս աւելի անողորմաբար կը գործեն միւս հանրապետութեանց մէջ, ինչպէս կը կարդանք ամէն օր։

Բայց եւ այնպէս, ամէն մարդ իր ցաւը կուլայ։ Եւ բնականաբար շատ աւելի խոր եւ անտանելի կը դառնայ հայկական ցաւը, քանի որ մեր հայրենիքը ոչ միայն փոքր է, այլեւ անճար՝ ամէն տեսակէտով։

Հայաստանը ոչ Ուկրայնա է, որ ունի 30 միլիոն բնակիչ եւ հետեւաբար ընդունակ է միշտ նոր տարրեր արտադրելու, ոչ ալ նոյնիսկ Վրաստան, որուն եղած-չեղած ժողովուրդը կը գտնուի հայրենի սահմաններուն մէջ։

Հայաստանը դժբախտ է նաեւ իբրեւ ծայրագաւառ, անտէր անտիրական, փռուած ապերախտ սահմաններու վրայ։

«Ռնամտիկներ» կան անշուշտ.— Մոսկուայէն, Թիֆլիսէն կամ Բագուէն։ Բայց անոնք յատկապէս ընտրուած եւ տեղաւորուած «աչքեր» են, լրտեսական, հետախուզական ցանցեր, միշտ պատրաստ՝ օրը օրին տեղեկագիրներ փութացնելու, մատնութիւններ կատարելու, նոր «մերկացումներ» թելադրելու։

Այն օրէն ի վեր որ լուծուեցաւ Կովկասեան Դաշնակցութիւնը եւ իւրաքանչիւր հանրապետութիւն «անկախ» հռչակուեցաւ, Մոսկուա իր գործակալները տեղաւորեց բոլոր դիրքերուն վրայ, եւ անոնք աւելի ձայն ունին, քան բուն տեղացիները, որքան ալ բարձր պաշտօնի վրայ գտնուին։

Գաւառը կը լրացնեն «Փրավդա»յի եւ «Իզվեստիա»յի թղթակիցները, տեսակէտներ պարզելով, մատնութիւններ կատարելով նոյնիսկ... մշակոյթի ճակատին վրայ։ Գրականութենէն եւ մամուլէն մինչեւ թատրոնը։

... Եւ տակաւին կը սպասենք որ Հայկական Արտասահմանը խօսք մը արտասանէ։ Հոգ չէ, պղատոնական, բայց գոնէ մարդավարի։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ «ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐ» ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Վարչապետ Գուլոյեան, կ. կ.ի քարտուղար Ամատունի, օգնականը՝ Ակոբով, հող. գործավար Գումեդին վտարուած իբրեւ ժողովուրդի թշնամիներ

Իբրեւ թէ անջատողական դաւեր սարքած էին

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Մոսկուայի թղթակիցը, որ անցեալ տարի առաջին անգամ հաղորդած էր Աղասի Խանջեանի անձնասպանութիւնը, տխուր լուրեր կը հաղորդէ երեքշաբթի օրուան թուականով, հետեւեալ խորագիրներուն տակ.— ՍԹԱԼԻՆԻ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ.— ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԵՒ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐԸ ԿԸ ՋՆՋՈՒԻՆ.— ԱՆՋԱՏՈՂԱԿԱՆ ԴԱՒԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔ։

Ահաւասիկ իր հեռագիրը.—

Մոսկուա հասած լուրերու համաձայն, Խ. Հայաստանի Դաշնակցային կառավարութիւնը այժմ «կը մաքրագործուի» մասնաւոր եռանդով։

Երկու ամիս առաջ անոր նախագահը, Հանէսօղլեան, պաշտօնանկ եղաւ, իբրեւ ժողովուրդի թշնամի։ Յետոյ ատեն մը լռութիւն տիրեց, բայց քանի մը օր առաջ գրեթէ ամբողջական աւլումի մը ենթարկուեցան կուսակցութեան եւ կառավարութեան ղեկավարները, ամբաստանուելով իբրեւ դաւաճան, խափանարար եւ ժամանակից անջատողական դաւերու։

Այս «Հայաստանի ժողովուրդի թշնամիները» այսօրուան խորհրդային մամուլին մէջ կը յիշուին իբրեւ «պաշտօնանկ եւ վտարուած»։ Կարելի է աւելցնել թէ ապահովաբար ձերբակալուած են։ Հրատարակուած անունները են.—

ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ.— Նախագահ Ժող. գործավարներու խորհուրդին (վարչապետ)։

ԳՈՒՄԵԴԻՆ, հողագործական գործավար, եւ, աւելի կարեւորը, ԱՄԱՏՈՒՆԻ, կուսակցութեան գլխաւոր քարտուղարը եւ իր փոխանորդը՝ ԱԿՈԲՈՎ։

Դեռ 18 ամիս առաջ, Ամատունի յաջորդած էր կուսակցութեան վաղեմի քարտուղարին՝ Խանջեանի, որ անձնասպանութիւն գործած էր, երբ «բռնուեցաւ ցանցի մէջ եւ յուսահատօրէն խճճուած ազգայնական տարրերով», համաձայն այն ատեն հրատարակուած պաշտօնագրական զեկոյցին։ Դժբախտաբար, հիմա կ'ըսեն թէ իր յաջորդն ալ նոյն ծուռ ճամբէն քալած էր։

Իբրեւ հետեւանք այն յարաբերութեանց զոր արտօնուած են պահել Անգլիոյ, Մ. Նահանգներու, Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի հայ հասարակութեանց հետ, եւ այդ երկիրներէն քանի մը հազար գաղթականներու վերջին վերադարձին դէպի հայրենիք, Խ. Հայաստանի առաջնաւոր քաղաքացիները մասնաւորապէս ենթակայ են «քաղքենի ազգայնականութեան» մեղադրանքին։ Այսպիսի ամբաստանութիւն մը արդէն ուղղուած է միւս բոլոր դաշնակցային հանրապետութեանց դէմ, միակ բացառութեամբ Ատրպէյճանի, քարիւղի կեդրոնական շրջանը որուն մայրաքաղաքն է Բագու։

Դիր զձեռս ի վերայ մեղաց...

Թղթակիցը կը շարունակէ.—

Որովհետեւ այս սահմանամերձ հանրապետութիւնները դէթ անուանապէս իրաւունք ունին անջատուելու Խ. Միութենէն, միայն մէկ քայլ կը մնայ ազգայնականութեան մեղադրանքէն մինչեւ «անջատողական դաւերու» մասնակցած ըլլալու աւելի ծանր բայց հաւասարապէս ընթացիկ ամբաստանութիւնը։

Հայկական հանրապետութեան այս վարիչներուն դէմ եղած ուրիշ ամբաստանութեանց մէջ կան հետեւեալ կէտերը.—

Հրահրած են ցեղային ատելութիւնը՝ զրկելով թուրք փոքրամասնութեանց պատկանող ագարակներ։

Կեղծած են Հայաստանի Կոմ. կուսակցութեան համագումարին մեքենագիր տեղեկագիրը՝ ջնջելով այն բոլոր ճառերը որ մեղադրանքներ կը պարունակէին իրենց դէմ։

Սպաննել տուած են անոնք որ կը փորձէին երեւան հանել իրենց մեղքերը։

Վարչապետ, Գուլոյեան, երբեմն մասնաւոր քարտուղարն էր Լէօն Քամենեւի, ականաւոր նախկին ընդդիմադիրը որ Զինովիեւի հետ գնդակահարուեցաւ անցեալ տարի։ Ամատունի Թրոցքիական մըն էր 1925ին։

Հայաստանի Կոմ. կուսակցութեան լիագումար ժողովը նամակ մը ուղղելով Սթալինի, ԻՐ ԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ ՊԱՏԻՒԻ ԽՕՍՔԸ ԿՈՒՏԱՅ՝ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԲՈԼՈՐ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐԸ ՈՉՆՉԱՑՆԵԼՈՒ։

**** Թղթակիցը յետոյ փաստեր կը յիշէ, ապացուցանելու համար այս «մաքրագործումներու» սրընթաց թափը.— Իքրամով, Ուզպէկիստանի հանրապետութեան կուսակցական քարտուղարը, որ անցեալ յուլիսին «հաշուեյարդարի ենթարկած էր» ամենազօր վարչապետ Ֆէյզուլլահ Խոճայեւը եւ անոր բոլոր հետեւորդները, իբրեւ լրտեսներ եւ դաւաճաններ, այժմ ինք ալ «հաշուեյարդարի ենթարկուած է» իբրեւ լրտես եւ դաւաճան, իր բոլոր հետեւորդներուն հետ միասին, մէկն ըլլալով իր առաջարկած վարչապետը՝ Քէրիմով։*

**** Մահուան դատապարտուեցան 10 — 12 պաշտօնեաներ Լէնինկրատի եւ Թուլայի մէջ, ուրիշ եօթը հոգի ալ՝ Քարելիոյ մէջ, իբրեւ արմտիք փճացնողներ։*

Մուսոլինի Հռոմ վերադարձաւ եւ կը սպասէ Հիթլերի այցելութեան

Մուսոլինի ամրապնդելէ վերջ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ գործակցութիւնը, ինչ որ կը նշանակէ միացեալ ճակատ 115 միլիոն քաղաքացիներու, Պերլինէն մեկնեցաւ չորեքշաբթի կէս օրէն վերջը, մասնաւոր կառախումբով մը։ Մինչեւ աւստրիական սահմանագլուխը իրեն ընկերացաւ Ռուտոլֆ Հէս, նացի կուսակցութեան փոխ-վարիչը։ Մինչեւ կայարան ողջերթի գացած էին Հիթլէր եւ կառավարութեան ու ազգայնական գլխաւոր անդամները։ Մուսոլինի կառախումբ մտնելով, պատուհանին առջեւ կեցաւ եւ ժպտադէմ շնորհակալութիւն յայտնեց իր զինակիցներուն։ Երբ կառախումբը ճամբայ ելաւ, ֆաշական քայլերգը հնչեց եւ երկու Առաջնորդները ֆաշական բարեւներ փոխանակեցին։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՌԼԸՔԷՆ

Այսօր վրէժ պիտի լուծեմ իմ ընթերցողներէս, որոնք տոմս մը կ'ուզեն ամէն օր անպայման։ Գիտե՞ն որքան որ, տոմս մը գրելու համար, պէտք է կարդալ ըվըը-զըվըը յօդուածներ, հաստ-փոշոտ թերթեր, պաղ-գաւակ թղթակցութիւններ, ընկճել ոտանաւորներ, զգուշիկ քննադատութիւններ։

Այսօր դէզ մը բան կարդացի, սակայն բան մը չմնաց ակռայիս տակ։ Քանի մը քաղուածքներ ընթերցումներէս, *առլըքէն* մը պատրաստելու համար ձեզի։

(*Առլըքէն*ը կատակերգակ մըն էր, որ բեմ կ'ելլէր գլուխը ածիլած, երեսը սեւ ձիւթով ծեփած, զգեստները բազմագոյն կարկտաններով կարած։ Այս պատկերէն առաջնորդուած՝ հիմա առլըքէն կը կոչուի կերակուր մը որ պատրաստուած է քանի մը տեսակ կերակուրի մնացորդներով, ձուկի փուշերով, ոսկորի կտորուածքով։ Ճիշդ ինչպէս այսօրուան տոմսս)։

«*Մաթէն*» կը գրէ.—

Վիշիի մէջ *Թոսքա* խաղացին վերջերս։ Թատերասրահը լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Ցանկարծ կրակի հոտ մը,— ելեկտրական լարերը կրակ էին առած։ Հրդեհին վախը խուճապ մը ստեղծեց, ու թերեւս բոլոր հանդիսականները իրար կոխկրտէին, եթէ նուագախումբին վարիչը չհրամայէր նուագել ֆրանսական ազգային քայլերգը։ Ու բոլորը ոտքի կանգնած, քարացած սպասեցին որ վերջանայ ազգ. քայլերգը, երբ հրշէջները, աւելի արագ շարժելով, մարեցին կրակը։

Խուճապը փարատած էր։

Մեր մէջ ալ, կարելի՞ է ազգային սրբութեան մը ոգեկոչումով դադրեցնել կռիւ մը,— իցի՜ւ թէ։

«*Ժուռնալ*» կը գրէ.—

Գրագէտ Ֆրանսիս տը Քրուասէ դասախօսութիւն մը տուաւ, վերջերս, կիներուն մասին։ Իր պղպեղի պէս տաք եւ ձիւնի պէս պաղ խօսքերէն կ'առնեմ հետեւեալները.—

Կիները շատ կը զայրանան՝ երբ իրենց ամուսինը նախանձոտ է, բայց նոյնքան կը զայրանան՝ երբ նախանձոտ չէ։

Այս բանը գիտէի՞ք։

Կիները այնպէս կ'ենթադրեն որ սէրը ծանրակշիռ բան մըն է, բայց կը նախընտրեն սիրահարներ, որոնք թեթեւ նկարագիր ունին։

Ասիկա գիտէի՞ք։

Կիները կը սիրեն ունենալ հաւատարիմ Տօն Ժուան մը, ինչ որ կը նըշանակէ փնտռել գինով մը որ չի խըմեր։

Ասիկա գիտէի՞ք։

Այսպիսի բարձր նիւթերու մասին կը խօսին եւրոպայի դասախօսները, սիրելիդ իմ Առլըքէն։

«*Փարի - Միտի*» կը թարգմանէ Գերմանիոյ երկաթուղիներու ընկերութեան հետեւեալ շատ բանաստեղծական յայտարարութիւնը.—

Ամէն տարի, աշնան, երբ ծիծեռնակները կը թողուն Եւրոպան եւ կը մեկնին հարաւ, Գերմանիոյ մէջ ինչպէս այլուր կը գտնուին «ճամբան մոռցած» ծիծեռնակներ, հիւանդ կամ ծեր, որոնք ուժ չունին Ալպեան լեռները անցնելու։ Գթասիրտ Գերմանացիները, հաւաքելով զանոնք՝ կը դնեն վանդակներու մէջ, կը յանձնեն երկաթուղիներու ընկերութեան, որ ծիծեռնակները կը փոխադրէ Միլանօ, ուրկէ օդանաւ կը դրուին ու կը ղրկուին Վենետիկ։ Այնտեղ կը բացուին վանդակները եւ մահուընէ ազատած ծիծեռնակները թեւ կ'առնեն ազատ եւ արեւաշէր երկինքին մէջ։

Հիմա պիտի խորհիք,— այս ի՜նչ հոգածութիւն անպաշտպան էակներու մասին։ Բայց եւրոպացի բարեկամ, ես գիտեմ ճամբայ մըն ալ, հայկական գողգոթան, ուրկէ չկրցան քալել Հայոց խեղճ երեխաները։ Ոչ ոք եղաւ որ հաւաքէր զանոնք, այդ Հայու ծիծեռնակները, եւ Թուրքին սուրը, աւելի անգութ քան ձմեռը, սպաննեց զանոնք։

Որո՞ւ դուռ կուտաք, եւրոպացինե՛ր, ձեր առլըքէնի բազմազանով։

(Առլըքէն կը նշանակէ նաեւ մարդ մը որ տեսակէտ չունի, ասկէ անկէ տեսակէտներ կ'առնէ եւ կը կարկտէ իր խօսքերուն, ինչպէս եւրոպացիները, որ, մանաւանդ այս օրերուն, թէ պատերազմ կ'երգեն եւ թէ խաղաղութիւն, թէ մշակոյթ եւ թէ բարբարոսութիւն, թէ առաքինութիւն եւ թէ անբարոյութիւն, թէ համերաշխութիւն եւ թէ իրար-ճզմութիւն)։

Առլըքէնի այս ապուրին կ'ուզէի խառնել հայ «բուհեմի»ներու մէկ բըռուցիկին տեսակէտները, — սակայն ուրիշ առթիւ։

ԱՐԱՁ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Աթի - Միսաւան Ա. Կէօքենեան (Լառնաքա - Կիպրոս)	200
Սեպտ. 25ի գումարը	6018
Ընդհ. գումար՝	6218

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Զրոյցներ՝ Ազգ. Ժողովի լուծման մասին

Պոլսէն կը հեռագրեն «*Տէյլի Թէլէկրաֆ*»ի, սեպտ. 28 թուականով.—

Հաւանական է որ մօտերս կարեւոր փոփոխութիւններ կատարուին թրքական սահմանադրութեան մէջ, ինչպէս կը հաղորդէ սովորաբար լաւատեղեակ թուրք թերթը՝ «Թան»։ Կ'ըսուի թէ Ազգ. Մեծ Ժողովը (Խորհրդարան) որ այժմ կը բաղկանայ միայն մէկ ժողովէ, պիտի լուծուի եւ բոլորովին պիտի վերակազմուի։ Նոր եւ երիտասարդ անձեր պիտի ընտրուին ուղղակի ընդհանուր քուէարկութեամբ, իբրեւ անդամները երեսփ. ժողովի, իսկ ներկայ տարէց երեսփոխանները պիտի կազմեն ծերակոյտը, եւ անհատական շրջանները պիտի ջնջուին։

*** Իսկ Հավասի թղթակիցը կը հեռագրէ.— *Անատոլուի գործակալութիւնը հրատարակեց հանրապետութեան նախագահին քարտուղարութեան մէկ պաշտօնական զեկոյցը, որ կ'ըսէ թէ ամբողջովին անհիմն են Իսմէթ Ինէօնիւի խնդրանքին վրայ թուրք թերթերու հրատարակած տեղեկութիւնները եւ կրնան սխալ մեկնութեանց տեղի տալ երկրին մէջ թէ դուրսը։ Համաձայն զեկոյցին, թուրքերէն «Թան»ի տուած տեղեկութիւնները՝ սահմանադրութեան կարծեցեալ փոփոխութեանց, խորհրդարանի լուծման եւ նոր ընտրութեանց մասին՝ անճիշդ են, ինչպէս եւ ուրիշ թերթերու այն ակնարկները թէ ապագայ կառավարութիւնը աւելի ազատական պիտի ըլլայ։ Միակ ճիշդ լուրը այն է որ Ճէլալ Պայար պիտի ստանձնէ վարչապետութիւնը, երբ խորհրդարանը վերաբացուի։*

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ Միութենէն պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ վարչապետին, ամսական 150 ֆրանքի յաւելուածական հատուցում եւ թոշակի յաւելում խնդրելու համար։ Հաշուի եղած է որ եթէ ընդունուի այս պահանջը, 1.480.000.000 — 1.500.000.000 ֆրանք պիտի աւելնայ պետական ծախքը՝ այս տարեշրջանին։ Ինչպէս գրած ենք արդէն, պաշտօնեաները ցոյց մը սարքած են հոկտեմբեր 6ին։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ 150ԱՄԵԱԿԸ

Անցեալ շաբթու, Միացեալ Նահանգներու մէկ ծայրէն միւսը, տօնի ունեցան շքեղ տօնակատարութիւններ այս մեծ Հանրապետութեան Սահմանադրութեան 150ամեակի առթիւ:

Ամէն տեղ մասնաւոր ջանք էր թափուած արտակարգ հանդիսաւորութեամբ տօնելու պատմական առաջնակարգ կարեւորութիւն ունեցող փաստաթղթի ստորագրութեան 150րդ տարեդարձը:

Եւ այդ՝ ամենայն իրաւամբ: Այնպիսի պահու մը, երբ ամէնէն քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ իսկ ազատ ժողովրդապետական կարգերը ենթակայ են վտանգի՝ յայտարարուելով հինցած փտած. այնպիսի պահու մը, երբ շարք մը առաջաւոր երկիրներ, ինչպէս Գերմանիա, Իտալիա եւ Խորհրդային Միութիւն, աննախընթաց բռնապետական ռեժիմներու փորձադաշտեր են դարձած եւ միջոցներ չեն խնայեր խորտակելու ազատ ժողովրդապետական կարգերը ամբողջ աշխարհի մէջ. վերջապէս, այնպիսի պահու մը, երբ Սպանիոյ մէջ նոյնիսկ աննախընթացօրէն արիւնալի պատերազմ մը կը մղուի ազատ ժողովրդապետութեան փոխարէն բռնապետութիւն հաստատելու համար, շատ բնական է, որ Միացեալ Նահանգներու վարիչ մարմինները ամէն ջանք թափէին ժողովրդական լայն զանգուածներու մտքին մէջ անջնջելի կերպով դրոշմելու անփոխարինելի արժէքը այն Սահմանադրութեան, որ ծնունդ տուաւ եւ ամբողջ 150 տարի ապրեցուց այս մեծ Հանրապետութիւնը՝ հասցնելով զայն աննախընթաց բարձրութեան:

Կարելի է համարձակօրէն ըսել, որ ազատ ժողովրդապետական երկիրներու մէջ Միացեալ Նահանգները բացառիկ տեղ կը գրաւեն իրենց Սահմանադրութեամբ, որ յաջողած է 150 տարուան ամբողջ կեանք ունենալ եւ անվթար պահպանուիլ ամբողջութեամբ:

Եւ աւելի ծայր աստիճան զարմանալի է, որովհետեւ 150 տարուան մէջ հիմնովին փոխուած են այս երկրի պայմանները, գերազանցապէս հողագործական երկիր մը դարձած է աշխարհի ամենամեծ ճարտարարուեստական երկիրը: Աւելի զարմանալի է մանաւանդ այն պարագայով, որ 150 տարուան մէջ Միացեալ Նահանգները անցած են ծայրագոյն քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական տագնապներու մէջէն, ունեցած են մինչեւ իսկ չորս տարի տեւող ներքին քաղաքացիական պատերազմ մը, ունեցած են քանի մը պատերազմներ ուրիշ ազգերու հետ: Եւ, սակայն, այս երկրի Սահմանադրութիւնը փառաւորապէս կրցած է դիմանալ այդ բոլոր փոփոխուող պայմաններուն, տագնապներուն եւ պատերազմներուն:

×

Ի՞նչ է գաղտնիքը ամերիկեան Սահմանադրութեան այդ հրաշալի կենսունակութեան եւ յարատեւութեան:

Նախ եւ առաջ՝ այն, որ Սահմանադրութիւնը ամէն անհատի ապահոված է քաղաքացիական ազատութիւններ (խօսքի, մամուլի, խղճի, գործի, նախաձեռնութեան), ամէն անձի ապահոված է անկաշկանդ պատեհութիւն ապրելու, աշխատելու, հարստանալու եւ վայելելու իր ուզած ձեւով:

Երկրորդ՝ Սահմանադրութիւնը երկրի կառավարութիւնը յանձնած է ժողովուրդին, այսինքն՝ ժողովուրդի կողմէ կանոնաւոր կերպով ընտրուած ներկայացուցիչներուն: Եւ այս՝ ոչ թէ թուղթի վրայ միայն, ինչ որ կը տեսնենք, օրինակ, Խորհրդային Միութեան մէջ, այլ իրապէս:

Երրորդ՝ թէեւ, ըստ Սահմանադրութեան, կառավարութիւնը եղած է ժողովուրդի մեծամասնութեան քուէով ընտրուած կառավարութիւն մը, բայց փոքրամասնութիւնը երբեք չէ ճնշուած շնորհիւ նոյն Սահմանադրութեան կողմէ փոքրամասնութեան իրաւունքներու իրական պաշտպանութեան:

Չորրորդ՝ կառավարութիւնը չէ կրցած ի չարը գործ դնել ժողովուրդի վստահութիւնը եւ, մեծամասնութեան քուէն շահելէ յետոյ, ի վնասի չէ եղած ու չէ ընելու այն, ինչ որ ըրաւ Հիթլէր 1933ին Գերմանիոյ մէջ, այսինքն՝ խեղդելու փոքրամասնութիւնը, վերցնելու քաղաքացիական ազատութիւնները եւ հաստատելու բռնապետութիւն: Եւ ասիկա՝ դարձեալ շնորհիւ Սահմանադրութեան, որ շատ հեռատես ու իմաստուն կերպով բաժնած է իշխանութիւնը երկու ուղղութեամբ: Այն է՝ նախ Նահանգներու (տեղական) եւ Դաշնակցային (ազգային) կառավարութեանց միջեւ, ապա՝ իրարմէ անկախ զարգանալով օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական մարմինները: Այս երկու տեսակի բաժանումները արգելք են եղած միշտ, որ իշխանութիւնը կեդրոնանայ խմբակցութեան մը կամ անձի մը ձեռքը: Այս բաժանումներու պատճառով Նահանգներն ու Դաշնակցային կառավարութիւնը կաշկանդուած ու հակակշռուած են իրար, ինչպէս եւ նոյնն ըրած են իրարու հանդէպ կառավարութեան օրէնսդիր, գործադիր եւ դատական անկախ մարմինները:

Հինգերորդ՝ Սահմանադրութիւնը չէ եղած բան մը, զոր օրէնսդիր մարմինը կամ Քոնկրէսը կարենան փոխել դիւրութեամբ, այն է՝ սովորական ձեւով մը:

Սահմանադրութեան որեւէ յօդուածը փոխելու կամ անոր վրայ նոր յօդուած մը աւելցնելու համար, ոչ միայն Քոնկրէսը պէտք է քուէարկէ երկու երրորդի մեծամասնութեամբ, այլ եւ ամէն Նահանգ առանձին քուէարկութիւն պէտք է կատարէ եւ բոլոր Նահանգներու երեք չորրորդը պէտք է հաւանութիւն տայ: Այս արտակարգ երաշխիքները տրուած են Սահմանադրութեան պահպանման համար, որպէսզի պատահական մեծամասնութիւններ փոթորկայոյզ շրջաններու մէջ դիւրութեամբ չկրնան խորտակել Սահմանադրութեան հոյակապ շէնքը:

Վերջապէս, Սահմանադրութիւնը չէ դարձուած Սուրբ Գիրք մը, այսինքն՝ իբր Աստուծոյ խօսք, զոր անկարելի ըլլայ փոխել: Սահմանադրութիւնը, հակառակ փոփոխութեան համար եղած յիշեալ դժուարութիւններուն, այսուհանդերձ եղած է այնքան ճկուն, որ 21 անգամ ժողովուրդը անոր վրայ յաւելումներ ու փոփոխութիւններ է ըրած եւ այդ 21էն միայն մէկը, Արգելականութեան վերաբերեալ յետս է կոչած:

Ամերիկեան ժողովուրդը կատարելապէս իրաւունք ունի հպարտ ըլլալու իր Սահմանադրութեամբ եւ նոյնիսկ պաշտելու զայն:

Սահմանադրութեան շնորհիւ է որ այս երկիրը դարձաւ աշխարհի ամէնէն հզօր, հարուստ, ապահով ու բախտաւոր հանրապետութիւնը:

Սահմանադրութեան շնորհիւ է որ աշխարհի ամէն կողմէ եկած, տարբեր ցեղի ու կրօնի պատկանող զանգուածներ կրցած են կողք կողքի ազատ ու անկաշկանդ աշխատիլ ու վայելել բարօրութիւն մը, զոր չունի աշխարհի որեւէ ուրիշ ժողովուրդ, եւ ապրիլ ազատ, անկաշկանդ ու ապահով կեանք մը, որ աշխարհի շատ քիչ անկիւններու մէջ կարելի է գտնել:

Վերջապէս, Սահմանադրութեան շնորհիւ է որ այս երկիրը կրնայ աներկիւղ նայիլ իր ապագային եւ անոր հովանիին տակ տիրանալ աւելի բարձր բարօրութեան, ստեղծել աւելի մեծ ապահովութիւն եւ հասնիլ աւելի կատարեալ ու աւելի քաղաքակիրթ կեանքի մը մակարդակին:

Ամերիկեան ամէն քաղաքացի, ինչ ծագում ալ ունենայ, ինչ երկրէ ալ եկած ըլլայ, պարտաւոր է իր աչքի լոյսին պէս պահել Սահմանադրութիւնը եւ որեւէ զոհողութեան առջեւ կանգ չառնել՝ պաշտպանելու համար զայն բոլշեւիկեան եւ ֆաշական ոտնձգութիւններուն ու զաւերուն դէմ:

(Խմբագրական «Հայրենիք»)

ՔԻՒՐՏԵՐԸ
ԻՐԵՆՑ ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

Հիմա որ Քիւրտերը օրհասական կռիւ կը մղեն Թուրքերու դէմ, կ'ուզեմ քանի մը տեղեկութիւններ հաղորդել, քիւրտ ժողովուրդի սովորութիւններուն եւ բարքերուն մասին, աւելի քան եօթը տարի ապրած ըլլալով անոնց մէջ:

Իմ ճանչցած Քիւրտերը երկու տեսակ են, եւ թէ կրօնքով եւ թէ լեզուով իրարմէ կը տարբերին: Առաջինը կը կոչուին Խոյամ Քիւրտեր եւ Ալէվիներ: Այս վերջինները, որոնց գլխաւորներն են Տէրսիմի Քիւրտերը, ոչ Մուհամէտ կը ճանչնան եւ ոչ ալ անոր օրէնքները: Անոնք կը հաւատան զանազան մարգարէներու, ինչպէս Ալիին, Մուսային, Նոյին եւ Խըզըրին, որ ըսել է Ս. Սարգիս: Կը հաւատան նաեւ խաչին: Այս Ալէվիները Թուրքիոյ մէջ կ'օրակուին զանազան անուններով, — Զազա, Թախթաջը, Քըզըլպաշ եւ Տըմլիներ: Անոնք շատ քիչ յարաբերութիւններ ունին Թուրքերուն հետ: Իսկ Խոյամ կոչուածները անոնք են որ ընդունած են մահմետական կրօնքը ու կը հետեւին անոր օրէնքներուն, ինչպէս Թուրքերը: Այս վերջիններուն յարաբերութիւնները Թուրքերուն հետ լաւ էին: Կ'այցելէին անոնց մզկիթները, առանձին բարեկամութիւններ ունին իրարու հետ, ամէն տեսակի առեւտուր կ'ընեն, երբեմն նոյնիսկ ամուսնութիւններ ալ կը կնքեն իրարու մէջ:

Այս երկու Քիւրտերուն մէջ տեսակ մը խուլ պայքար կար, բնաւ վստահութիւն չունէին իրարու վրայ: Խոյամական կրօնքը ընդունող Քիւրտերը անօրէն կ'անուանեն միւս Քիւրտերը, եւ կ'ըսեն. — Անոնք Խոյամ ըլլալու համար նախապէս, պէտք է Հայերուն եկեղեցիները երթան եւ իրենց վրայի աղտոտութիւնները առաջին անգամ հոն թափեն եւ անկէ վերջ միայն արժանի կրնան ըլլալ գալու մեր մզկիթները: Իսկ ոչ-խոյամներն ալ չուան կ'անուանեն այն Քիւրտերը, որ դաւանափոխ եղած եւ ընդունած են մահմետական օրէնքը:

Այսպիսի խուլ պայքարներու հետեւանքով է որ յաճախ Թուրքերը առիթէն օգտուելով իրարու դէմ կռուի հանած են այս երկու ցեղակիցները:

Այս փոքրիկ եւ ընդհանուր ակնարկէ վերջ, անցնինք ասոնց դարերէ ի վեր ունեցած իրենց ներքին յատուկ սովորութիւններուն, որոնց մէջ շատ մը հայկական սովորութիւններու հետքեր ալ կը նշմարուին:

Ինչպէս ծանօթ է, Քիւրտերը առանձին գիր դրականութիւն չունին: Կարդալ գիտցողները կը կարդան արաբական տառերով որոնց վարժուած են թրքական մէտրէսէներուն մէջ: Այսպիսիներէ հազիւ թէ իւրաքանչիւր գիւղի մէջ մէկ կամ երկու հոգի գտնուին, այն ալ շատ սահմանափակ կարողութիւններով: Բացի այն հարուստ պէկերէն կամ աղաներէն, որոնք կ'ապրին քաղաքներուն մօտ եւ շնորհիւ իրենց հարստութեան, կրցած են քիչ մը աւելի ուսում առնել: Ասով մէկտեղ, ինչպէս վերը յիշեցի ունին իրենց առանձին լեզուներ, որոնք ոչ ամբողջովին բայց բաւական տարբերութիւններ կը ներկայացնեն: (Գուրմանճի եւ [illegible]): Քիւրտերու մեծամասնութիւնը ընդհանրապէս կը խօսին Գուրմանճի լեզուն: Այս լեզուն գործածողները բոլորն ալ ունին իրենց յատուկ գաւառաբարբառները, ինչպէս մենք. բայց քանի մը ամիս իրարու քով մնալէն վերջ, դիւրաւ կրնան իրար հասկնալ:

Բոլորովին իրարմէն տարբեր են նաեւ իրենց տեղական սովորութիւնները, երբեք կարելի չէ Խարբերդի շրջանի մէջ ապրող Քիւրտերը բաղդատութեան դնել Տարօնի կամ Վանի շրջաններուն մէջ ապրող Քիւրտերուն հետ:

Պատմութիւնը եւ փաստերը ցոյց կուտան որ Տարօնի եւ մօտ նահանգներուն մէջ ապրող Քիւրտերը շարունակ կռիւներ են մղած իրենց դրացի Հայերուն հետ, կողոպտած եւ թալանած են զանոնք, շատ անգամ Թուրքերու գրգռումով Հայեր են ջարդած: Մինչդեռ Խարբերդի շրջանի մէջ ապրող Քիւրտերը ընդհանրապէս հաշտ ապրած են իրենց դրացի Հայերուն հետ:

Ընդհանուր պատերազմին երբ ռուսական բանակներուն առջեւէն փախող Քիւրտերը դէպի ներսերը եկան, բոլորովին ապշութեան մատնեցին ոչ միայն տակաւին վերապրող Հայերը, այլ եւ Քիւրտերը: Տարօնի, Վանի եւ Կարնոյ Նահանգներուն մէջ ապրող Քիւրտերը ընդհանրապէս ծոյլ են, անընդունակ աշխատանքի, վարժուած են առհասարակ գողութեան եւ աւազակութեան, մինչ Խարբերդի նահանգին Քիւրտերը առհասարակ հողագործ եւ աշխատասէր ժողովուրդ են: Այս կողմի Թուրքերը աւելի գող եւ աւազակ են քան Քիւրտերը: Խարբերդի շրջանի մէջ ճանչցուած նշանաւոր գողերը եւ աւազակները կը բաղկանային Թուրքերէ:

Ասոնցմէ զատ, Խարբերդի շրջանին մէջ ապրող Քիւրտերուն ներքին սովորութիւններն ալ տարբեր են միւսներէն: 1915ին երբ սեւ ճակատագիրը զիս նետեց այս Քիւրտերուն մէջ, զարմանքով կը դիտէի անոնց խօսակցութիւնները, ու շարժումները, բայց շատ չուշացաւ ծանօթացայ իրենց լեզուին, եւ հետզհետէ ընտելացայ իրենց: Իմ ապրած շրջանի Քիւրտերը, որ բոլորն ալ Գուրմանճի եւ Խոյամ էին, բացի քանի մը գիւղերէ որ Թախթաջը կը կոչուէին, կրօնակից Տէրսիմի Քիւրտերուն, ասոնց բոլորն ալ խաղաղ կ'ապրէին թրքական կառավարութեան հետ, իրարու հետ ոչ մէկ թշնամական խնդիրներ չունէին եւ ոչ ալ աշիրէթապետական դրութիւն կար ասոնց մէջ: Իրենց բոլոր դատերը կը տանէին թրքական կառավարութեան, բացի այն ծանր վէճերէն որ կը կարգադրէին աղաները: Ասոնց տեղական սովորութիւններուն մէջ ալ շատ մը հայկական հետքեր կը նշմարուին:

Ինչպէս ըսի, մեծ մասամբ հողագործ գիւղացիներ են, կ'աշխատին այնպէս ինչպէս այդ շրջանի Հայերը: Դաշտային աշխատանքները լրացնելէ վերջ կը քաշուին իրենց տուները: Ձմրան ցուրտ օրերուն մեծով պզտիկով կը բոլորուին կրակի օճախին շուրջ: Տարէցները կը պատմեն զանազան հէքեաթներ եւ իրենց նախահայրերուն անգիր պատմութիւնները, որոնց մէջ ուշիմ ունկնդիր մը շատ մը հայկական հետքեր կրնայ գտնել: Ես այն ատեն տակաւին տղայ, գրեթէ ոչ մէկ գաղափար ունէի այդպիսի պատմութիւններու վրայ. — Հիմա որ քիչ շատ ծանօթ եմ մեր աւանդութիւններուն, երբ կը բաղդատեմ այդ օրերու ծերունի Քիւրտերու պատմութիւնները, կը զգամ որ շատ մը նմանութիւններ կան: Ոչ միայն պատմութիւններէն եւ աւանդութիւններէն կը հասկցուի որ Հայերու հետքեր կան իրենց մէջ, այլեւ աւելի փաստացի բաներ կան: Օրինակ նշանաւոր վայրեր եւ սրբատեղիներ ունին որ մինչեւ այսօր ալ կը պահեն իրենց հայկական անունները, իմ բնակած քրտական գիւղին վերեւը ինքնաբուխ ջուր մը կը հոսէր, ջրաղաց մղելու չափ, այս ջուրը Քիւրտերը կը կոչէին «Աւէ վանքէ» (վանքի ջուր): Անոր ակնուն շուրջ կը նշմարուէին սեւ քարերով ծեփուած պարիսպի մը հետքեր, ուր շատ անգամ ուխտի կ'երթային այն կիները որ ամուլ էին:

Այս վանքին աջ կողմը, դէպի Արեւելք բարձր բլուրի մը վրայ կային նաեւ աւերակ բերդի մը կամ պարիսպի մը հետքերը, հսկայ քարերով, բլուրին տակը ամբողջովին պարապ էր: Բերդին առջեւ կը նշմարուին մասնաւորապէս կոփուած քարեր որոնք դուռի կամ պատուհանի տպաւորութիւն կը ձգեն տեսնողին վրայ: Բերդը զանազան կողմերէն ունի նաեւ ճամբաներու հետքեր: Այս բերդն ալ կը կոչէին «Քալէ կեավուռ» (Հայու բերդ): Բերդին տակի ձորէն լեռներէն հաւաքուած ջուր մը կ'անցնի զոր Քիւրտերը կը կոչէին «Աւէ Հասոր» (Հասոր ջուր): Ճիշդ այս նոյն շրջաններուն մէջ լեռան բարձունքին վրայ քրտական 7 տնուոր գիւղ մը կայ, որուն ջուրերը այդ շրջաններուն մէջ ապրող Քիւրտերուն կողմէ իբրեւ դեղ կը գործածուէին: Տեսակ մը նահապետական աւանդութիւններ ունէին գիւղին եւ իր ջուրերուն հանդէպ: Այս գիւղը հրաշալի օդ ունէր, շրջապատուած պտղատու ծառերով եւ այգիներով: Գիւղատեղափոխուած էր: Իրենն քարէ շինուած պարիսպները թաղուած են հողի եւ քարի կոյտին տակ, բայց իր Հայ անունը պահած է:

Եւ կը կոչէին Խոյա գիւղ: Այս նոյն շրջաններուն մէջ շատ մը փորուած տեղերէ դուրս կ'ելլէին հողէ շինուած կարասներու եւ այլ գործիքներու կտորներ, որոնք բոլորն ալ հայկական արտադրութիւններ ըլլալ կը թուին: Այս բոլորէն կը հետեւի թէ ինչպէս տարբեր վայրերու մէջ, այս շրջանի Քիւրտերուն ալ նախնիները Հայեր են եղած, բայց զանազան բռնութիւններուն տակ դարերու ընթացքին կորսնցնելով իրենց կրօնքը, անգիտակցաբար պահած են իրենց հին անունները եւ աւանդութիւնները:

Այս Քիւրտերը իրենց յատուկ նշանաւոր տօներ չունին: Տարին քանի մը անգամ զանազան ուխտատեղիներ կ'երթան, ուր զոհեր՝ կը մատուցանեն, եւ տեսակ տեսակ ուրախութիւններ ու խաղեր կը կատարեն: Այսպիսի ուխտատեղիները կը կոչեն «Զիարաթ» (Սրբավայր): Կը տօնեն նոր տարին քիչ մը նման մերինին: Այդ օրը գիւղին երիտասարդները կը պտտին տունէ տուն, կը հաւաքեն ալիւր, իւղ եւ խաւուրմա, ու կը շինեն գնդեցիկ խմորեղէն մը, զոր կ'անուանեն «քլօրէ սարի սալէ» (տարեգլուխի հաց): Մեծ հաւատք կ'ընծայեն Ս. Սարգիսին, զոր կանուանեն «Խըզըր» (խըզըլէս): Որոշ չափով ալ կը տօնեն վիճակը: Այդ օրը գիւղին աղջիկները դաշտ կ'ելլեն մասնաւոր կապերով, զորս կը կապեն ծառերու ճիւղերէն, օրօրուելով, ուրիշ խումբ խումբ իրարմէ բաժնուելով այդ օրուան յատուկ երգերով եւ պարերով կը սկսին իրար օրհնել կարգով:

Այս Քիւրտերը շատ հետաքրքիր են նաեւ իրենց ամուսնութիւններուն մասին, որոնք եւս նման են մերիններուն: Ճիշդ մեր հողագործ գիւղացիներուն նման, ընդհանրապէս աշնան եղանակին կը կատարեն իրենց հարսանիքները որոնք շաբաթներ կը տեւեն: Շատ դժուարու իրարու աղջիկ կուտան եւ կ'առնեն, եթէ անոնք ընտանիք ըլլան իրարու: Մանրակրկիտ քննութիւններ կը կատարեն կողմնակի ազգականներէն տղուն թէ աղջկան կողմը, անոնց վարք ու բարքին շուրջ: Կան թէ պզտիկ բան մը իմանան, մէկուն շուրջ, առանց այլեւայլի կը հրաժարին իրենց որոշումներէն: Ներկայիս կը խօսիմ այս մասին:

Գ. ՎԻՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱՆ ունի 470.713 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն, եւ 66.616.000 բնակիչ: Մայրաքաղաք Պերլինի մէջ կ'ապրին 4.194.000 հոգի: Կրօնքով կաթոլիկ, բողոքական եւ յուդայական են: Դրօշակը եռագոյն է — սեւ, ճերմակ եւ կարմիր:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՆ ունի 140.493 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն եւ 14.977.034 բնակիչ: Մայրաքաղաք Փրակայի մէջ կ'ապրին 848.000 հոգի: Կրօնքով կաթոլիկ են եւ որոշ մաս հուսականներ: Դրօշակը եռագոյն է — ճերմակ, կապոյտ եւ կարմիր:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱՆ ունի 93.833 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն, եւ 9.000.000 բնակիչ: Մայրաքաղաք Պուտափեշտի մէջ կ'ապրին 1,004,000 հոգի: Կրօնքով կաթոլիկ եւ բողոքական են: Դրօշակը՝ կարմիր, ճերմակ եւ կանաչ:

ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԸ

Սակայն արօրի թոյներուն մէջ ամէնէն վտանգաւորը եւ ամէնէն շատ գործածուածն է (մեծ պատերազմին) Իբերիթ Ա.ը որ սխտորի հոտ ունի: Այս կը գործածեն մշուշի ձեւին տակ: Մէկ խորանարդ մեթրի մէջ մէկ միլիկրամ այս թոյնէն կը բաւէ քանի մը երկվայրկեանի մէջ անպայմանօրէն մէկը թունաւորելու համար:

Այս խումբին համար իբր հակաթոյն կը յանձնարարուի քլորոֆորմը, մանթոլը, մաքուր օդ, կլիսերին:

Քիթի եւ կոկորդի վարակումներուն համար մասնաւորապէս լաւ են մանթոլի եւ կլիսերինի գործածութիւնը: Կատարեալ հանգիստը պարտաւորիչ է, ինչպէս նաեւ թեթեւ ծոմապահութիւն մը:

Տակաւին կան քանի մը ուրիշ թոյներ որոնք առաւել կամ պակաս աստիճանով յառաջ կը բերեն նմանօրինակ թունաւորումներ: Այս թոյները նախ շատ քիչ գործածական են եւ յետոյ, ասոնցմէ թունաւորուողին տրուելիք խնամքները չեն տարբերիր նախորդներէն:

Տեսանք սպառնացող վտանգները. Այժմ խօսինք խուսափելու միջոցներուն վրայ:

ՊԱՏՍՊԱՐԱՆՆԵՐ

Արեւելեան առակ մը կ'ըսէ թէ տասը տեսակ քաջութիւն կայ վտանգին առջեւ, ինը՝ փախչիլն է, իսկ տասներորդը՝ բնաւ չերեւալը:

Արդ, կազերու այս վտանգին առջեւ ամէնէն իմաստուն քաջութիւնը տասներորդն է, այսինքն բնաւ չերեւալը: Ոչ-ռազմիկ բնակչութիւնը պէտք է պահուի, օդային յարձակումի ատեն: Այս ընդհանուր կանոնը պարտաւորիչ կերպով մէջտեղ կը դնէ պատսպարաններու հարցը:

Քանի որ օդային յարձակում մը միշտ հետը կը բերէ օդային ռմբակոծութիւն, անհրաժեշտ է ամուր պատսպարաններ շինել: Արդ, լաւագոյն վայրը հողին տակն է:

Միւս կողմանէ, սակայն, գործածուած կազերը, միշտ աւելի ծանր ըլլալով օդէն, կրնան գետնայարկերը մտնել: Այնպէս որ, շինուելիք պատսպարանները պէտք է որ թէ բաւական հաստատուն ըլլան ռմբակոծման դիմանալու եւ թէ անթափանց ըլլան որեւէ կազի դէմ: Ծանօթ ըլլալով գործածուած օդանաւի ռումբերուն զօրութիւնը, կարելի է գտնել յարմար խորութիւն մը հողին տակ, ուր կառուցուած պէթոնէ պատսպարանը կրնայ ըլլալ բաւական հաստատուն եւ դիմացկուն, եթէ ոչ ուղղակի ռումբերու հարուածներուն դիմադրելու, գոնէ պայթումներէն յառաջ եկած ցնցումներուն տոկալու համար: Միւս կողմէ, քանի որ այս պատսպարանները պէտք է անթափանց ըլլան, օժտուած ըլլալու են բոլոր այն կառուցուածքներով որոնք տանելի կը դարձնեն կեանքը: Այսպէս, պէտք է գտնուին օդը նորոգող մեքենաներ, լոյս, եւ օդի ճնշումը աւելցնող օդատու մեքենաներ: Արդարեւ, պատսպարանին օդի ճնշումը քիչ մը աւելցնելով, վստահ կրնանք ըլլալ թէ արտաքին կազերը ներս պիտի չսպրդին: Մնաց որ, կրկնակ մասնաւոր դուռներ այս պատսպարանին մուտքը կը պաշտպանեն:

Այսպիսի պատսպարաններ, որոնք մեծածախս շինուածքներ են, կը կառուցուին պետութեան կողմէ, քաղաքին զանազան բանուկ վայրերուն մօտ, հասարակութեան համար: Կան պատսպարաններ որոնք, 3—4 յարկ կը մխրճուին հողին մէջ եւ ունին բոլոր հանգստաւէտ յարմարութիւնները: Անշուշտ այս պատսպարաններուն մէջ կեանքը պէտք է ըլլայ շատ հանդարտ եւ կարգապահ: Պէտք է խուսափիլ բոլոր այն բաներէն որոնք մեր շնչառութիւնը կը բազմապատկեն եւ թթուածինի սպառումը կ'աւելցնեն: Այսպէս, խօսիլ, երգել, շարժումներ ընել, ոգելից ըմպելի գործածել, ծխել, հրաց վառել եւ այլն, պէտք է արգիլուին: Որովհետեւ ասոնք թթուածին կը սպառեն, իսկ պատսպարանի մը մէջ ամէնէն թանկագին բանը թթուածինն է:

Առաջին իսկ ազդանշանին, ոչ զինուոր բնակչութիւնը որ փողոցը կը գտնուի, պարտի անմիջապէս դիմել այն պատսպարանները: Իսկ անոնք որ կը գտնուին բնակարաններու մէջ, պարտին իջնել տան էն վարի յարկը. գետնայարկը, ուր կանխաւ պատրաստուած պէտք է ըլլան զանազան բաժիններ, իբրեւ պատսպարան ծառայելու:

×

Ինչպէս վերը կ'ըսէի, իրական պատսպարանները, որոնք մեծածախս են, կը շինուին պետութեան նախաձեռնութեամբ եւ հասարակութեան համար: Սակայն իւրաքանչիւր տանտէր եւ ընտանիքի հայր պարտի նաեւ խորհիլ իրեններուն ապահովութեան համար կազմելու պատսպարան մը իր իսկ տանը մէջ: Անշուշտ պէտք չէ խորհիլ մեծածախս կառուցուածքներու մասին, այլապէս ոչ մէկը պիտի ուզէ շինել պատսպարան մը: Ընտանեկան պատսպարաններու համար լաւագոյն վայրը գետնայարկն է, մառանը (cave), որ փողոցի մակերեսէն աւելի վար գտնուելով, նուազ ենթակայ է վտանգներու. անկէց զատ այս յարկի պատերը միշտ կ'ըլլան շէնքին ամէնէն ամուր պատերը: Այս մառաններուն վրայ կառուցուած բնակարանը արդէն կը կատարէ տեսակ մը պաշտպանի դեր, պայթումներէ յառաջ եկած ցնցումներուն եւ արձակուած կտորներու դէմ:

Տան մառաններուն մէջէն պէտք է ընտրել այն մասը որ ամէնէն աւելի ենթակայ է վտանգի: Եթէ բնակարանը նոր պիտի շինուի, այս մասը կարելի է, փոքրիկ յաւելուածական գումար մը վճարելով քիչ մը աւելի հաստատուն շինել: Այս մասին՝ պատերը նախընտրելի է շինել պէթոնէ 60—70 սանթիմէթր հաստութեամբ, իսկ ձեղունը 20—25 սանթիմէթր թանձրութեամբ պէթօն արմէէն: Իսկ եթէ արդէն շէնքը շինուած է, կը բաւէ ձեղունը ամրացնել, հաստ առաստաղներով, որպէսզի տան փլուզումին անոր տակայ վրան հաւաքուած ծանրութեանը:

Մառաններու լուսամուտները պէտք է պաշտպանել, հողով եւ կամ աւազով լեցուած պարկերով, պայթումներէ արձակուած կտորներէ պաշտպանելու համար պատսպարանի բնակիչները:

Սակայն, ինչպէս տեսանք, չի բաւեր պատսպարաններու ամրութիւնը, պէտք է անոնք ըլլան նաեւ անթափանց կազերու թունաւոր մթնոլորտին: Անշուշտ լաւ պիտի ըլլար ունենալ, անհատական պատսպարաններու մէջ հաստատել մասնաւոր մեքենաներ օդը մաքրելու համար: Սակայն ասոր ալ դրամական ծախքերը շատ համար արգելք պիտի ըլլան:

ՓԵՐՃ

(Շար.)

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՕԿԸ ԵՒ ՌԱՄԿԱՎԱՐՆԵՐԸ

— ● —

«Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարներուն օրկանը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (17 Սեպտ.)․

— «Պիտի ընդունինք համարձակօրէն, թէ Հօկի հանդէպ մեր անցեալ վերաբերումին հետ երբ կողք կողքի դրուին «Ալպագայ»ի խմբագրականներուն ամենաբուռն արտայայտութիւնները, առաջին ակնարկով դժուար պիտի ըլլայ զանոնք հաշտեցնել։

Բայց փոքր, համբերատար վերլուծում մը պիտի բաւէ որ այդ անհաշտութիւնը վերջանայ եւ մէջտեղ գայ տրամաբանական գիծը՝ «հին» եւ «նոր» վերաբերումներու միացման։

Գաղտնիք չէ թէ մեր Կուսակցութիւնը իր պաշտպանութիւնը նուիրեց Հօկին, անոր կազմութեան առաջին օրէն, երբ յաջորդը Պոլսոյ Հայրենիքի Օգնութեան Մարմնին։

Գաղտնիք չէ թէ մեր ղեկավար ընկերներէն ոմանք ինչպէս ողբացեալ Միքայէլ Փափազեանեանը Փարիզի մէջ, տեղ տեղ գործօն դեր կատարեցին անոր կազմակերպական կեանքին մէջ։

Գաղտնիք չէ, թէ նոյն իսկ անցեալ տարի մեր Կուսակցութեան Ամերիկայի շրջանակը չմերժեց գործակցիլ Հօկին հետ։

Այս վերաբերումը, սակայն, ծագում առած ու շարունակուած է միայն այն նպատակով, որ այդ կազմակերպութեան անունին մէջ կայ — Հայրենիքի Օգնութեան Կոմիտէ։

Մեր գործակցութիւնը եւ պաշտպանութիւնը այդ կազմակերպութեան՝ եղած են նպատակին եւ ոչ թէ մեքենային։

Պիտի ընդունինք դարձեալ թէ այդ կազմակերպութիւնը ամէն տեղ ու ամէն առիթով, չմնաց ամբողջութեամբ հաւատարիմ իր նպատակին․ ունեցաւ շեղումներ, ինքնաբերաբար թէ Երեւանի Գլխաւոր Վարչութեան ներշնչումներով, իսկ մենք չհզանք խիստ եւ մեր խօսումը այդ կազմակերպութենէն չունեցաւ այն շառաչուն ձեւը, որ պիտի ակնկալուէր։ Ճիշդ է, նուազեցաւ մեր հեղինակաւոր ընկերներու գործօն մասնակցութեան չափը եւ նուազեցաւ մեր ընծայած պաշտպանութիւնը, բայց տակաւին մնաց այնքան մը բան մեր վերաբերումէն, որ այդ կազմակերպութեան հանդէպ բարեացակամ վերաբերումի տպաւորութիւնը տար ուրիշներու։

Բայց առանց պատճառի եւ բացատրութեան չէ ասիկա։ Մենք միշտ այնպէս պատկերացուցած էինք թէ Հօկին մէջ կային տարրեր, որ գիտակցօրէն կը ստեղծէին շեղումներ, կային չփոթելով քաղաքական, ճիշդ անոր նման համայնավար օրկանի մը հետ, կային աւելի մեծ թիւով տարրեր, որ անկեղծ եւ անխարդախ զգացումներով մտած էին անոր մէջ եւ կ'ուզէին հաւատարիմ մնալ այդ կազմակերպութեան անունին մէջ գոյութիւն ունեցող նպատակին։

Իսկ ինչ ջուրեր անցան կամուրջին տակէն անցեալ տարիէն ի վեր, աւելի քան պարզ է։ Երեւան ունեցաւ նոր գլխաւոր վարչութիւնը որ կուլ հրահանգեց Հայաստանի «դաւաճան բոլշեւիկներ»ուն հետ դաւող «դաւաճանադաշնակցական» Թամկավար Ազատական Կուսակցութեան դէմ։

Դուրսը, Հօկը աւելի քան եռանդով իր առաջատարները բացաւ Երեւանէն փչող հովերուն։

Դիմակ չկար այլեւս, ոչ այնտեղ, ոչ այստեղ։

Կը խօսին Թամկավար Ազատականի դիմակին մասին։ Այդ դէմքին վրայ ո եւ է դիմակ չէ եղած ո եւ է ատեն. բայց դիմակ մը ամբողջ սեւութեամբը վերցուեցաւ Հօկի դէմքէն եւ ալ Նիրելի չէ եթէ մարդիկ զայն չտեսնեն, ինչպէս որ է։ Այն տարրերը որոնց հայրենաշէն անկեղծ զգացումները ազդակ մըն էին մեր վերաբերումին, այլեւս պատճառ չեն տար այդ վերաբերումին, իրենց անձնասուութեամբ, որ այլեւս կատարեալ է։

Հօկը ընտրեց ամբողջութեամբ բաժնել բոլոր այն մեղքերը որ արտասահմանի Հայ բոլշեւիկներն եղան այս տարուան ընթացքին։

Ձայնակցեցաւ անոր, երբ անոր չրթունքները «դաւաճան» ապաղակեցին Հայաստանի սպաննուած թէ բանտարկուած ղեկավարներուն հասցէին։

Անոր պէս յայտնուեցաւ դուրկ անխախ դատողութենէ եւ զգացող խիղճէ։ Անոր պէս սնոտագրեց իր անհատականութեան «մահագիր»ը։

Եւ Հօկեանը կը ներկայանայ, իրականին մէջ, աւելի անթափանցելի սեւ մը իր դէմքին վրայ, քան բոլշեւիկը։ Այդ վերջինը գոնէ փրփուր մը ունի կառչելու, — իր գաղափարական դաւանանքին պարտադրութիւնները, գինքը կուրցնող մոլեռանդութիւնը։ Հօկեանը այդ փրփուրն ալ չունի։ Կը գործէ իր դաւանանքին, իր նպատակին եւ իր կազմին դէմ։

Հօկեանին յանցանքը աւելի մեծ է դարձեալ, որովհետեւ կը մեղանչէ մրտային պարկեշտութեան դէմ։ Կ'աչխատի որ մարդիկ զինքը տեսնեն տարբեր, քան որ է։ Երբ զինքը բռնեն բոլշեւիկեան - քաղաքական որոշ հակումներու մէջ, անմիջապէս կը ճչէ, թէ ինք ան չէ, ինք միայն Հայաստանի վերաշինութեան նուիրուած մարդըն է եւ գործ չունի վարչաձեւի հետ, գործ չունի համայնավարութեան հետ։

Մտային այս անպարկեշտութիւնը այնքան աններելի է, որքան Հօկեանին շեղումներն են»։

ԱՆԳԼԻԱՆ՝ գաղթավայրերը չհաշուելով՝ ունի 248,128 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն, եւ 44,500,000 բնակիչ։ Կրօնը՝ կաթոլիկութիւն եւ բողոքականութիւն։ Միայն Լոնտոն ունի 8,202,000 բնակիչ։

×

ԻՐԼԱՆՏԱՆ ունի 69,393 քառ. քիլոմէթր տարածութիւն, եւ 2,973,000 բնակիչ։ Մայրաքաղաք Տըպլինի մէջ կ'ապրին 450,000 հոգի։ Կրօնքով կաթոլիկ եւ բողոքական են։

«ՎԱՂՈՒԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ ՖԱՇԱԿԱՆ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ»

— ● —

ԽՄԲ. — Երէկ հրատարակեր էինք Մուսոլինիի բանախօսութեան առաջին մասը։ Ստորեւ՝ մնացեալը.

— Անարժէք են այն բոլոր փաստերը զորս հրապարակ կը դնեն մեր հակառակորդները, — ոչ Գերմանիոյ մէջ, ոչ ալ Իտալիոյ մէջ, գոյութիւն չունին դիկտատուրաներ, այլ կան միայն ուժեր եւ կազմակերպութիւններ, որոնք կը ծառայեն ժողովուրդին։

Ոչ մէկ կառավարութիւն ոչ մէկ երկրի մէջ այնքան գնահատուած է իր ժողովուրդէն, որքան Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ կառավարութիւնները։

Ամէնէն մեծ եւ ամէնէն իրական ժողովրդապետութիւնները, որոնք ծանօթ են այսօր աշխարհի, գերմանական եւ իտալական ժողովրդապետութիւններն են։ Ուրիշ երկիրներու մէջ կը խօսուի մարդու անբռնաբարելի իրաւունքներու մասին։ Բայց այդ երկիրներուն քաղաքականութեան վրայ կը տիրապետեն դրամը, դրամատիրութիւնը, գաղտնի ընկերութիւնները եւ քաղաքական մրցակից խմբակցութիւնները։ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ այդ բանը չի թոյլատրուիր երբեք։ Ոչ մէկ մասնաւոր ազդեցութիւն կարելի է ի գործ դնել պետութեան քաղաքականութեան վրայ։

Գերմանեւիտալական այս դաշնակցութիւնը կ'արտայայտուի հակաբոլշեւիկեան պայքարով, — հակաբոլշեւիզմին դէմ, որ բիւզանդական ամենատխուր բռնապետութեան արդիական ձեւն է, մութ դանգուածներու միամտութիւնը շահագործելու անլուր եղանակ մը, կառավարութիւն մը՝ անօթութեան, արիւնի եւ գերութեան։

Ֆաշականութիւնը, պատերազմէն վերջ, ամէնէն կորովի թափովը կրցաւ ընդդէմ մարդկային անկումի այդ ձեւին, որ կ'ապրի միայն շնորհիւ ստութեան։ Կռուեցաւ խօսքով եւ զէնքով, որովհետեւ երբ խօսքը չի բաւեր, եւ երբ սպառնալից պարագաները կը հարկադրեն, պէտք է դիմել զէնքի։

Այդպէս չարժեցանք Սպանիոյ մէջ, ուր հազարաւոր իտալացի ֆաշական կամաւորներ ինկան՝ փրկելու համար եւրոպական մշակոյթը, այն մշակոյթը որ կրնայ տակաւին յարութիւն առնել պայմանաւ որ դլուխ դարձնէ Ժընեւի եւ Մոսկուայի կեղծ աստուածներուն եւ ստախօսներուն, դառնալու համար մեր յեղափոխութեան արեւաշող ճշմարտութիւններուն։

Ընկերներ, վերջացուցի։ Ոչ դուք, ոչ մենք՝ սովորութիւն չունինք մեր սահմաններէն դուրս փրոփականտ կատարելու՝ այս բառին ընթացիկ իմաստով, համակիրներ ճարելու համար մեզի։ Մենք կը հաւատանք որ ճշմարտութիւնը բաւական ուժ ունի ինքն իր մէջ թափանցելու համար ամէն կողմ, ուր կը կարծենք թէ պիտի յաղթանակէ ի վերջոյ։

Ֆաշական պիտի դառնայ վաղուան Եւրոպան, շնորհիւ իրերու տրամաբանութեան եւ ոչ թէ մեր փրոփականտին։

Ձեմ գիտեր թէ Եւրոպա ե՞րբ պիտի արթննայ, ինչպէս բացուեցաւ Նուրեմպէրկի համաժողովին մէջ, որովհետեւ մեզի ծանօթ գաղտնի ուժեր գործի լծուած են քաղաքացիական կռիւը վերածելու համար համաշխարհային հրդեհի։

Կարեւորն այն է որ մեր երկու մեծ ժողովուրդները, որոնք կը ներկայացնեն 115 միլիոնոց վիթխարի զանգուած մը, կանգնած են կողք կողքի, նո՛յն եւ անսասան կամքով։

Այսօրուան վիթխարի ցոյցը կուգայ հաստատել այդ պարագան ամբողջ աշխարհի առջեւ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ԻՆՉՊԷՍ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼ ԱՆԹԵԼԸ

— ● —

Ի՞նչպէս կարելի է կանոնաւորապէս ապահովել անթելը, հայկական եղանակներու համար։

Նախ պէտք է գիտնալ թէ հայ ունկնդիրներու միութիւն մը կազմելու պարագային քանի անդամներ կրնայ ունենալ։ Այսօր թեւերու զեկավարութեան դարը կ'ապրինք։ Ժողովուրդ, կ'ուզե՞ս հայ երաժշտութիւն լսել ռատիոյի վրայ, — անհրաժեշտ է ապահովել «l'heure arménienne»ը պաշտօնապէս, շաբթուան այսինչ օրը այսինչ ժամուն, երբ կայանը տրամադրելի է։ Երբ կը կազմուի բազմանդամ միութիւն մը, կարելի է յարմար գինով մը անթելի կայանը ունենալ մեր տրամադրութեան տակ, նախապէս պատրաստուած եւ ընդունուած երգերու եւ ծանուցումներու համար։

Ո՞վ պիտի ստանձնէ այս գործը։

— Կազմել միութիւնը՝ բացարձակապէս առեւտրական հիման վրայ։ Ընկերութիւնը կը վարձէ ռատիոյի կայանը, կը վճարէ հայ երգիչին կամ նուագախումբին, ծախսը կ'առնէ պէտք եղած փլաքները, եւն., իբրեւ հասոյթի աղբիւր ունենալով ծանուցումներ՝ ֆրանսերէն, հայերէն կամ ուրիշ լեզուներով, վճարովի պահանջուած նուագ կամ երգ։

Անշուշտ այս կազմակերպութիւնը պէտք է ըլլայ չէզոք, բոլորովին ազատ՝ կուսակցական ազդեցութիւններէ։

Մեծ դրամագլուխի չի կարօտիր այս գործը։ Կարելի է կազմել ընկերութիւն մը՝ 25.000 ֆրանք դրամագլուխով եւ սահմանափակ պատասխանատուութեամբ, 250 բաժնեթուղթ իւրաքանչիւրը 100 ֆրանքի։ Իւրաքանչիւր բաժանորդ ձայն կ'ունենայ համաձայն իր բաժնեթուղթերու թիւին։ Անշուշտ Ընկերութիւնը պիտի ունենայ դրասենեակ մը՝ բոլոր յարմարութիւններով։

Ահա իմ կարծիքս։ Թող ուրիշներ ալ արտայայտուին։

ՏԻԳՐԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ՝ թեթեւցի եւ մելանով։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Թէհլիրեանի պատրաստութեանց մէջ, ամէնէն կարեւորը,ինքզինքը հօգեկէս հիւանդ ցոյց տալու ջանքն էր։ Իբրեւ թէ լուսնոտութիւն ունէր. երբեմն կ'իյնար ու կը մարէր։ Անոր մեղսակիցները զայն տարած եւ քննել տուած էին Պերլինի ամէնէն յայտնի ջղային հիւանդութեան մասնագէտ տօքթ. Քասսիրէրի։ Տօքթորը քանի մը անգամ քննելէ վերջ հայ երիտասարդը, չէր կրցած եզրակացութեան մը յանգիլ։

Թալէաթ փաշան սպաննելէ վերջ եթէ Թէհլիրեան չյաջողէր փախչիլ եւ օձիքը ձեռք տար, մահապատիժէն ազատուելու համար միջոցներ պէտք էր խորհիլ։ Եւ այն ատեն, ցոյց տալու համար թէ, Թէհլիրեան Հայ Յեղափոխական Կոմիտէի ոճրային ծրագիրը գործադրելու համար զրկուած ազդակ մը չէ, առաջ պիտի քշուէր անոր մասնաւոր դասեր առած ըլլալու պարագան։ Պար սովոր երիտասարդ մը կրնա՞յ մարդ սպաննել կամ ոճրային մտածումներ ունենալ։

Միւս կողմէ, պիտի առարկուէր թէ Թալէաթ փաշայի սպանութիւնը Թէհլիրեանի կողմէ արդիւնք է մտային ու հոգեկան հիւանդութեան մը։ Պիտի ըսէին.

— Եթէ չէք հաւատար, դիմեցէք գինք դարմանող փրոֆէսէօրին. ան կը փաստէ ձեզի թէ Թէհլիրեան շատ մը պարագաներուն չէր կրնար իշխել իր ջղային դրութեան վրայ։

Այս բոլորը Թէհլիրեանի եւ իր մեղսակիցներուն երկարատեւ խոսակցութիւններով եւ որոշումներով կը կարգադրուէր։ Այժմ այդ մեղսակիցներուն թիւը կը բարձրանար չորսի, մասնակցութեամբ Թէրզիպաշեան անուն ուրիշ Հայու մը։

Ի հարկէ, երբ մէկ կողմէ Պերլինի մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնուէին, ժընեւի Կոմիտէին հետ ալ անոնք կը շարունակէին իրենց թղթակցութիւնները։ Թէհլիրեան իր գործունէութիւնը օրը օրին կը տեղեկացնէր Կոմիտէին եւ կը ստանար անկէ պատասխան։ Կոմիտէն Թէհլիրեանի շարունակ կը յիշեցնէր տուած պայմանաժամին յանգելու մօտ ըլլալը։

Հայ ֆէտային ամէն անգամ որ Կոմիտէէն նոր թելադրութիւններ ստանար, չափազանց կը ջղայնանար եւ պարուհի Մայքովայի գրկին մէջ հանգիստ կը գտնէր։

Ո՞վ էր Մայքովա։ Թէհլիրեան, գայն, երեկոյ մը, Վահանի բնակարանին մէջ ճանչցած էր։ Անկէ վերջ քանի մը անգամ եւս հանդիպած էր այդ գեղեցիկ կնոջ։ Եւ կարճ ժամանակէ մը վերջ անոնց միջեւ սերտ բարեկամութիւն մը հաստատուած էր։ Նկատի ունենալով որ այդ բարեկամութիւնը աւելի Մայքովայի կողմէ կ'առաջարկուէր, հետեւաբար, պէտք է ընդունիլ որ այդ կինը հայկական Կոմիտէին կողմէ վարձուած էր։ Որովհետեւ Մայքովա, շարունակ Թէհլիրեանին կը պատմէր հայկական տարապրութեան ողբերգութիւնները եւ կը ջանար գրգռել զայն։

Իրիկուն մը Մայքովա Թէհլիրեանի կը սպասէր։ Բոլոր լոյսերը մարած էին։ Միայն գունաւոր լամբար մը աղօտ լոյս կը սփռէր չորս կողմ։ Կինը շատ ջղայնացած կը տեսնուէր եւ սենեակին մէջ մէկ վեր մէկ վար կը պտտէր։ Երբեմն դաշնակի առջեւ նստելով մեղեդիներ կը հնչեցնէր։ Անկէ վերջ կը բանար դարակ մը եւ անկէ գաղտնի թուղթեր հանելով կը կարդար եւ վերստին կը կղպէր դարակը։

Այդ գիշեր Մայքովա արտակարգ վիճակ մը ունէր։ Սալոնին մէջ լրացնելէ վերջ իր զբաղումները ննջասենեակ անցաւ։ Սկսաւ կամաց կամաց հանուիլ։ Հայելիին առջեւ կենալով ինքզինքը լաւ մը դիտեց։ Տեսնելով որ մարմինին բոլոր մասերը դեռ թարմ են եւ անարատ, ուրախացաւ, հպարտացաւ եւ աթոռ մը քաշելով նստաւ հայելիին առջեւ։ Ամբողջ ուշադրութիւնը դարձուց երեսին վրայ։ Օծանելիքը ձեռքը առաւ եւ սկսաւ քսուիլ, աւելի գեղեցկանալու համար։

Այս միջոցին դուռը զարնուեցաւ։ Քանի մը վայրկեան վերջը սպասուհին եկաւ եւ յայտնեց որ «Հէր Թէհլիրեան եկած է»։

— Շատ լաւ, սալօն հրաւիրէ զինք. ես ալ իսկոյն կուգամ։

Մայքովա սեւ դիշերազգեստ մը հագնելով սալօն անցաւ։ Հայ ֆէտային ոտքի վրայ կը սպասէր։ Գոյնը նետած էր ան։ Անհասկնալի փոփոխութիւն մը տեղի ունեցած էր Մայքովան տեսնելուն պէս, ձեռքէն եկածին չափ քաղաքավար ձեւանալով ըսաւ.

— Այսքան ուշ ատեն այցելութեանդ գալուս համար ներողամիտ եղիր։

— Ոչ, անհանգիստ չես ըներ գիս այս ուշ այցելութեամբդ, Սողոմոն։ Գիտես որ քեզ տեսնելով շատ մեծ ուրախութիւն կը զգամ։ Լաւ ըրիր որ եկար։ Ես ալ քիչ առաջ քեզ կը մտածէի։

Այս ըսելէ վերջ Մայքովան Թէհլիրեանը տարաւ իր ննջասենեակը։ Հայ ֆէտային, հոն, ուժասպառ ինկաւ թիկնաթոռի մը վրայ։ Եւ աչքերը վարը՝ գետինը ուղղելով ըսաւ.

— Երկու ժամէ ի վեր տուներու շուրջ կը թափառիմ։ Դրան առջեւ քանիցս ինքնաշարժը տեսայ եւ այդ պատճառաւ չհամարձակեցայ մտնել։ Երկար թափառումներէ վերջ հինգ վայրկեան առաջ վերադարձայ եւ տեսայ որ ինքնաշարժը անհետացած է ու սենեակին մէջ լոյս կայ։ Դուրը զարկի։ Քու քովդ գտնուած միջոցիս զիս չարչարող երեւակայութիւններէ կ'ազատիմ։

Մայքովա սկսաւ շոյել Թէհլիրեանի մազերը։ Այս վերջինը, մեծ յանցանք մը գործելէ վերջ մօրը ներումին արժանացող տղու մը պէս լայն շունչ առնել սկսաւ։ Վերջը նայեցաւ գեղեցիկ պարուհիի մեծ աչքերուն։

Մայքովա ջղայնութեան մէջ տառապող Հայուն ըսաւ.

(Շար.) (14)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (21)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

ԱՌԻԾ ԳԵՒՈՅԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուս թրքական պատերազմէն քանի մը տարի առաջ Խասսուրի մէջ տեղաւորուած էր Քիւրտ ընտանիք մը։ Ռէշօ Գեւոյի մահուընէն վերջ այդ ընտանիքի մեծը դարձաւ Խասսուրի աղան։ Իրական պատկեր տալու համար պիտի ըսենք որ այդ ընտանիքի ղեկավարները ընդհանրապէս հաշտ կ'ապրէին Խասսուրի ժողովրդի հետ։

Անշուշտ այս գնահատութիւնը համեմատական արժէք մը ունի։ Մեր պատմութեան թուականէն ինը տարի առաջ, այդ ընտանիքի գլխաւորը, Ֆէրմիշ աղան, հայրուհիներու հետ կռուի ժամանակ կը սպաննուի եւ անոր տեղը կը բռնէ Հասան աղան, կարճահասակ, խեղճուկ արտաքինով մարդ մը։ Ֆէրմիշ աղան, որ քրտութեան մէջ անուն եւ հռչակ ունէր, Ռէշօ Գեւոյի մահուընէն վերջ դրաւած էր անոր երեք նշանաւոր արտերը, ինչպէս վերը յիշեցինք։

Որքան ալ որ անոր յաջորդ Հասան աղան բարեհոգի մարդու համբաւ կը վայելէր, մաքէն իսկ չէր անցուցած Սարգսի որբերուն վերադարձնել անոնց օրինաւոր ժառանգութիւնը։ Կը հերկէր, կը ցանէր եւ կը քաղէր այդ արտերու բերքը հայ գիւղացիներու միջոցով, որոնք պարտաւոր էին ձրիաբար աշխատիլ աղայի համար։

Հասան աղան որ առաջ իմացած էր Առիւծ Գեւոյի գալու մասին։ Քրտավարի քաղաքականութիւն բանեցնելով, կանչեց գիւղի քահանան եւ յայտնեց անոր, որ շատ ստիպողական գործի մը պատճառով պիտի հեռանայ գիւղէն դէպի Ալաշկերտ (Թոփրաք Գալէ)։ Հասան աղան այդ ձեւով թէ Հայերու խաթրը պահած կը լինէր եւ թէ վերջ կուտար Քիւրտերու զրգռութեան, որոնք չէին կրնար տանիլ Զամչուտ բէկի սպաննողին հանդէպ քիւրտ բէկի մը սիրալիրութիւնը։

Անկէ զատ, այն ալ կար, որ Հայերու ոգեւորութիւնը սահմանադրութենէն վերջ եւ Առիւծ Գեւոյի գալու պատճառով այնչափ ուրախութիւնը, շատ ալ Հասան-աղայի սրտովը չէր։ Առիւծ Գեւօն կրնար լաւ կռուող մը լինել, բայց ինչպէս Խասսուրի ժողովուրդը, ան ալ իր ֆլան կը համարուէր։

Առով մէկտեղ Հասան աղան այդ գիշեր ուշ ժամանակ գիւղ վերադարձաւ, ընկճուած վիճակի մէջ։ Ճամբան հանդիպած գիւղերու մէջ լսած էր Առիւծ Գեւոյի վերադարձի մանրամասնութիւնները, հարիւրաւոր ժողովուրդի եւ բազմաթիւ ձիաւորներու դիմաւորումը։ Սակայն ինչ որ Հասան աղային աւելի մտածել տուաւ, այդ Գարաքիլիսէի զայմագամին այցելութիւնն էր Առիւծ Գեւոյին։

Յաջորդ առտու մինչեւ կէս օր ի գուր Հասան աղան սպասեց «իր Հայ»ն, Առիւծ Գեւոյի գալուն։

Պարտադիր սովորութիւն մըն էր բոլոր Խասսուրցիներու համար, երկար բացակայութենէ վերջ, վերադարձի ժամանակ բէկի ոտքը երթալ թանկարժէք նուէրով մը։

Սակայն, ոչ եկող, ոչ գացող։ Առիւծ Գեւոյի կողմէ այս բացայայտ անտեսումը շատ ծանր մտահոգութեան պատճառ դարձաւ Հասան աղայի համար։ Մէկէ աւելի պատճառներ ունէր մտահոգուելու։ Կէս օրին, զօլամի մը ընկերակցութեամբ Հասան աղան բարւոք համարեց երթալ տարի գալուստ մաղթելու Առիւծ Գեւոյին։

×

Առտու շատ վաղ անկողնէն ելած էին տնեցիք եւ հիւրերը։ Տէր Սահակ հազճեպով բրթուճ մը հաց ու պանիրով նախաճաշած, մեկնած էր։ Առիւծ Գեւօն Թոփալ Սաատեանյի հետ լուռ աչքով քններ էր հօրենական տան վիճակը։ Աղքատութիւնը ակներեւ կերպով բոյն դրած էր երբեմնի շէն օճախին մէջ։ Ախոռն ու փարախը կիսափուլ վիճակի մէջ էին, յարդանոցի երդիքը ժամանակին քանդուեր եւ տնեցիք սիւները գործածեր էին թոնիր վառելու համար։

Բայց ընդարձակ շինութեան թոնատունը եւ յարակից երեք սենեակները անվնաս վիճակի մէջ կը գտնուէին։ Առիւծ Գեւօն երկար բարակ կը բացատրէր Թոփալ Սաատեանյին լինելիք նորոգութիւնները. դեռ նոր բաժանմունքներու մասին ալ կը խօսէր, ոգեւորուած կը բացատրէր իր ծրագիրը եւ այն որ չուտով այդ քայքայուած օճախը պիտի չէնար առաջուան պէս, եւ թերեւս աւելի փայլուն վիճակի պիտի հասնէր։

Թէեւ Թոփալ Սաատեան վարժուած էր Առիւծ Գեւոյի մեծախօսութիւններուն, ընկերոջ ծրագիրները լսելով լուրջ կերպով վախցաւ որ ան կամ խելքին եկեր է եւ կամ բաց աչքով կ'երազէ։ Վանէն հեռանալու ժամանակ Լեւոնը երեքական ոսկի տուած էր իրենց, որպէս ճանապարհածախս։ Այդ չնչին գումարով ի՞նչ կարելի էր ընել։ Թոփալ Սաատեան գլուխը օրօրուելով Առիւծ Գեւոյի խօսքը կարեց ու ըսաւ.

— Առիւծ Գեւօ, ըստ քու յըմէն ը-սածներ դրամով կ'եղնի, դու տեղ մը խրղինա՞յ իս պահի ...

— Արզինա՞ ...

— Ախպէր, յուաէ՞ կիզան բա զումրշտանք, էշներ, ճիւղ մը ոչխար, բա իմա՞լ պիտի լեցուին ցորենի համբեր, իմա՞լ պիտի թըժեցուս զախտ, դոշխրրի գոմ, էլ չըմ ըսի դքու շինելիք նոր տներ։

Ամբարտաւան հայեացքով Առիւծ Գեւօն վերէն վար չափեց Թոփալ Սաատեան եւ ուսերը թօթուելով նորէն շարունակեց իր մեծ ծրագիրներու մասին խօսիլ։

— Առիւծ Գեւօ ...

— Ձէնդ, — բարկացաւ Առիւծ Գեւօն ընկերոջ երեխայական անհասկացողութենէն վրդոված, — հա քու խելք, հա մեր Համբոյի խելք, լուս իջնայ էնոր գերեզմընի վրէն, ծո սարսախ, իմ անուն ի՞նչ է։

— Քու անո՞ւն, ծառա՞ր Գեւօ ջան.

— Սօֆ... մեռնիլ տղայ, իմ անուն ի՞նչ է։

— Է լաւ, ըսենք, Առիւծ Գեւօ ...

— Հա հըմալ ըսէ, որ Առիւծ Գեւօ է, իմ ըսածներ չէ գրքի ու Աւետարանի խօսք է։ Հիմա խելքդ պառկա՞ւ։

— Հա ախպէրս, — մրմռաց քթին տակէն Թոփալ Սաատեան, չհասկնալով թէ ընկերոջ ծրագիրներուն եւ աւետարանի խօսքերուն մէջ ի՞նչ կապ կրնար լինել։

Կարգ մը երիտասարդներ որոնք Խասսուրի յեղափոխական կազմակերպութեան կը պատկանէին, հակառակ աշխատանքի եռուն ժամանակ լինելուն՝ լոյսը բացուելէն վերջ հաւաքուեցան Առիւծ Գեւոյի շուրջը։ Խասսուրի քահանան ալ եկաւ։ Առիւծ Գեւօն առանց այլեւայլի խօսքը ուղղելով քահանային ըսաւ.

— Տէր հայր, քեզի ու մըր դեղի մեծաւորներուն շատ պարտական իմ։ Ըսելիքս էն է, որ գիտայ կարպետներ, զգուտկըներ, յըմէն լէ գեղացոց է։ Ռէշօ Գեւոյի օճախ հալալ ու արդար վաստըկով օճախ է։ Փառք Աստըծու, ըսկան տարուց յետոյ զիմ ոտք հօրս շէմքէն ներս դրի, էլ Ռէշօ Գեւոյի տուն անճրաղ չէ, էնոր տէր ու տիրական կայ։ Ձէհր խուրպան, ժողվէք չլաթ ու փրթի, զվանքին՝ վանք տարէք, զմէկէլոնք լէ՝ ուրանց տիրուըտանց տուէք, չունիք իմ հօր տուն անվաստակ բան չիմ ուզի, հարամ մալ աչք կը հանի։ Ես ու իմ ընկեր, վըր չոր քրուն, վըր դետնի խըսլին կը սորուրինք։ Մեզի աւելի բան պէտք չէ։ Հայոց ճըժեր ձեզի ղուրպան, զխսայ կարպետներ, զխսայ պուտկներ, զխսայ բարձեր տարէք ուրանց տիրուըտանց։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Հակառակ ընկալեալ սովորութեան, պաշտօնական գեկոյց չհրատարակուեցաւ Մուսոլինիի այցելութեան արդիւնքի մասին։ Արդէն Իտալիոյ Առաջնորդը իր ճառին մէջ ըսած էր թէ իր այցելութիւնը չի նմանիր դիւանագիտական պայմանագրական այցելութեանց։ Միւս կողմէ, Պերլինի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ դիտել կուտան թէ երկու Առաջնորդներուն խօսած ճառերը եւ փոխանակած բաժակաճառերը արդէն գաղափար կուտան այցելութեան նպատակներու մասին։

Պերլինէն մեկնելէ առաջ, Մուսոլինի կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Տոքթ. Գէօպէլսի հետ։ Ապա ծաղկեպսակ մը դրաւ Գերմանիոյ պատերազմական յիշատակարանին վրայ։ Յետոյ ներկայ եղաւ զօրահանդէսի մը որուն կը մասնակցէին 30000 զինուորներ եւ ճաշեց Հիթլէրի հետ։ Այս առթիւ Մուսոլինի Հռոմ հրաւիրեց Հիթլէրը։ Այս փոխադարձ այցելութեան թուականը որոշուած չէ տակաւին. բայց կը կարծուի թէ տեղի պիտի ունենայ մօտերս։

*** Աւելորդ է բացատրել թէ Մուսոլինիի այցելութեան գլխաւոր արդիւնքը եղաւ ամրապնդել Հռոմ Պերլին առանցքը։ Իրազեկներ կը հաւատան թէ զինակցութիւն կամ գաղտնի համաձայնութիւն կնքուած չէ, բայց երկու Առաջնորդները հաստատապէս որոշած են ամուր պահել Հռոմ - Պերլին առանցքը, ցորչափ իշխանութեան գլուխ կը գտնուին։ Այնպէս որ երկու երկիրներուն միացեալ ճակատը կը գտնայ նոյնքան տեւական ազդակ մը Եւրոպայի քաղաքական կեանքին մէջ որքան եղած էին Երրեակ Զինակցութիւնը կամ Սերտալից Համաձայնութիւնը պատերազմէն առաջ։ Միւս կողմէ, ուշագրաւ է որ թէեւ Մուսոլինի եւ Հիթլէր իրենց ճառերուն մէջ գործակցութիւն առաջարկեցին «բարեմիտ» ազգերու, բայց հասկցուցին թէ պիտի չնստին որ եւ է սեղանի առջեւ ուր կը գտնուի Խ. Միութիւնը։

Ինչպէս կ'երեւայ, Հիթլէր յարմար չէ գտած քրքրել Աւստրիոյ խնդիրը, ոպասելով սպանիական պատերազմի վախճանին, այսինքն Զօր. Ֆրանքոյի յաղթանակին, որուն համար գործնապէս աջակցութիւն կ'ընծայեն երկու պետութիւնները։

*** Մուսոլինի յաղթական ընդունելութիւն մը գտաւ Հռոմի մէջ եւ ճառ մը խօսեցաւ իր վերադարձին առթիւ։

Միջերկրականի հակողութեան խնդիրը

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ համաձայնութիւն գոյացած է Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ ծովային մասնագէտներուն միջեւ, Միջերկրականի հակողութեան մասին։ Բայց վերջին պահուն յետաձգուած է ստորագրութիւնը, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ պատուիրակներուն առարկութեանց հետեւանքով։

*** Անգլիական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը կը պատրաստէ, որով Ֆրանսայի հետ համախորհուրդ ժողովի մը պիտի հրաւիրէ Իտալիան, Սպանիոյ հարցին առթիւ։ Ծանուցագիրը ընդհանուր տեսակէտներ պիտի պարզէ, իսկ Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական ներկայացուցիչները աւելի բաց պիտի խօսին, բերանացի։ Իրազեկներու կարծիքով, եթէ Իտալիա յանձն առնէ Սպանիայէն քաշել իր զինուորները, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի ճանչնան Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը։ Հակառակ պարագային, Ֆրանքօ-սպանիական սահմանը պիտի բացուի եւ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը ջուրը պիտի իյնայ։ Այս աղդարարութիւնը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի պահանջին վրայ։

«Օտար խուժանումը Ֆրանսայի մէջ»

«Մաթէն» շարունակելով իր պայքարը, կը գրէ թէ ոստիկանութիւնը նիւթական միջոցներ չունի, կասեցնելու համար կասկածելի օտարականներու խուժումը դէպի «Ֆրանսա - Քափոցը» (ոէփօթուաո)։ Այս առթիւ կը գրէ թէ 375,000 օտարականներ կը գտնուին Փարիզի մէջ, 200000 Մարսէյլ, 70000 Լիոն, 55000 Մոնփէլիէ, 75000 արեւելեան Պիրէնեաններու նահանգին մէջ, 66000 Գոոտայի մէջ։ Իսկ Ապահովութեան Տեսչութեան «քննիչները» (գաղտնի ոստիկան) կը հաշուէ միայն 3000 հոգի, ինչ որ անբաւական կը համարուի։

Թերթը այս առթիւ ուշադրութեան կը յանձնէ Սպանիացիներու խուժումը, 1936էն ի վեր։

*** Նոյն թերթին համաձայն, Ներքին նախարարութիւնը նկատի առնելով հանրային կարծիքին վրդովումը, որոշած է Սպանիա վերադարձնել այն Սպանիացիները որ զինուորցու են։ Այս իմաստով շրջաբերական մը ուղղուած է նահանգապետութեանց, յանձնարարելով ներողամտութեամբ վարուիլ միայն ծերունիներու, կիներու եւ մանուկներու հանդէպ։

›››› ○ ‹‹‹‹

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

14ՐԴ ԱՆԳԱՄ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ կատարուեցաւ զիւտութեան նահատակի մը՝ Տոքթ. Շարլ Վայեանի վրայ։ Այս անձնուէր գիտնականը ճառագայթումի (ռատիոյումի) առաջին հաստատութիւնը հիմնեց Ֆրանսայի մէջ, 40 տարի առաջ։ Իբրեւ հետեւանք, նախ մատները կտրեցին, յետոյ ձեռքերը, եւ վերջապէս բազուկները։ Այժմ ուսերն խոցոտած է ռատիոյի հիւանդերը։

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ 10000 ոսկի պարգեւ խոստացուած է անոնց որ կրնան երեւան հանել երկու անգլիացի ոստիկաններու սպանիչները։ Զինուորական հսկողութիւնը կը շարունակուի նոյն խստութեամբ։

ԿՈՄԻՆՏԷՐՆԸ (Գ. Միջազգային) Սեպտեմբեր 29ին փոխադրուեցաւ իր նոր կեդրոնատեղին, որ Մոսկուայի ամէնէն շքեղ շէնքերէն մէկն է եւ կը բաղկանայ աւելի քան հազար սենեակներէ։ Շէնքը հաստատուած է Լէնինի Բլուրներուն մէջ, քաղաքին կեդրոնէն երեք մղոն հեռու, շրջապատուած պարտէզներով եւ մարզադաշտերով։

ՊԱՊԸ նոր կոնդակ մը հրատարակեց, որով կը ձաղկէ համայնավարութիւնը եւ Գերմանիոյ հեթանոսական շարժումը։ Այս առթիւ կ'ըսէ թէ հանաստուածութեան ալիք մը կը խուժէ աշխարհի վրայ, սպառնալով կործանել ամբողջ քաղաքակրթութիւնը։

«ՔՆԱՑՈՂ ԳԵՂՈՒՀԻՆ», Փաթրիշիա Մկայր, որ հինգ տարիէ ի վեր անընդհատ կը քնանար Շիքակոյի մէջ, մեռաւ սեպտեմբեր 29ին, թոքատապի հետեւանքով։ Բժշկական քննութիւնը չկրցաւ ճշդել այս երկարատեւ քունին պատճառները։

ՉԻՆԵԻՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ։ Ճափոնական չորրորդ մեծ յարձակողականն ալ ձախողեցաւ, Շանկայի առջեւ։ Ճափոնի մէջ զայրոյթ պատճառեց Ազգաց Ընկերութեան պարսաւանքը՝ չինական քաղաքներու ռմբակոծութեան առթիւ։

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ անհետացման գաղտնիքը չէ լուսաբանուած տակաւին։ Ոստիկանութիւնը քննութիւն կատարեց կարգ մը դրամատուններու մէջ, ստուգելու համար Զօր. Սկոպլինի հաշիւները, բայց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահէ։ Ներքին նախարարը առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց Զօր. Միլլէրի զաւակը։ — Գ. Պլեվիցքի, Տիկին Սկոպլինի առաջին ամուսինը, որ Ռիկա կը գտնուի, կը յայտարարէ թէ Զօր. Սկոպլին կասկածելի յարաբերութիւններ ունէր, իսկ Տիկինը բան չի գիտեր։ Ուրիշ վկաներ ալ կը յայտնեն թէ Սկոպլին միշտ Գերմանիա կ'երթար։

ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ ԹՐՈՆՔՈԶՕ նամակ մը ուղղելով հարցաքննիչ դատաւորին, խոստովանեցաւ թէ ոչ միայն կողմակերպիչն է Պրէաթի դաւադրութեան, այլեւ մասնակցած է, գրաւելու համար Սպանիոյ կառավարական սուզանաւը։ Հրամանատարը կ'ըսէ թէ երկու անգամ Պրէսթ եկած է, այդ նպատակով։

«ՄՈՐՆԻՆԿ ՓՕՍԹ», Լոնտոնի թունդ պահպանողական օրաթերթը, ծախուեցաւ «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի, 170000 անգլ. ոսկիի։ Միացեալ օրաթերթը պիտի հրատարակուի երկուքին անունով։

Հ. Յ. Դ.

Փոխանցեց

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ», «Զըրավեան» եւ «Եօթնեղբայրեան» խումբերու բոլոր ընկերները 5 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 6 Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը։ Կարեւոր օրակարգ։

ԱՆԻԷՌ-ԳԱՌՈ-ՔՈԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վըռամեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Սէրէմճեան» եւ «Արզումեան» խումբի ընկերները, 2 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ։ Զեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 3 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ընկ. Սուրէն Գառաւեանի բնակարանը, 26 Rue de Lille, Առնուվիլ։ Կարեւոր օրակարգ։ Զեկոյց Շրջանային ժողովի։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԾՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԺՈՂՈՎՆԵՐԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 2 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Տահիրկեան» սրահը։

«Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի ժողովը կիրակի, 3 Հոկտ., երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի խօսի Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 17ԻՆ — ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.—ՀՈԿՏ. 9ԻՆ

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՑԻՊՐԱՆԱԿԵՐՑԻ եւ Երզանի Հայրենակց. Միութեան ընդհ. ժողովը 3 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Au Petit Pot-ի սրճարանի վերնայարկը, 2, Bld. Bonne Nouvelle. Métro Strasbourg St. Denis:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը 3 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին. Գ. Խաչի ակումբին մէջ, 52, Rue Gustave Courbet, Պանթէօն։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով։

Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի ժողովը, վաղը, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Բարեգործականի ցանց մէջ, 4. Րիւ Գոմիւէ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Լ. Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը կիրակի, Հոկտ. 3ին Bld. Dugomier, Գառ կլուբի մէջ, առաւօտեան ժամը 9ին։

1.— Ինքնութեան թուղթ

2.— Սպանիանդէս։

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան ընդհ. ժողովը 3 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հայ Ակումբին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Ռէփիւպլիք։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Յ. Պաղտասարեան։

«ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ»ի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները 3 Հոկտ. կիրակի ժամը 15ին Սոսիէթէ Սավանթի մէջ։ Օրակարգ՝ Զեկուցում վարչութեան, Նոր վարչութեան ընտրութիւն, Ներկաներու թիւը պիտի համարուի օրինաւոր։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գ. Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Տիգրանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ յառաջիկայ 4 Հոկտ. կիրակի, պատարագէն վերջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց մօր, զօքանչին եւ մեծ մօր մահուան քառասունքին առթիւ Առնուվիլի վարժարանի եկեղեցիին մէջ, կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող ազգականներն ու բարեկամները։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Առնուվիլի վարժարանի Յ. Խաչ եկեղեցիի դասախօսութիւնը Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Կը դասախօսէ Տէր Առաքել քհնյ. Փայլակ, կիլիկեան վերջին թագաւոր Լեւոն Ե. Լուսինեանի մասին։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

›››› ○ ‹‹‹‹

Թոմաս էֆէնտին զայրացած էր Վարդանի դէմ ոչ միայն նրա համար, որ հիւրասարդի սառնօրեան խօսքերը վիրաւորեցին նրան, այլ ամէն անգամ, երբ նա պատահում էր կապալառուին, սովորութիւն ունէր նըրան խայտառակել։

— Ես, ասաց կապալառուն, եթէ ուզենամ մի բռնչում աշխարհը տակ ու վրայ կ'անեմ, եւ այդ անպիտանին ցոյց կը տամ, թէ ով է Թոմաս էֆէնտին։

— Զահիլ է, խօսեց բարեխիղճ ծերունին,— ջահիլի խօսքը կլխոքի մէջ չեն դնում։ Բայց ես դարձեալ կ'ասեմ ձեզ, որ նա այնքան վատ տղայ չէ, որքան դուք կարծում էք։

Այդ միջոցին ներս մտաւ Վարդանը, բոլորովին զուարթամիտ, մտախոյլ եւ լուռ։ Թոմաս էֆէնտին, որ բոպէ առաջ այնպէս բարկացած խօսում էր նրա դէմ, ինչպէս ասում են՝ «պոչը քաշեց», եւ իր յատուկ շողոքորթութեամբ ասաց նրան.

— Օրհնած, ո՞րքան սպասել տուեցիր ինձ, դու գիտես, որ առանց քեզ մի պատառ հաց անգամ Թոմաս էֆէնտին բերանը չի դնի։

— Ես գիտեմ… պատասխանեց երիտասարդը եւ առանց նրա վրայ նայելու, գնաց իր տեղը նստեց։

Ճաշի ամբողջ ժամանակը Վարդանը բոլ խօսեց. խիստ տխուր էր եւ կարելի էր մտածել, թէ կամ հիւանդ է եւ կամ մի տեղը ցաւում էր։

Այդ մշտածիծաղ բնաւորութիւնը այժմ մռայլուել եւ թղթել էր ամպամած երկնքի մը նման։ Սէրը, որ շատերի մէջ ուրախութիւն եւ բաւականութիւն է ծնեցնում, որ շատերին խինդից հանում է, շատերի սիրտը լեցնում է մի օրհասական զգացմունքով, եւ քայքայում է նրանց կեանքի զօրութիւնները, — սէրը տխրեցրել էր այդ մարդուն։ Նա սեղանի մօտ շատ փոքր կերաւ, բայց չափազանց խմեց. կարծես թէ գինու բաժակներով աշխատում էր հանգցնել իր սրտի կրակը։

Թոմաս էֆէնտին, իր սովորութեան համեմատ շատախօսում էր։ Ինչե՞ր ասես չէր պատմում նա իր կեանքից եւ իր անցեալից։ Եւ նրա բոլոր խօսակցութիւնների մէջ երեւում էր որ Թոմաս էֆէնտին մի նշանաւոր մարդ էր։ Ներսէս պատրիարքը նրան միշտ «որդի» էր կոչում. Թրիմեանին չէր հաւանում, որովհետեւ շատ հասարակ մարդ է եւ իրան թոյլ է տալիս մշեցի եւ վանեցի համալների հետ «մազլահաթներ» անել։ Նուպար փաշան իր նամակների մէջ նրան միշտ գրում է «աղնիւ բարեկամ»։

Թէ Բոսֆորի ափերի վրայ նա մի պալատ ունի, որ Անգլիացիներն վարձով է առած. թէ Երուսաղէմի տաճարին նրա պապերը ընծայել են մի մեծ գումար, որի համար ամէն օր Ս. Յակոբայ վանքում պատարագ են մատուցանում իրանց ազգատոհմի համար. թէ իր եւ Օսմանի մէջ ատանձութիւն ընկաւ, պատճառն այն էր, որ նա իր աղջիկը ուզում էր տալ, բայց ինքը չուզեց առնել, եւայլն եւայլն,— հազարումէկ այս տեսակ առակներ էր պատմում նա, բայց Վարդանը համարեա չէր լսում, իսկ միամիտ տանուտէրը հետաքրքրութեամբ լսում էր եւ զարմանում էր։ «Որքա՜ն բախտաւոր կը լինի իմ Լալան, մտածում էր նա, երբ մի այդպիսի մարդու կինը կը դառնայ, որը Օսմանի աղջիկը չէ առել, որը Բոսֆորի ափերի մօտ պալատ ունի»։

Յետոյ նա սկսեց խօսել պոլիտիկայից։ Այդ այն քաղաքական յուզմունքների ժամանակն էր, որ Բալկանեան թերակղզու վրայ սլաւոնական ժողովուրդը աշխատում էր իր արիւնով ազատութիւն ձեռք բերել. Կ. Պոլսում կոնֆերենցիա էր կազմուել նրանց վիճակը անօրինելու համար, եւ Միթհատը, այդ երեւելի դիպլոմատիկական ձեռնածուն, հրատարակել էր Օսմանեան սահմանադրութիւնը։ Թոմաս էֆէնտին էլ, դիւզական օդայի մէջ նստած, վճռում էր Հայոց ազգի ապագան։

Խօսելով Սլաւոնների «խնճութիւններին» վրայ, որ նրանք համարձակութիւն ունեցան ապստամբուել մի «բարեբար» ազգի դէմ, որպէս Թուրքն էր, Թոմաս էֆէնտին սկսեց սաստիկ յարձակուել Հայերի վրայ, յայտնելով, թէ Հայերի մէջ էլ գտնւում են այնպիսի «խենթեր», որոնք Թուրքի լուծը ծանր են համարում, եւ քաղաքական ազատութեան, ինքնավարութեան վրայ են մըտածում։ Նա յայտնեց, թէ առանց Թուրքերի Հայերը մի կորած ժողովուրդ են, թէ Հայերը իրանք իրանց կառավարել չեն կարող։

Այդ ժամանակ միայն Վարդանը չը կարողացաւ համբերել։ Նա ասաց.

— Ձեզ նմաններին, որ ծծում էք Հայու արիւնը Թուրք կառավարութեան անկարգութիւնների շնորհիւ, — ձեզ նման մուլթէզիմներին, կապալառուներին, ի հարկէ, միշտ օգտակար է Թուրքը եւ նրա անարդար ու անխրատ իշխանութիւնը։ Դուք ջրի պղտորութեան մէջ ձուկ բռնողներ էք. պարզութիւնը առելի է ձեզ, դուք խաւար էք սիրում, որովհետեւ գողերը մտում են լոյսը։

— Պարոն, ձայն տուեց կապալառուն, մտածիր, որ քեզ մօտ երկու պատիւներ են նստած։

— Այդ պատիւներով դու վախեցրու այն խեղճ եւ ողորմելի գիւղացիներին, անոնք այն սառեցած տեղում են, որ հաւատում են, թէ դու Բոսֆորի վրայ պալատներ ունես, թէ դու Ս. Օսմանի աղջիկը չառեցիր, կամ Ս. Յակոբայ տաճարում ամէն օր քու հոգու համար պատարագ են մատուցանում… Անէծք, միայն անէծք թող մնան են ձեզպիսիները… Դուք եղել էք Հայի տանը քանդողները, սկսեալ գիւղական չնչին մուլթէզիմից, մինչեւ ներկայացուցիչն ես դու, Բարձր Դրան այն խոշոր ամիրաները, որոնք իրանց շահերի համար իրանց ազգի շահերը վաճառում են։

Թոմաս էֆէնտին բարկանալ չը գիտէր, այսինքն կամենում էր ասել, որ նա բարկանում էր այն ժամանակ միայն, երբ տեսնում էր, որ իր հակառակորդը իր աստիճանի մարդ է, որ բէն կարող է զգալ, կարող է պատիւ ծին պէս մի բան ծախել։ Բայց նա Վարդանին վաղուց ճանաչում էր, այն պատճառով, իր անզգայ սիրտը չը ցուցելու համար նա աշխատեց կատակը ձեւ տալ, ասելով.

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԻԼԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 2 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 2 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3540

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՉ ԻՍԿ ԲԱՆԱՒՈՐ ՀՕՏ

Ապահովաբար շատ քիչեր բան կը հասկնան խորհրդային աշխարհի անցուդարձէն։ Մանաւանդ սա յարաճուն «մաքրագործում»ներէն, որոնց ոչ սկիզբը ծանօթ է, ոչ ալ վախճանը։

Մենք ալ ամբողջ գաղտնիքը լուսաբանելու փորձ մը չէ որ պիտի կատարենք։ Խոստովանինք թէ ո եւ է մէկուն կարողութենէն, հասողութենէն վեր է այդպիսի փորձ մը։

Նոյնիսկ պոլշեւիկները իրենք չեն համարձակիր այդպիսի փորձի մը ձեռնարկել։ Այնքան որ անիմանալի է այդ անցուդարձը, ոչ միայն իր աննախընթաց բարբարոսութեամբ, այլեւ իր զարհուրելի խորհրդաւորութեամբ։

Ուրեմն փորձենք ահաւոր ողբերգութեան զանազան երեսները, մանիկներ միայն բացատրել, մանաւորապէս կանգ առնելով հայկական գետնի վրայ։

Հարուածը համախորհրդային է,— բարոյական եւ ֆիզիքական ջարդ՝ առանց ազգի, ցեղի, աստիճանի, տարիքի կամ սեռի խտրութեան։ Իսկ եւ իսկ միջազգային գործունէութիւն, ինչպէս ամբողջ պոլշեւիկեան շարժումը։

Եւ սակայն — ըսեր էինք երէկ — ամէն մարդ իր ցաւը կուլայ։ Եւ մենք, ըլլալով հանդերձ գաղափարական ընդդիմադիր, կ'ըմբռնենք թէ անխնայ արօրելով Խ. Հայաստանի հին ու նոր ղեկավարութիւնը — իր ձեռնասունները — Մոսկուա ի վերջոյ մեր հայրենիքն է որ կը հարուածէ։

Մենք պատրանքներ չունինք այդ ղեկավարութեան արժէքի մասին։

Գիտենք թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ հասնիլ ամէնէն պարկեշտ եւ հասուն համարուած վարիչն ալ, կուսակցական թէ պետական։

Շատերը գիտակից եւ անգիտակից զոհերն են միեւնոյն կուսակցական մթնոլորտին եւ բարբարոսական կարգուսարքի մը։ Ուրիշներ՝ ողորմելի խամաճիկներ կամ գործիքներ։ Դեռ ուրիշներ ալ՝ հասարակ խաչագողներ կամ սրիկաներ։

Եւ տեսանք արդէն,— բոլորը իրարու ետեւէ փողոց կը նետուին ընկեցիկ մանուկներու պէս, վրայ տալով իրենց անցեալն ու պատիւը, երբեմն ալ գլուխը։

Անյեղլի, ճակատագրական օրէնք մըն է այս։ Եւ ամէնէն փոքրաւոր կամ վարպետ պոլշեւիկը, վեթերանն ալ չի գիտեր թէ ո՛ւր պիտի նետուի գիշերը կամ առտուն, մէկ օրէն միւսը։

Թերեւս երջանիկ են անոնք որ անձնասպան կ'ըլլան, գերագոյն յուսահատութեան մը պահուն…

Իսկ բազմութիւնները հարկադրուած են այս բոլորը ողջունել ցնծութեամբ եւ ծափերով։ Հարկադրուած են անմիջապէս բանաձեւեր քուէարկել, միաձայնութեա՛մբ, ուխտելով «անխնա՛յ ոչնչացնել ժողովուրդի թշնամիները»։

Միեւնոյն ատեն, անոնք պարտաւոր են դատապարտեալներուն, կասկածելիներուն վրայ նայիլ այնպէս ինչպէս կը նայինք բորոտներուն վրայ։ Որ եւ է շփում՝ քեզ ալ կը տանի դէպի կործանում, առնուազն չէզոքացում։

Ու վերջապէս, անոնք ստիպուած են երեւալ «ուրախ եւ երջանիկ»,— ինչպէս կը տեսնենք մանկական պատկերներու կամ յիմարանոցներու մէջ։

Անտրէ Ժիտ, յաւիտենական ըմբոստը, որ իր աչքովը տեսաւ եւ ականջներովը լսեց ամէն բան, դիտել կուտայ տեղ մը.

— « Խ. Միութեան մէջ վտանգաւոր է տխուր երեւալ։ Բոլոր անոնք որ ուրախ երեւոյթ չունին, կասկածելի կը դառնան »։

Ուրեմն, ոչ իսկ բանաւոր հօտի մը արժանապատուութիւնն ունին խորհրդային քաղաքացիները։

Երբ այս է ընդհանուր պատկերը, հիմնական գիծերով, դուք պատկերացուցէք թէ ի՛նչ մթնոլորտի մէջ կը շնչեն մեր մինուճար երկրին՝ Հայաստանի մէջ։ Մանաւանդ հիմա, երբ հիներէն, երէկուան եւ առջի օրուան իշխանաւորներէն չէ մնացած մէկը՝ որ մուրճի եւ մանգաղի խոց մը, առ նուազն սեւ նիշ մը առած չըլլայ։

Եւ ահաւասիկ լախտերուն ամէնէն հրէշայինը — անջատողական շարժում։

Անջատողական շարժում ա՛յն տարրերուն կողմէ, որոնք 1920–էն ի վեր դաւ չմնաց որ չսարքեին, որպէսզի Երեւանը իյնար ռուսական — խորհրդային մախաղին տակ։ Որոնք պատրաստ են քար քարի վրայ չձգելու, որպէսզի Հայաստանը մնայ խորհրդային, եւ միայն խորհրդային …

Դժբախտութիւնը այն է որ Մոսկուա գիտէ թէ ի՛նչ կ'ընէ, իսկ իր հայ ձեռնասունները մինչեւ այսօր ալ չեն ըմբռներ թէ ինչ կը կատարուի։

Թերեւս իրենց կամքէն կախուած չէ։ Եթէ ըմբռնեն — եւ կան հասկցողներ — իրենց գլուխով կը տուժեն։

Այս կ'ապացուցանեն բոլոր փաստերը, եւ մանաւանդ 1936 յունիս 9ի ողբերգութենէն ի վեր պատահած դէպքերը, որոնք շարունակելի են տակաւին։

Ո՞վ պիտի համարձակէր քակել ամբողջ կծիկը՝ այս ահաւոր երկունքին։

Գլխատելով, թեւատելով, անդամալոյծ վիճակի մը վերածելով Հայաստանի ղեկավարութիւնը, — ինչպէս միւս հանրապետութեանց մէջ— Ստալին կ'ուզէ մեր երկիրը դարձնել ագարակ մը, ուր մարդիկ մէկ իրաւունք միայն ունենան, — տքնիլ, ճգնիլ, շողշողուն բարեկենդաններ սարքել, եւ ուրիշ բանի չխառնուիլ։

Ոչ իսկ բանաւոր հօտի մը մարդանքները։ Կը փորձես քիչ մը խորհիլ եւ գործել,— տարին կամ ամիսը չանցած, լախտը կ'իջնէ գլխուդ։ Պարտաւոր ես նորէն ծայրէն սկսիլ։ Եւ այսպէս անվերջ, որպէսզի չկարենաս ոտքի կանգնիլ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՔԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Վարչապետը կը խորհրդակցի նախագահին հետ

Նոր ճիգեր եւ բացառիկ ծրագիրներ

ՉՐՈՅՑՆԵՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ.— ԽԻՍՏ ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆ ԴՐԱՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՅ.— ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ 40 ԺԱՄՈՒԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՕՐԷՆՔԻՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ.— ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ ՊԻՏԻ ԱՐԳԻԼՈՒԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԳՐԱՒՈՒՄԸ.— ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԱՐՏԱՔՍՈՒԻՆ.— ՀՍԿՈՂՈՒԹԻՒՆ ՀԻՒՍ. ԱՓՐԻԿԷԻ ՄԷՋ։

Քանի մը օրէ ի վեր զանազան զրոյցներ կը շրջին, Ֆրանքի անկումին առթիւ։ Նոյնիսկ առջի օր սակարանին մէջ զրոյց կը շրջէր թէ դահլիճը տագնապի մատնուած է։ Այդ օրն ալ թէ ֆրանսական եւ թէ օտար արժեթուղթերը այնպիսի բարձրացում մը ունեցան որ տեսնուած չէր բաւական ատենէ ի վեր։ Այս բարձրացման պատճառներէն մէկը այն զրոյցն էր թէ ելմտական նախարարը որոշած է այլեւս չգործածել Ֆրանքին գինը պահելու համար տրամադրուած գումարը, եւ ձգել որ դրամը իր մակարդակը գտնէ։ Ուրիշ զրոյցի մը համաձայն, միւս նախարարները հաւանած չըլլալով այս տեսակէտին, Պ. Ժորժ Պոնէ կամ ամբողջ դահլիճը պիտի հրաժարէր։

Այս բոլոր զրոյցները չհաստատուեցան, բայց վարչապետ Պ. Շոթան երկար խօսակցութիւն մը ունեցաւ հանրապետութեան նախագահին, յետոյ ելմտական նախարարին հետ։ Թերթերը կը գրեն թէ վարչապետին եւ նախագահին տեսակցութիւնը կապ ունէր ոչ թէ դահլիճի տագնապին, այլ ընթացիկ հարցերու հետ։ Իսկ Ֆրանքի մասին որոշում պիտի տրուի այսօր, շաբաթ, երբ նախարարական խորհուրդը կը գումարուի Ռամպույէի դղեակին մէջ, նախագահութեամբ Պ. Լըպրէնի։

« Լ'Էօվռ », արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, որ ուղղակի կապ ունի կառավարութեան հետ, այսպէս ուշագրաւ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր երէկ։

Այսպէս, սակարանական շահաշահութեանց դէմ միջոցներ ձեռք առնուած են արդէն։ Պանք տը Ֆրանսը հրահանգ մը ուղղելով սեղանաւորական գլխաւոր հաստատութեանց, կը յանձնարարէ նուազագոյն համեմատութեան իջեցնել պայմանաժամով գործողութիւնները՝ օտար դրամներու վրայ։ Սթերլին եւ տոլար պահանջուած ատեն, դրամատուները պարտաւոր են ստուգել թէ անհրաժեշտ է առեւտուրի կամ շրջագայութեան համար։ Ետքոյ պէտք է ջանան զանձել օտար պահանջատէրերու հաշիւները։

Եթէ այս միջոցները արդիւնք չտան, ելմտական նախարարը պիտի չվարանի ուրիշ տնօրինութիւններ առաջարկելու, առանց սակայն պաշտօնապէս հսկողութեան տակ առնելու դրամներու փոխանակութիւնը (շանժ)։ Այսպիսի տնօրինութեան մը հակառակ են ոչ միայն Պ. Ժ. Պոնէ, այլեւ Պ. Պ. Լէօն Պլում եւ Վէնսան Օրիոլ։

Արդ, որքան ալ խիստ ըլլան այս սեղմումներն ու հսկողութիւնը, չեն կրնար խափանել շահաշահութիւնը, եթէ Լոնտոն եւ Նիւ Եորք համոզուած մնան թէ Ֆրանսայի կացութիւնը վտանգուած է անդարմանելի համեմատութեամբ մը եւ թէ շուտով պիտի վերսկսի Ֆրանքին անկումը։

Ուստի — համաձայն արմատական պաշտօնաթերթին տեղեկութեանց — վարչապետը պիտի ջանայ զօրացնել պետական իշխանութիւնը։ Այսպէս, ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԱՅՍՕՐ ԻՍԿ ՊԻՏԻ ԱՌԱՋԱՐԿԷ ՎՏԱՐԵԼ ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ, ինչպէս եւ խիստ միջոցներ ձեռք առնել բոլոր այն խռովարարներուն դէմ որոնց գրգռութիւնները անկարգութեանց տեղի տուին Ալժերիոյ, Մարոքի եւ Թունուզի մէջ։

Ետքոյ, մղում տալու համար արտադրութեան յաւելման, վարչապետը պիտի առաջարկէ շարք մը հրամանագիրներ, որոնց համաձայն աւելի ճկուն ձեւի մը պիտի վերածուի 40 ժամուան աշխատանքի օրէնքը, այն ճարտարագործութեանց մէջ ուր անբաւական կուգայ բանուորութիւնը։

Նոյն մտահոգութիւններով, վերջնապէս պիտի արգիլուի, նաեւ, գործարաններու գրաւումը։

Պ. Շոթան այս հարցերու մասին տեսակցութիւններ ունեցաւ Պ. Պ. Ալպէռ Սառոյի, Վէնսան Օրիոլի եւ Լէօն Պլումի հետ։

Միւս թերթերն ալ կը հաստատեն այս տեղեկութիւնները, ուղղակի կամ անուղղակի։

Յառաջիկայ տարուան ելմտացոյցը

Մինչ այս մինչ այն, ելմտական նախարարը ներկայացուց յառաջիկայ տարուան նախահաշիւը, որ պիտի քննուի խորհրդարանին վերաբացումէն անմիջապէս վերջը։ Հրատարակուած թիւերուն համաձայն, 1938ի մուտքը պիտի ըլլայ 53.781.000.000 ֆրանք, ելքը՝ 52.179.000.000, ինչ որ 1.602.000.000 ֆր.ի շահ մը կը ցուցնէ, թուղթի վրայ։ Վերջնական քննութեան մը ենթարկուած է ազգ. պաշտպանութեան ելմտացոյցը, որուն վարկերու յաւելումը սահմանուած է 1300 միլիոն ֆրանք, նկատի առնելով մանաւորապէս ռումբերի, պատրաստման, հանդերձանքի, մազութի եւն. գիներուն բարձրացումը։

Միւս կողմէ, ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէ պետական պաշտօնեաներու դժգոհութիւնը։ Ինչպէս գրած ենք, անոնք ամսական 150 ֆրանքի հաւելում եւ թոշակի յաւելում կը պահանջեն, ապրուստի սղութեան հետեւանքով։ Եթէ ընդունուի այս պահանջը, 1.800.000.000 ֆրանքի նոր ծախք մը պիտի բացուի, փճացնելով հաշուեկշռի ենթադրական առաւելութիւնը։ Կ'ըսուի թէ ելմտական նախարարը պատրաստ է գոհացում տալու պետական պաշտօնեաներուն, պայմանաւ որ վճարելի գումարը 1.500.000.000 ֆրանքէն աւելի չըլլայ։

»»»» • ««««

« ՄՈՐՆԻՆԿ ՓՕՍԹ », որ « Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի ծախուեցաւ 170.000 ոսկիի, Լոնտոնի ամէնէն հին օրաթերթն էր, հիմնուած ըլլալով 1772ին։ Քանի մը տարիէ ի վեր տագնապի մատնուած էր, եւ այս անգամ 40.000 ոսկիի բաց մը կը ցուցնէր։ Անգլիական մամուլը ցաւ կը յայտնէ այս թուինդ պահպանողական օրկանին անհետացման համար, թէեւ գլխաւոր խմբագիրներն ու աշխատակիցները բաժնեթուղթերուն հետ մէկտեղ անցած են «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի, որ երէկուընէ սկսաւ հրատարակուիլ միացեալ անունով։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՇԷՆ ՄՆԱՔ, ՊԱՅԾԱՌ ՄՆԱՔ »

Որո՞ւ համար գաղտնիք է որ մեր սաղմի ազգականները նազար կոտր կ'ըլլան, երբ եպիսկոպոս մը կամ վարդապետ մը տագնապի մատնուի։

Բարեպաշտութի՞ւն,— բայց նոյն գուրգուրանքը չէք տեսներ, երբ նեղական պարզ քահանայ մը ըլլայ։ Մանաւանդ գիւղացի տէրտէր մը։

Իսկ երբ վարժապետ է կամ գրագէտ,— Տէ՛րը ողորմի անբախտին։ « Ո՞ր մէկուն հասնինք, եղբայր, ո՞ր մէկուն … »։

Փորձէ տաղանդաւոր գրագէտի մը գիրքովը խանդավառել զինքը։

Երբ բուխ սիրտ է, կ'երթայ շուրջան մը շինել կուտայ, բայց այդ գիրքին վրայ չի նայիր։ Եւ քեզի ալ բարեկամաբար խրատ կուտայ որ չզբաղիս «սառանկ պոչ բաներով»։

Ուրի՛շ հմայք ունին եպիսկոպոսն ու վարդապետը։

Իրազեկներ կ'ըսեն թէ երբ Ղեւոնդ եպիսկ. Դուրեան Ամերիկայի առաջնորդ ընտրուեցաւ, ամբողջ Մանչէսթըրը իրար անցաւ, տրտմելով թէ ներմակեղէն չունի, այս չունի, այն չունի։

Եւ բոլոր բարեպաշտները ոտքի ելան, մանաւանդ ազնուաշուք տիկինները, ներմակեղէն, հագուստ - կապուստ եւ քիչ մըն ալ *խաչլըխ* նարելու համար եպիսկոպոսին։

Վերջերս Լոնտոնէն թղթակից մը կը հաղորդէր Ռումանիոյ առաջնորդին՝ Յուսիկ արք.ի մեծապատիւ մուրացկանութիւնը Լոնտոնի փողոցներուն մէջ։

Այս առթիւ աւելի պատկերազարդ իրողութիւններ հրատարակեց Պուքրէշի «Արագ»ը, ըսելով թէ Առաջնորդը նախապէս նոյն մուրացկանութիւնը կատարած էր իր թեմին մէջ, իդառ գումար մը հաւաքելով։

Եւ հիմա լսեցէք Ամերիկայի պատմութիւնը։

Կարապ. Ռուբրակը, որ իր անսահման լիազօրութեամբ կը պարծենար ամէն տեղ, պարտուեցա՞ւ Ամերիկայի ռամկավար - հնչակ տիրացուներէն։ Չկրցա՞ւ միացնել եկեղեցիները։ Ետոյ գնաց Քալիֆորնիա, կարբեց թափեց, ըմբոստացնելով ամէնէն բարեպաշտ չէզոքներն իսկ։ Այս հիւանդացաւ, ենթարկուելով բժշկական գործողութեան մը։

Արդ, ո՞վ պիտի հոգայ ծախքերը։

Ամերիկայի «աչքեր սուրմայ» վարդապետը, այժմ եպիսկոպոս եւ հայրապետական «տ» առաջնորդ, թախանձագին կոչ մը ուղղած է իր հօտին։

Կարդացէք եւ իմացէք.

— « Գառաւիրակ Սրբազանի այս հիւանդութիւնը որ չափազանց ծախսալից եղած է, եւ որուն հոգը կը ծանրանայ ազգիս ու Առաջնորդարանի վրայ, մեզ չափազանց կը մտահոգէ, վասնզի Առաջնորդարանիս արդէն անձուկ վիճակին վրայ կուգայ աւելնալ նաեւ երկու հազար տոլարէ աւելի վերոյիշեալ բացառիկ ծախսը »։

Բայց, միայն հաւատարիմներո՞ւն ուղղուած է այս նամակը։

Ոչ, այլեւ Դաշնակցականներու եւ անոնց համակիրներուն, որոնք երէկ « ոճրագործ » էին, առնուազն խռովարար, իսկ այժմ դարձեր են «ազնիւ սիրելի»։

— « Ձեր ազնուութիւնն ալ մօտէն կամ հեռուէն ըլլալով հիացող բարեկամ մը Նորին Սրբազնութեան, լիայոյս ենք որ պիտի ուզէիք սիրով բերել ձեր օժանդակութիւնը, մէկ տոլար կամ աւելի նուիրատուութեամբ մը, այս հրամայական պահանջին առթիւ »։

Փարա թող գայ, ուրկէ կ'ուզէ թող գայ, պիտի ըսէր Զարչըլը Արթին աղան։

ՎԱՀԷ

ԽՆԱՅԵՑԷՔ ՈՐ ԹՆԴԱՆՕԹ ՈՒՆԵՆԱՔ…

»»»» • ««««

Տոքթ. Շախթ, Գերմանիոյ ազգ. տնտեսութեան նախարարը, ճառ մը խօսելով, անհրաժեշտ գտաւ խնայողութեամբ ապրիլ, որպէսզի կարելի ըլլայ գլուխ հանել Գերմանիոյ վերազինումը։ « Այս խնայողութիւնը անհրաժեշտ է, ապահովելու համար մեր ազգային տնտեսութեան բնական ընթացքը, եւ կենսական է, երբ վերազինման մեծ բեռն ալ բարդուած է։ Երբեմն կ'ըսեն թէ վերազինման ծախքին պէտք է օգնել միայն տուրքերով։ Այդպէս շատ լաւ կ'ըլլայ տեսականօրէն։ Բայց տուրքերը, որոնք ուրիշ բան չեն եթէ ոչ պարտաւորիչ խնայողութիւն, պէտք է զօրանան կամաւոր տնտեսագիտութեամբ։ Եթէ տուրքերը շատ յառաջ տանինք, պիտի փճանայ տնտեսական գործունէութեան գլխաւոր աղբիւրը։ Գերմանիոյ մէջ սակաւին մարդիկ կան որ միամտօրէն կը հաւատան թէ թղթադրամներու տպագրութիւնը այնքան ալ սարսափելի բան չէ, քանի որ հսկողութիւն կայ։ Մէկ բան ըսեմ այս առթիւ.— երբ մարդ մը ետ կը կենայ տուն շինելէ, կարելի է թնդանօթ մը ձուլել իր խնայած պողպատէն։ Սակայն, մէկ հատիկ թնդանօթ կարելի չէ շինել թղթադրամներ քաշելով տպագրական մեքենային տակէն, որովհետեւ դրամատոմսերը թուղթով կը շինուին, իսկ թնդանօթները՝ պողպատով»։

Այս առթիւ կարգ մը վիճակագրութիւններ ներկայացնելով, Տոքթ. Շախթ բացատրեց թէ թղթադրամներու շրջաբերութիւնը Գերմանիոյ մէջ աւելցած է միայն 10 առ հարիւր, 1929էն ի վեր, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ՝ 33 առ հարիւր, Մ. Նահանգներուն մէջ՝ 42 առ հարիւր։ Մեծաքանակի գիները Գերմանիոյ մէջ աւելցած են 2 առ հարիւր, Մ. Նահանգներուն մէջ՝ 12 առ հարիւր, Անգլիոյ մէջ՝ 19 առ հարիւր։ Նախարարը խոստովանեցաւ թէ Գերմանիոյ պարտքը աւելցած է մեծապէս, սակայն բացատրութիւն չտուաւ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ - ՀԻԹԼԷՐ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ ՎԵՐՋ

Մեծ խանդավառութիւն Իտալիոյ մէջ

Մուսոլինի Պերլինէն վերադարձին Հռոմի մէջ դիմաւորուեցաւ մօտ կէս միլիոն քաղաքացիներու կողմէ։ Քաղաքին կէսը ոտքի ելած էր, յիշեցնելով նախընթաց երեք վիթխարի ցոյցերը,— 1936 հոկտեմբեր 2, երբ պատերազմ հրատարակուեցաւ Եթովպիոյ դէմ. մայիս 5, երբ Ատտիս - Ապէպան ինկաւ, եւ մայիս 9, երբ կայսրութիւնը հռչակուեցաւ։ Ուրեմն Առաջնորդին Պերլինէն վերադարձը կը համարուի չորրորդ պատմական ցոյցը կամ «Ատունատա» (համախմբում սեւ շապիկաւորներու)։

Ամբողջ օրը բանուորները աշխատած էին, ընդունելութեան պատրաստութիւնները լրացնելու համար։ Կարծես Հռոմի բոլոր ծաղիկները կայարան փոխադրուած էին։ Հազարաւոր իտալական եւ գերմանական դրօշներ կը ծածանէին ամէն կողմ։ Վենետիկի հրապարակը ծածկուած էր դափնիներով եւ ֆաշական տապար ու աղջիկներ պար բռնած էին զինուորներուն հետ։

Բայց ժողովուրդը յուսախաբ եղաւ, երբ Մուսոլինի փոխանակ դղրդագին ճառ մը խօսելու, գոհացաւ հետեւեալ յայտարարութեամբ.—

— Սեւ շապիկաւորներ, Գերմանիայէն եւ անոր Առաջնորդին հետ ունեցած խօսակցութիւններս կը բերեմ խորունկ տպաւորութիւն մը եւ անջնջելի յի-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՉԸՆԵԼ»...

«Հ. Կոչնակ» իր Օգոստ. 28ի խմբագրականին մէջ կը գրէ.

«Վերջերս արտասահմանի Հայոց մէջ թերթերով եւ այլ միջոցներով խնդիր կ՚ըլլայ թէ միջազգային չփոթութիւններու պարագային ի՛նչ պէտք է ըլլայ Սփիւռքի Հայութեան դիրքն ու քաղաքականութիւնը, պաշտպանելու համար ինքզինք եւ... Հայաստանի շահերը։ Այս հարցումին կարելի է տալ կոկիկ եւ կարուկ պատասխան մը։ Մեր քաղաքականութիւնը պէտք է ըլլայ՝ քաղաքականութիւն չընել»։

Այս խօսքը կը վերաբերի ոչ միայն Հայկական Սփիւռքի, այլ եւ Հայաստանի։

«Հայաստան Խորհ. Միութեան անդամ է, եւ բարեկամ է որ առանձին արտաքին քաղաքականութիւն չունի եւ չի վարեր»։

Ուրեմն, Նիւ Եորքի պարբերականին համոզումով, ընդհանրապէս հայ ժողովուրդը պէտք չէ որ քաղաքականութեամբ զբաղի, ըլլայ Գաղթաշխարհին մէջ, ըլլայ Հայաստանի։

«Հ. Կոչնակ» ինքնապաշտպանութեան կը մղէ մեր ժողովուրդը՝ բացատրելով անոր ուժի տկարութիւնը նկատի առնելով.

«Սփիւռքի մէջ կան մօտաւորապէս 800.000 Հայեր, որոնք կը բնակին աւելի քան 20 երկիրներու մէջ,—Միջնաւոր եւ Մերձաւոր Արեւելքէն մինչեւ Եւրոպա եւ Հիւսիսային ու Հարաւային Ամերիկա, առանց նկատի ունենալու այն հայ գաղութները, որոնց թիւը քանի մը հարիւրով միայն կը հաշուուի։ Եթէ կարելի ըլլայ իսկ, այսքան ցրուած եւ տարբեր պայմաններու ու կացութեան ենթակայ ժողովուրդի մը ամբողջ ուժն ու միջոցները համադրել, եւ մէկ խորհուրդով ու ուղղութեամբ գործի լծել, դարձեալ մեզի համար, մեր մէջ հասկցուած իմաստով, քաղաքականութիւն ընելը պիտի ըլլայ աղէտալի արկածախնդրութիւն»։

Արտասահմանի մէջ եթէ մենք 800 հազար չըլլայինք (այն ալ ցանցնուած չուրջ քսան երկիրներու մէջ), այլ ըլլայինք 8 միլիոն (եւ ալլեքինք համախումբ), անշուշտ տարբեր պիտի ըլլար «Հ. Կոչնակ»ի դիրքը մեր հանդէպ։

Նոյնը նաեւ բնաշխարհի նկատմամբ. եթէ մենք այսօրուան Հայաստանի մէջ («վիճելի» հողամասերով միասին) ունենայինք ոչ թէ մէկուկէս միլիոն հայութիւն, այլ տասնապատիկը այդ քանակի, անտարակոյս տարբեր պիտի ըլլար «Հ. Կոչնակ»ի դիրքը մեր ժողովուրդի, հանդէպ քաղաքական հարցերու մէջ։

Նիւ Եորքի պարբերականը առանձին չէ իր «իմաստուն» խորհուրդներուն մէջ. աւելի՛ք աւելի այս նոյն յորդորը հայութեան ականջին կը հասնի հայ մամուլի նաեւ այլ օրկաններու կողմէ. երբեմնապէս ռամկավար թերթերը գրեթէ միեւնոյն բառերով ճիշդ նոյն մտքերը կ՚արծարծեն՝ հայ ժողովուրդին մերժելով քաղաքական որ եւ է դեր, մասնաւորապէս Գաղթաշխարհի մէջ։

Այս իմաստունները քաղաքական իրենց դեղատոմսերը ստորագրած ատեն կը մոռնան չատ «աննշան» պարագայ մը. անոնք ըստ արժանւոյն չեն դնահատեր այն փաստը, որ քաղաքականութիւն ըսուածը պտուղ մըն է, զոր ժողովուրդները ոչ միայն կ՚ատեն եւ կ՚ունենան, այլեւ ուրիշներ զայն կ՚առնեն եւ կը կերցնեն։ Այլ խօսքով՝ կը պարտադրեն, որ անկեղծօրէն չէզոքութեան յարած ժողովուրդ մը ակամայ խախտէ իր ձեռնպահութիւնը եւ գործօն կերպով իր մասնակցութիւնը բերէ այս կամ այն քաղաքականութեան։

«Հ. Կոչնակ»ները կը մոռնան, որ «քաղաքականութիւն չընել» կրնան ոչ թէ մեզ նման թոյլ ժողովուրդներ (որովհետեւ թոյլ են եւ տկար), այլ «քաղաքականութիւն չընել» կրնան միայն ուժեղ ժողովուրդները (որովհետեւ ուժեղ են եւ հզօր)։

Փոխադարձ շահերու, օղակուած յարաբերութեանց եւ բարդ կապերու մէջ մխրճուած մեր աշխարհի մէջ չէզոքութիւն կրնայ պահել այն ժողովուրդը միայն, որ բաւականաչափ ուժ ունի իր կամքը ուրիշներուն պարտադրելու։

Հիւս. Ամերիկան այն բացառիկ երկիրն է, ուր ամբողջ դժուարութեամբ կ՚ըմբռնէ մեր մեղաւոր աշխարհի գործերը։

Պահ մը երեւակայեցէք ձեզ մէկը մերձ-արեւելեան երկիրներէն, ուր զանգուածաբար հայ ժողովուրդը կ՚ապրի։ Այդ երկիրները սովորաբար երկու տէր ունին,— եկուորը (Հովանաւոր) եւ բնիկը (Հովանաւորեալ)։

Ընդհանուր օրէնք է, որ այս երկուքը ընդհանրապէս թշնամի են իրարու, յաճախ զրգռուելով այլ ուժերու, որոնք ե՛ւ կան ե՛ւ չկան։

Ընդհանուր օրէնք է նաեւ այն, որ ով եկուորին հետ է՝ կը նշանակէ բնիկին դէմ է, եւ ով բնիկին հետ է՝ կը նշանակէ եկուորին դէմ է։

Թոյլերը այս հիւրընկալ երկիրներու մէջ միշտ կը գտնուին այս երկու իրարու ներհակ ուժերու սատարին տակ —եկուորին եւ բնիկին (քողարկուածները չհաշուելով)։

Այս ուժերը թոյլերէն հրամայաբար կը պահանջեն դիրք ճշդել եւ քաղաքականութիւն ընել, այլապէս սպառնալով «թիկամբ» լսելի ընել այն, ինչ որ անլսելի կը մնայ «ունկամբ»։

Բայց ինչո՞ւ գաղութներու մասին խօսիլ, երբ հայ բուն հայրենիքը, վերստին երկու տէրերով,— եկուորը (Հովանաւոր Մոսկուան) եւ բնիկը (Վրացի, Թաթար եւ Լեռնական)։ Այս ուժերը նոյնպէս մեզմէ հրամայաբար կը պահանջեն դիրք ճշդել եւ քաղաքականութիւն ընել, ըլլայ կա՛մ հովանաւորին հետ եւ կամ իրենց։

Այս չատ անհշա՞ն, չատ պա՞րզ ու հասարա՞կ ճշմարտութիւնները Նիւ Եորքի պարբերականը չուզեր հաշուի առնել, խորհելով թէ աշխարհի բոլոր անկիւնները նման են Նիւ Եորքի, ուր իրաւամբ կարելի է հանդիստ նստիլ եւ «քաղաքականութիւն չընել»։

Բայց ներողութիւն. մենք վկայ ենք, որ մինչեւ իսկ հոն, այս ապահով, խաղաղ ու բարգաւաճ երկրին մէջ, միշտ ուժեր գտնուած են, որոնք ամէնէն գործօն քաղաքականութիւնը պարտադրած են մեր բուռ մը ժողովուրդին՝ անգամ հայ եկեղեցին դիւային խաղերու մրցավայր դարձնելով եւ անգամ հայ կինը փողոց հանելով։

(Խմբագրական «Յուսաբերի»)

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐ
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

Ինչ որ այս պահուն տեղի կ՚ունենայ Սպանիոյ մէջ՝ կատարեալ մանրանկար մըն է համաշխարհային պատերազմի։

Հակընդդէմ ճակատներուն վրայ կը կռուին ամենազգի տարրեր. Սպանիացիներ, Իտալացիներ, Գերմանացիներ, Ռուսեր, Ամերիկացիներ, Ֆրանսացիներ եւ... Հայեր։

Սպանիական ազգին պատմութիւնն ընելու դիտաւորութիւն չունիմ։ Ո՛չ ալ արժանիքը եւ վերլուծելու թէ ինչո՞ւ, ի՛նչու ծագում առին՝ աւելի քան տարի մը առաջ՝ քաղաքացիական կռիւները, որոնք աննախընթաց չեն եղած այդ երկրին մէջ, եթէ նոյն իսկ ունեցած են տարբեր երանգ, տարբեր չարժառիթներ եւ նպատակներ։

Ինչ որ աննախընթաց է՝ Հայերու մասնակցութիւնն է այդ կռիւներուն։

Ցանուցն համայնավարութեան՝ գիտենք որ չատեր էին զէ՛ն կ՚ազդազակեն։

Ցանուցն ազգայնականութեան՝ չենք գիտեր քանի՞ հոգի։

Համայնավար կամ ազգայնական, Հայեր, օտար հողի վրայ, կարեկցութեան արժանի են։

Առանց նկատի առնելու զանոնք (ե՞րբ նկատի առնուած են արդէն Հայերը), եթէ հարցնենք թէ որո՞նց իրաւունց զատը մը համար կը կռուին, պատասխան կը ստանանք — ազգայնականնե՛րը։

Սպանիացի ժողովուրդը բաժնուած է երկու մասի —

Ա) Անոնք՝ որ Սպանիան կ՚ուզեն տեսնել անկախ, ինչպէս են Անգլիա, Ֆրանսա, եւ միեւնոյն ատեն կը փրնտռեն միա՛կ անձ մը, որպէսզի երկիրը դէպի զօրութիւն առաջնորդէ, ինչպէս Իտալիան եւ Գերմանիան։

Բ) Անոնք՝ որ կ՚ուզեն խորհրդային կարգուսարքը փոխադրել Պիրէնեան թերակղզի, այնուհետեւ աշխարհ հրդեհելու համար յեղափոխութեան կարմի՛ր բոցերով։

Բայց Անգլիա կ՚ուզէ՞ այդպիսի բոցեր տեսնել իր երկրին վրայ. եթէ ո՛չ, ուրեմն ինչո՞ւ չի՛ չարժիր, ի՞նչ կ՚ընէ Ֆրանսա։

Տակէ տակ ու մէջէ մէջ հաշիւներ եւ շահեր կան, որոնց չի՛ հասնիր հասարակ մահկանացուներու խելքը, եթէ հասնի՝ անկարելի պիտի ըլլայ չծիծաղիլ բոլոր գաղափարաբանութեանց, բոլոր խանդավառութեանց, բոլոր կամաւորական գունդերուն դիմաց։

Բացայայտ է որ Իտալիա եւ Գերմանիա կ՚ուզեն սպանիացի ազգայնականներուն, պարզապէս որովհետեւ իրենց երկրին վրայ «կարմիր բոցեր» տեսնելու ախորժակ չունին։ Եւ մանաւանդ, նախանձախնդիր են իրենց հողերուն անկախութեան եւ իրենց ցեղին զօրութեան։

Եւ որքան ատեն որ մարդիկ խելքով իրարու հաւասար չեն ծնիր, օրէնքով կարելի պիտի չըլլայ իրաւունքներու բացարձակ հաւասարութիւն պարտադրել։

Համայնավարութեան սկզբունքները օդէն կախուած են։ Երկրի վրայ տարբեր բան տեղի կ՚ունենայ։ Խորհրդային Հանրապետութեանց Միութեան հորիզոններուն տակ տարիներէ ի վեր արիւն կայ, զեղծում, անիրաւականութիւն։

Արտասահմանի մէջ համայնավար կ՚ըլլան բոլոր ընչազուրկները, բախտէն մերժուածները, աշխարհի եւ մարդոց դէմ ղանգատաւորները։ Ոչ մէկ մեծատուն իր հարստութիւնը կը բաժնէ պրոլետարներուն եւ այնուհետեւ կ՚արժանանայ համայնավար կուսակցութեան։ (Տոլստոյի վէպերուն մէջ միայն այդպիսի դէպքեր տեղի ունեցած են)։

Դեռ անցեալ օր Ռուսիայէն հասած ճամբորդ մը ճանչցայ։ Մարդուն վրայ եթէ նայիս՝ կը զգաս որ դժոխքէն փախած է։ Երբ հոն անցուցած իր կեանքին մասին սկսի խօսիլ, կը սարսռի, եւ կը սկսի դողդղալ։

Խորհրդային երկիրներուն մէջ կը հալածուի սեփականատէրը, կը խոշտանգուի աշխատաւորը, ջարդ ու փըշուր եւ հողմացրիւ կ՚ըլլան մտաւորականն ու պետական գործիչը։

Ո՞վ է այն Հայը՝ որ պիտի չուզէր որ Հայաստան ըլլար ազատ, անկախ, ինչպէս է Պուլկարիա, Ռումանիա, Ցուիցերիա, կամ Չեխոսլովաքիա, փոխանակ այն Հայաստանին՝ որ կը կոչուի «խորհրդային» եւ ուր տարիներէ ի վեր կայ անսահման բռնաբարութիւն, եւ բնիկ մտաւորականներու դէմ հալածանք եւ կոտորած։

Այլասերած կամ երազատես Հայեր կ՚ուզեն թաղել իրենց հինաւուրց, տառապած ազգին ազատութեան ձըգտումները։

Ինչ որ տեղի կ՚ունենայ Սպանիոյ մէջ՝ մանրանկար մըն է համաշխարհային պատերազմի։

Համաշխարհային մեծ պատերազմի ընթացքին, երբ ամբողջ ժողովուրդ մը կը նահատակուէր, ահաւոր, հալածուած, անիմանալի զրուցներով, ո՛չ մէկ Եւրոպացի, ազգային կամ համայնավար, զէնք չվերցուց, առնուազն յանուն մարդասիրութեան։

Մտապատակ նամակ կ՚արժէ՝ եթէ նոյնիսկ Եւրոպան կործանի, իր բոլո՛ր «քաղաքակիրթ» ազգերով։

ՀՐԱՉ ՔԱՋԱՐԵՆՑ

ՀՈԼԱՆՏԱՆ ունի 40000 ք. ք. տարածութիւն, եւ 8.400.000 բնակիչ։ Մայրաքաղաք Ամստերտամի մէջ կ՚ապրին 772.000 հոգի։ Կրօնքով կաթոլիկ են, բողոքական եւ մովսիսական։ Դրօշակը կարմիր, ճերմակ եւ կապոյտ։ Կառավարութիւնը՝ սահմանադրական միապետութիւն։

ՆՈՐՎԵԿԻԱՆ ունի 322681 ք. ք. տարածութիւն, եւ 2.871.400 բնակիչ։ Մայրաքաղաք Օսլոյի մէջ կ՚ապրին 253.000 հոգի։ Կրօնքով բողոքական են։ Դրօշակը՝ կարմիր, կապոյտ խաչ, ճերմակ շրջանակով։ Կառավարութիւնը՝ սահմանադրական միապետութիւն։

ՇՈՒԷՏ ունի 448.278 ք. ք. տարածութիւն, եւ 6.233.090 բնակիչ։ Սթոքհոլմ մայրաքաղաքին մէջ կ՚ապրին 526.000 հոգի։ Կրօնքը բողոքականութիւն։

ՏԱՆԸՄԱՐՔԱՆ ունի 42.931 ք. ք. տարածութիւն, եւ 3.705.559 բնակիչ։ Մայրաքաղաքը՝ Քոփէնհակ, որ ունի 873.000 բնակիչ։ Դրօշակը՝ կարմիր սպիտակ խաչով։ Դաւանանքով՝ լուտերական։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Ի՞նչ էր «Երանի տալարանը» (ինչպէս ըսինք), չի՛ բաւեր «բաղձերուծոն» գեղեցիկ բարդը։ — Քանդել բային հետ առնչութիւն չունի՞ արդեօք քանդակել, քանի որ քարը քանդելով, քերելով, դերփելով տաշ կուգայ քանդակը, դերքելէ վերջ գեղակերտ ձուլք մը, ըլլայ քար, ըլլայ պղինձ (արձան)։ Անշուշտ որ «մաղթել» եւ «աղօթել» միեւնոյն հոգին վրայ ծլած են, ու քանի՛ անծանօթ, այնքան ալ փոփոխակուած, երաժըշտական եւելէքին պէս միեւնոյն ձայնանիշին վրայ։ — Նոյն արմատէն, այսպէս, «մոլոր» եւ «մոլորեակ»։ Եթէ բանասիրութենէ չստակայի թէ՝ անհատատուրեանց եւ թէ անհետաճէթեան պատճառաւ, զուարճալիքի փոխարէն մեր դասարանին պիտի յայտնէի, թէ «զանգակ» հակառնեայ ձեւն է «զանգ» բառին, տառերու փոփոխութեամբ եւ սաստ իսկ իմաստի տարբերութեամբ։ Աւելցէ առաջ չէ՞ որ ըսուած է ուրիշ հմտագէտներու կողմէ, թէ «աջ (գ) աղաջ» կը նշանակէ «որ բերը այդն աղաջակէ» (առաւուան դէմ պռառացող)։ Վախնալով որ ծաղրաւորանութեան սահմանները կը քերենք, ... բանասիրութենէ կը հրաժարինք, ժերականի համեստ դիրքին խոնարհելով հպարտութեամբ։ Որովհետեւ եթէ յամենք բանասիրականին վրայ, բոլ կը մնայ ըսելու համար, թէ «առանձ» կը նշանակէ «առնել եւ կառք կառր (ծուէն) ընել»...։

Սիրելի Արազ, տակաւին կ՚ըսեն «յետ այսու», անցեալները արդէն այսպէս գրած էր մէկը յանուն Փարիզի բամպլիւն, մէկը՝ որուն սակայն չվայելեցուցի, քանի որ «վարժապետութիւնը» առաջ եկած է, ու, Ի՞նչ կ՚ըսեմ, Տեօրէնութիւնը։ «Եւս այսօրինի» կ՚ըլլայ, «յետ» կ՚առնէ սեռական հոլով միայն, իսկ այսու, այդու, այնու գործիական հոլով են։ Այդ պարոնները չէ՞ն գիտեր միթէ, որ իրենց գիտցած ֆրանսերէնին մէջ ալ նախադրութիւնները ամէնքն ալ միեւնոյն հոլովը չեն առներ, այլ զանազան նախդիրներով հոլովներ։ Եթէ չես հաւնիր կանոնին, գոնէ լսէ, մարդ Աստուծոյ, այսուհետեւ, այնուհետեւ, ինչպէս արդէն գրած ենք։ Գիրի կամ չարադրութեան մէջ թերացողները կրնան տարբեր կերպով ալ սայթաքիլ, կրէ Ծիկար։

Հայ լեզուին մէջ դիցաբանութեան համար գործածուած Mercure չունինք, մեր գործածածը Հերմէս է (աստուածներուն պատգամաւորը թեթեւոտն), mercure մեզի համար այլապէս սնդիկն է միայն։ Զունինք Vulcain, այլ Հեփեստոս, Արամազդին կամ Զեւսին համար չունք զարբնող արհեստաւորը։ Զունինք Junon, այլ ունինք Հերա (դիցուհի — կողակից աչերին, Արամազդին)։ Զունինք Mars, այլ Արէս (պատերազմի դիքը), այսպէս Մարս, Հրատ։ Զունինք Սօնփէ, այլ Մորփէոս (քունի դիքը, որմէ «մորֆին»։) Զունինք Նէփթիւն այլ Պոսիդոն (ծովի դիքը)։ Զունինք Վէնիւս այլ Աստղիկ, Ափրոդիտէ. Վեներա մեզի համար Արուսեակն է։ Զունինք Աթալի, ան մեզի համար Գոթոլիա է։ Ինչպէս չունինք Ժիւփիթէր, որ մեր Արամազդը, Զեւսն է։ Զունինք Պառք, այլ ունինք Պարկայ (մարդկային կեանքը մանող, հիւսող եւ կտրող երեք Քոյրեր դիցական)։

Եւ տակաւին ինչեր «չունինք», բայց ինչեր «ունինք»։

Սիրելի Արազ, քիչ առաջ կը կարդայի zu den Herrn harren, որուն համարժէքն է «յարիլ ի Տէր» (տիրոջը համբերութեան մէջ յարատեւել)։ Նմանութիւնը խաբուսիկ չեմ կարծեր։ Herr արդէն մեր «տէր»ն է, անգլիերէն եղեր է Sir։ Զէ՞ որ արդէն բուն անգլիերէնը, սաքսոնականը, նոյն է գրեթէ տեւտոնականին հետ, տառական ձայներու փոփոխութեամբ եւ հետագայութեամբ ալ յաճախ աղաւաղուած, փոփոխուած։ Harren ճիշդ մեր յարիլն է, յար, յարատեւել։ Եւ դեռ ինչ յարակցութիւններ։

Բա՞ն արդեօք աւելց առաջ «լուսլ»ի թերթի մը մէջ գրուած տեսնք... «վերադարձնուեն» (կրկին վերադարձին)։ Արդարեւ գեղեցիկ կամք յառաջդիմութեան... վերադարձին...։ Ո՛ր թռչունը ծրտիկ — Հծծել, հեծել, նոյն արմատով եւ փոքր խնդ չտապելով, կրնանք տանիլ լծակցել հաչել, հաչել, ձեւին, ինչպէս ճնչել, հնչել, մնչել, չչել, չչնչել, չէլ, չաառչել նմանաձայնները նոյն արմատակավով։

Անշուշտ որ «աղաւաղել» ճշգրիտ այլեւ է։ Զէ՞ որ Լ տառը փչելով մը (տեսակ մը ապարթարց) եղած մեր Ղ (Լ), փչելը հեռացնելով վերջ կը գլուխ դարձներ է Լ տառին եւ ձայնին ալ թանձրացած։ Ըստ այսմ գրուած է «այլ» (Ա տառը ինկած արմատէն) [illegible]

Մէկը գրած էր «մարմնում», բայց ինչո՞ւ ոչ մանրամնում։ Ապա թէ ոչ մայրաքաղաքը պէտք է ըսել, քանի որ ԱԲ երկբարբառը անփոփոխ կը մնայ — եղբայրական, մայրենի, այրական, գայլորդ, եւն.։ Շարականին մէջ ալ կայ այսօրինի «Հոգւոյ» [illegible] փոխանակ Հայրաշնչէ։ Ռամկօրէն կ՚ըսենք «մարդ մասուն», բայց երբ բարդ պիտի չընենք, բառերը պիտի կրնար իրենց այլայլուած (աղաւաղուած) ձեւերը առնել, այլ նախնական ձեւերը։

Նաև ձեւը կրկնելու եւ ընդհանրացնելու չէ, կը բաւէ քաղաքագէտք ունինք, ի՞նչ հարկ կայ [illegible] «յղկեալ կամուրջ» [illegible] սէինք Նեղեալ վիճակ, կամ [illegible] գրելու էջ»....

Բայց նոյնքան կարեւոր կայ, Սիրելի Արազ։ Աւելորդ, նոյնիսկ անտեղի է, ինչպէս օրէն մասնիկը գնելը կարգ մը բառերու վրայ, որոնք իրենց գործածութեամբ, թէ՝ ածական են թէ մակբայ — Այսպէս՝ [illegible] Ի՞նչ հարկ կայ [illegible] մակբայ՝ ուղղակիօրէն (Նմանապէս միւսները)։ Զէ՞ բաւեր միթէ՝ ուղղակի հարցում մը (իբրեւ ածական) կամ ուղղակի երթալ (իբրեւ մակբայ)։ Ճշտապէս հարցնել (ածական) ճշտապէս գրելու (մակբայ), [illegible] Գրողները եթէ ուշադիր ըլլան, աւելորդ պալարը պիտի փրցնեն, [illegible] գուտ դրաշարին եւ ի շահ թերթին բովանդակութեան։ Ի՞նչ խայթ [illegible] պիտի համար — զմայլելիօրէն, [illegible] հուրիկիօրէն, [illegible]։

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՌԱԳՈՅՆԸ ՔՈՒՊԱՅԻ ՄԷՋ

«Հայրենիք»ի թղթակիցը կը գրէ Թունասէն (Քուպա) —

Օգոստոս 29ին այս քաղաքը, [illegible] խանդավառութեամբ տեղւոյս քաղաքապետի եւ Ազատական վեթերաններու եւ 25 օտար կազմակերպութեանց [illegible] ջակցութեամբն ու մասնակցութեամբ, ընդհանուր ցնծութեան մէջ, [illegible] տօնեց [illegible] ու մասնաւոր [illegible] ներու հանդէպ բազմութեամբ [illegible] իր ազատագրման Թուականը, որ [illegible] ունեցած է աւելի 40 տարի առաջ։

Քուպացիները մասնաւոր կարեւորութեամբ կը տօնեն այս յաջող [illegible] ճումը, երբ իրենց յաջողութեան [illegible] խախարիխը, որու հիմերու [illegible] հետզհետէ փիւնիկի նման յարութիւն կ՚առնէ Քուպայի ազատագրութիւնը եւ պայքարող ժողովուրդը ի վերջ կը հասնի իր նպատակին։

Տօնական այս հանդիսութեան [illegible] նակցելու համար, ոչ միայն Օրիէնթէ եւ Գամակուէյ նահանգներէն, նոյնիսկ երկրի ամէնէն հեռաւոր [illegible] կիւններէն հոս ժամանած էին [illegible] կան պաշտօնեաներ, գործիչներ, [illegible] րականներ, ոստիկաններ, [illegible] խումբեր, վեթերաններ ու վերթեր [illegible] նական պետեր, ժողովրդականներ, լրագրողներ եւ քաղաքացիներ։

Ժամը 9ն էր երբ քաղաքապետութեան պալատին առջեւ կազմուեցաւ [illegible] հսկայական թափօրը։ Հոն էր [illegible]

ՑՈՒՐԱՋԻԿԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԿԱԶԵՐՈՒ ՎՏԱՆԳԸ

Բայց, եթէ կարելի չէ մաքուր օդ պատրաստել, կարելի է արգիլել արտաքին թունաւոր օդին մուտքը մառաններէ ներս։ Ասոր համար հարկ է մառաններու բոլոր ծակ ու ծուկերը գոցել կաւով։ Այսպէս, երբ ընտանիքին անդամները կը հաւաքուին պատսպարանին մէջ, պէտք է պատուհաններու շրջանակները, դրան չորս բոլորը կաւով ծեփել, որպէսզի չմնայ ոչ մէկ ճեղք մը ուր թունաւոր կազերու մուտքը թոյլատրէ։ Բնական է թէ այս մառաններու ծաւալը եւ յարգարումը կ՚ըլլայ այնպէս որ հոն հաւաքուած անձերը կարենան ապրիլ քանի մը ժամ։

Աւելի քան երբեք այս տեսակ պատսպարաններու մէջ պէտք է զգուշանալ թթուածինի աւելորդ սպառումէ. Այսպէս արգիլուած է ճրագ, քարիւղի լամբար գործածել, ծխել, խօսիլ, եւ կամ ջղագրգիռ չարժումներ ընել։ Սովորական ժամանակ այս պատսպարաններուն մէջ պէտք է գտնուին միշտ պատրաստ հետեւեալ իրերը,— Նստարաններ, սեղան, կացին մը, բահ մը, բրիչ մը, խմելիք ջուր, դեղերու փոքրիկ սնտուկ մը, կաւ, գրպանի ելեկտրական լամբեր, ծածկոցներ, կազարգել դիմակներ։

Ոչ մէկ պարագայի մէջ ներելի է պատսպարաններէն դուրս ելլել, վըտանգը անցած ըլլալու ազդանշանէն առաջ։ Եւ նախ քան պատսպարանը ձգելը, ընտանիքին մեծը, կազարգել դիմակը դրած դուրս պիտի գայ, ըստուգելու համար թէ թունաւոր ոչ մէկ կազ կը գտնուի։ Եթէ տակաւին կը մնան թունաւոր կազերու հետքեր, լուր պէտք է տալ մասնաւոր ապաստարկութեան եւ մինչեւ անոր հասնիլը ոչ ոք պիտի ձգէ պատսպարանը։

Գետնայարկի մառանները պատսպարանի վերածելու հարցը լաւ է որ յանձնուի մասնագէտի մը։

Դիմակները։— Կարգ մը պատերազմական թոյներու դիմադրելու համար կը գործածեն մասնաւոր դիմակներ, որոնց միայն այլանդակ ձեւը կը բաւէ, վտանգին բոլոր արհաւիրքը մեզ զգացնելու։ Այս դիմակները կը պաշտպանեն միայն շնչառական գործարանները եւ աչքերը։ Եւ արդէն մեծ դեր կը խաղան անհատներու պաշտպանութեան մէջ։ Սակայն պէտք չէ միայն այս դիմակներուն ապաւինիլ։ Տեսանք թէ կան այնպիսի թոյներ, օրինակ՝ իփերիթը, որ կը յարձակին մարմնի հիւսուածքներուն վըրայ, ինչ որ անհրաժեշտ կը դարձնէ անթափանց հագուստներու (ձգախէժ) գործածութիւնը։ Այս դըժուարութիւնը անշուշտ ամէն քաղքի գործ չէ եւ շատեր պէտք է գոհանան միայն դիմակներով։ Այս է պատճառը որ պատսպարաններու գոյութիւնը կը դառնայ անհրաժեշտութիւն մը, իսկ դիմակը օժանդակ դեր մը միայն կը կատարէ։

Պէտք է որ ամէն տան մէջ գտնուի կատարեալ հանդերձանք մը, դիմակ եւ պատմուճան, տանը պետին համար որ աւելի հաւանականութիւնը ունի կազերու հետ շփում ունենալու։ Տանին միւս անդամներուն համար պարզ դիմակ մը լիովին կը բաւէ, երբ պատսպարանը կը լեցուի կազերով։

Զկարծէք թէ կարելի է մէկ պահէն միւսը սորվիլ դիմակի գործածութիւնը։ Պէտք է բազմաթիւ վարժութիւններ ու փորձեր կատարել, դիմակը յաջողապէս գործածելու համար։ Դիտուած է որ մէկը երբ վարժութիւն չունի դիմակ կրելու, իր ֆիզիքական ուժին 75%ը կը կորսնցնէ դիմակով մը. մինչդեռ վարժ մարդ մը կը կորսնցնէ միայն 25—30%ը։

Միւս կողմէ տեսնուած է որ մեծ պատերազմին ընթացքին դիմակաւորներու թունաւորումները պատահած են հետեւեալ համեմատութեամբ,— 30 առ հարիւրը՝ դիմակը դէչ դրուած ըլլալուն պատճառաւ։

29%ը՝ դիմակը ժամանակէն առաջ հանուած ըլլալուն պատճառաւ։

6%ը՝ դիմակը ուշ դրուած ըլլալուն համար։

7%ը՝ դիմակ կրելու վարժութիւն չունենալով։

5%ը՝ դիմակները լաւ խնամուած ու պահուած չըլլալով։

Հրապարակին վրայ կը գտնուին բազմաթիւ տեսակի դիմակներ, աւելի կամ նուազ լաւ։ Ամէն կառավարութիւն իր հակօդային սպառազինութեանց միջոցաւ կը յանձնարարէ այն դիմակները զոր իւրաքանչիւր անհատ ու-զինուոր կրնայ ծախու առնել, եւ պէտք է որ ունենայ։

Այս քանի մը էջերուն մէջ ջանացի ներկայացնել կազերու վտանգը եւ պաշտպանուելու միջոցները։ Լաւ է որ Եւրոպայի սրտին վրայ տարադրուած հայ հասարակութիւնը պէտք եղած ուշադրութիւնը դարձնէ այս հարցին վրայ եւ ջանայ իր իսկ միջոցներով պաշտպանուիլ։ Գտնուելով օտար երկրի մէջ, պետական օգնութենէն օգտուողներուն ամէնէն վերջինը պիտի ըլլանք մենք, եթէ երբեք մեզի հասնելու եւ օգնելու միջոց եւ ժամանակ գտնուի։

Անցեալ տարի Զուիցերիոյ մէջ հասարակութիւնը այս վտանգին դէմ պատրաստելու համար բացուած դասընթացքի մը ներկայացող Հայը մերժուեցաւ, «օտար» ըլլալուն համար։

Օտարը պէտք է գոհանայ տեղացիէն աւելցածովը, այն ալ եթէ մնայ...

ՊԵՐՃ

(Վերջ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յըթեռնելի եւ մելանով։

հայ գաղութը իր ազգային փառաւոր դրօշակով։

Թափօրը իր չըքանը լրացնելէ յետոյ՝ գնաց ու կեցաւ հոն, ուրկէ առէկ 40 տարի առաջ սկսած էին իրենց մեծ գործը Քուպայի ազատութեան քաջարի մարտիկները։ Միեւնոյն դետնին վրայ իբր կոթող կառուցուած է Ազատութեան Վեթերաններու ակումբը, որուն հայ գաղութի կողմէ ընծայուեցաւ խորհրդաւոր դրօշ մը ընկ. Նիկոլեանի հետեւեալ խօսքերով․

— « Հայ գաղութի կողմէ պաշտօն ունիմ Վեթերաններու Տանն ընծայելու այս դրօշը, որ սրբագործուած է հայ վեթերաններու կռուի դաշտին վրայ ինկած անմահ ընկերներու անբիծ արիւնով »։

Ազատութեան Վեթերաններու նախագահը ընդունեց դրօշը հետեւեալ խօսքերով․

— « Համբուրելով կ'ընդունիմ դրօշը, զոր կը նուիրէք։ Հիմա ան աւելի թանկագին է։ Ներեցէք Հայեր, որ զգացումիս ծանրութեան տակ պարտուած կը զգամ ձեր այսքան գովելի ընծայքին առջեւ։ Միայն մէկ բան կրնայ փոխարինել, ինչպէս ատեն մը Քուպայի մէջ, կարելիութիւն ըլլար ձեզի հետ միասին երթալ ճակատելու թշնամիներուն դէմ Հայաստանի, որ կրցած է ունենալ այսքան ազնիւ եւ ներմեռանդ հայրենասէրներ »։

Իրարու յաջորդող բանախօսները այնքան խօսեցան Հայերու մասին, որ կարծես թէ պահ մը տօնը փոխադրուեցաւ հայկականի։ Թափօրը ցրուեցաւ ժամը 12ին եւ ապա բազմութեան մէջէն շատեր պատուեցան ու քալեցին « Լա Լաուխա » կոչուած ագարակը, ուր տեղի պիտի ունենար քաղաքապետին կողմէ դուրսէն եկած պաշտօնեաներու եւ մեծամեծներու պատուոյ սեղանը։ 300է աւելի ընտրեալներու շարքին մէջ նորէն տեղ ունեցան 5 հոգի մեր գաղութէն, նաեւ գոյնով միասին։

Սրահի ձախ կողմը պարզուեցաւ հայ Եռագոյնը, զոր այնքան գուրգուրանքով եւ ինքն իր ձեռօք պարզեց Թունասի քաղաքապետ եւ Թունասի հայ գաղութի բարեկամ Տր. Ներարտօ Փասենեսիա։

Հոս եւս ճառախօսներ չմոռցան մեզ։ Սակայն, բոլորը զանց ընելով համառօտաբար կը ներկայացնեմ քաղաքապետի ուշագրաւ խօսքերը։

— « Bendito Seau Estos Armenios » (Օրհնեալ ըլլան սա Հայերը), որոնք ինչք ունին ամէն տեղ իրենց պատուական շնորհքը ցոյց տալու։ Ես բարեկամ եմ Քուպան, որ անոնցմէ իր մէջ եւս կը հաշուէ մաս մը։ Ասոնք անոնք են, որ դարեր շարունակ պայքարեր են իրենցմէ շատ աւելի բազմամարդ ու միանգամայն քանի մը թշնամիներու դէմ եւ մնացած են կենդանի ու կենսունակ։ Ասոնք անոնք են, որ երկարատեւ կռիւներէ ու պայքարներէ յետոյ, վերջապէս իրենց թշնամիին կորզեցին իրենց անկախութիւնը եւ առեղծեցին սա խորհրդաւոր ու բազմերանգ դրօշակը, որ ես իմ ձեռքով իմ հայրենի դրօշի կողքին պարզելը մեծ պատիւ համարեցի ինձ։ Ասոնք անոնք են, որ դրօշներու սրբութենէն շատ աւելի կը հաւնան քան ուրիշներ եւ թերեւս այդ է պատճառը, որ այս որ անոնք մեզ պատուեցին ընծաներու ամէնէն թանկագինը նուիրաբերելով մեզի, մեր Եռագոյնը, որ նաեւ տպացոյցն է իրենց անկեղծ հաւատարմութեան »։

Ահա այսպէս, մինչ օտարները պատիւ կը համարեն իրենց մեր Եռագոյնը իրենց ձեռքով իրենց դրօշին քով պարզելը, մանաւանդ պետական բարձր պաշտօնեաներ, անդին անիրաւ Հայեր դեռ կը պայքարին այդ սրբութեան դէմ։ Ո՞ւր է այս առեղծուածին լուծումը։

Թղթակից

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱԹԷՆՔԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ

Յունաստանի պաշտօնաթերթը Սեպտեմբեր 17ին հրատարակեց օրէնք մը հայ գաղթականներու զետեղման համար տրամադրուած ձրի հողի մասին։

Օրէնքին համաձայն, կառավարութիւնը 40 արտավար, այսինքն 60 հազար կանգուն ձրի հող կը տրամադրէ Ազգերու Դաշնակցութեան Նանսէնեան Օֆիսին, Աթէնքի եւ Փիրէայի կարօտ հայ գաղթականները զետեղելու համար։

Օրէնքի հրատարակութենէն մինչեւ մէկ տարի, տրամադրուած հողին վրայ բնակարաններ չշինուելու պարագային, խնամատարական նախարարութիւնը իրաւունք ունի տրամադրուած հողը ետ առնելու։

* Նանսէնեան Օֆիսի Աթէնքի ներկայացուցիչ պ. Քօթէյնիկով հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է « Նոր Օր »ի խմբագրին.

— Յունաստանի հայ կարօտ գաղթականները զետեղելու համար Նանսէնեան Օֆիսին տրամադրութեան տակ գտնուած գումարը ներկայիս հասած է երկու միլիոն երեք հարիւր հազար տրախմիի։ Օֆիսը եւ Բարեգործականը Փարիզի մէջ համաձայնած են նախապատուութիւն տալու երկրաչափ պ. Ժ. Սուլիսի ներկայացուցած ծրագրին Աթէնքի եւ Փիրէայի գաղթականներուն զետեղման համար։ Ձեռնարկուները նախապատուութիւն պէտք է տան գաղթական հայ աշխատաւորներու։ Անոնց տրուելիք օրավարձէն մաս մը վար պիտի դրուի, շինուելիք բնակարաններուն ծախքը հոգալու համար։

Տրամադրուած հողին վրայ կարելի է առաւելագոյն 600 տուներ կառուցանել։ Այս 600 տուներէն 200—250ը պիտի տրուին ամէնէն աղքատներուն, իսկ միւսները պիտի յանձնուին քիչ թէ շատ բարեկեցիկ գաղթականներուն։

Այս վերջինները որոշ գումարներ պիտի վճարեն, իրենց բնակարաններու արժէքին հաշւոյն։ Այս գումարները պէտք է անյապաղ վճարել Օֆիսի ներկայացուցչութեան։ Այն գաղթականները, որոնք իրենց պարտքերը չեն կարգադրած Օֆիսին հանդէպ, ինչպէս նաեւ պարտականներուն երաշխաւորները, դուրս պիտի ձգուին այս կարգադրութենէն։

Ջեռնցուելիք բնակիչներուն ցանկը պէտք է պարունակէ հետեւեալները — 1. աղքատներ, 2. քիչ թէ շատ բարեկեցիկներ, 3. հարուստներ։ Ցանկին մէջ պէտք է ցոյց տրուին գաղթականներու ճշգրիտ հասցէն։ Մինչեւ այսօր այս ցանկերը տակաւին մեզի յանձնուած չեն։ Յապաղումը արգելք կ'ըլլայ մեր գործին եւ պէտք է անկեղծօրէն ձեզի ըսեմ թէ դէշ տպաւորութիւն կը թողու Ժընեւի վրայ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Ֆութպօլ

ՓԱՐԻԶ.— Ինչպէս որ գործի մը յաջողութիւնը մարդուս աշխատելու աւելի խրախուսանք կուտայ, այդպէս ալ եղաւ անոնց, որ կիրակի օր տարին մեծ յաջողութիւն մը Կրանվիլի համբաւաւոր Ա. խումբին վրայ 4—0ով։ (Փարիզեան նշանաւոր խումբեր պարտուած էին այս խումբէն)։

Արդարեւ գնահատելի էր մեր մարզիկներուն արագ եւ գիտական խաղարկութիւնը մանաւանդ մեր պարմանի բերդապահին՝ (Արայ Մանուկեան) որ հազիւ 17 գարուններ բոլորած է այժմէն եւ կը խոստանայ փայլուն ապագայ մը։

Մեր Կրանվիլի այցելութեանը առթիւ երիտասարդ հայրենակից մը՝ Արայ Խաչատուրեան ջերմ հիւրասիրութիւն մը ցոյց տուաւ բոլորիս հանդէպ, հակառակ մեր ոչ մէկուն ծանօթ ըլլալուն։

Ներկայիս Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ֆութպօլի Ա. խումբը մայրաքաղաքիս օտար խումբերուն (Ռուս, Չեխ, Յոյն, Լեհ, Իտալացի, Սպանիացի, Հրեայ, Զուիցերիացի) լաւագոյնն է։ Դժբախտաբար ցարդ չկրցաւ իր սեփական մարզադաշտը ունենալ, որուն պէտքը զգալի է միշտ։

Պահեստի խումբը անցեալ կիրակի պարտուեցաւ Ֆ. Ս. Քօրպէյի խումբէն 5—2ով։

Յառաջիկայ կիրակի մեր Ա. խումբը կը մրցի Houilles Athlétique Clubի խումբին դէմ որ Փարիզի Առաջին Տիվիզիոնի լաւագոյն խումբերէն մէկն է։ Ժամադրութիւն ժամը 13ին Portes Champerrets. առնել օթօպիւս եւ իջնել Grand Cf.

Պահեստի խումբը պիտի մասնակցի բաժակի մրցումի որ տեղի պիտի ունենայ կիրակի 3 եւ 10 հոկտեմբեր Լա Քուրնէօվի մէջ, այս մրցումին կը մասնակցին Ի. Ս. Վիլիէ լէ Պէլ, Լա Քուրնէօվ, Ռուսերը եւ մեր պահեստին։ Կիրակի պիտի մրցինք Վիլիէ լէ Պէլի Ա. խումբին դէմ։ Ժամադրութիւն ժամը 13ին Portes de la Villette :

Միսակ Երամեան

×

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ա. խումբը ներկայ էր իր դաշտին վրայ, բայց յունական խումբը չերեւցաւ, որով Հ. Մ. Ը. Մ. կը շահի առաջին ախոյեանական մրցումը forfaitով։ Բ. խումբին մրցումը տեղի չէ ունեցած։ Ժինորները կը կորսնցնեն բարեկամական մրցումը St. Julien դէմ 3—2։ Մինիմները կը շահին բարեկամական մրցումը Սէն Ժիւլիէնի դէմ 5—1։

Կիրակի 2 հոկտեմբեր, Հ.Մ.Ը.Մ. Ա. խումբը կը կատարէ իր բարեկամական մրցումը U. S. Cardanni դէմ, ժամը 2ին, Cardanni դաշտին վրայ։

Բ. խումբը կը մրցի U. S. Electricitéի դէմ, ժամը 10ին Electricitéի դաշտը։ Ժինորները կը մրցին U. S. Amicalի դէմ. մրցում ախոյեանականի ժամը 10ին Stade U. C. A.։ Մինիմները կը մրցին U. S. Electricitéի դէմ. մրցում բարեկամական ժամը 9ին, Elcetricitéի դաշտին վրայ։

Թ. Պաղտասարեան

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Շնորհակալութեամբ ստացած ենք.—

Տիկին Վ. Զարդարեանէ, ողբացեալ Ռուբէն Զարդարեան 2 վերջին նամակները, գրուած Էնկիւրիէն 1915ին, երբ վեց ընկերներով ճամբայ կը հանուէին դէպի մահ։

Տիկին Հ. Փափազեանէ, տասը նամակ, գրուած 1910—12 թուականներուն մեր ղեկավար ընկերներու կողմէ, որոնք զոհ գացին մեծ եղեռնին։

Գուրգէն Մխիթարեանէ (Գահիրէ), խմբանկար մը՝ թէյասեղան ի պատիւ դեսպանուհի Սիրանոյշի եւ Յ. Արէլեանի իրենց մասնակցութեամբ, 1922ին Բերայի եկեղեցւոյ սեղանատան մէջ (Պոլիս)։

Վահան Փափազեանէ, ութ նամակ, գրուած Արմէն Գարօի, Իշխանի, Հայր-Աբրահամի, Վարանդեանի եւ ուրիշներու կողմէ։

Տիկին Գ. Աւետիսեանէ, իր ողբացեալ ամուսնոյն՝ Օննիկի (Հաճի) ձեռագիր նկարը։

X-էն (Հայաստան) Երեւանի բուսաբանական այգիէն տուփ մը հող։

X-էն (Գահիրէ) Հայկական գանկ մը, մեծ եղեռնի զոհերէն, գտնուած Տէր Զօրի անապատին մէջ։

Հրանտ - Սամուէլէն, Ֆրանսերէն գիրք մը որ կը պարունակէ 1907ի Ընկերվարակ. համագումարը (Շթութկարտի), որուն կը մասնակցէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան առաջին ներկայացուցիչը, Ակնունին։

Հրանդ Քէօսէեանէ, Դաշնակցութեան փոքրիկ ոսկի դրօշակը ,նուէր Յունաստանի ընկերներէն։

Xէն (Գահիրէ), Տերեւ մը Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի կողմէ Սիմոն Զաւարեանի դագաղին վրայ դրուած դափնեպսակէն եւ նկար մը որ կը ներկայացնէ Թորգոմի (Թումանի) խումբին կռուաբար Օլթիի գծին վրայ։

Ներսէս Տակառեանէ, Հ.Յ.Դ.Պալքանեան Կեդր. Կոմիտէի թուղթիկը, ուղղուած Պալքանի հայութեան, 1914 21 դեկտեմբերի (Սոֆիա)։

Ստացուած են հետեւեալ դրամական նուէրները.—

Բժիշկ Արգումանեանէ (Միլան)

	Ֆրանք
իր այցելութեան առթիւ	100
Տէր եւ Տիկին Շահլամեանէ (Մարսէյլ)	100
Գարադաշեան ամուսիններէ (Պուքրէշ)	50
Վարդան Քիւքէլեանէ (Մարսէյլ)	50
Գալէնդարեանէ եւ Պաղտասար-Փափազեանէ (Յունաստան)	50
Գալէնդարեանէ եւ Պաղտասարեանէ (Մարսէյլ)	30
Ոմն, իր այցելութեան առթիւ	25
Ոմն ,, ,, ,,	25
Վաչիկ Փափազեանէ	10

Վարիչ Թանգարանի՝
Գ. ՔԱԼԱՅԵԱՆ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

>>>> • <<<<

— Քիչ մը նստէ եւ հանգստացիր։ Թէյ մը կը պատրաստեմ հիմա ու կը նստինք կը զուարճանանք։

Մայքովա խակոյն սամավարի վրայ թէյի ջուրը դրաւ եւ շարունակեց.

— Լաւ է որ եկար, Սողոմոն, քանի օրէ ի վեր կը սպասէի քեզի։

— Ինծի՞ կը սպասէիր։

—Այո՛.Մայքովա շիտակ խօսէ,գիտ կարօտցա՞ծ էիր։Ես շատ զբաղած էի. միտքս անհանգիստ էր։ Շատ կարօտցած էի քեզ։ Սակայն այդ կարօտիս մասին խօսք մտածելու հնարաւորութենէն զրկուած էի։ Գիտե՞ս ի՞նչ սոսկալի բան է գիշերները մինչեւ առաւօտ արթուն անցընելը։ Միշտ մտածումներդ եւ երեւակայութիւնդ մէկ կէտի շուրջ կը կեդրոնանան։ Առտուն թմրած վիճակի մէջ կ'արթննաս եւ խելքդ գլուխդ չըլլար ամբողջ օր։

— Կ'ենթադրեմ որ շատ ջղային ես։ Ինչո՞ւ ձեռքերդ կը դողդղան։ Ի՞նչ կ'ըլլաս։ Աչքերդ ցոյց կուտան որ դուն մեծ մարդ մը պիտի ըլլաս։

Թէհլիրեան գեղեցիկ կնոջ բերնէն այս տեսակ խօսքեր լսելով շատ կ'ուրախանար։

Թէհլիրեան, իրականին մէջ անփորձ, սակայն ոճիր գործելու համար դաստիարակուած գազանէ մը տարբեր մէկը չէր։ Գործողութեան սեղանին վրայ դրուած հիւանդի մը հոգեկան վիճակը ունէր ան եւ աչքերը մթագնած էր։ Հիւանդը, գործողութեան սեղանին վրայ, նախ չուզեր թմրեցնող դեղը հոտուտել։ Ձեռքով կը հրէ այդ դեղը, վերջը ձեռքերը չեն բռներ, կը լսէ, սակայն չի կրնար խօսիլ. աւելի վերջ մեռելի մը պէս անզգայ կը դառնայ։ Արթննալէն վերջ կը զգայ որ կ'ապրի։ Հիւանդը այդ միջոցին դեռ ո եւ է ցաւ չզգար։ Բայց հետզհետէ կը սկսին ցաւերը եւ կը սաստկանան, անտանելի դառնալով։

Ահա Թէհլիրեան գործողութեան մը ենթակայ եւ թմրեցուցիչի ազդեցութեան տակ ապրող հիւանդ մըն էր։ Մայքօվայի աչքերը քլորոֆորմի մը պէս կ'ազդէին իր վրայ եւ իր գործելիք ոճիրի գործողութեան ցաւերէն քիչ չարչարանքով ազատուելու կ'օգնէին։

Թէհլիրեան կէս մը մարած վիճակի մէջ վերջապէս նստուեցաւ Մայքօվայի դիրկը։ Ուզեց պահ մը ինքզինքը մոռնալ եւ իր զգացումներուն գինովը դառնալ, սակայն այնքան ջղային դարձած էր որ շուտով հեռացաւ անկէ։ Մայքօվա, սեւ գիշերազգեստը վրան, ոտքի ելաւ եւ Թէհլիրեանի առջեւ կանգնելով կիթառի մը նման, երգեց անոր.

— Այս գիշեր շատ ջղայնացած կ'երեւիս կալուածներ մօյ, (ազատմիս), չե՞ս ուզեր քիչ մը հանգստանալ անկողնին մէջ։ Եկուր կօշիկներդ հանեմ. ես ալ անկողնիդ վրայ նստելով պատմութիւններ կը պատմեմ քեզի։ Տեսա՞ր հիմա աւելի հանգիստ ես։ Մտիկ ըրէ քեզի սեւ գայլի պատմութիւնը պատմեմ.

— Առնեօք ընդարձակ անտառի մը մէջ վայրի եւ սեւ գայլ մը կայ եղեր։ Գիւղացիները անոր սեւ իմաստը ունեցող «չօրնի» անունը դրած էին։ Ամէն մարդ, այդ գայլին մէջ մարդկային հոգի մը կ'երեւակայէր։ Անտառի մօտակայ գիւղերու բնակիչները կը վախնան եղեր անկէ։ Սակայն, այդ գայլը օրէ օր աւելի վտանգաւոր կը դառնար։ Գիւղացիները վերջապէս կը դիմեն իրենց կրօնապետին եւ կը հայցեն անոր օգնութիւնը։ Կրօնապետը ամբողջ գիշեր ծոմ պահելէ եւ աղօթելէ վերջ, առտուն կանուխ անտառ գացած է եւ կանչած գազանը ու ըսած անոր.

— Գայլ, ինչո՞ւ այսքան դէշութիւն կ'ընես. ինչո՞ւ այնքան մեղքեր կը գործես եւ մարդեր կը սպաննես։

— Ես Աստուծոյ կողմէ դէշութիւն ընելու համար ստեղծուած եմ։ Այդ պատճառաւ մինչեւ մահս պիտի կատարեմ այդ պարտականութիւնս։

Այն ատեն կրօնականը կը խաչակնքէ եւ կը փախչի։ Սակայն գայլը այդ օրէն ի վեր իր կատաղութիւնը կրկնապատկած է։Հանդիպած տեղը մարդոց վրայ կը յարձակի եղեր։

Գայլին պատճառած դէշութեանց չհանդուրժող երիտասարդ մը, օր մը, խոշոր դանակ մը բռնելով կ'երթայ գայլն սպաննելու։ Բայց կը բզկտուի գայլէն։ Երկրորդ երիտասարդ մը զէնքով կ'երթայ սպաննելու զայն։ Կը կրակէ, սակայն թեթեւ կերպով կը վիրաւորէ գայլը։ Վիրաւոր գայլը յարձակելով բզկտած է նաեւ երկրորդ երիտասարդը։

Անկէ վերջ երրորդ եւ չորրորդ երիտասարդներ եկան եւ արժանացան առաջիններու ճակատագրին։ Վերջապէս հինգերորդ երիտասարդը յաջողեցաւ սպաննել գայլը, պայթեցնելով անոր գանկը ....

Թէհլիրեան, որ այդ պատմութիւնը կէս քուն կէս արթուն վիճակի մէջ կը լսէր, յանկարծ ոտքի ելաւ, հագուեցաւ եւ առանց մնաք բարով ըսելու մեկնեցաւ դուրս։

Մայքօվա, իր պատմականութիւնը լրիւ կատարած ըլլալու գոհունակութիւնը զգաց եւ աչքերը յառեց Թէհլիրեանի հետքերուն ....

×

— Ո՞վ է ան, ի՞նչ կ'ուզէք, հարցումները երբ մնացին անպատասխանի եւ սանդուխներէն արագ կերպով մէկու մը վար իջնելը լսուեցաւ, Թալէաթ փաշայի ընկերը քար կտրեցաւ եղած տեղը։

(Շար.) (14)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (23)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Թէեւ քահանան ուզեց հակառակիլ, խնդրելով որ ժամանակ մը մնան այդ իրեղէնները, մինչեւ որ Առիւծ Գեւօն հնարաւորութիւն ունենայ տան տնտնութիւնը վերակազմելու, սակայն մեր բարեկամը այնպիսի խիստ պատասխան մը տուաւ որ քահանան լռեց։

— Հէյ, հէյ,— յօնքերը կիտելով խօսեցաւ Առիւծ Գեւօն,— Ռէս Գեւոյի տղէն ոչ անճար է, ոչ ողորմութեան մուրացկան, որ ես գիմ հօր տուն ալ կրնամ շէնցնել, էդ մէկ իմ, մէկ ալ Աստուծոյ մէջ։ Ցորի՞, էս քանի տարի ազգութեան զինուոր եղայ, իմ կռիւներ Սասնոյ, Գօղաքեան, Սասուր, Բաաենայ դաշտ, Գորձոթ, Ղըլճայի սար, Մրմանցու զեղ, ո՞ր մէկ ըսիմ, ես հօրենական տուն եկայ, որ խալիքեն ձե՞ռք երկնցնեմ, ողորմութի՞ւն առնեմ։ Չէ, վալլահ չէ, ես գիմ հաշիւներ իմ ձեռօք կը մաքրեմ տուշմընին հետ։ Ռէս Գեւոյի տան պարտականներ շեւլօք կան։ Էս դեռ չէ ունի մէկը, ես Առիւծ Գեւօ չեմնիմ թէ ընոնց պօզկէն դուրս չը բերեմ զմըր տան արդար իրաւունք։

Գեւոյի ակնարկութիւնը Սասուրի մասին բաւական թափանցիկ էր, բայց յարն ալ հասկցան որ խօսքը գիւղի քիւրտ աղայի մասին էր։ Բայց առկէ աւելի լսողներու հետաքրքրութիւնը շարժեցաւ Առիւծ Գեւոյի ունեցած կռիւներու թուումին մէջ՝ լսելով Սասուրի նշանաւոր կռուի մասին։ Ուրեմն իրենց Ասլան բէկն ալ հայդուկներէն մէկն էր, որոնք սպաննեցին Հասան աղայի մեծ եղբայրը, Տէրվիշ աղան։

—Ասլան բէկ,— խնդրեց գիւղի խմբապետներէն մէկը,— ողո՞րդ որ դու լէ Սասուրի կռուի մէջն էիր։

— Հա՛ հա՛յ, ծո էոյլէ խօ՞սք է. մէկ ուրիշ կեսխ կը պատմեմ։ Տէ ձեզ դուրպան դէս ղաթ ու փրթին տարէք տիրուն։ Շաբաթ գիշեր վարժատան մէջ հաւաքում պիտի եղնի, Սասուրի տղամարդ հոն հաւաքուք եղնի, Առիւծ Գեւօն ձէ բան ունի ասելիք, մէկէլ դեղերանց լէ խապար տուող եղնի։

Մինչ երիտասարդները զբաղած էին տան մէջ գտնուող իրեղէնները փոխադրելով՝ քահանան շուքի նման դուրս սպրդելով ջունջն առաւ Հասան աղայի մօտ։ Մանրամասնօրէն պատմեց անոր Առիւծ Գեւոյի սպառնալիքն ու պահանջները եւ հեռացաւ։

Հասան աղայի մօրուքը ձեռքը մնաց։ Առկէ վերջն է որ որոշեց ինք երթալ Առիւծ Գեւոյի մօտ։

Սենեակին մէջ մարդ չէր մնացեր եւ ոչ ալ փոխ առնուած իրեղէններէն կտոր մը։ Երկու ընկերները չոր փըսիաթի վրայ նստած իրար կը դիտէին։ Յանկարծ կուչանքը սեղմելով Առիւծ Գեւօն բարձրաձայն սկսաւ ծիծաղիլ, Թոփալ Սասանայի մտախոհ դէմքին նայելով։

— Ծօ՛ սարսախ, էդ երեսդ ինչո՞ւ թթուեցաւ, ազատո՞ւր ես թէ մալդ ու միւլքերդ կորուսեր, ծօ՛ աւանակ, մէկ ինծ հայէ, հէ՛յ քեզ կ'ըսեմ, վալլահ, պիլլահ, թիլլահ երեք չորս շաբաթէն էս տան մէջ հարսնիք պիտի եղնի...

— Ծօ ախպէր ծռա՞ր,— ալ բարկացած պոռաց Թոփալ Սասանեան, որուն համբերութիւնը սպառած էր,— ծո էս հալիդ հա՞րս պիտի բերես։

— Հէ՛յ հէյ, ադիր ախպէրս, Առիւծ Գեւօն կարգը գինայ, առաջ զան՝ վերջը ես։

— Ե՞ս պիտի կարգուիմ։

— Հա, վալլահ։

Թոփալ Սասանեան այլեւս աւելորդ համարեց խօսիլ, փորձեց ոտքի ելնելով սենեակէն դուրս գալ, բայց Առիւծ Գեւօն ընկերոջ թեւը բռնելով ստիպեց որ նստի։ Առկէ վերջ երկար, շատ երկար փափալով խօսեցաւ Առիւծ Գեւօն, մինչ Թոփալը ուշադրութիւնը սրած, մտիկ կ'ընէր ընկերոջ խօսքերուն եւ երբեմն գլուխով հաւանութիւն յայտնելու նշաններ կ'ընէր։

Կէս օրէն քիչ անցած սենեակի սեմին վրայ երեւցաւ Հասան աղան զօլամի ընկերակցութեամբ։

— Սէր սերան, աէր չաւան,— ծանրօրէն տեղէն բարձրանալով դիմաւորեց Առիւծ Գեւօն,— զալուստդ բարի, Հասան աղա, թէեւ Ռէս Գեւոյի տունը քեզ լայեղ տեղ մը չէ,— ու ձեռքէն բռնած նստեցուց քովը, առանց սենեակի պատուաւոր անկիւնը զիջելու աղային։

— Բարի եկար Ասլան բէկ, վեր մեր աչքին, վեր մեր գլխուն,— ակամայ պատասխանեց Հասան աղան, որու ուշադրութենէն չէին վրիպած Գեւոյի հեգնական խօսքերը,— դաշինքի բաներ ո՞վ գինայ Ասլան բէկ, էս օր շէն տուն, վաղը աւերակ, դուն սաղ եղնիս։ Ողջ գալդ էր պէտք, մնացածը դատարկ բան է. մեզ լէ մեր պարտքը գիտցող աղա ենք, մեր խեղճ Հայերու օգնելը մեր տան պարտքն է ...

Այդ պահուն Առիւծ Գեւօն բերանը լայն բացած ձայնաւոր կերպով յօրանջեց։ Պարզ էր Հասան աղայի համար, այդ ձեւի խօսակցութիւն մը իր կողմէն ցանկալի հետեւանք մը պիտի չունենար, խոհեմութիւն համարեց լռելը։

Բարեխիղճ մարդու համբաւ շահած էր Հասան աղան։ Անոր այդ բարեպաշտութիւնը շատ աւելի շեշտուած ձեւով երեւան եկաւ սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ։

Շրջակայ հայ գիւղերու մէջ այլեւս ինքնակոչ բէկերու վարկը ինկած էր, նոյնիսկ գտնուեցան երկու գիւղերու Հայեր, որոնք մերժեցին աղայի համար զօլամի երթալ։Բէկերը թէեւ ափ մը հող չունէին այդ գիւղերուն մէջ, բայց Համբուեան շրջանին որպէս թէ գիւղացիները պաշտպանելու համար եկած են գիւղացիներու ծախքով ու աշխատանքով շինել տուած էին քէօշկեր, դեռ աստիճանաբար ծանրացող տուրք մըն ալ դնելով այդ ժողովուրդի վրայ։ Այդ կարգերը սակայն, հետզհետէ կը մաշէին եւ հայ ժողովուրդը պահանջկոտ կը դառնար, իր իրաւունքները կը պաշտպանէր։

Այս պարագան շատ լաւ գիտէր Հասան Աղան։ Երբ Սասուրի Հայերու հետ խոհեմ վարուեցողութեան քաղաքականութիւն մը սկսած էր, եթէ կ'աշխատէր սիրաշահիլ զանոնք,պարզապէս իր կողմէն յիմարութիւն պիտի լինէր գրգռել Առիւծ Գեւոյի նման մէկը, որ թէ անուն հանած կռուող մըն էր եւ թէ հայ ժողովուրդի աչքին ազդեցիկ մարդ մը։ Այս պատճառով Հասան աղան տրամադիր կը փափաքէր Առիւծ Գեւոյի հետ հաշտեցողութեան գալ, անշուշտ առանց իր դիրքէն եւ իրաւունքներէն բան մը զիջելու։

Ինչպէս ըսած ենք, Հասան աղան մէկէ աւելի պատճառներ ունէր մտահոգուելու։ Ռէս Գեւոյի մահէն անմիջապէս վերջ, Հասան աղայի եղբայրը, Տէրվիշ աղան, բռնագրաւած էր Ռէսենց երեք լաւագոյն արտերը։ Եղբօր սպաննուելէն վերջն ալ ինք շարունակած էր այդ հողերէն օգտուիլ որպէս թէ անոնք իր սեփական հողերը ըլլային։

Բայց եղած անարդարութիւնը այսքանով չէր վերջանար։ Այդ հողերու կալուածագրերը Ռէս Գեւոյի անունով կը մնային։ Հասան աղան այդ հողերէն օգտուելով հանդերձ՝ հողային հարկը խեղճ Նոյեմզարը կը վճարէր, զաւակներու բերնի հացը կտրելով։ Առիւծ Գեւոյի եղբօր մահէն վերջն ալ Հասան աղան աւելի մեծ յիմարութիւն գործեց, Շերեան գետի վրայ Ռէս Գեւոյի երկու աչքանի ջրաղացը գրաւելով։ Եթէ միայն այս յիմարութիւնը կատարած չլինէր, դառնութեամբ կը մտածէր Հասան աղան, ալ դժուար չէր լինէր։ Ո՞վ գիտնար թէ քանի մը տարիէն սահմանադրութիւն կրնայ հռչակուիլ եւ Ռէս Գեւոյի մեռած կարծուած տղան ալ կրնայ վերադառնալ Սասուր։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

չատակներ: Իտալեւգերման բարեկամութիւնը, որ կը նուիրագործէ Հռոմ-Պերլին առանցքը, այս օրերս խորապէս մտաւ երկու ազգերու սիրտերուն մէջ եւ այնպէս ալ պիտի մնայ: Այդ բարեկամութեան նպատակներն են, — սերտ համերաշխութիւն երկու յեղափոխութեանց, վերածնութիւն Եւրոպայի, խաղաղութիւն այդ անունին արժանի բոլոր ժողովուրդներու համար »:

Բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 20ամեակը

Մոսկուայի եւ ամբողջ Խ. Միութեան մէջ արտակարգ պատրաստութիւններ կը տեսնուին, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 20ամեակին առթիւ: Ամսէ մը ի վեր վար առնուած են այն հինգ ոսկեզօծ մեծ աստղերը, որ դրուած էին Քրեմլինի աշտարակներուն վրայ, կայսերական արծիւներուն տեղ: Աշտարակներուն վրայ ալ շինութիւններ կը կատարուին, տեղաւորելու համար մեծ աստղ եւ կարմիր ապակիէ նոր աստղեր, որոնք ելեկտրականութեամբ պիտի լուսաւորուին գիշերը: Միեւնոյն ատեն կը շարունակուի Քրեմլինի զարդարումը: Այս առթիւ մաքրուած է ոսկեզօծ մեծ ժամացոյցին երեսը, որ ունի վեց մեթր տրամագիծ եւ կը գտնուի գլխաւոր աշտարակին վրայ (Փրկիչ): Ձեռնարկուած է նաեւ նորոգելու Երանելին Վասիլիյի հռչակաւոր եկեղեցին, որ կը գտնուի Կարմիր Հրապարակին վրայ: Կարեւոր վարկեր սահմանուած են, վերահաստատելու համար այս տաճարին ներքին եւ արտաքին երեւոյթը այնպէս ինչպէս Իվան Ահեղի օրով, երբ նոր կը շինուէր:

Իտալիա գոհացում ստացաւ

Փարիզի մէջ հաւաքուած նաւային մասնագէտները վերջնապէս համաձայնած ըլլալով, պայմանագիրը ստորագրուեցաւ հինգշաբթի օր եւ անմիջապէս հաղորդուեցաւ անգլիական, ֆրանսական եւ իտալական կառավարութեանց, որպէսզի վաւերացնեն: Ուրեմն Իտալիա պիտի մասնակցի Միջերկրականի հսկողութեան, քանի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա զիջումներ կատարած են, հաւասարութեան հիման վրայ: Նիոնի համաձայնութիւնը միայն Տիւրէնեան ծովը կը յատկացնէր Իտալիոյ, հսկողութեան համար: Նոր պայմանագրով, որ պիտի հրատարակուի վաւերացումէն վերջը, Իտալիոյ կը յանձնուին Հիւսիսային Ափրիկէի ամբողջ իտալական ծովեզերքը, մինչեւ Սուէզ: Անգլիա պիտի պահէ Ճիպրալթարի շրջանը, իսկ Ֆրանսա պիտի պաշտպանէ Մարսէյլ-Հիւս. Ափրիկէ (ֆրանսական) ճամբաները եւն.:

Անվերջ գնդակահարութիւններ

Խ. Միութեան գաւառական թերթերը 26 նոր մահավճիռներ կը ծանուցանեն: Այսպէս, Լէնինկրատի ելեկտրական կայանին տասը ճարտարագէտներ եւ պաշտօնեաներ մահուան դատապարտուած են, ամբաստանուած ըլլալով մեքենաներ խանգարած, ելեկտրական կայանները պայթեցնելու պատրաստուած եւ լրտեսութիւն ըրած ըլլալու յանցանքներով:

Զանազան շրջաններու մէջ ալ, արմտիքի մթերման պաշտօնեաներէն 16 հոգի մահուան դատապարտուած են, «փտեցուցած ըլլալով արմտիքը»:

Կ'ըսուի թէ տասը ճարտարագէտները իրենց հրամանները առած էին Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութենէն:

55,000 Սպանիացիներ պիտի վերադարձուին

Ինչպէս գրած էինք, ներքին նախարարութիւնը որոշած է վերադարձնել փախստական Սպանիացիները: Այս առթիւ հրատարակուած յայտարարութեան մը մէջ, ներքին նախարարը կը յայտնէ թէ 55.000 Սպանիացի փախստականներ կան որոնք օրական մէկ միլիոն ֆրանքի կը նստին կառավարութեան եւ քաղաքապետութեանց: Պիտի վերադարձուին միայն անոնք որ բեռ են հանրութեան վրայ: Հիւանդները եւ անկարները պիտի կրնան մնալ: Փախստականները իրենց ուզած սահմանագլուխը պիտի առաջնորդուին, որպէսզի երթան Սպանիոյ կառավարութեան կամ ապստամբներուն գրաւած շրջանները:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԿԱԹԻՆ ԳԻՆԸ, որ 1.90ի պիտի բարձրանար հոկտեմբեր 1էն սկսեալ, պիտի մնայ 1.85, համաձայն գիններու հսկողութեան յանձնաժողովի որոշման:

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԸ կը սկսի այս գիշեր (շաբաթէն կիրակի): Ձմռնաց մէկ ժամ ետ առնել ձեր ժամացոյցը, կէս գիշերին:

ՃԱՓՈՆ 150.000 ԶԻՆՈՒՈՐ պիտի ղրկէ Մանչուրիա, իմացած ըլլալով թէ Խ. Միութիւնը գործնապէս կ'օգնէ Չինաստանի: Նանքինի խորհրդային դեսպանը Մոսկուա սուրաց օդանաւով: — Կռիւները կը շարունակուին Շանկայի շուրջը: Ճափոն բողոքեց Ազգաժողովին դէմ, որ պարսաւած էր վերջին ռմբակոծութիւնները:

ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԸ արանձեւ մը քուէարկեց, որով յանուն Եւրոպայի խաղաղութեան կը հրաւիրէ շահակից պետութիւնները՝ անյապաղ ետ քաշել իրենց կամաւորները, այլապէս Ջուրը պիտի ինայ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը: Միւս կողմէ զրոյց կը շրջի թէ Իտալիա նոր զինուորներ կը ղրկէ ...

ՈՉ ՄԷԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ, Զօր. Միլլէրի անհետացման գործին առթիւ: Տոբիոյի թերթը կը գրէ թէ Զօր. Սկոպլին «մաքրուած է» բոլշեւիկներուն կողմէ:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՏԱՂԻՆ Գրդ. շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի վաղը, կիրակի, ժամը 3ին, Սիթէ տը Թարքասոնի մէջ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ բազմաթիւ Արաբներ ձերբակալուելով, անմիջապէս դատապարտուեցան երեք ամիս արգելափակման, իբրեւ հետեւանք երկու անգլիացի ոստիկաններու սպանութեան: Դատապարտեալներուն մէջ կը գտնուին շատ մը երեւելիներ: Արաբական կոմիտէն բողոքեց մարզպանին:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ», «Հրաչ-թազդան» եւ «Քօթէնեդրայրեան» խումբերու բոլոր ընկերները 3 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 6 Ավէնիւ տ'Իթալիի սրճարանին վերնայարկը: Կարեւոր օրակարգ:

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վըռամեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Աէրէմեան» եւ «Արղութեան» խումբի ընկերները, 3 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ: Զեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ «Վարդան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 3 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին ընկ. Սուրէն Գառաւեանի բնակարանը, 26 Rue de Lille, Առնուվիլ: Կարեւոր օրակարգ: Զեկոյց Շրջանային ժողովի:

ՑՈՒՑԱՏԵՍՏ

ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ Շրջանի Հայրենակց. Միութեան Ընդհ. ժողովը 3 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին Au Petit Poth սրճարանի վերնայարկը, 2, Bld. Bonne Nouvelle. Métro Strasbouig St. Denis:

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերանի Նահանգային Հայր. Միութեան Ընդհ. ժողովը 3 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Կ. Խաչի ակումբին մէջ, 52, Rue Gustave Courbet, Պանթէօն: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայանալ անդամատոմսով:

Տ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի ժողովը, այսօր, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Բարեգործականի Տան մէջ, 4, Րիւ Գօսիւէ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. ժողովը 3 Հոկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Հայ Ակումբին մէջ, 2 Րիւ տը լա Դէֆանս: Կարեւոր օրակարգ՝ Ներկայ կ'ըլլայ Ընդ. Գ. Պաղտասարեան:

«ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ»ի Վարչութիւնը Ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները 3 Հոկտ. կիրակի ժամը 16ին Սոսիէթէ Սավանթի մէջ 28, Րիւ Սանթօն, Փարիզ:

Օրակարգ՝ Զեկուցում Վարչութեան, Նոր Վարչութեան ընտրութիւն, Ներկաներու թիւը պիտի համարուի օրինաւոր:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ամասիոյ-Մարզուանի Հայրենակց. Միութեան Վարչութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները կիրակի, 3 Հոկտ. կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ տեղի ունենալիք ՀԱՆԴԷՍ-ԺՈՂՈՎԻՆ:

Հաշուետուութիւն եւ Վարչութեան ընտրութիւն:

Կը ներկայացուի ՕՏԱՐ ԱՂՋԻԿԸ ՍԷՐԸ: Մուտքը ազատ է:

ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երիտ. Ընկերա՛կցութեան դասախօսութիւնը այսօր, Շաբաթ ժամը երեկոյեան 9ին Բարեգործականի Տունին մէջ, 32, Րիւ Բըթի Սէն Ժան: Պիտի խօսի Ա. Գալաճանեան, նիւթ՝ «Բարեկարգուո՞ւմ թէ յեղաշրջում»:

Տ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Ս. Էթիէնի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը վաղը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, ընկերուհի Եղոյեանի բնակարանը:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Այսօր, Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին, Սալ Մազընոյի մէջ, 88 Rue d'Aubagne, Մարսէյլ: Դերասան Ղազարեան կը ներկայացնէ

ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻԲ

Մուտք 10, 7 եւ 5 ֆրանք:

Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. Կ. Կ.ի պարգեւաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ սեպտ. 28ին: Շահեցան հետեւեալ թիւերը:

2449, 1826, 2625, 1870, 1395, 0512, 2258, 2517, 0599, 1023, 0100, 2047, 1306, 0644, 2619, 1806, 0489, 0507, 0300, 0619, 2735, 2520, 0824, 2436, 2128, 1750, 2187, 1184, 1217, 0344, 0141, 1631, 0720, 2430, 2241, 2896, 0883, 1324, 1380, 2753, 0569, 1797, 2091, 1123, 0077, 2573, 2887, 1653, 1375, 1062, 0199, 0758, 1751, 1296, 2204, 2686, 2450, 1060, 1158, 2474, 2940, 1991, 1962, 1696, 2369, 1815, 2340, 2247, 2751, 2105, 0431, 0546, 0067, 0231, 0579, 2274:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԹՈՒԼՈՆԻ Ազիոն Գաքաճիասարցիները ցաւակցութիւն կը յայտնեն իրենց հայրենակից ԱՐԱՄ ՇԻՐԻՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Եգիպտոս, իր մօրը՝ Հաճի Մարիամին, իր եղբօր՝ Արմենակին եւ պարագաներուն:

Թ. Յարութեան

Վաղը, կիրակի, եկեղեցւոյս օծման 54րդ. տարեդարձին առթիւ հանդիսաւոր Ս. Պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգստեան արարողութիւն տեղի պիտի ունենայ, եկեղեցւոյս բարերար, ողբացեալ Ա. Ղեքսամիդր Մանթաշեանի յիշատակին:

Հոգաբարձութիւն
Փարիզի Հայ Եկեղեցւոյ

«ՍԻՆԷ ՍԷԹՕ»Ի ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Շարժանկարի աննախընթաց ցուցադրութիւն, կիրակի 3 Հոկտ. իրիկուան ժամը 8.30ին, Մարսէյլ, ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ սրահին մէջ, 26 Րիւ տը լ'Էքլիզ:

Սինէ «Սէթօ» պիտի ցուցադրէ երեք նկարագրական ժապաւէններ հայերէն տառերով.—

1. «Միշէլ Ստրոկոֆ», գործակատարներ՝ Իվան Մոսժուքին, եւ Շահխաթունի.
2. «Սուլթան Համիտը», գործակատարներ՝ Բագրատունի եւ Շահխաթունի.
3. «Համաշխարհային ճամփորդը եւ Հայ Արփերը», (արտադրութիւն «Սինէ Սէթօ»ի):

Ժապաւէններու երաժշտութիւնը դասաւորած է Պր. Ժագ Տէրտէրեան:

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ մեծերու 3 ֆր., փոքրիկներու 1 ֆր.:

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Dameame, PARIS (13ᵉ) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (35)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ● ««««

— Տեսնում եմ, որ գինին շատ թունդ էր. օրհնած, ինչո՞ւ ես այսքան խմում, երբ խմելու շնորհք չունես:

Վարդանը խէթ աչքով նայեց նրա երեսին եւ ոչինչ չը պատասխանեց: Նրա երեսի վրայ կարելի էր նշմարել զգուանք միայն դէպի այդ ցած շողոքորթը:

Մելիքին նոյնպէս լուռ էր. նա զգում էր Վարդանի խօսքերի ճշմարտութիւնը, բայց միեւնոյն ժամանակ չէր հաւանում նրա համարձակութիւնը, մտածելով, որ մի պաշտօնական մարդու հետ անվայելուչ էր այսպէս խօսել: Այս պատճառով նա շատ ուրախ եղաւ, երբ ճաշը վերջացաւ, բայց չէր պատում, որ մի նոր խռովութիւն եւս պիտի ծագէ:

Ճաշելուց յետոյ իսկոյն ղահվէ տըւեցին, տեղային սովորութեան համեմատ առանց շաքարի: Թոմաս էֆէնդին պատուիրած էր, որ ամէն անգամ, երբ ինքը այս տանը ղահվէ խմելու լինի, պէտք է նրանից յետոյ ծխելու չիբուխը Ստեփանիկը պատրաստէ, — « որովհետեւ Ստեփանիկի ձեռքով պատրաստած չիբուխը աւելի համով է լինում », ասում էր նա: Մի զարմանալի գաղտնիք կար այս խեղճ պատանու ճակատագրի մէջ: Թամ. թաւ բէկը Յաչօի տանը հիւր եղած ժամանակը պահանջում էր նրա ձեռքից ղահվէ բռնունել, ասելով թէ « շատ համով է լինում », իսկ Թոմաս էֆէնդին նոյն մտքով չիբուխ էր պատրաստել տալիս: Գոնէ քիւրտ բէկը գիտէր Ստեփանիկի աղջիկ լինելը եւ սիրում էր նրան, բայց հայ էֆէնդին նոյնպէս գիտէ՞ր այդ գաղտնիքը, նոյնպէս սիրո՞ւմ էր նրան, որ նրա ձեռքով պատրաստած չիբուխը համով էր լինում ...

Երբ Ստեփանիկը ատճկական երկար չիբուխը ներս բերեց, եւ մօտեցաւ, կամենում էր տալ էֆէնդուն, Վարդանը բոլորովին գժուեցաւ: Նրան յայտնի էր այդ թուրքական սովորութեան կեղտոտ նշանակութիւնը, այս պատճառով նա խլեց պատանու ձեռքից չիբուխը, եւ դուրս ձգելով օդայի պատուհանից, ասաց նրան.

— Հեռացիր, Ստեփանիկ:

Պատանին շուարած դուրս գնաց:

Կարծես չիբուխը էֆէնդու գլխին զարկեցին, նա կատաղեցաւ:

— Այդպիսի հանաքներ ես չեմ սիրում, ասաց նա, — դու անպատուում ես ինձ:

— Քեզ նման մարդիկ պատուի վրայ խօսելու իրաւունք չունեն:

— Ի՞ս, ի՞ս, այս ամբողջ գաւառի մուլթէզի՞մը, գոռաց կապալառուն:

— Այո, դուն, — այս ամբողջ գաւառի աւազակը:

Կապալառուն մի քանի շարժումներ գործեց, ցոյց տալով, թէ ուզում է տեղից վերկենալ:

— Մի շարժուիր, եթէ ոչ, շան նըման կը սատկեցնեմ, ասաց Վարդանը, ձեռքը տանելով դէպի իր սուրը:

Զափթիաներից մէկը մէջ մտաւ.

— Ի զուր էք բարկանում, պարոն, էֆէնդին ձեզ խօմ մի վատ բան չասեց:

Վարդանը, առանց նրա վրայ ուշադրութիւն դարձնելու, կրկին դիմեց կապալառուին, ասելով.

— Լիրբ, սովորել էք Թուրքերի նըման ամէն Հայի տուն մտնել, նրա սեղանը լափել, նրա գինին լակել եւ նըրա հարսին, աղջկան, ջահել տղային անարժան ծառայութիւններ անել տալ: Լիրբ ...

Բայց էֆէնդին որքան պատուասէր էր, որքան պարծենկոտ էր եւ որքան փքուած սպառնալիքներ կարդալ գիտէր, այնքան էլ ողորմելի նման երկչոտ էր: Նկատելով Թուաստանցի երիտասարդի վայրենի կատաղութիւնը, հասկացաւ, որ նրա հետ չէր կարելի վարուել, որպէս վարւում են Ալաշկերտի հայ գիւղացու հետ. նա իր մօտ սուր ունէր եւ Մօսկովների թագաւորի հպատակն էր: Այս պատճառով, իր «փառասիրութիւնը» հաւաքելով, խիստ մեղմ ձայնով ասաց.

— Աստուած էլ գիտէ, որ ես Թուրքերի սովորութիւններին չեմ հետեւում: Դու ի զուր զրպարտում ես ինձ, Վարդան:

Վարդանը պատասխանեց առաջուայ խռովուած ձայնով:

— Ի՞ս եմ զրպարտում ... քե՞զ, Թուրքերի մօտ նամազ ես անում, իսկ Հայոց եկեղեցու սեղանի վրայ պատարագ ես մատուցանել տալիս ասմիկներու համակրութիւնը գրաւելու համար ... քե՞զ, որ բոլոր Թուրքերի մօտ ասում ես, թէ բոլոր Հայերը «գաւուրներ» են, իսկ Հայերի մօտ հայհոյում ես նրանց ... քե՞զ, որ Թուրքերի կառավարութեան առջեւ մատնում ես ամէն մի ազնիւ եւ իր ազգի շահերը մտածող Հային ... քե՞զ, որ աւազակների հետ ընկերանում ես եւ դատարանների առջեւ սուտ վկայութիւն ես տալիս, թէ Հայերը անիրաւացի են բողոքում իրանց հարստահարութիւնների մասին ... քե՞զ, որ տասը տեղ պսակուել ես, կին ես առել, քո կինները թողել ես եւ այստեղ կրկին ուզում ես ամուսնանալ ... — Դու չե՞ս հետեւում Թուրքերի սովորութեանը ... Բայց ես կ'ասեմ, որ Թուրքը հազարապատիկ ազնիւ մարդ է, քան թէ քեզ նման Հայը, որովհետեւ, դու ոչ Հայ ես ոչ Թուրք:

Վերջին խօսքը, թէ էֆէնդին տասը տեղ պսակուել էր եւ այստեղ կրկին ուզում է ամուսնանալ, — կայծակի նման հարուածեց խեղճ ծերունի Խաչօին: Ախար նա իր Լալային ուզում էր տալ այդ մարդուն, որ Կ. Պոլսում ամիրայ ազգականներ ունէր, որ Բասէն գաւառի փաշայի մօտ պալատ ունէր. ... Ոսկանի աղջիկը չէր առել... «Ո՛չ, ոչ», մտածեց նա, «Վարդանը զրպարտում է նրան. Թոմաս էֆէնդին խաբեբայ մարդ չէ » ...

Վարդանը իր սրտի բոլոր մաղձը դուրս թափելուց յետոյ դուրս գնաց: Նրա բացակայութեան ժամանակ էֆէնդու լեզուն բացուեցաւ:

— Ես անպատճառ կը գրեմ սուլթանին, ասաց նա, սառնձին նշանակութիւն տալով իր խօսքերին, — ես թող, եւ ասաց Թագաւորին էլ կը գրեմ, եւ սրա պատճառ այդ անպիտանին Սիբիր կ'ուղարկել կուտամ... Թոմաս էֆէնդու հետ այս տեսակ հանաքներ անել կարելի ... « էլին մինչեւ չը ծեծես, իր չափը չի ճանաչի» ...

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԾՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 3 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ DIMANCHE 3 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3541

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՂԱԳՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Մամուլի ներկայացուցիչները թէյասեղան մը սարքած են այսօր, ի պատիւ գրագէտի մը, որ պատահաբար Փարիզ կը գտնուի, ատենէ մը ի վեր :

Անշուշտ Օշական առաջինը չէ որ կը մեծարուի:

Այս քաղաքը ոչ միայն թէյասեղան կամ գինեձօն, այլեւ յոբելեաններ սարքած է, զանազան առիթներով: Աւելի կամ պակաս յաջողութեամբ :

Ըսել կ'ուզենք թէ՝ որքան ալ մաշած ըլլան ջիղերը եւ չմորած՝ աչքերը, տակաւին տրամադրութիւններ կան, այս փարթամ քաղաքին մէջ իսկ, մտածելու հայկական գրականութեան եւ արուեստի մասին: Գոնէ համակրանքի, գնահատման շարժումներ փորձելու անոնց մշակներուն հանդէպ :

Բայց, կը բաւէ՞ այս պզտիկ, այս աժգոյն մխիթարութիւնը:

Եւ իրողութիւն չէ՞ որ անցած տասնըհինգ տարիները չափազանց նեղացուցին հորիզոնը՝ այս ճակատին վրայ եւս: Թերեւս աւելի շատ այս գետնին վրայ քան այլուր :

Փորձենք վերլուծել կարգ մը երեւոյթներ, որ աչքի կը զարնեն մանաւանդ այս ոստանին մէջ :

Առաջին.— Թերեւս ոչ մէկ գաղութի մէջ այնքան ծաւալած է ածացումը հայկական գիրքին հանդէպ, որքան այստեղ:

Եթէ հեղինակը առեւտրական ջիղ ունի եւ քիչ մըն ալ բանուկ լեզու, կրնայ ծախել իր արտադրութիւնները, ծախքերը հանելու եւ թերեւս մանրուք դրամ ճարելու համար: Ուրիշ խօսքով, ստիպուած է ազգին անդին իյնալ, հասցէներ, բարեխօսներ ճարել: Այլապէս՝ գիրքը դատապարտուած է մնալու դարակներու կամ նկուղներու մէջ, դեղնած եւ փոշեթաթախ :

Տարիներէ ի վեր, բազմաթիւ «Լոյս Տեսած»ներ կ'երեւան թերթերու մէջ: Եթէ մէկը փորձուէր հետաքրքրուիլ արդիւնքով, ապահովաբար լեզուն պիտի բռնուէր :

Մեր մասին խօսելով, պատահած է որ երեք ամիս, վեց ամիս, յարունակ ծանուցուի նոր հրատարակութիւն մը, երիտասարդ կամ տարէց, քիչ – շատ ճանչուոր գրագէտի մը վաստակը : Հասցէներէն մէկն ալ՝ «Յառաջ»:

Արդ, հազուադէպ է որ, մէկ - երկու հոգիէ աւելի հարցուցած-փնտռած ըլլան:

Գրատունե՞րը դիմած են: Թերեւս: Բայց մի՛ կարծէք թէ՝ ձեր հոգին պիտի տաքնայ, եթէ իմանաք արդիւնքը :

Ապահովաբար դուրսէն՝ արեւելեան գաղութէ մը աւելի կարեւոր ապսպրանք մը եղած է խմբագրութեան կամ գրատան, քան ուղղակի տեղէն,— Փարիզ, Լիոն, Մարսէյլ:

Անշուշտ այս ողբերգութեան պատճառներէն մէկը այն է որ, միւս գաղութներուն մէջ ունինք ազգ. դպրոցներ, որոնք « ընթերցող հասարակութիւն» կ'արտադրեն , գէշ աղէկ:

Յետոյ, այնտեղ ժողովուրդը ապրելով աւելի սահմանափակ միջավայրի մէջ, հեռու՝ եւրոպական ոստաններու լլրծուն հրապոյրներէն, աւելի տրամադիր է ինքն իր մէջ ամփոփուելու, իր անձերին ու հարազատ գիծերը, ճաշակը, ծարաւը յագեցնելու սեփական անդաստանէն :

Եւ սակայն, ոչ այս իրողութիւնները, ոչ ալ ուրիշ պարագաներ կրնան չքմեղացնել այն ամարդի անտարբերութիւնը, անզգայութիւնը, որ կը տիրէ հայկական մտքի ստեղծագործութեանց հանդէպ :

Կարծես աղէ արձան են դարձեր մարդիկ :

Եթէ չունինք կանոնաւոր դպրոցներ որ ընթերցող սերունդ հասցնեն, հապա ի՞նչ եղան այն բազմութիւնները որ ազգ. դպրոցներ աւարտած կամ շարք մը դասարաններ բոլորած էին արդէն, երբ հոս եկան :

Ընդամէնը տասնըհինգ տարուան մէջ հալեցա՞ն անոնք որ հայկական մշակոյթով թրծուեր էին իրենց գիտակից տարիքին մէջ, անով կը պարծենային մինչեւ երէկ:

Թոյլ տուէք արտասանել կոպիտ բառ մը, որ շատերուն կրնայ յարմարիլ, այս պարագային,— Զանսութիւն :

Արդարեւ, ինչպէս առեւտրական կամ ընտանեկան կեանքի մէջ, այստեղ ալ « վերջին տեսած » մարդու հոգեբանութիւն մը իր կեղծ գոհարները թափեր է շատերուն վրայ :

Անոնք ալ կը յաւակնին վերէն նայիլ հայկական արտադրութեանց վրայ, քանի մը Ֆրանսերէն վէպ, հինգ – տասը շարժանկար կամ թատրոն տեսած ըլլալով :

Յաճախ, օտարին քոսոտ այծը գառ է եղեր իրենց աչքին, եւ հետզհետէ իրենց աչքերը պաղեր են հայրենի վարուցանքէն, թափուած ճիգէն ու վաստակէն :

Այս տեսակէտէն, մանաւանդ ըմբոստացուցիչ պատկեր մը կը պարզեն անոնք որ իրենց երիտասարդական փետուրները կը ցուցադրեն ամէն կողմ :

Ըմբոստացուցիչ՝ մանաւանդ անոր համար որ, շատերը այդպէս կոչուած երիտասարդներէն՝ ընդհանրապէս նախնական ծանօթութիւններ ունին «Հայկականք»ի մասին: Տարրական , թերխաշ գիտելիքներ: Եւ կամ քարացած նախապաշարումներ :

Երկու ճամբաներն ալ կ'առաջնորդեն մէկ ելքի — հետզհետէ թուլցնել, փրթելու դատապարտել այն երերուն կապը, որ կը գտնուի ընթերցող կոչուած հասարակութեան եւ գրագէտին միջեւ : ժողովուրդին եւ իր մշակոյթին միջեւ :

Ուրիշ խօսքով, ծիրանի դատապարտել գրչի վաստակաւորը: Եւ կամ ըմբոստացնել, գոչելու համար, տաղ մը ·

— Գլուխս ողջ, թուղթս մոխիր ···

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

»»»» • ««««

Ուրբաթ օր հրատարակեր էինք « Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի Մոսկուայի թղթակցին ընդարձակ հեռագիրը՝ որ կը հաղորդէր վարչապետ Գուլոյեանի, Կ.Կ.ի քարտուղար Ամատունիի, օգնականին եւ հող. գործավար Գումեղինի պաշտօնանկութիւնը եւ վտարումը: Ուրիշ աղբիւրէ եւ դարձեալ Մոսկուայէն քաշուած հեռագիր մը հաստատելով այս տեղեկութիւնները. կ'ըսէ.—

Բոլորն ալ ամբաստանուած են իբրեւ մեղսակից հայ ազգայնականներու եւ մանաւանդ իբրեւ պաշտպան հայ ազգայնական ահաբեկչական զինեալ խումբերու՝ մուզերիստներու որոնք 14 կոլխոզականներ սպաննած են Աստեփանաւանի մէջ, ութ ամսուան ընթացքին, բոլորովին անպատիժ մնալով :

*** Վերջին պահուն ստացանք Մոսկուայի « Փրավտա »ն, որ կը հաստատէ մեր հրատարակած տեղեկութիւնները, ուրիշ մանրամասնութիւններով :*

Նախարարական խորհուրդին որոշումները Ֆրանսիոյ պաշտպանութեան եւ երկրին ապահովութեան մասին

—o—

Դալատիէի տագնապը փարատած է առայժմ

Նախարարական խորհուրդը բացառիկ նիստ մը գումարեց երէկ, շաբաթ, նախագահութեամբ Պ. Լըպրէնի, լուծելու համար շարք մը հրատապ հարցեր, որոնց մանրամասնութիւնները հաղորդած էինք երէկ :

Ուրբաթ օր, արդէն համաձայնութիւն գոյացած էր դահլիճին անդամներուն միջեւ, փարատելով ելմտական նախարարին կամ ամբողջ դահլիճին հրաժարման վախերը: Մանաւանդ մեծ ազդեցութիւն գործեց արմատականներուն եւ ընկերվարականներուն մերձեցումը, այնպէս որ ապահովուած կը համարուէր ելմտական նախարարին ծրագիրներուն ընդունելութիւնը: Ընկերվարական նախարարները առանձին նիստ մը գումարեցին վարչապետարանին մէջ, շարունակ հաղորդակցութեան մէջ ըլլալով Պ. Շօթանի հետ, որ կը գտնուէր յարակից սենեակի մը մէջ: Պ. Լէօն Պլում այս առթիւ ուժգին կոչ մը ուղղեց իր ընկերներուն, որպէսզի ընդունին ելմտական նախարարին առաջարկները, զգալ տալով թէ քաղաքական տագնապ մը կրնայ ծանր հետեւանքներ ունենալ, մանաւանդ այն պահուն երբ Ֆրանսա կը ձգնի լուծել Սպանիոյ օտար կամաւորներուն խնդիրը :

Երկու ժամուան վիճաբանութենէ մը վերջ, որուն կը մասնակցէին Լէօն Ժուհօ՝ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարը եւ ուրիշ կարգ մը ոչ - նախարար ընկերվարականներ, Լէօն Պլումի ընկերները տեղի տուին եւ հաւանութիւն յայտնեցին ելմտական նախարարին առաջարկներուն :

Այդ առաջարկներուն մանրամասնութիւնները պիտի հրատարակուին այսօր: Ինչպէս գրած ենք արդէն, գլխաւոր կէտերէն մէկն է աւելի ճկուն ձեւի մը վերածել 40 ժամուան աշխատանքի օրէնքը, յարմարցնելով տնտեսական պահանջներուն: Յետոյ, կ'առաջարկուի օրէնք մը քուէարկել, վճռապէս արգիլելով նստուկ գործադուլները (գրաւում գործարաններու): Եւ վերջապէս ուրիշ տնօրինութիւններ՝ բարեկարգութիւնը ապահովելու եւ հանրային վստահութիւնը վերահաստատելու համար :

Վարչապետն ալ կարգ մը երաշխաւորութիւններ կը պահանջէ, յանուն երկրին ապահովութեան, մանաւանդ կասկածելի օտարականներու վտարման մասին :

Ինչ կը վերաբերի արտաքին քաղաքականութեան, Ֆրանսա կ'ուզէ խաղաղութեամբ ապրիլ բոլոր ազգերուն հետ, ի՛նչ աշխարհահայեացք ալ ունենան :

Բացառիկ խստութիւններ Պաղեստինի մէջ

—o—

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԻՒՖԹԻՆ ՊԱՇՏՕՆԱՆԿ.— ՀԻՆԳ ԱՐԱԲ ԵՐԵՒԵԼԻՆԵՐ ԿԱԼԱՆԱՒՈՐՈՒԻՆ.— ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ՕՐԷՆՔԷ ԴՈՒՐՍ ՀՌՉԱԿՈՒԵՑԱՒ:

Բրիտանական իշխանութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առաւ հոկտեմբեր 1ին, իբրեւ հետեւանք երկու անգլիացի ոստիկանի սպանութեան: Անմիջապէս պաշտօնանկ եղաւ Երուսաղէմի միւֆթին եւ հինգ արաբ երեւելիներ ձերբակալուելով աքսորուեցան: Այս աքսորականներն են Տոքթ. Հիւսէյին Խալիտի՝ Երուսաղէմի քաղաքապետը, Ֆուատ Սապա՝ Արաբական կոմիտէին քարտուղարը, Ահմէտ Հիլմի փաշա, Արաբական դրամատան գանձապետը, Ճէմալ Հիւսէյին՝ արաբական շարժման ամէնէն գործօն վարիչներէն մէկը: Կ'ըսուի թէ վերջին երկուքը փախած են, իսկ միւֆթին ապաստանած է Խօմէրի մզկիթը: Միեւնոյն ատեն օրէնքէ դուրս հռչակուեցաւ Արաբական գերագոյն կոմիտէն, որուն նախագահն է միւֆթին եւ որ պատասխանատու կը համարուի վերջին ահաբեկչական գործողութեանց :

Բրիտանական իշխանութիւնը նախապէս ձերբակալած էր 200է աւելի Արաբներ եւ կոմիտէն անոնց արձակումը պահանջեց, տեսակ մը վերջնագիր ուղղելով :

Անգլիական մարտանաւ մը խարիսխ նետեց Հայֆայի առջեւ, Կիպրոս փոխադրելու համար աքսորականները: Գրաքննութիւն հաստատուեցաւ թերթերուն վրայ, որոնք այսուհետեւ միայն պաշտօնական զեկոյցներ պիտի կրնան հրատարակել այս ծանրակշիռ դէպքերու մասին :

—o—

ԹՐՈՑՔԻԻ պաշտպանութեան համար արտակարգ միջոցներ ձեռք առաւ Մեքսիկայի կառավարութիւնը, իմացած ըլլալով թէ Ջեկան գործակալներ դրկեր է: Մինչեւ հիմա քանի գաղտնի ոստիկաններ կը հսկէին, այժմ կրկնապատկուած է հսկողութիւնը եւ Թրոցքի տունէն դուրս չի կրնար ելլել :

ՊԱՅԹՈՒՑԻԿ ՄԵՔԵՆԱՅ մը գտնուեցաւ Թուրնֆէօյի մէջ, Թուլուզ - Օլ գծին վրայ: Իսկ Օսթէրլիցի կայարանը, Պուժէէն հասած կառախումբին մէջ գտնուեցաւ տարօրինակ ծրար մը, որ կը պարունակէր չորս խորհրդաւոր ռումբեր :

ՋՕՐ. ՖՐԱՆԳՕ նոր պատուանշան մը հաստատելով — « Կարմիր Նետեր », առաջինը ընծայեց Իտալիոյ թագաւորին, երկրորդը՝ Մուսոլինիի, երրորդը՝ Հիթլէրի :

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

Նստել էի բազմոցին, արեւին տը-ւած նայւածքս, նման ճամբու մը որ չսկսած կը յոգնի ինքն իր վրայ : Մէջէս ձայներ, խուլ ու խորունկ, ո-րոնք փոքրիկը կը շարունակէին վը-կայել, օրեր եւ քը, ցամաք ինկած նաւակին կողերէն: Գարնան օր էր ու գլխուս վրայ ծաղիկներ կ'երգէին մե-ղուներու մէջէն: Առջիս պարտէզ :

Կին մը բուսաւ :

Սեւ էր հագածը: Գիրկին միամեայ մանկիկ :

Յառաջացաւ դէպի բազմոց: Վա-րանք ունէր ու վախ ունէր: Չխօսե-ցաւ:

— Ո՞վ կ'ուզես :

— ········ :

— Ինչո՞ւ կ'ուզես:

— Ձեռքը դնէ գլխին:

— Ինչո՞ւ :

Երկարեց մանկիկը որուն սեւուկ աչքերը անպատմելի անուշութիւն էին, հիւսուած՝ խոշոր թարթիչնե-րուն խորը, ու դալկութիւն՝ երես-ները:

Սպասեց: Շուարել էի:

Յանկարծ յիշեցի: Ինծի դարձաւ պատկերը մեր մայրերուն որոնք մեր ձեռքէն բռնած կը տանէին, աս ու ան բաղին մէջ, պառաւներու կամ ծերե-րու ու կուսայի մեզ անոնց գիրկը, օրհնէնք մը աղաչելով իրենց մատղը-շուկ տղոց: Միտքս մնացած է որ այդ մարդերը կամ կոյրեր էին, կամ ի-րենց անդամներէն քակուած «նամ-բորդներ», անգամ մը ճամբայ ինկած դէպի գերեզման ու յետոյ ետ դըր-կուած: Հարցուցի

— Ո՞ւրկէ կը ճանչնաս :

Լսած էր: Ըսած էին :

— Ի՞նչ ըսած :

— Հոգեդարձ: Աղօթեցինք, տու-նով: Ուզեցինք :

— Ի՞նչ ուզեցիք:

— Ուզեցինք ազատէր ···

— ········

— Որ տղաս չըլլար թոռնիկիս նը-ման:

Լեցուեցան աչքերը: Թոռնիկը հա-սած գիրկիս, կանգնած տոտիկներուն վրայ, թարթիչները նետեր էր մազե-րուս ու կ'օրհնէ՛ր զիս:

Քովիկէս ուրիշ մանկիկ մը: Անոր ալ աչքերը սեւ էին ու մեծ, շա՜տ մեծ՝ գլուխը: Տրտում էին անոր ալ ե-րեսները, իբր թէ հասկցած ըլլար: Ելաւ ազատ ծունկիս, առաւ հաց ու ե-ղաւորուած տղեկին ափը թաթին մէջ, բարձրացաւ իր տոտիկներուն վրայ : Ու անոր ալ ազատ թաթը կը խաղար մազերուս հետ :

Երկու այդ ափերէն բան մը կը բա-բախէր շատ յստակ, ի՞մ թէ այդ ման-կութիւններուն սիրտը, գլխուս վրայ:

Ու բուսաւ երկրորդ կինը, առանց սեւի: Բայց որուն հոգիէն անցնող կայծակը իր հետքը դրեր էր երեսին, բացէն լքուած նկարի մը նման: Լեց-ուեցան անոր ալ աչքերը:

Ետոյ կուրծքիս վրայ երկու մա-նուկներու գլուխները միացան իրա-րու :

Իմն էր մէկը անոնցմէ :

— Ըսին քալ չելած տղայ ունին :

Ու լացի :

Ձեռքերս չշարժեցան: Զգացուեցան շրթներս: Բայց ծոցիս մէջ իրար պը-սակուած այդ մատաղ գլուխներուն վրայ մէյ մէկ կաթիլ արցունք չկրցայ զսպել :

Երկու կիներ առին տղաքը: Ինծի արգիլուած էր յուզուիլ :

Ու ծոցին սեղմած իր թոռնիկը, սե-ւերով կինը հեռացաւ արեւին մէջ:

Որո՞ւ կը տանէր մատաղ այդ սու-գը միւս կինը, կռնակէս անդին, տու-նին մէջ բանտուելով այնքան կանուխ, այդքան տարօրինակ իմ մանկութի-նը:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՋՕՐ. ԻՍՄԷԹԻ ԱՆԿՈՒՄԸ

—o—

Թուրք թերթի մը բացատրութիւնները այդ մասին

Պոլսոյ վերջին թղթաբերը վերջնապէս կը հաստատեն թէ Ջօր. Իսմէթ Ինէօնիւի տեղ վարչապետ նշանակուած է տնտեսական գործավարը, Ճէլալ Պայար, որ նոր դահլիճին ցանկը պիտի ներկայացնէ խորհրդարանին բացումէն վերջը :

Թուրքերէն «Թան» (Նախկին Միլլիյէթ) հետեւեալ բացատրութիւնները կը հրատարակէ պատճառներու մասին որոնք բաւական թափանցիկ են.—

— « Այս փոփոխութիւնը տարակարծութենէ առաջ չէ եկած: Բացարձակապէս սուտ են այն զրոյցները որոնք ըսի - բըսաի ձեւով շրջան կ'ընեն: Աթաթիւրք, ամէն առթիւ պէս սիրով կապուած է Իսմէթ Ինէօնիւի, իր արժէքաւոր գործակցին, զոր տարիներէ ի վեր ամէն դժուարին պահերուն իր քով տեսնել վարժուած է :

Իսմէթ Ինէօնիւ ալ իր Պետին հանդէպ ունեցած խոր հիացումը եւ համակրանքը ամէն առթիւ ապացուցած է, եւ կատարուած մեծ յեղաշրջումին յաջողութիւնը՝ մէկ մարդու մը նման Մեծ Առաջնորդին շուրջ խմբուելուն մէջ գտած է: Անոր մէջ այս զգացումները այսօր ալ, վաղն ալ ամէն առթիւ պէս զօրաւոր պիտի մնան :

Միայն թէ սա պարագան պէտք է նկատի ունենալ որ, յեղաշրջումը տեւական կերպով կը շարունակէ իր ճամբան: Ան քիչ ժամանակուան մը մէջ երկար հանգրուաններէ անցաւ: Պահանջները ամէն օր կը դարդանան, կը շատնան: Այս պահանջներէն մէկն ալ այն համոզումն է թէ՝ յեղաշրջումը անձի չէ կապուած եւ կ'ապրի արմատացած եւ զօրաւոր :

Տարիներէ ի վեր երկրին ներսը թէ դուրսը, ականջէ ականջ սա փսփսուքները կը խօսուէին.— « Այո, մեծ գործեր կը տեսնուին, բայց առանց Աթաթիւրք կը կատարէ եւ զանոնք ի գլուխ կը հանէ Իսմէթ Ինէօնիւի նման ուժեղ վարչապետի եւ վստահելի անձնաւորութեան մը միջոցաւ: Բայց մարդուս կեանքը անցաւոր է. այս մէկ երկու ուժեղ մարդիկը երբ իրենց բնական վախճանը ունենան, այդ պարագային յեղաշրջումը պիտի անհետանայ, Թուրքիոյ մեծ անհատականութեանց կռթնած զօրութիւնը վերջ պիտի գտնէ »:

Այս տեսակ մտածում մը դիկտատորութեամբ կառավարուած երկիրներու համար միայն տեղին կրնայ ըլլալ: Աթաթիւրք առաջին օրէն իսկ ջանացած է գործել այնպիսի ուղղութեամբ մը, որ Թուրքիոյ ընդհ. կեանքը անձերու չկենայ, այլ ինքնին գործող եւ արմատացած մեքենական կազմակերպութիւն մը ըլլայ :

Բայց եւ այնպէս, կատարելապէս անհեդի ալ ըլլայ, այսպիսի մտածում մը՝ մանաւանդ արտասահմանի մէջ գոյութիւն ունի: Ասկէ մտահոգութիւններ կը ծագին ապագայի մասին: Այս խորհրդածութեամբ տարուողներու եւ թշնամական զգացումներ տածողներու մօտ սա մտածումը կայ.— «Սպասենք, օր մըն ալ մեր կարգը պիտի գայ »:

Բացարձակ պահանջ մըն է մաքրել անհետացնել սա մտածումը թէ՝ յեղաշրջումը անցաւոր անձերու կը յենու: Պէտք է կատարեալ վստահութիւն ներշնչել ապագայի հանդէպ :

Ասկէ զատ, երկրի մը համար պահանջ մըն է ազատ հրաժարումի ճամբով

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՏԷՔԱՐԹ.- ԻՐ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

»»»» • ««««

Գ.

Նախորդ յօդուածով ներկայացուցինք ներքին (հոգե-մտաւորական) պատճառները Տէքարթի կեանքին զիկզակներուն, — իր չուքը հալածելու ձեւով մը՝ կ'անցնի երկրէ երկիր, քաղաքէ քաղաք եւ բնակարանէ բնակարան: Այս փախը (fugue) կը կրէ ոչ միայն իր հոգեբնախօսութեան դրոշմը, այլ եւ դարաշրջանին կնիքը: Ընթացիկ պատճառաբանութիւն մը, խօսելով Տէքարթի մտքի յարատեւ կլիմայափոխութեան մասին, — այսօր բնագէտ է, վաղը՝ թուագէտ, աստղագէտ, մեքենագէտ, ակնագէտ, եւ այլն — կ'ըսէ թէ ԺԷ. դարու սկիզբը ամէն գիտութիւն աղքատիկ պաշար մը ունէր, այնքան որ մարդիկ մէկ գիտութեան պաշարը սպառելով չուտով՝ կրնային զբաղիլ այլ գիտութիւններու ուսումնասիրութեամբ: Ո՛չ, Տէքարթի փախին օրագիծը (courbe), — որ երկրաչափական կանոնաւոր աղեղ մը չէ, ընդհակառակն՝ ճիշդ ինչպէս ժանտատենդին ջերմագիծը, կը տատանի անակնկալ զիկզակներով —, կը մատնէ ծարաւ մը նորութեան, կիրք մը բան մը փոխելու, կատաղութիւն մը իրականութիւնը յեղաշրջելու:

Այստեղ, Տէքարթ, արդէն գերի է պատմա-ընկերային միջավայրի ուժին: Ներկայացնենք այդ միջավայրը, — ԺԶ. դարը ԺԷ. դարուն կապող գիծը:

Եւրոպական մտքը տաղնապ մը կ'անցնէր: Բարեփոխութիւնը (*) եւրոպասարդ հոգիներու մէջ կ'արթնցընէր վերադնահատութեան ողին կամ բանիք՝ քննադատութեան դեր:

Գատմութեան եւ փիլիսոփայութեան դասագիրքերը տակաւին այն թիւր տեսակէտն ունին թէ Բարեփոխութիւնը ծնունդ էր երկու գլխաւոր պատճառներու. — Կաթոլիկ եկեղեցիին բարոյական նկարագրին խաթարումը եւ Աստուածաշունչի ժողովրդային տպագրութիւնը: Նախ պէտք է գիտնալ, որ կաթոլիկ եկեղեցիին ապականութեան մասին չատ բան է գըրուած Լութերէն առաջ: Նիքոլա տը Քլամանժ, Բարեփոխութենէն հարիւր յիսուն տարի առաջ, սարսափելի կոխւ մը բացած էր, կաթոլիկ եկեղեցիին ապականութեան դէմ, գրքով մը որ մեծ աղմուկ ունեցաւ եւ կրկին տըպագրութեան արժանացաւ: Լութեր նորութիւն մը չէր բերեր, ուրեմն: Ճիշդ է որ Աստուածաշունչի տպագրութիւնը մեծ դեր խաղաց, — ամէն մարդ կրնար գնել Աստուածաշունչ մը եւ, իր խիղճով, իր գիտակցութեան ուժով սերտել զայն ու հասկնալ: Սակայն այս ձեւով բացատրել Բարեփոխութեան ծագումը, կը նշանակէ կրօնական ճնարակ քսել չարժումին, — ո՛չ, չարժումը աշխարհական նկարագիր ունէր իր խորքին մէջ: Բարեփոխութեան ծագումը մենք կը գտնենք (տպագր. մեքենային չնորհիւ) լատիներէնի կրած անկումին մէջ, որուն հետեւեցաւ ազգային լեզուներու ծաղկումը: Լատիներէնին տիրապետութիւնը զօրաւոր հարուած մը կրեց նաեւ անոր համար, որ հին փիլիսոփայութեան մասին ինչ որ կուտար՝ կ'առնէր արաբերէն թարգմանութիւններէ: Նորերը մերժեցին յարդ ընծայել յունարէնէ արաբերէն եւ արաբերէնէ լատիներէն կատարուած թարգմանութեանց, եւ ուզեցին Արիստոտէլը կարդալ իր լեզուին մէջ: Ու եւրեւան եկաւ որ յունական փիլիսոփայութիւնը մտքի միութիւն մը չէր ներկայացներ: Այսպէս նորերը գտան Պղատոնը, ինչպէս ուրիշներ, որոնց տարբեր բաներ կ'ըսէին: Համայնաբանները, աւանդական ուսման այդ աղբիւրները, վարկաբեկուեցան, հետզհետէ չիջումի դատապարտուեցան, մինչ երիտասարդ մտաւորականները սկսեր էին պեղել ոչ միայն հին ուսումները, այլ եւ իրենց հոգին: Մեծերու հեղինակութեան մասին պակսած էր բարոյական յարգանքը, ամէն երիտասարդ կ'աշխատէր ոչ թէ կրկնել ինչ որ կը սորվեցնէին իրեն, այլ բան մը աւելցնել իրմէ մարդկային մտքի պաշարին վրայ: Եւ աշա ԺԶ. դարուն վերջը եւ ԺԷ. դարուն սկիզբը դուռ կը տեսնենք լայն չարժում մը գիտակ ընելու, եւ նոր տեսակէտ բերելու: Կոպեռնիկ կը քանդէր Պտղոմէոսի տեսութիւնը, որպէսզի այդ տեսակէտներուն աւերակին վրայ Գալիլէէ բարձրացնէր իր ձայնը թէ երկիրը կը դառնայ արեւուն չուրջ: Այս չրջանին է որ կը ծնին առաջին ջերմաչափները, օդաչափները, դիտակները, այս չրջանին է որ կը յայտնուին Թորիչէլլի, Քէփլէր, Նեւտոն, Պէյքըն, Լայպնից, Հիւյկէնս, Փասքալ, — երեւակայեցէք, Փասքալ 12 տարեկան էր՝ երբ երկրաչափական տեսութիւններ կը բանաձեւէր, 18 տարեկան էր, երբ հաշուական մեքենայ մը կը չինէր:

Երիտասարդութեան այս տենդին մէջ, Տէքարթ եւս տարուեցաւ ընդհ. չարժումէն:

Հոգե-մտաւորական բացառիկ յատկութեամբ մը օժտուած՝ Տէքարթ եթէ երբեմն կ'իյնար ամուլ երազանքներու մէջ(*), յանկարծ սակայն խանդավառութեամբ կը նուիրուէր գիտական փորձերու եւ փիլիսոփայական վերլուծումներու:

Թէ չատ բան կը պարտի իր չրջանի մտաւորական տենդին, փաստերը չախչախիչ են: Հոփմենկ կը ծիծաղի՝ երբ Տէքարթ, անօրինակ մեծամտութեամբ մը, կ'ըսէ թէ ոչինչ սորված է իր նախորդներէն, — քիչ մը բան՝ միայն Քէփլէրէն: Սակայն առէք իր փիլիսոփայութեան դրական քարը, տարակոյսը, ու կարդացէք Ս. Օգոստինոսի գործերը, — ո՛րքան նըմէր հանգիտութեան: Բան չեմ ուզեր թէ Տէքարթ իր վարդապետութիւնը քաղած է Ս. Օգոստինոսէն(*), բայց թէ չատ օգտուած է անկէ, կարելի չէ ուրանալ: Առնօ գիտել կուտայ այս պարագան, Տէքարթ կը պատասխանէ թէ չէ կարդացած Ս. Օգոստինոսը, — Լա Ֆլէչի Քոլէճին ամէնէն ուչիմ աչակերտը, Տէքարթ, կարելի՞ բան է որ կարդացած չըլլայ Ս. Օգոստինոսը, որուն գործերով կ'երդուէին յիսուսեանները իր քոլէճին մէջ: Փասքալ եւս կը գիտէ հանգիտութիւնը Տէքարթի եւ Ս. Օգոստինոսի միջեւ ու կը զարմանայ(*):

Հանգիտութեան ուրիչ եզրեր կան, նաեւ, Տէքարթի եւ Գալիլէէի տեսութիւններուն միջեւ: Արդ, Հայր Մէրսէնի ուղղուած նամակի մը մէջ, Տէքարթ զարմանալ կը պնդէ թէ չէ կարդացած Գալիլէէի գործը: Բայց Շարլ Ատամ իր կենսագրութեամբ (էջ 32) կը հաստատէ որ 1634 տարւոյն Օգոստոս ամսուն Տէքարթի ձեռքը կը գտնուէր Գալիլէէի գիրքը, (ըստ իր յայտարարութեան՝ միայն 30 ժամ, որով առիթ չէ ունեցած կարդալու): Համի համայնաբանի փրոֆէսօրներէն Ֆէտէրիքօ Էնրիքէզ կը պնդէ թէ Տէքարթ անտեղեակ չէր Գալիլէէի վարդապետութեան, որ տարածուած էր մինչեւ... Լա Ֆլէչի քոլէճը, եթէ նոյնիսկ ընդունինք որ Տէքարթ, Իտալիոյ մէջ ճամբորդութեան մը ընթացքին, չըլլայ Գալիլէէի մօտ, (զարմանալի է երբ Տէքարթ ուրիշ տեղ մը կը խոստովանի թէ կը ճամբորդէր դարուն ամենամեծ գիտուններուն հետ ծանօթութիւն հաստատելու ցանկութեամբ):

Այս աղերսութիւններէն դուրս, անհրաժեշտ է հոս արձանագրել թէ ԺԶ. եւ ԺԷ. դարերուն՝ օտար ձեռքեր իրենց իրաւունք կուտային որոշ սրբագրութիւններ կատարելու յանդուգն փիլիսոփաներու գործին մէջ, — այսօր ապացուցուած է որ նոյն օտար ձեռքերը չատ խոյատառակ սրբագրութիւններ կատարած են Փասքալի գործին մէջ: Եթէ Տէքարթ կրցաւ պաշտպանել իր գործը օտար ձեռքերու սպառնալութենէն, (թէեւ յաճախ սրբագրութիւններ կը կատարէր՝ տեղի տալով քննադատութիւններու), փաստ է որ կախարդագիտական ընկերակցութեան մը անդամները (հին աղանդաւորներ) չատ բան փոխած են իր թղթակցութիւններուն մէջ, ինչպէս ցոյց կուտայ Մաքսիմ Լըռուա իր թեւաւոր ոճով:

Մինչեւ հոս մենք ուզեցինք հաստատել Տէքարթի հարկը իր դարուն եւ իր հոգեբնախօսութեան:

Այժմ կը մնայ խօսիլ իր փիլիսոփայութեան մասին:

Տ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Մեր մէջ սխալ թարգմանուած է Réformeը, — ըսած են վերանորոգութիւն, վերակազմութիւն, բողոքականութիւն: Ո՛չ, Réformeը բարեփոխութիւն է, ինչպէս Révolutionը՝ յեղափոխութիւն, — մարդկային մտքի պատմութեան մէջ՝ բարեփոխութիւնը կը ներկայացնէ բարոյական յեղաշրջում մը, փորձ մը խորտակելու հիներու պարտադրած յարգանքը եւ ստեղծելու քննական ոգին: Մարդկային մտքի զարգացման երկրորդ հանգրուանն է յեղափոխութիւնը, որ կը ներկայացնէ ընկերային յեղաշրջում մը: Այժմ կ'ընթանանք դէպի երրորդ հանգրուան:

(*) Բնազանցական գաղափարներով յագեցած ժամանակաշրջանի մը մէջ, զոր բարեփոխականները կ'աշխատէին մաքրել փորձառական կամ քննադատական մեթոտներով, զարմանալի չէ անշուշտ տեսնել որ երիտասարդները կը չարչարուէին աստուածաշնչական տեսիլներու յանախանքէն, — ինչպէս Տէքարթ, Փասքալ եւս ունեցաւ իր ըզգայնախառութեան պահերը, երբ իր առջեւ կը տեսնէր անդունդներ, գահավէժ փոսեր:

(*) Ս. Աւրելիոս Օգոստինոս կարեւոր է կոչել արեւմուտքի Ոսկեբերանը, ժամանակակից՝ Յովհան Ոսկեբերանի: Կը զարմանամ թէ մեր անձանց եղբայրը, թարգմանելէ վերջ Յովհան Ոսկեբերանին գործերը, ի՞նչպէս չէ հայացուցեր նաեւ Ս. Օգոստինոսը, — ո՜րքան պիտի ուզէի մեր գրաբարով կարդալ Հիպպոնայի եպիսկոպոսին Խոստովանանքը, որովհետեւ մեր ոսկեդարու լեզուի՛ն մէջ միայն կարելի է զգալ մեծութիւնը այն հսկայ միտքին, որ Ս. Օգոստինոս կը կոչուի, մեծ՝ իր անձին զարհուրելի գեղեցկութեամբ, ինչպէս իր հմտութեան անսպառ ժայթքով:

(*) Այդ հանգիտութիւնը ցոյց տալու համար՝ բանի մը առաջնեկներ, որոնց վրայ հիմնուած է երկու փիլիսոփաներուն վարդապետութիւնը:

Տէքարթ կ'ըսէ. — Cogito, ergo sum (կը մտածեմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ): Ս. Օգոստինոս կ'ըսէ. — Si dubitat, vivit (եթէ կը տարակուսի (մարդը), ուրեմն կ'ապրի): Կամ. — Si fallor, sum (եթէ կը սխալիմ, ուրեմն գոյութիւն ունիմ):

ՄԱՐՍԻԼԻԱ - (ՊՈՒԼԵԱՊԷՍ)

Աշխարհաչարժի օրերուն, երբ ասպատաւոր ցեղերը կը զոհուէին երկնային, ընդերկրեայ ու ծովային խորքի մէջ՝ արեւուն տակ պարզելով իրենց գինաւոր քաջութիւնը՝ Գրամեքէն ու Գաղիոնը խլած են մէջ մէկ կտոր Միջերկրականեան կղզիներէն նաւած են Լիոնեան ծովածոցին մէջ՝ կազմելով նախանիւթը Մարսիլիոյ:

Ու ա՛յդ փրցուած կղզիներու բնիկները դիմած են Մարսիլիա՝ բերել իրենց հայրենիքէն մէկ մասը: Գաղթած են դէպի Մարսիլիա Քորսիքայէն, Քէֆալոնիայէն, Քօրֆուէն, Քապրէրայէն, Քափրիէն, Քուրծոլայէն, Քիոսէն, Քարպաթոսէն, Քոսոսէն, Քոսէն, գեր Մալթայէն, Միտիլէնէն, Մինորքայէն, Կրետէն, Կիպրոսէն, Սարտենիայէն, Սիկիլիայէն, Սիրայէն, Սամոսէն, Սիփնոսէն, Սիկինոսէն, Անտրոսէն, Ամորկոսէն, Ափրոսէն եւ Անափիէն:

Ու այսպէս Մարսիլիան մայրաքաղաքն է Միջերկրականին:

Մէկը, որ ինծի պէս, անցած է Բիւզանդիոնէն, Պիրէնէն, Փառոլայէն, Գարիէն, Գրինոպլէն, Դերգիրայէն, Գահիրէէն, Անքոնայէն, Ալեքսանտրիայէն եւ Վենետիկէն ու Զմիւռնիայէն՝ մէկ օրուան մէջ կը ժամբառնայ Մարսիլիայի հետ: Անմիջապէս, արագօրէն կը մտնէ անոր հոգեկան եւ մարմնական բաւիղներուն մէջ, ամէն քայլափոխի հանդիպելով հին ծանօթութեանց:

Մէկուկէս ամիս կը չրջիմ իր մէջ՝ գլխիս վրայ դրած արեւը բերեւ լուսակոյտ եւ երեսիս վրայ լուսանկարած քարտէսը Միջերկրականին:

Դարերու ընթացքին՝ կարծես քանի մը կեանք եմ ապրեր Միջերկրականեան ափերուն վրայ ու կարծես քանի մը անգամ արդէն եկեր եմ Մարսիլիա:

Իբրեւ փիւնիկեցի Համմա Մուրա, յոյն Աֆրոտիտիսիս, իտալացի Կարտուչչի, սպանիացի տօն Կարլոս եւ խորայէլացի Պէն Բախման, եւ քանիցս երիտասարդացեր ու ծերացեր եմ այս վայրերուն մէջ:

Մէկը կ'ելլէ դէմս՝ կը ծանօթանայ ու կ'ըսէ.

— Մենք ձեզի տարէց կը կարծէինք. դեռ երիտասարդ էք եղեր: Քանի՞ տարեկան էք արդեօք:

Կը պատասխանեմ.

— Անցեալ տարի 38տարեկան էի, այս տարի 37 տարեկան եմ:

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ...

— Անկումս սկսած է:

Կը հեռանայ ժպտելով ու մտածելով:

Կը քալեմ ու կը մտնեմ լայն ու ժամաւանդ նեղ փողոցներու մէջ, որոնց չէնքերը աւելի մուկերու բնակութեան կը յարմարին: Կը տեսնեմ Միջերկրականեան բոլոր հին ու նոր ժողովուրդները. — Փիւնիկեցիներ, Կարգեղոնցիներ, Ալժերիացիներ, Մարօքցիներ Հռոմէներ, Հելլեններ, Լիբանանցիներ, Մալթատացիներ, Հռովմայեցիներ, Իտալացիներ Քորսիքացիներ, Սպանիացիներ ու Փորթուկալցիներ: Եւ Հայեր:

Ամէն ժողովուրդ, ամէն անհատ, մեծ պայուսակի մը մէջ թիմեր է իր երկրին կամ քաղաքին սովորութիւնները, բարքերը, լեզուն, տարազը, խոհանոցը, կարասիները, մլուկներն ու միջատները եւ բերեր է Մարսիլիա ու բացեր է պայուսակը եւ կ'ապրի իր բերածներուն մէջ:

Մարսիլիոյ մէջ ոչ ոք օտարական է. կամ ամէն ոք օտարական է:

Միջերկրականեան բազմութիւններէ կազմուած պուէտապէս մըն է ան: Հոն մէկ ամանի մէջ կը խաչին ուրբերն ու սրմաները, դատողներն ու լուատարկապորտները, պոռնիկներն ու պղտիկները:

Գոնկութիւնը դրուած է չէնքերուն առաջին յարկերը ու վերի յարկերը վերածած է գաղութի:

Կը թուի թէ Մարսիլիացիները լաւ ըմբռնած են փողոցին իմաստը:

Փողոցը հոկայական աղբանոց մըն է ուր կարելի է նետել, տան մը բոլոր յարկերէն, գիշեր ժամանակ, ամէն կարգի աւելցուք եւ ամէն տեսակի աղտեղութիւն: Բաց ի քանի մը թաղերէ եւ Գանըպիէրէն որ Մարսիլիոյ մեծ փողոցն է, կեդրոնական պողոտան, ծովուն եւ արեւին սանող պերճուղին, միւս փողոցները ամէնուենն են: Ամէն մարդ ուզած ձեւով կը գործածէ զանոնք: Փողոցը հասարակաց չէնք մըն է՝ եւ հանրութեան տուն մը:

Ջմոռնանք որ կեդրոը կեանքի մաս կը կազմէ:

Վարեոց տեսակի հեթանոսական կեանքը չէ սեղմած տուներու մէջ, որով կը չարունակուի փողոցի մէջ:

Առաւօտուն բոլոր փողոցներէն ջուրը կը հոսի դետակի պէս ու Արեւը կը սրբացնէ քաղաքը, ցանելով բիւրաւոր ժպիտներ:

Նորէն դիմացս մէկը կը տմպէ ու կ'ըսէ.

— Ի՞նչ կարծիք կազմեցիք Մարսիլիացիներու վրայ:

— Պատուական են բայց նեռոտ:

— Ի՞նչ կը նետեն:

— Ամէն բան, այդ ոչինչ սակայն: Մանաւանդ աղբերը տուներէն փողոց նետող են: Առոր ալ ոչինչ պիտի ըսէի, եթէ կարենային մարդամեռ աղբերն ալ փողոց նետել:

Կը չրջիմ ու տեղ մը կանգ կ'առնեմ ու կը հարցնեմ քովիններուս.

— Սա մասը, հին նաւահանգիստի սա կտորը ո՞ւրտեղի կը նմանի, քիչ ու չատ:

— Վենետիկի: Ռիվա Սկիավոնիի: Հինգ վայրկեան յետոյ.

— Հապա սա մա՞սը:

— Քօրֆուի:

— Եթէ տաւառնակով, աչքերդ գոց, քեզի այստեղ վար իջեցնէին, ու վերջը աչքերը բանային, ո՞ւրտեղի պիտի նմանցնէիր սա թաղը:

— Ալժերիայի:

Տասը վայրկեան վերջը.

— Հիմա ո՞ւր ենք:

— Պոլիս:

Այսպէս անվերջ: Եւ ամէն տեղ գրեթէ ծով, արեւ մանաւանդ ու արեւելք: Ամէն կողմ չուկայ, առուծախ, նպարեղէն, ձկնեղէն, խեցեղէն, ազարակի մեծութեամբ վաճառորդուհիներ եւ պառաւ, պառաւ, պառաւ (միտքս կուգայ Նարդունին):

Ու յանկարծ մէկը կը հարցնէ.

— Ինչպէ՞ս է Նարդունին:

— Անպառաւ է:

— Առանց կառակի, ինչպէ՞ս է:

— Ի՞նչու նամակ չես գրեր ու հարցներ:

— Մարսիլիացիները նամակ չեն գրեր, այլ թուղթեր:

Քանի մը բարեկամներ ալ կը հարցնեն.

— Ինչպէ՞ս է Շաւարշը:

— Հանգիստ է... իր խաչին վրայ:

Վերելքներ. — վայրէջքներ չատ ունի քաղաքը: Աչքդ վեր առ ու կը տեսնես Նօթըր Տամ տը լա Կարտի ոսկեղէն Աստուածամայրը կանգնած բարձրագիր տաճարին վրայ: Մտիր նեղ փողոց մը ու չարքով կը տեսնես ամէն պատուհանի մէջ չորս քիլոնոց զոյգ մը ծիծեր, որոնց վրայ կախուած է ներկաչաղախ գլուխ մը որ անխօս կ'երգէ Հրաւէրի հրթիռներ կ'արձակէ:

Սրճարանի մը առջեւ գինու մը ալ կը խաղցնէ ու քիչ վերջ կը սկսի գրամահաւաքութեան: Փողով սրճարանի մը ժպտուն բարկութիւնով կը բաղրբ բանով:

— Աղէք քիչ խաղցուցիք. բռաւոյ չունիմ դրամ ժողվելու:

Գնչուն կը վերակսի աշխատանքին իր գործաւոր արջը:

Մարդիկ կը խնդան մանուկներու նման:

Փողոցները կենդանաբանական պարտէզ են. — չուն, կատու, մանաւանդ մուկ, արջ եւ Ցարվինի համար անկեղծ վկայ մարդիկ:

Դարերու, միջավայրերու, զատակարգերու, գիրտերու տեսակներ:

Արշակաւան:

Եւրոպան, Ափրիկէն ու Ասիան իրար են խառնուած ստեղծելու համար Մարսիլիացին որ երգող, ուտող, խմող մեծ ճպուռ մըն է:

Կը մտնենք բարեկամի մը տունը: Ցօղնած ենք: Կը հրամցնեն սուրճ:

Մէկը կը դարձնէ զաւաթս:

— Ճաչ... Թաչուն... ճամբայ... նամակ... դրամ... ծով... ծրար... կ'աւելցնէ:

— Հոս երկու երեք թչնամի ունիս: Թունաւոր օձեր են բայց ակռայ չունին...

Ու կը վերջացնէ.

— Ձեր ապագան չատ փայլուն է:

— Այդ մասին բնաւ կասկած չեմ ունեցած, կ'ըսեմ:

— Ի՞նչպէս...

— Որովհետեւ հայ գրողին ապագան աքքայութեան մէջ է եւ արքայութիւնը ամէնէն փայլուն տեղն է:

Իրականին մէջ գրողին ներկան փայլուն է, որքանատեն որ ան Մարսիլիական ծովուն դիմացն է ու արեւուն տակ:

Կեցցէ՛ Մարսիլիան:

Անկցի՛ Փարիզը:

Այս երկու քաղաքներուն կազմած

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Ա.

Երկու հողագործներ, Համբար և Սերգօ, օր մը, իրարու հետ խօսք առնել տալէ ետք՝ կռուեցան: Որովհետեւ կիներն ալ խառնուեցան այս կռիւին, ժամանակ անցնելով քէնը՝ կրակի պէս մնաց իրենց մէջ:

Ու իրենց ատելութիւնը կը բնկէր ամէն օր:

Այս երկու ընտանիքները լաւ բարեկամներ էին կանուխէն, ու մէկ տունի պէս՝ կ'երթային կուգային իրարու:

Երկու տուներուն մէջ ալ հոգեկան միեւնոյն հրճուանքը կը զգային՝ առտուն կամ իրիկունը՝ երբ եկեղեցիին կոչնակը կը ղօղանջէր:

Երկու տուներուն մէջ ալ՝ սիրտերը մէկ էին: Գիշերը կամ ցախը ցորեկով, երբ կը լսէին՝ Հայրենի լեռները կամ երկինքը յիշեցնող, կամ հոգին քերքերը քննարկրող երգի մը եղանակը, երկու տուներուն մէջ ալ՝ ծիածաններ կը ղառնային սիրտերը:

Ու իրենց տուներուն մէջ, երգեներու միութեան միեւնոյն սեղանն էր կերակուրի սեղանը: Ու ամէն հեղ ու ամէն տեղ, անոնք միեւնոյն երգերը կ'երգէին, ու միեւնոյն երգերու կարօտը կը քաչէին: Իրենց սիրտերուն մէջն էր՝ բոլոր հայրենի ձայներուն ու հայրենի պատմութիւններուն աղբիւրը: Աղբիւրի պէս անոնք իրենց երգերը կը հիւսէին, ու կ'երգէին, կ'երգէին:

Ու երկու տուներուն մէջ՝ աղբիւրի պէս կը վազէին երգերը:

Ու օրերը միեւնոյն օրերն էին՝ երկու տուներուն համար ալ:

Օր մըն ալ, գլուխ գլխի խօսակցութեան ատեն, Համբարի աղջկան ու Սերգոյի տղուն համար, նշանտուքի խօսքեր ըրին, ու իրենց տուները, արտի ուրիչ թելերով կապուեցան իրարու:

Բայց քէնը, ամէն բան տակն ու վրայ ըրաւ, ու երկու ընտանիքներուն մէջ ալ, մեծերը կ'ուզէին ցուցնել իրենց մեծութիւնը: Այս մեծութիւնը, տարբեր կերպարանք առած էր այդ օրերուն:

Բայց պզտիկներուն սրտերուն մէջ բան չփոխուեցաւ: Անոնք իրենց սէրը պահեցին:

Արշակ ու Շողիկ չատ կը սիրէին իրար: Միմիայն, խորունկ ու տաքուկ լռութիւն մը մէկը միւսէն կը բաժնէր, ու իրարմէ հեռանալու տեղ, միչտ կը մօտենային իրարու, ու ամէն օր, իրենց աչքերուն կրակը կը բարկնար, կ'աղուորնար լոյսով:

×

Ու ամէն օր այս երկու ընտանիքները, կը հեռանային իրարմէ: Օրերը, կարծես այնքա՛ն չուտով կը յաջորդէին իրարու՝ որ իրարմէ բոլորովին բաժնուած, մղոններով կարծես հեռացած էին իրարմէ:

Բայց որքան կը հեռանային այս երկու տուները իրարմէ, երկու սիրահարները՝ այնքան կը մօտենային անոնց: Իրենց սիրտը կը բացուէր ու կը մեծնար, ու բոլոր լոյսերուն հետ՝ տաքուկ ու լեցուն հրապոյրներով, իրենց սէրը կ'աղուորնար ու կը քաղցրանար:

Ամէն օր իրենց սէրը երգի մը հետ կը ծնէր, ու ամէն օր՝ կը սիրէին իրար աւելի:

Ու, «Ի՞նչ կայ, ո՛վ իմ Աստուածս, կ'ըսէին տխրութեամբ, ի՞նչ է այս քէնը»:

Բ.

— «Աշխատէ՛»:

Ձայնը ուրտեղէ՞ն կուգար ու կ'իջնէր իր սրտին խորը: Ու կարծես կը կրկնէին.

— «Աշխատէ՛, աշխատէ՛...»:

Ու Մակարենց Արշակը հօրը հետ, հօրը հողերուն մէջ՝ կ'աշխատէր հաճոյքով: Այս աշխատութիւնը տեսակ մը հաչտութիւն իրեն համար, հոգը կ'ուժովնար, հոգը կը պարարտանար: Թէեւ երիտասարդ, այս պահուն իր երիտասարդութիւնը կը ծնէր՝ տարբեր գեղեցկութեամբ, ու կը զգար անոր բանաստեղծութիւնը ու կ'երգէր: Ու ամէն օր կը մեծնար կարծես՝ երբ իր աշխատութիւնը կը լմննար: Այն ատեն պէտք էր տեսնել այս տղան: Գարունքէն նայած ատեն, կը չողային աչքերը, յստակ յստակ կը բացուէին անոնք:

Իրենց պարտէզին աշխատութիւնը հազիւ լմնցած, Արշակ չորս դին կը նայէր ու դրացիներուն վրայ կը մնար աչքը, ու միչտ խրամէ խրամ ցատկելով՝ օգնութեան կը հասնէր անոնց:

Ու կ'աշխատէր, կ'աշխատէր:

Կեանքը այսպէս կը սիրէր Արշակ: Ինդալով աշխատելուն մէջն էր կեանքը, ու աշխատած ատեն, կը խնդար ու կ'երգէր:

Ու հողին ծուած երբ կ'աշխատէր, չարժումի ու աշխատանքի անսպառ ուժ մըն էր այս տղան:

Ու կ'աշխատէր:

Ու յոյսերը իր մէջ կ'ընձիւղէին, կը բացուէին, ամէն օր, ու միչտ՝ կեանքին մէջ կը մեծնար, կը մեծնար:

Այս պարտէզին մէջ, աղուոր երկինքներով այս դաչտերուն մէջ ու լեռներուն դիմացը, կեանքը կը գտնէր իր հրապոյրները, ու մարդ իր ոսկորներու ծուծը մինչեւ կ'ըլլար անկեղծ:

Ու Արշակ կ'աշխատէր նոր յոյսերով, նոր երազներով:

Ու չատ կը սիրէր Նայիլ Մանուկենց պարտէզին: Իրեն այնպէս կուգար որ, իր սրտին մեծութեան ծիածանը կը կամարուէր հոն: Այդ կողմերը, հոբիդմներ կը բացուէին ու կը լուսաւորուէին, ու իր աչքերը՝ կը խմէին կաթի պէս բխած լոյսերը: Ու իր յոյնութիւնը կը մոռնար: Իր յոգնութիւնը կը մոռնար ու իր սրտին մէջ կը սկսէր ուրախութիւն մը՝ խորունկ հաճոյքի նման փայլակող: Իրեն համար այսքանը բաւական էր: Այլեւս ամէն բան իր ներսը փոխուած երազնութեան, երկրէն հասող բանաստեղծութիւնը կը զգար ու կ'արբենար: Ու յանկարծ, անունը բերնին կուգար ու կը մրմնջէր — «Շողիկ»: Ու սիրտը կը յորդէր: Այլեւս ուրիշ բնութիւն մըն էր սիրտը՝ հարուստ, հարուստ: Ու աչքերը կը մնային օդին մէջ, աւելի հեռո՛ւն, իր կապոյտ հասաքած երկինքն ալ անդին կ'անցնէին:

Բայց երբ իր հայրը կը կանչէր իրեն ու կը պոռար խենթի պէս, Արշակ կը սարսռար ու կ'ըսէր, — «Ի՞նչ է, Աստուածս, ի՞նչ է քէնը, որ սրտերը կը խափանէ, ու օրերը կը կորանցնեն իրենց գեղեցկութիւնը»:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՕՆԻ

(1) (Շար.)

կուսակցութիւններէն ես առաջինին կողմնակիցն եմ։

Եթէ Մարսիլեան չըլլար՝ պէտք էր ստեղծել։ Ամէն երկիր պէտք է ունենայ իր Արշակաւանը, իր Տէքսիմը, իր Շիքակոն։

Ամէն օրէնք կը ծռի Մարսիլիոյ մէջ, ամէն անձ ու հեղինակութիւն կը խանգարուի, քիչ թէ շատ կը խանգարուի (ականջը խօսի Արմէնակին). Ամենուրեք խանգարումներ։

Օր մը, Տօքթ. Մորընօն պատճառ եղաւ որ այցելենք յիմարանոց։

Շատ զարմացայ որ այս մեծ յիմարանոցը դեռ զատէն յիմարանոց ալ ունի Բժիշկը բսաւ.

— Այս յիմարանոցին մէջ բնակողները մեծ մասամբ Փարիզցի են։

— Փարիզցի ոչ մէկ յիմար չի կըրնար զարմանալ Մարսիլիոյ մէջ։

Ես չեմ սիրեր խելօք, քիթը կախ, ձեւուած քաղաքները։

Քաղաքը Մարսիլեան է։ Կը սիրեմ սիրել գիտցող, երգել գիտցող, ժըպտիլ գիտցող, պատմել, ստել, խնդալ մերել գիտցող քաղաքները։

Մարսիլիացին պունսայլա կ'ուտէ ու կը խաղայ։

Իր ազգային կերակուրին մէջ միս չկայ։ Ըսել կ'ուզեմ տանտեր կենդանին մարմին չկայ։ Եւ ձուկերնները զէտ բարբառոններ են ինծի համար։ Մարդ կը չինուի իր կերածներէն ու խմածներէն։ Բանջարակերները ու պտղակերները աւելի քաղաքակրթեալ են, աւելի նրբօրէն ներուժ դարձած աւելի մարդ ու բանաստեղծ։ Մարսիլիացին ձուկ կ'ուտէ, որով ֆոսֆորով շինուած է, կը դրդուի կը փայլի ու կը ժպտի։ Պտուղ շատ ունի, շատ կ'ուտէ, որով ծաղիկներ ունի, գոյներ ունի, աւելի ունի իր հոգին մէջ։ Մարսիլիացին իմաստուն է կը խմէ, կը փիլիսոփայէ, կ'երգէ։ Ես չեմ յիշեր բուսակերներու միայն հաւաքականութիւնը։ Մարսիլիացին դիւրագրգիռ է. քանզի կեանքն է։

Ըսի թէ պուլ կը խաղայ Մարսիլիացին.

Բացօդեայ է խաղը, արեւ ըմպել կայ ու քոշել։ Դեռ մօտենալ ու զատել եւ ծռիլ։ Ամէնէն առողջ զուարթալի խաղը։

Մարսիլիացին կ'ապրի գիշեր, ցերեկ։

Գիշերը, լեցուն են, սրճարանները, շինէմաները, սրահները։

Մասհակներ մայթին վրայ ծառաւած կը խաղան։

Խումբ մը գնչուհիներ կը պարեն սրճարանի մը առջեւ։

Մաքուր հագուած երիտասարդ մը, մը մեծութեամբ մուկ մը չըլլա, Քանդլիքէն վեր կը բարձրանայ։

Փողոցի մէջ, ուշ գիշերով, երիտասարդ մը կը գայթերգէ։ Լո՜յս, լո՜յս կայ իր ձայնին մէջ։

Օ՛, սիրելի Մարսիլիա։

Սիրելի՝ քանզի այնտեղ կ'ապրին աստուածներս — Արե՜ւ, Ծո՜վ, Ալի՛ք։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԿԱՐԻՉ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ

— Դ —

Տասնեակ մը տարիներ առաջ յանկարծ երեւցաւ բոլորովին նոր անուն մը Փարիզի մեր գեղապաշտ փաղանգին մէջ։ Անուն մը որ, չէ ունեցած սկզբնական յուսադրող շրջան։ Արուեստի ասպարէզէն ներս արագ մուտք մըն էր ասիկա։

Քէպապճեան, իր առաջին գործերուն մէջ իսկ, յայտնաբերեց ինքնատիպ զգայնութիւն մը բնութեան թաքուն երեւոյթներուն մասին։ Արտայայտութեան նոր գիծ մը քնարական երաժշտութեամբ թրթռուն։

Խորհուրդի, գաղափարի մէջ այսքան ընդելուզուած արուեստագէտ մը, անշուշտ, կարելի չէր սպասել. ձեւակերպուած մը արտաքին բնութեան, տարրերական նկարչութիւն մը։

Իրապաշտ բնութիւնը կը փոխադրուի Քէպապճեանի հոգիին ազգայնութեան մէջ ուր կը ստեղծուի համագրութիւն մը, տեսողական երաժշտութիւն մը, քնարական միջավայր մը։

Տեսականօրէն, արուեստագէտը պէտք է ըլլայ Փասքալեան մարդ, «խորհող հիւլէն», որ ջանայ բնութեան խորհուրդը բիւրեղացնել կէտոյթի մը մէջ՝ որ սահմանուածն է մարդուն ըմբռնելու, զգալու եւ գործելու կարողութիւններուն։

Բնութեան խորհուրդներուն եւ ընդանցութեան միախառնումն է որ, ծնունդ տուաւ Քէպապճեանի եւ իր արուեստին, այնքան հաղորդիչ անկեղծութեամբ մը իրարմէ անբաժան։

Խորհուրդը առանցքն է Քէպապճեանի գործերուն, ընդհանուր չէնքը, որուն վրայ կ'աւելնան ճարտարապետական բոլոր կազմածները, առանց գլխաւորն է գիծը։ Քանի մը քառակուսի սանթիմեթրի վրայ զարդանկար մը ամբողջ էջ մըն է, որովհետեւ, խտացումն է գաղափարին ու գիծերուն, իրարու ագուցուած երկբաշխափական ձեւակերպերով։ Գեղագարդիչ Քէպապճեանը ուրիշ դէմք մըն է նոյն դէմքն ըլլալով հանդերձ։ Իր գիծն ունի տպաւորութեան ուժ, այլ ժամանակ խորհուրդ։ Ցատկանիշ մը՝ որով կը տիրապետէ իր բոլոր գործերուն, որոնք քնարերգութիւններ են, երազապաշտ մթնոլորտի մը մէջ յղացուած։

Բայց ինչ որ աշխեցուցիչ է, իր զանազանութիւնն է։ Վերջապէս մարդ կրնայ օր մը սպառիլ ձեւերու և մտածումներու գիւտերուն մէջ, եթէ իրապէս հանճարեղ մէկը չէ։ Որովհետեւ իր արուեստը անսահմանին առարկայական արտայայտութիւնը չէ, ու չէ նաեւ երեւոյթի մը իրապաշտ նկարագրականը, այլ երեւութացած ըմբռնում մը, ձեւ առացած զգալու կերպ մը, թանձրացած գաղափար մը, միշտ գիծերու մէջ, շատ անգամ երկրաչափական ու ճարտարապետական եւ առանց ձեւակերպի, աւելի զգացուած քան մտածուած։ Բայց գիծն է միշտ, որուն մէջ կը մտածէ եւ որուն մէջ կը ծորայ ամբողջ Քէպապճեանը իր ինքնայատուկ վայելչութեամբ։ Օրինակնե՞ր։ Ահա խնկահոտ «Միրուաղէմ»ը, կամ քանի մը շնորհալի գիծերով սանձուած աննիւթական միջավայր մը, ու քնարական ներզօր ուժ մը գիծին մէջ, ահա «Ցիտուաչը» իր առասուածային հմայքով։ Այսպէս ժուժկալ, պարզ ու պայծառ, յատ. մտածուած ու մտածումը ամփոփ եւ խտուն գիծերով ներկայացուած՝ այնպէս են Քէպապճեանի գործերէն գրեթէ բոլորը, ըլլան անոնք սեւ ու ճերմակ թէ գունաւոր։

Քէպապճեանի արուեստը անսովորութեան վերլուծումն է հոգիին մէջ, երբ մօտենայ բնութեան։ Ունի ուժեղ հաղորդականութիւն, որ բնութեան եւ հոգիին միջեւ նախասահմանեալ ներդաշնակութիւններու յայտնութիւնն է, ու նաեւ հաւասարակշռութիւնը՝ բնութեան եւ մտքին ներդաշնակութեան սկզբունքին։ Իր ինքնատպութիւնը իր այս զաշն համադրութեան մէջն է, որ զարդային ըլլալով հանդերձ, խորհուրդ ու գաղափար ունի իբրեւ կեդրոնաձիգ ուժ, եւ ան մը՝ որ կը կազմէ գծապաշտ եւ խորհրդապաշտ Քէպապճեանի արուեստին անփոփոխ դիմագիծը, արուեստին իսկական հաւատքովը կրթուած։

Ահա, քանի մը տողերու մէջ, բնդուն, ինքնատիպ եւ արտակարգօրէն այլազան արուեստագէտ մը, որուն կարելի չէ մօտենալ վերլուծման բացարձակ ոգիով, տրուած ըլլալով իր գործունէութիւնը, որով կրնայ դեռ նոր յայտնութիւններու առջեւ դնել իրեն հիացող հայ եւ օտար գեղասէրներու բազմութիւնը, — որուն մէջ է նաեւ

ՋԱՐԵՀ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԵԱՆՑ ՀԷՔԵԱԹԸ

— ա —

ՀԱՑ-ԲՈՑԺ բժշկական եւ առողջապահական ամսաթերթը Սեպտեմբերի թիւով կը հրատարակէ հետեւեալ հէքեաթը, որ կը պատմուի Ախալքալաքի մէջ։ Մեր ժողովուրդը կը կարծէ թէ հիւանդութիւնները (ցաւերը) փոքրիկ էակներ են, իրենց գլխուն դրած՝ եռանկիւնաձեւ «պըլիկ» գլխարկներ, իւրենց ձեռքերուն մէջ՝ երեք գաւազաններ, մէկը կանաչ, երկրորդը կարմիր, երրորդը սեւ։ Անոնց առաջնորդը Աստուծմէ կը ստանայ տետրակ մը, ուր նշանակուած են հիւանդանալիք եւ մեռնելիք մարդոց անունները։ Համաձայն այդ արձանագրութեան, կանաչ գաւազանով կը զարնեն անոր որ դատապարտուած է կարճատեւ հիւանդութեան, կարմիր գաւազանով՝ անոր որ երկար պիտի մընայ անկողին, սեւ գաւազանով՝ անոր որ դատապարտուած է մեռնելու այս աշխարհին։

Եւ որովհետեւ հովիւները խելացի կ'ըլլան մեր ժողովուրդին մէջ, տեսէք թէ հայ հովիւը ինչպէս կը խաբէ «ցաւերը» —

Ցաւերը թափ գլխին կերթան մէ քաղաք՝, օր մարդիկր վերին հիւնդցընեն, վերին սաղցընեն, վերին ա մեռցընեն։ Աստուած տաոնց մէ դաւթարմ՝ կուտայ, ու կըսէ կը թը՝ առաջ աչեցէք, վերն որ մեռնելու է՝ մեռցուցէք, վերն որ հիւնդնալու է՝ հիւնդցուցէք ու սաղցուցէք։ Անոնք դըլին գրյին ճամփայ, գուգան մէ գիւղ օդամ՝։ Վախտ անցած գլլի, անօթենան կը։ Անօթենան կը՝ կ'ըսեն իրարու թը՝ ինչ ընենք, անօթցանք։ Ջերմը կըսէ կը թը՝ դուք խասեղ կէցէք. ես էրթամ ինի չօպնէն մէ օջխարմ բերեմ, ուտենք։

Կերթայ չօպնին քովը, կ'ըսէ. «Բարեւ, չօպան»։

Ան ա կ'ըսէ. «Աստու բարին, ախպար»։

Կ'ըսէ. «Ինծի մէ օջխարմ՝ տուր»։

Չօպանը կ'ըսէ. «Ինչի՞, դուն վե՞վ էս օր»։

Կ'ըսէ. «Ես ջերմն էմ, օր մարդու բռնեմ՝ օխտը տարի խելքը գլո՛խ չի գայ»։

— Է՜, կ'ըսէ, ես առոք դեղը գիտեմ։ — Ի՞նչ է։

— Կը կերթեմ, կ'ըսէ, օջխրին կամեր, կը գնեմ գիշերը առտը, առւոտ խմեմ աղընամ կը, էլ քեզնէն վախ չունիմ, ինչի՞ տամ։

Ջերմը տեսնէ կ'օր հնարը գիտէ, թողնէ գուգայ ընկերանցը քովը։ Կ'ըսեն. «Ինչի չի բերիր օջխարը»։

Ջերմն ա կ'ըսէ կը թը՝ հնարը գըտաւ չօպանը։

Եռաւ վարձաւքը կ'ըսէ. «Կեցէք, ես էրթամ բերեմ»։

Գեյլէ կէրթայ չօպնին քովը, կ'ըսէ. «Բարեւ, չօպան»։

— Աստու բարի՛ն, ախպար, կ'ըսէ չօպանը

Կ'ըսէ. «Չօպան, օջխարմ՝ տու մեզի»։

Կ'ըսէ. «Ինչի՞, դուն վե՞վ էս օր»։

Կ'ըսէ. «Ես վարձաւքն էմ, մարդու օր բռնեմ՝ այնքան սայըխլամիշ կէնիմ, օր տեղէն կը փախցընեմ»։

Չօպանը կ'ըսէ. «Ա՛տ հէ՛չ, ես դեղը գիտեմ»։

— Ի՞նչ է, կ'ըսէ ցաւը բերանը ծըռելով։

— Եղունկներս քովէն հետ կը կըտրեմ, ստվիս տաք ջուրը դնեմ կը, վըրաս ա բան կ'առնեմ, կոկուծմ՝ քրտընիմ կը, գլլիմ բողկ, տեսնեմ ալ ի՞նչ պիտի ընես.

Վարձաւքը ռազիլի պէս ետ դառնայ գուգայ ընկերացը քովը։ Ընկերտանքը հարցընեն կը թը՝ ո՞ւր է բերածդ

— Է՛, ի՞նչ ընեմ, կ'ըսէ, քոփակ օղլին անմէն բանին դեղը գիտէ։

— Կեցէք, կեցէք, կ'ըսէ եանիղաբան (մահտախտ), ձեր ձեռքէն բան չի գայ, տեսէք ես ինչ կը բերեմ։

Ասիկ գելլէ կ'երթայ. «Բարեւ, չօպան», կ'ըսէ։

— Աստու բարին, ի՞նչ զուրես։

— Մէ օջխարմ՝։

— Ինչո՞ւն ինչի ես, քեզի օջխա՞ր, դուն վե՞վ էս օր։

— Ես եանիղաբան էմ, առաւօտ բռնեմ՝ իրիկուան տանիմ կը, իրիկուան բռնեմ՝ առաւօտուն տանիմ կը։

— Է՛, էտ լաւ չեղաւ, կ'ըսէ չօպանը, առ, առ տար, չարէն ի՞նչ։

Ջոկէ մէ ղըռըր օջխարմ՝ կուտայ կը։

— Ծալէ, շալէ, առաջ ընկի, կըսէ եանիղաբան։

Չօպանը չարասըր շալէ գըլնի կը առաջ, տըջարըջալէն տանի կը։

— Տեսէք, ինչ բերի, վերամ՝ հեռուէն ճուայ կը եանիղաբան։

Ցաւերը ուրախնան կը, վազզեն կը դէմ։ Չօպանը բերէ օջխարը վար կը դնէ, կ'ըսէ. «Է՛ ախպրտիք, օջխրս առաք առաք, հեչ չէ բոլք թը՝ զորթմէ վո՞վ էք»։

Անոնք ա կ'ըսեն թը՝ մենք ցաւերն ինք, պիտի էրթանք ային քաղաքը, Աստուած այսի դաւթարը տուեր է մեզի, օր աչենք, վեր մարդն օր մեռցընելու է՝ մեռցընենք, վերն օր հիւնդցընելու է՝ հիւնդցընենք։

— Հօրերուս հոգուն, հըլը մէմ՝ աչէք, ես ալ կա՞մ դաւթըրին մէջ։

Ցաւերը կ'առնեն դաւթարը չորտեն, չորտեն, կաչեն օր՝ Նէյա մեռնողներուն արին մէջ կայ, նէյա հիւնդցողներուն, կ'ըսեն. «Չօպան, դու չկաս իսի դաւթըրին մէջը, նէյա հիւնդնաս պըտի, նէյա մեռնիս»։

— Օր ատպէս է, ես ա իմ օջխարս չեմ տայ ձեզի՝ տեսնեմ ի՞նչ պըտի էնէք, կ'ըսէ չօպանն ու վերցնէ օջխարը փախի կը։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Այս ի՞նչ ըսել է։ Մէկը կուգայ եւ կը հարցնէ Սայ պէյը եւ անկէ վերջ կը փախչի կ'երթայ։ Արդեօք եկող մարդը Թալէաթ փաշայի դէմ մահափո՞րձ մը պիտի կատարէր։ Եկողն մարդը այս մտածումներու մէջ թաղուած մնալէ վերջ քանի մը վայրկեան, դուռը գոցեց եւ ներս մտաւ։ Եղելը հաղորդեց Թալէաթ փաշային եւ իր ընկերներուն։ Բոլորն ալ ակամ մտածել։ Առեն մը վերջ Թալէաթ փաշա շատ անտարբեր կերպով ըսաւ.

— Պրիճ խաղալ ուզող չկա՞յ ձեր մէջ։

Այս հարցումը թէեւ ներկաներուն յուզումը քիչ մը մեղմացուց, սակայն, փաշային անզգուշութեան բարկացողներ ալ եղան։ Տօքթ. Նազըմ որ ներկաներու մէջ կը գտնուէր, ըսաւ.

— Փաշաս, պրիճ կրնանք խաղալ ամէն օր, աւելի լաւ չէ՞ այլեւս խօսիլ ձեր դուռը զարնող վտանգին շուրջ։

Թալէաթ փաշա պահելով իր անըրդոյշ երեւոյթը պատասխանեց

— Եթէ կ'ուզէք, այդպէս ընենք. սակայն պրիճը աւելի հաճելի չըլլա՞ր. միւս խնդրին շուրջ որքան ալ խօսինք, չենք կրնար արդիւնքի մը հասնիլ։ Եթէ իմ թշնամիներս բոլորն ալ բանտարկել տալ կուգայ ձեր ձեռքէն.

— Կ'աղաչեմ փաշա, ըսաւ Տօքթ. Բըսաւհի, կատակը մէկ կողմ դրէք։ Ասկէ վերջ աւելի զգոյշ պէտք է ըլլաք։

— Շատ լաւ, ընդունեցի։ Մարդ եթէ բան մը ըսել չի կրնար ըսել, գոնէ իր մտքին սուղ ծախսելու մասին կը մտածէ։ Ես որքան ատեն Պերլին բնակիմ եւ օտար պետութեան մը պաշտպանութեան պապաւինիմ, միայն այդ պետութենէն պաշտպանութիւն կրնամ սպասել։ Այլապէս, պէտք է որ ինքզինքս պաշտպանելու համար սեփական միջոցներ ձեռք առնեմ։ Այդ բնելու ալ պայմաններս չեն ներեր։ Գիտէք որ ապրուստս անգամ դժուարութեամբ կը հոգամ։

Ներկաներէն մէկը հետեւեալ առաջարկը ներկայացուց.

— Փաշաս, զգուշութիւնը միայն դըրամով չըլլար. տեսակ տեսակ միջոցներ կրնան գտնուիլ։ Նախ այսքան սուսերամարտիկ ընկերներ ունինք։ Անոնցմէ մէկը կամ մէկ քանին եթէ ձեզի հետ ըլլան, փողոց մի ելլէք։ Ետքն, միշտ միեւնոյն բնակարանը պէտք չէ բնակիք։ Արագ արագ փոխեցէք ձեր տեղը. Այս կերպով շփոթութեան կը մատնէք ձեզ հետապնդողները։

— Շիտակ կը խօսիք. բայց ես կարելիութիւն չեմ տեսներ այդ միջոցներու գործադրութեան։ Ամէն անգամ որ դուրս ելլել ուզեմ, ընկերներուս բնակարանները լո՞ւր պիտի ըրկեմ։ Կը խօսիք նաեւ բնակարանս փոխելու մասին։ Ես ալ գիտեմ այսօր Պերլին, վաղը Միւնիխ եւ միւս օր Համպուրկ բնակելու առաւելութիւնները. սակայն լաւ գիտէք որ մենք հոս մեր ձեռքերը ծալած չենք նստեր. հայրենիքի հանդէպ պարտականութիւններ ունինք։ Այդ աշխատանքները իմ տեւական կերպով մէկ տեղ բնակիլս կը պարտադրեն։ Փնտռողները պէտք է գիտնան թէ ո՞ւր պիտի գտնեն զիս։ Եթէ այդ փնտռողներու մէջ մէկ ալ կեանքիս սպառնացողներ գտնուին, ի՞նչ ընեմ, ան ալ միւս գործի մարդոց պէս կուգայ եւ գործը լրացնելով կ'երթայ։ Փառք տուէք որ մեր հայրենակիցներու կողմէ մեր դէմ սկսած թշնամութիւնը դադրեցաւ։ Այլեւս այդ կողմէն, կրնայ ըսուիլ որ ո եւ է վտանգ չի կրնար գալ։

Թալէաթ փաշա իր այս վերջին խօսքերով կ'ակնարկէր այն աշխատանքներուն, որ կը տարուէր Պերլինի մէջ, իթթիհատական պարագլուխները Պոլսոյ Ֆէրիտ փաշայի կառավարութեան յանձնելու համար։ Անոնց գլուխը կը գտնուէր Պոլսոյ կառավարութեան Պերլինի դեսպան Րիֆաթ փաշա։ Թալէաթ փաշան եւ իր ընկերները ձերբակալել տալու համար ամէն դուռ զարնող այդ Թուրքերուն այդ օրուան հոգերանութիւնը արդարացնելու կամ մեղմացնելու համար թերեւս արդարացուցիչ պատճառներ գտնուէին։

Թալէաթ փաշա երբ յիշեց այդ պարագան, ներկաներուն յուզումը նորոգուեցաւ։ Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիր ըսաւ.

— Այդ մարդիկը, մեր սեւ օրերուն, Պոլսոյ թշնամի թնդանօթներու ըսպառնալիքին տակ գտնուած վայրկեաններուն, մեր հայրենակիցներու նահատակուած եւ հայրենիքի բաժանման վտանգի տակ եղած պահերուն որ եւ է բաղդ չյարաբերացուցին։ Ընդհակառակն, ամէն ջանք ի գործ դրին որ մեզ յանձնեն Դաշնակիցներուն, ամբաստանելով իբրեւ գողեր, որպէս թէ մենք պետական դրամները առնելով փախած եկած ենք հոս ։ Երբեք չպիտի մոռնամ այդ մարդիկը։

(15) (Շար.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2՛)

ԼՈՒՍԱԶԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Մէկ երկու անգամ թէեւ Հասան աղան փորձեց անցեալի մասին խօսք բանալ, Առիբ Գեւօն անոր խօսքը կտրեց նետեց։ Զանազան խնդիրներու մասին սովորական ճռամ լեզուով Առիբ Գեւօն խօսեցաւ, պատմեց թէ ի՛նչ պատճառներէ դրդուած Սուլթանը սահմանադրութիւն հռչակեց, պատմեց իր կռիւներէն եւ մասնաւոր գիտումով Ծասսուրի կռուին մասին ալ յիշեց։

Ցանկարծ Հասան աղայի դէմքի գոյնը թռաւ, մուխը կտրեցաւ։ Այդ կռուին մէջ սպաննուած էր իր մեծ եղբայրը, Տէյվիչ աղան եւ ո՞վ գիտէ թէ ..

Հասան աղան գլուխը եռին ձգած, սուն վերադարձաւ ընճռուած տրամադրութեամբ։ Առիբ Գեւօն մեծ արգահատութիւն ձգած էր վրան, կը զգար թէ եթէ ան իր սան հակառակորդ մը դառնայ, ինչ կորսուած է, իրեններն ալ հետը։ Եթէ միայն համաձայնութեան եզր մը գտնուէր Առիբ Գեւոյի հետ, եթէ կարողանար բարեկամանալ անոր հետ, թէկուզ ծանր գնով իսկ, Հասան աղան աւելի թան ուրախ պիտի ըլլէր։

X

Երեկոյեան կողմ, Առիբ Գեւօն պառկած էր Թաղիքի կտորի վրայ, բազմագոյն կարկատաններով վերմակը վրան քաշած, ու ծանր ծանր կը տըքար։ Թոփալ Սատանան ընկերոջ գըլխի վերեւ նստած՝ ձեռներուն, վզին եւ ճակատին բարկ քացախ կը քսէր, ճշմարիտ հիւանդապահի մը կանոնաւորութեամբ։ Ամբողջ օրը հիւրեր պակաս չէին եղած, մանաւանդ երբ մթնեց եւ գիւղացիք արտերէն վերադարձան տուները։ Առիբ Գեւոյի անակնկալ հիւանդութիւնը անկեղծօրէն տխրեցուց շատերը, մասնաւորաբար երիտասարդները, որոնք իրենց ղեկավարը կը համարէին զայն։ Ամէն նոր եկող հիւանդութեան մասին կը հարցնէր եւ սնոտի դեղ մը կ'առաջարկէր։ Այցելուներէն մէկը, որ քանի մը շարաթ առաջ եկած էր Կովկասէն, վազեց տուն եւ ծրարով անգլիական աղ բերաւ, եւ բաժակ մը ջուրի մէջ հալեցնելով՝ կը ստիպէր Առիբ Գեւոյին խմել այդ բաժակը՝ հաւատացնելով որ մինչեւ առտու փորը կը քակուի ու հաւեդ առաջուընէն առողջ կ'ելլէ։ Առիբ Գեւօն կը վշշար ցաւէն կամ բարկութենէն, քանի աչքը կ'իյնար բաժակի վրայ ու աղաչաւոր հայեացք մը կը նետէր ընկերոջը։ Թոփալ Սատանան հազիւ ծիծաղը զսպելով, բաժակը կողքին դրաւ, յայտնելով որ քնելու ժամանակ կը խմցնէ զայն։

Գիշերը յառաջացած էր երբ եկւլջին հիւրը մեկնեցաւ։ Հազիւ թէ հիւրը սենեակէն դուրս ելաւ, Առիբ Գեւօն վերմակը նետեց վրայէն, նստաւ ու խոշոր բռունցք մը հասցուց Թոփալ Սատանայի կողքին։

— Ծօ՛, քրտու լամուկ, է՞դ անտէր քացախին մէջ յո՞ր ջուր չըրիր, տեսաուած, վիզս, երեսս լար այրուեցաւ։

— Վայ ես քըզի ի՞նչ ըսեմ, ծօ, շնորհակալ ալ չես,— խնդալով պատասխանեց Թոփալ Սատանան, ափսոս, էն բաժակով դեղ չխմցուցի, հիմա օյին վիճակի մէջ կ'եղնէիր։

Առիբ Գեւօն առանց կարեւորութիւն տալու ընկերոջ խօսքերուն, հապճեպով սկսաւ հագնուիլ։ Երկուքն ալ պատրաստ էին։ Դուրս եկան թոնրատուն։ Նոյեմզարը երեխաները քընացուցած, ինքն ալ թոնրի կուշտին կուճ եկած, կը կնքմարտէր։ Տղամարդոց սանձաձայնէն արթնցաւ ու ոտքի ելաւ։

— Նոյեմզար, մենք կ'երթանք, չեղնի ձգես երեխաները անհոգս մտնեն։ Գեղին մէջ աղմուկ պիտի եղնի, թոնրատան դուռը գոց պահէ. թէ մարդ ցիկ հարցու, կ'ըսես շատ ծանր հիւանդ եմ, ու մնաս բարով։

— Բարով երթաք, հազար բարով գաք, Աստուած գձըզի պահէ չարէն, Աստուած տուշմնի աչք հանի,— բարեմաղթեց Նոյեմզարը, մինչ երկու ընկերները կորան տխուր թանձր մըթութեան մէջ։

Թոփալ Սատանայի ձեռքէն բռնած Առիբ Գեւօն զայն առաջնորդեց ոչխարները փարախը, որ համեմատաբար աւելի լուսաւոր էր քանդուած երդիքի պատճառով։ Բխարու օգնելով բարձրացան փարախի կտուրէն պատի վրան ու հոնկէ վար ցատկեցին։ Քանի մը քայլ անդին կ'անցնէր Պալոզէն Կարին երկարող ճանապարհը։

— Ծօ Թոփալ, շշնջաց Առիբ Գեւօն, աէ ոտքերդ վերցուր, Մեծ Աբոյի պոչը սարերուն ըլլալն, պէտք է գեղ դարձած եղնինք։

Պահ մը մեծ ճանապարհէն երթալով ծռեցան դէպի ձախ, դեռ կամուրջը չհասած եւ կէս շրջան մը դառնալով արագ քայլուածքով մը Շերեան գետի ափով սկսան յառաջանալ։ Կէս ժամէն աւելի քալած կը լինէին, երբ Առիբ Գեւօն կանգ առաւ սաստիկ հեւալով։ Ճակատի քրտինքը սրբեց ու նստաւ ուռիի ծառերով եզերուած գետի ափին։

— Ծօ, նստիր, Թոփալ, մէկ չունչ մը քաշենք։

— Մօտեցա՞նք։

— Հա, քարընկէց մը տեղ եղնի կամ չեղնի

Առեն մը երկուքն ալ լռեցին։ Թոփալ Սատանան անհանգստ, պեխին հետ կը խաղար մտածկոտ ձեւով մը։ Մէկ ալ ընկերոջ թեւը շարժելով ըսաւ.

— Գիտես, ախպէրս, շատ պէշութիւններ ըրած կամ, բայց էս մէկը...

— Ծօ՛, կը վախնա՞ս։

— Դուն էլ բան ըսիր, ի՞նչ պիտի վախնամ,— բարկացաւ Թոփալ Սատանան,— բայց վալլահ մեծ մեղք է..

— Հարամ մալին մեղք չ'եղնիր. քու մեղք չէ իմ վզիս։ Աւետարան չէ էտ կ'ըսէ, մէկ անողին երկուք ըրէ. հիմա հասկցա՞ր...

Այդ բացատրութիւնը որոշ չափով գոհացուցիչ թուեցաւ Թոփալին. եթէ սուրբ աւետարանն ալ այդ կ'ըսէր, ալ ի՞նչ մտահոգուելու պատճառ կար։ Հազիւ հինգ վայրկեան հանգստացած, երկու ընկերները սողալով սկըսան առաջանալ հեռուած արտի մը մէջէն։ Ամէն ուղղութեամբ ցորենի հասկոյ դէզերը կը բարձրանային գիծուորներու նման պահակ կանգնած արտերու տարածութեան վրայ։

Առաջաւորդ պայծառ գիշեր էր, խոշոր աստղերը աղամանդի նման փայլուն՝ կարծես իրարու ձայն կուտային, մթնոլորտը լեցնելով լուռ երաժշտութեամբ որ մարդ կը զգար առանց լսելու։ Լուսինի հիւծած մահիկը կարծես մէջտեղէն պիտի կոտրուէր։ Վեհափառ զաղաղութիւն մը կը ծանրանար դաշտին վրայ։ Ծղրիդներու սուր ձայնը աւելի եւս զգալի կ'ընէր գիշերուան անշարժ լռութիւնը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆ

— ● —

ԽՄԲ.— Երէկուան թիւին մէջ, դրամական նուէրներու մասը սխալմամբ իրար խառնուած ըլլալով, նորէն կը հրատարակենք —

Բժիշկ Արգումեան (Միլանէն) իր այցելութեան առթիւ 100, Տէր եւ տիկին Շահլամեան (Մարսէյլ) 100, Գարագաշեան ամուսիններ (Պուքրէշ) 50, Վարդան Քիւփէլեան (Մարսէյլ) 50, Գ. Անէմեան (Լիոն) եւ Ց. Փափազեան ([illegible]) 50, Գալէնտէրեան եւ Գազտասարեան (Մարսէյլ) 30, Ոմն 25, Ոմն 25, Վաչիկ Փափազեան 10։

առատօրէն պետական մարդ հասցնելը :

Այս փոփոխութեան մէջ փնտռուելիք պատճառ մըն ալ սա է.—

Թուրք յեղաշրջումը խիստ արագօրէն կը հասուննայ: Մեր կազմուածքին մէջ անտեսական թէ ընկերային շատ մը տարրեր կը փոխուին, օրէ օր կը յառաջանայ հասունութիւնը :

Երկրի մը մէջ ուր դեռ կ'ապրին երէկուընէ մնացած ժխտական մտայնութիւններ, առանց պահապանի եւ խնամքի չէր կրնար թողուիլ Թուրք յեղաշրջումին նման անզուգական արժէք մը: Պարզապէս ջերմանոցի մը մէջ հազուագիւտ եւ արժէքաւոր տունկի մը հասցնելու նման պէտք է դողալ անոր վրայ եւ պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնել, որպէսզի ան կարենայ լաւագոյնս աճիլ ու զօրանալ :

Այս ծանր եւ դժուարին պարտականութիւնը Իսմէթ Ինէօնիւի վիճակուած էր: Ան մեծ զգուշութեամբ եւ խնամքով աշխատեցաւ որպէսզի հիմնաւորուի, տեւականանայ եւ ապահովութեան մէջ գտնուի Թուրք յեղաշրջումը: Այս նպատակին համար ան, խոր սիրով եւ չահագրգռութեամբ, գիշեր եւ ցերեկ աշխատած է :

Ան շատ մեծ ծառայութիւն մատուցած է երկրին վարկը բարձրացնելու համար արտասահմանի մէջ: Թուրք պատմութիւնը, երբ Աթաթիւրքի ամէնէն մօտիկ գործակիցը, պատուոյ ուրոյն տեղ մը պիտի տայ իրեն : Այսպիսի բարձր արժէքէ մը երկիրը անկէ յետոյ ալ պիտի օգտուի: Իսմէթ Ինէօնիւ. ինչ դիրքի մէջ ալ որ գտնուի, մինչեւ իր վերջին շունչը նոյն անդադար խանդով եւ յուզումով պիտի աշխատի՝ օգտակար ըլլալու համար երկրին :

Բայց մեր զարգացումի ճամբուն վրայ այնպիսի հանգրուանի մը հասած ենք որ, պէտք է ջերմանոցին տունկը բաց օդին հանել, եւ անոր հնարաւորութիւն տալ որպէսզի լայն գետնի վրայ ճիւղաւորուի: Այն պաշտօնը (վարչապետութիւնը) որ մեծ զինուորի եւ դիւանագէտի մը պէտքը ցոյց տուած էր, այս նոր շրջանին մէջ տնտեսագէտի անհրաժեշտութիւնը մատնանշած է :

Ամէնէն կարուկ ճամբան էր գործի գլուխ բերել այս տնտեսագէտը, եւ անոր հնարաւորութիւն տալ, որպէսզի նոր դրութիւններով զբաղի երկրին պահանջներով՝ դրամի, երկրագործութեան, տնտեսական հարցերով :

Ահա այն ազդակները որոնք առաջ բերին այս փոփոխութիւնը վարչապետութեան մէջ: Ինչպէս ըսինք, աւոր մէջ չկայ կէտ մը որ մտածել տայ թէ յեղաշրջումի ճակատին արժէքաւոր գործակիցներուն միջեւ ամենաթեթեւ անհամաձայնութիւն մը կայ :

Տիկին Միլլէր եւ Տիկին Սկոպլին դէմ դիմաց

Հարցաքննիչ դատաւորը առջի օր դէմ դիմաց հանեց երկու անհետացած ռուս զօրավարներուն կիները, Տիկին Միլլէր եւ Տիկին Սկոպլին: Շատ յուզիչ էր տեսարանը եւ երկուքն ալ կը հեծկլտային: Խօսակցութիւնը կատարուեցաւ ռուսերէն եւ մասնաւոր թարգման մը բռնուած էր :

Խօսակցութիւնը սկսաւ Տիկին Միլլէր.

— Ըսէք ամբողջ ճշմարտութիւնը: Թերեւս առով կարենանք երկուքն ալ գտնել :

Տիկին Սկոպլին պատասխանեց հեծկլտալով.

— Եթէ ես իմ ամուսինս գտած ըլլայի, եթէ գիտնայի թէ ո՛ւր է, ոտքը ձեռքը պիտի ինկայի, ի հարկին մինչեւ կառափնատ պիտի երթայի անոր հետ, բայց օձիքը պիտի չձգէի: Ի՞նչպէս ձգեց գնաց զիս: Դուք նորէն զաւակներ ունիք. խոկ ես մինա՞կ եմ ...

Տիկին Միլլէր յուզուելով մրմնջեց.— «Աղօթեցէք Աստուծոյ»:

Այս դէմ դիմաց հարցաքննութիւնը տեւեց ժամը 4էն 8:

Տիկին Միլլէր հարցուց թէ ինչո՞ւ իրեն չեկաւ կամ հեռաձայն չըրաւ: Տիկին Սկոպլին պատասխանեց.

— Գլուխս խելք չէր մնացած, թափառեցայ փողոցէ փողոց, սրճարանէ սրճարան, ամուսինս գտնելու համար: Սրբամն զգայախաբութեան մատնուելով, կը կարծէի զայն տեսնել կառքի մը, հանրակառքի մը մէջ .

Հարցաքննիչ դատաւոր նորէն նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեց Տիկին Սկոպլինի, իրենց ապրուստի միջոցներուն մասին: Ուզեց գիտնալ թէ Զօր. Սկոպլին դրամ ունէ՞ր վրան, երբ գիշերուան ժամը 2ին ժողովի հրաւիրուեցաւ :

— Ոչ, պատասխանեց Տիկին Սկոպլին, ամուսինս երբեք դրամները չէր պարպեր գիշերը: Արդ, այդ գիշերը մեր սենեակի վառարանին վրայ դրաւ երկու դրամապանակներ որոնք կը պարունակէին 20.000 ֆրանք: Ես ալ չեմ կրնար բացատրել այս պարագան :

Ինչ կը վերաբերի եկամուտներուն, տիկինը նորէն պատմեց թէ 1935ին 10 հազար, յաջորդ տարի 6000 ֆրանք շահած է իր երգահանդէսներէն, յետոյ 60000 ֆրանք հասուցում ստացած՝ ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով եւն.: Հաստատուած է որ շատ ճոխ կ'ապրէին, կալուած մը գներ էին՝ կանխիկ վճարելով 10000 ֆրանք եւն.: Դատաւորը հարցուց թէ ամուսինը գաղտնի եկամուտներ չունէ՞ր :

— Այդ մասին պատասխան չեմ կրնար տալ, ըսաւ Տիկինը :

*** Տիկին Սկոպլինի թուղթերուն մէջ գտնուած է զօրավարին մէկ յուշատետրը, ուր հետեւեալ խօսքերը կան,— «Հրաւէրը ժամը 12.30ին կամ 1ին հաղորդել խօժէն Գարլովիչ Միլլէրին: Իսկ տակը «Համաձայնեցանք»: Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի այս փաստին :

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՋԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ արտաքին նախարարը Փարիզ եկաւ, խորհրդակցելու համար Ֆրանսական կառավարութեան հետ :

ՌՈՒՍԱՀՈՒԹԻ ՄԷՋ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ եղած է Տիկին Գարմէն Սանփան Մելիքսեթեան, 28 տարեկան, Զուիցերիայէն: Թերթերը կը գրեն թէ սիրահարած էր ազգաւ հայ երիտասարդի մը, սակայն ծնողքը հակառակած ըլլալով, յուսահատեր, 250 կրամ օղի խմեր եւ Դանուբի մէջ նետուեր է:

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԻՆ ԱՌԹԻՒ, որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 1ին, շարք մը նորութիւններ պիտի գործադրուին, կրթական նախարարին յանձնարարութեամբ: Պիտի հաստատուին 50 մասնաւոր դասընթացքներ, որոնք վերջնական դասարանի համարժէք ըլլալով, պիտի ծառայեն երեւան հանելու աշակերտներու մասնաւոր ընդունակութիւնները: Պիտի թեթեւցուին ծրագիրները որոնք շատ խճողուած են, գրասենիները պիտի հաստատուին կէսօրէ վերջը, բայց հինգշաբթի օրուան տրձակուրդէն) եւն.: Դասագիրքերու գինը իջած է 25 36 առ հարիւր համեմատութեամբ եւ դեռ պիտի բարձրանայ :

Տէր եւ Տիկին Սարգիս Հեքիմեան, այրի Տիկին Վերժին Գրալեան, Տէր եւ Տիկին Խնկիկ Դարաճեան, Տէր եւ Տիկին Մնակ Հեքիմեան, Տէր եւ Տիկին Ստեփան Թօփալեան, Այրի Տիկին Մարիամ Տօսիկեան, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ուզունեան, Օրիորդ Սրբուհի Դարաճեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն, քեռորդւոյն, եղբօրորդւոյն, մօրաքրոջորդւոյն եւ հօրեղբօր թոռան՝

ՍԵԼՔՈՆ ՀԷՔԻՄԵԱՆԻ

վաղահաս մահը որ տեղի ունեցաւ 23 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Յուղարկաւորներու թափօրը պիտի մեկնի Պուսիքոյի հիւանդանոցէն վաղը, 4 Հոկտ. երկուշաբթի կէսօրէ վերջ, ժամը 1.45ին: Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Պուլոնեյի Ֆրանսական եկեղեցին, ուրկէ մարմինը պիտի փոխադրուի Պիյեանքուրի գերեզմանատունը :

ԾԱՆ.—Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Գ. Ղազարեան, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Քրիմեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ այսօր, 4 Հոկտեմբեր կիրակի, պատարագէն վերջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի կատարուի իրենց մօր, զօքանչին եւ մեծ մօր մահուան քառասունքին առթիւ Առնուվիլի վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ, կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող ազգականներն ու բարեկամները:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Հարաւային Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Տիկին Ազնիւ Դաղազեանի եւ իր զաւակներուն, որոնք իրենց սիրելի ամուսնոյն եւ հօր՝ ԳԷՈՐԳ ԴԱԶԱԶԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ դպրոցին նուիրեցին 50 (յիսուն) ֆրանք:

«ՄԻՆԷ ՍԷԹՕ»Ի ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Շարժանկարի աննախընթաց ցուցադրութիւն, կիրակի 3 Հոկտ. երեկոյեան ժամը 8.30ին, Մարսէյլ, ՇԱՀԲԻՆԵԱՆ սրահին մէջ, 25 Rue de l'Église:

Մինէ «Սէթօ» պիտի ցուցադրէ երեք գեղարուեստական ժապաւէններ հայերէն տառերով.

1. «Միքէլ Սարօյեան», գեղանկարներ՝ Իվան Մուսաւուչին, եւ Շահխաթունի:

2. «Մուլթան Համիտը», տեսարաններ՝ Բաղդասարի եւ Շահխաթունի:

3. «Ֆրանսահայերական ճամբարը եւ Հայ Արենկրը» (արտադրութիւն «Մինէ Սէթօ»ի)

Ժապաւէններու երաժշտութիւնը դասաւորած է Պր. Ժագ Տէքրաէքեան:

Մուտքերու մասնակցութիւն՝ մեծերու 3 ֆր., փոքրիկներու 1 ֆր.:

Հ. Յ. Դ. ԵՐԲ. Կ. Կ.ի պարգեւաբաշխութիւնը տեղի ունեցաւ սեպտ. 28ին: Շահեցան հետեւեալ թիւերը :

2449, 1826, 2625, 1870, 1395, 0512, 2258, 2517, 0599, 1023, 0100, 2047, 1306, 0644, 2619, 1806, 0489, 0507, 0300, 0619, 2735, 2520, 0824, 2436, 2128, 1750, 2187, 1184, 1217, 0344, 0141, 1631, 0720, 2430, 2241, 2896, 0883, 1324, 1380, 2753, 0569, 1797, 2091, 1123, 0077, 2573, 2887, 1653, 1375, 1062, 0199, 0758, 1751, 1296, 2204, 2686, 2450, 1060, 1158, 2474, 2940, 1991, 1962, 1696, 2369, 1815, 2340, 2247, 2751, 2105, 0431, 0546, 0067, 0231, 0579, 2274:

ԻՍԻ ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕԻ Հայ երիտասարդաց Միութեան վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը՝ 396 Մուսա լերան քառասուն օրերը (2 հատոր), 525 Անդրանիկի մեծադիր նկարը, 638 Ազգ. վիճակագրութեան հարիւր ֆրանքնոց տոմսակ մը, 627 ինքնահոս գրիչ մը, 192 գորգ մը:

Նուէրները ստանալու համար դիմել կամ գրել Պ. Միսաքեանի,

20 bis Rue de la Défense Issy-les-Moulineaux (Seine).

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԽՐԹՈՒՂԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 5 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3542

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

«ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԵՐԸ»

Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին «Մերկացումներ»ը Հայաստանի վարիչներու մասին

«ԱՄԱՏՈՒՆԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԱԾ Է ԽԱՆՋԵԱՆԻ ՀԱԿԱՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ» — «ԱՆՈՐ ԱՄԲՈՂՋ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ՈՒՂՂՈՒԱԾ Է ԵՂԵՐ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ԴԷՄ» — ԱԿՈԲՈՎ ՆՈՒԷՐՆԵՐ ՍՏԱՑԱԾ Է ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԼԻՏԵՍ ՇԱՀՎԵՐՏԵԱՆԻ ՄԻՋՈՑԱՒ — ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԳՈՒԼՈՅԵԱՆ «ԾԱՅՐԱՅԵՂ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ» — ԳՈՒՄԵԴԻՆ՝ «ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԱՄԷՆԷՆ ՉԱՐԱՄԻՏ ԹՇՆԱՄԻՆ» — 14 ԿՈԼԽՈԶԱԿԱՆՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ՝ ՍՏԵՓԱՆԱՒԱՆԻ ՄԷՋ — ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ՀՈՂԵՐԸ ՀԱՅԵՐՈՒՆ ԿԸ ԲԱԺՆԷԻՆ — ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՂՐԿԱԾ ՄԻԼԻՈՆՆԵՐԸ ՄՍԽԵՐ ԵՆ — 10ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԵՂԾԵՐ ԵՆ

Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին՝ Փրավդայի Երեւանի թղթակիցը սեպտեմբեր 28ի թիւով նոյն «մերկացումները» կը հրատարակէ առաջին խորագրին տակ, հաստատելով «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակցին նշածները (տես Յառաջ, 1 հոկտեմբեր) —

Թղթակիցը, կոտլեարով, կը գրէ թէ Հայաստանի կեդր. կոմիտէին քարտուղարը՝ Ամատունի, քանիցս իրեն վերագրած է Ա. Խանջեանի մերկացման պատիւը, սակայն իրականին մէջ «շարունակած է անոր հակայեղափոխական եւ ազգայնական գործը»

— «Քարտուղար Ամատունին դեռ 1924 — 1925 թուականներէն եղած է խոցքիական եւ այս պարագան ծածկեր է կուսակցութենէն: 1927ին գաղտնի նամակներ գրած է հայ ազգայնական սպեցիֆիզմի ղեկավար Աշոտ Յովհաննիսեանին, առաջարկելով իր ծառայութիւնները՝ կռուելու համար կուսակցութեան եւ հայ ժողովուրդի դէմ:

«Աննկարագիր Ամատունի դեռ 1930 թուականին կապուած է եղեր Լոմինաձէի վոհմակին հետ: Ամատունի երբեք չէ հեռացած թշնամի բանակէն: Անոր ամբողջ գործունէութիւնը ուղղուած է բոլշեւիկեան կուսակցութեան, հայ ժողովուրդին դէմ:

— Ամատունի մտերմանալով «Դաշնակցութեան գործակալ(!) Ակոբովի հետ, անոր յանձնած է երկրորդ քարտուղարութիւնը: Այս վերջինս իր գործունէութեան համար «նուէրներ» ստացած է արտասահմանեան լրտես Շահվերտեանի միջոցաւ»:

Գալով ժող. Կոմիսարներու Խորհուրդի նախագահ (վարչապետ) Գուլոյեանի, ան «եղած է ժողովուրդի թշնամի եւ գնդակահարուած Խամխենեի քարտուղարը: Եղած է նաեւ ծայրայեղ ազգայնական եւ վնասարար (սաբոթէօր):

Նոյն մեղադրանքը նաեւ հող. գործավար Գումեդինի դէմ, «հայ ժողովուրդի ամէնէն չարամիտ թշնամին»:

Միշտ համաձայն Թղթակցին պատմութեան, այս չորս ամբաստանեալներուն ղեկավարութեան տակ «քաղքենի ազգայնականներ, Դաշնակներ եւ մաուզերիստներ ֆիզիքապէս կ'ոչնչացնէին կոլխոզի անդամները եւ բանուորները: Ստեփանաւանի «մաուզերիստները» ինչպէս իրենք կը կոչեն «Դաշնակները», ութ ամսուան միջոցին սպաննած են 14 կոլխոզնիկներ: Մինչեւ այսօր ոչ մէկ ահաբեկիչ դատի յանձնուած են»:

— Հողաբաժանութեան մէջ, կը շարունակէ Կոտլեարով, «ազգայնական վոհմակը կը վերահաստատէր կուլակը» (ունեւոր գիւղացին): Հողերը կը բաժնէին այնպէս, որ անհատական տնտեսութիւնները կոլխոզներէն աւելի շատ հող կը ստանային: Որպէսզի արհեստական ձեւով ազգամիջեան հակամարտութիւններ յարուցանեն, վնասարարները կ'առնէին հողը թուրք կոլխոզներէն: Միեւնոյն ատեն կը քանդէին հայ կոլխոզներու տնտեսութիւնը:

«Յայտնի է, որ Հայաստանի մէջ ջուրը նախապայման է գիւղատնտեսութեան եւ արդիւնաբերութեան յաջողութեան: Խորհրդային Միութեան կառավարութիւնը ամէն տարի տասնեակ միլիոններու վարկ կը բանայ ոռոգման աշխատանքներու համար Հանրապետութեան մէջ: Վնասարարները այդ դրամները ծախսած են առանց ո եւ է օգուտի, կոլխոզները ձգելով նորէն առանց ջուրի»:

Ջրանցք մը որու վրայ ծախսուած է 37 միլիոն րուբլի, բաւարարութիւն կու տայ միայն... 600 հեկտար հողի, որովհետեւ այս գործը ծրագրած է յայտնի վնասարար Բելենկի, իսկ կառուցումը կատարեր է Դաշնակ Աբրահամեանը, հարուստ գործարանատիրոջ մը տղան: Այդ Աբրահամեանը 1921ին փախած է եղեր արտասահման եւ յետոյ վերադարձեր է վնասարարութիւն կատարելու համար»:

Մոսկուան 10 միլիոնի յատուկ վարկ է բացած երկրաշարժի զոհերուն օգնութիւն հասցնելու համար, սակայն այդ «գումարէն միայն հինգ միլիոնը ծախսուեր է»: Ահա այսպէս են վարուած իրենց թշնամիները, երբ ժողովուրդը նեղութեան էր տարերային գժբախտութեան»:

Նոյնիսկ Երեւան քաղաքին մէջ շինուելիք տուներու համար բացուած 7 միլիոնի վարկը մնացած է անձեռնմխելի:

Թղթակցութիւնը կը վերջանայ հետեւեալ տողերով.

«Ամատունի իր ծառայ (յաջէ) Ալեքսանդրեանի միջոցաւ կազմած է 10րդ համագումարի կեղծատենագրութիւններ, յապաւելով այն բոլոր քննադատութիւնները եւ մերկացումները որ եղած են կեդր. Կոմիտէի ղեկավարներուն դէմ»

Ինչ կ'ակնկալի կը դառնայ Թուրքիոյ մէջ

Պոլսոյ վերջին թղթերէն կ'իմանանք թէ լուրջ հանգամանք ստացած է Ինէօնիւի հրաժարման խնդիրը: Թուրքերէն «Թանի»ն, որ առաջին անգամ հաղորդած էր այդ լուրը, տասը օր դադարման դատապարտուած է, Հանրապետութեան նախագահը գիր մը ուղղելով փոխ-վարչապետ Ճէլալ Պայարի. կ'ըսէ.—

«Մալաթիոյ երեսփոխան եւ վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւ առողջութեան (սիւհհաթ) հետեւանքով բացարձակ հանգիստի ձեւով արձակուրդի պէտք զգացնելով, իր պաշտօնավարութեան կարենալ առնելու համար մէկ ամիս պաշտօնաժամով արձակուրդ ուզած է եւ իր խնդրանքը ընդունուելով ձեր անուանումը պաշտօն դրուած է վարչապետի փոխանորդութեան եւ այս պարագան հաղորդած է Ազգ. Մեծ Ժողովի նախագահութեան եւ իրեն»:

Պաշտօնական գծերը մը կը հերքէ սահմանադրութեան փոփոխման եւ Ազգ. Ժողովի լուծման լուրերը: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԴԱՀԼԻՃԸ ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ՈՐՈՇԵՑ ՄՂՈՒՄ ՏԱԼ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ

Խաղաղութիւն բոլոր ազգերուն հետ

»»»» • ««««

Պիտի ձեռնարկուին բոլոր կասկածելի օտարներու

Ինչպէս հաղորդած էինք, նախարարական խորհուրդը շաբաթ օր բացառիկ նիստ գումարեց Ռամպուլյէի դղեակին մէջ, նախագահութեամբ Հանրապետութեան նախագահին: Դեռ ժողովին որոշումները չորոշուած, անգլիականը 153ի բարձրացած էր Լոնտոնի եւ Նիւ Եորքի մէջ, իսկ տոլարը՝ 30ի, որովհետեւ կ'ենթադրուէր թէ կառավարութիւնը հսկողութեան տակ պիտի առնէ դրամական փոխանակութեան գործողութիւնները (չանժ): Մինչդեռ, նախընթաց օրը նախարարները արդէն որոշած էին բոլորովին մերժել այդ միջոցը, ազատ ձգելով դրամական գործառնութիւնները եւ միայն խափանելով չարաշահութիւնները:

Շաբաթ օրուան ժողովէն վերջը, երկար զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կը պարզէ կառավարութեան քաղաքականութիւնը: Զեկոյցը կ'ըսէ թէ նմանական տեսակէտով պատճառներ չկան Ֆրանքին դէմ եղած յարձակման համար, բայց անհրաժեշտ է ազգային ճիգ մը՝ արտադրութիւնը աւելցնելու եւ առեւտրական բացը գոցելու համար, որպէսզի Ֆրանքը այլեւս ազատ մնայ նմանօրինակ յարձակումներէ:

Կառավարութիւնը հետեւեալ միջոցները կը նախատեսէ, արտադրութիւնը աւելցնելու եւ հանրային վստահութիւնը վերահաստատելու համար —

1. Օրուան պահանջներուն յարմարցնել ճարտարագործական ձեռնարկները:

2. Աւելի ճկուն ձեւի մը վերածել 40 ժամուան աշխատանքը, մնալով քուէարկուած օրէնքի սահմանին մէջ: Վարչապետ եւ աշխատանքի նախարարը իրաւասութիւն ստացան համապատասխան հրամանագիրները ներկայացնելու այս մասին.

Այս առթիւ, կառավարութիւնը կը յիշեցնէ բոլոր քաղաքացիներուն թէ անհրաժեշտ է պահպանել հանրային բարեկարգութիւնը եւ ընկերային կարգապահութիւնը: Մասնաւորապէս կոչ կ'ուղղէ գործատէրերուն եւ բանուորներուն, որպէսզի վերջնապէս հրաժարին խաղերէ եւ ապօրինութիւններէ (բռնագրաւում հասարակական սպասաւորութեանց կամ արհեստակցական ազատութեան, բռնագրաւում գործարաններու եւն.): Կառավարութիւնը որոշած է այսուհետեւ թոյլ չտալ այդպիսի բաներ, մանաւանդ որ իրաւարարութիւն հաստատուած է, վէճերը արդարութեամբ լուծելու համար:

Կառավարութիւնը իր զեկոյցին մէջ Ֆրանքին դէմ կատարուած վերջին յարձակումները կը վերագրէ հոգեբանական եւ քաղաքական ազդակներու, յիշելով միջազգային կացութիւնը, ընկերային խլրտումներու վերսկսման վախերը, Ֆրանսական հողին վրայ օտարներու կողմէ գործուած եղեռնական ձեռնարկները, դահլիճին անկման երկիւղը եւն.: Իսկ Ֆրանքին անկման բուն պատճառը կը վերագրէ արտադրութեան նուազման, մինչդեռ արտաքին առեւտուրին բացը երթալով կ'աճի:

Ինչ կը վերաբերի կասկածելի օտարականներուն, զեկոյցը կ'ըսէ թէ կառավարութիւնը որոշած ըլլալով վերջ տալ կարգ մը օտարականներու խլրտումներուն եւ ձեռնարկներուն՝ հանրապետութեան հողին վրայ, հաւանութիւն կը յայտնէ վերջերս վարչապետին կողմէ պարզուած առաջարկներուն, որոնք այժմ կը խմբագրուին ներքին նախարարին կողմէ, անհրաժեշտ հսկողութիւնը եւ պատիժը ի գործ դնելու համար օտար խռովարարներուն դէմ, ո'վ որ ալ ըլլան:

Կառավարութեան համերաշխութիւնը անխախտ պահելու համար, գաւառական յառաջիկայ ընտրութեանց մէջ խնդրոյ առարկայ պիտի չըլլայ այս յարաբերութեամբ սահմանուած քաղաքականութիւնը

Արտաքին ճակատին վրայ, կառավարութիւնը հաստատապէս պիտի շարունակէ խաղաղութեան քաղաքականութիւնը զոր 15 ամիսէ ի վեր անընդհատ եւ յաջողապէս կը հետապնդէ Պ. Իվոն Տէլպոս, թէ յանուն Լէօն Պլումի դահլիճին եւ թէ ներկայ կառավարութեան: Կառավարութիւնը համախորհուրդ Մեծն Բրիտանիոյ հետ, կը յուսայ միւս երկիրներուն ալ յարգել տալ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը, ինչպէս կը գործադրէ ինքն իսկ՝ Սպանիոյ գործերուն հանդէպ: Կառավարութիւնը պիտի շարունակէ ուժգնօրէն պաշտպանել Ֆրանսայի կենսական շահերը, ջանալով հանդերձ պահպանել եւ զարգացնել իր խաղաղասիրական յարաբերութիւնները բոլոր ազգերուն հետ:

*** Դահլիճը նոյն նիստին մէջ պաշտօն յանձնեց նախկին վարչապետ Պ. Սառոյի՝ յանուն կառավարութեան հսկել Հիւս. Ափրիկէի վարչութեանց վրայ, վերջ տալու համար վերջերս ծագած խլրտումներուն:

Ազգաժողովն ալ բաժան-բաժան

Իտալական կառավարութիւնը թէեւ չի մասնակցիր Ազգերու Դաշնակցութեան, բայց շաբաթ օր յաղթանակ մը տարաւ Ժընեւի մէջ, անգլիական, ֆրանսական եւ սպանիական կառավարութեանց վրայ: Զորս օրէ ի վեր թեր ու դէմ վիճականութիւններ կը կատարուէին սպանիական բանաձեւին վրայ, որ բացէիբաց կը դատապարտէր օտար յարձակումը՝ Սպանիոյ մէջ եւ որ քուէարկուած էր քաղաքական յանձնաժողովին մէջ, բայց Ջուրը ինկաւ, որովհետեւ պայման է որ այդպիսի բանաձեւ մը միաձայնութեամբ ընդունուի ընդհ. ժողովին կողմէ:

Արդ, շաբաթ օր, 3ուէյէս ժամուան բուռն վիճաբանութենէ մը վերջ, բանաձեւը մահացու հարուած մը ստացաւ երկու փոքր պետութեանց՝ Փորթուկալի եւ Ալպանիոյ կողմէ: Վիճաբանութեանց մասնակցող 48 պետութիւններէ 32ը քուէարկեցին բանաձեւը, իսկ Ալպանիա եւ Փորթուկալ մերժեցին: Աւստրիա եւ Հունգարիա այս վերջին երկու պետութեանց հետ քուէարկեցին ոչ թէ ամբողջութեամբ, այլ կարգ մը վիճելի կէտերու համար: Կ'ըսուի թէ Աւստրիա եւ Հունգարիա ամբողջ բանաձեւին դէմ չելան՝ աղդուելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ճնշումէն. իսկ Ալպանիա եւ Փորթուկալ պիտի քաշեն իրենց մերժումին հետեւանքները:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՊԱՏԻՒ ԳՐԱԳԷՏԻՆ

Տաքուկ մթնոլորտ մը՝ կիրակի օր, Վիքթոր Հիւկոյի միջին սրահին մէջ, ի պատիւ Օշականի սարքուած թէյասեղանի առթիւ:

Կազմակերպիչ յանձնախումբը, որ կը բաղկանար «Յառաջ»ի, «Հայ-Բոյժ»ի, «Վէմ»ի «Կեանք եւ Արուեստ»ի, «Զուարթնոց»ի եւ «Ապագայ»ի ներկայացուցիչներէն, սեղանը սարքած էր 50 — 60ի հաշուով:

Հարկ եղաւ կրկնապատկել տալ, բաւեցնելու համար բազմութեան: (Մանրամասնութիւնները յաջորդով):

Սովորութիւն եղած է ըսել, — «Ներկաներուն մեծ մասը երիտասարդներ էին»:

Կիրակի օրուան պատկերը իսկապէս կազդուրիչ էր, այս տեսակէտէն:

Ճերմակ մազերը հազիւ աչքի կը զարնէին սեւերու մեծամասնութեան մէջ, հաշուելով երկու սեռերն ալ:

Եւ եթէ Օշականի ցիրուցան աշակերտները բաւական տեղ կը բռնէին սրահին մէջ, այնպէս ազնուիչ էր ուրիշ իրողութիւն մը:

Կանուխէն, ճիշդ որոշուած ժամուն քանի մը սեղաններ գրաւեր էին գրագէտին հայրենակիցները,— Սէօլէօզցիներ:

Ա՜լ չհետաքրքրուեցայ թէ զանէ այս առթիւ համերաշխութիւն գոյացա՞ծ էր երկու թեւերուն միջեւ, Հայրենակցական եւ Վերաշինաց: (Ինչ ողբերգութիւն):

Ինչ որ դիտեցի, Սէօլէօզի այդ «Մնացորդաց» երախտագիտութեան արդար հպարտութիւնն էր, համակրանքի այս ինքնաբուխ արտայայտութեան առթիւ, որ կը կատարուէր սրտառուչ համերաշխութեամբ:

Յանձնախումբը մէկ շաբթուան մէջ սարքած էր ամէն բան, պարզապէս ազդ մը հրատարակելով:

Եւ ամէնէն առաջ ինք զարմացաւ գտած յաջողութենէն:

Բացականեր չկայի՞ն յուռն ազգային ուսումնական ճակատին վրայ,— շատեր, շատեր որ պէտք է մասնակցած ըլլային մեծարանքի այս ցոյցին:

Բայց անոնք ե՞րբ կրցած են թօթափել իրենց քմայքները, թմրութիւնը կամ «տեսակէտներ»ը:

Հապա Գրողներու Միութի՞ւնը, որուն կ'իյնար այս ձեռնարկին նախաձեռնութիւնը..

ՎԱՀԷ

ՏԻՐՈՒՆԻ

«Այս քաղաքը կը տանի, կը տանի» իրարու ետեւէ..

Ահա վերջինը — Լեւոն Պապօնեան:

Ուրբաթ առտու իր գրասենեակէն հեռաձայնով կը հաղորդէր թէ «Յառաջ»ի խմբագրատունը պիտի գայ, երկար ատենէ ի վեր այցելած չըլլալով: Շաբաթ կէս օրին եկան աղջիկն եւ փեսան, գուժելու համար թէ հայրիկը ոչ եւս է: Ժամը 11ին յանախորդի մը հետ խօսած ատեն, կ'իյնայ գրասեղանին առջեւ: Յանկարծամա՜հ:

Երեսուն անց, ողբացեալ Պապօնեան եռանդուն գործունէութիւն ունեցած է Պոլսոյ մէջ, կուսակցական թէ հանրային, երբ կը պաշտօնավարէր Անատոլուի երկաթուղիներու վարչութեան մէջ: 1922ի արտագաղթին կ'իյնայ Մարսէյլ, ուր զանազան գործերէ վերջ, ատեն մը կը մասնակցի «Տարագիր» շաբաթաթերթի հրատարակութեան: Յետոյ կուգայ Փարիզ, ուր կը յաջողի դառնալ տնօրէնը կաշեվաճառատան մը: Ատեն մը կը հեռաքրքրուէր հանրային կեանքով, բայց իր մանչ զաւկին կորուստը եւ առողջական վիճակը տեսակ մը մեկուսացման դատապարտեր էին զինքը: Վերջին անգամ գանձապահն էր «Յառաջ»ի տպարանի Ֆոնտի յանձնախումբին:

Մեր խորին ցաւակցութիւնները Այրի Տիկին Լ. Պապօնեանի, զաւակներուն եւ պարագաներուն:

ՄՈՍԿՈՒԱ Կ'ԸՆԴԴԻՄԱՆԱՅ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԻՆ

Ազգերու Դաշնակցութեան 6րդ յանձնաժողովին մէջ, Պ. Մոթա, Զուիցերիոյ ներկայացուցիչը, ներկայացուց կարգ մը բանաձեւեր, ապահովելու համար տարագիրներու օգնութեան գործը (Նանսէնեան հաստատութիւն): Այս առթիւ 104.000 զ. ֆրանքի վարկ մը կը պահանջէր: Խ. Միութեան ներկայացուցիչը՝ Շթայն, մասնախումբին մէջ ընդդիմացած էր այս վարկին քուէարկութեան. Արդ, միաձայնութիւնը անհրաժեշտ ըլլալով, խորհրդային պատուիրակին ընդդիմութիւնը կրնար ջուրը ձգել ամբողջ գործը: Հակառակ տեղեկարերին ուղղած կոչին, որ կ'ըսէր թէ այս մարդասիրական գործէն պէտք է գուրս ձգել բոլոր քաղաքական նկատումները, խորհրդային պատուիրակը յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը համաձայն չէ որ շարունակուի Ազգաժողովին գործունէութիւնը ի նպաստ ռուս տարագիրներու, հետեւաբար բանաձեւին դէմ պիտի քուէարկէ: Լատվիոյ պատուիրակը կարգ մը վերապահումներ յայտնեց: Լորտ Քրէնպորն՝ Մեծն Բրիտանիոյ ներկայացուցիչը, իր կառավարութեան հաւանութիւնը յայտնեց բոլոր բանաձեւերուն համար եւ ցաւ յայտնեց որ միաձայնութիւն չի գոյանար, հակառակ բոլոր հաշտարար միջոցներուն: Պ. Կրումպաք, Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, դիտել տուաւ թէ վտանգուած է Ազգաժողովին շատ կարեւոր մէկ գործը եւ առաջարկեց յետաձգել բանաձեւը, քանի մը ամիս շահելու եւ գործը նորէն ուսումնասիրելու համար: Լորտ Քրէնպորն յայտնեց թէ յետաձգումը չի կրնար լուծել խնդիրը, որովհետեւ յառաջիկայ տարի նորէն պիտի գտնուինք միեւնոյն հարցին եւ Խ. Միութեան ընդդիմութեան առջեւ եւ անելի մը պիտի մատնուինք:

Երկար վիճաբանութենէ մը վերջ, յանձնախումբին զանազան բանաձեւերը քուէարկուեցան առանց ընդդիմութեան, բացի 104.000 զ. ֆրանքի վարկէն, որուն դէմ քուէրկեց խորհրդային պատուիրակը, իսկ Լատվիոյ ներկայացուցիչն ալ ձեռնպահ մնաց: Պ. Կրումպաք յայտարարեց թէ ընդհ. ժողովին պիտի ներկայացնէ բանաձեւ մը, հաստատելով թէ կարելի չէ եղած միաձայնութիւն գոյացնել եւ պիտի առաջարկէ յանձնախումբին վերադարձնել ամբողջ խնդիրը:

Աճարիոյ վարիչներու մահուան դատապարտուեցան

Բաղումի ռուսերէն «Աշխատաւոր» թերթը սեպտեմբեր 30 թուականով կը ծանուցանէ թէ Աճարիստանի գերագոյն ատեանը մահուան դատապարտեց հակայեղափոխական կեդրոնի կարգ մը անդամները, որոնք գիտնալ ապստամբութիւն մը կը պատրաստէին, Աճարիստանը Խ. Միութենէն բաժնելու եւ դրամատիրական որ եւ է պետութեան թեւարկութեան տակ դնելու համար: Դատապարտեալներն են — Լորտկիփանիձէ՝ նախկին վարչապետ, Կիրովա՝ պետական առեւտուրի ընկերութեան նախկին նախագահ, Մկրելեձէ՝ հողա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՆԷՆ ՆԵՐՍ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԽԱՆՈՒԹՆԵՐԸ

« Ն. Ֆ. Փրէսէ »ի թղթակիցը, որ Մոսկուայէն վերադարձաւ, կը շարունակէ իր մերկացումները, այս անգամ աւելի կարեւոր կէտի մը շուրջ —

Քանի մը տարիէ ի վեր արդէն Մոսկուայի վաճառատուններուն երբեմնի անշուք ցուցափեղկերը կը ճառագայթեն դարձեալ ջահերու լոյսին տակ: Գոնէ հեռուէն տեսնուելով, խանութները կը ցուցադրեն, հին օրերուն եղածին նման, գունաւոր եւ փարթամ պէսպիսութիւն մը: Երբ հիմա մէկը Մոսկուայի փողոցներուն մէջ ժուռ գայ, այն տպաւորութիւնը կ'ունենայ, թէ «անուանեալ» դրամատիրութիւնը իր յաղթանակը դարձեալ կը տօնէ Ռուսիոյ մէջ: Իրաւ է թէ ցուցափեղկերն են աւելի որ այս տպաւորութիւնը կը ձգեն, թէ Խորհրդային արտադրութիւնը դեռ իր սկզբնական չափէն անցած չէ, այլ պէտք մասամբ միայն, թէ ճաշակի եւ տեսակի կողմէ ցուցադրուած վաճառքները ոչ մէկ բացառիկ բան ունին, սակայն վաճառանիշները կը տարբերին՝ բաղդատմամբ ասկէց քանի մը տարի առաջուան վիճակին, եւ տուներու քիւերուն երկայնքը կը փայլատակին ընթլամի բոցավառ գիրերը, ճիշդ ինչպէս կ'ըլլայ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Սիկարէթի տեսակներ, նոյնիսկ ոչխարի կողիկներ իրենց ընթլամի ձեւերը ունին բոցերով երեւցող գիրերուն մէջ: Նաեւ հոտեղէններու զանազան նմոյշներ իրենց ընթլամի վէպը ունին, որ կը սահի դիտողին աչքին առջեւէն: Բայց պէտք է անմիջապէս աւելցնենք, թէ ամէն ինչ պետական դրօշ մը կը կրէ: Նոյն իսկ փողոցին անկիւնը կօշիկի ներկարարը, որ ամէն տեսակ կապեր ալ կը ծախէ, (եւ դէշ տեսակէն...), խսկապէս ան ալ պետական պաշտօնատար է, կը պատկանի արտադրողական ընկերակցութեան մը: Մասնաւոր հրահանգներով օժտուած է, ան ալ իր « պլանը» ունի, եւ որովհետեւ «պլան»ը չի բաւեր միայն խարդախութիւնները արգիլելու համար, երբեմն երբեմն քննիչ մը կը անկուի, ներկարարը եւ ծախածները հակակշռելու համար: Եթէ խանութէ մը ներս մտնես, կը զարմանաս ապսասողներուն բազմութիւնը տեսնելով: Բնականաբար ամենամեծ մասը յաճախորդ են ուտեստեղէնի, հագուստի եւ կօշիկի: Դիւրին է հասկնալ թէ ինչու այսքան տհաճլին թիւով մարդիկ խանութները ափ առած են:

Մութ գիշերուան մէջ հսկայ ցուցափեղկեր ամէն տեսակ ուտեստեղէններու « աժան » գիներ կ'առետեն: Բազմութեան ծայրը չի գար, ներս մտնողներուն եւ դուրս ելլողներուն հոսանքը դարմանք կը պատճառէ արդարեւ: Ո՛չ միայն Մոսկուա, այլեւ Խորհրդային Միութեան բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ այդ այսպէս է. Մոսկուա պատերազմէն առաջ ամբողջ երկու միլիոն բնակիչ չունէր, այսօր գրեթէ չորսուկէս միլիոն ունի: Բայց խանութներուն թիւը բնաւ համապատասխան աճած չէ, այլ ընդհակառակն տեղ տեղ աւելի պակսած: Քաղաքին կեդրոնը երբեմնի նշանաւոր խանութները հիմա սովետական դրասենեակի վերածուած են, այնպէս որ մեծ խանութներուն մէկ հինգերորդը այսօր գրաւուած է այդ տեսակ դրասենեակներու եւ իշխանութիւններու կողմէ:

Մ'ա անպատեհութիւնն ալ կայ որ պարէնք եւ օրական պէտքերու վաճառքները պարունակող կրպակներու թիւը մասնաւորապէս պակսած է: Ընդհակառակն խիստ աւելցած են կրպակները, որոնք ամէն կողմ կը վխտան, քարոզչութիւններով եւ Սթալինեան պատկերներով խճողուած: Քարոզչութեան ուրիշ ճիւղի մը յատկացուած կրպակներն ալ բազմաթիւ են— առողջութ գործիքներուն կրպակները: Աչքի կը զարնէ նաեւ թիւը ա՛յն խանութներուն, որոնք այլօրալից ըմպելիներ կը ծախեն: Պէտք չէ մոռնալ թէ այս ամէնը պետական վաճառականութիւն է, ամէնէն մեծերէն մինչեւ ամէնէն պզտիկ կրպակները, քաղաքին մութ անկիւններն անգամ: Նոյնքան աչքի կը զարնէ սա՛ իրողութիւնը, թէ ուտեստեղէնի, հագուստի եւ կօշիկի վաճառատուները շատ քիչ են բաղդատմամբ քաղաքին բնակչութեան: Յեղափոխութենէ առաջուան կերպաները կրնա՞ն միթէ բաւարարել կրկնապատիկ աճած բնակչութեան, որոնք աւելի քիչ են քան պատերազմէն առաջ: Ասոր վրայ աւելցուցէք նաեւ սա՛ պարագան, թէ Խ. Միութեան մէջ վաճառքներուն բաշխումը անհամեմատական է: Պետութիւնը Մոսկուայի մէջ ծախուելու համար յաճախ այնպիսի ապրանքներ կուտայ, որոնք բոլորովին կը պակսին գաւառներու մէջ, ամէն 40էն 50 հազար « յանձնարարուած » պաշտօնատարներ Մոսկուա կուգան կ'երթան, յանձնարարութիւններ առնելու եւ հայթայթելու համար:

Այս բոլոր ըսուածներէն անկախաբար, հակառակ ցուցափեղկերուն հրամայքին, Ռուսիոյ մէջ այո, իրօք ապրանքի նեղութիւն կայ տակաւին: Իրաւ է որ երկու տարիէ ի վեր վերցուած է հացի եւ հագուստի համար տոմսի (վէսիքա) դրութիւնը, բայց սարսափելի սուղ կրնաս ձեռք բերել պէտք եղածը: Եղձ մարդիկ գիշերները փողոց կ'իյնան քիչ մը աժան կօշիկ կամ հիւսուածեղէն գտնելու գնելու համար: Արդէն, ընդհանուր կերպով, Մոսկուայի մէջ բան գնելը հոգիդ հատցնել է: Ասոր միակ պատճառը այն չէ որ խանութները մինչեւ բերանը լեցուած են բազմութեամբ, այլ նաեւ, որովհետեւ խանութներուն ծանուցումները կը խաբեն գնողը: Ներս կը մտնես, բայց ուզածդ չկայ, ծանուցումէն խաբուած ես: Ուտեստեղէններն ալ նմանապէս: Կը պատահի որ ամբողջ քաղաքին մէջ երկու օր իրարու վրայ հաւկիթ չես գտներ. ուրիշ անգամ մը ամբողջ շաբաթ բանջարեղէն չի գտնուիր, եւ կամ մէկ տեսակ միս միայն կը ծախուի օրերով: Մնաց որ Մոսկուայի ժողովուրդը մեծ անհաճութեամբ միայն պետական խանութներէն նպարեղէն կը գնէ: Նախամեծար կը սեպեն մարզէնները երթալ, որոնց թիւը շատ է Մոսկուայի մէջ, ուր հաւաքական տնտեսութեան կրպակները իրենց համար արտօնուած արտադրութիւններ կը ծախեն: Հոն միսը քիչ մը աւելի աժան է քան պետական խանութներուն մէջ, հակառակ անոր որ հաւաքական տնտեսութիւններուն բանեցուածներն ալ պետական կը համարուին, բայց ճիշդ է որ երկուքին միջեւ մեծ տարբերութիւն կայ, միայն թէ վերջիններուն մէջ ալ յաճախ փափաքածդ չես կրնար գտնել: Կը տեսնուի թէ խեղճ սանտիկններուն գործը որքան դժուար է: Ռուսական մէկ նշանաւոր խօսքը, թէ «գասոյդ բերանդ խօթէ», հիմա ճիշդ կը յարմարի, թէեւ ոչ միշտ բոլորովին, քանի որ ... յաճախ բան ալ չես գտներ բերանդ դնելիք: Կը տեսնուի ուրեմն թէ պետական բաշխումի դրութիւնը կամ գործիքը մեծ դժուարութիւններով եւ թերացումով կը բանի:

Հիմա նկատի առնենք ապրանքներու սովետական արտադրութիւնը, որ տեսակներու անկանոնութիւն եւ անհաւասարութիւն ցոյց կուտայ: Այսպէս, զոր օրինակ, պետական Թրրթթ հրապարակ կը նետէ տեսակ մը նոր սիկարէթ, առաջին տուփերը լաւ են, օրաթերթերը գովեստ կը հիւսեն գործարանին եւ Թրրթին, բայց ահա տեսակը կ'աւրուի խոկոյն: Այս դէպքը ասկէց առաջներ այնքան շատ չէր պատահեր, բայց հիմա սովորական դարձած է: Ցեխոյ, աւելի դէշը.— ձեռք մը հագուստ կ'առնես իբրեւ կապոյտ գոյն, եւ ահա քիչ վերջը կը տեսնես որ թեւերը սեւ են... կամ տարբեր գոյն: Այս պատճառաւ վերջերս մեծ պայքար մը բացուեցաւ գործարաններուն դէմ: Բայց, ինչ ալ ըլլայ, Խ. Միութեան մէջ ծախու հանուած բաներ կան, որոնց վաճառումը անկարելի է ուրիշ օտար քաղաքի մէջ: Ապրանքներուն պակասութիւնը սաով չի վերջանար միայն: Աչքի զարնելու աստիճան յաճախադէպ են թունաւորումները երշիկով կամ պահածոներով: Դեռ անցեալները այս ձեւով թունաւորուեցան եւ մեռան Մոնկոլիոյ Հանրապետութեան պատերազմական նախարարը եւ իրեն ընկերացող զօրաբաժնի հրամանատարը: Իրենց հետեւորդներն ալ ծանրապէս հիւանդ ինկան:

Դեռ մէկ տարի առաջ Խ. Միութեան մէջ, ապրանքներու այս խիստ անախորժ նուազութեան մօտ, արտադրութեան ճիւղ մը կար, որ արդարեւ հիանալի գործեր հրապարակ կը հանէր.— Ճաշակաւոր, գեղեցիկ եւ բնատիպ էին ընիկ ռուս գեղարուեստի ճարտարութեան արտադրութիւնները, սփռոց, աղուոր, կոկիկ, սրուակներ եւ արուեստական նախշրինակ առարկաներ: Յանկարծ աներեւոյթ եղան ասոնք: Փայտի վրայ գեղարուեստական քանդակները հրապարակ հանող գործարանը սկսաւ գէշ ապրանքներ տալ եւ վերջ ի վերջոյ այս ճարտարարուեստը անհետ եղաւ: Մեզի որ անոր յաջորդեց « գեղարուեստական » ուրիշ ճարտարութիւն մը, ծայր աստիճան անճաշակ, բայց վաղող վաղողի, գործարանները չեն հասնիր գնողներուն: Ինչո՞ւ.

Այս ճարտարարուեստը սկսաւ հրապարակ հանել ծանօթ դրօշները, կենսանագիրները եւ ամէն տեսակ զանգ եւ արոյրէ կիսարձաններ, « առաջնորդներու» յատկացուած, անոնց դիմագիծերով, նամակի պահարաններ, թղթապանակներ, կաղամարներ Սթալինի պատկերներով, գաւաթ ալ Սթալինի պատկերներ մետաքսի վրայ հիւսուած, ինչպէս նաեւ բամպակէ, ռուսական, Թուրքեստանական, պարսկական, ուկրայնական պատառ արուեստով: Պիտի՞ք արդեօք ձեր միտքէն անցընել, թէ ծաղիկի ամաներ կան հանրային պարտէզներուն մէջ, ուր ծաղիկները այնպէս մը արնկուած են որ ... Սթալինի կենդանագիրը ներկայացնեն:

Դեռ քիչ առաջները բոլոր խանութներուն մէջ շատ կոչտ ու կոպիտ կերպով կը վարուէին յաճախորդին հետ: Խանութպանը ինք իրեն պետական բարձր պաշտօնատար մը հով տալով առնուազն ծառայի տեղ կը դնէ յաճախորդը: Այսպէս, խանութպանները, սառնճանաբար, տեսակ մը « ազնուապետութիւն » կը կազմեն: Իրաւ է որ մեծ ամսական մը չունին, բայց ո՞վ կրնայ եւ ի՞նչպէս կարելի է հակակշռել, թէ ո՞րչափ բրինձ կամ ալիւր գացած է ... կամ չորնալով պակսեր է կամ փոխադրութենէ փոխադրութիւն պակսեր կորսուեր է: Տարակոյս չկայ թէ նպարեղէնի առեւտուրին մէջ անխուսափելի եղող այս «կորուստները» շատ մը խանութպաններու համար անհակակշռելի եկամուտներ կը կազմեն: Ապրանքներու նեղութիւնը կամ նուազութիւնը եւ արտադրութիւններուն միօրինակութիւնը, որոնց շնորհիւ ամէնէն վար կամ քիչ ապրանքը անգամ հրապարակ մը կ'ունենայ, խանութպաններուն եւ վաճառորդներուն (ամէն տեսակ մարզէնի) համար զանազան հնարաւորութիւններ կ'ընծայէ ոչ միայն իրենց հասոյթները բարձրացնելու, այլ նաեւ ուրիշները պարարկելու եւ իրենց թեւին տակ առնելու:

Զարմանալի պիտի գտնէք անշուշտ, երբ ըսեմ թէ ամենապարզ առարկաներու վրայ առեւտուրը ալ աւելի գէշ եւ անտանելի ըլլալու աստիճան դժուար է, երբ, զոր օրինակ, սովորական ապահով գնդասեղ մը կամ պարզ ասեղ մը գնելու վրայ ըլլայ խնդիրը: Այս տեսակ վաճառքի մը յաճախորդը խեղաթերի տեղ կը դրուի խանութպանին կողմէ: Այս վերջինը շատոնց կ'ըսէ որ ... մոռցած է անգամ թէ այդ տեսակ ... ապրանք կրնայ գտնուիլ: Ողորմելի է նաեւ մաքրողներու, լուացողներու եւ կօշիկ նորոգողներու ճիւղը: Ասոնք ոչ թէ արտասովոր կերպով սուղ բաներ են, այլ ամիսներով ալ պիտի փնտռես ...

Պետութեան կողմէ վաճառքներու ներկայ արտադրութիւնը տակաւին մինչեւ հիմա այնքան գէշ է, որ Խ. Միութեան մէջ հիները, հին քուրջերը աւելի կը փնտռուին քան նորերը, գլխաւորաբար կարպետ եւ լայն տալու գործածուող մորթիններ: Արդէն Պետութիւնն ալ ատոնցմով կ'ապրի ինք ալ յաճախ: Այս հնավաճառութենէն Սովետները շահ կը ստանան, հարիւրին վաթսունը իրենք կ'առնեն... Անկէց աւելի գէշը կայ: Կին մը լալով պետական յանձնակատարին խանութը կ'երթայ: Իր աղջիկը ծանր հիւանդ է եւ հետեւաբար պող մը ծախու բերած է շաբաթ մը առաջ եւ զայն վար դրած են առանց բան մը վճարելու: Անմիջական դրամի պէտք ունի: Կը պաղատի որ այդ պողը 200 րուպլի գոնէ բերէ իրեն. հազիւ կը բարեհաճին 150 րուպլի տալ: Ձիւղ այդ 150ի առնուած պողը այսօր տակաւին պետական ցուցափեղկին մէջ դրուած է եւ կ'արժէ 1500 րուպլի!!! Պետութիւնը հազիւ 40 րուպլի կը վճարէ մէկ զոյգ արծաթին, իսկ ինքը վրան 1200 րուպլիի կը ծախէ !!!

Պետութիւնը Խ. Միութեան մէջ մենավաճառորդ է: Հետեւաբար ապագան ինչ վիճակի մէջ է, կրնաք հասկնալ: Սովետական Պետութիւնը, այո, միակ մենավաճառորդն է, ամէն ինչ ափին մէջ, եւ գործելու անսահման, անհակակշռելի կարողութեամբ ...

ՆԻԳՕԼԱՈՍ ՊԱՍԵԱՍ

ՕՐՈՒԱՆ ՃԱՐՃՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջապէս, Մուսոլինի պատասխանեց Հիթլէրի հրաւէրին: Գնաց Գերմանիա, եւ քաղաքէ քաղաք ընդունուեցաւ բացառիկ շքեղութեամբ:

Այս ճամբորդութիւնը, ոմանք ընդունեցին իբրեւ փոխադարձ այցելութիւն մը, զոր Հիթլէր կատարեց առաջին անգամ 1934ի գարնան: Ուրիշներ զայն սեպեցին քաղաքական ազդեցութիւն բանեցնելու նուիրուած ցոյց մը: Պետական կարգ մը շրջանակներ ուշի ուշով հետեւեցան անոր, իսկ բրիտանական փորձառու եւ վարպետ դիւանագիտութիւնը, որ ատենէ մը իվեր տենդագին կ'աշխատի Միջերկրականի մէջ իր ունեցած զօրութիւնը ձեռքէ չհանել, որոշ նշանակութիւն տուաւ:

Եւրոպայի մէջ, քաղաքական ամէն շարժում Միջերկրականի վրայ կը դառնայ: Եւ անոր առանցքը կը կազմեն երկու պետութիւններ, Անգլիա Իտալիա դէմ առ դէմ:

Քառորդ օրերէն սկսեալ, այսինքն մօտաւորապէս 60 տարիէ ի վեր, Իտալիա երբեք կռուած չէր Անգլիոյ հետ: Ֆաշական յաղթանակէն վերջ, Մուսոլինիի արտաքին քաղաքականութիւնը շարունակեց Անգլիոյ բարեկամութեան հիմը կազմել: Այս վերջինը, քանի մը տարիներ առաջ, նոյնիսկ ցուցուց թէ աջակից է Իտալիոյ տնտեսական վերելքին եւ հողային հարցի լուծման: Այդ ցոյցը անկեղծ երեւցնելու նպատակով, Անգլիա համաձայնեցաւ Ֆրանսայի ընկերակցութեամբ, յանձն առաւ երթալ մինչեւ Սթրէզա ու հոն ժողով գումարել Մուսոլինիի նախագահութեամբ:

Պէտք է ընդունիլ որ, մինչեւ այդ ատեն անգլիական դիւանագիտութիւնը դեռ կը խորհէր թէ Ֆաշական Իտալիան անկարող է Անգլիոյ զօրութեան դէմ ցցուիլ: Այդ պատճառաւ, բոլորս կը յիշենք թէ, Սթրէզայի ժողովէն քիչ վերջ, Եթովպիոյ դէմ կատարած Իտալիոյ արշաւանքին ընդդիմանալու համար, Անգլիա, ինչ խաղաղութիւններ բանեցնելու ձեռնարկեց: Կարգ մը պետութիւններ իրեն հետ քաշելու, եւ, տնտեսապէս Իտալիան նեղը դնելու ամէն միջոց գործածելէն զատ, Անգլիա, Միջերկրական ծովը նետեց իր հնդիկական զօրամասերն եւ իր նաւատորմի լաւագոյն բաժինը: Ան, Միջերկրականի մէջ կեդրոնացուց 200 մարտանաւեր, սպառնաց Կարմիր Ծովու անցքին վրայ, ամրացուց Հնդկական ովկիանոսի ճամբան, բայց, Իտալիա, ոչ միայն չարունակեց պատրաստել, գրաւեց Ատիս-Ապապան, այլ եւ, տէր դարձաւ ամբողջ Եթովպիոյ:

Անգլիոյ քաղաքական 200 տարուան պատմութեան մէջ, առաջին անգամ էր, որ անգլիական դրահաւորները ձեռնունայն կը վերադառնային իրենց տեղը, եւ Անգլիոյ սպառնալիքներէն որեւէ մէկը արդիւնք մը չէր տար.

Անգլիա զգաց իր տկարութիւնը, ճշդեց թէ իր հսկայ նաւատորմը, որ չրջնեալներու աշխարհին հաւաքածոյ մը կը ներկայացնէր, անընդունակ էր կռուելու մղելու Իտալիոյ արդիական եւ միատիպ նաւատորմին հետ, իր ուզածին պէս:

Անգլիա վերադարձաւ իր սովորական պաղարիւնութեան, ընդունեց այնպիսի դիրք մը, որ իբր թէ բան մը պատահած չէ, ու սկսաւ տենդոտէն պատրաստուիլ: Իր զինարանները, իր նաւաշինարանները արագօրէն կ'աշխատին, ու այսօր մէկ ու կէս տարիէն աւելի է որ աշխատանքը կը շարունակուի գիշեր ցերեկ: Ան կը ջանայ 1940էն առաջ աւարտել իր ծովային վերազինման հսկայ ծրագիրը:

Շատեր կան, որ կը հաւատան թէ Անգլիա, այդ ծրագիրը լրացնելէ վերջ, պիտի սկսի ծծմղել, եւ պիտի խօսի բոլորովին տարբեր ուղղութեամբ: Սակայն, հարց է, թէ մինչեւ այն ատեն ի՞նչ ձեւով պիտի գործածնայ նաեւ հակառակ կողմը:

Եթովպիոյ վրայ կատարուած այս շահանքէն վերջ, Իտալիա, մէկ մը ցանկից կը ճանչնայ եւ կը շարունակէ ճանչնալ: Այդ Անգլիան է:

Ճշդուած է որ, այդ օրերէն ի վեր, անգլիական դիւանագիտութիւնը ամէն անգամին ազդեցութիւն բանեցնելու ուղղակի կամ անուղղակի փորձ մը ձեռնարկեց: Իտալիա այդ փորձը չէզոքացնելու միջոց մը գործածեց Հիտոյհետէ զօրացուց Միջերկրականի իր կղզիները, արդիացուց իր նաւատորմը, յարձակումի ընդունակ դարձուց իր օդային կայանները, կազմաւորեց իր նոր ռազմանաւերուն աժը տեղ բանեց Պալէարեան կղզիներուն մէջ, որոշ յենարաններ ունեցաւ Պիրենեան թերակղզիին մէջ (Սպանիա), իրեն բարեկամացուց գերման ռազմական զօրութիւնը, եւ այլն, ու այն ալ պարագային, երբ Անգլիա Նիոնի խորհրդաժողովը կազմել սկսաւ, Մուսոլինի ճիշդ ատենը սեպեց Գերմանիա ճամբորդելու:

Մինչ այդին, Խ. Միութիւնը սպառնալիք կը կարդար եւ Անգլիա, Ֆրանսայի հետ ռազմական զօրութիւն կը լեցնէր Միջերկրականի մէջ, անդին, Մուսոլինի Գերմանիա կ'երթար, գերման հօրովը գնահատելու, գերման յաջողութիւնները աջակցելու, գերման ռազմավարութիւնը ծափահարելու, հետեւաբար Գերմանիոյ ղեկավարութեան իրաւունք տալու, որ նոր կազքին իր համաձայնութիւնը հաստատելու: Չէ՞ որ Գերմանիա աւելի հին փորձանք մըն է Անգլիոյ, եւ ծափանի յաջողութիւններէն վերջ կանգ պիտի առնէ Անգլիոյ երկան ի վեր պատալու.

— Կամ գաղթավայրերս վերադարձուցէք, եւ կամ հողային ուրիշ նոր մը ճամբան ցուցուցէք, ապրելու համար: Ահա՛, ես ալ պատրաստ եմ իր զօրացոյնս կռուելու:

ԿԻՐՐԵՂ ԽՐԱՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մելանով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ա.

Կիրակմուտքին, իր մայրը, խնկամանը բռնած, երբ սենեակէ սենեակ կ'երթար, առաջուան զուարթութիւնը ու լոյսը չէր իջներ տունին մէջ: Տրտում տխուր՝ ծուխը կը բարձրանար, ձեղունէն անդին չէր անցներ, ու սենեակներուն առջեւ երբ խաչ կը հանէր իր մայրը, ու կը մրմնջէր բառեր, հիմակ անոր աղօթքը չէր արձագանգեր իր սրտին խորքերը: Ու չուառած, կը կենար, կը նայէր մօրը, յետոյ երբ արեւմուտքի դին կը դառնար, իր սրտին մէջ, երկինքը չունէր առաջուան մօտաւորութիւնը:

Իրենց տունին մէջ, բոլոր տուներուն շնորհուած բանաստեղծութիւնը կորսուած էր: Ան, միայն այդպէսուած մարդկային հոգիներուն հասմայ, կը զգար խորհրդաւոր լոյսի մը պակասը: Բոլոր ծաղիկներուն պէս, բոց կուտար ան աչքերուն, եւ ուրախութեան պէս՝ սարսուռի կը փոխուէր տուներուն մէջ:

Ո՞ւր էր մթնոլորտը այս երջանկութեան, ա՛յնքան հարուստ, այնքա՛ն հարուստ:

Ու իր մատաղ տարիքին ու սրտին համար, անհանդուրժելի էր այս քէնը:

Մարմինով կայտառ կայտառ, արեւնը մաքուր ու կաթի պէս փրփուրն երակներուն մէջ, վարդի պէս իր բոցավառ միսը, չէր կրնար խառնուիլ ասանկ քէնի նման թարախոտ հեղուկի մը:

Լոյս պէտք էր իրեն համար: Իր մարմինը լոյսով կրնար իր գեղեցկութիւնը ու կեանքը պահել: Լո՛յս, լո՛յս, լո՛յս իր մարմինին համար: Իր աչքերը ջինջ ու բոլոր երկինքներու արբբաղան լոյսերուն պէտք ունէին:

X

Կէս օրի մօտ, շունչ մը առնելու համար, Արշակ դեղձենիներու տակը կեցած, երբ Շողիկենց պարտէզին կը նայէր, խելքը գլխէն թռած, Սերգօ դառնալով իր կնկանը, ըսաւ.

— Մենք հոս կ'աշխատինք, նայէ՛, տղադ բանը գործը թողուցեր, դէմացը կը նայի:

Ու դառնութեամբ գլուխը օրօրելով աչքերը չկրցաւ զատել իր տղէն: Ասանկ պարագաներու, կ'ուզէր որ, իր կինն ալ բան մը ըսէր: Մինչդեռ, մէջքը ծռած հողէն, ան կ'աշխատէր ու բաներ կը մրմռար՝ որոնց իմաստը՝ քիչ մը անհասկնալի, աւելի կը զայրացնէին զինքը, ու երբ ալ չէր ըլլար, կը կանչէր իր տղան: Իրեն այնպէս կուգայ որ, կենալով ծառերուն տակ, լռութեամբ նայած տանը, ան, աւելի կը մօտենար Շողիկենց պարտէզին: Եւ հոնեա, կարծես անոր առջեւ էր իր տղան, ու խորհրդաւոր խռովկութիւն մը կը փոխանակէին: Ու ոչ՛ ա՛փ կը նայէր, փայլուն տաքութիւն մը կը տեսնէր Շողիկենց պարտէզին վրայ: Հոն, ադամանդներու պէս կը շողային լոյսերը, եւ արեւը՝ կը հոսէր առատութեամբ: Դիմացի երկինքին տակ, այս պահուն, իր աչքերուն շատ բան կ'երեւար: Իր տղուն կոնակը դարձուցած իրեն, երբ դիմացը կը նայէր, տարբեր մարդ մըն էր ան բոլորովին: Աչքերուն մէջ միայն կը յիշէր տասնի յաղթական կեցած մարդիկ, ու եթէ կ'ուզէր պոռալ, ձայնը կը խեղդուէր կոկորդին մէջ, չէր կրնար պոռալ, իրաւ որ ան, կ'երեւար խորհրդաւոր մէկուն պէս: Մինակ անոր կեցուածքը հազար պատմութիւն կ'արժէր:

Ու կեցած տեղը, իր պարտէզը կը պզտիկնար, խեղճնալ տեղ մը կը դառնար աչքերուն, այնքան աղքատիկ որ, կ'ուզէր ճիչ մը արձակել: Ու, «Հովն ալ հեռացեր է պարտէզէս», կ'ըսէր: Կուրծքը կը բանար, ձեռքը կը քսէր կուրծքին, ու «քրտինքին մէջ խեղդուեր եմ», կը փսփսար, երբ իր կինը, այս անգամ բարութեամբ կը նայէր իրեն:

Շատ անգամ, կը զարմանար Շուշան իր ամուսնոյն վրայ: Բայց, անոր ճակատէն հոսող քրտինքը երբ կը տեսնէր, կը բռնէր իր սիրտը, կը պահէր իր զուարթութիւնը, ու անուշութեամբ մօտենալով, կ'ըսէր, - «Տղայ են անոնք, տարիքը առնելով, կը մառնան»: Ցուցուած. — «Մենք ալ տղայ ենք եղած, բայց ասոնց տղայութիւնը տարբեր է, խելքս չի հասնիր», կը պատասխանէր իր ամուսինը: Այս անգամ իր ձայնին մէջ տրտմութիւնը կը լսուէր, որովհետեւ իր կինը, կը նայէր իրեն՝ մայրենի եւ կնոջական զգացումներու բոցովը գեղեցկացած:

X

Սրտին մէջ իրենց պարտէզը կը ճառագայթէր իր հորիզոններով: Մեղեդիներու պէս իջած էին հոն ձայները: Արեւ կար իր ներսը, արեւով լուացուած իրենց երկինքին արեւը՝ փայլուն, փայլուն, փայլուն:

Պարտէզէն վերադարձեր էր Արշակ: Ու նորէն բառը կ'արձագանգէր իր հոգիին մէջ.

— «Աշխատէ՛, աշխատէ՛»:

Ու աշխատութեան միեւնոյն խորանը, միեւնոյն ողջագուրումը ու հրաշքը կը ծնէր իր ներսը, երբ գիրքը ձեռքը՝ կը կարդար, ու բան մը կը յափէր իր աչքերով:

Այդ իրիկունը, գիրքին գծած պատկերները կը խառնուէին իր հոգիին. Հրաշալի այցելութիւն մըն էր այս բանը իրեն համար, ու լռութեամբ կը նայէր իր հօրը ու մօրը:

Որովհետեւ իր աչքերը կը պղպղյին, իր լռութիւնը աչքի կը զարնէր: Բայց, այս անգամ քիչ մը զուարթ կուրծ, հայրը նայեցաւ իրեն:

Ի՞նչ կար: Գլուխը կախած՝ կը կարդար, կը կարդար, կը կարդար: Անոր երեսը կը նեղէր զինքը, ու սիրտը կը խուսէր: Երեսին կարմիրները մածուցանդ՝ կը կարմրէին աւելի, ու մարմինը կարծես կը վառէր: Ու կ'ուզէր դիտողութիւն ընել, կ'ուզէր պոռալ ու բան մը ըսել իր տղուն՝ քիչ մը հանդարտելու համար: Ու յանկարծ գիրքին անունը կրկին միտքը ինկաւ ու ինքնաբերաբար ըսաւ.

« Մեր կեանքին պատմութիւնը »

Ուրտեղէ՞ն գտած էր այս գիրքը: Ասանկ գիրք մը ուրտեղէ՞ն իր տունին մէջ խօթած էր: Ամէն անգամ կը չարչարուէր՝ երբ այս գիրքին անունը աչքերուն առջեւ կուգար, յետոյ արտնեղութեամբ կը լռէր ու կը ծախէր մը լռեր: Այս անունը, իր խելքը մտք կը գրաւած էր: Մանաւանդ այս վերջին օրերուն, ո՛ւր որ կ'երթար՝ միասին կ'իյնար ան, ու իրարու այդ անունը կը կրկնէր:

ԱՐՄԷՆ ԱՆՈՒՇ

(2) (Շար.)

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ

Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— «Վերջերս կայացաւ Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ Շրջանային Ժողովը, որ յառաջիկայ տարուան համար ազգային քաղաքական ուղեգիծը կը ճշդէ հետեւեալ յայտարարութեամբ.

«Շրջանային Ժողովը յառաջիկայ շրջանը (1937-38) հռչակեց ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԻ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԻ, բոլոր պիտանի ուժերու համախմբումով, յանուն հայ ժողովուրդի ինքնապաշտպանութեան։ Այս գերագոյն առաջադրութեամբ, կուսակցութիւնը պիտի փորձէ իր կարելին, ազգեբանական պատրաստութիւնը դիւրացնելու եւ ճամբան հարթելու համար»։

Եթէ հնարաւոր ըլլար վերջին տասնըհինգամեակի ընթացքին դաշնակցական մամուլին մէջ ազգային համերաշխութեան եւ միացեալ ճակատի մասին գրուածները ի մի հաւաքել, պատկառելի մէկ քանի տասնեակ հատորներ պիտի ունենայինք

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏ։

Եթէ Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ Շրջանային Ժողովը ազգային միացեալ ճակատի վրայ համագործակցութիւն մը կը նկատէ հրամայական, ամբողջ դաշնակցական մամուլը այս մասին յարդ ուրիշ կարծիք ունեցած չէ արդէն

Հ. Յ. Դաշնակցութեան արխիւները այս բովէն ալ պիտի կրնային հաստատել միեւնոյն որոշման բոլոր շրջաններու գերագոյն մարմիններու գործունէութեան ուղեգիծ ըլլալը։ Եթէ նոր է յայտարարութեան ձեւն ու ոճը, նոր չէ սակայն ոգին ու ինքը ուղղութիւնը։ Փաստը այն է որ, ուր Դաշնակցութիւնը խումբ մըն է ունեցեր, հոն ազգային շրջանակներու հետ համագործակցութիւնն ու միացեալ ճակատ կազմելը եղած է հիմնական ուղեգիծ Դաշնակցականին համար։

Տարիներ շարունակ համազգային միութեան մը պէտքին անխոնջ ջատագովը մնաց մեր կուսակցութիւնը, ու տարիներ շարունակ միացեալ ճակատով մեր կարիքներուն դարմանին մասին խորհելու առիթողականութիւնը չեղաւ։

Եթէ չիրականացաւ այդ պահանջներէն մին կամ միւսը, անտարակոյս Հ. Յ. Դաշնակցութեան մօտ պէտք չէ փնտռել առոր յանցանքը։

Այս բովէն ալ չենք փափաքիր խօսիլ չիմացութիւններու մասին։

Պարզ է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը աւելի յստակատես քան ուրիշներ, իր դէպ վտանգը որ պառակտուած ազգային կեանքէն պիտի յառաջանար։ Արդ, եթէ ուրիշ որեւէ հայ քաղաքական կազմակերպութենէ մը աւելի ան կը ցանկար ներքին համերաշխութիւն, պատճառը այն էր, որ կը նախատեսէր Փիզիքապէս ու տնտեսապէս քայքայուած եւ հիւծուած ալ-խարհացրիւ հայութեան սպառնացող աղէտը։

Այս պահուս ալ վտանգը եւ աղէտը դամոկլեան սուրի նման կախուած են ՚ի նկազմակերպ ու պառակտուած ժողովուրդներու գլխուն։ Այխալ՛ այս խնդրին մէջ բացառութիւն չի ճանչնար. պիտի ստանձարութեան ու տրորուին անոնք, որ կամաւոր խուլ եւ կամաւոր կոյր կ'ըմբռնեն ու չեն ուզեր լսել ու տեսնել աշխարհատարած ահազանգն ու գալոց վտանգը։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այսօր չէ որ կը նախատեսէ ներքին համերաշխութենէ զուրկ, պառակտուած ու անկազմակերպ ժողովուրդներու սպառնացող վտանգը, ո՛չ։

Սարսափելի պիտի ըլլար ու նոյն իսկ աններելի, եթէ երբեք աշխարհը դղրդող նոր բարդ խնդիրներու ազդեցութեան արդիւնք ըլլար իր նախատեսութիւնը.

Այն օրէն որ հայութեան համար ստեղծուեցաւ գաղթաշխարհը, այդ օրէն, դէպքերու բնական բերումով ու զարգացումով, Հ. Յ. Դաշնակցութեան համար ծնաւ 850.000 գաղթական հայութեան սպառնացող վտանգը չէզոքացնելու տեսակէտով միացեալ ճակատի մը կամ համագործակցութեան մը պէտքը։

Որովհետեւ այս ուղղութեամբ եղած կոչերն ու համոզումի արտայայտութիւնները կը կրեն աւելի քան 15 տարիներու պատմութիւն։

Կ'ընդունինք որ, մեծ եւ զօրաւոր ազգերու բոլորին հետ բաղդատմամբ ոչինչ ըլլինք մենք. կ'ընդունինք որ, մեր վերելքը — ամէն մարզի մէջ — հարիւրապատիկ աւելի փայլուն ու դրական պիտի ըլլար, եթէ երբեք առաջին օրէն իսկ գործունէութեան սեփական ուղեգծով մը ընթանայինք։ Հակառակ մեր համեստ ուժերուն, շատ հեղ գիրար խաչաձեւեցինք, ու խոստովանինք, որ անպակաս եղան նաեւ յարուցուած կամաւոր արգելքներ ու դժուարութիւններ, որոնք պատճառ դարձան մեր այժմու բազմաթիւ վէրքերուն։

Կորած անցած ենք առաջին հանգրուանը, ամուլ եւ անպտուղ արդիւնքով դժբախտաբար։

Այժմ կանգնած նոր օրերու սեմին առջեւ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտեան Եւրոպայի ամբողջ շրջանի Գերագոյն մարմինը ահա կը յայտարարէ, թէ 1937-38 տարին պիտի փորձուի դարձնել ի նպաստ միացեալ ճակատի գաղափարին իրագործման նուիրուած ճիգի շրջան մը։ Շրջ. Ժողովի բացատրութեամբ. «Կուսակցութիւնը պիտի փորձէ իր կարելին, ազգեբանական պատրաստութիւնը դիւրացնելու եւ ճամբան հարթելու համար»։

Եւ որովհետեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ինչպէս Արեւմտեան նոյնպէս Արեւելեան կամ Կեդր. Եւրոպայի մէջ ու այլուր այս հարցի մասին երկու տեսակէտ չունի, հայ կազմակերպութիւններուն կը մնայ ըմբռնել օրուան քաղաքական կացութեան լրջութիւնը եւ բաց այնմ ճշդել իրենց դիրքը, միացեալ ներքին ճակատ մը կազմելու պէտքին շուրջ»։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ՀԵՏ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊ

«Մաթէն»ի մէջ Իվ Տէլպար կը գրէ.—

Կարմիր յոբելեանի տարւոյն համար Ստալին խոստացած էր իր «հպատակներուն» որ երջանիկ եւ զուարթ կեանքը պիտի գար նուիրագործել շինարարական ընկերվարութեան յաղթանակը»։

1937 տարւոյն իրականութիւնը դիկտատորին խոստումներուն տուաւ եղերական կատակի մը նկարագիրը։ Զանգուածային գնդակահարութիւններն ու մաքրագործումները գերազանցելով ամէն սարսափ, ահա իրենց ետեւէն կը բերեն նոր աղէտ մը, — սովը, որ հետեւանք է ընկերվարական հողագործութեան քայքայումին։

Կառավարական տեղեկագիրները յառաջապէս բարձր ցոյց կուտան հացային արդիւնաբերութիւնը,— 14 եւ 15 սեպտեմբեր թուակիր պաշտօնական վիճակագրութեանց համաձայն, հունձքը այս տարի 35—40 առ 100 աւելի էր անցեալ տարուան հունձքէն։ Սակայն գիւղացին գիտէ թէ սուտ են այդ տեղեկութիւնները։

Վոլկայի շրջանին մէջ, Ուկրանիոյ նախկին դիկտատորը, Պոստիշեւ, ցոյց տուաւ թէ ո՛րքան անհամապատասխան էին իրականութեան, հրատարակուած վիճակագրութիւնները։ Այնքան որ կեդրոնական կառավարութիւնը 38 միլիոն րուբլի նպաստ եւ նոր արժէքով սերմեր տուաւ Վոլկայի շրջանի հողագործութեան։

Գերմ նահանգին մէջ սովխոզներու հարիւրին 33ը առանց նախագահի կը մնայ, կոլխոզներու հարիւրին 25ը վարչական պաշտօնեայ չունի։ Պատճառն այն է որ բնակչութիւնը կը գաղթէ, փախչելով սովին առջեւէն։ Դոնի եւ Քուպանի նահանգներուն մէջ, որ այնքան համբաւաւոր են իրենց արգասաբեր հողերով, շարունակ ըմբոստութիւններ կը ծագէին վերջերս։ Քննութիւնը ցոյց տուաւ որ պատճառը սովն է։ Կոմկուսին նոր քարտուղարը, Իվանով, յայտարարեց թէ պաշտօնական տեղեկագիրներուն պատճառաբանութիւնը սուտ է բոլորովին։ Այս ամէնը առիթ դարձած է շատերուն՝ յիշել գործավար Սիրցովի մէկ մարգարէական յայտարարութիւնը։ 1930ին պաշտօն տրուեցաւ Սիրցովի քանդել 28 միլիոն գիւղացիական մենատնտեսութիւններ եւ հիմնել 240.000 կոլխոզներ։ Իր պաշտօնը կատարելէ վերջ, Սիրցով կը գրէ տեղեկագրին տակ. «Կոլխոզի գրութեան ամբողջական հաստատումը ի վերջոյ պիտի կործանէ երկիրն ու գիւղացիները»։ Անմիջապէս ձերբակալուեցաւ։ Բայց ամէն մարդ կը յիշէ անոր մարգարէութիւնը այսօր, երբ սովը կը սպառնայ։ Ստալինի խոստացած բարգաւաճ կեանքին տեղ 1937 տարին բերաւ սովի տարափը։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԴՐԱՄԻ ԵՒ ԱԳՐՈՒՍՏԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանքի վերջին արժեզրկումին պատճառաւ դառնութիւնները կը սաստկանան օրէ օր։ Բոլոր ուտեստեղէններու գինները կը բարձրանան։ Համեմատական բաղդատութիւն մը անցած տարուան հետ ցոյց պիտի տայ թէ, բոլոր ապրանքներու գինները կրկնապատիկէն աւելի եղած են։

Չարաշահութիւններն ալ անպակաս են։ Առիթէն օգտուելով մարդիկ յագուրդ կ'ուզեն տալ իրենց անկուշտ ախորժակներուն։ Դրամական գործառնութեանց միջոցին մանաւանդ շատ աւելի յաճախադէպ են այդ չարաշահութիւնները.

*** Դամասկոսի պալատին մէջ գումարուած ժողով մը հետեւեալ որոշումները տուած է.—

1) Առաջնակարգ անհրաժեշտութիւն ներկայացնող արտադրութեանց ու տնտեսական նիւթերու գիներուն ճշդում՝ ժամանակ սակացոյցի մը պատրաստութեամբ.

2) Գործաւորներու աշխատավարձերու բարելաւման խնդիրը.

3) Դրամանիշի, շաքերու եւ Օսմանեան ոսկիին շուրջ կատարուած շահագործութեանց դադրում.

4) Զեղչի սակին կրճատում.

5) Սեղանաւորական եւ ուրիշ դիւրութիւններ առեւտուրին.

6) Ելմտական ու առեւտրական շուկաներու գործունէութեան հսկողութիւն.

7) Տեղական արդիւնաբերութեան քաջալերում։

*** Վերջերս, Դամասկոսի շուկաներուն եւ մասնաւորապէս Սուք Համիտիէի առեւտրականները հանրագրութիւն մը ստորագրած էին, կառավարութենէն պահանջելով Օսմանեան ոսկիին գործածութիւնը արգիլել Սուրիոյ մէջ։

Այս հանրագրութիւնը, որ ստորագրուած է հարիւրաւոր յայտնի առեւտրականներու կողմէ, ներկայացուեցաւ վարչապետին, առեւտրական պատուիրակութեան մը կողմէ։

Առեւտրականները կը պահանջեն.—

1. Արգիլել Օսմ. ոսկիին գործածութիւնը։ 2. Կրճատել կալուածական վարձքերը։ 3. Քննութիւն կատարել ներկայ տագնապի մասին։

Վարչապետ Ճէմիլ Մէրտէմ պէյ անմիջապէս պատասխանելով առեւտրականներուն, յայտարարած է, առաջին պահանջի մասին.

— Անկարելի է ջնջել Օսմանեան ոսկիով կատարուած գործառնութիւնները, որովհետեւ այդպիսի որոշում մը մեծ վնաս պիտի պատճառէ երկրին։

ՀԱՅԵՐԷՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Պոլսոյ մէջ 37 տնօրէններ կրթական տեսչութեան հրաւէրով գումարում մը ունեցան Կեդրոնական վարժարանին մէջ, ի ներկայութեան կրթ. քննիչ պէյ Իսմայիլ Հաքքըի որ յայտնեց թէ գործածուած հայերէն գիրքերը պէտք է Թուրքիոյ մէջ տպագրուած ըլլան եւ Հանրապետութեան դէմ որեւէ ակնարկութիւն չպարունակեն։ Կարելի եղածին չափ իւրաքանչիւր կարգի յատուկ ըլլան։ Յայտնեց նաեւ թէ Մանուէլ Աստուածատրեանի «Գիտութեան Դասեր» դասագիրքը պիտի չգործածուի։ (Անկէ առաջ ընդունուած էր եւ հեղինակը նոր շարք մը պատրաստած եւ հրատարակած էր վերջերս)։ Թէեւ Դուրեան Սրբազանի «Ընթացք ի Գրոց բարբառ»ին համար տարակուսանք ըրաւ քննիչը, ըսելով որ Երուսաղէմ տպագրուած է, բայց ներկաները յայտնեցին թէ անոր տեղը բռնելիք ուրիշ գիրք չկայ, եւ քննիչը հաւանեցաւ։

Սիպիլի «Թանգարան»ին մասին որ եւ է խնդիր չէ եղած. Հայերէնի համար ընդունուած են «Թանգարան», Մ. Սուլթի «Բաբելոն»ը, Գազանճեանի «Արածան»ը, Անտոնեանի «Գանձարան»ը

Գիտութեանց համար՝ Անդրանիկ Կարապետեանի, Մարլեանի եւ Գէորգեանի դասագիրքերը։

Թուաբանութեան համար Աստուրեանի, Համբարձում Ցարութիւնեանի եւ Գարեգին Գավաֆեանի գիրքերը։

Կրօնքի համար՝ Զարմայր Ծ. Վրդ.ի եւ Մանուկեանի «Մաղկաքաղ»ը։ ●

Գրաբարի համար Դուրեան Արք.ի, Մ. Սուլթի եւ «Ոսկեղէն Դպրութիւն»ը։ Ֆրանսերէնի վրայ աւելցած են Հինդլեանի նոր գիրքերը։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Թալէաթ փաշա ուզելով դարձեալ հանդարտեցնել գրգռուած մտքերը, ինքզինքը պահ մը զսպելէ եւ զգացումներուն իշխելէ վերջ ըսաւ.

— Ինչ որ է, այլեւս եղածը եղաւ։ Այդ խնդիրները նորէն գրգռելէն օ եւ է շահ չի գար։ Անշուշտ օր մը կը դղջան իրենց ըրածին վրայ։

Թալէաթի այս խօսքերուն վիճաբանութիւնը փակուած կը նկատուէր։ Տօքթ. Նազըմ ոտքի ելլելով ըսաւ.

— Ես կը մեկնիմ։ Ձերմակեղէններս թրջած էի, պէտք է լուամ զանոնք։

Տօքթ. Նազըմի այս խօսքերուն վրայ ներկաները չկրցան զսպել իրենց խնդուքը։ Գիտէին արդէն որ Տօքթ. Նազըմ իր ճերմակեղէնները իր ձեռքերովը կը լուար։

Տօքթ. Նազըմ ոչ միայն լուացք կ'ընէր, այլ իր կերակուրներն ալ ձեռքով կը պատրաստէր։ Նոյնիսկ կ'ըսէին թէ, Միւնիխ բնակած ատեն մօտակայ դաշտերէն և պարտէզներէն ձեռքովը փայտ կը ժողվէր եւ վառելով իր կրակարանին մէջ կը տաքնար։

Տօքթ. Նազըմի մեկնումէն վերջ, Թալէաթ փաշայի տանը մնացողները սովորական պրեճի խաղին նստան։ Բացուող ցանկը նորոգուեցան։ Այդ ցանկերուն մէկն ալ Մէհմէտ Ջէքիի խնդիրն էր։ Կարելի է Պոլսեցիներ կը յիշեն այդ մարդը։ Ընդհանուր պատերազմէն առաջ եւ պատերազմի օրերուն «Ազգային Պաշտպանութիւն» անուն շաբաթաթերթ մը կը հրատարակէր։ Մէհմէտ Ջէքի անունով չէ, այլ «Եահուտի սէրտէրի» անունով յիշուելու արժանի այդ մարդը իրականին մէջ Հրեայ մըն էր։ Նէյլօն կոչուող այս սէրտէրի, ժամանակին Թուրքեւրոյն պատերազմին իբրեւ լր-

Տու(?) — բազրող մասնակցած էր եւ վերջէն մօտենալով Սուլթան Համիտի մարդոց, կրօնափոխ եղած էր։ Ան իր հրատարակելիք գիրքին մէջ Համիտի մարդոց կեանքին ու գործին մասին գովեստով խօսիլ խոստացած էր։ Այդ ձեւով կարեւոր քանակութեամբ դրամ շորթելէ վերջ կորսնցուցած էր հետքը։

Սահմանադրութենէն վերջ վերադառնալով Թուրքիա, սկսած էր հրատարակել նորէն իր շաբաթաթերթը։ Ատեն մը այնքան համբաւաւոր դարձաւ ան որ Սուլթան Րէշատ անոր ոսկի ժամացոյց մը նուէր տուաւ։ Ի ծնէ գերմանացի ըլլալով, ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին, Թուրքեւգերման յարաբերութեանց մէջ ալ կարեւոր դեր խաղացած էր։ Սակայն, ստորիկանութիւնը հասկնալ որ ան պարզ խաբեբայ մըն է, վերջէն, սահմանէն դուրս վռնտուած էր։

Ընդհանուր պատերազմէն վերջ, Մէհմէտ Ջէքի Պերլինի մէջ տեսնուեցաւ։ Այդ միջոցին Պերլինի ջուրերը շատ ցեխոտ ըլլալով, կարծեց թէ հոն կրնայ դիւրաւ ձուկ որսալ։ Իր թերթը սկսաւ վերահրատարակուիլ։

Շնորհիւ Գերմանիոյ ներքին տակնուվրայութեանց, Մէհմէտ Ջէքի կըցաւ գործ մը տեսնել, առանց ապաւինելու համայնավարներուն եւ սոցիալ դեմոկրատներուն։ Ամէնէն կարճ եւ կարուկ միջոցին՝ շարլաթանութեան պարկաւ գլուխը։ Կարծեց որ Պերլին գտնուող Թալէաթ փաշային եւ ընկերներուն բախելով պիտի կրնայ կարեւոր գումարներ քաշել։

Սակայն Իթթիհատի մարդոց դէմ պայքարելու համար պէտք էր միջոց մը գտնել։ Օր մը ան, Պերլինի մէջ հանդիպեցաւ Իսմայիլ Հաքքըին։ Այս երիտասարդը Իթթիհատ Թէրագգըին կողմէ Պերլին ղրկուած էր ուսում ստանալու համար։ Մէհմէտ Ջէքի զայն տեսնելուն պէս յիսկոյն մօտեցաւ եւ ըսաւ.

— Իսմայիլ Հաքքը, շատ նեղութեան մէջ եմ։ Եթէ Թալէաթ փաշան քիչ մը օգնէ ինծի, շատ երախտապարտ պիտի մնամ։ Կը հաճի՞ք հաղորդել իրեն այս խնդրանքս։ Երբ սակայն ան յայտնեց որ Թալէաթ փաշան չի ճանչնար, Մէհմէտ Ջէքի սպառնալիքի անցաւ.

— Եթէ այս խնդրանքս չհաղորդէք իրեն եւ մինչեւ մէկ շաբաթ ինծի վերջնական պատասխան մը չտաք, կը սկսիմ Իթթիհատ Թէրագգըի դէմ գրել։

Իսմայիլ Հաքքը նկատի ունենալով որ Մէհմէտ Ջէքիի պէս մէկը ընդունակ է ամէն տեսակ զէշութիւն ընելու, շուտով պատասխանատուութիւն ստանձնել։ Վերջապէս սակայն, Մէհմէտ Ջէքիի սպառնալիքները հասան Թալէաթ փաշայի ականջին։

Ահա այդ ցաւոտ օրը քննութեան նիւթ կը դառնար նաեւ անոր դրամ ուզելու պարագան։

(16) (Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Առուի անցք մը կը զատէր առաջին արտը յաջորդէն։ Երկրորդ արտը մըսան. Քանի մը քայլ առնելէ վերջ, Առիւծ Գիւլոյի ոտքերը կ'թռուեցան ու կամաց մը նստաւ մեղմօրէն հեկեկալով։ Այդ արտը հօրենական մեծ արտն էր. Գիւղացիի համար եզներուն մէջ կայ հատ մը, տան սիւնը, զոր կը սիրէ հարազատ զաւկին նման։ Այդպէս ալ արտերուն մէջ կը լինի մէկը, հարուստ հողով, որ բերքի առատութեամբ կը լեցնէ ամբարները, վասն հունձքի ժամանակ բնտանիքի գոյութիւնը կը փրկէ։ Տնտեսութեան «աչքի լոյսն» է ան։ Այդպէս էր մեծ արտը Գիւլոյի տան համար։

Գիւլոն գտանէն բուռ մը հող ճանկեց, տարաւ շրթներուն մէկ երկու անգամ համբուրեց, աչքերուն եւ ճակտին քսեց, մինչ արցունքի խոշոր կաթիլները կը կաթկթէին հաստ պեխերու վրայ։

Մեծ արտը կը գտնուէր Յաատուրի հողերու վերջացած կէտի վրայ, ուրկէ անդին կը սկսէին Ջէտկան գիւղի հողերը։

Տանտիրկու հակայ դէզեր երկու շարքի վրայ շարուած էին։ Ամէն մէկ դէզը երեք բարդ էր, մէկ բարդը երեսուն խուրձէ բաղկացած։

Աչքերու արցունքը թեւով սրբեց Առիւծ Գիւլոն, քանի մը անգամ խաչակնքեց եւ «կա Փուլթկու Սուրբ Գէորգ» կանչեց ու ընկերոջ հետ միասին սողալով հասաւ արտի կէսը։ Ինչպէս կը սպասէր, արտին հսկող պահապան չկար.

Եւ ի՞նչու լինէր։ Ով կը համարձակէր Հասան աղայի մալին կամ չօփին ձեռք տալ։ Չէ՞ որ աղայի թեւը երկար էր, ուրը՝ կտրուկ։ Վայրենի բոց մը վառեցաւ Գիւլոյի աչքերուն մէջ։ Չէ, չուտով, շատ շուտով Հասան աղան խելքի պիտի գար, պիտի իմանար թէ ո՞վ է Առիւծ Գիւլոն։

— Առ գէտնք,— ձէթոտած լաթի կտորները երկընցնելով փսփսաց Գիւլոն,— ես առջի շարքէն, դուն լէ ետեւներուն կրակ կուտաս։ Հիմա շատ շարժէ, քէ տեսնամ, կէծել կրակի պէս։

Առաջուց որոշած էին դէզերը Ջէտկանի կողմը դարձած ճակատներէն կրակ տալ, որպէսզի Յաատուրի կողմէն բոցերը քիչ մը ուշ երեւնային։ Այդ պարագային իրենք ապահով կը նային հեռանալ։ Առիւծ Գիւլոն առաջ անցաւ դէպի դէզերու հեռաւոր ծայրը։ Ստաճանն ալ նոյն ուղղութեամբ առաջացաւ եւ վերջի դէզէն կրակ տալով սկսաւ ետ դառնալ, ճամբուն վրայ գտնուածներն ալ կրակելով։ Հազիւ երեք կամ չորս վայրկեան տեւեց գործողութիւնը, երբ Առիւծ Գիւլոն ալ միանալով Թօփալ Ստաճանին, վազէ վազ անցան յաջորդ արտը եւ գետի եզերքի ստուերոտ ուռիներու տակ կանգ առին։

Բոցը՝ նախ խուրձերու արտաքին մասերը լիզելով, բարձրացաւ մինչեւ դէզերու կատարները՝ բռնկող լուցկիի մը արագութեամբ, յետոյ կարծես թէ մարեցաւ, բայց չանցաւ երեք չորս վայրկեան, յանկարծ ալիք ալիք բարձրացող բոցերու լեզուները ամէն կողմէ շրջապատեցին դէզերը։

Հրդեհի սարսափնահար ուժեղնալուն հետ գիւղերուն խաւարը կը նահանջէր, լուսաւոր հրապարակ մը գոյանալով։

Ցանկարծ խոր լռութիւնը թնդաց որոտացող հրացաններու ձայներէն։

Հրդեհի առաջին տպաւորութիւնը տուաւ Ջէտկանը, յետոյ Թօշեան գիւղը եւ ամէնէն վերջ Յաատուրը։ Խաղաղ լռութեան մէջ հրացաններու որոտը ալիք ալիք կը տարածուէր՝ խուլ արձագանգ ձգելով դաշտի վրայ։

Հրացաններու ձայներուն հետ Ջէտկանի, Թօշեանի եւ Յաատուրի կողմերէն հաւաքի ձայները օդին մէջ իրար գիտան. «Հաւար, ալ հաւար, դէզերը այրեցին, հաւար ալ հաւար»։

Երեք գիւղերու բնակիչները սրտատրոփ ոտքի ցատկեցին։ Արդեօք որո՞ւ դէզերը կ'այրէին։ Գիւղերու հեռաւորութիւնը եւ գիշերուան խաւարը անհնարին կը դարձնէին ճշդորոշել հրդեհի վայրը։ Ամէն մէկը իր հողերու շրջանին մէջ կը համարէր զայն։ Գիւղացիներէն ոմը բոպիկ, ոմը չապիկ վարտիկով, ոմանք ալ զինուած՝ ուղիղ գծով կը վազէին դէպի կրակը։ Իսկ գիւղերու մէջ մնացողները, մեծամասնաբար կիներ ու երեխաներ, տանիքներու վրայէն ձայն ձայնի տըւած կը շարունակէին պոռալ. «Հաւար, ալ հաւար»...

Յաատուրի ամբողջ բնակչութիւնը լեղապատառ դուրս թափած էր տուներէն, կարծես երկրաշարժ մը պատահած լինէր։ Տղամարդիկ կը վազէին, ծերերը իրարու կը պատմէին բազմաթիւ համանման դէպքեր, կիներն ու երեխաները տանիքներէն«հաւար» կը պոռային եւ կամ երգիքէ երգիք իրարու հետ բարձրաձայն կը վիճէին.

Հասան աղան ալ հաւարի ձայներէն արթնցած բարձրացեր էր տանիքը, ուր ցածիկ աթոռակի մը վրայ նըստած կը դիտէր անօրինակ հրդեհը։ Թշնամութեան համար զէզ վառելու հին սովորութիւնը միշտ ալ գոյութիւն ունեցած էր Ալաշկերտի դաշտին մէջ, բայց այդ տարի, կարծես սահմանադրութեան բարիքներէն մէկը լինէր, նման դէպք մը դեռ չէր պատահած։ Անշուշտ շատ անգամներ Հասան աղան տեսած էր դէզերու այրուիլը, բայց այս անգամուանը հրակայ բան էր, կարծես դէզերուն հետ միասին կ'այրէր գետնի հողն ալ։ Ամբողջ դաշտի վրայ լուսեղէն պատկ մը կը տարածուէր։

Հասան աղան սանձ մը մինակը նստած կը դիտէր, երբ Յաատուրի Ութս Ցակոբը մօտեցաւ անոր քով եւ գետնի վրայ նստաւ։

— Բէկ, Աստուած քեզ պահէ, համան կրակ է, շատ դէզեր վառուած պիտի եղնին։ Գեղէն շատ մարդ գընաց, բայց դեռ մէկը ետ չեկաւ խապար բերող։ Աստուած զուռնմանի տունը աւրէ, մարդ ասոր հացին չէ ձեռք կուտա՞յ ....։

— Հըմ, տուշմանի գործ կ'երեւայ. Ջէտկանի հողերուն մէջ է կրակը։

— Հա բէկս, ինծի ալ այդպէս կ'երեւայ, Ջէտկանի հողերուն վրայ է, — աղային դուր գալու համար կեղծաւորաբար համաձայնեցաւ Ութս Ցակոբը, թէեւ աչքի չափով կը կարծէր թէ Հասան աղայի արտի դէզերն էին վառուողները։

Իրարու ետեւէ գիւղի առաջաւոր համարուած մարդիկն ալ եկան Հասան աղայի երդիքը ու շրջապատեցին զայն։ Ամէնէն վերջը եկաւ ծերունի քահանան։

— Տէրտէր, կը տեսնե՞ս, թամաշայի նստեր ենք,— խնդաց բէկը,— համան կրակ է։

— Ընողին ձեռքը չորնայ,— անիծեց քահանան,— Աստուծմէ գտնայ։

Ներկաներէն ամէն մէկը տարբեր կարծիք մը կը յայտնէր. կային որ Թօշեանի հողերուն մէջ կը տանէին կրակը, բնազդօրէն իրենց գիւղի սահմաններէն հեռու նետելով հրդեհի վայրը. կային որ Ջէտկանի հողերուն վրայ կը տանէին. մէկ երկուքն ալ, որոնք կը կասկածէին թէ Յաատուրի հողերու վրայ է կրակը, հեռաւորութենէն զատելով կը մտածէին Հասան աղայի մեծ արտի վրայ, բայց այդ մասին խոհեմաբար կը լռէին։

Մօտ ժամ մը անցնելէ վերջ, խաւարի մէջ հեռուէն խօսակցութեան ձայներ լսուեցան գիւղացիներու՝ որոնք կը վերադառնային հրդեհի վայրէն։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

գործական նախկին գործավարը, փաստաբան Լակեցէ, հողագործական գըլխաւոր տնօրէնը՝ Բասիլացէ, Ծուլինսկի շրջանին կեդր. գործադիր կոմիտէի նախկին նախագահը, կոլխոզի մը նախագահը :

Այս մահապարտներէն զատ, տասնական տարի բանտարկութեան դատապարտուած են կոլխոզի երկու նախագահներ, իսկ ութ տարուան՝ ուրիշ մը :

Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ նախկին վարչապետը խոստովանած է որ իր գլխաւոր նպատակն էր վերահաստատել քաղքենի - դրամատիրական կարգուսարքը եւ անհատական հողագործութիւնը՝ ի նպաստ կուլակներու, առեւտրական ազատութիւնը, նախկին ալէկներուն վերադարձնել աղքատ գիւղացիներուն բաժնուած հողերը, վերադարձնել կղերին առանձնաշնորհները եւն.: 1934ին վարչապետը Պաթումի մէջ հանդիպած է Մերեթիթիաձէի եւ վրացի Կուրկաձէի, որոնք իրեն խոստացեր են Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի աջակցութիւնը: Միացեալ հակայեղափոխական կեդրոնը կը բաղկանար թրոցքիական, ֆաշական եւ մենշեւիկ ներկայացուցիչներէ, նախկին ալէկներէ, նախկին ազաներէ եւ հարուստ գիւղացիներէ: Երբ ապստամբութիւնը պայթէր, պիտի գնդակահարուէին Պաթումի խորհրդային իշխանութեան ներկայացուցիչները: Լորտկիփանիձէի բնակարանին մէջ գտնուած են օտար ռեկեդրամներ որ տրուած էին լրտեսական կազմակերպութենէ մը: Հակայեղափոխական կեդրոնը ահաբեկչական արարքներ կը կազմակերպէր ծխախոտի եւ եգիպտացորենի տունկերու, արջառի ոչնչացման եւ մեքենաշարժ արօրներու կայաններու կազմալուծման համար եւն.:

*** Մոսկուայի թերթերը կը գրեն թէ, վերջին 24 ժամուան ընթացքին 19 հոգի մահուան դատապարտուած են Խ. Միութեան զանազան մասերուն մէջ: Վճիռները անմիջապէս գործադրուած են :

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի նոտաները Իտալիոյ

Անգլիական եւ Ֆրանս. կառավարութիւնները պաշտօնապէս հրաւէր ուղղեցին Իտալիոյ՝ որպէսզի բանակցութեան մտնէ, Սպանիոյ կացութիւնը քննելու եւ մասնաւորապէս օտար կամաւորները հոն քաշելու համար: Այս առթիւ երկու պետութեանց Հռոմի գործակատարները բերանացի բացատրութիւններ ալ տուին, կէս ժամ մնալով Իտալիոյ արտաքին նախարարին քով :

Թէեւ ծանուցագիրներուն բովանդակութիւնը չէ հրատարակուած, բայց կ'ըսուի թէ երկու կառավարութիւնները յայտնած են որ ֆրանքօ-սպանիական սահմանագլուխը պիտի բացուի, եթէ Իտալիա հոն չքաշէ իր կամաւորները: Ցոյց չկայ որ Իտալիա ընդունի այս պայմանը: Ընդհակառակն, Հռոմի մէջ վճռած են փութացնել պատերազմին վախճանը եւ ամէն աջակցութիւն ընծայել զօր. Ֆրանգոյի յաղթանակին համար :

Մուսոլինի օդաչուութեան գացած ըլլալով, պատասխան չպատրաստուիր երեւութապէս առայժմ :

Նոր սպառնալիք Պաղեստինի մէջ

Պաղեստինի անգլիական իշխանութիւնը շարունակելով իր խստութիւնները, երկու արաբ երեւելիներ եւս ձերբակալեց: Բոլոր աքսորականները ղրկուեցան Հնդկաց Ովկիանոս, հեռաւոր կղզի մը: Սաֆատի արաբական բոլոր խանութները փակուած են: Կիրակի օր բուռն հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցաւ Երէխական թաղին մէջ: Հայֆայի մէջ ալ խանութները եւ նաւահանգիստները փակուած են, յեղափոխականներու ճնշումին վրայ: Կ'ըսուի թէ Երուսաղէմի քաղաքապետ պիտի ընտրուի անգլիական հպատակ մը: Միւֆթին կը շարունակէ փակուած մնալ Եօմէրի մզկիթին մէջ: Այս առթիւ յայտարարութիւն մը ուղղելով Արաբներուն, կը յորդորէ հանգիստ կենալ եւ բանալ խանութները: Կարգ մը թերթեր կը գրեն թէ Մոսկուայի գործակալներն են որ կը հրահրեն Արաբներու ապստամբութիւնը :

Էթովպիա դիմադրութիւն կը շարունակէ՞

Ոստիկանութիւնը շաբաթ օր ձերբակալեց իտալացի անիշխանական մը, Տանիէլօ Փիէրոթթի կամ Ցիօմպէրթի կամ Փուաչիթա, որ պահուած էր Գիւթ Շօմոնի մօտ, բանուորուհիի մը քով: Լուրջ կասկածներ կան թէ հեղինակը կամ մեղսակիցն է Էթուալի դէպքին: Կառավար մը պատմած է թէ ինքն էր որ այս մարդը եւ ուրիշ երեք ընկերները Էթուալի մօտ փոխադրեց սեպտեմբեր 11ին, թէ անոնք երկու ծրարներ ունէին, թէ Փիէրոթթի կանչեց գինքը եւ վճարեց կառքին վարձքը, 4 ֆրանք 40. Ամբաստանեալը հակասական պատասխաններ տուած ըլլալով, խստօրէն կը հարցաքննուի: Զինքը պահող բանուորուհին ալ հսկողութեան տակ առնուեցաւ :

*** Ապահովութեան տեսչութիւնը ձերբակալեց երկու Փարիզցիներ, Մորիս Ռօյէն եւ Տմիթրի Սմիրէնսքի, որոնք ամբաստանուած են թէ մէկ ամիս առաջ Լօզանի մէջ սպաններ էին օտար կազմակերպութեան մը լրտեսը, Իգնաս Ռէյս: Այս գործին համար ձերբակալուած է նաեւ Փարիզուհի մը, Ռընաթ Շթէյնէր, որ ամէն բան խոստովանելով, յայտներ է թէ ինք հրապուրելով ճաշարանի մը մէջ քաշեց Ռէյսը, եւ միւս կինակէն զարկաւ սպաննեց, Լօզանի մօտերը :

<u>ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ</u>

ԱՆԳԼԻՈՅ ՑԱՇԻՍԹՆԵՐԸ ցոյց մը սարքած ըլլալով Լոնտոնի մէջ, հանդիպեցան բանուորներու բուռն յարձակման: 18 հոգի ծանրապէս վիրաւորուեցան եւ հիւանդանոց փոխադրուեցան:

ՀԻԹԼԷՐ ուժգին ճառ մը խօսեցաւ «Հունձքի օրուան» առթիւ եւ նորէն շեշտեց թէ Գերմանիա պէտք ունի գաղթավայրերու :

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԲԱՇԽ Ցրգ շարքին վիճակահանութիւնը, որ տեղի պիտի ունենար կիրակի օր, յետաձգուեցաւ յանկարծ, անձրեւի պատճառով: Ճարպիկ մարդ մը գտնած թիւերը կը ծախէր, սակայն ձերբակալուեցաւ :

ԳԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆՆԵՐԸ կիրակի օր ցոյցեր կատարեցին 25 քաղաքներու մէջ, թոշակի յաւելում պահանջելով:

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Թունուզի մէջ. Մէկ հոգի սպաննուեցաւ, 16 հոգի վիրաւորուեցան :

ՉԻՆԹԻ ՆՈՐ ՊԱՀԵՍՏՆԵՐ երեւան հանուեցան Ֆրանսայի զանազան մասերուն մէջ: Ձախակողմեան թերթերը կ'ըսեն թէ բոլոր զաւածիրներն ալ ֆաշականներ են :

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ անհետացման առթիւ, խուզարկութիւններ կատարուեցան ռուս զօրավար Թուրքուլի բնակարանին մէջ: Ռուս մեծ - դքսուհի Օլկա, որ Տանըմարքա կը բնակի, ցաւակցական նամակ մը ուղղած է Տիկին Միլլէրին, բանտին մէջ...

Այրի Տիկին Զարուհի Պապօնեան, Տէր եւ Տիկին Գալէնտէրեան, Օր. Մայտա Պապօնեան, Տէր եւ Տիկին Գամէր Շիրինեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Արամ Թագւորեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Արամ Կէմճեան եւ զաւակունք, Օր. Արաքսի Պալըքճեան (Պոլիս), Տիար Տիգրան Պալըքճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Օհաննէս Սուքիասեան եւ զաւակը (Պուքրէշ), Այրի Տիկին Նշանուհի Հ. Գալէնտէրեան եւ զաւակունք, ինչպէս նաեւ Ղուկասեան, Նազարէթեան, Գիւլպիւլեան, Տէօվլէթեան, Խամէրեան, Փարաեան ընտանիքները եւ բոլոր ազգականները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆԻ

(Նախկին անդամ Պոլսոյ ազգ. երեսփ. ժողովի)

յանկարծական եւ ցաւագին մահը որ տեղի ունեցաւ 2 հոկտեմբեր, շաբաթ առաւօտ

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ 6 հոկտեմբեր չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 1ին, հանգուցեալին բնակարանը, 3, Rue Mozart, La Barre - Deuil:

ՀԱՂՈՐԴ. ՄԻՋ. — Շոգեկառք առնել Gare du Nordէն եւ իջնել La Barre:

ԾԱՆՕԹ. — Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել :

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

9 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին

Գրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ, (146. Chemin des Chartreux)

Կը Նախագահէ Ընկ. Հ. ՍԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ

Կը բանախօսեն ընկերներ

ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒ Վ.ՍՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

կը վերաբացուի հոկտեմբեր 12ին իր նախապատրաստական եւ լիկէոնական շրջաններով:

Սկսած են արձանագրութիւնները:

Դիմել Տնօրէնութեան հասցէին՝

Direction du Collège Moorat-Raphael

Ai Carmini, Venise. (Italie,)

ՄԱՀԱԶԴ

Ցաւով կ'իմանանք յանկարծական մահը Յօզէֆ Համբարձում Թաթարեանի, որ ծնած է Կեսարիոյ մէջ, 1882ին: Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ուրբաթ, Հայոց եկեղեցին մէջ, շրջապատուած հայ եւ օտար բարեկամներով, ինչպէս նաեւ Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութեան անդամներով ու Կ. Խ. Քուժաքեանի պաշտօնէութեամբ

ՓՆՏՌՈՒԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթը՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Լիոնի ծախու թերթեր ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Le Gérant : Վ. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (36)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

›››› • ‹‹‹‹

Թոմաս էֆէնդին սովորութիւն ունէր միշտ մեծ մարդկանց անունով բաղանալիքներ կարդալ, եւ ցոյց տալ թէ ինքը նրանց հետ յարաբերութիւններ ունի, եւ ինչ որ կամենայ, կարող է կատարել:

Մերունի Խաչօն, թէեւ յիմար մարդ չէր, բայց այնքան շատ հարուածներ էր կերել այս տեսակ մանր էֆէնդիներից, որ միւս գիւղացիների նման ինքն էլ հաւատում էր թէ նրանք ինչ որ կամենան, կարող են կատարել: Այս պատճառով, լսելով էֆէնդու վերջին խօսքերը, թէ նա Վարդանին Սիբիր ղրկել կը տայ, վեր կացաւ եւ կապալառուի ծնկները գրկելով, արտասուքը աչքերում սկսեց աղաչել.

— Ի սէր Աստուծոյ, մի կորցնէք նրան, իմ ալեւոր գլխին բաշխեցէք, ղուք գիտէք որ նա խենթ է ...

Էֆէնդին առժամանակեայ մտածութիւնից յետոյ պատասխանեց.

— Քեզ եմ բաշխում, ծերունի, ոսկի-հասեւ քո տան հացը կերել եմ:

ԺՁ.

Փորձանքը խումբերով է գալիս, երբ կամենում է խաւարեցնել եւ խանգարել ընտանիքի բարօրութիւնը: Ամէն կողմից դժբախտութիւնը սկսել էր պաշարել ծերունի Խաչօյի տունը. ամէն կողմից սպառնում էին նրան զանազան տեսակ վտանգներ :

Վարդանի կռիւը Թոմաս էֆէնդու հետ ծանր ազդեցութիւն գործեց ամբողջ ընտանիքի վրայ: Տանեցիներից ոմանք խօսում էին եւ ծիծաղում էին էֆէնդու երկչոտութեան վրայ եւ գովաբանում էին Վարդանին, իսկ ոմանք մեղադրում էին նրան, ասելով, խենթ է եւ իր լեզուն պահել չը գիտէ: Աւելի զայրացած էին Վարդանի դէմ Խաչօյի որդիներից մի քանիսը, Օհանը եւ Ցակօն: Նրանք ասում էին, թէ ի՞նչպէս կարելի է կառավարութեան մարդուն այնպէս խայտառակել: Կառավարութեան մարդը ոչ միայն իր պաշտօնակատարութեան ժամանակ, այլեւ մասնաւոր կեանքի մէջ, նրանց կարծիքով, պաշտօնական նշանակութիւն ունէր, նրան հակառակել անկարելի էր :

Ոչ սակաւ անհանգիստ էր եւ ծերունի տանուտէրը: Նա թէեւ չէր մեղադրում Վարդանին, բայց որքան էլ խրատած լինէր նա, այսուամենայնիւ, նրա վարմունքը էֆէնդու վերաբերութեամբ անպատեհ էր համարում: Ծերունի Խաչօն լաւ էր ճանաչում էֆէնդու հոգին. այդ հին չարագործը պիտի աշխատէր վնասել Վարդանին, եւ եթէ վնասել չը կարողանար, նրան չատ հեշտ էր իր վրէժխնդրութիւնը թափել խեղճ ծերունու տան վրայ: Կապալառուն օրինաւոր պատճառներ ունէր մտնելու տանուտէրին կառավարութեան առջեւ, նրա համար, որ իր տանը ընդունում էր Վարդանի նըման նշանաւոր կոնտրաբանդիստին:

Միւս կողմից, ծերունի Խաչօն զրկւում էր իր մեծ յոյսից: Նրա մտատանջութեանը չափ չը կար, սկսեալ այն րոպէից, երբ լսեց Վարդանի բերնից, թէ Թոմաս էֆէնդին մի քանի անգամ ամուսնացած է եղել եւ զանազան տեղերում կիններ է թողել: Այդ մարդու համար էր նշանակել նա իր Լալային, հիմայ նրա բոլոր յոյսերը ոչնչացան:

Բայց ինչո՞վ եւ ո՞րպէս կարելի էր ստուգել, թէ Վարդանը ուղիղ էր ասում: Թէեւ ծերունին նրան ստախօս չէր համարում, բայց ո՞վ է իմանում, կռիւի մէջ յայտնուած ամէն ճշմարտութիւն կասկածաւոր է թւում :

Իսկ այդ զարշելի եւ անամօթ կապալառուի ի՞նչն էր գրաւում ծերունի Խաչօին, որ ցանկանում էր իր սիրելի աղջկայ բախտը կապել մի այնպիսի խաբեբայի հետ: Ծերունին գիտէր, որ նա մի անզուսպ, անխիղճ եւ ցած հարստահարիչ է, թէ նրա համար ոչինչ սուրբ բան չը կար, թէ նա պատրաստ էր իր շահերին ամէն բան զոհել: — Այսուամենայնիւ, ծերունին ամէն բան մոռանում էր, երբ իր առջեւ տեսնում էր իշխանութիւն :

Նա մի հին նախապաշարմունքով միշտ պատրաստ էր խոնարհուել մուտիրի առջեւ: Նրա կարծիքով, արքունի մուլթեզիմի, այդ փոքրիկ պաշտօնեան մարդու մունետիրի մէջ ծածկւում, անյայտանում եւ ոչնչանում էին ամէն տեսակ անպղնութիւններ: Պաշտօնը սրբում էր կեղտերը :

Այս պատճառով ծերունի Խաչօին խիստ հրապուրիչ էր ունենալ էֆէնդու նման մի փեսայ, որ բարձր էր հասարակ ամբոխից, որի առջեւ բոլորը խոնարհւում էին: Ծերունին որքան էլ պարզ եւ արդարամիտ մարդ լինէր, բայց որպէս տանուտէր, որպէս մի ամբողջ գիւղի գլխաւորը, ունէր իր փոքրիկ փառասիրութիւնը: Նա դժուար կը համաձայնուէր իր աղջիկը տալ մի հասարակ գիւղացու, մանաւանդ երբ այնպիսի խորհրդաւոր պայմանների մէջ էր պահել եւ մեծացրել նրան: Թոմաս էֆէնդու ընտրութեան մէջ նա ունէր մի ուրիշ գործնական նպատակ եւս: Ինքը որպէս տանուտէր, անդադար յարաբերութիւններ ունենալով տեղային կառավարութեան հետ, էֆէնդին կարող էր շատ դժուարութիւնների մէջ օգնել նրան: Իսկ այժմ նրա յոյսերը միանգամով ոչնչացաւ ...

Այդ բոլորի հետ, եթէ նրան յայտնի լինէր, թէ ի՞նչ վիճակ է սպասում իր սիրելի Լալային քիւրտ Ֆաթթահ բէկի կողմից, այն ժամանակ զուցէ գերեզմանը միայն կարող կը լինէր վերջ դնել խեղճ ծերունու ցաւերին: Բայց որդիները դեռ նրան ոչինչ չէին յայտնել :

Այդ զաղտնիքի կսկիծը ցեցի նման ուտում եւ մաշում էր նրա որդիների մանաւանդ Հայրապետի եւ Ապօի սիրտը միայն, որոնք, իրանց եղբայրների հետ ունեցած անյաջող խորհուրդից յետոյ, չգիտէին, թէ ի՞նչ պէտք էր անել իրանց քրոջ կուսութիւնը ապատ պահելու համար:

Ի՞նչ կը լինէր խեղճ Լալայի վիճակը, երբ Քիւրտ բէկը կը յափշտակէր կը տանէր նրան հօր տնից. կարո՞ղ էր նա մահմէտականի կին լինել, թէ նա քոյր Սոնայի նման իր կեանքի զառնութիւնները կը վերջացնէր անձնասպանութեամբ ...

Այդ բոլոր մտատանջութիւնները լալայ բոլոր տխուր թախիծները Լալայի համար էին, բայց նա միայն էր որ այն ժամանակ իրան ուրախ էր զգում եւ իրան բախտաւոր էր համարում :

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :–: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլեւս երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 6 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3543

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի ԽՆԴԻՐ ՆԵՐՔԻՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ

Նախարարական խորհուրդի շաբաթ օրուան նիստին մէջ, որ բացառիկ հանգամանք ունէր, տնտեսական եւ ելմտական խնդիրներուն հետ, մասնաւորապէս քննուեցաւ կասկածելի օտարականներու հարցը:

Այս առթիւ տրուած որոշումներու ամփոփումը հաղորդեր էինք երէկ, եւ ընթերցողները տեսան թէ ո՛րքան յուրջ հոգեր կը ծանրանան օրուան վարիչներուն վրայ:

Տնտեսական — ելմտականը շատ ալ բացատրութեան չի կարօտիր: Երբ Փրանքը 144 — 145էն 150 - 151ի կը բարձրանայ Փարիզի սակարանին մէջ, նոյնիսկ նախարարական խորհուրդի յայտարարութենէն վերջ, դիւրին է եզրակացնել թէ որքան վարպետօրէն լարուած են բացասական ուժերը: Եւ կառավարութեան առաջին հոգը պիտի ըլլայ վերահաստատել վստահութիւնը, որ առաջին պայմանը կը կազմէ տնտեսական վերակազմութեան:

Քաղքենի-դրամատիրական օրկանները շատ ալ չեն հաւատար թէ կարելի է վերահաստատել վստահութիւնը, առանց հիմնական փոփոխութիւններու:

Գլուխն ըլլալով հաստատիր «Թան»ը, անոնք բնական չեն սեպեր Շօթանի դահլիճին նոր ճիգը՝ դէպի չափաւորութիւն, եւ աւելին կը պահանջեն: Եւ կը կարծեն թէ այդ աւելին պիտի կրնան ստանալ, եթէ աջերը մեծամասնութիւն շահին կիրակի օրուան ընտրութեանց մէջ: Երեսփոխանական ընտրութիւն չէ որ կը կատարուի, այլ գաւառական: Բայց եւ այնպէս, արդիւնքը կրնայ ազդել հանրային կարծիքին վրայ:

Արդէն իսկ, աջակողմեան եւ ձախակողմեան հատուածները բուռն պայքար կը մղեն, կարելի եղածին չափ շատ քուէ շահելու համար:

Կուսակցական օրկանները անշուշտ ամէնէն աւելի կ'ազդեն հրապարակը, ամէն տեսակ հաւաստիքներ շռայլելով, կամ աւելի սեւ օրեր նախատեսելով:

Քիչ — շատ չափաւոր համարուած «Մաթէն»ն անգամ ուժգնօրէն կը հնչեցնէ ազգայնական մարտակոչը.

— «Քուէարկեցէք մարքսեան խռովարարութեան դէմ, որ կարգապահութեան եւ ապրելու բնակաւորութեան: Մարքսականութիւն,— ահա թշնամին: Այս պէտք է ըլլայ նշանաբանը՝ բոլոր Ֆրանսացիներու տնտեսական եւ ընկերային գործունէութեան մէջ»:

Ուրիշ թերթեր շարք-շարք թուանշաններ կը տպեն, ապացուցանելու համար ազգ. տնտեսութեան քայքայումը, անվստահութեան ծաւալումը, դրամագլուխին փախուստը,— հետեւաբար եւ ֆրանքին թուլացումը անկումը:

«Թան»ի քրոնիկագիրը դիտել կու տայ թէ՝ 1935 ապրիլի բացիկրը Գանք տը Ֆրանսին ոսկի պահեստը կը հասնէր 82 միլիարի. իսկ այժմ վերջին հաշուեկշիռը հազիւ 56 միլիառ կը ցուցնէ: «Բայց այս ֆրանքները այն չեն ինչ որ էին 1935ին: Ասոնք 43 միլիկրամ ոսկի պարունակող ֆրանքներ են, ոչ թէ Փուանքարէի 65.5 միլիկրամնոց ֆրանքները: Եթէ զանոնք հաշուենք Փուանքարէի ֆրանքներով, Գանք տը Ֆրանսի պահեստը կը ներկայացնէ միայն 37 միլիառ, ինչ որ կը նշանակէ մօտաւորապէս 55 առ հարիւր նուազում»:

Ինչպէս կառավարութիւնը, մամուլն ալ, այս հարցերուն հետ միասին, կը յուզէ կասկածելի օտարականներու խնդիրը:

Կառավարութիւնը արդէն յայտնեց իր որոշումը,— վերջ պիտի տրուի կարգ մը օտարականներու խլրտումներուն եւ ձեռնարկներուն: Այս առաջադրութեամբ ալ, Ներքին նախարարը կանոնագիր մը կը մշակէ, «անհրաժեշտ հսկողութիւնը եւ զսպումը գործադրելու համար օտար խռովարարներուն դէմ, ո՛վ որ ալ ըլլան»:

Տարակոյս չկայ թէ վերջին դէպքերը մեծապէս ազդած են թէ հանրային կարծիքին վրայ եւ թէ արտասահմանի մէջ: Եւ չարամիտներ կը շահագործեն այս դէպքերը, խախտել ներկայացնելու համար Ֆրանսայի ներքին ապահովութիւնը, ինչ որ ուղղակի կ'ազդէ նաեւ տնտեսական կեանքին վրայ:

Ի՞նչպէս պիտի գործէ կառավարութիւնը:

«Լ'Էօվր», արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, որ իր խօսքով՝ կառավարական օրկան, առջի օր խմբագրական մը նուիրած էր այս հարցին, հետեւեալ խորագրին տակ,— «Ա՛լ կը բաւէ որքան ահաբեկիչներ եւ դաւադիրներ գործեցին մեր մէջ»:

Իբրեւ պատասխան այն հարցումին դէմ բոլոր խռովարար օտարականները ֆաշիստական գործակալնե՞ր են, թերթը կը յայտարարէ.

—«Խռովարարները եկած ըլլան Իտալիայէն թէ Սպանիայէն, կեդրոնական Եւրոպայէն թէ Պալքաններէն կամ Ռուսաստանէն, ծայրայեղ աջ ըլլան թէ ծայրայեղ ձախ, միեւնոյն բանն է մեզի համար: Մենք Ֆրանսայի մէջ կրնանք ըլլալ, իրաւունք ունինք ըլլալու կարմիր կամ ճերմակ, կապոյտ կամ կանանչ: Բայց երբ ուրիշներ կը պայթին, երբ ատրճանակ կը խաղցնեն, մենք պէտք չունինք նախ գիտնալու պատրոյգը վառողին կամ բլթակը քաշողին քաղաքական գոյնը: Մենք չենք ուզեր թոյլ տալ որ «աւազակներ» մեզ: Եւ չենք հանդուրժեր որ Ֆրանսան ասպարէզ ընտրեն «իրենց հաշիւները կարգադրելու համար»:

Կը կարծենք թէ որ եւ է մեկնութեան չեն կարօտիր այս յայտարարութիւնները:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ՍՈՒԶԱՆԱՒ ՄԸ

»»»» • ««««

Անգլիական թորփիլանաւած մը վարնուեցաւ

Նիոնի համաձայնութիւնը առաջին հարուածը կրեց երկուշաբթի օր, երբ անծանօթ սուզանաւ մը թորփիլ արձակեց անգլիական «Պէզիլիսք» թորփիլահալածին վրայ, որ հսկողութիւն կը կատարէր Միջերկրականի մէջ, Ալիքանթէի բացերը (Սպանիոյ հարաւային արեւելեան կողմը): Սուզանաւը անմիջապէս անհետացաւ եւ անգլիական թորփիլահալածը իր կարգին յարձակման ձեռնարկեց, ռումբեր արձակելով ծովուն խորերը, բայց «արդիւնքը յայտնի չէ», ինչպէս կ'ըսէ պաշտօնական զեկոյցը: Եօթը անգլիական թորփիլահալածներ եւ երկու օդանաւեր ալ հետապնդումներ կատարեցին, միշտ ռումբեր արձակելով:

Անգլիոյ ծովակալութեան շրջանակներուն մէջ շատ կարեւորութիւն չեն տար այս յարձակման, զայն հետեւանք համարելով Միջերկրականի հսկողութեան:

Ծանրակշիռ կացութիւն Պաղեստինի մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, հանդարտութիւնը վերահաստատուած է Երուսաղէմի մէջ, բայց վախ կայ որ անցեալ տարուան անկարգութիւնները վերսկսին ուրիշ վայրերու մէջ: Երուսաղէմ - Հայֆա հեռաձայնը կտրուեցաւ երկուշաբթի օր: Երբ բանուորներ գացին նորոգելու, կրակ տեղաց շրջականներէն: Քիչ անդին պատնէշ մը երեւան հանուեցաւ: Անգլիական վաշտ մը շրջեցաւ Երուսաղէմի մէջ, հասկցնելու համար թէ հողատար իշխանութիւնը վճռած է խափանել որ եւ է անկարգութիւն.

Զրոյցի մը համաձայն, անծանօթ չարագործներ պայթեցուցած են Մուսուլ - Հայֆա նաւթուղին:

Գաւառական քաղաքներու մէջ Արաբները կը փակեն իրենց խանութները: Դաւադիրներ փորձեցին օդը հանել Երուսաղէմ - Հայֆա երկաթուղին:

*** Երուսաղէմի մուֆթին, որ միշտ փակուած կը մնայ եօմէրի մզկիթին մէջ, Արաբներուն ուղղած յայտարարութեամբ կը յորդորէ գործադուլ չհրաչակել, բողոքելու համար ձերբակալութեանց դէմ: Միեւնոյն ատեն կ'ըսէ թէ Պաղեստինի կառավարութիւնը իրաւունք չունի զինքը պաշտօնանկ ընելու, քանի որ ինք իսլամական Գերագոյն խորհուրդին նախագահ ընտրուած է Իսլամներու կողմէ եւ կրնայ արձակուիլ միայն անոնց միջոցաւ: Հողատար իշխանութիւնը նոր կանոնագիր մը կազմած է, որուն համաձայն մուֆթին այլեւս պիտի չկրնայ նախագահ ընտրուիլ իսլամական գերագոյն խորհուրդին:

Արաբական վարչական խորհուրդը չկարենալ գործակցիլ մուֆթիին՝ խառնակութիւններ յարուցանելու համար, կառավարութիւնը վար դրած է եկամուտին կէսը, ցնոր տնօրինութիւն:

Անգլիականը 150, տոլարը 30 փրանք

Ինչպէս գրած էինք, շաբաթ օր անգլիական ոսկին 153 — 154ի բարձրացաւ Լոնտոնի եւ Նիւ Եորքի մէջ, երբ տակաւին յայտնի չէին Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդին որոշումները: Այդ օրը Փարիզի սակարանը գոց ըլլալով, երկուշաբթի օր միայն պարզուեցաւ կացութիւնը: Անգլիականը բացուեցաւ 151.10ով եւ փակման ատեն կ'արժէր 150.10, իսկ տոլարը, որ բացուած էր 30.50ով, փակուեցաւ 30.30ով:

Մասնագէտներ դիտել կու տան թէ այս գիները աւելի նպաստաւոր են ֆրանքին համար քան կը նախատեսուէր:Սակարանը ակար էր երկուշաբթի օր, հակառակ պաշտօնական զեկոյցին որ կ'ըսէր թէ երկրին տնտեսական եւ ելմտական կացութիւնը առողջ է: Ֆրանսայի առեւտրականները կը կարծեն թէ կացութիւնը չի կրնար պարզուիլ յառաջիկայ ընտրութիւններէն առաջ,որոնք պիտի ունենան կիրակի օր: Թէեւ կառավարութիւնը յայտարարած է թէ այդ ընտրութեանց արդիւնքը պիտի չազդէ իր դրամական եւ տնտեսական քաղաքականութեան վրայ, բայց տիրող կարծիքը այն է թէ՝ «փախցուած» դրամագլուխին վերադարձը եւ հետեւաբար ֆրանքին ապագան կախում ունին գաւառական ընտրութիւններէն: Կիրակի օր պիտի հասկցուի թէ շարժումը դէպի ձա՞խ հակած է թէ աջ:

Իտալիոյ պատասխանին կը սպասուի

Գրած էինք թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա ժողովի մը հրաւիրած են Իտալիան, Սպանիոյ մասին խորհրդակցելու եւ մասնաւորապէս օտար կամաւորները ետ կանչելու համար:

Իտալիոյ պատասխանին կը սպասուի այսօր վաղը: Իրազեկներու կարծիքով, Մուսոլինի պիտի մերժէ ժողովի հրաւէրը, առաջարկելով խնդիրը քննել Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբին մէջ: Այս առթիւ, Իտալիա պայման պիտի դնէ նախ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը, եւ յետոյ քննել կամաւորները ետ կանչելու խնդիրը: Բնականաբար Գերմանիան ալ ուժ պիտի տայ այս տեսակէտին:

*** Հռոմի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կը հաւատեն թէ Իտալիա պիտի վաւերացնէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ կնքած համաձայնութիւնը՝ Միջերկրականի հսկողութեան մասին

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ խորհրդականը, Զօր. Միլխ, Փարիզ հասաւ երկուշաբթի օր: Զօրավարը համազգեստ հագած էր եւ իր հետեւորդներուն հետ դիմաւորուեցաւ ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչներուն կողմէ: Փոխադարձ ներկայացումներէն վերջը, օդանաւային նուագախումբը հնչեցուց գերմանական եւ ֆրանսական քայլերգները: Այս առթիւ զինուորական պատիւներ եղան գերման զօրավարին, որ հինգշաբթի օր Թէնս պիտի երթայ, ներկայ ըլլալու համար օդանաւային ցուցահանդէսին: Ֆրանսայի օդանաւային նախարարը շարք մը ընդունելութիւններ սարքած է ի պատիւ գերման հիւրին, որ Զօր. Կէօրինկի աջ բազուկն է:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ 10 տարիէն 25 տարուան բարձրացուց դատաճառներու բանտարկութեան պատիժը, անխախտ պահելով մահապատիժը: Կարծողներ կան թէ մահավճիռներու գործադրութիւնը պիտի նուազի այս օրերս, հոկտեմբերեան յեղափոխութեան 20ամեակին առթիւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉՈ՞Ի ԱՐԵՒ ՉԵՆՔ ՏԵՍՆԵՐ

Երկու երեք ամիս է ի վեր զրկուած էի Երեւանի «Գրական Թերթ»էն, որ աւելի շուտ կը հասնէր քան «Խ. Հայաստան»ը:

Առջի օր պատահաբար ձեռքս անցաւ թիւ մը,— 17 Սեպտ.:

Առաջին նորութիւնը որ դիտեցի, խմբագրին փոփոխութիւնն էր: Գ. Աբովը քշեր, տեղը ճշանակեր են ուրիշ մը .

Կը սպասէի: Դեռ շատ չըներ որ «Խ. Հայաստան»ըզգեստէ զետին կզարնէր «Գրական Թերթ»ը, ամբաստանելով թէ պէտք եղածին չափ չէ «մերկացուցած» հակայեղափոխական գրագէտները: Եւ մոռցեր է շեշտել, օրինակ, թէ Մաքսիմ Կորքին Սթալինի շնորհիւ էր որ շիտակ ճամբան գտաւ, դարձաւ յեղափոխական գրագէտ...

«Գրական Թերթ»ի այս թիւը ամբողջ էջ մը յատկացուցած է «ժողովուրդի երգիչներուն», — ուր աշուղներ՝ իրենց զոհարներով (չորան ալ սրտակերներով) ձօն մատուցանեն մեծութիւն մը՝ հաչակաւոր Ն. Զարեան:

Այս առթիւ, նոյն թերթէն կ'իմանամ որ, Սեպտ. 5ին աշուղները ժողովի եկեր եռեր են Երեւանի մէջ, նախաձեռնութեամբ Գրողներու Միութեան, եւ որոշուեր է անոնց յատագոյները առնել Միութեան մէջ:

Ի՞նչ կ'երգեն աշուղները:

Լսեցէք, Աշուղ Հրկէզն (?) է որ կ'երգէ.

Դու ողջ ժողովրդի արեւն ես պայծառ,
Անշամանդաղ, անշէջ դամբար Ստալին,
Անխոնջ կառավարիչ, անշեղ ղեկավար,
Առաջինի, մեծահանճար Ստալին:
Անարգ դեւը որքան լինի անհրկու,
Եւ որքան մոնչէ չես վախենայ դու,
Նրա կեանքի փտած ծառը կտրելու
Ունես զէնքն ու հնարը, Ստալին:
Մենք չունենք հիմա հողս ու հեծեծանք,
Քեզնով կը վարենք խաղաղ, բարի կեանք,
Քեզ նման առաջնորդը խիստ զուականն է,
Ցաղթող, հնարագէտ, ճարտար Ստալին:

Իսկ Աշուղ Շափազարը կ'արձագանգէ աւելի համարձակ.

Մի պարծենա դու երկնքում
Կամար կապող արեգակ.
Քեզնից լաւ է լուսաւորում
Ստալինը — արեգակ:
Ստալինի արեւի տակ
Մենք ապրում ենք երջանիկ,
Կարօտ չունենք ոչ մի բանի,
Մեր օրերն են երջանիկ:
Գովքի արժան մեր ղեկավար,
Մեծ Ստալին անկրկնահ,
Դու ողջ մնաս մեզի համար,
Արեւի պէս անմրման:

Հիմա կը հասկնամ թէ ինչո՛ւ մենք արեւ չենք տեսներ մեր գլխուն վերեւ:

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ՍԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Թուրք մամուլին արտայայտութիւնները Զօր. Իսմէթի հրաժարման առթիւ

ՆՄԲ.— Թուրք մամուլը կը ջանայ նուազեցնել Իսմէթ Ինէօնիւի հրաժարման նշանակութիւնը, անշուշտ համաձայն ընկերութենէն տրուած հրահանգին: Ինչպէս գրած էինք երէկ, տասն օրուան դադարման դատապարտուած է թուրքերէն Թան, որ առաջին անգամ հաղորդելով հրաժարման լուրը, զանազան ենթադրութիւններ ըրած էր: Այս թերթը կը գրէ վերջին թիւին մէջ.

— «Թաղմաժողովներուն առթէն Աթաթիւրքի ըրած մէկ խօսքը ծրագրի մը հանգամանքը ունի, որուն վրայ երկարօրէն ծանրացած էինք յօդուածաշարքով մը: Աթաթիւրք մատնանիշ ըրած էր թէ երկրին մէջ Հանրապետութեան ուղիներուն հետ միասին հին օրերէն մնացած ուրիշ կարգ մը ուղիներ ալ կան տակաւին: Այս խօսքէն ներշնչուելով՝ կրնանք ըսել թէ մեր առջեւ բացուած նոր շրջանին գլխաւոր յատկանիշները պիտի ըլլան հետեւեալները.—

1. Ցեղաշրջումին պահանջները լայն չափով տարածել: Հաշուեյարդարի ենթարկել անցած օրերէն մնացած պիւրօքրասիի ոգին որ տեղի կու տայ ժամանակի եւ ուժի վատնումներու:

2. Խօսելու իրաւունք չտալ յետադիմական, քանդիչ ու ժխտական ազդակներու: Ցեղաշրջումի շրջանակին մէջ գրական վերածնութեան ոգի մը ստեղծել, ազգին քաղաքական հասունութիւն ու հանրային գործերուն մէջ կենսունակ շահագրգռութիւն մը եւ վստահութիւն մը ցոյց տալը հնարաւոր դարձնել:

3. Մէկ կողմէ յեղաշրջումին սկզբունքները եւ պահանջները ամէն կողմ տարածել, ու միւս կողմէ՝ հանրային կեանքը ծրագրի մը վրայ հիմնել:

Դէպի առաջ շարժումը այսպէս բմբռնել՝ չի նշանակեր այսօրուանը քննադատել: Երէկ գոյութիւն ունեցող հնարաւորութիւններու եւ պայմաններու մէջ, կառավարութիւնը կատարեալ յաջողութեամբ կատարած է իր պարտականութիւնը, ու երկրին հաշուին՝ լաւ արդիւնքներ ձեռք բերուած են: Այդ արդիւնքներն են որ հնարաւորութիւն ստեղծած են վաղուան համար աշխատանքի աւելի լայն ու արդիւնաւոր ուղիներու մէջ մտնելու»:

Իսկ Ճիւմհուրիյէթ (Եռնուս Նատի), որ ուշ մնացած էր այս գործին մէջ, դիտել կու տայ (29 Սեպտ).

— «Բնաւ տեղը չկար արտակարգ հանգամանք մը վերագրելու կացութեան՝ այն պաշտօնական յայտարարութենէն վերջ թէ Իսմէթ Ինէօնիւ իր իսկ խնդրանքին վրայ, փոխ-վարչապետութիւնը յանձնուած էր Ճէլալ Պայարի: Ինչպէս Հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրքին՝ Ճէլալ Պայարի ղրկած «պուլյուրուլթու»էն կը հասկցուէր, վարչապետին արձակուրդը հետեւանք է «սիւրմընաժ»ի: 12 տարի անընդհատ վարչապետական յոգնեցուցիչ պաշտօնը կատարած Իսմէթ Ինէօնիւի ոչ միայն մէկուկէս ամիս, այլ անպայման ժամանակի մը համար քաշուիլ ուզելը ենթադրել շատ դժուար բան մը չէր: Այնպէս որ սխալ պիտի չըլլար Լուկէս ամսուան արձակուրդի բանաձեւը՝ զինքը շատ սիրող մեծ պետին կողմէ ցոյց տրուած արտասովոր համակրութեան նշան մը նկատել: Շատ բնական պէտք էր սեպել նաեւ որ այժմէն կարեւորութեամբ նկատի առնուած ըլլար փոխ-վարչապետին՝ վարչապետութեան անցնելու հաւանականութիւնը, բան որում անհրաժեշտ էր յօգնած մէկու մը հանգիստը, և այդ առթիւ որոշ հրամաններ տրուած ըլլային:Ահա այս էր վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւի նոյնինքն իր խնդրած արձակուրդէն վերջ կառավարական կացութեան մէջ հանրային կարծիքին դիւրաւ կարենալ գնահատելիք բնաւոր եղոյթը:

Ըստ մեզ, օրինական ոչ մէկ արգելք կար չընդունելու վարչապետին, հանգիստի համար, կառավարութենէն քաշուելու խնդրանքը եւ ձեռնարկելու անմիջապէս նոր դահլիճի մը կազմութեան: Այս միջին լուծման ձեւին մէջ որ ինքնին ցոյց կու տար Մեծ Պետին սէրը Իսմէթ Ինէօնիւի հանդէպ, օգուտ մըն ալ կար առ տեսակէտով որ նոր վարչապետը առիթ պիտի ունենար իր կառա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻՒԻ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ԱՌԹԻՒ

« Դահլիճի տագնա՞պ», — Թուրքիո՞յ մէջ:

Չափազանց մեծ անակնկալ մը ու չափազանց բնական երեւոյթ մը չէ՞ ասիկա:

Անակնկալ՝ բոլոր անոնց համար, որոնք վարժուած են Թուրքիան դիտել երեւութապէս:

Իսմէթ Ինէօնիւ, — աջ բազուկը Աթաթիւրքի, Ինէօնիւի յաղթականը, Լօզանի հերոսը, հակաքէմալականութեան գլխուն վերեւ երկաթէ մուրճը, գործադրիչը բոլոր ձեռնարկներուն, ու դեռ մինչեւ երեք շաբաթ առաջ՝ Ազգ. Մեծ Ժողովի բաժին տիրականը:

Անոր «հրաժարումը», սակայն, չափազանց բնական է անոնց համար, որոնք Թուրքիան վարժուած են դիտել իր յարաբերութիւններուն, իր պայմաններուն ու իր կարելիութիւններուն մէջ:

Ուրեմն, նոր « անակնկալ»ին մօտենալով այս անկիւնէն, ջանանք պարզել թէ ինչ «խնդրին էութիւնը»:

Բայց, նախ՝ ուշագրաւ պարագայ մը:

Առնէք մը ի վեր, Թուրքիոյ «ներքին» ու կարեւոր լուրերը կը հաղորդուին անգլիական աղբիւրէ: Թրաքական ըմբոստութեան պարագան թարմ է մտքերու մէջ: Ձայն տեղեկացուց «Թայմզ»ը՝ Էնկիւրիէն. հիմա՝ դահլիճի տագնապը, անշուշտ, — նոյն անգլիական աղբիւրէ: Կարծէք Անատոլուի գործակալութիւնը գոյութիւն չունենար: Եւ Էնկիւրին երբեք հնարաւորութիւն չունենար իր միջոցով իր լուրերը հաղորդելու:

Աւելին, — անգլիական խողովակով հաղորդուած այդ լուրերը կը տրուին թրքական կաղապարով: Այսինքն՝ այնպէս՝ ինչպէս Էնկիւրին յարմար դատէ՝ ժամանակի ու ձեւի տեսակէտէն: Թոյլ տուէք, «Տէյլի Թէլէկրաֆ» կամ « Թայմզ » առնէք մը ի վեր դադրած են Թուրքիոյ մէջ սեփական աչք ու լեզու ունենալէ: Ինչպէս մեկնել այս համակատարութիւնը: Պարզ է, — Անգլիան՝ թրքական խնդիրներուն մէջ՝ լեզուն տուած է Էնկիւրիին, նոյն խնդիրներու մասին Լոնտոնի գլուխը տալով անոր...

Երկրորդ պարագայ մը, — Իսմէթի հրաժարումը տեղի ունեցաւ Ազգ. Մեծ Ժողովի բացառիկ գումարումէն ու ցրուումէն անմիջապէս վերջ ու Նախագահին ակընեւութեան մէջ բաւական առաջ: Ու հարկ եղաւ «փոխվարչապետութեամբ» տանիլ գործերը:

Չափազանց ուշագրաւ է նաեւ կատարուած փոփոխումին այս ձեւը:

Իսմէթի հրաժարումը ինչո՞ւ չէին նախանձեցնէր նոյն օրերուն գումարուած Ազգ. Ժողովը: Ու Իսմէթ, տասնամեակի մը տէրն ու տիրականը Թուրքիոյ, ինչո՞ւ սպասէր Նախագահին բացումէն առաջ իր տեղը տալ փոխանորդի մը, — այն ալ քաղաքական այս չափազանց խառնակ օրերուն:

Հարկ է եզրակացնել, ուրեմն, որ Էնկիւրի լուրջ պատճառներ ունէր Ազգ. Ժողովին չբերելու այդ հրաժարումը ու նոյնքան լուրջ պատճառներ ունէր Նախագահէն առաջ փոխելու իր ղեկավարութիւնը:

Առաջինը, անշուշտ, առաւելապէս ներքին ժառանգութեանց արդիւնք էր: Զմոռնանք, որ Իսմէթ կը տիրակալէր ոչ միայն երկրին, այլեւ պայն «ղեկավարող» «ալը կուսակցութեան: Այս վերջինին մէջ եւս ան անոզոք եղաւ ու չքացուց բոլոր անոնք, որ իրեն հետ չուզեցին քալել: Ֆէթհին՝ իր «Ազատական» կուսակցութիւնով ծաղրանկարի կամ խրտուիլակի վերածուեցաւ Իսմէթի ճնշումին տակ: Րէճէպ Փէքէր, հալէբ նախկին ընդհ. քարտուղարը, որ ազգ. պաշտպանութեան գործավար՝ իսկ միլլիական օրերուն գործօն դէմքերէն մին էր(*), յանկարծ քլուեցաւ՝ Իսմէթի սպառնալիքին վրայ․․ Այսպիսի դէմք մը, բնականաբար, ոչ թէ կը հեռանայ, այլ կը քշուի: Եւ անյապաղ:

Հիմա, հակադրեցէք այս երեւոյթինը անոր երէկի անսասան դիրքին հետ: Ամուր դիրք մը, որ կը բնորոշէր նաեւ Թուրքիոյ ուժեղ դիրքը: Ու պարզ կ'ըլլայ, թէ ինչու Էնկիւրի խոյս տուաւ Իսմէթի «հրաժարումը» յանկարծ երկրի ժողովուրդին առջեւ դնելէ պաշտօնապէս: Ծէկարութիւն, առժամեայ հանգիստ, փոխ-վարչապետութիւն, — ձեւեր էին ասոնք, որոնց ստիպուեցաւ կառչիլ Էնկիւրին կարելի չափով նուազ յուզելու համար Թուրք ժողովուրդը: Եւ զայն «վարժեցնելու» մինչեւ ժողովին բացումը (1 նոյեմբեր):

Կասկած չկայ, որ Իսմէթ իր անձին հետ կապած էր նաեւ քարծիլակերպ մը, քաղաքականութիւն մը եւ տարրեր: Այն երեւոյթինը թէ իր հետ կը քշուին նաեւ ուրիշ գործավարներ, որոնց կարգին ժամանակաւորապէս Բիւզանդիոն Արասը, ցոյց կուտայ թէ երկրին արտաքին ու ներքին գործելակերպին, քաղաքականութեան ու նաեւ տարրերուն մէջ (Հալէբէ Ներս) հիմնական փոփոխութիւններու հարկադրանքին առջեւ գտնուած է Թուրքիան:

Թուրքերէն « Թան » կը գրէ. — « Այս փոփոխութիւնը տարակարծութենէ յառաջ չէ եկած: Մեր զարգացումի ճամբուն վրայ այնպիսի հանգրուանի մը հասնուած ենք, որ պէտք է ընդհանուրին աշխատող բաց օդին հանել եւ կարելիութիւն ընծայել անոր, որ ճիշդապէս իր յարմարութեան գիծին վրայ: Վարչապետական պաշտօնը որ անհրաժեշտ զարծուցած էր մեծ գինուորի մը եւ դիւանագէտի մը գոյութիւնը, այժմու նոր շրջանին մէջ մասնաւոր է անսասանդէտի մը անհրաժեշտութիւնը »:

« Թան » անշուշտ ինք ալ չի հաւատար իր ըսածին: Թուրքիան տնտեսական իր յեղաշրջումը կատարից անցնող տարիներու ընթացքին: Կէսդպետական զրութիւնը, զոր կիրարկեց, արդէն իսկ երեւոյթին է: Ու եթէ հարկ էր ղեկավարութեան փոփոխում մը մտնել, զայն պէտք էր ընել ...

(*) Րէճէպ Փէքէր էր, որ, յանձնաժողովի բաձակին վրայ ըլլալով յաբանուած երեք օր առաջ, Պոլսոյ Մուրթերուն ու Նուբարեան Ուսումնարանին կը հետաքրքրէր յարմարման համար հայ նշանակուած թուականին Էնկիւրին մէջ ըլլալով «Մեծ Ժողովին»-ին» մը կեղծիքը Աթէնքը խաբելու համար...

առ նուազն ուժ տարի առաջ: Այսօր, Թուրքիան տնտեսական նոր ուղղութեան մը առջեւ չէ ու չի կրնար ըլլալ: Բայց մը կա՛ տնտեսական հին գրութիւն է: Բայց մը առաջ՝ ամբողջական պետականացում:

Մնաց որ, դահլիճը միակամ էր տնտեսական բոլոր ձեռնարկներուն մէջ ու Իսմէթ մեծագոյն գործակիցն էր ճէլալ Պայարի՝ տնտեսական բոլոր ձեռնարկներուն մէջ: «Թան» մոռցա՞ւ իր վերջին բացառիկ թիւը, յեղափոխութեան տարեդարձին առթիւ, ուր մեծատառ կը փառաբանէր Իսմէթը՝ ոչ միմիայն իբրեւ տաղանդաւոր դիւանագէտ, այլեւ իբրեւ տնտեսական մեծ ուղեղ ...

Բայց, այս « հրաժարում »ը չհաղորդուեցաւ նաեւ Հալէբին: Նիօնի ժողովին առթիւ ան եւս նիստ գումարեց: Ու ան եւս յանկեկեցաւ թէ իր ցրուումին յաջորդ օրն իսկ՝ զեկուցած տուող վարչապետը... պիտի տկարանար ու պիտի «արժանէր »:

Համադրեցէք այս բոլորը ու դիւրին կ'ըլլայ հետեւցնել թէ ներքին — արտաքին տագնապ մը աւելի շատ, քան դահլիճի տագնապ: Կամ հիւանդ է կամ նոր շրջանին անյարմար (տնտեսական տեսակէտէ) Իսմէթը: Եթէ առաջինն է՝ ինչո՞ւ երկրորդը եւս կը յիշուի: Եթէ երկրորդն է՝ ինչո՞ւ ցոյց տրուեցաւ նաեւ առաջին պատճառը: Ու եթէ այդ երկուքէն մին կամ միւսն է, ինչո՞ւ «տկարացած» ու « նոր շրջանին անյարմար » զարձան նաեւ ուրիշ գործավարներ:

Վստահ, ինչպէս կ'ըսէինք, կան եւ արտաքին պատճառներ: Աւելի ճիշդ՝ ներքին պատճառները ծնունդն են արտաքին պատճառներուն:

Բիւզանդ Արասի փոքրացող ու սպառնացող Թուրքիոյ մասին կը խօսէինք վերջին անգամ՝ երբ տակաւին հրաժարումի շշուկն իսկ չկար:

Պայմանները այնքան աննպաստ դասաւորուեցան, որ Թուրքիան ստիպուեցաւ խոստովանիլ իր այդ պարտութիւնը: Դահլիճի փոփոխութիւն կը նշանակէ երկու բան, — անյաջողութիւնը ենթադ դահլիճին ու փոփոխումը անոր նախընտրած ճամբուն:

Իսմէթի Թուրքիան կը դողդողա՞ր խաղաղութեան վրայ: «Երկրէն ներս ու երկրէն դուրս խաղաղութիւն », — ահա ինչ որ ցանկաց ան տասնամեակ մը շարունակ: Ու այնքան ատեն որ իրապէս վտանգուած չէր արտաքին խաղաղութիւնը, երկիրը՝ ինչպէս նաեւ երկրին ղեկավարութիւնը եւս մը-նացին խաղաղ:

Հիմա այլեւս ալեկոծուած է արտաքին անդորրութիւնը: Միջերկրականի կոհակները անընդհատ կը բախին թրքական ծովափունքին: Հակայ պայքար մըն է որ իր թեւերը կը բախէ եւ Թուրքիա ստիպուած է դիմագրաւելու այդ բախումը:

Ուժո՞վ: Դժուա՞ր է ատիկա իրեն համար: Անկարելի՝ աւելի ճիշդը:

Իսմէթի հրաժարումը այդ դիմագրաւումի առաջին ու անճար փորձն է:

— « Տարակարծութիւն չկայ Աթաթիւրքի եւ Իսմէթի միջեւ », փութացեր էր հերքել Թուրքերէն Թան:

Կը խորհինք թէ իրապէս չկայ: Չէ՞ որ ամէն ինչ միասնաբար կ'ընէին: Ու չէ՞ որ «Հալէբը կայ», որ երաշխաւոր է լուծելու այդ « տարակարծութիւնը»՝ իր կամքը պարտադրելով (?) համար ե՛ւ Իսմէթին ե՛ւ Աթաթիւրքին:

Տարակարծութիւններ կան Թուրքիոյ եւ արտաքին ուժերու միջեւ: Եւ Իսմէթը այդ ուժերուն բախումին առաջին զոհն է: Կամ՝ Թուրքիոյ առաջին անդամատութիւնը:

Փորձենք, ուրեմն, բնորոշել ե՛ւ այս երեւոյթը...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

«ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԹՇՆԱՄԻՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԵՐԸ»

»»»» • ««««

Այսպէս էր վերնագրած «Փրավտա»յի Թղթակից Կոլլեկտիվ իր յօդուածը, որ ղրկած է Հեռագրով, Երեւանէն (28 սեպտեմբեր):

Այս յօդուածով, ինչպէս կարդացին ընթերցողները, կը հաստատուին «Տէյլի Թելէկրաֆ»ի տեղեկութիւնները. Հայաստանը նորէն կ'ապրի ահ ու սարսափի օրեր: Ոտքի տակ կ'առնուին ու կը ճզմուին հայ համայնավար կուսակցութեան վերջին մնացորդները: Ամատունի, Գուլոյեան, Գումեզին, Ակոպով եւ այլն կ'անուանուին «հայ ժողովրդի թշնամիներ», իսկ Հայկոմկուսի կեդր. Կոմիտէն, որ վտարած է այս բոլորը կուսակցութենէն, նամակով մը «բոլշեւիկեան խօսք» կուտայ Ստալինի «ոչնչացնել հայ ժողովրդի բոլոր թշնամիները»:

Ի՞նչ է պատճառը, ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այս նոր նշանակուած մարդիկը, որոնք ամէնէն հաւատարիմ ծառաները կը կարծուէին, կը վտարուին կուսակցութենէն եւ պաշտօնավարար բանտարկուած են արդէն: Կոլլեկտիվ հաղորդից եւ անոնց մեղքերը — հակայեղափոխութիւն, ազգայնականութիւն, քանդիչ ձեռնարկներ եւն: Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Ամատունի, վարչապետ Գուլոյեան, Բ. քարտուղար Ակոպով, հող. գործավար Գումեզին, այս պատասխանատու ղեկավարները, կուսակցութեան հանրածանօթ անդամները, Խ. Հայաստանը Ճանճեանի «Թաւիթուրջներէն» ազատողները այսօր դարձեր են «վնասարարներ Հայաստանի ծաղկող հողին վրայ »:

Այսպէս կը գրէ «Փրավտա»ն, անուղղ ճեղքի վրայ...

Կոլլեկտիվ տեղ մը կը գրէ — «Ամատունին դեռ 1924—1925 թուէն եղած է տրոցկիստ եւ այս պարագան ծածկեր է կուսակցութենէն: 1927-ին զազտնի նամակներ գրած է հայ ազգայնական ապեցիֆիզմի ղեկավար Աշոտ Յովհաննիսեանին, առաջարկելով անոր իր ծառայութիւնները կազմելու համար կուսակցութեան եւ հայ ժողովրդի դէմ »:

Կոլլեկտիվ շատ լաւ գիտէ, որ խորհրդային պայմաններու մէջ ոչ ոք կրնայ իրեն պատասխանել, զոնէ ըսելու համար, օրինակ, թէ Աշոտ Յովհաննիսեանը եղած է համայնավար, մինչդեռ «սպեցիֆիկներ» կը կոչուէին այն հայ մենշեւիկները, որոնք կ'ընդունէին հայ ժողովուրդի առանձնայատկութիւնները (Բախշի Իշխանեան եւ այլն): Այս խարդախութենէն վերջ, Կոլլեկտիվ դեռ կը հիմնաւորէ իր ըսածները, գրելով թէ լէնին 1905 ին խօսած է հայ սպեցիֆիկներու մասին, անուանելով զանոնք «ծընունդ մտ-իւրներու տիզմ »:

Ինչպէս կ'երեւայ հրատարակուած ամբաստանութենէն, Մոսկուա տենելով հայ ժողովուրդի արդար զայրոյթը կատարուած անիրաւութիւններու դէմ, ծախսուած հիմիլիոններու...

պատմութիւնը կը հնարէ, կոտորակելու համար Հայաստանի կառավարութեան եւ հայ համայնավար կուսակցութեան վերջին մնացորդները: Այդպէս վարուած են եւ միւս հանրապետութիւններու մէջ: Այս մեթոտը այն առաւելութիւնը ունի, որ մէկ կողմէ ժողովուրդը կը զգաէ երկրի տեղական կառավարութեան դէմ եւ միւս կողմէ հարուածելով տեղական ղեկավար ուժերը, հանրապետութիւնները կը վերածէ պարզ ռուսական գաւառներու: Հայաստանի դէպքերը ընդհանուր շղթայի մէկ օղակն են միայն:

Բոլոր «դաշնակից» հանրապետութիւնները, գրեթէ առանց բացառութեան ենթակայ են անխնայ մաքրագործման: Դեռ երեք շաբաթ առաջ Մոսկուայի կառավարական պաշտօնաթերթ «Իզվեստիա»ն կը գրէ զանազան «դաւաճանութիւններուն» մասին, որ տեղի կ'ունենան դաշնակից հանրապետութիւններու եւ ինքնավար շրջաններու մէջ: Այդ յօդուածէն կը պարզուի, որ Ուկրայնայի դաւաճանները կ'ուզեն եղեր իրենց հայրենիքը ծախել Լեհերուն եւ գերման ֆաշականներուն: Ուզբեկիստանի մէջ կ'աշխատին եղեր համաթուրանականները, Բելոռուսիայի մէջ անջատողականները անցած են եղեր ամէն չափ ու սահման: Եւ այսպէս գրեթէ ամէն կողմ:

Մարդիկ պատրուակներ կը փնտռեն ազգային անկախութիւնները հաշուեյարդարի ենթարկելու, կը հետապնդեն անգամ տեղական լեզուները: Այսպէս Բելոռուսիայի կրթական գործավարը կը հռչակուի « ազգայնական թրոցկիստ », որովհետեւ ռուսերէն լեզուն յայտարարեր է օտար լեզու: Բնականաբար անոր հեռացումով աշակերտները պիտի սորվին ռուսերէնը իբրեւ երկրորդ « մայրենի » լեզու: Նոյնը եւ Տաջկստանի մէջ:

Եւ ահա Հայաստանը, որ դաշնակցեր է ֆաշականներու հետ: Ճեղքուկ Ամատունին ալ ուզեր է ծախե՜լ իր հայրենիքը: Այս մասին ակնարկներ չեն պակսիր Կոլլեկտիվի Թղթակցութեան մէջ: Բոլոր « դաւաղիրները » եղած են գործակալները ոչ թէ օտար պետութեան մը, այլ... « Դաշնակներու »: Դաշնակցութեան մղձաւանջը հանգիստ չի տար Քրեմլինի իշխանաւորներուն...

Այսպէս Երեւանի համայնավարներ գրեթէ բոլորը զատուեցան՝ ազգայնականներու, թրոցկիստներու, «րանդիստ»ներու (աւազակ), մավզերիստներու, դաշնակ-գործակալներու, վնասարարներու շարքը: Համամիութենական Կոմկուսի « եղեռնական» վախճանէն յետոյ, իր վախճանը գրուաւ նաեւ «Հայկոմկուսը»: Այժմ ո՞վ պիտի ստանձնէ Հայաստանի ղեկավարութիւնը: Անշուշտ բացարձակապէս անարժէք, աննկարագիր եւ անյայտ մարդիկ, որ կուրօրէն պիտի հետեւին ստալինեան գծին: Ո՞րքան ժամանակի համար...

Ամէն պարագային տակ, Խ. Հայաստանի գլխուն իջած լախտը պէտք է որ մտածել տայ արտասահմանի քաղաքական հոսանքներուն:

Կը կարծենք թէ ժամը արդէն հընչած է, որ վերջնապէս ազգային գետնի վրայ կանգնած քաղաքական խմբակցութիւնները մէկ ընդհանուր ճակատ կազմեն, յանուն հայ ժողովուրդի փրկութեան:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որուն ամէնէն մեծ եւ «չարակամ» կարծուած ենթադրութիւնները այսօր կ'իրականան Խ. Հայաստանի մէջ, կը շարունակէ իր պայքարը յանուն Հայաստանի ազատութեան եւ անկախութեան, որոնցմէ հետք իսկ չէ մնացած այսօրուան Հայաստանի մէջ: Միւս ազգային հոսանքներն ալ պէտք են ըմբռնել այն ահաւոր վտանգը, որուն այսօր ենթակայ է իր կանխահարուածներ ստացող հայ ժողովուրդը: Անոնք պիտի կրնա՞ն ազատագրուիլ զանազան նախապաշարումներէ եւ մանր-մունր ինքնասիրութիւններէ

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ՎԱՅՐԿԵԱՆԸ ԳԻՏԱԿՑԵԼԷ ՑԵՏՈՅ

— • —

Պուքրէշի «Արագած»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 Սեպտ.).

— « Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Շրջանային ժողովի հրապարակային զեկոյցը կարդացած ատեն՝ մեր ընթերցողներուն ուշադրութիւնը պէտք է կանգ առնէ ըլլայ մանաւանդ այն մտահոգութեան, որ զեկոյցին ծունն իսկ է, — գիտակցութիւնը հայ ժողովուրդի ապրած բացառիկ վայրկեաններուն ու անհրաժեշտութիւնը հաւաքական ճիգերու՝ մօտեցող վտանգը դիմագրաւելու համար:

Շատ քիչ անգամ արդարեւ հայ ժողովուրդը ապրած է ճգնաժամային այնպիսի դժնդակ վայրկեաններ որ պիտին է ներկայ բոպէն: Աղէտներ ու փորձութիւններ շատ անցած են հայ ժողովուրդի գլխէն: Բայց հայ ժողովուրդը ստուար զանգուած մըն էր այն ատեն, իր մայր հողին կառչած հողեպէս ամուր, վաղուան համար յուսալից: Աղէտները կուգային, կը փոթորկէին պահ մը մեր խաղաղութիւնը, յետոյ դարձեալ կեանքը կը մտնէր իր բնական հունը: Ամէն փոթորկէ յետոյ հայ ժողովուրդը իր մէջէն կը շարէր նորէն, ու կը մտնէր իր ուղը: Կայծակներ կ'իջնէին, կը սուրային հեղեղները, ու սաչինականին երդը դարձեալ կը լսուէր արտին մէջ:

Վերջին պատերազմը սակայն հիմերը սարսեց մեր օճախին: Ան մեզ կը սեց նախ, ու ջարդերէն ճողոպրած մեր մնացորդացը ցրուեց աշխարհի չորս հովերուն: Համրանքով աղկաղկ, քշուած մեր բոյնէն, ոչ մէկ կռճղ ունինք կառչելու համար: Մեր վրայ խուժող հեղեղին դիմաց թումբեր չկան ալ, որովհետեւ յայտ լեռ մեր հողին, ու մեր ներսը խախտեցաւ հաւատքը: Հայրենիքէն վտարական խլեալ զինուած օտարէն, ներսէն պարպուած, մեզի կը սպառէ անփառունակ վախճանը, — մեր պատուոյ կաթիլ կաթիլ օտար պղտորներու վրայ:

Իսկ անդին մեր հայրենիքը, վերջին կտուանը մեր թառամած յոյսերուն ահաւոր երկունք մը կ'անցնի, ան ալ անստոյգ իր վաղուան համար: Գոյի, լաւատեսութեան ոչ մէկ նշոյլ հո...

«ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ»

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

[illegible]

Ա.

« Ի՞նչ է եղեր մեր կեանքը », ըսաւ օր մըն ալ, ու իր տունը երեւցաւ աչքերուն: Պակաս բան չկար հոն: Ու փառք Աստուծոյ, ըսաւ, ամէն օր կուշտ ու կուռ կ'ելլենք սեղանէն: Վըրանիս զգեստներս մաքուր ու կոկիկ, կիրակի օրերն ալ՝ փոխնորդ ունինք մեր կանանը անցընելու: Պարտէզս ծովի պէս...»: Այստեղ կեցաւ, ու բան մը մտիկ ըրածի նման, երկարեցաւ լռութիւնը:

Պարտէզին ճամբուն վրայ կոտուած էին Համբարի հետ, ու այս բառը, իրենց կուխէն ամբողջ պատմութիւնը կը պարունակէր: Պարտէզին ճամբան իրենց քէնին ճամբան էր եղած:

Սերոբ գլուխը կախեց, ու՝ չուզելով՝ նորէն գիրքին անունը տուաւ:

Այս գիրքին անո՞ւնը:

Հասող ջուրերուն նման, որոնք կամաց կամաց տուռներ կը չինեն, եւ օր մըն ալ՝ իրենց սովորական ուղիները կը զատեն անոնք, ու կը հոսին աւելի արագ, աւելի առատ, հիմակ այնքան շատ էին իր սրտին ճամբաները որ, գիրքին անունը մեծցաւ, տարածուեցաւ ու բացաւ իր խորքը, ու այս անգամ երբ կրկնեցմեր կեանքին պատմութիւնը» ու նայեցաւ տըղուն, երկու կեանքերու մէջտեղ կը գտնուէր, ու ըսաւ.

« Երկու կեանքերու պատմութիւններ »:

Այս բանը տարիներ առաջ տեսած ու զգացած էր, բայց բացատրութիւն չէր կրցած տալ, ու լռութեամբ կը նայէր իր տղուն ու կը ծռէր գլուխը:

Հիմակ, ամէն բան կը տեսնէր, երբ անցեալը կը յիշէր:

Իր տղաքը դեռ պզտիկ, հայրերը իրենց աչքերը բացուելու վրայ, արձակուրդի օրերուն, մէկտեղ պարտէզ կը տանէր: Արչակ, երկննալով ծառերուն շուքին տակ, կը կարդար: Ցետոյ, պահիկ մը գիրքը դոցելով, երբ կը նայէր դիմացը, հայրը, անոր մըտածկոտ կերպարանքը կը տեսնէր, ու տարօրինակ շունչ մը կը քալէր մարմինին, բայց խօսք ընել չէր ուզեր ու կը փափսար ինքիրմով, — «Տղայ է, թող կարդայ, միտքը կը բացուի»: Ու տեսակ մը անհասկնալի լռութեամբ՝ կը նայէր իր տղուն: Այդ օրերուն, արդէն իրենց մէջ բացուած էր անդունդը, ու իր պատարանքները (ներքին ուժ) կը կայլուէին, չէր կրնար խօսք ընել: Կ'ուզէր բան մը ըսել, արգիլել իր տղուն, որպէսզի, գոնէ այդ տարիքէն՝ չկորսուի գիրքերուն մէջ:

Բայց ինչ էր այդ անդունդին խորութիւնը որ բառերը լեզուին վրայ, կը լռէր, ու երբեմն ալ՝ կը նայէր պարզ հանդիսատեսի մը նման: Արդէն այդ օրերուն, տենչանքերու ժայթքումը կը զգար իր տղուն, ու գիրքը ձեռքերուն մէջ, երեսը դէպ ընթերցանութեան կարմիրներովը բոցավառ, գիծացը, հորիզոններուն մէջ կը փնտռէր իր ներսէն անցնող բաները, ու երբ իրենց վրայ կը նայէր, արդէն ուրիշ աղայ մըն էր ան:

Այդ օրերուն, մտքէն շատ բան կ'անցնէր իր տղուն համար, բայց «Թող կարդայ», կ'ըսէր: Հայրական հետացումը ըսել կուտար այս խօսքը: Գիրքը, երբ իր տղուն ձեռքերուն մէջ կը տեսնէր, յաղթական բան մը կը զգար: Իր ուրախութիւնը տարբեր էր: Ու շատ մը հայրերու պէս՝ կը զգար ուժի մը զարթնումը: Այդ ուժը, իր տղուն կողմէն կը հոսէր ու կը լեցնէր իր սիրտը:

Որչա՛փ փայլուն ու գեղեցիկ էին այդ օրերը:

Այդ օրերուն, իր տղան կը նայէր իրեն ու կը խնդար սրտին ամբողջ բարութեամբը: Հօր մը համար, շատ էր այս ուրախութիւնը, ու երբ իր պարտէզին կը նայէր, գանձ կը տեսնէր:

Այդ օրերուն, փոքրը, իր ընկերներուն հետ զրօսնելէն ետք, երբ տուն կը վերադառնար, թոյլնի կը նմանէր իր տղան, ու երեսը լոյսի մէջ ու կայտառ, երգելով ներս կը մտնէր տանը դռնէն, ու հասուն ձայնով՝ կը խօսէր իր մօրը հետ: Ինքնաբուխ էր այս խօսակցութիւնը, ու ժպիտով մը կ'ընկերանար անոնց: Բայց իր յուզումը կը զսպէր, ու, «այս, այդպէս է», կ'ըսէր, ու կը խառնուէր անոնց խօսակցութեան:

Այդ օրերուն, արդէն, անոր խօսքերուն ու պատմութիւններուն մէջ, ուժեղ ու անզուսպ բան մը կար: Բայց չէր ուզեր որ իր տղուն սիրտը զոյ մնայ, ու բերանը չէր բանար, ու կ'ըսէր. — «Այսպէս է հայրութիւնը»:

Չէ՞ որ իր հայրը ամէն վայրկեան կը պտտցնէր, ու չէր կրնար ուզածին պէս խօսիլ կամ զրօսնուլ: Շատ բաներ կը յիշէր իր տղայութեան օրերէն, ու կը փափաքէր որ իր տղան տունին մէջ ունենայ իր ազատութիւնը, ու, «տղան տղայ է», կ'ըսէր, ան, տղայութիւն ընելով միայն՝ կրնայ օր մըն ալ մեծնալ ու մեծութիւն ընել»: Ու երբ խաղալով խնդալով դպրոց կ'երթար իր տղան, վերադարձին, երգի մը հանդարտիկ տուները կը տեսնէր անոր վրայ, ու «տղայ է», կը մտածէր ու կը լռէր՝ իրեն ծանօթ շատ մը հայրերուն պէս, ու խելօք ձայնով կը խօսէր անոր հետ: Ու իր սիրտը երբ կը խայտար ու կը զեղուր, կնոջը դառնալով, անուշ անուշ կ'օրօրէր գլուխը:

Այս յիշատակները կը ճնշէին հիմա գիները, ու իր բոպիկները չէր կրնար պահել, ու քիչ մը խռոված ու սըր տում, «Ինծի՛ նայէ, կնիկ...», կ'ըսէր, կը կենար վայրկեան մը, յետոյ ծանր ծանր շնչելով կ'ըսէր, «Տղուս գիրքին վրայէն վեր առած աչքերը, երբ իր աչքերը աչքերուս մէջ կը մնան, կը զգամ որ, աս տղան բան մը ունի», ու շարունակելով կը մրմնջէր. «Ասա ի՞նչ ըլլալու է որ, աչքերս չեն դիմանար իր աչքերուն, ու գլուխս կը ծռեմ»:

Ու Մակարենց Սերոբ, տունին մէջ գիրք մը տեսնելուն պէս, «Մեր կեանքին պատմութիւնը», կը կրկնէր ամէն հեղ, ու ուզած չուզած իր կեանքին վրայ կը նայէր, շրջան կ'ընէր հոն, յետոյ երբ կը նայէր իր տղուն, ու նոր կեանքին պատմութիւնը՝ կը խափանէր իր կեանքը:

Ու պահ մը, երբ կարդած սրտովը ըսաւ «Ինչո՞ւ թողուցի որ ուզածին պէս շարունակէ իր դպրոցը: Երկու տարի աւելի կարդաց»: Ու ինքնաբարբառ կրկնեց, «Երկու տարի...»

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(3)

(Շար.)

ըզրնին վրայ, այլ մռայլ ամպեր որ կը կուտակուին երթալով։ Լքուած բոլորէն, ուրացուած բարեկամներէ, թշնամիներով պաշարուած, հայ ժողովուրդը վերջին յոյս մը ունի, — չեքիլ, առկալ, նոր օրերու սպասել։

Այսպիսի դժնդակ վայրկեանի մը զուգադիպած է Հ. Յ. Դ. Արեւմտեան Եւրոպայի Շրջ. Ժողովը. Եւ վայրկեանին գիտակցութիւնը համակած է զայն՝ թօն տալով իր որոշումներուն. Անէ Շրջ. Ժողովի միահամուռ ճիգը մօտեցող վտանգը զգացնելու համար, ու իր վճռական կամքը հայ ժողովուրդի ցանուցրիւ ճիգերը միացնելու այդ վտանգին դէմ։

Այդ հիմնական մտահոգութիւնն է որ Շրջ. Ժողովը մղած է ներկայ տարին նուիրելու ազգ. միացեալ ճակատի կազմութեան սարքի. Տեսակ մը Ահազանգ է աս՝ վտանգին սրարշաւ գալը ազդարարելու համար անտարբերներուն եւ յուսահատներուն, որոնք յոռանքով, թմբրաանքով կամ վէճով իրկուն կ'ընեն իրենց օրը, լաթ կապած իրենց աչքերուն։ Ահազանգ՝ ազդարարելու համար որ անցնող ամէն վայրկեանը մեզմէ բան մը կը գողնայ, մասնիկ մը մեր հաւատքէն ու կամքէն.

Բայց եւ տեսակ մը խղճմտանքներու Զօրաշարժ է ան։ Որովհետեւ չի բաւեր միայն վտանգին գիտակցիլ, զգալ թէ օտարը տակաւ մեր հողին կը տանի, թէ առօրեան տակաւ կը թուլցնէ մեր կորովը ու մեր սիրտը կը պաղի. պէտք է պատնէշ կանգնել վտանգին դէմ ու պայքարի պատրաստուիլ։ Մէկ շարք, մէկ գրոհով։

Պատասխանատուութեան բաժէ է սեր ազրանը։ Ոչ մէկ գծկամակութիւն արդարացում չունի։ Դասալքութիւն է ամէն տատամսում ինչ պատրուակ ալ ունենայ։ Ճակատագրական վայրկեաններու պէտք է լռեն փոքրիկ խերը, անձնական ու կուսակցական փառասիրութիւնները, երէկուան քէներն ու առելութիւններն անգամ։

Գեղեցիկ է ժէսթը որ հայ ժողովուրդի մեծագոյն կազմակերպութենէն կուգայ։ Ան բարեբախտաբար կը զուգադիպի վայրկեանի մը երբ Ռամկավար կուսակցութիւնն ալ, վտանգը տեսած, կամուրջներ կ'որոնէ ցանուցրիւ ուժերը համախմբելու համար։

Մէկ մէկ քայլ եւս երկուստեք, ու պիտի իր առաջին հանդրուանը կը մտնէ հոգիներու այս զօրաշարժը »։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲԺԻՇԿ ԿՈՒԶԵՆ

— ० —

Առողջապահական գործավար Գ. Ղեւոնդեան «Խորհ. Հայաստանի» 29 օգոստոս) մէջ յօդուած մը գրելով բժիշկի պակասին մասին, կ'ըսէ.

— Ժամանակ է մասնաւոր դասընթացք մը բանալու՝ բժիշկներու մասնագիտական պատրաստութեան եւ կատարելագործութեան համար։ Առաջին տարուան մէջ այդ դասընթացքին կրնան հետեւիլ 40 բժիշկ։ Դասընթացքին տեւողութիւնը պէտք է ըլլայ 4 ամիս։

Ունինք մեծ թիւով բժիշկներ, որոնք կատարելագործուելու պէտք կը զգան։ Բժշկական գիտութիւնը կը յառաջդիմէ մեծաքայլ, երբ անցնին 3 — 4 տարի, կը զգան որ բժիշկը շատ ետ է մնացեր իր ժամանակի բժշկութեան գիտութիւնէն։ Ամէն բժիշկ որ չի կարդար նոր հրատարակութիւնները եւ չի կատարելագործեր ինքզինք, դուրս կը մնայ բժիշկի իր դերէն.

Կատարելագործումէն զատ մասնագիտութեան պահանջն ալ նկատի ունենալով, կը տեսնենք որ 1938 - 1940 Հայաստանի համար պէտք կայ հետեւեալ մասնագէտներուն, — 18 վիրաբոյժ, 27 մանկաբարձ եւ կնախտաբոյժ, 33 բժիշկ-մանկաբոյժ, 12 ակնաբոյժ, 14 մասնագէտ քթի, կոկորդի եւ ականջի, 18 ջղախտաբոյժ, 11 շողանկարիչ, 8 հոգեբոյժ, 26 մասնագէտ լաբորաթուարի աշխատաւորներու, 30 մասնագէտ ջերմախտի եւ հասարակածային հիւանդութիւններու։

Մինչդեռ 1938 — 1940 Երեւանի բժշկական համալսարանը կրնայ տալ միայն 200 բժիշկ։

Միաժամանակ նկատի առնելով ժողովուրդին աճումը, անհրաժեշտ է ոչ միայն բժշկական սպասարկութիւնը զարգացնել երկրին գլխաւոր կեդրոններուն մէջ, այլ եւ բժիշկ հրաւիրել Ռուսիոյ խորքերէն։

Մանկաբարձուհիներու պատրաստութիւնն ալ թերի է, մինչեւ 1936 թուականը՝ Հայաստանի մէջ կը գործէին միայն երկու դպրոցներ, որոնց տուած մանկաբարձուհիներուն թիւը, հազիւ տարեկան 45 — 50, չէր բաւեր երկրին պահանջներուն։ Հարկ եղաւ գլխաւոր 4 քաղաքներու մէջ բանալ մասնաւոր դասընթացքներ մանկաբարձուհի պատրաստելու համար, այսօր նման դպրոցներ գոյութիւն ունին Լենինականի, Կիրովականի, Նոր-Բայազիտի եւ Գորիսի մէջ, բայց վերջին երկու քաղաքներու դպրոցները գլխող ուսանողուհի չկար։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՍՈՒԵԼԻ ՔԱՆ ԵՐԲԵՔ

—.—

Գերմանիոյ «Հունձքի Տօնը» կատարուեցաւ կիրակի օր, աշնանային պղտոր երկինքի մը տակ։ Շաբաթ իրիկուընէ գիւղացիներու հսկայ զանգուած մը եւ բանակ մը զինուոր հասան Պուքպէրկի բլուրին ստորոտը, ուր տեղի պիտի ունենար հունձքի տօնը, եւ այնտեղ վրան զարկին։ 230 մասնաւոր շոգեկառքեր անընդհատ մարդ կը թափէին հանդիսավայր։ Կիրակի առաւօտ բազմութեան թիւը կը հասնէր 1.200.000ի։

Մօտակայ բոլոր գիւղերը դրօշազարդուած էին, բլուրին վրայ եւս շինուած էին կանանչ կամարներ աշնանային ծաղիկներով եւ բանջարեղէնի կապոցներով զարդարուած

Պուքպէրկի բլուրին ստորոտը կը բարձրանար կառավարական բեմը։ Իսկ դաշտավայրին վրայ՝ արուեստական գիւղ մը, ուր տեղի պիտի ունենար կապոյտ եւ կարմիր բանակներու ընդհարումը։

Ժամը 11,45ին կը լսուին թնդանօթի 21 հարուածներ, Առաջնորդը հանդիսավայր հասած էր Ընկերակցութեամբ իր պալատականներուն եւ նախարարներուն, Հիթլէր կը բարձրանայ բլուրն ի վեր, անցնելով պատուիրակութեանց շարքին մէջէն, զոր կազմեր էին գիւղացիները, իրենց ձեռքին մէջ ծաղկեպսակներ եւ արմաղաններ։ Հիթլէր ժամանակ առ ժամանակ կանգ կ'առնէր պատուիրակութեանց պետերուն առջեւ, կը սեղմէր անոնց ձեռքը, մինչ բազմութիւնը կը պոռայ.

— Ողջո՜յն Առաջնորդին, կ'ուզենք տեսնել Առաջնորդը։

Երբ Հիթլէր կը հասնի կառավարական բեմին, փրուսիացի մանկամարդ աղջիկ մը կը բարձրանայ բեմ եւ իրեն կը մատուցանէ ցորենի հասկերով հիւսուած գեղեցիկ պսակ մը։

Զինուորական նուագախումբերը կը հնչեն, զօրանցք մը տեղի կ'ունենայ, եւ յանկարծ կը հնչէ փողը։ Լռութիւն։

Կը սկսի ռազմախաղը —

Կարմիր հեծելազօրքը, անցնելով Վեզէր գետէն, արագ յառաջխաղացութենէ մը վերջ կը յարձակի Պուքպէրկ գիւղին վրայ։ Թշնամին կ'աշխատի կտրել երկաթուղին, որ կ'անցնի գիւղին մօտէն։ Անկարգելով երկինքէն կարմիր զինուոր կը տեղայ, որոնք, հազիւ գետին դրած իրենց ոտքը, կը յարձակին կապոյտ բանակին վրայ՝ անոնց թիկունքէն։ Կարմիրներու՝ թռչական գերազանցութիւնը զգալի է արդէն, այնպէս որ կապոյտ բանակը կը ստիպուի նահանջել։ Բարեբախտաբար կապոյտ հրետանին եւ օդանաւային ուժերը օգնութեան կը հասնին։ Թնդանօթները կ'որոտան, գունաւոր հրթիռներ ցոյց կու տան թէ ռումբերը մինչեւ ո՛ւր կ'իյնան։ Քիչ վերջ արդէն կապոյտները կը տիրապետեն կացութեան։ Զօրամաս մը կը յաջողի քանդել կամուրջը, որ նետուած էր Վեզէր գետին վրայ։ Մեքենաշարժ հրետանին, մեքենաշարժ հետեւակազօրքը ցամաքէն, ռմբաձիգ օդանաւերը երկինքէն տեւնայ ջարդ մը կը կատարեն, ինկած ռումբէն կրակ կ'առնէ ու կ'այրի Պուքպէրկ գիւղը

Կապոյտներու յաղթանակը կատարեալ է։

Այս ռազմախաղը մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էր հանդիսատես գիւղացիութեան մէջ։

Այնուհետեւ խօսք կ'առնէ Տօքթ. Կէօպէլս եւ կ'ըսէ թէ 1.200.000 հոգի հաւաքուած են Պուքպէրկի բլուրին շուրջը, հեռաւոր շրջաններէ գիւղացիները եկած են հանդիսավայր, յանձըն առնելով ամէն յոգնութիւն եւ զրկանք, որպէսզի Հիթլէրի մատուցանեն իրենց երախտագիտութիւնը, հունձքի տօնին առթիւ։

Յետոյ խօսք առաւ հողագործական նախարարը, Վալթէր Տարրէ, որ ներկայացուց Գերմանիոյ բնակչութեան այս տարի կրկին նեղութիւնները իբրեւ հետեւանք անոր որ հունձքը առատ չեղաւ հակառակ թափուած բոլոր ճիգերուն։ Այս առթիւ չմոռցաւ յիշել որ Վերսայլի դաշնագիրը Գերմանիայէն խլեց 5 միլիոն հեկտար հերկելի հող, ահա թէ ինչու տարածութիւնը նեղ կուգայ։ Անոր վրայ աւելցուցէք նաեւ որ աշխատող բազուկները կը պակսին։

Այս իրողութիւններէն մեկնելով, պէտք է որ սպառումը պատշաճեցուի արտադրութեան, — խնայողութիւն կատարել հացի, հացը չթող չթող չփրցնել առաւօտուընէ որպէսզի չչորնայ, իրիկունը գետնախնձոր ուտել եւ ոչ թէ հաց, նախընտրել հաճարէ սեւ հացը եւ ոչ ցորենէ ճերմակ հացը։

Գերման գիւղացիութիւնը այս տարի առատ ճակնդեղ եւ գետնախնձոր ցանեց, որովհետեւ անոնց արտադրութիւնը աւելի նպաստաւոր է բաղդատմամբ այլ մշակութիւններու։ Բայց ինչ որ ալ մշակուի, անհրաժեշտ է որ գիւղացին օժանդակէ կառավարութեան հողագործական ծրագրին յաջողութեան։

Ամէնէն վերջը խօսեցաւ Հիթլէր.

— Հունձքի տօնը կը խորհրդանշէ եւ կը հաստատէ այն համակեցութիւնը, որով միացած են գիւղն ու քաղաքը

Յետոյ ըսաւ թէ անցած է այլեւս ազատականութեան շրջանը, ամէն ժողովուրդ պարտաւոր է ընել ինչ որ օգտակար է իրեն։ Այս առթիւ յարձակեցաւ Մոսկովեան ախտին եւ հրէական տականքին վրայ «Մենք գիտենք թէ ի՞նչ կ'արժեն մարքսական խոստումները, — եօթը միլիոն անգործ, կործանած տնտեսութիւն, աւերակ հողագործութիւն։ Չկայ անհատական ազատութիւն, ոչ ալ դասակարգային ազատութիւն, գոյութիւն ունի միայն մէկ ազատութիւն, — ազգային ազատութիւն.. Այդ ազատութիւնը կ'ապահովուի, երբ ամէն անհատ կը կատարէ իր պարտքը։ Կառավարութիւնը չափաւորեց սպառումը ըստ արտադրութեան, այնպէս չափաւորեց նաեւ ճարպին սպառումը ոչ անշուշտ խոզերու սիրոյն, այլ գերման ժողովուրդին սիրոյն։

Հողը նեղ կուգայ մեզի։ Անհրաժեշտ են գաղութներ։ Ձեւացիներ կան, որ կ'ըսեն մեզի. — Ի՞նչ պէտք ունիք գաղութի, կրնաք գնել ձեր ուզածը։ Այո՛, կրնանք գնել երբ դրամ ունենանք և եթէ կողոպտուած չըլլար Գերմանիան 15 տարիէ ի վեր։ Ուրիշներ ալ կ'ըսեն. «Գաղութները ծախքի դուռ են»։ Բայց անոնք չեն ուզեր գաղութ տալ մեզի, թեթեւնալու համար իրենց ծախքերէն»։

Ի վերջոյ Հիթլէր ըսաւ թէ Գերմանիա կը նմանի պարտէզի մը, վա՜յ անոր որ պիտի յանդգնէր մտնել այդ պարտէզէն ներս. ասպատակութեան ցանկութեամբ

ՍԻՍԱՂ

Ցակոբիկ ռազմօրականէն շատ ուշ տուն կը դառնայ, հագուստները պատռած եւ քիթն ու բերանը արիւնլուայ։

Մայրը. — Ցակոբ, տղաս, այս ի՞նչ է վիճակդ, գլխուդ ի՞նչ փորձանք եկաւ։

Տղան — Ոչինչ, մայրիկ, սպանական պատերազմ կը խաղայինք եւ ես Ազգերու Դաշնակցութիւնը եղած էի։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Թալէաթ փաշա ըսաւ.

— Մ'երկէ բռնեալ այս մարդը։ Կարծես թէ մեր նեղութիւնը չի բաւեր մեզի։

Թալէաթի ընկերներէն մէկը պատասխանեց.

— Փաշա, ես այս Մէհմէտ Ջէքիի ինչ տեսակ նկարագրի տէր մէկը ըլլալը շատ լաւ գիտեմ. Անոր սպառնալիքներուն երբեք կարեւորութիւն մի տաք։ Անոր մեր հասցէին գրելիք քանի մը տողերը դժոխք նետուած կաթիլ մը ջուրի կը նմանին։ Պերլինի մէջ անոր գրութիւններուն կարեւորութիւն տուող մարդ չի գտնուիր։

Ընդունեցաւ այս առաջարկը։ Իմաց տրուեցաւ Մէհմէտ Ջէքիին թէ՝ Թալէաթ փաշան սանթիմ մը իսկ չունի։

Քանի մը օր վերջ, Մէհմէտ Ջէքի աշխատաւորական թերթի մը մէջ Իթթիհատ Թէրաքքի հասցէին յօդուած մը գրեց։ Այդ յօդուածին մէջ Մէհմէտ Ջէքի խօսէլէ վերջ Իսմայիլ Հաքքըի կողմէ հայկական խնդրին շուրջ գրուած յօդուածի մը մասին, կ'աւելցնէ.

— Զարմանալի է որ իրենց պետը՝ գերմանական հանրապետութեան հիւրը՝ եւ Պերլին բնակող ոճրագործներու կոմիտէին շուրջ Իսմայիլ Հաքքըր որ եւ է յայտարարութիւն չըներ։

« Մենք գիտենք որ՝ Իսմայիլ Հաքքըր պէյ, միայն Թալէաթ փաշայի հետ չէ որ կը յարաբերի սերտօրէն, այլ Տօքթ. Նազըմի եւ Հալէպի նախկին կուսակալ Ճէմալի հետ։ Ինչպէս ծանօթ է, հայկական ողբերգութիւնը կազմակերպող եւ պատրաստողները, ինչպէս նաեւ իրենց անբաղձալի նըկատուած Թուրքերը մէջտեղէն վերցնողները այս երեքներն են։ Պոլսոյ կառավարութիւնը պիտի չուշանայ անոնց արժանի պատիժներ տնօրինելու։

« Պերլին գտնուող իթթիհատականներ վերջերս իրենք զիրենք ընկերվարական յայտարարել սկսան։ Պէտք չէ հաւատալ։ Թուրք ընկերվարականներուն պետը իշխան Սապահէտտինն է որ հազիւ կրցաւ ինքզինքը ազատել իթթիհատականներու ձեռքէն։ Ես մօտերս դատախօսութիւն մը տալով այս բոլորինքրիններ անկողմնակալօրէն պիտի քննեմ եւ Իթթիհատ-Թէրաքքըի գործունէութիւնը պիտի մերկացնեմ»։

Մէհմէտ Ջէքիի այս ծիծաղելի յօդուածին տպաւորութիւնները քանի մը օրէն անհետացան։ Իր սպառնալիքներուն ականջ կախող իսկ չեղաւ։

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

—.

Թալէաթ փաշայի բնակարանին մէջ գումարուած ժողովներուն մէջ միայն օրուան ցաւերու մասին չէ որ կը խօսուէր. երբեմն «Իթթիհատի գործունէութեան շուրջ ալ խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենային։ Այդ խօսակցութեանց ամէնէն կարեւորներէն էր Թուրքիոյ պատերազմի մասնակցութեան պատճառներուն քննումը։ Օր մը, Թալէաթ փաշա, այդ մասին ընդարձակ զեկուցում մը տալով, ըսաւ.

— « Ընդհանուր պատերազմին պատճառը արդէն Պոլսոյ եւ Նեղուցներու շուրջ Ռուսիոյ հետապնդած քաղաքականութիւնն է։ Ռուսիա կ'ուզէր իւրացնել Պոլիսը։ Այդ պատճառաւ ալ Ֆրանսա եւ Ռուսիա կ'ուզէին որ շուտով յայտարարուի պատերազմ։ Որովհետեւ Ֆրանսան ալ կ'ուզէր վերադրաւել 1871ի պատերազմին իր կորսնցուցած Ալզաս-Լօրէնը։ Ընդհանուր պատերազմի սկիզբը, Ռուսիոյ արտաքին նախարարը՝ Սազանով կ'առաջարկէր մեր չէզոքութիւնը եւ կը հերքէր Պոլիսն ու Նեղուցները գրաւելու տարաձայնութիւնները։ Մինչդեռ, վերջին բազմաթիւ փաստեր ցոյց տուին որ սխալ էին Սազանովի հաւաստիքները։

1910ին, պատերազմէն չորս տարի առաջ, Փեթերպուրկի Ֆրանսական դեսպանը Փարիզ ղրկած իր մէկ տեղեկագրին մէջ կը գրէր.

« Ռուսիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ գոյացած համաձայնութեան մէջ — Լօրէնը Ֆրանսայի եւ Պոլիսն ու Նեղուցները Ռուսիոյ կը ձգուին։ Ո եւ է համաձայնագրի մէջ գրաւոր կերպով արձանագրուած չէ այս պարագան, սակայն բերանացի համաձայնութիւն գոյացած է »։

Ընկերներէն մէկը Թալէաթ փաշայի այս՝ յայտարարութիւններուն պատասխանեց.

—Փաշա, չիտակ էք, սակայն Անգլիան կը մոռնաք։ Կը խօսուէր որ Անգլիա պիտի չյօժարի Պոլսոյ եւ Նեղուցներու Ռուսիոյ յանձնումին։

Թալէաթ փաշա պատասխանեց.

— Եթէ մենք վճռական կերպով գիտնայինք Անգլիոյ այս մտածումը, պատերազմի չէինք մասնակցիր։ Սակայն ո՞վ կրնար երաշխաւորել թէ Անգլիա յաղթական պիտի ելլէ պատերազմէն։ Միւս կողմէ, շատ դժուար էր Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ առաջարկներուն անկեղծութեան վստահիլ։ Վերջին տարիներու դիւանագիտական գործունէութիւնները մեզ կը մղեն չհաւատալու այդ հաւաստիքներուն։

Թալէաթ փաշա այս խօսքերէն վերջ սկսաւ սեղանին վրայ դրուած թուղթերը խառնել։ Եւ շարունակելով խօսքը, ըսաւ.

— Նայեցէք, 23 օգոստոս 1914 թըւակիր իր մէկ հեռագրին մէջ, Ռուսիոյ արտաքին նախարար Սազանով իր Պոլսոյ դեսպանին կը գրէր —

« Անգլիա, Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ հետ միասին պատրաստ է գրաւորապէս ապահովել Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը, անկախութիւնը եւ հաշտութեան համաձայնագրին մէջ այդ սկզբունքներուն հակառակ տրամադրութիւն չըրուիլը »։

(17 (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (26)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԻՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ

»»»» ● ««««

— Հէ՜յ, Մակար, — հեռուէն խօսող գիւղացիի ձայնը ճանչնալով պոռաց Իշխ Ցակոբը, — մէկ էատեղ արի, տղայենց տանիքը։

— Ա՛յ, ա՛յ, — լսուեցաւ հեռուէն ձայն մը, — եօ է կուգամ

Քանի մը վայրկեան վերջ տանիքի վրայ երեւցաւ Մակարը, աղքատ խառնուրդի մը, որ ամէնէն առաջ հասնողներէն մէկը եղաւ այրուող դէզերուն. Տանիքի վրայ եղողները հետաքրքրութեամբ շրջապատեցին զայն, ամէն մէկը նախ եւ առաջ իր սեփական դէզերու մասին կ'ուզէր լսել, ու ետքը ամէնը մէկէն հարցումներու տարափ մը թափեցին շուարած Մակարի վրայ։ Ո՞ր մէկուն պատասխանէր. եթէ բռնկիլն ալ սովորական բան մը ըլլար՝ անշուշտ բոլորի երեսին կը պոռար դէզերու տէրոջ անունը։ Բայց որ չէր կրնար։ Իշխ Ցակոբը սաստեց բոլորին որ լուռ մնան ու ինք հարցուց.

— Ծօ, Մակար, էն վի՞ր դէզերը այրուեցան։

Մակարը վայրկեան մը շփոթած գլուխը կախեց ու ապա անհամարձակ ձեւով մը ըսաւ.

— Մեր բէկի մեծ արտի դէզերն են։ Տանուտէրու դէզերն ալ լաւ մոխիր կտրեցան. շատ զօրաւոր էր կրակը ու հով մը, անկարելի եղաւ մօտենալ...

Բէկը շրջապատող գիւղացիները ցաւակցաբար գլուխնին շարժեցին։ Այդպէս ալ համարձակութի՛ւն, Խաստուրի բէկի դէզերը արտին մէջ հրդեհել։ Ոմանք ափսոսացին, մէկ երկուքն ալ անիծեցին չարագործը եւ թերեւս ամէնէն շատ ցաւ յայտնեցին անոնք, որ այդ բարի աւետիսը առնելով ներքուստ ուրախացած էին։

Հասան աղան ուղղակի շշմած էր։ Առեն մը քարացածի նման նստած տեղը անշարժ մնաց։ Երբեք, երբեք նըման դէպք մը չէր պատահած իր արտերուն մէջ։ Եթէ երբեմն գիւղացիները իրարու հետ թշնամանալով մէկ մէկու արտէն քանի մը դէզ կը վառէին, Հասան աղան որպէս գիւղի մեծը, կը տուգանէր յանցաւոր կարծուածը, տուգանքի մեծ մասը ինք գրպանելով։ Բայց որ իր՝ Հասան աղայի դէզերը կրակեն, Տէր Աստուած, որո՞ւ մաքէն կրնար անցնիլ այդպիսի անհեթեթութիւն մը։ Ու տակաւին իր տասներկու դէզերը միանգամէն այրուած էին։ Անշուշտ այս լուրը պիտի տարածուէր Ալաշկերտի դաշտի բոլոր գիւղերու մէջ, իր բարեկամները պիտի տխրէին եւ թշնամիները վրան պիտի խնդային, որպէս թէ ինք հասարակ ֆլա մը ըլլար։

Հասան աղան, վայրկեան մը իսկ չերկմտեցաւ թէ ո՞վ կրնար նման յանդուգն բան մը ընել՝ անտեսելով իր աղայական դիրքը։ Կամաց մը տեղէն ելաւ ու տանիքէն վար իջած ժամանակ որպէս թէ հարցուցած ըլլալու համար միայն, քահանային ըսաւ.

— Հա տէրտէր, Աւլան բէկը հի՞ւնդ է, ըսիր։

— Քեզ ղուրպան, բէկ, էս իրիկուն քովն էի, կրակներու մէջ կ'այրէր խեղճը։

Յաջորդ օրը ուրբաթ էր։ Հասան աղան իր սենեակը քաշուած կը մտածէր։ Սահմանադրութենէ վերջ զարմանալի կերպով փոխուած էր կեանքը։ Ո՞ւր առաջուայ վերաբերմունքը, սովորութիւնները, աղայի հանդէպ պատկառանքը։ Գիւղացին մէկէն այլափոխուած էր վայրի կապը կտրած խենթ հորթուկի նման, որ ո՞ւր կոխելը, ի՞նչ ընելը չի գիտեր եւ պոչը մորակի նման վեր տնկած՝ ցատկռտելով աջ ու ձախ կը վազէ։ Ջէ՛, ժամանակի հետ կեանքը փոխուած էր, իսկ թէ այդ փոփոխութիւնը մինչեւ ո՞ւր կրնար հասնիլ, այդ մասին սարսափով կը մտածէր Հասան աղան։ Այդ առտու թէեւ քահանան, Իշխ Ցակոբն ու քանի մը ծերունիներ եկած էին իր մօտ մխիթարական խօսքեր ըսելու, բայց Խաստուրցիներու մեծամասնութիւնը, որպէս թէ բան մը պատահած չըլլար, ըստ իր սովորութեան առտու շատ կանուխ գացած էր դաշտային աշխատանքներու։ Հէ՜յ անցած օրեր, լաւ օրեր, երբ իր տան պատահած փոքրիկ դժբախտութիւն մը ամբողջ գիւղը ոտքի կը հանէր։ Եթէ միայն նախասահմանադրական շրջանին պատահելու ըլլար նման դէպք մը, Խաստուրցիք աղայի կրած վնասը աւելօք կու տային։

Ինչպէս ըսած ենք, խելօք մարդ մըն էր Հասան աղան եւ երեւոյթներու արժէքը ըմբռնող։ Ան կը զգար որ աղայութիւնը զգեստի նման սկսած էր աստիճանաբար մաշիլ, իսկ թէ մինչեւ ո՞ւր կրնար հասնիլ այս ընթացքը, այդ էր որ չէր ուզեր տեսնել։ Եթէ միայն սահմանադրութիւնը հըռչակուած չըլլար՝ իր Ֆլաները մ'այդքան երես չէին առներ, մանաւանդ երկար տարիներ Կովկաս ապրած նորեկները, որոնք աղայի իրաւունքները մոռցած էին եւ ո՛չ ալ պէտք եղած յարգանքով կը վարուէին։ Միակ թագուն յոյսի մը կառչած էր Հասան աղան. ո՛վ գիտէ թէ նոր կարգերը, որոնք պապենական սովորութիւններուն եւ դրութեան ու շարիաթի ալ հակառակ էին, շուտով չէի՞ն փոխուիլ։ Իսկ մինչեւ այդ փոփոխութիւնը, թէկուզ բարկութենէն ատամները սեղմելով, պէտք էր սիրաշահիլ Ֆլաները՝ քիչ մը անոնց սանձերը թուլցնելով։ Անհրաժեշտ էր որ ինք ընդառաջ երթար անոնց՝ փրկելու համար պապենական տան շահերը։ Իսկ Առիւծ Գեւոյի հետ անհրաժեշտ էր օր առաջ հաշտեցողութեան մը գալ, քանի ուշ չէր։

Կէս օրուան մօտ Հասան Աղան զօլամներէն մէկը ճամբեց Իշխ Ցակոբը եւ քահանան կանչելու։ Երեքը միասին մինչեւ արեւմուտի ժամանակ նստած խօսեցան։ Թէ ի՞նչ էր անոնց խօսակցութեան նիւթը, ո՛չ ոք իմացաւ։

×

Առիւծ Գեւոն եւ Թոփալ Սատաման դեռ լուսաստղը չերեւցած վերադարձան տուն եւ սենեակի փախաթի վրայ երկնցած անխօս կը քնանային։ Առտու շատ կանուխ, ինչպէս սովորաբար կը սկսի գիւղական կեանքը, ամբողջ տնեցիք ոտքի վրայ էին։ Թոնրատնէն լսուող երեխաներու աղմուկէն արթնցաւ Առիւծ Գեւոն, աչքերը տրորեց, բերանը լայն բացած յօրանջեց եւ աքացելով արթնցուց Թոփալ Սատամանը։

— Ծօ, անտէրունդ, լուսական է քընես, կէս օր եղաւ։

Կէս օր չէ, դեռ արեւն իսկ չէր ծագած։ Թոփալ Սատաման ամբողջ մարմնով ձգուեցաւ, ինչ որ բաներ մրմըռաց քթի տակէն ու ոտքի ցատկելով հետեւեցաւ ընկերոջը։ Բակի մէջ իրարու ձեռք ջուր լեցնելով լուացուեցան ու վերադարձան թոնրատունը, ուր Նոյեմզարը կաւէ ամանի մը մէջ լաւաշ հացի փշրանքներ թափած, տաքցած կաթ կը լեցնէր վրան։ Փայտէ դգալներով զինուած երեխաներու հետ շրջապատեցին ամանը։

Երբ Առիւծ Գեւոն եւ Թոփալ Սատամանը քաշուեցան իրենց սենեակը, դուռը ետեւէն գոցելով երկուքն իրարու շով եւ երկար աւեն լուռ մնացին։

— Դէ՛, մեծ տխպէ՜ր, — Թոփալը հեւցական նայեցաւ ը՝կերոջ դէմքին։

— Ջան սաղութիւնդ Թոփա՛լ, — որպէս թէ ընկերոջ միտքը չհասկնալով պատասխանեց Առիւծ Գեւոն։

— Հա՛, էդ մէկը հասկցայ, ուրի՞շ ..

— Ծօ, մէկ երկու օր էլ համբերէ, ամէն բան իր կարգին կ'եղնի, Սուրբ Աւետարանն էլ կ'ասէ. «Մ'ով համբերէ, նա փրկուի կեցցէ»։

— Ոք ի՞նչ.

— Ծօ աւանակ, դու Սուրբ Աւետարանին էլ չես հաւտար, քեզի կ'ըսեմ համբերէ, ամէն ամէ էլ ինչ ըսեմ որ հասկնաս։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

վարութիւնը լաւ պատրաստելու։ Եւ բնաւ կասկած չունինք թէ Իսմէթ Ինէօնիւ ինքն ալ արժանապէս գնահատած է այս կէտերը »։

Եւ վերջապէս Գուրուն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ․

— « Թան ծի գրածները ցոյց կուտային որ՝ 14 տարի երկրին վարչապետը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ երկրին գործերուն մէջ յաջողութիւն ձեռք բերելով հանդերձ, առանց ծրագրի գործած է։ Այս քօղարկեալ տարակուսանքը մեծ սխալ մըն էր, որովհետեւ Իսմէթ Ինէօնիւ բնաւ չէ շեղած Թալքի ծրագրէն, ինչպէս իր յաջորդին ծրագիրն ալ այն պիտի ըլլայ։ Ուրեմն ի՞նչպէս կրնայ ըսուիլ որ Ճէլալ Պայարի վարչապետութիւնը ծրագրային շրջանի մը մուտքը պիտի ըլլայ։ Անգոյ ծրագրի մը վրայ ի՞նչպէս կրնայ խօսուիլ։ Միեւնոյն ծրագրով կառավարութեան պետի մը փոփոխութեան մը առթիւ չկրնար ըսուիլ թէ ան ընդհ․ գործերու վրայ ազդեցութիւն յառաջ պիտի բերէ։ Իրողութիւնները միայն կրնան ճշդել այդ ազդեցութեան չափը։ Պէտք է սպասել ուրեմն Աթաթիւրքի բացման ճառին »։

*** Նոր վարչապետը, Ճէլալ Պայար ծնած է Կէմլէյիկ, Պուրսայի գիւղը 1884ին։ Հայրը գիւղին հօճան էր․ Ճէլալ Պայարը եղած է գիւղը Կէմլէյիկի միացնող գեղեցիկ պողոտայով մը եւ զայն շինողը։ Ճէլալ Պայար ուսած է Պրուսա Ֆրանս․ դպրոցի մէջ եւ Տէօյչ Պանքի մէջ աշխատելէ ետք՝ սահմանադրութեան միջոցին Իթթիհատի պատուիրակ եւ Իզմիրի պատասխանատու քարտուղար եղած է։ Ընդհ․ պատերազմէն վերջ մասնակցած է Միլլի շարժման, Ճէմիրճի էֆէի հետ, հօճայի տարազով։

Ազգային վիճակահանութեան պարգեւներ

Ազգ․ պարգեւախաղի 9րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ երկուշաբթի օր, Թարքատոնի մէջ։ Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 347.098 թիւը։ 59 տոմսակներ որ միայն մէկ թիւով կը տարբերին այս թիւէն, շահեցան 30000ական ֆրանք։

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք․— 1.198.231, 0.646.581, 1.480.791, 1.491.828։ 236 տոմսակներ որոնք միայն մէկ թիւով կը տարբերին, շահեցան 10000ական ֆրանք։

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500000 ֆրանք․— 1.173.018, 0.910.816, 0.618.355, 0.007.956, 0.793.440, 0.487.291։ 354 թիւեր որոնք միայն մէկ թիւով կը տարբերին, շահեցան 5000ական ֆրանք։

46.016 վերջացող թիւերը շահեցին 120.000 ֆրանք։
20.822 վերջացող թիւերը շահեցան 120.000 ֆրանք։
7.650 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք։
516 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք։
148 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 ֆրանք։
24 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք։
58 վերջացող թիւերը շահեցան 500 ֆրանք։
4 վերջացող թիւերը շահեցան 120 ֆրանք։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐՈՒ փակման առթիւ հազար հոգինոց սեղան մը տրուեցաւ Փոփովոյի մէջ, նախագահութեամբ Թագաւորին, որ շրջապատուած էր կառավարութեան անդամներով, զօրավարներով եւ օտար զինուորական կցորդներով։ Թագաւորը ճառով մը ջերմապէս գնահատեց զինուորները։

ՍՈՖԻԱՅԻ ՄԷՋ անթելի նոր կայան մը պիտի բացուի հոկտեմբերի վերջերը։ Կառուցանողն է գերմանական ընկերութիւն մը։ Կայանը պիտի հաստատուի Սոֆիայի հարաւային արեւելեան մասին մէջ, քաղաքէն իբր 20 մղոն հեռու։ Պիտի ունենայ 100 քիլովաթ ուժ եւ պիտի ըլլայ ամէնէն զօրաւոր կայանը հարաւային արեւելեան Եւրոպայի մէջ։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ հրամանատարութիւնը մեծ յարձակողականի մը կը պատրաստուի, կարելի եղածին չափ շուտ վերջացնելու համար չինական պատերազմը։ Թոքիոյի մէջ արժէք չեն տար Ազգաժողովին որոշումներուն։ Հետագծի մը համաձայն, չինական զօրքը սկսած է քաշուիլ Շանկայէն, յարձակումի ենթարկուած ըլլալով ամէն կողմէ։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՇԽԱՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԸ պատուիրակութիւն մը ղրկեցին վարչապետին, պահանջելով երեսփ․ ժողովը գումարել հոկտեմբեր 21էն առաջ, վիճարանելու համար չինեւճափոնական պատերազմի մասին։ Միւս կողմէ, աշխատաւորական համագումարը բանաձեւ մը քուէարկեց, որ դատապարտելով ճափոնի յարձակումը, կ'առաջարկէ պոյքոթ հռչակել ճափոնական ապրանքներու դէմ, իբրեւ ամէնէն ազդու զէնքը։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 12 օդանաւային ճարտարագէտներ եւ 10 վարիչներ պաշտօնանկ եղան, իբրեւ խափանարար (վնասարար)։

ԲԱՆՏԱՐԿԵԱԼՆԵՐՈՒՆ համար 40 ժամուան աշխատանքի օրէնք պահանջեց Հանդերձեալներու Դաշնակցութիւնը, խնդրագիր մը ուղղելով կառավարութեան։ Միութիւնը կ'առաջարկէ նոյն օրէնքը գործադրել նաեւ վանքերու մէջ․․

ԼՈՆՏՈՆԻ ֆաշական խառնակութեանց առթիւ ձերբակալուեցան 111 հոգի, որոնք անմիջապէս դատուեցան։ Դատիճներ որոշուեցան վեց ամիս բանտարկութիւն, 2—3 ոսկի տուգանք եւայլն։ Բազմաթիւ ոստիկաններ կը հսկէին բարեկարգութեան, 600 ընկերվարականներ եւ համայնավարներ շրջապատած ըլլալով դատարանը։

ԶՕՐ․ ԿԱՄԼԷՆ, Ֆրանսայի սպարապետը, որ Պելկրատ գացած էր, Պուքրէշ ալ հանդիպելով, ջերմ ընդունելութեան արժանացաւ։

Հ. Յ. Դ.

Կոչ առ ...

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ․ ժողովը տեղի կ'ունենայ 8 հոկտ․ ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։

„Հ. Յ. Դ. ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— ՀՈԿՏ. 17ԻՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ-ԳՈԼԱ-ՔԼԼՈՆՊԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Անիէռի քաղաքապետարանի Նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratifet Social)։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ

9 հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին
Պրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ, (146, Chemin des Chartreux)
Կը նախագահէ Ընկ. Հ. ՄԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
Կը բանախօսեն ընկերներ
ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒ Վ.ԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Կ'երգեն՝ Օրիորդ ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ընկ. Ա. ՍԱՐԳՍԵԱՆ
եւ Օր. Մ. ՊԷՆԿՈՅԵԱՆ
Կ'արտասանեն՝ ընկերներ Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ, Կ. ԽԻՐԹԻԼԵԱՆ, Մ ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Պիտի նուագէ՝ ջութակահար Պ. ՀԱՅԿ ԽԻՐԹԻՐԻՆՃԵԱՆ
(Փոնսէրվաթուարի Ա. մրցանակով)
Հանդէսը կը վերջանայ ճիշդ ժամը 11.45ին
Առնել 1, 4, 5, 11, 41 եւ 53 թիւ հանրակառքերը
ՏԻԿՆԱՑ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ 3 ՖՐԱՆՔ։

Գրական երեկոյ Րաֆֆիի ձօնուածանին առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՄԱՐՍԻԼԻԱՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

8 հոկտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ
5 Rue de l'Eclipse Մարսէյլ
Կը դասախօսէ Պ. Կարապետ Փոլատեան, նիւթ՝ «Խենթը»։
Փափաքողները կրնան խօսք առնել։

„ԴՈՅԱՄԱՐՏ„ ՕՐԱՑՈՅՑ

Մամուլի տակ է եւ մօտ առենէն լոյս կը տեսնէ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Դոյամարտ» պատկերազարդ օրացոյցը նոր բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ տպագրութեամբ։

Ապսպրանքի համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝
N. Gagossian, 49, Rue Nationale, Marseille (France):

ԴԵՐՁԱԿՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Թեկնումի պատճառաւ ծախու է դիւրամատչելի պայմաններու, Մարսէյլի կեդրոն վայրի մէջ 18 տարիներէ ի վեր գեղեցիկ յարկաբաժիններու մէջ հաստատուած դերձակատուն մը՝ շատ լաւ յաճախորդներով։

60 հազար ֆրանքի անգլիական եւ ֆրանսական ընտիր կերպասներու մեր մթերքը կը ծախենք նախկին գիներով (հրապարակի ներկայ գիներէն 100ին 60—80 պակաս)։ Լաւագոյն պատեհութիւն Մարսէյլի հայ դերձակներուն։ Դիմել Taill·ur, 16 Rue de la Bibliothèque, Մարսէյլ։

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

« Յառաջ »ի խմբագրատունէն կարելի է առնել ընկ․ Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը)․․․ գին 10 ֆրանք։
2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք։
3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ'ելլէ « ՀՐԱԶԴԱՆ » ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒին Գ. տարին։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Մարսիլիահայ կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Մշակութային Միութեան ներկայացուցչական ժողովը կը գումարուի նոյեմբերի 28ին, կիրակի կէսօրէ ետք, Սալ փրանթի մէջ, մեծ պատրաստութեամբ եւ պատշաճ շուքով պիտի տրուի նուագահանդէս մը՝ ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Պ. Ալեմշահի։ Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել նոյն թուականը եւ չխաչաձեւել զայն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (37)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ⬥ ««««

Իր սիրած տղամարդի ձեռքից խորհրդաւոր արկղիկը ընդունելուց յետոյ, այժմ, կարծես, նրան այլակերպուած այլում լինէր նրա մարմինը։ Նա աղջիկ էր, ցանկանում էր աղջկայ նման հագնուել, ցանկանում էր կին լինել․․․ Նա դեռ զգում էր իր շրթունքի վրայ Վարդանի ջերմ համբոյրները, եւ նրա ականջներին դեռ զարկում էին երիտասարդի քաղցր խօսքերը։ Բայց սկսեալ այն րոպէից, երբ նա աչքով տեսաւ Վարդանի յաղթութիւնը էֆէնտու դէմ, մի մարդու դէմ, որի առջեւ դողում էր ամբողջ գաւառը,— Վարդանի նշանակութիւնը աւելի բարձրացաւ օրիորդի աչքում։ Զը գիտեմ ինչո՞ւ կիրկները սիրում են տղամարդի մէջ տեսնել մեծութիւն, գերազանցութիւն եւ զօրութեան անհամեմատ տառելութիւն։ Նրանք հիանում են, երբ տղամարդի մէջ նկատում են մի յատկութիւն, որ բարձր էր կանացի ուժից։

Վարդանը պաշտելի դարձաւ Լալայի, երբ իր զօրութեան ներքոյ ճնշեց, ոչնչացրեց հպարտ կալուածատիրին, որին Լալան բոլոր սրտով ատում էր։ Լալան շատ անգամ պատահել էր հօր ի՞րեկ այդ անամօթի լրբութիւններին, եւ ամէն անգամ, երբ նա իր հօր տունն էր գալիս, նա միշտ աշխատում էր փախչել եւ թագնուել նրանից, բայց հայրը դարձեալ կանչել էր տալիս նրան, որ էֆէնտու համար չիբուխ պատրաստէ, որովհետեւ նրա ձեռքով պատրաստուած չիբուխը համով էր լինում․․

Լալան օդայի մէջ տեսած եւ լսած բոլոր բաները պատմեց իր եղբօրը՝ Հայրապետին, թէ ոչպէս վարուեցաւ Վարդանը էֆէնտու հետ։

— Շատ լաւ է արել, պատասխանեց Հայրապետը, պէտք է սատկացնէր այն գարշելին, սովորել է խեղճ գիւղացիներին տանջել, կարծում է, թէ ամէն մարդ նրանց նման կը լինի։

Լալան պատրաստում էր իր եղբօր պարանոցին փաթաթուել եւ նրա առջեւ բաց անել իր սիրտը, բոլորը պատմել նրան, թէ ինքը սիրում է, վաղուց սիրում էր Վարդանին եւ խնդրել, որ նա այդ մասին խօսէ իր հօր հետ։ Բայց Հայրապետը շուտով տնից դուրս գնաց, կարծես, մի շատ հարկաւոր գործ դրսում սպասում էր նրան։

Նրա կինը՝ Սառան այսօր պէտք է տեսութիւն ունենար Ֆաթթահ-բէկի կնոջ՝ Խուրշիդի հետ։ Վաղատասեան յայտնուեցաւ Զաւօն եւ ասաց, թէ իր տիկինը ուխտագնացութեան պատրուակով պիտի գայ Օ․․․ գիւղին մերձաւոր հին մատուռին մէջ մատաղ կտրելու, որովհետեւ նրա փոքրիկ որդին հազում էր, եւ նշանակել է այնտեղ տեսութիւն Սառայի հետ։ Այդ մատուռը որ հաւասար կերպով պաշտւում էր թէ Քրտերից եւ թէ Հայերից։ Սառան շատ ուրախացաւ, երբ տեսաւ, որ Խուրշիդը կատարել էր նրա ցանկութիւնը, որովհետեւ նա բերանացի Զաւօի միջոցով խնդրել էր այդ տեսութեան մասին։

Բաժանուելով Լալայից, Հայրապետը շտապում էր գնալ, տեսնել, թէ ի՞նչ եղաւ տեսութեան հետեւանքը։ Նա դուրս եկաւ գիւղից, եւ կէս ճանապարհի վրայ նստած, մի ահագին ժայռի հովանու ներքեւ անհամբերութեամբ սպասում էր Սառային, որ մատուռից պիտի վերադառնար նոյն ճանապարհով։

Միտս հետաքրքիր տեսարան էր ներկայացնում այն տեղը, ուր նստած էր Հայրապետը։ Դա մի լերան սառ-բառ էր, որ ծածկուած էր ժայռերի բեկորներով, որոնք ժամանակի խորտակիչ ձեռքով ջարդ ու փշուր եղել եւ թափուել էին ցած։ Նրա շրջակայքը պատած էին վայրենի ծաղիկներով եւ զանազան տեսակ թփերով, որոնց միջից տեղ տեղ բարձրանում էին ծառեր։ Հայրապետին ուշադրութիւնը գրաւեց մի խնձորենի․ նա տեսաւ, որ ժիժը(*) փաթաթուել էր նրա բունին, վեր էր բարձրացել եւ աճելով, դէպի ամէն կողմը տարածել էր իր օձի նման ոլորուն ոստերը։

Նա, կարծես աշխատում էր իր ծանրութեան ներքոյ ճնշել, խեղդել, մաշել եւ վիանդամից կլանել խեղճ խնձորենուն, որին վերի ճիւղերը արդէն չորացել, տերեւներից զրկուել եւ չորացել էին․․․ Լինում են րոպէներ, որ հասարակ մարդն անգամ փիլիսոփայ է դառնում։ « Ահա մի գեղեցիկ օրինակ, մտածում էր Հայրապետը, ահա մի վայրենի թուփ, որ ինքը չէ գործում, չէ աշխատում, մայր հողի մէջ արմատներ չունի, այլ իր ճանկերի մէջ յափշտակելով մի աւելի քաղաքակրթուած եւ պտղատու բոյսին, ծծի կերակրւում է նրա հաշուով, ագահութեամբ ծծում է նրա հիւթը, եւ վերջապէս սպառելով նրա կենսական ուժերը, սպանում է նրան․․․ Միթէ այդպէս չէ՞ վարւում մեզ հետ Թիւրքը․ միթէ նա էլ մի այդպիսի ժիժ չէ՞, որ ապրում է խեղճ Հայի հաշուով »։

Հայրապետը զգայուն մարդ էր եւ բաւական պարզ հասկացողութիւններ ունէր։ Մ՞րտեղից նա սեպհականեց իրան այդ հասկացողութիւնները։ Ի հարկէ, եթէ նա իր հայրենի գիւղի հորիզոնից մի անգամ եւս դուրս դրած չլինէր, անտարակոյս կը մնանար, կը զարգանար սահմանափակ նախապաշարմունքներով, որպէս էին նրա հայրենակիցները։

Բայց բախտը ուրիշ կերպ անօրինեց նրա կեանքը։ Նա իր երիտասարդութիւնը անց էր կացրել օտար աշխարհներում։ Դեռ պատանի հասակում Հայրապետը, չը գիտեմ ինչ պատահական ունեցաւ, հօր հետ, եւ որպէս այդ շատ անգամ պատահում է գաւառներում, բողոքեց, հօր տունը եւ սկսեց թափառել երկիր։ Ճակատագիրը նրան ձգեց Պոլսի մէջ, որ ներկայացնում է Եւրոպայի եւ Ասիայի հանգոյցը

ՐԱՖՖԻ

(Շար․)

(*) Ժիժը պատատուկների կամ պարազիտների մի տեսակն է։ Պարազիտները կերակրւում են օտար բոյսերի հիւթով։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 7 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3544

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹԱՓԹՓՈՒՔՆԵՐՈՒՆ ԹԱՓԹՓՈՒՔՆԵՐՆ ԱԼ...

«Խ. Հայաստան»ի Սեպտ. 5ի թիւին մէջ, կը կարդանք խմբագրական մը՝ քաւմնելի խորագրով մը.— «Ջախջախել թշնամուն իր իսկ բնի մէջ»։ (Ըսել կ'ուզէ՝ «բոյն»)։

Երանաշնորհ խմբագիրը, որ ապահովաբար չէր գիտեր իր հովանաւորներուն — թերեւս եւ իր — գլխուն գալիքը, կը յայտարարէ ի լուր աշխարհի.

— «Օգտուելով մեր աշխատողների քաղաքական անհոգութիւնից ու կուրութիւնից, մարդկային կերպարանքը կորցրած հակայեղափոխական տրոցկիստական - աջ վնասարարները փոքր վնաս չտւացրին մեր ժողովրդական տնտեսութեան տարբեր բնագաւառներում։ Հակայեղափոխական տրոցկիստական - բուխարինեան - նացիոնալիստական թափթփուքները պլան վնասացրին նաեւ Հայաստանի արդիւնաբերութեանը, գիւղատնտեսութեանը եւ կուլտուրային։ Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնները ընկ. Ամատունու գլխաւորած կենտկոմի ղեկավարութեամբ տեղն ու տեղը բռնեցին այդ վնասարարներին, պոկեցին դիմակը նրանց գարշելի դէմքից»։

Այս առթիւ կ'իմանանք թէ Ղափանի եւ Ալլահվերդիի մէջ «կրամատուրուած սրիկաները» պղնձի ճարտարարդիւնաբերութեան մեծ վնասներ հասցուցած են, «դաւաճաններ Խանջեանի, Տէր Գաբրիէլեանի, Երզնկեանի եւ միւսների գործօն օժանդակութեամբ»։

Խափանարարները, «այդ սրիկաները» նոյն չարիքները գործեր են, դարձեալ, մեքենաշարժ արօրի կայաններու շինարարութեան մէջ։ Բայց,

— «Նրանք տեղն ու տեղը բռնուեցին, մերկացուեցին. Փաշիստական փորձկանների խղճուկ բանդային չյաջողուեց իրագործել իր խարդախ պլանները»

Խմբագրականը կը վերջանայ չանթարձակ սպառնալիքով մը.

— «Հայաստանի կուսակցական եւ ոչ կուսակցական բոլշեւիկներն էլ աւելի բարձրացնելով իրենց զգօնութիւնը, տասնապատիկ զինուելով վերը յիշած յաղթութիւններով, կը ջախջախեն Փաշիզմի տրոցկիստական բուխարինեան - դաշնակցական գործակալներին մինչեւ վերջին մարդը, կը կտրեն նրանց գազանական սեւ թաթը, որը ծածկուած է կեղտով ու արիւնով»։

Եւ տեսանք թէ որո՛նք ջախջախուեցան «սթալինաբար», քան օր չանցած, — Ամատունի, Գուլոյեան, Ակոպով, Գումեդին եւն.։ Հայաստանի կուսակցական եւ պետական ղեկավարութեան վերջին «մնացուկները», որոնց ածականներու շարքը աւելի ճոխացած է այժմ։

Ուրեմն, թափթփուքներուն թափթփուքներն ալ մաքրուեցան, մէկ անգամէն։ Եւ հիմա ոչ ոք պիտի կրնար ըսել թէ ո՛վ մնացած է, գոնէ ատեն մը քաշքշելու համար մեր դժբախտ Հայրենիքին ղեկավարութիւնը, մինչեւ հերթական «մաքրագործում»ը։

Այս առթիւ չմոռնանք որ Հայաստանը «անկախ» է, համաձայն Սթալինեան սահմանադրութեան. հետեւաբար ունի շարք մը «նախարարական» պաշտօններ, որոնք ձեռնհաս գլուխներ կը պահանջեն։

Առնուազն 20 - 22 գործավարութիւններ կան, առանց հաշուելու կուսակցական վարիչ պաշտօնները, որոնց գլխաւորն է Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարութիւնը, — բուն ղեկավարութիւնը։

Մոսկուան սկիզբէն ի վեր կամակատարներ կը փնտռէր ու կը նշանակէր, որոշ արժանիքներ փնտռելով։ Եւ քիչ - շատ ձեռնհաս տարրեր եկան ու գացին։ Քշուեցան, մեռան կամ «անձնասպան» եղան։ Այժմ անոնց ստուերներն անգամ չեն մնացած, որպէսզի բազմին այս կամ այն աթոռին վրայ։ Ծնոր տնօրինութիւն։

Անշուշտ հասարակ խամաճիկներ չեն պակսիր։ Բայց, քանի՞ ամիս կրնայ տեւել անոնց պաշտօնավարութիւնը, երբ ամէնէն փառահեղներն ու վարպետներն անգամ չկրցան գոհացնել, մէկ օրէն միւսը դառնալով «հակայեղափոխական, տրոցկիստ, նացիոնալիստ»։ Մինչեւ անգամ դաւաճան եւ անջատողական։

Եւ աւելորդ չենք համարեր թէ՝ «թափթփուքներ»ու վերջին սերունդն ալ սպառելէ վերջ, Մոսկուան որո՞ւ պիտի վստահի Հայկական Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը։ Մանաւանդ որ, մինչեւ հիմա մատնանշուած մեղքերուն մէջ, նոր մըն ալ հնարուած է,— «քաղքենի ազգայնականութիւն»։

Այս վերջին կէտը յատկապէս կը շեշտուի հարեւան հանրապետութեանց վարիչներուն դէմ արձակուած մահավճիռներուն մէջ։

Տակաւին հրապարակային դատավարութիւն չտեսանք Երեւանի մէջ։ Բայց, արդար քաւած, ազդանշանը տրուած է արդէն, արդ ուրեմն նոր եւ աւելի ծանր վտանգ մը կը սպառնայ ազգային համարուած կարգուսարքին։

Ուրիշ խօսքով, ստեղծուած է մթնոլորտ մը, ուր մարդիկ ամէն բանէ առաջ պիտի ճգնին ոչ միայն անսասան հաւատարմութիւն եւ գետնամած խոնարհութիւն ցուցնել, այլեւ շեշտել ռուսական դիծը։ Կարելի եղածին չափ նսեմացնել ազգային դրոշմը, որ երբեւ թէ շատ ծաղկած էր։

Ինչպէս կը հաստատեն բոլոր փաստերը, Մոսկուա ձեռնարկած է դաժան կեդրոնացումի մը, ճիշդ այն պահուն երբ շայլաբան աւետիսներ կու տար, «անկախութիւն» շնորհելով 11 հանրապետութեանց։

Կեդրոնացման այդ քաղաքականութիւնը անշուշտ պիտի հանդուրժէր քիչ - շատ հասուն տարրերու պաշտօնավարութեան, մինչեւ անգամ գոյութեան։ Եւ ահա իր գործակալները հետապնդումներ կը կատարեն որսի շուներու պէս, իրենց քիթը խոթելով իւրաքանչիւր հանրապետութեան ներքին գործերուն, յատուկ մանրամասնութեանց մէջ։ Անոնք են որ, իբրեւ կուսակցական, պաշտօնեայ կամ թղթակից, տեղեկագիրներ կը կազմեն անձերու եւ գործերու մասին, եւ «ուքազ»ներ բերել կու տան Մոսկուայէն, վերիվայր հլզելով ամէն բան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈԶՎԷԼԹ ՍԵՒ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Եւ պատկցութիւն կը խոստանայ խաղաղութիւնը փրկելու համար

Մ. Նահանգներու նախագահը շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ երեքշաբթի օր, Շիքակոյի մէջ, մասնաւորապէս ծանրանալով միջազգային կացութեան վտանգներուն վրայ։

Ստորեւ կ'ամփոփենք հիմնական մասերը.

— «Աշխարհի քաղաքական կացութիւնը, որ վերջերս աստիճանաբար կը վատթարանայ, մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ այն բոլոր ժողովուրդներուն որոնց միակ բաղձանքն է խաղաղութեամբ եւ բարեկամութեամբ ապրիլ իրենց դրացիներուն հետ։ Տասնեակ մը տարիներ առաջ, մարդկութեան խաղաղասիրական յոյսերը մեծ բարձունքներու հասան, երբ աւելի քան վաթսուն ազգեր հանդիսաւորապէս յանձն առին զէնքի չդիմել, գլուխ հանելու համար իրենց ազգային նպատակները եւ քաղաքականութիւնը։ Քելլոկ-Պրիան դաշինքով արտայայտուած վսեմ բաղձանքները եւ խաղաղութեան յոյսերը վերջերս տեղի տուած են աղէտի մը երկիւղին. Կացութիւնը այնքան ծանրացած է որ լրջօրէն կը սպառնայ քաղաքակրթութեան հիմերուն։ Ահաբեկումի եւ միջազգային օրինազանցութեան ներկայ շրջանը սկսաւ քանի մը տարի առաջ։ Սկսաւ անարդարանալի միջամտութիւններ կատարելով ուրիշ ազգերու ներքին գործերուն մէջ կամ արշաւանքներ սարքելով ուրիշի հողին վրայ, հակառակ ստորագրուած դաշնագիրներու։ Առանց պատերազմի յայտարարութեան եւ առանց որ եւ է արդարացման քաղաքացիներ, կիներ եւ մանուկներ կը սպաննուին ռմբերով։ Շոգենաւեր յարձակման կ'ենթարկուին եւ կը թորփիլահարուին առանց պատճառի կամ արդարացման. Ազգեր կը դաւադրեն եւ քաղաքացիական պատերազմի կը մասնակցին այնպիսի երկիրներու մէջ որոնք ոչ մէկ չարիք պատճառած են իրենց։ Այն ազգերը որ ազատութիւն կը պահանջեն, այդ ազատութիւնը կը մերժեն ուրիշներու։ Անմեղ ժողովուրդներ եւ ազգեր անգթօրէն կը զոհուին իշխանութեան եւ գերակշռութեան անյագ տենչի մը որ ոչ արդար է ոչ ալ մարդկային։ Այս բոլորին հետեւանքը պիտի ըլլայ աղէտ մը, ոչնչացնելով ամէն բան։ Եթէ գործը այդ վիճակին հասնի, մի կարծէք թէ Ամերիկա պիտի կրնայ խուսափիլ, թէ արեւմտեան կիսագունդը յարձակում պիտի չկրէ եւ հանդարտօրէն, խաղաղօրէն պիտի շարունակէ ապրիլ համաձայն քաղաքակրթութեան սկզբունքներուն։ Եթէ այդ սեւ օրերը գան, ապահովութիւն պիտի չգտնենք ոչ զէնքերով, ոչ իշխանութեամբ, ոչ ալ գիտութեամբ։ Փոթորիկը պիտի շաչէ մինչեւ որ քաղաքակրթութեան ամէն ծաղիկ ոչնչանայ եւ բոլոր մարդկային էակները տրորուին համատարած քաոսին մէջ։ Եթէ կ'ուզենք որ այդ օրերը չգան եւ ունենանք աշխարհ մը ուր կարենանք շնչել ազատօրէն, բարեկամութեամբ ապրիլ առանց վախնալու, խաղաղասէր ազգերը պէտք է հաւաքական ճիգ մը փորձեն, կանգուն պահելու համար այն օրէնքներն ու սկզբունքները որոնց վրայ կրնայ հաստատուիլ խաղաղութիւնը։ Խաղաղասէր ազգերը պէտք է հաւաքական ճիգ մը կատարեն, ընդդէմ դաշնագիրներու բռնաբարման։ Անոնք որ կ'անտեսեն մարդկութեան օրէնքները, այսօր կը ստեղծեն միջազգային անիշխանութեան վիճակ մը որմէ կարելի չէ խուսափիլ միայն մեկուսացումով կամ չէզոքութեամբ։ Արդի աշխարհին մէջ կը տիրէ այնպիսի համերաշխութիւն մը եւ փոխադարձ կապակցութիւն մը, որ ազգի մը համար նիւթապէս եւ բարոյապէս անկարելի է կատարելապէս մեկուսանալ աշխարհի մնացեալ մասէն քաղաքական եւ տնտեսական ցնցումներէն, մանաւանդ երբ այդ վերիվայրումները երթալով կը ծաւալին փոխանակ նուազելու։ Ամերիկեան ժողովուրդին համար կենսական կարեւորութիւն ունի որ դաշնագիրներու սրբութիւնը եւ միջազգային բարոյականի պահպանումը վերահաստատուին։ Պատերազմը վարակիչ է, պաշտօնապէս յայտարարուած ըլլայ թէ ոչ։ Ան կրնայ վարակել սահմաններէն հեռու հաստատուած ժողովուրդներ եւ երկիրներ։ Մենք վճռած ենք հեռու մնալ պատերազմէն. սակայն չենք կրնար ապահովուիլ անոր աղետալի հետեւանքներէն եւ անոր մէջ խրելու վտանգէն. Կրնանք միջոցներ ձեռք առնել, բարդութիւնները սահմանափակելու համար, բայց չենք կրնար կատարեալ պաշտպանութիւն ապահովել՝ անկարգութեան մատնուած աշխարհի մը մէջ»։

Ինչպէս կը տեսնէք, նախագահ Ռոզվէլթ համաձայն չէ Մ. Նահանգներու չէզոք մեկուսացման եւ կ'ուզէ գործօն դեր կատարել։ Իր ճառը շատ լաւ ազդեցութիւն գործեց Ազգերու Դաշնակցութեան, Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ։ Իսկ Մ. Նահանգներու հանրային կարծիքը երկուքի բաժնուած է։

Ֆրանքին տագնապը եւ ուրիշ ձայներ

Գ. Ժորժ Պոնէ, ելմտական նախարարը, ամէն օր ունկնդրութեան ընդունելով անգլիական եւ ամերիկեան մամուլի ներկայացուցիչները, կրկին հաւաստեց թէ Ֆրանսայի ելմտական եւ տնտեսական վիճակը առողջ է եւ վերականգնումը տեղի պիտի ունենայ ժամանակի ընթացքին։ Բացատրեց թէ պէտք չէ ապշիլ Ֆրանքին անկումէն։ «Ինչպէս կարդացիք նախարարական խորհուրդի ղեկոյցին մէջ, ռազմական ելմտացոյցը հաւասարակշռուած է, արտասովորը՝ կրճատուած, իսկ մեր վճարումները մեծ մասով ապահովուած են մինչեւ տարուան վերջը։ Ֆրանսայի ելմտական եւ տնտեսական վերականգնումը կը պահանջէ յարատեւ ճիգ մը, բայց վհատելու պատճառ չունինք։ Նոյնիսկ Փուանքարէ երբ իշխանութեան գլուխ անցաւ 1926ին, ամիսներ անցան, մինչեւ որ տեսնուեցան իր քաղաքականութեան արդիւնքները. եւ այն ատեն կացութիւնը այնքան բարդ չէր որքան այսօր»։

Հակառակ այս հաւաստիքներուն, Ֆրանքը նորէն անկեր էր սակարանին մէջ։ Տոլարը, որ 30.28 էր երկուշաբթի, 30.43ի փակուեցաւ երեքշաբթի, իսկ անգլիականը՝ 150.85ի, (նախապէս 150.15).

»»»» • ««««

ԵՐԵՔ ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐ Սպանիայէն փախչելու համար պատսպարած էին Ֆրանսական վակոնի մը մէջ, որ լեմոն կը փոխադրէր եւ կնքուած էր։ Երբ իրիկուն եղաւ, տեսան որ ոչ ուտելիք ունին, ոչ ալ խմելիք։ Լեմոնով անցուցին իրենց ծարաւը, բայց յաջորդ օրը աւելի սաստկացաւ իրենց տառապանքը։ Անօթի մեռնելու վրայ էին, երբ կառախումբը տեղը հասնելով, փրկուեցան։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

17 ԵՒ 70

Եգիպտացի փաշա մը, նախկին վարչապետ, այս օրերս կ'ամուսնանայ 17 տարեկան աղջկան մը հետ, որ զաւակն է աւստրիացի պանդոկատէրի մը։

Փարիզի թերթերը 70 կը հաշուեն փեսին տարիքը։ Լոնտոնի թերթերը՝ 62։

Անշուշտ ութ տարուան տարբերութիւնը չի նսեմացներ գործին «զգայացուցիչ» հանգամանքը։

«Քաղաքակիրթական» համանման մըն ալ այս։

Դեռ քանի մը տարի առաջ էր որ հնդիկ իշխան մը, հռչակաւոր Աղա Խանը, նոյնքան տարէց, շռայլ ըմած առնեն շոյեց, սիրեց եւ իր հարէմը առաջնորդեց 20 տարեկան Ֆրանսուհի մը։

Իրաքի դիկտատորն ալ, Պէքիր Սըտքը, կարծեմ 50 — 52 տարեկան, որ սպաննուեցաւ վերջերս, Վիէննայի մէջ գտած էր իր հարսնցուն, 19 տարեկան Գերմանուհի մը։

Ուրեմն, Եւրոպական քաղաքակրթութիւնը միայն մեքենաներով եւ մարտանաւերով չէ որ կը թափանցէ դէպի Արեւելք, այլեւ թարմագեղ կոյսերով։

Ատեն մը 15 — 17 տարեկաններու բանի կը տարուէին 60 — 70 — 80նոցներու հարէմը։ Եւ կը համարուէին կենդանի նահատակներ։

Հիմա կը ընտրուին բախտաւոր, քանի որ ինքնաբերաբար կ'երթան մինչեւ Պաղտատ, Գահիրէ կամ Հնդկաստան, պաշտօնական հարսնիքներ ալ պարտադրելով։

Ի՞նչ կ'ըսէք, աղջիկնե՞րը իրենց խելքը թռցուցած են, թէ Արեւելքի ալեւոր փեսացուները։

Ապահովաբար վերջինները։

Այս օրուան 17 տարեկանները, իրենց հարազատ արտադրութիւնը իրենց դարաշրջանին, ամէն բանէ առաջ թուաբանութիւն եւ տոմարակալութիւն սորված են։

Ուրեմն կը հաշուեն,— երկու ժպիտ սա մեծահարուստ եւ հաստափոր ծերուկին, նայուածք մը սիրահոյ, քանի մը շարժուձեւեր՝ հեշտագրգիռ, գումարէ, յետոյ բազմապատկէ,— մնացեալը ինքնին կը լուծուի։ Ամէնէն առաջ՝ փեսան։ Կ'ապրիս ուզածիդ պէս, կը վայելես աշխարհի բոլոր բարիքները։ Դուն դեռ քսան տարեկան չեղած՝ ան կը չուէ անդարձ, ենթի ձգելով ամբողջ հարստութիւնը։ Եւ նորէն քու ձեռքդ է փութացնել վախճանը, անխնայ տրամադրելով յորդահոսան երիտասարդութիւնդ։

Կարծեմ մեր աղջիկներն ալ տարբեր չեն մտածեր։ Մանաւանդ անոնք որ Փարիզի մէջ բացին իրենց աչքերը։

Քանինե՞ր կան որ աչքերը գոց կը դնեն, երբ իմանան թէ փեսացուն ունի սեփական օթօ, վիլլա, շալէ, 4 հինգ սպասուհի, հոգ չէ թէ իրենց երկու տարիքն ունենայ, եւ տարին վեց ամիս ալ հարբալը։

Ապրիլ, ապրի՜լ։ Վայելել։ Կարելի եղածին չափ շատ բան տեսնել։ Քամե՜լ։

Ահա թէ ինչ կը սորվեցնեն այս [illegible] ···

ՎԱՀԷ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Առաջին գործավարին յայտարարութիւնները

Բիւլենտ Արաս, մինչեւ վերադարձին, Սոֆիայի կայարանին մէջ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է «Զօրայի» խմբագրին —

— Կ'օգտուիմ առիթէն՝ շեշտելու համար թէ ա՛յս տարի եւս Պալքանեան պետութիւնները, որոնց կարգին նաեւ Պուլկարիա, կարելիութիւնն ունեցան գործակցելու իրարու՝ ապահովելով խաղաղութիւնը։ Կրնանք բոլորովին վստահ ըլլալ թէ, շնորհիւ ստեղծուած արտակարգօրէն նպաստաւոր մթնոլորտին՝ միջազգային գործակցութեան մէջ, հանդարտ ձմեռ մը պիտի անցընենք, ինչպէս անցուցինք արտակարգօրէն հանդարտ ամառ մը

— Կարծեմ գարնան մասին կը վարանիք նախատեսութիւն մը ընել։

— Գարնա՞ն մասին. գարնան, յուսանք որ, պիտի ուրախանանք՝ ցուրտը անվտանգ անցուցած ըլլալով.... Այսուհանդերձ, կը կրկնեմ, բոլորը կը ձգտին իրար հասկնալ խաղաղութեան սիրոյն։

— Բան մը կրնայի՞ք ըսել Թուրքիոյ դահլիճի փոփոխման մասին։

— Մեր վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւի հրաժարումի մասին Անատոլուի գործակալութեան կողմէ պաշտօնապէս հաղորդուածէն աւելի բան չեմ գիտեր։ Կ'աճապարեմ աւելցնել թէ այդ գործակալութիւնը չափազանց լաւատեղեակ է։ Եւ սակայն, կարգ մը թերթեր Իսմէթ Ինէօնիւի հրաժարումէն անմիջապէս վերջ, ողողուեցան դիտաւորեալ զրոյցներով՝ ըստ որոնց Իսմէթ Ինէօնիւի եւ միւս իրաւասու ազդակներու միջեւ տարակարծութիւն մըն է երեւան եկած եւ թէ այդ պատճառաւ ան կը թողու իր աթոռը։ Կրնամ վճռականօրէն շեշտել հետեւեալը,— Թուրքիոյ մէջ մենք բոլորս, աւելի կամ նուազ բարձր դիրքերով, զանազան աստիճանի աշակերտներն ենք մեր մեծ ղեկավարին, Հանրապետութեան նախագահ Աթաթիւրքին։ Այդ աշակերտներուն միջեւ ամենալաւն է Իսմէթ Ինէօնիւն, որ այժմ կը քաշուի ժամանակաւոր հանգիստի համար։ Մենք բոլորս վստահ ենք թէ ան, երբ կրկին ուզէ իր գործակցութիւնը, մէջտեղ պիտի գայ թարմ ուժերով՝ հայրենիքին ծառայելու համար։ Ես վստահ եմ թէ մեր ղեկավարը լաւագոյն կերպով պիտի ընտրէ այդ պահը եւ թէ, ամէն ատենուան նման, մեզի ցոյց պիտի տայ ամենալաւ ճամբան»։

Այս առթիւ ըսենք թէ՝ Իսմէթի անկումով խախտած է նաեւ Ռ. Արասի դիրքը։

*** Եօնուս Նատի հետեւեալ «ճշդումները» կը կատարէ «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէջ, խմբագրականով մը

Կը հասկցուի որ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւի Հանրապետութեան նախահէն հանգիստի համար ուզած եւ ձեռք բերած մէկուկէս ամսուան արձակուրդը լրանալէ վերջ, ո՛չ կառավարութեան գլուխ պիտի չդառնայ եւ Ճէլալ Պայար պիտի յաջորդէ անոր եւ իբրեւ վարչապետ պիտի ներկայանայ Նոյեմբերին բացուելիք Ազգ. Մեծ Ժողովին։

Շատ հաւանական պարագայ մըն է որ Իսմէթ Ինէօնիւ իր երկար վարչապետութեան մէջ իսկապէս յոգնած ըլլալով՝ բժիշկներուն յանձնարարած հանգիստէն իրաւամբ օգտուելու համար, պէտք զգացած ըլլայ այդ հանգիստը ապահովել կատարելապէս կառավարական զբաղումէ ազատ վիճակի մէջ։ Արդէն շատ բնական է որ՝ Հանրապետութեան նախագահը ուրիշի մը յանձնէ դահլիճը կազմելու հոգը եւ կարելի է ենթադրել որ ըստ այնմ պատրաստուելու հրաման առած ըլլայ գործավար Ճէլալ Պայար, որուն հանդէպ մեր պետին վստահութիւնն ու ապահովութիւնը անգամ մըն ալ ապացուցուած են արդէն անոր փոխ - վարչապետ անուանումով։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԹՂԹԱԿԻՑ

ՓԱՐԻԶ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՃԱՌԸ

Վերջերս Փարիզի մէջ կազմուեցաւ «Ժամանակակից Քաղաքական Տարագիրներու Պատմութեան Կաճառը» (Institut d'Histoire de l'Emigration Politique Contemporaine):

«Քաղաքական տարագիրներ» ըսելով պէտք է հասկնալ գլխաւորաբար ռուս եւ հայ գաղթականները, որոնք Մեծ Պատերազմէն վերջ, քաղաքական ծանօթ դէպքերու բերումով, ստիպուեցան թողուլ իրենց հայրենիքը եւ ապաստան գտնել օտար հողի վրայ, ուր կ'ապրին իբրեւ «հայրենազուրկ», գրպաննին ունենալով Նանսէնեան ինքնութեան թուղթեր։

Այս հիմնարկութիւնն ալ արդէն հովանաւորուած է Ազգերու Դաշնակցութեան ենթակայ «Գաղթականաց Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսին» կողմէ։

Կաճառի նպատակն է՝ «Զուտ պատմական տեսակէտէն զբաղիլ այն բոլոր խնդիրով, որ կապ ունին ժամանակակից քաղաքական տարագրութեան հետ»։ Այսինքն՝

1.— Քաղաքական տարագրութեան վերաբերեալ պատմական աշխատութիւններ կատարել, զանոնք հրատարակել եւ թարգմանել։

2.— Ստանալ, դասաւորել եւ պահպանել այն բոլոր գիրքերը, յուշերն ու հրատարակութիւնները, որոնք կը վերաբերին քաղաքական տարագրութեան, անոր ծագման ու պատճառներուն, ինչպէս նաեւ իրենց ապաստանած զանազան երկիրներուն մէջ տարագիրներու ունեցած կացութեան եւ ապրուստի պայմաններուն։

3.— Ուսումնասիրել տարագրութեան առաջ եւ վերջ ստացուած քներու եւ անձերու մասին տարագիրներու պատկանած պետութեանց մօտ ի զօրու եղած օրէնքները։

4.— Ուսումնասիրել գաղթականներու իրաւական վիճակը իրենց ապաստանած երկիրներուն մէջ, ինչպէս նաեւ անոնց վերաբերեալ ժողովրդագրական շարժումները (ծնունդ, ևն.)։

5.— Ուսումնասիրել արտասահմանի մէջ քաղաքական տարագիրներու ստեղծած ձեռնարկները զանազան մարզերու մէջ (գեղարուեստ եւ գրականութիւն, կրթութիւն, կրօնք, առեւտուր, երկրագործութիւն, խնամատարութիւն եւայլն․․․) ինչպէս նաեւ անոնց գործած ազդեցութիւնը։

6.— Կազմել կենսագրութիւնը տարագրութեան նշանաւոր դէմքերուն (արուեստագէտ, գիտնական, պետական մարդ եւայլն)։

7.— Համարագրել, հաւաքել եւ պահպանել այն բոլոր պատմական յիշատակները, որ կը վերաբերին քաղաքական տարագրութեան կամ պահուած են իր մօտ։

8.— Կազմակերպել պաշտպանութիւնը տարագիրներու կողմէ ստեղծուած մասնաւոր հաւաքածոներու եւ թանգարաններու։ Այս վերջիններուն միջեւ համաձայնութիւն կամ միութիւն գոյացնելու աշխատիլ։

Ինչպէս կը տեսնուի, Կաճառին ծրագիրը շատ ընդարձակ է եւ կ'ընդգրկէ զանազան մարզեր։

Հայկական ոչ մէկ կազմակերպութիւն պիտի կրնար յաւակնութիւն ունենալ, ներկայ պայմաններուն մէջ, յաջողութեամբ գլուխ հանելու նման ծրագիր մը։

Կաճառին գլխաւոր մտահոգութիւնն է կորուստէ փրկել ժամանակակից քաղաքական մեծ ցնցումներու այն ուշագրաւ յիշատակները, որոնք համայն մարդկութեան հասարակաց ժառանգութիւնը կը կազմեն, ինչպէս նաեւ այն կենդանի կամ գրաւոր վկայութիւնները, որոնք արժանի են պատկանելու Պատմութեան կամ օժանդակելու անոր անաչառ պատկերացման։

Կաճառը կը բաղկանայ՝ ա) պատուակալ անդամներէ՝ որոնք կը նշանակուին Գործադիր մարմնին կողմէ՝ նկատի առնելով անոնց բեղկիք բարոյական կամ նիւթական օժանդակութիւնը Կաճառին։

Կաճառն ունի պատուակալ յանձնախումբ մը, իբրեւ հովանաւոր, որուն մէջ են յայտնի ծերակուտականներ Հանրի Պէրանժէ, Անտրէ Օնորա, Ֆէրնան Մէրլէն եւ Կիւսթավ Կօթրօ, երեսփոխաններ Լուի Մարէն, Էտուար Սուլիէ եւ փրոֆ. Պէրթրան Նոկարօ, իսկ ոչ-Ֆրանսացիներէն՝ Միքայէլ Հանսոն՝ Նանսէնի հայրենակիցն ու յաջորդը եւ Ալպէր Թրանսուա՝ Պելճիքացի, նախկին ծերակուտական։

բ) Իսկական անդամներէ, որոնք կ'ընտրուին դիւանագէտներէ, քաղաքական դէմքերէ, գիտականներէ, գրագէտներէ կամ արուեստագէտներէ, որոնք իրենց գործունէութեամբ կամ գրութիւններով մասնաւորաբար ձեռնհասութիւն ունին մասնակցելու Կաճառի աշխատանքներուն եւ պրպտումներուն։ Իսկական անդամներու թիւը սահմանափակ է։ Անոնք պէտք է բնակին Սէնի նահանգին կամ սահմանակից նահանգներու մէջ։

գ) Թղթակից անդամներէ, որոնց թիւը նոյնպէս սահմանափակ է եւ որոնք կը ներկայացնեն իսկական անդամներէ պահանջուած յատկութիւնները, բայց փարիզեան շրջանէն մէջ չեն բնակիր։

դ) Օժանդակ անդամներէ, որոնք կը հետաքրքրուին Կաճառի աշխատանքներով եւ երբ այդ կ'ընդունուին Գործադիր մարմնին կողմէ։ Օժանդակները կը ստանան Կաճառի աշխատանքներու արձանագրութիւնները եւ կը հրաւիրուին անոր կազմակերպած հանդիսութեանց։

Բուն իսկ Գործադիր Մարմնի նախագահն է Պ. Էտուար տը Նավայլ — Լառլաթիւ, պատուակալ տնօրէն արտաքին նախարարութեան, փոխ-նախագահները՝ Մարիուս Մութէ գաղթային նախարար եւ Ժիւլիէն Քէն՝ Ազգ. Մատենադարանի տնօրէնը։ Գործադիր մարմնի վեց խորհրդական անդամներէն մէկը Հայ է, Պ. Լեւոն Կիւմիւշկէրտան՝ Նուպարեան Մատենադարանի ընդհ. վարիչը։ Իսկ գործին հոգին է Պ. Մարսէլ Փան, ժընեւի Օֆիսին Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, որ ստանձնած է միայնուն ընդհանուր քարտուղարի պատասխանատու պաշտօնը։

Կաճառին նպատակներուն իրագործման համար իսկական անդամներէ կը կազմուին զանազան Ցանձնախումբեր, որոնց պաշտօնն ու թիւը կ'որոշէ Գործադիր Մարմինը։ Գլխաւոր Ցանձնախումբերն են.—

1.— Տնտեսական, Ժողովրդական եւ Գիտական։

2.— Ենամատարական, Բարեգործական եւ Դաւանանքներու։

3.— Իրաւագիտական - Քաղաքական

4.— Պատմական ուսումնասիրութեանց։

5.— Թանգարաններու, Մատենադարաններու, Դիւանաթուղթերու եւ Հրատարակութեանց։

6.— Գեղարուեստից եւ Գրականութեան։

Իսկական անդամները պարբերաբար կ'ունենան, մասնակի կամ լիակատար ժողովներ որոնց իրաւունք ունին ներկայացնելու տեղեկագիրներ կամ աշխատասիրութիւններ, ինչպէս նաեւ իրենց դիտողութիւններն ընել պաշտօնակիցներու ներկայացուցած աշխատանքներուն մասին։ Նոյն իրաւունքն ունին թղթակից անդամները։ Ընդհ. ժողովներու ատենագրութիւնները կը հրատարակուին։

Կաճառի հասոյթի աղբիւրներն են՝

1. Անդամներու տարեվճարներն ու բաժանորդագրութիւնները.

2. Նուէրներ ու կտակներ, որոնք կ'արտօնուին կառավարութեան կողմէ։

3. Զանազան նպաստներ։

4. Բացառիկ հասոյթներ՝ կառավարութեան արտօնութեամբ։

5. Զանազան գոյքերու եւ արժեթուղթերու եկամուտը

Կաճառի երկու գլխաւոր բաժանմունքներն են՝ ռուսականն ու հայկականը։

Պէտք է ցաւով խոստովանիլ, որ Ռուսերը շատ աւելի լրջութեամբ կը վերաբերին այս գործին հանդէպ։ Ռուսական բաժինը արդէն ունի վեցերեւ յիշուած վեց Ցանձնախումբերը, որոնց կը մասնակցին փարիզաբնակ յայտնի ռուս դէմքեր։ Անոնց իսկական եւ գործօն անդամներու թիւը անհամեմատօրէն աւելի է Հայերէն եւ ամէն օր նոր անդամներ կ'արձանագրուին

Հայկական բաժինը շատ տկար է եւ իսկական անդամները որոշ անտարբերութիւն ցոյց կուտան։

Ներկայ տարուան ընթացքին հայկական բաժինը երկու նիստ միայն ունեցաւ։ Առաջինին կը մասնակցէին չորս հոգի, իսկ երկրորդին՝ տասը հոգի (հաշուելով զօր. Պրէմոնն ու կոմս Գրնուա տ'Այրն)։

Նկատի առնելով հայ անդամներու անփառունակ թիւը, Գործադիր Մարմինը երկու Ցանձնախումբ միայն նշանակեց (փոխանակ վեցի) հայկական բաժինի զանազան աշխատանքներ վարելու համար։

ԱՌԱՋԻՆ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ տնտեսական, ժողովրդագրական, խնամատարական, տեղաւորման, աշխատանքի, կրթութեան, գիտութեան եւ դաւանանքներու աշխատանքներով պիտի զբաղի։ Իր ուսումնասիրելիք գլխաւոր նիւթերն են հետեւեալները.

1. Մեծ Պատերազմի, պոլշեւիկեան յեղափոխութեան եւ արտագաղթի ընթացքին այլեւայլ հայ գաղթականներուն ընծայուած աջակցութիւնը Ամերիկեան Նիըր Իսթ Րիլիֆի, Նանսէնեան հիմնարկութեան, Կարմիր Խաչի եւ այլ օտար բարեսիրական հաստատութեան կողմէ։

2. Գաղթականներու տեղափոխու-

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

— Ա.

Որոշ ատենէ ի վեր, զանազան երկիրներու մէջ մասնաւոր կարեւորութիւն կ'ընծայուի տնտեսական պաշտպանութեան՝ պատերազմի պարագային։

Այս ուղղութեամբ բացառիկ միջոցներ ձեռք է առած մասնաւորապէս Գերմանիան։

Պաշտպանողական տնտեսութիւն, ահա մարզ մը, որ, ըստ Գերմանացիներուն, նախապատերազմեան Գերմանիոյ կողմէ բաւարար չափով ուշադրութեան առարկայ եղած չէր։ Ցաճախ ըսուած է թէ, Գերմանիան պատերազմը կորսնցուց ոչ թէ ռազմաճակատին վրայ, այլ արտադրութեանց ասպարէզին մէջ եւ երկրագործական ու ճարտարարուեստական արտադրութեանց պակասին բերումով։ Զարմանալի չէ, ուրեմն, որ այսօր Գերմանիոյ մէջ կը խօսուի ու կը գրուի ամէնէն աւելի պաշտպանողական տնտեսական քաղաքականութեան մասին։

Այսուհանդերձ, այսօր ոչ ոք կը մերժէ անհրաժեշտութիւնը տնտեսական ուժերուն զօրաշարժի պատրաստութեան եւ անոնց ամբողջական օգտագործումին՝ պատերազմի ատեն։

Գերմանիան չէ միակ երկիրը՝ այդ նպատակին հասնելու մտահոգութեամբ։ Իտալիոյ մէջ եւս տնտեսական կազմակերպումը կը ղեկավարուի մեծ մասով, երկրին պաշտպանութեան մտահոգութենէն։ Այն վիճաբանութիւնները որ անցեալ ամառ տեղի ունեցան Անգլիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ, ազգային պաշտպանութեան մասին նախարարի գեկուցումին առթիւ, ցոյց տուին թէ անգլիական կառավարութիւնը եւս միջոցներ ձեռք է առած՝ կայսրութեան գինուորական եւ տնտեսական պաշտպանութիւններու ներդաշնակութեանը համար։ Միացեալ Նահանգներու եւ Ֆրանսայի մէջ խնդիրը օրակարգի վրայ դրուած է պատերազմէն անմիջապէս վերջ եւ այդ մարզին մէջ կ'աշխատէին յարատեւ ու ծրագրել ձեւով։ Վերջերս պետականացուեցան կարգ մը զինուորական ճարտարարուեստներ։ Գերման տնտեսական ղեկավարութեան ամէնէն ուշագրաւ գիծն է տնտեսութեան ատորադասումը պետութեան շահերուն՝ իբրեւ ամբողջութիւն։ Այդ սկզբունքի գործնական կիրարկումին իբրեւ օրինակ՝ ցոյց կը տրուի Հիթլէրի վերջին հրովարտակներէն մին, որով կը հիմնուի բաժնետիրական ընկերութիւն մը՝ «Հերման Կէօրինկ Պետական աշխատաւորներ...», որուն նպատակն է երկրին մէջ գոյութիւն ունեցող երկաթի հանքերու օգտագործումը։ Այս ձեւով կ'ուզեն երկիրը ինքնաբաւ դարձնել երկաթով՝ պատերազմի ատեն։ Արհեստագիտութիւնը պէտք է ծառայէ երկրին գերագոյն շահերուն՝ առանց նկատի առնելու ծախքերը։ Երկրին երկաթի հանքերու շահագործումին հետ՝ պետական այս նոր ձեռնարկը մեծ դեր պիտի կատարէ մետաղային ճարտարարուեստին մէջ։ Երկրորդ հրովարտակով մը, անոր կրնան կցուիլ մասնաւոր ճարտարարուեստական ձեռնարկներ՝ իբրեւ մասնաճիւղերը գլխաւոր ձեռնարկին։ Այս ձեւով պետութիւնը պիտի ըլլայ բաշխողը հումքերուն եւ, միեւնոյն ատեն, ղեկավարը՝ արտադրութեան։

Ակներեւ է, որ հոս արդէն անցք մը կայ դէպի պետական տնտեսութիւնը կամ տեսակ մը ընկերվարական իրաւակարգ։ Ազգային ընկերվարներու պաշտօնական օրկանը՝ Voelgische կ'ընդգծէ ընկերվարական հանգամանքը այս ձեռնարկին։ Ուրեմն, կը գտնուինք բոլորովին նոր ձեւի տնտեսութեան մը առջեւ՝ իբրեւ արդիւնք տնտեսական գործունէութեան քաղաքական պահանջներուն յարմարցնելու ձգտումին

Հակառակ այս միջոցներուն, Գերմանիոյ մէջ նկատի ունին թէ պատերազմի ատեն երկրին տնտեսական վիճակը շատ աննպաստ պիտի ըլլայ։

Ինչպէս նախորդ պատերազմին, այնպէս եւ յառաջիկայ պատերազմին Անգլիա տէրը պիտի ըլլայ ծովուն։ Միշտ է, որ Գերմանիոյ օդային տորմիղը պիտի կարենայ դժուարացնել Անգլիոյ հայթայթումը անհրաժեշտ յատուկ նիւթերու, ինչ որ տեղի կ'ունենայ ծովերու միջոցաւ, բայց առավ աւելցուցած պիտի չըլլայ իրեն համար նիւթ հայթայթելու կարելիութիւնը։ Դեռ շատ մեծ են այդ հայթայթման դժուարութիւնները։ Այս տեսակէտէն կարելի է դաս առնել Իտալիոյ վերջին արշաւանքէն՝ Եթովպիոյ մէջ։ Թէեւ Իտալիա ամբողջ տասը տարի աշխատած էր պատերազմի տնտեսական պատրաստութեանը, եւ այդ պատերազմը ամբողջական զօրաշարժ մը պարտադրած չէր, ինչպէս նաեւ չունէր ճամբան, գործարաններու եւ հաղորդակցութեանց քանդում՝ ինչ որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ եւրոպական պատերազմի մը ատեն, այսուհանդերձ այդ ընդհանուր փորձին տեւողութեան շատ թերութեանց եւ անակնկալներու գոյութիւնը։

Այս բոլորը կը հաստատեն մեծ նշանակութիւնը՝ պատերազմի տնտեսական պատրաստութեան եւ պաշտպանողական - տնտեսական քաղաքականութեան մը ամբողջական ծրագրին։ Այդ ծրագրին կիրարկումը, սակայն, ինչպէս բսինք, պէտք է սկսի խաղաղութեան շրջանէն։

Ծրագիրը պէտք է ընդգրկէ, նախ, մարդկային տարրի օգտագործումը՝ պատերազմական եւ տնտեսական նպատակներու համար։ Պէտք է ճշդուին անձերը որոնք պիտի մնան երկիրը, մինչեւ անոնց վերջնական տեղաւորումը։

3. Հիւրընկալ երկիրներու մէջ գաղթականներուն տրուած օժանդակութիւնը՝

ա. Պետութեան կողմէ։ Այդ առթիւ եղած օժանդակութեան պայմանագրութիւններն ու օրէնքները։

բ. Բարեսիրական հիմնարկութեանց կողմէ, այդ հիմնարկութեանց ցանկը, գործունէութիւնը, օժանդակութեան զանազան ճիւղերուն մէջ ձեռք բերուած արդիւնքները.— ծերերուն, թոքախտաւորներուն, մանուկներուն, ուսանողներուն եղած օգնութիւնները։ Նանսէնեան Միջազգային Օֆիսի կատարած դերը եւ իր պատուիրակութիւնները.

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՌՆ ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— • —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 ապր.)

— «Նիւ Եորք Թայմզ» վերջերս հրատարակեց վեց ուշագրաւ յօդուածներ Խորհրդային Միութեան վերջին անցուդարձերու եւ ներկայ վիճակի մասին։

Այդ յօդուածները գրողը թերթին Մոսկուայի թղթակից Հարոլտ Տէնի է, որ իր Փարիզ այցելութենէն օգտուելով՝ ուզած է պոլշեւիկեան գրաքննութենէն ազատ փորձ մը ընել՝ ըսելու համար շարք մը ճշմարտութիւններ, զորս անկարող էր ըսել Մոսկուայէն ղրկած իր թղթակցութեանց մէջ։

Վստահ ենք, սակայն, թէ ամերիկեան թերթի թղթակիցը շատ աւելի համարձակ պիտի ըլլար եւ շատ աւելի դառն ճշմարտութիւններ պիտի կրնար եւ ուզէր ըսել, եթէ Մոսկուա վերադառնալու հարկադրանքին տակ չըլլար կրկին։ Այսուհանդերձ այնքան ալ, որ ան կ'ըսէ այժմ Փարիզի մէջ նստած, կը բաւէ Խորհրդային կառավարութեան հանդէպ ամէնէն լաւատես ու բարեացակամ վերաբերում ունեցողներն ալ համոզելու, որ մինչեւ անդամային ճիշդ են եղած տարիներ շարունակ հակախորհրդային մամուլի ըսածները Խորհրդային դիկտատուրայի իրականութեան մասին։

Հարոլտ Տէնիի վկայութիւնը արժէքաւոր է մասնաւորապէս այն տեսակէտով, որ կուգայ Խորհրդային կառավարութեան հանդէպ բարեկամաբար տրամադրուած եւ երկար տարի շարունակ անոր ի նպաստ Մոսկուայէն թղթակցութիւններ գրկող անձէ մը։

Հարկաւ, մեր ընթերցողներուն համար նորութիւններ կամ յայտնութիւններ չկան Հարոլտ Տէնիի Փարիզէն գրած վերջին յօդուածաշարքին մէջ։ Ինչ որ այժմ ան կ'ըսէ, բազմիցս ըսուած եւ փաստուած է մեր թերթի մէջ։

Սակայն, իւրայատուկ ձեւով մը անկեղծ կ'առնէ Խորհրդային իրականութեան այնպիսի յատկանշական կողմերու եւ սերճախօս երեւոյթներու վրայ, որոնց արժէ անդրադառնալ շարունակ՝ աւելի յստակ գաղափար մը ունենալու համար Խորհրդային իշխանութեան ու վարչակարգի էութեան մասին։

Ամերիկեան Թերթի Իրազեկ Թղթակցին մէջ՝ բանակը օժտելու համար Երկրորդ, այդ ծրագրին մաս պէտք է կազմեն հումոյթ, ելեկտրականութեան, ջրային եւ ուրիշ ուժերու ռազմավարական ուղիներու, հաղորդակցութեանց եւ ուրիշ խնդիրները։ Եւ վերջապէս այդ ծրագրին մաս պէտք է կազմէ պատերազմին նիւթական պատրաստութիւնը, բնակչութեան ծանօթացումը պաշտպանողական - տնտեսական խնդիրներուն եւ պատրաստութիւնը ձեռնհաս ու կարող ղեկավարութեան մը։

Այս խնդիրները այնքան բարդ են որ կարգ մը երկիրներու մէջ— ինչպէս, օրինակ, Զուիցերիոյ— սկիզբ է դրուած նոր գիտութեան մը, որ կը կոչուի «պատերազմական տնտեսութեան գիտութիւն»։

ՄԱՍՆԱԳԷՏ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Ա.

Այս երկու տարիները իր աչքերուն առջեւ էին հիմակ։ Ամէն տեղ, ո՛ւր որ երթար, ձեռքը գիրք մը ունէր իր տղան։ Միտքէն շատ բան կ'անցնէր, կը լռէր։ Ու իր տղան, ազատ ու համարձակ, իր գլուխը կը շարունակէր, բայց չէր հասկնար հիմակ թէ, ինչո՞ւ եւ որովհետեւ գիտողութիւն ընող չկար կը կարդար, կը կարդար, կը կարդար. Ու երբ հօր մը պէս կը նայէր իր տղուն, գեղեցկութիւն մը կը տեսնէր անոր վրայ, աչքերը կը փայլէին աղւոր աղւոր, ու երբ մօտէն կը նայէր, հրաշալիութիւն մըկ'անցնէր իր մարմինին վրայէն, ու կը զգար որ՝ հայր մըն էր ինք, ու իր լռութիւնը աւելի համով կուգար իրեն։ Թէեւ ինք շատ դպրոց գացած չէր, բայց այդ գիրքերը՝ փափաքներ կ'արթնցնէին իր ներսը, եւ բարի ու տաքուկ աչքերով կը նայէր անոնց։

Այդ վերջին երկու տարիները մանաւանդ, տղուն գիրքերը շատցած էին, ու սրտի ուրիշ լայնութեան հետ, տեսակ մը մեծութիւն կուգար իր վրայ։ Ան իրն էր, իրեն համար էր այդ ըղձացումը, ու սրտին թելերը առանձին առանձին կը հնչէին՝ մէկը միւսէն աւելի ուժով ու բարբառուն։ Ու շատ անգամ, իրեն հանգիստ օրերուն, պատուհանին առջեւ կը նստէր, այդ գիրքերը՝ սեղանին վրայ երբ կը տեսնէր դիզուած, ու մանաւանդ, երբ իր տղան, հոն, անկիւն մը նստած կը կարդար, այս պահուն՝ գիրքերը տետրակներու կը փոխուէին իրեն համար։ Որչափ սրտի մօտ էին այս տետրակները։ Ու մարդուն հոգին յանկարծ իր գեղեցկութիւնները կը գտնէր։ Ու այդ գիրքերը շատ կը սիրէր, ու «տղուս գիրքերը», կ'ըսէր երբ իր տղան կը տեսնէր։

Իր տղա՜ն...

Խորունկ լռնչ մը առնել ուզած ատեն, իր ներսը զալարող ձայնի մը եզանակը լսեց, միտքը ինկաւ նորէն իր քէնը, համբարի դէմքը երեւցաւ իրեն, ու խռոված՝ ցնցուեցաւ։ Աչքերուն ալ բան չէր երեւար։ Մութ էր դիմացը։ Գիրքերը սեղանին վրայ շարուած՝ թշնամիներու պէս կը նայէին իրեն։ Ու մրմնջեց,— ո՛չ, ո՛չ։

Այս քէնը, ամէն բան անհանդուրժելի կը դարձնէր իրեն, ու չէ՛ կ'ըսէր, ո՛չ կը կրկնէր։ Զէր ուզեր որ Մանուկենց Համբարին խօսքը ըլլայ տունին մէջ։ Հազար անգամ կը նախընտրէր չխօսիլ, ու իրարու երես նայիլ լռութեամբ։ Եւ իրաւ ալ, երբեմն տունին մէջ լռութիւնը կ'երկարէր։ Առանց պահերու, կը ժպտէր Արշակ, ու գիրքը ձեռքերուն մէջ, երբ կը նայէր իր հօրը ու մօրը, երկու ծնողներու տպաւորութիւնը կ'ունենար։

Բայց առանց պահերու, իր տղուն լռութիւնը տակն ու վրայ կ'ընէր զինքը։ Գիտէր որ՝ այս լռութիւնը անոր սիրտը աւելի կը բանէր, ու նստած տեղը, «այս ամուսնութիւնը անկարելի է», կ'ըսէր ինքնիրեն, ու երբ իր տունին մէջ կ'երեւակայէր Շողիկը, Համբարն ալ իր կնոջը հետ բազմած անկիւնը, այլեւս անկարելի էր նստած մնալ իր տեղը։ Ու կասը մը հանդարտելու համար, երբ սենեակէն դուրս կ'ելլէր, առանց կնկանը ու տղուն նայելու, «անկարելի՛ է, անկարելի է», կը կրկնէր ու կը հառաչէր։ Այս պահերուն իր լունչը կը պռտար։

✕

Մակարենց Սերգօն, լռութեան երկար վայրկեաններ կ'ունենար, երբ պզտիկ բան մը այս քէնը կը քրքրէր, ու ոտքերը դող կ'իջնէր, իրարու կը քսուէին ծունկերը, կ'ուզէր բան մը ընել։ Ու չորս դին նայելէն ետք, գրպանէն ծխատուփը կը հանէր, ու կարծես հոն փակուած սրտին գաղտնիքը, ծանր ծանր կ'երերցնէր գլուխը, ու գլանիկը երբ կը սկսէր ծխել, բարկութիւնը երեսին վրայ կը փոխուէր։

Ժամանակ անցնելով, այս քէնը իր միտքերուն մէջ մաշաւ, ու շատ հեղ կը քրտնցնէր զինքը, ու չալիկը կը փակէր կռնակին, ու կ'ըսէր— «նորէն վրաս աղքատութիւն եկաւ»։

Այդ քէնին համար, պարտէզին դըրան առջեւ, գուշակուհիի մը, օր մը քար նետել տուաւ։ «Մօտեցի՛ր, ըսաւ գուշակուհին։ Խօսող աչքեր ունիս, մօտեցիր, մօտեցիր», կրկնեց, ու թօթուած ատեն պզտիկ տոպրակին քարերը, անոնց ձայնը, խորունկ ու տարտամ արձագանգ մը կուտար՝ իր բերնէն ելած բառերուն պէս։

— Մազերդ կը քանդեմ, եթէ.

— Ոչ ոք կրցած է ազատիլ ճակատագրէն, ընդմիջեց գուշակուհին։ Տղայ մի ըլլար, ճակատագիրը, ամէն տեղ ճակատագիր է։

Այս քանի մը բառերը տպաւորեցին Սերգօն, ու թուլցած ու պաղատանքով՝ նայեցաւ անոր աչքերուն։

Արշակ, հեռուէն կը նայէր, որով հետեւ, «գուշակուհի մը» մրմնջեց, յետոյ ըսաւ, «հին օրերու թափառիկներն մը, ու մենք շատ բան կը տեսնենք անոր վրայ։ Անոնք, երկինքներու տակ ապրող հոգիներ, իրենց ազատութիւնը կ'երգեն, ու կը մտնեն ժխորին մէջ թաղուած քաղաքաշարժումը իր իմաստը ունի»։ Ու չէր

Բայց իր հայրը կը հաւատար ու իր աչքերը չէր զատեր անկէ։ Այս կընկան հանդարտութիւնը ու ժպիտները կը դողացնէին զինքը, ու «աչքերուն խորքէն կը նայիս», ըսելով, անկարելի բան մը կը տեսնէր անոր վրայ։ Իրեն համար, հասարակ բաներ չէին բառերը, ու մրմնջեց, «անոր ամէն մէկ ներուն, ու կը ծիծաղին մեր վրայ գիտեր, ինչ էր եղածը, նստած տեղը չարժուած մը ըրաւ, ու ցնցուեցաւ մարմինը, երբ գուշակուհին բառ. «Սա դեղին քարը նախանձն է, ահա ուրիշ դեղին մը, ահա ուրիշ մըն ալ, չորս դին դեղին քարեր։ Կը տեսնե՞ս նախանձը պաշարեր է չորս դին։ Սա ալ քարն ալ, սա ճամբորդող քարերուն ետեւէն կը նայի, կը հետեւի անոնց գաղտագողի։ Ալ ալ քէնն է լեցուն սիրով, ու կրնայ տուներ քաղաքներ փլցնել։ Քէնը կը ստեղծէ սէր, սէրն ալ վրէժխնդրութիւնը կը ստեղծէ»։

Մթնոլորտը ծանրացած էր։ Հայրը որովհետեւ կանչեց իրեն ու կը ծխէր, Արշակ վազելով մօտեցաւ հօրը. «Խելօք մը կեցիր հոդ, բախտդ պիտի նայիմ», ըսաւ, ու նայեցաւ գուշակուհիին։

Արշակ գլուխը թօթուեց ու կենաց լռութեամբ։

Գուշակուհին նայեցաւ իրեն

ԱՐՄԷՆ ԱՐՈՒՐ

(4)

(Շար.)

կեցը իր ունեցած փաստերով կը հաստատէ, որ Խորհրդային իշխանութեան կամ վարչակարգ կոչուածը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ քաղաքական, տնտեսական ու հոգեւոր ահաբեկման եւ բռնակալութեան աննախընթաց սիսթեմ մը, որ կատարեալ ստրկութեան է ենթարկած Խորհրդային Միութեան բոլոր ժողովուրդները: Այդ սիսթեմը, հակառակ եղած հսկայական ճիգերուն եւ զոհողութիւններուն, չէ ստեղծած ու չի կրնար ստեղծել անոնց համար նոյնիսկ տնտեսական նուազագոյն բարօրութիւնը, որ տիրապետող է դրամատիրական երկիրներու մէջ:

Պատահական երեւոյթ չէ հարկաւ, որ աշխատանքի արդիւնաւէտութիւնը Խորհրդային Միութեան մէջ չորս անգամ պակաս է Միացեալ Նահանգներու մէջ եղած աշխատանքի արդիւնաւէտութենէն. Ուրիշ խօսքով՝ պատահական բան չէ, որ Խորհրդային Միութեան մէջ ո եւ է ապրանք արտադրելու կամ ո եւ է գործ կատարելու համար չորս անգամ աւելի աշխատանքային ուժ պէտք է սպառել, քան Միացեալ Նահանգներու մէջ:

Խորհրդային իշխանութիւնը տասնեակներով եւ հարիւրներով պատասխանատու անձեր կը գնդակահարէ անոնց յանձնուած գործարաններու կամ վարչութիւններու անգոհացուցիչ արդիւնքներուն համար: Չարիքին արմատը սակայն շարունակ կ'ուզէ տեսնել անձերու վնասարարական ձգտումներուն մէջ: Մինչդեռ, ինչպէս ըսած ենք ուրիշ առթիւ, չարիքը Խորհրդային ամբողջ անհեթեթ սիսթէմին մէջ է որ աշխատողին մէջ կը սպաննէ նախաձեռնութեան ոգին, կ'ոչնչացնէ անոր՝ լաւագոյն կերպով աշխատելու եւ առաւելագոյն չափով արտադրելու խթանները:

Եւ ի՞նչպէս կրնայ արդիւնաւէտ ըլլալ աշխատանքը երկրի մը մէջ, ուր ոչ ոք վստահ է թէ իր աշխատանքի ընթացքին կատարած ո եւ է վրիպումին համար ինքը վրայ պիտի չտայ իր կեանքը, ուր ոչ ոք ապահով է թէ պիտի կրնայ վայելել իր աշխատանքին պտուղը:

Եւ ինչո՞ւ զարմանալ, եթէ այսպիսի երկրի մը մէջ ամբողջ ժամանակը աշխատող գործաւորները չեն կրնար աւելի լաւ սնունդ, աւելի լաւ հագուստ եւ աւելի լաւ բնակարան ունենալ, քան Միացեալ Նահանգներու մէջ նոյնիսկ հանրային կամ պետական նպաստով միայն ապրող անգործները »:

ՆԱՄԱԿԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ (Յատ. թղթ.) Սեպտ. 25ին տեղի ունեցաւ Հայ Երիտասարդաց Միութեան թէյասեղանը, իբրեւ բացումը՝ այն ընկերաընտանեկան հաւաքոյթներուն, զորս Միութիւնը որոշած է տալ ամիսը մէկ անգամ, ստեղծելու համար բարոյական կապ՝ հայ երիտասարդներու եւ հայ ընտանիքներու միջեւ: Երեկոյթը բացուեցաւ «Եփրատ» նուագախումբի Յառաջ նահատակներով, որմէ վերջ, օրուան նախագահ Մ. Գերմիրլեան պարզելով Միութեան նպատակը, կոչ ուղղեց անխտիր բոլոր հայ երիտասարդներուն որ գան անդամակցին Միութեան:

Միութեան ատենապետ պ. Ս. Միսաքեան՝ գրաւոր ճառով մը յիշեցուց մասնաւորաբար հայ երիտասարդութեան.— Եթէ մինչեւ այսօր մնացինք անկազմակերպ, պարագաները տարբեր էին, իսկ եթէ ասկէ վերջն ալ շարունակուի այդ վտանգաւոր եւ անպատուաբեր վիճակը, յանցանքը պիտի ըլլայ հայ երիտասարդին իրեն իսկ. 15 տարուան այս դաժան տարագրութիւնը իր ծանրութեամբն ու դժուարութեամբը կը պահանջէ մեզմէ, հայ երիտասարդներէս, ոչ թէ թուլցած, ուժաթափ եւ վհատած երիտասարդներ՝ այլ իր բոլոր դառնութեանը մէջ եփած՝ փորձուած երիտասարդներու միակամ եւ միաձոյլ կազմակերպութիւն:

Միութեան քարտուղար՝ պ. Հ. Եափուճեան խօսեցաւ մասնաւորապէս ծրագրուած ամսական հաւաքոյթներու մասին, ծանրանալով գլխաւորաբար անոնց բարոյական ազդեցութեան վրայ: Գ. Ժ. Քարաճեան զգայուն շեշտերով կարդաց Սիամանթոյի «Նախադաններու Կատարէնէ»ը: Արտասանեցին պ. պ. Գ. Գօթունեան, Ա. Փօթանեան, Հ. Եափուճեան: «Եփրատ» նուագախումբէն պ. Օննիկ Քուլթակի վրայ նուագեց «Մայր Արաքսի»ն, խանդավառելով ներկաները:

Ցետոյ տեղի ունեցան պարերը, տեւելով մինչեւ կէս գիշեր: Ներկաները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ, յաջողութիւն մաղթելով Միութեան.

Գ. Թ. Զ.

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑ·ԻՐԸ

Դամասկոսի «Էլ Այամ» թերթը կը հրատարակէ ազգայնական առաջնորդներէն Շէքիպ Արսլանի քաղաքական մէկ դասախօսութիւնը Արաբական Միութեան մասին: Ստորեւ քանի մը հատուածներ այդ ճառէն.—

... Խնդիրներ կան որոնց մասին լաւագոյն է չարտայայտուիլ հրապարակաւ, թշնամիին ուշադրութիւնը չհրաւիրելու համար...: Բայց արաբ ազգը դեռ բաւարար չափով արթնցած չըլլալով իր խոր թմրութենէն, չենք կրնար այլեւս երկար ժամանակ լուռ մնալ Արաբական Միութեան խնդրին շուրջ:

Արաբական Միութիւնը ներկայ ժամու անհրաժեշտութիւնն է...բայց.— Կայ թրքական վտանգը. Թուրքերը անցեալին մէջ սպառնական շեշտով մը յայտարարեցին Թագաւոր Ֆէյսալի թէ կատաղօրէն պիտի պայքարին Սուրիա-Իրաքեան միութեան ձգտող իր ծրագրին դէմ: Կայ իրանեան վտանգը. Իրան Իրաքի թշնամին է: Կայ նաեւ եւրոպական վտանգը, որ մեզի կը սպառնայ ամենուրեք ու ամէն ժամ:

Համարաբական Միութիւնը դիւրաւ իրագործելի ծրագիր մը չէ: Սկսելու համար նախ միացնենք Սուրիան եւ Իրաքը, յետոյ կարգը կուգայ Հէճազի եւ Նէճտի.

Զենք խօսիր Պաղեստինի եւ Անդրյորդանանի մասին որոնք ամէնէն առաջ պիտի յարին մեր դատին:

Թունուզ, Ալճերիա, Ալժերիա եւ Մարոքը արաբական են, թէեւ մեծամասնութեամբ լեցուած Պէրպէրներով...: Ցամենայն դէպս անոնք Իսլամ են ու մեր դատին կուսակից: Սակայն իրենց աշխարհագրական դիրքը զանոնք հեռու կը պահէ Արաբական Միութենէն:

Անոնց միութիւնը մեր վրայ պիտի հրաւիրէ հզօր հակակրութիւններ. այս պատճառով լաւագոյն պիտի ըլլար առ այժմ չէզոքացնել այդ վտանգները: Գոհանանք անոնց բարոյական աջակցութեամբ...:

. . Ինչ կը վերաբերի Լիբանանի, վերջերս յաճախ կը խօսուի Լիբանանի եւ անոր հետ կնքուելիք Միութեան մասին... Ես շրջած եմ Լիբանանի բոլոր գիւղերը: Լիբանանի արաբական մասին մէջ արաբական զգացումը նոյնքան հզօր է որքան Սուրիոյ մէջ. «Կեցցէ՛ Արաբականը» բացագանչութիւն մը բաւական է արդէն զանոնք ելեկտրականացնելու համար:

Բայց պէտք է գիտնանք թէ Լիբանանի մէկ մասը դէմ է այդ Միութեան եւ թէ առայժմ լաւագոյն է որեւէ կերպով չփորձենք մեր տեսակէտը անոր պարտադրել: Սպասենք զայն մինչեւ այն օրը, երբ իրագործած պիտի ըլլանք մեր ցանկացած միութիւնը: Արաբական Միութիւնը տակաւին իր առաջին փուլին մէջն է: Մեր գործը չդժուարացնենք մեր շարքերէն ներս վտանգաւոր տարրեր ընդունելով: Լիբանան Արաբական Մ..թեան տկար կէտն է. ազատ թողունք զայն ու զբաղինք Իրաքով, Հիճազով եւ Եէմէնով: Ապագային երբ Լիբանան տեսնէ արաբական ժողովուրդներու վերածնունդը, ինքնին իր ձեռքը պիտի երկարէ մեզի հաճոյքով ու հպարտութեամբ...:

ԹՈՒՐՔ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻՆ ԵՒ ՍԵՅԻՏ ՐԻԶԱ

Պոլսոյ թուրք թերթերուն մէջ կը կարդանք.—

Թուրք Թռչունի տօրմիզը բաղկացած վեց օդանաւերէ որոնք կը գտնուէին Զէքի Կիւլսոնի հրամանատարութեան տակ, մասնակցութեամբ երկու օդանաւորդուհիներու՝ Կէօքչէն, Նաճիէ եւ Եըլտըզ, մինչեւ Տիարպէքիր սաւառնելէ վերջ անցնելով արեւելեան նահանգներէն, վերադարձան Էնկիւրի: Օդակայանին մէջ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ, փոխ-վարչապետ Ճէլալ Պայար, Նէրքին, զատական գործավարները, ինչպէս նաեւ արտաքին գործավարութեան փոխանորդը Մէնէմէնճիօղլու, Էնկիւրիի կուսակալին եւ ապահովութեան տնօրէնին ու քաղ. եւ զին. պաշտօնատարներու հետ ողջունեցին օդանաւորդուհիները

⁂ Էլազիզէն (Խարբերդ) կը գրեն թէ 'երբ Տիարպէքիրէն հոն հասաւ Թուրք Թռչունը, հազարաւոր անձեր ողջունեցին զայն եւ Սապիհա Կէօքչէն ըսաւ.— Օդին պայմանները շատ պէտք ըլլալուն՝ հարկ եղաւ իջնել, չշարունակելով Թունճէլիի թռիչքը. Օդանաւորդները մասնաւոր օթոներով Էլազիզ բերուեցան: Սապիհա Կէօքչէն ուզեց տեսակցիլ Տէրսիմցի Սէյիտ Րիզայի հետ եւ Թունճէլիի ընդհ. դատախազին ներկայութեան իր այս փափաքը կատարուեցաւ:

Սէյիտ Րիզա օդանաւորդները տեսնելուն պէս՝ ձեռքը գլխուն տանելով մօրուքը չտկած եւ ըսած է.

— Բարի եկաք: Երեք օրուան կեանքս մնացած է, ինչ որ պիտի ընէք ըրէք:

Սապիհա Կէօքչէն եւ ընկերները դուրս ելլելէ վերջ ըսուած է անոր.

— Քեզի առաջին ռումբ նետող Աթաթիւրքի աղջիկն աս է:

Սէյիտ Րիզա ըսած է.

— Եթէ անգամ մըն ալ տեսակցելու երթամ, նեղութիւն չըմ պատճառեր:

Սէյիտ Րիզայէն վերջ, Սապիհա Կէօքչէն եւ ընկերները տեսակցած են Հայաստան աշիրէթի պետին Քանպէրի հետ, որ լեռան թուրքերէնէ զատ բան մը չի գիտեր: Քանպէր ողջունած է Սապիհա Կէօքչէնը:

ԿՈՉ
ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՀԱՅ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղը նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան համար վարձած է ընդարձակ եւ լուսաւոր սրահ մը՝ հայաշատ կեդրոնի՝ Րիւ տը լա Տէֆանսի մէջ: Սրահը պէտք ունէր նորոգութեան ու նաեւ նոր սեղան - նստարաններու շինութեան: Այդ ծախքը հոգալու համար, որպէսզի դպրոցը աւելի շատ աշակերտ ընդունի, մասնաճիւղի վարչութեան կողքին կազմուած է Հանգանակիչ Յանձնախումբ մը, որպէսզի ժողովրդային հանգանակութեան ձեռնարկէ: Յանձնախումբը արդէն գործի ձեռնարկած եւ ծախքերու մէկ մասը հանգանակած է: Կը յուսանք որ մեր հայրենակիցները առատաձեռն կը մասնակցին, երբ Յանձնախումբի անդամները իրենց ներկայանան:

(ԽՄԲ.— Ցանկը պիտի հրատարակուի առանձին):

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԲԵԼԳԻԱ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ (Պատմական - մատենագրական տեսութիւն՝ ԺԱ. դարէն մինչեւ մեր օրերը Հայ ժողովուրդի՝ Բելգիայի հետ ունեցած յարաբերութիւններու վրայ): Գրեց՝ Թ. Սարուխան: Մխիթարեան տպարան, Վիէննա՝ 1937: Գին 2 զուիցերական ֆրանք:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Այս՝ Ռուսիոյ ճամբով Անգլիայէն ստացուած առաջին առաջարկն էր: Մինչդեռ այդ միեւնոյն հեռագրին մէջ, «քափիթիւլասիոններու վերացման մասին ալ արձանագրութիւն մը կար: Այսպէս կը գրուէր.—

« Երբ արդարութիւնն ու ապահովութիւնը երաշխաւորող միջոց մը գտնուի, Անգլիա եւս կը յօժարի հրաժարիլ «քափիթիւլասիոններէն»

Որքան ատեն որ այս յօդուածը գոյութիւն ունենար, Թուրքիա դեռ 100 տարի ալ պիտի մնար «քափիթիւլասիոններու ճնշումին տակ եւ չէր կրնար գտնել Անգլիոյ առաջարկած «արդարութեան միջոցը»:

Մէկ կողմ ձգելով քափիթիւլասիոնները, Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը պահպանելու խոստումին ալ հաւատալ կարելի չէր: Որովհետեւ Դաշնակից պետութիւնները երբ մէկ կողմէ այս հաւաստիքը կուտային, միւս կողմէ, Փարիզի ռուսական դեսպանը 11 օգոստոս 1914 թուակիր հեռագրով մը կը գրէր Սազանովի.

«Ֆրանսայի արտաքին նախարար Տումէրկի հետ խօսակցեցայ: Տեսնուեցաւ որ Թուրքիա կը վախնայ մեր կողմէ Պոլսոյ եւ Նեղուցներու գրաւումէն այն պարագային երբ Գերմանիա եւ Աւստրիա պարտուին: Մտածուեցաւ որ Թուրքիոյ հաւաստիքներ տրուին: Այդ հաւաստիքը կրնայ տրուիլ, խոստանալով անոր որ պիտի պահպանուի Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը. Ըստ Տումէրկի, նման խոստում մը արգելք չըլլար պատերազմէն վերջ Նեղուցներու խնդիրը մեր ուզածին պէս լուծելու»:

Այս հեռագրի վերջին նախադասութիւնը Դաշնակից պետութեանց Նեղուցներու հանդէպ ունեցած ամբողջ մտածումը կը պատկերացնէ: Այս կացութեան առջեւ մենք ինչպէ՞ս կրնայինք չէզոք մնալ կամ Դաշնակից պետութեանց հաշուոյն պատերազմի մասնակցիլ:

Ուրիշ մըն ալ այս միջոցին խօսք առնելով ըսաւ.

— Փաշա, անշուշտ այն ատեն լուր չունէիք այս բոլորէն եւ չէիք գիտեր այդ հեռագիրներու մասին.

— Ի հարկէ, տեղեկութիւն չունէինք: Սակայն գիտէինք որ Ռուսիա դարերէ ի վեր Պոլսոյ եւ Նեղուցներու վրայ տնկած է իր աչքը եւ Միջերկրականի վրայ ելք մը ունենալու դիտաւորութենէն չի կրնար հրաժարիլ: Այդ հեռագիրները յիշելով ցոյց տալ կ'ուզեմ որ չենք սխալած Ռուսիոյ հանդէպ մեր ունեցած որոշումներուն մէջ: Մեր խոհեմ գտնուած ու չարժած ըլլալու ուրիշ մէկ ապացոյցը այն է որ Դաշնակիցները երբ մէկ կողմէ խոստումներ կուտան մեզի, միւս կողմէ ալ Պուլկարիան կը գրգռեն մեզի դէմ:

Թալէաթ փաշան պահ մը լռեց եւ մտածեց: Վերջը թուղթերը պրպտելով նոր փաստաթուղթ մը հանեց:Եւ շարունակեց խօսքը.

— Գերմանական «Եաւուզ» եւ «Միտիլլի» յածանաւերը դեռ Նեղուցներէն ներս մտած չէին: Տարակոյս չկար թէ Դաշնակից պետութիւնները մեզի դէմ յարձակողական նպատակներ իրագործելու համար այդ նաւերու Նեղուցներէն մուտքը պատրուակ պիտի բռնեն: Մինչդեռ, Սազանով, հեռագրին մէջ Սոֆիայի ռուսական դեսպանին կը տեղեկացնէր.

— « Պահելով հանդերձ իր չէզոքութիւնը, Թուրքիոյ շարժումները եւ ծրագիրները ձախողեցնելու համար մեր առաջարկին պատասխանը կը սպասենք Պուլկար կառավարութենէն: Ժխտական պատասխան ստացուած պարագային, Պուլկար կառավարութեան ներկայ ղեկավարները պատասխանատու պիտի նկատենք: Կրնանք յայտնել որ Սեւ Ծովու ռուսական նաւատորմը պիտի օգնէ Պուլկարիոյ, եթէ մեր առաջարկը ընդունի »:

Կը տեսնէք որ Պուլկարիայէն սպասուած ծառայութիւնը երկու տեսակ է: Մէկ կողմէ անոր չէզոքութիւնը, միւս կողմէ ալ Թուրքիոյ դէմ գործելը:Այս վերջին պարագային ռուսական նաւատորմն ալ օգնութեան պիտի փութար:

Այս միջոցին ներկաներէն մէկը ըսաւ.

— Իրապէս, շատ կարեւոր են այս փաստաթուղթերը: Բայց մեր բանակը դեռ մասնակցած չէր պատերազմի, բոլոր ճակատներու վրայ ազատ էր: Պուլկար բանակը այս կացութեան առջեւ Պոլսոյ եւ Նեղուցներու վրայ չէր կրնար յարձակում գործել:

Թալէաթ փաշա պատասխանեց.

— Այո, բան մը չէր կրնար ընել, սակայն մեր բանակին մէկ կարեւոր մասը կը զբաղեցնէր Եւ արդէն այդ կ'ուզուէր: Նայեցէ՛ք ռուս արտաքին նախարարը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դեսպաններուն ի՛նչ կը գրէր.

— « Ալժերիոյ զօրաբանակին Ֆրանսա փոխադրութեան գործը լմնցած է: Այսուհետեւ անգլօ-ֆրանսական նաւատորմը կրնայ գերմանաաւստրիական պատերազմական նաւերուն դէմ յարձակման ձեռնարկել: Հաւանական է որ Թուրքիա պատերազմին մասնակցի մեր թշնամիներուն դէմ: Այդ պատճառով անհրաժեշտ է գերմանական նաւերուն Նեղուցներէն անցքը արգիլելու միջոցները ապահովել: Եթէ յաջողինք, Ռուսիոյ Սեւ Ծով գտնուող նաւատորմը բաւական պիտի ըլլայ Թուրքիոյ եւ Սեւ Ծովեան ուրիշ պետութեանց շարժումները զսպելու»:

Սազանով, ահա՛, որ առաջ կ'ուզէր Նեղուցները փակել գերմանական եւ աւստրիական ռազմանաւերուն առջեւ:

(17 (Շար.)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

- Է լաւ, ըսենք թէ համբերեցինք. ի՞նչ է քու խօսք, որ ցերեկով կռնակիս վրայ պառկած զառատաղի մարդկնե՞րը համբեմ. գործէ մործէ բան չկայ, աւարայ աւարայ պառկեր ենք:

— Հա՛, էդ լաւ ըսիր, եկ երթանք, մէկ ոլորտինք գիւղը,— Գեւոն ծիծաղելով ոտքի հանեց ընկերը ու միասին դուրս ելան.

Արեւը դեռ նոր կը ծագէր, երբ երկուքը դուրս ելան ու հանդարտ քայլերով ուղղուեցան դէպի Սուրբ Աստուածածին եկեղեցին, որ ամբողջ Ալաշկերտի դաշտեցիները վանք կը կոչէին. Նոր ծագող արեւի ճառագայթները շողակն ինկած, ոսկեզօծեր էին ամբողջ բնութիւնը, լեռներու կողերն ու դաշտը, գէգերու կատարներն ու եկեղեցիի ճակատը: Շատ մեծ գերեզմանատուն մը շրջափակած էր վանքը: Այդ գերեզմանատան մէջ աւելի քան հինգ հազար գերեզմանաքարեր կային հին ու նոր ժամանակներէն մնացած: Այդքան հսկայ գերեզմանատուն մը հազիւ թէ Խասսուրի նման փոքր գիւղ մը կրնար ունենալ: Զանազան ձեւի ու մեծութեան գերեզմանաքարերուն վրայ, բացի սովորական պարզ քանդակներէն տապանաքարերէ, քանդակուած էին թամբուած ձիեր, անթամբ ձիեր, խոյեր ու գոմէշներ պատկերող արձաններ: Կային բազմաթիւ քարեր, որոնց գրութիւնները եղծուած էին հարիւրաւոր տարիներու ընթացքին:

Առիւծ Գեւոն իր գիտցածը ու լսածը կը պատմէր Թոփալին, իր կողմէն յաւելումներով, որոնց մարդ կրնար հաւատալ կամ ոչ: Ինչպէս նախօրօք ըսած ենք, վանքը կը գտնուէր անհնչան բարձրութեան մը վրայ, հազիւ երկու քարընկէց հեռու Խասսուր գիւղէն: Այդ բարձրութեան վրայէն Ալաշկերտի ամբողջ դաշտը բաց գիրքի նման կ'երեւնար, հեռուէ հեռու ցրուած գիւղերով:

Արեւելքէն մեծաշուք Արարատի ձիւնափայլ գագաթը հսկայ կանթեղի նման կը ցցուէր, արեւի ճառագայթներուն տակ շքեղօրէն ոսկեզօծուած, մինչ գագաթի միւս կողմերու կապտաւուն ճերմակը աւելի եւս կը պայծառացնէր գագաթէն գծի նման վար կախուած ոսկեզօծ շերտը: Արարատէն սկիզբ կ'առնէին բազմաթիւ լեռնաշղթաներու թեւեր ու կ'երկարէին զանազան ուղղութեամբ: Հայկական Պարը դէպի արեւմուտք կ'երկարէր, Կասալըխ, Բող Տաղ, Աղպուլախ, Աղաղ բարձրաբերձ լեռներով, որոնք ռուս-թրքական սահմանը կը գծէին, երկու կողերուն վրայ ունենալով բազմանչելի արօտատեղիներ, որոնցմէ միայն խաշնարած Քիւրտը կրնային օգտուիլ: Դէպի հարաւ արեւելք իրարու վրայ կը բարձրանային Ծաղկանց լեռները, մեր թագաւորներու եւ պայազատներու հանգստավայրը, դիւթական աշխարհ մը, եզակի բնական տեսարաններով, զարդարուած, թաւշանման խոտով ու անհամար ծաղիկներու զանազան տեսակներով:

Հարաւէն կը տարածուէր Շէրեանի լեռնաշղթան՝ Մերդեմիր, Խալֆա եւ Շէրեան բարձր գագաթներով, որոնց մէջէն կ'անցնի Ղըլըճ Կէտուկը: Արեւմուտքէն Շէրեան լեռնաշղթան եւ Հայկական Պարը իրարու կը միանան, Դահար Կէտուկով: Այս լեռնաշղթաներու շուրջպարին մէջ կ'ամփոփուէին պատմական Կոգովիտ, Ծաղկոտն եւ Բագրեւանդ գաւառները: Արեւելեան Եփրատի երկու գլխաւոր ճիւղերը հակադիր ծայրերէ սկիզբ կ'առնեն եւ այդ երեք գաւառները ոռոգելով կուգան եւ իրարու կը միանան Գարաքիլիսէէն փոքր հեռաւորութեան մը վրայ, ուրկէ ուռճացած Եփրատ գետը կը հոսի դէպի Դուժախ: Այդ երեք գաւառներու մէջ ամէնէն ընդարձակը, ամէնէն բարեբերը կը համարուի Բագրեւանդը, կամ ինչպէս ներկայիս կը կոչեն Ալաշկերտի դաշտը:

Առիւծ Գեւոն եւ Թոփալ Սաատեան վանքի դրան առջեւ նստած, աչքանշագունով կը հետեւէին արեւի բարձրանալուն հետ շրջակայ գիւղերու եւ դաշտի կենդանանալուն: Ամէն ուղղութեամբ շարժում եւ աշխատանք: Եթէ անջրդի արտերը քաղուած կը լինէին յուլիսի սկիզբները, ջրարբիները՝ հազիւ այդ ամսու վերջը, որով այդ ամսու ընթացքին գիւղացին դաշտի վրայ էր: Գերանդիի եւ մանգաղի փայլուն պողպատը երբեմն արեւի ճառագայթներու տակ ինկած, արծաթի նման կը փայլէր:

— Ծօ, հըլէ ճրգարէ մը պլլինք,— առաջարկեց Առիւծ Գեւոն, որուն դէմքը խոր բաւականութիւն մը կ'արտայայտէր:

Սիկարէթին ծուխը ագահութեամբ ներս քաշելով, Առիւծ Գեւոն սկսաւ պատմել թէ հին ժամանակ, ներկայի Խասսուր փոքր գիւղը մեծ աւան մըն էր բազմահազար բնակիչներով: Այդ տեսութեան իբր ապացոյց, կը ցուցնէր զարմանալիօրէն ընդարձակ գերեզմանատունը, որու նմանը գոյութիւն չունէր ամբողջ Ալաշկերտի մէջ եւ այն բազմաթիւ աւերակներու հետքերը, որոնց կարելի էր հանդիպիլ ամէն քայլափոխի: Դեռ երկու տասնեակ տարիներ առաջ գիւղի կեդրոնը կը գտնուէր լայնանիստ աւերակ մը, որու մասերով դեռ կանգուն վիճակի մէջ, որ Խաճուռի Քէօշք անունով կը կոչէին տեղացիք

— Ռուսս Օսմանլուի կռուէն առաջ — կը պատմէր Առիւծ Գեւոն — երբ մեր գեղի երիտասարդները ամէն տարի Շէրեան լեռը կը բարձրանային մեր դաշտի ջրանցքը մաքրելու համար, հազար երիտասարդ կ'եղնէինք. երնէ՜կ էն օրերուն. տասհոյ զուռնէն մէկ կողմէն կը զարկէր, մենք հա՛մ կը պարէինք, հա՛մ կ'աշխատէինք: Հին սովորութիւն էր, որ աշխատանքը վերջացնելով հաւաքուէինք Ռաժկան գեղը, հացատէր Մելոյի տանը: Ծօ, դուն որ կ'ըսեմ, դուն հասկցիր հազար բարեկով օճախ մը, տղաքներով, թոռներով լեցուն, տասնըմէկ որորոցք կը շըղըզղար թոնրատան մէկ կուշտը. աշխարհին հաշիւը չի կար, չորս գութն գոմէշ ու եզ դուրս կ'ելլային արտէն, ալ բան չըսեմ սեւաւուարի մասին: Հազար երիտասարդի համար ճաշ կը պատրաստուէր Մելոյի տան մէջ: Ջարսերը մեղուներու նման կ'աշխատէին, էլ ինչ բանս որ չի կար սեղանի վրայ. Հայր Աբրահամի օրհնութիւնը կար վեր Մելոյի տան: Մեր Ալաշկերտու տուն աւերաւ Ռուսս Օսմանլու կռուի տարին: Ես ըսեմ երկու հազար, դուն ըսէ երեք հազար տուն Երեւանց հետ քաշուեցան սինօր էն կողմը: Մեր Խասսուրայ լէ շատ տուն գնաց.էն ժամանակ խորց Թոփրաք Գալէն մեծ քաղաք մ'էր Խասսուրը, հիմա պլտիկցեր, ճանկիս մէջ կը մտկիմ: Հա՛, Թոփրաք Գալէ որ կ'ասեն, էդ մեր հայ թագաւորաց քաղաք էր, անունն լէ Վաղարշակերտ էր: Էս օր լէ մեր թագաւորաց բերդեր կը մնան, աւերուած եկեղեցիներ, վանքեր, էլ ո՛ր մէկն ասեմ:

Նոր սիկարէթ մըն ալ պլլեց Առիւծ Գեւոն, ա՛խ մը քաշեց ու Թոփալ Սաատեանի ուսին զարնելով շարունակեց.

— Մեր Խասսուր լէ մեծ քաղաք էր, էսօր տարիքը մինչեւ Նոյ Նահապետը կը հասնի. Սուրբ Վարդան զօրավարն լէ մեր Խասսուր եկած է, Հոռոմներու երկիրը անցած ատեն: Հայ անմիաբան նախարարներէն քէն ըրած, կ'ասէ. « Մեզ ձեր ի գլուխ ձեր »: իր մարդոցմով կուգայ մեր Խասսուրայ քաղաք: Հոս կը մնայ քանի մը օր: Մէկ լէ նախարարներ առանց գլխի մնացած, կը հասնին յետ Սուրբ Վարդանի, ձեռք ոտք կը պաչեն, մեղայի կուգան, նոր վեր խաչ աւետարանի երդում կուտան, նորէն սէր միութիւնը կ'եղնի մէջերնին: Ս. Վարդան լէ Հայոց զօրքի գլուխ կ'անցնի, կ'երթայ վեր Աճմու բանակին: Ա՛խ, անօրէն Վասակ, մեղք քու տեղ քար բերէր աշխարհ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Այս պարագային մեզի կը մնայ կատարեալ հանգստութեան մէջ առողջութիւն մաղթել Իսմէթ Ինէօնիւի, ինչպէս նոր վարչապետ Ճէլալ Պայարի ալ յաջողութիւններ իր այս նոր եւ մեծ պաշտօնին մէջ։ Թէ Իսմէթ Ինէօնիւ եւ թէ Ճէլալ Պայար Մեծ Գեազին էն մօտ եւ էն սիրած ընկերներն են, հետեւաբար որոշուած փոփոխութեան մէջ կարելիութիւն չկայ քաղաքական տեսակէտի տարբերութեան նման ո եւ է չափով անհամաձայնութիւն մը երեւակայել։ Հանրապետական Ժողք կուսակցութեան մէկ կառավարութեան պետիկայէն որոշէ դարձեալ նոյն կուսակցութեան ուրիշ մէկ կառավարութիւնը։ Ահա այսքան։

Ներկայիս՝ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ արձակուրդի մէջ եւ Ճէլալ Պայար փոխ-վարչապետ ըլլալով, թերեւս պէտք չի տեսնուիր այս կացութեան փոփոխութեան՝ մինչեւ Ազգ. Մեծ Ժողովի բացումը։ Այս կերպով նոր վարչապետը իր ընկերները ընտրելու գործին մէջ երկար ատեն պիտի ունենայ եւ այս առիթէն օգտուելով, կրնայ առաւելագոյն չափով լաւ կազմութիւն մը յառաջ բերել. Կասկած չկայ որ Իսմէթ Ինէօնիւի իր երէկուան, այսօրուան, վաղուան, մէկ խօսքով ամէն ատենուան ընկերոջ՝ Ճէլալ Պայարի ամէն տեսակ աջակցութիւն պիտի ընծայէ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

Երկու տարի առաջ գերմանական տորմիղը մէկ հատիկ սուզանաւ չունէր։ Այսօր կազմ եւ պատրաստ ունի 50 հատ, ինչպէս կը հաղորդեն պաշտօնապէս։

1935ի անգլիագերման համաձայնութեամբ, Գերմանիոյ սուզանաւերուն տարողութիւնը պիտի չանցնի անգլիականէն 45 առ հարիւրը։ Այսօր արդէն հասած է 40 առ հարիւրի, եւ արագօրէն կ՚աճի։ Գերմանիոյ 1935ի նաւային ծրագիրը պիտի լրանայ 1941ին. Այն ատեն գերմանական տորմիղը պիտի ունենայ,— երեք զրահաւորներ՝ իւրաքանչիւրը 35.000 թոն տարողութեամբ, 2 հատ ալ՝ 26000 թոնոց։— 3 փոքր զրահաւոր՝ իւրաքանչիւրը 10.000 թոն.— երեք - չորս յածանաւ՝ իւրաքանչիւրը 10.000 թոն.— Տասը միջակ յածանաւ, 40 թորփիլլահալած եւ 60 — 70 սուզանաւ։ Այս նոր տորմիղը, որ վերականգնուած պիտի ըլլայ վեց տարիէն, պիտի ունենայ 60.000 սպայ եւ նաւաստի։

«Միացեալ ճակատ»ը կը մերժուի Անգլիոյ մէջ

Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարը հոկտեմբեր 5ին 331.000ի դէմ 2.116.000 ձայնով մերժեց որ եւ է գործակցութիւն համայնավարներուն եւ ուրիշ կարմիր հոսանքներու հետ։ Սըր Սթէֆորտ Քրիփս, ականաւոր իրաւագէտ եւ առաջնորդը Անկախ ընկերվարականներու (ձախ), երկար ճառով մը պահանջեց միացեալ ճակատ կազմել համայնավար կուսակցութեան հետ, ինչպէս եղած է Ֆրանսայի մէջ։ Վիճաբանութիւնները երթալով տաքցան։ Աշխատաւորական կուսակցութեան գործադիր կոմիտէն ընդդիմախօսեց Պ. Քլայնսի միջոցաւ, որ յայտարարեց, ջերմ ծափերու մէջ.

— «Ես խորապէս համոզուած եմ թէ որ եւ է յարաբերութիւն համայնավարներուն հետ՝ ճակատագրական պիտի ըլլայ աշխատաւորական կուսակցութեան ազդեցութեան, զօրութեան եւ յառաջդիմութեան համար։ Կարմիրներու հետ գործակցութիւնը պիտի տկարացնէ աշխատաւորականները»։

Ճառ մըն ալ խօսեցաւ Պ. Մօրիսըն, Լոնտոնի քաղաքապետական խորհուրդին նախագահը, որ կուսակցութեան խոստմնալից ուժերէն մին կը համարուի։ Այս առթիւ հեգնութեամբ դիտել տուաւ թէ Անգլիոյ բոլշեւիկներուն առաջնորդը երբեք պիտի չնստի Թրոցքիի հետ, բայց պատիւ կը սեպէ նստիլ քոմինթէռնի իշխոյի հետ ...

Հակառակ իրենց կրած ջախջախիչ պարտութեան, ձախակողմեան ընկերվարականները կը յայտարարեն թէ պիտի շարունակեն պայքարը, միացեալ ճակատ կազմելու համար, առանց հրաժարելու աշխատաւորական կուսակցութենէն, ինչպէս կը պահանջեն յաղթականները։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆԻ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ միջեւ բանակցութիւնները կը շարունակուին, սպանիական հարցի մասին։ Իտալիա երբեք տրամադիր չերեւար առաջարկուած խորհրդաժողովին մասնակցելու եւ կ՚ուզէ որ կամաւորներու խնդիրը լուծուի սովորական խօսակցութիւններով։ Ֆաշական գերագոյն խորհուրդին նիստը յետաձգուեցաւ.

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆՆԵՐԸ եւ Ֆրանսայի նախկին ռազմիկները եղբայրական ճաշասեղանի մը հրաւիրուեցան Ինվալիտի մէջ, հանգստեան թոշակներու նախարարին կողմէ։ Ամերիկացի կոչնականները 3500 հոգի էին, իսկ Ֆրանսացիները՝ միայն 500։ Ջերմ բաժակաճառեր փոխանակուեցան այս առթիւ։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ պաշտօնեաներէն Պ. Շմիտ, ամուսնացած եւ զաւկի տէր, ուրբաթ օրէն ի վեր փակուած էր պաշտօնատան մէկ սրմաղարանին մէջ եւ ծոմ կը պահէր, թոշակի յաւելում պահանջելով իր պաշտօնակիցներուն համար։ Զօրս օրուան ծոմապահութենէ մը վերջ, կարելի եղաւ համոզել եւ դուրս հանել, իրաւարարութեան խոստումով։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ երկու Սպանիացիներ, իբրեւ մեղսակից ամբաստանեալ հրամանատար Թրոնքոյոյի։ Կը կարծուի թէ մէկը՝ նոյնիսկ մասնակցած է էթուալի դէպքին։ Ձերբակալուեցաւ նաեւ իտալացի աշակերտ մը, Վինչէնցօ Մածծոնի, որ դեռ նոր ելած էր բանտէն (2 հոկտ.) եւ նախապէս Ֆրանսայէն արտաքսուած՝ իբրեւ խռովարար։

20 ՏԱՐԻ ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ թնդանօթաձիգ մը, որ Նանսիի շրջանին զօրաշարժի յատակագիծը ծախած էր Գերմանիոյ, փոխան 7000 ֆրանքի։

ՇԱՏ ՄԸ ՏԱՆՏԷՐՆԵՐ ածուխի ողութեան եւն. պատճառաւ յաւելումներ կատարած ըլլալով վարձքերուն վրայ, բողոքագիր մը յանձնուեցաւ դատական նախարարութեան։

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ պաշտօնանկ եղած են Ուգրիոյի կեդր. գործադիր կոմիտէին նախագահը, կուսակցութեան քարտուղարը եւ ուրիշներ, իբրեւ «քաղքենի ազգայնականներ»։

Հ. Յ. Դ

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէին ժողովի կը հրաւիրէ «Վըռամեան», «Մուրատ», «Միջօ», «Սերգեմեան» եւ «Աբրղութեան» խումբերու ընկերները 9 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ։

Օրակարգ. Զեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն։

ԳԱՆՆԵՍ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ, 9 Հոկտ. ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։

Կարեւոր օրակարգ։

Գալուաո

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը տեղի կ՚ունենայ 8 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ։

Ընկերամշակութային խնջոյք Առնուվիլի մէջ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վարդան» ենթակոմիտէի հովանաւորութեամբ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ. այս Շաբաթ, 9 Հոկտ., ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր Պ. Ն. Նիկողոսեանի սրճարանին մէջ։

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, հայկական եւ եւրոպական պարեր։

Խնջոյքի մասնակցութիւն՝ մեծերու 10 ֆր., փոքրերու 5 ֆր.։

Միայն հանդէսի մասնակցութեան մուտք 1 ֆրանք։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Յ. Կ. Խաչի դպրոցը կը վերաբացուի այսօր, Հինգշաբթի։ Հայ ծնողներէն կը խնդրուի փութով արձանագրել տալ իրենց փոքրիկները մինչեւ Հոկտեմբերի վերջ։ Հասցէ, 2 Ռիւ տը լա Ցէֆանս։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Դրօշակ» գրադարանը փոխադրուած է նոր ակումբը, 2, Ռիւ տը լա Ցէֆանս։

Բաց է Հինգշաբթի երեկոյները ժամը 8—10։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Հէքիմեան եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր կամ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին Մելքոն Հ.քի ... մահուան առթիւ

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէի երու կողմէ մեր ցաւակցութիւնները կը յայտնենք ընկեր Միսաք Աւետեանին եւ պարագաներուն, փոքրիկն Վարդուհիի դառնակսկիծ մահուան առթիւ

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէ

×

ԼԻՈՆԻ Աֆիոն.Գարահիսարի Վ.Ն. բաշխնաց Հայր. Միութեան վարչութիւնը եւ բոլոր անդամները իրենց խորին վշտակցութիւնը կը յայտնեն ողբացեալ Պ. ԱՐԱՄ ՕՀԻՆԵԱՆԻ մահուան առթիւ իր մօրը, եղբօրը եւ ընտանեկան պարագաներուն։

×

Տէր եւ Տիկին Երուանդ Օզանեան եւ Եղիա Օզանեան (փարիզ) իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն այրի Տիկ՚ին Մարիամ Յովհան էսեանի, զաւակներուն եւ ազգականներուն՝ իրենց սիրելի Պ. Գէորգ Յովհաննէսեանի անդառնալի կորուստին համար։

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13') Imprimerie A. DER (AGOPIAN

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (38)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Այստեղ անցաւ նա կեանքի զանազան շրջաններից, եւ թէեւ մի հիմնաւոր բան չը սովորեցաւ, բայց սակայն հասկանեց շատ լուսաւոր գաղափարներ, որ ծանօթ չէին հասարակ գիւղացուն.

Հայրապետը երկար նստած այն քառամայրի հովանու ներքոյ, սպասում էր կնոջը։ Արեւը մօտ էր մայր մտնելու եւ նրա վերջին ճառագայթները գեղեցիկ կերպով լուսաւորում էին լեռների գագաթները։

Վերջապէս յայտնուեցաւ Սառան։ Հայրապետը հեռուից նշմարեց նրա պայծառ դէմքը, որով նախազուշակեց, թէ կինը բերում էր ուրախալի լուրեր։

— Տղա՞յ է, թէ աղջիկ, հարցրեց Հայրապետը հեռուից։

— Տղայ է, պատասխանեց կինը ժպտելով, եւ նստեց ամուսնի մօտ, որ բովհետեւ շատ յոգնած էր

Այդ սովորական հարց ու պատասխանը նշանակում էր թէ ծնունդը ո՞ր սեռին է պատկանում, այսինքն տեսութեան հետեւանքը ուրախալի՞ է, թէ տխուր. որովհետեւ գիւղացու հասկացողութեամբ տղան ուրախութիւն է նշանակում, իսկ աղջիկը տխրութիւն։

Սառան սրբեց ճակատի քրտինքը, մի փոքր շունչ առեց, հանգստացաւ, եւ ապա սկսեց պատմել, թէ ինչ խօսեց եւ ինչ լսեց քուրդ տիկնոջից։ Նրա պատմութեան բովանդակութիւնն այս էր։

Խուրշիդը յայտնել էր, թէ բէկը այժմ շատ չէ մտածում Ստեփանիկի մասին, թէ զբաղուած է այնպիսի ծանր հոգերով, որ առժամանակ գանէ նրան մոռանալ են տուել Ստեփանիկի սէրը։

Նա ասել էր, թէ բէկը հրահանգներ է ստացել Արզրումի վալիից եւ այժմ ինչ որ պատրաստութիւններ է տեսնում,— իր ցեղի տղամարդերի անձնահամարն է հաշւում, նրանց զէնքեր է բաժանում, փող է տալիս որ իրանց համար ձիաներ առնեն, հագուստ պատրաստեն եւ այլն։—

Բայց թէ ի՞նչ ձեռնարկութեան համար են այդ պատրաստութիւնները, ինքը Խուրշիդը չը գիտէ։ Միայն նա դարձեալ խորհուրդ է տալիս, որ Ստեփանիկին կամ մի հեռու տեղ փախցնեն եւ կամ շուտով մի մարդու հետ ամուսնացնեն, որովհետեւ ինքը հաստատ գիտէ, որ բէկը վերջ ի վերջոյ կը կատարէ իր մտադրութիւնը խեղճ աղջկայ մասին։ «Թէեւ, աւելացրել էր տիկինը, ես այդ մասին խօսել եմ իմ հօր հետ, թէեւ իմ հայրը խոստացաւ սանձ դնել բէկի կրքերին, բայց ինքը, Խուրշիդը շատ չէ հաւատում բէկի խոստումներին եւ գուցէ գործը այն հետեւանքը կ՚ունենայ, որ ինքը ստիպուած կը լինի թողնել իր ամուսնի տունը եւ բաժանուել նրանից»։

Հայրապետը խորին ուշադրութեամբ լսում էր Սառայի պատմութիւնը, երբ վերջացրեց, նա ասաց.

Դրանով վտանգը չէ կարելի անցած համարել։ Այս բոլոր պատմութեան մէջ միայն մի ուրախալի բան կայ, այն է, որ գործը կը յետաձգուի եւ մենք ժամանակ կը վաստակենք Լալայի վիճակը տնօրինելու համար։

— Ես էլ այդպէս եմ մտածում, պատասխանեց Սառան։

— Ուրեմն ինչ պէտք է անել, հարցրեց Հայրապետը։

— Ուրիշ ճար չը կայ, պէտք է Լալային մէկի հետ պսակել։

— Այդ բոլորովին չի աղատի նրան։ Բէկը կարող է պսակուած կնոջն էլ ամուսնի գրկից դուրս քաշել եւ տանել։

— Պէտք է այնպիսի մարդու հետ պսակել, որ Լալային այստեղ չը պահէ, այլ վեր առնէ եւ տանէ մի ուրիշ երկիր, ասաց Սառան։

— Շատ գեղեցիկ միտք է, պատասխանեց Հայրապետը,— բայց ո՞րտեղից կարելի է գտնել մի այսպիսի մարդ։

— Դու գիտես, որ մեր գիւղացիներից ոչ մէկը չի յանձն առնի մի այսպիսի ամուսնութիւն, նրա համար որ, կը վախենայ եւ կը մտածէ, եթէ Լալային տանելու լինի մի ուրիշ երկիր, այն ժամանակ բէկը տանը կրակ կը տայ եւ նրա բոլոր ազգականներին սրից կ՚անցկացնէ։ Ո՞վ է այն մարդը, որ յանձն առնէ այս տեսակ զոհողութիւններ։

— Մարդը պատրաստ է, պատասխանեց Սառան ուրախ ձայնով։

— Ո՞վ է։

— Վարդանը։

Հայրապետի տխուր դէմքը ընդունեց խիստ ուրախ արտայայտութիւն, երբ Սառան սկսեց պատմել նրան, թէ այն օրուան տեսածը տան պարտէզի ծառերի մէջ, թէ ինչպէս Վարդանը եւ Լալան գրկախառնուել էին միմեանց հետ, համբուրւում էին եւ խօսում միմեանց մշտական սէր։

— Այդ լաւ է, ասաց Հայրապետը,— Վարդանը, միայն Վարդանը կարող է ազատել Լալային։

Արեւը արդէն մայր էր մտել։ Երկու ամուսինները վեր կացան եւ սկսեցին շտապել դէպի տուն։ Ճանապարհին Հայրապետը մտածում էր այն բանի վրայ, թէ ի՞նչ պատրաստութիւններ է տեսնում բէկը, ինչո՞ւ համար է նա զէնքեր բաժանում։ Միթէ այդ մի սարսափելի ձեռնարկութեան նախապատրաստութիւն չէ՞ր ..

մէ.

Բոլորովին մութն էր, երբ Հայրապետը եւ Սառան վերադարձան տուն։ Նրանք իմացան, որ Թոմաս էֆէնդին Վարդանի հետ ունեցած անբաւական ... նութիւնից յետոյ դժգոհութեամբ ... ռացել էր իրանց տնից, եւ ծերունի Խաչօն այդ մասին շատ անհանգիստ էր, վախենալով, մի գուցէ կապիտանը իրանց համար մի չար որոգայթ լարէ։

Բայց Վարդանը, չը նայելով ... գիւրաբորբոք եւ դիւրագրգիռ բնաւորութեանը, այնքան անզգուշաւոր չէր, որ զուր տեղը անպատուէր ... կին։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՕՐԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 8 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No 3545

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ԱԼ «Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ»...

Անգլիոյ աշխատաւորական համագումարը այս տարի ալ օրակարգին վրայ ունէր երկու ծանրակշիռ խնդիրներ,— 1. Ազգպաշտպանութիւն,— 2. Միացեալ ճակատ համայնավար կուսակցութեան հետ :

Այս խնդիրները ուրիշ երկիրներու մէջ ալ կը յուզուին պարբերաբար, համանման հոսանքներու կողմէ : Բայց, անգլիականը բոլորովին տարբեր է :

Անգլիոյ աշխատաւորական — ընկերվարական շարժումը կը ներկայացնէ կարգ մը յատկանիշներ, որոնց վարժուած չեն ուրիշ երկիրներ Օրինակ՝ Ֆրանսան

Անգլիոյ մէջ այս շարժումն ալ ամէն բանէ առաջ բարեշրջական է. հետեւաբար եւ աւելի գործնական : Անգլիացի ընկերվարականները գիտեն վարդապետականը ստորադասել օրուան պահանջներուն, եւ ընդդիմադիր մնալով հանդերձ, յաճախ այնքան կը զգեն, որ, «կայսերական» կոչուած հարցերու մէջ դժուար է հիմնական տարբերութիւններ գտնել :

Այսպէս, աշխատաւորական կուսակցութեան 37րդ համագումարին մէջ, նախագահը նկարագրելով միջազգային կացութեան ծանրութիւնը, չնշտեց թէ մեր «երկիրը պէտք է սպառազինուի՝ զօրապէս»: Եւ յայտարարեց.

— «Հակառակ պարագային, մենք պիտի ենթարկուինք անմիջական եւ անչափելի վտանգներու : Հակառակ պարագային, աշխատաւորական կառավարութիւն մը իշխանութեան գլուխ անցած ատեն, պիտի ենթարկուի նուաստացումներու, անհարկեւումներու եւ միջամտութեանց վտանգին՝ մեր ազգային գործերուն մէջ, ինչ որ մարդ անցընելն իսկ անհանդուրժելի է : Բայց, սպառազինութիւնները որքան ալ հզօր ըլլան, չեն լուծեր հարցերը: Անոնց հետ զուգընթաց պէտք է երթայ արտաքին քաղաքականութիւն մը որ նոր կեանք մը շնչէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Եւ երկուքը մէկ պէտք է նպաստեն յառաջ բերելու ամբողջական կազմակերպուածութիւն մը հաւաքական ապահովութեան »:

Հարցը այսպէս բանաձեւել վերջ, նախագահը չմոռցաւ սուր պաքներ արձակել օրուան իշխանութեան դէմ, պահանջելով «աւելի արբել զայն», ինչպէս եւ «փոխել մեր արտաքին քաղաքականութեան ամբողջ ոգին եւ ուղղութիւնը »:

Եւ նորէն յանուն պատկեր մը միջազգային կացութեան.

— «Աճարկու վտանգներ կախուած են մեր գլխուն վերեւ : Բան չենք չահիր ծածկելով իրականութիւնը : Աշխարհի խաղաղութիւնը միայն վտանգուած չէ, այլեւ բռնօրէն խանգարուած՝ առանց պատերազմի յայտարարութեան՝ թէ Չինաստանի եւ թէ Սպանիոյ մէջ, ինչպէս երէկ՝ Եթովպիոյ մէջ»:

Նոյն գործնական կամ անգլիական գիծը՝ «միացեալ ճակատի» հարցին մէջ :

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, համագումարը 331.000ի դէմ 2.116.000 ձայնով մերժեց առաջարկուած բանաձեւը:

Ահա տարիներէ ի վեր նոյն ժխտական գիրքն է որ կ'արտայայտէ Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութիւնը՝ այս հարցին առթիւ: Նոյնիսկ Ֆրանսայի կենդանի օրինակը որ եւէ ազդեցութիւն չգործեց համագումարին ջախջախիչ մեծամասնութեան վրայ, հակառակ այնքան պերճախօս ճառերու եւ յարաճուն պայքարի մը:

Ականաւոր դէմք մըն է Սըր Ս. Քրիփս, բանաձեւին ախոյեանը: Ան իր ճառին մէջ շեշտեց թէ միութիւնը կենսական է աւելի քան երբեք. «ամէն գնով»: Եւ դառնութեամբ դիտել տուաւ թէ՝ Լորտ Սըսիլ, Պ. Ուինսթըն Չըրչիլ և Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը Կրանուոր դասակարգին ամէնէն ոխերիմ թշնամիներն ըլլալով հանդերձ, աշխատաւորական կուսակցութեան ականաւոր եւ ազդեցիկ անդամներ կը գործակցին անոնց հետ:Արդ, ինչո՞ւ միեւնոյն իրաւունքը չի տրուիր աշխատաւորական շարժման միւս հոսանքին »:

Նոյնքան ուժգին ճառ մը խօսեցաւ կուսակցութեան վարիչ մարմնին ներկայացուցիչը, Պ. Քլայնս, ջուրը ձգելու համար միացեալ ճակատի առաջարկը :

Այս առթիւ, բանախօսը բացատրեց թէ աշխարհի վրայ չկայ քաղաքական կազմակերպութիւն մը որ «աւելի խիստ եւ աւելի խորթ ըլլայ իր հրամանագիրներուն գործադրութեան համար, որքան համայնավար կուսակցութիւնը »:

Աշխատաւորական կուսակցութիւնը մինչեւ հիմա մերժած է որ եւ է գործակցութիւն՝ համայնավարներուն հետ, եւ այս տարուան համագումարին մէջ ալ պատճառ չի տեսներ վերաքննելու հարցը կամ ետ առնելու տրուած որոշումները :

— «Եթէ համայնավարները փոխուած են, փոխուած են դէպի վատը: Անոնք առնն առնն փորձած են փորել արհեստակցական կազմակերպութեան հիմերը : Անոնք բացորոշապէս հակաշխատաւորական գիրք մը բռնած են : Եւ հիմա եկեր են միացեալ ճակատ կը խնդրեն: Իմ խորունկ համոզումս է թէ համայնավարներու հետ գործակցութիւնը աղէտալի պիտի ըլլայ Աշխատաւորական կուսակցութեան ապագայ ազդեցութեան, զօրութեան եւ յառաջդիմութեան համար: Համայնավարները զօրացնել տեսակ մը զինակցութեամբ՝ կը նշանակէ զօրացնել Ֆաշականները եւ անոնց տալ պատուանդան մը զոր չունին այսօր»:

Ճառին շարունակութեան մէջ, բանախօսը աւելի հիմնաւորելով իր տեսակէտները, բացագանչեց.

— «Եթէ համայնավարները հիմնովին տարբեր են, թող իրենց ճամբան երթան: Եթէ հիմնովին մեզի պէս են, այն ատեն անոնց համար տեղ կայ բուն իսկ աշխատաւորական կուսակցութեան մէջ»:

Ի՞նչ թերիքներ շահած պիտի ըլլայինք, եթէ մեր աշխատաւորական շարժումը քիչ մը ներշնչուած ըլլար անգլիականէն, փոխանակ տառապէս կառչելու գերմանական կամ ռուսական կաղապարներուն...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ ՅՈՒՇԱԿԵԼ, ԵԹԷ ..

»»»» • ««««

Վճռական բանաձեւ մը խուճապահար 40,000 անդամներու

Պետական պաշտօնեաններու Փարիզեան շրջանի կազմակերպութիւնը նոր ժողով մը գումարեց չորեքշաբթի օր, Ձմեռնային մարզարանին մէջ, մասնակցութեամբ 40.000 անդամներու: Այս առթիւ ծանրակշիռ արտայայտութիւններ ունեցան զանազան մասնաճիւղերու պատուիրակները: Բոլոր բանախօսները բացատրեցին թէ պաշտօնեաններու կացութիւնը ծանրացած է, իբրեւ հետեւանք սղութեան, հետեւաբար անհրաժեշտ է յաւելումներ կատարել, ամբողջովին գործադրել ընկերային օրէնքները, ինչպէս եւ ճանչնալ պետական պաշտօնեաններու արհեստակցական իրաւունքը:

Թղթատարական պաշտօնեաններու ներկայացուցիչը դիտել տուաւ թէ սակացոյցի յաւելումը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ յուլիսին, հետեւանք չէր ընկերային օրէնքներու գործադրութեան եւ պահանջեց որ այդ յաւելման արդիւնքին (մօտ 700 միլիոն Ֆրանք) մէկ մասը գործածուի պաշտօնեաններու վիճակը բարելաւելու

Տիկին մը պարզեց հանգստեան կոչուած պաշտօնեաններու թշուառութիւնը, յայտնելով թէ շատերը տարեկան 5000 Ֆրանքէն պակաս կը ստանան, մինչդեռ ապրուստը անհամեմատ սղած է: Լուսաւորութեան պաշտօնեաններու ներկայացուցիչը պահանջեց տարեկան 600 աւելցնել բնակարանի համար յատկացուած փոխարինութիւնը: Կազմակերպութեան ընդհ. քարտուղարը յիշելով անցեալ կիրակի օրուան հրապարակային ժողովներուն յաջողութիւնը, յայտարարեց թէ վարչապետը եւ ելմտական նախարարը եթէ կասկածներ ունէին պաշտօնեաններուն գոհացում տալու անհրաժեշտութեան մասին, այժմ համոզուած ըլլալու են թէ անոնք վճռապէս պիտի պաշտպանեն իրենց շահերը: Այս առթիւ դիտել տուաւ թէ անցեալ տարուան յունիսէն ի վեր, ընկերային բոլոր դասակարգերը լուրջ առաւելութիւններ ստացան, եւ միայն պետական պաշտօնեաններն որ եւ է բան չստացան, մինչդեռ ապրուստը սղած է 40 առ հարիւր: Շարունակելով իր ճառը, ընդհ. քարտուղարը ազդարարեց թէ վարչապետը պէտք է պատասխանէ մինչեւ հոկտ. 15 — 20: Եւ յայտարարեց.

— «Մենք ուրիշ հրապարակային ժողովներ ալ ծրագրած ենք հոկտ. 24ին: Այդ ժողովները պիտի ըլլան վերջինները, եւ եթէ գոհացում չստանք, ուրիշ գործնական միջոցներ պիտի խորհինք, երթալով մինչեւ ընդհանուր գործադուլ: Մենք որ եւ է ճնշում չենք բանեցներ, բայց կ'ուզենք թեթեւցնել մեր պատասխանատուութիւնը: Մտադիր ըլլալու են միայն պատասխանատուները պիտի ըլլան անոնք որ չեն հասկնար կացութեան ծանրութիւնը: Պէտք է գիտնալ թէ պետական պաշտօնէութեանց աշխատաւորները պարզապէս իրենց ապրելու իրաւունքը կը պահանջեն, որ նոյնքան նուիրական է որքան սեփականութեան իրաւունքը :

Այս ճառէն վերջը, քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը, որ կը պահանջէ.—

1 Ձնջել պետական պաշտօնեաններու վերաբերեալ հրամանագիր - օրէնքները, ամսական միօրինակ 150 Ֆրանքի նոր փոխարինութիւն մը յատկացնել, հոկտեմբեր 1էն սկսեալ, աւելցնել բնակարանի համար եղած վճարումը եւ ընտանեկան նպաստը :

2. Ճանչնալ պետական պաշտօնեաններու արհեստակցական իրաւունքը, արագօրէն եւ յանկօրէն գործադրել ընդհ. ներժան օրէնքը, շաբաթական 40 ժամը նաւյին :

Ամէնէն վերջը, պաշտօնեաները կը յայտարարեն թէ հպատակ են պատասխանելու իրենց Միութեանց որ եւ է մէկ ազդանշանին, գլուխ հանելու համար այս համեստ պահանջները »:

Ժողովը փակուեցաւ խանդավառ ծափերու մէջ :

Րոզվէլթի ճառին ազդեցութիւնը զանազան երկիրներու մէջ

—○—

Մ. Նահանգներու նախագահին ճառը, որուն ամփոփումը հաղորդեր էինք երէկ, խոր տպաւորութիւն գործեց ամբողջ աշխարհի մէջ: Բոլորն ալ կը գնահատեն զայն, բացի Գերմանիայէն, Իտալիայէն եւ Ճափոնէն, որոնց դէմ անուղղակի սպառնալիքներ արձակած էր Պ. Րոզվէլթ: Փարիզի եւ Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ այդ ճառէն վերջը, ամերիկեան կառավարութեան կը մնայ սերտ գործակցութիւն մը հաստատել Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, ի խնդիր հաւաքական ապահովութեան: Պ. Պէտնէշ, Չեխոսլովաքիոյ արտաքին գործերու յանձնաժողովին նախագահը, յօդուածով մը կը բացատրէ թէ Անգլիա, Ֆրանսա, Փոքր Համաձայնութիւնը, Պալքանեան Միութիւնը եւ Ամերիկեան Հանրապետութիւնները հաւատարմութեամբ եւ վստահութեամբ կ'ողջունեն նոր դիրքորոշման աւետումը»

Նախագահին ճառը գոհունակութիւն պատճառեց նաեւ Մոսկուայի մէջ, քանի որ Պ. Րոզվէլթ կը ճանչնայ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքը : Գերմանիոյ պաշտօնական մամուլը կը քննադատէ ճառը, դիտել տալով թէ ան խաղութիւն չի դներ բռնաւոր եւ անարդար դաշնագիրներուն միջեւ եւ կ'անտեսէ դժգոհութեան պատճառները որոնք միշտ կը սպառնան խաղաղութեան : Իտալիոյ մէջ ճառը գրեթէ անտեսեցին, երբ կարգ մը թերթեր նոտաներ հրատարակեցին: Պաշտօնական շրջանակները վերապահ են: Ճափոնի մէջ դիտել կու տան թէ խաղաղութիւնը ապահովելու լաւագոյն միջոցն է հաւասարակշռութիւն հաստատել ունեցողներուն եւ չունեցողներուն միջեւ : Չինաստանի մէջ կը կարծեն թէ ամերիկեան կառավարութիւնը պիտի օգնէ իրենց, Ճափոնի դէմ :

Ամերիկա յանցաւոր կը նկատէ Ճափոնը

Նախագահ Րոզվէլթի ճառէն անմիջապէս վերջը, Մ. Նահանգներու արտաքին Նախարարութիւնը պաշտօնապէս «նախայարձակ» հռչակեց Ճափոնը, չինական գործերուն մէջ: Այս առթիւ հրատարակուած յայտարարութիւնը կ'ըսէ թէ Ճափոնի բռնած ճամբան կը հակասէ միջազգային յարաբերութեանց սկզբունքին եւ ինը պետութեանց դաշինքին, ինչպէս եւ Գրեան-Քէլլօկ ուխտին:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՇԽԱՐՀ ՊԻՏԻ ԿՈՐԾԱՆԻ՞
ԹԷ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԻ

Խոստացեր էի առմս մըն ալ նուիրել մեր «բուհեքի»ներուն:

Մարսէյլէն ինծի գրկեր էին թռուցիկ մը,— «բուհեքի»ներու մէկ ազդարարութիւնն է մեզաւորներուն: Եւ որովհետեւ «բուհեքի»ները զիս շատ կը սիրեն, ամէնէն առաջ ինծի գրկեր էին այդ ազդարարութիւնը, փրկելու համար զիս «զալիք համաշխարհային կործանումէն» (այսպէս է թռուցիկին խորագիրը):

Մանուկ էի դեռ, երբ կը խօսուէր աշխարհի կործանումի մասին : Ու տակաւին կը խօսուի այդ մասին, — այս անգամ՝ «համաշխարհային կործանում »:

Ի՞նչ իմաստ ունի այս սպառնալիքը: Մեր բուհեքիները կը բացատրեն աւլըքէն լեզուով մը,— «Շնորհաց այս շրջանը պիտի վերջանայ համաշխարհային տագնապով մը, որը յառաջ պիտի գայ ամենազգի հազարաւոր կենդանի անձերու երկրէն երկինք յափշտակուելովը: Անոնք այսպէսով փիզիքական մահ պիտի չտեսնեն եւ առանք այն անձերն են, որոնք իրենց հոգիներուն Ցանկանալով փրկութեան պարգեւը ունին»:

Ասոնք արդարներն են: Շարունակենք.

— «Աստուած հաւատարիմ իր Ս. Խօսքին՝ այն ատեն պիտի թափէ այս յանկարծակի կորուստը բոլոր անոնց վրայ, որոնք պատրաստ չեն, մերժած ըլլալով իրենց մեղքերուն համար ապաշխարութիւնը եւ զանցառու ըլլալով ընդունելու Աստուծոյ փրկութեան պարգեւը: Ասոնք դժոխքին յաւիտենական բոցերուն մէջ պիտի ձգուին, ուր անոնք գիշեր եւ ցերեկ պիտի տանջուին յաւիտեանս յաւիտենից »:

Ասոնք ալ ինծի եւ քեզի պէս մեղաւորներն են:

Մէկ վայրկեան վէճի մտնենք մեր բուհեքին հետ, որ ինծի գրկեր է իր ծանուցական սպառնալիքին մէկ օրինակը :

Քրիստոնէական եկեղեցին կը հաստատէ նախասահմանութեան, այսինքն թէ Ադամի գործած մեղքին հետեւանքով՝ մարդկային սերունդը դատապարտուած է մշտնջենապէս: Ներումը անկարելի է, անկարելի եւ անընդունելի,— ոչ մէկ եկեղեցի կրնայ լուալ ու սրբել գործուած մեղք մը: Ճիշդ է թէ գրուած է որ Քրիստոսի խաչելութեամբ սրբուեցաւ յաւիտենական մեղքին դատապարտութիւնը, որ կը ծանրէր մարդկային սերունդին վրայ :- Բայց չէ՞ որ քրիստոնէական եկեղեցին դատապարտեց յանցանականները, պեղագոսեանները, դոնատականները, որոնք կը յաւակնէին թէ կարելի է աստուածային ներում ստանալ Աստուծոյ փախանորդներուն եւ անոնց հիմնած ծէսերուն շնորհիւ :

Արդ, եթէ մեղքը նախասահմանեալ է, ինչո՞ւ պատիժը (դժոխք կամ աշխարհի կործանում): Իսկ եթէ կարելի է ներումը, ուրեմն ի յառաջագունէ ընդունելի է նաեւ մեղքին գաղափարը,— այն ատեն ինչո՞ւ այս սպառնալիքը:

Գիրաւէ՛ր, (այս անունը կը տրուի բուհեքիներուն), եթէ մեղք մը կայ, որուն կարելի չէ ներել, այն ալ աւլըքէն հայերէն լեզուն է, զոր գործածած ես թռուցիկիդ մէջ: Եթէ դուն քիչ մը հաւատաս քու լեզուիդ սրբութեան, այն ատեն քիչ մը պակաս կը բարբանջես, քիչ մը պակաս ցաւագարութիւն ցոյց կու տաս :

Ես այօրեր իմ քեզի պէս մինչեւ խելքիս բուսնիլը եւ քու Աստուածդ չկրցաւ ցոյց տալ իր շնորհքը: Տե՛ս, իմ հոգեկան ուժս որ իմ աստուածս է, ինչե՞ր կ'ընէ: Անցեալ անգամ՝ Ֆըրանսայի Ազգ. Պարգեւախաղէն մէկ թիւով կորսնցուցի կէս միլիոն, բայց երբ հոգեկան ուժս ներեցի կոյր բախտին կշիռքի նժարին մէջ, այս անգամ քիչ մնաց վաստկէի մէ՜կ միլիոն (կորսնցուցի երկու թիւի տարբերութեամբ):

Ցացուրդ անգամ՝ աչքս նայէ՛: Քու Աստուածդ, որ աշխարհի կործանում կը գուժէ, պիտի չպարտուի՞ միթէ իմ ներսս բնակող աստուածէն, հոգեկան ուժէս, որ իր շահելիք մէկ միլիոնի պարգեւով կը խոստանայ ստեղծել նոր աշխարհներ :

ԱՐԱՋ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻԱՅ ՄԷՋ

—○—

«Օտար խառնաշփոթեան թերանք զոցնէ»

—○—

Թուրքերէն «Թան»ի մէջ, «Սոն Փոստա»յի նախկին խմբագրապետ Մ. Զէքէրիա կը գրէ.—

Ընդհ. պատերազմի շրջանին ամէն կողմ խառնակող, մոքերը խանգարող, ժողովուրդին բարոյական կորովը տակն ու վրայ ընելու աշխատող գաղտնի կազմակերպութիւն մը կար: Ամէն օր հրապարակ կը նետէր սեւ լուրեր եւ հանրային կարծիքը յուսահատութեան կը մղէր: Այն ատեն այս սեւ լուրերու քարոզչութեան «Թաթավլայի գործակալութիւն» անունն էր տրուած:

Այդ սեւ լուրի քարոզութեանց նպատակն էր ազգը կենակէն հարուածել, ճակատը կոտրել եւ իրարանցում առեղծել :

Այսօր եւս երկրին ներսը ազգային միութիւնը խանգարելու ձգտող, պղտոր ջուրի մէջ ձուկ որսալով եւ հանրային կարծիքը շփոթեցնելով զբաղած քարոզչական կազմակերպութիւն մը կայ: Այդ կազմակերպութիւնը ձեռքի տակէ հրապարակ կը նետէ զանազան զրոյցներ եւ հանրային կարծիքը տակն ու վրայ կ'ընէ :

Այդ գործունէութեան ամէնէն բացայայտ օրինակը, այս անգամ, թրքական դրամի մասին կատարուած քարոզութիւնն ու մէջտեղ նետուած շփոթեցուցիչ զրոյցները կը կազմեն: Կառավարութեան սկզբունքն է թրքական դրամին արժէքը պահպանել: Հակառակ ասոր՝ անոնք, օգտուելով Ճէլալ Պայարի փոխ - վարչապետ ըլլալէն, զրոյց են հանած թէ մեր դրամը պիտի արժեզրկուի: Այդ սխալ զրոյցը տարածելու համար շատ մը ըսի - ըսաւներ մէջտեղ նետած են: Երկու օր առաջ, այդ զրոյցներու ազդեցութեան տակ, սակարանին մէջ անբնական վիճակներ տեսնուած են :

Քարոզութիւն կատարողներուն նպատակն է հրապարակը տակն ու վրայ ընել, կառավարութեան վարկը կոտրել եւ մեր արտածումին հարուած տալ :

Ո՞վքեր են այս քարոզչական գործը ղեկավարողները: Այս զրոյցներ ո՞ւրկէ են ելած: Կառավարութիւնը զբաղած է քննութիւն կատարելով եւ անշուշտ մէջտեղ պիտի հանէ պատասխանատուները: Բայց, բոլորհաւանականութիւնները կ'երթան օտար քարոզչութեան վրայ: Կան ուժեր, որոնք կ'ուզեն Թուրքիան անտեսապէս գետին զարնել եւ իրենց քաղաքականութեան գործիք դարձնել: Անոնք գոհ չեն տնտեսական այն քաղաքականութենէն զոր կը վարէ մեր կառավարութիւնը: Մեզ մեր բաղձերակէն զարնելու համար այդպիսի յուռի զրոյցներ կը հանեն: Հարկ է անոնց թերնար դոցել եւ օտար քարոզչութեան արգելք ըլլալ: Ներելի չէ որ օտար գործակալներ իրենք իրենց իրաւունք տան Թուրքիոյ մէջ քարոզութիւն ընելու :

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԵՐԲ ԱՅԼԵՒՍ ՎՏԱՆԳ ԿԱՅ...

Անշուշտ Իսմէթի անակնկալ հեռացումը խոր մտահոգութիւն պիտի ստեղծէր Թուրքիոյ մէջ: Եւ այդ՝ երկու պատճառներով :

Իսմէթ երկրէն թէ կուսակցութենէն ներս ստեղծած էր իր կառանները,— իր անձին կապուած զանգուածներ ու տարրեր :

Երկրորդ՝ ան կը քշուէր այնքան արագ ու անսովոր ձեւով մը, որ ամենապարզմիտ գիտողին համար իսկ պարզ կը դառնար թէ երկրին համար աննպաստ կացութեան մը արդիւնք է այդ :

Ի՞նչ են, իրապէս, Իսմէթի տապալումին պատճառները :

Այս տեսակէտէն — մանաւանդ դիկտատուրական երկիրներու մէջ — «անգիր լրագիրը» (չլուկներ) աւելի հաւաստի է, անշուշտ, քան պաշտօնական մամուլը :

Եւ սակայն, այս վերջինը իր պարտկելու ճիգին ու իր մեկնութեանց զանազանութեանը մէջ կը փչրէ ու կը մատնէ բաներ, որոնք կրնան հիմք ծառայել՝ որոշ եզրակացութիւններ հանելու համար :

Թուրքերէն «Թան» սխտամի խնդիր հանած էր: Երկիրը, իբրեւ թէ, նոր պետի մը կը կարօտի՝ տնտեսական նոր կարգուսարքի մը համար: Անգղիի բանգ՝ նախորդով՝ թէ Թուրքիա նոր ոչինչ ունի կատարելիք: Իսկ Ներկայիս այնքան մտահոգ է երկրին ճակատագրով, *որ այդ մասին մտածելու հնարաւորութիւն իսկ չունի : Իսմէթի ու իրեն հետ մէկ կամ քանի մը գործակիցներու հեռացումը, սակայն, երբ տեղի կ'ունենայ երկրին քաղաքական* անհամատ շրջանին *— բան մը որ քամալական իշխանութենէն սաղին* առաջին անգամ *այնքան չերտուած կերպով կը զգայ Թուրքիա — կատարուած փոփոխումը աւելի մեծ կարեւորութիւն կը ստանայ: Թուրքիա իր գլխաւոր ճիգերէն մին էր բրած նախ ներքին - ղեկավարութեան միասնականութիւնը: Դեռ քանի մը օր առաջ էր որ՝ «Թան», «Ճումհուրիէթ» բրած իր նախադրութեանը մէջ կը գրէր թէ երկիրը շատ բան շահեցաւ ներքին միասնականութենէն: Շահեցաւ՝ երբ ներքին դժուարութիւններ ու պետական վերականգնումի աշխատանք կային: Արդ, տրամաբանական չէ՞ր որ ներկայիս, երբ այնքան պէտք է Միջերկրականը, երբ Էնկիւրի* առաջին անգամ *ըլլալով «ճգնական ռազմափորձեր» կը կատարէ — խոստովանելով որ իրապէս վտանգ մը կայ եւ այդ ճակատէն — եւ երբ քաղաքականապէս այնքան զգալի կերպով տկարացած է Թուրքիան՝ այդ միասնականութիւնը* աւելի զօրանար *եւ ներքին տարակարծութիւնները անտեսուէին, ներքին, ժողովրդական հոգեբանական փոփոխումներով չցնցուէր եւ մանաւանդ իշխանութեան ու ղեկին գլուխը մնար Իսմէթը, որ, խոստովանինք, բաւական ընդունակ է վըտանգներու եւ դժուարութիւններու շրջանին դիմագրաւելու :*

Էնկիւրի Նախընտրեց ուրիշ ճամբայ,— իշխանութեան բերաւ Ճէլալ Պայարը: Դէմք մը, որ, ճիշդ է, տնտեսական մարզին հոգին եղաւ, բայց բոլորովին տարբեր շրջանի մը մարդը կրնայ ըլլալ,— արտաքին նպաստաւոր մթնոլորտի մը օժանդակութեամբ միայն ներքին վերականգնումին ու անդորրութեան ծառայել :

Արդ, Էնկիւրի՝ ստեղծուած քաղաքական կացութեան հակադրելով Ճէլալ Պայարի նման դէմք մը, կը վկայէ թէ տրամադիր է ընդգրկելու ուղի մը որ Իսմէթեան չի կրնար ըլլալ, *— դիմադրաւում եւ անզիջող կեցուածք :*

Անվարան կարող ենք ըսել թէ մինչեւ Նիօնի խորհրդաժողովը Էնկիւրի այս որոշումը չունէր ու չէր կրնար ունենալ : *Թէեւ գրեթէ գրկուած* Խ. Ռուսիոյ *չօշափելի օժանդակութենէն, ան Նիօնի մէջ գտաւ նոր Անգլիա մը, որ յանկարծ փոփոխած էր իր վարմունքը քաղաքականութիւնը, առանց Իտալիոյ բացակայութիւնը նկատի առնելու մէկ երկու օրուան մէջ վըճռած էր վերջ տալ խաղաղութիւնը ականահարող ապստամբութեան եւ, ինչ որ կարեւոր էր Թուրքիոյ համար, իր նաւատորմի կրկին իջեցուցած էր Միջերկրական ... :*

«Իտալիան բացը մնաց»,— «Անգլիա վերջապէս ընդգրկեց միակ ապահովիչ ճամբան» — «Նիօնը անհետացուց վտանգը»— այս էր Թուրք մամուլին ու նաեւ Թուրք պետական տարրին արտայայտութիւնը:

Եւ սակայն, ինչքան արագ կառուցուեցաւ Նիօնի «հսկայական չէնքը» (Թուրքերէն «Թանի» արտայայտով) այնքան արագ փլաւ ան: Փարիզի մասնագէտներու ժողովը պաղ ջուր թափեց Թուրքիոյ գլխուն: Վասն զի, ատիկա պիտի նշանակէր փոխադարձ զիջումի ճամբով համաձայնութիւն մը երեք, ապա չորս մեծերուն միջեւ: Իսկ այդ զիջումները, անտարակոյս, պիտի ըլլան ուրիշներու հաշւոյն: Այլ խօսքով՝ կոխը պիտի ըլլայ, կրկին, «մեր վերմակի մասին»... : Մուսոլինի - Հիթլէր տեսակցութիւնը կը ծառայէ այդ նպատակին: Էնկիւրի, այս արագ փոփոխումին առջեւ, ստիպուեցաւ լըջօրէն հաշուի առնել դէպքերու նոր դասաւորումը եւ ամիջապէս փոխել ճակատ իր դէմքը : *Երբեք՝ անակնկալ մը պիտի չըլլայ մանաւանդ, եթէ Ազգ. Ժողովը լուծէ նաեւ ինքզինքը եւ կատարուին նոր ընտրութիւններ: Այս բոլորը պիտի ընէ ան «լեզու դառնելու» ճիգով մը, ինչ որ, կը կարծենք, որ եւ է նպաստաւոր արդիւնք պիտի չունենայ ու չի կրնար ունենալ: Թուրքիան, իր դիրքին բերումով, արժէք ունի ու կը փնտռուի երբ երկու ուժեր պայքարի մէջ են անոր սահմաններուն կից տարածութեանց վրայ: Անգլօ-իտալական համաձայնութիւն մը, որ, անպայման, պիտի ընդգրկէ նաեւ Իտալիոյ եղած նախկին խոստումին վերահաստատումը՝ Թրքական ծովափունքի մասին, Թուրքիան կը դարձնէ բոլորովին անարժէք՝ իբրեւ ուժ: Կը մնայ ռուսական նեցուկը: Էնկիւրի, սակայն, այդպիսի պարագայի մը մէջ, կորսնցուցած Ռուսիոյ եւ, հետեւապէս, համաձայնելով անոր գործնական օժանդակութիւնը — կարէն մինչեւ Եգէական պէտք է հանդուրժէ ռուսական բանակի զօրքերին: Բան մը, որ, իր կարգին, նոյնքան մեծ փորձանք մըն է. Մեծերը այլեւս հեռանալ չեն գիտեր: Մանաւանդ որ, իտալական յափանցումին դէմ Ռուսիա պիտի ուզէ կարելի չափով աւելի շատ իջած ըլլալ դէպի հարաւ :*

Ահա հեռանկարներ, որոնք լըջօրէն մտահոգութեան մատնած են Էնկիւրին :

Այս բոլորը աւելի համոզիչ կը դառնայ, երբ կը հետեւինք Թրքական մամուլին: Անցեալ շաբթուն Պոլսոյ ստեկարանը տակն ու վրայ եղաւ: Նոր վարչապետը ստիպուեցաւ բացորոշապէս յայտարարել թէ Թրքական դրամը պիտի չարժեզրկուի: Կառավարութիւնը սկսաւ խիստ հետապնդումներ կատարել, եւ, դարձեալ Թուրք մամուլի խոստովանութեամբ, ստեկարանային այդ խաղը տարբեւած է օտար ուժերու կողմէ: Թանն, իր առաջին էջին ճակատը, մեծատառ, չորս սիւնակի վրայ եւ «օտար քաղաքականութիւնը դրամական գործին մէջ լայն չափերով կ'աշխատի» խորագրին տակ կը խոստովանի ամէն բան ու կ'աւելցնէ.— « Քանի մը ժամուան ընթացքին ամբողջ քաղաքին մէջ տարածուած է այն սուտ լուրը թէ Իսմէթ հրաժարած է թրքական դրամի արժեզրկման շուրջ Ճ. Պայարի հետ տարակարծիք ըլլալով : Անիկա ցոյց կուտայ թէ օտար քաղաքական կազմակերպութիւնները ինչքան լայն չափով եւ ինչքան մեծ քանակով կ'աշխատին» :

Ինչի՞ կը ձգտի այդ քարոզչութիւնը,— «Թուրքիան խմտապէս ճնշելու եւ իրեն ենթարկելու»— կը բացատրէ Թան *(Թուրքերէն) :*

Ուրեմն, դարձեալ հին պատմութիւնը: Ու ճիշդ այն վերաբերումը՝ ինչ որ կար Օսմանեան կայսրութեան հանդէպ:

«Օտար ուժը, զոր չեն ծածկեր այլեւս Թուրք թերթերը, անշուշտ կ'աշխատի ներքին ճակատներ ստեղծել: Իսկ երբ որեւէ արտաքին ուժ կը ջանայ երկիր մը խառնակել, երկճղել ու խռովքի մատնել, կը նշանակէ կը ձգտի Եւրոպական հող պատրաստել՝ դուրսէն ըլլալիք յարձակում մը դիւրացնելու համար :

Թուրքիա կ'ապրի այսպիսի կացութիւն մը: Երբեք վարդագոյն լաւատեսութիւն չէ այն կարծիքը թէ այդ օտար ուժը վաղը իր թաթը պիտի դնէ Թուրքիոյ վրայ. Զօրեղներու համաձայնութիւն մը աւելի դիւրին ու աւելի արագ պիտի իրականացնէ այդ ենթադրութիւնը: Օսմ. կայսրութիւնը կոտրակուած է միշտ Արեւմուտքի ներքին համաձայնութեամբ:

Բայց կանխահաս է խօսիլ այդ մասին, եւ դուրս՝ մեր նիւթէն.

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏԸ

Գրած էինք գրական յաջողութիւնը բնիկ պարսկահայ երիտասարդի մը, Խմմանուէլ Մնացականեանի, որ ամերիկացի մրցակիցներու ձեռքէն խլած էր գրական մրցանակ մը (1500 տ.) «Արարատի Ակնաղբիւրը» անունով վէպով

Մնացականեան, որ այժմ կը կոչուի Վարանդեան, ամերիկեան քաղաքացի դարձած, պայմանաւորուած է ամերիկեան հրատարակչական տան մը հետ, հրատարակութեանը համար իր պատրաստելիք վէպին Բ. հատորին, որուն ներածական մասը կը կազմէ «Արարատի Ակնաղբիւրը» գործը :

ՄԱՄՈՒԼ

ՀՈԳԵՓՈԽՈՒԹԻՒՆ ԿԱ՞Յ ԹԷ ՉԿԱՅ...

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (24 Սեպտ.)․

—«1920էն առաջ մենք բացառական դիրք գրաւած էինք բոլշեւիզմի հանդէպ, իսկ ռամկավարները— դըրական: Եթէ մենք այնքան բախտաւոր ըլլայինք՝ որ չիրականանային մեր յոռի նախատեսութիւնները, բընական է, որ հոգեփոխուողը մենք պէտք է ըլլայինք: Ու քանի որ սխալողը, տարաբախտաբար, ոչ թէ մենք եղանք, այլ ռամկավարները, ուստի բնական է, որ հոգեփոխուողը անոնք պէտք է ըլլային:

Ռամկավարները այսպէս չխորհեցան սակայն: Անոնք սթափումի մէջ վարկաբեկուած տեսան : Մանուկին վայել անձնասիրութեամբ, իրենց համար վիրաւորիչ նկատեցին ամէն վերաքննութիւն կուսակցական ուղեգծին մէջ:

«Վերջերս դաշնակցական թերթեր, որ, ոմանք աւելի բարեացակամ տրամադրութեամբ, կը յեղյեղեն,— խոր գոհունակութեամբ կը գանգատէր ռամկավար «Պայքար»,— թէ հոգեփոխութիւն մը կը տեսնուի ռամկավար մամուլին մէջ»:

Ինչպէ՜ս, հոգեփոխութի՞ւն...

Ռամկավար պաշտօնաթերթին մահը աւելի թեթեւ կուգայ, քան այս հոգեփոխութիւնը...

«Խորհրդային Հայաստանի իրադարձութեանց հանգամանքը կամ հետեւանքը ինչ որ ալ ըլլայ,— կը գրէր «Պայքար» իր Յուլիս 24ի խմբագրականին մէջ.— Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը աղդամնաս ու յիմարական կը նկատէ հակահայաստանեան քաղաքականութիւնը» (ըսել կ'ուզէ՝ .. հոգեփոխութիւնը. Ց.):

Ուրեմն, ինչ որ ալ ըլլայ, իրադարձութիւնները ինչ հանգամանք եւ եւ հետեւանքներ ալ ունենալու ըլլան, ռամկավարները պիտի շարունակեն միշտ միեւնոյն դիրքերուն վրայ մընալ: Մինչեւ իսկ երբ իրադարձութիւնները հեղեղի նման գան եւ զիրենք իրենց դիրքերուն հետ միասին քշեն եւ տանին: Այս վախճանը ռամկավարներու համար շատ աւելի նախընտրելի է, քան որդեգրած ընթացքի մը վերաքննութիւնն ու անոր փոփոխութիւնը

Արդարութիւնը կը պահանջէ խոստովանիլ, որ ռամկավարները այս տեսակէտով տարիներ առաջ շատ աւելի խելացի էին:

Գաղտնիք չէ, որ բոլշեւիկեան յեղաշրջումի սկզբնական շրջանին, երբ ռամկավարները արտասահմանի մէջ այն համոզումին էին, թէ Դաշնակցութիւնը կապուած է բոլշեւիզմին բարեկամութեամբ, *բուռն պայքար բացին խորհրդային իշխանութեանց դէմ՝ համայնավար վարիչները, գըլխաւորութեամբ Լենինի եւ Թրոցքիի, որակելով ամէնէն անարգ բառերով՝* գող, աւազակ, մարդասպան եւ այլն: *Ցետագային, երբ պարզուեցաւ, որ Դաշնակցութիւնն ու բոլշեւիզմը կեցած են* հակադիր *ճակատներու վրայ, ռամկավարները փոխեցին իրենց ընթացքը բոլշեւիկներու հանդէպ, դանալ այս անգամ որակելով ամէնէն շոյի՛չ ածականներով:*

Ու երբ ռամկավարներու այս «Երէկ»ն ու «Այսօր»ը մենք հակադրեցինք իրարու, Եգիպտոսի ռամկավար օրգանը պատասխանեց մեզ.

« Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը, «Արեւ»ը այսօր նոյնը չեն մտածեր քաղաքականապէս, ինչ որ կը մտածէին երէկ, եւ ատիկա պատիւ մըն է մեր կուսակցութեան եւ մեր թերթին համար», («Արեւ», 1924 Հոկտ. 4, թ. 1708):

Հոգեփոխութիւնը երէկ պատիւ *կը համարուէր, մինչ այսօր* անարգանք *կը նկատուի:*

Երէկ ռամկավար օրկանը բնական կը գտնէր, որ քաղաքական կարեւոր իրադարձութիւններ փոխեն իր քաղաքական մտածումները, մինչ այսօր բարձրաձայն կը յայտարարէ, թէ ինչ որ ալ ըլլան այդ իրադարձութիւնները, ինչ հանգամանք եւ հետեւանքներ *ալ ունենան, ռամկավարները, միեւնոյն է, միշտ անփոփոխ նոյն դիրքերու վրայ պիտի մնան:*

Սակայն այս կեցուածքը վայել է մանուկներուն, բայց ոչ հանրային լուրջ հոսանքի մը, որ, ինչպէս ինք կ'ըսէ, «քաղաքական նպատակներ եւ ծրագիրներ» կը հետապնդէ:

Ապացոյց — այն վերաքննական ընթացքը, որ բռնած է ռամկավար օրկաններէն «Ապագայ»:

Առ այժմ խօսքի *մէջ սակայն, բայց ոչ նաեւ* գործի:

ՄԵՐ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

ԳԷՈՐԳ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Նամակ մը շատ հեռուներէն, կը գուժէ մահը յարգելի եւ անձնուէր հայորդիի մը՝ ընկեր Գէորգ Յովհաննիսեանի (Գայլորդի), կարճատեւ հիւանդութենէ մը վերջ՝ Պրայիլայի մէջ:

Ընկեր Գէորգ ունեցած է բաւական արկածալի կեանք եւ բեղուն անցեալ մը: Իր կենսագրութիւնը մանրամասն գրել «Յառաջ»ի սուղ էջերուն մէջ շատ երկար պիտի ըլլար: Այստեղ պիտի աշխատիմ համառօտակի ներկայացնել իր կեանքի գլխաւոր դրուագները, որչափ որ կրնամ մօտաբերել:

Բնիկ Քէմախի Բաղառիճ գիւղացի, շատ հարուստ եւ ազդեցիկ գերդաստանի մը զաւակն էր ան: Դեռ պզտիկ հասակէն մտած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերը, եւ իր շրջանին գլխաւոր ղեկավար ուժերէն մէկը դարձած էր: Երկրին մէջ եւ դուրսը, եղած է խիստ կարգապահ, պարտաճանաչ եւ վստահելի դաշնակցական մը:

Ինչպէս իր բոլոր հայրենակիցները՝ Գէորգն ալ պանդխտութեան ցուպը ձեռք առնելով եկած է Սերպիա եւ յետոյ Ռումանիա: Ընդհ. պատերազմին շատ մը կամաւորներ հաւաքելով եւ անոնց գլուխը անցած, Կովկաս մեկնած է կռուելու հայրենիքի ազատութեան համար. Անդրանիկի թիկնապահ զինուորներու տասնապետ կարգուած է պահ մը եւ քանի մը կռիւներու մասնակցելէ վերջ՝ վիրաւորուած է: Ապաքինելէ վերջ վերադարձած է Ռումանիա մասնաւոր պաշտօնով:

Անկախութեան հռչակումէն վերջ, երկար ատեն եղած է Պրայիլայի Ազգ. Միութեան ատենապետ, յետոյ Թաղ. Խորհուրդի անդամ եւ նախագահ:

Ռումանիոյ պաշտօնական շրջանակներու մէջ զինքը իբրեւ Հայկ. հերոս կը ճանչնային, մեծ համարում կը վայելէր, եւ իր այդ հանգամանքով անհամար օգտակարութիւններ ունեցած է: Իրեն կը դիմէին բոլոր անոնք որ նեղ կացութեան մը մատնուած եւ կամ անելի մը առջեւ գտնուած էին: Գէորգ իր գործը ձգած կը վազէր, ճար մը կը գտնէր անպայման: Այսօր շատեր կան որ իրենց հանգիստը եւ դիրքը անոր կը պարտին մասամբ: Ինքը մասնակցած է Դաշնակցութեան շատ մը ժողովներուն պատերազմէն առաջ թէ վերջ, իբրեւ պատգամաւոր, ի միջի այլոց Վիէննայի Ընդհ. Ժողովին

Հանրային կեանքի մէջ ալ արդիւնաւոր գործունէութիւն մը ունեցած է: Կը վազէր հոն ուր իր ներկայութիւնը պէտք էր, զոհողութեան գնով եւ առանց որեւէ նիւթական ակնկալութեան: Իր տեղը ուրիշ մը թերեւս շատ հարուստ եղած ըլլար, մինչդեռ ինքը կը հեռանայ այսօր գրեթէ աղքատ:

Օտարներու շրջանակին մէջ ալ սիրուած եւ գնահատուած էր: Երկար տարիներ Պրայիլայի Առեւտրական Միութեան վարչական անդամ եւ փոխ նախագահ եղած է: Ինք թէեւ ... թէ գիւղին դպրոցը աւարտած՝ բայց համարձակ խօսող էր, տրամաբանական միտք եւ գործնական ոգի ունէր: Օտարներու կողմէ որեւէ անարգական խօսք կամ ակնարկ Հայերու հասցէին՝ անոր կողմէ կը խարազանուէր անխնայ:

Վերջին անգամ երբ իր քով կայցելէի հրաժեշտ առնելու, որով յաջորդ առաւօտ ճամբորդ էի, սակայն ... վէն չհեռանամ: Պատասխանեցի թէ նորէն կուգամ եւ դուրս ելայ: Սիրտս կը ճմլուէր, վիճակը յուսահատական էր: Ամբողջ ճամբու ընթացքին անոր վրայ կը մտածէի, արդեօ՞ք վերադարձիս զայն ողջ պիտի գտնէի: Այս սիրելի ընկեր, ես նորէն պիտի գամ ու մօտ օրէն, բայց ափսոս որ փոխանակ քեզ բարեւելու, գերեզմանդ պիտի կրնամ տեսնել:

Ընկ. Յովհաննէսեան կը թողու կինը եւ երկու աղջիկ զաւակներ ... Պրայիլայի գաղութը եւ ... ցեները արժանաւոր թաղում մը կատարած են:

Եթէ իր թարմ հողակոյտին վրայ չկրցայ հրաժեշտի վերջին յարգանքը կատարել, գոնէ այս քանի մը տողերը թող փոխարինեն ակամայ բացակայութիւնս.

Հանգիստ ոսկորներուդ, սիրելի ընկեր: Փոշին մը ծաղիկ եւ յիշատակդ անթառամ մնայ:

ՆԴԻԱ ՕՋԱՆԵԱՆ

Փարիզ

ՏՈՒՐՔ ԱՄՈՒՐԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Լեհական կառավարութիւնը 10 ... հարիւր տուրք հաստատեց ամուրիներուն վրայ, միեւնոյն ատեն թեթեւցնելով ընտանիքի հայրերու տուրքը. Կառավարութիւնը առով կ'ուզէ ... ջախջախել ամուսնութիւնները եւ բազմանդամ ընտանիքները: Հաստատուած է որ երեք աղջիկէն հազիւ մէկը կրնայ ամուսին գտնել, որով ... նը մնացած աղջիկներու թիւը ... տարուէ տարի: Ամուրիներու տուրքը պիտի ըլլայ 10 առ հարիւր 25 տարեկանին, եւ աստիճանաբար պիտի աճի, 25 առ հարիւրի հասնելով ... տարեկանին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ա.

Երկու ուժեր իրարու հանդիպած էին, ու նայեցան իրարու: Որովհետեւ երկուքին աչքերն ալ կը փայլէին, երկուքն ալ մնացին յաղթական: Ու գուշակուհին խնդալով ըսաւ․

— « Սիրոյ կախ. Ձեր աչքերը, պարզ, կրնան աշխարհներ վառել: Երիտասարդ էք, ու աշխարհը բռնած ձեր ուժերով, աշխարհներու կ'ուզէք դիմագրել: Երիտասարդ էք, ու ամէն բան ձեզի համար՝ կը փայլի արեւի պէս: Ու առանց վախի, առանց քայլ մը ետ կենալու ձեր մօտէն անցած բաներէն, սա գիմացի լեռներէն նոյնիսկ վար ցատկելու քաջութիւնը կը զգաք ձեր մէջ: Ձեր տարիքին համար քաջութիւնը՝ գեղեցիկ երազ մըն է, անոր համար երազուն աչքեր ունիք »:

Այս պահուն, վեր նայեցաւ գուշակուհին, ու մատովը ցուցնելով երկինքը, խնդաց յաղթականօրէն: Յետոյ ըսաւ՝ քարերուն նայելով.

— « Ձեր բախտին նայեցի, ու բոլոր քարերը իրենց տեղերը ինկան: Դիտեցիր որ, ամէն բան, մեր տեսած բոլոր բաները, նոյնիսկ անտեսանելի բաներ, մեր կեանքին հետ կապ ունին: Ձեզի համար նայեցայ այս քարերը, ու քու ներկայութիւնդ, քու ուժերդ՝ բախտիդ ցանցը հիւսեցին այս քարերով:

« Ինչ առաջնուան պէս նայէ:

« Սա խորս ու բարդ ճամբուն մէջ գտնուող երկու կարմիր քարերը, իրարու հակառակորդ երկու աղջիկներ են: Երկուքին սէրերն ալ՝ երկու ճամբաներու կը նմանին... »

Երբ սիրոյ ու սիրահարներու խառն ի խռուն խօսքեր ըսել սկսաւ, Սերգօ կրկնապատկեց իր ծիծաղները, գլուխը կ'օրօրէր, ու կը պոռթկար ձայնը:

Գուշակուհին կոչուած թափառաշրջիկ կնոջ մը դիմացը նստած, չէր ուզեր որ իր հայրը ծիծաղէր այդպէս: Այդ ծիծաղը ուրիշ բան էր, ու կեցած տեղը, հողը կը դողար իր ոտքերուն տակ: Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ՝ հողին արտէն տարբեր մը կ'անցնէր: Սիրուած կնոջ մը հեծծանքին կը նըմանէր ան:

Արշակ կուրծքին սեղմեց ձեռքերը, ու աչքերը գոց՝ կեցաւ պահիկ մը մեր սրտին մէջ, հրաշալի քանդակի մը նըման կը մնար իր հօրը պատկերը: Եւ կ'ուզէր աւելի սեղմել իր ձեռքերը ու պահել անոր գեղեցկութիւնը:

Բայց այս գուշակող կնկան դիմացը, իր հայրը՝ բան մը կորսնցուցած էր երեսին վրայէն, ու կ'երեւար տըգեղ:

Ո՛չ, ո՛չ, չէր ուզեր կրկնել այս բառը, ու ձեռքերը կուրծքին սեղմած, կ'ուզէր մոռնալ ամէն բան: Իր հայրն էր ան:

Գուշակուհին կը խօսէր, բայց Արշակ մտիկ չէր ըներ. Ու, « հայրի՛կ, հայրի՛կ », ըսաւ ինքնիրեն, ու աչքերը լեցուեցան մշուշով: Այս տգեղութիւնը տեսնել չէր ուզեր: Բայց տրամութիւն մը, իրերէն հեռու հըրապոյր մը առերց իր ներսը, ու պարտէզը ցանմոր, մինչեւ գիմացի լեռները՝ թուեցան իրեն տխուր, տխուր, տխուր:

Իրենց պարտէ՞զը...

Իրենց պարտէզը, ճակտի քրտինքով առաջ եկած, պարտէզ բուսելու պատճառներ ունէր, ու կը կախարդէր: Անոր տեղը բաւական էր միայն՝ իր սիրտը լեցնելու համար հազար երազներով, յոյսերով հազար: Ու ամէն նայելուն՝ կը գեղեցկանար ան, ու ծառերը, փրփրուն կանանչ ալիքներու պէս կը յորդէին, ու արեւը՝ կը հալէր հոն ադամանդի պէս: Դրացի պարտէզներէն եկող բոլոր ձայները, բոլոր խօսակցութիւնները ու երգերը, անուշ արձագանգ մը կ'արթնցնէին իրենց պարտէզին մէջ, ու ինքզինքով իր ձայնը դուրս կուգար իր կոկորդէն:

Բայց հիմա՞կ...

Կարծես երազէ մը կ'արթննար, ու կրկին, երբ այս գնչուհիին ժպիտներուն կը խառնուէին իր հօրը ծիծաղները, « առանց չեն ծիծաղեր հայրերը », փափսաց ինքնիրեն, ու աչքերը գուշակուհիին տնկելով, պոռաց ամբողջ ձայնովը, « Ա՛լ բաւական է »:

Սարսուռ մը: Լռութիւն:

Արշակ քալեց կամաց կամաց, ու գնաց նստաւ ծառերուն տակ:

Սերգօ աչքերով հետեւեցաւ իր տղուն:

Այս տարիքը մարդ էր, տասնեակ բանի հանդիպած յուշեր: Շատ դէմ եգաւ ու իր տղուն ձայնը սառեց արեան մարմինը: Աչքերուն շագանակի գոյնը մթնեց ու կոպերը բացուիլ գոցուիլ սկսան՝ տեսակ մը դողդողանքով: Երեսին թուխ գոյնը կարմրեցաւ ու ջղայնոտած սկսաւ ակռաները քաշել: Յետոյ գլանիկ մը ծըխեց: Ծուխը ներս քաշած ատեն, ծծելու, խմել, հասցնելու բան մը կ'երեւար վրան: Որովհետեւ ուժով ուժով կը ներշնչէր ծուխը, աչքերը կը դառնային ու կը բացուէին տարօրինակ լայնութեամբ: Հազիւ կէսը ծխած, նետեց գլանիկը ու պահ մը նայեցաւ անոր: Երբ ակռաները սեղմեց անձկութեամբ ու լեթռմուքները բացուեցան թեթեւօրէն, կարծես բան մը խածած կը ճզմէր:

Իր զայրոյթը կը տեսնուէր այս ... հուս:

Ու ձեռքի արհամարհոտ շարժում մը ըրաւ: Մանուկենց Համբարը ... սած առտնը այս շարժումէն կը ... որովհետեւ արիւնը երեսը ցատքեց ու ամէն բան դէշ երեւաց աչքերուն... Կարծես իր պարտէզը մտած էր ան ու երբ տեսաւ իր տղուն ծառերու ... քալուածքը, թշնամիներ կը ... չորս դին:

Սերգօ չէր սիրեր առանձնանալ բաները ... Պէտք էր տունին մէջ ամէն մարդ ... հետը խնդար: Ինք հօրմէն ... վարժուած էր, կ'ուզէր որ իր ... ալ իրեն պէս ընէին. Ինք ալ հայր ... նեցած էր: Այս մտածումը ... ցուց մարմինը: Իր հայրը... ... քրտինքը սրբեց իր լայնկեկ թաշկինակով, յետոյ գլխուն ու վիզին ... ու երբ մազոտ կուրծքին վրայ ձեռքը ... սրտի զարկին հետեւելով, ... րէն նայեցաւ դիմացը ու մըմնջեց.— « Գիշերուան երազ էր ... ով իմ Աստուածս:» Զայրին մէջ ... տարօրութ մը կար:

ԱՐՄԷՆ ԱՄ...

(5)

(Շար.)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄՐՑԱՆԱԿ ՇԱՀԱԾ ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԵՐ

Գրած էինք թէ Երեւանի մէջ անցեալ տարի կազմուեցաւ թատերագրական մրցանակ մը, որուն յանձնախումբը մէկ տարուան ընթացքին ընդունեց 102 թատերախաղ։ Ժիւրին անարժէք գտաւ 72 թատերախաղ, որոնք այլեւս յանձնախումբի քննութեան չենթարկուեցան։ Մնացեալ 30 թատերախաղերը քննութեան առնուելով մրցանակ շահեցան հետեւեալները.—

Առաջին մրցանակի արժանի գործ չկար

Երկրորդ մրցանակը՝ վաստակաւոր բեմավար Արմէն Գուլաքեան իր Արշակ Բ թատերախաղով։ Բ. մրցանակի գինն է 10 հազար րուբլի։

Երրորդ մրցանակը՝ Ալեքսանդր Աբաքեան իր Խմմանուէլով, Զ. Հացագործեան (Զեյաք) եւ Վ. Թուզավերդեան (Թամզաս) Խնդութեան արփենքով. Մելիք Քոչարեան Կոյր Երաժիշտ, Ա. Բարսեղեան Կամօ թատերախաղերով։ Իւրաքանչիւրին տրուած է 7 հազար րուբլի։

Ժիւրին աւելի գաս բեմադրութեան համար յանձնարարելի կը գտնէ հետեւեալ թատերախաղերը.—

Յարութիւն Շալչեանի Պատրի գործը, Մելիք Քոչարեանի Բարդուղիմէոս, Կամօ, Արամի Ոսկի եղջիւրը, Բաղաոուրի Թանգրանկոյն, Հայկ Բէյլերեանի Միլիոնատէրի երազը (մանկական թատերախաղ)։

Թատերախաղներէն մաս մը յանձնուեցաւ Խորհ. Գրողներու Միութեան, որպէսզի վերամշակելու ժամանակ այդ թատերախաղերը՝ հեղինակները ստանան անհրաժեշտ աջակցութիւնը Խորհ. Գրողներու Միութեան խորհրդակցով։

Ժիւրիի նախագահն էր Վարդգէս Վարդապետեան, քարտուղարը՝ Ա. Մելիքսեթեան, անդամներ՝ Ն. Դարբինեան, Հ. Գիւլիքեվխեան, Յովհ. Գօզուեան, Զ. Բաշինջաղեան, Ալեք. Խոսհակեան, Հենրի Գաբրիէլեան, Գ. Աբով։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

1922ին Երեւանի բժշկական վարժարանը ունէր 122 ուսանող։ Առաջին տարիներուն՝ գիտական աշխատանքներու համար յարմարութիւնները կը պակսէին, սակայն հետզհետէ կարելի եղաւ լրացնել պակասները եւ բժշկ. վարժարանը օժտուեցաւ ծանօթ փրոֆէսէօրներով,— Վ. Արծրունի, Քեյէլ, Մելիք-Ադամեան, Գ. Արէշեան, Ֆանարճեան, Թ. Եոլեան, Ք. Գեաբուեան, Թ. Գեանջեցեան, Ա. Ցակոբեան եւ ուրիշներ։

Բժշկական վարժարանը մինչեւ 1930 տուաւ 136 շրջանաւարտ։

1930ին բժշկ. վարժարանը բաժնուեցաւ համալսարանէն ու դարձաւ ինքնավար համալսարան։ Առողջապահական գործավարութիւնը վարկ բացաւ համալսարանի/չէնքին կառուցման համար։ Կարճ ժամանակի մէջ համալսարանը օժտուեցաւ լաւ կահաւորուած լսարաններով եւ քիմիագիտութեան, հիւսուածաբանութեան, մարդակազմութեան, ախտաբանական կազմախօսութեան, բնախօսութեան աշխատանոցներով, մարդակազմութեան թանգարանով, հարուստ գրադարանով, եւայլն։

15 տարիներու ընթացքին, շրջանաւարտ եղած են 628 բժիշկներ, ինչպէս եւ 56 երիտասարդ գիտնականներ, որոնք հետազօտութիւններ կը կատարեն համալսարանի աշխատանոցներուն մէջ եւ արդէն տուած են հետաքրքրական գործեր։

Շուտով կ'աւարտի անական եւ գործնական ախտաճանաչման յատուկ շէնքին կառուցումը։ 3 միլիոնի վարկ բացուած է կենսաքիմիական եւ բնախօսական բաժիններու շինութեան համար։ Ուսանողներու համար կը շինուի նոր շէնք մը։

Երեւան ունի նաեւ հիւանդապահուհիներու, ատամնաբոյժներու դասընթացքի յատուկ հաստատութիւններ։

Մօտերս պիտի տօնուի Երեւանի բժշկական համալսարանի 15 ամեակը. այդ նպատակով կազմուած է յանձնախումբ մը, որուն կը մասնակցին առողջապահական գործավար Գ. Ղեւոնդեան, փրոֆէսէօրներ Մելիք-Ադամեան, Ե. Շէկ-Ցովսէփեան, Գ. Արէշեան, ինչպէս եւ Ե. Ցարութիւնեան, Բ. Աստուածատրեան, Ա. Սարգիսեան

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԼԻՕՆ, 4 հոկտ. — Հ. Յ. Դ. «Քեռի» խումբը դասախօսութիւն մը սարքած էր կիրակի 3 հոկտեմբեր, հրաւիրելով ընկեր Վ. Համբարձումեանը։

Տղաքը հրաւէր ուղղած էին ամբողջ գաղութին, որ լման մէկ ժամ լսեց ընկեր բանախօսը։ Ինծի համար դժուար է ամբողջովին գրի առնել բանախօսութիւնը. Ընկերը մասնաւորապէս յանձնարարեց չխառնուիլ օտարներուն եւ կազմակերպուիլ աւելի քան երբեք

⁂ Լը Միլի Ուսումնասիրացի կոմիտէ, մանկապարտէզի համար, կազմակերպուած վիճակախաղը տեղի ունեցաւ ի ներկայութեան ընկեր Վահ. Համբարձումեանի։ Նախ փոքրիկները երգեցին «Ազատն Աստուածը»։ Յետոյ ամենափոքրերէն սկսեալ տասը մանուկներ մէկ մէկ թիւ քաշեցին։ Կրկին երգեցին «Տեսայ մի խիստ աղուոր գդրոց», ծնծղաներու պէս անուշ։ Հոգաբարձութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ բոլոր անոնց որ քաջալերեցին այս ձեռնարկը, մանկանոցի մը շինութեան համար։

Շահող թիւերն են.— 178, 250, 110, 237, 349, 164, 172, 124, 263, 415։

Ս. Քէնտոյեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով։

ՃԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԶՈՄԸ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՎԱԼԱՆՍ.— Հրաւիրագիր տոմս մը, գիս՝ երկուշաբթի իրիկուն տարաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Միաժամանթ» ակումբը։ Խումբ մը երիտասարդներ հաւաքուած կը խօսէին զանազան նիւթերու շուրջ, սպասելով ուշացողներուն։

Ժամը 8.45ին՝ Զ. Ռ. Միութեան Վալանսի մասնաճիւղի վարչութեան անդամներէն՝ Գ. Գեւորգ Թաշճեան, սպորտային ժողովին նպատակը, բացատրեց.

— «Զարմանալ Ռոբերու Միութիւնը անծանօթ կազմակերպութիւն մը չէ ձեզի համար։ Դուք զայն կը ճանչնաք 1925էն ի վեր։ Ան էր որ հիմնեց առաջին անգամ Վալանսի հայկական դպրոցը՝ զայն վարելով աւելի քան երեք տարի։ Դուք զայն կը ճանչնաք, Զինադադարի տօնին՝ հայկական երաժշտական նուագով իր մասնակցութեամբ։ Զ. Ռ. Միութիւնն էր որ, 10—12 տարիէ ի վեր կը տօնէ Ապրիլ 11/24ը։ Դուք զայն կը ճանչնաք իր հրապարակային բանախօսութիւններով, ներկայացումներով, իր երկու պտոյտներով դէպի Զուիցերիա։ Կը ճանչնաք զայն, իր թէյասեղաններով, դաշտահանդէսներով, եւ մանաւանդ իր Զոմ մարզականով որուն համար հրաւիրուած էք հոս։ Մեր մարզական ճիւղը կազմուած է 1935 նոյեմբեր 15ին, ունի 20 մարզիկներ 14էն 20 տարեկան։ Առաջին տարին ունեցաւ 16 մրցումներ որոնց յաղթանակներն ուխանանութիւնը արժանագրեց «Ցասպէը իր անուններ։ Այս տարի՝ ան կը սկսի արդէն ախոյենական իր մրցումներուն, 26, որոնց կէսը բարեկամական է։ Այս առթիւ տեղին վրայ հաւաքուեցաւ 12 խաղացողներու ապահովագրութեան եւ տեղափոխութեան անհրաժեշտ գումարը։

⁂ Զոմ մարզականի երկրորդ բարեկամական մրցումը տեղի ունեցաւ՝ կիրակի, 3 հոկտ. կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Ֆուայէ Քլիւպ տը Պուրկ լէ Վալանսի Ա. խումբին դէմ, անոր դաշտին վրայ։

Թիթեւ անձրեւ մը կը մաղուէր, տղաքը հեծելանիւներով դաշտ հասան, հայկական երգը իրենց շրթներուն։ Քաջալերուեցան տեսնելով բարեկամներու խումբ մը, որ եկած էին ծափահարելու անոնց յաղթանակը։

Խաղը սկսաւ ժամը ճիշդ 3ին, դատաւորութեամբ պ. Ֆօնթէնի որ պաշտօնական դատաւորն է Տրօմ-Արտէշի շրջանին։ Առաջին կիսախաղին, մեր տղաքը իրենց ճկունութեամբ, եւ փասերու կանոնաւորութեամբ կը տիրապետէին խաղին։

Հակառակորդ խումբը մէկ վայրկեան ալ եւ մեր բերդապահի տատանումներուն շնորհիւ ըրաւ նշանակեց առաջին նշանակէտը։ Մեր տղաքը սկսան թուլնալ, բայց շնորհիւ մեր պրգտիկներու լաւ փասերուն, ունեցան դիդեցիկ վայրկեան մը եւ շահեցան առաջին նշանակէտը։ Առաջին կիսախաղը վերջացաւ 1—1ով։

Երկրորդ կիսախաղին՝ մեր տղոց կուրծքը բարձրացած էր։ Հակառակ իրենց պզտիկ ըլլալուն, խաղարկութիւնը կ'ըլլար բարձրէն. գնդակի փասերը եւ ճկունութիւնը աչքի կը զարնէին։ Վերջապէս մեր տղաքը շահեցան ուրիշ երկու նշանակէտներ եւս, իսկ հակառակորդ խումբը յաջողեցաւ շահիլ երկրորդ նշանակէտ մը եւս։

Խաղը վերջացաւ մերիններու յաղթանակով, 2ի դէմ 3ով։

Հոկտ. 10ին կը խաղան, Ֆրանսիէի Բ. խումբին դէմ։

Շ. Սեւան

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հուլ Աթլէթիք Քլիւպը նկատի ունենալով մեր Ա. խումբի տարած յաջորդական յաղթանակները, կիրակի օր իր Ա. խումբը պէտք եղածէն ալ աւելի կազմակերպած էր մրցելու մեզի դէմ, եւ խիզախօ յաղթական հանդիսացաւ, պարտութեան մատնելով 5—3ով, մեր ցարդ (այս եղանակին) անպարտելի Ա. խումբը։

Պահեստի խումբը 26 սեպտ. յաղթեց Ա.Ս.Բ.Թ.Թ.ի Ա. խումբին 5-2ով. իսկ կիրակի 3 հոկտ. երբ կը մասնակցէր բաժակի մրցումին, հակառակորդ խումբը (Վիլէֆ լը Պէլ) դաշտ չներկայացաւ եւ մեր պահեստինֆօրֆէով յաղթական համարուեցաւ 5-0ով։ Ուրեմն եղաւ ֆինալիստը յառաջիկայ կիրակի օրուան մրցելու համար կազմակերպիչ խումբին դէմ, (Ս. Ա. Քուրնէօվ) որ յաղթեց Թուսերուն 3—2ով։

Մեր պահեստի խումբի երիտասարդ եւ կորովի մարզիկները մաղթած են ամէն ճիգ թափել, յաղթելու եւ արժանանալու տրամադրուած բաժակին. Ժամադրութիւն ժամը 2ին Porte de la Villette:

Ա. խումբը կրկին կը մեկնի գաւառ, այս անգամ ալ դէպի արեւմուտք, Աշխանտեան ափերուն մօտ, Նանթ քաղաքը (Փարիզէն 434 քլոմ. հեռու), մրցելու տեղական նշանաւոր խումբին դէմ։ Ժամադրութիւն չարաթ երեկոյ ժամը 5.30ին Gare Montparnasse. շոգեկառքը կը մեկնի ժամը 6.14.

Միսակ Եղանեան

ԱՄՈՒՍՆՈՒԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

Եգիպտոս ընէց օտար առանձնաշնորհները, սակայն դժուարութիւնները չեն հարթուած։ Ժողովուրդը տակաւին ենթակայ է 15 տարբեր կրօնական ատեաններու, որոնք կը վարեն իւրաքանչիւր դաւանանքի իրաւական խնդիրները։ Վերջերս Ղպտի մը, որ ամուսնացած էր կրօնակից կնոջ մը հետ, սիրահարեցաւ իսլամ կնոջ մը։ Որպէսզի կարենայ ամուսնանալ, իսլամացաւ, ինչ որ իրաւունք կու տայ չորս կին առնելու։ Առաջին կինը լսելով այս դէպքը, դիմեց Ղպտիներու պատրիարքարանը եւ ամուսնալուծում ստացաւ։ Ասոր վրայ ամուսինը իսլամներու կրօնական ատեանի դիմելով, հրաման ստացաւ որ ղպտի կինը իր էրկանը տունը վերադառնայ։ Երբ ոստիկանները գացին այս հրամանը գործադրելու, կինը ցոյց տուաւ ամուսնալուծման վճռագիրը, ինչպէս եւ վկայական մը որ կը հաստատէր թէ կրկին ամուսնացած է ուրիշ Ղպտիի մը հետ…

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Մինչդեռ այն ատեն մենք միայն զօրակոչ էինք յայտարարած։ Սազանովի վերջին հեռագրէն կը հասկցուի թէ մենք ի՛նչ վիճակի մատնուած պիտի ըլլայինք, եթէ Նավուրսի եւ «Միտիլլի»ի Նեղուցներէն մուտքը արգիլէինք։ Այդ երկու նաւերը մեզ ազատեցին ռուսական նաւատորմի հնչումներէն։ Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը պաշտպանելու խոստումներուն կեղծ ըլլալը ցուցնող ուրիշ հեռագիր մըն ալ, որ Սազանովի կողմէ ղրկուած էր Գոլսոյ իր դեսպանին.

— «Մինչեւ որ Սօֆիայէն պատասխան ստանանք, ենթէր փաշայի հետ ձեր բանակցութիւնները երկարաձգեցէք։ Ցիշեցէք որ Թուրքիոյ կողմէ ուղղակի մեզի դէմ ոեւէ յարձակում չենք վախնար։ Միեւնոյն ժամանակ, պահելով հանդերձ խօսակցութեանց մէկզօյին բարեկամական ոճը, ի հարկին յիշեցուցէք Պէյրը դեսպանութեան որ Թուրքիոյ հակառակ ոեւէ յարձակում ամբողջ Անատօլուի կործանման պատճառ կ'ըլլայ եւ կը ջնջուի Թուրքիոյ անունը»

Կը տեսնէք որ Ռուսերը կ'ուզէին ժամանակ շահիլ, սպասելով պուլկար կառավարութենէն իրենց ստանալիք պատասխանին։

Երբ փասդ ըլլային որ առաջին հարուածով պիտի կրնան Գոլիսն ու Նեղուցները գրաւել, վայրկեան պէտք չկորսնցնէին։

— Փաշա, գիտ առաջ յայտնած էինք որ Անգլիացիները պիտի չյօժարէին Նեղուցներու գրաւման Ռուսիոյ կողմէ։ Խոստած էիք նոյնիսկ որ Անգլիացիները խոստացած էին գրաւոր երաշխաւորութիւններ տալ պահպանելու համար մեր ամբողջականութիւնը։ Անկէ վերջ Անգլիացիներու միտքը փոխուած ըլլալը հասկցուեցա՞ւ.

— Շատ մը դէպքեր ցոյց կու տան որ Անգլիացիները փոխած էին իրենց միտքը։ Դէպքերը Ռուսական կարգով դասաւորելով շատ աւելի դիւրին կրնանք հասկնալ այդ։ Սօֆիայէն սպասուած պատասխանը Փեթերպուրկ հասաւ օգոստոս 12ին։ Սակայն Սազանով գոհացուցիչ չգտաւ այդ պատասխանը, որովհետեւ Պուլկարիա կ'ըսէր.

— «Պուլկար կառավարութիւնը մինչեւ վերջ իր կատարեալ չէզոքութիւնը պահելու եւ իր սահմաններու պաշտպանութեան համար ամէն միջոց ձեռք առած ըլլալը կը տեղեկացնէ ռուսական կառավարութեան»։

Ասոր վրայ Սազանով պէտք տեսաւ բանակցութեանց շարունակումը մեզի հետ։ Կարեւորը, այդ բանակցութեանց միջոցին Թուրքիոյ հանդէպ անուցուած տրամադրութեանց ուրացումն է։ Ձեռք անցուած փաստաթուղթերը կը պարզեն ամէն գաղտնիք։

1914 Օգոստոս 10ին Փարիզի ռուսական դեսպանատան խորհրդականի եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան քաղաքական բաժնի օգնական Փօնսոյի միջեւ խօսակցութիւն մը տեղի ունեցաւ։ Այս տեսակցութեան ընթացքին Թուրքիոյ շուրջ տեղի ունեցող խօսակցութեանց մասին Փարիզի ռուս դեսպանը հետեւեալ հեռագիրը կը ղրկէր արտաքին նախարարութեան.

— «Երիտասարդ Թուրքերն ու անոնց մտածումները լաւ գիտցող Փօնսօ հետեւեալ կարծիքը ունի.— Թուրքերը Գերմաններու յաղթանակին փափաքողները չեն. բայց կացութեան ի նպաստ Գերմանիոյ ընթանալուն շուրջ Գերմաններու կողմէ տրուած հաւաստիքներուն եւ թափուած ջանքերուն ազդեցութեան տակ են։ Եթէ Դաշնակից պետութիւնները յաղթական ելլեն, կը վախնամ որ Ռուսիա գրաւէ Նեղուցները։ Ըստ Փօնսոյի, պէտք է մէկ կողմէ Թուրքերու հասկցնել եւ չէյտել որ Դաշնակիցները պիտի յաղթանակեն, միւս կողմէ ալ հաւաստիքներ տալ թէ այդ յաղթանակէն » եւ է վնաս պիտի չհասնի Թուրքիոյ »։

Տեսէք այդ հեռագրին վերջաւորութեան ինչ կը գրուէր — «Իրականին մէջ, հոս, Փարիզի մէջ, մեր յաղթանակին շուրջ այնքան բուռն ոգեւորութիւն եւ վստահութիւն կը տիրէ որ ըստ Փօնսոյի Թուրքիոյ մեր թշնամիներուն կողմը անցնիլը շատ աւելի նպաստաւոր է. առով կ'իրագործուի Թուրքիոյ բնաջնջումն ու բաժանումը»։

Այս բոլորը ցոյց կու տան որ դաշնակից պետութիւնները կը ջանային շոյել Թուրքիան, ժամանակ շահելու համար։ Մեր հողային ամբողջականութիւնը պաշտպանելու իրենց խոստումները բոլորովին զուրկ էին անկեղծութենէ եւ դիւանագիտական խաբէութենէ տարբեր բան մը չէին։ Այս գործին մէջ Փարիզ եւ Փեթերպուրկ ձեռք ձեռքի կ'աշխատէին։

Սազանով, Պուլկարիոյ պատասխանը ստանալէ վերջ, Ֆրանսայի կողմէ եղած առաջարկներու քննութեան ձեռնարկեց։ Ան Օգոստոս 15ին Լոնտոնի ռուսական դեսպանին կը հեռագրէր.

— «Ֆրանսայի կողմէ ուղղուած առաջարկի մը համաձայն, Կէօպէնի Թուրքիոյ կողմէ գնուելուն շուրջ խորհրդակցեցէք Անգլիոյ արտաքին նախարարին եւ ֆրանսական դեսպանին հետ։ Ըստ մեզ հետեւեալ առաջարկները պէտք է ուղղուին Թուրքիոյ.

1.— Թուրքիա իր չէզոքութեան շուրջ հարկ եղած անկեղծութիւնը ցոյց տալու համար պէտք է ցրուէ զօրակոչի հետեւանքով զէնքի տակ առնուած իր բանակը։

2.— Ասոր փոխարէն Դաշնակից պետութիւնները կը ստանձնեն ապահովել Թուրքիոյ վարչական ու հողային ամբողջականութիւնը։

(18) (Շար.)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (28)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Երկար ատեն յուզեցին երկու ընկերները Արեւը արդէն կարգին բարձրացեր էր Դաշտին մէջ հնձուորներու շարանները յառաջ կը շարժէին ոսկեգոյն արտերը հնձելով։ Հնձուորներու ետեւէն կը հասնէին խուրձ կապողները։

— Օ՜ֆ, ծօ Թոփալ, ի՛նչ անուշ բան է էս կեանքը։ Հէ՜յ, հէ՜յ, ատեն մը մեր արտերուն մէջ ալ քառասուն հնձուոր դերանդի կը շարժէր։ Մեր առնը խմալ որ վանքի տան եղնէր, մեր տեղան միջա փռուէ էր, տասը կ'երթար քանը կուգար, էլ Թուրք, էլ քիւրտ, հարցնողը ո՞վ, կ'ուտէին, կը կշտանային, բերան մ'ալ օրհնութիւն կու տային։ Քարուանսարի պէս մեր տան դռները ցերեկ-գիշեր բաց էին։ Թոփա՛լ, էն ատեն մեր տան մէջ Հայր Աբրահամու պէրէքէթը կար։

Թոփալ Սատանան թէեւ չպատասխանեց, բայց այնպիսի նշանակալից հայեացք մը նետեց ընկերոջ դէմքին, որ հազար խօսքի արժէք ունէր։ Քեռոն հասկցաւ անոր միտքը ու քիչ մը հեգնական ժպիտով, ըսաւ.

— Ծօ անհաւա՛տ, ծօ կապա՛շտ, նորէն կ'եղնի, ուղտի կաշին որքան թեթեւ՝ նորէն էշու մը բեռ կ'եղնի, հասկցա՞ր, եա քէ կ'ըսեմ, քու յոյսը վեր Աոնոյ Գեւոյին։ Հէ՜յ, հէ՜յ, ինչեր պիտի եղնին։ Ծօ նայէ էն կողմ, ուտու բարտի ծառերուն մէջ էն ջաղացքն չէ նմն է։ Երկու աչքէ ջաղացք է, ողորմած հերս էնոր քարերը Նախիջեւանու կողմերուն բերել տուած է, Թասասրայ ջաղացքներու մէջ էնոր համը չի կայ։

— Ո՞վ կ'աշխատցնէ էդ ջաղացքը։

— Ծօ, էդ չէ զարմիր է Հասան աղին. կ'ուզեմ հիմա երթամ ջաղացք ձեռացը կ'առնիմ. բայց Թոփալ, եա չէ հաշիւ ունիմ, եա Արիւծ Գեւո չեղնիմ, թէ էդ Հասան աղին աչք չթողնեմ, իմ հօր մալերաց տէր չեղնիմ։

— Ախպէրս, էդ իմա՞լ կ'եղնի, Գործէն էզլին էդ խօսք շատ լսեցի, հակառակեցաւ Թոփալ Սատանան։

— Մէկ երկու օր չէ սպասէր ըրէ, ծուռ աղայ. հալա նոր հասանք տուն ...որ քէ՛ խելք ունէնայիր, շատ բան հասկցած կ'եղնէիր...։

Կէս օրուան մօտ երկուքը վերադարձան տուն եւ Նոյեմզարի պատրաստած թանապուրով գոհացած, քաշուեցան իրենց սենեակը, ուր երկնցան կ'ըզ կողքի։

Մթնելու մօտ, երբ դաշտային աշխատանքները կը վերջանան եւ գիւղացիք կը վերադառնան գիւղ, երիտասարդները սկսան հաւաքուիլ Արիւծ Գեւոյի մօտ։

Սահմանադրութենէն վերջ, տարիներով Կովկաս ապաստանած երիտասարդներէն շատեր վերադարձած էին Տասուր։ Կովկասի մէջ անոնց մեծամասնութիւնը յեղափոխական կուսակցութեան միացած էր։ Բնականաբար Կովկասի համեմատաբար ազատ պայմաններու մէջ անոնք աւելի յանդուգն, ձեռներէց եւ աղա-բէկերու առջեւ ճկելու անակութենէն ազատուած էին։ Շատ շատեր Կովկասի մէջ ծանօթ էին Արիւծ Գեւոյին եւ կամ լսած էին անոր անունը։ Անոնց համար ան հռչակաւոր հայդուկ մըն էր, Կովկասի մէջ յարգուած կռուող մը, որու երիտասարդութեան կատարած յանդուգն արարքը, Զուլֆուռ բէկի սպանութիւնը, մեծապէս նպաստած էր անոր հռչակին տարածուելուն։

Բնականաբար Կովկասէն եկողները, նախ քան Արիւծ Գեւոյի գալը, համբաւած էին անոր քաջութիւնները, ամէն մէկը բան մըն ալ իր կողմէն աւելցնելով, տեղական հայրենասիրութենէ մղուած. Գիւղի երիտասարդութեան համար հին Ասլան բէկը լեռնական անուն մըն էր, թէեւ իրենցմէ ոչ ոք կը յիշէր զայն. իսկ անոր վրայ աւելցած հայդուկ Արիւծ Գեւոյի քաջագործութիւնները, այնպիսի լուսաւոր պսակ մը կազմած էին անոր գլխու շուրջը, որ երիտասարդութիւնը սիրով հպատակեցաւ անոր հեղինակութեան, զայն համարելով Տասուրի եւ շրջանի յեղափոխական ղեկավարը։ Երիտասարդութիւնը կը հաւաքուէր Արիւծ Գեւոյի մօտ լսելու անոր բերնէն հայդուկային կռիւներու մասին, կամ մարկ ընելու անոր նշանաւոր ճառերը, որոնց համբաւը հասած էր Տասուր։ Հակառակ անոնց սպասումին, Արիւծ Գեւօ ոչ թէ չէր ճառեր, այլ հազիւ կը խօսէր գիւղի գլխուն անցած տարիներու պատահած դէպքերու մասին։ Ու այդքանով կը գոհանար։

Ինչպէս ամէն գիւղի մէջ, Տասուրին ալ, մանաւանդ Արիւծ Գեւոյի գալէն վերջ, երկու հակընդդէմ թայֆաներու բաժնուեցաւ։ Երիտասարդութիւն, բազմաթիւ ընտանիքներ, որոնք Ռէժս Գեւոյի բարեկամները եղած էին, բռնեցին Արիւծ Գեւոյի կողմը, իսկ մի քանի ունեւոր ընտանիքներ, քահանան եւ Ռէժս Ցակոբը՝ Հասան աղային կրթնելով հակառակ դիրք բռնեցին։ Բոլորի համար ալ պարզ էր, թէ վերջ ի վերջոյ Արիւծ Գեւօն եւ Հասան աղան պիտի բռնուէին իրարու հետ։

Հազիւ թէ երիտասարդները հաւաքուած էին, երբ քահանան եւ Ռէժս Ցակոբը ներս մտան ու տեղաւորուեցան Գեւոյի երկու կողմը։ Այդ երկուքն ալ սիրուած մարդիկ չէին գիւղին մէջ։ Քահանան անզգայար մարդ մըն էր, աւելի խեղճ՝ քան չար մարդ մը, որուն գլխաւոր պակասութիւնն էր ժեծերու առջեւ ծռիլ կամ ինչպէս ժողովուրդը կ'ըսէ, ուժեղի զուռնայով պարել։ Շուտքն վախցող, երկու կը մտածէր մէկ քայլ առնելու համար։ Անոր գլխաւոր խորհրդատուն Հասան աղան էր։

Սահմանադրութեան հռչակումն ալ չկրցաւ ներշնչել անոր հոգեկան արիութիւն։ Ան մարդը մնաց ինչ որ էր Համիտեան ռէժիմի օրով։ Գիւղի կիները, սակայն, կը սիրէին զայն որպէս լաւ պատարագիչ եւ չարական երգող։ Թէկուզ Տասուրի նման գիւղի մը մէջ, կինը որոշ ազդեցութիւն մը ունի, երբ հարցը կը դառնայ եկեղեցիի եւ տէրտէրի շուրջ։

Ռէժս Ցակոբը բոլորովին տարբեր տիպ մըն էր։ Աղքատութենէ առաջ եկած, ուժեղ կամքի տէր, խորամանկ եւ ագահ մարդ մըն էր։ Ռէժս Ցակոբը ձեռք ձեռքի տուած Հասան աղային հետ, գիւղի մէջ կարածը կարած, կապածը կապած էր։ Համիտեան ռէժիմին ամէնքը կը դողային անորմէ։ Կովկասէն վերադարձող շատ մը փախստականներէ սպառնալիքով կաշառք վերցուցած էր, որպէս թէ կառավարութեան մեծերու բերանը անուցնելու համար։ Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ, գիւղացիներու մեծամասնութիւնը միացած, համբաւութեամբ մը դիմեցին Թոփրագ Գալէ, զայն ռէսի պաշտօնէն քշելու համար։ Ոչ լինի Հասան աղան, որուն եւ քիւրտ բէկերու ազդեցութեամբ ընթացք չտրուեցաւ գիւղացիներու խնդիրը։ Ռէժս Ցակոբը ինը տարիէ ի վեր գիւղի ռէսն էր, եւ պիտի մնար որքան ատեն որ ուզէր Հասան աղան։

Երբ քահանան ու Ռէժս Ցակոբը ներս մտան, խօսակցութիւնը յանկարծ դադրեցաւ։ Քահանան ծռելով Արիւծ Գեւոյի ականջին փսփսաց. «Կարեւոր խօսակցութեան համար եկած ենք կուզեմ, կ'ուզենք առանձին տեսնուիլ հետդ»։ Արիւծ Գեւոյի ձեռքի շարժումին վրայ երիտասարդները հեռացան սենեակէն, բացի Թոփալ Սատանայէն. Քահանան դառնալով Ռէժս Ցակոբին ըսաւ.

— Ռէժս Ցակոբ, հիմա ինչ'ու համար որ եկանք, ըսէ՛ Ասլան բէկին։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Ուրեմն ամերիկեան կառավարութիւնն ալ կը ճանչցի Ազգաժողովին, որ նոյնպէս դատապարտած էր Ճափոնի ընթացքը: Ցայտնի չէ թէ Մ. Նահանգները ինչ գործնական միջոցներու պիտի դիմեն, արժեցնելու համար իրենց տեսակէտները: Հաւանական է որ խորհրդաժողովը արտակարգ նիստի հրաւիրուի նոյեմբեր 8ին, թէ այս հարցը եւ թէ ուրիշ Ներքին խնդիրներ քննելու համար

Ազգաժողովը որոշեց շարունակել իր նիստերը, մինչեւ որ կարելի ըլլայ ելք մը գտնել չինեւճափոնական պատերազմին համար: Այն ինը պետութիւնները որ 1922ին դաշնագիր մը ստորագրած են Ծայր. Արեւելքի գործերուն համար, ժողովի հրաւիրուած են Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ

Մինչ այս մինչ այն, Ճափոն կը շարունակէ զինուորական գործողութիւնները: Չորեքշաբթի օր 66 օդանաւեր կրակ տեղացին Քանթոնի եւ Շանկայի վրայ: Ուրիշ տասը չինական քաղաքներ ալ ռմբակոծուեցան:

Խաղաղութիւնը Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ Թէլ Ավիվի տօնավաճառը 1939ին պիտի յետաձգուի, իբրեւ հետեւանք վերջին խռովութեանց: Տօնավաճառը, որ ընդհանրապէս տեղի կ'ունենայ երկու տարին անգամ մը, վերջին անգամ բացուեցաւ 1936ին:

Արաբական կոմիտէին լուծումը եւ անդամներուն ձերբակալութիւնը, ինչպէս եւ միւֆթիին պաշտօնանկութիւնը խոր ազդեցութիւն գործած են Պաղեստինի մէջ: Եաֆայի նաւահանգիստը չէ փակուած եւ շոգենաւեր կ'երթան կուգան առաջուան պէս: Հեռաձայնի հաղորդակցութիւններն ալ վերահաստատուած են.

*** Հայֆայէն կը հեռագրեն թէ Սաֆէտի արաբական բոլոր խանութները օրդ մը ստացան, որուն ստորագրութիւնը կը բաղկանայ հրացանէ մը եւ ատրճանակէ մը: Ազդը կը յանձնարարէ բոլոր առեւտրականներուն գործադուլ հռչակել, մինչեւ որ Արաբները չահին դատը: Սպառնալիքներ ուղղուած են անոնց որ չեն հպատակիր այս հրահանգներուն:

*** Երուսաղէմի միւֆթին հեռագիր մը ուղղեց արաբական երկիրներու միհապետներուն, տեղեկացնելով հոգատար իշխանութեան վերջին տնօրինութիւնները եւ անմիջական միջամտութիւն խնդրելով, որպէսզի Անգլիա աւելի արդարութեամբ վարուի Արաբներուն հետ:

Ձմեռնային օգնութիւնը Գերմանիոյ մէջ

Հիթլէր այս տարի ալ ձմեռնային օգնութեան փորձը բացաւ քաղաքական ճառով մը, 20.000 նացիներու առջեւ: Իր կարծիքով, աշխարհ խռովութեան մատնուած է, եւ միայն Գերմանիան է որ խաղաղութիւն կը վայելէ: «Կ'ապրինք խռովայոյզ ժամանակներու մէջ: Անկարգութիւնն է որ կը տիրէ մեր շուրջը: Ուր որ նայինք, յարաբերութեանց խանգարումն է եւ խլրտում, բացի մէկ երկրէ որուն հետ ձեռք ձեռքի կը քալենք: Գերմանիան խաղաղութեան ճշմարիտ կղզի մըն է այսօր: Երբ Փաշական Իտալիոյ ներշնչեալ հիմնադիրը Գերմանիոյ մէջ ողջունուեցաւ աննախընթաց խանդավառութեամբ, անգլիերէն թերթ մը գրեց թէ «Գերմանիոյ Աղատութեան կուսակցութիւնը» նորէն գործունէութիւն կը ցուցնէ երկրին մէջ: (Ժողովուրդը զարմանքով լսեց այս անունը որ առաջին անգամ կ'արտասանուէր): Մենք անշուշտ բան մը չենք գիտեր այդ կուսակցութեան մասին, բայց երբեւ այդ լրագրին խմբագիրները գիտեն: Անոնք այդ կուսակցութեան ուժը ապացուցանելու համար կ'ըսեն թէ միլիոնաւոր տետրակներ բաժնուած են նամակատուփերու մէջ: Որովհետեւ մենք բան մը չենք գիտեր այդ տետրակներու մասին, կը հետեւի թէ անոնք դուրսէն բերուած են: Այս բոլորը կր ձգտին խախտել մեր ազգային միութիւնը: Մեր թշնամիները կը մոռնան որ Գերմանիոյ միութիւնը լաւագոյն ապահովագրութիւնն է ազգին ապագային համար: Թող ճակատագիրը խնայէ մեր ժողովուրդին ամենամեծ փորձութիւնը. բայց եթէ հարկ ըլլայ, միլիոնաւորներ պատրաստ պիտի ըլլան զոհուելու, ազգին յաւիտենականութեան համար»:

Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ ալ հանգանակութիւն պիտի կատարուի տունէ տուն, ամենաբարձր պաշտօնատարներու միջոցաւ, ի նպաստ կարօտեալներու: Հիթլէրի բացման ճառէն վերջ, Տոքթ. Կէօպէլս յայտարարեց թէ ձմեռնային օգնութեան գործը առաջին տարին արտադրած էր 58 միլիոն մարք, իսկ անցեալ տարի՝ 406 միլիոն: Ածխավաճառ ընկերութիւնները անցեալ տարի տուած են 4ուկէս միլիոն մարքի ապրանք. երկաթուղիները ձրի փոխադրած են 177.0000 վակոն բեռ, ինչ որ 17 միլիոն մարքի արժէք մը կը ներկայացնէ: Արտասահմանի Գերմանները նուիրած են աւելի քան 2ուկէս միլիոն: Այս տարի առաջին հանգանակութիւնը արդէն հասած է 21 միլիոնի: Նպաստընկալ քաղաքացիներու համեմատութիւնն է 161 հոգի հազար բնակիչի վրայ: 1936—37ին բաշխուած է 124 միլիոն մարքի ուտելիք, 72 միլիոնի հագուստ, 62 միլիոնի վառելիք. «Այս է գործնական քրիստոնէութիւնը», եզրակացուց Հիթլէր:

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔՕ-ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ցոյցերը կը շարունակուին, Ամերիկացի լեգէոնականներու ժամանման առթիւ: Չորեքշաբթի տեղի ունեցաւ երկու ձիաւոր արձաններու բացումը՝ Վերսայլի մէջ, մէկը՝ ի յիշատակ Լա Ֆայէթի, միւսը՝ ի պատիւ Զոր. Փըրշինկի: Արարողութեանց ներկայ էր Հանրապետութեան Նախագահը: Հինգ հազար Ֆրանսացի եւ ամերիկացի ռազմիկներ երկու ժամ կեցան անձրեւին տակ, այս հանդիսութեան առթիւ: Ճառեր խօսեցան մարաջախտ Փէթէն եւ Զոր. Փըրշինկ. Ամերիկացի զօրավարին ձօնուած արձանը մեծարանքն է 35.000 Ֆրանսական գիւղերու:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Չեկան ձերբակալած է Ծայր. Արեւելքի համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէին քարտուղարը, Վարէյքիս, իբրեւ լրտես: Ձերբակալուած են նաեւ երեք ճարտարագէտներ, ինչպէս եւ Ծայր. Արեւելքի ամէնէն կարեւոր թերթին բոլոր խմբագիրները, իբրեւ հակայեղափոխական:

1937Ի ՁԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ Բ. շարքը դրօշի տակ պիտի առնուի հոկտ. 18էն 20: Առաջին շարքը կանչուած էր Սեպտեմբերի սկիզբը:

ՎԵՑ ՇԱԲԱԹԷՆ պիտի բացուին մեթրոյի երկու նոր կայարաններ, մէկը՝ Սօ-Թօպինօռն, միւսը՝ Մասի-Փալէզօ: Առաջինը ունի 12 քիլ. 500 երկայնութիւն, երկրորդը՝ 16 քիլոմեթր: Օրական 50 կառախումբ պիտի բանի իւրաքանչիւր գծի վրայ:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ անդրանիկ որդին Սպանիա գացած է իբրեւ օդաչու: Զախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ Իտալիա շարունակ նոր ուժեր կը ղրկէ Սպանիա

ԱՀԱԻԵԼԻ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ պատահեցան Արիէժի նահանգին մէջ, որբելով ութ գիւղական տուներ եւ «չաքարի պէս հալեցնելով» ուրիշ 15 տուներ: Ճամբաները ոչնչացած են 15 քիլոմեթր տարածութեան մը վրայ: Մարդկային զոհեր ալ կան: Նահանգապետին փոխանորդը հազիւ ազատեցաւ մահէն, հեղեղատի մը մէջ գլորած ըլլալով:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Ջաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վըռամեան», «Մուրատ», «Ճիօ», «Սերեմճեան» եւ «Արդութեան» խումբերու ընկերները 9 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ:

Օրակարգ. Ջեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն:

ԳԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ, 9 Հոկտ. ժամը 9ին իր ակումբին մէջ:

Կարեւոր օրակարգ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մուրատ» խումբի ժողովը 10 Հոկտ., կիրակի: Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. Վ. Համբարձումեան:

ՎԱԼԱՆՍԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ 8 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին Հ. Յ. Դ. «Ռոստոմ»ի ակումբին մէջ:

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի, 10 Հոկտ., առաւօտեան ժամը 9.30ին, սովորական ժողովատեղին: Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ
9 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին
Գրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ, (146, Chemin des Chartreux)
Կը նախագահէ Ընկ. Հ. ՍԵՐԵՆԿԻՒԼԵԱՆ
Կը բանախօսեն ընկերներ
ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒ Վ.ԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Կ'երգեն՝ Օրիորդ ԳԵՐԱՍԻՆՔԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ, Ընկ. Ա. ՍԱՐԳՍԵԱՆ
Եւ Օր. Մ. ՓԷՆԿԻՈՑԵԱՆ
Կ'արտասանեն՝ Ընկերներ Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ, Գ. ԽՐԻԹԷԼԵԱՆ, Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Ջութակ նուագէ՝ ջութակահար Գ. ՀԱՅԿ ԽՐԻԹԻՆՃԵԱՆ
(Քոնսէրվաթուարի Ա. մրցանակով)
Հանդէսը կը վերջանայ ճիշդ ժամը 11.45ին
Անակ 1, 4, 5, 11, 41 եւ 53 թիւ հանրակառքերը
ՏԱՄՍԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ 3 ՖՐԱՆՔ

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ"Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» Խումբին եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէի 10 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 9ին Գար Փիժոնիէի սրահին մէջ:

Կը նախագահէ Ընկ. Վ. ՏԷՐՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը բանախօսէ Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ է

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ 14 Նոյ.ին Salle Victor Hugoի մէջ: Կը խնդրուի չխաչաձեւել:

Le Gérant : U. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17. Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (39)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Նա համարում էր էֆէնտուն մի պարզելի մարդ, որ Թուրք կառավարութեան ներկայացուցիչների ձեռքում դործիք դարձած, ծծում էր իր համագիւղների արիւնը, հարստահարում էր եւ աղքատացնում էր նրանց: Բացի դրանից, նրան յայտնի էր կապալառուի անցեալը: Այդ մոլաշրջիկ խաբեբան մի եւ նոյն պաշտօնով եղել էր Հայաստանի շատ կողմերում, եւ իրաւ, շատ տեղերում պսակուել էր, կիները թողել էր եւ շատ տեղերում խելքից հանել էր անմեղ աղջիկներին: Այժմ միեւնոյն կեղտոտ նպատակներն ունէր եւ Լալայի վերաբերութեամբ եւ օգուտ քաղելով նրա հօր միամտութիւնից, կամենում էր մի զզուելի դեր խաղալ. Այդ, ի հարկէ, տանել չէր կարող Վարդանը. մանաւանդ մի աղջկայ վերաբերութեամբ, որին ինքը սիրում էր:

Բայց էֆէնտու չուտափոյթ կերպով ծերունի Խաչօի տնից հեռանալուն պատճառը միայն չէր, որ նա անբաւականութիւն ունեցաւ Վարդանի հետ եւ չը կամեցաւ միւս անգամ տեսնել նրան երեսը: Էֆէնտին բաւական համբերող էր դէպի վիրաւորանքներ. նա վաղուց սովորել էր լռութեամբ տանել դրանից աւելի խիստ անարգանքներ: Բայց նա այսօր մի առանձին սոսկալի ձեռքով թռցրին որով հրամայում էին նրան հաւաքել իր ձեռքի տակ գտնուած աքցանի ջորեանները եւ զարինները առանձին ամբարներում, բնաւ չի ծախել, որովհետեւ կառավարութեանը պէտք էին: Կարծես, մի բան գաղտնի կերպով պատրաստուում էր. այստեղ՝ — պաշար, իսկ այնտեղ, Ֆաթթահ բէկի բանակին մէջ՝ — զէնքեր ...

Երբ տանը հիւր կար, ծերունի Խաչօն միշտ օդայի մէջ էր անցկացնում եւ իր հիւրի մօտից չէր հեռանում: Վարդանին խիկայէս հիւրի տեղ չէին ընում. նա տան տղայ էր:

Բայց Թոմաս էֆէնտու գնալուց յետոյ նրա տանը յայտնուեցաւ մի նոր հիւր: Դա մի երիտասարդ էր նիհար եւ գունաթափ դէմքով, եւ թոյլ, աւելի քնքոյշ կազմուածքով, մի երիտասարդ, որի արտաքին կերպարանքը մոռանել էր տալիս, թէ երկար տարիներ մաշուել եւ թառամել էր դըրոցների նստարանի վրայ:

Ի՞նչ կոչւում էր եւ ի՞նչ պարապմունքի մարդ էր դա, յայտնի չէր, միայն այսքանը յայտնի էր, որ Պոլսեցի է, Հայ է, եւ ծերունի Խաչօն պարտ էր համարում յարգել մայրաքաղաքից եկած Հային:

Բացի ճանապարհորդական խուրջինից նա իր հետ ոչինչ չունէր. եւ կիսամաշ եւրոպական հագուստը ցոյց էր տալիս որ աղքատ մէկը պէտք է լինի: Նրա բերող չարվադարը ձգեց նրան գիւղի մէջ եւ հեռացաւ. Նա մահ էր գալիս, որ իր համար գիշերելու օթեւան գտնէ, երբ հանդիպեց Վարդանին: Ասում են, սրտերի մէջ մի գաղտնի ճանապարհ կայ: Այդ երկու երիտասարդները կարճ խօսակցութիւնից յետոյ մտերմացան, եւ ուպէս մի գաղտնի ուխտի պատկանող երկու անդամներ, առանց նախապէս միմեանց հետ ծանօթ լինելու, եղբայրական ձեռք մեկնեցին միմեանց: Վարդանը նրան վեր առաւ եւ բերեց ծերունի Խաչօի տունը:

Նոր հիւրը իրան կոչում էր Միքայէլ Պօղոսեանց: Ուպէս Տաճկաստանցոց բոլոր առաջնորդները առած են լինում հօր կամ պապու արհեստից, պարոնի հայրն էլ գուցէ դերձակ է եղել, այսինքն մի տեսակ ջուլհակ, որ երեխաները ածում են: Իսկապէս ծերունի Խաչօին շատ դուր չեկաւ ոչ նրա տարազը, որ դըժուարութեամբ էր արտասանուում, ոչ նրա հիւանդոտ եւ գունաթափ դէմքը, ոչ նրա անհանգիստ աչքերը իրենց տենդային փայլով, եւ ոչ էլ նրա մըտքին ու ծածկամիտ բնաւորութիւնը, որ խելոյն կապած էր յայտնում: Բայց Վարդանը ծանուց տուել էր ծերունուն, թէ «լաւ տղայ է, երբ ճանաչես կը սիրես դրան»:

Մտնելով ծերունի Խաչօի տունը, անծանօթ հիւրը միայն մի բան հարցրեց Վարդանից.

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

Ընկերաճաշակրական խնճոյք Առնուվիլի մէջ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վարդան» ենթակոմիտէի հովանաւորութեամբ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ, այս Շաբաթ, 9 Հոկտ ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր Գ. Ն. Նիկողոսեանի սրճարանին մէջ:

Բանախօսութիւն, երգ, արտասանութիւն, հայկական եւ եւրոպական պարեր:

Ընթրիքի մասնակցութիւն՝ մեծերու 10 Ֆր., փոքրերու 5 Ֆր.

Միայն հանդէսի մասնակցութեան մուտք 1 ֆրանք.

Գրական երեկոյ Րաֆֆիի մահուանակին առթիւ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
8 Հոկտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին «Շահրիկեան» սրահին մէջ
5 Rue de l'Eclipse Մարսէյլ
Կը դասախօսէ Գ. Կարապետ Փոլատեան, նիւթ՝ «Խենթը»
Փափաքողները կրնան խօսք առնել:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՓ

21 Սեպտ. — 6 Հոկտ.

ԲԱԳՕԳԱ, Տիկ. Ա. — 110:
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Ջանտ — 41.50: Ի հաշիւ Ֆ.Ի.
ԱՓԹ, Ա. Ք — 150:
ԹՈՒԼՈՆ, Օ. Գ — 40:
ԺԸՆԷՎ, Խ. Ե — 150:
ՓՈՐԹԼԷՆՏ, Գ. Տ. Ա. — 3 տոլար:
ՆԷՕՎԻԼ, Մ. Հ — 75:
ՇԱՍ, Գ. Ա — 25:
ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Դ. Մ. եւ Թ — 75:
ՎԻԷՆ, Ն. Խ — 835:
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Գամ — 45:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ — 890:
ԼԱ ՖԱՎԻԷԹ, Ռ. Գ — 45:
ՆԻՍ, Փափ — 150:
ԱՐԼԸ, Ա. Չ — 40:
ՎԱԼԱՆՍ, Գործ — 311:
ԱՎԻՆԵՕՆ, Գործ — 60:
ԳԱՐԺՕԼ, Ա. Մ — 75:
ԳԱՐԺՕԼ, Օ. Գ — 50:
ԳՕՐԸՓԵՌ, Հ. Ա — 40:
ԳՕՄՈՆ, Գործ — 215:
ԹՈՒԼՈՆ, Տօր — 55:
ՓԱՐԻԶ (2), Օր. Ն — 40:
ԼԻՈՆ, Գործ — 601.20:
ԳՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕ, Գործ — 564:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹՕՆԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 9 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No 3546 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՀՈՎԵՐ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԷՋ

Մ. Նահանգներու նախագահին վերջին ճառը լրջօրէն կը զբաղեցնէ քաղաքական շրջանակները: Եւ ամէնքն ալ անհամբերու-թեամբ կը հարցնեն թէ ի վերջոյ ի՞նչ ըսել կ'ուզէ Պ. Ռուզվելթ: Ուրիշ խօսքով, ի՞նչ գործնական միջոցներ պիտի առաջարկէ, կանխելու համար պատերազմը, քանի որ անկարելի կը գտնէ Մ. Նահանգներուն մեկուսացումը, այդպիսի պարագայի մը մէջ:

Կը յիշէք ճառին բովանդակութիւնը:

— Աշխարհի քաղաքական կացութիւնը հետզհետէ կը ծանրանայ, սպառնալով քաղաքակրթութեան հիմերուն: Վաթսուն պետութիւններ ուխտ մը ստորագրեցին տասը տարի առաջ, հանդիսաւորապէս խոստանալով զէնքի չդիմել (Փոլ-Քէլլոկի դաշինքը): Բայց, աշխարհ յուսախաբ եղաւ: Պատերազմական գործողութիւններ կը կատարուին առանց պատերազմի յայտարարութեան: Բռնի միջամտութիւններ կ'ըլլան երկիրէ երկիր, տորելով անմեղ ժողովուրդներ: Յառաջ եկած է միջազգային անիշխանութիւն մը, «որմէ կարելի չէ խուսափիլ միայն մեկուսացումով կամ չէզոքութեամբ»:

Ամբողջ բանախօսութեան հիմնական միտքն ալ այս է: Նախագահը ըսել կ'ուզէ թէ Ամերիկա չի կրնար օժիքը ազատել, եթէ պատերազմ ծագի: Բացորոշ են իր խօսքերը.

«... Այս բոլորին հետեւանքը պիտի ըլլայ աղէտ մը, ոչնչացնելով ամէն բան. Եթէ գործը այդ վիճակին հասնի, մի կարծէք թէ Ամերիկա պիտի կրնայ խուսափիլ, թէ արեւմտեան կիսագունդը յարձակում պիտի չկրէ եւ համեստօրէն, խաղաղօրէն պիտի շարունակէ ապրիլ համաձայն քաղաքակրթութեան սկզբունքներուն: Եթէ այդ սեւ օրերը գան, ապահովութիւն պիտի չգտնենք ոչ զէնքով, ոչ իշխանութեամբ, ոչ ալ գիտութեամբ»:

Ինչպէս կը տեսնէք, այս ճառով արտայայտուած տեսակէտները խորապէս կը հակասեն Մ. Նահանգներու աւանդական քաղաքականութեան, որ կը թելադրէ չխառնուիլ Եւրոպայի գործերուն:

Հարիւր տասնը չորս տարի առաջ, նախագահ Մընրօ բանաձեւած է այդ սկզբունքը, եւ անկէ ի վեր ամերիկեան կառավարութիւնը շատ քիչ անգամ շեղած է այս հիմնական տեսակէտէն:

Ի՞նչ կ'ըսէր Մընրօ.

— «Մենք երբեք մասնակցած չենք եւ մեր քաղաքականութեան մէջ չի մտներ մասնակցիլ եւրոպական պատերազմներուն, ոչ ալ խառնուիլ այն խնդիրներուն որ միայն Եւրոպայի կը վերաբերին... Մեր ամբողջ ազգը նուիրուած է ամերիկեան դրութեան որուն հաստատումը այնքան դրամ եւ արիւն արժած է մեզի»: (2 դեկտեմբեր 1823):

Իսկ այսօր ուրիշ նախագահ մը կ'ազդարարէ.— «Արդի աշխարհին մէջ կը տիրէ այնպիսի փոխադարձ կապակցութիւն մը որ ազգի մը համար նիւթապէս եւ բարոյապէս անկարելի է մեկուսանալ աշխարհի մնացեալ մասին քաղաքական ցնցումներէն, մանաւանդ երբ այդ վերիվայրումները երթալով կը ծաւալին, փոխանակ նուազելու»:

Արդ, մինչեւ ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս վերադնահատումը, եթէ Ամերիկացիները ուզեն խօսքէն գործի անցնիլ:

Այս հարցումին պատասխանն է որ կը զբաղեցնէ ինչպէս քաղաքական շրջանակները, նոյնպէս միջազգային մամուլը:

Նախագահին ճառը գոհունակութիւն պատճառեց մանաւանդ Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Խ. Միութեան մէջ, ուր կը կարծեն թէ Մ. Նահանգներն ալ ի վերջոյ պիտի յարին հաւաքական ապահովութեան տեսակէտին:

Իտալիոյ մէջ վերապահութեամբ լսեցին ճառը, չուզելով բանավէճ յարուցանել բարեկամ ազգի մը հետ, թէեւ քննադատութիւններ պակաս չեն: Գերմանիոյ մէջ աւելի բաց խօսեցան եւ կը խօսին, հրապարակաւ կեղծիք վերագրելով Մ. Նահանգներու նախագահին, որ մէկ ձեռքով ձախին կը ցուցնէ, իսկ միւսով զէնք ծախել կուտայ, մանաւանդ Խ. Միութեան:

Եթէ ամերիկեան քաղաքականութիւնը հիմնապէս պիտի փոխուի, այն ատեն անմիջական հարցերէն մէկը պիտի ըլլայ անոր մասնակցութիւնը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան, հետեւաբար եւ հաւաքական ապահովութեան ծրագրին, ինչ որ կը նշանակէ ամբողջովին մխրճուիլ Եւրոպայի գործերուն մէջ:

Շատ քիչ են՝ այս հրաշքին հաւատացողները:

Առ այժմ ամէնէն անվիճելի խնդիրը այն է որ՝ Մ. Նահանգները ծանր մտահոգութեան մատնուած են, Ծայր. Արեւելքի դէպքերուն առթիւ:

Ճափոնական արշաւանքը լրջօրէն կը սպառնայ ամերիկեան աշխարհակալութեան շահերուն: Եւ զարմանալի չէ որ, Ռուզվելթի ճառէն անմիջապէս վերջ, իր արտաքին նախարարը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, իբրեւ «նախայարձակ» ամբաստանելով Ճափոնը:

Ուրեմն, քաղաքակրթութիւն եւ խաղաղութիւն գեղեցիկ խօսքեր են, քօղարկելու համար ուրիշ դիտումներ, ինչպէս տեսանք Մեծ Պատերազմին:

Եթէ անմեղ ժողովուրդներ կը զոհուին այսօր, յանուն գերակշռութեան, անոնք միայն Սպանիոյ կամ Չինաստանի մէջ չեն գտնուիր: Թուրքիոյ ամբողջ հայութիւնը ջարդուեցաւ, եւ Ամերիկան գոհացաւ ալիր, դեղ եւ նպաստ ղրկելով: Ահա տասը տարիէ ի վեր կը կոտորուի քիւրտ ժողովուրդը,— եւ նոյն Ամերիկան մէկ բառ չարտասանեց, ընդհակառակն աւելի սերտ, աւելի սիրալիր յարաբերութիւններ հաստատեց «հանրապետական» Թուրքիոյ հետ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՈՒԺԳՆՕՐԷՆ Կ'ԱՐԾԱՐԾԷ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Խումբ մը Անգլիացիներու առաջարկը

Խումբ մը Անգլիացիներ նամակ մը ուղղելով «Թայմզ»ի, կ'առաջարկեն Գերմանիոյ հոգատարութեան տակ դնել իր նախկին գաղթավայրերը, պայմանաւ որ բնիկները չշահագործուին եւ այդ գաղթավայրերը ամբողջովին բաց ըլլան միւս ազգերու առեւտուրին առջեւ: Միւս կողմէ, որպէսզի Գերմանիա չգանգատի թէ միայն ինքն է որ նախապէս գաղթավայրեր ունէր, իսկ այժմ պարզապէս հոգատարութիւն կ'ունենայ, միւս եւրոպական պետութիւններն ալ պէտք է հօժարօրէն երկիրներու վերածեն իրենց գաղթավայրերուն մէկ մասը:

Գերմանական թերթերը արտատպելով այս նամակը, ամբողջովին կը մերժեն զայն եւ հեգնութեամբ դիտել կուտան թէ արտասահմանի մէջ հասկցած չե՞ն Հիթլէրի այնքան բացորոշ յայտարարութիւնը,— «վերադարձնել գերմանական նախկին սեփականութիւնը»:

Կարծես աղդանշան մը տրուած ըլլար, ամբողջ գերմանական մամուլը հոկտեմբեր 7էն յայն տեղ տուած էր գաղթավայրերու հարցին: Ինչպէս կ'երեւայ, Հիթլէր կ'ուզէ ազդել աշխարհի հանրային կարծիքին վրայ, հասկցնելով թէ գաղթային խնդիրը հրատապ հանգամանք ունի Գերմանիոյ համար եւ այլ եւս կարելի չէ հոն ասնել կամ յետաձգել զայն: Ամէնէն ազդեցիկ թերթերը այլեւս անվիճելի հռչակելով Գերմանիոյ իրաւունքը, դիտել կուտան թէ Եւրոպան երկուքի պիտի բաժնուի, եթէ Գերմանիա չվերստանայ իր գաղթավայրերը: Ուրեմն, հետեւանքը պիտի ըլլայ սոսկալի աղէտ մը, ուրիշ խօսքով՝ պատերազմ: Այս առթիւ ուրիշ սպառնալիք մը եւս,— Աֆրիկէի բոլոր գաղթավայրերը համայնավարութեան վտանգին պիտի ենթարկուին, եթէ Գերմանիա չվերստանայ իր գաղթավայրերը:

*** Անգլիոյ պահպանողական կուսակցութեան համաժողովը առջի օր բանաձեւ մը քուէարկեց, որ բողոքելով կարգ մը ազատական եւ ընկերվարական շրջանակներու առաջարկութեանց դէմ, վճռապէս կը մերժէ Գերմանիոյ վերադարձնել նախկին գաղթավայրերը:

Իտալիոյ պատասխանը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի

Իտալական կառավարութիւնը ուշացուցած ըլլալով իր պատասխանը, Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական գործակատարները ամէն ջիգ կատարեցին Կոմս Չիանոյի, որ հաւաստեց թէ այսօր-վաղը պիտի յանձնէ պատասխանը:

Ինչպէս յայտնի է, Անգլիա եւ Ֆրանսա կ'առաջարկեն խորհրդակցութիւն մը կատարել Սպանիոյ մասին, եւ մանաւանդ ետ կանչել օտար կամաւորները: Իսկ իտալական կառավարութիւնը աւելորդ կը գտնէ նոր բանակցութիւններ եւ կը նախընտրէ Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ քննել խնդիրը: Միեւնոյն ատեն չկամութիւն կը ցուցնէ կամաւորներու հարցին մէջ, ուզելով նախ ապահովել Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը

*** Երէկ բոլոր թերթերը կը հաղորդէին թէ Իտալիա զէնքի տակ հրաւիրած է բոլոր պահեստիները: Իտալական կառավարութիւնը անմիջապէս հերքեց այս լուրը: Ձախակողմեան թերթերը կը պնդեն թէ լուրը ճիշդ է եւ թէ երեք դաս պահեստիներ զէնքի տակ առնուած են գաղտագողօրէն, «ինչ որ երբեք ռազմական հանգամանք չունի»:

Խորհրդակցութիւններ Ծայր. Արեւելքի մասին

Իբրեւ հետեւանք նախագահ Ռուզվելթի ճառին, տենդագին խորհրդակցութիւններ տեղի կ'ունենան Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն միջեւ, ժողովի հրաւիրելու համար շահակից պետութիւնները, Ծայր. Արեւելքի գործերուն առթիւ. Հրաւիրուելիք պետութիւնները պիտի ըլլան 14 — 15: Արդէն նամակներ ուղղուած են այն ինը պետութեանց որ 1922ին դաշնագիր մը ստորագրած են Չինաստանի մասին:

Ճափոն կը շարունակէ անտեսել այս իրարանցումը: Առջի օր կէս-պաշտօնական ցնցուցի մը հրատարակուեցաւ, որով ճափոնական կառավարութիւնը կը յայտարարէ թէ պիտի չմասնակցի ծրագրուած ժողովին եւ պիտի չհանդուրժէ որ եւ է միջամտութեան: Իտալիա եւ Գերմանիա իրենց կարգին իրաւունք կուտան Ճափոնի: Մ. Նահանգներու կառավարութիւնը միջոցներ կը խորհի, խօսքէն գործի վերածելու համար նախագահ Ռուզվելթի ազդարարութիւնները

Գերմանական մամուլը խօսելով Ռուզվելթի ճառին վրայ, կ'ըսէ թէ նախագահին ըրածը կեղծիք է, քանի որ Մ. Նահանգները 10.000.000 տոլարի զէնք ծախած են Խ. Միութեան, սեպտեմբերի ընթացքին: Տեղեկագրի մը համաձայն, այդ ամսուն ծախուած է 18.000.000 տոլարի զէնք, եւ տասը միլիոնը Խ. Միութեան կը պատկանի: Չինաստան ալ գնած է 2.809.000 տոլարի օդանաւ, թնդանօթ եւ ռազմանիւթ, իսկ Ճափոն միայն 439.000 տոլարի, մեծ մասով օդանաւ:

Մ. Նահանգներուն մէջ կ'առաջարկեն պոյքոթ հռչակել Ճափոնի դէմ: Շատ մը կազմակերպութիւններ գործի ձեռնարկած են արդէն: Կը յուսացուի 50 առ հարիւր նուազեցնել ճափոնական արտածումները, եթէ կիները բամպակէէն գործածեն փոխանակ մետաքսեղէնի:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՔՕ-ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԵԱՆ ցոյցերը կը շարունակուին: Վարչապետ Պ. Շօթան հինգշաբթի օր ճառ մը խօսելով Փարիզի ամերիկեան ակումբին մէջ, շեշտեց թէ «Ֆրանսա կը մերժէ որ եւ է գաղափարական պատերազմ, որ կողմէն ալ ըլլան: Ան կը ջանայ թիւրիմացութիւններ փարատել սրտաբաց խօսակցութիւններով, առանց յետին միտքերու կամ թշնամութեան»: Նոյն օրը յիշատակարան մը եւս բացուեցաւ Շաթօ Թիէռիի մօտ, իբրեւ խորհրդանշան ամերիկացի զինուորներու քաջութեան:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ

Խառ մը ունինք — «ազգապահպանում», որ տարիներէ ի վեր կը զբաղեցնէ արտասահմանի մամուլը:

Բառն անգամ խորթ պիտի հնչէր, եթէ հայրենիքի մէջ գտնուէինք:

Բայց, տարագրութիւնը շատ բաներ սորվեցուց մեզի: Անշուշտ շատ բաներ ալ մոռցուց — ինչպէս, օրինակ, հայերէնը եւ աշխարհագրութիւնը: (Գիտէ՞ք ո՛ւր են «էկէշ», «Թրիփոլիթէցը», «Նիսէշ», «Թուուաշ» եւն.: Հայկական թերթերու մէջ հանդիպեցայ):

Արդ, ի՞նչպէս ապահովել ազգապահպանումը:

Ի՞նչպէս ընել որ տարագիր բազմութիւնները չհալին, չտարրալուծին, չկորսուին:

Բազմաթիւ միջոցներ առաջարկուած են մինչեւ հիմա, իսկ այդ միջոցներուն կեդրոնացման, արդիւնաւորման համար անհրաժեշտ համարուած է ընդհ. կազմակերպութիւն մը:

Դժուարութիւնները շատ են, բայց եւ այնպէս ուրիշ ելք չեն տեսներ անոնք որ մտահոգ ուսումնասիրած են այս խնդիրը:

Այդպէս չի մտածեր Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը.

— «Ոմանք, Սփիւռքի Հայութեան վերաբերող ընդհանուր գործերը վարելու եւ կարգաւորելու համար անհրաժեշտ կը նկատեն նոր մարմինի մը կազմութիւնը, ըստ իրենց հայեցակէտին: Անկուսակցականները կ'ուզեն որ այդ մարմինը վեր ըլլայ բոլոր կուսակցութիւններէ, նոյնիսկ անոնց մէջ դուրս կազմուի: Կուսակցականներէ ոմանք, նման մարմնի մը կազմութեան հետամուտ եղած են, զայն իրենց ազդեցութեան ենթարկելու յետին միտքով: Մենք եւ մեզի նման մտածողներ այդպիսի մարմնի մը կազմութիւնը անհնարին նկատած ենք եւ կը նկատենք մեր պայմաններուն մէջ, քանի որ զանազան երկիրներ ունին իրենց իւրայատուկ պայմանները եւ առանցմէ մէկուն մէջ կազմուած ո եւ է մարմին, ինչ որ ըլլայ իր կազմը կամ տարողութիւնը, չի կրնար իր ազդեցութիւնը եւ հեղինակութիւնը կիրարկել ուրիշ երկիրներու մէջ»: («Արեւ», 29 Սեպտ.):

Արդ, ի՞նչ ընել: Այս չէ, այն չէ, հապա ի՞նչ:

Արեւ դեղագիրն ալ գտած է.

«... Ուրեմն զարձեալ պէտք է վերադառնալ իրական կեանքին, արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող մարմինները եւ հաստատութիւնները աչքի առաջ ունենալ եւ անոնց միջոցով ընել այն, ինչ որ տակաւին չենք կրնար, ազգովին:

Մենք երեք հիմնարկներ կամ կազմակերպութիւններ կը տեսնենք, որոնցմէ դուրս ազգային ուժերու խմբաւորում մը անհնարին է: Ասոնցմէ առաջինը Հայաստանեայց եկեղեցին է, երկրորդը՝ Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը եւ երրորդը՝ Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւնը»:

— Ինչո՞ւ կը խնդաս:

— Այս մարդը ցաղացքէն կուգայ, ալիւր գլխուն:

— Չեմ հասկնար:

— Ես քիչ ըսեմ, դուն շատ հասկցիր: Այս բաները գրող տիրացուն ժամ կ'երթա՞յ: Գոնէ Փարիզի, Մարսէյլի եւ արուարձաններու եկեղեցիները հանդիպա՞ծ է, համրա՞ծ է հաւատացեալները: Ես գիտեմ որ ամէն տեղ ալ ժամուն դիմացի սրճարանը աւելի շատ յաճախող ունի քան եկեղեցին: Մինչեւ անգամ կիրակի օրերը:

— Միայն եկեղեցի չըսեր, այլեւ Բարեգործական:

— Համբերէ, այս մարդը մոռցե՞ր է որ Բարեգործականի հիմնադիրներէն շատերը հայերէն խօսիլ գիտէին կամ հայկական կեանքին վրայ կը նայէին իրենց «քէօշկ»երուն պատուհաններէն. իսկ իրենց արտադրած սերունդը ուշադրական ալ չի նայիր: Ես գիտեմ Բարեգործականի «Երիտասարդաց» մը որ գրադարանին մէջ Հայոց պատմութեան փրանսերէն գիրքի մը կողքն անգամ բացած չէ:

— Դուն ալ ամէն բան սեւ կը տեսնես: Երրորդ ապաւէն մըն ալ ունինք, ռամկավար ազատական կուսակցութիւնը:

— Այդ մասին ըսելիք չունիմ: Արդարեւ, այդ կուսակցութիւնը այնքան խորհրդաւոր ուժ մըն է որ, միշտ կը փնտռուի: Մոտենաս կը փախչի, քշուիս՝ կը հալի: Իսկ ինչ որ կը փրնտռուի, կը համարուի թանկագին:

ՎԱՀԷ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Այսօր, Շաբաթ, 9 Հոկտեմբեր, գիշերուան ժամը 8.30ին: Մանրամասնութիւնները տեսնել Դ. էջ.

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Նախկին նախարար Պ. Կէյնիւ յօդուած մը նուիրելով այս հարցին, «Թրիպիւն տէ Նասիօն» շաբաթաթերթին մէջ, դիտել կուտայ թէ օտարականներու «կազմական կանոնագիր» բացակայութիւնը շատ խոշոր բաց մըն է: Իր կարծիքով, վարչապետին եւ ներքին նախարարին գործը պիտի ըլլայ ոչ թէ այդպիսի կանոնագիր մը յօրինել, այլ վերջնական «հրահանգներ» կամ «յանձնարարութիւններ» մշակել ի պէտս վարչական իշխանութեանց, կարգադրելու համար օտարականներու մուտքի եւ բնակութեան, ինչպէս եւ ելքի խնդիրները:

Այս առթիւ, Պ. Կէյնիւ ալ կ'ընդունի թէ օտարականներու Ֆրանսա մուտքը տեղի կ'ունենայ մեծ դիւրութեամբ, «թերեւս չափազանց դիւրութեամբ»: Եւ բացատրելով «այցելութիւն» եւ «բնակութիւն» բառերուն տարբերութիւնները, կը յիշէ այս առթիւ կատարուած դեղծումները: Ինք անհրաժեշտ կը գտնէ որ օտար աշխատաւորներ ընդունուին միայն այն ատեն երբ պայմանագիր ունին, սահմանափակ տեւողութեամբ, եւ եթէ Ֆրանսա կը կարօտի այս կամ այն գասակարգի բանուորներու: Արդէն այդպէս կ'ըլլայ. բայց յօդուածագիրը նոյնքան բնական կը գտնէ որ պայմանագրութիւնը լրանալէ վերջ եկուորը վերադառնայ իր երկիրը: Իսկ եթէ եկողը աշխատաւոր չէ, պէտք է եկամուտի աղբիւրներ ունենայ, որպէսզի բեռ չըլլայ հանրութեան վրայ: Պէտք է նաեւ զերծ ըլլայ վարակիչ կամ ծանր հիւանդութենէ, որպէսզի հիւանդանոց չիյնայ. պէտք է դատական անցեալ չունենայ, որպէսզի Ֆրանսայի բանտերը չլեցուին: Այս բոլոր վերապահումներով հանդերձ, Պ. Կէյնիւ շատ բնական կը գտնէ որ քաղաքական փախստականները միշտ եղբայրաբար ընդունուին, «որովհետեւ Ֆրանսան այլեւս Ֆրանսա պիտի չըլլայ, եթէ սակարկէ իր հիւրընկալութիւնը»:

Գալով կանոնաւորապէս հաստատուած օտարականներուն, յօդուածագիրը համաձայն չէ որ քաղաքացիական բոլոր իրաւունքները տրուին անոնց, ի վնաս Ֆրանսացիներուն ինչ կը վերաբերի քաղաքական իրաւունքներուն, անոնք պէտք չէ զրկուին հաւաքարար խօսակցելու, թղթակցելու, հրատարակութիւններով եւ ժողովներով իրենց յիշատակներն ու յոյսերը մշակելու իրաւունքէն: «Բայց, անոնք ալ իրենց կողմէ պէտք չէ մոռնան թէ իրենք հիւրեր են, թէ չեն կրնար խառնուիլ ներքին վէճերու եւ պէտք է զգուշանան մեր հողին վրայ իրենց կառավարութեան դէմ կատարել որ եւ է արարք որ կրնայ արդարացի դիտողութիւններ կամ վրէժխնդրական անօրինութիւններ յառաջ բերել մեր գլխուն»:

Պ. Կէյնիւ կը խօսի նաեւ օտարականներու վտարման վրայ եւ կ'առաջարկէ որ օրէնսգանգները արտաքսուելէ առաջ, դատուին վարչական յանձնաժողովի մը առջեւ, որպէսզի զոհ չերթան կամայականութեանց:

ՀԱՐՍԱՆԻՔ ԴԱԳԱՂՆԵՐԻ ԿՈՂՔԻՆ

Երջանիկ մարդիկ են Խորհրդային բանաստեղծներն ու նկարիչները: Հարցը ի՞նչ է, ի՞նչպէս նկարել կամ գրել՝ չի մտահոգում նրանց. «Ժողովուրդների Առաջնորդը» միանգամ ընդմիշտ գծել է գեղարուեստական ստեղծագործութեան ուղին, որոշել արուեստի նիւթերի ցանկն ու նրանց արտայայտելու եղանակը: Նիւթերից լաւագոյնն իր անձն է: Խորհրդային Պառնասի պարզաթը ցատկելու, ցուցադրուելու, տպագրուելու ու աշխարհի մէկ վերջերոցում հռչակաւոր դառնալու համար վրձին ու գրիչ շարժողներից չի պահանջւում տաղանդ, ինքնաբուխ ու ազնիւ ներշնչում, այլ կեղծաւոր ու ճարճատուն ցնդաբանութիւն Ստալինի ու նրա իրականացրած «ընկերվարական» կարգերի մասին:

Խորհրդային արուեստագէտները յիշեցնում են յայտնի մոլլային, որ սազ ածելիս՝ մատն անշարժ սեղմած լարին, միշտ նոյն ձայնն էր հնչեցնում: Երբ կինը հարցրեց, թէ ուրիշ նուագողներ շարունակ մատներով վեր ու վար են վազում ու լարից լար անցնում, ստացաւ հետեւեալ պատասխանը

— Նրանք փնտռում են տեղը եւ չեն գտնում, իսկ ես գտել եմ:

Ստալինեան արուեստը որոնումների ու փոփոխումների պէտք չունի: Դիկտատորի հրամանով նա գամուած է սարկական փառաբանութեան լարին եւ միօրինակ ճնգճրնգացնում է «Ջան, ջան, հէյ ջան Ստալին»:

Անցեալ տարի ամենաճարպիկ Բերիան ստիպեց Թիֆլիսի նկարիչներին առաջօրէն թեխել իր Բողդիխանի մասին եւ յաջողեց յատուկ ցուցահանդէս սարքել, նուիրուած՝ «Ստալինի յեղափոխական գործունէութեան Անդրկովկասում»: Ցուցահանդէսի համբաւը հասաւ Մոսկուա, փոխադրուեց այնտեղ եւ արժանացաւ վարձկանների կատաղի հիացման: Նախաձեռնողն այդ օրուանից ամբողջն անցաւ, Ստալինի անմիջական Սանչօ-Պանչօների խմբի մէջ: Տասը հանրապետական կոմկուսների քարտուղարներից ութը պաշտօնանկ եղան, սպանուեցին կամ բանտարկուեցին, իսկ Բերիան վերընտրուեց իբրեւ երկու բացառութիւններից մէկը:

Խորհրդային միակ բանաստեղծ Բորիս Պիլնեակ արտաքսւեց Գրողների Միութիւնից եւ փաստօրէն զրկուեց պարտուելուց լռեցնուելու, որովհետեւ իր գրիչը բաւարար չափով շողոքորթութիւն չէր հեղում առաջնորդի անուան շուրջը: Եւ այսօր հրապարակում փայլում են միայն Կնաարին ատամ առած վճարող ոչնչութիւններ— Սուլէյման Ստալսկի, Լախուտի, Եաշւիլի, Լէոնիձէ, Տիխոնով, Ժարով, Ալտաուզէն եւ այլն: Սրանք ուրիշ բան չունին գրած, քան արեւ, շանթ, արծիւ, բարի, չքնաղ, ստեղծագործ Ստալին ու Ստալին:

Մոսկուայում բացուած է 11-ան-րապետութիւնների ժողովրդական նկարիչների ցուցահանդէսը: Պատկերների մի խոշոր մասը նուիրուած է Ստալինին: Մի տեղ նա փախչում է բանտից, մի ուրիշ տեղ Ցարիցինի ճակատի առաջաւոր դիրքերումն է: Երբորդի վրայ լսում են նրա ընկերոցումը Սահմանադրութեան մասին եւ այլն: Այնուհետեւ մեր հայեացքն անցնում է կոլխոզային դաշտերի, գործարանների, մանկապարտէզների, կամուրջների, ջրանցքների, օդաչուների, սահմանապահների վրայից. ամէն նկարիչ ձգտել է արտայայտել կեանքն իբրեւ լիութիւն, բայսյսինքն հաւատարիմ է մնացել ստալինեան ուղեգծին, ըստ որի պէտք աղաւաղել իրականութիւնն ու ներկայացնել կեանքն իբրեւ լիութիւն, բարիք, հրճուանք, յաղթանակ ու նուաճում եւ բոլորի անխտիր երջանկութիւն, առանց բանտերի, աքսորների ու գնդակահարութիւնների, այլ եւ լուտեա ու ժողովրդի թշնամի կոչուելու փոքրիկ անախորժութիւնների: Իսկ եթէ մէկը համարձակի ներկայացնել խորհրդային երկրի մի մասը ոչ իբրեւ դրախտ, այլ միայն քաւարան, չնչեք ասում դժոխքի մի անկիւն, քիչ շատ մօտ այսօրուայ իրականութեան, նա նշանակում է ձանձրացել է այս աշխարհից ու ուժ չունենալով իր իսկ ձեռքով վերջ տալու իր կեանքին, գիտակցօրէն յանձնում է այդ պարտականութիւնը մեծահոգի չեկիստներին: Այդպիսիներն էլ պատահում են. վկաստը տալիս է «Պրաւդան».

— «Օգնայում բացուած է Ուկրայինայի եւ Մոլդաւիայի նուիրուած նկարների ցուցահանդէս. Ի՞նչ էք տեսնում այնտեղ. ահա մի նկար «Մոլդաւիա» անուան տակ. երեք խեղճ ու աղքատ կանայք քաշ են գալիս ճանապարհին, իբր թէ կոլխոզականները դընում են շուկայ: Մի ուրիշ պաստառի վրայ— սատկած մի կով, շրջուած սնակ եւ նիհար կին. դա «կոլխոզային կաթնակթարանն է»: Նկարիչ Կոզիկի արտադրութիւնների վրայ երեւում են միայն մինակ կիսաքանդ կամ ծռմռուած խրճիթներ. ցուցահանդէսից հեռանում էք տանելով Ուկրայինայի ու Մոլդաւիայի մասին աղքատութեան ու յետամնացութեան յիշատակ: Նրա կազմակերպողներն ուրիշ մարդիկ չեն, եթէ ոչ ուկրայինեան ազգայնականներ, ժողովրդի թշնամիներ ու վնասարարներ, որոնք նստած են խորհրդային այդ հանրապետութեան գեղարուեստի վարչութեան մէջ»:

Վա՜յ նրանց:

Եւ իրօք ի՞նչ յանդգնութիւն՝ չներկայացնել Ստալինեան կովերը փորերի ձեծութեամբ, գիւղացիներ՝ սպառած ու լորդի փորով եւ ղեկերական ֆերմերը չանկել Ուկրայինայի դաշտերում, իբրեւ խորհրդային կոլտնտեսութիւններ, չխափել ու չտալ ըստալինեան դծին հաւատարիմ մնալու համար:

Հայաստանում թւում է մարդիկ աւելի խելօք են, քան Սեւ Ծովի ափերին: «Իգվեստիա»ն Հոկտեմբերի քսանամեակի առթիւ «Հայ ժողովուրդի երջանիկ կեանքը» խորագրով գըրում է ի միջի այլոց.

— «Հայաստանի նկարիչները պատրաստում են «Ստալինեան Սահմանադրութիւն» նկարահանդէս, որ պիտի արտացոլէ հայ ժողովուրդի երջանիկ կեանքը: Թալինի շրջանում հիմն է դրւում Միութեան առաջին քըղական թատրոնի: Երեւանում կազմակերպւում է ռուսական դրամատիկական խումբ: Պատրաստւում է հրատարակութեան հայ աշուղների երգերի ժողովածուն Լենինի եւ Ստալինի մասին: Հնաքրքրական ցուցահանդէս է սարքում նաեւ Հայաստանի ժողովրդական ստեղծագործութեան Տունը: Նոյեմբերի 1էն մինչեւ 10ը տեղի պիտի ունենայ երաժշտական տասնօրեակ, որի համար հանրապետութեան երաժշտագէտները գրում են հերոսական սէմֆոնիներ»:

Ուրեմն Երեւանում, [illegible], Հարսանիք է տեղի ունենալու ի պատիւ Հոկտեմբերի: Մեր փոքրիկ ժողովուրդը դեռ չարունակում մոռանալ իր մշակութային ու պետական ղեկավար տարրի բանտարկութիւններից ու գնդակահարութիւններից, շատ շատերի վիճակի անյայտութիւնը կսկծեցնում է նրա սիրտը ու այդ դառն պարումների մէջ պահանջւում են նրանից ցնծալ ու պարել մահաբեր երջանկութիւնից:

Այսպէս է ստալինեան ղեկավար գիծը:

ՀԱՅԿ ՄԱՐԳՍԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԿԱՃԱՌԸ

»»»» • ««««

(Բ. եւ վերջին մաս)

4. Գաղթականներու տեղաւորումը հիւրընկալ երկիրներու մէջ: Բնակութեան իրաւունքը եւ արտաքսումները: Աշխատանքի իրաւունքը եւ սեղմումները:

5. Գաղթականներու թուահամար, ո՞ւսկից եկած են, ո՞ր թուականներուն, ի՛նչ դասակարգերու կը պատկանին, սեռն ու տարիքը որ հողերուն վրայ բաժնուած են:

6. Գաղթականներու մէջ պատահած ծնունդները, մահերը, ամուսնութիւնները, ծուլումն ու տեղական հպատակութիւն ընդունողները:

7. Գաղթականներու զանազան դասակարգերուն կողմէ արտասահմանի մէջ գործ ածուած արհեստներն ու ճարտարարուեստները: Ձեռք բերուած արդիւնքները: Անոնց հանդիպած դժուարութիւնները: Գաղթականներու ազդեցութիւնը տեղական առեւտուրին եւ ճարտարարուեստին վրայ՝ իբրեւ աշխատաւոր իրենց գործունէութեան հետեւանքով:

8. Գաղթականներու գիտական գործունէութիւնը արտասահմանի մէջ: Ցուցակը այն գիտնականներուն եւ գիտերուն, որոնցմով անոնք հարստացուցած են իրենց ապաստանած երկիրները:

9. Տնտեսական հարցեր, որոնք կը շահագրգռեն գաղթականները կամ կը յարուցուին հիւրընկալ երկիրներու մէջ անոնց բնակութեան հետեւանքով:

10. Կրթութեան կազմակերպութիւնը գաղթական մանուկներու եւ պատանիներու համար: Անոնց զանազան դպրոցներ մուտքը եւ համալսարանական զանազան աստիճաններ առնալը:

11. Արտասահմանի եկեղեցիներուն վիճակը եւ անոնց կապը բնիկ երկրի եկեղեցիին հետ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՑԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԸ պիտի զբաղի պատմական եւ իրաւական խնդիրներով, գեղարուեստով, գրականութեամբ, դիւանագիտութեամբ, Մատենադարաններով եւ թանգարաններով:

Իր աշխատանքի գլխաւոր նիւթերը պիտի ըլլան հետեւեալները.

1. Ուսումնասիրել քաղաքական այն դէպքերը (որոնք լրիւ չեն լուսաբանուած) որոնց հետեւանքով առաջ եկաւ արտագաղթը (յեղափոխութիւններ կամ պատերազմներ):

2. Հաշտութեան խորհրդաժողովին համար նշանակուած Ազգային Պատուիրակութեանց գործունէութեան պատմականը, ժամանակակից քաղաքական տարագրութեան հետ կապ ունեցող աշխատանքներուն ուսումնասիրութիւնը:

3. Նախկին կառավարութեանց ներկայացուցիչներուն արտասահմանի մէջ ունեցած գործունէութիւնը՝ մինչեւ նորաստեղծ կառավարութեանց ճանաչումը օտար պետութեանց կողմէ:

4. Գաղթականներու դէպի հիւրընկալ երկիրները կատարած արտագաղթին պատմութիւնը:

5 Ազգերու Դաշնակցութեան կամ միջազգային քաղաքական խորհրդաժողովներու աշխատանքներուն առթիւ գաղթականներու ունեցած գործունէութեան պատմականը:

6. Անձերու եւ ստացուածքներու վիճակին իրաւական ուսումնասիրութիւնը՝ քաղաքական տարագիրներու կապակցութեամբ:

7. Գաղթականներու իրաւական վիճակը հիւրընկալ երկրին մէջ: Գաղթականներու համար Միջազգային Օրէնսդրութեան մը պատրաստութիւնը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ:

Այս Օրէնսդրութեան գործադրութիւնը զանազան երկիրներու գաղթականներուն հանդէպ: Կապը պաստանեալ երկրին մէջ գաղթականին ունեցած իրաւական վիճակին եւ բնիկ երկրին մէջ անոր վայելած ստացեալ իրաւունքներուն միջեւ:

8. Գաղթականական Օֆիսներու եւ Ազգերու Դաշնակցութեան պատուիրակութեանց ստեղծումն ու գործունէութիւնը: Քննութիւն իրաւական տեսակէտէ:

9. Գաղթականներու կատարած գործը՝ գրական, իմաստասիրական, արուեստի եւ այլ մարզերու մէջ. անոնց ցուցակն ու նկարագրութիւնը: Ազդեցութիւնը հիւրընկալ երկրի արուեստին, գրականութեան եւ այլնի վրայ: Արուեստագէտներու, գիտնականներու եւ գրագէտներու կեանքը հիւրընկալ երկիրներու մէջ: Անոնց խմբակցութեանց ուսումնասիրութիւնը:

10. Ցուցակագրում, համախմբում եւ պահպանում դիւանաթուղթերու, յուշերու, երկերու եւ յիշատակներու՝ որոնք կապ ունին Կաճառի հետապնդած նպատակին հետ:

11. Աշխատիլ միութիւն ցոյցնել հայկական բաժնի գործունէութեան վերաբերեալ հաւաքածոներու եւ թանգարաններու միջեւ, պատմական սրբութեամբներն ու աշխատանքները դիւրացնելու նկատումով:

12. Թարգմանել եւ հրատարակել պատմական ինքնագիր վաւերաթուղթեր եւ անտիպ յուշեր:

13. Գրական հանդէսներ եւ ցուցահանդէսներ կազմակերպել:

×

Ահա առանք են Կաճառին առաջադրած նպատակները:

Ծրագիրը շատ ընդարձակ է եւ բազմակողմանի: Անոր յաջողութեան համար անհրաժեշտ է որ մեզմէ իւրաքանչիւրը իր համեստ բաժինը բերէ, իր ձեռնհասութեան սահմաններուն մէջ աշխատանք մը ստանձնելով:

Ցարդ Կաճառին անդամագրուած խոկական անդամներուն թիւը շուրջ 30 հոգի է: Ասոնք բաժնուած են երկու Ցանձնախումբերու մէջ, համաձայն իրենց մասնագիտութեան:

Կաճառին գլխաւոր մտահոգութիւնն է գրել յետպատերազմեան արտագաղթի լիակատար պատմութիւնը, իբրեւ հում նիւթ՝ ապագայ պատմագիրներու համար:

Աւելորդ է չեշտել այս նպատակին կարեւորութիւնը: Անոնք որ քիչ շատ զբաղած են անցեալի պատմութիւնը գրելու գործով, կը զգան այն դժուարութիւնները որոնց կը հանդիպին՝ նիւթի պակասին հետեւանքով:

Օրինակ, հին գարերէն ի վեր Հայեր եկած ու ապրած են Ֆրանսայի մէջ: Անոնք շատ բեղուն գործունէութիւն ունեցած են այս երկրին մէջ՝ մանաւանդ 17րդ դարուն, Լուդովիկոս ԺԴ.ի օրերէն սկսեալ, ու վայելած են Ռիշլիէօյի, Քոլպէրի եւ այլ Ֆրանսական պետական մեծ դէմքերու մասնաւոր հովանաւորութիւնը:

Այսօր երբ կը ձեռնարկենք գրելու այն ժամանակուան մեր հայրենակիցներուն պատմութիւնը, շատ անկատար եւ՞ աղօտ տեղեկութիւններ միայն կրնանք քաղել անոնց մասին, ոբովհետեւ այդ օրերուն որեւէ մէկը մտքէն չէ անցուցած գրելու Պարսկաստանէն, Թուրքիայէն եւ Արեւելքի ուրիշ երկիրներէն Ֆրանսա եկած ու հաստատուած Հայերու պատմութիւնը: Այսօրուան պատմագիրը պետական հին դիւանաթուղթերու մէջէն պրպտելով պիտի գտնէ տարրեր՝ հին օրերու պատմութիւնը կերտելու համար. Այդ դիւանաթուղթերը յաճախ որեւէ նիւթ չեն պարունակեր մեր հայրենակիցներուն մասին: Իսկ ձեռք բերուած աղքատ նիւթերով անշուշտ կարելի չէ լրիւ պատմութիւն գրել:

«Ժամանակակից Քաղաքական Տարագիրներու Կաճառը» այս պակասն է որ կ'ուզէ լրացնել: Միաժամանակ կը փափաքի հիւրընկալ երկիրներու ժողովուրդներուն ցոյց տալ թէ գաղթականները բեռ մը չեն եղած այդ երկիրներուն, այլ անոնց մէջ կան գիտնականներ, արուեստագէտներ եւ մըտաւորականներ, որոնք իրենց երկասիրութիւններով եւ ստեղծագործութեամբ օգտակար կ'ըլլան անոնց:

Կաճառը պիտի ունենայ իր Մատենադարանն ու Թանգարանը: Որեւէ Հայ որ հայերէն գիրք մը, հայկական հագուստ մը կը նուիրէ անոնց, արդէն իր մասնակցութեան բաժինը բերած կ'ըլլայ:

Կաճառը պէտք ունի օժանդակ անդամներու, իր աշխատանքները յաջողութեամբ գլուխ հանելու համար: Մեր հայրենակիցները մեծ թիւով պէտք է անդամագրուին անոր: Ժամանակաւորապէս պ. Մարսէլ Փաժ իր բնակարանը տրամադրած է Կաճառի աշխատանքներուն համար (4, rue Léonce - Reynaud, Paris—16e: Սակայն Փարիզի քաղաքապետութիւնը խոստացած է մասնաւոր շէնք մը յատկացնել անոր: Այս մասին բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան արդէն ու յոյս կայ որ շուտով վերջնական կարգադրութիւն մը ըլլայ այդ մասին

Այն ատեն Կաճառը աւելի մեծ [illegible] ոանդով պիտի փարի իր աշխատանքներուն, իրագործելու համար առաջադրուած նպատակները:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

Ի ՊԷՏՍ ՁԵՐԳՏՑԵԼՈՒ

Սիրելի Արամ.— Լեզուով գրագրել կամայ ակամայ կ'իյնայ բանաստեղծութեան թակերուն մէջ: Առաջին կախարդութիւնը լեզուին վրայ կը տեսնուի: Բոլոր այս բայերն ու բառերը անհամար անունններով եւ անսահման քանակութեամբ նորութիւններով, մարդս անելի մը առջեւը կամ եռեւը կը դնեն քեզ, որ դժուարութիւններ ճողոպրելու միակ հնարաւոր միջոցը կը գտնես նոյն բառերուն նախ իրենց իրենց հետ եւ ապա ուրիշ լեզուներու հոմանիշներուն եւ համազօրներուն հետ համեմատութիւնը: Աւելի կամ նուազ անգիտութիւններ կը թուին ծառանալ աչքիդ առջեւ, հնչական բառակազմական, նմանաձայնական զուգորդութիւններ կը խմբուին ու շաղրութեանդ առջեւ, որ հետաքըրքրութեան օգնութեամբ նեցուկի կը տեսնէ մէկ լեզուէն միւսը կամ նոյն լեզուին զարաւոր յեղաշրջումներուն մէջ Ահա արդէն բանասիրութիւնը ծնաւ, որ աւելի սովորական բառով լեզուագիտութիւնն է: Որքան աւելի բառ գիտես զանազան լեզուներէ կամ քու սեփական լեզուէդ, այնքան աւելի կ'աշակերտես բանասիրութեան, բառերու գոյներուն պրիսման կը փնտռես, եւ, վերջապէս, կը սորվիս տեսակ մը մարդկայնական ընդհանուր առնչութիւն տեսնել, այս հոտ, մի հովիւ—վարդապետութիւն իբրեւ հաստատութիւն: Ահաւասիկ բանասիրութիւնը, որ իր բնոյթով իսկ քիչ մը անհաստատ եւ ոչ-ապացուցուած հանգամանք կ'ընծայէ այս գրիտ գիտութիւններուն — բնախօսութիւն, տարրաբանութիւն, աստղագիտութիւն եւն.— անհամապատասխան Ահա, համառօտիւ, ծագումը բանասիրութեան. Մեր պատուական նախնիք բանասէր չէին, այդպիսի հնամաճարակէ բռնուած չէին, անոնք լուսոյ կը կերտէին հոյլոր եղելոց կերտողին պէս, անոնք խորան կը յարդարէին կարիճներու պէս հասարակ բառերէ, արեւածեր ազնուական, հայ հանճարին պատշաճ պալատ մը հիմնելու համար: — Այս քարո՞զ, սիրելի Արամ, բայց սա՛ պարմանիներն ու պարմանուհիները յաճախ քարոզի կը սպասեն, առանց սոր համար թուլնալու իրենց ուսանելու պարտականութեան մէջ Ազգօ՛յց, ահա.—

Տե՛ս, ի՞նչ մտադրութեամբ կ'ուղղէիր.— Որոճալ բային արժանք կը թուի թէ «որոճ» բառն է, որ կը նշանակէ գաւնուկ, որոճացող — Քրեական (criminel) յանցաւոր կ'ըսենք ինչո՞ւ, ի՞նչպէս: Այս բառին արժատականն է քրայ, քուրայ, հանգ, ինչպէս փուռ, մեծ յանցաւորները ժամանակին (հիմակ ալ) հանքերու մէջ աշխատելու կը դատապարտուէին երբայործները: Ուստի կ'ըսուի քրէական յանցանք, կամ, կրկնուած իր իրմով՝ քրէիրար Այս կարծութեամբ [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Բայց ինչ որ ալ ըլլար, Սերգօ կը սիրէր իր տղան: Ու չնչած առենը, կը հասկցուէր իր սրտին զորովը: Ու դառնալով իր կնկանը, «Ջուր մը տուր», ըսաւ մեղմութեամբ: Որով-հետեւ խորունկ բան մը կար անոր երեսին վրայ, նայեցաւ միայն, ու լըռութեամբ գլուխը ծռեց: Ու, «չասա խօսելու չիգար սա կնիկներուն հետ, մտածեց, ու, ժապը հոն է,» մըմռաց նեղութեամբ: Բայց պոնէ պէտք էր երկու բառ ըսել, ու «տեսա՞ր տղադ երեսը,» հարցուց պայրացկոտ չեչոտով մը իր կնոջ:

Պատասխան չտուաւ իր կինը, ու գլուխը քովինտի դարձուց:

Շուշան գիտէր թէ՝ ինչպէ՞ս կը տաքնան սիրող սիրտերը, ու ամէն հեղ, «կարելի է ինքնիրմով կը պաղի, ու ամէն բան կը մոռնայ,» կը կրկնէր. Իր ամուսինը կը հասկնար որ մօր մը պէս կը խօսէր ան, սիրտ կոտրել չէր ուզեր, ու կը լռէր շատ անգամ: Այս անգամ ալ, անոր լռութեան մէջ, մօր մը սիրտը տեսաւ թէեւ, բայց արիւնը գլուխը ցատկած էր, մարդ մարդ չըլլաւ:

Դառն քրքիջ մը: Ու չէր գիտեր, ինչպէ՞ս կը նայէր գնչուհիին: Կրկին ծիծաղեցաւ, քրքջաց, ու ըսաւ.— «Սը յիշե՞ս, անցեալ օր ինչպէս պարեցիր այգիներուն մօտ, պարէ անգամ մըն ալ այնպէս, ու պարելով հեռացիր այս տեղէն, ու մինչեւ որ հեռանաս՝ պարէ...»:

Գուշակուհին, կրկին ծռարեց, կապեց քարերը պզտիկ տոպրակին մէջ, ու մատներուն անցընելով ծնծղաները, պարեց, պարեց, ու դըրացի պարտէզներուն եւրն աներեւութացաւ:

Հեռացած էր այլեւս:

Սերգօ, իր տղուն կողմը նայեցաւ:

Արշակ ձեռքը ճակտին դրած, այս անգամ գլուխը ծռւռ, վար կը նայէր: Հող, ամէն հեղ, իր տղան դիմացը, հեռուն կը նայէր: Ու մտածելով, երբ աչքերը կը մնային դրացի պարտէզներուն վրայ, այդ օրերուն՝ տարբեր էր իր տղան, ու իր կինը անոր նայած ատեն, բերանը բաց կը մնար: Բան մը ըսել կ'ուզէր, ու թէեւ չէր կրնար իր ներսէն անցածը բացատրել, բայց յանկարծ, լռութիւնը իր սրտին խորերէն կ'արձագանգէր ու կ'ըսէր, «ուրիշ պէս տղայ մը»:

Իր կինը իրաւունք ունէր:

×

Օր մը, Արշակ երբ կեցած էր ծառերուն տակ, ան, խորհրդաւոր մարդու մը պէս երեւցաւ իրեն, ու տատաւ մը, եկեղեցիին մէջ աղօթած պահուն, յանկարծ միտքը ինկաւ իր տղուն այդ օրուան կեցուածքը՝ երբ առաքեալի մը պատկերը հանդիպեցաւ աչքերուն: Անոր աչքերը՝ շատ կը նմանէին իր տղուն աչքերուն: Ան ալ իր տղուն պէս կը նայէր:

Բայց այս անգամ, իր տղուն ձեռքը դրած էր ճակտին:

Կարծես ուրիշ մը վիշտը կը տեսնէր:

Սերգօ գլուխը ծռեց:

Քիչ առաջուան պատահածը բացատրել ատարան մըն էր իր կեանքին մէջ, ու թերեւս, երկու անգամ պիտի չկրկնուէր: Պարտէզին տան վերադարձին, այսպէս կը մտածէր Արշակ: Ու հաւատալը չէր գար, չէր ուզեր հաւատալ՝ որ աստանկ տեսարանի մը մարդն էր հայրը:

Այդ իրիկունը, երբ իր սենեակը քաշուեցաւ Արշակ, լամբարին լոյսը կը սժգունէր, կարծես կը հասնէր:

Տրտմութիւն մը:

Ու, «տուն ըսածդ, ըսաւ, պէտք է լուսաւորուի ճրագի մը լոյսովը ու փայլատակէ»: Ու քնեց, այս պահուն, մտախոլապատ ու թանձրացած երեւցաւ իրեն: Ան, երկու տուներուն մէջ, զարմանալի ծանրութիւն մը բերած էր, ու կարծես կը ծերանային անդամ-բանելի տրագութեամբ, ու ամէն օր յոգնութիւն կը զգային:

Այս քենը երկու տուներուն համար, դժբախտութիւն մըն էր, ու այն օրէն ի վեր, անոնք իրենց սրտերուն մէջ՝ հոգեպարար բաներ թաղած էին, ու միշտ, տաքուկ սարսուռ մը կը կորսուէր հոն:

Ու ամէն օր իրար կ'ամբաստանէին:

Բայց Արշակ, «հայրեկ» կը մրմնջէր հրեշտակի պէս: Այս բառով կ'ուզէր դպչիլ հօրը սրտին: Ու անձկալին կը կրկնէր այս բառը, ու հօրը նայած ատեն, բոլոր հայրերուն կը նայէր կարծես:

Ու յանկարծ վրդոված, ըսաւ,— «Տէր հայրերունն է յանցանքը» ու մէկիկ մէկիկ, լեզուին վրայ եկան անունները այն տղոց, որոնք իրենց գլուխները ծռած՝ մեկնած էին վշտահար: Ու կրկնեց — «Մեր հայրերը»: Իր բարեկամները ամէնն ալ, իրենց հայրերէն երես դարձուցած, հեռուն էին հիմակ: Տուներուն մէջ երիտասարդ մնացած չէր: Ամէնն ալ, լքած իրենց երդիքը, գացեր էին օտար երկիրներ: Ու երբ կը նայէր քաղաքին, իրեն ծանօթ տուները, տխուր էին գերեզմանի պէս: Լռութիւն մը կար հոն: Հոն, լամբարին լոյսը, չունէր մէկալ տուներուն զուարճութիւնը:

Գիրոցէն նամակ մը զուրս հանեց: Իր պանդուխտ ընկերներէն մէկը գըրած էր, ու ատեն ատեն կը կարդար, ու անձկութեամբ, կը նայէր պատէն կախուած դպրոցական խմբանկարին: Ան, իր դպրոցի վերջին յիշատակն էր: Օր մը, ընկերներով լուսանկարուած էին, ու հիմակ, միայն յիշատակը կը մնար: Ամէնն ալ լքած իրենց հայրենի օճախը, հեռուները մեկներ էին:

Դպրոցի օրերը յիշեց: Բայց կեանքը ամէն օր կը գեղեցկանար [illegible] հայ տղեկը, կեանքի սարսուռներով [illegible] տուն կը վերադառնար: Իրենց սրտերուն համար, այդ օրերուն կեանքը իրմէ աւելի արտայայտութիւն մը [illegible] էր: Ան, տեսարաններ չէին իրենց ներսը:

Բայց հիմա՞կ:

«Ոչ, կեանքը սա չէ», մրմնջեց. [illegible] նամակը ձեռքերուն մէջ բռնած. [illegible] րունկ ու այրող հեծեծանքի մը [illegible] սուրը զգաց: Կեանքը, իրեն համար [illegible] անկեղծ արտայայտութիւնն էր [illegible] րոյ: Ու գանութեամբ մրմնջեց. «Հայր, հայր ...»:

Հիմակ, միմինակ մնացեր էր [illegible] բարին լոյսին հետ, ու ան, այս [illegible] գամ աւելի տրտում ու գունատ, [illegible] մարմրէր ու կարծես կը հասնէր

«Սիրելի Արշակ, աղուընակի [illegible] րուդ մեռնիմ»: Այսպէս կը սկսէր [illegible] մակը: Ու վերջին մասը [illegible] բան մը կ'արթնցնէին իր մէջ, ու [illegible] դաց. «Այսօր, Փոնդաբերդի [illegible] բարձրացայ: Փլատակը [illegible] չորս դիէն լեռներով պաշարուած է [illegible]

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՆԻ

(6)

(Շար.)

վերջաւորութեամբ ունինք նաեւ «թաքթաքուր» (գաղտնի, գողունի): — Գմբէթին արմատականն է կումբ, — կմբեայ, գիրի փոփոխակով: Նաեւ խմբիր, մոխիր, յաճախ կ'ըսուի նաեւ մոխիր: Չէ՞ որ գաղափարի նոյն հիմախիր: Չէ՞ որ գաղափարի նոյն հիմով պիղծ եղած է մծղնեայ, եղծմէջ Սիրելի Արազ, մի՛ մեղադրեր կրկնութիւններս, ունկնդիրները շատ գո՛հ են անկէց, մանաւանդ որ կրկնութիւններուն խսկ գիտակից չեն: Ալփաալից կեանքը մեքենականութիւն կը պահանջէ, ու մենք այսպէս կ'ընթանք առօրական կեանքին, ուր միշտ գրեթէ նոյն մեքենան կը յունէ. Նոյն ձեւին վրայ ահա կը կրկնենք — եղծել, հակառակը՝ ստեղծել, գտանել, հակառակը՝ ստղտանել (յանցանք, թերութիւն գտնել), որմէ ստգիւտ, անստգիւտ

Սիրելի Արազ, բարենիշ մը Ցոլաքին որ չարժուձեւով մը կը յայտնէ թէ կը յիշէ Այս առթիւ նորութիւն մը — ստուգանել, որ կը նշանակէ ականջ չկախել:

Բացայայտ է թէ մեր ղարգացեալները հետաքրքիր են վերլուծելու այս բառը: Օգնեն'ք իրենց — առաջին առ... նախադրութիւնն է որ կը նշանակէ նաեւ «դուրս», բանէ մը հեռի: լու. Ուզգ «ունկն» (ականջ) է, որով «ստ ունկն» կ'ըլլայ ականջէ դուրս, հեռի: Լաւ: Կը մնայ ա[...]եղ, որ ապահովաբար «հանել» է, որով ամբողջական իմաստը կ'ըլլայ «ականջէ դուրս հանել», հեռացնել, իմաստի ստուծով՝ անհնազանդ գտնուիլ: Բառերու կազմութեան այս լուծումը կարելի չէ մեր միջացներով պատշաճեցնել կամ գործածել առհասարակ բոլոր բառերուն կամ բայերուն, բայց բաւական է որ սկզբունք մը կը յայտնուի: Ոչ այսչափ միայն, այլ դուք ձեր լեզուին կիրառածքին, ճարտարապետութեան կը խելամտիք: — Մ'ըսէք գիտութեամբ կրնաք պատասխանել սա՛ հարցումին, թէ ի՞նչ է կուցին արմատականը — կուտ, չէ՞ — կալ՝ կենալ, մէկ գիրի(ն) յաւելումով՝ կեալ՝ ապրիլ, ինչ որ նոյն է «կենալ»ին հետ, կա՛ց, կեցի՛ր, կեա՛ց, ապրէ: Արեւ'ւ յաւխեւեն կեա՛ց: կե՛աց միշտ, յաւէտ եռանկարծալ, կե՛աց ծագկելից, ծագկուէտ·

Ցարգել եւ արժել նոյն արմատէն կը թուին ըլլալ: Չէ՞ որ գիտենք միւս կողմէ թէ քաղ եւ քած նոյն բառերն են ուրեմն արժելին ծ տառը յարգելին գ տառն է, եւ փոխադարձաբար: Այսպէս՝ անարգ եւ անարժան նոյն հարազէն դուրս կուգան, ինչպէս՝ բազորդ եւ բաժանորդ, ինչպէս՝ թօթափել եւ սօսափել, ինչպէս՝ սուր եւ թուր, այլովքն համեմատ:

Հարցուցի Մամիկոնին — Ի՞նչ է տրական հոլովը: Եւ պատասխանեց Մամիկոն — տրական հոլովը նախ նոյն է սեռականին հետ՝ իր վերջաւորութեամբ: Այսպէս՝ «աղքատին», որ թէ՛ սեռական է թէ տրական: Բայց գիւրին չ պանազանել: Սեռականը կապուած կ'ըլլայ ուրիշ գոյականի մը, իբրեւ յատկացուցիչ եւ այդ գոյականն ալ կը կոչուի յատկացեալ: Արդէն ուրիշ դասի մէջ սորվեցանք սեռականին մանրամասնութիւնները: Տրականը կապուած է բային, նախադասութեան մէջ: Կը կոչուի Բնութեան ենդիր, այսինքն խօսքին անհրաժեշտ մասերէն մին է: Բային իմաստը կ'ամբողջացնէ, ինչպէս սեռականը, գոյականի մը որուն ըլլալը կը ցուցնէ: Երբ ըսենք — «Այս հացը տուր» — բնականէն մեր միտքը կուգայ սա՛ հարցումը — որո՞ւ տուր, եւ կը պատասխանենք, վոր օր — աղքատին: Ուստի «աղքատին» տրական հոլով բնութեան խնդիր է «տուր» բային.

Բայց կարեւոր գիտելիքներու չարն մնդհուա

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԱՐՕՆՑԻՆԵՐՈՒ ՊԱՏ՛Մ. ԺՈՂՈՎԸ

Տարօն-Տուրուբերանի Հայր. Միութեան Ամերիկայի շրջանին Պատգ. ժողովը գումարուեցաւ Ֆռանսայի Սէնթ Քաթրինս քաղաքին մէջ: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Անցնող տարուան շրջանին 11 մասնաճիւղեր կրցած են կեդրոն ուղարկել աւելի քան երկու հազար տոլար: Դէթէնտրոֆ հանդիսացած է մեծագոյն գումարը ուղարկողը իր 367 տոլարի առաքումով, որուն խոշորագոյն բաժինը հին անհատական պարտքերու գանձումէն է գոյացած: Ցեառյ կուգան Ֆրէզնօ, Շիքակօ, Էքրըն եւ Տիթրօյթ, որոնք առօրականին նման կատարած են իրենց պարտականութիւնը տարուան ընթացքին: Կրանիթ Սիթի, ինչպէս կ'ակնկալուէր, անմիջապէս որ ինքզինքը անտեսապէս կազդուրուած է գտած, իր լաւագոյնը կատարած է եւ միւս մասնաճիւղերու կարգին իր բաժինը հասցուցած կեդրոն: Էմպրիճ, Համիլթըն եւ Նիւ Եորք, որոնք առաջին անգամն է որ պատգամաւորական ժողովի մը կը ներկայանային իրենց պատգամաւորներով, համաքաբար արամադրած են Միութեան մօտաւորապէս 400 տոլար: Ինտիանա Հարպըր եւ Սէնթ Քէթրինս ուղարկած են առաջինը 55 եւ երկրորդը 50 տոլար:

Այս տեղեկագրերէն նաեւ պարզուեցաւ որ ամէնուրեք մասնաճիւղերը բոլորած են խիստ բեղմնաւոր շրջան մը եւ իրենց կանոնաւոր վարչական եւ ներամական ժողովներով եւ հրապարակային ձեռնարկներով պահած գործունեայ կազմակերպութեան մը կենսունակութիւնը:

Կեդր. Վարչութեան ընդարձակ եւ մանրամասն տեղեկագիրը ամէնէն առաջ ցայտուն կերպով հրապարակ հանեց այն իրողութիւնը որ Տարօն-Տուրուբերան Հայրենակցական Միութիւնը այժմ դարձած է ծաւալուն կազմակերպութիւն մը եւ հայկական իրականութեան մէջ ներկայիս կը գրաւէ համեմատաբար լուրջ եւ պատասխանատու դիրք մը: Նաեւ այն հանգամանքը որ Միութեան մասնիկները ամէնուրեք կը ձգտին ծրագիր-կանոնագրի գծած սահմաններէն դուրս չելլել եւ իրենց աշխատանքները պարփակել իրաւամբ հայրենակցականի մը գործունէութեան մարզին մէջ, կ'ապացուցանէ որ Տարօնի Միութիւնը ի վիճակի է ինքզինքը զերծ պահել այն փորձութիւններէն, որոնք կը ներկայանան իրենց սեփական ուժի գիտակցութիւնը ունեցող կազմակերպութիւններուն, եւ չի միջամտեր այնպիսի տեղեր ուր ինքը ոչ մէկ գործ ունի:

Պատգամաւորական ժողովը ուրախութեամբ լսեց Միութեան Պէյրութի ճեմարանին մէջ զետեղած սաներէն մէկուն՝ Սարգիս Պէքեարեանին շրջանաւարտ ըլլալու պարագան: Առ այդ որոշեց աւելի եւս ուժ տալ կրթական գործին եւ բացի Պէյրութի ճեմարանին մէջ պահած միւս ուսանողէն, նաեւ երեք ուսանողներ եւս ունենալ, երկուքը Պուլկարիոյ մէջ, իսկ միւսը Ֆրանսա:

Տարօնի պատմութեան հրատարակման յապաղումը անհրաժեշտ դարձուց մանրամասն բացատրութիւն մը, հարցով հետաքրքրուողներուն գոհացում տալու համար: Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչը տեղեկացուց, որ գործը ինքնին հսկայ ձեռնարկ մըն է եւ եթէ պիտի կատարուի պատմական իրողութիւնները յարգելու բարեխղճութեամբ, կը կարօտի երկար եւ նոյնիսկ տարիներ տեւող ուսումնասիրութեան: Այլ է խնդիրը Տարօնի պատմութեան վերջին, յեղափոխական շրջանին վերաբերմամբ: Վերջինիս նկատմամբ տեղեկութիւններ կարելի է ստանալ յաւատեղեակ անձնաւորութիւններէ եւ գոյութիւն ունեցող ու խնամքով պատրաստուած պաշտօնական վաւերաթուղթերէ եւ արխիւներէ: Պատգամաւորական ժողովը օրէնց հնարաւոր եղածին չափ շուտ տալ Տարօնի նորագոյն պատմութիւնը, աւելի հինին տպագրութիւնը ձգելով յետագային:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՐԱՆՍ. ԱԶԳ. ԲԱԺԱԿԻ ՄՐՑՈՒՄԸ

Մարսէյլ, 3 հոկտ.—Կիրակի « Հոկտեմբեր տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի Ազգային բաժակի մրցումին երկրորդ շրջանը, 700է աւելի խումբերու միջեւ: Ասոնց կարգին, իբրեւ հայկական խումբ, կը մասնակցէր միայն Նիսի Հայ մարզական Միութեան Ա. խումբը, որ երկու չարաթ առաջ, սոյն բաժակի մրցման առաջին շրջանին յաղթեց Նիսի իտալական «Փոլոնիա» զօրաւոր խումբին:

Այս երկրորդ շրջանը, Հ. Մ. Մ.ին վիճակուած էր մրցիլ Մարսիլիոյ ֆրանսական U. S. Rouetի խումբին դէմ որ քաղաքիս ամենավտանգաւոր խումբերէն մէկն է: Նախօրօք թերթերն ու մարզական շրջանակները, ջախջախիչ պարտութիւն մը կը նախատեսէին հայկական խումբին համար, բայց յուսախաբ եղան:

Թէեւ Հ. Մ. Մ.ը պարտուեցաւ, բայց, շատ պատուաւոր պարտութիւն մը եղաւ այդ:

Մրցումին ամբողջ տեւողութեան հայկական խումբը, ընդհանրապէս, մնաց պաշտպանողական դիրքի մէջ: Միայն առաջին կիսախաղին ունեցաւ քանի մը յաջող եւ վտանգաւոր վայրէջքներ եւ հակառակ հաւասար խաղարկութեան, առաջին կիսախաղը վերջացաւ Հ. Մ. Մ.ի պարտութեամբ 1-0: Երկրորդ կիսախաղին Հ. Մ. Մ.ը երեւաց աւելի յոգնած քան հակառակորդը: Պաշտպանները պէտք է վերագրել չոգեկառքով երկար ճամբորդութեան, եւ չափազանց խորտուբորդ դաշտի մը մէջ խաղալու անվարժութեան: Ի վերջոյ հայկական խումբը պարտուեցաւ 3-0ով: Հ. Մ. Մ.ի խումբին մէջ կ'երեւային նախկին խաղացողներ, որոնք երբեմն փայլած էին Պոլսոյ մարզադաշտերուն վրայ:

Մրցումէն յետոյ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը ընկերական սեղ մթնոլորտի մը մէջ համեստ խնճոյք-ընթրիք մը պատուեց Նիսի մարզիկ ընկերները, որոնք փափաքեցան փոխարինել սոյն պատիւը Հ. Մ. Ը. Մ.ի Վարչութիւնը հրաւիրելով իրիկուան ճաշին: Եւ այսպէս երկու հայ մարզական միութիւնները, եղբայրացած մարզական սկզբունքով, դուարճացան մինչեւ ուշ ատեն, հայկական երգերով, արտասանութիւններով ու ճառերով: Այս առթիւ կ'արժէ յիշել որ հայ երիտասարդութիւնը խուռներամ փութացած է մրցադաշտ, քաջալերելու Նիսի հայ մարզիկները: Շնորհաւորելի են նաեւ Նիսի բոլոր խաղացողները, իրենց կատարեալ կարգապահութեամբ:

Խաղէն անմիջապէս վերջ, հակառակորդ խումբին վարիչները փութացին շնորհաւորել հայ մարզիկները իրենց մաքուր եւ կարգապահ խաղարկութեան համար, եւ մաղթեցին որ յաճախ առիթ ունենան այսպիսի մրցումներ կազմակերպելու:

Վ. ՔԻՓԷԼԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

Վիէն, 5 Հոկտ. (Ցառաջ). — Կ. Խաչի վարչութիւնը իր դպրոցի վերամուտի առթիւ, կազմակերպած էր ընկերա-համակրական թէյասեղան մը որ տեղի ունեցաւ անցեալ շաբաթիրիկուն, Խամակ Ակումբին մէջ: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը: Սեղանապետ ընտրուեցաւ Հայր Կ. Տէրմոյեան որ քանի մը խօսքով ջերմապէս գնահատեց Կ. Խաչի անդամուհիները: Անոնց ջանքերուն շնորհիւ է որ տարիներէ ի վեր կը պահուի դպրոցը: Այս առթիւ Հ. Տէրմոյեան խօսիլ քննադատեց անոնք որ անտարբեր կը մնան այսպիսի ազգօգուտ ձեռնարկներու հանդէպ: « Արտասուր երեւոյթ մը վարակած է շատերը ... որոնք տեսակ մը յուսահատութիւն ցոյց կուտան եւ չեն ըներ այն, ինչ որ պէտք է ընել այսպիսի միջավայրի մը մէջ, վառ պահելու համար հայկական ոգին»: Ցետոյ տեղի ունեցան բազմաթիւ երգեր, արտասանութիւններ եւ կատակախօսութիւններ, որոնք տեւեցին մինչեւ ուշ ատեն:

Կ. Խաչի անդամուհիները ներկաներըը հիւրասիրեցին թէյով, կարկանդակով եւ ուրիշ ուտելիքներով: Այդ տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը որուն մասնակցեցան բոլոր ներկաները, կոկիկ գումար մը ձգելով դպրոցին:

** Կ'իմանամ թէ այս տարի ուսմկավարներն ալ իրենց դպրոցը յանձնած են Հ. Տէրմոյեանի: Գնահատելով այս կարգադրութիւնը, կը յուսանք թէ յառաջիկային իրական համերաշխութեան մը պիտի յանգի դպրոցներու խնդիրը:

Գարուժի

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

3.— Թուրքիա կը գրաւէ Անատոլուի եւ Թուրքիոյ այլ շրջաններուն մէջ գտնուող գերմանական բոլոր երկաթուղին եւ միւս ձեռնարկները: Հաշտութեան համաձայնագրին միջոցաւ կ'ապահովուի այդ պարագան: Ցարմար կը գտնենք որ ստիպողաբար տեղեկութիւններ հաղորդուին Պոլսոյ մեր երեք դեսպաններուն.

Թալէաթ փաշա այս հեռագիրը կարդալէ վերջ ըսաւ ընկերներուն.

— Այս հեռագիրն ալ կը հաստատէ որ Թուրքիա իրաւունք ունէր ի նպաստ Գերմանիոյ պատերազմի մասնակցելու: Արեւմտեան Դաշնակից պետութեանց նպատակները բացորոշապէս կը հասկցուին այդ հեռագրէն: Բարձրագոյն Դրան իբրեւ կեր ցոյց կը տրուէր Թուրքիոյ մէջ գտնուող գերմանական ձեռնարկները: Այդ կերին շնորհիւ Թուրքիա վանդակի մէջ դրուելով չէր զգար թէ ինչ կորսնցուցած էր... հողային ու վարչական ամբողջականութեան պահպանման մասին սուտ եւ անճիշտ խոստումները կը շռայլուէին:

Այդ միջոցին Սազանով իր Պոլսոյ դեսպանէն ցնցող հեռագիր մը ընդունեց: Հեռագիրը 15 Օգոստոս 1914 թուականը կը կրէր: Վարչապետ Սաիտ Հալիմ փաշա, առանց մեր գիտակցութեան հասկացողութեան մը գալու առաջարկը կը ներկայացնէր Ռուսիոյ: Ահա այդ հեռագիրը.

— « Վարչապետ Սաիտ Հալիմ փաշայի մեզի հետ հասկացողութեան գալու կարծիքը որքան ալ անձնական հանգամանք ունենայ, կացութեան ծանրութիւնը եւ Գերմանիոյ ու Թուրքիոյ միջեւ գոյանալիք համաձայնութեան մը վտանգը նկատի ունենալով, կ'արժէ որ ուշադրութեան արժանանայ: Այսու ամենայնիւ պէտք կը տեսնեմ յայտնելու նաեւ որ Սաիտ Հալիմ փաշա թոյլ եւ անազդեցիկ մարդ մըն է եւ անոր անկումին պիտի յաջորդէ Էնվէր փաշայի դիկտատուրան: Այս իրողութեանց եւ պայմաններուն տակ Թուրքիոյ ի վնաս մեզի գործելուն առաջքը առնելու միակ միջոցը Էնվէրի կողմէ կատարուած առաջարկներու շուրջ վեր վար հասկացողութեան մը գալն է: Անմիջական կարգադրութեան մը անհրաժեշտութիւնը կը շեշտեմ»:

Երբ հարցուեցաւ Թալէաթ փաշային թէ որո՞նք են Էնվէրի կողմէ եղած առաջարկները, ան քիչ մը մտածելէ վերջ ըսաւ.

— Շատ լաւ չեմ գիտեր թէ որո՞նք էին այդ պայմանները, սակայն, Սազանովի 16 Օգոստոս թուականով Փարիզի եւ Լոնտոնի դեսպաններուն ղրկած մէկ հեռագրին մէջ նոյնութեամբ գրուած է: Ըստ այդ հեռագրին, Էնվէր հետեւեալ պայմաններով Ռուսիոյ միանալու առաջարկը ներկայացուցած է.—

1.— Կովկասեան ճակատի մեր զօրութերը եւ պիտի քաշենք:

2.— Թրակիոյ մէջ, Ռուսիոյ պիտի տրամադրենք բանակ մը: Այս բանակը պալքանեան ոեւէ պետութեան դէմ պիտի կռուի: Այդ պետութեանց հետ է նաեւ Պուլկարիա: Եթէ Պուլկարիա Ռուսիոյ դէմ պատերազմի մասնակցի, այս թուրք բանակը պիտի կռուի անոր դէմ:

3.— Թուրք բանակին մէջ գտնուող գերման մարզիչներ պիտի հեռացուին:

Իրենց այս ծառայութեանց փոխարէն Թուրքերուն հետեւեալ հատուցումները պիտի տրուէին...

1. Թրակիոյ մէջ Կիւմիւլճինայի երկաթուղին ամբողջութեամբ պիտի յանձնուի Թուրքիոյ:

2.— Եգէականի կղզիները Թուրքիոյ պիտի յանձնուին:

3.— Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ 5-10 տարուան դաշնագիր մը պիտի կնքուի:

Ռուսիա շատ չմօտեցաւ Էնվէրի այս առաջարկներուն: Ընդհակառակն Փարիզ, մեր գործին տարբեր աչքով մօտեցաւ եւ նայեցաւ: Այդ օրերուն Տէլքասէ արտաքին նախարար եղաւ: Ան Փարիզի ռուսական դեսպանին ըսաւ.

— Բարձրագոյն Դրան հետ կատարուած խօսակցութիւններէն դրական արդիւնք մը պիտի չգոյանայ: Այդ պատճառով եւ առանց ժամանակ կորսնցնելու ստեղծենք պալքանեան միութիւնը եւ զայն Թուրքիոյ դէմ գործածութեան մղենք:

Տէլքասէի մտածման համաձայն, Պուլկարիա Ցունաստանի օգնութեամբ Էնոս-Միտիա գիծը պիտի գրաւէր: Այս օգնութեան փոխարէն Ցունաստանի ալ պիտի տրուէր Նոյիբէնի շրջանը: Մենք ալ Պուլկարներու եւ Ցոյներու հետ գրաւած ըլլալով, Կովկասի մէջ Ռուսերը պիտի ընկղմէինք:

Թալէաթ փաշա վայրկեան մը լռութիւն պահելէ վերջ շարունակեց իր խորհրդածութիւնները.

— Կը տեսնենք որ հողային ամբողջականութեան դաւադրութիւնը պատրաստող Փարիզի դիւանագիտութիւնը կը մտածէր ճնշել մեզ: Ասկէ կը հասկցուի արդէն թէ, պատերազմի նախընթաց օրերը որքան վտանգաւոր էին մեր երկրին համար:

Այս միջոցին Անգլիոյ դիրքը շատ կարեւոր էր: Լոնտոն, հիմա, ինչպէս կը հասկցուի մեր ձեռքը գտնուող դիւանագիտական փաստաթուղթերէն, Ռուսիոյ Բ. Դրան հանդէպ ցոյց տըւած թայլութեններէն տեղեկութիւն չունէր: Լոնտոնի ռուսական դեսպանին 17 Օգոստոս թուակիր մէկ հեռագրին համաձայն, անգլիական շրջանակներ հետեւեալ կերպով կը մտածէին Թրքական խնդրին շուրջ.

(19) (Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բաց եւ մելանով:

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (29)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Երկար ու մանուածապատ յառաջաբանէ մը վերջ, Թէլօ Ցակոբը խօսքը կրկին հասցուց Զուլֆուռ բէկի սպանութեան յաջորդող դէպքերուն: Որպէս օրոցաւ համագիւղացի մը, պատմեց այդ դէպքէն վերջ Թէլօ Գեւոյի տան հետ պատահած դժբախտութիւնները, նահապետական օճախի աւերումը:

Շէրեան գետի մէկէլ ափին գտնուած բոլոր հողերը գրաւեցին Թափրաք Գալէ նստող բէկերը, իսկ Բրճոյի կեառւկի շուրջ գտնուող ձեր հայլախները՝ Ռաշիտ պէկը: Մինչեւ էս օր էլ անոր տղուն, Մուսթաֆա բէկի ձեռքն են այդ հայլախները: Ձեր մալերը այդ ժամանակ Բրճոյի կէառւկի շուրջը կը գտնուէին. Ռաշիտ բէկ իր զօլամներ ղրկեց որ ձեր ոչխարները խառնեն իր հօտերուն. էդ ժամանակ Տէրվիշ աղէն վրայ հասաւ, շատ խօսք-խորաթա եղաւ, քիչ մնաց արիւն թափուէր: Ռաշիտ բէկի մարդիկը երեք հարիւր գլուխ ոչխար ձգեցին Տէրվիշ աղուն, իսկ մնացած ութ հարիւրը իրենք քշեցին տարին: Ասլան բէկ, բոլորս ալ մահկանացու ենք, օր մը Աստծու դատաստանին առջեւ ջուղաբ պիտի տանք. չիտակ խօսելը լաւ բան է, Տէրվիշ աղէն որ ձեր մալին երեք հարիւրը քշեց, էդ արեց որ Փրղունեան անցնելէ վերջը ոչխարները հալալ տիրոջը յանձնէ, ինչպէս չէ՞, աւրատէր

— Հա՛, Աստուած գիտէ որ ղորդ կ'ըսես,— համաձայնեցաւ քահանան:

— Ասլան բէկիս սամ, — շարունակեց Թէլօ Ցակոբը, — Տէրվիշ աղէն կ'ուզէր լաւութիւն անէր ձեր տանը: Ասկէ վերջ, լուս իջնայ վեր Թէլօ Գեւոյի գերեզմանին, հէրդ կեանքը քեզ բաշխեց: Ո՞վ չգիտնայ, դուն գիտնաս, ողորմած ախպէրդ ոնց որ կենեկմարդ եղնէր, մալին միւլքին տիրութիւն չէր կրնայ ընել. Ձեր մալ միւլք չէ, փառք Աստծու, շատ ու շատ էր: Ինչ տարան քրտերը տարան, մնացած հողերը երկու տան բաւական էր:

Առիւծ Գեւոն աչքերը փռթաթէ մաշած կէտին յառած, առանց շարժելու առանց խօսելու, քարացածի նման մըտիկ կ'ընէր: Թափալ Սատանան երկար տարիներ ապրած ընկերոջ հետ կը զգար որ շուտով փոթորիկը պիտի փրթի: Կը զարմանար միայն որ Առիւծ Գեւոն այդքան կրնար համբերել:

— Ասլան բէկ, — շարունակեց Թէլօ Ցակոբը, — դու լաւ գիտնաս, որ քո ախրէր, Սարգիսը, գեղի բոլոր մնացած արտերուն չէ հըր կրնէ հասնի, ախոռ դարտակ, մշակներ չկային: Տէրվիշ աղի հէր Օսման աղէն, ձեր տան բարեկամն էր, ձեր աղ ու հացը կերած, ձէ շատ լաւութիւն արած...

— Հը՞, — յանկարծ նստած տեղէն շտկուելով հարցուց Առիւծ Գեւոն, — էդ ի՞նչ լաւութիւն է ըրած էդ քու Օսման աղէն, մէկ չէ գէդ ըսէ:

— Ցորի՞ կը հարցնես Ասլան բէկ, դու աւելի լաւ գիտնաս խըց գիս: Ուսուս Օսմանլու կռուի տարին ձեր տան հարստութիւն, ձեր մալ ի՞նչ կ'եղնէր, եթէ Օսման աղէն իր տուն չի տանէր, եթէ տիրութիւն չանէր: Մի՞ոդ է, ոնց քրտեր ու օսմանլու ասկէր թափեցան վեր Ալաշկերտու գիւղերաց, հայ գիւղեր աւերեցին, շատ չէ մարդ ըսպաննան: Ցորի՞ մոռնալ Օսման աղի ըրած բարութիւն: Էս բանս ողորդ չէ՞:

գիննա՞ս թէ էդ լաւութիւն ինչո՞ւ ըրաւ Օսման աղէն:

— Խաստուրայ աղէն էր Օսման աղէն, ձեր տունն չէ հացով, անունով տուն, սաղ Ալաշկերտու մէջ նմանը չկէր, Թէլօ Գեւոն չէ ոնց որ փաշա, խաթրով մարդ, Օսման աղէն չէ տէր կանգնաւ էնոր:

— Հէ՛յ, հէ՛յ Թէլօ Ցակոբ, պլպլան լեզուդ երկար է, միտքդ կարճ: Հիմա ականջ տուր իմ խօսքերուս: Ողորդ է ըսածդ, մեր տան մալ Օսման իր տուն տարաւ, մեր ոչխարներու հօտեր իր մարդիկ ղրկեց տէր կանգնաւ: Ցորի՞, Թէլօ Ցակոբ, յորի՞ մէկալ գեղացոց մալ, միւլք տարան քրտեր, գեղի մէջ շատ հայեր սպանուան, յորի՞ Օսման աղէդ մատ մատի չկպուց: Ցորի՞ Օսման աղէդ Թէլօ Գեւոյի տան բարութիւն ըրաւ, որ չես գիտնայ, ականջ տուր, ես քեզի ըսեմ: Իմ հէր, Թէլօ Գեւոն, որու առաջն քու Օսմանը իմալ որ հասարակ զօլամ եղնէր, բայց Օսման քիւրտ էր եւ շունը շան միս չուտեր.Հէրս կանչեց զՕսման իր կուշտ, գերեք հարիւր օսմանլու ոսկի գրաւ ուր ափին մէջ. Օսման չէ մեր սեւատաւար, մեր տան պղինձ, խալիչէք իր տուն ճամբեց: Մեր ոչխարաց հօտն չէ հայլախը կը գտնուէր, Օսման իր քրտերով անոնց չէ տիրութիւն պիտի ընէր: Երբ խաղաղութիւն եկաւ վեր մեր երկրին, էդ Օսման մեր ոչխարներուն կէս չէ, հազար ոչխար, պահեց իր բաժին. քէչ օրեր էին, հէրս բան չկրցաւ ընել: Հիմա հասկցա՞ր Թէլօ Ցակոբ, յորի՞ էդ քու Օսման աղէդ էդ լաւութիւն ըրաւ Թէլօ Գեւոյի տան: Հիմա ես չէ բան հարցնեմ, դու պատասխան տուր, գեղի Թէլօն ես, կը գիտնաս: Մեր հողերու թափուն վի՞ր անունով ի:

— Էդ չէ հարցնելո՞ւ բան ի, Ասլան բէկ, քու հօր, Թէլօ Գեւոյի անունով:

— Հա, էդ որ էդպէս է, էդ իմա՞լ մեր գեղի աղէն մեր հողերը զաւթեց:

— Ցորի՞ գէդ բան կ'ըսես Ասլան բէկ, դու լաւ գինաս որ Շէրեանայ էնդին եղած ձեր հողեր, Թափրաք Գալէի բէկեր զաւթեցին, մեր աղէն թիղ մը չէ հող չունի էն կողմ:

— Էս էդ բան լաւ գինամ, Թէլօ Ցակոբ, իմ խօսք Շէրեանի երկու ճղերու արէն ինկած հողերաց մասին է: Դուն չէ կ'իմանաս տէրտէր, մեր մեծ արտ, էն որու դէզեր էրուեցին առջի գիշեր, մեր վերի անջրդի արտ, մէկ չէ ջաղացքի արտ, որ մեծ խըց երկու արտ մէկանեղ, էն բաց գէս արտերուն ո՞վ տիրութիւն կ'անէ.

— Էդ տիրդ կ'առնես Ասլան բէկ, Օսման աղէն տիրութիւն ըրաւ էդ արտերուն. որ մեռաւ Տէրվիշ աղէն բանեցուց գէդ արտեր, էն չէ որ աղան… նեւսու, Հասան աղէն տիրութիւն կ'ընէ. քու Սարգիս ախպէր, դու գիտնաս, խեղճ մարդ, մէկ երկու կտոր հողով չէ խաբէ կ'ընէր: Դու որ եկար, վա՛ռք Աստծու, Հասան աղէն չէ, մենք չէ ուրախ ենք: Էն որ Հասան աղէն իր մօտ կանչեց պտէրտէր եւ զիս, ըսաւ. «դացէ՛ք, տեսէք Ասլան բէկին, իր հայրեան մալ իրան եղնի»:

Շար.

ՍԱՍԱՆ

ՏԽՐՈՒՆԻ

Զ. Ռ. Միութեան Լիոնի Մասնաճիւղի Վարչութիւնը կը ցաւէ իր ընկերներուն թէ ընկեր Վահրամ Զանտրեան մեռած է չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ

ԽՄԲ.— Ողբացեալ ընկերը, որ մօտ երկու տարիէ ի վեր կը տառապէր հիւծախտէ, ծանօթ էր իբրեւ գեղեցկաձայն երգիչ եւ սիրայօժար կը մասնակցէր մեր ազգ. եւ կուսակցական հանդէսներուն: Մեր խորին վշտակցութիւնը իր պարագաներուն:

** Այրի Տիկին Մ. Թէքէրեան, ողբացեալ ընկեր Գեղեցիկ Ցովհաննէսեանի քոյրը, դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր մէկ հատիկ զաւակը, Նուրհան, 23 տարեկան: Ուշիմ եւ համակրելի երիտասարդ մըն էր, աշակերտ՝ Վենետիկի Մխիթարեան վարժարանի:

Մեր ցաւակցութիւնները իր վշտաբեկ մօր, մեծ մայրիկին եւ բոլոր պարագաներուն:

ԱՆԳԼԻՈՅ աշխատաւորական կուսակցութիւնը 262.000ի դէմ 2.169.000 ձայնով քուէարկեց բանաձեւ մը, որ անհրաժեշտ կը դանէ Անգլիոյ վերազի-նումը։ Այս առթիւ 228.000ի դէմ 2.167.000 ձայնով մերժուեցաւ ուրիշ բանաձեւ մը, որ կ'առաջարկէր չընդունիլ բանակին եւ նաւատորմին համար պահանջուած վարկերը։ Կուսակցութեան ներկայացուցիչը աղաղակեց իր ճառին մէջ,— «Եթէ չզինուինք, անօթի պիտի մնանք պատերազմի պարագային»։

ՏԻԿԻՆ ԱՍԳՈՒԻԹ խնդրած էր առժամապէս ազատ արձակել զինքը, բայց Զօր. Միլլէրի փաստաբանները միջամտեցին եւ խնդրագիրը մերժուեցաւ։ Զօր. Միլլէրի անհետացման մասին կատարուած քննութիւնները որ եւ է արդիւնք տուած չեն մինչեւ հիմա։

ՆԻՍԻ շրջանին մէջ, գիւղի մը դպրոցին աշակերտները գաստղուել հաշակեցին։ Երբ ուսուցիչները դասարան մտան, աշակերտներուն տեղ գտան անոնց ծնողները ...

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ 9 պաշտօնեաներ մահուան դատապարտուեցան նոյն շրջանին մէջ, իբրեւ խափանարարներ։ Վերջին չորս օրերու ընթացքին 49 մահավճիռներ արձակուած են գաւառներու մէջ, միասին հաշուելով Անդրկովկասի 8 մահապարտները, որոնց գլուխը կը գտնուի վարչապետը։ Մուհամմէտ Ջօլկատ, Տաջատանի հանրապետութեան նախագահը եւ Թէրիմ Մահմէտովէկով, վարչապետը, պաշտօնանկ եղան իբրեւ «ժողովրդի թշնամիներ», ուրիշ խօսքով՝ անյատաղական

ՊԱՂՏԱՏԻ թերթերը ուժգնօրէն կը բողոքեն Պաղեստինի մէջ գործադրուած խստութեանց դէմ։ Թերթ մը գիտել կու տայ թէ «Անգլիա կ'ուզէ որ Պաղեստին հլու հնազանդ իր վիզը երկարէ, մորթուելու համար աշխարհակալութեան խորանին վրայ»— Պաղեստինի արաբական կոմիտէն լուծուած ըլլալով, նոր մը կազմուեցաւ Դամասկոսի մէջ, երեք արաբ երեւելիներով։

ՖԱՇԱԿԱՆ ԱՂՋԻԿՆԵՐԸ մասնաւոր դասընթացքի մը պիտի հետեւին ամբողջ Իտալիոյ մէջ, մարզուելու եւ ափրիկեան գաղթավայրերը երթալու համար։ Պիտի սորվին աշխարհագրութիւն, պատմութիւն, կրօնք, ինչպէս եւ տանտիկնութիւն, որպէսզի երթան ծառայեն, մաքուր պահելու համար իտալական արիւնը։

ՎԵՐԱՆՈՐՈՒԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻՆ

ՍԱՐՍԵԼԷՆ Գ. ԿԱՐՕ ԵՐԱՆԵԱՆ 50 ֆրանք կը նուիրէ վերքերաններու ֆոնտին, փոխան ծաղկեպսակի, Լեւոն Պալթնեանի մահուան առթիւ։

ԱԶԴ

ՍԷՆ ԺԷՐՕՄԻ (Մարսէյլ) Ս. Յակոբ Մեսրոպ եկեղեցւոյ հիմնադրութեան եւ անուանակոչութեան Ցրդ. տարեդարձի առթիւ, եկեղեցւոյ շինութեան սատարողներու, նաեւ բոլոր հայ նահատակներու հոգւոյն համար, վաղը, կիրակի հոգեհանգստեան պաշտօն ու մատաղի բաշխում պիտի կատարուի։

×

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ, Թարգմանչաց տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցիս։ Սկզբնաւորութիւն ժամերգութեան ժամը 8։ Ս. պատարագ՝ ժամը 10։ Ժամերգութեանց աւարտումէն անմիջապէս վերջ բանախօսութիւն օրուան տօնին առթիւ։

Կ. ԽԱՉԻ ՍՐԱՀԻՆ ՀԱՄԱՐ

Շնորհակալ նուիրատուութիւններն եղած են իսի լէ Մուլինոյի Կ. Խաչի սրահին բարեկարգութեան համար. (Ի. ցանկ):

Ս. Օտաեան, Լ. Թուլումճեան, Գ. Պալապանեան, Հ. Հանանալեան, Եր. Էմպատեան 100ական ֆր., Օ. Թաթեան, Յ. Արքահամեան, Յ. Ֆալլատեան, Մ. Գանտիլեան, Գ. Սերոբեան, Մ. Գէորգեան, Հ. Զբաղեան, Բ. Գլըճեան, Բ. Մարխաշեան Յ. Մինասեան, Ն. Դարբինեան, Լ Ղուկասեան, Յ. Ազարեան, Յ. Աւանեցեան, Մ. Տէրտէրեան, 50ական Ա. Գիրակոսեան, Յ. Գարակէօզեան, Հ. Մինասեան, Հ. Կամկամեան, Յ Սարաճեան, Յ. Ճապուռեան, Գ. Գաղանճեան. Ա. Կիրակոսեան, Ա. Փիրումճեան, Բենօ, Յ. Յովհաննէսեան, Օ. Քուրուեան, Յ. Գասպարի, Ռ. Գարաեան, Ն. Գըշիկեան, Տիկին Ա. Օտաեան 20ական, Խ. Ամիրեան 25, Տիկին Եահինեան 15, Գ. Ա. Դանիէլեան, Ա. Մարտիրոսեան, Հ. Թիթիզճեան, Խ. Քէօշկէրեան, Յ. Շիրվանեան, Փիլիպոսեան, Արթինեան, Տիկին Գափամաճեան, Տիկին Գարգիկեան, Օր. Ղազիկեան 10ական, Գ. Սահակ Ազարեան 100, Իսիի Երիտ. Միութիւն 400։ Գումար՝ 2210։ Ա. ցանկէն՝ 315, (Տես «Յառաջ» 14 Յուլիս)։ Ընդհ. գումար՝ 2525։

Ի դիմաց վարչութեան
ԿԱՐՄԻՐԽԱՉԵԱՆ

ՅՈՒՇԱՏԵՏ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Լիոնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, կիրակի, 10 Հոկտ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, գրադարանի սրահը։

ՕՐԱԿԱՐԳ.— Երջաբերականի ընթերցում։ Նոր վարչութեան ընտրութիւն. ընթացիկ խնդիրներ։

Զ. Ս Մ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Արքնուպլի Մասնաճիւղը հանդէս մը կազմակերպած է այս կիրակի կէսօրէ վերջ. Մանրամասնութիւնները անկւոյն վրայ

Այսօր, Շաբաթ, 9 Յոկտ. իրիկուան ժամը 8.30ին, Շան Կ'էլբէրի Թատրոնին մէջ կըընուալի երգիչ խումբը Լիոնի նաւաջաանոցի խումբին դէմ երգահանդէս մը պիտի տայ. երգախումբին մէջ կը գտնուի նաեւ Օր. Յովհաննէ Տէր Գէորգեան։

Հ. Մ. Ը. Մի մարսէյլի մասնաճիւղին գասախօսութիւնը այսօր, Շաբաթ, իրիկուան ժամը 9ին. կը դասախօսէ Վարդգէս Աբրահամեան։ Նիւթ՝ Ֆութպոլը։ Կը խնդրուի Ֆութպոլ խաղացող անդամներէն ներկայ ըլլալ։ Ալոյոնական մրցումներու սակբեշքանք բացուած է։ Փափաքողներ կը թող դիմեն Միութեան ժողովատեղին։

Հ. Յ. Դ.

Ժողովներ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ «Վարդանեան», «Մուրատ», «Մշօ», «Սէրգէյեան» եւ «Աշոտեան» խումբերու ընկերները 9 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին ակումբին մէջ։

Օրակարգ Զեկուցում կոմիտէի եւ ընտրութիւն.

ԳԱՆԵԼՕ - ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները Շաբաթ, 9 Հոկտ. ժամը 9ին իր ակումբին մէջ։

Կարեւոր օրակարգ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մուրատ» խումբի ժողովը 10 Հոկտ., կիրակի։ Ներկայ պիտի ըլլայ Ընկ. Վ. Համբարձումեան։

ՑԷՍԻՆԻ կոմիտէի անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի, 10 Հոկտ., առաւօտեան ժամը 9.30ին, սովորական ժողովատեղին։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԲՈԼՈՐ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷՆԵՐՈՒ ԵՒ ԽՈՒՄԲԵՐՈՒ
9 Հոկտեմբեր. Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին
Գրէպան Մարսէյլի ընդարձակ սրահին մէջ, (146. Chemin des Chartreux)
Կը նախագահէ Ընկ. Հ. ՍԵՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ
Կը բանախօսեն ընկերներ
ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒ ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Կ'երգեն՝ Օրիորդ ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԳԷՈՐԳԵԱՆ, ընկ. Ա. ՍԱՐԳՍԵԱՆ
եւ Օր. Մ. ՓԻՆԿՈՅԵԱՆ
Կ'արտասանեն՝ ընկերներ Գ. ՔԷՆՏԻՐԵԱՆ, Կ. ԹԻՒԹԻՒՆԵԱՆ, Մ. ԴԱՒԻԹԵԱՆ
Պիտի նուագէ՝ ջութակահար Գ. ՀԱՅԿ ԹՈՒԹԹՈՒՆՃԵԱՆ
(Թօնսէրվաթուարի Ա. մրցանակով)
Հանդէսը կը վերջանայ ճիշդ ժամը 11.45ին
Անձնկ 1, 4, 5, 11. 41 եւ 53 թիւ հանրակառքերը
ՏԱՄՍԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ 5 ՖՐԱՆՔ

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբին եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէի 10 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 9ին Գար Փիժոնիէի սրահին մէջ։

Կը նախագահէ Ընկ. Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
Կը բանախօսէ Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Գեղարուեստական հոխ բաժին։ Մանրամասնութիւնները տեղին վրայ։
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընկերահաւաքոյթ Առնուվիլի մէջ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Վարդան» ենթակոմիտէի հովանաւորութեամբ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ, այս Շաբաթ, 9 Հոկտ., ժամը 5էն մինչեւ կէս գիշեր Գ. Ն. Նիկողոսեանի սրճարանին մէջ։
Կը խօսի Ընկ. Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Երգ, արտասանութիւն, հայկական ժողովրդական պարեր։
Խնջոյքի մասնակցութիւն՝ մեծերու 10 Ֆր., փոքրերու 5 Ֆր.
Միայն հանդէսի մասնակցութեան մուտք 1 ֆրանք։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ 14 Նոյ.ին Salle Victor Hugoի մէջ։ Կը խնդրուի չխառնաձեւել։

Մարսիլիական կազմակերպութեանց ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Մշակութային Միութեան հովանաւորութեամբ, յառաջիկայ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28ին, կիրակի կէսօրէ ետք, Սալ Փրաթի մէջ, մեծ պատրաստութեամբ եւ արտակարգ շուքով պիտի տրուի նուագահանդէս մը՝ ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Պ Ալեմշահի։ Յանձնախումբս կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը եւ չխաչաձեւել զայն։

Le Gérant : V. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (40)

ԹՈՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Կարելի՞ է հաւատալ դրան

· Կարելի է ... պատասխանեց Վարդանը.

Երբ օդայի մէջ ճրագը վառուեցաւ, գիւղական սովորութեան համեմատ, խակոյն ընթրիք տուեցին. Այս գիշեր սեղանակից էին ծերունի հօր հետ նրա բոլոր վեց որդիները, որովհետեւ Թոմաս էֆէնտին այնտեղ չէր, եւ մի ուրիշ բարձրաստիճան հիւր չը կար, որի պատճառով որդիները համարձակութիւն չունենային սեղան նստելու։ Վարդանը տան տղայ էր համարւում, նոր հիւրին վրայ նայում էին որպէս մի մարդու վրայ, որ այնքանով եա պոհ պէտք է լինէր, որ այս գիշեր կուշտ փորով հաց էր ուտելու։

Ընթրիքի ժամանակ խօսք տեւեց անցաւ։ Վարդանը եւ նոր հիւրը համարեա չէին խօսում։ Իսկ ծերունին նոյնպէս խօսք հազիւ անգամ խօսք էր փոխում իր որդիների հետ։ Սեղանակիցների սրտերը լցուած էին զանազան տեսակ, միմեանից տարբեր զգացմունքներով։

Ծերունին կապալառուի վրայ էր մտածում, թէ նա դժգոհութեամբ հեռացաւ իր անից Հայրապետը զբաղուած էր Քիւրտ բէկով եւ Լալայի վիճակով. կրկին միտքն էր բերում Սառայի պատմութիւնը եւ մտածում էր, թէ ի՞նչ պէտք է անել։ Ծերունու միւս որդիները մտածում էին իրանց մշակութիւնների վրայ, թէ առաւօտեան ով ի՞նչ գործ պէտք է կատարէ։

Վարդանի գլխի մէջ պտըտւում էր Լալայի գեղեցիկ ուրուականը։ Իսկ նոր հիւրը, Աստուած գիտէ, թէ ինչ բանի վրայ էր մտածում . .

Երբ սեղանը հաւաքեցին, Ստեփանիկը բերեց իբրիքը եւ լագանը, իր ձեռքով ջուր ածեց, եւ սեղանային սովորութեան համեմատ, նրանք լուացին իրանց ձեռքերը, գոհացան եւ փառք տուին Աստծուն։

Ծերունին սկսեց ծխել իր երկայն չիբուխը, իսկ Գ. Դուդուկճեանը հանեց իր ծոցից մի գեղեցիկ պօրտսիգար, որ ամենեւին չէր համապատասխանում նրա հնամաշ հագուստին, եւ դուրս բերելով նրա միջից մի թանկագին սիգար, երկար եղունգներովը ծայրը կտրեց եւ սկսեց ծխել։ Փոքրիկ սենեակը լցուեցաւ հաւանեան ծըխախոտի անուշահոտութեամբ։ Երեւում էր, որ այդ մարդը մի ժամանակ զուրկ չէ եղել կեանքի վայելչութիւններից, իսկ այժմ հանգամանքները ձգել էին նրան մի տարօրինակ կեանքի մէջ։

Ընթրիքիցյետոյ խօսակցութեան առարկան Թոմաս էֆէնտին էր։ Վարդանը մանաւորապէս պատմել էր Գ. Դուդուկճեանին այդ մարդու մասին, եւ այդ պատճառով խօսակցութեան առարկան նրան բաւական ծանօթ էր։ Ծերունի Խաչօն խիստ քաղաքավարի կերպով նկատեց Վարդանին, թէ նրա այն օրուան վարմունքը էֆէնտու հետ անխոհեմ էր։

— Ես, տասց նա,— դու գիտես, որ քեզ չեմ ջոկում իմ այս եօթն որդիներից, նա ցոյց տուեց վեց որդու վրայ, որ նստած էին եւ Ստեփանիկի վրայ, որ կանգնած էր։

Ծերունին սովորութիւն ունէր միշտ եօթն որդիների անունով խօսել եւ նըրանց անունով երդուել, Ստեփանիկին եւս նրանց հետ հաշուելով, բայց չը գիտէր որ Վարդանին վաղուց յայտնի էր Ստեփանիկի աղջիկ լինելը։

— Այս եօթը որդիներիս արեւը թող վկայ լինի, եթէ սուտ լինեմ ասելու, շարունակեց նա — դու էլ իմ որդին ես, իմ տունը քո տունն է, գալիս ես, գնում ես, եւ որքան սիրտդ ուզում է, մնում ես։ Իմ դուռը քո առջեւ միշտ բաց է։ Բայց պէտք է գիտենաս, որ այստեղ ուրիշ երկիրների նման չէ, այստեղ Թոմաս էֆէնտու նման մարդիկը՝ մեծ մարդիկ են, շատ մեծ մարդիկ ... նրանք ինչ որ կամենան, կարող են կատարել։ Այս պատճառով, նրանց պէտք է ակամայ յարգել եւ երբեմն նրանց խօսքերի ու արարմունքների մասին պէտք է լռել ... Ի՞նչ կարող ենք անել։

« Մի չարագործի ձեռք, ասում է առակը, եթէ չես կարող կտրել, պէտք է համբուրես եւ գլխիդ վրայ դնես »։ Էֆէնտին, կարելի է, քեզ մի վնաս չը կարողանայ հասցնել, որովհետեւ այստեղացի չես, բայց մենք քո փոխարէն պիտի տուժենք նրա հասցրած վնասը։ Դու խօ լսե՞լ ես Թուրքի առածը. « էշէց վախեցաւ եւ սկսեց փալանին ծեծել »...

Ծերունու խօսքերը կրկին հաւաքեցին խնճի իծաները(*)։ Նա պատասխանեց.

—Թուրքերի վերաբերութեամբ մեր կողմի Հայերը մի լաւ առած ունեն, ասում են՝ «Թուրքին մինչեւ չը ծեծես, բարեկամ չի դառնայ»։ Ես Թոմաս էֆէնտուն Թուրքերից չեմ զանազանում, եւ շատ ցաւում եմ, թէ ինչո՞ւ նրան մի լաւ չը ծեծեցի, թէեւ նրա բարեկամութիւնը ինձ շատ հաճելի չէր կարող լինել։

Ծերունու երեսի խորշոմները աւելի կնճռուեցան, երեւում էր պատասխանը նրան դիւր չեկաւ։ Իսկ Ստեփանիկի դէմքի վրայ փայլեց մի պայծառ ժպիտ, որը չէր կարող չը նկատել Վարդանը։

Նա դեռ կանգնած էր ոտքի վրայ եւ որպէս տան փոքրիկը, սպասաւորութիւն էր անում։ Վարդանը հետաքրքրութեամբ նայեց նրա վրայ, մի եւ նոյն ժամանակ նրա մտքից անցան այս խօսքերը. « ահա միակ արարածը այս տան մէջ, որ համակրում է ինձ.. » որովհետեւ նա միայն է, որ զգացել է այդ գարշելի մարդու լրբութիւնը

— Դուք ինքներդ թոյլ էք տալիս այս տեսակ ցած, անբարոյական, նիրյաւ մարդերին բռնանալ ձեզ վրայ, շարունակեց Վարդանը աւելի տաք կերպով. — որովհետեւ նրանց բոլոր չարագործութիւնների առջեւ աչքերը փակած, համբուրում էք։ Ես հասկանում եմ, երբ Թուրքը, Քիւրդը Հային հարստահարում է, ճնշում է եւ նրա կենսական բոլոր ուժերը խլում նրանից, մահացնում է։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

(*) Իծաները փոխաբերական մտքով դրուի կամ չար ոգիների նշանակութիւն ունի ռամիկ ժողովրդի լեզւում։

ՅԱՌԱՋ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — DIMANCHE 10 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. [illegible]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ՍԵՒ ԳԻԾԵՐ

Անցեալ կիրակի փորձեցինք վերլուծել կարգ մը երեւոյթներ, որ ուղղակի կը սպառնան հայկական գիրքին եւ գրականութեան։ Ուրիշ խօսքով՝ բուն իսկ մշակոյթին։

Այդ առթիւ, յիշեր էինք պատճառներէն մէկը,— անտարբերութիւն մը ամարդի, որ շատերուն համար արժանիք մը դառնալ սկսեր է։

Դուք անոնց տուներուն մէջ կրնաք բազմաթիւ լաթակազմ կամ կաշեկազմ գիրքեր տեսնել, ընտիր գրադարանով մը, որոնք հպարտութեամբ ցոյց կը տրուին այցելուներուն։ Փորձեցէք հատորէն ալ փնտռել.— կամ ոչինչ պիտի կրնան ցուցնել եւ կամ պարտահարար պիտի յիշեն թէ երբեմն ունէին քանի մը հատ, չեն գիտեր ուր դրած են։

Մի մխիթարուիք, գիտել տալով թէ այս պարագան յատուկ է միայն սալոնականներու։ Ուրիշներ, աւելի բարեկամ համարուած բազմութիւններ ալ վարակուած են նոյն չունութեամբ, որ ստա կը յիշեցնէ ընտիր գործերու, չքեղ կարասիներու կամ աննախանձ գոհարեղէններու ցուցադրութիւնը։

Ի՞նչպէս կարելի է խափանել, գոնէ սահմանափակել այս յարաճուն չարիքը։

Անխնայ ծաղրելով եւ հարուածելով, նոյնիսկ վիրաւորելով։

Եթէ բոլորովին փճացածները չազդուին ալ, ուրիշներ կրնան սթափիլ։

Ի վերջոյ արժանապատուութեան խնդիր պէտք է դառնայ հայկական մշակոյթին զարգացումը, այսինքն անոր նիւթական ապահովութիւնը։ Հերի՛ք է որքան անպարծութիւններ ցուցադրեցինք անցեալի մասին, մեր ընթերցասիրութեան կամ գիտակցութեան մասին։

Անզօր իրականութիւնը կ'ըսէ թէ աղբիւրները, որ առողջ ժայռ էին, կը ցամքին հետզհետէ աւելի սրընթաց։

Այս ընթացքով, առատ մը կրնանք դառնալ իսկապէս «քիթապսըզ», մինչ ինքնահաւանութիւնը կը մղէ մեզ Ալպանացիներու կամ Թիւրքերու երեսին արձակել այդ բառը։

Քանի մը տարի վերջը, այլեւս ո՞վ սիրտ պիտի ունենար գրելու կամ տպելու, երբ կը տեսնէ որ ամէնէն չնչինոյն եւ տեւական ծանուցումն իսկ հազիւ կ'օգնէ 50 — 000 գիրք «տեղաւորելու»

×

«Ընթերցող հասարակութեան» մեղքերը թուած ատեն, չենք անտեսեր բուն իսկ «ուսումնական» կոչուած դասին սայթաքումները։

Կարելի է ըսել թէ խոնարհ խաւերը երբեմն աւելի նախանձախնդիր են, քան գրոց-բրոցները։ Ասոնք յաճախ անմէջ բանգիտութիւններով կը չքմեղացնեն իրենց անդգայութիւնը և ամբարտաւանութիւնը։ Եւ եթէ շրջանակ ունին, մթնոլորտ ալ կը ստեղծեն, մէկուն - միւսին կամ ամբողջ հայկական գրականութեան հանդէպ։

Իրենք իմաստակ, պատիւ կը սեպեն ուրիշներն ալ վարակել, սրճարանային ատեաններու մէջ։ Եւ կ'արձակեն վճիռներ որոնք ուրիշ բանի չեն ծառայեր, եթէ ոչ հասարակութիւնը պաղեցնել՝ ե՛ւ գիրէն ե՛ւ գիրքէն։

Այդ նոյն չարիքէն կը բխի միւսը,— հեղինակներու, գրագէտներու եւ բանաստեղծներու փոխադարձ վերապահումը, չըսելու համար բուն բառը։

Արդարեւ, դուք աւելի քիչ մտերմութիւն, համարում, կապակցութիւն պիտի գտնէք անոնց, քան ամէնէն խոնարհ արհեստաւորներուն եւ բանուորներուն միջեւ։

Տեսակ մը սառուցեալ գօտի հաստատուած է անհատէ անհատ, խմբակէ խմբակ, սերունդէ սերունդ։ Իրար խառնուած են միջակն ու համբակը, վաստակաւորն ու սկսնակը, իմաստակն ու իմաստունը, եւ ձիւթ կը ծամեն անկիւնէ անկիւն։

Եթէ երբեմն իրարու քով ալ կուգան, աւելի շատ «չափուելու» մտադրութիւնն է որ կ'ոգեւորէ զիրենք։ Միւսը՝ միջավայր ստեղծելու, արդար յաւակնութիւններ արժեցնելու տրամադրութիւնը շատ վերջը կուգայ։ Եւ ատոր համար ալ շուտ վրայ կը հասնի կազմալուծումը, որ եւ է ձեռնարկ փորձուած ատեն։

×

Դեռ ուրիշ երեւոյթ մը՝ այն գլխիկոր, կամ ձեռքերը փորին վրայ ծալլած գիրքն է, զոր կը ցուցադրեն մեր ուսումնականները, առ հասարակ։

Երէկ այդպէս էր, ուրիշ երկինքի մը տակ, երբ պաշտօնէութիւնը կամ վարժապետը բարեւի կը կեցնէին ամիրաներու, էֆէնտիներու եւ աղաներու առջեւ։

Անշուշտ շատ բան փոխուած է այսօր, գետինն ու երկինքն ալ հիմնովին փոխուած ըլլալով։

Եւ սակայն, դեռ կան, դեռ կան շատեր, որոնք իրենց կեցուածքով եւ շարժուձեւերով միշտ նոյն տպաւորութիւնը կը գործեն,— ստորադաս, արժանի գթութեան եւ ողորմութեան։

Անհրաժեշտ է արմատախիլ ոչնչացնել այս համոզումը, որ համբաւներ չինել տուած է աժեմ - չաժեմ ունեւորներու, զանազան [illegible] աղաներու։ Ոչինչ կարելի է շահիլ կարեկցութեան արժանի խեղճութիւն մը ցուցադրելով, ուղղակի կամ անուղղակի։

... Ատոմ եղանք ցիրուցան, պարզելով համատարած ողբերգութեան մը զանազան երեսները։

Կ'ուզէինք որ ուրիշներ ալ արտայայտուէին։ Հարկ է նախ վէրքերը ճանաչել, դիւրացնելու համար դարմանը։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆ ԱԼ ՍԵՒ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ԱՇԽԱՐՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

Միեւնոյն ատեն կը պանծացնէ Անգլիոյ աննախընթաց վերազինումը

Գ. Չէմպըրլէն, ուրբաթ օր շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ պահպանողական կուսակցութեան տարեկան համագումարին առթիւ, եւ իբրեւ պատասխան նախագահ Ռուզվէլթի բանախօսութեան։

Անգլիոյ վարչապետը գոհունակութեամբ ողջունելով Գ. Ռոզվէլթի կոչը՝ հաւաքական գործունէութեան համար, իր կարգին շատ մռայլ գոյներով նկարագրեց աշխարհի քաղաքական կացութիւնը։ Բացատրեց թէ երկու մեծ պատերազմներ կը մղուին, առանց պատերազմի յայտարարութիւն եղած ըլլալու. մէկը՝ Հարաւ. Սպանիոյ, միւսը՝ Հեռաւոր Չինաստանի մէջ։ Եւ զայրոյթով գիտել տուաւ թէ երկու պատերազմներն ալ աչքի կը զարնեն ամբարիշտ օդանաւերու գործածութեամբ։ «Երկու պարագաներուն մէջ ալ ոչ - զամիկներ, այրեր, կիներ եւ մանուկներ կը սպաննուին եւ կը խոշտանգուին օդային գործիքներով։ Անգթութիւնը եւ բարբարոսութիւնը, ոչ - զամիկներու յօշոտումը եւ մահը, սովը եւ թշուառութիւնը անխուսափելի հետեւանքներն են արդի պատերազմներու։ Մարդկութեան դէմ գործուած իրական ոճիրը սակէ անդին ալ կ'անցնի, քանի որ մարդիկ բռնութեան կը դիմեն հակառակ հանդիսաւորապէս ստորագրուած յանձնառութեանց, առանց նոյնիսկ խաղաղ քննութեան մը եւ բանակցութեանց ենթարկելու իրենց վէճերը»։

Շեշտելէ վերջ թէ Սպանիոյ պատերազմը քանի կ'երկարաձգուի այնքան խոր մտահոգութիւն կը պատճառէ, ուրախութեամբ յիշեց որ Իտալիա հաւանած է գործակցիլ Միջերկրականի հսկողութեան։ Ցետոյ ըսաւ թէ էական պատասխանի կը սպասենք Իտալիայէն. բայց եւ ջերմապէս կը յուսամ թէ այդ պատասխանը պիտի օգնէ աւելի մեծ ներդաշնակութիւն հաստատելու մեր միջեւ։ Եթէ յաջողինք իրական յառաջդիմութիւն մը կատարել սպանիական հարցին մէջ, ճամբան պիտի բացուի այն խօսակցութիւններուն համար որ Մուսոլինիի եւ իր միջեւ փոխանակուած նամակներուն նիւթը կը կազմէր»։

Ցետոյ նորէն ծանրանալով քաղաքական կացութեան վտանգներուն վրայ, Գ. Չէմպըրլէն ազդարարեց.

— «Մինչեւ որ աշխարհ վերագտնէ իր առողջութեան մէկ մասը, Բրիտանիա պիտի շարունակէ իր սպառազինութեանց զօրացումը։ Մեծ գործարանները կ'արտադրեն հզօր օդանաւեր, որոնք աննախընթաց են իրենց յօրինուածքով եւ սպառազինութեամբ։ Բօղարկեալ գործարաններ, օդանաւային հաստատութիւններ հիմնուած են 5 — 6 վայրերու մէջ ուր 12 ամիս առաջ ուրիշ բան չկար եթէ ոչ խոպան գետին։ Վերջին երկու տարիներու ընթացքին, եռապատկուած է մեր գործարաններուն արտադրութիւնը։ Անշուշտ ողբալի տխմարութիւն է մեր դրամը վատնել կործանման գործիքներու վրայ, փոխանակ յառաջացնելու մեր կեանքի բարւոքման։ Բայց, հարկադրուած ենք այդպէս շարժիլ։ Ինչ որ այսօր տեղի կ'ունենայ Չինաստանի մէջ, կը ցուցնէ թէ այդպիսի արհաւիրքներու դէմ պաշտպանութիւնը աւելի թանկագին է քան ուրիշ որ եւ է բան»։

Իտալիոյ ժխտական պատասխանը

Երէկ պիտի յանձնուէր Իտալիոյ ծանուցագիրը՝ իբրեւ պատասխան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հրաւէրին։

Ինչպէս կը նախատեսուէր, պատասխանը ժխտական է, եւ ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան պատերազմիկի հանգամանքը, կամաւորներու խնդիրը քննելէ առաջ։ Ցետոյ պայման կը դնէ որ Գերմանիա մասնակցի որ եւ է բանակցութեան։ Ծանուցագիրը կ'ըսէ թէ վերջին դէպքերը որ եւ է պատճառ չեն ցուցներ փոխելու Իտալիոյ քաղաքականութիւնը։ Ցետոյ գիտել կուտայ թէ Իտալիա կամաւորներու Սպանիա մեկնումը արտօնեց կարմիրներու զանգուածային զինուորութենէն շատ վերջը, երբ օտար կամաւորներ, մասնագէտներ, կազմակերպիչներ, քաղաքական գործակալներ կը ղրկուէին։ Եւ վերջապէս ծանուցագիրը կը պնդէ որ Սպանիոյ վերաբերեալ բոլոր խնդիրները քննուին Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ։

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

«Արաբական թերթերը կը գրեն թէ կուսակցութեան նախագահը՝ Ճէմիլ Հիւսէյնի Երուսաղէմէն Դամասկոս գացած է, նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծելու համար։ Նոյն թերթերուն համաձայն, Սուրիոյ մարզպանը պահանջած է արգիլել անոնց գործունէութիւնը Պաղեստինի կառավարութեան դէմ։ Միւս կողմէ, կոչ մը ուղղուած է արաբ ժողովուրդին, հրաւիրելով կամիտէին նախագահ ընտրել Րագըպ պէյ Նաշաշիպին, Երուսաղէմի նախկին քաղաքապետը, որ թունդ հակառակորդ է միւֆթիին։ Ցայտարարութիւնը ընդդիմանալով հանդերձ Պաղեստինի բաժանման, կ'ըսէ թէ Նաշաշիպիի կուսակցութիւնը պատրաստ է բանակցելու որ եւ է անհատի կամ հաստատութեան հետ, հարցին լուծման համար։

*** Ուրբաթ օրէն ի վեր, արտասահմանէն Պաղեստին ղրկուած բոլոր թերթերը գրաքննութեան կ'ենթարկուին։

*** Րագըպ պէյ Նաշաշիպի յայտարարութիւն մը հրատարակած էր, բայց ոստիկանութիւնը գրաւեց, արգիլելով հրատարակել մամուլին մէջ։ Ցայտարարութիւնը ցաւ կը յայտնէր վերջին ձերբակալութեանց եւ աքսորներուն առթիւ, լռութիւն պահելով Երուսաղէմի միւֆթիին պաշտօնանկութեան մասին։

Երկու Արաբներ սպաննուեցան Եաֆայի մէջ։ Իսկ 17 արաբ երեւելիներ ձերբակալուեցան, երբ կը փորձէին Լիբանան փախչիլ։

*** Իրաքի կառավարութիւնը պաշտօնական ծանուցագիր մը յանձնեց Պաղեստինի անգլիական գործակատարին, բողոքելով ձեռք առնուած խստութեանց դէմ։

»»»» • ««««

ՍՈՒՐԻԱ-ԼԻԲԱՆԱՆԻ մարզպանը որոշում մը հրատարակեց, որուն համաձայն Լիբանանի հանրապետութեան նախագահը պաշտօնի վրայ պիտի մնայ վեց տարի, սկսեալ իր ընտրութեան թուականէն։ Այս որոշումով, որ համա-
վեց տարի, սկսեալ իր ընտրութեան թուականէն։ Այս որոշումով, որ համա-
ձէի պաշտօնը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՓԱՌՍ ԻՇՈՒՆ

«Խորհ. Հայաստան»ի մէջ, յօդուածագիր մը, հայհոյելու համար արտասահմանի փաշիստներուն՝ զանոնք կ'անուանէ «երանելի աւանակներ»։

Կոմունիստներուն գործին չեմ ուզեր խառնուիլ, թող հայհոյեն ինչ ձեւով որ կ'ուզեն, որո՛ւ որ կ'ուզեն,— բայց էշ անուանել փաշիստները կամ կոմունիստները՝ կը համարիմ առնուազն սրբապղծութիւն։

Ես շատ կը սիրեմ Շարլ Սիլվէսթրի յօդուածները «Թան»ի մէջ,— մարխամանոյշ լեզուով մը կը նկարագրէ գիւղական կեանքը։ Անցեալ տարի կը խօսէր էշերու մասին։ Տեսէք թէ ի՛նչ կը գրէր.

— «Սովորութիւն է էշ անուանել խելքէ - պակաս մարդիկը իբրեւ անարգանք, բայց սխա՛լ է, էշը շատ լաւ գիտէ իր ըրածը։ Տղեկ եւ ծոյլ աշակերտ մը շատ հեռու է էշ մը արժելէ։ Եթէ կը կարծէք թէ ամէն խելքէ - պակաս երկար ականջ կ'ունենայ, դուք շատ քիչեր պիտի գտնէիք որ այդտիկ ականջ ունենային, կ'ապրինք երկար ականջներու անտառի մը մէջ։ Դարերէ ի վեր էշը ազնիւ եւ ծառայիչ է համեստութեամբ։ Այսօր գիւղացիներ կան, որոնք չեն կրնար ապրիլ առանց էշու մը բարեկամութեան։ Եւ յետոյ էշը գիւղացիներուն օգաչափն է, առածը կ'ըսէ. «էշն որ վրայ ցատկէ. վաղն առաւօտ կ'անձրեւէ»։ Ոմանք գէշ երաժշտութիւն մը կը նմանցնեն էշուն ձայնին,— չեմ ըսեր թէ էշը երաժիշտ մըն է կամ սոխակ մը, բայց Արկադեան սոխակներուն (էշերուն) ձայնը սիրողներ շա՛տ։ Եւ ի՛նչ զուարթութիւն կը ստեղծէ։ Ուրիշներ էշը կը քննադատեն, կ'ըսեն թէ յամառ է։ Բայց պայտողներ, էշը իր յամառութիւնը ցոյց կուտայ՝ հասկցնելու համար թէ կը սիրէ անկախութիւնը, չուզեր բոլորովին գերի երեւնալ։ Դուք տեսա՞ծ էք էշուն աշխատասիրութիւնը,— ի՛նչ հպարտ քայլուածքով կ'անցնի քաղաքին մէջէն, արագօրէն տոտիկ փոխելով եւ ականջները բացած ինչպէս իր ազգային դրօշները»։

Իշուն համար պաշտպանողական մը գրած ատենս հարկ կը համարիմ քանի մը վկայութիւններ բերել պատմութեան։

Աստուածաշունչը կը վկայէ որ էշը պատուական կենդանի մըն էր Եբրայեցւոց մօտ։ «Ձերմակ էշու վրայ նստող» բացատրութիւնը (Գիրք Դատ. Գլ. Ե. 10) կը նշանակէ ազնուական,— արդարեւ միայն ազնուականները էշ կը նստէին եւ ազնուական ընտանիքներու մէջ սովորութիւն էր իրենց ծնած զաւակներուն չափ էշ ունենալ։ Դատաւորաց գրքին մէջ (Գլ. Ժ. 4) գրուած է թէ Գաղաադացի Յայիր երեսուներկու զաւակ ունէր, «որ հեծանէին յերեսուն եւ երկու յովանակս», (յարգելի Տարազ, մեր աղուոր գրաբարը ինչո՞ւ տեղ մը «յովանակ» կը գրէ, ուրիշ տեղ մը «աւանակ»)։

Էշը մեծ պատիւ կը վայելէր նաեւ Հռովմայեցիներուն մօտ։ Սքանչելին Վիրգիլիոս, իր *Մշակականքին* մէջ, կը նկարագրէ թէ ի՛նչպէս գիւղացիները էշով ձէթ ու միրգ կը փոխադրէին քաղաք, իսկ վերադարձին՝ մարմար ու քծուար, (մեր Բագրատունին, յարգելի՛ Տարազ, գրաստ Աշանակութեամբ՝ կրմուղ է թարգմաներ **agitateur**, որ պարզապէս ձիավար կամ իշավար կը նշանակէր՝ երէկ, մինչ այսօր ... ամբոխավար)։

Ցիշե՞նք Հայնէն որ կ'ըսէ.

Օ՜, ի՛նչ մեծ երանութիւն է ըլլալ աւանակ,
Երկարականջներու զաւակ,
Բոլոր տանիքներէն
Գոռալ ամէնուն՝
Թէ ես կը պատկանիմ էշերու ցեղին։

Օրինակ մըն ալ մեր գրականութենէն։ Սեբաստիոյ հայ ժողովրդական բանահիւսութեան մէջ կայ վկայութիւն մը թէ հայ գիւղացին ի՛նչքան կը սիրէր անասունները, նոյնիսկ սատկած էշը, որուն արժէքը անհատանելի։

Ագուէր եզաւ,
Էշս մեռաւ։
Կաշին աղուէր
Կարպետ կ'ըլլայ,
Աչքը աղուէր
Հէյլի կ'ըլլայ,
Բերանն աղուէր
Ջաղացք կ'ըլլայ.
Ծրունքն աղուէր
Գաւթոն կ'ըլլայ.
Ագիքն աղուէր
Աւել կ'ըլլայ.
Ձեռքը աղուէր
Մաշա կ'ըլլայ,
Փիփը աղուէր
Դգալ կ'ըլլայ.
Գլուխն աղուէր
Թոխմախ կ'ըլլայ։

Եզրակացնեմ.— Խորհ. Երկրի քաղաքացիները բաւական չեն գիտեր երբ կ'անարգեն էշը, լծէի չափ պրոլետար այս համեստ կենդանին։ Վկա՛յ վերիերգը, էշը սատկած կամ ողջ՝ անպայման պիտանի կուգայ բանի մը։ Այսպէս, երկարականջներու հսկայ բազմութեան մը առջեւ, Ստալին կրնա՞յ անպատիժ գնդակահարել երկրին ամենէն թանկագին զաւակները, մտաւորական թէ գիւղորական։

ԱՐԱՁ

ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՀՍԿՈՂՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

«Մաթէն» ամէն օր արծարծելով կասկածելի օտարականներու խնդիրը, կը գրէ թէ ամէն տարի 60000 օտարականներ Ֆրանսական հպատակութիւն կը խնդրեն։ Ընդունելով հանդերձ որ Ֆրանսայի բնակչութեան վիճակը անհրաժեշտ կը դարձնէ լայնամիտ քաղաքականութեան մը հետեւիլ, քաղքենի օրկանը աւելի քան երբեք ստիպողական կը գտնէ հպատակութիւնը մերժել կասկածելի օտարականներու։ Այս առթիւ նորէն ուշադրութիւն կը հրաւիրէ օտարականներու խուժումին վրայ։ Այսպէս, Իտալացիները 451000 էին 1921ին, իսկ 1931ին անոնց թիւը բարձրացած էր 808000ի։ Նոյն ժամանակաշրջանին, Լեհերուն թիւը 46000էն բարձրացած է 508000ի, Սպանիացիներուն թիւը՝ 255000էն 352000ի.

Գալով հպատակութեան, 1914էն առաջ քանի մը հազարի կը հասնէր խնդրարկուներուն թիւը. 1931ին 35.000 էր, 1934ին՝ 45000, 1935ին՝ 65000։ Այդ թուականէն ի վեր, ամէն տարի միջին հաշուով 60000 խնդրագիրներ կը քննուին։ Այս միջոցին սեղանի վրայ կան 45000 թղթածրարներ, որոնք հաւանաբար պիտի կրնան քննուիլ երբ իրաւասու պաշտօնատունը փոխադրուի իր նոր կեդրոնին մէջ։ Դիմողները մեծ մասով Իտալացիներ, Լեհեր եւ Սպանիացիներ են։ «Տեղն է հարցնել, այսօր աւելի քան երբեք, թէ անոնց մէջէն քանի՞ հոգի արժանի են Ֆրանսացի դառնալու»։

Այսօրուան նահանգային ընտրութիւնները

Այսօր, կիրակի, տեղի կ'ունենան նահանգային եւ շրջանային խորհուրդներու ընտրութիւնները, որոնց արդիւնքը մեծապէս պիտի ազդէ երկրին քաղաքական եւ մանաւանդ տնտեսական կացութեան վրայ։ Պիտի ընտրուին 3500 անդամներ, 1509ը՝ նահանգային, 1991ը՝ շրջանային։ Թեկնածուներուն մէջ կը գտնուին աւելի քան 260 երեսփոխաններ կամ ծերակուտականներ եւ 15 նախարարներ։ Ընկերվարականները 230 թեկնածուներ ներկայացուցած էին

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ.- ՄԱՐԴԸ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ. Գրեց՝ ՎԱՐԴԳԷՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Առձեռն աղօթագիրքի պէս սիրուն գիրք մը: 320 էջ: Երեք լուսանկարներ Թումանեանէ եւ ծաղրանկար մը։ Նմոյշ մը ձեռագրէն: Մաքուր տպագրութիւն: Կողքին վրայ խորհրդապատկեր մը:

Եւրոպական գրականութեան մէջ, վերջերս, սովորութիւն դարձաւ պատմել մեծ մարդոց եւ մեծ գրագէտներու կեանքը ոչ թէ չոր կենսագրութիւն մը տալու ձեւով, այլ այնպէս մը որ գործը կը դառնայ տեսակ մը vie romancée, — այս ձեւը, կենսագիրներուն մօտ, կը մատնէ մտահոգութեան այլազանութիւն եւ պրիսմակի տարբերութիւն: Էմիլ Լուդվիկ եւ Սթէֆան Ցուայգ, օրինակ, վերլուծական եղանակ մը ունին ինչպէս Էմիլ Լովրիէր եւ Ֆրանսուա Փորշէ, Վիքթոր Ժիռօ եւ Տիւմէնիլ, իսկ եթէ Սէրժ Փէրսքի որոշ չափով մը տակաւին հաւատարիմ կը մնայ նոյն ուղղութեան, Վ. Պաչ բոլորովին կը հեռանայ այդ խումբէն, —այս վերջինին մօտ քնարերգութեան մը պէս է իր տուած կենսագրութիւնը, որովհետեւ չի վիպեր, այլ կ'երգէ կարծես:

Վարդգէս Ահարոնեան կը կանգնի այս խումբին ճիշդ մէջտեղը,— ոչ կ'երգէ, ոչ կը պատմէ, այլ կը գրուցէ, եւ իրա՛ւ, հաճելի, շատ ու շատ քաղցր զրոյց մըն է իր տուած կենսագրութիւնը: Կը զգուշանայ քննադատելէ, բայց ոչ մէկ փաստ կը թողու ստուերի մէջ,— առջեւ ձգելի Թումանեանը, այնպէս ինչպէս որ է: Այս ձեւը, Ֆրանսական գրականութեան մէջ, կը կոչուի présentation, ու դուք ձեր առջեւ կը տեսնէք Լոռեցի բանաստեղծը, իր ժպիտով, որ հասուն կեռասի չողն ունի, իր բարութեամբ, որ մշտահոս առուի մը կարկաչը կը յիշեցնէ, ու վերջապէս Թումանեանը իր եւրոպական օճիքով եւ տրեւիզեան գունաւոր փիչերազգեստով:

Ի՜նչքան հարուստ է այս գիրքը դրուագներով, որոնք պիտակն քննադատութեան համար— գեռ ի լինելութեան, մեր մէջ— պիտի ծառայէին թանկագին աղբիւր: Իրա՛ւ. թէ այսպէս սրուէր մեզի կեանքը մեր բոլոր մեծ գրագէտներուն ու գործիչներուն: Առանց վերլուծումի, առանց վերադնահատութեան փորձի, այդ աշխատանքին համար անհրաժեշտ է ժամանակի որոշ հեռաւորութիւն, որ աւելի եւս կը հասունցնէ պիտակն քննադատութեան աշխատանքը:

×

Թումանեան ծնած է Դսեղ, 1869ին: Քանի մը տարի՝ Ներսիսեան դպրոց, ապա կը դառնայ աշակերտ բնութեան մեծ դպրոցին: Հայր նահապետական մեծ ընտանիքի մը, (ունէր տասը զաւակ), հոգեւին կապուած իր տզոց ճակատագրին, հոգ չէ թէ չփոխէր անունները.

— «Ախպէ՛ր, է՛նքան շատ են որ ...» Ամէն անգամ որ կը վերադառնայ շուկայէն, կօշիկ կամ գլխարկ՝ բան մը պիտի գնէ անպայման, եւ առանց չափի,— «մէկն ու մէկի ոտքին կը գայ», «ախպէ՛ր, է՛նքան շատ են որ...»,

Թիֆլիզի ամէն մէկ թաղային վարժարանի մէջ աղջիկ մը կամ մանչ մը իրմէ:

Ջուարթ, չէնչող մարդ, «Ամենայն Հայոց Թամադա», առանց բիծի չէր ներկայանար սակայն իր նկարագրին պատմութեանը: 1909ին, երբ Կովկասի մէջ հալածանքի ենթարկուած էին հայ մտաւորականները, Պոլսոյ հայ մտաւորականները բողոքի բուռն ցոյցեր կատարեցին ռուսական կառավարութեան դէմ: Եւ ահա «Պոլսում տեղի ունեցած բողոքների եւ հակառուս ցոյցերի դէմ ծառացաւ Յովհ. Թումանեանը, որ ցասմնալից մի յօդուած գրեց Թիֆլիսի «Հորիզոն» թերթում: Յօդուածի իմաստը այն էր, որ Հայերը գոհ են ռուս կառավարութիւնից եւ որ բռնութեան ու հալածանքների մասին խօսելու, բողոքելու իրաւունք չունեն Թուրքիայում ապրողները, քանի որ Թուրքիան միշտ եղել է բռնութեան երկիր: Ակներեւ էր, որ դրանով Յովհ. Թումանեան ուզում էր ցոյց տալ ռուս կառավարութեան, թէ ինքը բարեյոյս հպատակ է, եւ այդպիսով հեշտացնել իր պաշտպանութիւնը դատարանի առջեւ: Նոյն ընթացքը բռնեց Թումանեանը նաեւ Սենատի առեանի առջեւ»:

Քննադատելի կը գտնենք Թումանեանը նաեւ հայ-թաթարական կռիւներու ընթացքին իր դիրքով: Քննադատելի կը գտնենք դինքը, դարձեալ, բոլշեւիկեան տպաւորութեանց հերքմանին իր ընթացքով: Այս բիծին մասին խօսելով, Վարդգէս Ահարոնեան, որքան Թումանեանի համակիր նոյնքան անաչառ, կը գրէ.

— «Քաղաքական աշխարհահայեացք, տեսակէտ՝ բառի լայն իմաստով՝ Յովհ. Թումանեանը չունէր: Իր քաղաքական տեսակէտը — եթէ միայն այդ կարելի է տեսակէտ անուանել — այն էր, ինչ որ հարիւր տարի առաջ ձեւակերպել էին Քանաքեռի քէդխուդան եւ տէրտէրը Խ. Աբովեանի Վէրք Հայաստանիի մէջ՝ — «Թող Աստուած Ռուսի Թուրը կտրուկ անի, մենք էլ Նրա շուաքի տակ ապրենք»:

Բայց այսպիսի Հայեր ունէինք նաեւ Պոլսոյ մէջ...:

Յովհ. Թումանեանի «քաղաքական» ուղեգիծը աւելի յստակ ցոյց տալու համար, այստեղ կ'արտատպեմ իր մէկ նամակը, զոր ան գրկած էր Թիֆլիզէն Երեւան, իր զաւակներուն, 18 Դեկտ. 1920 ին —

« Աշխէն ջան, Մուշեղ ջան եւ Համլիկ ջան.

Հիմա էդտեղ երեւի ինձ շատ էք յիշում, այսինքն իմ յղացածները, որ գրում էի եւ ասում, որ ՄԵՐ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ Է ԵՂԵԼ ԵՒ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻՑ ԷԼ ՊԻՏԻ ԼԻՆԻ:

Մնաց, այսինքն ՄԵՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, ՑՈՅՑ ՏՈՒԵՑ ԻՐ ԿԱՏԱՐԵԱԼ ԱՊԻԿԱՐՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՍՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄԻՑ: ՃՇՄԱՐԻՏ Է, ԱՄԲՈՂՋ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ԵՍ ՀԱՅՀՈՅՈՒՄ ԷԻ ԱՄԷՆ ՄԷԿԻՆ ՆՐԱՆՑ, ԲԱՑԻ ԲԱՆԻՑ ԴՈՒՐՍ Է ԳԱԼԻՍ՝ ՆՐԱ ՏԱՍՆԵՐՐՈՐԴ ՄԱՍՆ ԷԼ ՉԵՄ ԻՄԱՑԵԼ, ԻՆՉ ՈՐ ԿԱՏԱՐՈՒԵԼ Է ԵՂԵԼ ԵՒ ԻՆՉ ՈՐ ԱՅԺՄ ՊԱՏՄՈՒՄ ԵՆ ԻՐԵՆՔ — ՓԱԽԱԾ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐԸ:

Վերջապէս դարձաւ Ռուսաստանի ձեռքով, էն էլ Նոր, ազատ Ռուսաստանի: Ի հարկէ, դեռ անցողական դրութիւն է, յեղափոխական շրջան— կարող են կոշտութիւններ պատահել, բայց այս ժամանակամիջոցն կ'անցնի, կարգը կը գայ եւ ամէն բան շատ լաւ կը լինի:

Որովհետեւ բոլշեւիկների եւ իմ բարեկամութիւնը — Մոսկուայից սկսած մինչեւ Երեւան—սիրտ է եւ ՑԱՑՏՆԻ ԵՄ ԻՐԲԵՒ ՀԱՄՈԶՈՒԱԾ ՌՈՒՍՈՖԻԼ — Էդ ամէնի վրայ յենուելով մի դիմում եմ անում Ռեւկոմին եւ Լէնինին (էն էլ ուրիշ) ու իհարկէ է ընդհանուր շահերն ունենալով ի նկատի:

Ռեւկոմի մեծ մասին ծանօթ եմ անձամբ, շատ լաւ մարդիկ են: ԵԹԷ ՏԱՃԻԿՆԵՐԻ ՀԵՏ ՄԵԶ ՀԱՇՏԵՑՆԵՆ — ՇԱՏ ԼԱՒ ԿԸ ԼԻՆԻ:

Թէեւ առանց սրան էլ համոզուած եմ, բայց էլի ասում եմ — իմացած եղէք, որ էդ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԴԷՊՔԵՐԸ ՊԱՏԱՀԱԿԱՆ ՉԵՆ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՂ ԸՆԹԱՑՔՆ Է, ՄԵՐ ԱԶԳԱՆ, ԻՆՉՊԷՍ ԱՍԵԼ ԵՄ ՄԻՇՏ ԵՒ ԴՈՒՔ ԷԼ ԳԻՏԷՔ, ԿԱՊՈՒԱԾ Է ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՀԵՏ, իսկ Ռուսաստանն ինչքան ազատ — էնքան լաւ, թէ՛ մեզ համար, թէ՛ աշխարհքի:

Հիմի ամէն մարդ հանգիստ կը քնի իր տանը եւ կ'իմանայ, որ էլ կոտորածի վտանգ չկայ եւ մի լայն կուլտուրական կեանք կը սկսուի: Թէ չէ էն վանդակում — դրանց էլ միշտ մի կարաբէքիր — նրանց էլ էդ տեսակ ապիկարներ ու անբարեխիղճներ — ի՞նչ եմ անելու:

Այժմ միայն մի բան է պէտք — որ հանգիստ անցնի ամէն բան եւ խաղաղ ու խաղաղ:

Նամակս շատ կցկտուր դուրս եկաւ որովհետեւ յանկարծ իմացրին եւ պէտք է շտապ գրէի եւ յանձնէի:

Թումանեանի այս «քաղաքականութեան» մասին — հետաքրքրական նիւթ — կարելի էր գրել երկա՜ր, հին ու նոր վկայութիւններով, քաղուած՝ պանդագան մտաւորականներէ:

Ամենայն Հայոց «Թամադան» իր ազգային քաղաքականութիւնն ալ վարած է «Թամադայի» ձեւով, ոչ աւելի: Արդարութիւնը կը պահանջէր որ շմոռցուէր Թումանեանի մեղքը, եւ Վարդգէս Ահարոնեան, իրապէս անաչառ, չէ մոռցած՝ հակառակ իր համակրանքի տաք ալիքին, որ տեղ-տեղ «լաւ մարդ» եւ լաւ հիւրասէր ցոյց տալու ցանկութեան մէջ, Թումանեանի կուտայ bonhommeի տպաւորութիւն:

×

Վարդգէս Ահարոնեան դատարանական եղանակով ներկայացուցած է նաեւ Թումանեանի բանաստեղծութիւնը, այնքան լաւ որ ընթերցողը կրնայ վստահ ըլլալ թէ ծանօթ է Լոռեցի բանաստեղծին բոլոր գործերուն — ոչ միայն տուած է ամէն մէկ բանաստեղծութեան պատմութիւնը կամ նիւթը, այլ եւ ազուոր հատուածներ, գանոնք դնելով բնութեան իւրենց համապատասխան գունեղ պաստառի մը վրայ:

Թումանեանի բանաստեղծութեան մէջ կը տիրապետէ բնութեան կամ իր լեռնաշխարհի գեղեցկութեան զգացումը, որովհետեւ. «Ռուսը աչքը բաց է անում եւ իր առջեւ տեսնում է լայն ու հեռու հորիզոններ, իրեն ազատ տափերը: Իսկ Հա՞յը: Գըլուխը բարձրացրեց թէ չէ՝ քիթը դիպչում է լերան: Դրա համար էլ, երբ Հայի սիրտը բացւում է, Նարեկացու պէս, աչքը երկինք յառած՝ զրոյց է անում Աստծու հետ»: Ահա այդ լեռներն են որ «մարգկայնացել են Թումանեանի բանաստեղծութեան մէջ, միւս կողմից էլ Թումանեանի հերոսները, այսպէս ասած, լեռնացել են»: — Ի՜նչ գեղեցիկ բացատրութիւն, որու մէջ կը պարփակուի Թումանեանի արուեստը: «Եթէ Հայոց լեռները մէկ մէկ վիթխարի հսկաներ են, ասաց Յովհ. Թումանեանի հերոսներն էլ մէկ մէկ ահարկու լեռներ են»:

Թումանեանի ամբողջ բանաստեղծութիւնը քերթելէ վերջ, Վարդգէս Ահարոնեան կը ճշդէ Լոռեցի բանաստեղծին «գրական քաղաքականութիւնը», որու համաձայն եմ եւ ես ալ.—

« Հայ գիւղը նրա ստեղծագործութեան աղբիւրն ու նիւթն էր միաժամանակ: Այդ տեսակէտից Յովհ. Թումանեանը հարազատ արտայայտիչն էր այն հիմնական ուղղութեան, որ Խ. Աբովեանից սկսած մինչեւ Համաստեղ տիրապետել է մեր գրականութեան երկու ճիւղերի եւ յատկապէս կովկասահայ ճիւղի մէջ: Եւ դա միանգամայն հասկանալի է: Հայ գիւղացիութիւնը կազմում է հիմքը եւ առանցքը հայ կեանքի: Եւ ինչ արժէք որ ունենք, զալիս է գիւղից:

Վաղուց, շատ վաղուց է ինչ զրկուել ենք ազնուականութիւնից, որ հեռաւոր անցեալում եղել է, եթէ ոչ ստեղծողը, դէթ հովանաւորողը ազգային մշակոյթի:

Հայոց եկեղեցին կատարել է իր դերը մեր մշակոյթի մասամբ ստեղծման եւ զարգացման եւ մանաւանդ պահպանման գործի մէջ: Հայ եկեղեցու դերը այդ ասպարէզում վերջացած է անդառնալի կերպով:

Աւելորդ է խօսել իսկ հայ ունեւոր դասի, հայ դրամատիրութեան մասին իբրեւ ազգային մշակոյթ ստեղծող ուժի: Հայ ունեւոր դասը՝ Հայաստանում, թէ Հայաստանից դուրս՝ միշտ օտարամոլ, միշտ ստրկամիտ, իր էութիւնով իսկ եղել է թշնամի հայ ազգային մշակոյթի: Օտարի առջեւ սողացողը, օտարի լեզուն, նիստ ու կացը կապկողը եղել է ամէնից առաջ հայ ունեւորը:

Մնում է՝ հայ գիւղացին, հայ ռամիկը:

Բարեբախտաբար գիրն ու գրականութիւնը դադարել են այլեւս, այսպէս կոչուած բարձր դասի, եւ մասնաւորապէս հոգեւորականութեան մենաշնորհը լինելուց: Հայ գիւղացու զաւակն էլ սկսել է «գրոց բրոց» դառնալ, առանց փոխելու իր ռամկութեան: Մեր արուեստն ու գրականութիւնը դուրս են եկել վանքերի պարիսպներից եւ մտել հայ գիւղն ու քաղաքը: Աշխարհիկ արուեստն ու գրականութիւնը այլեւս տիրողէն իշխում են մեր կեանքում: Եւ այդ ասպարէզում, ինչ որ ունենք, մանաւանդ վերջին մէկ դարի ընթացքում, ստեղծել է հայ գիւղացին: Մտքի եւ հոգու ազգային վերածնունդը իրագործել է մեր մտքի ազնուականութիւնը՝ կրթուած հայ գիւղացին, այն է՝ հայ մտաւորականութիւնը: Ազգային քաղաքական վերածնունդի մէջ հայ մտաւորականութեան հետ ձեռք ձեռքի քայլեր է ռազմիկ հայ գիւղացին: Հայրենի երկրի հողը իր քրտինքով է ողողել դարձեալ նոյն հայ գիւղացին:

Բնական եւ արդար է այն ջերմ աչքը, որ Յովհ. Թումանեանը տածում է դէպի հայ գիւղը: Թումանեանը մէկն է մեր այն գրողներից որոնք իրենց երկերի մէջ անմահացրել են երէկուան հայ գիւղը»:

×

Վարդգէս Ահարոնեանի լեզուն այն հայերէններէն է, որ հացի պէս կ'ուտուի: Մաքուր, յստակ եւ ջերմ,— Ահարոնեան գրական ընտանիքը կրցած է բուժել օտար բառեր գործածելու բիծը, զոր ցոյց կուտան արեւելահայ գրողները ընդհանրապէս: Բայց այս գիրքը կը կազմէ նաեւ ընթերցանութեան գիրք մը ամէնուն, դպրոցականին թէ գործաւորին համար,— մեր դպրոցներուն մէջ, դասագիրքերէն դուրս, բարձրաձայն ընթերցումի յատուկ գիրքեր պէտք են, ոչ միայն իբրեւ դաս առոգանութեան եւ մաքուր լեզուի, այլ եւ, վէպի պէս, մտքի զբօսանքի ձեւով, գրականութեան եւ պատմութեան մասին ծանօթութիւններ թափելու համար պատանեկութեան ականջներէն ներս:

Մեր գրողներուն հետ հաղորդակից դարձնելու համար նոր սերունդը:

Նման աշխատանքի մը համար պատրաստ գործիք մըն է Վարդգէս Ահարոնեանի այս գիրքը:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԹԻՐՎԱՆԴԸ

Օրօր, օրօր, օրօր հօրով ու մօրով,
Հօրով մօրով խաբուս, դուն ծառ
շէնքով,
Ծառ շէնքով խուլուս, կարմի՛ր խնձորով:
(Մեր գեղի օրօր)

Հեռաւո՛ր, հեռաւոր երկրի մը մէջ հեռաւոր լեռ մը կար, որ փուշի պէս ծայրը սուր՝ երկինք կը խրէր: Ամպե՛ր կը պլլուէին գլխուն ապարօշի նման: Մշուշ եղած կը հոսէին, կ'իյնային կողերէն վա՛ր վար: Արեւն որ վրան ցաթէր, լուսեղէն կը պսպղա՛ր ան: Սպիտակ երազ երկնքի ու երկրի միջեւ: Երբ ձիւնը նիհարնար, ըխշըին ու ըղին (բոյսեր) իրենց կանանչ մատիկները տնկած կը ծակէին զայն: Անոնք կը բուսնէին վերերը, ուր այծերուն կճղակը տարին անգամ մը կը հասնէր: Երբ հօտերը, վերի ոտք ուխտի տարուէին:

Այդ բարձունքներէն երէները հովերու պէս կը թռչէին: Ու արծի ալ իր ծանր զանգուածը կը քաշքշէր, քոթոթները առջին ձգած: Ան կ'ապացուցանէր որսորդ Աւօն, որ երբեմն մեծ մուշտակ մը չալկած գեղ կ'իջնէր:

Լե՛ռ, լե՛ռ: Հեռաւոր, անո՛ւշ, կարօտցուած հայրենի՜ք ափսոս:

Լե՛ռն է կը ճեղքուէր: Կը չարէր ձորեր անդունդի պէս անյատակ, որոնց մէջ պղտիկ ձայն մը կ'ուռէր, կ'աճէր, կը մեծնար: Վար, վար, ուր ան քղանցքը տարածած ծունկի դայ, կը ծածկուէր հողով: Աղբիւրներ կը ծնէր կաթի պէս համով: Հաւկուտեններն եւ սերկեւիլը պահակ կը կենային հոն: Լուսնտերեւներն ալ: Մորենիներն ալ: Մասրենիներ անոնց տակ կը պառկէին, ջուրերուն երկայն ի վար:

Լերան տակ, ձորերուն բերանը, ուր ջրիկներ մէկտեղելով գետակ կ'ըլլային, մեր հնօրեայ գեղն էր նստեր: Հիմակ ալ դեռ հոն է ան, ցեցոտեններու պէս աւերներուն վրայ թառած: Կ'ըսեն քաշ է, պիտի արթննայ:

Գեղին դէմէն, ծուռումուռ ճամբան: Կարաւաննե՛ր անկէ, հեքեաթներու համգոյն: Ուղտե՛ր, վիզերնին կարկառած օդ ու ժանեակ կախած Զանգերու ձա՛յն որ ահա կը հասնի անցեալը խրած: Զա՛յն որ ալ պիտի չլսեմ, ալ պիտի չլսես:

Ճամբուն դիմաց կաղարերն էին: Մէկը կարմիր կաւ: Անկէ պառակ ու բղուկ կը շինէին: Մէկալը թուխ կաւ: Անով կը լոգնային ու գլուխ կը լուային: Միւսը ճերմակ կաւ, Անով նոր զարնան տուներուն պատերը ճերմկելու: Ու միւսն ալ բարակ աւազ, որ մաղելով տուն կը կրէին մանուկներուն տակը փռելու օրրանին մէջ:

Լերան տակը: Կաղարերուն քով ժայռեր: Ամէնէն մեծը անանց մէջ հսկայ սալ, որ իր հասակով խորխորատ մը կը պեղէր ու կը խոկար անոր վրայ կեցած: Սակայն առասպելը, որ շուրջը կը թափառէր, վերուն հետ, անոր Թիրվանդին Քարը անունը կուտար: Ու կը քակէր լռութեան զաղտնիքը ու զայն կը փոխէր մեզի պէս վայրի: Անոր ասպանդ բուն մէջ փղեխ կը բուսնէր: Ու եղեւներ դղրդուելով կը սողային կողերէն: Մասրենին ալ անդունդն իջնար կը ծաղկէր, մեռած մանուկներուն լոյսէ արցունքին նման: Նապաստակներ անկէ կ'ոլորուէր հովի պէս: Գեղացի տղաք իրենց վախէն չէինագին կ'անցնէին անոր տակէն: Հովին իր հասարազ կը քշէր անկէ: Միմիակ բան գիշեր գիշերահաւեր, խուլուր ձայնով, զարկելով անոր կը փչէր: Գետի, կատռիները իրար կը բերէր: Նորէն կը զարնէր, կը փչէր:

Այդ ժայռին մէջ ի՜նչ կար որ մեզ վախցնէր: Ես ալ չեմ գիտեր: Մամենը կը պատմէին: Դեռ օրրանի մէջ վախ կուտային մեզի.

— Սո՛ւս, ձայնդ կէս քնացի, չէ նը Թիրվանդը կուգայ տանի քեզ:

Հոն Թիրվանդը կը բնակէր: Անոր համար Թիրվանդին Քարը կ'ըսէին անոր: Ու գեղին բոլոր մանուկները անոր վախէն կը քնանային: Անոր վախով կ'արթննային: Այդ վախին հետ կը մեծնային: Որովհետեւ Թիրվանդը մեր երազը կուգար: Ծի՛շդ նման մեր մամերու պատմածին: Երկար պոչ, չորս ճիրան: Մազոտ: Մեծ բերան: Արիւն ծծող: Կը մանէ գեղ, երբ մութը կոխէ եւ ան քնանայ մէկի մէջ չէկ: Կը քալէ թեթեւ, կը քալէ անշշուկ: Կուգայ կը կենայ տանիքներուն վրայ, երդիքէն ծակէն աւելի: Ու կը կանչէ մանուկներուն, մօր քնքուշ ձայն կեղծած.

— « Եկոր իմ պզտի՛կս, իմ սիրուն զա՛ռս: Քեզի կարմիր կօշիկ ըմ բերեր: Քեզի խուլթնի խուճաչ ըմ բերեր: Եկոր որ կապայ ձեւեմ: Եկոր որ կարմիր կօշիկ հագցնեմ: Եկոր իմ անո՛ւշս, իմ պզտիկ զա՛ռս... »:

Վա՜յ այն մանուկներուն որ արթնան այդ հրապուրիչ ձայնէն եւ անոր խոստումներէն չլլալած դուրս ելլեն:

Անոնք ա՛լ ետ չեն գար:

Թիրվանդը զանոնք շալակն առած կը տանի՛, կը տանի՛: Ա՛յն խոր ձորին մէջ: Ա՛յն մեծ քարին զագաթը որ խուլթնի կապայ ձեւէ, որ կարմիր կօշիկ հագցնէ: Ու կը հրէ եռեւէնկը ձգէ անդունդէն ի վար: Ու երբ պզտիկ մարմինը ջարդ եղած մնայ հոն, հար...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՖԷՅԼԵՏՈՆԸ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Թաղաքին եսեւր կը զանուէ՝ պզտիկ, անշուք գերեզմանատանը զաղթական Հայերու: Լքուած անկիւն մըն է ան, ուր ամայութիւնը, աւելի կը լսէ լռութիւնը: Թռչունները չեն կենար, կ'անցնին գերեզմանատան վրայէն, աւելի՝ հեռուն կը թռչին՝ հովերուն երգերովը զինովցած ծառերուն կողմը: Հոդ է թափած արեւին զինին, ու տերեւները, շրթունքներու պէս բաներ կը փսփսան...

« Թռչուններն անգամ, մեր գերեզմաններէն հեռուն կ'երգեն իրենց երգերը:

« Միտքիս դրեր եմ, սիրելի Արշակ, օր մը, երկար բան մը գրել մեր կեանքին վրայ:

« Իրիկունը տուն վերադարձիս, ծաղիկներու փունջ մը կար գրասեղանիս վրայ: Միտքս շատ բաներ եկան: Դեռ մեր ծաղիկներուն բոյրերը կը հոտուրտան ռունգերս: Մեր պըտուղններուն համը լեզուս կը վառէ, ու, բերնիս մէջ կը շատնայ անոնց միւսին մեղրահամ ջուրը: Ու սենեակիս մէջ միմինակ մնացած... »

Այս նամակներուն մէջ շատ բան կայ, բառս Արշակ, ու ուրիշ ընկերոջ մը դրած նամակը կարդաց.

— « Սիրելի Արշակ, կը գրէր, այս նամակը սկսելէ առաջ, վայրկեան մը գրիչս ձեռքիս մէջ անշարժ, կը գոցեմ աչքերս, ու բնական գեղեցկութեանց մէջ կը տեսնամ քեզ, ու աչքերդ հեռուէն կ'երեւին մեր երկինքներուն պէս:

Որչա՛փ անուշ է այս պահը:

Ու չեմ ուզեր բանալ աչքերս: Ու օրհնեալ ըլլայ վայրկեանը, կ'ըսեմ ինքնիրենս: Աչքերս լեցուն են բանով մը...

Գրելիք շատ բան ունիմ քեզի, չեմ գիտեր, ո՞րտեղէն սկսիմ:

Հոս հասնելէս ի վեր, մելամաղձատութիւն եկած է վրաս: Ասկէ կարծես զիւրին չպիտի ազատիմ: Արդեօք ինծի պէս ուրիշնե՞ր ալ կ'ունենան այս տրտմութիւնը:

Զըլլա՛յ թէ օրին մէկը խենթութիւն ընեմ ու լքեմ հայրենի առնը: Տեղդ ծանր նստէ: Այս պահուն, եթէ տաքուկ բունիդ մէջ կ'երազեմ քեզ, մազերս փուշ փուշ կ'ըլլան մարմինիս վրայ ու սրտանց կ'ըսեմ « երջանիկ Արշակ »:

Պզտիկ սենեակ մը ունիմ հոս՝ կըտոր մը երկինքի դիմացը կծկուած: Ան, կը նմանի տունին կռնակին վըրայ բացուած ծակի մը, ու երբ ամէն գիշեր կը պառկիմ, զաղտագի մը տպաւորութիւնը կ'ընէ վրաս: Առտուներն ալ գերեզմանէ մը դուրս կելլեմ: Այս նեղկճուկ սենեակին մէջ, երէկ գիշեր լամբարէն լոյսին հետ մընացի, կարդացի ու գրեցի: Օր մը երբ վերադառնամ, քեզի կարդալիք շատ բաներ ունիմ. այն ատեն պիտի պիտի հասկնաս թէ ինչ է կեանքը:

Հազարաւոր Հայեր, մանաւանդ երիտասարդ, բոլոր մեզի ծանօթ տըղոց պէս՝ նեղացած իրենց հայրերուն, կ'ապրին հոս՝ լքած իրենց հայրենի տունը: Այս պանդուխտ Հայերը չեն սիրեր իրար: Իրենց հայրերուն պէս իրար կ'առնեն:

Մեր հայրերը պէտք է խորհէին յաս բաներուն վրայ: Իրար քամահրելու տեղ, երբ օր մը, մարդավայել խելօքութեամբ, ձեռք կ'երկնցնեն, տաքուկ տաքուկ կը սեղմեն իրարու ձեռք, ու երբ անկեղծօրէն կը խօսին, այն ատեն միայն մեր տուները կը շէննան:

Քէն, քէն, քէն ու ատելութիւն:

Ու հոս ալ, երկրէն հեռու, կ'ապրինք հալ ու մաշ: Միեւնոյն քէնը, միեւնոյն ատելութիւնը Հայը Հայուն դէմ: Ամէն մարդ կ'ուզէ որ իր բառը ըլլայ: Ամէնն ալ իրենց միտքին կը հասնին: Հայուն կեանքը, այստեղ ալ քաշքշուք մըն է դարձած:

Հաս է մեր սխալը:

Այս տողերը գրելուս համար, երբ նամակս կարդաս հայրիկիդ, թող չբարկանայ, որովհետեւ մենք իրենց զաւակն ենք.

Մեր տուներուն մէջ ալ, մեր հայրերը միթէ այսպէս չէ՞ն: Զեն թողուր որ խօսք ընենք: Պէտք է հեռանենք իրենց ու մեր գլուխները կախ՝ մտիկ ընենք իրենց բառերը: Օ՛հ, զաղրէ է վեր միեւնոյն խօսքերը, միեւնոյն վիճաբանութիւնները, քէնը ու ատելութիւնը, այլեւս մաշեցուցին մեր ոսկորները: Ու կ'ուզեն որ՝ մենք ալ միեւնոյն հոգիով ապրինք, ու շարունակենք իրենց կեանքը:

Սիրելի Արշակ, կը հիանամ քու վըրադ, երբ կ'ըսես թէ «հայր մը միշտ հայր է, հօր մը սիրտը տարբեր կ'ըլլայ»,— ու կ'աւելցնես — « Բոլոր վիշտերուս մէջ, կը սիրեմ հայրս, որպէսզի ան ալ՝ նախ զիս սիրէ, յետոյ բոլոր այն ուժերը սիրէ իր սրտին մէջ՝ որոնք կը պակսին իր քով: »

Հրաշալի:

Բայց, պէտք է մեր հայրերուն ճշմարտութիւնը խօսիլ ու անկեղծ ըլլալ: Մեր կեանքին գաղտնիքը հոս է: Որքան անկեղծ ըլլաս, նոյնքան խոհրութեամբ կրնաս արտայայտել մեր կեանքը: Գոյները որքան բնական ըլլան, նոյնքան կենդանի կ'ըլլայ պատկերը ու կ'ապրի:

Մեր հայրերուն, պէտք է իրենց որդիներուն դիմակները ցուցնել: Անշուշտ, անոնց աչքերն ալ իրենց խորութիւնը ունին: Անոնք ժամանակին հոգին պիտի տեսնեն ու պիտի զգան մինչեւ իրենց ոսկորներուն ծուծը, ու այն ատեն՝ պիտի հասկնան իրենց կեանքին առաւը:

Քու ըսածիդ պէս, մեր հայրերը աշխարհէ բարի հայրերուն կը նմանին: Երբ անկեղծօրէն ու անձնուրացութեամբ, մեր երիտասարդութիւնը, մէկ սրտի մէջ մարմնացած, առանց քէնի, առանց ատելութեան ու անձնէ խանձի՝ կը դիմէ կեանքին, անոր կեանքը, աղուոր հորիզոնի մը պէս պիտի տեսնեն պայծառ, ու պիտի ըսեն մեզի եկու:

Սիրելի Արշակ, այս սրբազան միութեան կարօտը կը քաշեմ՝ երբ այս տողերը կը նայիմ: Անոնց հոս, ամէն ալ՝ զատ զատ խումբերու բաժնուած ամէն բան բաժնուած է անոնց մէջ ուր որ ըլլան, արհեստանոցներուն կամ մասնաւոր ակումբներուն մէջ, պարտէզը կամ պողոտաներուն վրայ ժամ եկած ատեն: Այս բաժանումը, սիրտ կատակերգութեան մը պէս կուգայ ինծի ու այնքան հեռացած կը տեսնեմ անոնք իրարմէ՝ որ սիրտս ալ բան մը կը փլչի:

Աղւոր, մարմինով կայտառ, պատկառելի ու խելացի երիտասարդ մը անդին կը հայի ու կը մաշի վրան նայող չկայ, օրին մէկն ալ, գերեզմանոցի մը մէջ, հասարակաց փոսին մէջ կը նետեն զայն: Ցեղայ լռութիւն.

(Շար.)

(7)

...ներ պէս արիւնը չուրջը սփռած, կը թողէ Տիրվանոսը եռեւէն վար ու գունըր գրած տաք արիւնը կը ծծէ։

Ան այդ կ'ընէ ղարի՞ր, ան այդ կ'ընէ ղարի՞ր։ Այսպէս կ'ընէ ան, հի՛ն, ...ամանակէն օրերէ ի վեր։ Որեւէ գի... ինչպէս որ ուղէ։

Տարին գիշեր մը սակայն, պէտի ..., ուղէ չուզէ։

Տէրնսասին գիշերը։

Երբ կալերուն վրայ Տէրնտասը չոր ...լերով չինեն վխղարաձեւ ու ծայրն ...խուխ մը տնկեն, յարգի բանի պէս։

Երբ Տէրնտասը վառեն ու երի...ասարդներ բոցերուն մէջէն ցատկեն ... իրենց քաջութիւնը ցոյց տալու։

Երբ Տէրնտասը բորբոքի։ Ու նոր ...արսներ ձեռք ձեռքի երգեն ու պա...ն անոր չուրջ, յղի մնալու համար։

Երբ Տէրնտասը մարի։ Ու գիւղացի...ները մէկ մէկ մխացող երդ առած ...ն գառնան, դայն ախոռ նետելով ...լոր — « Հալը թուխ, կովը ծինն։ Որդէխոյի հալը Թուխս նատի։ Որդէխ...ը կովր ծնի »։

Այն տարին։

Այն տարին կայերը կը դատարկին։

Այն գիշեր։

Այն գիշեր լուսնկան կը փախչի։ ...ով կ'իյնէ գեղին վրայ, կը փախայ ...րայիններուն, բուխերիկներէր կը ...իսել։

Այն գիշեր։

Այն գիշեր աստղերը կը մարին։ ...ր կը մեծնա՞յ, կը նստի չորս դի։ Անոր ծծմրութենէն գեղն աչքը կը գո...ց կը բնանա՞յ խորունկ։

Այն տարին։ Երբ հովը Տէրնտասին ...դամպը խառնէ, Տիրվանոսը գաղտ... գեղ կը մտնէ։ Գոչը կը խորովէ՛ ...դամպին մէջ։ Ու կը խնդթենա՞յ, կը թռչի վեր վար, ժանուկ մը տա...նելու համար։ Կը կենայ տանիքներուն ...րայ, ու կը կանչէ ժանուկներուն ...ր ըեղէչ ձայնը կեղծելով։

« Նկոր իմ պզտիկս, իմ անուշ ...ա։ Քեզի կարմիր կօշիկ ըմ բե...։ Քեզի խուփ խուժայ ըմ բե...։ Նկոր որ կօշիկ հագցնիմ։ Նկոր ... կապոյտ ձեւիմ։ Նկոր իմ քնո՞ւշս, ... սիրուն զա՞ռս »։

Բայց գեղացիները պիտե՞ն, պիտե՞ն։ ... մաժիկներն այդ գիշեր թոռները ի... ծոցն առած ամուր կը գրկեն։ Ու ... կը թաղուի՞ն վերմակին տակ, երգի ...ին ծակը կալլած (գոցած)։

Ու ոչ Տիրվանոսը անցնի անկէ, ոչ ... իր ձայնը լսուի։

ԵՐՈՒԱՆԴ ՔՈՉԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ թերթերը կը գրեն թէ Երեւանէն 14 քիլոմէթր հեռու, Հա... 50 մէթր ան... գին, երեւան հանուած է հին չէշա...կան մը,— սեղանատուն, որ իր ...ակերտագիտական կառուցուածքով ...ագիտա նմոյշ մըն է, շատ լաւ ...պանուած։

Սեղանատունը կառուցուած է 1248-ին ճարտարապետական մեծ տաղան... Ունի երկու սիւն եւ սաստկերու ...յաստին։ Ջեղունը կը հանգչի չորս ...ր խաչաձեւող հոյակապ կամար... ...ու վրայ։ Ճարտարապետն է Մի...ս, որուն անունը կ'երեւի արեւ...ան երդիքին մէկ անկիւնը։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԶՈՀԵՐԸ

Անկուխ նիւթի մը ուսումնասիրութեան նուիրուած հայրենակից մը ըսաւ ինծի.

-- Մինչեւ հիմակ ոչ ոք չհետաքրքրուեցաւ ա՛յն հայ ազգայիններով որոնք ազգ. վիճակահանութեան պաշալի... ...

Գատասխանեցի.

-- Բոլոր վիճակահանութիւն շահողները երջանկացան եւ երջանկութիւնը վէպ չունի։

-- Ընդհակառակն, աւելցուց բարեկամս ու շարունակեց, -- Ահա անոնց ներկայ կացութիւնը փոքրիկ սակայն խղճամիտ քննութեան մը ենթարկած ըլլալով՝ կը յայտարարեմ որ ամէնքն ալ դժբախտ եղան։ Շատ ճիշդ է երբ մեր պապերը ըսեր են. «Դրամը չերջանկացներ»

-- Կը փափաքիմ որ կուռ ու ջախջախիչ փաստերով խօսիս՝ ապացուցանելով ըսածդ։

-- Փաստերուս անցնելէ առաջ, ըսեմ որ մեր իմաստուն ժողովուրդը կ'ըսէ պարզեւ շահողներուն համար. «Երկինքէն յիսուն հազար ֆրանք ինկաւ Կիրակոսին»։ Այս խօսքին տակ դառն ճմարտութիւն մը եւ ողբերգական պատկեր մը կայ։ Երբ երկինքի ահաւոր բարձրութենէն յիսուն հազար հատ ֆրանք իյնայ մէկուն վրայ՝ այդ գումարին ծանրութիւնը Կիրակոսին կամ գլուխը կը կոտրէ, կամ գլուխը կը ճզմէ եւ կամ առնուազն Կիրակոսին մէկ տեղը կը ծռէ։ Անիկա օրհնութիւն մը չէ ուրեմն, այլ անէծք ու աղէտ։ Դեռ ուրիշ իմաստուն խօսք մըն ալ ունի մեր ուշիմ ժողովուրդը. «Մարկոսին երկու հարիւր հազար ֆրրանք զարկաւ»։ Աս խօսքին տակն ալ պատկեր մը կայ, որուն գոյները հեռու են վարդագոյն ըլլալէ։ Ի՞նչ տեսանուած է որ զարնուած մարդ մը՝ ըլլայ երջանիկ։ Ամէն հարուած, ամէն զարկ՝ վէրք մը, հիւանդութիւն մը, դժբախտութիւն մը յառաջ կը բերէ։ Աս երկու հազար ֆրանք, գիր պարկի մը կամ քսակի մը մէջ, ու զա՛րկ Մարկոսի մը գլխուն ու գիտէ հետեւանքը։

-- Այնուամենայնիւ խօսէ փաստերով։

-- Ահաւասիկ։ Մօտակայ քաղաքի մը մը մէջ տասը հայեր գնած էին ամբողջ տոմսակ մը, որ շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք։ Մեր տասը հայրենակիցներէն, ... գրացմանց կլոր ու մաքուր գումար մը. -- հարիւր հազար ֆրանք։ Ամէնուն համար նախանձելի, երջանիկ, բախտաւոր հայեր են այդ տասը հայրենակիցները։ Սխալ, աՀռելի սխալ։

-- Փաստերը. տասը փաստ կը պահանջեմ։

— Տասնըմէկ փաստ ալ կրնամ տալ։

-- Սկսէ՛...

-- Այդ տասը հայրենակիցներէն մէկը զոհ գնաց եղերերգութեան մը։ Իր հայրենակիցներէն մէկը զարկաւ զինքը։ Ոճրագործը քանի մը անգամ դրամ պահանջեր է ու ստացեր։ Զորրորդ անգամ ալ պահանջելով՝ հանդիպեր է մերժումի։ Եւ զարկեր է իր հայրենակիցը, որուն զարկած էր հարիւր հազար ֆրանք։ Այդ խումբէն ուրիշ մը իր չահած դրամով խանութ մը բացաւ։ Գողերը չէին քնանար, դժբախտաբար։ Եւ առաւօտ մը մեր դժբախտ հայրենակիցը խանութը երթալով՝ կը տեսնէ որ փոխադրուած է ան։ Դեռ կը փնտռէ իր խանութին նոր տեղին հասցէն, ինչպէս նաեւ անուններն ու հասցէները փոխադրողներուն։ Երրորդը՝ ծխեց, խմեց, խաղաց լուացուց, չուայտացաւ, պարեց, հաճանուհիներ բռնեց ու վերջապէս թոքախտ եղաւ եւ կնքեց մահկանացուն։ Չորրորդը՝ սնանկացաւ քանի մը չաբաթ առաջ։ Հինգերորդը՝ խենթեցաւ։ Վեցերորդը՝ իր պարգեւ չահելէն քանի մը ամիս վերջը կորսնցուց իր աղջիկը, քանի մը չաբաթ վերջն ալ իր մայրը, հինգ ամիս վերջն ալ հօրին յանձնեց իր ողան։ Եօթներորդին կինը փախաւ. ասկէ աւելի դժբախտութիւն պէտի չըլլար, եթէ դրամին մէկ կարեւոր մասը իրեն հետ փախցուցած չըլլար։ Ութերորդը հալածուելով դանակ կրող մեծապատիւ մուրացկաններէ՝ ապաստանեցաւ արուարձանի մը բնակարանին եօթներորդ յարկը ու կը դողայ փողոց իջնել։ Իններորդը վեցյարկանի տուն մը չինեց եւ իր պարտքերուն փոխարէն չինքը գրաւուեցաւ։ Տասներորդը հանդիպեցաւ ամէնէն մեծ պատիժին, ամէնէն սոսկալի աղէտին, ամէնէն ծայրագոյն թշուառութեան եւ ամէնէն ոգրալի վախճանին։

— Բայց ի՞նչ եղաւ տասներորդը։

Զրախ՞ս։ Ի՞նչ է այդ սոսկալի աղէտը։

— Ամուսնութիւն։ Ամուսնացաւ։ Աստուած ազատէ իրեն։

— Ո՞րքան ճիշդ են փաստերդ։

— Եթէ փաստերէս մէկ հատը սուտ կարենաս հանել՝ պատրաստ եմ հարիւր հազար ֆրանքի մուրհակ մը ստորագրել։

— Շատ զարմանալի են պատմածներդ։ Ձե՞ս կարծեր որ այդ տասը հոգին բացառութիւններ են. եւ ուրիշ հայ շահողներ երջանկացած են, որոշ չափով։

— Ուսումնասիրութիւնս կիսատ չէ մնած։ Այդ միւսներու մասին ալ քանի մը խօսք պիտի ընեմ։ Անոնց անցնելէ առաջ, սակայն, թոյլ տուր որ կէտ մը մատնանշեմ։ Մեր տասը հատ « երջանիկներ», երբ չահեցան հարիւր հազարական ֆրանք, զոնէ հարիւրական ֆրանք չյարմարեցան նուիրել իրենց քաղաքին հայկական դպրոցին, որ նիւթական խիստ անձուկ վիճակի մէջ հազիւ կը չնչէր։ Ես ոչ բարոյախօս եմ եւ ոչ ալ մոլեռանդ քրիստոնեայ՝ եւ սակայն կը հաւատամ որ Արդարութիւն մը կայ որ գիտէ անզգամները պատժել։ Ամբաղջ կը հաւատամ այդ անմեկնելի, անքննելի Արդարութեան, որուն շատեր Աստուած կ'ըսեն։ Ես բարեգործութեան կողմնակից մէկը չեմ, քանզի գիտեմ որ բարեգործութիւնը կը սպանէ մեր ցեղը։ Նոյնը չէ սակայն պարտականութիւն մը կատարելը։ Վստահաբար կը յայտարարեմ որ եթէ անոնցմէ մէկն ու մէկը սապէտորէն օգնէր դպրոցին եւ կամ չէտակ ձեռնարկի մը, պիտի ունենար հոգեկան գոհունակութենէ զատ, անդայման երջանկութեան անհատնում պաշար մը։

Դառնանք միւս չահողներուն, «երջանիկներուն»։ Անչուշտ ամէնքն ալ չեմ ճանչնար եւ սակայն քանի մը հատը ծանօթներս են։ Տիմարին մէկը չահեցաւ քսանըհինգ հազար ֆրանք ու ըսաւ.— « Տասնըհինգ հազարը կ'ուտեմ. տասը հազարով ալ տոմսակ կը գնեմ։ Հարկաւ մինչեւ տասնըհինգ հազարին հատնիլը՝ նոր, մեծ նուէր մը կը չահիմ»։ Եւ կերպով մը գեղջուկ ի քաղաք քեզ մատուցանեմ » ըսելով տասը հազար ֆրանքի տոմսակ գնեց։ Կորսնցուց։ Միւս տասնըհինգ հազարը չուտ հալեցաւ։ Գիտե՞ս հիմակ ուր է ինք։ Անդունդի մը եզերք՝ հիւանդանոցի մը անկիւնը, պառած երեսին։ Ոչ մէկ բարեկամի այցելութիւն կ'ընդունի։ Ու յանցի որ կ'անիծէ այն օրը որ իրեն բերաւ քսանըհինգ հազար ֆրանք։ Թուրքերը մէկ ճշմարիտ խօսք ունին։

— Ո՞րն է այդ։

— Կ'ըսեն. « hayտaն կըլէն խույա կիտէր»։ Գիտե՞ս թէ ինչ կը նշանակէ այս խօսքը։

— Կ'ուզեն ըսել որ առանց աշխատանքի չահուած դրամը դիւրութեամբ կը ծախսուի, կ'ոչնչանայ։

— Սովորական իմաստը անչուշտ այդ է. սակայն, ուրիշ դառն ճշմարտութիւն մը կայ այդ խօսքին տակ, երբ կ'ըսեն. « հայտան կէլէն հուլա կիտէր»։ Այսինքն « հայտան կէլէնը պէտք է հաւկնայ «Հայէն եկած»։ Հայէն զողցուած դրամը օգուտ չունենար զողցողին։ Թուրքերը ահաւոր չարչարանքներէ զատ մեզ ազգովին կողոպտեցին ու դարձան անօթի են, թշուառ, խեղճ, ողորմելի, տուր հացի կարօտ։ Դժբախտաբար ազգ. վիճակահանութենէ շահողներն ալ, մեծ մասով, չկրցան բարիք մը տեսնալ իրենց ինկած գումարէն։ Ուրիշ մըն ալ գիտեմ որ չահեցաւ յիսուն հազար եւ իր սեփական մայրն ու կինը ձգեց փախաւ։ Կինը, հիմակ, կար կարելով, ու մայրը հացին օգնելով հազիւ կ'ապրին։ Շահողն ալ, ժամանակ մը վերջ, անկատի մնալով կը մտնէ ափրիկեան « օտար լեգէոնին» մէջ, մեղքերը քաւելու։

Կը տեսնուի որ եթէ Բախտը բարի ըլլար, մինչեւ հիմակ հայ գրողի մը գումար մը կը չահցնէր։

— Ընդհակառակն՝ հայ գրողին հանդէպ բարի գտնուած է Բախտը՝ զայն ամուր պահելով թշուառութեան մէջ։

Ասկից վերջը մէկը անիծելու համար ըսելու է «կը մաղթեմ որ վիճակահանութիւնը զարնէ քեզի »։

Ու աղօթելու է ըսելով. « Հայր մեր որ երկինքն ես, հոգ չէ, մի տար մեր հանապազօրեայ հացը, սակայն, հեռու պահէ մեզ ազգ. վիճակահանութեան պարգեւներուն բազմապիսի աղէտներէն։ Եւ փրկէ յաւիտենից յաւիտենից. ամէն »։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ ՍԵԲԱՍՏԻԱՅԷՆ

— . —

« Հանդէս Ամսօրեայ » հայագիտական պարբերաթերթին մէջ (յունիս - օգոստոս), Յ. Գ. Մուսկոֆեան կը հըրատարակէ հետեւեալ նմուշները Սեբաստիոյ հայ ժողովրդական բանահիւսութենէն.

Հայ մայրիկը աղօթել կը սորվեցնէ իր թոռնիկներուն.

Մարիամ մար,
Աստուածամար,
Քո՞ւն ես թէ արթուն.
— Ո՛չ քուն, ոչ արթուն։
Անմահութեան ջուր կը բլայ,
Սարկաւագաց ձայնը կուգայ։
Ով որ այս ջուրէն խմէ,
Հայրն ու Որդին խոստովանէ.
Հուրն իյնի՝ չ'էրի,
Ջուրն իյնի՝ չի խղդի,
Դժոխոցը դռնէն չանցնի։
Ով որ այս աղօթքը լսէ,
Աստուած անոր մեղքը չիչէ։

Փոքրիկ տղաք այսպիսի խնդրանքներ կ'ընեն արեւին.

Արե՛ւ, եկուր, շո՛ւք, գնա։
Տէյտէր պապան տուն կուգայ։
Լէլէլու քապուն տամ,
Խունկ տամ, մէօմ տամ,
Տեստի մը ջուր տամ։
Լոգցիր լոգցիր տուն եկուր,
Դրացիներուն բարեւ տուր,
Ինձ ալ արեւ տուր։

Մայրը, լոգցնելու ժամանակ իր երեխան, ոչ միայն հոգ կը տանի անոր մաքրութեան, այլ եւ տեսակ մը մարմնակրթանք կատարել կուտայ տաչտին մէջ, մինչ ինք կ'արտասանէ.

Ղուլան ղուլան բեհր բլլա
(Թեւերը կը չարժէ)։
Ծով ծով աչեր բլլա
(Աչքերը կը չփէ)։
Բայլա քթիկ բլլա
(Քիթը կը բռնէ).
Ղաւի բերան բլլա
(Բերանը կը սփռէ)։
Հըմմէն հրամմէն բսեռ
(Քաղաքավարութիւն կը սորվեցնէ)։
Երկան վզիկ բլլա
(Գլխէն բռնած՝ մարմինը կը կախէ)։
Կովերդ կքուան բլլա,
Հաւերդ ածան բլլա,
Տաւարդ սիրելի բլլա։

Ահա թէ ինչպէս Սեբաստացի հայ մայրը կը զովէ իր երեխան

Աչուկն է՝ աչուկը
(Ցոյց տալով կարգաւ)
Կըլմանի ժամուն խաչուկը։
Կտիկն է՝ կտիկը (ծնօտ),
Կըլմանի ժամուն կօթիկը։
Կոնակն է՝ կռնակը,
Կըլմանի ժամուն դռնակը։
Բերանն է՝ բերանը,
Կըլմանի ժամուն խորանը։

Մայրը ինչպէս կը սորվեցնէ մատներուն անունները (ձեռքը ընտանիքի մը նմանցնելով).

Հայրը բութամատ,
Ոչխար մը գնեց։
Մայրը ցուցամատ,
Ջառիկին մորթեց։
Տղան միջնամատ,
Մորթեց ու քերթեց։
Քոյրը մատնեմատ,
Տափկեց ու եփեց։
Փոքրիկ ճկոյթն ալ
Նէմ-նէմ ծամեց։

Ուրիշ դաս մը ձեռքի մատներուն մասին.

Բութամատը կ'ըսէ.
— Գալ կուգայ։
Ցուցամատը կ'ըսէ.
— Ուսկի՞ց կուգայ։
Միջնամատը կ'ըսէ.
— Լեռնէն կուգայ։
Մատնեմատը կ'ըսէ.
— Առաջն է ան կը փախիմ։
Ճկոյթը կ'ըսէ.
— Ես ալ կուճուկ իմ,
Քու վրայ կ'ելլիմ կը պահուիմ։

Մարդակազմութիւն հանելուկի ձեւով.

Երկու սուն (ոտքերը).
Սունին վրայ տուն (իրան).
Տունին վրայ պռստ (վիզ).
Պռստին վրայ ջաղացք (բերան).
Ջաղացքին վրայ աղբուր (քիթ).
Աղբուրին վրայ հէյլի (աչքերը).
Հէյլիին վրայ պայիր (ճակատ).
Պայիրին վրայ չայիր (մազերը).
Չայիրին վրայ տաւար (ոջլոտ գլուխ)։

Տանտիկինը, խմոր թխած ժամանակ, կ'երգէ ու կ'օրհնէ իր աշխատանքը.

Խմոր, խմոր, հրեշտակ,
Ես մեղաւոր մարդու վաստակ,
Դուն արդար եզան վաստակ։
Մեղաւոր էի
Քեզ տաժեցի.
Մեղայ քեզ խմոր,
Սս ժամ կ'երթամ,
Դու եռեւէս
Թէզ կուգաս։

Վերջացնենք զաւեշտով մը.

Այսենի,
Կուսենի։
Ուէվ գը քըծծէ
Թին չելլէ.
Թիապոչուն
Վերն ելլէ։
Ամպուխ չըպուխ,
Քեթիկ բամբակ,
Հոռ մոռ
Տիւմպէլէկ.

Թը՛ս։

ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Թէս Ցակոբ, Թէս Ցակոբ, էդ քո ... մէկ մխալք չի կրնայ պահէ՛, ... խմն, խմն ու խմն է։ Դու էն ըսէ՛, ... հողերու քօչան վեր մեր տան վրէն ...՞ն է.

Հա՛. էտմալ է։

Բա, Թէս Ցակոբ, զէդ հողերու ...գմաթի տուրք ո՞վ կի տայ։

Անսպասելի հարցումը շփոթեց եր...ն ալ, սենեակին մէջ տիրեց քար ...թիւն մը։ Ինչպէ՞ս կրնային պա...իսանել այդ հարցումին։ Թէս Ցա...ր դպալով այդ հարցումի ներքին ...ստը, յանցաւորի նման գլուխը ...եց, հէշիւելով չիտէչ չիտակ Ա...ւ Գեւոյի նայիլ, իսկ քահանան, ...ողորմեան կը քաչէր, արդէն թէ ...րովին անվիտակ։ Առիւծ Գեւոյի ...քին թանձր կարմիրը դորշ կապ...ւոյնի փոխուեր էր, ինչպէս կախա...ղանէն վար առնուած մէկու մը դէմ...ը։ Ինքզինք զսպելու համար ձեռքերը ...ը սրբէր, մինչ կուրծքը փոքրի ներ...ն կ'ելնէր ու կ'իջնար, ծանր հեւ...ով մը

— Հը, ինչի՞ չես խօսար,— բառե...ր դժուարութեամբ արտասանելով շարունակեց Առիւծ Գեւօն,— պլպլան լեզուդ փո՞րդ ինկաւ Թէս Ցակոբ, չես խօսար, հալբաթ չես խօսար, դու մեր գեղի աղա ուէսը, հալբաթ գիտաս, ալ էդ հողերու տուրք մեր միակուր Նոյեմզար, ձմերու բերնէն կարելով կի տար որ Հասան աղէն էդ հողեր վարէ, ցանէ, քաղէ, իմալ որ իր ճակտին գրուկ մխալք եղնէին էնոնք։

— Ինչ եղնի չեղնի, Ասլան բէկ, դու գիտաս որ Հասան աղէն մեր գեղի բէկըն է.--ամբողջ աբխութիւնը հաւաքելով պատասխանեց Թէս Ցակոբը, — որ էն չէ էդ հողերուց չօգտուէր՝ պարապ պիտի մնային, նաքէն տուրք Նոյեմզար պիտի տար, մէկ չէ էն կայ որ Հասան աղէն մեր գեղի բէկը...

Բայց Թէս Ցակոբը չկրցաւ լրացնել սկսած նախադասութիւնը Առիւծ Գեւօն ոտքի չուտը հանելով անոր կըրունկը թափով իջեցուց Թէս Ցակոբի բերնին։

Երբ վերջինս կը փորձէր ոտքի ելնել, Առիւծ Գեւօն ուժով անոր թեւը բռնած վար քաշեց եւ Թէսը ինկաւ գետին, գլուխը պատին զարնելով։ Քահանան վախվխելով ուզեց բարձրանալ եւ սենեակէն փախչիլ, բայց Առիւծ Գեւոյի աչքերու սլքումը զայն տեղը նստեցուց։ Թոփալ Սատանան քիչ մը հեռու նստած, բարձրաձայն կը ծիծաղէր, կուշտերը բռնած։ Այդ երկու օրը Առիւծ Գեւօն խեղճացեր, կնիկմարդ էր դարձեր Թոփալի զառադութեամբ եւ յուսախաբուած էր չատ։ Թոփալը, կեանքի նեղութիւններուն վարժ, Գեւոյի տան աղքատութենէն չէր վհատած այնքան, որքան Առիւծ Գեւոյի երեւութական խեղճութենէն։ Ու ահա յանկարծ կը բռնէր հին օրերու նման, իր թանկագին ընկերը։

— Ծօ չան զաւակ, — գոռաց Առիւծ Գեւօն Թէսի թեւը տեղահան ընելու չափ թօթուելով, — Ծօ քրտու քոսոտ շուն, ծօ կայէն, վալլահ քեզ կտոր կտոր կ'էնիմ, ամէնէն մեծ կտորըդ ականջդ կեղնի։ Ես նոր մեր գեղ հասայ, բայց դըու ըրածներ չատ լաւ գիտամ, ծօ անհաւատ, աղզուրաց չուն, էս ութ - տաս տարին դուն էրեցիր, թալեցիր մեր Ծասատուրայ ժողովուրդ, անիրաւ փաստակով եղտեւցար, էդ չան Հասան աղին հետ ձեռք ձեռքի տուած քամեցիր մեր աղէգ գեղականի արիւն։ Ծօ էդ ո՞վ է Ծասատուրայ աղէն, Հասանը։

Ցորի՞, տէրտէր, չես խօսար, յորի՞ պապանձեցար, դու չէ՞ս գինայ գիտոնց պատմութիւն։ Հա, Հասան աղէն քիօ բարեկամն ի, հեռու կարգէդ, անհաւատ չան բարեկամ ես դարձեր, տէրտէր։

Որ դու չես էաէ, ես պատմեմ։ Մոլլա Սիւլէյմանի գեղուն հօտաղ մը կէր, անոր անուն Քաչալ Օսման հօրս ասէ ձեռք ինկաւ, տան տեղ մը տուաւ գեղի մէջ, ինք չէ մեր տան մշակութիւն կ'անէր։ Վրայ հասաւ Ռուսոս - Օսմանլու պատերազմը։ Աշխարհ իրար անցաւ։ Շէյխ Ջէլալէտտինու Քրտեր զինդրաւ աւերեցին, զթխմարայ չըլլան աւերեցին, հասանկէչներու ... Գեղ գեղական արուն արցունք թափեց։ Մեր անօթի Քրտերուց չատեր մալ միւլքի տէր դարձան։ Քաչալ Օսման չէ, քու ըսածի պէս, մեր ըրած բարութեան փոխարէն հարստացաւ, մարդու կարգ անցաւ։ Մեր ժողովուրդ էնոր քաչալը մոռցած, Օսման աղա կանչեց։ Բայց էն մեր գեղի աղէն չեղաւ, քանի ողջ էր Թէս Գեւօն։Մեր պապենական տուն անտիրական մնաց. Քաչալ Օսմանը մէկ օրէն մէկէլը Օսման աղա եղաւ, գեղի տէրը։ Անորմէ վերջ աղէն,Տէրվիշը, աղայութիւն ըրաւ. հիմա չէ էդ թղաչափ Հասանը, որ Թէս Գեւոյի տան մշակ չէր կրնէ էղնի, դարձեր է մեր Ծասատուրայ Հասան աղէն, մեր բէկը ...։

— Որդի, — միջամտեց քահանան, որ մինչ այդ բերանը չէր բացած,— Օսմանլուի երկրին մէջ կ'ապրինք, աշխարհի օրէնքը հըմլայ է, հիմա Քաչալ Օսմանի տղան Ծասատուրայ աղայ է, բէկ է. մեր ուժատրան չէ կառի.

« Տուք զկայսերն կայսեր եւ զԱստուծոյն Աստուծոյ »։

— Աշխարհի օրէնքն էտա՞լ է, հա՞ տէրտէր, էտա՞լ է, ես Մելիք Ասլան բէկի թոռ, պորտէ պորտ աբիւնով թոռան, էս օր քէլ Օսմանի լամուկ Հասանը իմ գլխին նստի,— ու յանկարծ դառնալով Թէս Ցակոբի կողմը,— Ծօ չուն, էդ իմալ, տան գըլուխ մէկ չափ ցորնի տեղ, մեր գեղական երեք կիտայ Հասան աղի՞ն, իմա՞լ եղաւ որ հարիւր բարդ խոտէն չորսի տեղ ութ բարդ կիտաներ, տարին տան գլուխ մէկ մարդ կ'աշխատէր 5 օր աղէի համար, էդ իմա՞լ հինգ օրը տասնմէկ եղաւ. ըսէ տեսնեմ, զատաճան հայ, էսոնք քու մարիֆէթներդ չի՞ն, էդ ցորնու եւ խոտի մէկ մաս քու աջին չի՞ նետէր քու Հասան աղէն, իմալ որ իր չներուն ոսկոր կը նետէ։ Ծօ չուն, դուն էն մարդը չէ՞ս որ Ծասատուրայ կուռքն...։

— Ֆրանկ Ցովսէփն էր տղաներու տեղը մատնողը, — սարսափած պոռաց Թէսը,— վալլահ ես չէի...։

— Ծօ չուն, Ֆրանկ Ցովսէփը ո՞վ մարդն էր, գիշեր ցերեկ քեզի հետ կ'ելնէր կը նստէր,— շարունակեց անողորմ Առիւծ Գեւօն, մինչ Թէսը ճակտին մարգրիտի նման չարուած պաղ քրտինքը կը սրբէր,— հէյ Թէս Ցակոբ, Թէս Ցակոբ, քու հէր, քու մեր, Աստուած ողորմի կենոնց հոգուն, իրենց գերեզմանի ծանր քար, գեղականի անէծքով գժոխքի բայ եղան։

Մեր գիւղ քանդեցիր, աղքատ գեղական ոտքի տակ առիր, որ քու տուն փառաւորուի, հարամ-մալով լեցուի։ Անաստուած մարդ, աղքատ գեղականի հացը ձեռքէն խլեցիր, քու ամբարները լեցուցիր, մէկ չէ Հասան աղային։ Ցորի՞ սուտ լաց կ'եղնին Թէս Գեւոյի տան համար, մեր տան անուն, մեր տան պատիւ չա՞տ կը պահէիր, յորի՞ էս տաս տարուան մէջ ոտքդ չըդրիր էս տան սեմէն ներս։ Էդ իմա՞լ եղաւ մեր տան ճամբէն չմոռցար, երէկ էսօր էստեղ կի գաս։ Հալբաթ կուգաս, հիմա Առիւծ Գեւօն փառք Աստուծոյ սաղ սալամաթ տուն եկաւ, տուչմաներու աչք պիտի հանի, վէր իր միւլքերուն տիրութիւն պիտի անի, բարեկամին բարեկամ, դուշմանին հոգէսա դուշման պիտի եղնի։

Էս բան Հասան աղէդ չէ, դու լաւ լաւ գիտաս։ էս խօսքեր մէկ կողմ մընան։ Ցորի՞ գէքդի եւ-ղաէրտէր ճամբեր է Հասան աղէդ. իմ հօրենական հողե՞ր եա պիտի տայ, չնորհակալ եմ, պալէքի ջաղացը չէ եա տայ, աւելօք չնորհակալ եմ, պալէքի ձիկ չէ իր ղօլամներաց մէջ առնու, երկրաց մինչեւ ի երկինք չնորհակալ եմ ։ Էլ բան ունի՞ք ասելիք, չէ ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

1922ին եւ ընտրուեցան 89 հոգի. 1925ին՝ 313 թեկնածու, (ընտրուած՝ 139), 1931ին՝ 531 թեկնածու (ընտրուած՝ 181)։ Իսկ այսօր ունին 1509 թեկնածու - ներ՝ նահանգային խորհուրդներու, 1991 հոգի ալ՝ շրջանային խորհուրդներու համար։ 1931 արմատականները շահած էին 531 աթոռ, իսկ համայնավար - ները՝ 6։

Այսօրուան եւ յառաջիկայ կիրակի օրուան ընտրութիւններով պիտի վե - րանորոգուի նահանգային եւ շրջանային խորհուրդներու անդամներուն կէսը, առաջինը՝ 1500 աթոռ, 3000ի վրայ, երկրորդը՝ մօտ 2000 աթոռ՝ 4000ի վրայ։

1980 հոգի գնդակահարուած երեք տարուան մէջ

Գերմանիոյ հիթլերական պաշտօնաթերթը, «Անկրիֆ», Մոսկուայի պաշ - տօնական գործակալութեան հաղորդած թիւերուն վրայ հիմնուելով, կը գրէ թէ մարաջախտ Թուխաչեւսկիի գնդակահարութենէն (12 յունիս) մինչեւ հոկտեմբեր 1 տեղի ունեցած են 378 դատեր, որոնց ընթացքին մահուան դա - տապարտուած են 1980 հոգի, բոլորն ալ բարձր պաշտօնատարներ եւ կուսակ - ցական ղեկավարներ, որոնք շատ կարեւոր դիրքեր գրաւած էին Խ. Միութեան տնտեսական կեանքին մէջ։

ՉԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒ ՄԸ հետապնդուելով Սպանիոյ ապստամբ օդա - նաւերուն կողմէ, խուզարկութեան ենթարկուեցաւ։ Ֆրանսական մորթանաւ մը անմիջապէս օգնութեան հասաւ եւ ազատեց նաւը։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻ մասին հրատարակուած վիճակագրութենէ մը կը հետե - ւի թէ 700000 օտարականներ Ֆրանսա այցելած են նպաստաւոր պայմաններով։ Լուվրի թանգարանը այցելած են 759000 օտարականներ՝ յուլիս, օգոստոս եւ Սեպտեմբեր ամիսներուն, մինչդեռ անցեալ տարի նոյն շրջանին հազիւ 242 հազար հոգի էին։ Յուլիսին եւ Օգոստոսին Փարիզի մէջ 1.439.642 քիլօ միս ա - ւելի սպառած է քան անցեալ տարի։Ցուցահանդէսին բացումէն ի վեր թատրոն - ներու հասոյթը 40.000.000 ֆրանք աւելի եղած է, բաղդատելով անցեալ տար - ուան հետ հւայն։

Ուրբաթ օր բացառապէս կրկնապատկուած էր մուտքի գինը, 12 փոխանակ 6ի։ Այցելուներու թիւը եղաւ 112.180։

14 ՆԱՑԻՆԵՐ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Փրակայի մէջ, իրենց պետին Թուլթա - յի հետ, որ ամբաստանուած է իբրեւ միասեռական։ Ամբաստանագիրը կ՚ըսէ թէ Թուլթա շքեղօրէն կահաւորելով կուսակցական տան վերի յարկը, անոր մուտքը արգիլած էր հասարակութեան առջեւ եւ անբարոյական խրախճանք - ներ կը սարքէր։ Թուլթա 40 տարեկան է, իսկ իր մեղսակիցները՝ 18 — 20 տա - րեկան երիտասարդներ։ Նախապէս բողոք եղած էր հիթլերական կուսակցու - թեան կեդրոնին, բայց ընթացք տրուած չըլլալով, այս անգամ ուրիշ Նացիներ դիմած են ուղղակի չեխական ոստիկանութեան։ Միասեռականութիւնը պա - տիժի ենթակայ է Չեխոսլովաքիոյ մէջ, մէկ տարիէն մինչեւ տասը տարի։ Ամ - բաստանեալ Թուլթա շատ կարեւոր դիրք ունէր կուսակցութեան մէջ եւ հիմ - նադիրն է Չեխոսլովաքիոյ գերմանական կուսակցութեան։

50.000 ԻՏԱԼԱՑԻ ՋԻՆՈՒՈՐՆԵՐ պիտի տեղաւորուին Իտալիոյ մէջ եւ նոր գործեր ալ պիտի դրկուին, նկատի առնելով միջազգային կացութիւնը։ Միւս կողմէ կարգ մը թերթեր կը պնդեն թէ Իտալիա 15.000 զինուոր հանած է Գա - տիքս, եւ 5000 ալ եռուէն պիտի հանուի։ Միեւնոյն առեն ահագին քանակու - թեամբ ռազմանիւթ կը փոխադրուի Գատիքս եւ Մալակա, որոնք ապստամբ - ներուն ձեռքը կը գտնուին։ Իտալական թերթերը կը գրեն թէ Սպանիոյ ազ - դայնականները անպայման պիտի յաղթեն եւ Անգլիա հակառակական սխալ մը կը գործէ, անտեսելով այս տարրը։

Այրի Տիկին Սիմա Զանդրեան, Գ. Յակոբ Զանդրեան, Օր. Մարի Զանդր - եան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Զանդրեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Զանդրեան եւ զաւակները (Փարիզ), Աւագեան ընտանիք (Թոման), Օր. Հ. Սիմոնեան, Տէր եւ Տիկին Եղ. Նաւասարդեան (Տրակինեան), Տէր եւ Տիկ. Միքայէլ Միքա - յէլեան (Վալանս), Միքայէլեան ընտանիք եւ քոյր, Այրի Տիկին Էնդա Գասպէկ - եան, Այրի Տիկին Եղիսաբէթ Գոյաճեան, Տէր եւ Տիկին Գր. Գոյաճեան, Այրի Տիկին Հեղինէ Գալստեան (Մարսէյլ), Այրի Տիկին Տիրուհի Կիրակոսեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իւրեանց մահը՝

ՎԱՀՐԱՄ ԶԱՆՏԸԵԱՆԻ

իրենց զաւկին, եղբօր, զարմիկին եւ բարեկամին որ մեռաւ հոկտ. 6ին, 25 տա - րեկան հասակին մէջ։ Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ շաբաթ, 9 հոկ - տեմբեր եւ հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ Փիւսէի գերեզմանատու - նը (Վէնէզօրպան, Լիոն)։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐ. Կ. ԽԱՑԻ ԱՆԿԵՆԻ Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը Չորեքշաբթի, 13 Հոկ - տեմբեր երեկուան ժամը ճիշդ 9ին, ծանօթ ծաւալատեղին։ Կարեւոր օ - րակարգ։ Անդամներու ներկայու - թիւնը պարտաւորիչ է։

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միու - թեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի անդա - մական ընդհ. ժողովը այսօր, կի - րակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին «Քա - ֆէ Նուայյի Նեբսի սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ՖՐ. Կ. ԽԱՑԻ Լիոնի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը. կիրակի, 10 Հոկտ. կէ - սօրէ վերջ ժամը 3ին, 181 Քուռ Լա - ֆայէթ, գրադարանի սրահը։

ՕՐԱԿԱՐԳ.— Ընչաբերականի ըն - թերցում։ Նոր վարչութեան ընտրու - թիւն. ընթացիկ խնդիրներ։

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Կրընոպլի Մաս - նաճիւղը ճանդէս մը կազմակերպած է այս կիրակի կէսօրէ վերջ։ Մանրա - մասնութիւնները տեղւոյն վրայ

ԾՆՈՒՆԴ

Վալանսի ԶՕՄի Մաքգականը կը շնորհաւորէ ընկ. Սարգիս Զօքաքի - եանի երկրորդ զաւկի ՄԱՐԻ ԼՈՒԻԶԻ ծնունդը։

Ա. Կարինցի հասցէն կը փնտ - ռէ Զ. Կ. Սօլաքեան. (Cordonnier, Tourette. Par Fayence. Var)

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԼԻ ՊՈՒԱՔՈԼՈՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողո - վը, չորեքշաբթի, 13 հոկտեմբերին, սովորական ծաւալատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։

Գրընոպլ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մուրատ» խումբի ժողովը 10 Հոկտ., կիրակի։ Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Վ. Համբարձումեան։

ՏԷՍԻՆԻ կոմիտէի անդամական ընդհ. ժողովը այս կիրակի, 10 Հոկտ., առաւօտեան ժամը 9.30ին, սովորական ժողովատեղին։ Կը ճրաւիրուին բո - լոր ընկերները։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

8. Rue Danton. Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն

“Հ. Յ. Դ. ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբին եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէի

10 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 9ին Գար Փիժոնիէի սրա - հին մէջ։

Կը նախագահէ Ընկ. Վ. ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը բանախօսէ Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՅԵՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆ - ԴԷՍԸ 14 Նոյ.ին Salle Victor Hugoի մէջ։ Կը խնդրուի չխաչաձեւել։

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ կը կազմակերպէ իր տարեկան ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐԸ յառաջիկայ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12Ի ԿԻՐԱԿԻ օրը, ժամը 14էն 20։

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել սոյն թուականն ու ժամը եւ չխաչաձեւել։

Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը Մարսիլիոյ մէջ

Մեծանուն վիպասան եւ Հայ Ազատագրութեան առաջնորդ Րաֆ - ֆիի ծննդեան հարիւրամեակը պիտի տօնուի Մարսիլիոյ մէջ, յառա - ջիկայ Հոկտեմբեր 24 եւ 31, Շաբաթ եւ Կիրակի երեկոյեան։

Յոբելինական հանդէսները տեղի պիտի ունենան Նախագահու - թեամբ Գաղթ. Գաւառիկ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ եւ հովանաւորութեամբ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ, գործօն մասնակ - ցութեամբ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ աջակցութեամբ Հ. Բ. Ը. Մ. Երիտասարդաց, Հայ Երաժշտական Միութեան, Ազգային, Հայրենակցական, Վերաշինաց, Մարզական, Երիտասարդական եւ այլ կազմակերպութեանց։

Գործադիր Յանձնախումբի կազմն է —

Նախագահ՝ Գարեգին Եպիսկ. Խաչատուրեան, Ա. Ատենապետ՝ Կ. Փոլատեան, Բ. Ատենապետ՝ Խ. Հալաճեան, Ա. Ատենադպիր՝ Տ. Թա - գոյեան, Բ. Ատենադպիր՝ Կ. Մելքոնեան, Գանձապահ՝ Վ. Ծահաթ - ճեան, Խորհրդականներ՝ Գ. Գ. Ե. Արմէն, Վ. Գույումճեան, Կ. Ու - քասըեան, Ա. Քէօսէեան, Ս. Չէօրէքճեան, Ս. Տէրտուրեան, Վ. Խա - չիկեան, Կ. Գօլիկեան։

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է առնել ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը) ... գին 10 ֆրանք։

2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք։

3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ՚ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒին Գ. տարին։

Հոկտեմբեր 15են սկսեալ

պիտի սկսի ձեւ ու կարի դասընթացքը, առաւօտէն մինչեւ կէսօր։ Գիտի սորվին ամենավերջին մեթոտով, տեսական եւ գործնական։

Մանրամասնութեանց համար դիմել ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

13 Rue Saint Sulpice Paris (6me,). Métro Odéon.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire . SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ' Métro : TOLBIAC

[illegible] — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՑ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ MARDI 12 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3548 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԷԿԸ ՄԻՒՍԷՆ ՍՐԸՆԹԱՑ

Պարբերաբար ակնարկ մը նետելով մեծ եւ փոքր պետութեանց վերազինման վրայ, ամէնէն հարեւանցի դիտողն ալ պիտի նկատէ վրդովիչ պարագայ մը.— մէկը միւսին ետեւէն կը վազէ, եթէ կրցաւ՝ առաջ ալ կ'անցնի, լրացնելու համար իր սպառազինութիւնները :

Եւ, ոչ միայն զինուորական մասնագէտներ, այլեւ սովորական մահկանացուներ ուսումնասիրութիւն, գիրք, մինչեւ անգամ վէպ կը գրեն, ապացուցանելու համար թէ աշխարհը պատերազմի կը պատրաստուի :

Դեռ նոր Ֆրանսերէնի թարգմանուեցաւ անգլերէն գիրք մը, « Սպառազէն Եւրոպան »,— ահաւոր պատկեր մը յարաճուն եւ համատարած զինարշաւի, որուն ելքը ոչ ոք պիտի համարձակէր նախատեսել կամ պատկերացնել :

Հեղինակը մասնագէտ մըն է, « Թայմզ »ի զինուորական քննադատը : Այնպէս որ, իր հրատարակած տեղեկութիւններն ու տեսութիւնները խոր տպաւորութիւն կը գործեն :

Իբրեւ մէկ արտայայտիչը բրիտանական աշխարհահայեցողութեան ձգտումներուն, հեղինակը Եւրոպայի սպառազինութիւններու նկարագրելէ վերջ, առաւելին անբաւական կը գտնէ Անգլիոյ պատրաստութիւնները ...

Զարմանալու տեղ չկայ, քանի որ դեռ անցեալ շաբթու, Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան համագումարն ալ զբաղեցաւ այս հարցով, եւ, թերեւս դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, 262,000ի դէմ 2,169,000 ձայնով քուէարկեց վերազինման առաջարկութիւնը :

Միեւնոյն ժողովին մէջ, 228,000ի դէմ 2,167,000 ձայնով մերժուեցաւ բանաձեւ մը, որ կ'առաջարկէր չընդունիլ բանակին, նաւատորմին եւ օդատորմիղին համար պահանջուած վարկերը: Այս առթիւ, կուսակցութեան վարիչ մարմնին ներկայացուցիչն էր որ կ'աղաղակէր, հանրային կարծիքին վրայ ազդելու վճռականութեամբ.

— « Եթէ չզինուինք, անօթի պիտի մնանք պատերազմի պարագային »:

Երբ այսքան խոր անցած են մինչեւ անգամ աշխատաւորականները, Մեծն Բրիտանիոյ ազգ. կառավարութիւնը չէ որ պիտի ընկրկէր: Իրազեկներ կը հաստատեն թէ տարին չլրացած՝ 1750ի պիտի բարձրանայ Անգլիոյ ռազմական օդանաւերուն թիւը:

Աշխատաւորական համագումարին մէջ արտասանուած խօսքերն իսկ բաւական են թէեւ տալու օրուան վարիչներուն, որոնց գլուխը կը գտնուի բրիտանական պահպանողականութեան ամէնէն դասական ներկայացուցիչը, Չէմպըրլէն :

Այսպէս, Քլայնս, աշխատաւորական կուսակցութեան այն վարիչը որ անօթի մնալու մղձաւանջը կը պատկերացնէր, յայտարարեց առանց վերապահութեան .

— « Սխալ է թէ մեր կարգադրած զինուցումը ուժ կուտայ զինուորական քաղաքականութեան եւ կը պաշտպանէ օրուան կառավարութիւնը: Խաղաղասիրութիւնը կրնայ գանձալի բան մը ըլլալ եւ ամենախոհեմ գործերու մղել իր կուսակիցները: Սակայն իբրեւ գործնական քաղաքականութիւն՝ կրնայ մահացու ըլլալ այս կուսակցութեան համար: Եթէ ժողովուրդը տեսնէ որ աշխատաւորական կուսակցութիւնը անպաշտպան պիտի ձգէ երկիրը, մէկ հատիկ աթոռ իսկ պիտի չկրնանք շահիլ Բրիտանիոյ մէջ »:

Բառարանի բառերով, այս բոլորը կը կոչուին «ինքնապաշտպանութիւն», — պատրուակ գտնելու, դիմադրելու համար յարձակման :

Կացութիւնը նոյնն է միւս երկիրներուն մէջ ալ, մեծ թէ փոքր :

Ահաւասիկ Թուրքիան, որ խօսքէն գործի անցած է, առնուազն հազարի բարձրացնելու համար ռազմական օդանաւերու թիւը, կարելի եղածին չափ կարճ միջոցի մը մէջ, եւ աջակցութեամբ իր մեծ բարեկամին՝ Մեծն Բրիտանիոյ :

Ահաւասիկ Ռումանիան, որ իր վարչապետին բերնով, եւ հունգարական սահմանագլուխին վրայ, կը յայտարարէ թէ կառավարութիւնը վերազինման ընդարձակ ծրագիր մը կազմած է : «Շատ չանցած Ռումանիան պիտի շրջապատուի քարէ եւ երկաթէ անթափանցելի ցանցով մը որ մշտապէս պիտի ապահովէ մեր ներկայ սահմանները»:

Իսկ այս գործը գլուխ հանելու համար Պուքրէշ գացած է Ֆրանսայի սպարապետը, անցնելով Պելկրատէն, ուր հանդիպած էր նոյն առաքելութեամբ :

Դեռ կարելի էր յիշել Գերմանիան: Երկու տարին բաւական եղաւ, վերակազմելու, պատկառելի ատրճանի մը հասցնելու համար բանակը, որ արդէն կը գերազանցէ նախապատերազմեանը՝ խոշորութեան տեսակէտէն :

Նոյն թափով կը վերակազմուի, նաեւ, նաւատորմը: Վերսայլի դաշնագրով, Գերմանիա իրաւունք ունէր պահելու միայն վեց փոքր մարտանաւեր: Պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 1941ին պիտի ունենայ երեք առաջնակարգ զրահաւոր, 5 միջին մեծութեամբ, 15 յածանաւ, 40 թորփիլահալած, 60 — 70 սուզանաւ, համագումար 60,000 նաւաստիներով եւ սպաներով: Իսկ օդային վերազինումը յառաջ կը տարուի կրկնապատիկ ուժգնութեամբ, ամէն տեսակէտով :

Տակաւին կրնայինք յիշել Իտալիան, Խ. Միութիւնը, Մ. Նահանգները — որոնք տեղի - անտեղի, միշտ բարձրաձայն կը հրահրեն իրենց սպառազինութեան ծրագիրները: Մէկը միւսէն սրընթաց :

Ո՞ւր կրնան յանգիլ այս բոլորը ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՀՈՒՍԱՐՍԱՓԸ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հայաստանի ներքին գործոց վարիչն ալ ձերբակալուած

Մոսկուայէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 9 թուականով.—

Այս օրերս ձերբակալուեցաւ Գ. Մուղդուսի, Հայաստանի ներքին գործոց վարիչը, իբրեւ ժողովուրդի թշնամի: Ամբաստանեալը վերջերս խորհրդային ամենաբարձր պատուանշանը՝ Լէնինեան շքանշանը ստացած էր, մոլեռանդութեամբ հետապնդած ըլլալով ժողովուրդի թշնամիները եւ հիմա ինքն ալ անոնց կարգը կ'անցնի :

*** Լէհական գործակալութեան Մոսկուայի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ գողութիւններ եւ խափանարար գործեր երեւան հանուած ըլլալով զանազան հողագործական շրջաններու մէջ, բազմաթիւ պաշտօնատարներ հրացանի բռնուեցան: Այս մահապարտներէն երեքը գնդակահարուեցան Վիննիցայի մէջ (Ուկրայնա), երեքը՝ Քրասնոտար, երեքը՝ Արխանկէլսք, վեցը՝ Փեթրօվսքի շրջանին մէջ: Լէնինկրատի շրջանին Սթարա Ռուսա կոչուած վայրին մէջ գնդակահարուեցան ութ հոգի, որոնց գլուխը կը գտնուէր վերակացուն :

Մոսկուայէն երկրորդ հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Լէնինկրատի ելեկտրական հաստատութեան պաշտօնեաներէն ալ տասը հոգի գնդակահարուած են: Պատճառները հրատարակուեցան գնդակահարութեան յաջորդ օրը: Իբր 1 ամիս առաջ, ելեկտրական գիծը կտրուած էր մէկ քիլոմեթր տարածութեան վրայ, 48 ժամ լոյսէ զրկելով Լէնինկրատը: Այս խանգարման հեղինակները գտնուած չըլլալով, տասը պաշտօնեաներ գնդակահարուեցան յօրինակ այլոց:

Պաթումի մէջ ալ գնդակահարուեցան ութ պաշտօնատարներ, ամբաստանուած ըլլալով թէ կ'ուզէին Վրաստանը բաժնել Խ. Միութենէն: (ՅԱՌԱՋ.— Կը թուի թէ հեռագիրը կ'ակնարկէ Աճարիստանի վարիչներուն, որոնք մահուան դատապարտուեցան անցեալ շաբթու, գլուխն ըլլալով վարչապետը):

** Պաշտօնանկ եղան խորհրդային օդագնացութեան օգնական վարիչը եւ շինութեանց վերակացուն :

Թուրքիա հազար օդանաւ պիտի ունենայ

Անգլիական գործակալութիւն մը կը գրէ թէ՝ 1939ի վերջաւորութեան Թուրք բանակը պիտի ունենայ առնուազն 1000 արդիական եւ ամենազօրաւոր օդանաւեր: Վերջերս գնուած են 20 օդանաւեր՝ ամերիկեան հաստատութենէ մը: Գնուած են նաեւ ուրիշ երկիրներէ համբորդական օդանաւեր, որոնք վերստին կրնան պատերազմականի վերածուիլ: Առաջին բարեփոխումը, զոր պիտի կատարէ Ճէլալ Պայարի նոր դահլիճը, պիտի ըլլայ օդային գործավարութեան առանձնացումը: Անոր պիտի յաջորդէ ծրագիր մը՝ զինուորական եւ քաղաքային օդային ասպարէզի զարգացման

Երկրին շատ մը կողմերը հաստատուած են օդանաւային վարժարաններ : Օդային սպառազինումին համար ձեռնարկութիւններ եղած են նաեւ մասնաւոր աղբիւրներէ

ՅԱՌԱՋ.— Այս ծրագիրը Իսմէթի օրով սկսաւ եւ պիտի շարունակուի Ճ. Պայարով իբրեւ մէկ մասը անգլիա-թուրք քաղաքական գործակցութեան, որ սկսաւ գործադրուիլ Քարապիւքի երկաթի գործարանի հաստատումով՝ Մոնթրէօյի անմիջապէս վերջ :

Նահանգային ընտրութիւններ

Կիրակի օր տեղի ունեցան նահանգային եւ շրջանային խորհուրդներու ընտրութիւնները: Առժամեայ արդիւնքները նպաստաւոր են ժողովրդական ճակատին: Համայնավարները մեծ ճիգեր թափած էին, բայց կարեւոր յաջողութիւն մը չշահեցան: Աւելի յաջող էին ընկերվարականները, իսկ արմատականները դժուարութեամբ պահեցին իրենց դիրքերը: Ընտրութիւնները վերջացան 1509 շրջաններու մէջ. Յաջորդ կիրակի պիտի կատարուին համեմատական ընտրութիւնները, մօտ 300 շրջաններու մէջ: Լրացածներուն մեծ մասը վերընտրուեցան: Համեմատականի մնացին Գ. Էռիօ, կրթական նախարարը եւ ուրիշ արմատականներ :

Աջակողմեան թերթերն ալ գոհ կ'երեւան, չէզոքելով թէ չափաւոր տարրերը կը տիրապետեն ընտրութեանց մէջ: 3500 աթոռներու համար թեկնածու ներկայացած էին 16.000 հոգի: Ընտրութիւնները տեղի ունեցան բոլոր նահանգներուն մէջ, բացի Սէնէն. Յառաջիկայ կիրակի միայն յայտնի պիտի ըլլայ թէ ժողովրդական ճակատը կրցա՞ծ է գոնէ 350 աթոռ աւելցնել 1931ի ընտրութեանց վրայ: Եթէ այդ արդիւնքը ձեռք չբերեն, կը նշանակէ թէ տկարացած է ժողովրդական ճակատի կուսակցութեանց հմայքը. իսկ եթէ 350էն աւելի շահին, անգամ մը եւս հաստատուած պիտի ըլլայ 1936ի երեսփոխանական ընտրութեանց յաղթանակը :

Հակառակ տենդագին պատրաստութեանց եւ բուռն պայքարներու, բարեկարգութիւնը չխանգարուեցաւ կիրակի օր: Միայն Մարսէյլի մէջ միջադէպ մը ծագեցաւ. Ընտրական շրջանակի մը մէջ քուէտուփը խորտակուեցաւ, լսուած ըլլալով թէ քուէներ ձգուած են ընտրական գործողութիւններէն առաջ: Ուրիշ վայրի մը մէջ ընտրական յանձնախումբին նախագահը ատրճանակը քաշեց, սպառնալով հակառակորդին որ նոյնպէս ատրճանակ մը բռնած էր :

Ընտրուած նախարարներուն մէջ կը գտնուին Գ. Գ. Ժորժ Պոնէ (Ելմտական), Մարքս Տորմուա (Ներքին), Ժորժ Մոնէ (Հողագործական).

ՏԻՐՏԻՐՆԵՐԸ այլեւս պիտի չկրնան կրօնի դաս տալ Գերմանիոյ դպրոցներուն մէջ: Տոքթ. Կէօպէլս, քարոզչութեանց նախարարը, այս առթիւ ճառ մը խօսելով, հեգնութեամբ դիտել տուաւ թէ կառավարութիւնը կը թեթեւցնէ եկեղեցիին հոգերը: «Մեզ կը մեղադրեն թէ միշտ միեւնոյն բաները կ'ըսենք : Բայց չէ՞ որ Եկեղեցիներն ալ միեւնոյն բաները կը կրկնեն երկու հազար տարիէ ի վեր: Մենք ալ նոյն սկզբունքին կը հետեւինք»: Նախարարը այս առթիւ ալ օգտուեցաւ, գաղութավայր պահանջելու համար :

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ընկերվարական համագումարի հոկտեմբեր 10ի նիստին մէջ, համայնավարներուն հետ միացեալ ճակատ կազմելու բանաձեւ մը առաջարկեց վաստակաւոր գործիչ մը, տը Պրուքէր: Ուրիշներ ուժգնօրէն ընդդիմացան եւ ի վերջոյ գրեթէ միաձայնութեամբ մերժուեցաւ միացեալ ճակատի առաջարկը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԱԶԳԻՆ ՊԱՏԻՒԸ »

Չեմ գիտեր կը յիշէ՞ք, վերջերս Միջերկրականի ափերուն վրայ, Քանի մէջ ձերբակալուեցաւ 17 տարեկան պատանի մը, երբ հեծիկ մը կը գողնար: Տղան, որ Կրասի արգելարանը կը մնայ մինչեւ այսօր, Թոլսթոյի թոռն է:

Այս յայտնութիւնը խորապէս յուզած է Ֆրանսայի եւ հարեւան երկիրներու ռուս գաղութները: Եւ, ինչպէս կը տեղեկանամ ռուսական թերթերէն եւ « Թան »էն, անոնք անմիջապէս գործի ձեռնարկած են, թէ տղան եւ թէ «ազգին պատիւը» փրկելու համար :

Այսպէս, Միլիւքովի թերթը՝ «Պոսլետնիա Նովոստի» անմիջապէս խմբագիր մը ղրկած է Կրաս, տղան տեսնելու եւ վաւերական տեղեկութիւններ քաղելու համար :

Կալանաւորը, Ժան կամ Իվան Թոլսթոյ, լաւ պատանի է եւ ծնած է Պիարից, 1920 յուլիս 21ին: Հայրը ձգած անհետացած է, իսկ մայրը անոր իրաւունքէն զրկուած: Պզտիկը երեսի վրայ մնացած ըլլալով, կ'ընդունուի մօրենական մեծ մօր թեւին տակ : Այս վերջինը գնչու երգչուհի մըն էր, հետեւաբար տղան կը դաստիարակէ համաձայն իր հայեցողութեան:

Իր տուած դաստիարակութիւնը այնքան արդիւնաւոր կ'ըլլայ որ, տղան առաջին անգամ գողութիւն կ'ընէ 14տարեկանին: Ոստիկանները կ'առնեն Ազգ. Խնամատարութեան կը յանձնեն պատանին, որ իրարու ետեւէ նոր գողութիւններ կը կատարէ: Ո՛ւր որ կը ղրկեն արհեստ մը սորվելու համար, կը ձգէ կը փախչի: Թափառական կեանքը այլեւս բնութիւն կը դառնայ, եւ տղան կը շարունակէ գողնալ, անօթի չմնալու համար :

Այս խառնակութիւններուն վրայ, երբ ռուս խմբագիրը եւ հարցաքննիչ դատաւորը կը բացատրեն թէ կրնայ ի վերջոյ զինուոր զրկուիլ, բանտարկուիլ կամ աքսորուիլ, տղան մորէն կը հեծկլտայ եւ կ'երդնու թէ այլեւս գողութիւն պիտի չընէ :

Անոր վրայ, «Պոսլետնիա Նովոստի» հանգանակութեան կը ձեռնարկէ, եւ քանի մը օրէն 6000 ֆրանքի գումար մը կը գոյանայ, 2, 5, 10 ֆրանքնոցներով: Անշուշտ աւելի կլորիկ նուէրներ ալ կ'ըլլան, բայց ամէնէն աւելի խոնարհ խաւերը, բանուորները, արհեստաւորները եւ պաշտօնեաները օգնութեան կը փութան: Միեւնոյն ատեն խնամակալ մը կը նշանակուի, արտասահմանի ռուս երիտասարդներու պաշտպանութեան կոմիտէին նախագահը, որ յանձն կ'առնէ դպրոց ղրկել տղան:

Այժմ կ'աշխատին բանտէն ազատել Թոլսթոյի թոռը, փրկելու համար ազգին պատիւը :

Ի՛նչ դիւրազգածութիւն: Ի՛նչ փափուկ սիրտ : Ի՛նչ պատասխանատուութիւն :

Չար սատանայ մը կը մղէ.—

Այս ազգը աւելի մեծ պատիւ մը ունէր որ կորաւ ծովամոյն եւ երբեք չփնտռուեցաւ :

Այս ազգը լեռներ կը շարժէր իր անսպառ բանակներով, եւ թող տուաւ, ուզե՞ց որ ամբողջ ժողովուրդ մը կոտորուի սահմանին վրայ, 4 — 5 ժամ հեռու :

Ճերմակ էր այս ազգը եւ յետոյ կարմրեցաւ եւ նորէն թո՛ղ տուաւ, ուզեց որ նոր բազմութիւններ կոտորուին այդ նոյն ժողովուրդէն, երբ ինքն ապաւինած էր, նախատագրական պահու մը:

Եւ հիմա, երբ ափ մը բարբարոսներ քսան տարիէ ի վեր անխնայ կը գլխատեն ամբողջ ժողովուրդներ, նոյնիսկ Թոլսթոյի տասնեակհազարաւոր թոռները, այս ազգը պատմութեան յանձնած, թանգարան ձգած է ոչ միայն իր պատիւը, այլեւ գլուխը :

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ ԿԱՆՉՈՒԵԼ ՍԿՍԱՆ

Պելճիքէն միշտ կը հաղորդեն թէ հայ զինուորցուները հրաման ստացած են միանալու իրենց զօրագունդներուն, համապատասխան կառախումբը նշանակելով: Որքան կրցանք ստուգել, կանչուածներուն մէջ կը գտնուին 20 — 24, մինչեւ 33 տարեկաններ: (Թերեւս իրենց իսկ յանձնառութեամբ կանչուած):

Վալանսէն կը գրեն մեզի հոկտեմբեր 9 թուականով — Երէկ, շաբաթ, 1937ի երկրորդ շարքը ստացաւ զինուորութեան հրաւէրը: Այդ դասակարգին մէջ կը գտնուին աւելի քան 25 հայ երիտասարդներ, 20 — 21 տարեկան, որոնք տեղաւորուած են Ֆրանսայի զանազան քաղաքներու գլխաւոր զօրանոցներու մէջ, Վալանս, Ավինեօն, Պէլֆօռ, Կրընօպլը եւայլն :

Թուլէն կը գրեն մեզի.—

Շրջանիս հայ երիտասարդներն ալ, առանց բացառութեան, անոնք որ զինուորական տարիք ունին, հրաւիրուած են հոկտեմբեր 19 — 21 միանալու իրենց նախապէս ընտրած զօրաբաժիններուն: Ոմանք Պուրժ եւ Լիոն, ոմանք ալ Գուրթանը պիտի երթան :

Երեսփ. Ժողովի նախագահին յայտարարած խօսքերը օտարներու բնակութեան եւ հպատակութեան մասին

Գ. Էռիօ, Երեսփ. Ժողովի Նախագահը, շաբաթ օր ճառ մը խօսելով առեւտրականներու կացութեան եւ մանաւորապէս օտարականներու բնակութեան մասին, յայտարարեց.

— « Առիթ ունեցայ դիտելու թէ շատ մը օտարականներ որոնք չեն կրնար աշխատանքի արտօնագիր ստանալ, առեւտրականի թուղթ կ'առնեն, քանի որ աւելի դիւրին է: Այս առթիւ քաղած տեղեկութիւններս կը հաստատեն թէ այդ շինծու առեւտրականներէն շատերը գործակալներն են օտար տուներու, որոնց գիները կը կոտրեն հրապարակէն աժան ծախելով: Հետեւաբար կ'առաջարկեմ օրէնսդրական միջոցներ ձեռք առնել, կարգադրելու համար օտարականներու բնակութեան խնդիրը: Այս հարցը վերջերս այնքան կոպտօրէն մէջտեղ եկաւ որ վարչապետ Գ. Շոթանի ուշադրութիւնը գրաւեց: Եւ խնդիրը լուրջ հանգամանք մը կը ներկայացնէ մանաւանդ անոր համար որ մահափորձեր կատարուեցան մեր հողին վրայ. Խնդիրը լուրջ է նաեւ անոր համար որ չափազանց բազմաթիւ օտարականներու ներկայութիւնը ճշմարիտ վտանգ մը կը կազմէ ազգային բանուորութեան համար: Այսպէս, ես կը նկատեմ որ Լիոնի մէջ աւելի շատ օտարականներ կան քան թէ գործազուրկներ: Ասիկա չի նշանակեր թէ կարելի է մէկը փոխարինել միւսով. բայց հարկադրուած ենք ընդունիլ թէ մենք բաւարար աշխատանք չունինք, ոչ ալ պէտք եղածին չափ բանուոր ճարտարագործութիւն մը՝ միաժամանակ սնուցանելու համար թէ Ֆրանսացիները եւ թէ այն բազմաթիւ օտարականները զոր մեզի կը ղրկեն կարգ մը ազգեր: Եւ նկատեցէք այդ ազգերը, ինչպէս Իտալիան, որքան դժուարութեամբ կ'ընդունին մեր ապրանքները, մինչ իրենց ուզածին չափ բանուոր կը ղրկեն մեզի»:

Գ. Էռիօ նոյնքան ուշագրաւ յայտարարութիւններ ըրաւ օտարներու հպատակութեան մասին, ծանրանալով այդ առթիւ եղած վարչական թերութեանց վրայ :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՅԵՒՔԵՐԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(ԿՐԿԻՆ ԸՍՄԷԹԻ ՀՐԱԺԱՐՈՒՄԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Դատելով « փոքրիկ պատահարներէն », հարկ է եզրակացնել թէ դէպքերը այնպէս ընթացան, ինչպէս Ինկիւրին էր ցանկացած ու ծրագրած

Ըսմէթի « փոփոխումը » սկսաւ իր « արձակուրդի խնդրանքով » (ի՞ր)։ Անոր յաջորդեց Թուրքերէն « Թան »ի բացատրութիւնը, — « տնտեսական ղեկավարի մը անհրաժեշտութիւնը »։ Օտար աղբիւրներ, ինչպէս եւ Թուրքիոյ մէջ՝ խօսեցան տարաձայնութեան մը մասին՝ Աթաթիւրքի եւ Ըսմէթի միջեւ։ Ինկիւրի, իր բերաններով, ջանաց հերքել։ Նոյնիսկ աշխատեցաւ փաստօրէն ջրել այդ զրոյցը,— Աթաթիւրք, Ազգ. Մեծ Ժողովի բացառիկ նստաշրջանէն վերադարձին, Հայտար Փաշայի կայարանը եկաւ Ըսմէթի թեւը մտած։ Այս վերջինը Ինկիւրի մեկնեցաւ — հրաժարումէն վերջ։ Ողջերթի գացողներուն միջեւ էր նաեւ Ճէլալ Պայար։ Իսկ երբ Ճէլալ Պայար քանի մը օր վերջ Ինկիւրի հասաւ, զինքը դիմաւորեց նաեւ Ըսմէթ Ինէօնիւ։

Այս զրոյցին յաջորդեց Թրքական դրամի մասին տարաձայնութիւն մը, Ըսմէթի ու Պայարի միջեւ։ Իսկ Թուրքերէն «Թան» տեղ տուաւ «ուրիշ զրոյցներու»,— Նոր սահմանադրութիւն, Նախագահի նոր պաշտօն եւայլն։

Դժուար է, անշուշտ, այս բոլորին մէջէն ճշդել թէ որն է սուտ եւ որը իրաւ։ Նախորդ երկու յօդուածներով մենք ջանացինք պարզել այն արտաքին պատճառները, որոնք ներքին տագնապը ստեղծեր էին։

Ինչ որ ուշագրաւ է, այս ամէնուն մէջ, այն է որ Ինկիւրի երեւան կը բերէ իրեն համար անսովոր ու աննախընթաց վիճակ մը։ Ան, ամբողջ տասնըհինգ տարի, իր ուղածին պէս ու միօրինակ կերպով խօսեցուցած էր իր մասին՝ իր թէ օտար լեզուները։ Առաջւան ու ներքին այս խօսք միաբերանութիւնը չկայ այսօր։ Զօրաւոր արտաքին քաղաքական ճակատին վըրայ, ուր իր այդ արտաքին ապահովութենէն ծնած ուժով մը տիրական, Ինկիւրի՝ ան յաջողած էր մէկուկէս տասնամեակ անընդհատ վարել բոլոր բերանները։ Թուրքերէն « Թան »ը տասը օրուան համար փակուած է դահլիճի որոշումով։ Միայն այս փաստը ցոյց կուտայ թէ, Ինկիւրին մէջ արդէն իսկ խախտած է այն ամուր գոյավիճակը, որ իշխանութեան զէնքն ու հեղինակութիւնը ցոյց կուտար։ Ի՞նչ բանի հետեւանք է սակայն,— քաղաքական Թուրքիոյ կրած պարտութեան, որու մասին մատնանշումներ ըրեր էինք՝ «Զոյգ Թուրքիաները» խորագրով։

«Թայմզ » ուրիշ կերպով կը մեկնէ դէպքը (29 սեպտեմբեր)։ Ըստ իրեն՝ իրապէս տարակարծութիւն մը գոյութիւն ունի Ըսմէթի եւ Աթաթիւրքի միջեւ։ Այդ տարակարծութիւնը չեզտուած է մանաւանդ վերջերս՝ Թուրք-Ռուսախորհրդային յարաբերութեանց խնդրով ինչպէս նաեւ՝ Ժընեւի ու Նիօնի հարցով։ Կը պնդեն — կը շարունակէ անգլիական թերթը,— թէ՝ Ըսմէթ Ինէօնիւ մեղադրուած է Թուրքեւխորհրդային կապի տկարացումով, թէ՝ Թուրքիա չէ կրցած վերընտրուիլ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդի անդամ, եւ թէ՝ Նիօնի մէջ ստանձնած է պատասխանատուութիւններ, որոնց կատարման համար ինք պատրաստ չէ։

« Թայմզ » իրազեկ թերթ է, անշուշտ։ Իսկ վերջերս իր ներկայացուցիչը ունի ոչ միայն Ինկիւրի, այլեւ Թուրք պետական կեանքին մէջ։ Հետեւապէս, իր տեղեկութիւնները կը նկատուին ստոյգ ու նոյնիսկ անվիճելի։

Մեզի կը թուի, սակայն, որ «Թայմզ»ի մեկնութիւնները եւս ճիշդ չեն։ Թէ ինչու։

« Թայմզ » տարակարծութիւն մը կը տեսնէ Աթաթիւրքի եւ Ըսմէթի միջեւ։ Արդ, եթէ իրապէս կար այդ տարակարծութիւնը, ապա ուրեմն ան իր ծալքերը ունէր նաեւ ատրպագա տարբերու մէջ։ Ըսմէթ իր քաղաքականութիւնը կը տանէր հակառակ Քամալի կամքի՞ն։ Որո՞ւ կռթնած։ Կողմնակիցնե՞ր ունէր։ Ուրեմն աւելի զօրե՞ղ էր, քան Քամալը։ Այդ պարագային, ինչո՞ւ տկարանար յանկարծ։

Այդ տարակարծութիւնը չեզտուեր է մանաւանդ վերջերս՝ Թուրքեւխորհրդային կապի տկարացումով։Ինչո՞ւ տկարացած է այդ։ Չէ՞ որ Ըսմէթի թուխակը՝ Բիւշտի Արաս ու ամէնէն վստահելի գործակիցը՝ Շիւքրի Քայա դեռ նոր այցելեցին Մոսկուա։ Թէ պաղութիւն մը կը տիրէ երկու երկիրներու միջեւ,— ոչ մէկ կասկած այդ մասին։ Բայց, մենք կը տարակուսինք որ ատիկա միայն Ըսմէթեան քաղաքականութեան արդիւնք ըլլայ ու հակառակ Քամալի կամքին։ Իտալիոյ հետ յարաբերութեա՞նց վերադրել։ Կամ՝ Թուրքիոյ պնդումի՞ն թէ՝ իր ջուրերէն պիտի չթոյլատրէ ոչ իտալական եւ ոչ ալ ռուսական մարտանաւերուն անցքը։ Բայց, չէ՞ որ Նիօնէն վերադարձաւ Բ. Արաս եւ Ըսմէթը տեսնելէ առաջ Աթաթիւրքը տեսաւ։ Տրուած որոշումը Աթաթիւրքի հրաւէրով վաւերացուց Ազգ.-Մեծ Ժողովը։ Տարակարծի՞ք էր նախագահը, — կրնար չհրաւիրել այդ ժողովը ու կրնար, նոյնիսկ, Ըսմէթը հրաժարեցնելու չափ իր ուժն ու հեղինակութիւնը սկիզբէն ի գործ դնել՝ կանխելու համար այդ սխալ որոշումները։ Բոլոր փաստերը կը վկայեն, թէ մինչեւ Ըսմէթի հրաժարումը միակամ էին անոնք (թերեւս եւ հիմա)։ Ըսնուս Նատի, ժանկլաւիկը Աթաթիւրքի,կը պոռար «Փրավտա»յի երեսին, — « Նիօնը ոչ թէ բացաւ, այլ գոցեց Նեղուցները»։ Ըսել կ'ուզէր, — ոչ Ռուսիան, ոչ ալ Իտալիան։ Նոյն « Ճիւմհուրիյէթ»ն ու թրքական այլ թերթեր չէի՞ն որ անընդհատ չեշտեցին Թուրքիոյ անկախ քաղաքականութիւնը, — « Մենք մեր ճակատագրին տէրն ենք, ոչ մէկուն դէմ, ու բարեկամ բոլորին հետ »։ Վարչապետներ մէկ օրէն միւսը հրաժարեցնելու չափ հեղինակաւոր Աթաթիւրք ինչո՞ւ կը թոյլատրէր այդպիսի դիրք մը՝ եթէ իրապէս համաձայն չէր ռուսեւթուրք կապի թուլացումին։ Ի՞նչպէս կարելի է ըմբռնել, որ ան հանդուրժած ըլլայ մինչեւ երեքու այս վիճակին — փոխանակ օր առաջ կասեցնելու սխալ ընթացք մը — եւ երկիրը կրկնապէս խոռվելէ զատ արտաքնապէս այդչափ աննպաստ դիրքի մէջ դնելու։

Եւ յետոյ, եթէ իրապէս Ըսմէթ իր քաղաքականութեամբ մնացած էր Թուրքեւխորհրդային յարաբերութեանց, ապա ուրեմն հարկ էր որ իշխանութեան բերուէր Սովետներուն համար աւելի նախընտրելի, հետեւապէս եւ անոնց աւելի հակած մարդ մը։ Ո՞վ է Ճէլալ Պայար,— լաւ տնտեսագէտ մը, համեմատաբար չափաւոր, եւ մանաւանդ անգլիասէր։

Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ եղած պարտութիւնը եւս այնքան իրական է, որքան թուլացումը Թուրքեւխորհրդային յարաբերութիւններուն։ Բայց, սխալ կ'ըլլայ նաեւ հոն փընտռել տարակարծութիւն մը՝ երկու ղեկավարներու միջեւ։ Կասկած չկար, որ Թուրքիա պիտի կորսնցնէր այդ ընտրութեան մէջ։ Բայց, ան մնացած էր երկու աթոռի միջեւ։ Թարմացնենք յիշողութիւնները։ Թեհրանի մէջ «սասիական ուխտի» կնքումէն անմիջապէս վերջ, չորս արտաքին նախարարները ուխտակիցներու առաջին նիստը գումարեցին։ Այդ ժողովին մէջ, Բ. Արասի առաջարկով, որոշուեցաւ Թուրքիոյ համար միայուն աթոռի մը պահանջը դնել Ազգաժողովի Խորհուրդին մէջ։ Այդ ուխտէն մինչեւ Ազգերու Դաշնակցութեան նստաշրջանը ամիսներ անցան։ Մինչեւ Նիօն Թուրքիա ամուր կը պահէր ինքզինքը՝ քաղաքականապէս։ Այսինքն՝ թէեւ փոքրացեր էր Բ. Արասի Թուրքիան, բայց Նիօնը յանկարծ քօղազերծած էր զայն, — Անգլիան վճռական քայլերով կրկին իջած էր Միջերկրական։ Լոնտոն - Հռոմ բանակցութիւնները, Փարիզի մասնագէտներու ժողովը եւ Մուսոլինի - Հիթլէր տեսակցութիւնը (որ պիտի ծառայէր Զօրերու մասնակի համաձայնութեան) Թուրքիան կը դնէր շատ աննպաստ դիրքի մը մէջ։ Այլեւսն « բարեկամութեան » փորձառութիւնը ունի ան։ Մինչ այդ, արդէն Ազգերու Դաշնակցութեան աթոռի տեսակէտը գրած էր հրապարակ՝ նախկին կացութենէն թելադրուած։ Նոր դոյավիճակը նախատեսել կուտար արդիւնքը։ Բայց նահանջելը նոյնքան վատ էր, որքան ստոյգ պարտութիւն մը։

Գալով Նիօնով յանձ առնուած պատասխանատուութեան, մարդ առնըուազն միամիտ պէտք է ըլլայ, հաւատալու համար, թէ Աթաթիւրքի կամքին հակառակ է եղած այդ։ Այն փափուկ կացութիւնը զոր Թուրքիա իրեն համար ստեղծեց եւ որուն վտանգաւոր հանդամանքը առնենին պարզեցինք այս էջերուն մէջ, — Օրուան հարկադրանքն էր։ Օրուան հարկադրանքն էն նաեւ Ըսմէթի հրաժարումը եւ դեռ ուրիշ փոփոխութիւններ որոնց ականատես պիտի ըլլանք։ Թուրքիա կ'ապրի դժնդակ օրեր։ Ու վոլթ - Փասը կամ դիմափոխումները, զորս կը փորձէ, անզօր են կասեցնելու, վտանգը որ կը մօտենայ։ Ատիկա իր ընթացքին ու իր ղեկավարութենէն անկախ է ու անկախ պիտի մնայ։ Ու երբ միշտ միեւնոյնը պիտի ըլլայ — մեծերը կուլին թէ հասկցուին իրարու հետ

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԿՑԿՏՈՒՐ ԵՐԳԵՐ

— · —

Աշնանային խոկումներու մէջ խորասուզուած, երեկոյեան պտոյտ մը կատարելու ցանկութիւնը կը ծնի մէջըս։ Այս մելամաղձոտ օրերուն կեանքի հեշտօրօր թելերը կը թուլնան, վասնզի տխրութիւն կայ որ կը հակէ տիրաբար ամէն կողմ։

Զորս ընկերներ ենք, արմենական զաւակներ, քաղաքի անտանելի ժխորին մէջ սրճարանի մը անկիւնը ամփոփուած կը խօսինք իրարու։

Շատ լաւ, ձայնեցին ընկերներս, ու ծովափ երթալու միտք մը հրահրեց բոլորս ալ։ Անդրանիկ, արարատեան վեհ ճակատով օժտուած՝ ընդհատելով մեր խօսքը սաղեց իր գործադրոյն ինքնաշարժը։ Արուեստագէտ ու բանաւոր հայրենակիցներուս հետ կառք կը նետենք մեր յոգնած մարմինները։

Է՜հ, այսօր մինակ չեմ, ընկերներ ունիմ, պէտք է վայելել երիտասարդ օրերու կենսունակութիւնը Լուսաւոր քաղաքի գիկզակ փողոցները անցնելէ վերջ մեր առջեւ կը բացուի հրապարակ մը ուր կայ արձան մը երկար սիւնի վրայ, ու ահա անմիջապէս վերջ ծառազարդ ու լայնանիստ պողոտան որ կը հանգչի սեւ օձի մը պէս անքուն։ Անսովորել է պողոտան, հանրակառքերու երթեւեկը դադրած է, նստարաններու վրայ հեզահամբոյր ծերունիները տուն քաշուած են։ Կայ միայն զոյգ մը, որ լուսնի լոյսին տակ, ծառերու շուքին մէջ, սիրոյ աւետարանը կը թերթատեն, բանե՜ր, բանե՜ր եւ անվերջանալի խօսքեր կը փսփսան, կը համբուրուին ու կը գալարուին։ Խորհուրդ խորին մը կայ մէջերնին, պէտք է յարգենք իրարմէ . . .

Մեր կառքը կը սուրայ ամբողջ պողոտային կոնակին հեծած յաղթական կերպով։ Ծառերը հետզհետէ կը մերկանան, դեղնած ու չորցած տերեւներ ամբարտաւան հովերու խաղալիկ են դարձեր, անոնք կը հաւաքուին իրարու մօտ, կը չխրտան, կ'ողբան իրենց մօտ մերկութիւնը Անդորրութիւնը կատարեալ է գիշերային խոր լռութեան մէջ։ Ծառերու կատարներէն երբեմն կը լսուին թռչուններու մեղմիկ ձայները, բայց մեր կառքին բարդ ձայնին մէջ կը խեղդուին անոնց ոչնչացող մեղեդիները

Կը հասնինք Հայոց Ս. Թարգմանչաց եկեղեցին որ աչքէ հեռու, մօտէ հեռու ինկած թառած է հարուստ եւ գալարագարդ դղեակներու կողքին։ Աչք մը կը պտտցնեմ, հոգեկան մխիթարութիւն մը կը պարզուէր քեզ, երբ կը տեսնես զուտ հայկական ոճով կառուցուածքը Զանգակատանը, գմբէթը եւ խաչը լուսնի շողերով օծուն՝ լռութեան մէջ իրար կը շայեն սուրբերուն պայուսած։

Անդրանիկ կ'աճապարէ, պողոտան կը կծկուի, հաստաբուն ծառերը իրարու ետեւէ կը վազեն ու կը փլին, ծովը մեզ կը դիմաւորէ մութ ու խելացնոր շարժումներով։ Կ'իջնենք ծովափ, ուր կը գտնենք գիշերային աղջամուղջին թաղուհին, ծովն անուշ իր նազերով ու սազերով։ Եթերին մէջ կուտակուած թանձրաշունչ ամպերը վերար կը գզեն ու բեհեզեայ պատմուճանով ու երկչոտ շողերով նոր հարս լուսինը կը տեէ գլուխը դափնեպսակ, կ'իջնէ ծովուն արքայութեան մէջ, շողերը կը հալին ու կը լուծուին, երկու անսահմանութիւններ կ'ողջագուրուին։ Տիրական լռութիւնը կը զգէ ալիքները ու խաղաղութիւնը կը հագնի սպիտակ պատմուճանը։ Փարոս մը, ծովուն թագաւորութեան հսկիչը, իր կայծակնափայլ լոյսերը կ'օրօրէ աղբին անդին, կապոյտ ջուրը կը փոխուի ոսկեջուրի ու ծովուն սատուածները ոսկի պատմուճան հագնելով կը նիրհեն լուսնի շողերուն մէջ

Երկրային դրախտավայրի մը բուրմունքներով յագեցած՝ ընկերներուս հետ կը մեկնինք ծովափէն։ Լուսինը ծովէն դուրս քաշեց իր շողերն ու շողերը եւ մեզի ընկերացաւ։ Անդրանիկ սաղեց ինքնաշարժը, ու ծովը խաղաղութեան մէջ քնացաւ, լուսինը վազեց մեր ետեւէն ու մենք կ'իջնէինք մտանք քաղաքին ժխորին մէջ

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ՄԱՄՈՒԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻԱՑԵԱԼ

ՃԱԿԱՏԻ ԽՆԴԻՐԸ

— · —

« Ազդակ » հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ.

— « Ազգային միացեալ ճակատ խորագրով մեր խմբագրականը, (տես « Ազդակ » թիւ 164) հիմնակէտ ունէր Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ. Շրջանային ժողովի կողմէ 1937—1938 տարեշրջանին ազգային ներքին քաղաքական կեանքին նկատմամբ որդեգրուած ուղեգիծ-բաղձանք մը։

Զուգադիպութեամբ մը, որ ոչինչ ունի տարօրինակ ու զարմանալի,— վասնզի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր գործունէութեան քառասունըհինգ տարիներու ընթացքին ուխտած է ծառայել հայ ժողովուրդի ապառազրական դատին եւ ասիկա միացեալ ճակատով,— Պոսթընի «Հայրենիք» օրաթերթը խմբագրականի մը մէջ, որ կը կրէ Ռամկավար չիրուր, հակասութիւններ ու վարանումը խորագիրը, հետեւեալ տեսակէտը կը պաշտպանէ ․

« Իրենց կոչումին բարձրութեան վրայ գտնուող քաղաքական կուսակցութիւնները, ազգին ու հայրենիքին սպառնացող վտանգներու շրջանին, պէտք չէ երբեք քրքրեն զիրենք բաժնող անցեալը եւ ոչ ալ պէտք է արծարծեն զիրար բաժնող խնդիրներ, այլ, ընդհակառակն, պէտք է փնտռեն ու գտնեն այնպիսի կէտեր միայն, որոնք կարող են միացնել զիրենք իրարու՝ ընդհանուր ճակատով կռուիլ կարենալու համար արտաքին վտանգներու դէմ »։

..«Հայրենիք» ըլլալով Հ. Յ. Դաշնակցութեան Ամերիկայի Շրջանի պաշտօնական օրկանը, ոչ մէկ խօսք որ իր կարծիքը Ազգային միացեալ ճակատը շօշափող հարցերու մէջ ունի նոյնքան հեղինակութիւն եւ արժէք, որքան Հ. Յ. Դաշնակցութեան Արեւմտեան Եւրոպայի 15րդ. Շրջանային ժողովի միացեալ ճակատի վերաբերմամբ ձեւակերպուած բանաձեւը։

Եթէ հարկ ըլլար, ինչպէս կրկնած ենք, հատորներ կարելի էր կազմել այս նիւթին շուրջ Դաշնակցական մամուլին մէջ՝ վերջին տասնըհինգ տարին երեւցող նիւթերով։

Կարեւորը այդ չէ սակայն, ու նոյնիսկ ճշմարտութեան, զուր աշխատանք իսկ։ Խականը, մեր արդի պայմաններուն մէջ, այն է, քաղաքական կազմակերպութիւնները իրապէս ո՞ւր իրենց գոյութիւն ու գործունէութիւնը արդարացնող այնպիսի կէտեր, որ իրարու կը մօտեցնեն զիրենք։

Տեսակէտներու, աշխարհահայեացքի, մինչեւ իսկ գործելակերպի եւ թաքթիքի տարբերութիւններ ամէն կողմ, բոլոր ազգերու կուսակցութեանց մօտ՝ կարելի, միշտ գտնել, եւ սակայն կեանքը, քաղաքական կուսակցութիւններու մօտաւոր անցեալը ցոյց կուտան որ հակառակ այդ կազմակերպութիւններու միջեւ գոյութիւն ունեցող տեսակէտներու եւ աշխարհահայեացքի հիմնական տարբերութեանց, յանախ — երբ իրենց միացեալ ուժերով գործունէութիւնը անհրաժեշտ է նկատուեր — անոնք մօտեցեր են իրարու ու միասնականօրէն ճակատած են իրենց հակընդդէմ ուժերու կամ արտաքին թշնամի վտանգներու դէմ

Այսպէս է եղած երէկ ու այսպէս, նաեւ այսօր։

Աւելին, բարդացած ու տնտեսական քաղաքական պայմաններու մէջ զանազան մեծազանգուած ու հզօր ազգերու պետական կեանքի ղեկավարութիւնը բռնող տարբեր քաղաքական մեծ կազմակերպութիւններ են որ կուտան օրինակը միացեալ ճակատի գործունէութեան։

Արդարեւ, երբ հարկ ըլլայ դիմագրաւել արտաքին վտանգը կամ փրկել հայրենիքը, փոխանակ դատաստանի աթոռին վրայ նստած զիրար ամբաստանելու, հարկ է աւելի հիմնական եւ աւելի կարեւոր խնդիրներու մասին որոճալ։

Արդէն այլ տեսակի կեցուածք մը ժխտումը պիտի ըլլար համերաշխութեան ոգիին.

Երբ կրակ է ինկեր տունը, կռիւ թիւն է պատճառներու մասին վիճիլ փոխանակ մարելու մասին մտածելու

Եւ որովհետեւ մերինը կրկնակի իմ դժնդակ կիսայրած եւ կիսաւեր բնակարան մըն է, ունինանք գոնէ առ բաժամ իմաստութիւնը մնացեալը փրկելու։

Որովհետեւ սկզբունքով այս հարցին մասին վէճ չի կրնար ըլլալ, ու խօսինք համաձայնութեան կէտերուն շուրջ եւ ընդհանրական խոհալի մը ունենալ հաշտելու զինադուլ մեր առաջարկներուն։

Երկու մեծ շրջաններ, Արեւմտեան Եւրոպա եւ Ամերիկա, Հ. Յ. Դաշնակցութեան այս տեսակէտին թարգմանը դարձան։ Հարցը պարզ է երեւան կերպով դրուած հրապարակ հայ ժողովուրդը կը հետեւի անոր. նոր զարգացման բոլոր փուլերուն թող պատմութեան անաղորդ դատաստան վճռէն աւելի, ցեղին ապագան ուրեմն ներշնչողը ըլլայ մեր ժողովին »։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բերեգծի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ» ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Մեանք ամէնն ալ իրենց կեանքին պատմութիւնը ունին։ Բայց մինչեւ ե՞րբ այսպէս մեր կեանքին պատմութիւնը պիտի ըլլայ տխուր։ Ու երբ կը մտածեմ բոլոր այն դեղեցիկ պատմութիւններուն վրայ, որոնց մէջ կեանքի համով հոտով բան մը կայ, սրտիս մէջ ծխածաններ կը դողան։

Այս նամակը կարդալէդ ետք, պատուհանէն երկինքին նայէ անգամ մը։ Ցեռոյ վար իջիր ու հաւնոցին առջեւ, այդ ամնուաշուք թռչուններուն հետ խօսէ։ Անոնց տեսքը միայն, հաճելութիւն է աչքերուն համար։ Ու երբ պարտէզ կ'երթաս, ներս մտնելէ առաջ, կեցի՛ր դրան առջեւ, ու ուղածիդ պէս, երգ մը երգէ, յետոյ իմ անունս տուր, կանչէ՛, հեռուէն կանչէ զիս։Ես չայնը, պիտի թռչի, սիրելի Արշակ, ու անունս թող արձագանգէ մեր... »։

Արշակ շարունակեց նամակը։ Սրտին մէջ ձայն մը կ'արձագանգէր։

Այս նամակները շատ անգամ կը կարդար, բայց այս անգամ, բառերը շատ ուժով կը հնչէին իր ներսը, ու կոչեց.— « Ուրեմն ո՞ւր երթամ »։

Այս մտածումը սկսաւ մարմինը խածնել։ Միսը մորթին տակ կը վառէր փրփուր փրփուր, ու « Հա՛յր, հա՛յր », բռած տանն, կարծես մութին հեծեծանքը կը լսուէր։

Ո՞ւր երթար։

Երիտասարդ էր։ Կ'ուզէր գրկել, կ'ուզէր սրտին սեղմել իր երիտասարդութիւնը, ու կ'ուզէր իր սէրովը ապրիլ։

« Իմ սէրովս, հա՛յր... » կ'ըսէր, երբ իր հայրը քնով լեցուն ու քարացած, բաներ կ'ըսէր, որոնց ամէն հեղ մեր մայրերը կը կրկնեն՝ իրենց աղօթը ու աղջիկներուն սիրտերը չինելու համար։

Ու ինք իրաւ իրաւ երիտասարդ էր։ Լեռներու խորհրդաւոր անկիւնները ծնած տղաքներուն կը նմանէր, որոնց համար հէքեաթները շատ բան կ'ըսէն. Անոնք լեռներէն կ'առնեն իրենց ուժը, ու կը մեծնան, լեռներու դիմադրելու չափ կ'ուժովնան։

Ասանկ մէկը, ինչպէ՞ս կրնար լքել իր սիրած լեռները ու դաշտերը։ Ու, « Ի՞նչ են եղեր մեր հայրերը », բսաւ ու ձեռքը ճակտին տարաւ։ Իր աչքը լոյս կը ծաւէր, ու ծաղիկները, բարի բոյները ու ծառերը իրենց պարտէզին, կը բեկբեկէին պլխամակներու պէս, ու չկար բան մը որ իր աչքէն չունենար ճառագայթ մը։ Ու իրենց երդիքին տակ ամէն բան, պարապ սենեակները նոյնիսկ, կը փոխուէին թախանցիկ տուփերու, ու պատուհանէն երբ դուրս կը նայէր, տարածութիւնը՝ ծխածաններու պէս կը բռնկէր իր աչքերը։

Հրաշք մըն էր իր սէրը, ու կը զգար՝ լոյսի մը խորհրդաւոր ցոլքը երեսին վրայ, ու ապա մը զուարթութեամբ կ'ուզէր մրմնջել. « Հայրի՛կ, երեսիս նայէ »։ Ուրեմն, ինչպէ՞ս, իր հայրենի տունը կրնար լքել սառնկ մէկը։ Ու երբ կը մրմնջէր, « մեր երդիքին տակ», բառերը, կը հօսէր իր յուզումը տարբեր լոյսի մը պէս, ու հայրենի տեսարաններ կը զուծաւորուէր, յիշատակներ կ'արթննային իր ներսը։ Այս հոգիով ի՞նչպէս կրնար մոռնալ իր սէրը։ Եւ ո՞ւր երթար։ Վայրկեան մը, ամէն բան լքել, հեռանալու մտածումը անցաւ սրտէն, ու սեղմեց գլուխը ձեռքերով։

Կարօտ։

Կարօտը քաշեց իր տունէն։ Պզտիկ, առարկաները ամէնէն չնչին, կը ծըփային սրտին խորը, ու հաւերը հաւբակին, տատրակները ու բադերը՝ կը թռչէին բոլէ թեւերով, ու գեղեցկութիւնը անոնց՝ շուշանի պէս ճերմակ, ու ոսկեզոյն՝ հէքիաթի նման, ու թեւրեղին պէս բազմերանգ՝ կ'աղուորնար բոցերու մէջ՝ բոլոր իրենց վարդերուն նման։

Ու յիշեց իրենց պարտէզին առտուները։ Մեզը ու կարմիր քաւն չերտ մը հացի վրայ, պարտէզին մէջ, բամպակենիներուն մէջէնտը կանգնած, հացը խածնելով կամաց կամաց, կը սիրէր նայիլ այդին։ Ծախրանք մը կը զգար այս պահուն, ու կ'ուզէր թռչիլ աւելի հեռուն՝ ծաղող արեւին։ Արեւով լեցուն իր սիրտը՝ կը թռչէր, ու միջօրը լոյսով ճերմկած, նեղ կուգար իր հոգիին։ Ու, ո՛չ, ո՛չ, բսաւ, ու սեղմեց ուժով ուժով ձեռքերը կուրծքին ու կանչեց.

« Շողի՛կ »։

Կուրծքին կը սեղմէր կարծես հայրենիքին սիրտը, ու կը կանչէր, կը կանչէր։

Կը բերար ու կը պոռթկար իր սիրտը։

Լամբարին լոյսը չէր տար այլեւս իր աչքերուն խորութիւն։ Մարեց լոյսը ու մօտեցաւ պատուհանին, ու մըմնջեց՝ « խաղաղութիւն »։ Խաղաղութեան տեսարան մըն էր երկինքը։ Թելօքիկ ու հանդարտ հանդարտ կը փայլէին աստղերը։ Ամէնն ալ անոնք, իրարու կը խառնէին իրենց լոյսերը, ու կը լուսաւորէին իրարու լոյսով, կը տաքնային իրարու կրակով։

Մէկ սրտի ու մէկ հոգիի վառարան մըն էր կարծես այս երկինքը։

Ամէն իրիկուն, երբ պայծառ էր մութին հետ երկինքը, աստղերը կը խըմբուէին իր դիմացը, ու կարծես համբոյր կուտային իրարու։ Ու խենթ ըլլալու չէին անշուշտ մարդիկ, անոնց վրայ երբ հրաշալի պատմութիւններ կ'ընէին.

Շատ կը սիրէր Արշակ այս տեսարանը, ու վեր նայելուն ամէն հեղ, սրտին մէջ՝ անոնց խաղաղութիւնը կ'իջնէր։ Ու փափաքով երկինքին կը նայէր, ու աչքերը անոր խաղաղութիւնը կ'առնէին։

Բայց այս իրիկո՞ւն...

Ու մրմնջեց, « Հա՛յր... » հիմա մութին մէջ կը հալէր այս բառը, ու ամէն հեղ կրկնելուն, կը սարսափ մթութիւնը։ Մութը, իր դիմացը կ'երեւէր բաժնող երկինքին չափ՝ կ'երեւէր հոն կը խորհրդաւոր ու անհուն։ Երբ հոն կը խորասուզուէին իր աչքերը, անէացած, նոյնացած կը զգար բոլորովին երկինքին կախուած մութին հետ։ Մութին խորերէն սարսուռ մը կու գար իր վրայ։ Աչքերը երբ յառեց՝ լռութեան մէջ մնացած քաղաքին վրայ, չէր դիտեր, ինչպէ՞ս, կանչեց հառաչանքով, «Հա՛յր, հա՛յր... »։ Արձագանգ մը միայն։ Ու մութը ամէն բան կը կլլէր։ Վերը, երկինքը, խորհըրդաւոր սարերը անհունութեան, լռութեամբ կը ծծէր աստղերուն լոյսըռատ կաթը։

Բայց ամէն անգամ կրկնելուն հայր անունը, արձագանգ մը միայն կը մընար իր ներսը, ու կ'ուզէր պառկիլ, փակել ճիչ մը, երբ պոռթկաց սիրտը — « Հա՛յր, հա՛յր, օրհնութեան կը սպասէի։ »

(Շար.)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆԴՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ Ծ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

— • —

ՍՄԲ.— « Կայրաւանով Ճամբոր-դութիւն » վերնագրով յօդուածի մը մէջ, Ն. Ֆ. Փրէսէ կը հրատարակէ իր աշխատակցին յետագայ տողերը ... ուր ա՛յնքան պատուաբեր կեր-պով յիշատակուած կը տեսնենք Հայ ... ճարտար արուեստագէտ ... մը մէջ

Իր բնակչութեամբ ավասիսի մը ... հաստատուած է Խօթան քա-ղաքը որ մեծ շուկայ մըն է գորգի վաճառականութեան, եւ ... ... միջոցն է Չինաս-տանի եւ Հնդկաստանի միջեւ ։ Հին ժամանակներէ ի վեր կը մշակէ ճար-տարարուեստական համբաւաւոր ճիւղ մը — Գորգագործութիւն ։ Քաղաքին ամէնէն հարուստ մարդը, Ժիւսսէֆ-... Պէյ, գորգի խոշոր գործարան մը ունի ։ Իր վաճառատունը, քաղաքին ամէնէն բանուկ փողոցին մէջ հաս-տատուած, բոլորովին մէկ հասիկ է, ... պարզուկ, այնպէս որ աչքի ան-... չի զարներ հարեւանցի նայողին ։ Բայց այս խանութը աչք մըն է միայն, ... մը պատուհան, Գազարը դի-... ու ... ուր կը ճշտուին ... [illegible]

[illegible] ... Ասոնց խոշոր յիսուն ձուլածոյ կաթ-սաներու մէջ կ'եփին ... թեժ-ները, որոնցմէ ... գործաւորուհի-ներ թելերը կը քաշեն եւ կը մանեն ։ ... կը գործէ, այո՛, դժուարին ... երբ գիտնանք թէ աշխատաւորներուն մեծագոյն մա-սը ... կիներ են

Խօթանի մէջ ամէնէն աւելի աչքի զարնող անձնաւորութիւնը Հայ մըն է, որ դաղտնիքը գիտէ բուրդը բու-սական ներկով մը գունաւորելու ... առանց պէտք զգալու ... եւ արուեստական «անիլին» ներկին ։ Այս Հայուն անունն է Գաս-պար Մոլտովան, որ ընդհանրապէս ... Պէյ կը կոչուի ։ Ինք է ... իր գործարանին, եւ հակառակ ... տարիներուն ... ու ... ներկերը կը գտնէ իր գործերը ... բուսական հնարքնե-րով, պղուշանալով ամէն արուեստա-կութենէ ։ Կը սորվեցնէ նոյնը իր պաշ-տօնեաներուն, որոնց հետ կը վարուի հայրական հոգատարութեամբ ։

Միեւնոյն-ատեն Մոլտովան առաջին կարգի հաւաքող մըն է գիրքերու, ի-րօք փիլիսոփայ մը, որ իր հանդստա-ւէտ եւ հաճելի տանը մէջ բոլոր օ-տարականներուն ընտիր ասպնջակա-նութիւն մը կ'ընծայէ ։ Եւրոպական քաղաքներու բնակարաններուն մէջ փառաւոր գորգեր կը տեսնուին, որոնք հիացում կը պատճառեն եւ այնքան կը գնահատուին, բայց ոչ մէկուն միտ-քէն կ'անցնի թէ այդ գորգերու փա-ռաւոր գոյնը եւ շքեղ գործուածը գաղտնիքն են Հայազգի մարդու մը, նշանաւոր ծերունիի մը՝ որ Ասիոյ ենթսերը կ'ապրի ։ Եւ կրնանք այս պատուական մարդը անուանել Խօթանի իմաստուն ։

Այս աւերս ալ . .

—o—

ԼԻՈՆ.— Այս մէկն ալ օտար հողի տակ... Ո՛վ կը հաշուէ մեկնողներու համրանքը ։ Ամէն օր, ամէն տեղ, հոս ու հոն « աչքէ հեռու, սրտէ հեռու » կը խամրին ու կը հատնին ։

[illegible]

Մենք կը սիրէինք լսել զինքը...Ու երբ երգելու կարգը հայկական եր-գին գար, ո՞վ այն ատեն կը վերա-նա՞ր ։

Մեր երգիչ, կամ սիրող արուես-տագէտներէն շատերը լսած եմ, բայց ինծի կուգար թէ ոչ մէկը օրինակ «Միրանի ծառը» կամ « Անտունի » այնքա՛ն ներշնչուած երգեր է որքան մեր սիրելի Վահրամը ։

Մեր հանդէսներու զարդն էր, մեր երեսը ճերմկցնող ծաղիկը ։ Հոն էր, ամէն տեղ՝ ուր զինքը հրաւիրելու ա-[illegible]

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԻ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՊԱՏ'Մ. ԺՈՂՈՎԸ

Ֆրանսայի Կամաւորական Միու-թիւններու Դաշնակցութիւնը, նախա-ձեռնութիւնն առած էր համագումարի հրաւիրելու նախկին դաշնակից ազգե-րու Կամաւորական Միութիւնները, Միջդաշնակցային Միութիւն մը կազ-մելու առաջադրութեամբ ։ Համագու-մարը տեղի ունեցաւ հոկտ. 2-3-4ին ։

Կը մասնակցէին.— Մ. Նահանգներ, Անգլիա, Պելճիքա, Իտալիա, Լեհաս-տան, Ֆինլանտա, Չեխոսլովաքիա, Ռումանիա, Եուկոսլաւիա, Ցունաս-տան եւ Հայաստան, յանձին Ֆր. բա-նակի Հայ Կամաւորներու Միութեան ։

Համագումարի առաջին օրը վերջա-ցաւ Անծանօթ Զինուորի դամբարա-նին ուխտագնացութեամբ, իւրաքան-չիւր Միութիւն ներկայանալով իր ազ-գային դրօշով ։ Երկրորդ օրուան աշ-խատանքները սկսան առտուն ժամը 9ին Վէրսայլի քաղաքապետական սր-րահին մէջ ։ Միաձայնութեամբ ըն-դունուեցաւ Միջդաշնակցային Միու-թեան կազմութեան առաջարկը ։ Հա-յերու ներկայացուցիչ ընտրուեցաւ Ֆր. Բանակի Հայ Կամաւորներու Մի-ութեան նախագահ ընկ. Արթին Տատ-եան ։ Նոյն օրը՝ կէս օրին՝ քաղաքա-պետարանի մեծ դահլիճին մէջ հաց-կերոյթ մը տեղի ունեցաւ, նախագա-հութեամբ Սէն-է-Ուազի նահանգապե-տին ։ Ներկայացուցիչներ ունէին պա-տերազմական, ծովային, օդային, հանգստեան թոշակներու եւ ներքին գործերու նախարարները ։ Ներկայ է-[illegible]

— « ... Հոս բոլոր ներկաներէն՝ մենք՝ Հայերս՝ միակն ենք, որ մեր ազգային [illegible]

[illegible]

(ԿՈՒՐ)

ՀԱՅՈՒ ՄԸ ՔԱՋՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

ԿԻՊՐՈՍ, (Ցատալ).— Հայկական քաջութեան երկրորդ դէպք մը պա-տահեցաւ Կիպրոսի մէջ ։ Սուէտիացի պ. Ցակոբ Պոյաճեանի մարած հրդե-հէն վերջ, օգոստոս 31ի գիշերն ալ առաւօտեան Ցովսէփ Սարեան Ամի-անթոսի պանդոկներէն մէկուն մէջ բռնկած հրդեհ մը մարելով, մահուը-նէ ազատեց գերմանացի արուեստա-գէտ մը, հետեւեալ պայմաններու տակ.— Ց. Սարեանին սենեակին կից կը բնանար Գերմանացի մը ։ Մարդը պառկելէն առաջ մոռցած էր մարել ձեռքի գլանիկը, որ առաւօտեան մօտ ծաւալելով այրեց անոր բարձը ու գի-շերանոցները՝ ամբողջ սենեակը ծու-խերու մէջ ողողելով ։ Գերմանացին առտուան ժամը 3ին անկողնէն գետին ինկաւ ուշաթափ ։ Պ. Սարեան յան-կարծ արթննալով հոնդիւնի ձայներ իմացաւ, եւ խուժեց քովի սենեակը, ու մեծ դժուարութեամբ Գերմանա-ցին դուրս քաշելով, տուաւ նախնա-կան դարմանները ու փրկեց անոր կեանքը ։ Ց. Սարեան անդամ է Արի-ներու խումբի մը ու վկայուած է իբ-րեւ առաջնորդ ։

Կիպրոսի անգլերէն եւ յունարէն թերթերը ջերմապէս գնահատեցին քաջ աստանդորդը ։

Պ. Սարեան կը պաշտօնավարէ Նի-կոսիոյ Կրթասիրացին մէջ իբր ատամ-նաբոյժ ։

Անցեալ տարի նոյն քաջութիւնը ցոյց տուած էր Արարատի ատմիկնե-րէն Ցակոբ Պոյաճեան, որ կառավա-րական խիտ անտառ մը ազատեց փճացումէ, կէս-գիշերէն մինչեւ ար-շալոյս աշխատելով ։

Կիպրացի

ՏԷՐՈՒՄՑԻՆ ԵՒ ՀԱՐԿԱՀԱՒԱՔԸ

—o—

Հարկահաւաք մը կը ներկայանայ Տերումցիի մը ։ Այս վերջինը հետեւ-եալ պատասխանը կուտայ.

— Թագաւորը ինչէ՞ն գիտէ որ Թուրքիոյ մէջ Տերում մը կայ, Տեր-ումի մէջ Գութու Տէրէսի մը, Գու-թու Տէրէսի մէջ Հասօ մը, որ չորս այծ ունի ։ Այս բոլոր գէշութիւնները դուք կ'ընէք կոր ։

ՏԵՐՍԻՄՑԻՆ ԵՒ ԿԱՌԱՎԱՐԻՉԸ

Միւթէսարրըֆ մը կը ներկայանայ Տերսիմցիի մը եւ յայտնելով թէ Սուլ-թանը վտանգաւոր կացութեան մը մատնուած է, զինուոր կ'ուզէ ։

— Եթէ այդ կողմերը վտանգաւոր են, թող հոս գայ, ազէկ տեսակ բր-րինձ ունիմ, Աստուծոյ տուածէն կ'ու-տենք եւ նախախնամութեան ալ ա-[illegible]

ՏԵՐՍԻՄՑԻՆ ԵՒ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆ

— . —

Տերսիմցի բէկ մը 1877ին այցելու-թիւն կ'ընէ ... [illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

›››› • ‹‹‹‹

«Անգլիոյ արտաքին Նախարար Կրէյ Պոլսոյ անգլիական դեսպան Մալէ-թի հեռագիր մը ղրկելով, ռուս եւ ֆրանսական դեսպաններու հետ միա-սին Թուրքիոյ, չէզոք մնալու պարա-գային, հողային ամբողջականութեան պահպանումն ու գերմանական մենա-շնորհներու իրեն յանձնումը կ'երաշ-խաւորէր ։ Կրէյ խօսելով գերման բա-նակի պարտութեանց մասին, կը թե-լադրէր Թուրք կառավարութեան որ ուշադրութեամբ քննէ կացութիւնը եւ խուսափի Գերմանիոյ միանալէ ։

Սակայն Կրէյ միայն Թուրքիոյ վարչական ամբողջականութիւնը կ'ու-զէր ։ Տրուած երաշխաւորութեան կեղծ ըլլալը որոշապէս ցոյց կուտայ Ռուսիոյ արտաքին Նախարար Սազա-նովի Օգոստոս 30ին Պոլսոյ ռուսական դեսպանին ղրկած հետեւեալ հեռա-գիրը

« Թուրքիոյ առաջարկուելիք պայ-մաններու մէջ, «հողային ամբողջա-կանութեան պահպանման » բառերէն առաջ պէտք է գետեղել «ներկայ պա-տերազմի միջոցին տեղի ունենալիք ոեւէ յարձակման դէմ» բառերը ։ Անգ-լիոյ այս առաջարկը ընդունուած է մեր կողմէ» ։

Ասկէ կը հասկցուի որ Անգլիա մի-այն ընդհանուր պատերազմի տեւո-ղութեան ընթացքին կ'ուզէր ապահո-վել Թուրքիոյ ամբողջականութիւնը ։ Ասոր որքան դատարկ խոստում մը ըլ-լալը յիշելու պէտք կա՞յ ։ Ընդհանուր պատերազմէն վերջ ի՞նչ պիտի ըլլար ։

Ասկէ զատ, չէին յօժարեր նաեւ « քափիթիւլասիոն»ներու վերացման ։ Սազանովի կողմէ Լոնտոնի եւ Փարի-զի ռուսական դեսպաններուն ղըր-կուած 21 օգոստոս թուակիր հեռա-գիրով, կ'ըսուէր.—

« Եթէ Թուրք կառավարութիւնը ընդունի մեր առաջարկը, քափիթիւ-լասիոններու խնդրին մէջ ալ, իր ար-ժանապատուութիւնը բարձր պահելու համար բանաձեւ մը կը գտնենք » ։

Աչա երեւութապէս միայն կ'ապա-[illegible]

դանուող գերմանացիներուն ձեռքը, մեր դէմ գործածուելիք զէնք տուած կ'ըլլանք »

Ճիշդը խօսելով, մեզի հանդէպ ա-մէնէն թոյլատու պետութիւնը Ռու-սիան կը տեսնուէր ։ Որովհետեւ մեր Գերմանիոյ կողքին պատերազմի մաս-նակցութենէն ուղղակի պիտի վնաս-ուէր Ռուսիան ։ Մինչդեռ Անգլիա եւ Ֆրանսա, Ռուսիոյ այդ երեւութական թոյլատուութեան ալ հակառակ էին ։ Ֆրանսայի նոր արտաքին նախարարը, Տէլքասէ, մեզ ոչ թէ իր կողմը շա-հելու կ'աշխատէր, այլ պատճառներ կ'ուզէր մեզի ։

Այդ օրերուն ես Պուքրէշ կը գըտ-նուէի ։ Մեր նպատակը կղզիներու խըն-[illegible]

(20)

(Շար.)

ԼՈՒԱԶԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

›››› • ‹‹‹‹

Միւս կ'անէք, էւքան բարիք, ... [illegible]

— Որդի, ... [illegible]

(Շար.)

ՄԱՆՈՒՌ

— « Օտարներու հպատակութեան գործողութիւնները կը կատարուին գաւառական նախարարութեան գրասենեակներուն մէջ, որոնք պէտք եղածին պէս կազմակերպուած չեն։ Միւս կողմէ, տարօրինակ է որ ոչ քաղաքապետին, ոչ ալ նահանգապետին կը թոյլատրին յանձնարարութիւններ տալ ստացական հպատակութեանց մասին, մինչդեռ անոնք միայն ի վիճակի են օգտակար տեղեկութիւններ տալու։ Իմ կարծիքով, ստացական հպատակութիւնները պէտք է կատարուին փոխ-նախարարութեան մը մէջ որ կապուած ըլլայ արտաքին նախարարութեան հետ։ Ես երեք դասի կը բաժնեմ Ֆրանսա հաստատուած օտարականները։ Նախ սա պատուական մարդիկը որ ծանօթ են երկար ատենէ ի վեր, որոնց զաւակները Ֆրանսա ծնած ըլլալով, իրենց զինուորութիւնը կատարած են Ֆրանսայի մէջ եւ կամ ամուսնացած են Ֆրանսուհիներու հետ։ Մեր շահը կը պահանջէ ֆրանսական հպատակ դարձնել զանոնք։ Ետեւոյ կան անպատգամալիները։ Ճամբու դրէք զանոնք։ Ֆրանսան ստեղծուած չէ ուրիշ ազգերու աւելցուքները ժողվելու համար։ Այս պայմաններուն մէջ, երրորդ դասը կը կազմէ առժամեայ, երկրուն հոսանք մը։ Ես օտարատեաց չեմ, բայց սիրտս կը ցաւի տեսնելով որ Ֆրանսացի բանուորներ գործ չունին, երբ մեր երկաթուղիներու եւ զինուորական շինութեանց մէջ օտարականներ կը գործածեն »։

*** Լիլլի շրջանին մէջ, Գերմանացի մը վառարան վճիռ ստացած ըլլալով, քաղաքապետարան գնաց, ծեծեց քաղաքապետը (64 տարեկան) եւ երկու քարտուղարները եւ յետոյ Պելժիա փախաւ։

Իտալիոյ պատասխանը յուսախաբութիւն պատճառեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ

—o—

Իտալական կառավարութիւնը շաբաթ օր յանձնեց իր ծանուցագիրը՝ իբրեւ պատասխան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի, որոնք խորհրդակցութիւն մը առաջարկած էին, Սպանիոյ գործերուն առթիւ։

Պատասխանը հաչտարար ըլլալով հանդերձ, յուսախաբութեան մատնեց Անգլիան եւ Ֆրանսան։ Ծանուցագիրը կ՚ըսէ թէ Իտալիա պէտք չունի նոր հաւաստիքներ տալու Սպանիոյ քաղաքական անկախութեան, հետեւաբար եւ հողային ամբողջութեան մասին։ Իտալական կառավարութիւնն ալ կ՚ուզէ որ Սպանիոյ ներքին պայքարները կասկածանքի եւ ընդհարումներու պատճառ չդառնան ազգերու միջեւ։ Ուստի, պատրաստ է քննելու որ եւ է միջոց որ կրնայ աւելի ազդու դարձնել ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը։ Ինչ կը վերաբերի կամաւորները ետ կանչելու հարցին, ծանուցագիրը կ՚ըսէ թէ ամէնէն առաջ Իտալիան էր որ Գերմանիոյ հետ մէկտեղ պահանջեց արգիլել կամաւորներու առաքումը, իբրեւ էական պայման ոչ-միջամտութեան քաղաքականութեան։ Եւ այս առթիւ կը պատմէ հարցին մանրամասնութիւնը, մեղադրանքներ ալ ներկայացնելով։ Իբրեւ եզրակացութիւն, կ՚առաջարկէ այս բոլոր խնդիրները քննել Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնաժողովին մէջ։ Իսկ ամէնէն վերջը կը յայտարարէ թէ՝ բոլոր պարագաներուն մէջ, Իտալիա պիտի չմասնակցի որ եւ է խոսակցութեան, ժողովի կամ խորհրդաժողովի ուր պաշտօնապէս հրաւիրուած չէ կամ չի մասնակցիր նաեւ գերմանական կառավարութիւնը։

Ինչպէս ըսինք, այս պատասխանը մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց մանաւանդ Անգլիոյ մէջ։ Բայց եւ այնպէս, կը յուսան ելք մը գտնել։ Վարչապետը Լոնտոն վերադարձաւ, անձամբ ուսումնասիրելու համար իտալական ծանուցագիրը։ Հոմի թերթերը կ՚առաջարկեն խորհրդաժողով մը առանց մասնակցութեան Անգլիոյ, Իտալիոյ, Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ, բոլշեւիկներուն խաղերը չէզոքացնելու եւ կամաւորներու յետս կոչման խնդիրը քննելու համար։

—o—

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ ՅԱՆԿԱՐԾԱՄԱՀ եղաւ Հայ մը, Նշան Գօյաճեան, Սթանոզցի, 55 տարեկան, որ փայտ բերելու գացած էր Ռօնի եզերքը։ Մարմինը գտաւ իր տղան, Կարապետ Գօյաճեան, որ մօթօով բժիշկի գացած պահուն ծառի մը կը զարնուի եւ մօթօն կոտր կոտր կ՚ըլլայ։ Բարեբախտաբար ինք անվնաս՝ կը հասցնէ բժիշկը որ սրտի հիւանդութեան կը վերագրէ մահը։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ յաջողականօրէն յառաջ կը խաղան հիւսիսային Չինաստանի մէջ, համաձայն վերջին լուրերու։ Մ. Նահանգներուն մէջ հետզհետէ կը զօրանայ հակաճափոնական հոսանքը։ Ծերակուտական մը առաջարկեց պոյքոթ հռչակել Ճափոնի դէմ, մասնակցութեամբ ենր շահակից պետութեանց։

« ԻՒՄԱՆԻԹԷ »ի խմբագրապետ, Պ. Վայեան Քութիւրիէ, որ սրտի պատճառաւ հիւանդանոց փոխադրուած էր կիրակի առտու, մեռաւ քիչ վերջը։ Ծնած էր 1892ին։ Փաստաբան էր, հրապարակագիր եւ գրագէտ։ Մասնակցած է մեծ պատերազմին։ Առաջին անգամ երեսփոխան ընտրուեցաւ 1919ին, յետոյ երկու անգամ վերընտրուեցաւ։ Սուր գրիչ ունէր։

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՖԱՇԻՍԹՆԵՐԸ նոր ժողով սարքած էին կիրակի օր, այս անգամ Լիվրփուլի մէջ։ Հակառակորդները յարձակում գործեցին քարերով եւ ալիւսի կտորներով։ Խոշոր քար մը հանդիպեցաւ ֆաշական առաջնորդին՝ Սըր Օ. Մոզլէի գլխուն, ծանրապէս վիրաւորելով։ Առաջնորդը ուշաթափ ինկաւ, ուղեղը ցնցուած ըլլալով։

ՌՈՒՄԱՆԻԱՅԻ մէջ ալ « Մաժինոյի գիծ » մը պիտի հաստատուի, ինչպէս յայտարարեց վարչապետը, խօսելով Հունգարիոյ սահմանակից քաղաքի մը մէջ։ Վերազինումը յառաջ պիտի տարուի մեծ թափով։ Զօր. Կամլէն, Ֆրանսայի սպարապետը, երկու շաբաթ պիտի մնայ Պուքրէշ, խորհուրդներ տալու եւ ռազմափորձերուն մասնակցելու համար։

ԵՐԿՈՒ ԱՆԾԱՆՕԹ ԹՌՉՕՂՆԵՐ կիրակի օր յարձակեցան սպանիական շոգենաւի մը վրայ որ Ս. Միութենէն կուգար եւ ընկղմեցին Ալժերիոյ բացերը։ Ռմբակոծութիւնը տեւեց մէկ ժամ եւ շոգենաւը կրակ առաւ։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ ԲՆԱԿՈՂ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐՈՒ համագումարին առթիւ, մեծ հացկերոյթ մը տրուեցաւ կիրակի օր, հովանաւորութեամբ հանրապետութեան նախագահին, որ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ, բացատրելով անոնց պարտականութիւնները։ «Դուք պէտք է օրինակ հանդիսանաք միութեան եւ ուժի։ Ձեր մէջ թող գտնուի միայն մէկ կուսակցութիւն,— Ֆրանսայի կուսակցութիւնը »։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԻՆԷՍԻ ՇԱՆԹԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 15 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, իր ակումբին մէջ։

ԱՆԻԵՐ ԿՈԼՈՄՊՕ «Արամ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, Չորեքշաբթի, 13 Հոկտեմբերին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ կէմիտէին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ծանօթ հաւաքատեղին։

ՍԷՆ ԹԻՒԲ (Մարսէյլ) «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 15 Հոկտ. երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։
Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն

“Հ. Յ. Դ. ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԵՐ-ԿՈԼՈՄՊՕԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8,30էն մինչեւ առաւօտ Անիէռի քաղաքապետարանի Նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratifet Social)։

Կը մասնակցի Եփրատ Նուագախումբը Օնոսեանի ղեկավարութեամբ։

Ուրիշ մանրամասնութիւններ շուտով։

×

Լ Ի Ո Ն Ի Մ Է Ջ

Հոկտեմբեր 23ին, Շաբաթ երեկոյ Գ. Թագաւորութեան շէնքին մէջ։

Ընկերամամակրական թէյասեղան Մարսէյլի մէջ

Ի ՊԱՏԻՒ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ԵՒ Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

Կազմակերպուած Մարսէյլի ենթակոմիտէներու եւ խումբերու կողմէ, հովանաւորութեամբ Շրջանային Կոմիտէի այսօր, Երեքշաբթի ժամը 8.30ին. «Շահրիկեան» սրահին մէջ։

Մուտքը՝ 5 ֆրանք։ Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ։

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ կը կազմակերպէ իր տարեկան ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐԸ յառաջիկայ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12Ի ԿԻՐԱԿԻ օրը, ժամը 14էն 20։

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել սոյն թուականն ու ժամը եւ չհամընկնիլ։

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսանք գրել

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, Օ. Ղ.— Սեպտ. 1	ՓԱՐԻԶ (19), Ա. Ն.— Սեպտ. 21
ՎՕԹՎԻԼԻԶ, Դար.— Սեպտ. 1	ՎԻԷՆ, Գ. Զ.— Սեպտ. 22
ՆԻՍ, Մ. Ս.— Սեպտ. 1	ԹՈՒԼՈՆ, Օ. Գ.— Սեպտ. 23
ԲՈՒՐԳԸՎՈՒԱ, Ա. Հ.— Սեպտ. 1	ԹՈՒԼՈՆ, Սարգ.— Սեպտ. 24
ՎԻՐՈՖԼԷՅ, Խ. Գ.— Սեպտ. 1	ՌՕՆԻ ՍՈՒ ԲՈՒԱ, Ճ.— Սեպտ. 28
ՍԷՆ ՓԻԷՌ ՊԷՆԻԹ, Ար.— Սեպտ. 1	ԱՔՐԱ, Լ. Յ.— Սեպտ. 27
ՓԱՐԻԶ (9), Հով.— Սեպտ. 5	ՓԱՐԻԶ, Ա. Մ.— Սեպտ. 29
ԹԱՐԱՐ, Տիկ. Ա. Գ.— Սեպտ. 1	ՕՐԼԷԱՆՎԻԼ, Ա. Գ.— Սեպտ. 30
ՔԱՆ, Շ. Վ.— Սեպտ. 1	ՓԱՐԻԶ (11), Դաւ.— Սեպտ. 30
ՌՕՄԱՆ, Կ. Շ.— Սեպտ. 1	ԱՆՎԷՐՍ, Ն. Զ.— Հոկտ. 1
ԱՆԻԷՌ, Վ. Տ. Մ.— Սեպտ. 5	ՓԱՐԻԶ (13), Տիկին Դ.— Հոկտ. 1
ԳԱՊ, Մ. Գ.— Սեպտ. 11	ՓԱՐԻԶ (15), Ա. Շ.— Հոկտ. 1
ՎԻԷՆ, Դ. Ա.— Սեպտ. 11	ՌՕՄԱՆ, Խ. Յ.— Հոկտ. 6
ՎԻԷՆ, Յ. Զ.— Սեպտ. 11	ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Դ. Մ.— Հոկտ. 6
ՎԻԷՆ, Մ. Մ.— Սեպտ. 11	ՎԻԼԷՕՐՊԱՆ, Թոփ.— Հոկտ. 6
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Տիկ. Գ.— Սեպտ. 14	
ԲԱՇԱՆ, Մ. Հ.— Սեպտ. 14	
ՍԷՆ ՍԱԹՈՒՐՆԷՆ, Մ. Գ.— Սեպտ. 14	
ԼՈՒՏՕՆ, Թ. Թ.— Սեպտ. 16	
ՊԱՆԵՕԼԷ, Ա. Զ.— Սեպտ. 17	

Le Gérant : M. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Զարլի Մանուկեան ... նոր հայ ըմբիշը ... որ ... նայի մէջ յաղթեց ... դարիոյ ախոյեանին ... մասնակցեցաւ ... եւ Լոնտոնի մէջ ... մրցումներու ... հովիւով յաղթանակներ ... Այժմ հրաւիրուած ... մրցումի իրան եւ ... րիա,— կը մեկնի ... մը օրէն։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (41)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Ես այդ հասկանում եմ, եւ մինչեւ անգամ բնական եմ համարում, որովհետեւ նրանք դարերով այսպէս վարուել են Հայի հետ եւ նոյն կերպով շարունակում են։ Այդ դարձել է Թուրքի եւ Քիւրդի համար մի տեսակ կենսական պահանջ, առանց որին նրանք հազիւ թէ կարող են ապրել։

Բայց երբ որ Հայը վարւում է իր համազգիների հետ աւելի վատթար, քան թէ Թուրքը եւ Քիւրդը, այդ եղկելի ապերախտութեան դժուար է համբերել։

Ես այս խօսքերը էֆէնտու երեսին ասեցի, եւ նա մի բառ եւս չը գտաւ պատասխանելու։

— Ես դրանից վատը կ՚ասէի նրան, խօսակցութեան մէջ մտաւ Հայրապետը, — բայց Հայրս միշտ մեզ խրատում է, թէ պէտք է լուռ մնալ, թէ պէտք է դղրդ լինել. մի օր ազատութիւն կը լինի մեզ… պէտք է համբերել … չը գիտեմ, մինչեւ ե՞րբ պէտք է համբերել …

— Մինչեւ Յիսուս Քրիստոսի գալուստը… հեգնօրէն պատասխանեց Վարդանը։ — Բայց ափսոս մինչեւ այն ժամանակը աշխարհի երեսին մի Հայ էլ չի մնայ, որ իր ազատութիւնը տեսնէ. բոլորը քուրդ կամ Թուրք դարձած կը լինեն …

— « Համբերութիւնը կեանք է »… խօսեց ծերունին քարոզի եղով։ — Մեր տէրտէրները, մեր վարդապետները միշտ այդ են քարոզում մեզ։ Ախար մի օր կը լինի, որ Աստուած կը մտաբերէ իր կորուսեալ ոչխարներին … Պէտք է համբերել, զաւակներս… « Համբերութիւնը կեանք է »…

— Համբերութիւնը մահ է, պատասխանեց Պ. Դուդուկջեանը, որ մինչեւ այն ատեն չէր խօսում եւ լսում էր նրանց վիճաբանութիւնը. Երիտասարդի գունատ դէմքը այժմ բոլորովին դեղնեց եւ նրա նուրբ, նոյնպէս գունաթափ շրթունքը սկսեց դողդղալ։

— Համբերութիւնը մահ է, կրկնեց նա վրդովուած ձայնով, — գերեզմանի մէջ միայն մարդ սովորում է համբերող լինել։ Մի այսպիսի հրէշական համբերութիւնը, որ ունենք մենք, տանում է դէպի անդառնալի կորուստ։ Հրեաները շատ համբերեցին, աշխարհի բոլոր հալածանքներին դիմացան, սպասելով, թէ կը յայտնուի մի Մեսիա, որ կը վերանորոգէ սուրբ Երուսաղէմը եւ կը վերականգնէ Իսրայէլի հին փառքը … եւ մինչեւ այսօր սպասում են… Բայց մենք մի այսպիսի ակնկալութիւն եւս չունենք, չը գիտեմ, էլ ի՞նչ բանի ենք սպասում.

Մեր տէրտէրները, մեր վարդապետները համբերութիւն են քարոզում… շարունակեց նա առաջուան մաղձոտ ձայնով։ — Ախար նրանք քանդեցին մեր տունը եւ այս ապերախտ վիճակին հասցրին մեզ։ Եթէ կայ մի բան, որ կարող է փրկել հարստահարուած եւ ճնշուած ժողովուրդին, դա է՝ — բողոքը, ինչ կերպով եւ յայտնուելու լինէր նա։ Դժգոհութիւնը, տրտունջը եւ իր վիճակից մի աւելի բարեբախտ վիճակի ցանկանալը՝ — ահա այն փրկարար շարժառիթները, որ կարող են մեզ ազատել ստրկութիւնից։ Բայց համբերութեան մէջ խեղդւում են, մահանում են այս տեսակ բարձր ձգտումները …

Ծերունին ոչինչ չը պատասխանեց։ Վարդանը եւ Հայրապետը բռնեցին երիտասարդի ձեռքը եւ բարեկամաբար սեղմեցին. Ծերունու միւս որդիները ոչինչ չը հասկացան եւ իրանց մտքում ասացին — ահա մի ուրիշ խենթ եւս։

Ծերունին հրամայեց հիւրերի համար քնելու տեղ պատրաստել, իսկ ինքը որդիների հետ, բացի Վրէժը մաղթելով հեռացան։ Տան հարսներից մէկը, երեք կալած, եկաւ անկողինները պատրաստեց։

Օդայի մէջ ճրագը դեռ վառվում էր։ Երկու հիւրերը իրանց անկողիններում երկար անքուն մնացին։ Պարոն Դուդուկջեանը կրկին վառեց իր կիսատ մնացած սիգարը եւ սկսեց ծխել։ Վարդանը նկատեց նրան։

— Բարեկամ, ձեր լեզուն անհասկնալի է. դուք հազիւ թէ կարող կը լինէք այս տեղ մի գործ շինել … Ժողովրդի հետ խօսելու համար պէտք է հասկնալի առակներ եւ աւանդներ գիտենալ … Քրիստոս իր առակներով աւելի գործ շինեց, քան թէ բարձր վերացական քարոզներով։

— Այո, ես չը սովորեցի ժողովրդի լեզուն… պատասխանեց Պ. Դուդուկջեան եւ լռեց։

ԺԸ.

Օդայի մէջ իւղային կրակը դեռ վառւում էր, տարածելով իր շուրջը աղօտ լոյսը։ Վարդանը երկար մնաց անքուն։ Այն գիշերուան խօսակցութիւնները գրգռել էին նրա ուղեղը։ Նա յիշում էր ծերունու որդիների սանձարձակութիւնը դէպի իր եւ Նորեկ հիւրի « Քարոզները »։ Նա զարմանում էր, որ այնպէս կասկածանքով էին նայում այդ օտարից եւ աղնիւ երիտասարդի վրայ։ Միւս կողմից, նրա սիրտը խռովւում էր երկու աչեր, որոնք չէին տարբերւում միմեանցից իրանց բնաւորութիւնով.— մէկը հարստահարուած գիւղացու աչքը, միւսը, Լալայի աչքը, որ նոյնպէս բարոյական հարստահարութեան ենթակայ էր։

Նա աչք ձգեց, տեսաւ, որ Նորեկ երիտասարդը քնած էր։ Ճրագի աղօտ լուսով նկարւում էր նրա գունաթափ եւ մաշուած դէմքը, որի սուր գծերի մէջ արտայայտւում էր մի հաստատուն բնաւորութիւն։ Նրա քունը անհանգիստ էր։

Տենդային ... մէջ ... ջւում էր նա։ Երբեմն նրա ցամաք թուերը շարժւում էին, եւ լսելի ... լինում խառն, կցկտուր խօսքեր, ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուով

« Գիւղացիներ … հասաւ ժամը … ձեր արիւնով պիտի գնէք … ձեր … պատութիւնը … ներկան … մեզ է պատկանում … ցոյց տուէք … քաջեր … որ Թուրքի … բոլորովին չէ … թէ զաւակները … հայերէն … ձեր մէջ կեանքը … ազատութեան … գիտակցութիւնը … [illegible] … մեր … փրկութիւնը … առաջ … քաջեր …

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Chèque Postal Paris 1678-63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ, ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — 13 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3549

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՌԱԿՈՒՍԻ ԱՆԻՒ

Չէ՞ք ընդունիր թէ այս մաշած բացատրութիւնը ճիշդ ու ճիշդ պատկերն է մեր այսօրուան կեանքին, արտասահմանէն մինչեւ Երեւան.

Երէկ ծրար մը թերթ ստացանք Հայաստանէն, Սեպտ. 6-15. ծրար մըն ալ՝ զանազան գաղութներէ: Եւ անշուշտ, ամէնէն առաջ աչք մը նետեցինք առաջիններուն վրայ,— «Խ. Հայաստան»: Փնտռեցինք լուրեր՝ որ ուղղակի կապ ունենային մեր կեանքին հետ: Անցանք անցուցինք խմբագրականները, գոնէ տող ընդ մէջ կարդալու համար թէ ի՛նչ կ'անցնի կը դառնայ կամ ինչ կը խորհին մեր հայրենիքին մէջ:

Ցաւախառն թիւն, ինչպէս միշտ: Դուք ալ կրնաք փնտռել եւ գտնել ամէն բան, բացի այն բոլորէն որ կրնան կազդուրիչ տպաւորութիւն մը գործել:

«Խ. Հայաստան»ի լուրերու բաժինը ե՞րբ կապ ունեցած է Հայկական Արտասահմանի հետ: Իսկ խմբագրականները, որոնց կ'ըսէր Մոսկուայի «Փրավտա»ն կը ճարէ, հետապրով եւ թխածոյ թարգմանութեամբ, սարէն-ձորէն հէքեաթներ են: Եւ կամ կուսակցական-պետական «մերկացումներ», որոնք այլեւս հազարումէկ գիշերներու տպաւորութիւնը կը գործեն:

Կը դառնանք սայլին, Արտասահմանի մամուլին:

Առաւօտեան ծրար մը «Բանուոր», Ամերիկայէն: Եւ խորագիր մը չտառաչուն,— «Պէտք է ջախջախուին ու փոշիանան բոլոր դաւաճանները: Մենք ցնծութեամբ կ'ողջունենք խորհրդային իշխանութեան անողոք ընթացքը ժողովուրդի թշնամիներուն դէմ»:

Սպառնալիքը ուղղուած է անո՛նց դէմ, որ մինչեւ հիմա կը կառավարէին Խ. Հայաստանը, կուսակցական թէ պետական ճակատին վրայ: Հատուած մը, իբրեւ յուսադրութիւն.

— «Մեր առեղծուածոտ ժողովուրդը եւ անոր անկեղծ վարիչները, քիչ մը ուշացան նշմարելու այն երկերեսանի, ամբարիշ դերը, որ սոցիալիստական վերաշինութեան ծածկուած դաւաճաններու խմբակ մը կը խաղար, նպատակ ունենալով մեր հայրենիքը ենթարկելու հակախորհրդային հակաշինարարական թափթփուքներու ամբարիշ բռնատիրութեան:

Այս ուշացումը սակայն պատճառ մը չէր, որ մեր հայրենասէր եւ կորովի վարիչները, ժողովուրդի շահերու պաշտպանութիւնը ապահովելու եւ սոցիալիստական հայրենիքի կառուցուածքը փրկելու համար, խիզախ հարուածով մը չի ճզմէին դաւաճաններու այդ սեւ խմբակը»:

Այս՝ ձախ ճակատն է: Կարմի՛ր: Որքան ալ պղտոր ջուրեր հոսին Երեւանէն կամ ամբողջ Խ. Միութենէն, ան իր գիտցածէն չի շեղիր: «Տէրն մեր սատ»:

Տէրը անդուգական հայրենասէր, տիպար յեղափոխական էր երէկ, 15-20 տարիէ ի վեր,— փառաբանե՛նք: Այսօր կը հռչակուի «դաւաճան, լրտես, ժողովուրդի թշնամի»,— ճզմե՛նք:

— Բայց ի՛նչպէս, մէկ օրէն միւսը, այն ալ խումբ խումբ: Ամբողջ սերունդ մը ժողովուրդի թշնամի ...

— Ջախջախե՛նք, ճզմե՛նք, փոշիացնե՛նք: Եւ պարենք, պարե՛նք ցնծագին անոնց դագաղներուն վրայ: Կեցցէ՛ մարդկութեան առաջնորդը, մեր հայրիկը, հանճարափայլ Սթալինը, որ մէկ զարկով զարնէ հազար . .

Այս միւսն ալ աջն է,— «Արեւ» կամ «Պայքար».

— Թող Դաշնակցութիւնը փոխէ իր քաղաքականութիւնը, թող դադրեցնէ իր թշնամութիւնը՝ Հայաստանի դէմ, յետոյ կը խորհինք գաղութներու կազմակերպութեան կամ փրկութեան մասին:

Մնաց որ, առաջինը արդէն գտած է փրկութեան լաստն ալ,— Հայ. եկեղեցի, Բարեգործական եւ ռամկավար-ազատական կուսակցութիւն:

Ա՛յ մի՛ հարցնէք թէ այդ երեք ազդակներէն իւրաքանչիւրը ի՛նչ կը ներկայացնէ, այսօրուան կացութեան մէջ: Այս կամ այն գաղութին մէջ:

Մի՛ հարցնէք, դարձեալ, թէ այդ երեքին վրայ հաստատուած կազմակերպութիւն մը կը համապատասխանէ՞ այն պահանջներուն, որ կ'արծարծուին 1922էն ի վեր եւ որ աւելի բարդ հանգամանք ստացած են այսօր, իբրեւ հետեւանք ներքին եւ արտաքին վերիվայրումներու:

Կարմիր թէ դեղին, իրենք ալ գիտեն որ կանգնած են խախուտ գետնի վրայ: Բայց, իրենց պաշտօնը խելք ծախել է, ոչ թէ հարցնել. Ուստի, կ'ըսեն ու կը գրեն ինչ կուգայ գրչի տակ: Հոգ չէ թէ փաստաններով հեռանան եւ՛ իրականութենէն եւ՛ սեղանի վրայ դրուած խնդիրներէն:

Եւ այսպէս տարիներ շարունակ: Նոյնիսկ այն պահուն երբ վերագնահատման փորձեր ալ կը կատարուին, իբրեւ հետեւանք Հայաստանի եւ ամբողջ Խ. Միութեան մէջ պատահած աննախընթաց դէպքերուն: Եւ այն ժամուն, երբ հետզհետէ անտանելի կը դառնայ գաղութներու վիճակը, թէ քաղաքական բարդութեանց եւ թէ ազգայնական մոլեռանդութեանց հետեւանքով:

Ու մինչ աշխարհ ելքեր, մերձեցման ուղիներ կը փնտռէ, կը փորձէ կարելի եղածին չափ հարթել խոչընդոտները, մեր մէջ նոյն քառակուսի անիւն է որ կը թաւալի: Այնինքն կը ճռնչէ, իր աղմուկին մէջ խեղդելով տրամաբանութեան ձայնը:

Թերեւս մամուլը ոչ մէկ տեղ այնքան բացասական դեր կատարած է ճակատագրական պահերու մէջ, որքան հայկական ճակատին վրայ:

Արդեօք անո՞ր համար որ Արեւմուտքի յառաջապահներէն եղած ըլլալով Արեւելքի մէջ, կը կարծենք թէ որ եւ է նոր վկայականի պէտք չունինք, ծովէ ծով նետուելէ վերջն ալ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ ԱՐԴԻՒՆՔԸ

Չափաւորներ ընդհանրապէս շահ կ'ունենան

Ներքին նախարարութեան պաշտօնական տեղեկագրին համաձայն, կիրակի օր ընտրուած են 1054 անդամներ՝ նահանգային ժողովներու (1521ի վրայ). եւ 1127 անդամներ՝ շրջանային խորհուրդներու համար (1867ի վրայ): Համեմատականի կը մնան եւ յառաջիկայ կիրակի պիտի ընտրուին 467 անդամներ:

Աջակողմեան թերթերը մասնաւորապէս կը շեշտեն թէ պարտութիւն կրած են համայնավարները, քանի որ նախկին հինգը կրցան պահել, 3 նոր աթոռ շահեցան, երկու հատ կորսնցուցին, իսկ համեմատականի կը մնան միայն 3 թեկնածուներ: Արմատականները, պահած են իրենց 314 անդամները, շահած՝ 33, կորսնցուցած՝ 56, համեմատականի կը մնան՝ 195: Ընկերվարականները պահած են իրենց 80 աթոռները, շահած՝ 19, կորսնցուցած՝ 7, համեմատականի կը մնան՝ 77:

Մասնագէտներ միւս մանրամասնութիւններն ալ քննելով, դիտել կուտան թէ քաղաքական կուսակցութիւնները եւ մասնաւորապէս ձախերը աննախընթաց ճիգեր թափեցին, կուսակցական-քաղաքական հանգամանք տալու համար այս տեղական ընտրութեանց, բայց իրենց սպասած արդիւնքը չգտան: Նահանգային խորհուրդներուն մէջ, որոնք քիչ-շատ քաղաքական հանգամանք ունին, ընտրուած 899 անդամները շրջանը լրացած պատգամաւորներ էին եւ փոփոխութիւններ տեղի ունեցան միայն 154 պարագաներու մէջ: Ուրեմն, վերընտրելով անոնք որ կը պաշտօնավարէին վեց տարիէ ի վեր, ընտրողները նկատի ունեցած են ոչ այնքան քաղաքական-կուսակցական տեսակէտներ, այլ տեղական ծառայութիւնները: Ուրիշ խօսքով, անհատական արժանիքները աւելի ազդած են ընտրութեանց վրայ, քան կուսակցական հանգամանքը. Այնպէս որ, կարելի չէ վճռապէս ըսել թէ ժողովրդական ճակատը շահեցա՞ւ թէ կորսնցուց: Այդ ճակատին կուսակիցները 82 աթոռ շահեցան եւ 99 աթոռ կորսնցուցին, իսկ աջակողմեան եւ կեդրոնի հոսանքները շահեցան 72, կորսնցուցին 55: Ամէնէն աւելի շահեցան ընկերվարականները, իսկ արմատականները յուսախաբ եղան: Համայնավարները այս անգամ աւելի շատ քուէ շահեցան քան 1931ին, բայց սոսկ պատճառը այն է որ կուսակցութիւնը թեկնածուներ ներկայացուցած էր ամէն վայրի մէջ, շնորհալից քարոզութիւններ կազմակերպելով: Բայց, չստացան համապատասխան արդիւնքը:

Ընտրութեանց անմիջական արդիւնքներէն մէկը եղաւ ֆրանքի սակին բարելաւումը: Երկուշաբթի օր, Փարիզի սակարանին մէջ տոլարը կ'արժէր 30.10, մինչ 30.33 էր ուրբաթ օր. իսկ անգլիականը՝ 149.20, փոխան 150.20ի: Իրիկուան դէմ տոլարը իջաւ մինչեւ 30.07, իսկ անգլիականը՝ 149ի:

Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խորհին Ժնեւէ [illegible] Գերմանիան եւ Խ. Միութիւնը

Իտալիոյ մերժողական պատասխանէն վերջ, անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները անընդհատ կը խորհրդակցին, ելք մը գտնելու համար: Վերջնական որոշումը պիտի տրուի Անգլիոյ դահլիճին նիստէն վերջ: Թէեւ Ֆրանսա տրամադիր կ'երեւայ անմիջապէս գործի ձեռնարկելու, բանալով ֆրանքօ-սպանիական սահմանագլուխը, սակայն նոյնքան զօրաւոր հոսանք մը լաւատես կը համարի ուրիշ ելք մը գտնել, խորհրդակցութեան հրաւիրելով Գերմանիան ալ, ինչպէս կը պահանջէ Իտալիա: Այդ պարագային Ֆրանսա հաւանաբար պիտի առաջարկէ որ հրաւէր ուղղուի նաեւ Խ. Միութեան:

Թէ Փարիզի եւ թէ Լոնտոնի մէջ համաձայն չեն որ կամաւորները հանելու խնդիրը յանձնուի Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին, ինչպէս կ'առաջարկէ Իտալիա: Երկու կառավարութիւններն ալ ժամանակի կորուստ կը նկատեն այս ձեւը: Բայց մանաւանդ ընդդիմութիւն չկայ Գերմանիան ալ հրաւիրելու մասին: Ֆրանսայի արտաքին նախարարը աչքի օր այս մասին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պերլինի ֆրանսական դեսպանին հետ, որ Փարիզ կը գտնուի: Միւս կողմէ, Ֆրանսա այժմէն միջոցներ կը խորհի, անմիջական գործողութեան դիմելու համար, եթէ ծրագրուած խորհրդակցութիւնը վերջնապէս ջուրը իյնայ: Վարչապետ Գ. Շոթան աչքի օր խորհրդակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին գործերու, ազգ. պաշտպանութեան եւ ուրիշ նախարարներու հետ: Տակաւին յայտնի չէ թէ ի՛նչ միջոցներ նախատեսուած են. բայց ընդհանրապէս կը կարծուի թէ Ֆրանսա պիտի բանայ սահմանագլուխը, զէնք եւ զինուոր ղրկելու համար Սպանիա: Ամէն պարագայի մէջ, հաւանական չի համարուիր որ Ֆրանսա գրաւէ Սպանիոյ Մինորքա կղզին, հակակշռելու համար Մայորքայի գրաւումը՝ Իտալիոյ կողմէ:

Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը հրահանգ ստացաւ իր կառավարութեան տեսակէտները հաղորդելու անգլիական կառավարութեան: Հակառակ Իտալիոյ մերժողական պատասխանին, Անգլիոյ մէջ կը կարծեն թէ ամէն դուռ փակուած չէ եւ կարելի է ելք մը գտնել փոխադարձ բարեացակամութեամբ: Ասոր համար ալ, անգլիական կառավարութիւնը միշտ կը շարունակէ բանակցութիւնները՝ Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն հետ:

Առաջին ընտրութիւնները Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին որոշումով, նոր սահմանադրութեամբ նախատեսուած ընտրութիւնները պիտի կատարուին դեկտեմբեր 12ին: Ընտրական պայքարը բացուած է հոկտեմբեր 12էն սկսեալ: Ընտրութիւնները պիտի կատարուին 56 շրջաններու մէջ՝ ընդհանուր միութեան Գերագոյն Խորհուրդին համար, իսկ 574 շրջանակներու մէջ՝ շրջանային խորհուրդներու համար

*** Հոկտեմբեր 11ին մահուան դատապարտուեցան երկու խորհրդային պաշտօնատարներ, որոնք ամբաստանուած էին թէ խափանարար ձեռնարկներ կատարած են հողագործութեան մէջ:

*** Հիւսէյին Ռահմանով, Ազրբէյճանի Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախագահը, վերջնապէս «հաշուեյարդարի ենթարկուեցաւ», ամբաստանուած ըլլալով թէ պետութեան շահերուն դէմ գործած է:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶՕՐԱԿՈՉ

Ուրեմն, կը կանչուին արդէն

Անցեալ օր, կարդալով 1937ի զինուորցուներու երկրորդ շարքին զօրակոչը, մեքենաբար կը հաշուէի օրերը,— այսօր վաղը կը կանչեն նաեւ մերինները:

Երէկ արդէն կը հասնէին առաջին լուրերը, Փարիզէն թէ գաւառէն:

Կանչուած են բուն զինուորցուները, 20 — 21 տարեկան, ծառայելու համար իրենց տարեկիցներուն հետ:

Տեղ-տեղ կը խառնին մինչեւ 33 տարեկաններու մասին: Կը կարծեմ թէ հարցը կը վերաբերի անոնց որ յանձնառութեան գիր ստորագրած էին, իրենց հպատակութիւնը դիւրացնելու համար:

Ահա այսպէս գործնական ձեւ կ'առնէ հարց մը, որ այնքան աղմուկ յարուցեց, 1936 դեկտեմբերէն ի վեր, երբ առաջին անգամ կը հրատարակուէր լուրը:

Ինչպէս դիւրին էր նախատեսել, քանի չյանգեցան հայկական եւ «հայասիրական» բոլոր ճառերը—«այս կ'ընենք, այն կ'ուզենք»— գրաւոր թէ բերանացի:

Կառավարութիւնը իր հրամանը կը գործադրէ այնպէս ինչպէս ծրագրած էր.— կ'երթաս կը ծառայես, յետոյ հպատակութիւն կը ստանաս, եթէ արժանի համարուիս:

Անոնք ալ ուսանելի հաստատէ-ներ կը տարածէին 72 համայնավար երեսփոխաններու անունով, անոնք այսօր սեփական խմբակ — «հայաջնջման սեկցիա» կազմելու եւ թերթ հրատարակելու [illegible] անգամ զրկուած են: Բուն իսկ համայնավար կուսակցութեան հրամանով:

×

— Երկու աղջիկներ ալ կանչուած էին մեր թաղի զինուորագրութեան գրասենեակէն, կը պատմէր, երէկ, ընթերցող մը:

— Անշուշտ անունի շփոթութեամբ:

— Այո, ի՞նչպէս գիտնան Սիրարփի, Արաքսի, մա՞նչ են թէ աղջիկ:

— Անցեալ տարի ալ մեր թաղին մէջ այդպիսի բան մը պատահեցաւ: Քր[illegible] մը կանչեր էին, Հիկալ: Եւ զինուորագրութեան գրասենեակին մէջ գտան քսան տարեկան աղջիկ մը, վարդի պէս բացուած... Տրապիզոնցի ծանօթ ընտանիքի մը զաւակն էր, ծնած տարագրութեան ճամբուն վրայ, բրքական հիւանդանոցի մը մէջ: Անոր համար ալ կոչեր էին Հիկալ (Մաքիկ): Միշտ պիտի ունենանք այսպիսի պատմութիւններ:

×

— Ի՞նչպէս կարելի է օգնել զօրանոց մտած զինուորներուն:

— Կառավարութիւնը հաւասարապէս պիտի հոգայ բոլորին ալ, առանց խտրութեան:

— Խօսքս բարոյական աջակցութեան մասին է:

— Սպասէ որ քիչ մը տեղաւորուին: Անշուշտ օգտակար կ'ըլլայ հայերէն թերթ եւ գիրք ղրկել, ինչպէս կ'ընեն տեղացիները: Կայարաններու մէջ հանդիպած չէ՞ք մասնաւոր սնտուկներու, որոնց վրայ փակցուած ազդ մը կը հրաւիրէ քաղաքացիները՝ հոն ձգել աւելորդ լրագիրները, զինուորներուն ղրկելու համար: Մենք պէտք չունինք այդ միջոցին դիմելու, բայց պարտաւոր ենք մտածել, միշտ կենդանի պահելու համար կապը:

ՎԱՀԷ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ, 10 Հոկտ. (Յառաջ).— Ինչպէս նախապէս գրած էի Հայերու զինուորագրութեան մասին, 21էն վեր տարեկաններուն, այսօր այդ խնդիրը աւելի բարդ հանգամանք մը ստացած է:

Արդարեւ անոնք որ բժշկական քննութենէն վերջ զինուորագրութեան գրասենեակը գացած եւ հարկ եղած թուղթերը ստորագրած են, կը կանչուին նոյն գրասենեակին կողմէ: Անոնց հրահանգուած է հոկտեմբեր 20ին ներկայանալ, մեկնելու համար իրենց յատկացուած զօրագունդերուն: Իրենց եկած կոչնագիրներուն մէջ նշանակուած են երթալիք վայրն ու գունդը — հեռաւոր կամ մօտաւոր եւայլն:

Կ'իմանամ թէ կոչնագիր ստացողներուն մէջ կը գտնուին այնպիսիներ, որոնք թէեւ բժշկական քննութենէ անցած, բայց պատկան մարմնին չեն ներկայացած եւ յանձնառութեան որ եւ է թուղթ չեն ստորագրած:

Հանգոյց մըն է այս, զոր չկրցաւ քակել մեր զոյնզգոյն մարմիններէն ոչ մէկը: Թէեւ ուշ, բայց կրկին սկսած ենք հարց տալ թէ ո՞րն է օրէնքին տրամադրութիւնը: Ու խորհիլ ալ որ երթալիքները հազիւ տասը օր ունին իրենց անձնական կամ առեւտրական գործերը կարգադրելու համար.

Լուրեր Տէրսիմի մասին

«Յուսաբեր»ի մէջ կը կարդանք.—

Արժանահաւատ տեղեկութիւններու համաձայն Թուրքերը Տէրսիմի շուրջը զինուորական մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնեն գալիք յառաջիկայ տարի շարունակելու համար: Պատրաստութիւններ կը տեսնեն նաեւ բոլորովին կոպուած է — չի համապատասխաներ իրողութեան: Միայն այն փաստը, որ Թուրքիոյ վարչապետը կը խօսի ապստամբ վեց ցեղախումբերու մասին, երբ ամբողջ աշխարհ գիտէ, թէ ապստամբ վիճակ ունի ամբողջ Տէրսիմը — ապացոյց է, որ Թուրքիա սուտ կը խօսի: Մոռնալու չէ, որ Տէրսիմի ապստամբութեան ամբողջ շրջանին Էնկիւրի երբեք ըսած չէ, թէ ապստամբած են միայն վեց ցեղախումբեր, այլ միշտ խօսած է ամբողջ Տէրսիմի անունէն, յայտնելով, թէ անոր 115.000 ժողովուրդը, մեծով-պզտիկով, ըմբոստացած է կառավարութեան դէմ, ճակատ հանելով շուրջ 30.000 կռուողներ:

250,000 հոգի դէմ դիմաց Չինաստանի մէջ

Փէքինէն կը հեռագրեն թէ այս միջոցին մեծ ճակատամարտ մը կը մղուի Հոփէյի նահանգին մէջ: Դէմ դիմաց կը գտնուին 250.000 զինուորներ, չինացի եւ ճափոնցի:

Շանկայի ռմբակոծութիւնը կը շարունակուի կատաղօրէն. Արեւը չորցուցած ըլլալով ռազմադաշտը, որ անանցանելի կը համարուէր իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու, ճափոնցիները անմիջապէս վերսկսան յարձակումը: Ճափոնական օդանաւերը անվերջ կը ռմբակոծեն չինական դիրքերը: Մասնաւոր պատրաստութիւններ տեսնուած են, Չինացիները դուրս հանելու համար Շանկայի միջազգային թաղամասէն:

Զինուորական մասնագէտներ կը հաւաստեն թէ ճափոնցիները 150 մղոն յառաջ խաղացած են մէկ ամսուան ընթացքին, գրաւելով 40.000 քառ. մղոն հող՝ Փէքինի հարաւակողմը.

Հակառակ հրատարակուած հերքումներուն, իրազեկ թղթակիցներ կը պնդեն թէ ճափոնցիները թունաւոր կազեր կը գործածեն, որոնք ահռելի հետեւանքներ կ'ունենան: Թղթակից մը տեսեր է շատ մը Չինացիներ որոնք նոր կազէ մը զգետնուած ըլլալով, ոչ կրնային լսել, ոչ ալ խօսիլ:

ԲՈՒՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ ԴՈՒՐՍ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Քաղաքականութիւնն է որ դարերէ ի վեր սահմանած է կարգ, կանոն, հաւասարութիւն, պատերազմ, մինչեւ իսկ ընկերական կեանք օրինադրելու առանձնաշնորհը։ Բայց այս դարաւոր դրութիւնը փորձուեցաւ ու պակաս գտնուեցաւ։ Ոչ միայն պակաս, այլ եւ վնասակար։

Ուրեմն քաղաքականութիւնը իր այլալան ու բազմազան խորհրդարաններով վիժեցաւ, ահա կը վիժի իր նպատակին չհասած։ Ներկայ աշխարհին պատկերը բարձրախօս վկան է այս իրողութեան։ Ինչ որ ամէնէն աւելի աննպաստ պարագան կը կազմէ,— ուժերու անհաւասարակշռութիւնն է, այսինքն՝ նիւթական ու բարոյական ուժերուն անհաւասարակշռութիւնը։ Քաղաքական խորհրդարանները, ըլլայ միապետական, ըլլայ սահմանադրական վարչաձեւերուն օրով, չկրցաւ գործնականացնել սա մարդկային սկզբունքը, թէ իրաւունքը բանականութեանն է, ոչ թէ ուժին։ Այսօր, երէկ եւ պայմանաւոր վաղն ալ, եթէ ներկայ խորհրդարանականութիւնը միայն չարունակէ, ուժն է որ կանխեց, կը կանխէ եւ պիտի կանխէ իրաւունքը.

Ուստի ձայն մը ահա կը յսուի Անգլիայէն, որ, ինչպէս գիտէք, խորհրդարանական անդրանիկ վարչաձեւերուն ծննդավայրն է.— «Գիտութիւնը ժողովուրդին մօտեցնել»։ Ոչ այն իմաստով, ինչպէս ծանօթ է, այսինքն դասագիրքերով, քարոզութեամբ, փորձերով, աշխատանոցներով միայն, այլ հաստատելով, պարզապէս, ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ մը պաշտօնական, գործնական, մինչեւ իսկ բռնադատուած միջոցներով։ Նշանաւոր գիտուններ, ինչպէս Սըր Ճէյմս Ճինս, Սըր Ա. Ս. Էտինկթըն, Ճիւլիըն Հըքսլի, Գերթրէնտ Րըսէլ իրենց բովանդակ փառքն ու կորովը սկսած են գործադրել, գիտական խուզարկութիւններով ձեռք բերուած նուաճումները հասարակաց ժառանգութիւն ընել, մարդկայնացնել։ Ընդհանրական գիտական տեխնիքական ժողով մը հաստատել, նորագոյն սկզբունքներով վարելու համար համաշխարհային գործերը, քաղաքական, նիւթական, տնտեսական եւ բարոյական։ Բրիտանական Գիտուններու Ընկերակցութիւնը արդէն քանի մը տարիէ ի վեր մասնաւոր ճիւղերով համաժողով կը գումարէ, ուր անգլիական միտքը իր պատգամը կ'ուղղէ բրիտանացի ժողովուրդին, եւ անոր սահմաններէն ալ դուրս՝ ամբողջ աշխարհի, եւ ահա հիմա կը յուսայ հակազդեցութիւն մը, արձագանգ մը առաջ բերել, դէպի գիտական — գործնական խուզարկութիւն նոր մղումներ պարգեւելու համար։ Գիտական ոգին, այսպէս, մասնաւոր աշխատանոցներէն, հիւանդանոցներէն, բուժարաններէն, մասնագիտարաններէն դուրս ճառագայթելով, պէտք է անցնի ռատիոյին գլուխը, զոր օրինակ եւ խօսքի բռնելի յանձն հասարակաց կարծիքին հետ, զոր ինք միայն առաջ ու ընդունակ է լուսաւորելու հմտութեամբ, փորձով։ Չէ՞ որ արդէն հասարակաց անվիճելի ժառանգութիւն դարձած են գիտուններու տասնամեակից խուզարկութեան արդիւնքները, որոնք, ասաց, «քաղաքականութեան կողմէ աւերել, քանդել գործիքներու վերածուած են։ Փորձը ցոյց տուած է որ այս հրապարակային տաքցուցիչ գիրքերու միջոցաւ չի կատարուիր միայն, եւ մասնագիտական կարողութիւնը «մասնագէտներ» լոկ կը պատրաստէ։ Անձնական չփումը, միջամտութիւնը հետզհետէ կ'ընդլայնէ շրջանակը, նոր աշակերտներ կը շահի, թիւրաւորներու վրայ կը տարածէ անթելին միջոցաւ պատգամուած յուզումները, հետաքրքրութիւնները, այս ձեւով հաստատուած մտերմութիւնը օգտագործելու համար համաժողովներու արտադրումներով, որոնք ցարդ մեծ մասամբ անծանօթ կը մնան հասարակաց ականջներէն ու աչքէն, եւ քաղաքականութեան ամպը յաճախ կը մթագնէ զանոնք գիտութեան լոյսէն, որ միակ արդիւնարարն է։

Այսպէս կը ընջուի գիտութեան մեկուսացումը, երկրէ երկիր կը հաստատուին ընդհանուր ուղեւորութիւններ դիտնականներու, որոնք գիտութեամբ ձեռք բերուած գործիքներու գլուխը անցած, ուղիղ բանը, ճշմարիտ խօսքը պիտի ուղղեն քաղաքակրթութեան բեռան տակ հեծող ներուածներուն։ Առաջին փորձը ահա գիտական խորհրդարանին։

Գիտական կազմակերպութիւններու ի շահ հասարակաց այս «նիստեր»ուն մասնաւոր անունն ալ արդէն պատրաստ գտնուած է «Symposia», այսինքն՝ խորհրդարան մը, ուր մէջտեղ կը դրուին ընդհանուր մասնագիտական նիւթերը, որոնք կ'ենթարկուին վիճաբանութեան։

Այս միտքով տեսակ մը փորձ արդէն կատարուեցաւ նոյն բրիտանական ընկերակցութեան 106րդ. տարեկան համաժողովին մէջ։ Այս տեսակ ժողովներու յատուկ հին աւանդութիւնները մէկ կողմ դրուեցան, եւ խորհրդակցութիւնները տարածուեցան զանազան ընկերային նիւթերու եւ առաջադրութիւններու վրայ։ Բազմաթիւ տեղեկագիրներ ներկայացուեցան, որունցմէ կը հասկցուէր թէ նորագոյն, զօրաւոր հոսանք մը կը բարախէ եւ գիտունը չփումի կը մտնէ ժողովուրդին ընկերային կուլթեան հետ։

×

Այս սահմանափակ տողերուն մէջ քանի մը մասեր միայն կարելի է յիշատակել վիճաբանուած հրատապ հետաքրքրական խնդիրներէն։ Ամէնէն աւելի յուզումնալից եւ այժմէական կարեւորութիւն ունէր փրոֆ. Ֆօսէթի տեղեկագիրը աշխարհի վրայ բնակչութեան խտութեան եւ տեղափոխելու, գաղթելու ձգտումներուն մասին։ Քսաներորդ դարուն ամէնէն կարեւոր ժողովրդային տեղափոխութիւնները եղած են երեսուն միլիոնէ աւելի Չինացիներու գաղթը դէպի Մանչուքուօ եւ Ներքին Մոնկոլիա, ինչպէս նաեւ Ռուսիայէն ճամբայ ելլողներուն արտագաղթը դէպի արեւելեան Սիպերիա գրեթէ մինչեւ [illegible], միւսով քսան միլիոն մարդ Ինդոսի հովիտին մէջ։ Կատարուած շարժումներն ու տեղափոխումներն ալ նկատի առնելով հանդերձ, չէ փոխուած սա՛ գլխաւոր իրողութիւնը, թէ երեք միլիառ հոգի գնահատուած աշխարհի բովանդակ բնակչութիւնը դարձեալ կեդրոնացած է, առ երեք չորրորդ, չորս երկրամասերու մէջ.— Եւրոպա, արեւելեան Հիւսիսային Ամերիկա, Ծայրագոյն Արեւելք եւ Հնդկաստան (Հանդերձ Ցէյլանով) ԺԹ. եւ Ի. դարերուն մեծագոյն գաղթային շարժումները անհաւասար չափով փոխադրած են մարդկութիւնը աշխարհի մակերեսին վրայ, միայն թէ յիշուած չորս գօտիներուն սահմանածայրերը աւելի ընդարձակուած են բնակչութեամբ։ Մինչդեռ ցանցառ բնակչութեամբ հողեր ալ աւելի ամայացած են։ Այսինքն՝ գաղթականութիւնը դէպի մարդախիտ կեդրոններ մտնելու ձգտումով եղած է. Երկրորդ կարեւոր ձգտումը այն է որ գանգուածները փոխադրուած խըռնուած են մեծ քաղաքներու մէջ։ 1900էն ի վեր Լոնտոնի եւ Նիւ Եորքի բնակչութեան թիւը կրկնապատկուած է. Թոքիոյինը քառապատկուած, Շանկայինը տասնապատկուած։ Եթէ դէպի մեծ քաղաքները կեդրոնացումի այս ձգտումը վախճան չգտնէ, կը պատահի որ, կը մարգարէանայ Ֆօսէթ, երկու երեք սերունդէ վերջ մարդկութեան մեծամասնութիւնը պիտի պարտաւորուի ապրիլ երկու հարիւրէն երեք հարիւր միլիոննոց քաղաքներու մէջ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԵՐԱԶ ՄԸ

—•—

Բաց աչքերով տեսնուած երազներէն։

Չէ՞ որ արուեստագէտները երազողներ եղած են միշտ.

Եւ երազած արուեստը։

Գրեթէ անծանօթ մը՝ մեզի համար։

Այնքա՜ն հեռու, եւ այնքա՜ն վեր է ան, մեր տափակ ու գետնաքարշ եսամոլ ու կոպիտ աշխարհահայեացքէն։

— Փարա կը շահուի՞ անով։

Ի՞նչ օգուտ ունին սա բանաստեղծները, գրագէտները, նկարիչները, արձանագործները, գեղասանները, երբ չեն կրնար իրենք զիրենք ապրեցնել, վարկ ունենալ դրամատան մը մէջ։

Վարդը աւելորդ բան մը չէ՞, քանի որ կովը չի կրնար ուտել, կամ [illegible] համար։

Թող չորնան բոլոր ծաղկաստաններն ու վարդաստանները…

Փարիզ, Լոնտոն կամ Նիւ-Եորք կ'ապրինք.

Օտարին ծաղկանոցները միշտ բաց են՝ եթէ ուզենք մեր «չունեւորութիւնը» (ականջը խօսի Շ.ին) պտտցնել հոն պահ մը։

Կրնանք՝ նոյնիսկ՝ օտարէն ծաղիկ մը գնել, չքաւորելու համար մեր սրահը կամ թանգարանը, եթէ ան միլիոններ անգամ արժէ…

Իսկ մեր վարդի կոկոնները թող խամրին՝ չբացուած։

Եւ սակայն՝ երազ մը։

Երազներ կան՝ որոնք իրականութիւն կրնան ըլլալ, անհատի մը կամքով, եւ հրաշալի կարելիութիւններ՝ որոնք երազ պիտի մնան…

Երազնե՞ր

Երազենք պահ մը որ հայ միլիոնատէր մը կամ հայ ցեղին բարիքին նուիրուած հաստատութիւն մը ուզէ իր ժողովուրդը դնել քաղաքակրթութեան առաջաւոր եւ գործօն շարքերուն վրայ։

Ամէն եւրոպական փողկապ կրող Հայ անշուշտ գիտէ, որ քաղաքակիրթ կոչուած ազգերը կը պարծենան իրենց ցեղին արտադրած մտաւորական արժէքներով, իրենց ցեղին արուեստով եւ արուեստագէտներով։

Այդ Հայը գիտէ— կ'երազենք անշուշտ որ իր գորգավաճառի, նաւթավաճառի կամ ադամանդավաճառի հմայքը չի կրնար ազգին ճակատը շողացնել Մտածումի եւ Արուեստի ասպարէզը։

Գիտէ որ իր շահած միլիոնները անհրաժեշտ են, վառելու համար այդ աստղերը։

Եւ օր մը, Ցայտնութեան եւ Ներշնչումի հրաշափառ օր մը, այդ Հայը կ'որոշէ հայ երկինքին վրայ աստղեր ցանել։

Ու կը տրամադրէ հինգ միլիոն։

Մագաղաթէ հին հատորի մը տրմէջը միայն…

Կը հաստատէ՝ ապագայ աստղերու բնարութեան համար՝ սեղմ եւ ճշգրիտ տրամադրութիւններ։

Իբրեւ հեռատես, խոհեմ գործի մարդ, ան կը վերապահէ վերին հսկողութիւնը եւ հիմնադրամը

Իր միջոցաւ շահագործուած այդ դրամագլուխը հարիւրէն հինգ նուազագոյն տոկոսով կ'ապահովէ տասնեւեօթը ապագայ աստղերու տարեկան ապրուստը եւ զարգացման անհրաժեշտ ծախքերը։

Ան կ'որոնէ հայ. աշխարհի ամէն անկիւնները բոլոր անոնք որոնց ճակտին վրայ աստուածային մատը դրած է տաղանդին անհերքելի եւ լուսափայլ կնիքը։

Ան կ'ուզէ որ այդ հայորդիները— ազատած բոլոր նիւթական վհատեցուցիչ ու քայքայող տաղտուկներէն — յամառ ու լուրջ աշխատանքով մը հրավառեն իրենց ցրուած աստուածային կայծր, համաշխարհային աստղերու երկնակամարին վրայ կազմելու համար հայկական աստղապատկը։ Այսօրուան հայ սեւ երկինքին խորը կը թաւալին միգամածներ, ապագայ հրաշէկ ու շքե՛ղ աստղերու յղութեամբ տոչորուն։

Ի՜նչ համաստեղութիւններ կարելի է կազմել անոնցմով, եւ որքա՜ն հրաշափառ պիտի ըլլայ վաղուան հայ երկինքը իր առաջնակարգ աստղերով։

Եւ այդ բոլորը առանց իր հինգ միլիոնին վնաս բերելու։

Եւ ան — երազենք դարձեալ— հպարտութեամբ կը դիտէ այժմ համաշխարհային հռչակ հանած դերասաններու, նկարիչներու, երգահաններու եւ երաժիշտներու, բանաստեղծներու եւ գրագէտներու պատկառազդու շարքը, քաղաքակիրթ աշխարհի բոլոր կեդրոններ ցրուած, կենդանի եւ համոզիչ փաստեր հայ տաղանդին մշտահոս կենսունակութեան։

Հպարտ՝ Ազնաւեաններով, Թաուլ Ասլանեաններով եւ Մամուլեաններով. Այվազովսկիներով, Մախախեաններով եւ Շահիններով, նոր Կոմիտասներով ու նոր Վարուժաններով, հպա՛րտ այն բոլո՛ր միրական եւ հաբաքաղա տաղանդներով, որոնք վաղը անտարակոյս պիտի գան սրբել հայու ճակտէն քսուած արատը,— չարչի։

Եւ այս բոլորը տարեկան քառորդ միլիոնով մը։

Կրթական Հաստատութիւն մը զինք…

Արուեստագէտի երա՞զ.

Եւ սակայն…

Եւ սակայն երազս մեկենաս մը կը փնտռէ.

Ցամաքորէն։

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

«Մեր ազգ. քաղաքականութեան անփոփոխ չափերը»

—•—

ԽՄԲ.— Թուրքերէն Թան հետեւեալ ուշագրաւ խմբագրականը հրատարակած է.—

Աշխարհի մէջ ծայրայեղութեանց երկու ճակատներ ու մէկ ալ հաշտութեան ճակատ մը կայ։ Հաշտութեան ճակատին պարտականութիւնն է մէկ կողմէ արգիլել ըլլալ ծայրայեղ շարժումներու բախումին, միւս կողմէ աշխատիլ որ աշխարհը վերածուի ապահով ու հաստատուն վիճակի մը։

Միջերկրականի ապահովութիւնը այս պարտականութիւնը շատ դժուարին ձեւի մը մէջ է դրած։ Տօվային երթեւեկութեան ազատութիւնն ու աշխարհի խաղաղութիւնը վտանգող սեւ ապահովութիւնը արագ ու խիստ միջոցներ անհրաժեշտ կը դարձնեն։ Բայց, միանգամայն, այլեւս փտած է ոչ-միջամտութեան դրութիւնը, որ տարիէ մը ի վեր կը գործածուէր ընդդէմ ծայրայեղ ճակատներուն։

Մեր քաղաքականութիւնը բացայայտ է։ Մենք մէկն ենք այն պետութիւններէն, որոնք կը քալեն հաշտութեան սիստեմին առջեւէն։ Սրտանց կապուած ենք Ազգերու Դաշնակցութեան խոէջալին։ Ու այդ ճամբէն քալողներուն բնական ուղեկիցն ենք։

Ծայրայեղութեան կողմնակիցները խաղաղութեան այս դերը հաճելի չեն գտներ, իրենց հայեցողութեամբ իրենց ուզածը՝ կոյրգկոյր կողմնակցութեան մէջ է։ Ամէն օտար երկիր իրենց կողմը քաշելու համար՝ ամէն միջոց ի գործ կը դնեն։

Մասնաւորապէս Գերմանիա եւ Իտալիա՝ պետական պարտականութեանց կարեւորագոյնն են նկատած արտաքին ու ներքին քարոզչութիւնը։ Նացի եւ Ֆաշական տեսակէտը տարածելու համար օտար երկիրներու մէջ, ամէն ինչ կ'ընեն։ Այդ նպատակին համար ամէն կաղապարի մէջ կը մտնեն։ Որեւէ նոր կրօնքի տարածման համար այսքան մեծ ճիգով աշխատուած չէ։

Միւս կողմէ՝ խորհրդային թերթերուն մէջ եւս ուրիշ տեսակի ծայրայեղութեան հակում մը կար։ Կարգ մը հսանդուն պահերու, անոնք բաւարար չէին տեսներ իրենց բարեկամներուն՝ խաղաղութեան սիստեմին կապուած ըլլալն ու բարեկամական սկզբունքներուն խորին յարգանք տածելը։ «Դէպքերը անպատճառ մեզի պէս տեսէք. մեր բառերը նոյնութեամբ կրկնեցէք», կը պնդեն։

«Ճումհուրիէթ» թերթին դէմ երկու խորհրդային թերթերու բացած վերջին վիճաբանութեան մէջ՝ ասոր կենդանի օրինակը տեսանք։ Մենք միջամտել ուզեցինք՝ երկու բարեկամ երկիրներու միջեւ լրագրական վիճաբանութեան առաջքը առնելու նպատակով։ Անմիջապէս խորհրդային թերթերուն յարձակումները նոյն ուժգնութեամբ մեզի ուղղուեցան։ Որովհետեւ մենք, բսելով հանդերձ թէ «Ճումհուրիէթ» թերթը սխալ մը գործած չէ, եւ բնաւ մեր մտքէն անցուցած չենք թէ Թուրքիան խաղաղութեան սիստեմին հակառակ ուղղութիւն մը կրնայ բռնել, դէպի խաղաղութիւն տանող ճամբան մեր խորհրդային պաշտօնակիցներուն եռանդէնէն [illegible] չէինք։ Այդ պատճառաւ, այն հրետաններ որոնք ուղղուած էին «Ճումհուրիէթ»ի, նոյն ուժգնութեամբ ու շատ անիրաւ ձեւով մեր վրայ ալ յարձակեցան։

Գործածուած լեզուն այնքան խիստ ու կոպիտ էր, որ ճիշդ չգտանք այդ ուղղութեամբ վիճաբանութեան մը պատասխանել ու խօսքը երկարել։

Այս երկու ձեւի ծայրայեղութեանց հոսանքներուն միջեւ՝ հարկ է որ մեր զգայուն ու արթուն գտնուինք մեր ազգային քաղաքականութեան համար որ կը յենու խաղաղութեան։ Մենք շատ օգուտ տեսանք արտաքին քաղաքականութեան մէջ ազգային ուժեղ միութիւն մը պահելով։ Մենք սորված ենք ազգային քաղաքականութենէն տարբեր ուղի չճանչնալ ու հեռու կենալ ամէն տեսակ շարժումներէ, որոնք ենթադրել կրնան տալ թէ խաղաղութեան ճակատէն տարբեր ճակատ մը հակում ցոյց կուտանք եւ արտաքին խնդիրներու մէջ աշխարհի այս կամ այն տեսակի ծայրայեղ ուղղութեան հետ կ'ընթանանք։

Վերջերս «Ճումհուրիէթ»ի մէջ այդ սկզբունքին անյարմար գրութիւններ ու նկարներ տեսանք։ Անոնք քաղաքական այն գրութիւններէն ու նկարներէն են, որոնք ամէն կողմէ ու միշտ կը ղրկուին մեր թերթերուն բայց անոնց էջերուն մէջ տեղ չեն գտներ։

Ձենք ենթադրեր թէ յետին միտք մը կայ. Ամէն պարագայի մէջ, անփութութիւն մը կայ։ Այդ պատճառաւ է որ կ'ուզենք մեր պաշտօնակիցը անկեղծօրէն զգուշացնել։

Հոս կարելի է երկու կէտեր նկատառնել։ Մեր պաշտօնակիցը հրատարակութիւններ կ'ընէ՝ կամ թոյլատու ձեւով մը իր ընթերցողներուն ծանօթացնելու համար Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ծայրայեղութեանց ճակատները, եւ կամ՝ կողմնակից է որ մեր երկրին մէջ եւ ծայրայեղութեան հոսանք մը գոյանայ ու մաքերը կը պատրաստէ՝ գերման եւ իտալական օրինակներուն ցուցադրութեամբը.

Մեզ չեն շահագրգռեր այն գրութիւնները, զորս օտար երկիրներ իրենց յարմար կը նկատեն։ Միայն թէ անոնք, ինչ ընթացք ալ ըլլան, երբ մեր երկիրը կուգան՝ իբրեւ արտածումի ապրանքներ, թումբեր կանգնելը բնական կը գտնենք։ Մեր շահերու տեսակէտէն՝ մեր չափանիշը միայն ժողովրդապետական ու խաղաղութեան չափանիշը կրնայ ըլլալ։ Այս սկզբունքին անյարմար մտածումներ ու նկարները մեր երկրին մէջ պէտք չէ ընթացք առնեն։

Գալով մեր ազգային քաղաքականութիւնը այս կամ այն ծայրայեղ ուղղութեան յարմարցնելու խնդիրին անհնարին է մեզի համար առնէ [illegible] մեծ վտանգ մը երեւակայել։ Արդէն ծայրայեղ հոսանք անմիջապէս [illegible] ծայրայեղ հոսանք մը կը [illegible]։ Եթէ ասանք ուղեղներու մէջ [illegible] բաժուին՝ իբրեւ նոր ժամանակի [illegible] րունքները, աշխարհի ամէն կողմէ [illegible] նուող շատ կենդանի ու շատ [illegible] օրինակներով կրնանք տեսնել թէ [illegible] ազգային միասնականութիւնը [illegible] տեխան կը վտանգուի եւ ազգային [illegible] պատակները որքան թանձր մշուշ [illegible] բու եւին մեր աչքերու տեսողութեան [illegible] կ'անհետին։ Ոչ մէկ Թուրք [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

>>>> • <<<<

Իր դիմացը ղողաց մթութիւնը, ու խորունկէն, լսուեցաւ անհունութեան սրտէն փրթած ձայնի մը թրթռումը։

Այս քանի մը խօսքերը ղողացուցին անհունութիւնը։

« Երբ տղայ էի, ըսաւ, երբ նոր կարդալ գրել սորվեցայ, այս օրհնութեան ձայնը լսեցի առաջին գիրքերուս մէջ։ Ան, առաջին ուրախութիւններս եղաւ, որովհետեւ իմ առաջին երազներուս հետ սկսաւ։ Իմ առաջին երազներուս ամէնէն տաքուկ մնացորդը ան, իմ տարիքիս ուժը ունի։

« Որչա՜փ կը քաղցրանայ սրտիս բզկտումը այդ օրերուն, երբ պարտէզը, ծառերուն տակ նստած կը խնդայի, ու երբ անունդ կուտայի, կը մըրմնջէի «Հայրիկ»։ Կը կանչէիր ինծի։

Ինծի այնպէս կուգար այս պահուն որ օրհնութեանդ ձայնը կը լսէի։ Երբ թուշիկներուս, համբոյր մը կը դպէր հեռուէն, ու նոր յուզումի մը այցելութիւնը կը զգայի հոգիիս մէջ։ Ձայնըդ կը հոսէր, կը վազէր արեւին հետ, հովերուն հետ, աւելի արագ, աւելի բիւեղ.

— « Օրհնութիւնդ, Հա՛յր… »

Սարսուռ մը դպաւ իր ուսերուն։

Երբ պզտիկ էր, Հայրը իր ուսերուն կը դնէր ձեռքը։ Իր ուրախութիւնը այդ օրերուն մեծ էր, ու համով համբոյր մը փակած կարծես այտերուն, կը նայէր իր Հօրը։ Իր այտերը կրակներու մէջ սկսաւ բռնկիլ ու գոչեց « Հա՛յր, Հա՛յր, Հա՛յր… »

Ամէն իրիկուն, պատուհանին դիմացէն անցնող աստղերը կը տեսնէր Արշակ, անոնք ամէնն ալ, իրենց լռութեան չափ պայծառութիւն ունէին, կը պլպլային մաքուր, մաքուր։ Այս պայծառութիւնը իրենց ներզաշնակութիւնն էր, ու երեւցող գեղեցկութիւնն ալ՝ արտայայտութիւնն էր իրենց միութեան։

Երաժշտութեան փոխուած իր սրտին հոսումը, աչքերը աւելի խորերը թափանցեցին երկինքին, ու յանկարծ, իր դիմացը չորցած լռութիւնը, շըփոթեց ձայնի մը հետ, ու մութին մէջ երկնցուց ձեռքը ու խնդրեց. « Հա՛յր… »։

Գ.

Կանուխ էր։ Մութին պայծառութիւնը հորիզոնին կուտար ուրիշ պայծառութիւն։ Այս մութը, գարունին կը սկսի, ու մինչեւ աշուն, բոլոր իր հրապոյրները տալէ ետք, կը սկսի տժգունիլ՝ իւղը հատած կանթեղի մը պէս։

Իրենց համը ունին գարնան առտուները։ Մինչեւ ամառ, անոնք կը պտտին գարունին, թեթեւ կ'ըլլան, ու խոշոր, կարմիր վարդի պէս այգը կը սկսի բացուիլ ու թեւել։ Հորիզոնին վրայ, այս պահուն, շատ շատ բան մը կը կարմրի, ու միեւնոյն արագութեամբ, ճերմակ լոյս մը կը խառնուի ամպերուն, ու երկինքը յանկարծ՝ կը լուսաւորուի իր կապոյտով։

Ասանկ առտու մըն էր։ Շուշան, ամէնէն կանուխը ելած, կեր կուտար հաւերուն։ Ամէն առտու այս պահուն, գեղին փետուրներով մեծ աքաղաղին հետ կը խօսէր, քիչ մը սրտնեղած, կը վռնտէր իր առջեւէն, կը նեղանար ու կը պոռար, «մինակ դուն չպիտի ուտես, Թաղուցուք որ, միւսներն ալ ուտեն»։ Ցեղոյ քթին տակէն բաներ մը մըռմռար, ու կը նայէր տեսակ մը հանոյքով։ Այս ընտանի թռչուններուն ձայնին մէջ, բաներու ու խօսակցութեան թրթռում մը կար խորունկ, ու Շուշան, երբ կը նայէր անոնց ու կը խօսէր հետերնին, անոնք կը ջանային պատասխանել, ու իրենց սրտին ձայնը զատած, մէկը կ'երգէր, միւսը՝ կը կթկթացնէր կտուցը՝ թեւերը լարած, ուրիշ մըն ալ՝ կ'ուզէր տեւել ամէնուն։ Շուշան երբ կը նայէր ու կը պոռար, կարգը կանոնը կը հաստատուէր.

Բայց ի՜նչ կը ծնէր սրտին մէջ որ՝ առտուան լոյսերուն հետ՝ երեսն ալ կը փայլէր, ու աղուոր մը պէս զուարթ ու կայտառ, իր աղջկանը կը կանչէր Համբար, ու կ'ըսէր — « Շողիկ, աղջիկս, խաչ հանէ երեսդ, ու աճապարէ քիչ մը»։ Ու տաղերակները չալկած ու կողովները ձեռքերէն կախած, կամաց կամաց պարտէզին ճամբան կը բռնէին։

Իրենց խօսակցութիւնը սրտապնդիչ էր։ Ու մինչդեռ չորս դին, վերջին մթութիւնը կը քշուէր առտուան թեթեւ հովերուն հետ ու կը քանդուէր թափանցիկ շուշ մը, իրենց խօսակցութիւնը աւելի կ'անուշնար։ Համբար, համեղօրէն կը նայէր իր ճամբուն վրայ ինկող պարտէզներուն, ու կ'ըսէր, « ապրիք, մէկերնիդ հազար ըլլայ »։ Իր աղօթքը շատ անկեղծ էր։

Բայց, երբ Մակարենց Սերգոյին պարտէզին կը մօտենային, յանկարծ կը լռէին։ Ամէն հեղ, այս տեղէն կը սկսէր այս տարօրինակ լռութիւնը, ու գլուխները կախ՝ բերանները գոց կը մնար, ու վերջէն, թէեւ նոր հրապոյրով մը կը սկսէր խօսակցութիւնը ու կը քաղցրանար, սակայն, այս անգամ ձայները միեւնոյնը չէին։

Իրենց տունին համար, սարսափելի բան մըն էր եղած այս քէնը, ու ինչ որ կ'ընէր, չէր կրնար ազատիլ անկէ Մանուկենց Համբարը։ Ու ոտքերը գետնին կը կպէին՝ երբ կը հանդիպէր Սերգոյին։ Կարծես այս քէնը ամէն տեղ էր, ու կը յուզուէր ու կը կրկնէր յաճախ, «Ես յանցաւոր չեմ»։

Օր մըն ալ մտածեց՝ երթալ երկու խօսք ընել, խնդալով կատակել Սերգոյին հետ, ու նորէն [illegible] իրենց տուներուն մէջ ժամանցի պահեր։ Շատ կարօտցեր էր այդ օրերը։

Բայց այս անգամ ալ իր կինը [illegible] կեցաւ ու ըսաւ.

— Մոռցա՞ր բոլոր հայհոյանքները բերնէն ելածը ականջդ չէր լսեր

— Բայց ես չեմ կրնար ապրիլ այս պէս, պատասխանեց Համբար։ Այս քէնին համար, օրերս ալ կը [illegible] Գացած տեղս, կարծես բան մը կայ որ կը նեղէ զիս։

— Նայէ անգամ մը, [illegible] ու թշնամիներուդ նայէ, ընտ՞ր կը խնդան։ Թէ մը հասակ ունենայ [illegible] ցը կը նմանիս, անմիջապէս կը [illegible] նաս եղածը։

— Երանի թէ, երանի թէ… [illegible] չափ քաղցր է ազատութիւնը։ Եկո՛ւ սրտիս մէջ մտիր, տես թէ ի՛նչ է [illegible] ազատութիւնը։

— Դուն ալ անոնց պէս [illegible] սըրէ, ու հեռուէն, խնդա պէս։

(Շար.)

(9)

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՒՐՃ - ՄԱՆԳԱՂԻՆ ՀՈՒՆՁՔԸ

«Մշակ», Ֆրէզնոյի անկուսակցական օրկանը, կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 սեպտ.).

— «Մշակ»ի նախորդ թիւերէն մէկուն մէջ արձանագրած էինք թէ՝ իբր «դաւաճան», «մատնիչ», «լրտես» եւ «ժողովուրդի թշնամի» ամբաստանութիւններով «մերկացուած», բանտարկուած եւ գնդակահարուած են Արտաշէս Երզնկեան, Պօղոս Մակինցեան, Նորայր Զուրաբ («Խորհրդային Հայաստան» թերթի խմբագիր) եւ Կոստանդեան եղբայրները։ Իսկ ձերբակալուած եւ մահուան խուցերը նետուած են — եթէ մինչեւ հիմա չեն գնդակահարուած — Աշոտ Յովհաննիսեան (Խորհ. Հայաստանի անդրանիկ կեդր. կոմիտէի քարտուղար), Սահակ Տէր Գաբրիէլեան (նախկին վարչապետ), Լուկաշին, Արաքէն Եսայեան (Հօկի պետ), Մարօ Համբարձումեան (նախկին վարչապետ), Փիրումեան, Ս. Խանոյեան, Թաշտոյեան, Գրիգոր Վարդանեան եւ ... Կամսարական (Հօկի եւ Պետական Կարմիր Խաչի առաջին պատգամաւորները, Ամերիկա), Գուլոյեան (... վարչապետ, Խանճեանի ըսպանութիւնէն վերջ), Աշրաֆեան, Զաւէն Եսայեան, Ենգիբարեան, Աթայեան (Հայաստանի զինուորական պետ ու Անդրկովկասեան զօրքի քաղաքական բաժնի վարիչ), Ս. Կասեան (նախկին վարչապետ) եւ Գարախան։

Մենք գիտէինք թէ «մերկացումը» աւելորական երեւոյթ էր դէթ Զապէլ Եսայեանի համար, բայց չէինք կրնար հաւատալ թէ՝ Լենինեան անշեղ ուղիի վարդապետութեան կիրառուածները կրնային ամէնքն ալ, մէկ օրէն միւսը, «դաւաճան», «լրտես» եւ «մատնիչ» դառնալ, երբ յանուն գաղափարի այդ «լրտեսները» իրենց կեանքի ամէնէն թանկագին տարիները ցարական բանտերուն մէջ անցուցած էին։

Ազգայնական ընտրանիի ջարդէն յետոյ, բոլշեւիկեան հայ ընտրանիներու կոտորածը շատ ցաւալի, աւերիչ եւ մտահոգիչ է։

Անկարելի է որ Խանճեանի մը, Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի մը, Լուկաշինի մը, Պօղոս Մակինցեանի մը եւ Գարախանի մը կօշիկները չարժող անարժէք դէմքերը կարենան գոհացում տալ Քրեմլինի մէջ բազմած բռնաւորներուն։ Եթէ իրաւ «խորհրդային վերելքի» տարիներու արդիւնքը լրտեսութիւն, մատնութիւն, դաւաճանութիւն եղած է, այդ կը նշանակէ թէ Խորհրդային Հայաստան միայն մատնիչներէ եւ դաւաճաններէ զատ բան տուած չէ։ Եւ եթէ իրականութիւն է թէ՝ երբեմնի ռահվիրաները դաւաճաններ եղած են, այդ ցոյց կուտայ թէ բոլշեւիկ դաստիարակութիւնը միայն դաւաճաններ կը սնուցանէ եւ կը մեծցնէ։

Շարունակական բանտարկութիւններն ու գնդակահարութիւնները կ'ապացուցանեն թէ բաւական չեն նոյնիսկ Լէնինեան շքանշաններով կուրծքերնին զարդարող Ամատունիներն ու Մուղդուսիները, երբ անոնցմէ շատ աւելի անհամեմատ մեծեր ինկան այնքան եղերականօրէն։

Իր մեծ ընկերներուն հայհայող Ամատունին երբեք ապահով չէ, ինչպէս չեղաւ Նորայր Զուրաբ, հակառակ իր [illegible] քաղաքականութեան։

Պարզ է թէ Լենինին եւ Մոսկուան ձեռք ձեռքի տուած յառաջ կը տանին հայաջինջ քաղաքականութիւն մը միայն։ Եւ երբ թշնամին իր աւերիչ ձեռքը դրած կը քանդէ մեր երկիրը, հայանուն գործակալներ մէկզմէկու հետ մրցումի ելած՝ կը ծաղրեն հայ սուգն ու հայ ցաւը։ Ոչ մէկ ընդվզում այս վայրագ բռնութեան դէմ, ոչ մէկ արժանապատուութիւն այս ազգուրացներու սեւ հոգւոյն մէջ։

«Դեռ շատ շատեր կան որ պիտի գնդակահարուին», կը յայտարարէ Նիւ Եորքի «Բանուոր» հայանուն թերթը, Խանջեանի եղերական սպանութեան օրերուն։ Նոյն այդ «Բանուոր»ն էր որ ոճիրը արդարացնելու համար կ'աւելցնէր.— «Խանճեան թոքախտ առած էր։ Երբ վերջին անգամ զայն տեսնելու գացինք, ան շարունակ կը թքնէր եւ ջուր կը խմէր»։

Արդեօք Պօղոս Մակինցեան, Երզնկեան, Կոստանեան եղբայրները ի՞նչ կ'ընէին։ «Բանուոր» ի՞նչ չըմեղանք ունի հիմա բոլոր գնդակահարուածներուն եւ բանտարկուածներուն համար ալ։

Երանի՜ թէ գոնէ այս անգամ սուտ ըլլար գնդակահարութեանց լուրը, եւ մենք մերիններուն ապրելու լուրը լըսելով, այն մխիթարութիւնը ունենայինք թէ՝ մայր հայրենիքը զրկուած չէ իր ղեկավարներէն եւ մտաւորականներէն։ Եւ սակայն շաբաթներէ վերջ տակաւին հերքուած չեն գնդակահարութեանց լուրերը, որովհետեւ մութ-ժամդաղը իր հունձքը դեռ կը շարունակէ անդադար»։

ընկերից կողմնակից չի կրնար ըլլալ մեր ... փորձելու այս պայքարան

Ամբողջին՝ թուրք Հայրենիքին ու թուրք ազգին ըրած մեծագոյն ծառայութիւնը՝ հաշուեյարդարն է բոլոր անցեալի ծայրայեղ ցանկութեանց, ու՝ այն հայեացքով մը՝ խաղաղութեան սիստեմին արտանց կապուիլն է։ Ինչպէս նաեւ՝ պայծառ ու անկեղծ ազգային քաղաքականութենէ մը ամենափոքր շեղումի առիթ չտալը։ Այս խաղաղ աշխարհին մէջէն, միշտ պայծառ մնացող, վստահելի ու նկատի առնուելիք ազդակը՝ Թուրքիոյ գեղեցիկ ու լայն նպատակներէն անշեղ մնացող հաւասարակշռեալ եւ առոյգ քաղաքականութիւնն է։ Ծայրայեղ հակումները ամէն օր այնքան յաւելու ու ճնշող ձեւով մեզ կը դիմաւորեն, որ ամենափոքր անփութութիւն մը կրնայ պատճառ ըլլալ թերթի մը սիւնակներուն մէջ ազգային քաղաքականութեան չափանիշին անյարմար գրութեանց ու նկարներու հրատարակումին. Ահա թէ ինչո՛ւ մեր պաշտօնակից Եունուս Նատիէն կը խնդրենք առիթ խիստ կերպով քննել իր թերթին մէջ երեւցող գրութիւնները։ Մեր ընկեր Հալք կուսակցութեան հանրախմբի ... մէկ երեսփոխանն է։ Առեն մը Առաջին Ցանձնախումբին գլուխը կը գտնուէր։ Արդ, իր հրատարակութեանց մասնաւոր իմաստներ կրնան տրուիլ։ Եթէ այդ հրատարակութիւնները խստօրէն համապատասխան չըլլան մեր ազգային քաղաքականութեան, մեր երկրին համար շատ ցաւալի թիւրիմացութեանց, շատ սըխալ ըմբռնումներու տեղի կուտան։ Մեր այս ... դիտողութիւնը շատ անկեղծ է ու բնական ծնունդը՝ ազգային քաղաքականութեան մասին մեր խոր մտահոգութեան։ Կասկած չունինք թէ մեր պաշտօնակիցը եւս այդ ձեւով պիտի ընդունի զայն

ԿԱՐԵՒՈՐ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հարվըրտ համալսարանի Ուայտընըր մատենադարանի տնօրէն եւ պատմութեան ուսուցչապետ փրոֆ. Ռալֆ Պլէքի հսկողութեան տակ անգլիերէնի թարգմանուած է Աղեքսանդր Մեծի պատերազմներուն հայկական հին վաւերական պատմութիւնը։ Այս պատմութիւնը 1842ին վենետիկ հրատարակուած է Մխիթարեան Հայրերու կողմէ։ Անոր կցուած են եբրայական եւ յունարէն լեզուներով բաղդատական ուսումնասիրութիւններ։ Լեզուաբաններու կարծիքով հայկական բնագիրն ամէնէն հինը եւ վաւերականն է։ Հայկականին բնագիրը հինգերորդ եւ ութերորդ դարերու մէջէն գրուած է.

Եղիշէ Զրաքեան, նախկին խմբագիր «Արմինիըն Միրըր»ի, Մխիթարեան հրատարակութեան լեզուաբանական ուսումնասիրութեան հայերէնէ անգլիերէնի թարգմանութիւնը կատարած է։

Փրոֆ. Պլէք գիտէ հայերէն գրաբար։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՈԶԻՉՆԵՐԸ

Կոմունիստ կուսակցութեան թերթերէն մին, որ լոյս կը տեսնէ Մոսկուայի մէջ, խօսելով Խորհ. Ռուսիոյ վարչական մեքենային «նորոգութիւններուն» մասին, երեք խումբի կը բաժնէ համայնավար մտաւորականները, որոնք դեր մը ունին Խորհ. Միութեան ղեկավարութեան մէջ.—

1 — Պատասխանատու գործիչները, որոնց յանձնուած է կուսակցութեան ղեկը եւ երկրին վարչութիւնը։

2 — Գաղափարական գործիչները, որոնց յանձնուած է քարոզչութեան գործը։

3 — Քաղաքական հսկողութեան գործիչներ։

Նոյն թերթը վերջին խումբին մասին կը լռէ, բայց առաջին երկու խումբերուն մասին այսպէս կ'արտայայտուի.—

Քննութիւնները ցոյց տուին որ պատասխանատու գործիչներուն մէջ գոյութիւն ունին ֆաշականութեան, բուխարինեան եւ տրոցկիստ զզուելի գործակալներ։ Ժողովուրդին այս վատ թշնամիները ուրիշ բան չեն, բայց եթէ տրոցկիստ եւ զինովիեւիստ խմբակներու մնացորդը։ Ի զուր փորձեցին անոնք ծածկել իրենց դէմքը։ Անոնք են միակ պատասխանատուները այն չարաշահութեանց եւ ոճիրներուն, որոնք արդար դժգոհութիւն մը յառաջ բերին երկրին բնակչութեան մէջ։

Աւելի տխուր է կացութիւնը երկրորդ խումբին մէջ։ Շրջաններ կան, ուր փրոփականտիսթներուն կէսը կը բաղկանայ տրոցկիստներէ, բուխարինեաններէ եւ օտար լրտեսներէ։ Կոմունիստ կուսակցութեան զանազան կազմակերպութեանց մէջէն վտարուեցան քարոզիչները 90 առ հարիւր համեմատութեամբ, որովհետեւ տրոցկիստական կամ բուխարինեան գործակալներ էին։ Շրջաններ ալ կան, որոնք բնաւ վստահելի քարոզիչներ չունին։

Այս պայմաններուն մէջ, Ժդանով աննախընթաց փորձ մը կատարեց Լենինկրատի շրջանին համար,— փոփ - փախուստի համար զօրակոչի ենթարկել բոլոր անկուսակցական մտաւորականները։ Անոնց տրուեցան քարոզ-

ՕՐԻՈՐԴ ՇՈՒՇԱՆԻԿ ՊԷՉԱՉԵԱՆ

եւ

ՎԱՂԱՐՇԱԿ ՏԷՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Նշանուած

Փարիզ 10 հոկտ. 1937 Մարսէյլ

չութեան նիւթեր, ինչպէս եւ անհրաժեշտ ուղղութիւնը իրենց զարգացման համար։ Ցետոյ անոնք ներկայացուցին իրենց ճառերը։ Տեսնուեցաւ որ լաւ արդիւնք տուած էր փորձը։ Եւ այսպէս կարգ մը շրջաններու մէջ կոմունիստ կուսակցութեան փրոփականտը յանձնուեցաւ... անկուսակցական մտաւորականներու։

ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

Պուքրէշի զանազան ազգ. մարմիններու եւ մշակութային միութեանց ներկայացուցիչներու խորհրդակցութիւնը որոշած է հանդիսաւոր շուքով տօնել Րաֆֆիի ծննդեան 100ամեակը Ռումանիոյ գաղութին մէջ։

Խորհրդակցական ժողովը հաստատած է յանձնախումբի ծրագիրը՝ որ հետեւեալ կէտերուն մէջ ամփոփուած է.

ա) Աշնան վերջերը, Պուքրէշի լաւագոյն սրահներէն մէկուն մէջ գրական-գեղարուեստական մեծ հանդէս մը սարքել Րաֆֆիի նուիրուած, թելադրելով որ նման հանդիսութիւններ տեղի ունենան գաւառական քաղաքներու մէջ ալ։

բ) Այս առթիւ իբր բանախօս հրաւիրել Նիկոլ Աղբալեանը, ոչ միայն մէկը հայ գրական լաւագոյն քննադատներէն, այլ եւ յայտնի բեմախօս։

գ) Լոյս ընծայել ողբացեալ Միքայէլ Վարանդեանի ուսումնասիրութիւնը, հրատարակուած «Հայրենիք» ամսագրին մէջ։

ՑՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Աթէնքի առաջնորդին նախագահութեամբ պատուիրակութիւն մը ներկայացած է Յունաստանի կրթական նախարարութեան։ Նախարարը նոյն պահուն վարչապետէն հրաւիրուած ըլլալով կը բացակայէր։ Պատուիրակութիւնը տեսակցած է պատկան բաժանմունքներու պետերուն հետ եւ յուսատու տպաւորութեան տակ վերադարձած է, կրկին նախարարին ներկայանալու համար անձամբ։

ՌՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆ հասած է եւ ամերիկեան զինուորական բարձր շրջանակներու հետ շփման մէջ մտած է ռումէն պատերազմական նախարարութեան ընդհ. քարտուղար զօր. Պըլըգլիու, որ Մ. Նահանգները մեկնած էր մասնաւոր առաքելութեամբ մը։

Զօր. Պըլըգլիու ծագումով Հայ է, եւ շառաւիղը Պըլըգլիու համբաւաւոր գերդաստանին։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

— «Փաշա, կը խօսուէր թէ դահլիճի անդամներուն մէջ տարակարծութիւններ կային պատերազմի մասնակցութեան մասին։ Հարկէ անոնց կարծիքներն ալ սխալ չէին։ Սակայն ինչո՞ւ նկատի չառնուեցան»։

Թալէաթ փաշա դժգոհ մնաց տրուած հարցումէն։ Կարելի է, մտաբերելով 1914 Օգոստոս եւ Սեպտեմբերի ամիսներու դէպքերն ու իրադարձութիւնները հոգին նեղուեցաւ։ Սակայն քիչ վերջ, դարձեալ, ժպտերես տեսնուելով ըսաւ.

— «Այո, դահլիճի մեր ընկերներուն մէջ տարակարծութիւններ կային։ Սակայն նկատի պէտք է առնել որ դահլիճի կազմին մէջ երկու տեսակ անձնաւորութիւններ կային, մէկը բուն իթթիհատականներ եւ միւսը վերջին դարձած քիչ մը կեղծ իթթիհատականներ։ Օրինակի համար, մենք հարազատ իթթիհատական չէինք նկատեր վարչապետ Սաիտ Հալիմ փաշան, ելմտական նախարար Ճավիտը եւ նոյնիսկ Ճէմալ փաշան։ Բայց անոնց բարձր պաշտօններ, նախարարութիւններ կուտայինք։ Այս մտածման բուն արմատը պէտք է փնտռել Սահմանադրութեան առաջին տարիներուն մէջ։ Սահմանադրութեան հռչակումէն անմիջապէս վերջ, մենք՝ Սահմանադրութեան համար արիւն թափողներս, գտնուեցանք ծանր ճնշումներու եւ պատասխանատուութեանց տակ։ Երեսփ. Ժողովը պիտի գումարուէր։ Նոր ընտրութիւններ պէտք պիտի ըլլային։ Այդ պատճառաւ Սահմանադրութեան հաւատարիմ թեկնածուներ պէտք էին։ Բոլորէն առաջ մենք պէտք է ըլլայինք այդ թեկնածուները։ Սակայն երեսփոխանութենէ բոլորս կը խրտչէինք

Այդ պատճառաւ է որ Սահմանադրութեան առաջին տարիներուն Սաիտ եւ Քեամիլի պէս Սուլթան Համիտի շրջանէն մնացած փաշաներ վարչապետութեան պաշտօնին կոչուեցան եւ անոնք խառնուեցան մեր մէջ ու աշխատեցան մեզի հետ։ Ընդհ. պատերազմի սկիզբը կարելի է այդ մարդիկը մեզի պէս չէին մտածեր։ Համոզման խնդիր էր այդ»։

×

Թէհլիրեանը ոճրագործութեան մղող Հայ Յեղափոխական Կոմիտէն այդ օրերուն պարապ չէր մնար։ Իր գործունէութեան առանցքը դարձուցած էր ան գերման հանրային կարծիքը պատրաստելու աշխատանքը։ Այդ աշխատանքներով զբաղած մարդը, այս անգամ Հայ մը չէր, այլ Գերմանացի մը, աւելի ճիշդը գերման սէրսէրի մը։ Անոր անունը Արմին Թ. Վակնէր էր, եւ իբրեւ թէ բանաստեղծ եւ գրագէտ էր։

Սակայն անոր գրածները միայն հայկական հարցին յատկացուած էին։ Եւ այդ միակողմանի գործունէութեան պատճառն ալ հետեւեալն էր։

Վակնէր, զինուորութենէ ազատուելու համար միջոց մը գտած էր եւ իբրեւ առողջապահութեան ճիւղին մէջ աշխատող զինուոր Թուրքիա եկած էր եւ ղրկուած Պաղտատի ճակատ։ Սակայն ան փոխանակ ճակատէն հասնող վիրաւորներուն վէրքերը դարմանելու եւ մարդկային պարտականութիւն մը կատարելու, շարունակ վտանգաւոր շրջաններէ կը փախչէր։ Անոր այս դաւաճանական արարքէն տեղեակ կը պահուէր բժշկապետը եւ կ'ուղղէ ծանր յանդիմանութիւններ։

Ամօթն ու ամչնալը ինչ ըսել է չէր գիտէր Վակնէր։ Եղած յանդիմանութիւններէն չէր ազդուեր։ Վակնէրի ուրիշ անբարոյական արարքներն ալ երեւան կ'ելլեն եւ կը յանձնուի պատերազմական ատեան։ Կը ղրկուի ճակատ։ Սակայն անկէ ալ կ'ըփախչի։ Շուտով վերջ կը գտնէ պատերազմը եւ Վակնէր կը վերադառնայ Գերմանիա։ Եւ կը սկսի գործունէութեան ասպարէզ մը փնտռել։ Թուրքիոյ մէջ իր տեսածներուն շուրջ յօդուածներ կը գրէ եւ մասնաւորաբար կը ծանրանայ հայկական տարագրութեան մասին. Մէկ խօսքով Թուրքիոյ մասին չի գրուած բան չթողուր։

Վակնէրի այս գործունէութիւնը, մէկ կողմէ այդ օրուան Գերմանիոյ ընկերվարական կառավարութեան եւ միւս կողմէ ալ Հայերու գոհունակութիւն կը պատճառէր։ Ո՞վ գիտէ, կարելի է «Հայերու գոհունակութիւն կը պատճառէր» բացատրութիւնը, որովհետեւ Վակնէր պաշտօն ստանձնած էր գետին պատրաստելու Թէհլիրեանի գործը դիւրացնելու համար եւ կը գործէր Կոմիտէի հաշւոյն։

Օր մը, Արշլեան եւ Զաքարեան այցելած էին Վակնէրի եւ հետեւեալ խօսակցութիւնը կ'ունենային.

— Մինչեւ հիմա ձեր ըրած քարոզչութեան համար Կոմիտէին կողմէ ձեզի յատկացուած գումարին քիչ ըլլալուն շուրջ բողոք կը յայտնէք եղեր։ Աւելի դրամ շահիլը ձեր ձեռքն է։ Եթէ միայն յօդուածներ գրելով գոհելով չգոհանաք եւ քիչ մըն ալ աղմուկ բարձրացնելով գերման հանրային կարծիքը հայկական խնդրով զբաղեցնէք, կրնանք Կոմիտէէն քիչ մը աւելի դրամ քաշել։

Ցիմար Վակնէր այս հրապուրիչ առաջարկը լսելէ եւ պահ մը մտածելէ վերջ ըսաւ.

— Եթէ ուզէք Թրքական բռնութեանց մասին հրապարակային բանախօսութիւններ տամ եւ լուսանկարներով ցուցադրեմ զանազան դրուագներ։ Այնքան շահեկան կը դարձնեմ այդ բանախօսութիւնները որ անպայման Թուրքերու կողմէ աղմուկ կը յարուցուի։ Գերման թերթեր արձագանգը կ'ըլլան։ Այս կերպով գերման հանրային կարծիքն ալ գրաւուած կ'ըլլայ։

Վակնէրի այս տեսակէտները հայ կոմիտէճիներուն կողմէ շատ յարմար տեսնուեցան։ Եւ երբ Արշլեան եւ Զաքարեան մեկնելու պատրաստութիւն կը տեսնէին, Վակնէր ձեռքերը երկարելով անոնց ըսաւ.

— Սակայն, դասախօսութիւն տալու, սրահ վարձելու եւ յայտարարութիւններ ընելու համար քիչ մը դրամ պէտք է։

Զաքարեան հանեց իր դրամապանակը եւ 1500 մարք երկնցնելով անոր.

— Հաշիւը դասախօսութենէն վերջ կը տեսնենք, Վակնէր, տեսնենք քեզ։

(20)

ՅԱՌԱՋ »Ի ՓԵՐԹՕՆԸ (3)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

— Ախպէ՛րս, ան մատ մը աղջիկ, եւ ... քառսունը անցուկ...

Ծօ, աւարայ աւարայ մի խօսաղեր, Առիւծ Գեւօն իր արած գինայ, հա, Նոյեմպար չէ քըղի հաներ է. մէկ մը իմ սիրպէր, դու ըշնամնէրութենէ կը հասկնաս, ես դու չէ գինաս երտուն սարի ձեռքս մաճի չեմ զարկած։

Թոփալ Սաքոնեան հաւանութիւն արտայայտող ձեւով մը գլուխը ծըռեց

×

Շաբաթ երեկոյեան արարողութենէն ժամ մը վերջը, Ս. Աստուածածնայ վանքի եկեղեցին լեցուած էր խուռն բազմութեամբ։ Ինչպէս ժողովուրդը կ'ըսէ, ասեղ ձգելու տեղ չի կար հոն։ Մինչեւ հեռաւոր Թոփրագ Գալէէն, Տաշլուէն, Երէցու գիւղէն եկած էին, մասնաւորաբար երիտասարդները, չհաշուած մօտաւոր գիւղերէն եկող հարիւրաւոր բազմութիւնը։ Իսկ Խասատուրի ժողովուրդը մեծով պզտիկով ներկայ էր։

Առիւծ Գեւօն, Թոփալ Սաքոնեան եւ տեղացի երկու երիտասարդներ որոնք նոր վերադարձած էին Կովկասէն՝ եկեղեցի մտան ու դասի մէջ քահանաներու յառաջ տեղը նստան։ Եկեղեցին մէջ չչուկ մըն է փրթաւ, ամէն գլուխ դարձեր էր դէպի դասը։ Առիւծ Գեւօն պահ մը հանդարտանալէ վերջ անցաւ տիրացուներու յառաջ կիսաշրջանին մէջէնը։ Եկեղեցին մէջ խօսակցութիւն, չչուկ անմիջապէս դադրեցան.

— Իմ աղէգ ախպրտիք, — սկսաւ Առիւծ Գեւօն յայտնապէս յուզուած, — էս օր իմ կեանքի մեծ օրն է. երեսուն տարի առաջ դաչախ դառայ, Թողի գիմ տուն, Ալաշկերտու ոսկի դաշտ, մշակ եղայ օտարոց դռներ, չարչըրանք, նեղութիւն քաշեցի, վերջէն լէ ազգութեան զինուոր եղայ։ Շատ լէ կռիւներու մէջ մտայ եղայ, Աստուած պահեց որ մէկ լէ բաց աչքով տեսնամ գիմ գեղ, գիմ բարեկամներ։ Իմա՞լ եղաւ էս հրաշք։ Կ'ասեն սահմանադրութիւն եկաւ։ Թող հըմլա եղնի։ Սահմանադրութիւն ո՞վ բերեց։ Մեր Հայու ազգ, մեր ճահիլ ծիվան տղերանց արիւն, մեր յեղափոխութիւն բերեց իտա սահմանադրութիւն։

— Ախպրտիք, էս սահմանադրութիւն որ կ'ըսեն համ կայ համ չկայ։ Էս իմա՞լ կեղնի։ Ըսելս էն է որ մենք դմեր իրաւունք ճանչնանք, զազգութեան շահ պաշտպանինք, էն ժամանակ լէ սահմանադրութիւն կ'եղնի։ Վտանգ քաղաքից կ'ելնէի, ազգութեան մեծ, Աստուած պահէ էնոր աղէգ արեւ, մեր պարոն Լեւոն գիս մէկ կողմ քաշեց, «Առիւծ Գեւօ», ըսեց. «դու իմ ալ բաղուկ, դէղ կ'ուզէի իմ. կուշտ պահել, քենի որ կ'երթաս, բարով երթաս, հազար բարով, ամմա, մտայ չհանես որ Ալաշկերտու դաշտ, Ալաշկերտու ժողովուրդ վըր քու ճակտին գրուկ է։ Էս բան չմոռնաս։ Միասին էրէ էն տեղաց հին ընկերներդ հետ կազմակերպութեան գործ դայիմ ըլնէս»։ Ախպրտիք էս կազմակերպութեան առած բան իմալ որ եկեղեցու Թամալն է։ Առանց Թամալի եկեղեցի կ'եղնի՞, օճախ կ'եղնի՞։ Դուք զէդ բան քան գիս լաւ գիտնաք։ Յօսքս էն է, որ կազմակերպութիւն ազգի Թամալն է։ Առանց ըսոր սահմանադրութեան բան վեր աւազու դրուկ կ'եղնի։

Ալաշկերտու դաշտ որ է Բագրեւանդ, վեր ամէն տեղաց մեր պապերանց, մեր Թագաւորաց, մեր իշխանաց զմեծութիւն, զմեծաշինութիւն կ'երեւայ։ Ցորի՛ էդ փառք, էդ մեծութիւն, հայու Թագաւորութիւն կորաւ։ Միտք արէք, դուք չէ էդ պատճառ կ'իմանաք։ Մէջ նախարարաց չկար սէր միութիւն. կուշտ կուշտի չէկին, ամէն մէկ իր գլուխ պահեց, իր բերդ ամրացուց, իր մալ, իր միւլք մտածեց։ Ուռումէն եկաւ, աճէմէն եկաւ, Արապստանու չոլերէն եկան, Թուրքն լէ եկաւ, եկան եւ զնախարարներ ջոկ ջոկ ջարդեցին, Հայաստանի փառք լէ քամեաւ տուին։

Հիմա դուք ըսէք, որ սէր միութիւն եղնէր, որ մեր նախարարներ, իշխաններ գլուխ Թագաւորին կանգնուկ եղնէին՝ Հայաստան աշխարհ չէ կազմակերպուկ եղնէր, եդա աւերում կը պատահէ՞ր... չէ, Աստուած չէ կ'իմանայ որ չէր եղնէր։ Յօսքս էն է, Ալաշկերտու ժողովուրդ, որ քան զհաց՝ կազմակերպութիւն առաջ կուզայ։ Էդ խօսք չէ կ'ըսէր մեր պարոն Լեւոն ։

Հոս երկար շունչ մը քաշեց Առիւծ Գեւօն, պեխերը ոլորեց, մինչ հսկայ եկեղեցիին մէջ չչուկ մը իսկ չէր լըսուեր ։

Առիւծ Գեւօն երկար խօսեցաւ դըպրոցներու անհրաժեշտութեան մասին։ Ըսաւ որ ամէն գիւղի մէջ դպրոց մը պէտք է բանալ, որ երեխաները «չօպան չեղնին, աշխարհի բանն իմանան»։ Երկար բացատրեց դպրոցի օգուտը, բազմաթիւ օրինակներ բերաւ, տգէտ մարդու եւ ուսեալ մարդու տարբերութիւնը ցուցուց, այն տպաւորութիւնը ձգելով որ ինքն ալ գիր կարդալ կը հասկնայ ։

Բացատրեց դպրոցի հրաշագործ դերը մեր պատմութեան մէջ եւ կոչ ըրաւ բոլոր գիւղացիներուն, արտաքին փարիլ հայ դպրոցին, ուր պիտի կըրթուի նոր սերունդը ։

Առիւծ Գեւօն, բացի սուր յիշողութիւն ունենալէ, երկարատեւ տարիներու ընթացքին շփուած լինելով հայդուկէն սկսած, մինչեւ մտաւորական ղեկավարներու եւ բազմաթիւ գաղափարական ուսուցիչներու հետ, անոնցմէ լսած մտքերը զարմանալի հեշտութեամբ կ'իւրացնէր եւ պէտք եղած պարագային, իւրայատուկ ձեւով մը կ'արտայայտէր այդ մտքերը ։

Իր բացատրութեան ձեւով Առիւծ Գեւօն շատ աւելի հասկնալի էր, քան շատ մը կրթուած խօսողներ, որոնց խօսածները ժողովուրդը նոյնիսկ չէր հասկնար։ Դպրոցական հարցի մասին խօսելէ վերջ, Առիւծ Գեւօն սկսաւ խօսիլ Հայերու եւ Քիւրտերու փոխյարաբերութեան մասին ։

- Հիմա ախպրտիք, մեր դրկիցներուց շատեր Քրտեր են։ Առաջ Ալաշկերտու դաշտի հայութիւն շատ շատ էր, մէկ լէ Քրտեր զօրեղին։ Հիմա ամէն Հայու գեղի մէջ Քրտեր կան, շատ գեղեր լէ զմէն Քրտու են։

Մեր պապերաց ժամանակ մէջ մեր գեղերաց Քիւրտ չէկէր, էլ իմա՞լ Քրտեր շատցան, էդ իմա՞լ մեր գեղերաց մէջ աղէք կան, բէկեր կան ։ Իմա՞լ եղաւ, էդ աղէքը, բէկերը հարկ դրին, օլամ դրին վեր մեր վզին, մէկի տեղ տասը Ճէնէմէ առան։ Դուք չէ գինաք, որ մեր աշխարհ մէկ սուլթան ունի, մենք չէ էնոր դրած օրէնք կը պահենք ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Իտալիա կ'ուզէ ինքնաբաւ դառնալ

Երկուշաբթի օր Մուսոլինի մանրամասն զեկուցում մը տուաւ Իտալիոյ ինքնաբաւութեան ճիգերու մասին, մասնաւոր ժողովի մը առջեւ։ Ներկայ էին գրեթէ բոլոր նախարարները եւ 25 արհեստակցութեանց ներկայացուցիչ - ները։

Ինքնաբաւութեան ծրագիրը պարզուած էր հինգ ամիս առաջ։ Երկուշաբթի օրուան ժողովին մէջ, Մուսոլինի շեշտեց թէ ամբողջ ազգը պէտք է վարակուի «ինքնաբաւութեան մտայնութեամբ, յօժարակամ հրաժարելով այն արտադրութիւններէն որ անհրաժեշտ չեն եւ կրնան ճարուիլ երկրին մէջ»։ Արհեստակցութեանց նախարարը կարդաց ինքնաբաւութեան ծրագիրները, որոնց գործադրութիւնը պիտի լրանայ 1940—41ին։ Առաջին մասը կը վերաբերի հողագործութեան եւ կը տրամադրէ մշում տալ արմտիքի, միսի եւ ձուկի արտադրութեան։ Միւսներն ալ իրենց կարգին, հիւսուածեղէններէն մինչեւ մետաղագործութիւնը։

—o—

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴԷՊԻ ՀՌՈՄ ԱՐՇԱՒԻՆ 15րդ տարեդարձը պիտի տօնուի հոկտեմբեր 28ին։ Այս առթիւ մայրաքաղաքին մէջ պիտի համախմբուին Ֆաշական իշխանութեան 100.000 ատրճանաւորները, — կուսակցական վարիչներ, նախարարներ, հրամանատարներ, ակադեմականներ, ծերակուտականներ, երեսփոխաններ եւն.. Հիմակուընէ միջոցներ ձեռք առնուած են, այս բազմութիւնը Հռոմ փոխադրելու համար։ Հաւանական է որ Մուսոլինի քաղաքական ճառ մը խօսի այս առթիւ, ինչպէս բրաւ անցեալ տարի։

ԶՕՐ. ԿՈՒՐՕ, Փարիզի զինուորական հրամանատարը, 70 տարին լրացուցած ըլլալով, հանգստեան պիտի կոչուի նոյեմբեր 17ին։ Ինչպէս յայտնի է, զօրավարը իր մէկ թեւը կորսնցուց 1915ին, Տարտանէլի կռիւներուն մէջ։ Թեստոյ Սուրիա փոխադրուեցաւ։

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ կառավարութիւնը որոշեց ծերակոյտին վաւերացման չենթարկել Վատիկանի հետ կնքուած պայմանագիրը, որ պատճառ եղած էր արհեստակցութեանց եւ նախարարներու բանադրման։ Կը նշանակէ թէ պայմանագիրը առկախ պիտի մնայ, անորոշ ժամանակով։

*** Գ. Աթոյեանովիչ, Եուկոսլավիոյ վարչապետը, Փարիզ եկաւ, վերանորոգելու համար բարեկամութեան եւ փոխադարձ օժանդակութեան դաշնագիրը որ կնքուած էր 1927ին։

ԹԻՒԱԶՈՒՐԿ ԵՒ ԱԶԱԶՈՒՐԿ ՈՒԱԶՄԻԿ մը, խօսքը Քարլօ Տէլըրուա, երկուշաբթի օր բացումը կատարեց նախկին ռազմիկներու միջազգային միութեան 18րդ համագումարին, Փարիզի մէջ։ Ըստ սովորական ճառեր խօսուեցան յանուն խաղաղութեան։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՕԶՎԷԼԹ նոր ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ Մ. Նահանգները իրրեւ ազգ՝ կ'ուզեն հոգեկան կապ հաստատել բոլոր անոնց հետ որ կը սիրեն ազատութիւնը

ՊԵՐԼԻՆԻ կաթոլիկ հովուապետը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց, կառավարական այն հրամանին դէմ որ քահանաներուն կ'արգիլէ կրօնի դաս տալ դպրոցներուն մէջ։ Կղերը վրէժ լուծելու համար, այսուհետեւ կրօնի դասեր պիտի աւանդէ եկեղեցիներու յարակից սենեակներուն մէջ։ Բողոքագիրը կ'րսէ թէ կառավարութիւնը ծրագրեալ պայքար մը բացած է եկեղեցիին դէմ։ «Նախ ջնջեց մասնաւոր դպրոցները, յետոյ աւելորդ հռչակեց յարանուանութեանց դպրոցները. հիմակ ալ դպրոցներէն կը վտարէ քահանաները, աստիճանաբար ապաքրիստոնէական միճակի մը միրածելու համար կեանքը»։

ՄԱՏՐԻՏ ուժգնօրէն ռմբակոծուեցաւ հոկտեմբեր 11ին։ Բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան։ Զրոյցի մը համաձայն, 70.000 Մարոքցիներ զինուորական կրթութիւն կը ստանան սպանիական Մարոքի մէջ։

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԵՐԻ անհետացման առթիւ, Տիկին Սկոպլին նորէն հարցաքննուեցաւ երկուշաբթի օր։ Ոչ մէկ նորութիւն. Տիկինը միշտ կը պահանջէ որ բանտէն արձակուի, գէթ ատժամապէս։

ՊԼԵՐՈՒԹԻ ամերիկեան հիւպատոսը սպաննուեցաւ հոկտեմբեր 12ին, անծանօթի մը կողմէ։ Շարժառիթը յայտնի չէ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԹ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէին ստիպողաբար ժողովը կը գումարուի իր բոլոր ընկերները 15 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, իր ակումբին մէջ։

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՄՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, Չորեքշաբթի, 13 Հոկտեմբերին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է։

Գաւառ

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ «Վարուժան» խումբի ժողովը՝ այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Գրմենակ Գույումճեանի բնակարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԼԻՈՆԻ Կէմիտէին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ծանօթ հաւաքատեղին։

ՊՕՄՕՆԻ (Մարսէյլ) «Ջաւարեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 15 Հոկտ. երեկոյ ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՄ»-ԻՆ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ

17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

8, Rue Danton. Մեթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Գ. ՊԵԼԵՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ՍԱՀԱՐՈՆԵԱՆ ԵՒ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնիս կը մասնակցին Օրիորդ Զ. Շահլամեան, (ջութակ), Ընկ. Ուզունեան (արտասանութիւն), Գ. Ա. Բէջէճեան (երգ)։

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 3 ֆրանք։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՄՊԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Անիէռի քաղաքապետարանի նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratifet Social)։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԵՆ ԸՆԿ.ՆԵՐ ՔԻՒԹԻՒԿԵԱՆ ԵՒ Վ. ՍԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կ'արտասանեն Զ. Ղարիպեան եւ Գ. Կարապետեան։ Կը մասնակցի Նիփառ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Տ. Օհանեանի։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր մինչեւ լոյս։ Ճոխ պիւֆէ գիւրամատչելի գիներով։

Մուտք 5 ֆրանք, փոքրիկներու համար 2 ֆրանք

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 23ին, Շաբաթ երեկոյ Գ. Թագաւորութեան շէնքին մէջ։

×

ՊՈՒԹՑՕՅԻ ՄԷՋ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբին մէջ, Սրճոն։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի եւ Շրջանի Վասպուրականի Հայրենակց. Միութեան ցերեկոյթ պարահանդէսը տեղի կ'ունենայ 11 Նոյեմբերին Salle Poissonierեի մէջ։ Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը։

Մանրամասնութիւնները յետոյ օրէն։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին Sosietès Savantesի սրահին մէջ

28 Rue Serpente

Կը խօսի Փրօֆ. Ն. ԱԴՈՆՑ

Նիւթ՝ Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի անցեալը։

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

ԴԵՐՁԱԿՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Լինելուսի պատճառաւ ծախու է գիւրամատչելի պայմաններով, Մարսէյլի կեդրոն վայրի մէջ 12 տարիներէ ի վեր գեղեցիկ յարկաբաժիններու մէջ հաստատուած դերձակատուն մը՝ շատ լաւ յաճախորդներով։

—o—

60 հազար ֆրանքի անվրիպական եւֆրանսական ընտիր կերպասներու մեր մթերքը կը ծախենք նախկին գիներով (հրապարակի ներկայ գիներէն 100ին 60—80 պակաս)։ Լաւագոյն պատեհութիւնը Մարսէյլի հայ դերձակներուն։ Դիմել Taill-ur, 16 Rue de la Bibliothèque, Մարսէյլ։

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՏԱՌԵՐ ԿԸ ԾԱԽՈՒԻՆ

«ՄԱՍԻՍ» տպարանի հայերէն տառերու ամբողջ մթերքը մեր քով կը գտնուի։ Մէկ մասը ծախու է։ Անոնք որ կը հետաքրքրուին, կրնան դիմել անձամբ կամ գրաւոր։ Imprimerie des Artisans, 15 Rue des Bois Paris (19). Tel. Botzaris 83—96։

Le Gérant : M. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (42)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Խեղճ, ասաց Վարդանը գլուխը շարժելով։ — Երեւի շատ դժբախտ է կարդացել… Հայ գիւղացու ողորմելի օդայի մէջ իրա Փարիզի բարձրիկանների վրայ է երեւակայում եւ ճառ է խօսում… խեղճ…։ Այդ միջոցին Վարդանի ականջին զարկեց երգի մեղմիկ ձայն, որ տխուր հնչիւններ լսելի էր լինում գիշերային լռութեան մէջ։ Նա ճանաչեց նազելի ձայնը եւ դուրս եկաւ օդայից։

Մեղրանի խաչոի տանը երկրորդ մի արարած եւս այն գիշեր արթուն էր. Նա իր անկողնի մէջ անհանգիստ կերպով այս կողմ եւ այն կողմ էր շուռ գալիս

Նրա շուրջը, սրահի մէջ, այր եւ կին բոլորը ծանր քնով խռմփում էին։ Միշակի յոգնած եւ վաստակեալ անդամները գիշերուան արթնութիւնը չէր զգում։

Միայն Լալան հանգիստ լինել կարող չէր։ Նա հագնուեցաւ, կամաց դուրս եկաւ սրահից։ Կատուն այնպէս զգոյշ, այնպէս հեզիկ կերպով չէր կարող փոխել իր քայլերը, որպէս այդ մանկահասակ աղջիկը, անցնելով սրահի միջից, յայտնուեցաւ բակում։ Շունը նրան հեռուից տեսնելով, ըսկսեց հաչել։ «Սուս», շշնջաց նա ցածր խուլ ձայնով

Շունը լռեց։

Խաղաղ գարնանային գիշեր էր։ Օդի զովութիւնը մրսեցնելու չափ ցուրտ էր. բայց նա աւելի կաղդուրեց օրիորդին, աւելի հովացրեց նրա բորբոքուած դէմքը։

Նա անցաւ դէպի պարտէզ եւ մտաւ ծառերի մէջ։ Այստեղ խաւարը աւելի թանձր էր. այստեղ նրան չէին տեսնի։ Նա նստեց թուփերի խոտերի վրայ, եւ ձեռքը ծնօտին դրած, ակըսեց նայել դէպի երկինք։

Լուսինը չէր երեւում. «որտե՞ղ է նա, մտածում էր օրիորդը, երեւի, քնած էր»։ Նրա շուրջը տիրում էր խորին լռութիւն։ Ծառերի վրայ տերեւ անգամ չէր շարժւում։ Բոլորը հանգստանում էին, թէ քամին, որ շատ անգամ օրօրում էր այդ ծառերի ճիւղերը, եւ թէ գետը, որի ազմկալի հոսանքի ձայնը նա միշտ լսել էր գիշերային լռութեան ժամանակ։

Բոլորը հանգստանում էին, միայն ինքը անհանգիստ էր, միայն ինքը արթուն էր։

Նա յիշեց մի երգ, որ սովորել էր պառաւ տատից. եւ բոլորովին ակամայ կերպով դուրս թռան նրա սեղմուած շրթունքի միջից սիրելի երգի անուշ հնչիւնները.

« Քնած է լուսնակը երկինքի խորքում,
Քնած է քամին, տերեւը չէ շարժում,
Քնած է քամին, տերեւը էլ շարժւում,
Քնած է գետը, ձայնը չէ լսում։

Մայրի՛կ, ինչո՞ւ ես քնել չեմ կարում,
Ուզում եմ քնել, աչքս էլ փակում.
Մայրի՛կ, այս ի՞նչ է, որ տանջում է,
Այս ի՞նչ կրակ է, որ սիրտս այրում է»։

Վերջացնելով երգը, նա գլուխը ցած թողեց ծնկների վրայ, եւ երկու ձեռքով բռնելով իր բորբոքուած երեսը սկսեց դառն կերպով լաց լինել։ Արտասուքը հեղեղի նման թափւում էր նրա սիրուն աչքերից։ Ինչո՞ւ էր լաց լինո՞ւմ։

— Ինքն էլ չը գիտէր։ Արդեօք նրա՞ համար, որ միտը բերեց իր սիրելի մօրը, որին չէր տեսել, որի բերնից մի անուշ խօսք անգամ չէր լսել։ Էլ ինչո՞ւ էր լաց լինում։ Այդ ի՞նչ անբացատրելի զգացմունք էր, որ խռովում էր նրա կուսական անմեղ սիրտը։

Բայց արտասուքը փոքր ինչ հանգստացրեց նրան։ Նա գլուխը վեր բարձրացրեց, նայեց իր շուրջը, եւ նրա աչքը ընկաւ չորս կաղամախիների հովանու տակ հանգստացած գերեզմանի վրայ, որ շատ հեռու չէր իր նստած տեղից։ Դա իր քրոջ Սօնայի գերեզմանն էր, որին թէեւ չէր տեսել, բայց նրա ցաւալի պատմութիւնը համար անգամ լսել էր։

Հանգուցեալը նահատակի նշանակութիւն էր ստացել ռամիկ ամբոխի մէջ, եւ նրա գերեզմանի մօտ շատ անգամ բերում էին հիւանդներ։ Ծերունին հօր պատուիրելով, նրա վրայ ամէն կիւրակէմուտ գիշեր վառում էր մի իւղային ճրագ։

Այս գիշեր ճրագը տակաւին ծխում էր, պլպլում էր եւ լուսաւորում էր գերեզմանի գաճով պատած սպիտակ մակերեւոյթը։ Լալան սարսափով նայում էր նրա վրայ։ Քրոջ ցաւալի պատմութիւնը նրա բորբոքած երեւակայութեան մէջ իրականութիւն ըստացաւ։ Նա այժմ տեսնում էր գերեզմանի փոխարէն մի Քրդի սեւ չատր, լեռների մի խուլ ձորի մէջ կանգնած։ Նրա մէջ նստած էր Սօնան զարհուրելի յուսահատ դէմքով։ Նա իր ձեռքում բռնած ունէր թոյնի բաժակը, մօտեցնում էր շրթունքին եւ յետ տանում։ Երկար նա մաքառում էր կեանքի եւ մահուան դէմ։ Ահա մօտենում էր չարին Քիւրտ աղուականը՝ Սօնայի յափշտակողը։ Սօնան տեսաւ նրան. կրկին մօտեցրեց իր շրթունքին թունալից բաժակը, խաչակնքեց եւ խմեց…

Տեսարանը փոխուեցաւ։

Լալայի աչքի առջեւ դրած էր դարձեալ Սօնայի սպիտակ գերեզմանը։

Այժմ նրա երեւակայութեան մէջ պատկերացաւ երկու ուրիշ անձինք մէկը, Թոմաս էֆէնտին իր խորամանկ եւ զարշելի դէմքով, միւսը Քիւրտ Ֆաթթահ - բէկը իր վայրենի եւ գազանային դէմքով։

Նա բոլոր մարմնով դողաց. Արդեօ՞ք գիտէ՞ր, արդեօ՞ք յայտնի՞ նրան, թէ ինչ փոս են փորում այն երկու մարդիկը իր համար։ — Նա ոչինչ չը գիտէր. նա միայն զգում էր…

— Ոչ, պատասխանեց նա սոսկալի ձայնով, — ես Սօնայի մօտ չեմ գնայ… ես վախենում եմ գերեզմանից

Այդ միջոցին մի ձեռք հեզիկ կերպով դրուեցաւ նրա ուսի վրայ, եւ մի սիրելի եղաւ նրա անունը։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN — Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - ■
(ՈՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — 14 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3550 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՄԷՆ ԲԱՆԷ ԱՌԱՋ ԳԼՈՒԽ ՄԸ

Ինչո՞ւ քառակուսի անիւ մը դարձեր է մեր հանրային կեանքը, Հայկական Արտասահմանի մէջ։

Գաղթաշխարհին գլխաւորը, անշուշտ, մեր ցիրուցան եւ անկերպարան վիճակն է ։

Շատ բաներ մեր կամքէն անկախ են եւ կապարի պէս կը ճնշեն մեր թեւերուն վրայ։ Տեղ-տեղ իսկապէս երկանաքարեր կապուած են մեր ոտքերուն ։

Ուրիշ վայրերու մէջ, երբ կ'ուզես քալել, կա՛մ փշաթելերու կը հանդիպիս, կամ փոս մը կը բացուի առջեւդ ։

Ամէնէն բարեացակամ համարուած երկրին մէջ անգամ, անակնկալներ կը պատահին մէկ օրէն միւսը, վեր ի վայր շրջելով ծրագիրներդ։ Յաճախ ճշմարիտ անելի մը առջեւ գնելով քեզ ։

Տնտեսական եւ ընկերային ազդակներն ալ վճռական դեր կը կատարեն, շատ մը միջավայրերու մէջ։ Տեղ մը ապրուստի հոգը անվերջ կը լլկէ ստուար բազմութեանց միտքը։ Ուրիշ գաղութներու մէջ ալ, ապրուստի դիւրութիւնը, ճոխութիւնը, բազմապիսի հրապոյրներ փորձութեան կը մատնեն գաղթականը ։

Ու վերջապէս, կազմալուծման ճամբանները շատ աւելի լայն են այստեղ, քան Թուրքիոյ կամ Կովկասի մէջ։ Ասիական բռնակալութեան կապանքներէն յանկարծ նետուելով սանձարձակ ազատութեան յորձանքին մէջ, կորսնցուցինք մեր հաւասարակշռութիւնը։

Այս բոլորը ճիշդ են։ Եւ դեռ կան ուրիշ ճշմարտութիւններ, որոնք մեկնութեան չեն կարօտիր։ Օրինակ՝ այն քաոսնելի յուսախաբութիւնները, որ սկսան 1920ին եւ կը շարունակուին մինչեւ այսօր, մթագնելով հորիզոնը, հետզհետէ ցամքեցնելով ներշնչման աղբիւրները ։

Արդ, այս բացասական պարագաները չըմեղմե՞նք պիտի բնաւ թէ մղիչ ուժ։ Անոնք մեր թուլութիւնը, անտարբերութիւնը արդարացնելո՞ւ պիտի ծառայեն, թէ մեր ճիգերը բազմապատկելու, ցիմացրական կարողը ամրապնդելու ։

Երբ, տարիներ առաջ, տասնապատիկ աւելի ծանր փորձութեանց եւ աղէտներու կը մատնուէինք, մեր մէջքը երբեք չէր ծռեր։ Մեր մազերը փուշ-փուշ կ'ըլլային, բայց ճակատը բարձր կը մնար ։

Թշնամին կը քանդէր, աւարի կու տար։ Մենք յարատեւօրէն կը վերաշինէինք, նորէն կ'արտադրէինք ։

Թշնամին անհամար գերեզմաններ կը բանար ։ Մենք փոխանակ ընկճուելու անասնելի հարուածէն, կը շարունակէինք շարժիլ ու գործել, մշակել եւ ստեղծագործել։ Քար դրած մեր սիրտերուն վրայ։ Միշտ ամուր պահելով մեր հաւատքը՝ լուսաւոր օրերու մասին։

Ինչո՞ւ հիմա պիտի հալէին այս հիմնական գիծերը, երբ նորէն ինքնապաշտպանութեան պայքար մըն է որ կը մղենք ։

X

Պարզամիտ կամ ննդամիտ մարդիկ յանկերգ մը կը հոլովեն տարիներէ ի վեր.— Ցրուած ենք բազմաթիւ երկիրներու մէջ, որոնք ունին իրենց իւրայատուկ պայմանները։ « Անոնցմէ մէկուն մէջ կազմուած որ եւ է մարմին, ինչ որ ալ ըլլայ իր կազմը կամ տարողութիւնը, չի կրնար իր ազդեցութիւնը եւ հեղինակութիւնը կիրարկել ուրիշ երկիրներու մէջ »։

Այս տեսութեան կուսակիցները շատ բնական կը գտնեն, սակայն, որ Հայ. Եկեղեցին կառավարէ գաղութները, իր հրահանգներն ստանալով Էջմիածինէն, որ նախորդին ոչ իսկ ստուերը կը ներկայացնէ ։

Եւ միեւնոյն ատեն կը մոռնան որ, մեր կուսակցութիւնները — իրե՛նք ալ— կը գտնուին նոյն ցիրուցան վիճակին մէջ, բայց եւ այնպէս կը գործեն ամէն տեղ, համաձայն իրենց ուժին, ունենալով կեդրոնական մարմին մը՝ որ եւ է գաղութի մէջ ։

Կեդր. Մարմին մը հաստատել՝ չի նշանակեր համաշխարհային իշխանութիւն մը ստեղծել, անոր ենթարկելով բոլոր գաղութներու ազգ. վարչութիւնները։ Ոչ ալ ճակատ յարդարել՝ Երեւանի դէմ ։

Թող այնքան ալ միամիտ չձեւանան մեր ընդդիմադիրները, երբ կը յամառին միշտ բացասական դիրք բռնել այս հիմնական հարցին հանդէպ ։

Ունենալ կեդրոնական մարմին մը՝ յարմարագոյն վայրին մէջ, կը նշանակէ ապահովել գլուխ մը, աչք մը, ականջ մը,— իմանալու համար Հայկական Արտասահմանի բազմութեանց չարն ու բարին։ Կը նշանակէ հաստատել հասցէ մը, ուր կարենան դիմել այս կամ այն գաղութը, կարծիք մը փոխանակելու, բարոյական, ի հարկին նիւթական աջակցութիւն մը ապահովելու, հանրօգուտ ձեռնարկ մը կազմակերպելու, վերջապէս ազգային հող մը հաւաքարար հետապնդելու համար ։

Այստեղ ինչո՞ւ ազդեցութեան, հեղինակութեան խնդիր պիտի ծագի։ Կամ անհամութիւն՝ որ եւ է պետութեան հետ ։

Ահա հրատապ խնդիր մը, իբրեւ օրինակ։ Հելլէնական կառավարութիւնը ձրի հող տրամադրած է, բնակարաններ շինելու համար Աթէնքի եւ Պիրէոսի մէջ, քանի որ գաղթակայանները պիտի քանդուին։ Ազգերու Դաշնակցութիւնն ալ գումար մը տրամադրած է, եւ կը սպասեն որ Հայերը եւս կատարեն իրենց պարտականութիւնը ։

Ո՞վ պիտի կազմակերպէ այս գործը։ Ո՞վ է պատասխանատուն, եթէ գործը ձախողի (պայմանաժամ տրուած է արդէն)։ Եւ յունական կառավարութիւնը ո՞ւր պիտի պահէր, եթէ հայկական կեդրոն մը անմիջապէս գործի ձեռնարկէր, իր խակ որոշումը իրագործելու համար ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՀԱՒԱՍԱՐԱԿՇԻՌ ՀԱՅ ՄԸ ԿԸ ՍՊԱՆՆԷ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ԸՆԴՀ. ՀԻՒՊԱՏՈՍԸ

Երէկ հաղորդած էինք Պէյրութի ամերիկեան ընդհ. հիւպատոսին սպանութիւնը, անծանօթի մը կողմէ ։

Թերթին հրատարակութենէն վերջը, լրացուցիչ տեղեկութիւններ հաստատեցին թէ մարդասպանը դժբախտաբար Հայ մըն է, Մկրտիչ Գարայեան ։

Պէյրութէն հասած առաջին հեռագիրը կ'ըսէ —

Այսօր, 12 հոկտեմբեր, առաւօտեան ժամը 8.30ին սպաննուեցաւ Պէյրութի ամերիկեան ընդհ. հիւպատոսը, Պ. Թէատոր Մէրինը, Մկրտիչ Գարայեան անուն Հայու մը կողմէ, հիւպատոսարանին առջեւ։ Կ'ըսուի թէ Գարայեան անցագիր պահանջած բայց ստացած չըլլալով, այս ոճիրը գործած է, թէեւ ընդհ. հիւպատոսը լուր չունի այս գործէն եւ չի ճանչնար Գարայեանը ։

Ականատեսներու վկայութեամբ, ընդհ. հիւպատոսը կը պատրաստուէր կառքէն վար իջնելու եւ ներս մտնելու, երբ Գարայեան ատրճանակի վեց հարուածներ պարպեց, զարնելով գլուխէն, կուրծքէն եւ ազդրէն։ Մահը վայրկենական եղաւ։ Գարայեան յետոյ քաշեց հանեց կառքէն ամերիկեան դրօշը եւ սկսաւ վազել դէպի ուրիշ ինքնաշարժ մը։ Հիւպատոսին կառավարը տեղէն ցատկելով բռնեց մարդասպանը. իսկ բազմութիւնը, որ իսկոյն անցած էր ատրճանակի ձայնէն, Գարայեանի վրայ յարձակելով չարաչար ծեծեց, մինչեւ որ ոստիկանները հասան եւ ձերբակալեցին ։

Երբ հարցաքննիչ դատաւորին առջեւ հանուեցաւ, Գարայեան յայտարարեց թէ դիմում կատարած էր ամերիկեան հպատակութեան համար եւ վերջերս անցագիր մը խնդրեց հիւպատոսէն, Մ. Նահանգները երթալու համար։ Բայց հիւպատոսը մերժած ըլլալով, սպաննեց զայն, իր վրէժը լուծելու համար։

Ոստիկանութեան առաջին տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ Գարայեան հիւպատոսին շարժումներուն կը հետեւէր օրերէ ի վեր եւ ճշդած էր անոր մեկնումի ժամերը դէպի հիւպատոսարան, որ մօտ է նաւահանգիստին։ Նոյն տեղեկութեանց համաձայն, խելագարութեան դէպքեր պատահած են Գարայեանի ընտանիքին մէջ եւ մարդասպանը ինք ալ անհաւասարակշիռ կ'երեւայ ։ Ոստիկանութիւնը համոզուած է թէ սպանութիւնը պարզապէս անհատական քինախնդրութեան հետեւանք է եւ ոչ թէ հակամերիկեան արարք մը։ Կ'ըսուի թէ Գարայեան անցագիր խնդրած էր մօտ վեց շաբաթ առաջ ։

Հարցաքննիչ դատաւոր Պ. Թէժալի յանձնուած է գործին ամբողջ քննութիւնը ։

*** Սպաննուած հիւպատոսը նախապէս խորհրդական էր Փարիզի ամերիկեան դեսպանատան (1931 — 1935) եւ փայլուն ապագայ կը խոստանար։ Պէյրութի ընդհ. հիւպատոս նշանակուած էր համաձայն օրէնքի մը որ պայման կը դնէ հիւպատոսական փորձառութիւն, դիւանագիտական կամ նախարարական ասպարէզին համար։ Ծնած էր 1892ին։ Եղած է ուսուցիչ՝ համալսարաններու մէջ, վարիչ՝ արտաքին նախարարութեան եւրոպական բաժնին, ներկայացուցիչ՝ զինաթափութեան եւ նաւային խորհրդաժողովներուն մէջ։ Կարեւոր դեր կատարեց 1927 — 1931, իբրեւ բանագնաց Պրիան - Քէլլոկի դաշինքին ։

Մեծ համարում կը վայելէր նաեւ Պէյրութի մէջ, ուր ամերիկեան գաղութը կը բաղկանայ 1500 անդամներէ, մէջն ըլլալով հպատակ դարձած 1000 Սուրիացիներ։ Մասնաւորապէս կը հետաքրքրուէր հնագիտութեամբ եւ լուսանկարչութեամբ եւ միշտ պտոյտներ կը կատարէր։ Այս ամառ այցելած էր Մուսա Լեռ եւ շրջակաները, որ այնքան ճարտարօրէն նկարագրուած են Ֆրանց Վերֆէլի « Քառասուն Օրերուն մէջ, ինչպէս կը գրէ «Նիւ Եորք Հէրըլտ »։

Գերմանիա գրաւոր կ'երաշխաւորէ Պելժիոյ անկախութիւնն եւ ամբողջականութիւնն

Գերմանական կառավարութիւնը որոշեց յայտարարութիւն մը հրատարակել, հանդիսաւորապէս յանձն առնելով յարգել Պելժիոյ անկախութիւնը եւ հողային ամբողջութիւնը։ Այս մասին համաձայնութիւն գոյացած է երկու երկիրներուն միջեւ, որոնք բանակցութիւններ կը կատարէին ամիսներէ ի վեր։ Այս յայտարարութիւնը պիտի փոխարինէ գերմանեւպելժ հին դաշնագիրը, որ գոյութիւն ունէր պատերազմէն առաջ եւ որ խզուեցաւ, երբ գերման զօրքը Պելժիա արշաւեց 1914 օգոստոսին ։

Գերմանիա Պելժիոյ չէզոքութիւնը յարգելու համար առաջին անգամ պատրաստակամութիւն յայտնեց այս տարի յունուար 30ին, Հիթլէրի մէկ ճառով, երբ Պելժիա կ'որոշէր քաշուիլ Լոքառնոյի դաշինքին յանձնառութիւններէն։ Հիթլէր ըսաւ թէ գերմանական կառավարութիւնը պատրաստակամութիւն յայտնած է Պելժիոյ եւ Հոլանտայի՝ « յարգելու եւ երաշխաւորելու անոնց հողերուն չէզոքութիւնը »։

Ապրիլ 26ին, Անգլիա եւ Ֆրանսա յայտարարութիւններ հրատարակեցին, Պելժիան վերջնապէս ազատելով Լոքառնոյի դաշինքին յանձնառութիւններէն ։ Այն ատեն ժամանակը յարմար նկատուեցաւ բանակցութիւններ կատարելու Պելժիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ, եւ խօսքէն գործի վերածելու Հիթլէրի յայտարարութիւնը։ Ահա այս բանակցութիւններն են որ վերջնական ելքի մը կը յանգին ։

Այս առթիւ իրազեկներ կը կարծեն թէ երբ արեւմտեան դաշինք մը կնքուի Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, հին Լոքառնոյին փոխարէն, երաշխաւորելով արեւմտեան սահմաններուն ապահովութիւնը, գերմանեւպելժիական միակողմանի դաշինքը ինքնին ջուրը կ'իյնայ, իր տեղը տալով նոր եւ բազմակողմանի դաշինքին ։

Փարիզի քաղաքական շրջանակներուն մէջ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին այս անցուդարձին, սպասելով լրացուցիչ մանրամասնութեանց ։

»»»» • ««««

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ պաշտօնանկ եղաւ Պ. Բուբնով, կրթական գործավարը, «ձախողեցուցած ըլլալով կրթական ծրագիրները »։ Յաջորդ նշանակուած է Պ. Տուրգին ։

ԱՐՀԵՍՏՈՎ ՄՈՒՐԱՑԻԿ ՄԸ մեռաւ Լեհաստանի մէջ։ 87 տարեկան էր եւ մանկութենէն ի վեր այս «գեղարուեստին» նուիրուած ըլլալով, համաշխարհային կազմակերպութիւն մը ստեղծած եւ ահագին հարստութիւն դիզած էր։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՂՕԼԱՄ »ՆԵՐԸ ԴԱՏԱՒԱՉ

Եթէ Հայաստանի մէջ ամբաստանուած իշխանաւորներէն մէկն ու մէկը արտասահման խյնար եւ լսէր ու կարդար իրենց երբեմնի «զօլամ»ներուն խօսքերը, կա՛մ անձնասպան կ'ըլլայ, եւ կամ սպանութիւն մը կը կատարէր։

Ինչ որ Հայաստանի եւ ամբողջ Խ. Միութեան մէջ կը գրեն, հասկնալի է.— ուրիշ կերպ չեն կրնար ընել ։

Եթէ մէկ բառ պակաս գրեն «դատապարտեալներուն» դէմ, եթէ տող մը սխալ տեղ գրուած ըլլայ կամ վրիպակ մը սպրդի, — 24 ժամէն դուն ալ կ'իյնաս « ժողովուրդի թշնամի»ներուն գնդակներուն։ (Փրավտա վերջերս երկար ու սուլմնասիրութիւն մը հրատարակեց, « հակայեղափոխական» երեւոյթներ մատնանշելով նոյնիսկ տպագրական վրիպակներու մէջ)։

Բայց կ'ուզեմ թէ մարդիկ սանձարձակ ազատութիւն վայելելով արտասահմանի մէջ, կրնան քիչ մը առելի պարկեշտ ըլլալ կամ զգոյշ։ Նոյնիսկ իրրեւ բոլշեւիկ ։

Այդպէս չեն մտածեր մեր կարմրուկները.

Երէկ Բանուոր մը ձեռքս անցաւ եւ անգամ մը եւս համոզուեցայ թէ ձախին ազգ մը միայն կրնայ կառավարել այս կապիկներն ու կաղնիներէնը։

Ոմն Պատրիկ Սելեան, որ երբեմն ծառայած է Բարեգործականին, համբան հարթելու համար դէպի Հօճ եւ Կոմկուսի, յետոյ գացած է Հայաստան, վերջերս ճառ մը կը խօսի եւ անոնց վերապահութեամբ «դաւաճան, ժողովուրդի թշնամի» եւն. կը կոչէ Հայաստանի ազատագրիչներ վարիչները ։

Իր բարեկամներէն մէկը անհանդուրժելի գտնելով այս ընթացքը, նամակ մը կը գրէ եւ կը բողոքէ ։

Վա՜յ, ուրեմն «դուք եւս զերծ չէք Դաշնակցական եւ ազգայնական մամուլի տարածած սուտերու ազդեցութենէն »։

Եւ կը յայտարարէ, սեւով ճերմակի վրայ ։

— « Ազատի Խանջեան զարշելի եւ երկերեսանի դաւաճան մը եղած է ։ Արամայիս Երզնկեան ՎՆԱՍԱՐԱՐԸ եւ դաւաճանական ինքնութիւնը Թաքցուցած է Արամայիս չինարար դիմակի տակ։ Արսէն Եսայեանը Հօկի զբլխաւոր Վարչութեան նախագահութիւնը ստանձնած է՝ արտասահմանի Դաշնակներու եւ ամէն կարգի յետադիմականներու հետ աւելի դիւրութեամբ թրոցքիական յարաբերութիւններ պահելու համար։ Դանուշ Շահվերտեան ներգաղթ կազմակերպելու գործով արտասահման անցնելով, լրտեսական սպասարկութիւն ըրած է ֆաշիստական պետութեան մը»։ (Բանուոր, 26 Օգոստ.)։

Պարոնը իր մեղադրանքներու կարգին կը յիշէ նաեւ որ Ազատի Խանջեան «Սիրելի բարեկամս» կամ «Սիրելի Զօպանեան» գրած է, նամակներուն մէջ, ողջագուրելով է անոր հետ որպէս « իր սիրելի բարեկամը»։ Եւ կ'աւելցնէ — «Առիկա քիչ բան չէ »։

Իմացէք ուրիշ գաղտնիք մըն ալ.

— « Ձերբակալուած կամ գնդակահարուածներու մէջ չկան հին բոլշեւիկներ, անոնք կամ մենշեւիկներու եւ սոցիալիստ յեղափոխականներու շարքերէն անցած են Բոլշեւիկներու կուսակցութեան մէջ, եւ կամ հին ընդդիմադիրներ եւ Թրոցքիականներ եղած են, որոնք միշտ ալ դաւադրած են Լենինի ու Ստալինի ճըշգրիտ գծին դէմ ։

Առիկա որքան ճիշդ էր Խորհրդային Միութեան մէջ յայտնաբերուած դաւաճաններուն համար, նոյնքան ճիշդ է Հայաստանի մէջ ձերբակալուած ժողովուրդի թշնամիներուն համար»։

Եզրակացութիւն, — եթէ բոլշեւիկներ չեն Արամայիս Երզնկեանը, Ակսել Բակունցը, Արսէն Եսայեանը, Դրաստամատ Սիմոնեանը, Այազեանը, փիրումեանը, Մակինցեանը, Ազատի Խանջեանը, այլ մենշեւիկ, «սպեցիֆիք» կամ 1920էն վերջը մտնելով կուսակցութեան մէջ, «ամբողջապէս իւրացուցած են սպեցիֆիքներու ազգայնական տեսակէտները, որոնք անոնց առջեւ ճամբայ կը հարթէին սըրբապիղծ դաշինք կնքելու Դաշնակցութեան եւ ամէն տեսակի հակայեղափոխական ու թրոցքիական մնացորդ մըրնացուկներու հետ »։

Ես կ'առաջարկեմ Հայաստանի Կոմկուսի կեդր. կոմիտէի քարտուղար կամ ընդհ. դատախազ նշանակել Պատրիկ Սելեանը, իբրեւ գնահատանք վարձատրութիւն ։

ՎԱՀԷ

ԹԵՐԹԸ՞ 50 ՍԱՆԹԻ՞Մ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ

»»»» • ««««

Տպարանական թերթ մը, որ շաբաթներ առաջ նախատեսած էր թէ թերթերու գինը 30էն 40 սանթիմի պիտի բարձրանայ, առջի օր կը գրէր թէ շատ չանցած 50 սանթիմ պիտի ըլլայ ։«Եթէ « Փառի - Սուառ » ընդդիմացած չըլլար, եղած լմնցած պիտի ըլլար։ Արդէն գաւառական թերթեր կը ծանուցանեն այս յաւելումը »։

« Լ'Էվռ », արմատական կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, այս առթիւ դիտել կու տայ թէ միայն « Փառի Սուառ »ը չէ որ կ'ընդդիմանայ 50 սանթիմին եւ կը յիշեցնէ թէ«ուրիշ ընկերներ կան, մինչեւ հող հանելէ առաջ»։Թուղթին գինը կրկնապատիկ բարձրացած ըլլալով, արմատական օրկանը կ'առաջարկէ նախ կրճատել թերթերու էջերը,— 12, 14, 16 երես։ «Բնականաբար երբ 16 էջնոց թերթ մը կը մերժէ 12ի կամ 10ի դեղչիլ, տասնոց մը պիտի չուզէ 8ի իջնել, ութնոցն ալ 6ի պիտի չըլնէ, ինչպէս վեցնոցն ալ չորս»։ Եթէ հրատարակիչները չհամաձայնին, այն ատեն կառավարութեան կ'իյնայ միջամտել (ինչպէս եղած է Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մէջ)։

Արմատական թերթը անտանելի կը գտնէ նաեւ անթելին մրցակցութիւնը՝ լրագիրներուն հետ, քանի որ ձրի կ'առնէ եւ ժամը ժամին կը տարածէ լուրերը, մինչդեռ թերթերը ահագին դրամ կը վճարեն։ Եւ վերջապէս յիշելով փոխադրութեան ծախքերու ծանրութիւնը, կ'առաջարկէ համաձայնիլ Հաշէթի հետ եւ տեղին վրայ ծախու հանել չծախուած թերթերը։

Անգլիա եւ Ֆրանսա նոտեր կը փոխեն

Վերջին լուրերու համաձայն, Անգլիա եւ Ֆրանսա հաւանած են որ սպանիական կնճիռը եւ մասնաւորապէս կամաւորներու խնդիրը քննուի Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին մէջ, ինչպէս կ'առաջարկէր Իտալիա ։ Լոնտոնի Ֆրանսական դեսպանը այս առթիւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ։ Երկու կառավարութիւնները այս դիջումը կատարելով հանդերձ, կ'ուզեն որ ազդու միջոցներ ձեռք առնուին, որպէսզի նոր ձգձգումներ չպատահին, աւելի բարդացնելով կացութիւնը ։ Ֆրանսա մասնաւորապէս կ'ուզէ ապահովել իր հաղորդակցութիւնները՝ մայր երկրին եւ Ափրիկէի գաղթավայրերուն հետ։ Մեծ մտահոգութիւն կը պատճառեն կարգ մը լուրեր, որոնց համաձայն Իտալացիները աւելցուցած են իրենց զօրքը՝ Մայորքայի մէջ

Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդը նիստի հրաւիրուած է այսօր, այս հարցին առթիւ։ Անգլիոյ դահլիճն ալ պիտի լսէ Պ. Իտընի մանրամասն զեկուցումը, վերջնական որոշումներ տալէ առաջ ։

(ՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷ ԴՈՒՐՍ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Նշանաւոր կենդանաբան Գրիուվի-ճակագրական նոր նիւթերով, հաստատեց թէ միջին հաշուով իւրաքանչիւր 100 էգի դէմ 105.6 արու կամ մանչ կը ծնի։ Բայց մեռելածնութեան ցուցակները ցոյց կուտան, թէ այս համեմատութիւնը, քանի տարիքը յառաջանայ, ի նպաստ իգական սեռին կ'ըլլայ. 15էն մինչեւ 19 տարեկան, հաւասարութիւնը կը պահուի թուականօրէն, 20էն մինչեւ 24 տարեկան կիներուն թիւը արդէն իսկ այրերուն թիւէն կ'անցնի. Ծնունդէն առաջ իսկ կը հաստատուի այս պարագան։ Յղութեան 7էն մինչեւ 9րդ ամիսը մեռած ծնածներուն մէջ միջին հաշուով 100ը աղջիկ է, 110 մանչ։ Արու անհատը բնազդաբար մահուան վտանգին կրկնապատիկ կ'ենթարկուի քան կինը։ Բայց արու անհատին կամ էրիկին այս աւելի շուտ մեռնիլը ապանութեամբ, անձնասպանութեամբ, պատերազմով եւ արկածով չիբացատրուիր միայն, այլ հիմնուած է արական գործարանաւորութեան դիմադրող նուազագոյն կարողութեան վըրայ։ Հետեւաբար սխալ է իգականը «տկար սեռ» անուանող բացատրութիւնը. եթէ չէք ուզեր կնամեծարութեան «առաքինութենէն» հրաժարիլ, հրնաք առաւելին իգականը կոչել «գեղեցիկ սեռ»։

Տօքթ. Մէյրի Գօլինս եւս իր տեղեկագրին մէջ պարզեց, թէ սեւամորթ արուներուն մէջ կուրութիւնը յաճախադէպ է, նոյն իսկ նախապէս ենթադրուածէն շատ աւելի։

Ասկէց առաջ հարիւրին 3էն 4 կը գնահատուէր, բայց բուն համեմատութիւնը հարիւրին 5.57ին եւ 12.8ին միջեւ կը տատանի։ Մինչեւ 500 սեւամորթ կամ կարմրամորթ կիներուն մէջ հազիւ մէկ կոյր կարելի է գտնել։

Կոլոնէլ Մէլֆըրտ, Լոնտոնի խանութպաններուն հանրածանօթ թագաւորին որդին, պարզեց թէ ժողովրդային անտեսութեան ծանր եւ աննպաստ մոլութիւնն է սպառողներուն ճաշակի ծայրայեղ տարբերութիւնը։ Մէլֆըրտի վաճառատունը (տեսակ մը Սամարիթէն Փարիզի, բայց աւելի ընդարձակ) պարտաւորուած է, զոր օրինակ, 10.765 զանազան տեսակէ գուլպայ պահել մթերանոցին մէջ, իր իգական յաճախորդներուն ցանկութիւնը գոհացնել կարենալու համար։ Ասկէց զատ, վաճառատունը ստիպուած է ընդ ամէնը գրեթէ մէկ միլիոն ոսկիաւ վաճառք ցուցադրել եւ բարդել իրարու վրայ, Ն. Վեհափառութեան՝ Հանրութեան քմահաճոյքը գոհացնելու համար։ Լուրջ խնդիր մըն է աս իրողութիւնը, թէ իգական գնորդները, որոնք բոլոր գնորդներու հարիւրին 90ը կը ներկայացնեն, իրենց գնումները կ'ընեն ուրբաթ կէսօրէ վերջ մինչեւ շաբաթ իրիկուն. Մէլֆըրտի հաշուով Մեծն Բրիտանիա 170 միլիոն ոսկիի խնայած կ'ըլլայ, եթէ կարելի ըլլայ այս աննպաստ կացութեան դէմ դարման մը խորհիլ ու գտնել։

×

Բայց գիտական այդ յոյժ շահեկան Համաժողովին մէջ ամէնէն աւելի վառ հետաքրքրութիւն առաջ բերաւ Փրօֆ. Ժեծահամբաւ Ուէլսի բուռն յարձակողականը կրթական դրութեան դէմ։ Ահա իր նշանաւոր յարձակողականէն քանի մը նմոյշներ—

«Մեր դպրոցները տարուէ տարի կը հասցնեն տղէտ, անհաւատարակըչիռ, անքննադատ, անվստահելի միանգամայն դիւրահաւան նոր հրոտակներ, տկարամիտ ոչխարային համակերպութեամբ լեցուած հոգիներ, որոնք ոչինչ գիտեն այսօրուան աշխարհին անհագին պատասխանատուութենէն եւ վտանգէն։ Անոնք ոչինչ են, այլ միայն թնդանօթի կեր, կամ խուճապի փախուստի յարմարագոյն էակներ»։

Ահա այս բառերով է որ Ուէլզ ընդհանուր Հետաքրքրութեան մէջ դատապարտեց դաստիարակութեան ներկայ մեթոտները։ «Նոյնիսկ յարգելի կարծուած շրջանակներուն մէջ ընդհանուր տգիտութիւն կը տիրէ քաղաքական եւ ընկերային կեանքի տարրական իրողութիւններու մասին։ Ահա այս տգիտութիւնն է պատասխանատու առաջին աւիթով մեր արդի ժամանակի մտահոգութեան եւ վըտանգներուն։ Մեր «տարրական» կոչած դաստիարակութիւնը բնաւ երբեք դաստիարակութիւն չէ, քանի որ ոչ մէկ ուղեղ ծանօթութիւն կը հայթայթէ մեր զաւակներուն ...»

Այս փիլիպպեանէն վերջ Ուէլս կը պարզէ կրթական բարեկարգութեան իր յատակագիծը։ Կը յայտարարէ, թէ տղարեւ պէտք է տղուն խօսիլ պատմել նեքքին եւ արտաքին պատմական դէպքերը, բայց առանց երկարօրէն ծանրանալու «օրէնքներու եւ աւազակներու, թագաւորներու եւ նուաճումներու վրայ», հէք, փոքրիկ ուղեղը չծանրաբեռնել թուականներով եւ արքայական ցեղերու ողորմելի մանրամասնութիւններով։ Միեւնոյն ժամանակ պէտք է պզտիկ մանչերուն եւ աղջիկներուն քիչ շատ աւանդել բնագիտութեան եւ տարրաբանութեան տարրական սկզբունքները, զոր օրինակ, թէ Ջուրը ինչպէս կ'եռայ եւ ինչպէս կը սառի, նաեւ շատ նախնական իրողութիւններ կենսաբանութենէն, կենդանաբանութենէն եւ բուսաբանութենէն։ «Արջ, գայլ, վագր եւ կապիկ պէտք չէ որ տղուն համար անհարկու դէմքեր ըլլան կամ մղձաւանջներ, այլ համակրելի արարածներ»։ Կրթութեան երկրորդ աստիճանը պէտք է նոր սերունդը գիտակից ընէ պատմութեան ուղիղ գնահատումին, թէ հիմա աշխարհը մէն միակ համայնք մըն է։ Աշխարհագրութիւնը պէտք է տալ օգնութեամբ Ֆիլմին եւ լուսանկարչութեան։ Մեքենաներուն, արդի բնագիտութեան եւ տարրաբանութեան աշխարհը, ինչպէս նաեւ շատ կարեւոր հիւանդութիւններուն պարագան պէտք է հասկնալի ընել աշակերտին։ Ամէնէն վերջը կուգայ, Ուէլսի կրթական յատակագիծին հետեւելով, համաշխարհային պատմութեան ընթացքը եւ տնտեսական կեանքը իբրեւ ամենակարեւոր ոյժը ժողովուրդներու բարօրութեան համար։ «Այսօր երիտասարդները դպրոցէն կը մեկնին, առանց բան մը ճանչնալու այն դժուարութիւններէն, որոնք պիտի ճնշեն իրենց վրայ։ Լճացած են խեղճերը։ Այդ ողորմելի, պանդոյր տղաքը ուրիշ բան չեն գիտեր, այլ միայն բիրտ, մերժող, մեծախօսիկ վարմունք մը ունին, ամէն բանի դէմ «հակառ».... (anti...) ընթացք մը, իրենց ուսուցիչներուն, վերակացուներուն, քաղաքական վարչաձեւին մարդոց բռնադատած նախամեծարութեան համաձայն — հակընկերվարական, հակադեմոկրատական, հակաֆաշական։ Մարդ որքան տգէտ կամ թերակիրթ ըլլայ, այնքան դիւրաւ «հակառ» ... կ'ըլլայ»։

Ուէլզ անվեհեր շարունակելով, խօսեցաւ Նոթինկհէմի այդ մեծ Համաժողովին անդամներուն ականջներուն. — «2400 դասական ժամերուն յատին ուսւցողները միայն պէտք է, եթէ ուզէք, յառաջացնել «անձնական համոզումներու ընկերաբանութեան»։ Իսկ ընդհանուր եւ աննախապաշար կերպով պէտք է երիտասարդ ուսանողին պարզուին, անկողմնակալօրէն, կրօնական եւ իմաստասիրական զանազան կարեւորագոյն հաւատոյ հանգանակները։ Ուսուցիչներն ալ պէտք է նորոգել ժամանակ առ ժամանակ, կամ անոնք պէտք է նորոգուին հմտագոյն իրողութիւններով, որպէսզի համամարդկային զարգացումէն ետ չըմնան»։

«Այրեցէք բոլոր հին դպրոցական դասագիրքերը», կ'աղաղակէ Ուէլզ, ապա թէ ոչ օր պիտի գայ, հինգ տարի չանցած, որ անոնք իրենք իրենց բոցերուն մէջ պիտի նետուին եւ ծանր այրուցքներ պիտի պատճառեն այն ձեռքերուն, որոնց մէջ կը գտնուին։ Մենք կ'ապրինք այնպիսի աշխարհի մը մէջ, ուր մէկ զրահաւոր մարտանաւը ութ միլիոն սթերլինի կը նըստի, ուր 400 միլիոն սթերլին կը ծախսենք զինուորական պատրաստութիւններու համար տարեկան, եւ է ծամածրութեան, ուր կան ցէփլին, բացի եւ ամրաձիգ այերանաւ, որոնք 1900ին ի վեր ոչինչէն ստեղծուեցան, տարական խմաստով»։

Ուէլսի այս յարձակողականը առաջին արձագանգ գտաւ։ Մամուլին, կրթական հաստատութիւններուն մէջ գրգռալից, բուռն պայքարներու առիթ տուած է։ Շատերը սակայն մեծամասնութեան դրպրաւորին համաձայն են, եւ արդէն իսկ հաստատուած է ուսուցիչներու մեծ կազմակերպութիւն մը, որ նկատի պիտի առնէ Ուէլսի այս առաջարկութիւնները, որոնց համաձայն արդի մանկավարժներուն մեծամասնութեան ալ։

Որովհետեւ ամէն բանի առաջնորդ կախում ունի դպրոցէն, նոյնիսկ քաղաքականութիւնը, Ուէլսի յատակագիծը, այս տեսակէտով, առանցքը կազմեց համաժողովի աշխատութեան։

Թարգմ. Գերմ.-Է***

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ջնջել եւ մելանով։

ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՄԸ Ի ՊԱՏԻՒ ՕՇԱԿԱՆԻ

ԽՄԲ. — Ուշացած՝ կամքէ անկախ պատճառներով։

Հոկտեմբեր 3ի կիրակի օրը, Փարիզեան գեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ ի պատիւ Յ. Օշականի թէյասեղան մը, նախաձեռնութեամբ՝ Փարիզահայ մամուլին, (Յառաջ, Վէմ, Հայ-Բոյժ, Կոմիտ եւ Արուեստ, Ապագայ եւ Զուարթնոց)։ Բազմութիւնը, մեծ մասամբ երիտասարդութիւն՝ կանուխէն տեղ գրաւած էր։ Կը նշմարուէին բազմաթիւ ծանօթ մտաւորականներ։ Սովորական իմաստով թէյասեղանէ մը աւելի, գըրական հաւաքոյթի մը կերպարանքը առած էր այս հանդիպումը։ Կազմակերպիչները, ջանացած էին Օշականը արտայայտել իր բազմակողմանի գրական գիծերովը։ Կը նախագահէր հայ մամուլին ամէնէն տարէց դէմքերէն Գ. Ա. Զօպանեան որ իր բացման խօսքով բսաւ

— «Գրագէտը զոր կը մեծարենք այսօր, ներկայացուցիչներէն մէկն է մեր գաւառի հայեցի գրականութեան։ Այդ ինքնուրոյն հոսանքը սկսաւ մեր պոլսական երբեմնի մամուլին մէջ թափանցել նախ Շահնազարի Հայրենիքներով, յաջորդաբար սողասկիւնհամար Արփիարի եւ Տաղիկի էջերէն, ուր առաջին անգամ հրապարակ եկաւ, մեր արժանի վարպետներէն Թուրէն Զարդարեանը։ Այդ հայեցի ոճին եւ տեղական գոյնին շարունակողներէն մէկն է նոյնպէս՝ Յ. Օշական, մասնաւորապէս իր Խորհուրդներու մեհեանը ու Երբ պատանի էի գործերով։ Այս երկու արժէքաւոր երկերուն մէջէն երիտասարդական եւ հմայիչ յոյզ մըն է որ կը վազէ։ Յաջորդաբար Օշական կ'անցնի լայնածաւալ վիպագրութեան եւ կուտայ Մնք Գոռւկը, Մնացորդաց, Հարիւր մէկ տարուան ետեւյն։ Իր այս բոլոր վէպերուն մէջ գանգուած հայ տարրն է որ կ'արտացոլայ իր բոլոր մանրամասն երանգներովը։ Օշական իր լայնաշունչ գնացքին մէջ չգոհանալով հայ իրականութեամբ, իր վիպագրութեան նիւթ կ'առնէ նոյնպէս թուրք ժողովուրդը, իր «Հաճի Աբտէլլահի» գործով։ Րաֆֆիէն վերջ առիկա բացառիկ երեւոյթ մըն է մեր գրականութեան մէջ։ Օշական հայ գրականութեան տուած է նոյնպէս թատերգութիւններ, մատենագրական ուսումնասիրութիւններ եւ ժամանակակից հայ դէմքերու շուրջ քննադատութիւններ։ Այս բոլորին մէջ ինքնատիպ՝ դատելու եւ բսելու կերպերովը։ Անշուշտ մեր կարգ մը բանաստեղծներուն, ինչպէս Ալիշանի, Թովմաս Թէրզեանի, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի, Իսահակեանի, Զարենցի մասին յայտնած կարծիքները չեմ բաժներ, որոնց մօտ բանաստեղծական աւիշը նուազ կը տեսնէ, բայց ասիկա տեսակէտներու տարբերութիւն մըն է եւ ուրիշ ոչինչ։ Օշական բազմավաստակ դէմք մըն է, խոր, հարուստ ընդունակութիւններով։Իր տաղանդին հանդէպ կը յայտնեմ իմ գնահատութիւնս եւ կը մաղթեմ իրեն կատարեալ առողջութիւն»։

Օշական Սէօլէօզցի է։ Երբ իր ծանօթ արկածը պատահեցաւ, առաջին համակրական եւ գրական ձեռք երկարողները եղան իր հայրենակիցներ։ Այս թէյասեղանին ալ մեծ էր թիւը անոնց որոնք խումբ խումբ եկած, աջակցած կը յայտնէին իրենց մեծատաղանդ հայրենակցին։

Սէօլէօզցիներուն անունով գեղեցիկ ուղերձ մը կարդաց Գ. Նիկողոս Գարաճեան,

— «Օշական ոչ միայն մեր տեղական բարքերուն, հոգեբանութեան, նիստուկացին արտայայտիչն է, այլ միեւնոյն ատեն եղած է բառին իսկական առումով մեր միակ ուսուցիչը։ Ինչքան սիրտ է հասցուցեր ան, մեզի ... Կը փախչէինք սարերը — Օշական մեր եռեւէն էր, արիւն քրտինքի մէջ, Սէօլէօզի կոնակին իվեր երկնցող լեռներու ճամբուն։ Ինչ որ կը մաղթենք այսօր մեր Օշականին, ըլլար ատիկա կատարեալ վերադառնալը իր առողջութեան, իրմով անգամ մը եւս երգուելու համար հայ գրականութեան մէջ, մեր սարերու հմայքն ու գեղեցկութիւնը»։

Սկսած էր այլեւս բուն գրական բաժինը, ուր առաջին անգամ խօսեցաւ «Յառաջ»ի խմբագիրը, նիւթ ունենալով «Օշականի գրականութեան կազմութիւնը»։

Շաւարշ Միսաքեան. — 1909ին խումբ մը տղաք Պոլսոյ մէջ կը հրատարակէինք «Ազդակ»ը։ Օր մը պատմուածք մը ստացանք, «Գառուին անէծքը», քաղաքն ու անորոշ գրութիւնը՝ չափազանց արժանունակ. — Սէօլէօզ, Յակոբ Քիւփէլեան։ Մեր քաղքենի մեծամտութեամբ ստորագրութիւնը փոխեցինք «Գեղջուկ»ի։

Այդ կեղծանունով ալ լոյս տեսաւ գրութիւնը։ Երկրորդ պատմուածք մը ղրկեցինք Մոսկուա, «Բանբեր»ին։ Քանի մը տարի չանցած, Օշական արդէն դարձած էր ծանօթ անուն մը։ Գիւղն ու գիւղացին կը տիրապետէին իր գրականութեան մէջ, իրենց ամէնէն անծանօթ կամ անտեսուած երեսներով, իրենց սիկիոններով, «խաչախճիններով, «Մակ պառւկներով»։ Այդ գիծը նիթալով զարգացաւ հասնելու համար, «Մնացորդացի մէջ, մինչեւ գիւղին արգանդը, ուր կը փորձէր գտնել հայութեան ամբողջութեան գաղտնիքներէն մէկը։ Միեւնոյն ատեն, վիպագրին հետ կը զարգանար ու ձեւ կ'առնէր գրական քննադատը, իր «Հարթենքներով։ Երբ մտերմացանք, ամէն շաբթու Սէօլէօզէն կը վազէր Պոլիս, հաւաքելու, կարդալու համար Փարիզի յառաջապահ հանդէսներն ու գիրքերը։ Աւելի վերջը, իր հմտութիւնը զօրանալով, հայկական մատենագրութեան ուսումնասիրութեամբ եւ անհատական մեր մէջ կ'ողջունենք հասուն տաղանդ մը՝ բազմավաստակ բերքով»։

Գ. Միսաքեան խօսեցաւ նաեւ Օշականի լեզուին առանձնայատկութեանց մասին։ Ցետոյ բացատրելով գրագէտին ինչպէս մեր բոլոր գրչի մշակներուն սեւ աշխատանքը, պատմեց թէ ինչպէս, 1920ին, Օշական կ'առաջարկէր ... «Ձէրժիճ»ի գործարան մը բանալ, ընկերովի, Սոֆիայի մէջ։

Շաւարշ Նարդունի ներկայացուց վերլուծելով Օշականը Հէքիաթը. գրական այս հին սեռը, որ այնքան արհամարհուած է եւ իբրեւ ազգագրական նիւթ թանգարան նետուած, չի ուսումնասիրուած գիտական ձեւով, — ամէն մարդու կամ գրողի կարծածին չափ ալ պարզ նիւթ մը չէ հէքիաթը։ Գրական այս հին սեռը պէտք է ընել գիւցազներգութեան եւ երազին միջեւ, — առաջինը իբրեւ աշխարհ ունի տառուածներու եւ մարդոց յարաբերութիւնը, գերբնական ... թիւնը, այս վերջին յատկանիշով գիւցազներգութիւնը կը մօտենայ բազին (առասպելական գրականութիւն)։ Արդարեւ հէքիաթն ալ փորձ մըն է իրականութենէն վեր բարձրանալու, առաւ՝ կրնանք հէքիաթը սահմանել տեսակ մը արթուն աչքերով երազ, ցանկութիւն մը գերիրականութեան բարձրանալու, որ յատուկ է մարդ էակին։ Հոգեբանական բացատրութեամբ՝ երկու տեսակ իրականութիւն կայ, պլպայարանքներ, արտայայտութիւնը եւ երեւակայութեան տուածը։ Հէքիաթը կ'առնէ երեւակայութեան պարգեւած իրականութիւնը։ Ան կը կրթի ոգեպաշտութեան (animisme) վարդապետութեան որ ոգի մը կը տեսնէ ամէն առարկայի եւ բոյսի մէջ. Այսպէս հէքիաթը իր բեւ աշխարհ ունի մարդը, բոյսերը կենդանիները եւ անգործարանաւոր իրերը։ Կերպարանափոխութիւն (métamorphose) շարունակ կը փոխէ այդ երեք աշխարհներու սահմանները։

Այս սահմանումէն կը հետեւի թէ հէքիաթը արեւելեան ծագիկ մըն է։ Եթէ գեղեցիկ հէքիաթները արեւելեան են, գեղեցիկներուն մէջ գեղեցիկ հէքիաթները հայկական են, ասիկա կը յայտարարեմ՝ ծանօթ ըլլալով մանտական, գերմանական, սկանտինաւեան, ռուսական, ճափոնական մալեզեան եւայլն հէքիաթներու բաղդատական գեղեցկութեան։ Մեր հէքիաթ բառը որքան արաբական, նոյնքան փոխ կ'առնէ արաբական աշխարհէն։

Մեր հէքիաթները Սրուանձտեանց գրականութեան կը բերէ նկարչական պզտիկ փոփոխութիւնով մը։ Զարդարեան որոշ ձեւ կուտայ անոնց։ Մինչ Արեւելահայերը հէքիաթը կը սանեն մանկական գրականութեան։ Օշական դայն աւելի եւս կը մշակէ, կը բարձրացնէ իրապէս գրական սեռի մը վաւերական արժէքին։

Եւրոպական հէքիաթները ընդհանրապէս կը սիրեն տրամախօսութեամբ զարգացնել, ընդհակառակն արեւելեան գրողները, մանաւանդ Օշական զարգացումը կը կատարէ գոյներու խաղերով։ Հէքիաթին մէջ տրամախօսութիւնը հակառակ է հէքիաթի վարպետութեան։ Այս գոհանկարչութեան Օշականի գրականութեան տուած նմշութիւն մը, որ առարկայ է յատկանշական վէճի, յաճախ անիմաստ. Ամէնէն պայծառ գրողն որ Անթոլ Ֆրանսն է՝ յէշենք Թայիսը, «Ի՞վ կրնայ հասկնալ այս վէպին մութ կողմը, երկնին վրայ հիացողները կրնա՞ն բացատրել մեզի։ Դէմ եմ ուզուած մթութեան, բայց կայ կլիմայական մթութիւն մը, որ տառապանքէն կուգայ։ Տանօ՞թ կ'ը մեր գիւղերու ներքին հոգեկան տառապանքին, որ refoulé կ'ընէ ցանկութիւնները, քնացնելու։ Ցեյշեցէք որ Օշական մեծ քնացուցիչ մըն է եղած, սեռային քնացքին իբ դիւղ, որ դժբախտ պատմութիւն մը ունի, — ահա թէ ինչո՞ւ Օշական ճակատագրապաշտ (fataliste) մըն է։ Ափսո՜ս, որ Օշական հետզհետէ քաղքենիացաւ, եւրոպականացաւ եւ լքեց հէքիաթը, բայց իր տուածները պիտի մնան, մեր գրականութեան մէջ, թառամ ծաղիկներ, ինչպէս իր «Խոնարհները»։

«Ապագայ» շաբաթաթերթի անունով խօսեցաւ իրենց օգնական խմբ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

— Խնդա՞լ ...

— Տես, անոնք լաւիկ մնջիկ, ամէն տեղ, ամէն ղի կը խնդան իրենց քըթին տակէն։

— Աս ալ խնդա՞լ կ'ըսուի։ Խնդալու համար սիրտ ունենալու է մարդ։

— Անոնց խնդուքը, ամբողջ քաղաքը բանած է։ Ամէն տեղ, ուր որ երթան, կեանքը իրենց համար խաղաղ խնդալ է։ Իրենց գացած տեղը բան մը աւելի կ'ըսեն, ու ամէն մարդէ աւելի կը խնդան։

— Այո, ամէն մարդ աւելի կը խնդան, բայց երբ նոյնիսկ չեն հաւատար իրենց խնդուքին ....

— Ձհաւատա՞լ ... իրենց խնդուքին ...

- Այո, միլիոնաւոր մարդիկ, կը խնդան, միայն եւ միայն խնդացած ըլլալու համար։ Ես ... չեմ խնդար, երբ չեմ կրնար խնդալ։

×

Ասանկ խօսակցութիւններ կ'ըլլային շատ անգամներ, բայց այր ու կին, երբեք իրարու սիրտ չէին կոտրեր։ Երբ ամուսինը չէր պատասխաներ, լռութիւնը կ'երկարէր ատեն մը, ու յանկարծ, ուրիշ խօսակցութիւնով մը՝ ամէն բան կը մոռնային։ Ու միշտ իր ամուսնոյն սիրտ կուտար Շուշան։

Երեսուն տարիէ ի վեր կարգուած էին, ու իրենց սէրը բանաստեղծութեան պէս կը հոսէր ինքնին։ Այս սէրը, իրենց տարիներուն հետ, առած էր միջավայրին պայծառութիւնը։

Հետեւեալ օրը, որովհետեւ իր հօրը ծննդեան տարեդարձն էր, Շողիկ իր աշխատութիւնը կը թողուր ատեն ատեն, ու վարդենիներու մէջ կը մըտնէր։ Ծաղկեփունջ մը շինելով, կ'ուզէր նուիրել իր հայրիկին։

Կարմիր, կարմիր, վարդերը բացուած էին արեւին տակ։ Աղուոր, աղուոր, նուռերու պէս անոնք՝ արեւին մէջ կը թափէին իրենց արիւնը։

Ու վարդերուն մէջ՝ կը կարմրէր վարդի պէս Շողիկ։

Որչափ կը սիրէր վարդերը։ Ու երբ կ'աշխատէր ծառն հողին, վարդենիներուն վրայ կը մնար աչքը։ Ու իր աչքերը վարդերու պէս աղուոր, կը փայլէին, կը շողային։ Ու ինչ հաճոյքով կ'աշխատէր։ Մարդ բան չէր հասկնար։ Հողերը խնամքով արդէն քըքրուած, իր ձեռքերուն դպած տեղերը՝ չէին տեսնուեր վարակիչ խոտեր։ Իր աշխատութիւնը կ'երեւար մաքուր մաքուր։

Ցետոյ, կրկին կը մտնէր վարդենիներուն մէջ։ Իր սրտին աշխարհը հոն էր, ու աշխարհը՝ կ'երեւար վարդագոյն։

Վարդերու աղջիկն էր Շողիկ։

Ու բոլոր թռչունները, ամէնն ալ, ամէնն ալ իրեն համար կ'երգէին կարծես։ Բոլոր երգերը աշխարհներուն, անշուշտ, այսպէս մաքուր մաքուր՝ կ'երգուէին՝ լեցնելու համար սիրտերը։ Ու կը զգար որ մինակ չէր վարդենիներուն մէջ։ Շատ լոյս կար, ահ, որչափ լոյս կար աս դիմացի պարտէզներուն մէջ, մանաւանդ Մակարենց պարտէզին ... ու գինովցած, չէր կրնար բան ընել, ու կը լռէր։ Բայց գիտցէն անցնող թռչուն մը, գիծ մը կը քաշէր իր սրտին վրայ, ու տարօրինակ պէս կուգար անոր ձայնը, ու կ'ուզէր անոր պէս երգել, կ'ուզէր թռչիլ, ու իր թեւերը չարչարելու պէս կ'ըլլային։

Ինչ անուշ էր այս զգացումը։

Ու իր սիրտը բանով մը լեցուած կը զգար։ Իր աչքերը գոված էին իրենց հրապոյրը։ Սիրտը, իր լռութեան խորութիւնը ունէր հիմակ։ Ու լռութեամբ երբ կը նայէր երկինքին, ամբողջ երկինքը կը լեցուէր իր սրտին խորութեամբ։ Ու շատ անգամ, հայրը իրեն կը նայէր, ու բան չէր կրնար ըսել, բայց երբ կնկանը կողմը կը դառնար, ու կ'ուզէր բան մը հասկըցնել, իրենց խօսակցութիւնը՝ գինի օրօրումներու մէջ կը վերջանար։

Անոնց սէրը, սրտի խորունկ օրօրում մըն էր այսպէս։

Ու թռչունի մը երգը՝ հեռաւոր ձայնի մը արձագանգը կուտար իրենց, ու երբ խոշոր թռչուն մը կը թռչէր երկինքին խորերէն, կը նայէին ու կը հետեւէին անոր, յետոյ, իրարու կը նայէին լռութեամբ։ Թռչունի մը անհունութեան մէջ թռիչքը, բան մը կարթնցնէր իրենց ներսը։ Այր ու կին կը նայէին երկինքի խորութեան, ու բանի մը կը սպասէին։

Իրենց մէկ հատիկ մանչ զաւակը, ազգային վարժարանի շրջանը աւարտելէն ետք, «հայրիկ, կը փափաքիմ դպրոցս շարունակել» ըսաւ, ու դպրոցի մը անունը տուաւ։ Ոչ, ոչ, այսքանը բաւական է, ըսաւ հայրը, յանկարծակիի եկած։ Շատ անգամ կարդացեր, ի՞նչ կայ, փիլիսոփա՞յ պիտի ըլլաս», ըսելով մերժեց, ու իր խօսքին վրայ կեցաւ։ «Հայրիկ», կրկնեց տղուն, ու լեցուն աչքերով նայեցաւ հօրը։ Բայց, հայրը ցնցեց գլուխը ու պատասխան չտուաւ, ու դուրս ելաւ՝ յաճախորդ մը տեսնելու համար։ Մայրը, երբ իր տղուն հետ մինակ մընաց, համբուրեց անոր երեսները, ու, «մի նեղանար, ձագուկս,» ըսաւ, ու ցոյց տալով սեղանին վրայ շարուած գիրքերը, ըսաւ.— «Կը կարդաս զաւակս, առտն առտն ...»։

— Մայրիկ, ես նոր բան սորվիլ կ'ուզեմ, պատասխանեց իր տղան, ու գնաց կրթնեցաւ պատուհանին։

— «Նոր բա՞ն ... » մրմնջեց տխրին Շուշան, ու չէր գիտեր, ինչպէ՞ս կը նայէր իր տղուն։

Անկէց ետք, քէն, վիճաբանութիւն ու կռիւ՝ պակաս չէին տունին մէջ։ Տղան իր հօրը մօտիկ չէր ըներ, որով հետեւ ուրիշ բաներ կային գլխուն մէջ, ու կեանքը գիրքերուն մէջ կը տեսնէր, անոնք նոր բաներ կ'ըսէին իրեն, ու իրենցմէնները, իրաւ ... պէտքերու ազատութիւնը չունէին ... օր մըն ալ, «ա՛խ, մեր հայրերը» պոռացած էր, ու արցունքներու մէջ աչքերը, լքած էր իր հայրենի տունը։

Ու հայրը, կը սպասէր հիմակ իր տղուն, ու կը կանչէր անոր խելօքիկ խելօքիկ։

Բայց իրենց տունին համար՝ միեւնոյն սէրը, միեւնոյն երազը ու մտամ ծումը պահած էր իր սրտին, ու ուրախութիւնը կը հոսէր սրտին, երբ հայրենի տունին անունը կուտար, ու բան մը կը յիշէր արտասուք։

Ու հայրը, անոր գրած նամակներուն կը նայէր, կը կարդար, կրկին կը կարդար, ու բառերը մէկիկ մէկիկ կը կրկնէր բարձրաձայն. Ու երբ, իր բազարձի խօսքեր կ'ընէր իր տղան երեսի կարմիրները կը բացուէին կարծես կայծի պէս ու կ'ըսէր.

(Շար.)

ԹՐՔԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԿԱՌԱՎԱՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆՑ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

ԽՄԲ. — Պոլկար նախկին նախարար եւ ծանօթ հրապարակագիր Ն. Յօրգի. Ջօրայի մէջ (5 հոկտեմբեր) հրատարակած է հետեւեալ առաջնորդը, վերստին կրկնակ խորագիրներով, պարզելով տեսակէտներ, որոնք կը ճշմարտեն մեր թրքական աշխատակցին մեկնութիւնները.—

Անգլիական մամուլը դեռ մէկ ամիս առաջ հաղորդեց յառաջիկայ կարեւոր փոփոխումներ Թուրքիոյ կառավարութեան մէջ. Ցեյուեցան վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւի եւ արտաքին գործոց Թէւֆիք Ռիւշտիւ Արասի անունները. Ինկիլիզի հեռագրական գործակալութիւնը աճապարեց բացատրել թէ խնդիրը կը վերաբերի միայն վարչապետին ժամանակաւոր արձակուրդին. Ամէն ինչ, սակայն, ցոյց կու տար թէ Իսմէթ Ինէօնիւի հրաժարականը որոշուած է, բայց մինչեւ բացումը ազգային ժողովին անոր աթոռը պիտի գրաւէ՝ առժամապէս, տնտեսական գործոց նախարար Ճէլալ Պայար։

Թուրքիոյ քաղաքական մամուլը կատարուածքին պատճառաւ՝ այդպիսի փոփոխում մը կոչուած է ցնցում պատճառելու։ Ծանօթ է, որ Ռիւշտիւ Արաս ու մանաւանդ Իսմէթ Ինէօնիւ խորապէս տեղաւորուած են Թուրք հանրապետութեան գլխաւոր պետութեան մէջ՝ իրենց յատկութիւններով՝ իբրեւ մեծ ու փորձառու Թուրք դիւանագէտներ եւ իրենց անվիճելի ծառայութիւններով՝ Թուրք նոր պետութեան կառուցման մէջ։ Անոնք կը պատկանին փոքրիկ նախանձելի կազմին քաղաքական այն մարդոց, որոնք, Աթաթիւրքի գլխաւորութեամբ, իրենց ձեռքին մէջ կը պահեն հանրապետութեան ճակատագիրը։ Կապուած ոչ միայն բարեկամութեան մը ուժով, անոնք միացած են իրարու նաեւ գաղափարական կամքով մը՝ պետական ծրագրի մը, ներքին կառուցման եւ արտաքին քաղաքական ուղղութեան մասին համաձայնութեան մը շնորհիւ։ Այս փաստին պատճառով՝ Ինկիլիզին հաւաստեց նաեւ տեղեկութիւն մը թէ Ինէօնիւի եւ Աթաթիւրքի միջեւ բարեկամական յարաբերութիւնները խախտուած չեն բնաւ։

Թուրքիոյ մէջ տեղի ունեցած փոփոխման պատճառները գտնելու համար, հարկ է յիշել քանի մը փաստեր։ Նախ՝ ծանօթ է որ Թուրք պետական քաղաքականութեան ամբողջ գործունէութիւնը կը կայանար ներքնօրէն Մոսկուայէն կախուած ըլլալուն մէջ։ Բոլշեւիկները ոչ միայն առաջինը եղան որոնք տուին իրենց օրհնութիւնը՝ նոր Թուրք անկախ հանրապետութեան ստեղծումին համար, եւ ոչ միայն գործակցեցան՝ Քէմալի ամենամտերիմ մրցակիցները մէջտեղէն վերցնելու համար, այլեւ լայնօրէն հովանաւորեցին նիւթապէս Էնկիւրիի կառավարութիւնը։

Ամբողջ տասնըհինգ տարի շարունակ միջազգային քաղաքականութեան բոլոր կարեւոր հարցերուն մէջ Մոսկուան ու Էնկիւրին ընթացան ձեռք ձեռքի։

Եկաւ, սակայն, Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը, ուր պէտք էր ձեռք ձգել Տարտանէլի վրայ Թուրքիոյ իրաւունքները, անգլիական պատուիրակութիւնը առաջին օրէն փոխադարձ ընդդիմութիւն ցոյց տուաւ Թրքական տեսակէտին հանդէպ։ Ամենածանր բովէին Մոնթրէօ հասաւ Ֆէթհի պէյ, Լոնտոնի Թրքական դեսպանը, որ ժամանակակից Թուրքիոյ ամէնէն զարգացած եւ խորաթափանց դիւանագէտներէն մէկն է։ Անոր ժամանումին հետ անմիջապէս վէճը մեղմացաւ։ Եւ ինչ որ ամէնէն նկատելին էր՝ անգլիական պատուիրակութիւնը ամբողջովին պաշտպանեց Թուրքերուն պահանջները ու այս վերջինները արձանագրեցին կենսական անվիճելի յաջողութիւններ՝ Թուրքիոյ պետական շահերուն ի նպաստ։

Բայց, երբ Թուրք մամուլը արդար խանդավառութեան մը մատնուեցաւ՝ Մոնթրէօյի մէջ ձեռք ձգուած յաջողութեանց համար, առաջին խոժոռումները եկան Մոսկուայէն։ «Փրավտա» արտասովոր կերպով ծանօթ գրեց Թրքական գիծին քննումը։ Աւելի վերջ, երբ Միլանոյի կայարանին մէջ ֆաշական զինուորական ջոկատ մը պատիւ կ'ընծայէր Ռիւշտիւ Արասին, խորհրդային մամուլը մոնչեց բացայայտօրէն՝ այլեւս անվերապահօրէն ըսելով թէ Թրքական քաղաքականութիւնը կը շեղի երկու «զինակից» պետութեանց ներկայ քաղաքական համաձայնութեան հաստատեալ գիծէն։

Այսօր Եւրոպայի ուշադրութիւնը կեդրոնացած է Միջերկրականեան հարցին վրայ։ Սպանիական քաղաքացիական պատերազմին, «ծովահէն» սուզանաւերուն եւ սպանիական ներքին կռիւին մէջ եւրոպական չէզոքութիւնը պաշտպանելու ճիգերուն ետին բաց կը մնայ Միջերկրականի այժմու գերակայութեան մեծ հարցը։ Հարցը կը վերաբերի գերագոյն շահերու, որոնց պահպանումին համար այս անգամ շահակից մեծ պետութիւնները իրենց տրամադրութեան տակ ունին ու պիտի ունենան աւելի մեծ կարելիութիւններ, քան անոնք որ գործածուեցան Իտալիոյ դէմ՝ Եթովպական պատերազմի առթիւ։ Միջերկրականի վէճը կը բանայ ռիսկերու ասպարէզ համար մեծ ու ահաւոր փորձութեանց։ Առաջին անգամն ըլլալով՝ դարաւոր գերակայութիւն մը վտանգուած է դիմադրաւել քաղաքականութեան մը մէջ, քաղաքականութիւն մը որ արդէն իսկ ունի նաեւ իր «առանցքը» եւ լծուած ու ասպարէզ թողուած արքայականը։

Այդ հարցին լուծումին համար ի սպաս դրուած են վիթխարի միջոցներ եւ բազմաթիւ զինագործարաններ։

Թուրքերը ուղղակի շահագրգռուած են այդ հարցով։ Երբ քաղաքականութեան մը յաջողութեանը համար ի գործ կը դրուին բոլոր միջոցները, անոնք չեն կրնար անտարբեր թողուլ իրենց պատմական ճակատագիրը։ Անկախ ատկէ՝ ցոյց կը տրուէր թէ Անատոլիան, որ առեւտրական փոխանակութեան եւ ռազմագիտական պաշտպանութեան տեսակէտէն մեծ արժէք ունեցող ընդարձակ ծովափն է Թուրքիոյ, շատոնց ճշմարտապէս է իտալական աշխարհակալական ձգտումներուն։ Այս պարագան կը մատնանշուէր, փաստաթուղթերով, մեր ձաւոր ու ծայրագոյն արեւելեան հարցերու յատուկ խորհրդային գիտական քաղաքական հաստատութեանց հրատարակութիւններով։ Եւ եթէ այս վտանգը օր մը կրնայ իրական ըլլալ, պէտք է ենթադրել, թէ Թուրքիա այլեւս կը փնտռէ նոր արտաքին քաղաքական ուղղութիւն մը, որպէս զի այժմէն ապահովուի։ Էնկիւրին չէ որ պիտի չըմբռնէր ռուսական հակայեղ կամուած անզօրութիւնը՝ ներքին տագնապին պատճառով Սովետներուն, որոնք իրենց ձեռքերը կախ կը մնան՝ չինեւճապոնական կռիւին առջեւ։

Թուրքերը իրատես քաղաքագէտներ են։ Դեռ քանի մը օր առաջ, հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ Էնկիւրիի պալատին կարգադրած է բազմաթիւ անգլիացի օդանաւորդներ՝ իբրեւ մարզիչներ Թուրք օդանաւորդութեան։ Այս փաստը շատ բան կ'ըսէ։ Ան միանգամայն ցոյց կու տայ քաղաքական նոր ուղղութիւն մը, որ պէտք է տարուի նոր մարդերով։

թիւր, նիւթ՝ «Օշական ուսուցիչը»։

Գեղամ Ֆէնէրճեան. — «Զէ եւ չեղաւ անոնցմէ՝ որոնք գրական դիտելիքներով, գիրքերու պարզ մեկնաբանութեամբ իմացական ոգի կը դաստիարակեն. Օշական ուսուցիչը հեռու է խօսքին ճարտասանական փաղանգէն հմայքներէն, բայց ասոր կողքին, իր ուսուցանելու կերպը տեւական առկայծում մըն է աշակերտը դէպի ինքնուրոյն մտածելակերպի մղելու համար. Ան գիտէ պարմանի հոգիներէն ներս արթնցնել հետաքրքրութիւններ, նոյնիսկ ամէնէն անտարբերներուն մօտ»։

(Մնացեալը յաջորդով)

Հ. Բ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՃԻ

«Խորհ. Հայաստան» կը գրէ (10 Սեպտ.) —

Հայաստանի վերելքը մասնաւորապէս եւ ցայտուն կերպով կ'արտայայտուի բնակչութեան աճումով։

1920ին Հայաստանի բնակչութիւնն էր 720.000, այժմ՝ 1.230.000, ուրեմն 17 տարուան ընթացքին աճեր է 50 առ հարիւր։

1936 տարուան մարտ, ապրիլ, մայիս ամիսներու ծնունդներուն թիւին հետ համեմատելով՝ այս տարի նոյն ամիսներուն ծնունդները աճած են 17 առ հարիւր, իսկ մահերը նուազած են 10.3 առ հարիւր։

*** Ներկայիս Երեւանի մէջ կը կառուցուին 7 նոր շէնքեր, որոնք պիտի ներով եւ ամէն յարմարութիւններով, ունենան 237 բնակարան 558 սենեակ — խոհանոց, բաղնիք։ Շուտով կ'աւարտի Ամիրեան եւ Սունդուկեան փողոցներու անկիւնի շէնքերուն եւ Լէնինի փողոցին վրայ ուսուցիչներու յատուկ շէնքին շինութիւնը։

ՍԻՄԱՂ

Օր մը Թագաւոր մը իր վէզիրին կ'ըսէ.

— Կ'ուզեմ փորձել քու ինծի հանդէպ ունեցած հաւատարմութիւնդ։

— Թագաւորս ինչ որ հրամայէ պատրաստ եմ կատարելու։

— Հիմա քեզի պիտի հրամայեմ որ ինքզինքդ ծով նետես։

Վէզիրը Թագաւորի այս խօսքը լսելուն պէս, սկսաւ քալել։ Թագաւորը հարցուց.

— Ո՞ւր, ծովը նետուելու կ'երթաս։

— Ոչ, առայժմ կ'երթամ լողալ սորվելու։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ — Զօմ մարզականի՝ 3րդ յարեկամական մրցումը տեղի ունեցաւ 10 հոկտեմբեր կիրակի կէս օրէ վերջ, Փոլիկոնի դաշտին վրայ։ Ներկայ էին 100է աւելի հայրենակիցներ, եւ նոյնքան տեղացիներ։

Հակառակորդ խումբն էր՝ «Քլիւպ Սփորթիվ տիւ Ֆուայէ» որ Տրօմ-Արտէշի 2րդ շարքի հաւանական ախոյեան է։ Իսկ մեր տղաքը այս տարի միայն կը սկսին ախոյենական մրցումներու 3րդ կարգի։

Ժամը 3ին, իբրեւ դատաւոր՝ «Ցաւալ»ի Թղթակիցը դաշտ հրաւիրեց երկու հակառակորդ խումբերը։ Պէտք է ըսել որ ֆրանսական խումբին քով, մեր մարզիկները, թէ տարիքով, թէ հասակով, թէեւ կազմով շատ պզտիկ էին։

Ամփոփ եւ ուժեղ խումբ մըն էր հրաւիրած Զօմը, իր ախոյենական մրցումի նախօրեակին՝ իր ուժը ցուցադրելու համար Վալանսի հայ գաղութին, եւ անոր քաջալերանքներէն զօրանալով՝ սկսելու իր ախոյենական մրցումին որ տեղի պիտի ունենայ՝ յառաջիկայ կիրակի, 17 հոկտեմբեր Փոլիկոնի դաշտին վրայ, «Ֆութպոլ Քլիւպ Ռօմանի» դէմ։

Ամբողջ առաջին կիսախաղին ֆրանսական խումբը կը տիրապետէր խաղարկութեան. մերինները քանի մը անգամ, ճկուն փասերով փորձեցին նշանակէտ մը շահիլ, բայց ետ մղուեցան։

Ֆուայէն սակայն չէր փախցներ պատեհը դուրս գալու այս մենամարտէն։ Քանի անգամներ ան գլխու եւ ոտքի զովելի փասերով ուզեց նշանակէտ մը շահիլ, բայց կը հանդիպէր ուժգին ընդդիմութեան։

Վերջապէս գեղեցիկ փասերով վայրէջք մը ունեցան, եւ մերիններուն բերդին առջեւ ճարպիկ խաղարկութեամբ շահեցան իրենց առաջին նշանակէտը։

Երկրորդ կիսախաղին, դարձեալ Ֆրանսացիներն են որ կը տիրապետէին խաղին։ Մեր տղոց բոլոր ճիգերը ի զերեւ կելլեն։ «Քլիւպը» յաջողեցաւ շահիլ ուրիշ նշանակէտ մը եւս։ Խաղը վերջանալու 20 վայրկեան մնացած, մեր տղաքը, կարծես թէ յաղթողը իրենք ըլլային՝ սկսան աշխուժանալ վերջին ճիգ մը փորձելով։ Վերջապէս շահեցան առաջին նշանակէտը։ Մեր տղոց կորովը կրկնապատկուեցաւ։ Եւ ուժգին հարուածով մը շահեցան երկրորդ նշանակէտը։

Գեղեցիկ խաղարկութիւն մը ունեցաւ Գրիգորը, Բիւզանդը, Պետրոսը, Աւետիսը, Յովէնը, Թոմասը, Մամբրէն, Խօսրովեանը, ո՞ր մէկը յիշել...

Դիտողութիւն մը,—եթէ կարելի է, անհրաժեշտ է աւելի վարժ բերդապահ մը ունենալ՝ մանաւանդ հայ բերդապահ մը։

*** Զօմի վարչութեան անդամները կը տեղեկացնեն թէ ախոյենական մրցումի մասնակցութեան առթիւ 500 ֆրանք նուէր տուած են զանազաններ։ Ցանկը առանձին։

Տ. Սեւան

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

>>>> • <<<<

Հայերու մեկնումէն վերջ ապուշ Վիկնէր ուրախութենէն ձեռքերը շփելով ըսաւ ինքիրեն.

— 1500 մարք ալ հանեցինք. Դեռ ուրիշ գումարներ ալ կրնանք ապահովել.

Եւ Վիկնէր, այսպէս ըսելով դրամը գրպանեց եւ գնաց «Ուրանիա» սրահին տիրոջ հետ տեսակցելու։ Այդ սրահին մէջ յաճախակի գիտական նիւթերու շուրջ դասախօսութիւններ կը տրուէին։

Վիկնէրի պահանջը սակայն մերժուեցաւ. «Հայկական խնդրին շուրջ սեւ է բանախօսութիւն չեմ կրնար արտօնել սրահիս մէջ, ըսաւ տէրը, քանի որ միայն գիտական դասախօսութեանց յատկացուցած եմ»։

Սակայն Վիկնէր հաւաստիքներ տալաւ թէ իր բանախօսութիւնը միայն Հայերու ծագման եւ ընդունակութեանց շուրջ պիտի դառնայ։ Սրահին տէրը ի վերջոյ համաձայնեցաւ։ Ցետոյ յայտարարութիւններ ցրուեցան եւ դասախօսութեան օրն ու ժամը ծանուցուեցան։ Հետաքրքրուողները սորվեցան թէ Թ. Վիկնէր, այսինչ ... Հայերու շուրջ դասախօսութիւն մը պիտի տայ։

Բանախօսութեան երեկոն «Ուրանիա» սրահը ծայրէ ծայր լեցուած էր։ Այդ բազմութեան երեք հինգերորդը Գերմաններ էին, մէկը Հայեր ու միւս մէկը Թուրքեր։ Որոշեալ ժամուն Վիկնէր բեմ բարձրացաւ։ Մարդուկը կոմիկէն առած եւ դեռ առնելիք գումարներու պատճառաւ ուրախութենէն գինովցած, այն տեսակ բանախօսութիւն մը պատրաստած էր որ զայն լսելով չխնդալ եւ միեւնոյն ժամանակ չզզուիլ կարելի չէր։ Անոր բոլոր ըսածները սկիզբէն մինչեւ վերջ անհիմն եւ սուտ պատմութիւններ էին։ Հայերու պատմութեան շուրջ խօսածներն ու ցուցուցած պատկերները բոլորովին շինծու էին։

Օրինակի համար, ան պատկեր մը ցուցնելով կ'ըսէր.

— Ահա տեսէք, այս պատկերին մէջ կը գտնէք Հայ մը որ Թուրքի մը զգալեցած հարուածներուն տակ կը մեռնի։

Վիկնէրի այս խօսքերը խոկոյն ներկայ Թուրքերուն կողմէ հերքուեցան. որովհետեւ այդ լուսանկարը ցոյց կու տար ժամանակին Պարսկաստանի մէջ պատահած ծեծի դէպք մը։ Թուրքերու բողոքին պատասխանեցին հոն գտնուող Հայեր։ Ցարուցուած աղմուկի պատճառաւ Վիկնէր պահ մը հարկադրուեցաւ ընդհատել իր ճառը։ Սակայն իր ուզածն այդ էր։ Կ'ուզէր որ աղմուկ եւ իրարանցում ըլլայ։

Աղմուկները դադրելէն վերջ Վիկնէր շարունակեց իր խօսքը ուրիշ պատկեր մը ցոյց տալով.

— Այս լուսանկարին մէջ կը տեսնէք անմեղ Հայ մը որ կախաղան հանուած է։

Թուրքերու կողմէ բողոքի ցոյց մը նոր տեղի ունեցաւ։ Որովհետեւ մարդու մը կախաղան հանուած ըլլալը ցոյց տուող այդ պատկերին մէջ արտակարգ ոչ եւ է բան չկար։ Ո՞վ գիտէ Թուրքիոյ ո՞ր մասին մէջ աւազակութիւն ընող կամ մարդ սպաննող ոճրագործ մը կը պատկերացուէր այդ լուսանկարին մէջ։ Սրահին մէջ աղմուկն ու իրարանցումը եղաւ շատ սոսկալի։ Հայեր եւ Թուրքեր իրար խառնուեցան եւ բախումը սկսաւ։ Թուրք ուսանող Իսմայիլ Հագգը ըսաւ.

— Ասոնց բոլորն ալ սուտ եւ շինծու է։ Ըսուածները ծրի զրպարտութիւններ են միայն։

Հագգիի արտասանած այս խօսքերը, քանի մը Հայեր յարձակեցան անոր վրայ. իսկ Թուրքեր փութացին օգնելու Իսմայիլ Հագգիին։ Ներկայ Գերմանները միջամտելով ցրուեցին կռուողները։ Այսուամենայնիւ վիրաւորուողներ եղան երկու կողմէն ալ։ Իրեն վրայ ալ յարձակում գործուելու վախէն ուժասպառ Վիկնէր նորէն բեմ եկաւ.

— Այս լուսանկարը ցոյց կու տայ աքսորեալ Անատոլուի մէջ աքսորուած Հայերու փախչելով նաւահանգիստ մը հասնիլը, ուրկէ կը տարուին անծանօթ տեղ մը։ Բոլոր Թուրքերը մէկէն յանկարծ սկսան քրքիջներ արձակել։ Որովհետեւ Վիկնէրի այս անգամ ցոյց տուած լուսանկարը Զանադ Գալէի ամրակոծման միջոցին ծովեզերք ապաստանած եւ «Բէլիտ փաշա» շոգենաւը ընդունուող Թուրքեր էին։

Վիկնէր այդ միջոցին բարկացած ցոյց տալով ինքզինքը ըսաւ.

— Ես այս լուսանկարները Թրքական զրաքննութենէն փախցնելու համար ինչեր քաշեցի։ Շապիկիս մէջ պահելով սահմանէն յաջողեցայ անցնիլ։

Վերստին ծայր տուին աղմուկներն ու իրարանցումները եւ սրահին տէրը ստիպուեցաւ միջամտել եւ Վիկնէրը հրաւիրեց կարճ կապելու։ Քիչ վերջ լմնցաւ դասախօսութիւնը եւ Հայեր, Թուրքեր եւ Գերմաններ ցրուեցան։ Բայց Վիկնէր հասաւ իր նպատակին։ Ցաջորդ օր, պերլինեան թերթեր «Թուրքեւհայ պատերազմ Ուրանիայի մէջ» խորագրով աղաղին հրատարակութիւններ ըրին։ Սրահի տէրը բողոքեց եւ Վիկնէրի խարդախութիւնները երեւան հանեց։

Թալէաթ փաշայի դէմ կազմակերպուած մահափորձին համար վարագոյրի ետեւ պատրաստուող պատկերներուն մէկուն վերջին մրմինը այդ գիշեր Վիկնէրի ձեռքին մէջ գրուած չէին էր։

Վիկնէրի բանախօսութեան յաջորդ օրերուն, կարգ մը Թուրքերու կողմէ գերմանական թերթերուն ղրկուած յօդուածները չհրատարակուեցան։ Ընկերվարական թերթեր, որոնք մեծ չափազանցութիւններով արձագանգը եղան դէպքին եւ Թուրքերու մասին վարկաբեկիչ հրատարակութիւններ ըրին, հաւանաբար չուզեցին նոյնիսկ կարդալ այդ յօդուածները։ Ազգայնական թերթեր ալ պատահած դէպքերու մասին զգուշանքով արտայայտուած ըլլալով, չուզեցին նոր բան գրել այդ խնդրին շուրջ։ Վիկնէրի գրածներն ու խօսածները մնացին անպատասխան։

(21)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (37)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Էդ իմա՞լ կ'եղնի, որ հըմ սուլթանին հարկ կուտանք, տասնորդ կուտանք, հըմ չէ էդ աղաներաց ցորեն կուտանք, յարդ կուտանք, խոտ կուտանք, գեղականով էնոնց արտեր կը վարենք, կը ցանենք, կը հնձենք, կալ կ'ընենք, ցորեն չէ անոնց ամբարները կը լեցնենք։ Ախպրտի՛ք, մեր Թագաւոր հայ չէ, անհաւատ է, բայց էս երկրի Թագաւորն է։ Հիմա դուք ըսէք, էդ բէկեր, էդ աղաներ մեր Թագաւորի լաճե՞րն են, ախպօր տղե՞րքը։ Դուք լաւ գիտնաք մեր Խասպուրայ պատմութիւն։ Քէլ Օսման Մոլլա Սիւլէյմանու եկաւ մեր գեղ երկու լաճուկներաց հետ ջուլ ու բալաս չալկած, մշակ դարձաւ մեր տան։ Զըղի կը հարցում, քանի՞ տարի անցաւ էն օրէն, երբ քէլ Օսման դարձաւ Օսման աղէ, ինքն ու իր լաճուկներ խարճ դրին մեր վզին, օլամ առին, Խասպուրայ աղա դարձան։ Խապէս չէ միտ հայ գեղերաց պատմութիւն։ Հիմա, դուք ըսէք, ողջ Ալաշկերտու դաշտին մէջ կարա՞ք ցուցնել մէկ քրդու գեղ, որ հայ աղէ ունենայ...։

Ընդհանուր ծիծաղ մը փրթկաց ժողովուրդի մէջ։

— Կը ծիծղաք, հա՞, Ալաշկերտու ժողովուրդ կը ծիծղաք, չունքի լաւ գիտնաք, որ էդպէս բան չեղնիր, Քիւրդ գեղացի վեր իր գլխուն աղա չի ճանչնար։ Ցորե՞ չեղնիր։ Քրդու ախրտ կայ՝ մըղի չկա՞յ, Քրդուն խելք կայ՝ մըղի չկա՞յ, Քրդուն քաջութիւն կայ՝ մըղի չկա՞յ, Քիւրդ կրնայ սպաննել՝ մենք չե՞նք կրնայ։ Հէ՛յ, հէ՛յ, ախպրտիք, երնէ՛կ դուք չէ Ղլճու սար եղնէիք, ձեր աչքերով տեսնայիք, թէ իմա՞լ հազար հազար Քրդերաց բազմութիւն ծակ ու ծուկ կը մտնայ ֆէտայու կիւլլէի առջեւէն փախչելու համար։ Քիւրդը քաջ է, զօրաւ է, երբ դուք գլուխ կը ծռէք, թամաննամ կ'առնէք էնոնց։ Օր մը չէ դուք ճակատ բանեցէք, իրանց խօսքերով խօսք ըսէք, կիւլլէին կիւլլէով ճիւղաք տուէք, էն վախտ Քրտու հա՛յ հա՛յը կ'երթայ, վա՛յ վա՛յը կը մնայ։ Ըսելս էն է, ամէն գեղական իր հաշիւ ինք պիտի տեսնայ իր բէկի, իր աղայի հետ։ Ամէն հաչող շուն խածան չեղնիր, ամէն բէկ չէ բէկ չեղնիր։ Հասկցա՞ք իմ խօսքերաց խորհուրդ։

Ինչպէս չէ, պարզ էր այդ խօսքերու միտքը։ Բազմութեան մէջ փսփըսուք մը ծայր առաւ։ Ամէն մարդ իր հասկցած ձեւով կը բացատրէր Գեւոյի վարագուրած խօսքերուն իմաստը։

— Ասլան բէկը էն առել կ'ուզէ, — կը բացատրէր երիտասարդ մը քովը նստող տարեց մարդու մը,— մեր բէկերաց վզակոթին տալով հայ գեղերաց դուրս նետենք։

— Լաօ՛, էդ ո՞նց կ'եղնի, տխր էնոնք աղա բէկ, չընէն շատ չէ զօլամներ ունին...։

— Պա՛, սահմանադրութի՛ւնը...։

— Լա՛օ, էդ սուտ բան է, աղան աղա է, բէկը բէկ, բայան չէ բայա կը մնայ, աշխարհի օրէնք էսպէս է. պա՛, Ասլան բէկ որ էդ խրատ մեզ կի տայ, հէ՞ր Հասան աղէն Խասպուրայ աղա կը մնայ։

Այդ պահուն Առիւծ Գեւոն ձեռքը վեր բարձրացուց՝ վերջ տալով փսփըսուքին ու շարունակեց.

— Էս մէկն չէ քեզ կ'ըսեմ, Խասպուրայ ժողովուրդ։ Ես զիմ տալէն չըզի չխողուցի, ես իմ ձեռքով իմ հալալ հախ առի։ Ըսկից վերջ, մէջ մեր գեղին, ո՛չ օլամ, ոչ աղայի հախ եւ ո՛չ չէ Հասան աղա։ Էդ մարդ հող ունի մէջ մեր գեղին, էսոր ո՞վ կարայ բան ըսի. Թող ի՛նք ցանէ, ինք ուտէ։ Բայց Խասպուրայ մէջ էլ աղա չկայ։ Էս խօսք մտահան չանէք։

Եկեղեցու մէջ խօսելու հանգամանքէ կարծես փականք դրած լինէր Առիւծ Գեւոյի լեզուին. զուսպ ու հանդարտ կը խօսէր, զգուշանալով իր զօանազեղ բառերը գործածելէ։ Բայց յանկարծ կարծես մոռցած ամէն ինչ, զօրաւոր ձայնով մը գոռաց.

— Վա՛յ ընոր որ էս իմ խօսք ականջու ետին կը նետէ։ Վա՛յ ընոր որ Հասան աղին չոփ մը կի տայ, է՛ն սուրբ Տիրամէր, է՛ն սուրբ Աւետարան վկայ եղնի, ես էդ մարդու ալջ քօսքէն դուրս կը հանիմ, շներաց կեր կ'ընիմ։ Ես զիմս ըսի, Խասպուրցիներ, խօսք ձերն է։

Ժողովուրդը կարծելով թէ վերջացաւ՝ տեղէն երերաց եւ շշուկ մը փըրթաւ եկեղեցիին մէջ, մինչ Առիւծ Գեւոն վայրկեան մը հանգստանալով շարունակեց.

— Մէկ չէ էն պիտի ասէի։ Մեր Աստուածածնայ վանք, հին օրերուն իմալ որ Էջմիածնայ վանքն եղնէր, ողջ Ալաշկերտու դաշտ, Կաղզուան, Կարս, Աստուածածնայ տօնին բազեղ տօնախմբութեան կուգար։ Էդ իմա՞լ մոռցաք զմեր վանք։ Հէ՛յ ախպրտիք, Լէնկթիմուր զմեր վանք երկու անգամ էրէց։ Լէնկթիմուր սատկաւ, մեր Աստուածածնայ վանք կանգնուկ է։ Էս սուրբ խորանին առջեւ, Սրբոյն Տէր Դաւիթի գերեզմանը կայ, էնոր սուրբ հող քանի՛ քանի՛ հիւանդներաց սաղցուցեր է. դուք էս չէ մոռցաք։ Հըմա շատ օր կայ Աստուածածնայ տօնին։ Գեղերանց ժողովուրդին լուր տուէք, ամէն մարդ քիւլֆէթով գայ էտ տօնին, ազգութեան սուրբ հաւատք զաջիմ պահենք։ Է՛ ախպրտիք, շատ երկար խօսայ, շատ չէ խօսք ունիմ։ Հիմա ամէն գեղի մէկ մարդ ճամբեցէք, էս գիշեր իմ մօտ գան, էնոնց հետ խորհուրդ ունինք, ազգութեան գործ կայ։ Է՛ Ալաշկերտու ժողովուրդ, ձեզ տեսայ, երեսէն տարուայ կարօտ առայ։ Սաղ եղնիք, դուք զազգութիւն, ազգութիւն չէ զձեզ պահէ։

✕

Գիւղերու ներկայացուցիչները այդ գիշեր մինչեւ աքլորականչը Առիւծ Գեւոյի մօտ մնացին, զանազան հարցերու մասին կարգադրութիւններ ընելով։ Նախ Ալաշկերտի շրջանի համար երեք անդամով մարմին մը ընտրուեցաւ, որուն նախագահը բնականաբար Առիւծ Գեւոն էր։ Այդ մարմինը կոչուեցաւ Բագրեւանդի Կոմիտէ։ Այդ մարմնի երկրորդ անդամը Կովկասէն նոր վերադարձած Ապրօն էր, հայ-թրքական կռիւներուն մասնակցած կորիճ զինուոր մը. իսկ երրորդը՝ Մոլլա Սիւլէյման գիւղին Փրանք Սարգիսը, որ ուսումնական մէկը համարուելուն՝ պ. Սարգիս կը կոչուէր։

Ինչպէս Հայաստանի բոլոր շրջաններու մէջ, նոյնպէս ալ նորաստեղծ մարմնի գլխաւոր մտահոգութիւնը կեդրոնացաւ զինման եւ ինքնապաշտպանութեան հարցի շուրջ։ Զէնք ճարելու հարցը Կարնոյ եւ Կաղզուանի հետ կապուեցաւ, իսկ դրամական միջոցներ ստեղծելու համար ընդունուեցաւ Առիւծ Գեւոյի առաջարկութիւնը. այն է՝ տուրքի ենթարկել շրջանի գիւղացիութիւնը ըստ կարողութեան։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երեք անգլիական խինաշարժներ կը գարնուին

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ ճափոնական բանակը յարձակումի ձեռնարկած է բոլոր ճակատներուն վրայ, հիւսիսային Չինաստանի մէջ: Ճափոնցիները այլեւս դիմադրութեան չեն սպասեր, պարտուած համարելով չինական զօրքը :

Առջի օր նոր դէպք մը պատահեցաւ, մեծ յուզում պատճառելով Անգլիոյ մէջ, ուր տակաւին չեն մոռցած իրենց դեսպանին կառքին ռմբակոծութիւնը : Անգլիական դեսպանատան պատկանող երեք ինքնաշարժներ Նանքինէն Շանկայ կը վերադառնային: Առաջին կառքին մէջ նստած էր օդանաւային կցորդը, միւս երկուքին մէջ՝ քանի մը չինացի պաշտօնեաներ, խոհարար մը եւ խորհրդային դեսպանատան քարտուղարը: Երբ կառքերը հասան Շանկայի մօտերը, 25 քիլոմեթր հեռու, ճափոնական երեք օդանաւեր երեւցան հեռուէն : Երեք ինքնաշարժները կեցան, եւ բոլոր ուղեւորները փորի վրայ պառկեցան, ճամբուն եզերքը: Ճիշդ ժամանակին ազատած էին, որովհետեւ օդանաւերը կրակ տեղալ սկսան, խորտակելով կառքերուն ապակիները եւ ծակծկելով ամէն կողմէ .

Դէպքէն անմիջապէս վերջը, Շանկայի անգլիական հիւպատոսը քննութիւն մը բացաւ եւ հաստատեց թէ օդաչուները ուշադրութիւն չէին ըրած անգլիական դրօշին եւ չինացի սպաներ կարծած էին ուղեւորները: Ճափոնական կառավարութիւնը անմիջապէս ներողութիւն խնդրեց, հաւաստելով թէ այլեւս նմանօրինակ դէպքեր պիտի չպատահին :

Նոյն օրը ուրիշ դէպք մըն ալ պատահեցաւ : Ճափոնցիները ռմբակոծեցին Շանկայի խորհրդային հիւպատոսարանին ինքնաշարժը: Հիւպատոսարանի պաշտօնեաներէն Բորիսով հազիւ ազատեցաւ, բրինձի արտերուն մէջ ապաստանելով :

*** Ճափոնի գլխաւոր առեւտրականներու ընկերակցութիւնը եւ խումբ մը լրագրողներ շնորհակալութիւն յայտնեցին Գերմանիոյ քարոզութեանց նախարարին եւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին, որոնց համակրութեամբ ողջունած էին Ճափոնի քաղաքականութիւնը

Գերմանական նաւ մը 3000 սնտուկ ռազմանիւթ յանձնեց Ճափոնի :

ՅՈՒՆԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ բարեկամութեան եւ փոխադարձ օժանդակութեան դաշինքը վերանորոգուեցաւ հինգ տարուան համար: Այս առթիւ Պ. Շոթան սեղան մը սարքեց ի պատիւ Եուկոսլավիոյ վարչապետին :

Տիկին Նեկտար Մարգմանեան (Ուաշինկթըն), Տէր եւ Տիկին Սարաֆեան, Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկին Թորգոմեան, Տէր եւ Տիկին Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Թոփալեան , Տէր եւ Տիկին Պէնլեան սրտի խորին կսկիծով կը ծանուցանեն մահը իրենց եղբօր, մօրեղբօր, քեռայրին և զարմիկին՝

ԲԵՆԻԿ ԹՈՓԱԼԵԱՆԻ

(Աֆիոն Գարահիսարցի)

պատահած մահը, որ տեղի ունեցաւ 12 Հոկտեմբեր առաւօտեան ժամը 5ին, Անուվիլի իր բնակարանի մէջ

Թաղարկաւորութիւնը կը կատարուի այսօր, հինգշաբթի, ժամը 3.30ին , Առնուվիլի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

ԾԱՆՕԹ .— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի զայս իբր այդ նկատել :

Հոկտեմբեր 15էն սկսեալ

պիտի սկսի ձեւ ու կարի դասընթացքը, առաւօտէն մինչեւ կէսօր։ Պիտի սորվին ամենավերջին մեթոտով, տեսական եւ գործնական։

Մանրամասնութեանց համար դիմել ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

13 Rue Saint Sulpice Paris (6me,). Métro Odéon.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Լիոնի կոմիտէն յանուն իր բոլոր ընկերներուն ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. ՎԱՀՐԱՄ ՑԱՆՑԵԱՆԻՆ վաղաժամ մահուան առթիւ իր պարագաներուն։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓՈՐԹ Տ'ԻԹԱԼԻի «Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան» խումբի դասախօսական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր, Հինգշաբթի, ժամը 8.30ին սովորական ճաշարանին: Կը խօսի ընկ. ԱՇՈՑ ԽՈՒՃԱԿԵԱՆ:

ԳԱՆԵՆՋՕ ՔԱՂԱՔԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն սովորաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 15 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, իր Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին: կարեւոր օրակարգ. Պատգամաւորներու ընտրութիւն. ներկայանալ անդամատոմսով:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ «Վարուժան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին. ընկ. Երմենակ Գույումճեանի բնակարանը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԼԻՈՆԻ կեդրոնէին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ծանօթ ճաշարանին :

ՊՈՄՄԻ (Մարսէյլ) «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 15 Հոկտ. երեկոյ ժամը 9ին սովորական ճաշարանին:

Կարեւոր օրակարգ. Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՄ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ

17 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

8, Rue Danton. Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Դ. ՔԱՂԱՑԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ՍԱՀԱՐՈՒՆԵԱՆ

ԵՒ Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Զ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ, (Ջութակ), Ընկ. ՌՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (երգ)։

Ծախսերու մասնակցութիւն՝ 3 ֆրանք։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ ՊՈԼԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ

Անիէռի քաղաքապետարանի նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratif Social)։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԻՆ

ԸՆԿ.ՆԵՐ ՏՈՔԹ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ ԵՒ Վ. ՍԱՀԱՐՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին

Կ'արտասանեն Զ. Ղարիպեան եւ Պ. Կարապետեան։ Կը մասնակցի Նփրատ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Տ. Օնոսեանի։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր մինչեւ լոյս ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։

Կը մասնակցին Տէր եւ Տիկին Արայ Պարթեւեան (Ջութակ եւ Դաշնակ)։

Մուտք 5 ֆրանք, փոքրիկներու համար 2 ֆրանք

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 23ին, Շաբաթ երեկոյ Պ. Թաղապետութեան շէնքին մէջ։

×

ՊՈՐՏՈՅԻ ՄԷՋ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբին մէջ, Սրճոն։

Կը Նախագահէ Ընկեր Կ. ՏՕՆԷՐԵԱՆ

Կը բանախօսէ Ընկեր Ա. ՔԷՆՏԷՐԵԱՆ

Պիտի նուագէ Ջութակահար Ա. Գ. Մեսումենց (Միլքոնեան)։

Կ'երգէ ճարտարագէտ-ելեկտրագէտ Պ. Վահէ Գաղտասարեան

Կ'արտասանեն Օր. Ե. Վարդանեան եւ Մ. Ցակոբեան

Համեղ ճաշ վերջ խնջոյք

■

ՊՈՒԼՎԱՌ ՕՏՏՕՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէսօր վերջ ժամը 2ին. Գառ Էնթէրնասիոնալի մէջ.

Կը խօսի Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂ-ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 9ին Sociétés Savantesի սրահին մէջ

28 Rue Serpente

Կը խօսի Փրոֆ. Ն. ԱԴՈՆՑ

Նիւթ՝ Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի անցեալը։

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

Ի նպաստ Լիոնի Ազգատանեանի, 24 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.45ին, Պ. Թաղապետարանի սրահին մէջ. ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳԻՐՈՎ։ 4—1

Ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի կ'ուզուի

ՏՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑԻՆ ՀԱՄԱՐ (ԳԱԽԱՌ)

Դիմել գրաւոր Տէր Վարչութեան «Յառաջ»ի հասցէով։

Հրապարակային վճարանական ժողով

Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ

16 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին ... մը լա ... իսի. դատաւորները պիտի ընտրուին ներկաներէն: կը հրաւիրուի իսիի հայ հասարակութիւնը.

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՑՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը) ... գին 10 ֆրանք։

2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՏՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք :

3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՏՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք։

Շուտով հրապարակ կ'ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՏՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻն Գ. տարին։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՈՐԹԵԻԵՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 15 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ VENDREDI 15 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3551 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ ԴՐՕՇԻ ՏԱԿ

Տարեկան զօրակոչը սկսած է արդէն (Հոկտեմբեր): Հայ զինուորցուներն ալ կոչնագիր ստացան, ինչպէս որոշուած էր, ամիսներ առաջ:

Այս առթիւ, խրարանցումի մատնուած են շատերը, իբրեւ հետեւանք զանազան թիւրիմացութեանց կամ հակասական գործողութեանց:

Միանգամ ընդ միշտ ճշդելու համար հիմնական հարցը, այստեղ կրկին կ'արտատպենք պատերազմական նախարարութեան վերջնական հրահանգին գլխաւոր կէտերը: (Այդ ընդարձակ լուսաբանութիւն - հրահանգը նոյնութեամբ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ, 1937 Յունիս 9ին, եւ ամփոփումն ալ՝ «Թան»ի մէջ).—

1.— Ֆրանսական կառավարութիւնը զինուորագրութեան օրէնքի ճշգրիտ գործադրութեան վերաբերող եւ ի նպաստ տարագիրներուն՝ երկու կէտեր նաւ բարեփոխած է.

Առաջին առթիւ որոշած է՝

ա) Գործօն ծառայութեան համար դրօշի տակ ՉԿԱՆՉԵԼ այն երիտասարդները, որոնք ծնած են 1915 յունուար 1էն առաջ: Եթէ ասոնց մէջ կան այնպիսիները, որ կ'ուզեն հպատակութիւն առնել եւ իրենց զինուորական պարտականութիւնը կատարել, զօրակոչի պիտի ենթարկուին այն շրջանին, որ պարտաւորիչ է իրենց դասու Ֆրանսացիներուն համար եւ նոյնքան տեւողութեամբ:

բ) 1937 Հոկտեմբերին զօրակոչի պիտի ենթարկուին մէկ տարուան ծառայութեան համար այն երիտասարդները, որոնք ծնած են 1915 յունուարի 1ի եւ 1916 փետրուար 28ի միջեւ: Ասոնք կանոնաւորապէս կանչուած պիտի ըլլային 1936 հոկտեմբերին, երկու տարուան ծառայութեան համար:

գ) 1937 Հոկտեմբերէն սկսած պիտի կանչուին երկու տարուան ծառայութեան համար այն երիտասարդները, որոնք ծնած են 1916 մարտ 1ին:

Ձեռքի տակ ունինք նաեւ պատճէնը ուրիշ Փրանսերէն շրջաբերականի մը, որ խմբագրուած է այս հիման վրայ եւ հաղորդուած զինուորագրութեան գրասենեակներուն: Կրկնութիւն ըլլալով հանդերձ, այդ ալ կ'արտատպենք, որպէսզի բոլոր թիւրիմացութիւնները փարատին.—

Ա.— Համաձայն ազգ. պաշտպանութեան նախարարին 1937 փետրուար 24 Թուակիր (Թիւ 2435) շրջաբերականին, պէտք է ցուցակագրուին այն բոլոր երիտասարդները որոնք որ եւ է ազգութեան չեն պատկանիր եւ Ֆրանսա կը բնակին, եթէ իրենց տարիքով կը պատկանին 1924ի դասին կամ յետագայ դասի մը.

Բ.— Գործօն ծառայութենէ ազատ են 1924 - 1935 Ա դասերու զանց առնուած երիտասարդները, որոնք ցուցակագրուած են 1935 Բ դասին հետ կամ պիտի ըլլան յետագային: Բայց, այս շարքէն անոնք որ կը փափաքին Ֆրանսական հպատակութիւն առնել եւ ձեւակերպութիւնները փութացնելու համար կ'ուզեն զինուորական ծառայութիւն կատարել, կրնան դրօշի տակ առնուիլ, այդ ծառայութիւնը կատարելու համար այնքան ժամանակ որքան իրենց տարեկից Ֆրանսացիները:

Գ.— Գործօն ծառայութեան ենթակայ են, իրենց տարեկիցներու հետ հաւասար տեւողութեամբ, 1935 Բ կամ յետագայ դասերու երիտասարդները, որոնք ցուցակագրուած են իրենց տարեկից դասին հետ կամ պիտի ըլլան յետագային, իբրեւ զանց առնուած: Իսկ այն երիտասարդները որ իրենց տարիքով կը պատկանին 1936 սեպտեմբերին եւ հոկտեմբերին դրօշի տակ առնուած դասին եւ այդ շրջանին չեն կանչուած, պիտի ծառայեն միայն մէկ տարի:

Արդ, ի՞նչ տեղի կ'ունենայ այս օրերս, երբ արդէն հասած են կոչնագիրները:

Փարիզէն թէ գաւառէն, բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն որ կանչուած են 20 - 22 տարեկանները (20 - 21 տարեկանները՝ երկու տարուան, 22 տարեկանները՝ մէկ տարուան համար):

Տեղ - տեղ հրաւիրուած են նաեւ մինչեւ 33 տարեկանները: Եւ այստեղ է որ կը սկսի շփոթութիւնը, ինչպէս կը հաղորդեն զանազան արուարձաններէ, Լիոնէն, Վիէնէն եւ ուրիշ վայրերէ:

Ի՞նչ կը նշանակէ այս հակասութիւնը:

Ձեռնարկած ենք նոր ստուգումներ կատարելու: Մինչ այդ, դժուար չէ լուսաբանել որոշ կէտեր:

Ինչպէս շատ մը թղթակցութիւններ եւ մասնաւոր պրպտումներ ալ կը հաստատեն, 23էն վեր կանչուած են անոնք որ «այո» պատասխանած էին անցեալ յունիսին, երբ զինուորագրութեան դրասենեակները հարցում կ'ուղղէին, կարճ պայմանաժամով մը:

Հարցը այս էր.— Բժշկական քննութեամբ յարմար նկատուած էք զինուորութեան. բայց ԵՆԹԱԿԱՑ ՉԷՔ ԳՈՐԾՕՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ: Արդ, եթէ կ'ուզէք, օրինակի համար, դիւրացնել եւ փութացնել ձեր հպատակութեան ձեւակերպութիւնները, զինուորագրուելով, պատասխանեցէք այո կամ ոչ: Այն ատեն պիտի ծառայէք 18 ամիս, ձեր տարեկից Ֆրանսացիներուն հետ:

Այս հարցումին վրաւորապէս հաստատական պատասխան տուած են շատեր, եւ հետեւաբար կը կանչուին: Այլեւս չեն կրնար հրաժարիլ:

Կը թուի թէ շատեր սխալ բաներ բռած կամ հասկցած են: Նամ թերեւս տեղ - տեղ զինուորագրութեան պաշտօնեաները իրենք ալ ամէն բան չեն գիտեր: Ուրեմն, առաջին հակասութիւնը կը ծագի այս կէտէն:

Դեռ ուրիշ ըսելիքներ ալ ունինք, այս հարցին առթիւ, որ նոր շրջան մը կը բանայ մեր գաղութի կեանքին մէջ:

Անշուշտ անոնք որ 23 - 33 տարեկան են եւ զինուորցու, մարզանքի շրջան մը պիտի բոլորեն: Բայց այդ մասին խօսք չկայ տակաւին:

Այս առթիւ, ուշագրաւ է նաեւ պատերազմական նախարարութեան հերքումը: Երբ սովորական դասերէն վեր զինուորցուներ կանչուին, զօրաշարժի տպաւորութիւն կը գործէ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՆՈՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐՆԵՐԸ

Նախորդ վարիչները կը համարուին «Հայ ժողովուրդի արիւնը ծծող իժեր»

Երէկ ստացանք Երեւանի «Գրական Թերթ»ին Սեպտ. 28ի թիւը, որ կը պարունակէ «ինֆորմացիոն հաղորդագրութիւն» մը (ըսել կ'ուզէ՝ զեկոյց): Համաձայն այդ զեկոյցին, Սեպտեմբեր 23ին վերջացած է Հայաստանի Կ. կոմիտէի լիագումար նիստը (պլենում): Այդ ժողովին մէջ որոշուած է Հայաստանի կեդր. կոմիտէին քարտուղարներու պաշտօնէն հանել Հ. Ամատունին եւ Ստ. Ակօպովը. Անոնց տեղ առաջին քարտուղար ընտրուած է Գ. Ա. Յարութիւնեան, Բ. քարտուղար՝ Ա. Զ. Մարգարեան, Գ. քարտուղար՝ Հ. Ս. Գալստեան: Ընտրուած է նաեւ կեդր. կոմիտէի դիւանը (բիւրօ), բաղկացած ինը անդամներէ, բոլորն ալ նշանաւոր անծանօթներ.— Գ. Յարութիւնեան, Մ. Ն. Դանիէլեան, Ա. Զ. Մարգարեան, Լ. Գ. Բարսեղեան, Մ. Գալեան, Կ. Շ. Գրիգորեան, Ի. Ի. Վեյիբեկով, Լ. Մ. Յովսէփեան: Թեկնածուներ՝ Ա. Ա. Կանանով, Հ. Գ. Գողոսեան:

«Գրական Թերթ»ի նոյն թիւին մէջ արտատպուած է «Խ. Հայաստան»ի մէկ խմբագրականը, «Հայ ժողովրդի Արիւնը ծծող իժերը», որ կը պարզէ վերջին պաշտօնանկութեանց եւ «մաքրագործումներու» պատճառները: Պիտի արտատպենք ամբողջութեամբ, վաղն իսկ.

*** Գրիգոր Արտեմի Յարութիւնեան, Կեդր. Կոմիտէին Ա. նոր քարտուղարը, ծնած է 1900ին, Թիֆլիսի նահանգին Թելաւ գիւղը: Բոլշեւիկեան կուսակցութեան մէջ մտած է 1919ին: Ստորերկրեայ աշխատանքներ կատարած է մենշեւիկներու օրով, գպրոցէն իսկ: 1920ին ձերբակալուած եւ բանտարկուած է, մինչեւ Վրաստանի խորհրդային դառնալը: Յետոյ զանազան պաշտօններ վարելով — միշտ Վրաստանի մէջ—1922ին ղրկուեր է Մոսկուա, դասընթացքի մը հետեւելու մինչեւ 1924: Վերադարձին դարձեալ կուսակցական աշխատանքներ կատարած է Վրաստանի մէջ: 1926էն սկսեալ եղած է անդամ Վրաստանի կեդր. կոմիտէի: Իբրեւ վարձատրութիւն իր գործօն աշխատանքներուն ստացած է Լէնինեան շքանշան, Վրաստանի խորհրդային իշխանութեան 15րդ տարեդարձին առթիւ:

Մէկ խօսքով, ամբողջ կեանքը Վրաստանի մէջ անցուցած է, եւ այժմ կը փոխադրուի Երեւան, Հայաստանը կառավարելու համար, ցնոր անօրինութիւն:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՔՈՒԷԱՐԿԵՆ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

«Առաջինը եւ ամէն բանէ վեր Ստալին»

Հոկտեմբեր 12ին, ամբողջ Խ. Միութեան մէջ սկսաւ պայքարը՝ Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութեանց համար որ պիտի կատարուին դեկտեմբեր 12ին, համաձայն նոր սահմանադրութեան: Այս առթիւ բանաձեւեր կազմուեցան, «առաջինը եւ ամէն բանէ վեր» Ստալինի քուէ տալու համար:

Անշուշտ «Առաջնորդ»ը պիտի ընտրուի միայն մէկ անգամ եւ մէկ աթոռի համար, Գերագոյն եւ Ազգութեանց Խորհուրդներուն մէջ որ պիտի բաղկանան 1143 անդամներէ: Սակայն, այս բանաձեւերը կը ցուցնեն պայքարին ընդհանուր նպատակը: Միւս կողմէ, կ'ապացուցանեն թէ պայքարը պիտի մղուի գլխաւորաբար հետեւեալ մարտակոչին վրայ.— «Ջախջախեցէք բոլոր թշնամիները, ուր որ ըլլան, եւ քուէարկեցէք Ստալինի համար որ զանոնք կը ջախջախէ ձեզի համար, եւ այսպէս կը փրկէք Խ. Միութիւնը»: Մնաց որ, բուն բառով ընտրական պայքար չէ եղածը, քանի որ օրէնքը միայն մէկ կուսակցութիւն կը ճանչնայ:

«Իզվեստիա», կառավարական պաշտօնաթերթը, կը գրէ այս առթիւ.

— «Մեր երկիրը տակաւին մաքրած չէ բոլոր թշնամիները: Մեզ շրջապատող թշնամի դրամատիրական երկիրներէն գործակալներ, Թրոցքի - Պուխարինեան ջոկերէն աւազակներ, ամէն տեսակ քաղքենի ազգայնականներ, կղերը եւ հերձուածողներ, ջախջախուած շահագործող դասերու մնացորդները, բոլորն ալ 'ը ջանան մեր վստահութիւնը շահիլ եւ սողոսկիլ կուսակցութեան օրգաններուն մէջ»:

Ամբոխը կը պատասխանէ այսպիսի պաշտօնական կոչերուն.

— «Մենք պիտի ընտրենք այնպիսի թեկնածուներ որոնք ծանօթ են իբրեւ անողորմ թշնամիներ Թրոցքիական - պուխարինեան ֆաշական հրոսախումբին: Մենք մեր առաջին քուէն պիտի տանք մեր մեծ առաջնորդին եւ ուսուցիչին, մեր սիրեցեալ ընկեր Ստալինին, հանճարը ընկերվարական յեղափոխութեան, ներշնչողը մեր յաղթանակներուն»:

Ընտրութիւնները պիտի կատարուին արեւմտեան ժողովրդավար երկիրներու բոլոր արարողութիւններով եւ մասնագիտական նրբութիւններով: Կառավարութիւնը կ'ուզէ փորձել կուսակցական մեքենան՝ բազմութիւնները իր ուզած ուղղութեամբ առաջնորդելու համար: Կը յուսացուի 100ին հարիւր ապահովել վաւերացուած թեկնածուներուն ամբողջական ընտրութիւնը: Մասնաւոր քուէթուղթեր շինուած են, գաղտնապահութիւնը ապահովելու համար: Այն բոլոր շրջաններուն մէջ ուր միայն մէկ պատգամաւոր պիտի տան, երեւութապէս պայքար պիտի մղուի երկու կամ աւելի վաւերացուած թեկնածուներու միջեւ: Ձայնափիւռը պիտի գործէ ամբողջ երկրին մէջ, միլիոնաւոր տետրակներ եւ ազդեր պիտի հրատարակուին, յանուն վաւերացուած թեկնածուներու:

*** Մինչ այս մինչ այն, կը շարունակուին «մաքրագործումներն» ու պատժական անօրինութիւնները, որոնք սերտ կապ ունին այս ընտրութեանց հետ: Վերջին վեց - եօթը օրերու միջոցին 63 նոր մահապատիժներ արձակուած եւ գործադրուած են: Մէկ հոգի ալ դատապարտուած է 20 տարուան բանտարկութեան: Վոլկայի շրջանին մէջ, իբրեւ ահաբեկիչ գնդակահարուեցան վեց հոգի, երկու պաշտօնեաներ սպաննած ըլլալով: Իսկ Լէնինկրատի զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց թէյարանի մը երեք բանուորները, այն ամբաստանութեամբ թէ իրենց եփած խմորեղէններով թունաւորած են 44 յաճախորդներ, թէեւ մարդ չէր մեռած.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏՈՒԱՄ

Անշուշտ կարդացիք լուրը որ հաղորդուեցաւ Պէյրութէն: Հայ մը, Գարայեան, տարեկանի վեց հարուածով սպաննեց Պէյրութի ամերիկեան ընդհ. հիւպատոսը: Թերթերը կը գրեն թէ սպաննողի մարդ մըն էր հիւպատոսը, իսկ ոճիրը մը՝ մարդասպանը:

Երբ նստած կը խորհրդածէի այս ոճիրին մասին, իմաստասիրական բարձրագոյն ոլորտներու մէջ սաւառնելով,— օրինակ՝ ի՞նչ է մահը, եթէ պիտի մեռնիմ՝ կ'արժէ՞ մտահոգուիլ թէ ատրճանակով իմ մեռնիլ թէ ինքնաշարժի տակ իմ ջարդուիլս, բայց մանաւանդ ի՞նչ է կեանքը, կ'արժէ՞ ապրիլ անհատապէս՝ մեռնելէ վերջ ազգովին, ու վերջապէս ի՞նչ է ոճիրը, թուաբանական հաշի՞ւ մը արդեօք, այսինքն թէ ատրճանակով մէկ կամ երկու հոգիի սպանութի՞ւնն է ոճիրը թէ թնդանօթով հարիւրաւոր կիներու, երեխաներու եւ երիտասարդներու յօշոտումը,— այսպէս խոր մտածումներու մէջ էի թաղուած, ու կը զգուշանայի մտածումներս թուղթին յանձնել, վախնալով որ մէկը կ'ըլլէ կ'ըսէ.

— Դաշնակցակա՛ն է միայն որ կը խորհրդածէ ատրճանակին գործունէութեան վրայ:

Ըսի, չեմ գրեր:

Բայց յանկարծ ներս մտաւ երիտասարդ մը Զմմուռնեաց հայրենակցութենէն,— մեր Բարգէնը, այնքան համակրելի եւ արդար, որ չես հաւատար՝ եթէ ըսէ քեզի թէ կրնայ հաւ մորթել: Արդ, մեր Բարգէնը այսպէս խօսեցաւ ինծի, կարծես գուշակելով թէ ի՛նչ կը մտածեմ.

— Գարայեանին ըրածը գէշ բան մըն է անշուշտ, ինքզի՛նք փճացուց: Սակայն խնդիրը Գարայեանին կամ Թէոդոր Մէրիներին մասին չէ:

Անցագիր ունի՞ս, ուզած ատենդ կրնա՞ս երթալ տեղ մը ուր կը յուսաս թէ բախտը պիտի ժպտի քեզի, եթէ մայր մը ունիս Ամերիկա եւ կ'ուզես անգամ մը երթալ ու տեսնել, կրնա՞ս՝ եթէ նոյնիսկ դրամը չպակսի գրպանիդ մէջ: Ո՛չ եւ ո՛չ: Ինչո՞ւ,— որովհետեւ Հայ ես, հայմարդու: Իսկ Անգլիան, Ամերիկան, Ռուսիան եւ գրեթէ բոլոր երկիրները բարձր թումբեր կանգնած են Հայուն առջեւ: Անօթի՞ մնացիր Ֆրանսայի մէջ, եւ անգո՞րծ,— որո՞ւն հոգը: Կ'ուզես ազգականիդ քով երթալ,— չեն ձգեր: Հարեւանդ կ'ուզէ դրամ ղրկել քեզի Ռումանիայէն — կ'արգիլեն: Ի՞նչ ընես: Չես կրնար նամրու թուղթ մը ստանալ նոյնիսկ ... անապատ երթալու համար կամ խափշիկներուն մօտ:

Բայց ձգենք այս խնդիրը: Ուր որ արգելք կայ, հոն չարաշահութիւն ալ կայ: Գիտէք թէ դժուար է երթալ Ամերիկա: Բայց ի՛նչ խաղեր — տասնեակ պիտի ըսէի — Ամերիկա մտնելու կամ մտցնելու համար: Օրինակը ես ինծմէ տամ,— քոյր մը ունիմ Ամերիկա, 4 — 5 զաւկի տէր: Տէր - Զօրի սպանդէն ազատելէ վերջ Ֆրանսա ինկայ, ամուսնացայ, հիմա ձագուկ մըն ալ ունիմ, գործս ալ գէշ չէ: Եւ ահա կ'իմանամ որ քոյրս Ամերիկա է,— ամբողջ ընտանեօք կոտորածէն վերջ՝ յուր առնել թէ քոյր մը ունիմ Ամերիկա եւ տեսութեան չերթալ, մեռած մօրս կարօտը չառնել քրոջմէս՝ ըլլալի՞ք բան է: Կը դիմեմ ամերիկեան հիւպատոսարան: Ճիշդ է որ նախ մտածեցի բոլորովին փոխադրուիլ Ամերիկա. յետոյ ներկայացուած դժուարութիւնը նկատի առնելով՝ ուզեցի երթալ երեք ամսուան համար: Հազարումէկ ձեւակերպութիւններ,— այս վկայագիրը բեր, այն թուղթը բեր, եւ վճարէ, շարունակ վճարէ:

Մարդը չի հաւատար եղեր որ Ամերիկա երթալէս վերջ կը վերադառնամ, բայց չէ՞ որ հոս կը մնան կինս, զաւակս:

Կ'ըսեն թէ քննութիւն կը կատարուի Պէյրութի տրամին մասին: Լաւ կ'ըլլար որ քննութիւն մըն ալ կատարուէր անցագիրներու շուրջ հիւսուած չարաշահութեանց ցանցի մասին, որ հայմարդոց աշխատաւորները ողջ - ողջ մեռնիլ կը դատապարտէ: Այդ ողջ մեռնելներուն զանկին մէջ կը պարպուին ոչ թէ վեց հարուած, այլ բիւրաւոր հարուածներ: Կարդացի՞ք ոճիրը, դատապարտեցէք, բայց քննադատեցէք որ կը զտնուինք ամենօրեայ տրամի մը առջեւ:

ԱՐԱՁ

ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ՍԵՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ ԵՒ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ, 13 Հոկտեմբեր (Ցառաջ).— Երէկ մեր գաղութի զինուորցուներն ալ ստացան կոչնագիր, Հոկտեմբեր 20ին միանալու համար իրենց զօրագունդերուն: 20 — 22 տարեկանները կանչուած են ստիպողաբար, ինչպէս կը տրամադրէ օրէնքը, իսկ 23 — 33 տարեկաններէն անոնք որ հպատակութեան համար դիմում բրած էին եւ ստորագրած որոշ յանձնառութիւն: Այս վերջիններէն անոնք որ ընտանիքի տէր են, պիտի ծառայեն քաղաքիս զօրանոցին մէջ (38րդ զօրագունդ): Սակայն պարագայ մը կայ որ շուարումի է մատնած ենթակաները: Շատեր բազմանդամ ընտանիքի տէր են եւ օրուան հացի կարօտ: Ճիշդ է որ կառավարութիւնը պիտի օգնէ, բայց արդեօ՞ք պիտի կրնայ գոհացում տալ այս խնդիրներուն, որոնք առնուազն 2, 3 կամ 4 անչափահաս զաւակներ ունին: Ի՞նչ կը խորհին վերին մարմինները, մանաւանդ անոնք որ «զինուորցուներու ժողով»ներ կը սարքէին սկզբնական շրջանին:

×

ՎԻԷՆ, 13 Հոկտեմբեր (Ցառաջ).— Մեր գաղութին մէջ մինչեւ հիմա կանչուած են 21 եւ 22 տարեկանները: Կ'ուղարկուին զանազան շրջաններ, նոյնիսկ մինչեւ Թունուզ (?): Զանազան զրոյցներ շրջած ըլլալով, ստիպուեցայ ներկայանալ տարականներու գրասենեակը: Պատասխանեցին թէ բան մը չեն գիտեր եւ ղրկեցին նահանգապետարան: Այնտեղ ըսին թէ իրենց կարծիքով միայն 21 — 22 տարեկանները կը կանչուին, Ֆրանսացի տարեկիցներու հետ եւ յանձնարարեցին դիմել Կրընոպլը, Իզէրի նահանգապետութեան, ստոյգ տեղեկութիւններ առնելու համար: Կրընոպլի ընկերներուն կը մնայ դիմել հոն որ անկ է եւ «Յառաջ»ին հաղորդել անհրաժեշտ լուսաբանութիւնները:

ԽՄԲ.— Այս առթիւ կը յանձնարարենք մեր բոլոր թղթակիցներուն եւ իրազեկ բարեկամներու՝ օրը օրին հաղորդել զինուորագրութեան վերաբերեալ բոլոր տեղեկութիւնները:

Պատերազմական նախարարին մէկ հերքումը

Կարգ մը օտար թերթեր գրած էին թէ Ֆրանսա կը պատրաստուի զէնքի տակ առնել պահեստիններու կարգ մը դասեր, իբրեւ հետեւանք արտաքին դէպքերու

Պատերազմական նախարարութիւնը վճռապէս կը հերքէ այս լուրը, իբրեւ «բացարձակապէս անհիմն»:

ՅՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ վարչապետը Ֆրանսայի հետ կնքուած դաշնագիրը վերանորոգելէ վերջ, Լոնտոն գնաց, օրուան հարցերու մասին խորհրդակցելու համար:

ԹՈՒՐՔԵՒԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ առեւտրական եւ նաւային դաշնագիրը ստորագրուեցաւ Հոկտեմբեր 8ին, Էնկիւրիի մէջ, որոշ փոփոխութիւններով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՆԵՂՈՍԻ ԱՓԵՐԷՆ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՆԿԱԽ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԷՋ

>>>> • <<<<

Բնականոն է: Խաղաղ եւ հաստատուն: Կը քալէ յուշիկ դէպի նպատակէտ: Աւելի քան 25.000 Հայեր ալ, լայնօրէն կը վայելեն ներկայ անկախ շրջանի պտուղները:

Լայնամիտ է մեր յարգելի վարչապետ՝ Մուսթաֆա փաշա Նահաս: Նըման՝ Եգիպտոսի անկախութեան հիմնադիր Զաղլուլ փաշայի: Երախտագէտ Եգիպտոս՝ մին Աղեքսանդրիոյ եւ միւսն ալ Գահիրէի մէջ, երկու կարեւոր պողոտաներու վրայ կանգնած է Զաղլուլ փաշայի արձանները, որոնց բացումը պիտի կատարուի մօտերս:

Նահաս փաշայի դահլիճին կը մասնակցին եւ երկու կարեւոր նախարարութիւններ կը վարեն երկու Ղպտիներ: Մէկը Վասըֆ Ղալի փաշան է, արտաքին նախարար, իսկ միւսը՝ Մաքրամ Օպէյտ փաշա, ելմտական նախարարը: Վասըֆ Ղալի փաշա՝ զաւակներէն մին է Եգիպտոսի նախարարապետներէն՝ Պուտրոս փաշա Ղալիի. Այս վերջինը՝ իբրեւ իր դահլիճին անդամներէն մին՝ սիրելին էր նախարարապետ Նուպար փաշային: Ամէն անգամ որ Նուպար փաշան Եւրոպայէն վերադառնար Պուտրոս փաշան՝ Տիգրան փաշայի հետ միասին՝ կը փութար Աղեքսանդրիա, զինքը դիմաւորելու համար, Պուտրոս փաշայի զաւակներէն մին, նախարարական պաշտօն վարած Նէկիպ փաշա Ղալի՝ փեսան է Պօլսոյ Ազգ. Ժողովի անդամ Գէորգ Աւայանեանի, որուն աղջիկներէն մէկուն հետ ալ ամուսնացած է Առաքել փաշա Նուպար: Մաքրամ Օպէյտ փաշա՝ Եգիպտոսի արդի մեծամասնական Վաֆտ կուսակցութեան ակիզբէն ի վեր եղած է ընդհ. քարտուղարը եւ աջ բազուկն է Նահաս փաշային: Նոյն իսկ վերջերս երգիծական թերթ մը՝ դրած էր պատկեր մը, ուր Նահաս փաշա հայելիին մէջ կը տեսնէր, փոխանակ իր պատկերին, Մաքրամ Օպէյտ փաշայի պատկերը: Կ'ըսէր թէ՝ Նահաս փաշա՝ Մաքրամ Օպէյտ փաշա ըսել է եւ փոխադարձաբար Մաքրամ Օպէյտ փաշա՝ Նահաս փաշա ըսել:

Այս մտերմութիւնը նախանձը շարժած էր ուրիշ կարգ մը վաֆտականներու, որոնք, բաժ-բաշիներու դուրս բացած էին:

Նահաս փաշա, վերջերս Աղեքսանդրիոյ մէջ, քաղաքախօսութեան մը ատեն համալից ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ՝ իսլամի եւ քրիստոնէի հարց չկայ եւ թէ այդ հարցը արդէն իր լուծումը գտած է մեր Մեծ Պետին — Զաղլուլ փաշայի կողմէ, որ յայտարարած էր թէ՝ ամէն անոնք որ կը ծառայեն Եգիպտոսին, հարազատ Եգիպտացի կը նկատուին առանց այլ եւ այլի:

Կարգ մը տարակարծութիւններ խախտած էին Նահաս փաշայի դահլիճին անդամներուն համերաշխութիւնը: Նահաս փաշա՝ վերջերս իր երկրորդ դահլիճին կազմութեան ատեն, այդ քանի մը նախարարները հեռացուց իր դահլիճէն, միշտ պահելով վերը յիշուած երկու քրիստոնեայ նախարարները՝ նոյն կարեւոր նախարարութիւններու մէջ: Դուրս ձգուած նախարարներէն՝ հաղորդակցութեանց նախարար՝ Նօքրաշի փաշան վտարուեցաւ նաեւ Վաֆտ կուսակցութենէն՝ իր բանած անկարգապահ ընթացքին համար: Այս պատճառով Եգիպտոսի խաղաղ կեանքը քիչ մը ալեկոծեցաւ: Գաւառներէն բազմաթիւ պատուիրակութիւններ Աղեքսանդրիա գալով, ուր այժմ, ամառուան ամիսներու հաստատուած է դահլիճը, համակրութիւն կը յայտնեն Նահաս փաշային, որ եղած ամբաստանական հրաւէրներու վրայ սկսած է շրջիլ գաւառները:

Եգիպտոս այս տարի պիտի ունենայ բամպակի առատ բերք մը՝ 11.500.000 կենդինար, որ պիտի կոտրէ մրցանիշը՝ Եգիպտոսի բամպակի նախորդ բերքերուն: Միւս երկիրներն ալ այս տարի պիտի ունենան բամպակի առատ բերքեր: Այս պատճառով բամպակի գինները ինկած են եւ կ'իյնան օրէ օր: Կառավարութիւնը Տնտեսական Բարձր Ժողովին հետ համախորհուրդ արդիւնաւոր միջոցներ կը խորհի բամպակի գինները բարելաւելու համար:

Առատ է նաեւ Եգիպտոսի ցորենի բերքը՝ նման Միացեալ Նահանգներու ցորենի բերքին՝ եւ սկսած է արտածումներ ընելու մանաւորաբար Գերմանիա: Այս վերջինը եգիպտական ցորենի, պտուղներու եւ բանջարեղէններու բերքերը կը փոխանակէ քիմիական պարարտներով, մեքենաներով եւն:

Եգիպտոս սկսած է կազմակերպուիլ նաեւ զինուորական տեսակէտով: Իր զինուորներուն թիւը հետզհետէ աւելցնելով պիտի յանգի կլորիկ թուանշանի մը: Ըստ անգլօ-եգիպտական դաշնագրին, անգլ. զինուորական պատուիրակութիւն մը կը կազմակերպէ ցամաքային եւ օդային բանակը, առայժմ ծովայինը ձգելով Անգլիոյ: 19 տարեկանէն սկսեալ զինուորական ծառայութիւնը պարտաւորիչ է բոլորին համար: Առ այժմ 20 եգիպտ. ոսկի փրկանքով կարելի է ազատիլ զինուորական ծառայութենէ: Հայերն ալ կը զինուորագրուին կամ փրկանք կը վճարեն: Կառավարութիւնը մօտերս պիտի փոխէ զինուորական օրէնքը եւ պիտի բարձրացնէ փրկանքի սակը, որպէսզի՝ շատերը պարտաւորուին կատարել իրենց զինուորական ծառայութիւնը:

Եգիպտոսի մէջ Նուպար փաշայով կը փակուէր Եգիպտոսի վերջին գրեթէ հարիւրամեայ (Եգիպտոսի ներկայ Հարստութեան հիմնադիր Մեծն Մոհ. Ալիէն սկսեալ) նորագոյն շրջանի հայ հոյակապ պետական անձնաւորութեանց բեղուն ժամանակամիջոցը: Շարքին գլխաւորագոյնն էր Նուպար փաշան: Կ'արժէ իր շրջանը ուսումնասիրել մանրամասնօրէն, կարենալ ըմբռնելու համար այն բարձր արժէքը, որ Հայը ունի իբրեւ պետական մարդ:

Նուպար փաշան, որքան եգիպտական, նոյնքան միջազգային հանրային կարծիքը մագնիսացուցած էր, իր վարչական եւ դիւանագիտական բարձր կարողութիւններով: Լոնտոն, Փարիզ եւ Պոլիս իր յաճախակի այցելութիւններով, կորովի կերպով պաշտպանած էր Եգիպտոսի իրաւունքները եւ տարուէ տարի, քայլ առ քայլ զայն յառաջացուցած էր դէպի ազատութեան եւ անկախութեան գիրկը:

Ինչն է որ կազմած է Եգիպտոսի առաջին դահլիճը, եղած է առաջին վարչապետը Եգիպտոսին եւ պարբերաբար եղած է երեք անգամ նախարարապետ:

Ինքա՛ն սիրուած եւ յարգուած էր որ, երբ Եւրոպայէն վերադառնար կ'արժանանար իշխանական ընդունելութեան՝ թնդանօթի տասնմէկ հարուածներով:

Գահիրէ, Նուպար փաշա փողոց գտնուող իր պալատին մէջ, տարին մէկ երկու անգամ, տեղացի եւ օտար 300-500 պաշտօնական անձնաւորութիւններու կուտար ճոխ պարահանդէսներ, որոնց ընթացքին, անուշ խօսակցութիւններով, կը լուծէր բարդ հարցեր:

Պայրամներու ընթացքին մորթել կուտար բազմաթիւ մատաղներ եւ անոնց միսը կուտար աղքատներու: Իր օրինակին կը հետեւէր նաեւ իր պաշտպանեալը եւ իր շրջանի Եգիպտոսի երկաթուղիներու ընդհ. տնօրէն Թագւոր փաշա Յակոբեան, որ բազմաթիւ ոչխարներ մորթելով, երկաթուղիի վարչութեան աղքատ պաշտօնեաներուն եւ գործաւորներուն բաժնել կուտար:

Իր դահլիճին արտաքին նախարարն էր իր փեսան՝ Տիգրան փաշա Աբրօ, որ Նուպար փաշայի Եւրոպա բացակայութեանը ընթացքին փոխ-վարչապետի պաշտօնը կը վարէր:

Գահիրէ, երկաթուղիի կայարանէն քիչ մը անդին կը գտնուէր Նուպար փաշա փողոցը: Այս փողոցը քանի մը տարի առաջ կոչուեցաւ Ծաղիկ Իպրահիմ փաշայի անունով, որպէս շարունակութիւն համանուն փողոցին: Ասոր փոխարէն օրուան կառավարութիւնը՝ իբրեւ յարգանք հայ պետական անձնաւորութեան բարձր արժանիքին, Գահիրէի նախարարական պաշտօնատուներու կեդրոնացած էլ Տաւավին փողոցը մկրտեց Նուպար փաշայի անունով:

Այս խոր յարգանքն ու ակնածանքը մտած էր նաեւ Եգիպտոսի ազնիւ ժողովուրդը, իբրեւ երախտագիտական յարգ, Նուպար փաշային արձանը կանգնելու Աղեքսանդրիոյ քաղաքապետական զբօսատեղիներէն մէկուն մէջ: Բարի ծերունին՝ կանգնած պատուանդանին վրայ հովանիին տակ՝ արդարութեան կշիռը ձեռքին՝ բազմած է մեծահամբաւ կեցուածքով: Դիմացը չորս հսկայ լապտերներ կը լուսաւորեն իր նահապետական փառաւոր դէմքը: Նուպար փաշան՝ արդարութիւն տըւաւ դարերէ ի վեր իրաւազուրկ Ֆէլլահին: Ջուր տուաւ Եգիպտոսին՝ արդիւնաւորելով իր աւանդական արհեստը եղող՝ երկրագործութիւնը:

Իր նշանաբանները եղած են. « Արդարութիւնը պետութեան հիմն է » եւ « Եղիցին կամք Քո »:

1895ի թրքական ջարդերուն ժամանակ, Նուպար փաշա հայ գաղթականներու առջեւ բանալ տուաւ Եգիպտոսի դուռները եւ այսպէս Եգիպտոսի մէջ եգիպտահայ կարեւոր գաղութի մը ստեղծման պատճառ եղաւ:

Իր հմայքը այնքան մեծ էր որ, իր մահուընէ ետքը, Հայերը առանց անցագրի կ'ընդունուէին Եգիպտոս: Անոնցմէ մէկն ալ եղած եմ ես: 1904ին առանց անցագրի ընդունուած եմ Եգիպտոս:

Եհովան՝ քարերէն Աբրահամու զաւակներ կրնար յարուցանել Իսրայէլի համար: Հայուն Աստուածն ալ կրնայ նոր Նուպարներ յարուցանել: Միայն թէ՝ այլեւս ծառայէին իրենց սեփական հայրենիքին, մանաւանդ որ ազգայնական հով մը բոլոր օտար տարրերը քշած է իրենց պատուանդաններէն եւ բոլոր դիրքերը յատկացուցած՝ հայրենիքի հարազատ զաւակներուն:

ՍԵԴՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՀԱՒԱՔՈՅԹ ՄԸ Ի ՊԱՏԻՒ ՕՇԱԿԱՆԻ

— o —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Զուարթնոցի խմբագրութեան բաժին էր ինկած ներկայացնել «Օշական քննադատը»:

Հրանդ Բաղտեան — « Օշական հէքիաթագրին, թատերագրին, վիպագրին, մատենագրին, քննադատին համադրութեամբը կ'ունենանք՝ Օշական վերանորոգիչը: Արդարեւ ան իր ժխտողի, հարթողի դժուարահաճ կեցուածքովը մաքրակրօն արուեստին ճաշակը պարտադրեց մեզի: Չափազանցած չենք ըլլար, եթէ ըսենք թէ, ժամանակակից երիտասարդ գրականութեան մէջ ստեղծագործական արժէքներ կը ճչուին Օշականեան չափանիշերով: Իր քննադատական երկերը, Միսաք Մեծարենց, Ռուբէն Զարդարեան, Զապէլ Եսայեան, Յովհ. Թումանեան, Եղիշէ Չարենց բոլորն ալ առկուն, լայն գեղումով մը երկնուած այլախօսութիւններ են: Օշական կը նոյնանայ հեղինակներուն հետ, ուրիշ սրտէ մը ծնունդ առած ստեղծագործական թափը կ'անցընէ իր կերպարանափոխող յուզումներուն մէջէն եւ փոխանակ ուսուցանելու՝ կը սկսի թելադրել, քննադատական երկը սեփական զօրով պարուրել, մէկ բառով՝ վերստին ստեղծագործել: Հաղորդական ջերմութիւն մը զննող, ամէն մանրամասնութիւններ անեղող աչքը: Իր երկերը կարդալէ վերջ կ'ըսենք մենք մեզի — զարմանալի բան կարդացած էի՝ սակայն չէի փնտռած »:

Կեանք եւ Արուեստի խմբագիր Օհիբ ունէր « Օշականի ոճն ու լեզուն, ինքնուրոյն տարրը անոր գործերուն »:

Միհրան Պարսամեան — « Եթէ բանաստեղծութեան մը գոյութիւնը կը հաստատուի իր չափածոյ հանգամանքին մէջ, անշուշտ թէ Օշական չէ արտադրած նման երկեր, բայց եթէ ընդունինք թէ արձակն ալ իր դաշնաւոր գնացքով բանաստեղծութիւն մըն է, այդ պարագային պիտի ըսենք թէ Օշական բանաստեղծ մըն է եւ ամէնէն արժէքաւորներէն: (Հոս կը կարդայ Օշականի գիտաղաշտ էջերէն մին): Օշականի համար կ'ըսուի թէ լեզուն խրթին է, անհասկնալի: Պատճառը թերեւս նախադասութիւններու կազմութեան զարտուղութիւնն է: Չի հըպատակիր քերականական ընդունուած կանոններուն, սակայն առով հանդերձ ստեղծած է զուտ օշականեան լեզու մը որ ինքզինք փնտռել ու պարտադրել կուտայ: (Դարձեալ ընթերցում՝ Օշականի մէկ արձակէն):

Վէմի կողմէ խօսեցաւ Ս. Վրացեան, տալով տպաւորութիւններ Օշականի գրականութեան մասին:

Սիմոն Վրացեան — « Օշականի գրականութիւնը իր քնարական եւ որակական մեծութեամբ կրնամ բաղդատել միայն Րաֆֆիին հետ: Այս վերջինն ալ իր գործը ամբողջ հայ զանգուածը կ'ընդգրկէ: Իր երկերուն թիւը այնքան մեծ է, այնքան ծաւալուն որ կը նմանի գիւղական այն շատ խոշոր սեւ հացերուն, որ մէկ անհատ չի կրնար ուտել, պէտք է զայն մասերու բաժնել, այսինքն Օշականի գրականութիւնը չերթ առ չերթ ճաշակել ու վա՛յ անոր ստամոքսներուն... Առաջին ընթերցումով անպայման թէ Օշականի ոճը խրտչեցնող չէչ մը ունի, բայց համբերատար ընթերցումներով կարելի է դժուարութիւնները հարթել ու ստոյգաբար թաղուիլ հոն թաղնուած գեղեցկութիւններուն մէջ: Բացառիկ է նոյնպէս Օշականի քննադատելու կերպը: Հեղինակները կուտայ իրենց ամբողջ ներքին կառուցուածքովը եւ շատ ինքնուրոյն տեսակէտներով, որոնց հետ կրնամ համակարծիք չըլլալ եւ կամ դարձեալ անոնց հետ վիճիլ, սակայն այս կէտը իսկ չէ՞ մատներ թէ ինչքան բացառիկ տաղանդ մը ունինք մեր առջեւ: Եզրակացնելով պէտք է ըսեմ թէ Օշական արտակարգ երեւոյթ մըն է Հայոց գրականութեան մէջ եւ բոլորովին առանձնայատուկ »:

Արշակ Չամալեան — « Սիրելի Օշական, ինքդ պարզ եւ համեստ մարդ, բայց ուսկի՞ց դուրս կը բերես այդքան բարդութիւններ. Ըսածէ՝ քիչ մը մեզի... Զօնինք Վրացեանի ակնարկած կարծր ստամոքսները, սեւ գիւղացիի հացը մարսելու համար... բաւ է ցարդ տուած դարձդարձիկ մութ էջերդ, քիչ մըն ալ մեր տկար ստամոքսներուն համար արտադրէ... Մեծարենցը կը սիրեմ, բայց Ձարիֆեանը ա'լ աւելի: Կէօթէն կ'մրոչինեմ, բայց Հանրի Հայնէն՝ ա'լ աւելի. ուրեմն իմ կարծիքովս պարզ գրականութիւն, պարզ ոճ եւ արուեստ՝ ամէն բանէ գերիվեր »:

Խօսողներուն շարքը աւարտած ըլլալով, Նախագահ պ. Ա. Ջօպանեան վերջին խօսքը տուաւ օրուան հիւրին, որ ծայրայեղ յուզումի մը տակ հազիւ կրցաւ ըսել —

Յ. Օշական — «Ինծմէ դուրս ապրեցայ այսօր: Կայի՝ ու չկայի: Ըսուածները անձիս միջոցաւ փառաբանանքն էին հայ գրականութեան: Ամէն գովեստ՝ անոր համար: Մթնոլորտը որ ստեղծուած է այստեղ, ցարդ չեմ ունեցած, ու ասկէ վերջ դժուար թէ անգամ մըն ալ ապրիմ: Հոս կողքիս է օրուան նախագահը, որուն գործին հանդէպ հիացում ունեցած եմ: Պատանեկան օրերուն մտքիս պատուանդանը բացողներէն: Ու փոխադարձ մօտս կը տեսնեմ երիտասարդ դէմքեր՝ որոնց այս անգամ ալ ինծի վիճակուեցաւ մտքերու թռիչք պարգեւել: Մէկ երկու սերունդ երբ չըթօթափուած կը տեսնեմ քովս, ու անոնց համակրութիւնը անձիս ու գործիս հանդէպ, չեմ կրնար զսպել ինքզինքս, յայտնելու շընորհակալութիւններէ աւելի բան մը, քանի որ, ո՛վ գիտէ, դուցէ անգամ մըն ալ չկարենամ տեսնել ձեզ... Ուրախ եմ դարձեալ, շուրջս տեսնելով զանազան հոսանքներու պատկառելի անձնաւորութիւններ, որոնք շնորհիւ արուեստի իրարու մօտենալ գիտեն: Շնորհակալութիւն եւ հայրենակիցներուս, որոնց զուրգուրանքը միշտ մէջս պիտի ապրեցնեմ, շնորհակալութիւններս նախագահին, խօսողներուդ եւ ամէնուդ »:

Պ. Ա. Ջօպանեան իր փակման խօսքով յայտնեց թէ, թէյասեղանին մասնակցութեան համար գանձուած գումարին յաւելեալ մասովը, պ. Օշականին ինքնահոս գրիչ մը կը նուիրուի, ու ասիկա իբրեւ յիշատակ՝ բոլոր ներկաներուն անունով:

Թէյասեղանին ընթացքին, գեղարուեստական բաժնին մէջ իրենց մասնակցութիւնը բերին Օր. Գոհ. Ղազ-ցութիւնը բերի Օր. Գոհարիկ Ղազարեան (դաշնակ), պ. Ա. Թէշնէտ (երգ), Օր. Ա. Առաքելեան (երգ) եւ Վ. Թաթուլ (Օշականի անտիպ մէկ թատրգութենէն էջի մը արտասանութեամբ): Իսկ երգիչ եւ երգչուհիները դաշնակով կ'ընկերակցէին Պէտժէ եւ Օր. Ավանէսեան:

Հ. Բ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻՇՏ ՆՈՅՆ ԿԵՂԾԻՔԸ

« Հայրենիք » հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականին մէջ (1 հոկտ.).

— « Անգլիերէն լեզուով Նիւ Եորքի մէջ հրատարակուող Youth շաբաթաթերթը, որ ինքնակոչ կերպով իր զինքը կը ներկայացնէ իբր « Ամերիկայի հայ երիտասարդութեան » օրկանը, բայց իրականին մէջ համայնավար հայ երիտասարդներու օրգանն է միայն, չափազանց յատկանշական խոստովանութիւն մը կ'ընէ, սեպտեմբեր 23-ի իր թիւին մէջ կը հաղորդէ, թէ Հօկը եւ Պետական կոչուած Կարմիր Ձայլը խոստացած առաջիկայ տարուան ընթացքին վճարել իրեն 1500 տոլար. Ասկէ զատ համայնավար հայ երիտասարդները իրենց կազմակերպութեան մասնաճիւղերու միջոցով «Youth»ի հրատարակութեան համար պիտի հաւաքեն 15 տոլար մը եւս եւ, եթէ կարելի է, նաեւ աւելի:

Այս խոստովանութիւնը ուշագրաւ երկու տեսակէտով —

Նախ եւ առաջ՝ ան անգամ մը եւս կը հաստատէ մեր բազմիցս պաշտպանած այն միտքը, թէ Հօկը եւ Պետական կոչուած Կարմիր Ձայլը բացած են ոչ թէ Հայաստանի օգնութեան գործով, այլ բոլշեւիկեան պրոպագանդով Ամերիկայի մէջ, եւ թէ Հայաստանի օգնութեան անունով խարդախաբար հաւաքած դրամները ոչ թէ Հայաստան կը ղրկեն, այլ կը վատնեն այստեղ, բոլշեւիկեան պրոպագանդի համար կամ բոլշեւիկեան գործակալներու ապրուստին վրայ:

Երկրորդ՝ յիշեալ խոստովանութիւնը ցոյց կուտայ, որ «Youth» կոչուած անգլիերէն չորս էջնոց փոքրիկ թերթը այնքան քիչ է տարածուած, որ չի կրնար իր բաժանորդներէն առած գումարով ինքզինքը պահել, այլ ստիպուած է իր գոյութիւնը քաշել համայնավար կազմակերպութեան բացառիկ նուիրատուութիւններով:

Այս իրողութեան իմաստը լման ըմբռնելու համար, աւելորդ չէ համեմատութիւն մը ընել մեր «Հայրենիք Ուիքլի»ին հետ: «Հայրենիք Ուիքլի» հակառակ անոր որ համայնավար «Youth»ի կրկնակ ծաւալն ունի, (ոչ թէ չորս, այլ ութ էջ), կը հրատարակուի առանց որեւէ բեռ ըլլալու Դաշնակցութեան կամ զինքը հրատարակող կազմակերպութեան վրայ եւ իր գոյութեան առաջին տարիէն իսկ միշտ կը ծածկէ իր ծախքերը իր բաժանորդներէն առացած գումարով:

Կասկած չկայ, որ եթէ « Hairenik Weekly »ի կէսն եղող համայնավար « Youth »ը «Հայրենիք Ուիքլի»ի կէսին չափ բաժանորդ ունենար, պիտի կարենար դիւրութեամբ գոցել իր ծախքերը եւ չպիտի հարկադրուէր...

«ԲԱԳԻՆ»Ի ՄՐՑՈՅԹ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

>>>> • <<<<

— « Եթէ իրաւ, իրաւ վերադառնայ... » — ճակատի խորշոմները կը շատնային ու կը փայլէին, ու իր կնոջը նայած ատեն, բան մը կը խնդրէր անկէ, բառ մը... երբեմն ալ, բառական էին անոր աչքերը: Լռութեամբ նայած ատեն, անոնք լուսաւոր էին այն հեռակարներուն պէս, որոնց որքան նայիս՝ նոյնքան լոյս կուտան, ու կը տեսնես անոնց գեղեցկութիւնը:

Այս նամակները շատ բան ըսել կուտային իրեն, կը մտածէր, ու կը հառաչէր տեսակ մը լռութիւնով, ու կ'ըսէր, « ինչո՞ւ չի վերադառնար ուրեմն... » ու երբ կը նայէր երկինքին, բան մը կը խնդրէր արեւէն, աչքերը կը խորասուզուէին անհունութեան մէջ...

Երբ թռչուն մը կ'անցնէր երկինքէն, իրենց կարօտը կը փոթորկէր յանկարծ առանց խորունկ շարժումներու մէջ, ու բան մը կը փնտռէին հոն.

Ու իրենց տղան մեկնած օրէն ի վեր, խօսելու, իրենց վիշտը դուրս թափելու տեղ, լռութեան տեղ մըն էր փորուած իրենց ներսը, ու ամէն օր կը խորանար, անդադար կը մեծնար ան:

Իրենց սրտէն շատ բան կար այս լռութեան խորը: Ու երբ նայեցան իրենց աղջկանը, նոր բան մը տեսան անոր գեղեցկութեան մէջ:

Իրենց բացակայ տղան յիշեցին: Հեռուն էր ան:

X

Պայծառ ու քաղցր է մեր երկինքին արեւը: Երբեմն կը նմանի վազող ջուրի, իր մաքրութիւնը հողին բերելը կը պատրաստէ.

Ո՛րչափ փայլուն է մեր երկինքին արեւը: Ան քաղցրութիւնը ունի փըրփրուն գինիներուն:

Ու ամէն դի, ամէն դի էին ձայները: Երկրագործին օրն էր այդ օրը, ու չորս դիէն, անկիւններէն հեռաւոր, կուգային ձայները, կը խառնուէին իրարու:

Չորս դին նայեցաւ Համբար:

Պարտէզներուն մէջ դրացի տղաքը, իր բոլոր դրացիները, ծերերը երիտասարդներուն քով, կ'աշխատէին, ու աղօթքի պէս՝ կը խառնուէր անոնց ձայնը առեն առեն արեւին:

« Ինչ դժուարին բան է հայր ըլլալը, ով իմ Աստուածս, խնդալով ու երգելով կ'աշխատին, մինչեւ Մանուկենց Համբարը ու ըսաւ, աշխատութիւնը պէտք է այսպէս ըլլայ: Խնդալով է որ կրնաս սրտէդ երգել, ու խնդալու համար ալ, տղաքդ շուրջդ ունենալու ես, մեր դրացիներուն պէս: Նայէ, մէկը երգած ատենը՝ միւսը կը պարէ: Առանկ միայն աշխատութեան համը հոտը կ'ելլէ: Աշխատութիւն բառին պէտք է այսպէս ըլլայ: Պէտք է ամէն բան սրտիդ մէջ ինքնիրմով ծնի »:

Ու Մանուկենց Համբարը միշտ իր տղուն կը սպասէր: Ու ամէն անգամ երբ կը նայէր դրացի պարտէզներուն, « տուն մը իր տղաքներով կը լեցնայ, կ'ըսէր», ու քիչ մը աւելի կը ծռէր հողին: Ցեռայ, «ամուսին հայրեր», կը կրկնէր, մարդ երբ առանկ տղաքներ ունենայ, ի՞նչ է որ աշխատասութիւնը, որքան աշխարհը, նոյնքան սիրտդ կը բացուի: » Ու որչափ տաք ըլլար արեւը, բառ չէր հաներ բերնէն, ու մազոտ կուրծքը բացբաց ու քրտինքի մէջ, մէջքը ծռած հողին, կ'աշխատէր: Տեսակ մը կիրքով կ'աշխատէին, ու երբեմն « բան մը երգէ, Շողիկ, կ'ըսէր իր աղջկանը, ու, աղուոր ձայնով երգէ, » կը կրկնէր, յետոյ կը նայէր լռութեամբ:

Կարծես, արեւով լեցուն պտուղ մը խածած, այս երգը կը տաքցնէր իր կոկորդը ու կը գինովցնէր:

Նուիրական ձայն հօր մը համար:

Առտուընէ ի վեր, դաշտը ու լեռները բռնած էին բոլոր ձայները:

Երգի սարսուռ ամէն դի: Ու թեթեւ հով մը կը խառնուէր անոնց:

Ուրախութիւնը՝ երգի կը նմանի բաց երկինքին տակ: Բոլոր սիրտերը անոր հոտումը ունին: Անոնք, լեռներու երգերովը բացուած, աշխատութիւնը կը նմանի երգի:

Ու լեռներուն ու դաշտերուն մէջ, ու խորերը անտառներուն, չես գիտեր, ո՞ւր տեղէն կուգայ յանկարծ ձայնի մը թրթռումը, ու դաշտը անկողնին մէջ իր ծովցած, լեռները իրենց ամբողջ կատարով, ու իրենց խորութեան մէջ՝ անտառները, կը դառնան խորհուրդի մը պատկերը:

Ու յանկարծ, սրտերուն դպող երգի մը ձայնը լսուեցաւ:

Հովի մը թռի՛չքը մեղմօրօր, ճըռուողինը թռչո՞ւնի մը, թէ ոչ նուագարանի մը ձայնը. Երկինքէն բան մը կար անոր մէջ, ու չես գիտեր, ի՛նչպէս սկսաւ, ու տիրեց բոլոր ձայներուն:

Ո՞ր տեղէն կուգար ան: Աստիճան աստիճան կը բարձրանար ու կ'իջնէր միեւնոյն չափով, միեւնոյն յատակութեամբ: Մէկը կար դաշտին մէջ, ու բանի մը կը կանչէր:

Հովով ծեծուած ջուրերուն պէս, այս երգը կ'անուշնար, կ'անուշնար:

Մէկ պարտէզէն միւսը, ամէն դի, աշխատաւորները, պահ մը դադրած իրենց աշխատութենէն, կը նային իրարու:

Դարձեալ ամէն դի էր ձայնը:

Ու կը նային միջոցին: Արեւով պայպայծուն հորիզոն մը: Հոդ, այս երգը զուարթ, զուարթ, զուարթ, պար մըն է ձայնի: Ու ձայները կը պարեն: Ձայները, կ'օրօրուին լոյսերուն հետ: Ձայները կը թրթռան — Ալէլուիա, ալէլուիա:

Սրտերուն խորն է եղած գործաւորներուն երգը: Կը քաղցրանան սիրտերը:

Տեսարանը փոխուած է պարտէզներուն:

Իր կնոջը ու տղուն նայելով, « որչափ անուշ է այս երգը », ըսաւ Մակարենց Սերգոն. Անոր արթնցուցած երազը՝ յուզում մըն էր՝ որ ուրիշ բանի մը տեղ կուտար: Գինովցնող այս յուզումը, եւ ուրախ ուրախ իրենց լսելու ու խնդալու փափաք մը ունէին, կ'ուզէին իրենք ալ բան մը ըսել.

— « Սիրահար մը ըլլալու է», ըսաւ մէկալ կողմէն՝ Մանուկենց Համբարը, ու նայեցաւ իր կնոջ:

— « Այո, սիրահարի պէս կ'երգէ » պատասխանեց իր կինը:

Համբար իր կնոջը աչքերուն նայեցաւ, անոնք լեցուն լոյսով, երիտասարդ օրերու փայլունութիւնը ունէին: Ու երկուքն ալ, ինքնաբերաբար նայեցան ձայնին կողմը: Կարծես ամբողջ քաղաքը ու բոլոր գիւղացիները պարտէզներուն մէջն էին այդ օր

(Շար.)

(11)

Հայաստանի շինարարական ձեռնարկներուն յատկացուած դրամները վատնել իր հրատարակութեան համար։

Ինչպէս ամէն տեղ, այնպէս ալ հոս Ամերիկայի մէջ, համայնավարներու գործունէութիւնը հիմնուած է կեղծիքի եւ խաբեբայութեան վրայ։

Զանազան անուններով անոնք ըստեղծած են կազմակերպութիւններ, որոնք իրականին մէջ ուրիշ նպատակներ չեն հետապնդեր բայց եթէ համայնավար քարոզչութիւն ու դաւադրութիւն.

Անոնք կը կեղծեն, երբ կ'ըսեն, թէ Հօկը համայնավար կազմակերպութիւն չէ եւ երբ թէ կոչուած է միայն Հայաստանի շինարարութեան ծառայելու։ Կը կեղծեն, երբ Պետական կոչուած Կարմիր Խաչը իբր ոչ-համայնավարական եւ Հայաստանին նըւիրուած կը յայտարարեն։ Կը կեղծեն, երբ «Ամերիկայի հայ երիտասարդութիւն» կազմակերպութեան կեղծ անուններով իբր թէ ոչ-համայնավարական թերթ կը հրատարակեն։

Արեւի լոյսի պէս պարզ եւ անհերքելի է որ այդ բոլոր կազմակերպութիւններն ալ ծպտեալ համայնավարական բջիջներ են եւ զանազան անուններ են առած իրենց վրայ կամ զանազան ոչ-համայնավարական նըպատակներ են դրած իրենց ճակտին վրայ որպէսզի աւելի դիւրութեամբ կարենան մոլորեցնել, խաբել միամիտները, որպէսզի աւելի դիւրութեամբ կարենան շահագործել զանգուածներու զգացումները եւ անոնցմէ դրամ կորզել իրենց բոլշեւիկեան պրոպականդին համար։

Տարիներ պէտք էին, որպէսզի մեր հին սերունդը վերջապէս հասկնար Հօկի եւ «Պետական Կարմիր Խաչ» կոչուածի ինչ պտուղ ըլլալը, անոնցմէ բոլորովին երես դարձնելու համար։ Ինչպէս կ'երեւի այժմ, մեր նոր սերունդը աւելի ուշիմ է եւ շատ աւելի կարճ ժամանակի մը մէջ հասկցած է որ «Ամերիկայի հայ երիտասարդութիւն» կոչուածը կամ անոր Youth թերթը համայնավար թակարդ մըն է, ասոր երեւ է փարձուցած անիկէ՝ 3000 տոլարի բացի մը առջեւ գնելով համայնավարները»։

ԾԻԾԱՂ

Հին փաշաներէն մէկը բարեկամ մը ունէր. Այդ բարեկամը ամէն օր փաշային տունը կ'երթար եւ ժամերով կը նստէր։

Օր մը, երբ պատուհանը կեցած դուրսը կը դիտէր փաշան, կը նշմարէ հեռուէն որ բարեկամը կուգայ։ Իսկոյն կը կանչէ ծառան եւ կը պատուիրէ.

— Ո եւ է մէկը եթէ գայ, ըսէ որ փաշան տունը չէ։

Քիչ վերջ կը հասնի փաշային բարեկամը, որ հեռուէն նշմարած էր պատուհանին առջեւ կանգնած գլուխը։ Դուռը կը զարնուի եւ ծառան դուրս կ'ելլէ.

— Փաշան տունը չէ, եթէ ըսելիք մը ունիք հաճեցէք յայտնել որ իրեն հաղորդեմ։

— Շատ լաւ, կ'ըսէ բարեկամը, խօսէ փաշային որ անգամ մըն ալ փողոց ելած ատեն գլուխը տունը թող չմոռնայ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ

—o—

«Խորհ. Հայաստան» կը հրատարակէ հետեւեալ նկարագրականը. — Երբ կը մտնես Զանգիի ձորը, այն մասին մէջ ուր դէմդ կը բարձրանայ նշանաւոր Միհեանակաբերը, դէպի Քանաքեռ-կոսակայան երկարող խճուղիէն ճամբայ մը կը բաժնուի եւ ոլորապտոյտ կ'իջնէ վար, ու կը վերջանայ կամարակապ անցքի մը առջեւ։

Առաջ այդտեղ լքուած եւ անխնամ պարտէզ մը կար, որուն խորը պատսպարուած էր խեղճուկ ճաշարան մը, որ անցորդները կը հրապուրէր ծառերու շուքով եւ աղտոտ սեղանով մը, ուր կը լողային քանի մը ձուկեր։

Այժմ կը մտնես կամարակապ անցքէն ներս ու կը մնաս զարմացած։ Դէմդ կը փռուի հրաշալի ստուերախիտ պուրակ մը իր կանոնաւոր ու մաքուր ծառուղիներով, գեղեցիկ արձաններով ու քանդակներով, հոյակապ շատրուաններով, որոնց ջրաշիթները կը շողշողան արեւի տակ եւ անհամար ծիածաններ կը շինեն։ Ծառերուն կատարներէն կ'աղմկեն բարձրախօսները, որոնք չեն երեւնար սաղարթներուն մէջէն։ Ինքզինքդ կը զգաս հէքեաթային պարտէզի մը մէջ, ուր ծառերը կը խօսին մարդկային լեզուով եւ իրարու հետ զրոյց կ'ընեն սրինգի եւ ջութակի ձայներով։

Սակայն հոս գործ չունի հէքեաթը։ Այդ հիանալի պարտէզը կը պատկանի մայրաքաղաքի բազմահազար դպրոցականներուն եւ պատանիներուն,— անոնց հանգստեան տեղն է։ Նկարագեղ բնութեան, զով ու մաքուր օդին մէջ, Զանգիի պաղ ջուրերու ափին, ընկերվարական Երեւանի փոքրիկ քաղաքացիները եւ ապագայ ճարտարապետները այստեղ հրաժեշտ կուտան փողոցներու փոշիին եւ բակերու աղտեղութեանց։

Այստեղ ամէն շատրուան, իւրաքանչիւր արձան շինուած է այնպէս, որ ամէն ինչ գրաւէ պատանիին հետաքրքրութիւնը։ Այս կամ այն կողմ՝ երկրին վարիչներուն կիսանդրիները։ Ցածոյ նկարներ կենդանական աշխարհէն։

Ահա հոյակապ շատրուան մը, որու եզերքը դիրք գրաւած են վիթխարի գորտեր, անոնց բերաններէն վեր կը ցայտեն ջրաշիթները։ Կեդրոնը պատանի մարզիկները շուրջպար են բռնած կոկորդիլոսին բոլորտիքը, որ կատղած՝ բացեր է երախը եւ ջուր կը ցայտեցնէ։ Անդին քարակերտ արջ մը կը խաղայ իր ձագերուն հետ։ Անկիւններ թէնիսի եւ այլ զբօսախաղերու։ Ճաշասենեակներ, ընթերցարան։

Ու մանկական երկաթուղին։

Լայն սանդուխէ մը կ'իջնես վար։ Բարձրանիստ դարաստանի մը վրայ, ծաղիկներով շրջապատուած պատուանդանի մը գլուխը՝ անխուսափելի Ստալինը։ Ու քիչ վար՝ կայարանը, գեղեցիկ շէնք մը իր բազմաթիւ սենեակներով, միջանցքներով եւ լուսաւոր գաւիթներով։

Սպասման սրահին կեդրոնը կանգնած են պատանի Ստալինի արձանը, որուն շուրջ ճամբորդ պատանեկութիւնը կը սպասէ շոգեկառքի։ Քարափին վրայ կը պտըտի 14 տարեկան կայարանապետը՝ կարմիր գլխարկով եւ շոգեկառքի պաշտօնեայի համազգեստով։ Հեռագրական սենեակէն կը լսուի հեռախօսին զանգը։ Պատանի հեռագրիչը, նոյնպէս համազգեստաւոր, մօտիկ կ'ըսէ։ Եւ ահա կը հնչէ պնդոցը քարափին վրայ, բարձրախօսը կը յայտարարէ թէ շոգեկառքը ճամբայ ելած է առաջին կայարանէն։

Ճամբորդները կը խռնուին, բայց կայարանի պատանի պաշտօնէութիւնը կարգի կը դնէ զանոնք։ Այլեւս ոչ խուճապ, ոչ հրմշտուք։ Կը լսուի մօտեցող շոգեկառքին սուլոցը, որ արձագանգ կուտայ ձորին մէջ։ Քիչ վերջ վայրաշարժը հեւալով կը մտնէ կայարան։ Կառախումբերը կը պարպուին եւ առաջին զանգէն վերջ նոր ճամբորդներ տեղ կը գրաւեն կառախումբերուն մէջ։

Վայրաշարժէն կ'իջնէ նաեւ Սերոբեան, 14 տարեկան պատանի մեքենավարը։ Ենիկ Լէնինականցի այս պատանին, որ անդամ է արհեստի (պայքարի) կազմակերպութեան, շատ կուզէր մեքենավար դառնալ շոգեկառքի վրայ, ճամբորդել երկէր երկիր։ Այժմ իրականացած է իր երազը, դպրոցի իր դասերէն դուրս՝ հետեւեցաւ մեքենավարութեան մասնաւոր դասընթացքին ու այժմ կարող մեքենավար մըն է, ինչն է որ կը վարէ պատանիներու շոգեկառքը եւ կը փոխադրէ հարիւրաւոր երեխաներ։ Այս անգամ զինք կը փոխարինէ մեքենավար Անտո Պօղոսեանը, նոյնպէս պատանի։ Կը հնչէ երկրորդ զանգը, փոքրիկ կայարանապետը կը սուլէ եւ շոգեկառքը ճամբայ կ'ելլէ, կը սողայ ձորն ի վար։ Պատանի ճամբորդները կը հիանան ձորի գեղեցիկ տեսարաններուն վրայ, ուրախութեան կանչեր կ'արձակեն։ Շոգեկառքը կը սուրայ կայարանէ կայարան, մինչեւ մէկուկէս քիլոմեթր։ Ցառաջիկային այս գիծը պիտի երկարի աւելի հեռու, պիտի անցնի Զանգիի կամուրջը, հնաւոր գեղեցկութիւններու առաջնորդելով պատանեկութիւնը, որ միաժամանակ կ'ուսումնասիրէ շոգեկառքով փոխադրութեան պայմանները։

ԹԱՆԿԱՐԺԷՔ ԳԱՆՁ

Դիլիջանի շրջանի Դող գիւղի մշակներէն Ա. Սարգսեան ԺԳ. դարուն կառուցուած Գէորգ անունով նոյն գիւղին մէջ գտնուած յիշատակարաններէն 15 մեթր դէպի հիւսիս երեւան հանեց 3 հատ բիւզանդական ոսկեդրամ։ Գիւղացիները նոր պեղումներ կատարելով գտան 17 հատ նոյն ձեւի ոսկեդրամներ։ Երեւանի Պատմութեան Թանգարանի վարչութիւնը եւս շարունակելով պեղումները, գտաւ 13 հատ ոսկեդրամ։

Այս դրամներէն 26ը կը պատկանին Բիւզանդիոնի Կոստանդին ԺԳ. կայսեր (1059 — 1067), 7ը՝ Թեմաթէս, Եւդոկիա, Միքայէլ, Կոստանդին եւ Անդրոնիկ կայսրերուն (1067) — 1070)։ Դրամները պահուած էին կարմրագոյն գեղեցիկ հողամանի մէջ։ Անկէ առաջ ալ այս գիւղէն հարիւրներով ոսկեդրամ գտնուած է։ Ցաւշարժաններու արձանագրութիւնէն կը հասկցուի որ ԺԲ. — ԺԳ. դարերուն, մոնկոլական արշաւանքին հետեւանքով մեծ քանակութեամբ բիւզանդական ոսկեդրամ բերուած է այդ կողմերը, ինչ որ ցոյց կուտայ թէ արեւելեան Հայաստանը առեւտրական աշխոյժ կապ մը հաստատած էր Բիւզանդիոնի հետ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՕԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի 10 Հոկտեմբեր Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբը ախոյենական երկրորդ մրցումը կատարեց իր դաշտակարգի, U. S. Leverierի խումբին դէմ յաղթեց 4 — 1ով։ Մրցումը տեղի կ'ունենար հակառակորդ խումբին դաշտին վրայ, որով յաղթութիւնը մեծ անակնկալ մը եղաւ։ Այս տարի Հ. Մ. Ը. Մ.ի խումբը աւելի զօրաւոր քան նախորդ տարիները, սակայն հակառակորդն ալ նուազ զօրաւոր չէր։

Մեր տղաքը դաշտ իջան, յաղթելու կատարեալ վճռականութեամբ։ Հակառակ ֆրանսական խումբին սկզբնական արագ խաղարկութեան, մերիները քանի մը վայրկեան իրար անցնելէ վերջ, ինքնամփոփուեցան եւ ի վերջոյ տիրապետեցին, յաղթանակ տանելով հայ ու օտար հանդիսատեսներու բուռն ծափերուն տակ։

Ինչպէս ըսինք Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը խաղացին յաղթելու վճռականութեամբ, սակայն իրենց եռանդուն խաղարկութեան ընթացքին ունեցան քանի մը սխալներ։ Ամէնէն վտանգաւորն է անհատական խաղարկութիւնը որ դժբախտաբար, ժառանգական հիւանդութեան մը պէս, սկսելով Պօլիսէն, կը տեւէ մինչեւ այսօր, հայկական բոլոր խումբերուն շատ մը խաղացողներուն վրայ։ Հ. Մ. Ը. Մ.ի տղաքը պէտք է սրբագրեն այս թերութիւնը, մանաւանդ երբ իրենց վիճակուած է մրցիլ կիրակի 17 Հոկտեմբերին, իրենցմէ երկու կարգ բարձր եւ չափազանց զօրաւոր S. O. P. L. M.ի խումբին դէմ Փօռմանի բաժակի մրցումին։ Թէեւ միաժամանակ յաղթութիւն յուսալ այս մրցումէն, սակայն եթէ մեր տղաքը խաղան այնպէս ինչպէս խաղացին անցեալ կիրակի, եւ աւելի ներդաշնակ խաղարկութեամբ, կրնան ուրախալի անակնկալ մը շահիլ։

Կիրակի օրուան մրցումին մէջ, խումբը ամբողջութեամբ շնորհաւորելի է, մանաւանդ Տէր-Գրիգորեանը, Մրճոյեանը, Թէքէեանը, Քէշիշեանը, Մալխասեանը եւ Վարդանեանը։ Նոյն օրը Հ. Մ. Ը. Մ.ի Բ. խումբը հաւասար մնաց O. M.ին հետ, Գ. խումբը պարտուեցաւ St. Henri Sportին։ Ժիւնիօռ խումբը յաղթուեցաւ St. Lotpէն, իսկ փոքրերու խումբը յաղթեց S. C. M. փոքրերու խումբին։ Ընդհանուր առմամբ, արգիւնաւոր կիրակի մը եղաւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի համար։

Վ. Քիւփէլեան

ԾԻԾԱՂ

Կծծի հարուստի մը դուռը զարկած է մուրացիկ մը։ Հարուստը, մուրացիկը տեսնելուն պէս, իր մօտ կանչած է սպասաւորը եւ ըսած անոր.

— Ճաշարարապետին ըսէ, ան ալ քէհեային թող ըսէ, քէհեան ալ այվազին թող պատուիրէ, այվազն ալ դռնապանին թող հրամայէ, դռնապանն ալ այս մուրացիկին «Աստուած տայ» թող ըսէ։

Մուրացիկը, որ լսած էր հարուստին այդ խօսքերը, ձեռքերը բացած եւ վեր բարձրացուցած կ'ըսէ.

— Աման Աստուած իմ, դուն Գաբրիէլ հրեշտակապետին հրամայէ, ան ալ Իսրայէլին թող ըսէ, Իսրայէլն ալ Միքայէլին, Միքայէլն ալ Ազրիէլին որ գալով այս մարդուն հոգին առնէ։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

>>>> • <<<<

Այս պատրաստութեանց ըստ բաւականի զարգանալ ու Կոմիտէի կողմէ տրուած պայմանաժամին մօտենալը տեսնելով, Թէհլիրեանի սիրտը յուզումով կը տրոփէր։ Կը վախնար որ իր ստանձնած ծանր եւ պատասխանատու գործը չկարենար գլուխ հանել։ Օրէ օր Պերլինի ճոխ կեանքն ու զուարճութիւնները կը խլէին իր քաջութիւնն ու յանդգնութիւնը։ Եթէ Կոմիտէի սաստիկ ազդարարութիւններ, ընկերներուն զգուշութիւնները եւ գեղեցիկն Մայրօվայի դիւթիչ հրապոյրները չըլլային, այդ դաւաճան սարդուն բոյն ո եւ է յանդգնութիւն պիտի չմնար։

X

Թէհլիրեան իր ժամանակին մեծ մասը յատկացուցած էր դիմացի շէնքին մէջ նստող Թալէաթի շարժումներուն հետապնդման։ Եւ ամէն անգամ որ անոր առանձին վիճակի մէջ փողոց ելլելը կը տեսնէր, կ'ըսէր ինքն իրեն.

— Ահա կ'երթայ. անմիջապէս երթամ ետեւէն եւ լմնցնեմ գործը։

Այս մտածումէն վերջ ձեռքը կ'երկարէր զէնքի չիչին, սակայն քիչ վերջ կը հրաժարէր դիտաւորութենէն։

— Դեռ պատրաստ չեմ, ընկերներս ալ պէտք է օգնեն. դոնէ մօտերը պէտք է ըլլան որ փախած ատենս ետեւէս գան եւ զիս ձերբակալել ուզողներուն արգիլեն։

Այս մտածումներու ծանր ճնշումին տակ, շատ տագնապալի ժամեր կ'անցընէր Թէհլիրեան եւ սենեակին մէջ մէկ վեր մէկ վար պտտելէ վերջ, գլխարկը կ'առնէր ձեռքը եւ նորէն կը գիտէր դիմացի տունը։

Օր մը նոյնիսկ, իր յուզումէն ու տագնապէն սենեակին ապակին կոտրած էր եւ վիրաւորած ձեռքը։ Այդ պատճառաւ օրերով ձեռքերը կապուած մնացած էին։

·

Թէհլիրեան իր մեղսակից Զաքարեանէն նոր լուրեր ստացաւ. Ժընեւի Յեղափոխական Կոմիտէն ծածկագիր հրահանգ մը ղրկելով կը յիշեցնէր Թէհլիրեանին տրուած պայմանաժամին լրանալու մօտ ըլլալը եւ կը թելադրէր շուտով գլուխ հանել ծրագիրը։

Զաքարեան այդ հրահանգը յանձնելով Թէհլիրեանին ըսաւ.

— Ի՞նչ պատասխանենք այս հրահանգին։

— Եթէ այս առտուան արկածը տեղի չունենար, վաղը անմիջապէս կը լրացնէի. բայց որքան ատեն ձեռքերս այսպէս կապուած մնան, չեմ կրնար համարձակիլ։ Եթէ ատրճանակս լաւ չկարենամ գործածել, մեր վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Հետեւաբար 3—4 օր ալ սպասենք։

— Բայց Կոմիտէի այսօրուան հրահանգին մէջ գրուած է նաեւ որ քու փախուստիդ համար նախատեսուած 10.000 մարքը պատրաստուած է եւ երբ որ ուզուի պիտի ղրկուի Պերլին։ Քանի որ դրամը Փարիզէն պիտի ղըրկուի, օրին պէտք է տեղեկացնենք։ Ի՞նչ ըսելիք ունիս, Թէհլիրեան.

— Ո եւ է ըսելիք չունիմ առայժմ. Երկու օր վերջ ձեզի կը տեղեկացնեմ վերջնական որոշումս։ Մինչեւ այդ ո եւ է պատասխան չտանք Կոմիտէի ծածկագիր հրահանգին։

Անկէ վերջ երեք ահռազդ «Ջէմիէթ»ճիները խոր մտածումներու մէջ մտան։ Իրենց երկար տարիներ տեւող դաւադրական, ոճրային եւ խռովարարական գործունէութեանց պատճառաւ ամբողջ հայ ազգն ու ժողովուրդը դժբախտութեանց առաջնորդող Հայ Յեղափոխական Կոմիտէները հայ ժողովուրդին համար նոր փորձութիւններ եւ նոր ցաւեր պատրաստելու իրենց աշխատանքները հետզհետէ կը սաստկացնէին։

Իթթիհատ Թէրաքքը կուսակցութիւնը Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ապրող օտար տարրերու մէջ ամէնէն առաջ Հայերու օգնութիւնը յուսաց։ Իթթիհատը, նոյն իսկ առոնն մը կարծեց որ Հայերու եւ Թուրքերու մէջ դարեր տեւող բարեկամական յարաբերութիւնները պիտի կրնայ վերականգնանցնել։ Անկասկած, օտար պետութեանց կողմէ պատրաստուած եւ ծրագրուած խաղերն ու էնթրիկները այդ յարաբերութիւնները թշնամական դարձուցած էին։ Բայց այդ վիճակէն օգտուողները միայն երազատեսները ու արկածախնդիրներն էին։

Հայ Յեղափոխական Կոմիտէներու այդ պառակտող քաղաքականութեան վնասակար եւ հայ ժողովուրդին համար աղէտալի ըլլալը շատ մը լուսամիտ Հայերու ծանօթ էր։ Հայ կոմիտէներու քանդող քաղաքականութեան դէմ էին նաեւ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ խաղաղ ապրող եւ երկրագործութեամբ ու արհեստներով զբաղող Հայերը։

Իթթիհատ Թէրաքքըն նկատի ունենալով այդ բոլորը, Հայ Կոմիտէներու մէջ ամէնէն ուժեղ եւ կանոնաւոր կազմակերպութիւն ունեցող Դաշնակցութեան հետ ուզեց համաձայնութեան գալ։

Դաշնակները յօժարեցան։ Իթթիհատ Թէրաքքըի հետ համաձայնութիւն կնքեցին։ Իթթիհատ Թէրաքքըն այդ համաձայնութեան մէջ մեծ զիջողութիւններ ցոյց տուաւ։ Թուրքիոյ Երեսփ. Ժողովին եւ Ծերակոյտին մէջ իրենց իրաւունքէն շատ աւելի աթոռներ յատկացուց Հայերու։

Խնդիրը ատով ալ չվերջացաւ։ Իթթիհատ Թէրաքքըն, ընդհանուր ներման հռչակումէն վերջ, Սուլթան Համիտի շրջանին ոճիրներ գործող կոմիտէներու տխուր գործունէութեանց հեղինակներու եւ շատ մը խռովարարներու երկիր վերադառնալ արտօնեց։ Անոնց կարգին արտօնեց նաեւ ռուս յեղափոխական Հայերու Թուրքիա մուտքը։

Դժբախտաբար, Իթթիհատ Թէրաքքըն որքան անկեղծ եղաւ Հայերու եւ Դաշնակներու հանդէպ, այս վերջիններն ալ այնքան կեղծաւոր եւ երկերես գտնուեցան Իթթիհատի եւ Թուրքիոյ հանդէպ։

Հայկական ազատագրութեան եւ անկախութեան երազով օրօրուող Դաշնակ Հայեր, օգտուելով Սահմանադրութեան շնորհած ազատութիւններէն, այդ անկախութիւնը իրականացնելու ետեւէ եղան եւ գործի լծուեցան։ (22)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

>>>> • <<<<

Այդ միջոցէն դատ, անցեալի մէջ կասկածելի համբաւ ունեցող հարուստներէն բացառիկ գումարներ պահանջել, ըստ Առիւծ Գեւոյի առութեան, «քիչ մը արիւն առնել այդ ըներաց»։

Ինքնակոչ աղա բէկերու հարցի շուրջ կարծիքներու տարբերութիւն չկար. Ամէնքն ալ համաձայն էին զանոնք հայ գիւղերէն դուրս քշելու, միայն ձեւի մասին տարակարծիք էին անոնք։

Որքան Առիւծ Գեւոն կը սիրէր բազմութեան առջեւ երկարապատում ճառեր խօսիլ, ժողովներու ընթացքին սակայն, ընդհանրապէս զուսպ՝ կը բաւականանար ցուցումներ ընելով։ Ինքնակոչ աղաներու մասին պարզ եւ յստակ էր անոր տեսակէտը։

— Էդ աղաներ, իմալ որ մեր տան բակի շուն, էն է փետր փարտեցիր, պոչը մէջ երկու ոտներաց վնկալով կը փախի մարագ։

Թահո՞ւ, էդ աղաներաց խափայաթ գիտնամ, զոռ որ եղնի, քէօչ ու պարխանով դուրս կուգան մեր գեղերաց։ Որ դուրս չեկլին, ըն վախտ գեղական գողտուկ կրակ կը տայ քէօշկերաց, պէչութիւն կ'անի։ Բան է թէ զոռպա աղա մը եղնի, գեղական չը կարայ իգա մարդու հախէն գալ, էդ խնդիրը կ'իյնայ վեր կոմիտէին։ Խոսր մասին չէ մենք հալպաթ ճար մը կը գըտնանք։

Անշուշտ բառ առ բառ ընդունուեցաւ Առիւծ Գեւոյի առաջարկութիւնը, թէեւ ոմանց համար շատ ալ հասկնալի չէր կոմիտէի անձկրքը։ Միայն Ապրօն ու Թոփալ Սամսեան դոհունակ ժպիտ մը փոխանակեցին իրարու հետ։

Դպրոցական հարցն ալ բաւարար լուծում մը ստացաւ ներկայացուցչական ժողովին մէջ։ Թէեւ երեք անձէ բաղկացած մարմին մըն ալ այդ գործը վարելու համար ստեղծուեցաւ, բայց գործի ամբողջ բեռը ծանրացաւ նախագահի վրայ, որ Առիւծ Գեւոն էր։ Որոշուեցաւ երեսուն տունէ աւելի բնակիչ ունեցող գիւղերու մէջ դպրոցներ բանալ։

Այս նպատակի իրագործումը քիչ մը շատ ինքնուրոյն ձեւով առաջ տարաւ մեր բարեկամը եւ պիտի խոստովանինք, որ անոր որդեգրած ձեւը յետոյ մեծ անախորժութիւններու պատճառ դարձաւ։ Այնտեղ ուր խօսքը բաւարար արդիւնք մը չէր տար, Առիւծ Գեւոն իր խօսքերու տրամաբանական արժէքը շեշտելու համար ծեծի օժանդակութեան կը դիմէր, որով դըպրոցական ծրագիրը աչնան բաւարար չափով իրականացաւ։ Խաստուրի դըպրոցը վերաբացուեցաւ, չորս գիւղերու մէջ ալ նոր դպրոցներ բացուեցան, որոնք երկար ժամանակէ ի վեր փակ կը մնային։

— Ծօ, աւանակներ, — մտրակը ճօճելով կը գոչէր Առիւծ Գեւոն, — մարդ եղէք, գիր կարդալ չիմացողը բոչա կ'եղնի. հէյ բոչայէն փուչս կ'եղնի՞

Նոր դպրոցներու բացման հետ նիւթական միջոցներ ստեղծելու ժառանգութիւնը ծանրացաւ Առիւծ Գեւոյի ուսերուն։ Ալաշկերտ հասնելէ վերջ, Առիւծ Գեւոն կանոնաւոր թղթակցութիւն կը պահէր Լեւոնի հետ։ Անոր խորհուրդին կը դիմէր տեղական եւ ընդհանուր բնոյթ կրող հարցերու լուծման ժամանակ։ Ապրօն գրագրի դեր կը կատարէր, թէեւ այդ պարագան մեր բարեկամի ցաւոտ կողմն էր ու կ'աշխատէր Ապրոյի դերը ուրիշներէն գաղտնի պահել։

Դպրոցները նիւթապէս ապահովելու մասին Առիւծ Գեւոյի հարցումին, երկար նամակով մը պատասխանած էր Լեւոնը, որուն կարծիքով գիւղական դպրոցներու նիւթական ապահովութեան լաւագոյն միջոցը, գիւղի համայնական արտեր ունենալն էր։

«Համայնական արտի» գաղափարը անըմբռնելի նորութիւն մըն էր ոչ միայն գիւղացիներու, այլեւ Առիւծ Գեւոյի համար։ Ռուսական մեծ յեղափոխութեան շրջանին կարգ մը պըրօշիւրներ կարդացած ըլլալով, Ապրօն տարտամ գաղափար մը ունէր այդ մասին։ Որքան ինք հասկցած էր, բացատրեց համայնական արտի նշանակութիւնը, աշխատութեան ձեւն ու կազմակերպումը։ Թէեւ Ապրոյի բացատրութիւնն ալ բան մը չաւելցուց Լեւոնի առաջարկութեան վրայ, եւ ոչ ալ Առիւծ Գեւոյի խելքին պառկեցաւ, բայց հանգամանք մը բացայայտ էր. այդ առաջարկութեան հեղինակը Լեւոնն էր, հետեւաբար պարտադրական անհրաժեշտութիւն մըն էր այդ ծրագիրը իրականացնել։ Առիւծ Գեւոն գործի անցաւ։ Իր իսկ չը հասկցած համայնական արտի մասին խօսելու հարկ չը կար, դաւաղանը պիտի խօսէր։

Ինչպէս կը սպասուէր, փոթորիկ մըն էր փրթաւ գիւղերու մէջ։ Մասնաւորապէս Խաստուրի գիւղացիութիւնը բուռն ընդդիմութիւն մը ցոյց տուաւ։ Ինչպէ՞ս թէ համայնական աշխատանք, համայնական արտ, երբ եւ ոչ իսկ յարգը իրենց մարագը պիտի մտնէր։ Դեռ նոր աղայի խարճէն, օլամէն ազատուած՝ ահա նոր բեռ մը կ'ուզէին դնել իրենց վզին.

Ի՞նչ իրաւունքով։ Եթէ դպրոց կ'ուզեն պահել, թող պահեն, Աստուած հետները, իրենց ի՞նչ գործը։ Անոնք որ դպրոց երեխայ ղրկել կ'ուզեն, թող անոնք մտածեն ծախսի մասին։ Իրենք գիր կարդալ չիմացող ունեցայէր գեղականներ, ինչո՞վ են պակաս կարդացուոր գեղականներէն։ Մէկ ալ որ իրենց երեխաները ոչ տիրացու եւ ոչ ալ վարժապետ պիտի ըլլին, հետեւաբար դպրոցի պէտք չունին։

Ալ ի՞նչ օրուան «Ջօջ կոմիտէի նախագահ» էր Առիւծ Գեւոն։ Տեղի՞ տալ. չէ, մաքէն իսկ չանցուց նման բան մը։ Ապրոյի հետ խորհրդակցելով Խաստուրի բնակչութեան լիակատար ցուցակը կազմեց ու Սեպտեմբերի երկրորդ կիրակին, առտու շատ կանուխ ժողովուրդը հրաւիրեց դըպրոցի սենեակը խորհրդակցական ժողովի։ Անուանական խորհրդակցական ժողով մը եղաւ, ուր խորհրդակցելէ աւելի, գիւղացիք լսեցին Առիւծ Գեւոյի պարտադիր հրամանները։ Եթէ ըսենք թէ առանց դժգոհութեան կամ առանց արմուկի ընդունուեցան որոշումները, անշուշտ չափազանցած պիտի ըլլինք։ Շատեր բողոքեցին, գըտնուեցան գիւղացիներ ալ որոնք բացէ ի բաց մերժեցին ո եւ է կերպով մասնակցիլ համայնական արտի աշխատանքներուն։

(Շար.)՝ ՄԱՅՆԻ

«Մարտավարութիւնը» պիտի գայ՞

Մոսկուայէն կը հեռագրեն անգլ. գործակալութեան մը, հոկտեմբեր 13 թուականով —

Կը թուի թէ Խ. Միութեան քաղաքական եւ զինուորական օրկաններուն մաքրագործումը պիտի դադրի բոլշեւիկեան յեղափոխութեան 20ամեակէն առաջ (7 նոյեմբեր) եւ ընտրութիւններու ընթացքին։ Այժմ կը մնան միայն ութ դատեր 62 ամբաստանեալներով, համաձայն թերթերու հրատարակութեանց։ Այս դատերէն չորսը բացուած են արեւելեան Սիպերիոյ մէջ, մէկը՝ Թուլայի շրջանին մէջ, մէկը՝ Տաճկաստանի, մէկը՝ Ուզպէկիստանի եւ մէկը՝ արեւմտեան Սիպերիոյ մէջ։ Իւրաքանչիւր շրջանի ամբաստանեալներուն թիւն է հինգէն 24։

Հիմնուելով Մոսկուայի եւ գաւառի թերթերու հրատարակութեանց վրայ, որոնք իրականէն պակաս են անշուշտ, Զինովիեւի եւ ընկերներու դատէն (1936 օգոստոս) մինչեւ հիմա, 14 ամսուան միջոցին գնդակահարուած են 808 հոգի։

Այսպէս, 52 հոգի հրացանի բռնուած են իբրեւ հակայեղափոխական, ահաբեկիչ եւ լրտես, մէջն ըլլալով Քամենեւ, Զինովիեւ եւ ընկերները, Թուխաչեւսկի եւ միւս զօրավարները եւայլն։

Երկաթուղիներ խանգարած եւ Ճափոնի համար լրտեսութիւն ըրած ըլլալու ամբաստանութեամբ գնդակահարուած են 414 հոգի։ Ընդհանուր խափանարար ձեռնարկներ կատարած ըլլալու յանցանքով՝ չորս հոգի։ Արմտիք փճացուցած կամ փտեցուցած ըլլալու ամբաստանութեամբ՝ 126 հոգի։ Հողագործական խափանարարութեան համար՝ 68 հոգի։ Ճարտարարուեստական վնասներու համար՝ 28 հոգի։ Երկաթուղիներ գիծէն դուրս հանած ըլլալու յանցանքով՝ 9 հոգի։ Բանուորներու վաւակները թունաւորած ըլլալու յանցանքով՝ 23 հոգի։ Իբրեւ անջատողական՝ գրամատիրական կարգուսարքը վերահաստատելու յանցանքով՝ 21 հոգի։ Զինուորական գործարաններու վնասած ըլլալու յանցանքով՝ 35 հոգի։ Ելեկտրական գործարաններ խանգարած ըլլալու ամբաստանութեամբ՝ 10 հոգի։ Գողութեան համար՝ 18 հոգի։

Նոր պայմանաժամ կը տրուի Մուսոլինիի

Անգլիոյ դահլիճը չորեքշաբթի օր նիստ գումարելով, երկու ժամ խորհրդակցելէ վերջ, որոշեց նոր պատեհութիւն մը տալ Մուսոլինիի, որպէսզի փորձ մը կատարէ, Սպանիայէն հետ կանչելու համար իր հազարաւոր կամաւորները։ Անգլիական կառավարութիւնը դժկամակութեամբ համաձայնեցաւ այս որոշման, հաւանելով Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին յղել խնդիրը, ինչպէս կ'առաջարկէր Իտալիա։ Յանձնախումբին յաջորդ նիստը պիտի գումարուի ուրբաթ կամ շաբաթ։ Հրաւիրուած են 27 պետութեանց ներկայացուցիչները, մէջն ըլլալով Իտալիան, Գերմանիան, Խ. Միութիւնը, Ֆրանսան եւ Անգլիան։

Ֆրանսացիները աւելի մեծ դժկամակութիւն ցոյց տուին այս յետաձգման համար։ Երկու կառավարութիւնները պայման դրած են որ յառաջիկայ երկու շաբաթներու ընթացքին կարեւոր քայլ մը առնուի, հետ կանչելու համար օտար կամաւորները, այլապէս Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի անտեսեն Լոնտոնի չէզոքութեան յանձնախումբը եւ ազատ միջոցներ ձեռք պիտի առնեն, պաշտպանելու համար իրենց կայսերական շահերը։

Ֆրանսա ձեռնհաս ամէնամեծ կը դառնայ

Ֆրանսայի դահլիճին գլխաւոր անդամները ժողով մը գումարելով վարչապետարանին մէջ, որոշեցին վճռական եւ անմիջական միջոցներ ձեռք առնել, եթէ Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը չկարենայ լուծել կամաւորներու խնդիրը։ Ժողովը տեւեց երեք ժամ, իսկ երէկ ալ նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ ամբողջութեամբ, մանրամասնութիւնները որոշելու համար։ Նախարարներէն զատ, խորհրդակցութեանց կը մասնակցին ծովային եւ օդանաւային ատյանակոյտներուն պետերը, որոնց կարծիքը անհրաժեշտ է, ի հարկին զինուորական գործողութեանց դիմելու համար։

Իրազեկներու կարծիքով, Ֆրանսա իր ափրիկեան եւ ասիական կայսրութեանց եւ Միջերկրականի ապահովութեան համար վտանգաւոր կը դանէ իտալական զօրքի յարաճուն յաւելումը սպանիական Մարոքի եւ Մայորքայի մէջ, որ ամենամեծ կղզին է Պալէարեան կղզեխումբին։ Եթէ Լոնտոնի յանձնախումբը ձախողի, Ֆրանսա երկու միջոցներ կը նախատեսէ, Անգլիոյ հաւանութեամբ եւ աջակցութեամբ, — 1. Բանալ սպանիական սահմանագլուխը, զէնք եւ զօրք գրկելու համար — 2. Անմամապէս գրաւել Մայորքայի հարեւան կղզին՝ Մինորքա, որ Սպանիոյ հանրապետականներուն ձեռքը կը գտնուի մինչեւ հիմա։

Նոյն աղբիւրին համաձայն, Ֆրանսա վախնալով որ Իտալացիները կրնան գրաւել Մինորքան, առաջարկած է Անգլիոյ՝ միասին գրաւել զայն. բայց Անգլիա չէ հաւանած։

Ձեռնակապերով եւ երկաթէ վանդակի մէջ

Հռոմի պետական ապահովութեան ատեանը առանձ դատի քաշած է 17 քաղաքացիներ, որոնք ամբաստանուած են իբրեւ դաւադիրներ՝ ֆաշական կարգուսարքին դէմ։ Բացի մէկ երկուքէն, բոլորն ալ մտաւորականներ են, — Բժիշկ, իրաւագէտ, ատամնաբոյժ, հաշուակալ, հիւսիսային Իտալիայէն, մասնաւորապէս Ճենովայէն, Միլանէն, Թորինոյէն, Մոտենայէն եւն.։ Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ մեղադրեալները գաղտնի ժողովներ կը գումարէին եւ ընկերակցութիւն մը կը կազմակերպէին, ներկայ կարգուսարքը տապալելու համար, ինչպէս եւ թռուցիկներ եւ գիրքեր կը բաժնէին ուսանողներուն։ Կ'ամբաստանուին նաեւ թէ Ֆրանսայի մէջ տպուած տետրակներ բերել տալով կը ցրուէին, հակաֆաշական փախստականներու աջակցութեամբ։ Ամբաստանեալներէն երկուքը Ֆրանսա փախած են։ Ամբաստանեալները, որոնք տասը փաստաբան ունին, դատարան փոխադրուեցան ձեռքերը կապուած եւ անդատուեցան երկաթեայ մեծ վանդակի մը մէջ։ Ընդհ. դատախազը բանտարկութեան պատիժ պահանջեց 3էն մինչեւ 12 տարի։ Վճիռը պիտի տրուէր երէկ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՀԻՒՊԱՏՈՍԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ մեծ վէճի պատճառ եղած է Ամերիկայի եւ Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարին, որոնք խորապէս կը գնահատէին Պ. Մէքինըրի արժանիքները։ «Տէյլի Թէլէկրաֆ» Պէյրութի թղթակիցը հաղորդելով սպանութեան լուրը, կ'աւելցնէ. — Այս ոճիրը չըլլան գրգռող մը համաձայն, ոճիրին շարժառիթը կապ չունի Մ. Գարայեանի անցաղին հետ եւ դեռ չէ յայտնուած։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՊԵԼԺԻԱՅԱՆ ԴԻՍՊԱՆԻՆ յանձնեց այն պաշտօնագիրը, որով յանձն կ'առնէ յարգել Պելժիոյ անկախութիւնը եւ ամբողջականութիւնը։ Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցան այս առթիւ փոխանակուած նամակները։ Այս քայլը մեծ յաղթանակ մը կը համարուի Գերմանիոյ համար, եւ ջերմապէս գնահատուեցաւ Իտալիոյ մէջ, որ տեղեակ էր ամբողջ անցուդարձին։

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՄԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՆ Սպիտակ Ռուսիոյ հողագործական պաշտօնատան անասնաբուժական բաժնին տնօրէնը՝ Պասմանեկ, փոխ-տնօրէնը՝ Իվանով, գիտական հետազօտութեանց փոխ-տնօրէնը՝ Մինինկով եւ երկու գլխաւոր անասնաբոյժները, որոնք ամբաստանուած են թէ գիտակցաբար կ'ոչնչացնէին արջառները, հիւանդութիւններ տարածելով։ Առաջին երկուքը օտար լրտեսներ կը համարուին որոնք իրենց հրահանգները կը ստանային հողագործութեան նախորդ գործավարէն՝ Բենեկէ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այսօր, ուրբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին Հայ Ակումբին մէջ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն բացակայութիւնները նկատի պիտի առնուին։

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ստիպողաբար ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները 15 հոկտեմբեր, ուրբաթ երեկոյ ժամը ձիշդ 9ին, իր Ակումբին մէջ։

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ընկեր կայծ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ ընկ. Տիգրան Միւթերիտեանի բնակարանը (թամբ. Յրէզ), կիրակի ժամը 4ին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայացեալ անդամատետրով։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին։ Կարեւոր օրակարգ։ Պատգամաւորներու ընտրութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՍԷՆ ՇԱՄԱՆԻ «Վարուժան» խումբի ժողովը՝ այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Զրմենակ Գույումճեանի բնակարանը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԼԻՈՆԻ կէմիտէին ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ծանօթ ճաշարանին։

ՎԻԷՆԻ (Տարսէյլ) «Զաւարեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Ուրբաթ, 15 Հոկտ. երեկոյ ժամը 8ին սովորական ճաշարանին։

Կարեւոր օրակարգ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ՆԻԿՈԼ ԴՈՒՄԱՆԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ

17 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

8, Rue Danton. *Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն*

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Գ. ԲՕԼՈՅԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ՇԱՀԱՐՈՒՆԵԱՆ

ԵՒ Ա. ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Զ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ, (ջութակ), Ընկ. ՌԻՁՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (երգ)։

Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 3 ֆրանք։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ-ԿՈԼՈՄՊ-ՊՈԼՈՆԻԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Կոլոմպի քաղաքապետարանի նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratifet Social)։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԵՆ

ԸՆԿ.ՆԵՐ ՏՔԹ. ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ ԵՒ Վ. ՇԱՀԱՐՈՒՆԵԱՆ

Գեղարուեստական հոխ բաժին

Կ'արտասանեն Զ. Ղարիպեան եւ Պ. Կարապետեան։ Կը մասնակցի Եփրատ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Տ. Օնոսեանի։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր մինչեւ լոյս։ Ճոխ պիւֆէ դիւրամատչելի գիներով։

Կը մասնակցին Տէր եւ Տիկին Արայ Պարթեւեան (ջութակ եւ դաշնակ), Օրիորդ Գողգաղեան (պար)։

Մուտք 5 ֆրանք, փոքրիկներու համար 2 ֆրանք

×

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 23ին, Շաբաթ երեկոյ Պ. Թաղապետութեան շէնքին մէջ։

×

ՊՈՒՐԺՕՅԻ ՄԷՋ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբին մէջ։ Սրճում։

Կը նախագահէ Ընկեր Կ. ՏՕՆԷՐԵԱՆ

Կը բանախօսէ Ընկեր Ա. ՔԷՆՏԷՐԵԱՆ

Պիտի նուագէ ջութակահար Ա. Գ. Մեսումենց (Մելքոնեան)։

Կ'երգէ ճարտարագէտ-ելեկտրագէտ Պ. Վահէ Պաղտասարեան

Կ'արտասանեն Օր. Ե. Վարդանեան եւ Մ. Յակոբեան

Համդէսէն վերջ խնջոյք

■

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ ՄԷՋ

Այս Կիրակի կէսօր վերջ ժամը 2ին, Պառ Էնթէրնասիոնալի մէջ։

Կը խօսի Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Կազմակերպուած Պէլվիլի Հ. Յ. Դ. «Ռոստոմ» խումբին կողմէ

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ

Այս Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 120 Bld. Belleville, *Մէթրօ* Belleville

Կախսերու մասնակցութիւն 3 ֆրանք։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂ-ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին Societés Savantes*ի սրահին մէջ*

28 Rue Serpente

Կը խօսի Փրոֆ. Ն. ԱԴՈՆՑ

Նիւթ՝ Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի անցեալը։

Տոմսերու մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

Հրապարակային միաբանական ժողով

Իսիի Հայ Երիտասարդաց Միութեան կողմէ

15 Հոկտեմբեր, ուրբաթ իրիկուն ժամը 8.30ին 2 ռիւ տը լա Ցէֆանս Իսի։ Դաւաւորները պիտի ընտրուին ներկաներէն։ Կը հրաւիրուի Իսիի հայ հասարակութիւնը։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՑԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ի Նպաստ իր վարժարանին

150 Route d'Orleans*ի սրահին մէջ,* (Մանէժ)

7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՎՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆԻ

Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի

Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»ը

(կատակերգութիւն 2 արար)

Կը նուագէ Թաթիսս Գարեգին։ Երգ եւ արտասանութիւն։

Մուտք՝ 3 ֆրանք

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — ԹԻՒ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը։ Մօտ 300 էջ, մաքուր թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւն։

Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ — 10 ֆր.

Միւս երկիրներ — 15 ֆր.

Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. *R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.*

ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A.Rue Vouli. Athènes (Grèce)

ԻՐԱՔ Գ. Միւքմէեան, New Street. Bagdad (Iraq)։

ՀԱՐԱՒ-ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն. San Salvador 462 Buenos-Aires (Argentine)։

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince, Paris. որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց սուանձի հասցէ նշուած։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԲԱԼՈՒԻ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին սովորական սրահին մէջ։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕԹՈՆԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ' Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 16 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 16 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3552 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԿԸ ՇԻՆԷԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՔԱՆԴԷԻՆ

Այսօր պիտի կարդաք «Խ. Հայաստան»ի մէկ խմբագրականը,— «Հայ ժողովրդի արիւնը ծծող իժերը»:

Նախ աշխարհաբարի, բուն բառով՝ հայերէնի վերածենք թէ արտատպուած մասը եւ թէ մնացեալը, որպէսզի կարենաք հասկնալ իմաստը:

Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն Սեպտ. 23ին լրացնելով իր լիագումար նիստը, պաշտօնէ կ'արձակէ երկու քարտուղարները, Ամատունի եւ Ակոբով: (Անոնց տեղ նշանակուած են երեք նորընծաներ, ինչպէս հաղորդած էինք երէկ):

Այդ խմբագրականէն կ'իմանանք հետեւեալ ահաւոր «յայտնութիւնները», իրենց բառով՝ «մերկացումներ».—

1. Հայաստանի Կեդր. Կոմիտէն հաստատեր է որ թէ տնտեսական եւ թէ կուսակցական եւ մշակութային գործերը «գնում են չափից դուրս վատ»:

2. Գիւղատնտեսութիւնը քայքայուած վիճակ ունի եւ արդիւնաբերական ձեռնարկները կանգ են առեր:

3. Կուսակցական եւ քաղաքական գիծը նորէն չեղեր է կուսակցութեան գլխաւոր գիծէն:

1. «Հայ ժողովուրդին վնասելու, Հայաստանի մէջ դրամատիրութիւնը վերահաստատելու, հակայեղափոխական Թրոցքիստներու, ֆաշական դաշնակներու պատուէրը կատարելու վերջին փորձն էր մերկացուած հակայեղափոխական Հ. Ամատունին, Սա. Ակոբովը, Ա. Գուլոյեանը (վարչապետ), Խ. Մուղդուսին (Ներքին գործոց) եւ միւսները: Անոնք եղան ազգայնական հակայեղափոխական Ա. Ցովհաննիսեանի, Հ. Կոստանեանի, Ս. Տէր Գաբրիէլեանի, Ա. Խանջեանի դաւաճանական, գաղրելի գործի շարունակողները»:

5. Հայաստանը ծաղկեցա՛ւ: Սթալինեան արեւին տակ. սակայն «մեր նուաճումների արժէքն ու քանակը այն չէ ինչ որ պէտք է լինէր, եթէ հայ ժողովրդի երդուեալ թշնամիները, դաշնակցական - տրոցկիստական իժերը չխանգարէին մեր ժողովրդի ստեղծարար աշխատանքին, եթէ նրանք տարիների ընթացքին չվնասէին»:

6. Անոնք մեծ վնասներ պատճառած են ընկերվարական շինարարութեան բոլոր ճիւղերուն մէջ, սկսելով Հ. Կոստանեանէն (որ աքսորուեցաւ տարիներ առաջ):

7. Կեդրոնական կառավարութիւնը «ամէն տարի տասնեակ հարիւրաւոր միլիոն րուբլիներ» տրամադրած է, բայց, ահա օրինակ կաուչուկի (ճգախէժ) գործարանը «այսօր կանգնած է պրոփայի առաջ» (փլուզում):

8. Քանաքեռշինը, որ Հայաստանի արդիւնաբերական կարեւոր ձեռնարկներէն մէկն է, «այսօր դրուած է չափից դուրս ծանր պայմաններում»:

9. Տարիներով հողագործական պաշտօնատան մէջ նստած վարիչները, «վնասարարներ» Ա. Երզնկեանը, Ա. Գուլոյեանը, Վ. Մամիկոնեանը, Գ. Գումեդինը, «մեր գիւղատնտեսութիւնը հասցրել են քայքայման»:

10. Շնորհիւ ժողովրդի թշնամի «Հ. Ամատունիի եւ Ա. Գուլոյեանի «վնասարար ղեկավարութեան», 1937ին Հայաստանի գիւղատնտեսական գրեթէ բոլոր ծրագիրները մնացած են թերի (բերք, աշնանացան, կալսում, մթերում, բամպակ եւայլն):

11. Ժեղձութեան մատնուած է նաեւ մշակոյթի ճակատը, մանաւանդ գիւղերու մէջ,— դպրոցարաններ, ակումբներ, ռատիօ:

12. Նոյն պատկերը, նաեւ, նիւթական մատակարարութեան ճակատին վրայ: Առեւտրական - գործակցական հաստատութիւնները տարիներով գիւղը զրկեր են անհրաժեշտ ապրանքներէն:

13. Մանաւանդ վերջին տարիներու ընթացքին, Հայաստանի նմուշացոյցը աճեր է քանի մը անգամ: «Սակայն ո՞ւր են գնացել այդ դրամները: Ժողովրդի թշնամիները վատնել են, խժռել, զլելով մեր դպրոցական շինարարութիւնը, մեր կուլտուրական շինարարութիւնը, արդիւնաբերութիւնը ֆինանսական միջոցներից»:

14. «Հակայեղափոխական» Ա. Գուլոյեանը շարունակեր է Խանջեանի եւ Ս. Տէր Գաբրիէլեանի քաղաքականութիւնը՝ երկրատիկան ասպարէզին մէջ, «թալանելով մեր ձեռնարկութիւններն ու հիմնարկութիւնները, յենուելով նախկին ֆինժողկոմ Հ. Եսայեանի վնասարարական ազգայնական տրամադրութիւններին եւ պրակտիկայի վրայ»:

15. «Նողկալի իժերն իրենց վնասարարական թաթը մեկնեցին եւ քաղաքի շինարարութեանը: Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանը, որտեղ ներդրուած են միլիոնաւոր գումարներ, շատ քիչ է փոխել իր դէմքը: Աւելին, շատ աւելին կարելի էր անել»:

16. Կեդր. կոմիտէի նախկին ղեկավարութիւնը (Հ. Ամատունի եւ Սա. Ակոբով), «լինելով փաստօրէն ժողովրդի թշնամիներ», խաբած են կուսակցութիւնը, թոյլ տուած են որ «հայ ժողովրդի թշնամիները ազատ ման գան Հայաստանում»:

17. Անոնք աշխատած են քայքայել նաեւ երիտասարդութիւնը, «առաջին հերթին կոմունիստ երիտասարդութիւնը, սերմանելով նրա մէջ հակակոմունիստական, հակաբոլշեւիկեան, կոմունիզմի գործին վնասող յատկութիւններ»:

Փա՛ռք Աստուծոյ, «այս բոլոր խայտառակութիւնները» երեւան հանեց «մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինը», եւ հիմա շոգեպինդ գործի ձեռնարկած է նոր ղեկավարութիւնը, սաստկացնելով պայքարը — «իրական բոլշեւիկեան պայքար ժողովրդի թշնամիների, դաշնակների, տրոցկիստների, սպեցիֆիկների, վնասարարների դէմ»:

Տուած եղանք պատկերը: Անցնինք խորհրդածութեանց:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ԾԱՆՈՒՑԱԳԻՐ ՄԸ ՈՒՂՂԵՑ ԱՆԳԼԻՈՅ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ

Նախարարական Խորհուրդին որոշումները

Ֆրանսայի նախարարական խորհուրդի վերջին նիստին մէջ, որուն կը մասնակցէր հանրապետութեան նախագահը, արտաքին նախարարը մանրամասն զեկուցում մը ներկայացուց Սպանիոյ գործերու եւ Անգլիոյ հետ կատարուած բանակցութեանց մասին: Ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց այս առթիւ կազմուած ծանուցագիրը, որ անմիջապէս ղրկուեցաւ Անգլիոյ: Ելմտական նախարարն ալ տեղեկութիւններ հաղորդեց ելմտական կացութեան մասին:

Տեղական թերթերը մասնաւորապէս նշանակալից կը գտնեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ տիրող համերաշխութիւնը, մանաւանդ որ, Փարիզի մէջ գիտեն թէ Անգլիոյ ներկայացուցիչները քանի մը օրէ ի վեր խօսակցութիւններ կ'ունենան Զօր. Ֆրանքոյի հետ:

Լոնտոն ղրկուած է, ծանուցագրին հետ, ֆրանսական կառավարութեան մէկ յայտարարութիւնը, կարդացուելու համար ոչ - միջամտութեան յանձնախումբին մէջ, որ գումարուեցաւ երէկ, ուրբաթ: Այս երկու պաշտօնագիրներով, ֆրանսական կառավարութիւնը կը ճշդէ իր դիրքը կամաւորներու հարցի մասին, անգամ մըն ալ մատնանշելով կացութեան վտանգները: Այս առթիւ կը յիշէ նաեւ Մայորքայի խնդիրը. Ինչպէս յայտնի է, այդ կղզին կը գտնուի իտալական գրաւման կամ ազդեցութեան տակ: Անգլիա եւ Ֆրանսա միեւնոյն տեսակէտներն ունին այս հարցի մասին. Երկու երկիրներու զինուորական մասնագէտները միջոցներ կ'որոճան, Միջերկրականի հաղորդակցութեանց ապահովութեան համար: Այս առթիւ պատրաստուած ծրագիրը ֆրանսական կառավարութեան ձեռքը պիտի հասնի երեքշաբթի, քննուելու համար նախարարական խորհուրդին մէջ:

Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ Ֆրանսա համաձայնած է Անգլիոյ հետ, ճանչնալու համար Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը, պայմանաւ որ ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը վերջնապէս լուծէ կամաւորներու խնդիրը: Անցեալ յուլիսին յանձնախումբը անելի մատնուեցաւ, Խ. Միութիւնը ընդդիմացած ըլլալով այս տեսակէտին:

Ֆրանսական կառավարութիւնը կը պնդէ որ յանձնախումբը անյապաղ լուծէ կամաւորներու խնդիրը, փոխանակ անվերջ ձգձգելու, ինչպէս մինչեւ հիմա: Հակառակ պարագային, Ֆրանսա ազատ միջոցներ ձեռք պիտի առնէ, համախորհուրդ Անգլիոյ հետ: Այդ միջոցներէն մէկը պիտի ըլլայ բանալ սպանիական սահմանագլուխը, ուրեմն արտօնել կամաւորներու եւ զէնքի փոխադրութիւնը, իսկ երկրորդը՝ գրաւել Մինորքա կղզին կամ նաւային հսկողութիւն հաստատել, որպէսզի Իտալացիները չկարենան ոտք կոխել հոն:

Կը կարծուի թէ երբ սկզբունքով համաձայնութիւն գոյանայ օտար կամաւորները Սպանիայէն ետ քաշելու, Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի հսկեն որ գործողութիւնը կատարուի անտրճանաբար: Այս առթիւ ալ տեղեկութիւններ պիտի ծագին: Զրոյցի մը համաձայն, Իտալիա տրամադիր է առաջին առթիւ ետ կանչելու 5000 կամաւորներ: Զար բերաններ կ'ըսեն թէ ասոնք հիւանդներ կամ անպէտ մարդիկ են:

«Բրիտանական առիւծը չէ ծերացած»

Գ. Չէմպըրլէն, Անգլիոյ վարչապետը, ճառ մը խօսելով, Մանչեսթըրի մէջ, ազդարարեց թէ Մեծն Բրիտանիա ի վիճակի է պաշտպանելու ինքզինքը, եթէ յարձակում կրէ, ինչպէս պաշտպանած է միշտ: Հեգնելով ֆաշականներու այն խօսքը թէ բրիտանական առիւծը ծերացած է, վարչապետը բացատրեց թէ անոր թաթը միշտ կը պահէ իր ուժը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ նշանակալից կը գտնեն այս ազդարարութիւնը, ճիշդ այն պահուն երբ ծանրակշիռ հանգամանք մը ստացած են Սպանիոյ եւ Միջերկրականի խնդիրները, երբ Իտալիա զինուոր կը ղրկէ գէպի Լիբիա, Եգիպտոսի սահմանին վրայ:

Գ. Չէմպըրլէն հաւաստեց թէ Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը երբեք նուազ յարձակողական չէ եղած, որքան այսօր: «Եթէ մենք գիշեր ցերեկ կը ճգնինք վերազինուելու համար, այդ չի նշանակեր թէ չարաշուք դիտումներ կը սնուցանենք ուրիշներու դէմ: Ցաճախ մեզի կը վերագրեն աւելի քան մաքիավէլեան խորամանկութիւն: Պարզ իրականութիւնը այն է որ մեր արտաքին քաղաքականութեան գլխաւոր ձգտումն է խաղաղութեամբ ապրիլ մեր դրացիներուն հետ եւ համոզել զանոնք որ եթէ վէճեր ծագին, ջանան լուծել խաղաղ բանակցութիւններով»:

Իտալիան ալ կ'ազդարարէ...

Իտալական թերթերը հեգնելով ֆրանքօ-սպանիական սահմանագլուխը բանալու սպառնալիքը, գիտել կուտան թէ սահմանը աւելի լայն պիտի չբացուի քան եղած է պատերազմին սկիզբէն ի վեր: Եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա գրաւեն Մինորքա կղզին, ինչպէս կը սպառնան, այդ քայլը «շատ աւելի ծանրակշիռ պիտի ըլլայ քան Պիրէնեան սահմանագլուխին բացումը»: Վիրճինիօ Կայտա, Մուսոլինիի թարգմանը, այս առթիւ կ'ազդարարէ թէ Մինորքայի գրաւումը «կատարեալ ժխտումը պիտի կազմէ Սպանիոյ հողային ամբողջութիւնը յարգելու յանձնառութեան եւ բռնաբարումը Միջերկրականի մասին կնքուած անգլօ-իտալական համաձայնութեան»:

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի սպառնալից դիրքին առջեւ, Իտալիան ալ կը շարունակէ նոր զօրք ղրկել Լիբիա: Իտալական թերթերը կ'ըսեն թէ այս մասին որոշում տրուած էր անցեալ ապրիլին, եւ թէ խնդիրը կապ չունի օրուան կացութեան հետ: Այժմ չորս զօրաբաժին կը գտնուի Լիբիոյ մէջ, համագումար 60 հազար զինուոր:

ԽԹՈՎԳԻՈՅ մէջ ծանր խռովութիւններ պատահած են վերջերս, ինչպէս կը հաստատէ իտալական կառավարութիւնը ինք ալ: Սպաննուած կամ մեռած են 99 զինուորներ եւ 66 բանուորներ, Սեպտեմբերի ընթացքին: Կռիւներու ընթացքին սպաննուած են 40 սպաներ: Անշուշտ Իտալացիներն ալ վրէժ լուծած են:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ

Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթը իր ձայնը քաշեց, իսկ Ամերիկայի պաշտօնակիցը կը շարունակէ անխնայ ծարկածել Հօկը, Հայ Կոմկուսը եւ մնացեալը:

Առաջ, շաբթուան վեց խմբագրականներուն 3 — 4ը նուիրուած կ'ըլլային «Հակահայաստանեան» Դաշնակցութեան:

Այժմ երէկուան խնամիները, Հօկն ու հայ բոլշեւիկները աւելի շատ նիւթ կը ճարեն:

Եւ մելանը կը հոսի ճիշդ փնդակի պէս, սեւ սեւ «մուչինա» մը դարձնելով հայ բոլշեւիկները՝ իրենց Հօկերով եւ «Պետական» Կ. Խաչերով:

Տարիներ առաջ, դիմակը իրենք անցուցեր էին Հօկի երեսին, բրնձափոշի քսելով այտերուն, ներկելով բերանը, կեղծ ոսկիներ եւ ուլունքներ կապելով ճակտէն, սիրահարական մանեակ մը՝ վիզէն, ձեռքն ալ խառնուտիկ տարակ մը՝ դրամ ժողվելու համար:

Հիմա իրենք են որ փշուր փշուր կը կտրեն կը նետեն դիմակը եւ բոլոր ներկերը, եւ մատով կը ցուցնեն փողոցէն անցնողներուն.

— Զգուշացէ՛ք, բոլշեւիկ է, խարդախ է, բոլոր ըսածները սուտ են. մի՛ վստահիք ոչ դրամ, ոչ ալ պատիւ...

Վերջերս Ամերիկայի Հօկը հեռագիր մը կ'ուղղէ Երեւան, սովորական ցնդաբանութիւններով: Հառ մըն ալ՝ Մ. Նահանգներու նախագահին, «թարգմանը ըլլալու համար Ամերիկահայ գաղութի զգացումներուն»:

Այս տեսակ ապուր մըն ալ ֆրանսահայ Հօկը կերած էր ամիսներ առաջ, իր համագումարին առթիւ, ի մէջ այլոց ջերմապէս գնահատելով... ֆրանքօխորհրդային դաշինքը:

Այն ատեն, Փարիզի ռամկավար օրկանը անգթօրէն ծաղրեց կեղծիքը ու թերեւամտութիւնը:

Այս անգամ ալ «Պայքար»ն է որ «կեղծիքներու ցանցին մէջ» կը բռնէ Ամերիկայի Հօկը, ընդարձակ խմբագրականով մը (2 հատ.).

«... Անպարկեշտ ու զզուելի կեղծիքներու այս ցանցին մէջ է որ ահա վերջնականապէս կը բռնուի Հօկը եւ թող հանրութիւնը իր աչքերուն առջեւ պահէ սա մէջբերումները որ դուրս ելած են նոյն սրտէն եւ նոյն գրչէն եւ կը ներկայացնեն մահապարտութեան վճիռ մը, որ ո եւ է կազմակերպութիւն երբեք կրնար ստորագրել ինքն իրեն համար.

Հօկն է ըսողը՝ Ամերիկային.

— «Մենք հպարտ ենք Ամերիկեան մեր պանծալի հայրենիքով, Ամերիկեան մեծ ժողովուրդով որու մէկ մասնիկն ենք:

«Մենք բարձր կը գնահատենք Ամերիկեան դեմոկրատական աւանդութիւններն ու հաստատութիւնները եւ պատրաստ ենք գործելու անոնց պահպանման եւ զարգացման համար»:

Հօկն է խօսողը՝ Խորհրդային Հայաստանին.

— «Մենք յատկապէս կը հրճուինք որ դուք կը վայելէք բարիքները Ստալինեան սահմանադրութեան:

«Մենք զգուանքով իմացանք որ տրոցկիական եւ ազգայնամոլ տարրեր Հայաստանը Խորհրդային մեծ Միութենէն անջատելու եւ եղբայրական ժողովուրդներու միջեւ թշնամութիւն սերմանելու դաւաճանական աշխատանք կատարած են: Անկցի՛ն ժողովուրդի թշնամիներն ու դաւաճանները: Կեցցէ Խորհրդային մեծ Միութիւնը, մարդկային ազատութեան եւ խաղաղութեան մեծագոյն ախոյեանը»:

Ի՞նչ ողբերգութիւն, — Հօկին կընքեր ռամկավարները կատարեցին, հիմա անոր դագաղին վրայ դամբանական կարդալու անէծքն ալ իրենց գլխուն կ'իջնէ:

Աղօթեցէք հոգւոյն համար ալ:

ՎԱՀԷ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒԸ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՎԱՂՈՒԱՆ ԹԻՒԸ ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է «ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»ՈՒԱՆ.

*** «Դաշնակցութեան Օր»ը հանդիսաւորապէս կը տօնուի այս գիշեր՝ Շաբաթ, Անիէռ - Պուա - Քոլոմպի շրջանին մէջ, քաղաքապետարանի սրահը, իսկ Փարիզի մէջ՝ վաղը գիշեր (կիրակի): Մանրամասնութիւնները Դ. էջ:

Անվերջ «մաքրագործումներ» Հայաստանի մէջ

Մասնաւոր աղբիւրէ մը կը տեղեկանանք թէ վերջերս պաշտօնանկ եղած են Հրանտ Գալիկեան, որ ընդհ. դատախազի պաշտօն կը վարէր, Լեւոն Կանա՝ նախագահ դատարանի, եւ ուրիշ քանի մը Հնչակեաններ: Նախապէս վտարուած էր, արդէն, Եղ. Զօփուրեան, պետական հրատարակչականի պաշտօնեաներէն:

Ուրեմն Ս. Դ. Հնչակեաննե՞րն ալ կասկածելի դարձան.

Թրքական ռազմափորձերը Իզմիրի մէջ

Պոլսոյ թերթերուն մէջ կը կարդանք.—

Պատերազմական ընդհ. սպայակոյտի նախագահ Մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք Բ. նախագահ Զօր. Ասըմ Կիւնտիւզի հետ մեկնեցաւ Անգարայէն դէպի ռազմափորձերու վայրը: Գայ Ճէլալ Պայար եւ երեսփոխաններ ողջերթ մաղթեցին. Փոխ - վարչապետն ու գործավարները կէս օրէ ետք մասնաւոր կառախումբով մեկնեցան. Այս կառախումբին յաջորդեց Աթաթիւրքին մասնաւոր կառախումբը: Մասնաւոր կառախումբերը կանգ առին Նազիլլի, ուր պիտի բացուէր Նազիլլիի գործարանը Աթաթիւրքի ներկայութեան:

Սապիհա Կէօքչէն հասաւ իր օդանաւով Էսկիշէհիրէն 1 ժամ 40 վայրկեանէն: Սապիհա Կէօքչէնի օդանաւը մաս կը կազմէ Չէքիի հրամանատարութեան տակ գտնուած 5 օդանաւերու տորմիղին: Սապիհա Կէօքչէն ողջունուեցաւ իր ժամանման պահուն եւ ծաղկեփունջ մը ստացաւ:

Թրակիոյ ընդհ. քննիչ Քեազըմ Տիրիք, Զօր. Սապիթ եւ Ճէմիլ Ճահիտ Իզմիր գացին Պոլսէն:

*** Եգէականի ռազմափորձերուն ներկայ գտնուելիք բարձրաստիճան զինուորականներուն տրուելու համար Պոլսոյ փողերանոցին մէջ պատրաստուած շքադրամները յղուեցան վարչապետութեան: 3000 հատ կոխուած այս շքադրամները յուշէս սանթիմ լայնութիւն ունին եւ դեղին գոյն կը կրեն ու շինուած են պրոնզէ: Շքադրամը կապուած է կարմիր մետաքսէ ժապաւէնի մը: Շքադրամները ռազմափորձերէն վերջ Աթաթիւրքին կողմէ պիտի յանձնուին ռազմափորձերուն մէջ յաջողութիւն ցոյց տուող հրամանատարներուն:

*** Գուշատայի շրջանակին մէջ արդէն իսկ սկսած են գործողութիւնները: Աէօքէ փոխադրուած բանակատեղին տենդոտ գործունէութեան մէջ է: Զօր. Իզզէտտին Չալըշլար Գուշատա երթալով քննած է կացութիւնը եւ տեսակցած կապոյտ կողմի հրամանատարներուն հետ: Հոն բուն ճակատամարտ մը տեղի կ'ունենայ: Ցամաք հանուած զօրքերը համախմբուած են: Կապոյտ կողմը կը զօրացնէ յառաջխաղացող ուժերը: Կարմիր կողմն ալ կը ջանայ պաշտպանողական գիծը զօրացնել. Կապոյտ կողմի նաւատորմը կը ռմբակոծէ Գուշատայի եզերքները:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 9ի գիշերը, ժամանակէն առաջ խուռներամ բազմութիւն մը փութացեր էր տեղ գրաւել «Պրէյեան Մարսէյլէզ»ի ընդարձակ սրահին մէջ։

Բեմը զարդարուած էր Հ. Յ. Դ. զինանշանով, դրօշակով, մեր կուսակցութեան հիմնադիրներու նկարով եւ Անդրանիկի, Մուրատի եւ Մայր Հայաստանի նկարներ ցուցադրող արեւելեան գորգով մը (վերջինս պատրաստուած մեր «Համազասպ» խումբի ընկերներէն մէկուն կնոջ կողմէ) եւ հայ ու ֆրանսական եռագոյններով։

Բեմին աջ ու ձախ կողմերը պահակ կեցած էին հայ արիներ։

Սրահը լեցուն էր եւ շատեր ալ ոտքի վրայ կը սպասէին, երբ ծափերու մէջ սրահ մտան օրուան բանախօս ընկերներ Վ. Ահարոնեան եւ Վ. Համբարձումեան։

Հանդէսը բացուեցաւ նուագով, զոր ջութակի վրայ հնչեցուց պ. Հ. Թիւթիւնճեան։

Հանդիսականները յոտնկայս ունկնդրեցին «Մեր Հայրենիք»ը եւ ապա խօսեցաւ օրուան նախագահը, ընկ. Սէրէնկիւլեան.

— Ես խոր յուզումով կը տեսնեմ այս բազմութիւնը, որուն մէջ ճերմակ մազ ունեցողները հազուագիւտ են գրեթէ։ Այս բազմաթիւ երիտասարդները պարզ յայտարարութեամբ մը չէ՝ որ հոս հաւաքուած են։ Քաղաքական այս թոհուբոհին մէջ, երբ Հայաստանի վիճակը պարզ է բոլորին համար, երբ մեր թշնամիներու թիւն ու ուժը շատ է եւ մեր բեկորները կը շարունակեն իրենց աստանդական վիճակը, այս երիտասարդները իրենց հայրենասիրութեան գոհացումը կը փնտռեն։

Հակառակ բոլոր մայրի փիրումներու, տասնեակ տարիներու զանի փորձութիւններէն ետք, այսօր ալ մեր ժողովուրդն ու Դաշնակցութիւնը հաստատ կը մնան իրենց հաւատքին վրայ։

Ներգաղթի՝ շարժումը երբ ճամբայ ելաւ, մենք սրտով լացինք, որ մենք ալ գացողներու մէջ չէինք, բայց հրճուեցանք, որովհետեւ Հայեր էին գացողները։ Այն օրը մաս մը մարդիկ, յանկայն ուրիշ բան ըսել կ'ուզէին։ Բայց մենք միայն համբերութեան մասին կը խորհէինք։ Ներգաղթը մեզի համար նուիրական է, հոն է մեր սիրտը, մեր հոգին ու մեր լաւագոյն նպատակներէն մէկը։

Այսօր, այս տօնի առթիւ Դաշնակցութիւնը անգամ մը եւս կ'ազդարարէ.—

— Վերջ պէտք է գտնեն ներքին բոլոր վէճերը, «Ազգային Միացեալ Ճակատ» ահա օրուան նշանաբանը։ Ներս ըլլանք թէ դուրս Հայաստանէն, մէկ բան պէտք է մտածենք,— Հայաստան եւ հայ ժողովուրդ։ (Ծափեր)։

Ընկեր նախագահի խօսքէն վերջ, ինչպէս նաեւ միւս բանախօս ընկերներու խօսքէն վերջ, մէջ ընդ մէջ Պ. Հ. Թիւթիւնճեան ջութակի վրայ նուագեց ընտիր եղանակներ, օր. Մ. Գէնկոյեան եւ ընկ. Արբ. Սարգիսեան երգեցին, իսկ ընկերներ Կ. Թիւթէլեան եւ Մ. Դաւիթեան արտասանեցին Քրիստափորի, Անդրանիկին ուղղուած եւ այլ արտասանութիւններ։

Առաջին բանախօսն էր ընկ. Վ. Համբարձումեան.

— Ամէն տարի կը տօնենք «Դաշնակցութեան Օրը»։ Շատեր կը կարծեն թէ ինքնագովութեան, տաղերգութեան համար է այս տօնը։ Դաշնակցութիւնը պէտք չունի գովասանքի, տաղի, իր գործը ձեզի ծանօթ է, ձեր աղէկն է։

Ընկեր Համբարձումեան յիշելով «Երկն էր երկին» հանրածանօթ բանաստեղծութիւնը, բացատրեց անոր բովանդակութիւնը եւ շարունակեց.

— «Հայ Յեղ. Դաշնակցութիւնն է այն բոցերու մէջէն վազող գանդրահեր, առոյգ եւ արի պատանին, որ վազեց դէպի իր ժողովուրդը։ Վահագնի առասպելը քաջութեան, վիշապաքաղի, ուժի և կորովի մարմնացումը կը հանդիսանայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը Այսօր երբ ակնարկ կը նետենք Դաշնակցութեան անցեալին վրայ, պարտաւոր ենք ըսել, ներկայացնել կացութիւնն այնպէս, ինչպէս որ է։

Հայ ժողովուրդին մէջ հայութեան զգացում, արժանապատուութիւն, իրաւունք եւ պետական ըմբռնում դրաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Բազմաթիւ զոհեր, նահատակներ ունեցանք, սակայն մեր ժողովուրդը ըմբռնեց որ Դաշնակցութիւն եւ հայ ժողովուրդ նոյն բանը կը նշանակեն։ Ատոր համար է որ երբ թշնամին կը յարձակի Դաշնակցութեան վրայ, գիտէ որ այդպիսով կը հարուածէ հայ ժողովուրդը, գիտէ որ հայութեան պաշտպանը Դաշնակցութիւնն է։

Ծնցող դատեր տեղի ունեցան, հաւատաքննական դատեր, ուղղուած Դաշնակցութեան դէմ։ Հայաստանի մէջ տեղի ունեցաւ Դաշնակցութեան [illegible] դատը. Բոլորը եկան դատապարտելու Դաշնակցութիւնը եւ կատարելու անոր թաղումը։ Բայց այդ օրը ոճրագործ Ջեկայի աչքին առջեւ մարդ մը ձայն բարձրացուց եւ յայտարարեց՝ «Մի՛ մոռնաք սակայն, որ Դաշնակցութիւնը ստեղծած է 1918 Մայիս 28ը»։ Եւ Ջեկան զգաց թէ ո՛ւր է Դաշնակցութեան ուժը։ Այդ ուժը ոչ երդելով եւ ո՛չ ալ խօսքերով կարելի է գիտնալ։

Տարիներ անցան եւ այսօր ի ծնէ հակադաշնակցականները Դաշնակցական կը համարուին։ Եւ ասոնք այն մարդիկն են որ տարիներ շարունակ նիզակ ճօճած են Դաշնակցութեան դէմ, ու հիմա իրենց ընկերներու կողմէ «Դաշնակցական» կը կոչուին ու կը հալածուին...։ Հայաստան երկիրը հայ հողերանութիւն միայն կը ստեղծէ

Այսօրուան Հայաստանի անցուդարձերը ինձի կը յիշեցնեն միջնադարեան հաւատաքննութիւնները։ Կը յիշեմ 1484ին թախտադուշակներու յայտնի դատը։ Կը ձերբակալէին, խոստովանիլ կուտային չըրած բաներու մասին, որպէսզի փաստեն անոնց գոյութիւնը եւ մահուան պատիժի ենթարկեն։ Ինքնախոստովանութիւն կ'ըլլար, առանց փաստաթուղթի։

Զինովիեւի, Թուխաչեւսկիի եւ ուրիշ բազմաթիւ անձերու դնդակահարութիւնները եւ ձերբակալութիւնները հաւատաքննական շրջանի իսկական կացութիւն ստեղծած են բովանդակ Խորհրդային Միութեան երկիրներուն մէջ։ Եւ այդ բոլորը կ'ապացուցանեն որ յեղափոխութիւնը իր հունը չգտաւ եւ հիմա ինքզինքը կ'ուտէ։ Հայաստանն ալ այդ վտանգին տակ կը գտնուի այսօր։

Այս բոլորը միայն անոր համար թերեւս, որ մեր ժողովուրդի մէջ ազգային քաղաքական սկզբունքները խոր արմատ են ձգած։ Եւ այդ արդիւնքն է Դաշնակցութեան 47 տարիներու աշխատանքին։

Երկրորդ վտանգը հայութեան բոլոր հատուածները, յարանուանութիւնները (կաթոլիկ թէ բողոքական, պարսկահայ, ռուսահայ թէ թրքահայ) անխտիր յարեցան Դաշնակցութեան գաղափարին՝ ստեղծելով միայն Հայութիւն, որ կը փնտռէ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան։ (Բուռն ծափեր)։

Մէկ օրէն միւսը չէր որ անոնք Դաշնակցութեան հնոցին մէջ եփեցան, թրծուեցան եւ օժտուեցան դաշնակցական գաղափարներով եւ հոգեբանութեամբ։

Մենք պէտք բանենք մեր նշանաբանը ոչ թէ անոր համար որ հայ ժողովուրդը օրօրենք, յանուն միութեան, այլ անոր համար որ մեր ժողովուրդի փրկութիւնը միայն Միացեալ Ճակատին մէջն է։

Ուրիշներուն չէ որ կը հետեւինք։ Վտանգը մեծ է։ Հոգիներու եւ սիրտերու զօրաշարժ պէտք է ստեղծենք։ Կը տեսնէք որ ժողովրդապետականներէն մինչեւ Փաշականները կը զինուին, որովհետեւ կ'ըսեն «խաղաղութեան համար վառօդ, զէնք պէտք է»։

Մենք բաժին չունի՞նք այդ ընդհանուր վտանգին մէջ։ Անցեալը մեզի դասն դասեր տուաւ։

Կը մեղադրուի Դաշնակցութիւնը թէ կրողն եղաւ անկախութեան եւ ազատութեան դրօշին։

Դաշնակցութիւնը ծո՞ւռ էր տեսած կամ ըմբռնած մեր քաղաքական ուղղութիւնը։ Ո՛չ։ Ցաղթողներու ճամբայ ինկանք, բայց պարտութեան տխրագանք միայն։

Այս երեւոյթները եւ իրողութիւնները մեզի կ'ըսեն,— Պէտք չէ որ կրկնուին սխալները, վէթ արտասահմանի մէջ, պէտք է գործակցիլ բարեմիտ տարրերու հետ եւ միացեալ ճակատ կազմել։ Պէտք է միանալ այն տարրերուն, որոնք կը բաժնեն մեր համոզումները, մեր ձգտումները, մեր իտէալը։ Բոլոր եսերը պէտք է վերածել մէկ հաւաքական եսի։ Այն ժամանակ մենք արժէք կրնանք ստանալ։ Աւստրիացի բանաստեղծն բաած է՝ «Աւստրիան կը գտնուի Գերման մարդու եւ մանուկ Իտալացիի միջեւ իր կործանման դէմքով»։ Հայութիւնն ու Դաշնակցութիւնն ալ կը գտնուին Ռուս մարդու եւ Թուրք վանդալականութեան միջեւ։

Եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պիտի պայքարի, մինչեւ որ ստեղծուի հայութեան համար Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան»։

Երկրորդ բանախօսն էր ընկ. Վարդգէս Ահարոնեան, որ յուզուած շեշտով մը Մարսէյլի Հայերուն եւ ընկերներուն շնորհակալութիւն յայտնեց իր հօրը — ընկ. Աւ. Ահարոնեանի հանդէպ ցոյց տրուած գուրգուրանքին համար։ (Ծափ յախորդով)։

Հանդէսը փակուեցաւ «Մշակ Բանուորով»

Մարսէյլի Շրջանային Կոմիտէն այս տարի անյարմար նկատած էր կէս գիշերէն մինչեւ լոյս խնջոյք սարքելու սովորութիւնը, ինչ որ գոհ ձգեց բոլորը եւ հանդիսականները կրցան հանգիստ վերադառնալ իրենց բնակարանները։

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՍՊԱՐԷԶԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

Իր երեք մանչ զաւակներուն ապագայով մտահոգ պապա հայրիկ մը՝ կը գրէ ինծի, ի մէջ այլոց.

— «Զաւակներս հասան։ Մեծս, Զաւէնը, տասնըվեց տարեկան է, միջնեկս, Գեղամը, տասնըչորս ու կրտսերը, Գուրգէնը, տասներեք տարեկան։ Ի՞նչ ասպարէզի պիտի հետեւին վաղը. ասիկա փշոտ հարց մըն է։ Երբ կնիկ անելի մը մէջ ենք։ Նոյնիսկ եթէ որոշենք մասնագիտութիւնները՝ անոնք կը պահանջեն բազմաթիւ եւ անհնարին զոհողութիւններ։ Ձենք ալ գիտեր որ այդ բոլորը բանի մը պիտի ծառայե՞ն. Կրնայ պատահիլ որ ամբողջ մեր ճիգը եւ ամբողջ իրենց ջանքը պարապ տեղը վատնուին։ Կը հասկնաս թէ ի՛նչ արգելքներու կ'ակնարկեմ։ Դուն իբրեւ մեր ընտանիքին հին ու պատուական մէկ բարեկամը ի՛նչ խորհուրդ կուտաս։ Օրինակի համար՝ եթէ դուն ունենայիր երեք զաւակ՝ ի՞նչ ասպարէզի պիտի մղէիր զանոնք։»

Բարեկամիս այս խիստ շահեկան հարցումին փոխանակ պարզօրէն նամակով մը պատասխանելու՝ հրապարակաւ կուտամ իմ թելադրութիւններս, վստահ ըլլալով որ անոնցմէ պիտի օգտուին շատ ծնողներ։

Սիրելի բարեկամս,

Եթէ ես երեք հատ մանչ զաւակ ունենայի — ի՛նչ գանձ, ի՛նչ հարստութիւն—պիտի փափաքէի ու պիտի աշխատէի որ անոնք ըլլան հայ ուսուցիչներ, նուիրուէին Մեսրոպեան մեծասքանչ բարբառին տարածման, կամ ուսուցանեն տոմարակալութիւն, գիտութիւն, աշխարհագրութիւն, պատմութիւն, լեզու, կրօնագիտութիւն։ Մէկ խօսքով՝ ուսում ջամբեն մեր Հայկազանց զարմին, մեր ազգային մանկուտյն։ Անոնք քանի մը տարի վերջ կ'ըլլան տնօրէններ ու կը դառնան նոր Պէրպէրեաններ, նոր Մամուրեաններ, նոր Մեդպուրեաններ։ Կ'ըլլան մտաւոր հայրերը բազմահազար հայորդիներու, կրթելով Կիպրոսի, Յունաստանի, Լիբանանի, Սուրիոյ կամ Եգիպտոսի մէջ։ Կը շահին առատ պատիւ եւ առատ դրամ, դափնի ու ոսկի. Այս ասպարէզին մէջ յաջողելու համար, սակայն, պէտք չէ մոռնալ կէտ մը։ Պէտք է գիտնալ գաղտնիքը։ Ականջդ մօտեցուր որ ըսեմ.— Դառնալ անդամ Բարեգործականի, մտնել Ռամկավար կուսակցութեան շարքերուն մէջ, մարով ձայնով։

Եթէ ձեզի, ձեր ազնիւ տիկնոջ ու ձեր գործունեայ զաւակներուն համար անփափաքելի ըլլայ ուսուցչութիւնը կամ տնօրէնութիւնը՝ այն ժամանակ, կը թելադրեմ որ ձեր զաւակները ըլլան ազգային գործիչներ։ Քիչ մը հայերէն, քիչ մը Հայոց պատմութիւն, քիչիկ մը ընդհանուր պատմութիւն եւ շատ մը հայ թերթերու ընթերցում բաւական է այս ասպարէզին մէջ մեծ յաջողութիւններ ձեռք բերելու համար։ Քիչ մը գրել ու քիչ մը խօսիլ ալ անհրաժեշտ է. կարճ ժամանակի ընթացքին ձեռք բերուելիք բաներ են ասոնք։ Կը կոչուին հայաստանասէր, եկեղեցասէր, ազգասէր։ Ազգային գործիչ ըլլալով կ'ապահովեն հանգիստ կեանք, ճամբորդութիւն, ծախահարութիւն եւ կլոր գումարներ ու երկար պատիւներ, ինչպէս նաեւ քառակուսի բնակավայրեր։ Ցորեկեաններ ալ։ Ականջդ երկարէ նորէն — Հարկ անհրաժեշտ է ըլլալ Բարեգործականի անդամ եւ թունդ ռամկավար, այսինքն աշխարհի ամէնէն դիւրին բանները։

Ձեզի նման մէկը կապուելիք խնթ, կատարեալ շուրբթ ըլլալու է որ խորհի ուրիշ ասպարէզներու մասին. օրինակ՝ երկրաչափութիւն, քիմիագիտութիւն, իրաւաբանութիւն, մեքենագիտութիւն, օդանաւորդութիւն, նաւապետութիւն, ճարտարապետութիւն. Ի՛նչ հարկ, ի՛նչ հարկ, պատուական բարեկամս։ Նախ պիտի կրնա՞ն աւարտել, յետոյ պիտի կրնա՞ն գործել ։ Հրաժարէ, վանէ այդ բոլորը։ Գործնական եղիր եւ զաւակներդ դիր վերացական ասպարէզներու մէջ։

Եթէ պատահի որ ազգային գործիչ դառնալն ալ չխօսի ձեր զաւակներուն, այն ժամանակ թող գրասենեակի պաշտօնեայ ըլլան — տնօրէն, նամակագիր, մեքենագիր, հաշուակալ, թերթախոյզ, ճեմող, ճանճ բռնող, գրասեղանի վրայ ճակատ յարդարող եւ մրափող, ճառող, ճանկ ու ճիրան ցուցադրող։ Բայց, բարեկամս, բայց երկարէ ականջդ ու ես ալ երկարեմ շրթունքս — Ռամկավար եղէք, ամէն շաբաթ հաղորդութիւն առնողի պէս՝ ամէն շաբաթ ռամկավար եղէք։

Եթէ այս մէկն ալ չեղաւ, եթէ նոյնիսկ ապագայ Վահան Մալէզեան մը ըլլալն ալ չխօսեցաւ ձեր սիրեցեալ զաւակաց՝ այն ժամանակ թող ձեր սրտահատորները մէյմէկ վարդապետ ըլլան։ Անհոգ հանգիստ կեանք, ազգի փառք, մարդկութեան պատիւ վարդապետներ. Բաւական է քանի մը անգամ Ս. Գիրքը կարդալ։ Անկէ վերջ չինեն, չակեն ու թող չուլլուին աստիճաններէ վեր, դառնալով եպիսկոպոս, արքեպիսկոպոս։ Քիչ մը քարոզ, քիչ մը դամբանական, քիչ մը խրատ ու մեծատուններու դռները պիտի բացուին, մեծատուններու քսակները պիտի բացուին, փառաց ճամբաները պիտի բացուին, ճամբորդութեան ուղիները պիտի բացուին, հարսանիքները պիտի բացուին, քաղաքներու եւ երկիրներու դարպասները պիտի բացուին, հրեշտակներու թեւերը պիտի բացուին ու դեռ ի՛նչեր պիտի բացուին։ Օրին մէկն ալ կը նախիս որ մեծ տղադ բազմեր է մեծ գահու մը վրայ՝ եղեր է կաթողիկոս, միջնեկդ եղեր է պատրիարք ու կրտսերդ ալ կաթողիկոսական նուիրակ։ Անմահներ պիտի ըլլան։ Ցմահ գործ. բնաւ չկայ անգործութեան վախ, որչափ ատեն որ միջին դարը կը տեւէ մեր մէջ, որչափ ատեն որ մեր ժողովուրդը մտաւոր կ'ըլլայ վարդապետի ու սրբազանի կամ պատուելիի համար։

Կը զգամ թէ ականջդ կ'երկարես նորէն։

Ոչ, բարեկամս ականջդ տեղը հանգիստ ձգէ։

Պատուելի, վարդապետ կամ եպիսկոպոս ըլլալու պարագային՝ Բարեգործական կամ ռամկավար ըլլալու բնաւ հարկ չկայ, քանզի ռամկավարները եւ բարեգործականները իրենք պատուելի ու վարդապետ եղած են։

Բարի յաջողութիւն։

Քուկդ

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐ ԱՀԱԶԱՆԳԸ

Պուքրէշի «Արազ»ը կ'ողբայ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (13 Հոկտեմբեր).

— «Այդ նոր ահազանգը այս անգամ գաւառէն կուգայ։

Ազգային Աշխատանքի Օրէնքը սկսած է կիրարկուիլ տառացի կերպով եւ կարելի խստութեամբ, ինչպէս Քոսթանցայէն եւ Պազարճըքէն կը գրեն մեզ ահաբեկ. Ուրիշ վայրերէ առայժմ լուր չունինք, բայց հաւանաբար այս նոր սեղմումներուն պիտի Տուլչուճայէն անցնի նաեւ ուրիշ [illegible]ներ, մինչեւ որ վարակէ ամբողջ երկիրը, միւս օտարներու կարգին մեզ ալ ճզմելով։

Օրէնքը, առջի օրերուն, այնքան տառացի չկիրարկուեցաւ ու պակաս էր [illegible] թերեւս որ մենք ցարդ ձեռնածալ մնացինք, ինչպէս որ յօրանջեր էր մեր այն ատենուան ազգային մարմինները երբ ասկէ չորս տարի առաջ օրէնքը կը խմբագրուէր։ Որքան դիւրին էր այն ատեն նպաստաւոր տրամադրութիւն մը ապահովել մեզ համար։

Հիմա 20 առ 100 սակով օտարականի օրէնքն է որ խստօրէն կը կիրարկուի համապատասխան օրգաններու կողմէ։ Ոչ մէկ բացառութիւն կը թոյլատրուի, եթէ նոյնիսկ Նանսէնեան հպատակ ըլլայ ենթական։ Օրէնքը, դժբախտաբար, չի նախատեսեր որ եւ է բացառութիւն՝ նոյնիսկ անոնց համար որ կերպով մը առժամեան պաշտպանութեան տակ են, ինչպէս է պարագան Նանսէնեաններուն Աւելին.

Խստութիւնները սկսած են կիրարկուիլ օրէնքի նախատեսած սահմաններէն դուրս ալ։ Ոչ միայն 20 առ 100 սակի օրէնքն է որ կը գործադրուի այլեւս տառացի, այլ նաեւ երկիրի մէջ աշխատելու եւ գործելու իրաւունքը եւս կը խլուի շատերուն ձեռքէն։ Այսպէս, Նանսէնեան թուղթերու վերաքննութեան ատեն համապատասխան օրգանները աշխատելու կամ գործ ընելու իրաւունքէն զրկած են շատ շատեր, առայժմ Քոսթանցայի եւ Պազարճըքի մէջ, նոյնիսկ տասնեակ տարիներէ ի վեր երկրին մէջ հաստատուած եւ Ֆիրմա ունեցող մարդիկ. Դժնդակ կացութիւն մը կը ստեղծուի այս կերպով Ռումանիոյ հայութեան համար, որովհետեւ դժուար է նախատեսել թէ ուր կրնան հասնիլ վարչական սեղմումները իրենց ստեղծած հետեւանքներով

Այս դժնդակ կացութեան մէջ կը տեսնենք թէ մենք ալ մեր մեղքի բաժինը ունինք։ Քնացանք կամ յօրանջեցինք։ Այն ատեն միայն արթնցանք երբ որ վտանգը մեր դռներն ալ կը ծեծէր.

Անշուշտ պատասխանատուութիւններ փնտռելու ատենը չէ։ Կը ցաւինք միայն որ նախկին ազգային մարմինները չարթնցան երբ որ ուզեցինք արթնցնել զիրենք ատենին։ Տարբեր էնթրիկներով կամ ազգայական մեծամտութիւններով զբաղած անոնք [illegible] իսկ ուզեցին լսել մեր հնչեցուցած տեսակ մը ահազանգը այն ատեն։ Շատ բան հնարաւոր էր երբ դեռ [illegible] ուէջարկուած չէր օրէնքը։ Անգամ մը նուիրագործուած, այլեւս մեզ կը մնայ նոր ողբալ կորսուած թանկագին [illegible]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

«Հարսնիքի մէջ են պարուկները», մըմնջեց Համբար։

Ուրախութիւնը կը տեսնուէր մինչեւ հեռաւոր սահմանները։ Ո՛ր կողմը որ նայէիր, պարուկներու մէջ, դիմացի լեռներուն վրայ, կարծես արեւէն կը բխէր զուարթութիւնը։

— «Մեր լեռներու երգերուն կը նմանի։ Մեր տուներու ձայները կը լսուին կարծես բոլոր, ըսաւ Համբար իր կնոջը։ Հոգերով արբեցած մէկը ըլլալու է որ այսքան համով կ'երգէ։»

— «Այո՛, այս երգը շատ ուրախութիւն կուտայ սրտերուն։»

Երգը երբ դադրեցաւ, երաժշտութիւն մը կը հոսէր օդին մէջ։

Սեւեր հագած մարդ մը երեւցաւ, ու դիմացի ճամբէն կը մօտենար իրենց պարտէզին, ու շարժելով ձեռքերը, բաներ մը կ'ուզէր ըսել։

— «Կոմիտաս Վարդապետն է ըսաւ Շուշան

— «Իրաւ ես, Կոմիտասն է», կրկնեց Համբար, ու վազեց դիմաւորելու. Երբ մօտեցան իրարու,

— Աստուած օգնական, զաւակս։ Աղ ի՜նչ ձայն էր, աղ ի՜նչ երգ, հայր սուրբ, լեռները ու դաշտերը թնդեցին ։

Ամէն կողմէ, աշխատաւորները եկան, շրջապատեցին վարդապետը։ Իր երկայն մազերը չունչը դէմքին վրայ կը ծածանէր դեռ, ու իր բոլոր շարժումները կը կառավարուէին անով։

Կոմիտաս խնդաց։

Բոլոր քաղաքացիներն ու գիւղացիները կը ճանչնային զինքը։

— Բարի եկար, Հայր սուրբ, ըսաւ Սերգօ.

— Ոտքդ ուղուրլու ըլլայ, ըսաւ ուրիշ մէկը։

Այս մարդիկը կեանքը կեանքին կը վայելցնէին, ու իր պարզութիւնը կուտային անոր։ Կոմիտաս վարդապետը, երբ կ'այցելէր այս հողագործներուն, հեռուէն կը նայէր անոնց ու հիացումով կը կրկնէր,— «այս մարդիկ իրենց ուժերուն վստահութիւնը ունին»։ Ու երբ իր աչքերը կը լեցուէին անոնց աշխատութեան շարժումներովը, կը մօտենար անոնց։

Վարդապետը շատ կը սիրէր այս մարդիկը, ու երբ անոնց քովն էր, միշտ խօսելու, բան մը ըսելու ու հարցնելու փափաքը կը զգար, ու, «ողջոյն կը նմանին, անկեղծ են», կ'ըսէր, ու երբ կը բաժնուէր անոնցմէ, յոյսեր ու նոր փափաքներ կը զգար իր ներսը։ Երբեմն ալ, անուշ պատմութիւն մը կ'ընէր, կը խնդար անոնց հետ, ու «ամէն բան ճշմարտութիւն է այս մարդոց մէջ», կը մտածէր, ու իր աչքերուն այնքան սուրբ կ'երեւային այս պարզ գործաւորները՝ որ անոնց կոշկոտ կապած ձեռքերը, արեւէն վառած երեսներուն մորթը, ու մանաւանդ, ու մանաւանդ անոնց հագուստները գործաւորի, կեանքի մը խորհրդանիշն էին իրեն համար։ Ու պարտէզներուն նայած ատեն, բամպակենիները, թեւերը լարած թռչուններ կարծես, պար մը կը տեսնէր թռչուններուն։

Շատ հեզ, ուրիշ վարդապետներ ալ կ'այցելէին պարտէզէ պարտէզ, բայց անոնց հետ, այնքան չէին կրնար բացուիլ բանուորները։ Մինչդեռ Կոմիտասին հետ, պարզ բառերով, կրնային իրենց սիրտը բացատրել։ Առանց պահերու, իրենց բառը չէին փնտռեր, անոնք իրենք իրենցմով կը բխէին։

Երկինքը խունկով լեցուն, կը վառէր արեւին մէջ։

Վարդապետը նայեցաւ ամէնուն ։ Ինչո՞ւ չսիրէր այս մարդիկը, որոնք փափաքներով ու լեցուն յոյսերով, կ'աշխատէին հողին ծառած, ու իրենց երազը կը յանձնէին հողին։ Անոնց պատմութիւնները մաքի ըրած պահուն, կամ երգի մը պատառիկը երբ կը լսէր, իրեն այնպէս կուգար որ, հայկական քաղաքակրթութեան մէջ մնացած, ամբողջ ազգի մը հոգին ձայնը կ'արձագանգէր իր ներսը։ Ու, անոնց ձայներուն խորունկը կ'իջնէր, կ'իջնէր՝ անոնց սրտերուն գզելու չափ՝ մինչեւ որ լսէր անոնց հոգիներուն մեղեդին։ Ու բարի անակնկալներ կը սպասէր՝ երբ անոնց կը նայէր, ու շատ ուժով կը նայէր։ Ու այս անգամ ալ նայած ատեն, երգերու անուններ տուաւ։

— «Հայր սուրբ, մտածում մը ունիս գլխիդ մէջ, պատասխանեց Համբար, ո՛ւր որ երթաս, ամէն տեղ կ'ուզես երգել։ Ամէն տեղ երգ։ Անգամ մը նայէ՛ սա մեր արտերուն, հարցուր անգամ մը թէ բերքերը ի՞նչ վիճակի մէջ են։

— «Համբար, նայէ՛ արեւին, ըսաւ Կոմիտաս վարդապետը։ Սա զմայլելի երկինքին նայէ։ Ահա, հրաշալի արեւ մը ունինք, մեր երկինքը այնքան հարուստ է որ, ամէն անգամ, ո՛ւր որ ալ ըլլանք, հպարտութեամբ կրնանք երգել»։

— «Հայաստան, երկիր դրախտավայր», ըսաւ Արշակ։

— Վարդապետը զուռնի պէս, ամէն բան երգի կը փոխուի, յարեց Մանուկենց Համբարը։

— Ամէն բան սէր է այս մարդուն մէջ, պատասխանեց Մակարենց Սերգօն, ու իրարու նայեցան ամէնը։

Վարդապետին շուրջ սիրտերը միացած իրարու, կը զգային միեւնոյն ուրախութիւնը։

Նոր մթնոլորտ մը։

Մարդ բան չէր հասկնար, միայն թէ, ամէնն ալ՝ թեթեւ ու հանդարտիկ, կախուած վարդապետին շրթունքներէն, մոլիկ կ'ընէին աղաքներու պէս։ Արտայայտիչ էր իրենց լռութիւնը։ Կոմիտասին ձայնը, անոնց հոգին կը դնէր ներդաշնակութեան մէջ, կը միացնէր իրարու։

Սէրը, կարծես այս ձայնովը կ'ալ թրնար։

Տաքուկ էր մթնոլորտը։ Ուրկէ՞ կուգար այս անծանօթ հրապոյրը Երջանկութի՞ւնը...

Պարզ բան մը... սրտերու բարախումբ։ Ու յանկարծ, կը լուսաւորուէր աշխարհը ու կը գեղեցկանայ. Իրենց մէջ էր, ան՝ ուր որ երթային, կ'ապրէր իրենց հետ։

Անուշ բան մըն է եղեր այս երջանկութիւնը, ու յանկարծ, երգի մը հետ կ'արթննայ։ Հիմակ խորհրդաւոր էր տեսարանը ու լեցուն հաճոյքով

— Այսօր երգել կ'ուզեմ, ըսաւ Կոմիտաս վարդապետը, շատ երգել։ Նոր զուարթութիւն մը կար երեսին վրայ։

— Այո՛, ըսաւ ներկաներէն մէկը, ամէն մարդ կ'ըսէ թէ, երգելով միայն Կոմիտասը կը գտնէ իր ազատութիւնը։

— Բայց պայմանով մը, ըսաւ վարդապետը, նախ դուք ձեր գիտցած երգերէն քանի մը հատ պիտի երգէք անկէց ետք, ես պիտի սկսիմ

ԱՐՄԷՆ ԱՄՐԻ

(Շար.)

(12)

"ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱՐԻՒՆԸ ԾԾՈՂ ԻԺԵՐԸ"

»»»» • ««««

ԽՄԲ.— Երեւանի «Գրական Թերթ»-ի Սեպտ. 28 թիւէն Խմբագրութեամբ կ'արտատպենք այս գրութիւնը ու կը յանձնենք վերջին «մաքրագործումներ»ու պատասխանատուութիւնները, անոնց բոլշեւիկեան հոսկացողութեամբ: Ինչպէս կը տեսնէք, ամէն բան կազմալուծուած, քայքայուած է Հայաստանի մէջ, եւ պատասխանատուները, «ժողովուրդի թշնամիները, աւերն ու սրիկաները» օրուան վարիչներն են, հին թէ նոր, երիտասարդ կամ տարէց, «ամենատաղանդ» Խանջեանէն մինչեւ Ամատունին եւ Գուլոյեան —

Վերջացաւ ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի պլենումը: Պլենումը գտաւ, որ Հայաստանում թէ՛ տնտեսական եւ թէ կուսակցական ու կուլտուրական գործերը գնում են չափից դուրս վատ, որ գիւղատնտեսութիւնը քայքայման դռանն է, որ կառուցող արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների շինարարութիւնը կանգ է առել, որ կուսակցական, քաղաքական գիծը նորից ջլատուել է մեր կուսակցութեան գլխաւոր գծից: ՀԿ(բ)Կ Կենտկոմի պլենումը ելնելով այս բոլորից, որոնց համար քարտուղարի պաշտօնից Կենտկոմի քարտուղարներ Հ. Ամատունուն եւ Ակոպովին:

Հայ ժողովրդի թշնամիները, սպեցիֆիկները, նացիոնալիստները, տրոցկիստները, Թունաւոր իժերը տարիներ շարունակ ծծեցին հայ աշխատաւոր ժողովրդի արիւնը, բայց նրանց չյաջողեց արիւնաքամ անել աշխատող ու հերոսական հայ ժողովուրդը, որովհետեւ մեծ Ստալինի արթուն աչքերը միշտ ու անընդհատ հետեւում են դաշնակների լծից ազատագրուած հայ ժողովրդի վերածնութեանը, որովհետեւ մեծ առաջնորդի պողպատէ ձեռքն անդուլ ղեկավարում էր մեր երկիրը՝ Խորհրդային Միութեան միւս հանրապետութիւնների ու ժողովրդների հետ միասին, որովհետեւ մեզ առաջնորդում էր Լենին-Ստալինի կուսակցութեան փողփողում անմար դրօշը: Հայ ժողովրդին վնասելու, մեր երկրում կապիտալիզմը բռնատիրացիայի ենթարկելու, հակայեղափոխական տրոցկիստների, ֆաշիստ դաշնակների պատուէրը կատարելու վերջին փորձն արին մերկացուած հակայեղափոխական Հ. Ամատունին, Ստ. Ակոպովը, Ա. Գուլոյեանը, Ա. Մուղդուսին եւ միւսները: Նրանք հանդիսացան նացիոնալիստ հակայեղափոխական Ա. Յովհաննիսեանի, Հ. Կոստանեանի, Ս. Տէր-Գաբրիէլեանի, Ա. Խանջեանի դաւաճանական, դաւերի գործը շարունակողները: Ժողովրդի թշնամիներ Հ. Ամատունին, Ստ. Ակոպովը, Ա. Գուլոյեանը լաւ իւրացնելով իրենց հակայեղափոխական ուսուցիչների մեթոդներն ու պրիոմները, ամէն կերպ աշխատեցին հակայեղափոխական բուրժուական-նացիոնալիզմի, դաշնակիզմի, տրոցկիզմի դէմ պայքարելու ազմկարար ճառերը ու դիմակաւորուած խուճապի տակ, թուլցնել իրենց հակաժողովրդական, վնասարար դէմքը, դաւաճանեցին Հայաստանի Կոմունիստական կուսակցութեանը:

Սակայն ինչպէս միշտ, այս անգամ նոյնպէս օգնութեան հասաւ մեր սիրելի մեծ առաջնորդի խորաթափանց, անվրէպ միտքը, որը շատ շուտ տեսաւ Հայաստանում գոյութիւն ունեցող նեխուածքը:

Խորհրդային Հայաստանն իրօք որ լենինեան-ստալինեան ազգային քաղաքականութեան փայլուն յաղթանակներից մէկն է. «Միայն Խորհրդային Իշխանութեան գաղափարն է, որ խաղաղութիւն բերեց Հայաստանին եւ տուեց ազգային վերածնունդի հնարաւորութիւն» (Ստալին):

Այսօր մենք ականատես ենք մեր երկրի արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնների աճին, սոցիալիստական կոլտնտեսային դաշտերի բարձր բերքատուութեանը, բովանդակութեամբ սոցիալիստական, ձեւով ազգային կուլտուրայի ծաղկմանը: Շատ են սխալները, նրանք պերճախօս են, նրանք վկայում են այն մասին որ հայ բանուորը, հայ գիւղացին, հայ աշխատող ինտելիգենցիան անվերապահ կանգնել են Խորհրդային Իշխանութեան, Լենին-Ստալինի կուսակցութեան դրօշի տակ, որ նրանք ջանք չեն խնայում հասնելու նոր յաղթանակների, հասել են ու կը հասնեն այդ յաղթանակներին.

Սակայն պէտք է արձանագրել, որ մեր նուաճումների որակն ու քանակն այն չէ, ինչ որ պէտք է լինէր, եթէ հայ ժողովուրդի երդուեալ թշնամիները, դաշնակցական - տրոցկիստական իժերը չխանգարէին մեր ժողովրդի ստեղծարար աշխատանքին, եթէ նրանք տարիների ընթացքում չվնասէին:

Խոշոր են այդ վնասարարութեան հետեւանքները, վնասարարութիւն, որը չօշափել է մեր սոցիալիստական շինարարութեան բոլոր բնագաւառները եւ, որը գալիս է դեռեւս հակայեղափոխական Հայկայ Կոստանեանից: Ոչ ոքի համար գաղտնիք չէ, որ մեծ Ստալինի անմիջական ցուցմունքներով Միութենական Ժողկոմխորհն ամէն տարի տասնեակ հարիւրաւոր միլիոն ռուբլիներ է տրամադրում մեր երկրի բարգաւաճման, նրա ծաղկման համար:

Ահա ձեզ «Սովպրէն» Կաուչուկի կոմբինատը, 100աւոր միլիոն ռուբլիների համամիութենական նշանակութիւն ունեցող շինարարութիւնը, որը շնորհիւ վնասարարական ղեկավարութեան (Ն. Կուբակ), Կենտրոնում ծուարած նացիոնալիստական, տրոցկիստական ղեկավարութեան, այսօր կանգնած է պրովալի (փլուզում) առաջ:

Ինչ պատահեց: Այնտեղ, Մոսկվայում, ԽՍՀՄ Ժողկոմխորհն ամէն ջանք գործ է դնում, չի խնայում դրամ, միջոցներ չխնայում, այստեղ Կաուչուկչինի ղեկավարները «նախագծերի բացակայութեան», «օբեկտիւ» պատճառաբանութեան տակ, անցկացնելով իրենց վնասարարական պրակտիկան, ձախողման են ենթարկում Ս. Կ. «Սովպրէն»ի շինարարութիւնը:

Ն. Կուբակը Ս. Տէր Գաբրիէլեանի աջակից, Ստ. Ակոպովի մերձաւոր բարեկամը: Խոստումներ ժողովրդին, մեր առաջնորդին, որ կաուչուկ կը տանք ամենաուշը 1937 թուին, իսկ գործնականում ունենք այդ հսկայական ձեռնարկութեան քայքայուած վիճակ, վնասարարութիւն, ձգձգում:

Ահա եւ մի ուրիշ օբեկտ—Քանաքեռհէսը, որը Հայաստանի արդիւնաբերական խոշոր օբեկտներից է: Շնորհիւ հակայեղափոխական վնասարարներ՝ Տէր-Աստուածատրեանի, Մէլքի եւ միւսների, այսօր գրուած է չափից դուրս ծանր պայմաններում, որտեղ աշխատանքներն ու կառուցումները տարուել են մի հաշուով, որպէսզի ցոյց տրուի Քանաքեռհէսի, Սեւան-Զանգի կասկածի ոչ «շահաւէտ» լինելը: Զարգացնել ազգայնական, վնասարարական մի պրակտիկա, որ այսօր մերկացուած է ու ջախջախուած: Ստախանովեան շարժման անկումն եւս մի փաստ է վնասարարների գործունէութեան

(Մնացեալը յաջորդով

ՕՏԱՐՆԵՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

—•—

Առեւտուրի եւ ճարտարարուեստի նախարար Գ. Վալէր Փօփ, որ մէկն է օտարներու խուժման եւ օտար աշխատաւորներու վտանգին դէմ կռուող միջոցներու դիմելու ամենաթունդ կուսակիցներէն ռուման. դահլիճին մէջ, Սիկէթի մէջ բրած է բանախօսութիւն մը ուր ըսած է.

— «Փոքրամասնականներու մեծ թիւ մը ունինք. Միջազգային դաշինք մը ստորագրած ենք անոնց համար եւ գիտենք սրբութեամբ յարգել մեր բառորագրութիւնը: Ուրիշ երկրի մէջ միեւնոյն իրաւունքը ունին բոլորը: Բայց ամէն տարրը, որ պետութիւնն իսկ կը կազմէ, պարտաւոր է տիրապետող ըլլալ երկրին յայնքին, երկայնքին: Բոլոր այն փոքրամասնութիւններ որոնք երկրին մէջ էին 1918ին եւ ամէն քաղաքացի դարձան եւ որոնք կ'ընդունին ամէն աշխատաւոր տարրին գերակայութեան սկզբունքը, կրնան մեր կողքին աշխատիլ ազատ եւ անվնաս: Սակայն անոնք որ պատերազմէն յետոյ եկան՝ պէտք է որ մեկնին: Զափազանց շատ տեղեր կը գրաւեն: Ոչ մէկ բան կ'արգիլէ մեզի որպէսզի անոնց ըսենք թէ ցարդ ձեզ պահեցինք, բայց չենք կրնար պահել աւելի յետոյ: Նոսրացման գործունէութիւն մը պէտք է: Կառավարութիւնը կը ձգտի այդ բանին եւ պիտի յաջողի»:

...ութիւններու վրայ:

Ազգային ներկայ մարմինները, հետեւաբար, զմնէ կացութիւն մը ժառանգեցին: Աւրէկ ելք չկար շարիքը մեղմացնելու համար, բայց եթէ այս կամ այն նախարարին բարեացակամ միջամտութեանը ապաւինիլ՝ որպէսզի ոստիկան օրկանները դժկամութեամբ չքննեն այս կամ այն Հայուն պարագան.

Բայց կացութիւնը աւելի վատթարացած է հիմա: Ազգայնական ալիքը, որ իր ճամբուն վրայ ակած է բոլոր թումբերը փշրել եւ հալեցնել, պաշտօնական բարեացակամութիւնները դժուարացուցած մեզ հանդէպ գոյութիւն ունեցող բացառիկ վերաբերումով: Ու շատ բացառիկ աշխատանք պէտք է՝ որպէսզի մենք ալ չքլուինք ալիքէն

Պիտի դիմենք ըմբռնել պատասխանատուութիւնը վայրկեանին: Գիտի զգանք թէ բախտորոշ վայրկեաններ են հիմա, ու բացառիկ ճիգ կ'ուզեն մեզմէ.

Թեմական Առաջնորդ, Թեմական Խորհուրդ, Ռումանահայ Միութիւնները, բոլորը, պարտաւոր են իրենց կորելին ընել, ու անկարելին: Ոչ մէկ պատրուակ, ոչ մէկ չքմեղանք»:

ՍԱՀԱԿ - ՄԵՍՐՈՊԻ ՏՕՆԸ ԱՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

Կաթող. հրահանգին համաձայն, Թարգմանչաց 1500ամեակը մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս Պետրոս եկեղեցին, Հոկտեմբեր 10ին: Արարողութիւնները տեղի ունեցան եռանդուն, ղեկավարութեամբ Գ. Աւետիս Քէչէճեանի: Երգչախումբը մեծ յաջողութեամբ երգեց շարականները: Այս առթիւ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Հողեւոր թէ աշխարհական վաստակաւորներու համար: Օրուան բանախօսը ակամայ բացակայած ըլլալով, գրաւոր ղրկած էր իր բանախօսութիւնը, զոր կարդաց հոգաբարձութեան ատենապետը եւ որ մասնաւորապէս կը յորդորէր հայ մեծցնել մեր զաւակները:

Դժբախտաբար գաղութը կը փայլէր իր բացակայութեամբ, — հազիւ տասնեակ մը այրեր եւ 60ի մօտ պատանիներ: Հ. Մ. Ը. Մ.ի 20 զայլուկներ պահ մը ներկայ ըլլալէ վերջ անհետացան:

Թղթեցի

ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Օղանաւային շինութեանց մասնագէտ ճարտարագէտ Գ. Վաղգէն Անդրէասեան, Գուս Քոլոմպի արհեստաւորաց միութեան գիշերային դասընթացքներուն իր մասնակցութիւնը կը բերէ երեք տարիէ ի վեր, իբրեւ ճարտարագիտական գծագրութեան դասախօս: Անցեալ շրջանին իրեն յանձնուած էր նաեւ վարժարանի մէջ շինուելիք օդանաւի մը յատակագիծներու պատրաստութիւնը: Մեր հայրենակիցը այս տարի արժանացած է Սէնի նահանգապետութեան արծաթէ պատուանշանին, ու առաջած է Գուս - Քոլոմպի թաղապետութեան անդամներէն Գ. Լըֆէվրի մէկ նուէրը:

Գ. Անդրէասեան գործօն եւ եռանդուն մասնակցութիւնը կը բերէ հայկական կեանքին, եւ պետն է Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի շրջանի սկաուտներուն: Պաշտօն մը որ կը կատարէ մեծ անձնուիրութեամբ եւ ձեռնհասութեամբ: Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտ պետին:

Ս.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Կիրակի 10 Հոկտեմբեր Սէն Փիէռ տը Նանթի համբաւաւոր Ա. խումբը յաղթեց Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբին 2 — 0ով, որուն բարոյական վրէժը լուծեց մեր պահեստին պարտութեան մասնելով Ս. Օ. Քուրպէօվի Ա. խումբը 4 — 1ով: Այս յաղթութեամբ տիրացաւ տրամադրուած սիրուն բաժակին.

Կիրակի 17 Հոկտեմբեր Ա. խումբը պիտի մեկնի գաւառ դէպի արեւելք, Էփինէյ (142 ք. մղոն հեռու) մրցելու տեղական Բասինի քլիւպին դէմ ժամադրութիւն 12h. Gare de l'Est: Շոգեկառքը կը մեկնի ժամը 12.30:

Պահեստին պիտի մրցի Ի. Ս. Գագար Օթէլ տը Վիլի Ա. խումբին դէմ Քուրպէօվի մէջ. Ժամադրութիւն 1ին Փորթ տը լա Վիլէթ, առնել 50/71 թիւ օթօպիւս եւ իջնել Փարք տէ Սփօռ:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Ազատութեան զէնքով զինուած միւս Հայ կոմիտէներն ալ հետեւեցան միեւնոյն քաղաքականութեան: Դաշնակներու եւ Իթթիհատի միջեւ համաձայնութիւն կնքուած ըլլալէն շատ առաջ, Հնչակ կոմիտէն սկսաւ ծայրայեղ գործունէութեան: Այս Հայ կոմիտէներուն ուժ տուին ու միացան նաեւ ուսուցիչներ, եկեղեցականներ եւայլն: Հայ յեղափոխութիւնը ընդհանրացնելու համար բոլոր Հայերը միակամ գործի լծուեցան:

Օր մը Թալէաթ փաշա հետեւեալ կերպով արտայայտուեցաւ այդ մասին.

— «Մտածեցէք: Հայկական կազմակերպութիւնները, պետութեան մէջ պետութեան մը պէս իրենց գոյութիւնը կարծես չրաւէր, բոլոր Հայերը, Դաշնակներ, Հնչակներ, քահանաներ, ուսուցիչներ, խմբագիրներ եւ արուեստագէտներ սոսկալի փրոփականտի մը սկսան: Այդ փրոփականտը այնքան յանդգնութեամբ եւ համարձակութեամբ տեղի կ'ունենար եւ որեւէ երկրի մէջ չէր կրնար պատահիլ: Հայ եկեղեցիները, դպրոցները, ըւմերը, լրագիրները ուղղակի այդ քարոզութեանց կը ծառայէին: Ոչ մէկ յօդուած, ոչ մէկ քարոզ, ոչ մէկ թատրոն դուրկ կը մնար հայկական անկախութեան քարոզութենէն»:

Այդ Թուականը երազի տպաւորութիւնը կը թողու մարդուս վրայ: Հայ կոմիտէներու հանդէպ Իթթիհատ Թէրագգիի մեծ յանցանքը չափազանց մեղմ եւ ներող գտնուիլն է: Երբ խելքը գլուխը գալով գործունէութեան սկսելու որոշումը տուաւ, շատ ուշ էր: Հայ կոմիտէները ատիթէն օգտուելով Անատոլուի մէջ անկախ Հայաստան մը ստեղծել կ'ուզէին եւ պատմութիւնը ուրանալով մեր արեւելեան նահանգներուն Հայերու պատկանած ըլլալը առաջ կը քշէին:

Ի հարկէ, Հայեր, այս գործին մէջ Ռուսիայէն, Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն կը քաջալերուէին: 1908ին Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ այդ երեք պետութիւնները Հայերու հետ միացած Օսմանեան պետութեան դէմ թշնամական քաղաքականութիւն մը կը հետապնդէին:

Հոս Հայ ըսելով պէտք է պատկերացնել Հայ Կոմիտէներու գործունէութիւնը: Այդ կոմիտէները, առաջին անգամ ըլլալով 1909ին իրենց կազմակերպած Ատանայի դէպքին հերոսապատ եղան: Ատանայի մէջ, կառավարական ուժերէն աւելի Թուրք ժողովուրդը գործունէութեան անցնելով կոմիտէներու արիւնոտ ձեռնարկները արիւնով խեղդեց:

Հայ կոմիտէները երբ տեսան որ այդպէս մասնաւոր եւ առանձին դէպքերով պիտի չկրնան իրենց նպատակները իրագործել, Դաշնակ կոմիտէի գլխաւորութեամբ ընդհանուր ապստամբութեան մը պատրաստութեան ձեռնարկեցին: Ռուսիոյ օգնութեամբ այդ շարժումը արագ կերպով առաջ տարուեցաւ.

Ձեռքը զէնք բռնող բոլոր Հայերը կը կազմակերպուէին եւ զինուորական կրթութիւն կը ստանային: Ամերիկայի կամ Եւրոպայի մէջ ուսմբի չինուելու թիւն սորված եւ զինագործ Հայեր երկրի բոլոր մասերուն մէջ փամփուշտ, ռումբ եւ զէնք կը պատրաստէին եւ զինարաններ կը հաստատէին:

Հակառակ սակայն այդ սոսկալի աշխատութեանց եւ ջանքերու, Հայերու մեծամասնութիւնը չուզեց այդ կազմակերպութեանց մէջ մտնել եւ նախընտրեց խաղաղութեան մէջ ապրիլ: Ասոր վրայ Դաշնակները սկսան բռնութիւն եւ ճնշում ի գործ դնել: Կոմիտէի պետերը անձամբ սկսան հայկական գիւղերը շրջիլ, դնելով մասնաւոր պահանջներ, որոնց ամէնէն գլխաւորը կոմիտէին անդամագրուիլն ու որոշ տուրք մը վճարելն էր: Անկէ վերջ իւրաքանչիւր գիւղացիէն կը պահանջուէր զէնք մը գնել: Որովհետեւ ամէն կողմ սկսած էր զէնքի բաշխումը:

Կոմիտէներու այդ պահանջներուն հակառակողները սոսկալի պատիժներու կ'արժանանային: Այդ պատիժներու թեթեւագոյններն էին՝ հեռացում իրենց գիւղերէն, զրկում ժառանգութեան եւ ամուսնութեան իրաւունքէն. իսկ աւելի ծանր պատիժները՝ ծեծ, բանտարկութիւն եւ մահ: Եկեղեցականներու կողմէ տրուած կրօնական պատիժներն ալ կոմիտէներու գործին կուգար:

Խեղճ հայ ժողովուրդը այդ բռնութեանց եւ ճնշումներու ինչպէ՞ս պիտի դիմանար ու հանդուրժէր: Թուրք պաշտօնեաներու դիմում կատարողը կոմիտէներու աչքին հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ամէնէն ծանր պատիժը կը նկատուէր եւ այդպիսիները մահով կը պատժուէին: Այդ պատճառով ամբողջ հայ ժողովուրդը կը գտնուէր Դաշնակներու ազդեցութեան ու բռնութեան տակ.

Այդ կերպով Դաշնակներու յեղափոխական շարժումներուն ամէնէն աւելի հակառակ եղողներն անգամ բռնիպուեցան անդամակցիլ այդ կուսակցութեան: Զարմանալին այն է սակայն որ, այդ կուսակցութեան նոր անդամագրուողները, անգամ մը պետութեան դէմ գործի լծուելէն վերջ, հիներէն շատ աւելի բուռն կ'ըլլային:

Միւս կողմէ երբ նկատի առնուի նաեւ որ Հնչակ կոմիտէն ալ տենդագին մէկ աշխատանքի նուիրուած էր, զարմանալի չի թուիր պատերազմի նախօրեակին Հայերու կողմէ Օսմանեան կայսրութեան դէմ պատրաստուած ընդհանուր ապստամբական շարժումը:

Դաշնակ կոմիտէի ծրագրին երկրորդ մասը կը վերաբերէր զինուորական կրթութիւն ստացած հայկական հրոսախումբերու պատրաստութեան: Պալքանեան պատերազմէն վերջ արդէն Օսմանեան կայսրութեան ոչ — քրիստոնեայ հպատակներն ալ զինուորագրուելու իրաւունքը կը ստանային. Հետեւաբար կոմիտէի այդ ծրագիրն ալ մտահոգութիւնը ինքնին լուծուած կ'ըլլար.

Երրորդ կէտը զէնքերու հայթայթումն էր: Եւ շնորհիւ Հքափիթիւլասիոններու դրած պարտաւորանքին, դիւրաւ կը լուծուէր նաեւ այդ խնդիրը:

(23)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Առիւծ Գեւօն զարմանալի սառնութեամբ լսեց ընդդիմախօսութիւններ, ոչ իսկ ձայնը չբարձրացուց: Երրորդ գիւղացիներու վրդովմունքը հետզհետէ հանդարտեցաւ. Առիւծ Գեւոյի ձայնին վրայ, Ապրօն գրպանէն թուղթ մը հանելով կարդաց անուններն այն գիւղացիներուն, որոնք այս կամ այն կերպով պիտի մասնակցէին համայնական արտի աշխատանքներուն.

Առիւծ Գեւոյի անունը ցուցակի վերի գլուխը բազմած էր: Երկու տարով մեծ արտը կը յատկացնէր այդ նպատակին, տարին երկու եզ չորս օրով եւ մէկ աշխատաւոր նոյնքան օրուան համար. իսկ սերմանացանի համար կը մասնակցէր մէկ չանախ ցորենով.

Գիւղացիները զարմացած իրարու կը նայէին: Եթէ Առիւծ Գեւօն այդքանը ինքնաբերաբար կուտար, այլ ինչո՞ւ համար ըրած զոհողութիւնը քանի մը անգամ կրկնապատկելով վերջ չէր տար այդ խնդրին, որ այնքան անախորժութիւններու պատճառ եղած էր: Յաջորդ անունը Ոէս Ցակոբինն էր, գիւղի ունեւորներէն մէկը: Անոր յաջորդեց Տէր Նշանի անունը:

Հասան աղայի փետրաթափ լինելէն վերջ, այս երկուքի դիրքը հիմնովին փոխուեցաւ: Տէր Նշան, ինչպէս առին մը Հասան աղայի շուրջը կը դառնար, անոր խնկով կը մառծէր եւ անոր բերնով կը խօսէր, յանկարծ կանաչ դարձուցած եղէկուան բէկին, Առիւծ Գեւոյի շուրջը սկսաւ դառնալ, անոր գովքը երգելով ամէն տեղ:

Ոէս Ցակոբը թէեւ պաշտօնէն հրաժարած, կը մնար ընդդիմադիրներու պարագլուխը: Առիւծ Գեւոյի եւ անոր մէջ խուլ հակառակութիւն մը գոյութիւն ունէր, բայց եւ այնպէս Ոէս Ցակոբ, խորամանկ աղուէս մը, դիտէր վարուելու կերպը: Ի զուր չէր անցած ինը տարիներու փորձառութիւնը եւ սերտ կապակցութիւնը կառավարական շրջանակներու հետ: Պէտք էր սպասել յարմար առիթի մը, երբ առանց վախի կրնար ատամները ցոյց տալ:

Իսկ մինչ այդ՝ համբերութիւն, առերեսս բարեկամութիւն պէտք էր ցուցնէր: Երբ անգամ մը մազէ կամուրջը անցնէր ....:

Տէր Նշանն ու Ոէս Ցակոբն ալ առանց նկատողութեան ընդունեցին իրենց վրին դրուած բեռը: Եթէ Ոէս Ցակոբի նման մէկը առանց ձայն ձուն հանելու կ'ենթարկուէր, այլեւս գիւղացիներուն ի՞նչ խօսք կը մնար խօսելու Իրարու եւսեւէ անունները կարդացուեցան եւ բողոքի ձայն մը չբարձրացաւ:

Գիւղական կեանքի մէջ որոշելու եւ իրագործելու մէջ բաւական խոշոր տարբերութիւն մը կայ: Եթէ համայնական խնդրի մը մասին գիւղացին կրաւորական անտարբերութիւն կը յայտնէ, սակայն իրագործումը եթէ անհատական զոհաբերութիւն կը պահանջէ, այդ պարագային, կրաւորական գիւղացին կը դառնայ աքթիւ հակառակորդ մը խուսափելու համար ոեւէ աշխատանքէ կամ աջակցութենէ: Ոչ գաղափարի մեծութիւնը, եւ ոչ ալ համայնքի շահը կրնան չէզոքացնել անոր մէջ արմատացած անհատական վաստակի զգացումը:

Համայնական արտի իրագործումը առաջին քայլէն իսկ բազմատեսակ դժուարութիւններու հանդիպեցաւ: Ոմանք կը խուսափէին աշխատելէ, ուրիշներ եզներ չէին ղրկեր, շատեր չէին ուզեր մէկ չանախ սերմնացան տալ, որ ինքնին չնչին արժէք մը կը ներկայացնէր: Անգամ մը գործի անցած, այլեւս ընկրկելու մասին չէր կրնար մտածել Առիւծ Գեւօն Մեծը, մարակը իրենց դերը կատարեցին, ու յաջորդ աշնան երբ կալը վերջացաւ ու համայնական արտի ցորենը ամբարեցին դպրոցի սենեակին մէջ, նոր միայն յայտնի եղաւ, որ այդ տարուան բերքով ուսուցիչի տարեկան թոշակը ապահովուած էր:

Առով մէկանդ, ամէն տարի համայնական արտի շուրջ միեւնոյն դժուարութիւնները ծագեցան, միեւնոյն խոստութիւնները եւ ծեծը շարունակուեցան:

Ալաշկերտի հայ գիւղացիի կեանքը զգալիօրէն կը փոխուէր: Տարիներէ ի վեր երկրէն հեռացած պանդուխտները կը վերադառնային տուն, իրենց հետ բերելով նոր սովորութիւններ, նոր մտքեր, գիւղատնտեսութեան զարգացման համար նոր միջոցներ:

Կովկասի մէջ յեղափոխական եւ մարտական դաստիարակութիւն ստացած, հասարակական եւ հաւաքական աշխատանքի ընդունակ այդ երիտասարդները գիւղերու մէջ աչքի զարնող ղեկավարներ դարձան, Առիւծ Գեւոյի վստահելի աշխատակիցները:

Տեղական հարցերու շուրջ համայնական ժողովները իրարու կը յաջորդէին: Ինչպէս Խասօսուրի Ոէս Ցակոբը, նոյնպէս շատ մը գիւղերու ռէսերը փոխուեցան, ու անոնց տեղը գրաւեցին հասարակութեան վստահութիւնը վայելող անհատներ:

Այլեւս գիւղերու մէջ մունջ մարդ չէր մնացեր: Ամէն մարդ կը խօսէր, կը բողոքէր, իր իրաւունքը կը պաշտպանէր, թէկուզ իր իրաւունք համարածը լինէր ուրիշի մը լինելիք անիրաւութիւնը: Գիւղական ժողովներու մէջ ամէնէն շատ կը խօսուէր ջրի մասին, որ երկրագործի կեանքին առանցքն է, գոյութեան հիմքը:

Ամէն տարի հարիւրաւոր կռիւներ կը ծագէին գիւղերու մէջ այդ խնդրի շուրջ: Կոտրուած գլուխներ, իրարու դէզ այրել, գիւղական թայֆաներ, ասոնք բոլորը հետեւանք էին ջրբաշխի կաշառակերութեան եւ ունեւորներու կաշառք տալու կարողութեան: Արտերու ջուրը չարաշահութեան մի ջոց մըն էր ջրբաշխի գրպանը լեցնելու:

Այնման ժամանակ, Ջէտկանի մէջ արտերը ջրելու շուրջ մեծ կռիւ մը ծագեցաւ ու այդ խնդիրը հասաւ Բագրեւանդի կոմիտէին: Առիւծ Գեւօն՝ Թոփալ Սասանան հետը վերցնելով գնաց Ջէտկան, տեղին վրայ հարցը կարգադրելու:

Ինչպէս ամէն գիւղի մէջ ալ տեղի կ'ունենար, Ջէտկանի ջրբաշխը որբեւայրի կնոջ մը իրաւունքին կէսը գողնալով, ջուրը դարձուցած էր գիւղի հարուստներէն Ասատուրի արտին վրայ:

Անիրաւուած որբեւայրիի ազգականները եւ գիւղի չքաւորները միացած պաշտպան կանգնեցան անոր եւ խնդիրը հասցուցին «կոմիտէին»:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ԿԱԹԱԽՈՒՄԲ ՄԸ ՕԴԸ ՀԱՆՈՒԵՑԱՒ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Ո՞վ կը վճարէ յեղափոխութեան ծախքերը

Յեղափոխական գործողութիւնները կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ, օրէ օր սաստկանալով։ Ամէն օր դժոխային մեքենայ մը պայթեցաւ Եաֆայէն 20 մղոն հեռու, օդը հանելով կառախումբ մը։ Մինչ ուղեւորները սարսափահար դուրս կը նետուէին ջարդուփշուր վակոններէն, հանդիպեցան անծանօթներու կրակին։ Վերջին լուրերու համաձայն երեք դիակներ գտնուած են կառախումբի բեկորներուն մէջ։

Միեւնոյն օրը օթոգար մը յարձակման ենթարկուեցաւ Երուսաղէմ-Եաֆա ճամբուն վրայ։ Արաբ մը եւ հինգ Հրեաներ վիրաւորուեցան։ Դարձեալ նոյն օրը անծանօթ մը Երուսաղէմի մէկ սրճարանին մէջ ձգեց սակառ մը, որ երկու ռումբ կը պարունակէր։ Պատրոյգ մը վառած էին, բայց մարած էր առանց պայթեցնելու ռումբը։ Նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, ոստիկանները այսուհետեւ երկ-երկու տարեկան պիտի ունենան, փոխանակ մէկի։ Երուսաղէմի բոլոր սինէմաները եւ սրճարանները փակուած են։ Բնակիչները ժամ առաջ տուն վերադառնալու հրաման առացան։

*** Պաղեստինի կառավարութեան հրամանով, խուզարկութիւններ կատարուեցան Երուսաղէմի արաբական դրամատան մէջ, որուն տնօրէնը փախած էր, բայց յետոյ ձերբակալուելով հեռաւոր կղզի մը աքսորուեցաւ։ Այդ խուզարկութեանց հետեւանքով, հաստատուեցաւ թէ դրամատունը գաղտնի վարկեր կը պահէր արաբական կոմիտէին անունով, մինչեւ 100.000 ոսկի։ Այս գումարին կարեւոր մէկ մասը գրաւուեցաւ բրիտանական իշխանութեանց կողմէ։ Երուսաղէմի արաբերէն «Ալ Տիֆաա» թերթը կը գրէ թէ Իրաքի կառավարութիւնը վերջին տարիներու ընթացքին 20.000 ոսկի յատկացուցած էր, հականգլիական եւ հակասիոնական քարոզութեանց համար։

Խուզարկութիւններ կատարուեցան նաեւ արաբական կոմիտէի սրբանոցին մէջ, որուն համար կ՚ըսեն թէ իբրեւ կեդրոն կը ծառայէր ահաբեկչական կազմակերպութեան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

21 ՆՈՐ ՄԱՀԱՎՃԻՌՆԵՐ արձակուեցան Խ. Միութեան մէջ, վերջին 24 ժամուան ընթացքին։ Մեղադրանքը միշտ նոյնն է, — լրտես, հակայեղափոխական, խափանարար եւայլն։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ դատուած 17 հակաֆաշականներէն հինգը դատապարտուեցան 12 տարուան բերդարգելութեան, մէկը՝ տասը տարուան, մէկը՝ չորս տարուան, երեքը՝ երեք տարուան եւայլն։ Չորս հոգի ալ անպարտ արձակուեցան։

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՆԱՂԻ 10րդ չարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Նոյեմբեր 8ին, Փարիզի մէջ։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԷՄ մղուած պայքարին առթիւ, Լիոն հաստատուած Իտալացիները պատուիրակութիւն մը ղրկեցին Պ. Էռիոյի։ Երեսփ. ժողովին նախագահը յայտնեց թէ շատ քարդ է օտարականներու խնդիրը, թէ ինք իր կարելին պիտի փորձէ, որպէսզի ծրագրուած կանոնագիրը ապահովէ Ֆրանսայի շահերը եւ անհրաժեշտ երաշխաւորութիւնները ընծայէ օտար աշխատաւորներուն։ «Ֆրանսա պիտի պահէ իր հիւրընկալութեան աւանդութիւնները։ Եթէ օտար պարկեշտ աշխատաւորներ անիրաւութեանց ենթարկուին, կրնան ապաւինիլ իմ օժանդակութեանս»։

ԵԳԻՊՏՈՍԻ կառավարութիւնը 1.150.000 ոսկիի նոր վարկ մը բացաւ, հեռուակայօրէն երեք նոր վաշտեր կազմելու համար, իւրաքանչիւրը 700 զինուորներով։ Միեւնոյն ատեն պիտի գնուին 18 նոր օդանաւեր։

ՍԱԿԱՐԱՆԸ ՊԻՏԻ ՓԱԿՈՒԻ շաբաթ օրերը, նոյեմբերի եւ դեկտեմբերի ընթացքին։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ Միութեան կեդրոնատեղին բաց է ամէն Երեքշաբթի երեկոյ ժամը 6.30էն 9, ուր կրնան դիմել բոլոր անդամները ու համակիրները, ամէն կարգի տեղեկութեանց համար 3, Boulevard Dugommier Ա. յարկ։

ՊՈԼՍՈՅ Հայր. Միութեան ընդհ. ժողովը այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին սովորական սրահին մէջ։

ԽՍԻՒ Երիտ. Միութեան Թէյասեղանին խնջոյքի վիճակահանութեան ճակատագիրը շահած են։

396 Մուսա Լերան քառասուն օրերը (2 հատոր), 627 ինքնաճոս գրիչ մը, 535 Զօր. Անդրանիկի նկարը, 638 վիճակահանութեան տոմս մը (100 ֆրանքնոց), 792 գորգ մը։

Ստանալու համար դիմել 20 սեպ. մինչեւ ընկ. Ստեփանոս Պ. Մ. Միսաքեանի։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարեգործականի Երիտ. ընկերուհիներու հրապարակային դասախօսութիւնը այսօր, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին Բարեգործականի ցուցին մէջ, 22, Rue Petit St. Jean. Պիտի խօսի Պ. Կ. Ռուշդ-Լեանը։ Նիւթ՝ «Հիւանդութիւն մը՝ որ տարբերութիւն նկատուած է»։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղը, կիրակի, 17 Հոկտ. առաւօտեան, ժան կուժոնի Հայոց Ս. Յովհաննէս եկեղեցւոյն մէջ, պատարագ եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի դարաւոր Հաճընի քազմահազար ժողովրդեան նահատակման 17րդ. տարելիցին առթիւ։

ՇԱՑՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի Մասնաճիւղի դպրոցը վերաբացուած է Հոկտեմբերի սկիզբը Հայ Ակումբին մէջ։ Այս առթիւ կը խնդրուի ծնողներէն, ժամանակին արձանագրել իրենց զաւակները։

Հ. Յ. Դ.

Կոչնակ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր կարօ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ ընկ. Գրիգոր Միւթերիսեանի բնակարանը (քամբ. Դըէզը), կիրակի ժամը 4ին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայացնել անդամատետրով։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին. կարեւոր օրակարգ։ Պատգամաւորներու ընտրութիւն։ Ներկայանալ անդամատետրով։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս կիրակի 17 Հոկտ., երեկոյեան ժամը 8ին, «Շահբիկեան» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ

17 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

8, Rue Danton. Մեթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Գ. ԲԵԼԵՑԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

ԵՒ Ա. ՃԱՄՀԵԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Զ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ, (ջութակ), Ընկ. ՌՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ա. ՔԷՕՓԷՃԵԱՆ (երգ)։

Մասնակցութիւն՝ 3 ֆրանք։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

Հ. Յ. Դ. ԱՆԻԷՌ-ԿՈԼԱ-ԲՈԼՈՆԻԻ «ԱՐԱՄ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ Անիէռի քաղաքապետարանի նորակառոյց շէնքին մէջ (Salles Municipales du centre administratifet Social)։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԿԸ ԲԱՆԱԽՕՍԵՆ

ԸՆԿ.ՆԵՐ ՏՈՔԹ. ՔԻԻԹԻԿԵԱՆ ԵՒ Վ. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Գեղարուեստական հոխ բաժին

Կ՚արտասանեն Զ. Ղարիպեան եւ Պ. Կարապետեան։ Կը մասնակցի Սփրատ նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Տ. Օնանեանի։ Հայկական եւ եւրոպական պարեր մինչեւ լոյս։ Ճոխ պիւֆէ՝ չափաւոր գիներով։

Կը մասնակցին Տէր եւ Տիկին Արշալ Պարթեւեան (ջութակ եւ դաշնակ), Օրիորդ Գաղզեան (պար)։

Մուտք 5 ֆրանք, փոքրիկներու համար 2 ֆրանք

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 23ին, Շաբաթ երեկոյ Գ. Թագաւորութեան շէնքին մէջ։

ՊՈՒԾՈՅԻ ՄԷՋ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ Շահպազ» ակումբին մէջ, Սրճին։

Կը նախագահէ Ընկեր Կ. ՏՕՆԷՐԵԱՆ

Կը բանախօսէ Ընկեր Ա. ՔԷՆՏԷՐԵԱՆ

Պիտի նուագէ ջութակահար Ա. Պ. Մեսումեան (Մելքոնեան)։

Կ՚երգէ ճարտարագէտ-ելեկտրագէտ Պ. Վահէ Պողոսեան

Կ՚արտասանեն Օր. Ե. Վարդանեան եւ Մ. Ցակոբեան

Համդէսէն վերջ խնջոյք։

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէսօր վերջ ժամը 2ին, Պառ էնթէրնասիոնալի մէջ։

Կը խօսի Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ 24ին։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին.

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին։

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ 40Է ԱՒԵԼԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՄԱՀ ՎԻՊԱԳԻՐ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀՕՍԱՄԵԱԿԸ

հանդէսը պիտի տօնուի մեծ պատրաստութեամբ 31 Հոկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ, 24, Rue Saint Victor Paris (5me.) Métro Maubert-Mutualité.

Տեղի պիտի ունենան ճառեր, արտասանութիւններ, խմբերգ., մեներգ. ջութակ ու դաշնակ ծանօթ արուեստագէտներու կողմէ։

ՄՈՒՏՔ 10, 5 եւ 3 ՖՐԱՆՔ

Ու ոչի տոմսակ պիտի ծախուի Այժմէն կարելի է տոմսակ ձեռք բերել «Յառաջ»ի եւ «Այգաստան»ի վարչութեանց մօտ, գրատուն Հրանտ Սամուէլի (51, Rue Monsieur Le Prince), Պ. Վ. Խարճանեանի գրասենեակը (44, Rue Lafayette) եւ Պ. Ե. Յարութիւնեանի մօտ (13, Rue d'Orsel)։

Ուրիշ մանրամասնութիւններ յառաջիկային։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Լալայ...

Օրիորդը ոչինչ չը լսեց.

— Լալայ... կրկնուեցաւ ձայնը, — ես չեմ թողնի, որ դու Սօնայի մօտ գնաս... ես կ՚ապատեմ քեզ...

Նա յետ նայեց, տեսաւ, իր մօտ կանգնած էր Վարդանը։

— Հա, ազատիր ինձ... խօսեց նա, զեռ առանց սթափուելու իր առաջին խռովութիւնից, — ազատիր, տար մի ուրիշ երկիր, այստեղ վատ է... այստեղ շատ վատ է...

Երիտասարդը նստեց նրա մօտ։

Նրանք մի քանի րոպէ մնացին լուռ, խօսք չէին գտնում խօսելու։ Լալան տակաւին խորին յափշտակութեան մէջ, մտաբերում էր այն սոսկալի տեսիլքը, որ այնքան վախեցրեց նրան։ Վարդանը մտածում էր, թէ ինչու այդ անմեղ, անփորձ աղջիկը աշխատում էր հեռացնել իրան հայրենի աշխարհից, ուր նա այնքան սիրում էր բնութիւնից. ինչո՞ւ ցանկանում էր նա մի ուրիշ, հեռու երկիր գնալ։

Մի՞թէ սէրը, սիրած պատանու սէրը ձգել էր նրան այս ցնորքների մէջ։ Բայց սէրը դեռ եւս նրա համար մի անորոշ եւ մթին զգացմունք էր։ Երիտասարդը հարցրեց.

— Ի՞նչով վատ է այդ երկիրը։

— Վատ է, շատ վատ է, պատասխանեց նա տխրութեամբ լի ձայնով.

— տեսնո՞ւմ ես այդ գերեզմանը։

Նա ցոյց տուեց Սօնայի գերեզմանը։

— Գիտե՞ս ով է դրած նրա մէջ։

— Գիտեմ...

— Գիտե՞ս, ինչպէս մեռաւ նա։

— Գիտեմ...

— Ես չեմ ուզում Սօնայի պէս մեռնել, Վարդան, ես վախենում եմ Թուրքերից... վախենում եմ գերեզմանից...

Կրկին խեղճ աղջկայ աչքերը լցուեցան արտասուքով։

— Ինչո՞ւ ես կարծում, Լալայ, թէ դու էլ Սօնայի պէս բախտ կ՚ունենաս, հարցրեց երիտասարդը նրա ձեռքից բռնելով։ — Այդ մի ցաւալի դէպք էր, որ ամէն աղջկայ հետ չէ պատահում։ Ինչո՞ւ ես դու մտածում, որ մի եւ նոյնը կարող է քեզ պատահել։

— Ես այդ միշտ մտածում էի... միշտ ապառում էի... հէնց այն օրից, երբ սկսեցի հասկանալ թէ ինչու են ինձ աղայի հագուստով պահում... Այստեղ աղջիկ լինելը Աստուծոյ պատիժն է... մի յանցանք է... մանաւանդ սիրուն աղջիկ լինելը... Լսիր, Վարդան, ես մի ծանօթ աղջիկ ունէի, որին շատ սիրում էի, նա շատ լաւ աղջիկ էր եւ մեր դրացին էր։ Մայրը ամէն օր ծեծում էր նրան, թէ ինչու նա սիրուն ծնուեց, թէ ինչու նա օրէցօրէ գեղեցկանում էր։

«Դու, ասում էր մայրը, մեր գլխին մի պատուհաս կը բերես»... եւ Նարգիզը լաց էր լինում — այնպէս էր նրա անունը։ Մայրը չէր թողնում Նարգիզը, որ նա իր երեսը լուանայ, որ մազերը սանրէ եւ միշտ պատառոտած հագուստով էր պահում։ Վերջը Քրդերը տարան Նարգիզին։

Քանի օր առաջ ես տեսայ նրան, ախ, որքան տգեղացել էր... այժմ նա սիրուն չէր... Ասում էր, Սմբատ-նիկ, շատ վատ է Քրդին կին լինելը... եւ լաց էր լինում...

Լալան ինքն էլ սկսեց լաց լինել. երբ մի փոքր հանգստացաւ, հարցրեց.

— Վարդան, դու ինձ այստեղից կը տանես, այնպէս չէ՞։

— Կը տանեմ, միամիտ կաց։

— Շուտ տար, կ՚ուզես, հէնց հիմա տար, ես կը գամ քեզ հետ, ուր որ տանելու լինես։

— Մի քանի օր սպասիր, Լալայ, մինչեւ հօրդ հետ կը խօսեմ։

Այսպէս նստած, նրանք երկար եւ երկար խօսում էին գիշերային մթութեան մէջ, մինչեւ տխրութեան ըզգացմունքը տեղի տուեց սիրոյ բերկրութեան զգացմունքին։

Le Gérant : M. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Մարսիլիահայ կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Մշակութային Միութեան հովանաւորութեամբ ... չիկայ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28ին, կիրակի կէսօրէ ետք, Սալ Փրատի մէջ ... պատրաստութեամբ եւ արտակարգ շուքով պիտի տրուի նուագահանդէս մը՝ ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Պ. Ալեմշահի։ Ցանկանալով ... կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել սոյն թուականը եւ չխայտառակել զայն։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՂԱՐԱԲԱՂ-ԶԱՆԳԵԶՈՒՐԻ ՀԱՅՐԵՆ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

16 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8.30ին Societés Savantes-ի սրահին մէջ

28 Rue Serpente

Կը խօսի Փրոֆ. Ն. ԱԴՈՆՑ

Նիւթ՝ Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի անցեալը։

Մասնակցութիւն՝ 2 ֆրանք։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Պէլվիլի Հ. Յ. Դ. «Ռոստոմ» խումբին կողմէ

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ՁԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ

Այս կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 120 Bld. Belleville, մեթրօ Belleville

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

Մասնակցութիւն 3 ֆրանք։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.296

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone . Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	205 »	100 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 17 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3553 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Իտալիա պիտի քաշէ՞ իր կամաւորները

Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին գումարման առթիւ, որուն մէջ Անգլիա եւ Ֆրանսա կրկին պիտի պահանջեն որ Իտալիա եւ Գերմանիա Սպանիայէն ետ քաշեն իրենց կամաւորները, Գ. Իտըն՝ Անգլիոյ արտաքին նախարարը լուրջ ազդարարութիւն մը ուղղեց Մուսոլինիի եւ Հիթլերի: Նախարարը բացէ ի բաց յայտնեց թէ Մեծն Բրիտանիա թոյլ պիտի չտայ որ վտանգուի իր կայսրութեան կենդանի երակը՝ Միջերկրականէն մինչեւ Ծայր. Արեւելք: Այս առթիւ բացատրեց թէ տարբեր բան է ոչ-միջամտութիւնը՝ Սպանիոյ մէջ — որուն հաւատարիմ կը մնայ անգլիական կառավարութիւնը — եւ ոչ-միջամտութիւնը Միջերկրականի մէջ, որ բոլորովին տարբեր հանգամանք ունի Մեծն Բրիտանիոյ համար: Առանց արտասանելու Միլորքայի անունը, Գ. Իտըն յայտնեց թէ Անգլիա անհրաժեշտ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, որպէսզի Մուսոլինի խարիսխ չդարձնէ այդ կղզին ալ, ինչպէս բրած է Գալէարեան կղզեխումբի միւս մասերուն մէջ: Նախարարը չյիշեց նաեւ [illegible] Մարոքի անունը, բայց իր խօսքերէն բացորոշ կ'երեւար թէ որ եւ է գերմանական տիրապետութիւն սպանիական Մարոքի մէջ, Ճիպրալթարի դէմ [illegible], ուժգին ընդդիմութեան պիտի հանդիպի, նոյնիսկ ընդհանուր [illegible] գնով:

Գ. Իտըն այս ճառը խօսեցաւ պահպանողական ժողովի մը մէջ, որուն անդամներէն բիւրաւորները երկու չիբին մնացած էր, ունենալով [illegible] Սպանիոյ միջամտութեան հարցին, նախարարը բացատրեց թէ [illegible] կ'ապացուցանէ որ քաղաքացիական պատերազմներու մէջ օտար [illegible] չեն: Այս առթիւ [illegible] թրքի գուբերն խօսքերը, արտասանուած՝ աւելի քան հարիւր տարի [illegible] Շարունակելով, պնդեց թէ Մեծն Բրիտանիա տոկալով յարգած է ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը: «Ոչ մէկ անգլիական օդանաւ կը գործէ Սպանիոյ մէջ եւ ոչ մէկ անգլիական օդանաւ ջախջախուեցաւ սպանիական ռազմաճակատին վրայ մինչդեռ ուրիշ երկիրներ գործօն միջամտութիւն կատարեցին, հակառակ իրենց յանձնառութեանց»:

Նախարարը ցաւ յայտնեց որ Իտալիա մերժեց անգլօ-ֆրանսական [illegible] Ջարկը՝ երեք պետութեանց խորհրդակցութեան մասին, կամաւորները [illegible] կանչելու համար: Յուսալով հանդերձ որ այս խնդիրը քննուի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին մէջ, Գ. Իտըն ազդարարեց թէ պիտի չհանդուրժէ որ ձգձգումներու: «Այս քանի մը օրերու ընթացքին պիտի հասկցուի թէ արդեօք պատրա՞ստ են ամէնքն ճիգ մը փորձելու, որպէսզի սպանիական հարցը լուծուի միջազգային իրական գործակցութեամբ: Եթէ յանձնախումբը ձախողի, ինչպէս եղաւ անցեալ յուլիսին, այն ատեն կացութիւնը ինքնակերպ պիտի ծանրանայ»:

«Հռոմի քաղաքական շրջանակներուն մէջ կը հաւատան թէ Մուսոլինի տրամադիր է ետ կանչելու քանի մը հազար կամաւորներ, իբրեւ [illegible] հաշտակամութիւն, նկատի առնելով որ Անգլիա եւ Ֆրանսա շատ ծանր կը գտնեն կացութիւնը: Հռոմի անգլիական դեսպանը Իտալիոյ արտաքին նախարարին ներկայանալով, բացատրեց թէ Անգլիա կ'ուզէ որ յաջող ելքի մը յանգի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը: Այս դիմումէն վերջ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունեց Լոնտոնի իտալական դեսպանը: Կը նշանակէ թէ Անգլիա մեծ մտահոգութեամբ կը հետեւի անցուդարձին: Այս առթիւ, Հռոմի քաղաքական շրջանակները չեն ծածկեր թէ Մուսոլինի աւելի գործօն աջակցութիւններ պիտի ընծայէ Ֆրանքոյի, եթէ Ֆրանսա բանայ սպանիական սահմանագլուխը, ինչպէս կը սպառնայ:

Իտալիա եւ Գերմանիա միշտ միասին

Այս առթիւ ուշագրաւ է որ Իտալիա կը շարունակէ նոր զօրք ղրկել Լիբիա: Արդէն 70.000ի հասած է զինուորներուն թիւը: Անցեալ օր երկու հազար զինուորներ եւս ճամբայ ելան: Այս ձեռնարկով Մուսոլինի կ'ուզէ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է պատահականութեան առջեւ: Իտալիա եթէ որոշ զիջումներ կատարէ, պայման պիտի դնէ որ պետութիւնները ճանչնան Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը: Այս պայմանը ընդունելու համար ամէնէն աւելի դժկամակութիւն կը ցուցնէ Ֆրանսա:

Մինչ այս մինչ այն, Իտալիա եւ Գերմանիա միշտ համախորհուրդ կը գործեն: Անոնք համաձայնած են բոլոր մանրամասնութեանց մասին: Թէեւ Գերմանիա այնքան մխրճուած չէ Սպանիոյ գործերուն մէջ որքան Իտալիա, բայց հաւաստած է՞թէ ամէն աջակցութիւն պիտի ընծայէ, իրենց տեսակէտները արժեցնելու համար:

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Արաբներու յուզումը եւ խուզարկութիւն

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 15 թուականով — Իբրեւ հետեւանք նոր դէպքերու, ոստիկանութիւնը այսօր ձեռնարկեց մօտ երկու հարիւր ձերբակալութեանց, ամբողջ Պաղեստինի մէջ: Կասկածելիները կեդրոնացման կայանները փոխադրուեցան: Քաղաքացիներուն հրամայուած է լոյսերը մարել իրիկուան ժամը 6էն վերջ: Ամբողջ երկրին մէջ պաշարման վիճակ հռչակելու խնդիրը սեղանի վրայ է: Եթէ կացութիւնը աւելի ծանրանայ, անմիջապէս պաշարման վիճակ պիտի հրատարակուի:

Երկու անգլիացի ոստիկաններ սպաննուեցան, թակարդի մը մէջ իյնալով: Զրայց շրջած էր թէ, Արաբները կը համախմբուին Բեթղէհէմի ճամբուն վրայ: Երբ ոստիկանները գացին մատնանշուած վայրը, կրակ առըին շրջակայ բլուրներէն:

Նոյն օրը ուրիշ դէպքեր ալ պատահեցան: Երկու հանրակառքեր յարձակման ենթարկուեցան: Մուսուլի նաւթուղին ծակուեցաւ երկու կէտերու վրայ, հրդեհ յառաջ բերելով:

Երուսաղէմ պաշտօնական քաղաքի մը վիճակն ունի: Ժողովուրդը ահուսարսափի մատնուած է: Բոլոր սրճարանները եւ գրօսարանները փակուած են:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը

Ընկերներ եւ հայրենակիցներ,

Այս տարի «Դաշնակցութեան Օր»ը կը տօնենք շատ աւելի ծանր պայմաններու տակ:

Քաղաքական կացութիւնը մռայլ է մեր երկրին մէջ թէ անկէ դուրս: Նոր ու վրդովիչ անստուգութիւն մը պատած է ամէն կողմ:

Անցեալ տարուան կիսուն Հայաստանի մէջ ծայր առած տակնուվրայութիւնը գեռ կը շարունակուի խելակորոյս թափով: Հայ Կոմկուսի ընդհանուր քարտուղար Աղասի Խանջեանի խորհրդաւոր «սեպ ատութենէն» ի վեր, բոլոր հայաստանցի կ'ենթարկուին բոլոր ու յն տարրերը, որոնք որոշ դեր մը կատարած են երկրի քաղաքական եւ մշակութային կեանքին մէջ: Հին վարիչները կը փոխարինուին նորերով, նորերը՝ նորագոյններով: Իսկ յանուներն ու աքսորավայրերը կը լեցուին նախկին քաղաքացիներով, որոնց մէկ մասը գոր նոյները մասամբ ավանդարտներու տակ են:

Անցորդոյն եռանդով մը առաջ տարուած այս անբացատրելի հալածանքներուն դէմ կ'ելլեն առանձնապէս համայնավար գործիչներ, որոնցմէ շատեր բացառիկ դեր կատարած են մեր երկրին եւ ժողովուրդին համար կենսական նշանակութիւն ունեցող խնդիրներու մէջ: Բայց եւ այնպէս, Մոսկուայէն ու Թիֆլիսէն հրամանագրուած այս սանձարձակ անհարկիւթիւնը ծանր կ'ազդէ մեզ, որովհետեւ կ'անդամալուծէ մեր հայրենիքի վերածնութեան գործը եւ կ'ոչնչացնէ Հայաստանի պետական ինքնօրինութեան սաղմերը:

Կարմիր Մոսկուան, հալածելով Հայաստանի քաղաքական եւ մշակութային գործիչները, հարազատօրէն կը հետապնդէ հայ ժողովուրդի ղեկավարուելու ու անկախելու հին քաղաքականութիւնը, որ աւանդութիւն մը կը կազմէ Ռուսաստանի համար:

Նոյնքան ծանր են Հ. Յ. Դաշնակցութեան մտատանջութիւնները՝ ներկայ միջազգային անորոշ կացութեան հետեւանքով: Նոր բռնկում մը թէ՛ երկրի եւ թէ Սփիւռքի հայութիւնը նորանոր աղէտներու կրնայ մատնել: Պետութեանց միջեւ հակամարտութիւնները այն աստիճան յարուած են որ, կայծ մը բաւական է՝ նոր փոթորիկներ յարուցանելու:

Օրուան դէպքերը անգամ մը եւս կ'ապացուցանեն թէ միայն Հայաստանի անկախութիւնը կրնայ փրկել հայ ժողովուրդը, հայրենի հողերու ամբողջացումով:

Թէ՛ մեր երկրի քաղաքական ներքին դէպքերը եւ թէ միջազգային կեանքի յարաճուն եւ վրդովիչ խմորումները այս պահանջը գործնական քաղաքականութեան խնդիր կը դարձնեն տարագիր եւ ազատասէր բազմութեանց բոլոր շրջանակներուն համար:

Աւելի քան երբեք, ամէն Հայ խանդավառանքով պէտք է փարի մեր Ազգային Դրօշին:

Միջազգային խառնակ կացութեան պատճառով, աւելի քան անհրաժեշտ է որ հայ ժողովուրդը ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏՈՎ դիմագրաւէ գալիք դէպքերն ու անակնկալները:

Միացեալ ճակատ՝ Հայրենիքի փրկութեան եւ զօրացման համար: Միացեալ ճակատ՝ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան համար:

Դաշնակցութեան Օրուան այս հանդիսաւոր ժամուն, կոչ կ'ուղղենք հայ ժողովուրդի բոլոր տարրերուն, միասնակցօրէն ձեռք ձեռքի տալ, գտնելու համար այսօրուան ու մանաւանդ վաղուան գործունէութեան լաւագոյն ճամբան. Մենք Հայաստանի եւ ընդհանուր հայ ժողովուրդի փրկութեան գործը վեր դասելով ամէն բանէ, ամենայն յօժարութեամբ եւ վճռականութեամբ ձեռք կը կարկառենք բոլոր անոնց, որ ըմբռնելով կացութեան լրջութիւնը, տրամադիր են գործակցելու եւ մանաւանդ գործելու:

Միաժամանակ, անհրաժեշտ է գործօն կապեր հաստատել այն բոլոր ժողովուրդներուն հետ, որոնք նոյնպէս անիրաւուած են եւ կը տառապին օտար լուծի տակ:

Ընկերներ, վայրկեանի պարտադրած աշխատանքները լրիւ գլուխ հանելու համար, մեր կազմակերպութիւնը պէտք է աւելի քան երբեք ուժեղ ըլլայ:

Ուժեղ՝ իր անդամներուն թիւով.

Ուժեղ՝ անոնց քաղաքական հասունութեամբ.

Ուժեղ՝ կուսակցական կարգապահութեամբ.

Ուժեղ՝ գործելու եւ զոհաբերուելու պատրաստակամութեամբ.

Ուժեղ՝ ազատատենչ հայութեան վստահութեամբ եւ համակրանքով:

Քառասունհինգ տարի առաջ ծնունդ առնելով հայ ժողովուրդի ամէնէն բնական եւ նուիրական պահանջներէն, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տիրական դեր կատարած է շնորհիւ իր գաղափարական եւ կազմակերպական ուժին եւ յարատեւ գործունէութեան: Այսօր եւս, նոր արհաւիրքներու եւ կամ բախտորոշ դէպքերու նախօրեակին, նորէն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը կազմէ ամէնէն կենդանի եւ ծաւալուն ազդակը՝ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան ճամբուն վրայ:

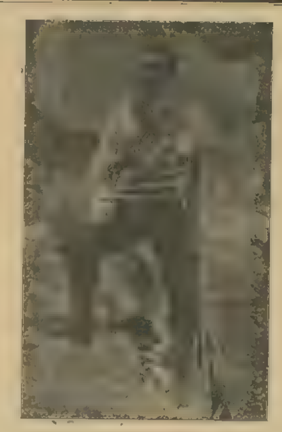
Հպարտ մեր կուսակցութեան այս վեհ առաքելութեամբ, Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ մեր ընկերական ջերմ ողջոյնները ուղղելով մեր գերագոյն ղեկավարութեան, բոլոր Կ. Կոմիտէներուն եւ ընկերներուն, յանուն մեր շրջանի կուսակցական մարմիններուն եւ շարքայիններու, կը յայտարարենք —

Ընկերնե՛ր, Արեւմտեան Եւրոպայի Շրջանը պատրաստ է եւ միշտ կը պատրաստուի ստանձնելու իր պարտականութիւններն ու պատասխանատուութիւնները՝ համաձայն կացութեան պահանջներուն:

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԿԵԴՐ. ԿՈՄԻՏԷ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ.— ՔՐԻՍՏԱՓՈՐ, ՌՈՍՏՈՄ ԵՒ ԶԱՒԱՐԵԱՆ

ԱՆՆՄԱՆ ՌԱԶՄԻԿԸ՝ ԳԷՈՐԳ ՉԱՒՈՒՇ

ԱՄԵՆՀԻ ԵՐԿՆՔԸ

Եթէ նկարիչ մը փորձէր կտաւի մը վրայ խտացնել այս ժողովուրդին ապատագրական երկունքը՝ «Տէր կեցցէն մինչեւ «Կրակ տնցացէք»ը, 16 կամ 61 յօդուածներէն մինչեւ ամեհի, արիւնազանգ խոյանքները լեռներու եւ քաղաքներու մէջ, անկասկած խելագարութեան պիտի մատնուէր փորձին ծանրութեան տակ:

Եւ եթէ արձանագործ մը ձեռնարկէր այդ փորձին, անշուշտ քայլ անգամ պիտի չառնէր: Պիտի նարնատէր իր ստեղծագործութեան պորթկումներուն ուժգնութենէն:

Ողորմուկ ենչ մը երգել կուտարտարիններ ու տարիներ.

Ով Տէր մեր, Տէ՛ր, փութա,
Զայդ մեր համայն փրկեա

Ի թշնամեաց

Որո՞ւ միտքէն կրնար անցնիլ, թէ տարիներ վերջը, այսպէս բազկատարած աղօթքի եւ աղերսի վարժուած ժողովուրդը ռազմադաշտ պիտի նետէր ամբողջ սերունդ մը, անհամար բազմութիւն մը՝ ֆէտայիներու, գլուխ տալու համար դէպի ազատութիւն: Պահանջելու, ետ առնելու համար այն ինչ որ յափշտակեր էին բռնակալներ, շարժման մէջ դնելով արիւնածարաւ բարբարոսութեանց բոլոր ցանցերը:

Այդպէ՛ս կազմուեցաւ մեր ժամանակակից պատմութիւնը:

Մեր մէջ տակաւին կան մարդիկ, ամբողջ հոսանքներ որ չեն ըմբռներ եղգին ահագնութիւնը: Բայց անդին կան ուրիշներ ալ — օտարնե՛ր — որոնք այլեւս փարատած են ամէն վարանում՝ այս ժողովուրդի ռազմական ընդունակութեանց մասին:

Եւ կան աւելի գիտակիցները, որոնք ե՛ր յարգանք ե՛ւ հիացում արձանագրած են պատմութեան էջերուն մէջ, ըլլալով ականատես վկաները՝ այդ նոյն ընդունակութեանց:

Տարիներ եւ տարիներ, այս ժողովուրդը միայն աղօթն ունէր իր ձեռքին տակ, եւ հօրենական արտը՝ իբրեւ հոյիզոն:

Եկաւ ժամը՝ կյանքին հետ խաղալու: Զարնելու եւ զարնուելու: Ու կատարուեցան գործեր, յեղափոխական թէ ռազմական, որոնք երազի տպաւորութիւն կը գործէին, կոպիտ փրախտակութեանց աշխարհի մը մէջ:

Ի՞նչպէս կտրեցինք այս ճամբան:

Ի՞նչպէս արհամարհուած «բայայ»ն դարձաւ նակատ եւ բռունցք, դարձաւ ասպետակիք եւ մղձաւանջ:

— Հաւատքով: Անձնուիրութեամբ: Խանդավառութեամբ: Ցարատեւութեամբ եւ վճռականութեամբ: Իսկ այս բոլորէն վեր՝ կազմակերպութեամբ ու կարգապահութեամբ:

Երբ մենք «Դաշնակցութեան Օրը» կը տօնենք ամէն տարի այս օրերուն, եւ ամէն տեղ — բացի այն աշխարհէն որ կը կոչուի Հայաստան — այս առաքինութեանց փառաբանութիւնն է որ կը կատարենք:

Ուրիշ խօսքով, կը պանծացնենք յատկութիւններ, որոնք երիտասարդացուցին այս ժողովուրդը, դիմացին եւ կերպարանք տուին անոր, եւ դրօշ մը դրին անոր ձեռքին մէջ:

Տօնելով «Դաշնակցութեան Օրը» մենք յարգանքի եւ երախտագիտութեան պարտականութիւն մըն է որ կը կատարենք: Եւ կ'ուզենք որ կատարեն բոլորն ալ, թարմացնելու համար իրենց հոգին:

Որ եւ է ժողովուրդ, մեծ թէ փոքր, չի կրնար գտնել ներշնչման, ինքնավստահութեան եւ ստեղծագործութեան աւելի հզօր եւ աւելի հզօր աղբիւր քան մտնելը իր ներսուն եւ անոնց մեծագործութեանց:

Դուն ունիս երկունքն ալ, աշխարհացրիւ ժողովուրդ: Ունիս աւելին քան բախտակից որ եւ է ժողովուրդ:

Արիացիր ու քալէ, երգելով փառքը ֆէտայիներուդ: Եւ փառքը Դաշնակցութեան, որպէսզի միշտ ամուր մնայ բազուկդ:

Շ.

ԵՐԲ Է ՀԻՄՆՈՒԵԼ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

(ՄԻ ԳԼՈՒԽ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆԻՑ)

Ա.

Անշուշտ տարօրինակ է այս հարցը: Սակայն փաստ է, որ մենք չգիտենք ճիշդ թուականը թէ ե՞րբ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հրապարակ է եկել իբրեւ մի քաղաքական կուսակցութիւն:

Արդեօք որոշումնե՞րը մեզ չեն հասել, թէ հիմնադիրները անհոգ են գտնուել, կամ մի գուցէ Դաշնակցութիւնից առաջ գոյութիւն ունեցող յեղափոխական խմբակցութիւնների միացումը եղել է երկար ժամանակուայ ցանկութիւն եւ կատարուել է այնքան բնական կերպով, որ միանգամայն աւելորդ է համարուել պաշտօնապէս ձեւակերպել:

Իբրեւ գրաւոր փաստաթուղթ մեզ հասել է Դաշնակցութեան առաջին Թռուցիկը կամ, ինչպէս Ռոստոմն էր անուանում, «Դաշնակցութեան առաջին մանիֆեստը»: (*)

Այդ է միակ գրաւոր փաստաթուղթը, որ Ռոստոմի ենթադրութեամբ գրել է Քրիստափորը, սակայն, անյայտ է այդ վաւերագրի հրատարակութեան ժամանակը:

Բացի այդ փաստաթղթից կան մի շարք յուշեր, տպուած գլխաւորապէս «Հայրենիք» ամսագրում: Այդ յուշերի հեղինակները կամ մասնակցութիւն են ունեցել Դաշնակցութեան հիմնադրութեան եւ կամ ժամանակակից ու մօտիկ կանգնած անձնաւորութիւններ են: Սակայն, դժբախտաբար, իրենց յուշերը նրանք գրել են շատ ուշ, Դաշնակցութեան հիմնադրութիւնից մօտաւորապէս 10 — 30 տարի յետոյ: Այդ իսկ պատճառով, չեն կարողացել ճշգրիտ ժամանակը վերյիշել

Բացի այդ յուշերից կան եւ մի քանի ուսումնասիրութիւններ կամ յայտարարութիւններ Դաշնակցութեան հիմնադրութեան վերաբերմամբ:

Փորձենք այդ նիւթերը ի՛ մի ամփոփել, թերեւս կարելի լինի ճշգրիտ ժամանակը պարզել:

Դաշնակցութեան «մանիֆեստ»ի տակը թուական չկայ: Սակայն, Ռոստոմի ձեռքով 1917ին, երբ գտնուել է այդ փաստաթուղթը, գրուած է «Դաշնակցութեան առաջին մանիֆեստն է, 1890 թուի գարնանը հրատարակուած»:

Պարզ է, որ Ռոստոմը ժամանակի վերաբերմամբ սխալուել է: Ճիշդ է, Թռուցիկը հրատարակուել է 1890 թուին, սակայն, ոչ թէ գարնանը, այլ աւելի ուշ: Ահա թէ ինչպէս:

Այդ «մանիֆեստ»ի մէջ, ի մէջ այլոց, ասուած է.

— «Գաղաթնակէտին հասցրած հալածանքները վերջապէս սթափեցրին Հային: Այսօր նա վճռել է կամ մեռնել, կամ ազատուել: Եւ ահա Էրզրումը եւ ապա Կ. Պոլիսը աներկիւղ բողոքում են անիրաւութիւնների դէմ: Հայը այլ եւս չի խնդրում, այլ պահանջում է, եւ պահանջում է զէնքը ձեռին... Այսպիսի մի պատմական ճգնաժամի միջոցին, առաջին հարցը, որ պէտք է զբաղեցնի ամէն մի լուրջ հայրենասէրի, այդ՝ բոլոր յեղափոխական ուժերի միութեան և դաշնակցութեան հարցն է:

«Այդ յեղափոխական գաղափարի դրօշակակիրն է «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը», որ սրանով դիմում է բոլոր Հայերին եւ հրաւիրում է կանգնել մի դրօշակի տակ:

«Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը, թէեւ նոր է հանդէս գալիս իբրեւ կազմակերպութիւն, բայց նա վաղուց գործող խմբերի միութիւնն է, —խմբերի, որոնք նոյն իսկ հայ ժողովրդի ձգտումների ծնունդ են:

«Դաշնակցութիւնը ձգտելու է միացնել բոլոր ուժերը՝ կապելով իր հետ բոլոր կեդրոնները, նպատակ դնելով Թուրքաց - Հայաստանի քաղաքական եւ տնտեսական ազատութիւնը:

«Դաշնակցութիւնը մտել է այն կռուի մէջ, որ սկսել է ինքը՝ ժողովուրդը Տաճկաց կառավարութեան դէմ..........»:

Թռուցիկի տակ ստորագրուած է «ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆՆԵՐԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ»:

Պարզ է, որ այս «Մանիֆեստ»ը հրատարակուած է Էրզրումի եւ Պոլսոյ ցոյցերից յետոյ:

Ինչպէս յայտնի է, Էրզրումի ցոյցը տեղի է ունեցել 1890 թուականի յունիսի 18—20ին, իսկ Պոլսինը՝ մի ամիս յետոյ, յուլիսի 15ին: Հետեւապէս այդ Թռուցիկը գրուել է յուլիսից յետոյ եւ ոչ գարնանը, ինչպէս անուշադրութեամբ յիշատակել է Ռոստոմը:

Քրիստափոր Միքայէլեանը, որ այնքան կարեւոր դեր է կատարել Դաշնակցութիւնը կազմակերպելու գործի մէջ, իր թողած «Բեկորներ իմ յուշերից»*) գրուածքի մէջ, որ գրուած է հաւանօրէն Դաշնակցութեան ծնունդից տասը տարի յետոյ, դժբախտաբար, մեծ ժլատութեամբ է խօսում այդ շրջանի մասին: Նա ասում է.

— «1889 թուականի ձմեռն էր: Պրոպագանդը այնքան լայն էր տարածուած (Թիֆլիզում), որ զգացուեց կազմակերպական կանոնագրի ու աշխատանքների ծրագրի մշակման անհրաժեշտութիւնը: Այսպիսով առաջ եկաւ «Երիտասարդ Հայաստան» կազմակերպութիւնը, որ յետագային բաղկացաւ «Իւժնիէ Ռուսկայի խմբակ» անունը, որովհետեւ «Իւժնիէ Նոմերա» հիւրանոցի մէջ էին ապրում մի քանի ընկերներ, որոնց մօտ էին յաճախ տեղի ունենում հաւաքումները:

«Վրայ հասաւ 1890 թուականը: «Երիտասարդ Հայաստան» կազմակերպութիւնը արդէն Հայաստան էր ուղարկել ընկերներ Մարտիրոս Մարգարեանին, Յովսէփ Արղութեանին եւ Մոսկուայի այդ շրջանի ուսանողների խմբակի կողմից Արշակ Բաբխուդարեանին, երբ տեղի ունեցաւ Էրզրումի, եւ յետոյ աւելի ուշ, Պոլսի ցոյցը:

«Այդ դէպքերի առաջ բերած տպաւորութիւնը խիստ ուժեղ էր: Առաջին անգամն էր, որ Թուրք կառավարութեան դէմ կազմակերպուած դիմադրութեան եւ ձեւակերպուած պահանջների հետեւանքով հոսում էր Հայի արիւնը:

«Ամբողջ հայ հասարակութիւնը, ժողովրդի բոլոր խաւերը յուզուեցին: Կարծես ի հեճուկս մէկ մէկի՝ շարժուեցին, յուզուեցին ու խառնուեցին ամէնքը, համարելով ազատութիւնը բոլորովին մօտ եւ կարծես վախենալով, որ իրենք չեն ընկնի վաղուայ ազատութեան պսակով զարդարուածների շարքը: Տէրտէր, վաճառական, մտաւորական, բանուոր կամ գիւղացի, — հասարակութեան բոլոր խաւերը պահանջ զգացին լայն կազմակերպուած կռուի Թիւրքիայի դէմ, եւ «Երիտասարդ Հայաստան» կազմակերպութեան կողքին, 1890 թուականի Օգոստոսին, սկսուեց կազմակերպուել մի նոր գաղտնի կոմիտէ»:

Թէպէտ Ք. Միքայէլեանը չի յիշատակում այդ գաղտնի կոմիտէի անունը, սակայն պարզ է, որ դա Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնն էր, որ սկսուել էր կազմակերպուել, 1890թ. Օգոստոսին, ինչպէս յիշատակում է Ք. Միքայէլեանը:

Մարտին Շաթիրեանը, 1890 թուականի փետրուարի Մոսկուայի ուսանողական խառնակութիւններին մասնակցելու պատճառով, աքսորւում է Կովկաս: Ոստիկանների ուղեկցութեամբ հասնելով Թիֆլիզ, նահանգապետ Շերվաշիձէի կարգադրութեամբ եւ թոյլտուութեամբ, նա մնում է Թիֆլիզում, պայմանով որ տասը օրը մի անգամ ներկայանայ ոստիկանատուն ստուգման համար:

Մ. Շաթիրեանը փոխադրւում է «Իւժնիէ Նոմերա» հիւրանոցը, ուր բաւականաչափ հայ ուսանողներ կային:

«Իւժնիէ Նոմերա»ն դարձաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մուտքը եւ նրա ծննդեան նախապատրաստութիւնները իմ անձնական եղան.— գրում է Մ. Շաթիրեանը*): Այդ ժամանակները ուսանողների մի մասը արդէն աւարտել էր իր ուսումը եւ Պետերբուրգից Թիֆլիզ էին եկած ուսանողները»:

Որովհետեւ տարեկան քննութիւնները ընդհանրապէս տեղի էին ունենում գարնան վերջերը եւ ամառուան սկիզբները, հետեւապէս Մ. Շաթիրեանի տեղեկութիւնները վերաբերում են 1890 թուի մօտաւորապէս մայիսի վերջերին կամ յունիսի սկիզբներին:

Այդ ժամանակ տեղի են ունենում մի շարք ժողովներ, որոնց մասնակցում են Թիֆլիզ ժամանած հայ ուսանողները, ինչպէս եւ գաւառից եկած մտաւորականներ, գլխաւորապէս ուսուցիչներ, որոնք արձակուրդներին յաճախ գալիս էին Թիֆլիզ:

«Մի երկու ժողով ունեցանք Քրիստափորի մասնակցութեամբ, գրում է Մարտին Շաթիրեանը, ուր խօսում էինք ծրագրի հիմնական կէտերի մասին: Այդ ժամանակ Կուկունեանը արդէն Կարսի շրջանումն էր եւ կամաւորներ էր համախմբում երկիր անցնելու համար:

«Քրիստափորը ինձ ասաւ.

«— Քանի որ Կուկունեանի գործը Կարս, Ալեքսանդրապոլ եւ Սարիղամիշ է, իսկ մեր խմբակը մարդ չունի այնտեղ, պէտք է գնաս այդ վայրերը, կազմակերպես մեր մասնաճիւղերը եւ ղեկավարես Կուկունեանի խումբը ուղարկելու գործը:

«1890 թուի ամառն էր, որ գնացի Ալեքսանդրապոլ»:

Իր յուշերը շարունակելով՝ նա գրում է.

«Արդէն Օգոստոս ամսուան սկիզբն էր: Դաշնակցութեան անունը կար, նա կազմուել էր Թիֆլիզում իմ բացակայութեան ժամանակ»:*)

Լ. Թադէոսեանը, որ թէպէտ մասնակից չէ եղել Դաշնակցութեան կազմակերպման աշխատանքներին, հաւանօրէն Թիֆլիզ չգտնուելու պատճառով, սակայն առաջին օժանդակողներից է եղել, գրում է.

«1890 թուի աշնան վերջերին Քրիստափորը ինձ ուղարկեց Անդրկասպեան Երկիրը՝ կազմակերպելու տեղական [illegible]: Պէտք է հայրենի վայրերում խմբեր կազմակերպէի թէ՛ դրամական եւ թէ՛ մարտական»:**)

ԱԲՐԱՀԱՄ ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

*) «Հայրենիք» ամսագիր, «Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան», 1934 թ.

*) «Հայրենիք» ամսագիր, 1924 թ., օգոստոս, Ք. Միքայէլեան «Բեկորներ իմ յուշերից»:

*) Տե՛ս «Հայրենիք» ամսագիր, 1923 թիւ, Մարտ, «Հայոց հասարակական շարժման պատմութիւնից»:

*) «Հայրենիք» ամսագիր, 1923 թ. Մարտ եւ Ապրիլ «Հայոց հասարակական շարժման պատմութիւնից», Մ. Շաթիրեանի յուշերը:

**) «Հայրենիք» ամսագիր. 1923 Մայիս:

«ԱՆՇՕՇԱՓԵԼԻՆ»

Ինչո՞ւ ենք մենք Դաշնակցական:

Այս հարցին դժուար է պատասխանել միանգամից: Դժուար՝ ոչ միայն երիտասարդների համար, որ նոր են մտած Դաշնակցութեան մէջ եւ դեռ չգիտեն մեր կուսակցութեան լաւն ու վատը, այլ եւ տարէց, փորձառու Դաշնակցականների համար:

Հարցի դժուարութիւնը Դաշնակցութեան գաղափարաբանութիւնը, նրա կազմակերպական օրէնքները, նրա գործունէութեան տակտիկը կամ նրա կատարած գործերը ըմբռնելու եւ գնահատելու մէջ չէ: Շատերը կան, որ այս բոլոր տեսակէտներից էլ աւելի կամ պակաս չափով դրական վերաբերմունք ունին դէպի մեր կուսակցութիւնը, բայց եւ այնպէս Դաշնակցական չեն: Ընդհակառակն, հազարներով կարելի է հաշուել այն Դաշնակցականներին, որոնք շատ քիչ գաղափար ունին այս ամէնի մասին, երբեմն մինչեւ իսկ բացասական վերաբերմունք ունին դէպի մեր կուսակցութիւնը յատկանշող կարեւոր երեւոյթները, բայց եւ այնպէս, «շան հաւատարմութեամբ» — այս բառիս ամենալաւ, ամէնէն ազնուական իմաստով — կառչած են մնում Դաշնակցութեանը

Դաշնակցական լինելու մէջ անշօշափելի մի բան, որ եթէ հաշուի չառնենք՝ անկարելի կը լինի բացատրել շատ շատերի պատկանելը այդ կուսակցութեանը: Բայց որովհետեւ այս անշօշափելին խիստ դժուար է բացատրել, ուստի եւ այն հարցին՝ թէ ինչո՞ւ ենք մենք Դաշնակցական՝ կարելի չի լինում գոհացուցիչ պատասխան տալ

Իմ շրջագայութիւնների ժամանակ, բազմաթիւ առիթներ եմ ունեցել դէմ առ դէմ գտնուելու այս անշօշափելիի հետ՝ առանց կարենալու բանաձեւել նրա էութիւնը:

Տարիներ առաջ, Ամերիկայի քաղաքներից մէկում, «գործ» ունեցայ մի «դըրսի ընկերոջ» հետ որ, զանազան թիւրիմացութիւնների պատճառով, հեռանալով տեղական կազմից՝ շարունակում էր իրեն Դաշնակցական համարել: Աշխատում էի համոզել նրան, որ, ըստ մեր կազմակերպական օրէնքների, կազմից դուրս չի կարող Դաշնակցական լինել:

— «Գիտէ՞ք ինչ, ընկ. Զ., պատասխանեց այս «դըրսեցին», Քրիստափոր մը կրնայ իմ հոգու մէջ Դաշնակցութիւն դնել: Սակայն, եթէ այսօր Քրիստափորն ալ գերեզմանէն յարութիւն առնէ՝ չի կրնար այլեւս Դաշնակցութիւնը հանել իմ հոգիէն...»:

Նոյն Ամերիկայի մի ուրիշ քաղաքում, ականատես եղայ հետեւեալ դէպքին.

Ինչ որ կուսակցական հանցանքի առթիւ, տեղական կազմը 35 տոլարի պարտականութիւն էր դրել մի ընկերոջ վրայ: Ընկերը գտնում էր որ այդ պահանջը չափազանց է, եւ որ ինքը, իր վիճակն ունեցող միւս ընկերների պէս, 25 տոլար միայն կարող է վճարել: Նրա առարկութիւնը չընդունուեց, եւ մեր «պարտապանը», ճնշուած ատենապետի անդիջող վերաբերմունքից, բացագանչեց.

— Քանի որ կ'անտեսէք իմ արդար առարկութիւնը, ես այդ 25 տոլարն ալ չեմ վճարեր:

Եթէ չվճարես, իբրեւ պարտազանց մէկը, կը քշուես Դաշնակցութենէն, նկատեց խստադէմ ատենապետը:

— Շատ լաւ, կը քշուիմ, պատասխանեց ընկերը եւ, գլխարկն առնելով, ձգեց ժողովի սրահը:

Չանցած երկու վայրկեան, խռոված ընկերը, գլխարկը ջղայնօրէն ճմրելով ձեռքերի մէջ, նորից մտաւ ժողովի սրահը եւ դիմեց ինձ.

— Ահա այսպէս են ասոնք, ընկ. Զ.: Անիծածները գիտեն, որ չեմ կրնար հեռանալ Դաշնակցութենէն, ուստի այսպէս կը խեղդեն զիս:

Ընդհանուր ժըրժիճի մէջ, ընկերը վճարեց պահանջուած 35 տոլարը եւ, քրտինքը սրբելով, նստաւ իր տեղը...

Բաղդատում «գործ»ս նորից մի «դըրսի ընկերոջ» հետ էր: Յանդիմանում էի նրան, որ յիմար պատճառներով հեռացել էր շարքերից, հետեւաբար եւ Դաշնակցութիւնից:

— Ինչպէ՞ս թէ Դաշնակցութիւնից, ընդմիջեց ինձ ընկերը՝ անկեղծ զարմանքով

Տուեցի անհրաժեշտ բացատրութիւնները.

— Ատանկ բան չկայ, ընկ. Զ., վրայ բերեց «դըրսեցին»: Ան որ Դաշնակցական է, մօրէն այդպէս ծնած է եւ չի կրնար Դաշնակցական չըլլալ...

Բուլղարիայի քաղաքներից մէկում, բազմաթիւ նորեկների ընդունելութեան առթիւ, մի շքեղ հանդէս էր կազմակերպուած: Կարգադրիչները որոշել էին որ, նորեկների երդման արարողութեան ժամանակ, բեմի վրայ, նախագահութեան կողքին, պատուաւոր տեղ բռնեն տեղական կազմի ամենահին ընկերները: Ընդառաջ գնալով իմ ցանկութեանը, նրանք, այս հին ընկերների շարքում, աթոռ էին յատկացրել եւ մի ծերունի համալի, որ երկար տարիներից խռոված եւ քաշուած էր տեղական կազմից, բայց մի վայրկեան իսկ չէր դադարում իրեն Դաշնակցական համարելուց, իսկ իր զոհաբերութիւններով, եւ մանաւանդ գաղտնի զոհաբերութիւններով, գերազանցում էր իր «նախկին» ընկերներից շատերին:

Վարագոյրի բացուելուց մի վայրկեան առաջ, կարգադրիչներից մէկը մօտեցաւ ինձ եւ յուզուած ձեւով պատմեց, որ իմ «պրոտէժէ»ն չի ուզում տեղ բռնել իրեն յատկացուած աթոռի վրայ եւ «ականջալ» կ'ընէ»:

Անհանգիստ անցայ բեմի ետեւը եւ տեսայ որ մի քանի ընկեր քաշքշում էին իմ ծերունի աժդահային դէպի բեմ՝ առանց կարողանալու նրան շարժել տեղից:

Պարզուեց հետեւեալը: Ընկերներից մէկը կատակով ասել էր մեր «նախկին»ին, թէ քանի որ խոստացել է ինձ նորից մտնել մեր կազմի մէջ, ուստի նրան եւս, նորեկների հետ, պիտի երդուեցնեն: Պէտք եղաւ մեծ ճիգ գործադրել հանգստացնելու համար ծերունու յուզմունքը, որպէսզի նա համաձայնի իր տեղը բռնել:

Յաջորդ օրը ուզեցի իմանալ նրա յուզման պատճառը: Ափսո՜ս որ չեմ կարող վերարտադրել նրա խօսքերը իր բարբառով: Նրա ասածի իմաստն էր, որ ինքը արդէն մի անգամ «մկրտուած է Դաշնակցութեան» եւ որ եթէ նորից հարկադրուէր երդուելու՝ դրանով պիտի խոստովանած լինէր, որ ինքը մինչեւ հիմա «Վասակ է եղած հայութեան համար»...

Ես չկարողացայ ըմբռնել, թէ հոգեկան որպիսի՛ ապրումների հետեւանքով, այս մարդու մէջ Դաշնակցութիւնը եւ Հայութիւնը նոյնացել էին այն աստիճան, որ Դաշնակցական չհամարուիլը նրա աչքում դարձել էր ազգադաւութեան կամ «վասակութեան» պէս մի ստորնութիւն:

Մի վերջին օրինակ էլ Սուրիայից:

Այդտեղ ես առիթ ունեցայ ծանօթանալու մի ընկերոջ, որի համար ասում էին, թէ նրա ամբողջ անհատական կեանքը ամփոփուած է երկու սիրոյ մէջ. սէր դէպի իր ծերունի մայրը եւ սէր դէպի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Ընկերական մի մտերմիկ հաւաքոյթի մէջ, այս սակաւախօս կամ աւելի ճիշդ անխօս ընկերոջ լեզուն, ինձ համար անսպասելիօրէն յանկարծ բացուեց: Այդ օրուայ խիստ ոգեւորիչ կուսակցական ձեռնարկների՞ց թէ վերջին մտերմական հաւաքոյթի ջերմ եւ ընկերական մթնոլորտից ազդուելով՝ մեր «Զաքարէն» տեղից ելաւ, գինու բաժակը ձեռքին.

— «Ախպար, այս կուսակցութիւնը, այս կուսակցութիւնը, այս կուսակցութիւնը... Ես միշտ կը խորհիմ թէ ի՛նչ կ'ըլլայ հայ ժողովուրդին վիճակը, եթէ Դաշնակցութիւնը չըլլայ... Հապա ի՛մ վիճակս, ի՛մ վիճա՞կս ինչ կ'ըլլայ...

Երեւութապէս կատակով, բայց էապէս խորին ապրումով եւ մեծ պոռթկումով արտասանուած այս խօսքերը, յիշում եմ, շատ ցնցող տպաւորութիւն ձգեցին ինձ վրայ:

Այս դէպքերի եւ սրանց նման հարիւրաւոր այլ դէպքերի առթիւ շատ եմ մտածել այն անշօշափելի կապի մասին, որ մեզ ամէնքիս շղթայում է Դաշնակցութեանը՝ առանց կարենալու որեւէ բանաձեւում գտնել նրա համար: Ուստի շատերի միտքը չարչըրկող այն հարցին, թէ ինչո՞ւ ենք մենք Դաշնակցական, ես մի պատասխան եմ գտել մինչեւ հիմա.

Մենք Դաշնակցական ենք, որովհետեւ չենք կարող Դաշնակցական չլինել:

Ճիշդ այնպէս, ինչպէս Մարտին Լուտէրը իր համոզմունքների վրայ բռնացող հաւատաքննիչներին պատասխանում էր. «Hier steche ich und kann nicht anders» — Այսպէս եմ ես եւ չեմ կարող այլ կերպ լինել...

Այս պատասխանը կարող է ոմանց անգոհացուցիչ, ոմանց էլ «ուրիշ տաղ» երեւալ: Սակայն նա իր մէջ գոնէ բովանդակում է յստակ իրականութիւն եւ անվիճելի ճշմարտութիւն:

Բոլշեւիկները, իրենց յատուկ հոտառութեամբ, շատ լաւ են զգացել այս իրականութիւնն ու ճշմարտութիւնը: Ուստի նրանք, իրենց [illegible] մտածումով, մի ժամանակ յայտարարում էին, թէ Դաշնակցութիւնը ոչնչացնելու մի միջոց կայ — բնաջնջել Դաշնակցականներին...

Նրանք չկարողացան կիրառել այդ արմատական միջոցը, որ կարող էր արդիւնքի յանգել միմիայն զանգուածային կոտորածներով Հայաստանում եւ արտասահմանեան հայկական Սփիւռքի մէջ: Արդեօք մեր միւս հակառակորդները, որ նոյնպէս հետապնդում են Դաշնակցութեան քայքայման եւ ոչնչացման գործին, կարո՞ղ են իրականացնել բոլշեւիկների սկզբունքական եւ միանգամայն ճիշդ մտածումը այս մասին: Եթէ այո՝ շատ բարի. թո՛ղ գործի անցնեն: Եթէ ոչ՝ անիմաստ բան է, որ նրանք այնքա՜ն եռանդ ու աշխատանք են թափում մի անյոյս գործի վրայ:

Հոգեկան զօրութիւններ կան մարդկանց մէջ, որոնք միմիայն ֆիզիքական ոչնչացումով կարող են անհետանալ: Այդ զօրութիւնների կարգին է պատկանում եւ այն անշօշափելին, որի ներգործութեամբ մենք զգում ենք եւ գիտենք, որ ՄԵՆՔ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ԵՆՔ ԵՒ ԱՅԼ ԿԵՐՊ ՉԵՆՔ ԿԱՐՈՂ...

Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ

Չկայ ու չի կարող լինել ազատութիւն ո՛չ անհատի, ո՛չ դասակարգի, եւ ոչ էլ, առհասարակ, որ եւ է հաւաքականութեան, եթէ չկայ ազգային ազատութիւն: Ազգային ազատութիւնը նախապայման է բոլոր ազատութիւնների:

Եւ ընդհակառակն. չկայ ու չի կարող լինել ազգային ազատութիւն, եթէ չկայ անհատի ազատութիւն: Անհատի ազատութիւնը նախապայմանն է բոլոր ազատութիւնների:

Ազատութիւն անհատի, ազատութիւն ազգի — մէկը առանց միւսի անիմաստ բառ է. մէկը առանց միւսի չի կարող գոյութիւն ունենալ: Ազգի ազատութիւնը անհատի ազատութեան մէջ է, անհատի ազատութիւնը՝ ազգի ազատութեան մէջ: Անհատը ազատ է միայն ազատ ազգի մէջ, ազգը ազատ է միայն, իբրեւ ազատ անհատների հաւաքականութիւն:

Ա՛յս է Հ. Յ. Դաշնակցութեան դաւանանքը: Եւ այստեղ է գաղափարական այն հիմնական ջրբաժանը, որ մեզ՝ Դաշնակցականներիս բաժանում է բոլոր տեսակի բռնատիրութիւններից՝ ինչ հագուստ ու գոյն ալ ունենան նրանք: Բոլոր տեսակի բռնատիրութիւններից— բռնատիրութիւն բառը հասկանալով այն իմաստով, որ իշխանութիւնը հաստատուած է բռնի ուժով, հակառակ ազգի մեծամասնութեան կամքի: Բռնատէրերը համոզուած են, որ ազատութեան նախապայմանը բռնութիւնն է, անհատը ինքնանպատակ չէ նրանց համար, այլ սոսկ միջոց, գործի՛ք մարդկանց հատ հատ եւ խմբերով, շղթա՛յ դիր մարդու ձեռքերին, լեցրո՛ւ բանտերը, գնդակահարի՛ր, որքան ուզում ես, ոչնչացրո՛ւ, բնաջնջի՛ր այսօր անհատները, վաղը ազատ անհատ ունենալու ակնկալութեամբ, հնարաւո՞ր բան է այդ: Կարո՞ղ է բռնութիւնից ազատութիւն ծնուել: Բռնութեան տեղը՝ այո՛, բռնութեան ոչնչացումով, նրա աւերակների վրայ կարող է կառուցուել ազատութեան շէնքը, բայց բռնութիւնից, բնական զարգացումով, ազատութիւն չի բխի: Բռնութիւնն ու ազատութիւնը տարբեր կարգի հասկացողութիւններ են՝ միմիանց ժխտող, ինչպէս ջուրն ու կրակը:

Հակառակ դրան, ահա քանի տարի է մեր հայրենիքը, ինչպէս եւ աշխարհի մէկ վեցերորդ մասը, վերածուած է համատարած բանտի, ուր անհաշիւ անհատներ շղթայակապ են գտնւում, բանտարկւում եւ աքսորւում են, գնդակահարւում կամ նորանոր ուրիշ ձեւերով բնաջնջւում՝ յանուն ազատութեան, այսօր մարդիկ ազատազրկւում ու դժբախտացւում են, որպէսզի վաղը ուրիշ մարդիկ ապրեն ազատ եւ բախտաւոր:

Նախ՝ բանտով ու սպանութեամբ կարելի չէ ազատութիւն եւ երջանկութիւն ապահովել ապագայի համար: Այդպիսի օրինակ չկայ պատմութեան մէջ: Ու չի էլ կարող լինել, որովհետեւ այդ դէմ է մարդկային բնութեան: Ընդհակառակն, դարաւոր պատմութիւնը վկայում է, որ բռնութիւնը միշտ առաջ է բերել ընդդիմութիւն ու հակահարուած եւ, վերջի վերջոյ, անխուսափելի կերպով խորտակուել է:

Երկրորդ՝ ո՞վ է իրաւունք տուել ընտրութիւն անելու մարդկանց ու սերունդների միջեւ եւ մէկ մասին ոչնչացնել միւս մասին վիճակը բարելաւելու հաշուով: Մարդ անհատը նուիրական է և անձեռնմխելի: Մարդ ինքը կարող է զոհել իրեն յանուն որ եւ է բարձր գաղափարի. երբեմն մարդկային հաւաքականութիւններ էլ յօժար կամքով նուիրում են իրենց կեանքը որ եւ է նպատակի համար: Բոլոր իսկական յեղափոխութիւնները անհատների ու զանգուածների յօժարակամ եւ ինքնաբնական նուիրումի ու զոհաբերութեան արդիւնք են: Բայց ոչ ոք իրաւունք չունի իր հայեցողութեամբ եւ բռնի ուժին ապաւինած որ եւ է հաշուով կեանքից զրկել ուրիշին:

Կարող են լինել բացառիկ վայրկեաններ - պատերազմ, բնական աղէտ կամ համաճարակ, ազգի մեծամասնութեան կամքով հաստատուած համայն կարգը բռնութեամբ տապալելու փորձ — այո՛, կարող են պատահել արտակարգ վայրկեաններ պատմութեան մէջ, երբ մի ազգ իր գոյութիւնն ու ազատութիւնը ապահովելու նպատակով ստիպուած լինի նոյնիսկ որոշ անհատների կեանքը զոհելու պատճառ դառնալ, բայց նախ այդ վայրկեանները լինում են բացառիկ ու կարճատեւ, երկրորդ՝ նրանք բխում են, կամ, եթէ ուզում նութեան կամքից՝ պայմանաւորուած էք, պէտք է բխեն— ազգի մեծամաս-լով ազգի գոյութեան կամ ազատութեան գերագոյն մտահոգութիւններով — զոհել փոքրիկ մասը փրկելու համար ամբողջութիւնը:

Այլ է բոլորովին բոլշեւիկեան բռնատիրութեան արածը: Նրա պաշտօնական արդարացումը ընկերային արդարութեան եւ ապագայ սերունդների երջանկութեան ապահովումն է, եւ յանուն այդ նպատակի ոչնչացնում եւ դժբախտացնում է այսօրուայ սերունդները, կոտորում ու թշուառացնում է միլիոնաւոր մարդիկ, յանուն ուրիշ միլիոնաւորների բարեկեցութեան:

Իրօք, սակայն, ապագայ սերունդները պատրուակ են սոսկ բռնատիրութեան գոյութեան, այսինքն՝ սակաւաթիւ անհատների անձնական իշխա-

ՀԱՄԵՄԱՏՈՒԹԵԱՆ ԻՄԱՍՏԸ

Ռուս ձախակողմեան տարագրութեան ականաւոր ներկայացուցիչներից մէկը պատահաբար տեղեկանալով Հ. Յ. Դաշնակցութեան այժմեան կացութեան, իր զարմանքն ու հիացումն է յայտնել հայ ժողովրդի հանդէպ, որ տարագրութեան ծանր պայմաններում նրա աշխատաւոր տարրերի կազմակերպութիւնը ապրում է կենսալից ու ներդաշնակ կուսակցական կեանքով եւ Մերձաւոր Արեւելքից ու Բալկաններից մինչեւ Ամերիկա ութ պարբերաթերթերի ու երկու ամսագրերի միջոցով վարում քարոզչական մի պատկառելի գործ:

Նրանք, ովքեր ծանօթ են ռուս տարագրութեան ներկայ վիճակին, կը հասկանան այդ պատմական անձնաւորութեան զգացումները: Իրերի եւ երեւոյթների արժէքները որոշւում են համեմատութիւններով: Նախկին Ռուսաստանը աւելի քան կէս դար մըրկեց ժողովրդական Ազատութեան ու, ապա յաջորդ Սոցիալիստ-Յեղափոխական կուսակցութիւնից, որի պատմութիւնը անօրինակ խիզախութիւնների, մարտնչութիւնների ու անհամար զոհաբերութիւնների մի շարան է: Նա... յն նյա Վոլխայի եւ Խա-կը ահաբեկիչներ, մղուած մոլեռանդ գաղափարապաշտութեամբ, տապալել են կայսր ու մեծ իշխան, գործակալներ ու նախարարներ, բանտապետներ ու ռազմիկներ եւ իրենք էլ կախաղան են բարձրացել: Իր վարդապետութեամբ Լաւրովի, Միխայլովսկիի եւ մասամբ Չերնիշեւսկիի այդ հոսանքը ռուսական ազգային ընկերվարական մտքի արտայայտութիւն էր: Արդարութեան ու ազատութեան բարձր սկզբունքներով պինուած մարդկային անհատը ընդունելով իբրեւ հիմք, նա ձգտում էր Ռուսաստանը տանել դէպի ընկերվարական երանակարգ Արեւմտեան Եւրոպայից տարբեր ճանապարհներով, այսինքն առանց սպասելու Մարքսի պատգամած նախապայմանի՝ բարձրագոյն դրամատիրութեան հաստատման: Սոցիալիստ-Յեղափոխական կուսակցութիւնը մինչեւ հոկտեմբերեան յեղաշրջումը Ռուսաստանի ամենամեծ կուսակցութիւնն էր: Սահմանադիր Ժողովի ընտրութիւններին նա ստացաւ ազատօրէն տրուած քուէների երեսուն չորս միլիոն(?) միլիոնից Լենինը իր յեղափոխական գործունէութիւնը սկսել ամբողջութեամբ նուիրել է այդ կուսակցութեան դէմ վարած պայքարին: Նրա երկերի 19 հատոր ժողովածուի մէջ հարիւրաւոր են յօդուածներ, որոնք ուղղուած չլինեն սոցիալիստ-յեղափոխականների դէմ: Իր սկզբնական հրատարակ Ժողովրդային Միութեան հիմնադիրը պարտական է եղել բացարձակապէս այն յարձակումներին, որ նա արել է Միխայլովսկիի վրայ: Լենին, իբրեւ ուղղափառ մարքսեան, մինչեւ յեղափոխութեան անկումը պնդում էր, որ Ռուսաստանը պիտի ընթանայ յար եւ նման արեւմտեան ժողովուրդներին. յեղափոխական է միայն բանուոր դասակարգը, իսկ նրա առաջնորդը, բազմացնողն ու կազմակերպողն

է բարձր դրամատիրութիւնը: Իսկ 1917 հոկտեմբերին նա մոռացաւ այդ ամէնը ու ռուսական մանուկ դրամատիրութիւնը տապալեց, ոչ թէ բանուորների, այլ զինուորի հագուստ հագած գիւղացիների միջոցով, որոնց մէջ յեղափոխական ոգի արթնացնողները սոցիալիստ յեղափոխականներն էին: Այդ կուսակցութեան հաշտարար ահաբեկիչներից մէկին — Կալեաեւին երբ դատարանը յայտարարեց իր վճիռը — մահ, նա բացագանչեց.

— Ես ուրախ եմ մեռնելով ժողովրդի ազատութեան համար:

Եւ այսօր, երբ ռուս ժողովուրդն աւելի ստրուկ է քան երբ եւ իցէ, երբ Ստալինի բռնակալութիւնը ոչնչով չի տարբերւում Աղեքսանդր Գ.-ի կամ Նիկոլա Բ.-ի բռնակալութիւնից, չկան այլեւս Կալեաեւներ. գրեթէ չքացել է այն սասանեցնող կազմակերպութիւնը, որ տիրաբար հինգ տասնեակ տարիներ փարեց յեղափոխական Ռուսաստանի ճակատագիրը:

Որքա՞ն բնական էր սպասել, որ ռուս տարագրութիւնը ձախակողմեան կանգուածներով համախմբուէր ազգային ընկերվարական կազմակերպութեան այնքան փառաւոր դրօշակի շուրջը նպատակ ունենալով պայքարել Ստալինեան ցարիզմի դէմ ու հաստատել ռուս ժողովրդի երազած ազատ ժողովրդապետական ընկերվարական հանրապետութիւնը: Ռուս տարագրութիւնը թւով պակաս չէ հայկականից, իսկ մշակոյթով անհամեմատ աւելի բարձր է. հակաբոլշեւիկ ընկերվարականները բազմաթիւ են նրա մէջ, բայց մինչեւ օրս մի հատ «Յառաջ»ի կամ «Յուսաբեր»ի նման թերթ չկարողացան հրատարակել:

Ասացէք, խնդրեմ, ի՞նչպէս չզարմանայ մի ռուս ընկերվարական, երբ լսէ, թէ Տոլստոյի, Դոստոյեւսկիի, Չայկովսկիի ու Րիմսկի-Կորսակովի հանճարով աշխարհը զարմացնող հայ տարագրութիւնը գաղափարական նպատակների ծառայող տասնեակից աւելի թերթեր ունի ու իր հայրենասէր յեղափոխական տարրերը համախմբուած են Հ. Յ. Դաշնակցութեան պէս մի զօրաւոր կազմակերպութեան մէջ:

Թէ տարագիր հայութիւնն իր մեծամասնութեամբ կը բաղկանայ անտարբեր եւ գաղափարապաշտ տարրերից, անվիճելի է, բայց որ նրա մէջ կայ հզօր փոքրամասնութիւն մը՝ նուիրուած իր իտէալին, հաւատարիմ իր ազատութեան հերոսների աւանդներին ու յիշատակին, դա էլ նոյնքան անվիճելի է եւ պատուաբեր:

Մի քայլ երեւակայենք, որ տարագրութեան մէջ չկայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, գոյութիւն չունի այն

գաղափարական խարը, որ հնչեցնում է նա հայկական Սփիւռքի իրասացութիւն ու խեղճ բազմութիւնների մէջ հաւատքի ու սիրոյ մասին դէպի իր հայրենիքը. Ի՞նչ կը լինէինք մենք: Մենք կը լինէինք արհամարհելի թափթփուքներ, դատապարտուած կազմալուծման ու անհետացման:

Հայ լինելով մենք կարող ենք հպարտութեամբ ցոյց տալ մեր ազգային բնորոշութիւնների վեհագոյն փաստերից մէկը Հ. Յ. Դաշնակցութեան գոյութիւնը, որին իր կենսունակութեան տեսակէտից կարող են նախանձել նոյնիսկ հայրենիք ու պետութիւն ունեցող ժողովուրդները, ուր մնաց այս կամ այն երկրից դուրս եկած տարագիրները:

Աննկատելի կերպով, առաւել կամ նուազ չափով, կողմնակից կամ նոյնիսկ հակառակորդ, մենք ամէնքս ենք խարկւում ենք այստեղ ու կարելի է ասել նաեւ Հայաստանում հայկական մեծ ու գրական երեւոյթի — Հ. Յ. Դ. ազդեցութեան: Քանի նա կայ, որ եւ է թշնամի չի կարող խորտակել վճռականութիւնն ու կորովը մեր ժողովրդի— ունենալ իր ազատ հայրենիքը:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

նութեան ապահովութեան համար: Այս էլ բնական յատկանիշն է իւրաքանչիւր բռնատիրութեան — զա՞նգուածների պահանջով փարագուրել սեփական իշխանամոլութեան մերկ ու դաժան տենչը: Համայնավարութիւն, ընդհանուր հաւասարութիւն, բնութեան եւ մարդկային ստեղծագործութեան արգասիքների բաշխում, առաջ ընկերային կարգեր — եւ ուրիշ այսպիսի բարձր գաղափարներ լոկ գէնք են բոլշեւիկների ձեռքին ամրապնդելու եւ տեւականացնելու համար իրենց անհակակշիռ տիրապետութիւնը զանգուածների վրայ:

Բնութեան մէջ գիտական կանոններով չճշտակերպուած մի օրէնք կայ — երբ իրար են բախւում ազատութիւնն ու բռնութիւնը, երբ նպատակների ու գաղափարների սուր պայքար է առաջ գալիս բռնատէրերի եւ զանգուածների միջեւ, վերջնական յաղթանակը միշտ զանգուածներն են տանում: Ուշ կամ կանուխ խորհրդային աշխարհում էլ պիտի խորտակուի բռնութիւնը եւ նրա աւերակների վրայ հաստատուի պիտի ազատութիւնը: Ազատութիւնը ազգին եւ անհատին: Ազատութիւնը անհատի եւ ազգի:

Որովհետեւ չկայ ազգային ազատութիւն առանց անհատական ազատութեան եւ չկայ անհատական ազատութիւն առանց ազգային ազատութեան.

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

Ի՞նչ է նշանակում տօնել Դաշնակցութեան Օրը: Մանաւանդ այստեղ, արտասահմանում, հեռու մեր երկրից, հեռու մեր հայրենիքից: Մանաւանդ այսօր, երբ քաղաքական պայմանների շնորհիւ մեր կուսակցութիւնը ստիպուած է դժբախտաբար աւելի պաշտպանուել քան կատարել իր իսկական գործը:

Դաշնակցութեան Օրը նշանակում է, ժամանակաւորապէս մեր երիտասարդութեան համար, - պատրաստուել եւ դաստիարակել ապագայ գործունէութեան համար, այն օրուան համար, երբ կը հնչէ այն անխուսափելի ժամը, երբ հանգամանքները կը հրամայեն նուիրել բոլոր կենսական ուժերը Դաշնակցութեան գաղափարների եւ իդէալի իրագործմանը: Եւ այս ժամը կը գայ: Եւ այն օրը ամէն մէկը կը լինի իր իսկական տեղում՝ մէկը գրիչը ձեռքին, միւսը՝ հրացան կամ դաշոյն, երրորդը՝ դիւանագիտական ասպարէզում: Բոլորի համար կը լինի գործ եւ իսկական տեղ:

Դաշնակցութիւնը տուել է հայ ժողովուրդին իդէալ, — Միացեալ եւ Անկախ Հայաստան: Դաշնակցութիւնը սովորեցրել է հայ ժողովրդին ամենածանր րոպէներին հաւաքել ուժերը, հնազանդել եւ հրամայել: Դաշնակցութիւնը չի տանում ոչ յուսահատութիւն եւ ոչ ուժերի անկարողութիւն: Դաշնակցութիւնը հետեւում է քաղաքական կեանքի զարգացմանը աշխարհի բոլոր կողմերում եւ պիտի չփախցնէ որեւէ առիթ օգտուելու պայմանների նպաստաւոր դասաւորումից, իր իդէալը իրականացնելու համար: Նա ամէն բան լսում է եւ ամէն բան տեսնում:

Տօնել Դաշնակցութեան Օրը նշանակում է՝ բոլոր ուժերով նպաստել Դաշնակցութեան գաղափարների յաղթանակին եւ լինել միշտ պատրաստ:

ԱԼ. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

ԺՊՏԷ՛, ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

Սէրը՝ ոչինչ: Պարը, գինին՝ ոչինչ: Կեանքն ու մահը ոչինչ. Աշխարհի բոլոր բարիքները վայելելէ յետոյ, աշխարհի չորս ծագը այցելելէն յետոյ, նոյնիսկ Աստուծուն ճանաչելէն յետոյ՝ գլխի կոր, անմխիթար, անբաւական վերադառնում եմ քեզ... Հայ ժողովուրդ...

Բոլոր աչքերը քեզ հետ: Բոլոր պարերն ու գինին քեզ հետ: Բոլոր կեանքերն ու մահը նաեւ քեզ հետ:

Առանց քեզ, քեզմէ դուրս ամէն ինչ անիմաստ է, անմխիթար է, անբաւարար է:

Եթէ քեզ համար չէ, աչքը նուիրական չէ, սուրբ չէ: Եթէ քեզ համար չեն, պարն ու գինին հրապոյր չունին, արդար չեն. Եթէ քեզ համար չէ կեանքը, կեանք չէ, եթէ քեզ համար չէ մահը, մահ չէ:

Թախծոտ ժողովուրդ, կնճռոտ ճակատով, ծաւի աչքերով անմխիթար ժողովուրդ, ժպտէ, ժպտէ բոլոր հոգիովդ: Ժպտէ որ այդ կնճիռները հարթուին ու ճակատդ լոյսով փայլի, ծով աչքերիդ խոնաւութիւնն ու մշուշը փարատին ու դու քեզ դգաս աքի, ինքնավստահ մխիթարուած: Ոչ մի Աստուծուն երկրպագու: Բացի քո սեփական աստուծուց որ քո պատկերովդ կերտեցիր, ոչ թէ որպէսզի իշխէ քո վրայ, այլ՝ քեզ ծառայէ, քեզ համար լինի պատուանդան, որպէսզի դու բարձրանաս: Քեզ համար լինի մատեան, որպէսզի դու այնտեղ գտնես փառաւոր անցեալդ, տառապալից ներկայիդ բալասանը. իսկ ապագայ խորհրդներիդ իրականացման բանալին, որպէսզի նա լինի քեզ վահան որ դու անոր շուքին տակ հանգիստ քուն առնես յետոյ:

Ուժի կարօտ, ուժի հետամուտ հա՛յ ժողովուրդ.

Ուժը քո մէջն է. ինչպէս հայրենիքիդ ընդերքներին մէջ ամբարուած հանքերը:

Կապոյտ թռչունը քո կրծքիդ վանդակին մէջն է:

Երգի կարօտ հայ ժողովուրդ...

Լսէ քո սրտիդ երգը, որ անդադար երգում է: Եւ ոչ մի երգ այդքան անուշ չէ, այդքան վսեմ չէ, այդքան գիւթիչ չէ. Հարազատի անկեղծ խօսքին կարօտ հայ ժողովուրդ.

Ոչ ոք հարազատ չէ քեզ որքան դու քեզ: Ոչ ոք անկեղծ չէ քեզ հետ որքան դու քեզ հետ: Ոչ ոք այնպէս սրտանց չի կարող խօսել քեզ հետ, որքան դու քեզ հետ:

Դու ինքդ արդէն մի ամբողջ աշխարհ ես. ուրիշ բանի, ուրիշ խօսքի, ուրիշ զգացումի, ուրիշ երազի տեղ չկայ:

Քո շուրջը շրջանակը փակուել է:

Ճանչցիր քեզ ու համարձակօրէն ժպտէ.

Ջէ՞ որ դարերից ի վեր չես ժպտեր: Ջէ՞ որ դարերից ի վեր կուտակուած թախիծը պիտի փոխանցես նաեւ գալիքի անմեղ սերունդներին: Ժպտէ, որպէսզի գալիք սերունդներն էլ ժպտին ու քեզ օրհնեն.

Ժպիտը հոգու անդորրութեան արտացոլումն է:

Ժպիտը քաջարի սրտի առկուծութեան ճառագայթումն է:

Ժպիտը պայքարէն յաղթական դարձի ոսկեղէն արձանագրութիւնն է դէմքերի վրայ:

Մինչդեռ դու տարագիր ես ու խաղաղութիւն չունի հոգիդ:

Մինչդեռ դու հայրենազուրկ ես ու սրտիդ քաջութիւնը թաղուել է, մոռացուել է:

Մինչդեռ դու երբեք չես կարդացել պայքարներիդ մատեանը, որ մնում է դեռ չգրուած

Եւ դու թախծոտ՝ թափառում ես, որոնում ես ու տուայտում:

Եւ դու մաշւում ես, հալւում ես ու սպառւում: Սթափէ, անմխիթար ժողովուրդ, այսօր դեռ ուշ չէ. այսօր դեռ կչիռը քո ձեռքն է, ուստի չափէ: Դիր մէկ նժարի վրայ երկիրն ու գաղթաշխարհը, իսկ միւսի վրայ քո բովանդակ սիրտդ: Հաւատա որ կարող ես: Հաւատա որ կարող ես դեռ այսօր քո սրտիդ ծանրութեամբ կշռել արդարօրէն երկիրն ու գաղթաշխարհը միասին:

Երկիրն ու գաղթաշխարհը այդքան թեթեւ պիտի կչռեն, եթէ սիրտդ գիտենայ ծանր մնալ, լեցուն մնալ, արդար մնալ: Վաղը արդէն ուշ կը լինի: Եւ վաղը կը բերէ սուգ եւ արտասուք.

Մինչ, դու այդքան կարօտն ունես ժպիտի.

Ժպիտի կարօտ հայ ժողովուրդ, արթնցիր:

ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵԱՆ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԲՈԼՇԵՒԻԶՄԸ

«Դաշնակցութեան Օր» նուան այս տարուան տօնակատարութիւնը կը զուգադիպի Հայաստանէն հասած ցնցիչ լուրերուն: Մոսկուա, այլեւս պատռած իր կեղծաւոր դիմակը, աննախընթաց հալածանքի կ'ենթարկէ իր արիւնաթաթախ թաթին տակ ինկած դժբախտ ժողովուրդները, մէջն ըլլալով նաեւ մերինը

Այսօր այլեւս Հայ Համայնավար կուսակցութեան հաշուեյարդարը անվիճելի իրողութիւն մըն է: Հայաստանը զրկուած է իր բոլոր ղեկավարներէն եւ շատ ուշագրաւ երեւոյթ մը պէտք է նկատել ամն Ցարութիւնեանի Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան առաջին քարտուղար ըլլալը, որուն Ցարութիւնեանը իր ամբողջ կեանքը անցուցած է Վրաստանի համայնավար կուսակցութեան մէջ, անշուշտ ըլլալով Մոսկուայի «աչքերին» Բերիայի հաւատարիմ սպասաւորը: Ահա այս մարդու միջոցաւ է, որ Մոսկուա պիտի կատարէ մեր դժբախտ հայրենիքը՝ աննախընթաց մաքրագործումէ վերջ

Ահա այս լուրերու լոյսին տակ շատ աւելի յստակօրէն կը պարզուի հայ ժողովրդի համար (եթէ դեռ ... եւ է պարզաբանութեան կարիքը կը զգացուի) այն հիմնական տարբերութիւնները, որ կը բաժնեն Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը անբաղդատական ու մարգործ բոլշեւիզմէն:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 47 տարի առաջ ծնունդ առնելով հայ ժողովրդի ազատութեան համար, այսօր ալ կը մնայ այն միակ կազմակերպուած ոյժը, որ իր գաղափարներով, իր անձնազոհութեամբ ու իր քաղաքական պահանջներով, կ'առաջնորդէ հայութիւնը դէպի օտար լուծի թօթափումը, դէպի անկախ հայ պետականութիւնը, ամբողջական հայրենիքը եւ հայ մշակոյթի բարգաւաճումը:

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը տարիներու ընթացքին յամառ աշխատանքով, հերոսական պայքարով անկերպարան ժողովուրդը կոչեց գիտակից, մարդկային արժանապատուութեան վայել կեանքի, ներշնչելով անոր ազգային եւ քաղաքական իտէալ: Այսօր խորհրդային վարիչները, ռուս աշխարհակալութեան նորագոյն վարիչները կը ջանան ազատութեան ծարաւ հայութիւնը վերածել անկերպարան հօտի մը եւ արմատախիլ ընել ոչնչացնել որ եւ է քաղաքական ու ազգային իտէալ:

Հայ մեծ մարտական կազմակերպութիւնը առեղծեց զոհաբերող մտաւորականներու եւ մարտիկներու սերունդ մը, որ անվարան ու անվախ անցնելով յեղափոխութեան գլուխ, առաջնորդեցին հայ ժողովուրդը դէպի հերոսական պայքար, դէպի յաղթանակ: Մինչդեռ բոլշեւիզմը անխնայ կ'ոչնչացնէ հայ մտաւորականութիւնը (համայնավար եւ ոչ համայնավար), առաջնորդելով ժողովուրդը դէպի համակերպում, պարտութիւն եւ ստրկացում: Ան կը քանդէ հայութեան ինքնապաշտպանութեան բոլոր հիմերը, ճակատագրական վայրկեաններին մեր ժողովուրդը անպաշտպան ձգելու միտումով:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հայութիւնը առաջնորդեց դէպի հերոսական Մայիս 28ը, ծնունդ տալով Նոր անկախ հայ պետութեան, որ միակ երաշխիքը կրնայ ըլլալ մեր ժողովրդի անկաշկանդ զարգացման ու անոր բարօրութեան: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն էր, որ հայութեան տուաւ անոր ազգային դրօշը՝ եռագոյնը, խորհրդանիշը հայութեան եւ Հայաստանի ազատագրման: Մեր հակառակորդները յատուկ, պայծառ մայիսը փոխարինեցին անհրապոյր, տարտամ, խորթ ու անբովանդակ նոյեմբերով, որ անհարազատ մնաց հայ ժողովրդին, չըխօսելով անոր ոչ սրտին, ոչ ալ մտքին: Բոլշեւիզմը զրկեց ժողովուրդը իր ամէնէն արդար ու սրբազան մէկ իրաւունքէն՝ համազգային դրօշէ, պարտադրելով անոր ռուսական հոկտեմբերեան յեղափոխութեան կարմիր դրօշը եւ ջնջելով Հայաստանի հայ անցեալ ժողովուրդը զրկել իր ամէնէն տարրական ազգային - քաղաքական իրաւունքներէն:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը երկար պայքարներէ վերջ կերտեց չէնքը ամբողջական հայութեան, հաւաքածական զգացումներու տեղ հաստատելով մէկ ազգի ըմբռնում: Հայաստանի հանրապետութիւնը պիտի դառնար հայ ազգի ամբողջական հայրենիքը: Ի՞նչ կ'ընեն բոլշեւիկները: Անոնք Հայաստանի պետութիւնը, Հայաստանի հանրապետութիւնը, նոյնիսկ խորհրդային ընկերվարական Հայաստանը վերածեցին հայկական խորհրդային հանրապետութեան: Հիմնականը եւ կարեւորը խորհրդային հանրապետութիւնն է, բովանդակութիւնը, իսկ հայկական, վրացական եւայլն անունները երկրորդական ածականներ են եւ ուրիշ ոչինչ:

Անոնք հայ ուրոյն ազգութիւնը, իր մշակոյթով, ապրումներով, աւանդութիւններով, պատմական հարուստ ու փառաւոր անցեալով, ձըգտումներով, իտէալներով ու ստեղծագործ խիզախ կը վերածեն պարզ աշխարհագրական միաւորի, իսկ դարաւոր Արմենիան — ռուսական խեղճուկ ծայրագաւառի: Բոլշեւիզմը կը մերժէ ամբողջական հայրենիքի գաղափարը, ան կը նպաստէ հայ ժողովրդի ցիրուցան վիճակի տեւականացման, նոր հատուածներու ստեղծման, խզելով երկրի եւ գաղութի ժողովրդի միջեւ եղած կապը:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տեսնելով այն ահաւոր վտանգը, որուն առջեւ կրնայ կանգնած ըլլալ հայ ժողովուրդը, տեսնելով Մոսկուայի հակահայ քաղաքականութիւնը, ամէն ջանք կը թափէ կազմակերպելու գաղթաշխարհը, զրահաւորելու համահայկական կամքը: Եւ այս գործի համար ան ձեռք կը մեկնէ բոլոր առողջ ազգային տարրերուն, միասին տանելու համար գաղութներու կազմակերպութեան գործը: Բոլշեւիզմը կը ձգտի քայքայել գաղութները, գաղթահայ ժողովուրդն ալ դարձնելով իր քաղաքական հաշիւներու եւ նպատակներու գործիք:

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, ծնունդ առնելով հայ ժողովուրդի ծոցէն, գործելով հայրենի միջավայրի մէջ, ծանօթ ըլլալով ժողովրդի իղձերուն եւ ձգտումներուն, ամենուրեք հետեւելով յեղափոխական ազատագրական շարժումներուն, աշխատաւոր բազմութիւններու արդար պահանջներուն, տեսնելով հայ աշխատաւոր ժողովրդին հանդէպ եղած չարաչահումները ու չահագործումը ազգային եւ տնտեսական հողի վրայ, — կերտեց հայկական արդարութեան, հայկական ընկերվարութեան հոյակապ շէնքը: Դաշնակցութեան ընկերվարութիւնը հեռու մնաց տառակեր մարքսիզմէն, դասակարգային դոկհիկ պայքարի ձեւէն: Ան երբեք չհաշտեցաւ Ռուսիոյ «Մոնկոլական ընկերվարութեան հետ», որ արեան, սուգի ու սանձարձակ դիկտատուրայի միջոցաւ կ'ուզէ կերտել չէնքը նոյնիսկ մարդկութեան եւ ուրախ կեանքի: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը այսօր ալ հաւատարիմ կը մնայ ընկերվարական բարձր գաղափարներուն, զանոնք նկատելով իբրեւ առաջնորդ ոյժ հայ ազգային պետութեան համար: Ընկերվարութիւնը հայ ժողովրդի բարօրութեան համար եւ ոչ թէ հայ ժողովուրդը ընկերվարութեան համար — ահա այն նշանաբանը, որու տակ միշտ գործած է Դաշնակցութիւնը եւ որուն հաւատարիմ կը մնայ այսօր: Ընկերվարութիւնը, սոցիալական արդարութեան կազմակերպումն է, իսկ ընկերային արդարութիւնը լաւագոյն կերպով կ'ապահովէ ազգութեան ապագան, աւելի եւս զարկ տալով ժողովրդի մը ստեղծագործութեան: Դաշնակցութեան զինանշանը մնաց անփոփոխ՝ ներդաշնակութիւն մտքի, աշխատանքի եւ ոյժի, որ այնքան հարազատ է Հայու հոգեհատութեան, անոր էութեան: Բոլշեւիզմը կը քանդէ ամէն ներդաշնակութիւն, ազատութիւն, յանուն դիկտատուրայի եւ դասակարգային պայքարի:

Ժխտելով դիկտատուրան, Հ. Յ. Դ. կ'պաշտպանէ ժողովրդապետութեան, որուն սաղմերը ցրուած են մեր ամբողջ պատմութեան, նոյնիսկ հայեկեղեցւոյ մէջ:

Մեր ժողովրդապետութիւնը արդիւնքը չէ տեւական մարդանքներու եւ ոչ ալ պատահաբար...; Դաշնակցութեան ամենակարող... կը բխի հայ մշակոյթի...

Նպատակ դարձնելով հայ ժողովրդի ազատագրութիւնը հայ անկախ պետութեան եւ հայ ամբողջական հայրենիքի ստեղծման, ընկերային արդարութեան, աշխատաւորական զանգուածներու բարգաւաճման եւ հայ ուրոյն մշակոյթի զարգացման, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը կազմակերպէ հայութիւնը հասնելու իր այդ իտէալներուն, որոնց ծնունդ առած են հայ ժողովրդի ծոցէն:

Քաղաքական այս ծանր վայրկեաններուն, մտահոգ հայ ժողովրդի ֆիզիքական գոյութեան ապահովման նպատակով, Դաշնակցութիւնը անվհատ կը շարունակէ իր պատմական ճամբան:

Ս. ԱՐԱՄԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՏԻԿ…

Ո՞վ դու արեւմեռ ու բոցաշունչ Դաշնակցութիւն՝ ցնծա այս երեկուն ու թող ուրախութեան ու բերկրանքի բոցաշունչ շիթերը աւելանան հրաւառ աչքերուդ թարթիչներէն, որովհետեւ այս գիշեր ցնծութեան ու յաղթանակի, հաւատքի ու ինքնամփոփման օր է: Մէկդի անհատական քինախնդրութիւնները ու ընդհանուր հաշիւները, գաղափարական անձնաւոր մաքրութեամբ ու հաւատքի գօտեպնդուած Քրիստափորներու, Ռոստոմներու եւ Զաւարեաններու նուիրական տաճարին առջեւ, խոնարհեցնենք մեր գլուխները, պրկենք մեր բազուկները, զօրացնենք մեր կամքի ջիղը եւ հաւատարիմ մնանք ու պաշտամունքը նուիրական...

— Քոյր, վաւէ խրախճանք եւ յոյզի կանթեղները այս երեկուն, բեր սեղանին վրայ փռուեցրէ փայլուն աղաւնեակները, զետեղէ անոնց վրայ քաղաքական եւ ուժ հատ սպիտակ մամեր ու աղէկցա քնքշելը: Թող վառին խմաստութեան ու գաղափարի ջահերը, անցած մը եւս թող լուսաւորեն ուղիղները բոլոր այն յոգնած հոգիներուն որոնք դեռ կը դեգերին խաւարամած գորշներուն վրայ: Քոյր, եմ սիրտուն, բեր Գողթան կարմիր ու փրփրալորդ գինին, ու մատուցանէ այս գիշեր... թող խմեն ու արբենան «ի սմանէ»: Ու թող նոքա խմասուն սադրերութիւնները դիգդդացնեն իրենց սափորը, զուիրելով ու փառաբանելով յիշատակը մեռելներուն: Թող փառք տան բոլոր անոնց որ ինկան ազատութեան ճամբուն վրայ:

Փա՛ռք մեռնողներու նուիրական յիշատակին, որ մեզի սորվեցուցին ազատութեան ու անկախութեան իտէալին ձգտելու գաղափարը: Հեռու Կովկասի մէջ երբ ծնունդ առիր դուն, ով արեւաշեր ու բոցաշունչ Դաշնակցութիւն, չար թերաններ նախանձեցան քեզի, անիծելով խանձարուրդ քո ապառնալիքը....

Եղան ապերասան մարդիկ, որ պաշտեցին քայլերդ քու ճամբուդ վրայ, երազանեցին վիրեցնելու ձգտումով, սակայն դուն արհամարհելով այդ բոլորը, յառաջ սուրացիր երկիւղ մը պէտ անդրդուեմ: Որքան պուլորադաս քու վրայ հայ ժողովուրդի զիտակից մասը, դարերու ընթացքին ստրկութեան անուրին տակ տուայտող հայ ժողովուրդը ակնկառոյց կը սպասէր փրկարար մեսիայի մը: Այն ինչ աշխարհ օրեր էին, քաոս, ստրկութիւն, ատաք եւ աւեր, գերութիւն եւ անարգանք: Այդ հրաշէ Մեսիան դուն եղար ով Դաշնակցութիւն ասպետական քաջասրտութեամբ ... մէջ թափառող Մովսէսի նման իբրեւ առաջնորդ հալածական ժողովուրդին «Մենք ցնծութեամբ ողջունեցինք քու ծնունդը հրաշափառ, Դաշնակցութիւն սիրամենք: Երեք մորթորս պէս հայ ժողովուրդը ընծաներով եւ անսեղանուղ բուրմունքներով եկաւ քու ծնունդդ օրհնել, իբր յաւերժ ու պաշտամունքի նուիրական խունկը ծխելու: Ու անկէ յետոյ ան-

(Շար. ը Դ. էջ)

երկաթուղիներու գլխաւոր երթեւեկը ընդհատուած է. իսկ ցերեկը բոլոր կառախումբերուն կ'ընկերանան ոստիկանութեան պահակներ: Շատ մը կառախումբերու առջեւ դրուած են զրահապատ վագոններ, գնդացիրներով:

Բոլոր Արաբները խուզարկութեան կ'ենթարկուին, զէնքի համար: Կասկածելիները անմիջապէս կը ձերբակալուին:

*** Երուսաղէմի պաշտօնաթերթը գէկոյց մը հրատարակեց, որուն համաձայն աքսորի կը դատապարտուին արաբական կոմիտէին անդամներէն հինգ հոգի եւս: Ասոնք զանազան երկիրներ ապաստանած են, եւ պիտի չկրնան վերադառնալ:

Նոր խառնակութիւններ ծագած են Չինաստանի մէջ

«Մաթէն» կը գրէ թէ Ներքին նախարարութեան մէջ կ'ուսումնասիրուին կարգ մը միջոցներ, որոնք անմիջապէս պիտի գործադրուին, կասեցնելու համար կասկածելի օտարականներու խուժումը, միեւնոյն ատեն հսկողութեան տակ առնելով մնացեալը: Մասնաւոր վարկեր պիտի պահանջուին, այս անօրինութեանց համար: Ծրագրի մը համաձայն, ոստիկանական շրջուն խումբեր պիտի հաստատուին, անցագիրները աւելի ուշադրութեամբ քննելու եւ ուրիշ հսկողութիւններ կատարելու համար: Մինչեւ հիմա ոստիկան-զինուորները կը կատարէին այս գործը. բայց անոնք շատ ծանրաբեռնուած ըլլալով, չէին կրնար ամէն բանի հասնիլ: Նոր խումբերը ամբողջովին հսկողութեան եւ վերոյիշեալ գործերուն պիտի յատկացուին, հետապնդումներ կատարելով ամէնէն հեռաւոր անկիւնները:

Երկրին մէջ ալ օրը օրին հսկողութիւն պիտի կատարուի բոլոր օտարականներուն վրայ:

Նոր «մաքրագործումներ» Խ. Միութեան մէջ

Վերջնապէս կը հաստատուի թէ լուրջ փոփոխութիւններ կատարուած են խորհրդային նաւատորմի հրամանատարութեան մէջ, Պալթիկ ծովէն մինչեւ Ծայր. Արեւելք: Սեւ ծովու տորմիղին հրամանատար նշանակուած է ծովակալ Ամբինով: Կարմիր տորմիղին ընդհ. հրամանատար նշանակուած է ծովակալ Վիքթորով, յաջորդելով ծովակալ Օրլովի եւայլն:

Զատմական անօրինութիւնները անընդհատ կը շարունակուին զաւառի եւ զանազան հանրապետութեանց մէջ, միշտ միեւնոյն մեղադրանքներով, — յանցաւորներ կատարած են, արմատք, բամբակ եւայլն փճացուցած են, մեքենաներ խորտակած են եւն.: Մասնաւոր խստութեամբ «մաքրագործումներ» կատարուեցան Ուզպէկիստանի եւ Տաճիկիստանի մէջ, նոր ամբաստանութիւններով, — «ֆաշական ազգայնականութիւն եւ անջատողական դաւեր»: Ուզպէկիստանի հողագործական ժողովրդական կոմիսարներէն վեց հոգի, որոնք այս մեղքերով ամբաստանուած էին, իբրեւ մեղսակիցներ մատնեցին Խոճայեւի եւ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղար Իքրամովի, չխոստովանեցան իրենց յանցանքը: Ասոր վրայ փաստաբանները յայտնեցին թէ չեն կրնար ստանձնել պաշտպանութիւնը, քանի որ «իրենց ոճիրները ապացուցուած են եւ մենք չենք կրնար մէկ հատիկ մեղմացուցիչ պարագայ գտնել»:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ ԿԻՆԸ նամակ մը գրելով Հանրապետութեան Նախագահին, խնդրեց միջամտել, որպէսզի խուզարկութիւն կատարուի խորհրդային դեսպանատան հետ կապուած հաստատութեան մը մէջ, որուն առջեւ տեսնուած էր խորհրդային ժամադրութիւնը:

ԹՐՔԱԿԱՆ Հանրապետութեան տարեդարձին առթիւ Էնկիւրի պիտի երթան Յունաստանի վարչապետը՝ Զօր. Մեթաքսաս, Ռումանիոյ վարչապետը, Իրանի արտաքին նախարարը: Այս առթիւ Պալքանեան երկիրներու սպայակոյտներուն նախագահները ժողով մը պիտի գումարեն Էնկիւրիի մէջ:

ՄԷԿ ՄԻԼԻՈՆ ՉԻՆՈՒՈՐ դրօշի տակ հանելու համար, պատրաստութիւններ կը տեսնուին Ճափոնի մէջ: Ամբողջ աւետուրը կանչ առած է:

ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ եւ շրջանային խորհուրդներու համեմատական ընտրութիւնները պիտի կատարուին այսօր, կիրակի: Լուրջ տարակարծութիւններ ծագած են մասնաւորապէս ընկերվարականներուն եւ արմատականներուն միջեւ, ի հարկին այս կամ այն թեկնածուն ետ քաշելու հարցին առթիւ: Շատ մը արմատականներ չեն ուզեր ենթարկուիլ կեդրոնի հրահանգներուն. ընկերվարական կուսակցութիւնն ալ խտրութիւն կը դնէ կարգ մը արմատական թեկնածուներու միջեւ: Միւս կողմէ ընդհարումներ կ'ունենան աջերուն եւ ձախերուն միջեւ:

«ԻՒՄԱՆԻԹԷ»ի խմբագրապետին՝ Վայեան Քութիւրիէի յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ երէկ, շաբաթ, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ եւ մասնակցութեամբ ժողովրդական ճակատի բոլոր ներկայացուցիչներուն: Անհամար թափոր մը կազմուած էր մինչեւ Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը:

ռանք քեզ հրեղէն երիվարի մը քամակին վարած կը սուրայիր Արարատէն Տաւրոս, մինչեւ Խանասոր, Պանք Օթոման, Սասուն, Զէյթուն, Ուրֆա եւ Շապին Գարահիսար:

Դուն սորուեցուցիր ժողովուրդէն Սերոբներ ու Հրայրներ, Անդրանիկներ, Մուրատներ, Գէորգ Չաւուշներ ու Սեպուհներ ստեղծեցիր, կռեցիր, կոփեցիր, զարնելու եւ զարնուելու վարժեցուցիր: Փառք հերոսներուդ, ողջ թէ մեռած: Դուն հրաշք տղայ մըն էիր, որ ծնար Հայոց գլխուն ազգին մէջ Գուլպայեց լեռներէն մինչեւ Կիլիկիա սաւառնող առասպելական ու հէքիաթային անյաղթելի հերոս: Ու մայիսեան արեւավառ ու չքնաղ օր մը, դուն մեզի ընծայեցիր Հայաստանը

երկիր դրախտավայրը ու եռագոյնը մեր յաւէտ պաշտելի քառասուն եւ ութ տարիներու աներկիւղ ու անվեհատ պայքարներուդ պտուղը դեռ կը վայելենք այս օրուան կարմիր աքլորներն ու երէկուան քու երկրպագուները:

Դուն ազատատենչ ու հայրենի կապտաղատ երիտասարդ հայրենասէր աշխարհի քառասուն եւ ութ տարիներու բազմաչարչար ու հոյակապ սերմնացան, փառք ճակտիդ կնճիռներուն, արեւածոր գաղափարիդ ու հերոսներուդ անզբաղանցելի, փառք եւ պատիւ քեզի, Դաշնակցութիւն մարտական....:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՕՒՆԻ

Այրի Տիկին Ովաննա Գինոսեան (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Միհրան Անթառանեան եւ զաւակունք (Թայութիէ), Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գօզոսեան եւ զաւակունք (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Գօզոսեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Մինաս Քէշիշեան եւ զաւակունք (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Վաղարշակ Եափուճեան եւ զաւակունք (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Սողոմոն Փիլաւճեան եւ զաւակունք (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Աղէկեան (Տէսին), Տէր եւ Տիկին Գէորգ Սարգիսեան (Պորտօ), Տէր եւ Տիկին Գարեգին Կուլէսեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Սեւուկեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Առաքել Եաղճեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գաղատարեան (Մարսէյլ), Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Իսփիրեան (Այսիլ), Պ. Սարգիս Կարապետեան (Տէսին), Լիոնի եւ Տէսինի բոլոր Բաբերդ-Հայրցիները սրտի ցաւով կուգեն կը ծանուցանեն զանազան մահը, իրենց ամուսնոյն, սանին, փեսային, քենիկային, ազգականին եւ հայրենակիցին՝

ՄԱՐՏԻՐ ԳԻՆՈՍԵԱՆԻ

որ կնքեց իր մահկանացուն 32 տարեկան երիտասարդ հասակին մէջ, Հոկտեմբեր 13ին, առաւօտեան ժամը 4ին Կրան-Պլանշ հիւանդանոցին մէջ:

Յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կատարուեցաւ Հոկտեմբեր 16ին, շաբաթ կէսօրէն վերջը ժամը 3ին, 79, Ave. Jean-Jaurès, իր բնակարանին մէջ (Տէսին) եւ հանգուցեալին մարմինը ամփոփուեցաւ Տէսինի գերեզմանատան մէջ:

Հ. Յ. Դ.

ԺՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վահագն» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 19 Հոկտ. երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն. կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կայծ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը ընկ. Գրիգոր Մելիքսեթեանի բնակարանը (Սամբ. Յոէզ), կիրակի ժամը 4ին: Կարեւոր օրակարգ: Ներկայութիւն անդամատետրով:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի եւ «Քրիստափոր» խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը այս կիրակի 17 Հոկտ., երեկոյեան ժամը 3ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՄ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ

17 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՍՕՍԻԷԹԷ ՍԱՎԱՆԹԻ ՄԵԾ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

8, Rue Danton. Մէթրօ Սէն Միշէլ կամ Օտէօն

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Գ. ԽՕԼԵՑԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ՇԱՀԱՐՈՒՆԵԱՆ

ԵՒ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժինն կը մասնակցին Օրիորդ Զ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), Ընկ. ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ա. ՓէՔԷՃԵԱՆ (երգ):

Մախսերու մասնակցութիւն՝ 3 ֆրանք:

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ ՄԷՋ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Պառ Էնթէրնասիոնալի մէջ՝ կը խօսի Ընկ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտ. 23ին, Շաբաթ երեկոյ Պ. Թաղապետութեան շէնքին մէջ. կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

Վիէնի մէջ Հոկտ 24ին, Թէրոյը կաթոլիկէ սրահին մէջ: կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ: Մանրամասնութիւնները յետ օրէն:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿԱՐԱԿԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

կազմակերպուած Պէլվիլի Հ. Յ. Դ. «Ռոստոմ» խումբին կողմէ

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ

Այս կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 120 Bld. Belleville, մէթրօ Belleville

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ ՀՐԱՆԴ ՍԱՄՈՒԷԼ

Մախսերու մասնակցութիւն 3 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ_ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ. ԿԻՐԱԿԻ. ԺԱՄԸ 15.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugoի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter. Rue Saint-Didier, Métro: Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ-ԺԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱՃ ԽԻԴ ՉԿԱՅ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ 40Է ԱՒԵԼԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՄԱՀ ՎԻՊԱԳԻՐ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՕՐՈՒԱՄԵԱԿԻ

հանդէսը պիտի տօնուի մեծ պատրաստութեամբ 31 Հոկտեմբեր. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ, 24, Rue Saint Victor Paris (5me.) Métro Maubert-Mutualité

Տեղի պիտի ունենան ճառեր, արտասանութիւններ, խմբերգ մեներգ, ջութակ ու դաշնակ ծանօթ արուեստագէտներու կողմէ:

ՄՈՒՏՔ 10, 5 եւ 3 ՖՐԱՆՔ

Ոչ ոքի տոմսակ պիտի ղրկուի. Այժմէն կարելի է տոմսակ ձեռք բերել «Յառաջ»ի եւ «Զուարթնոց»ի վարչութեանց մօտ. գրատուն Հրանտ Սամուէլ (51, Rue Monsieur Le Prince). Պ. Կ. Եարծանեանի գրասենակը (44, Rue Lafayette) եւ Պ. Ե. Յարութիւնեանի մօտ (13, Rue d'Orsel).

Ուրիշ մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

Տոքթ. Ս. ՄԵԼԻՔԻ

ԲՈՒԺԱՐԱՆԸ **87 Rue Ernest Renan, Issy-les-Moulinaux**

Մէթրօ **Mairie d'Issy**ի ճիշդ դիմացը:

Մասնագէտ քիթի, ականջի, կոկորդի, գլուխի եւ վիզի հիւանդութեանց: Կը դարմանէ նաեւ ներքին հիւանդութիւնները:

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ. կ'ընդունի 49 rue de Maubeuge, երկուշաբթի, չորեքշաբթի եւ ուրբաթ օրերը ժամը 2–4. Հեռաձայն Trud. 21 03

«ՇԻՐԱԿ»

Արեւելքի միակ իսկական օղին է Անգուգական: Անմրցելի: Սխալ նակարգ զօրացուցիչ ախորժաբեր պատրաստուած զուտ չամիչի թիւթով: Հայ աւանդական սեղանին զարդ:

Teinturiers ներկարարներ...

Կ'ուզեմ զգալ TEINTURIERS-PRESSINGի պատրաստ խանութ մը բանուկ փողոցի վրայ։ Դիմել «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi

15–21 Հոկտ.

երեկոները ժամը 8.30

2 grands films

Bareux et Signoret Dans „Messieurs les Ronde" de Cuir"

Taerre Ardente

Գինը 3, 5 եւ 6 ֆրանք:

ՀԱՐՍԱՆԻՔ

Տէօին. Վ. Հ. Մահադրը սոսացանք Շաբաթ առտու ժամը 10ին.

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթը «ՄԵՂՈՒ»

փարիզի եւ Երզաքի Յառաջի ցրուիչ ...

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՀԱՅՑԷԼԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ՏՕՔԹ. Լ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է

146 Rue Lafayette (Gare du Nord)

Թէլէֆոն **Nord 84-04** (նախկին)

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 3–7, Կիրակի եւ տօն օրեր ժամադրութեամբ

ԼԻՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton ; 52 – 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD — **48 rue de la République** — Մարսէյլ, Tél. 6.47-22 եւ C.74-51

ORIENT LLOYD — **7 rue Auber, Paris** — Tél. Opéra 07-77 07-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ

տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար՝ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԹԵՐԱՆ_ՃԱՇԱՐԱՆ

Sphinx

2, Rue Boutebrie, Paris(5)

Tél. Odeon 33—65, մէթրօ St. Michel եւ Cluny

Արեւելեան եւ եւրոպական ընտիր եւ ճաշեղ կերակուրներ

Անուշ ու օղի՝ տաք աղանդերներով (մեզէ)

Առատ եւ մաքուր սպասարկութիւն. դիւրամատչելի գին.

Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՎԻՐԱԲՈՅԺ - ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

44 Rue Dunkerque (ՄԷԹՐՕ ԿԱՐ ՏԻւ ՆՈՐ)

Tél. Trudaine 42—69

Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 14—20:

Առաւօտները ժամադրութեամբ:

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68-02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւական ամէն տեսակ խնդիրներու. Առեւտրի դատեր, ամէն լուծում թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոն, օրինական վաւերացումներ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւաբանական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ժառանգութեան եւ դատախազութիւններու խմբագրութիւն: Փողոցային արկածներու ենթարկուած լաւերուն կուսակցական առանց տոկոսի եւ միջնորդչէքի: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

Fabrique de sous-vetements

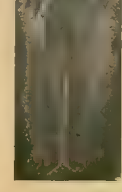
ARAX

Parures — Combinaisons — Cache-sexe

Lacoste — Chemise sport — Chemisiers

Կը չինենք մեր սեփական արհեստանոցին մէջ կանանց եւ տղոց ներքնազգեստներ եւ շապիկներ, անմրցելի գին. խնամեալ գործ. կ'ուղարկենք նմոյշներ contre remboursement, կը ստանձնենք ապսպրանքներ gros et demi gros

8 Rue de Tracy, Paris (2) — R. C. Seine 658—084

Tailleur de ST. BERNARD

H. GULBOLIAN

24 rue Affre կամ 8 rue Cavé, Paris 18

Բնակարան՝ 2 rue de la Charbonnière

Մէթրօ La Chapelle եւ Barbès Rochechouard

Թէլէֆոն Montmartre 69—70

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ Մասնաճիւղիս բացման առթիւ կարեւոր զեղչեր իր յաճախորդներու համար:

ՍՏԱՑԱԾ ԵՆՔ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԶՄԵՌՆԱՅԻՆ ԿԵՐՊԱՍՆԵՐ.

ՄԵՐ ԳԻՆԵՐԸ. – Հագուստներ (2 փարթով) սկսեալ 280–400 ֆր. նաեւ կը տրուի մէկ փանթոլ ... 400 ֆր.է վեր հագուստներ (3 փարթ) համար կարելի է նաեւ ... Տիկ. Հայկանի Կիւլպոլեան, արհեստանոցին մէջ պատրաստուած 200 ֆր. ... 2 imitation martre, ... Rue la Charbonnière մեր մասնաճիւղին մէջ կը ստանձնենք ... à façon, նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն եւ ըքթուածում:

Բաց է կիրակի միայն կէսօր

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 19 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3554 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ԼՈՒՍԱՊԱՅԾԱՌ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ»

Խորագիրը փոխ կ'առնենք ռամկավար մամուլէն ։

Հարցը Հայաստանի մասին է, որուն անվերապահ գովքը կ'երգէր, որոշ ատեն մը, նոյնիսկ Խանջեանի «անձնասպանութեան»էն վերջը, այդ նոյն մամուլը։

Իսկ այսօր արդէն կ'ողբան «Հայաստանի ճգնաժամ»ը ։

Այս ալ խորագիրը՝ Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթի վերջին խմբագրականին, զոր պէտք արտատպենք ամբողջութեամբ ։

Եւ ի՞նչ ճգնաժամ.

— «Հայուն պարտքը եւ իրաւունքն է, ամէն անգամ որ կրնայ, ազատակել իր անձկութիւնը, երբ սպառնալից ամպեր կը մթագնեն իր այսօրուան միակ յոյսը »։

Մեղադրանք չէ որ կը կատարենք, այլ հաստատում ։

Եւ փաստերը կը տեղան ամէն շաբաթ, յաճախ օրը օրին, ապացուցանելու համար թէ քամահելի ծաղրանկարի մը վերածուեր է «լուսապայծառ իրականութիւնը», իբրեւ հետեւանք բռնատիրական իշխանութեան մը որ իր նմանը չունի ազգերու պատմութեան մէջ ։

Շաբաթ օր, հայերէնի վերածելով ամփոփեցինք «Խ. Հայաստան»ի մէկ խմբագրականը։ Բնագիրն ալ հրատարակած ենք առանձին։

Ի՞նչ կը հետեւի այդ ամբաստանագրէն.— Հայաստանի կուսակցական եւ պետական վարիչները, Երեւանի խորհրդային իշխանութեան հիմնադիրներէն մինչեւ Կեդր. Կոմիտէի քարտուղարները ու վարչապետները, Ա. Խանջեանի նախորդներն ու յաջորդները, ուրիշ բան չեն ըրած, եթէ ոչ քայքայել երկիրը։ Նոյնիսկ երիտասարդութիւնը, «հակակոմունիստական, հակաբոլշեւիկեան յատկութիւններ սերմանելով»...

Անոնք խաբե՞ր են կուսակցութիւնը։ «Շեղեր են կուսակցութեան գլխաւոր գիծէն»։

Անոնք փորձեր են «վերահաստատել դրամատիրութիւնը», ձգտելով կատարել «հակայեղափոխական թրոցքիականներու, ֆաշական դաշնակներու պատուէրը»։

Անոնք «խմեր» են, «հայ ժողովուրդի երդուեալ թշնամիները», որ տարիներով վնասեր են Հայաստանի բարօրութեան ։

Կեդրոնական կառավարութիւնը ամէն տարի «տասնեակ միլիոնաւոր ռուբլիներ տրամադրած է», բայց բոլոր ձեռնարկները մնացած են կէս ճամբան, կամ քայքայման դատապարտուած Գիւղատնտեսութենէն, մշակոյթէն մինչեւ Երեւանի ձգախէժի գործարանը, որ կենսական արժէք ունի Մոսկուայի համար։

Մէկ խօսքով՝ կազմալուծում, «Պրավալ» (փլուզում) ամէն կողմ։ Թալան՝ բոլոր ասպարէզներուն մէջ։

Իսկ այս բոլոր «խայտառակութիւնները» երեւան հաներ է հանճարափայլ Սթալինը,— միակ վստահելի բարեկամը ե՛ւ հայ ժողովուրդին, ե՛ւ Խ. Միութեան ե՛ւ ամբողջ մարդկութեան...

Թո՛ւ տուէք ձեր երեւակայութեան եւ փորձեցէք այս ողբերգութիւնը բաղդատել այն «լուսապայծառ իրականութեան» հետ, որ իր գոյներով մթագնած էր արտասահմանի «Հայաստանասէր»ներուն աչքերը եւ թմրեցուցած՝ անոնց ջիղերը, երբ ուրիշներ պարտականութիւն կը սեպէին զանազանել սեւն ու ճերմակը։ Գոնէ ուշադրութեան յանձնել պատրանքն ու իրականութիւնը։

Պէտք եղաւ տասնըհինգ տարի սպասել, որպէսզի բարեխնա՞մ Մոսկուան ինք ցնցէր քնացողները, պատռելով իր իսկ դիմակը, գլխատելով իր ամէնէն հարազատ եւ հաւատարիմ ձեռնասուններն ու գործակալները ։

Եւ այս ամէնը ճիշդ այն պահուն, երբ ընտրական պայքար սարքած են, Խորհրդարան և Ազգութեանց Խորհուրդ ընտրելու համար, համաձայն նոր սահմանադրութեան ։

Բացատրութեան չի կարօտիր Մոսկուայի բռնած դիրքը։ Կառչած՝ ժոլեգին կեդրոնացման նշանախօսքին, ան գիտակցօրէն եւ անողոքաբար կը գլխատէ բոլոր այլազգի հանրապետութիւնները, որպէսզի անոնք չկարենան օգտուիլ «աշխարհի ամէնէն ժողովրդավար» սահմանադրութենէն։ Որպէսզի չհամարձակին իրենց ճակատագիրը վարել այնպէս ինչպէս կը տրամադրէ նոյն այդ սահմանադրութիւնը։ Որպէսզի գլուխ չվերցնեն, հաւասարէ հաւասար խօսելու համար, իբրեւ դաշնակից պետութիւններ ։

Միեւնոյն ատեն, բոլոր բռնակալութեանց յատուկ սարսափը, վերահաս արդարութեան մղձաւանջն է որ պատուհասի մը պէս կը հալածէ օրուան իշխանաւորները։

Անոնք ե՛ւ իրենց ե՛ւ հաստատուած կարգուսարքին ապահովութիւնն է որ կը փնտռեն, կարելի եղածին չափ շատ մէջքեր կոտրելով եւ իրենց կրցածին չափ գլուխներ հարթելով ։ Կեդրոնէն մինչեւ յետին ծայրագաւառը։ Կուսակցութեան եւ իշխանութեան անդրանիկ հիմնադիրներէն, քարոզիչներէն եւ գործիչներէն մինչեւ բանակին եւ նաւատորմին հրամանատարները։ Առանց ազգի, տարիքի կամ անցեալի խտրութեան ։

Իրազեկ թղթակիցներ կը կարծէին թէ ահաւասարսափը կանգ պիտի առնէ, գոնէ պիտի սահմանափակուի, բոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակին առթիւ, որուն քանի մը շաբաթ միայն մնացած է։

Մինչդեռ, քանի կը մօտենայ տօնակատարութիւնը, այնքան ուժգին կը գործէ արիւնազանգ աւելը, դէպի գնդակահարութիւն առաջնորդելով նորանոր դէմքեր, խեղկատակ դատավարութիւններով։ Եւ կ'ըսեն թէ Երեւանի մէջ ալ դատ պիտի սարքուի, եթէ արդէն չէ եղած ։

Այս ալ անշուշտ մաս կը կազմէ «լուսապայծառ իրականութեան», հրացաններու բոցերով պայծառացած ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԱՐԴԻՒՆՔԸ ՆՊԱՍՏԱՒՈՐ Է ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՀԱՄԱՐ

Կիրակի օր տեղի ունեցան նահանգային եւ շրջանային պատգամաւորներու համեմատականի մնացած ընտրութիւնները։ Արդիւնքը նպաստաւոր է ժողովրդական ճակատին համար, բայց աւելի շատ կը հակի դէպի արմատական կուսակցութիւնը, քան ընկերվարական եւ համայնավար հոսանքները։ Այս վերջինները կրկնապատկած էին իրենց ջանքերը, կարելի եղածին չափ շատ աթոռներ շահելու համար, բայց յաջողութիւնը չունեցաւ սպասուած արդիւնքը։

Ընտրուեցան դահլիճին բոլոր անդամները, ինչպէս եւ երեսփ. ժողովի նախագահը, Պ. Էռիօ, որ 2000 քուէ աւելի շահեցաւ Լիոնի մէջ, գնդ. տը լա Ռոքի թեկնածուին վրայ։ Ծանր պարտութիւն մը կրեցին թէ գնդապետին եւ թէ Տորիոյի կուսակիցները. Պարտուեցաւ նաեւ Հավրի քաղաքապետը՝ Լէօն Մէյէր, որ առաջնորդն է աջակողմեան արմատականներու խմբակի մը։ Իրեն դէմ շահեցաւ համայնավար թեկնածուն ։

Ընտրութիւնները կատարուեցան ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, բացի Սէնի նահանգէն եւ Ալժերիայէն։ Ընդհանրապէս խաղաղ անցաւ ամէն բան։ Շատեր ձեռնպահ մնացին։ Մարսէյլի մէջ բանուոր մը սպաննուեցաւ պատի յայտարարութիւն մը փակցուցած ատեն։ Ուրիշ երկու քաղաքացիներ վիրաւորուեցան։ Դարձեալ Մարսէյլի մէջ մէկը երկու անգամ յաջողութեամբ քուէարկելէ վերջ, ձերբակալուեցաւ, երբ կը բախտ կը փորձէր երրորդ անգամ։ Տասը հոգի վիրաւորուեցան Պուժի շրջանին մէջ, ընդհարումի մը հետեւանքով։ Կռիւ մըն ալ Թուլուզի մէջ ծագեցաւ եւ գնդ. տը լա Ռոքի թեկնածուներէն մէկը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ, գարեջուրի շիշ մը նետուած ըլլալով գլխուն ։

Առաջին առթիւ պաշտօնապէս ստուգուեցան 472 ընտրութեանց 288ին արդիւնքները։ Երկու կիրակիներու ընտրութիւնները միասին հաշուելով, համայնավարները շահեցան 41 աթոռ, այսինքն 31 աւելի՝ նախորդին վրայ, Ընկերվարականները՝ 234 (71 աւելի), արմատականները՝ 526 (42 պակաս) եւն.։

ԱՅՍՕՐ ՎՃՌԱԿԱՆ ՕՐ ՄԸՆ Է

Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ պատասխանին կը սպասուի

Շաբաթ օր, Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբը նիստ գումարելով, լսեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի առաջարկները՝ սպանիական հարցի, մասնաւորապէս կամաւորներու յետս կոչման մասին։ Բանաձեւը ներկայացուց Լոնտոնի ֆրանսական դեսպանը, որուն ձայնակցեցաւ Անգլիոյ ներկայացուցիչը, որ յանձնախումբին նախագահն է։ Ահաւասիկ առաջարկուած ծրագրին գլխաւոր կէտերը.—

1.— Պէտք է անյապաղ ձեռնարկել կամաւորները ետ կանչելու գործին ։

2.— Երբ Սպանիոյ միջազգային յանձնախումբերը հաստատեն թէ կամաւորներու յետս կոչումը տեղի կ'ունենայ գոհացուցիչ եղանակով, պատերազմիկի կարգ մը հանգամանքներ պէտք է տալ երկու կողմերուն ։

3.— Ոչ - միջամտութեան յանձնախումբին մասնակցող պետութիւնները պէտք է պնդեն որ որոշ թիւով օտար կամաւորներ ետ կանչուին երկու ճակատներէն ալ, շատ կարճ ժամանակի մը մէջ։

4.— Պէտք է հանգիստաւորապէս նորոգել կամաւորներ կամ ռազմանիւթ չղրկելու յանձնառութիւնները եւ խստօրէն գործադրել։ Այս առթիւ հսկողութիւն պէտք է հաստատել ։

5.— Կառավարութիւնները պէտք է որոշման մը յանգին այս առաջարկներու մասին, որոշ պայմանաժամի մը մէջ որ պիտի սահմանուի անմիջապէս։ ԵԹԷ ՈՐՈՇՈՒՄ ՄԸ ՉՏՐՈՒԻ ՄԻՆՉԵՒ ԱՅԴ ՊԱՅՄԱՆԱԺԱՄԸ, ՖՐԱՆՍԱ ԻՆՔԶԻՆՔԸ ԱԶԱՏ ՊԻՏԻ ՆԿԱՏԷ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ՁԵՌՔ ԱՌՆԵԼՈՒ։

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչները սկզբունքով հաւանութիւն յայտնեցին կամաւորները անմիջապէս ետ քաշելու առաջարկին. բայց պնդեցին որ հաւասար թիւով կամաւորներ ետ կանչուին իւրաքանչիւր կողմէն, եւ միաժամանակ պատերազմիկի իրաւունքներ տրուին Սպանիոյ ազգայնականներուն, երբ սկսի յետս կոչումը։ Խ. Միութեան ներկայացուցիչը յարձակեցաւ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ վրայ, առանց արտասանելու անոնց անունները, եւ դիտել տուաւ թէ որ եւ է նոր վիճաբանութիւն այս մասին՝ պիտի ըլլայ ժամանակի վատնում՝ ի նպաստ Իտալիոյ։ Այս առթիւ շեշտեց թէ կարելի չէ վստահիլ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ խօսքին, թէ ոչ - միջամտութեան յանձնախումբը ամլութեան դատապարտուած է եւ պէտք է լուծուի, թէ Ջոր. Ֆրանքօ կը պատրաստուի թունաւոր կազեր գործածելու, թէ հանրապետական Սպանիոյ կառավարութիւնը պէտք է արտօնուի զէնք եւ ռազմանիւթ գնելու իր ուզած տեղէն ։

Հարցին քննութիւնը յետաձգուեցաւ այսօրուան (երեքշաբթի), երբ նիստին պիտի նախագահէ Անգլիոյ արտաքին նախարարը, Իտըն։ Իրազեկներու կարծիքով, եթէ նոյնիսկ վերջ ոչ - միջամտութեան յանձնախումբը, անգլօ-ֆրանսական ճակատը եւ իտալօ-գերման առանցքը պիտի կրնան միջին ճամբայ մը գտնել, սպանիական պատերազմը սահմանափակելու համար։ Հռոմի մէջ որոշ լաւատեսութիւն կը տիրէ, իսկ Պերլինի մէջ՝ յոռետեսութիւն ։

*** Մինչ այս մինչ այն, պատերազմը կատաղօրէն կը շարունակուի Սպանիոյ մէջ։ Իբր 400.000 զինուորներ ճակատ յարդարած են Արակոնի շրջանին մէջ

Հիթլերական շարժումը Թուրքիոյ մէջ

Պոլսոյ թերթերը լրջօրէն կը զբաղին Տօքթ. Կէօպէլսի մէկ յայտարարութեամբ, որ կ'ըսէր թէ ազգ.-ընկերվարական (հիթլերական) շարժումը կ'աճի Թուրքիոյ մէջ։ Թուրքերէն «Թան» խմբագրական մը գրած է, հետեւեալ խորագրով.— «Տօքթ. Կէօպլս ճշմարտութիւնը կ'ըսէ»։ Թուրք թերթը կը խոստովանի թէ նացիական շարժումը որոշ յաջողութիւններ շահած է գլխաւորաբար այն թուրք ուսանողներուն մէջ որ գերմանական համալսարաններ կը յաճախեն։ Եւ կ'աւելցնէ թէ քարոզչական կազմակերպութիւն մը ստեղծուած

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՂԲԻՒՐ ԿԱՐԿԱՉԱՀՈՍ

Ամէնքդ ալ ճամբորդ եղած էք, մեր աշխարհին մէջ կամ այլուր ։

Կը քալէք, կը քալէ՛ք, — դաշտին մէջէն կամ լեռն ի վեր։ Կարկաչահոս աղբիւր մը կամ գլգլուն վտակ մը ճամբուն վրայ։ Բարտիներ, ուռիներ՝ քիչ անդին, իրենց բարեբեր շուքը փռած։

Կը վազէք աղբիւրը, կը խմէք անյագ։ Յետոյ կը նստիք շուքին տակ, եւ վտակին կարկաչն անգամ կազդոյր մը կը դառնայ ձեզի համար ։

Այսպիսի տպաւորութիւն մը չե՞ն գործեր Դաշնակցութեան սուրբ հանդէսները ։

Ահա Դաշնակցութեան Օրը, որ կը տօնուի ամէն տարի։ Եւ ամէն տեղ։

Փարիզի շրջանին մէջ դեռ նոր ըսկսած է տօնակատարութիւնը,— շաբաթ գիշեր՝ Անիէռ, կիրակի գիշեր՝ քաղաքին մէջ ։

Առաջինը տեւեց մինչեւ առաու ։ Կէս գիշերէն վերջ, սրահը կը թնդար յեղափոխական եւ ժողովրդական երգերու տարափին տակ ։

Իրարու ետեւ մրցումի ելեր էին Դաշնակցականն ու անկուսակցականը, նախկին Դաշնակցականն ու ամենավերջին նորընծան։ Առանց սեռի եւ տարիքի խտրութեան։

Կանչ մը՝ այս կամ այն անկիւնէն, — եւ ահա հաւաքոյթը կը վերածուէր երգահանդէսի մը, անարուեստ, խառնաձայն, բայց եւ այնպէս հարազատ։

Նոյն կարօտը կը վառէր բոլորի հոգին։ Նոյն ծարաւը կարկաչահոս աղբիւրին, երկար, տաժանելի, թերեւս անվախճան ուղեւորութեան մը ընթացքին։

Եւ ահա, Փարիզի մէջ, խօսք ու երգ, արտասանութիւն եւ նուագ,— առանց խնջոյքի կամ պարի։ Բայց եւ նոյն սարսուռը բոլորի դէմքին վրայ, —կարօ՞տ, ծարա՞ւ։ Շարժուձեւեր անձկալից եւ աչքեր որ սփոփարար խօսքի մը կը սպասեն ։

Ու կը հարցնեմ ինքնիրենս.

— Ի՞նչ պիտի ըլլար հոգեկան վիճակը այս տարագիր բազմութեանց, եթէ չունենայինք աղբիւրը կարկաչահոս.— Հ. Յ. Դաշնակցութիւն։ Երբ ցամքեր են բազմաթիւ աղբիւրներ, եւ կը ցամքին տարուէ տարի, ճամբու մը վրայ որ ե՛ւ տառապանք է ե՛ւ յոյս։ Սպասում, բայց եւ ապաւէն։ Երկո՞ւքն ։

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՑՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Կղեմէս Օհանեան, Շավիլ	25
Ս. Հայրապետեան, Սէն Մօրիս	20
Գումար	45
	45
Հոկտ. 1ի գումարը	6218
Ընդհ. գումար՝	6263

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի գիշեր «Դաշնակցութեան Օրը» տօնուեցաւ Փարիզի մէջ, Սոսիէթէ Սավանթի մեծ սրահը, որ լեցուած էր բերնէ բերան։ Հանդէսին կը նախագահէր ընկեր Գ. Բալայեան։ Խօսեցան ընկերներ Վարդգէս Ահարոնեան եւ Ա. Ջամալեան, պարզելով կուսակցութեան տեսակէտները եւ օրուան կացութեան անմիջական պահանջը,— ազգային միացեալ ճակատ ։

Շաբաթ գիշեր ալ, Դաշնակցութեան Օրը տօնուեցաւ Անիէռի քաղաքապետարանի նոր սրահին մէջ։ Խօսեցան ընկերներ Շ. Միսաքեան եւ Վ. Ահարոնեան։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով ։

ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒՆ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Տասը օր կը յետաձգուի մեկնումը

Պէլվիլէն, Իսիէն, Քաշանէն եւն. կը հաղորդեն մեզի թէ մինչեւ հոկտեմբեր 30 յետաձգուած է մեկնումը այն հայ զինուորցուներուն, որոնք հրաւէր ստացած էին իրենց զօրագունդերուն միանալու հոկտեմբեր 19 — 20ին։ Նոր կարգադրութեամբ անոնք պէտք է կազմ եւ պատրաստ ներկայանան նոյեմբեր 2ին։

*** Վերսայլի շրջանին մէջ ալ նոյն յետաձգումը կատարուած է։ Զինուորցուները գիր մը ստացած են, որ կ'ըսէ.— «Պատերազմական նախարարին հրամանով, տասը օրուան պայմանաժամ մը շնորհուած է ձեզի, ժամանման համար, մինչեւ 1937 նոյեմբեր 2։ Հետեւաբար, ձեզի յատկացուած զօրագունդին պէտք միանալ 1937 նոյեմբեր 3ին, ժամը 22էն առաջ»։

Այս առթիւ կրկին կը յիշեցնենք բոլոր այն զինուորցուներուն որ կ'ուզեն Ֆրանսական հպատակ դառնալ, թէ անհրաժեշտ է խնդրագիր ներկայացնել զօրանոց մտնելէ առաջ

*** Հ. Յ. Դ. Ռոստոմ խումբին կողմէ ի պատիւ զինուորցուներուն կազմակերպուած թէյասեղանը տեղի ունեցաւ կիրակի կէսօրէ վերջ Պէլվիլի մէջ։ Ընկ. Հրանտ - Սամուէլ անհրաժեշտ բացատրութիւնները տուաւ զինուորցուներու հետաքրքրող բոլոր խնդիրներու մասին եւ հաւաքոյթը վերջացաւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ

*** Ավինեօնէն կը գրեն մեզի հոկտեմբեր 17 թուականով.— Այսօր մէկ օր եղաւ որ 4 — 5 զինուորցուներու թուղթերը եկած են (21—22 տարեկան), զօրանոց ներկայանալու համար։ Հրաւէր ստացած են նաեւ 20 — 33 տարեկաններէն անոնք որ կամաւոր արձանագրուած էին ։

27,100 ոսկի պահանջ՝ Բերայի եկեղեցիէն..

Պոլսական թերթ մը կը գրէ.—

Կը լսենք թէ՝ Տէֆթէրտարութեան կողմէ հաղորդուած է Պէյօղլուի եկամտական մասնաճիւղին որ գանձուի 27100 ոսկիի գումարը Բերայի եկեղեցիէն, համաձայն միւթէվէլլիի մարմնին զեկուցման որ անբաւարար կը նկատէ եղած պատճառաբանութիւնները ։

Յունահայ դպրոցներու խնդիրը

Յունաստանի կրթական նախարարը ընդունելով Հայոց Առաջնորդը եւ իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը, խոստացած է իսկոյն գումարել կրթական գերագոյն խորհուրդը եւ ներկայացնել Հայոց խնդրանքը՝ Յունաստանի դպրոցներու մասին։ Նախարարը յայտնած է թէ ինք ալ համակարծիք է եւ թէ Հայերը օտար չեն Յունաստանի մէջ ։

500.000էն ԱՒԵԼԻ կը հաշուեն այն բազմութիւնը որ շաբաթ օր կը հետեւէր հրապարակագիր եւ երեսփոխան Վայեան Քութիւրիէի յուղարկաւորութեան, մինչեւ Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը։ Միակ դամբանականը խօսեցաւ Պ. Մարսէլ Քաշէն ։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԻԿԱՆ ՈՒՂԵԳԻԾԸ

Ըսմէթ Ինէօնիւի հրաժարումի առթիւ մեր երեք յաջորդական յօդուածներէն դուրս մնաց ուրիշ յատկանշական կէտ մը։

Ըսմէթի հրաժարումով Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը պիտի փոխուի՞, թէ ոչ։ Ահա հարցում մը, որ իր պատասխանը կը փնտռէ օտար մամուլին մէջ։ Կը փնտռէ նաեւ օտար դիւանական շրջանակներու մօտ։ Մենք՝ աւելի կապուած անոր արտաքին քաղաքականութեան արդիւնքներուն, բնականաբար առաւել չափով պիտի ուզէինք գիտնալ թէ իր հետ բան մը կը հրաժարեցնէ՞ Ըսմէթ նաեւ երկրի արտաքին քաղաքականութենէն, ու Ճէլալ Պայար իր հետ կը բերէ՞ նոր բան մը՝ նոյն այդ երկրի նոյն այդ քաղաքականութեան համար։

Քանի որ ղեկին փոփոխուած է, կը նշանակէ կայ նաեւ ընթացքի փոփոխում մը,— այս պէտք է ըլլայ առաջին եզրակացութիւնը։

Եւ սակայն, կառավարութեան ղեկին փոփոխում չէ։ Ճիշդ է, որ Ըսմէթ սովորական բացատրութեամբ «վարչապետ» մը չէր։ Բայց, ինչքան ալ ուժեղ ու տիրական եղած ըլլայ անոր անհատականութիւնը, «իր» քաղաքականութիւնը քաղաքականութիւնն էր այն ղեկավար խմբակին որ Թուրքիան կը վարէ։

Բոլոր, նախորդով, թէ «տարակարծութիւն» մը ըմբռնելի չի թուիր։ Եւ արդէն՝ պանազան ձեւեր տրուեցան նաեւ այդ «տարակարծութեան» — Քէմալի հետ, Բիւշտիւ Արասի հետ, Ճէլալ Պայարի հետ։ Եթէ, իրապէս, այս անձերէն որ եւ է մէկը այնքան ուժեղ էր, որ անոր հետ տարակարծութիւն մը կրնար հեռացնել Ըսմէթը, ապա ուրեմն անոր վարչապետութեան շրջանին այդ անձերէն ամէն մէկը ու այդ անձերը հաւաքաբար իրենց ուժեղ ազդեցութիւնը ներդրած են արտաքին թէ ներքին քաղաքականութիւններու մէջ։ Եւ եթէ Ըսմէթ հրաժարած չէր մինչեւ ցարդ՝ իր հետ ունէր, ուրեմն, Ատեւ այդ ուժերուն համաձայնութիւնը։

Երկրորդ,— քաղաքականութեան փոփոխում մը ճիշդ կ'ըլլայ կապել ղեկինի մը փոփոխման հետ, եթէ այդ նոր ղեկինը բնի ուրիշ հոսանքէ մը եւ կազմուի ուրիշ տարրերէ։ Ճէլալ Պայար մինչեւ երէկ նախարար էր։ Ըսմէթ թէ ինք,— ինչպէս նաեւ՝ երէկի Ըսմէթներուն ու վաղուան Պայարեան գործավարները — անխտիր կը պատկանին նոյն կուսակցութեան՝ Հալքին։ Այսքան միաձոյլ ամբողջութեան մը մէջ անձի մը փոփոխումը արդիւնք չի կրնար ըլլալ փոփոխութեան մը, որ չօշափէր անձերու տեսակէտներէն սկսած մինչեւ երկրին քաղաքականութիւնը։

Անժխտելի է, որ Քամալի ու Ըսմէթի միջեւ կայ, երկար տարիէ ի վեր, անհատական հեղինակութեան մրցակցութիւն մը։ Բայց, խոստովանինք, որ Ըսմէթ գիտցած էր արտաքնապէս մեծարանքի բոլոր շռայլանքները ընծայել «իր պետ»ին, ու նոյնապէս իր բոլոր պահանջները պարտադրել։ Եւ այս կերպով, «յղացող»ի ու «գործադրող»ի կամ «աղատարար - վերականգնող»ի ու «աջ բազուկի» հաւասարակշռութիւն մը պահուեր էր ցարդ։ Թ. Ռուսիա ինքզինքը Միջերկրականեան կը նկատէր՝ Թուրքիանամբողջովին իր հետ ըլլալով, այս վերջինը չէզոք մնալու իր նոր հակումով, Մոսկուայի մէջ պիտի վերատեղծէ նախկին ցարական շրջանի հակումը)։

Ուրեմն։

Բիւշտի Արաս, դեռ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի շրջանին, մէջտեղ կը դնէր Թուրքիոյ նոր քաղաքականութիւնը,— «Թուրքիա Անգլիոյ կացութեան մէջ կոչուած է ըլլալու Անգլիոյ զինակիցը Միջերկրականի մէջ, իսկ Ռուսիոյ զինակիցը՝ Սեւ Ծովու մէջ»։

Ահա հաւասարակշռութիւն մը, զոր Թուրքիա սկսաւ պահել դեռ Մոնթրէօյէն եւ պիտի ճգնի նոյնութեամբ շարունակել նաեւ Ճէլալ Պայարի օրով։ Ընդգծենք, որ «ներկայ կացութեան առջեւ» Թուրքիոյ այս քաղաքականութիւնը ծնունդ տուաւ իր կամքէն անկախ.պիտի շարունակուի իր կամքէն անկախ ու վաղը կրնայ նաեւ անկարելի դառնալ՝ միշտ իր կամքէն անկախ։

Ու աւելցնենք, որ այդ հաւասարակշռութեան նժարը օր օրի պիտի հակի դէպի Անգլիան, որովհետեւ Թուրքիա կը գտնուի, անմիջականօրէն, այնպիսի վտանգի մը առջեւ, որուն դէմ պէտք ունի «Միջերկրականի զինակից»ին։ Այդ է պատճառը, որ Թուրքիա իր պատերազմական ճարտարարուեստը կը ճգնի լրացնել Անգլիոյ օժանդակութեամբ, եւ օդանաւային ճիւղը կը զօրացնէ անգլիական օդանաւերով ու մարզիչներով։ Անշուշտ, այս հակումին մէջ դեր ունին նաեւ ուրիշ իրողութիւններ,— Անգլիոյ ձգտումներն ու ծրագիրները Ասիոյ մէջ՝ ուր Թուրքիա առանցքն է ուխտի մը, ու չօշափելի դժգոհանքները Էնկիւրիի՝ ռուսական զինուորական օժանդակութիւններու արժէքի ու ձգտումի մասին։ Այսպէս, Թրակիոյ մէջ տեղի ունեցած վերջին ռազմափորձերուն երեւան ելած է չափազանց աննպաստ արդիւնք մը։ Համաձայն տեղեկութեան մը, թուրք բանակին երկու կողմերը ընդհանուր յարձակումի ատեն, չեն կրցած բախումի կէտին վրայ դէմ առ դէմ կեդրոնանալ ու մընացած են իրարմէ 45 քիլոմեթր հեռու, կ'ըսուէր. Այս անսպասելի ձախողանքը պատճառ է դարձած, որ հինգ զօրավարներ ու աւելի քան 120 բարձր զինուորականներ հեռացուին գինուոր պաշտօններէ, իսկ միաժամանակ վերջ տրուի ռուս զինուորական մարզիչներ ունենալու դրութեան. փաստօրէն տեսնուած ըլլալով, որ ռուս զինուորականներ աւելի շատ համայնավարական քարոզութեամբ կը զբաղին, քան բանակով։

Վերադառնանք, սակայն, մեր նիւթին։ Թուրքիա, այսօր, կամ Անգլիոյ եւ կամ Ռուսիոյ հետ ըլլալու երկընտրանքին առջեւ չէ։ Ան կը ձգտի ըլլալ եւ մէկին եւ միւսին հետ, ջանալով ապահովել յանձնառութիւններէն ու փոխարինութիւններէն՝ զորս կը պարտի Ռուսիոյ, եւ ապահովել, որքան կարելի է շատ, Անգլիոյ անփոխարինելի ու անդրժելի օժանդակութիւնը՝ երբ վաղը Իտալիոյ կողմէ յարձակումի ենթարկուի։

Թուրքիա, այժմ կը գտնուի Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ մրցակցութեան միջեւ։ Այդ մրցակցութիւնը կը հասունանայ օրէ օր։ Առոր դէմ պաշտպանութեան քաղաքականութիւնը սկսած է Ըսմէթի օրով ու պիտի շարունակուի Ճէլալ Պայարով։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԴԱՐԸ

ԱՄԲ — Աստղերն ամփոփուած բոլ-վարզդէս անդրանակ աւ-ոքա յօնանցքն դժուարալ ու, հաշ-ադեցութեան Արևելքն-

— Ամէն ժողովուրդ պատկերն է իր երկրի։

Մենք բացառութիւն չենք, մեր երկիրը ողողուած է բարձրաբերձ լեռներով, ամպամած ձորերով եւ շատաշատ աղբիւրներով. Մեր ժողովուրդը գիտէ խօսիլ, երգել, պարել, շառաչել, խնչպէս մեր երկիրը։

Արտերը ց ենք պալիս։ Զգեստ։ Բայց գիտեմ որ մեր ժողովուրդը մի մաքուր ակունքից է բխել եւ քայլում է պատմութեան մէջից։

Մայր Արաքսը գիտենք որտեղից է գալիս։ Վեհօտ, յատակ նա բխում է Բիւրակնեան լեռներից, բայց Արարատեան դաշտի մէջ դառնում է պղտոր։ Մեր Արարատեան դաշտի ժողովուրդը փխրուն քարերից աւազանեւ է չինել, զտում է Արաքսի պղտոր ջուրերը եւ նրանք դառնում են ըմպելի, առողջարար։ Պատմութիւնը մեր ժողովուրդի հոգին էլ պղտորեց, տիղմ գրեց մեր ողիների մէջ։ Պէտք էր մի աւազան — զտարան եւ պատմութիւնը տուեց մեզ այդ աւազանը։

Այդ աւազան — զտարանը եղաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը. (Ծափեր)։

Արաքսի ջուրը մաքրուելէ յետոյ կը դառնայ պիտանի ամէն բանի, ցաւի բուժիչ, մահամերձի դարման եւայլն։

Դաշնակցութեան աւազանի մէջ երբ մկրտուեցաւ մեր ժողովուրդը, այլեւս այն չէր, ինչ որ եղաւ դարերի ընթացքին։

Ան երկրագնդի վրայ իր տեղը, իր իրաւունքները պահանջողը դարձաւ։

Դիւցազնական գործեր կատարեց. Խանասոր, Գանձ-Սիմոան, մի շարք հերոսամարտներ կերտեց եւ վերջապէս Սարդարաբատի ու Բաշ-Ապարանի ասեղծողը հանդիսացաւ։

Դաշնակցութիւնը սովորեցուց մեր ժողովուրդին լինել հոգիով ազատ, սովորեցրեց նայել աշխարհին խրոխտ, բաց ճակատ, նման Մասիսին, նման Սիփանին։

Դաշնակցութիւնը սովորեցրեց փրկութ գտնել Հայու «եսը»։

Ոչ մէկ գետ Արաքսին կամ Արածանիին կը նմանի եւ ոչ մէկ սար Մասիսին կամ Սիփանին։

Այդպէս աննման է նաեւ մեր ժողովուրդը, որին Դաշնակցութիւնը սովորեցրեց իր խելքին, իր բազուկին ապաւինել։

Հասկացրեց՝ որ անօգուտ է մէկ աջ եւ մէկ ձախ ընդդէմ՝

«Սահման քաշաց՝ չէն իւրեանց»։ Այս ճշմարտութիւնն էլ մեր ժողովուրդին սովորեցրեց Դաշնակցութիւնը։

Քիչ տուացիր, բայց միայն քո ուժով։

Հայաստան մերն է, ձերն է, ամէնքիս է։

Ես եւ դուք կարող ենք «վտարանդիներ լինել Հայաստանէն սովի մահի, ցուրտ կամ կարմիր բռնակալութեան ձեռքով։ Բայց մեր եւ ձեր որդիները տէրը կը լինեն այդ Հայաստանի։ Մենք ուզում ենք պահել այդ Հայը այս օտար ափերի վրայ։ Պարագաները ծանր են, դժնդակ, բայց բոլոր մէկ երազ ունին, Հայրենիքի երազն է այդ։

Պատմութիւնն ասում է որ Շապուհ 30 տարի կռուեցաւ Հայոց Արշակ Թագաւորի հետ, բայց անյաջողութեանց մատնուեցաւ։ Մի օր էլ Տիզբոն հրաւիրեց Արշակին։ Դիւրահաւան Հայը գնաց։ Արշակը պատուասիրած դահնեցաւ դահլիճ կապելու համար։ Բայց Շապուհի խորհրդականները ասին՝ արքային. «Մի վստահիր Հայոց Թագաւորին, երբ Հայաստան երթայ, նա գիտէ թէ ինչ կ'ընէ։ Բերէք Հայաստանէն հող, փռեցէք Արշակի ոտքերի տակ եւ թող խօսի»։

Բերին Հայաստանի հողը եւ լցուցին Արշակի ոտքերուն տակ։ Երբ նա հայ հողին վրայ էր քայլում, խրոխտ էր, ըմբոստ, յաղթական եւ անընկճելի, իսկ երբ անզգալաբար իր ոտքը դնում էր օտար հողի վրայ, խօսում էր ընկճուած, սարսափ նման եւ խեղճ....։

Ուր Դաշնակցութիւնը կայ, ձեր ոտքերի տակ կայ Հայաստանի հողը։ Դուք ուժեղ էք, հզօր եւ անպարտելի.

Դաշնակցութիւնը այդ հողի վրայ է։

Նա մի ճակատ է հետատինաւ,— հայկական ազատամարտի ճակատն ու ճամբան։

Երէկ, այսօր եւ վաղ նա պատրաստ է ձեզ ձեռքի գործել, պայքարել բռնակալի հետ, եթէ կան ազատասէր, հայրենասէր ու համազգայնակցութիւն փնտռողներ»։

— «Երբ հայ ժողովուրդը կանչէ՝ ո՞ւր եաս։ Դաշնակցութիւնը պիտի պաչէ, ... եմ»

Պայքարի մեծ գործեր տեսնողներ փոքր բան են համարում սերունդը պահպանել եւ ասօրեայ մի չարք խնդիրներ։

Բայց նոր սերունդի պահպանման խնդիրը մէկն է մեր կենսական խնդիրներից։

Ես էլ տեսնում եմ, որ այստեղ մեծ Բիւսով երիտասարդներ կան։ Երբ պէտք լինի մենք ձեզի հետ ենք, ձեզի հետ պիտի քալենք։ Պատրաստեցէք ձեր բազուկները Հայաստանի ի նըպաստ, ուրիշները պէտք չունեն ձեզի։

Մեր փոքրիկ ժողովուրդը սակայն շատ պէտք ունի ձեզի։

Վաղուան պայքարին մէջ մեծաղոյն դերն ունիք դուք։ Զգիտեմ ե՞րբ եւ ո՞ւրկէ պիտի սկսի պայքարը։

Դրա համար պէտք է պատրաստ գտնուել։ Մի արհամարհէք Հայը Հայ պահելու ասպարէզներ եւ ծրագիրները։

Սիրեցէք միայն չափ մեր հայրենիքը։ Ուրիշներ Ուիլսոնի բարձունքից քահր վառելով եւ ձեռքէ ձեռք փոխանցելով հասցրին մարզադաշտը։

Ձեր մէջ վառ պէտք է մնայ մեր հայրենիքի սիրոյ սրբազան ջահը, մեր հայրենի արիւնից ջահ ունեցէք ձեր սրտերում, ձեր հոգիներում, որպէսզի ազգէ ազգ, երկրէ երկիր տեղափոխելով, մենք էլ ձեզի հետ, այդ ջահը հասցնենք մեր հայրենիքի ազատ եւ անկախ բարձունքներին»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ

ու թղթակիցներէ իրենց գրութիւններ

ը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ

ընթեռնլի ու մելանով։

ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ..

Երեք բառ, երեք սկզբնատառով հիմնուած երեք մեծ տիտաններ, կողմէ, զինանշանը՝ երեք նշանով Բաշ - Գրիչ - Սուր

Ինչպէս գրչի երեք մեծ հիմնադիր տիտաններ օրինակ եղան իրենց մէծութեամբ, անմնալզօրութեամբ իրենց յաջորդ գրչի ընկերներուն, նոյնպէս ալ երեք սուրի մեծ տիտաններ Աղբիւր - Սերոբ, Գէորգ - Չաւուշ եւ Հրայր - Դժոխք, օրինակ հանդիսանալով ճամբայ բացին իրենց յաջորդ ղող հարիւրաւոր անձնազոհ ֆէտայիներուն։

Աղբիւր - Սերոբ, Գէորգ - Չաւուշ, Հրայր - Դժոխք, Տարօն - Սասուն, Ախլաթ, երեք գաւառներ ներկայացուցիչներ, Դաշնակցութեան օրինակելի զէնքի զեկավարներ, իրենց եռակէն քաջերին ֆէտայիները, որ նոյնացան կրակին մէջ, առանց տրտունջի, ուրախ ու զուարթ, դիւցազնական հայկական արիւնաթոր դատին համար։ Երբ վայրկեան մը աչքիս առջեւ կը բերեմ անոնց հսկայ հասակները եւ հուժկու բազուկները որոնք հրացաններ պինդ բռնած են ուսերնին, ուածքով, անմիջապէս անոնց եռանդը կը տեսնեմ, չարժանկարի մը պէս, եկող ու անցնող, իրենց նման մաքուր արտամարտողներու բազմութիւններ այդ երեք գաւառներէն։

Այս երրորդութիւնէն վերջ անմիջապէս կուգան ու կ'անցնին՝ Շէնիկցի Մանուկ, Ղազարն ու Զօլօն, Մշեցի Տիգրան, Եղօն ու Կրպօն, Ուրասփորեցի Գալէն ու Ցակօն, Ախօն ու Մկրօն, Մօսօն ու Աճօն, Կոտոյի Հայ Սերոբ գոյղ կորիւնները, Աւրամ, Աւետ եւ Աւետիս, Ախեճանի Թոփէն, Խնձորկեայ Նաւօն, Մաչառի Աւետիս, Աւօն ու Ահոէ, Այգեորիցի Վարդան, Ալօյան ու Միսօն, Սմբատ ու Խօսի, Թուխեցի Արշակ, Մոտկանցի Միհրան, Բադէշցի Մուշեղ, Սեդրակ ու Սարօն, Ջուլամերգ, Ցովհաննէս Նշանն ու Վարդան, Ասատուրն ու Սոլոն, Միօն ու Հաճին, Գալացի Ղուկաս Խօն ու Միսօն, Խաչուռի Բարսեղ, Թնաոնն ու Սէյրան, Փալանթե Գոյապետ, Գոմսայ Կորիւն, Ճարտար Գաբոր, Երկան Բարսեղ, ու Քեռի Ղազար, Փոանք Սահակ, Զրեց Համբարձում, Բաղրփոյ Ցուլօն, Խասօ ու Անօն, Սպիտոսյայ Տիրան, Յիւալայ Լուսէի, Մեզրի Սիւակ, Ցարօն ու Սրպօն, Գոմերու Ցովիկ ու Տէր Սարգիս, Աւեռնի Հայկ, Կովեցի Մկրտիչ, Բերդակցի Գեւոն, Մօկանոց Դաւօն, Տէր Գեանայ Վարդան, Վարդանեցի Հասրաթ, Բերդակցի Ներսոն, Ակէն ու Համբօն, Դմեքոտ Ցովնան, Ախլաթցի Մուրատ, Կոպեցի Արշակ, Վարդան վարդապետ, Բազաուլի Ղազար, Միխիթարայ Ցուհան, Զոլախ Արքէն, Ծուռ Դաւօ, Սասունցի Մանուկ, Մուշօն ու Լեւոն Օպաղանցի Գասպար ու Ցակէն Նուրի Գեւոր, Տալորիկցի Մուշօն ու Կիրոս, Մշեցի Մուշօն, Զիթենեաց Ըօգօն, Ալիճանցի Միխթար, Դիւրաս ու Քեռին, Սեմալայ Կրպօն, Շամբի մայ Սօղօն, Արամն ու Մուշեղ, Ալեքցի Մօսոն, Ցակէն ու Իպօն, Դալիմակ Դանիէլ ու Տիգրան, Աւոռն ու Սլաք, Լեւոնեան Արմենակ, Վարժապետ Ասպատուր, Զրհորաց Ցակոբ Բաղեշցի Սիմոն, Կարմնջու Տէրտէր Մարգար վարժապետ, Սերոբի Սօսէն Փլէթն ու Հաւոն, Մշեցի Նազար

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

— Շողիկը թող երգէ, խնդրեց Մակարենց Սերգօն, ու անսովոր բարութեամբ՝ նայեցաւ անոր ու գլուխ երերցուց՝ իր փափաքը հաստատելու համար, յետոյ նայելով Համբարի, առանց ժամանակ կորսնցնելու, սքանչելի արագութեամբ, ժպտեցաւ, ու մտնելով, թօթուեց անոր ձեռքը։

Ի՞նչ պատահեցաւ։ Դժուարին էր բան հասկնալը։ Վայրկեանները թըրթռուն ու լուսափայլ, տաքութիւն կուտային, ու մարդ ինքնաբերաբար կը շարժէր, կը նայէր ու կը խօսէր, ու ակրբ, գիրենք կ'ասախնորդէր՝ սիրտերուն մէջ ծածկուած բանի մը։ Ու Համբար երբ նայեցաւ Սերգոյի, իր սրտին կրակը՝ անոր երեսին վրայ կը դառնար՝ լոյսով կարմիր։

Հրաշքի նման բան մը։

Ամէնն ալ, տաքուկ ու պայծառ բան մը ունէին իրենց երեսին վրայ, ու կը փայլէին։

Վարդապետը սկսաւ հարցափորձել Շողիկը։ Ան հայ Թաղուհիններու դէմքերուն դեցկութիւնը կը յիշեցնէր։ Կլոր ճակատ խորհրդաւոր բան մը կուտար մուածիր դէմքին, ու թեթեւ թեթեւ կը բացուէին երբ աչքերը ու կը մեծնային, կը թուչէին լոյսի ծիածաններ։ Այս պահուն, կարծես աղուոր Ցիսուսին էր վարդապետը ու անուշ անուշ կը խօսէր ամէնէն պզտիկին հետ։

Մենք աւանդ մարդոց պէտք ունինք, ըսաւ Սերգօ։

— Այո, այո, շատ պէտք ունինք Կոմիտասի նման հոգիներու, պատասխանեց Մանուկենց Համբարը։

— Որովհետեւ, միայն ճշմարիտ մեծերը, սիրտերը կրնան միացնել սիրտերուն, ըսաւ ուրիշ մը։

— Ճշմարիտ մեծե՞րը ...

— Այո, ամէն տեղ, ուր որ ալ ըլլան, անոնք իրենց մեծութեան անկեղծութիւնը կը պահեն։

— Համբար, ես շատ պատմութիւններ լսեր եմ աւանդ մարդոց վրայ։ Անոնք ամէնն ալ միշտ երիտասարդ բան մը ունէին, ու տարիներ եաք, միւսնոյնը կը մնան։

— Աւանդ պատմութիւնները՝ եւ սրտանց մօտիկ կ'ընեմ.

— Որովհետեւ, քանի մը կը հաւատան կեանքին մէջ այս մարդիկը, ըսաւ ուրիշ ներկայ մը։

— Իրենց ուժերուն անկեղծութեան,— Սերգօ։ Մեր Կոմիտասն ալ անոնց կը նմանի, ըսաւ Համբար։ Իր երգերուն մէջ ի՞նչ կայ որ, սիրտերը կը միացնէ սիրտերուն։

— Իր երգերուն մէջ, մեր Կոմիտասին երգերուն մէջ, մեր ամէնուս սրտէն բան մը կայ։

Այնքան ուժեղ էին իրենց նայուածքները, որ կարծես իրար կը քաշէին լոյսերը, ու մէկը միւսին խառնուած ատեն, իրենց աչքերուն ուրիշ լոյս մը պայծառութիւն կուտար։

Միտքերնին ինկաւ։ Ինչպէ՞ս կրնային մեծարել վարդապետը։ Բայց Կոմիտաս վարդապետը հասկցաւ անոնց միտքը, ու գաւաթ մը պաղ ջուր ուզեց։

Շողիկ իր հօրը նայեցաւ, յետոյ իր մօրը նայելով, կ'ուզէր երթալ՝ պարտէզին կուժը բերող ջուրին կողմը։

— Շողիկ, աղջիկս, նայէ որ չպղտորես ջուրը, ըսաւ իր հայրը։

Լոյսի պէս, որովհետեւ բիւրեղացած կ'երեւար ջուրը գաւաթին մէջ։

— Ապրիս աղջիկս, ըսաւ հայրը, ու անուշ ժպիտով մը՝ երերցուց գլուխը։

— Ինչո՞ւ համար երեսի վրայ թողուցեր էք աւանդ ջուր մը, ըսաւ Կոմիտաս։ Ձեզի համար ի՞նչ է աղբիւր մը շինելը։ Մէկ օրը բաւական է։ Իրար եկէք, ու քար քարի վրայ դնելով, աղբիւր մը կ'ունենաք։

Այս քանի մը խօսքերը, տաքցուցին ամէնուն երեսները։

— Ո՞ւր է բահը, բրիչը, ըսաւ վարդապետը։

Ամէնը մէկանց խնդացին։

Խնդուն երեսով, «Հայր սուրբ, ըսաւ, Սերգօ, գալ անգամ, նոր աղբիւրէն պիտի խմես ջուրը»։

Մանուկենց Համբարը, ուրախութեամբ դողաց ու «նոր աղբիւր, հրաշքի աղբիւր», կրկնեց, ու նայեցաւ Սերգոյի։ Այս անկեղծութեան մէջ լոյս կար ու կը տաքցնէր։

Որովհետեւ կէս ժամու չափ խօսեցան, երգեցին, ու խնդացին, լեցուն լոյսերով, վարդապետը մեկնեցաւ ուրախ զուարթ։

Այս պահուն, նայելու էր այս մարդոցը, երբ քէնը ու ատելութիւնը՝ կ'իյնան յանկարծ դիմակի պէս, ու մարդկային գեղեցկութիւնը՝ կ'երեւի ու լոյս կուտայ երեսնուն։

Իրիկուն է։

Իրկուան հովերը, քաղցր բան մը կը բերեն իրենց հետ։ Ցամպար կը բուրեն խոտերը, ու հարսի պէս կեցած ծառերը խելօքիկ, ասուերներուն կարաւանը կը պատրաստեն։

Իրիկուն է։

Ոսկի կը թափէ արեւը երկինքէն վար։ Արարատը, դիմացը, իրկուան պատրաստութիւնները կը տեսնէ, ու իր բաչերը հովերուն տուած, քանի հրաւէր կը կարդայ։

Իրիկունը, ամէնն ալ երբ տուն վերադարձան, իրենց սրտերուն մէջ երգ մը ունէին։

Դ.

Քառորդ ժամէ մը ի վեր կը քալէին։ Որովհետեւ, արեւը կը տաքնար երթալով ու կը պլպլար մինչեւ աչքերուն առած տեղը, Վարդօ, իր ազուն ըսաւ — «Ինծի նայէ մէկ մը, աչքերուդ մէջ արեւին շողը բռներ է, ու թաշկինակը գլխուդ կապէ»։

— «Ոչ հայրիկ, պատասխանեց Կարօ, ես չեմ վախնար արեւէն

— Ձե՞ս վախնար արեւէն։ Տես, ի՜նչ է եղեր երեսդ։ Արեւին կրակը գոյներ է երեսիդ։

Կարօ խնդաց։ Հայր ու որդի միեւնոյն կենսունակութիւնը ունէին, որքան կը յառաջանային, տեսակ մը արագութիւն կ'առնէր իրենց քայլուածքը։ Բայց Կարօ, ատեն ատեն կ'ուժովցնէր իր քայլերը, ու հօրմէն անցնելուն պէս, կը կենար ու բան մը կը հարցնէր։ Երեւէն կ'երեւար որ ուրախ էր, ու կ'ուզէր՝ իր հօրը միեւնոյն ուրախութիւնը ներշնչել։ Հայրը ամէն անգամ իրեն նայելուն, կը զգար այդ ուրախութիւնը, ու կը տեսնէր իր տղուն հրաշալի երիտասարդութիւնը

Եղմիածին կ'երթային։ Իրենց Կարոյի ձայնը աղուոր էր. Իր գիւղացիները կը սիրէին գինքը չարականները ու երգերը մօտէն կը նէին հաճոյքով։

Անոնց ըսածին նայելով, տարիներէ ի վեր, իրենց գիւղին մէջ աւանդ ձայն մէկը ծնած չէր։

(13)

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(Շար.)

«ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ԱՐԻՒՆԸ ԾԾՈՂ ԻԺԵՐԸ»

ՅՄԻԿ.— Վերջին մասն է այս «Խ. Հայաստան»ի ծանօթ խմբագրականին (Առաջին մասը հրատարակուեցաւ շաբաթ օր) —

Հապա մեր գիւղատնտեսութի՞ւնը ։ Հողժողկոմատում երկար տարիներ նստած վնասարարները (Ա. Երզնկեանը, Ա. Գուլոյեանը, Վ. Մամիկոնեանը, Գ. Գումեջեանը) մեր գիւղատնտեսութիւնը հասցրել են քայքայման. գիւղերի պլանաւորման վնասարարական պրակտիկա, կոլտնտեսութեան կանոնադրութեան խախտումների շարան, ժողովրդական կոլտնտեսային գոյքի յափշտակումներ, կոլտնտեսականների աշխատանքի ոտնահարում՝ աշխօրերի գերածախման միջոցով, աշխօրերի դիմաց տանելիք մթերքների ու դրամի քանակի իջեցման միջոցով, անասնաբուծութեան պլանների վիժեցում, անասունների անկում, կեղծ կարանտին եւն.։ 1937ին անասնական տարին շնորհիւ ժողովրդի թշնամի Հ. Ամատունու եւ Ա. Գուլոյեանի վնասարար ղեկավարութեան՝ տուել է գիւղատնտեսական աշխատանքների համարեա բոլոր սրներով պլանների խեղաթիւրում (բերքահաւաք, աշնանացան, կալսում մթերումներ, բամպակ եւայլն)։

Ահա հակայեղափոխականների «գործունէութեան» արդիւնքները ։

Մեր յետամնացութեան ցայտուն օրինակներ կարելի է բերել եւ կուլտուրական աշխատանքի բնագաւառից ։ Գիւղի կուլտուրական ապարատը գտնւում է խղճուկ վիճակում, գրադարաններ, ակումբներ, ռադիօն, խաղերը — չեն ապրում ծաղկման այն բարձր վիճակը, որ պէտք է ապրէին նրանք Հայաստանում Խորհրդային իշխանութեան հաստատման 17րդ տարում, որովհետեւ եւ կենտկոմը, եւ ժողկոմխորհը մեր գիւղի կուլտուրական անի խնդիրը դրել էին վերջին պլանի վրայ ։

Մեր աշխատաւորութեան կուլտուրական սպասարկման յետամնացութիւնից առաջ չի գնացել եւ նիւթական սպասարկումը։ Առեւտրական կոպերատիվ ձեռնարկութիւնները դեռ զրկել են տարիներ շարունակ անհրաժեշտ ապրանքներից։ Առեւտրի նախկին ժողկոմ վնասարար Ա. Դաստակեանը կատարել է դասակարգային թշնամու պատուէրը ։

Մի շարք, մանաւանդ վերջին տարիների ընթացքում Հայաստանի պիւջէն աճել է մի քանի անգամ։ Սակայն ո՞ւր են գնացել այդ դրամները։ Ժողովրդի թշնամիները վատնել են, խժռել, զրկելով մեր դպրոցական շինարարութիւնը, մեր կուլտուրական շինարարութիւնը, արդիւնաբերութիւնը ֆինանսական միջոցներից։ Հակայեղափոխական Ա. Գուլոյեանը շարունակել է Խանջեանի ու Ս. Տէր-Գաբրիէլեանի քաղաքականութիւնը ֆինանսների բնագաւառում՝ կենտկոմի նախկին ղեկավարութեան հովանաւորութեան տակ, թալանելով մեր ձեռնարկութիւններն ու հիմնարկութիւնները, յենւելով նախկին ֆինժողկոմ Հ. Եաղուբեանի վնասարարական ապօլիտիկական տրամադրութիւնների ու պրակտիկայի վրայ ։

Նողկալի իժերն իրենց վնասարարական թաթը մեկնեցին եւ քաղաքի շինարարութեանը։ Հայաստանի մայրաքաղաք Երեւանը, որտեղ ներդրուած են միլիոնաւոր դրամներ շատ քիչ է փոխել իր դէմքը։ Աւելին, շատ աւելին կարելի էր անել։

Այս բոլորն արդիւնք են այն բանի, որ կենտկոմի նախկին ղեկավարութիւնը (Հ. Ամատունի, Ստ. Ակոպով) լինելով փաստորէն ժողովրդի թշնամիներ, նրանք դիմել են մեր կուսակցութեանը խաբելու, նրան դաւաճանելու անարգ միջոցների։ Նրանք թոյլ տուին, որ հայ ժողովրդի թշնամիները ազատ ման գան Հայաստանում, վնասեն ժողովրդական տնտեսութեանը եւ քայքայեն գիւղատնտեսութիւնը, բանւոր դասակարգը ։

Նրանք աշխատեցին քայքայել եւ մեր երիտասարդութիւնը, առաջին հերթին կոմերիտմիութիւնը, սերմանելով նրա մէջ հակակոմունիստական, հակաբոլշեւիկեան, կոմունիզմի գործին վնասող յատկութիւններ ։

Եւ այսօր մեր մեծ առաջնորդ ընկեր Ստալինն իր խորաթափանց հայացքով բացեց այս բոլոր խայտառակութիւնները եւ ցուցմունք տուեց Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութեանն՝ անյապաղ վերացնելու բոլոր թերութիւնները, ծաւալել իրական բոլշեւիկեան պայքար ժողովրդի թշնամիների դէմ, դաշնակների, տրոցկիստների, ազգայնականների, վնասարարների դէմ ։

Մեր կուսակցական կազմակերպութիւնները հիմնականում առողջ են, մեր ժողովուրդը չգիտէ դժուարութիւններից վախենալ։ Նա էլ աւելի սերտօրէն համախմբուելով Համ. Կ. (բ) Կ Կենտկոմի, ժողովուրդների մեծ առաջնորդ, մեր հայր, մեր ուսուցիչ մեծ Ստալինի շուրջը, կոմունիստական կուսակցութեան ղեկավարութեամբ, զարգացնելով բոլշեւիկեան ինքնաքննադատութեան մեթոդները, բարձրացնելով բոլշեւիկեան զգօնութիւնը, արմատախիլ կ'անի բոլոր թերութիւնները, մինչեւ վերջը կ'ոչնչացնի անարգ իժերին ու կը գնայ դէպի նորանոր, փայլուն ստալինեան յաղթանակները ։

Ծրանքցի Մուրատ, Բուլանըխցի Սարգիս, Միքէն ու Երկեն Տատօն, Զաքարըն ու Ցակոբ, Պազատարն ու Էլօն, Կնուզցի Մուրատ, Բարքն ու Այվազ, Նամիրայ Միսակ, Մրտօն ու Արամ, Թեղուայ Ասպատուր, Միհրան ու Փոխան.. եւայլն

Դեռ հարիւրաւորներ եւ թերեւս հազարաւորներ կան, որոնք նահատակուեցան, հայկական դատի ազատագրութեան ճամբուն վրայ իրենց անուններ եւ գործը դնել չհասած Հ. Յ. Դաշնակցութեան դիւանը։

Ահա այս օրը, այս տօնը անոնց օրն է որպէսզի ամէն մի Հայ ու մանաւանդ Դաշնակցական վերյիշէ այս մարտիկներուն խնկելի յիշատակը, ինքնամփոփուի ու ներշնչուի անոնց [illegible] ։

Այս խոնարհ հերոսներու եւ իրենց հերոսավայել գործերուն ոգեկոչումը կատարելով, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդի մարտական ոգին է որ կը փառաբանէ ։

ԱՐՄԷՆԱԿ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՅԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»ը

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ.- Շրջ. Կոմիտէի հովանաւորութեամբ՝ ենթակոմիտէներ եւ խումբեր կազմակերպած էին հաւաքոյթ մը ի պատիւ ընկերներ, Վ. Ահարոնեանի եւ Վ. Համբարձումեանի, հոկտեմբեր 12ին, Շահրիկեանի սրահին մէջ։

Հակառակ շաբթուան մէջ ըլլալուն, պարզ ծանուցիկ մը բաւական եղաւ որ սրահը լեցուի ընտրանիով մը։ Ընկեր մը յանձնախումբին կողմէ հաւաքոյթը բացաւ եւ ներկաները սեղանակից ընտրեցին Պ. Կարօ Ուշագեանը, որ ճարտարօրէն կառավարեց սեղանը ։

Ծանօթ լուսանկարիչ Մանուկ, Հայր Ահարոնեանի նկարը բեմին վրայ տեղաւորելէ վերջ, Պ. Բրուտեան յատուկ առոգանութեամբ արտասանեց՝ Ցարգանք Ֆեզը։ Սրահը կը թնդար ժագ. Տէրտէրեանի երգած հայկական երգերով։ (Թատրօ)։

Արդէն ստեղծուած էր ջերմ մթնոլորտ մը։ Ընկեր Կ. Թիւթէլեան արտասանեց ուղերձ մը նուիրուած Ա. Ահարոնեանին։ Մեներգեցին Հողեցի Երիտասարդ մը, Փ. Առատուրեան եւ Օր. Յովեան ։

Կարգը եկաւ ընկ. Վ. Ահարոնեանին, դրուագներ պատմեց իր մանկութեան օրերէն։— Թրքահայ մայրեր, եղբայրներ, ծերեր ու երեխաներ կոտորուած եւ թշուառ վիճակով կը հասնէին մեր գիւղը։ Մանուկ էի, հազիւ եօթը տարեկան եւ սակայն կը զգայի թէ բռնակալ ձեռքեր զանոնք տեղահանելով նետած են թշուառութեան ճանկերուն մէջ։ Զայրոյթ կար մէջս։ Թուականը դպրոց մտայ ուսանելու, արձանագրութեան առեն, տնօրէնը պահանջեց որ անունս վերջին մասին վրայ աւելցնեմ «եան» եւ ըլլամ Ահարոնով։ Թուրանցեալու միտք էր այդ։ Այն առեն Դաշնակցական աշակերտներ էինք եւ Դաշնակցութեան գաղափարական ոգին կը զգայինք մեր մէջ։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կը պայքարէր բռնակալ տարրերու դէմ, մինչեւ որ ծագի մեր իրաւունքներու արշալոյսը վաղուան »։

Ցնցող խօսք արտասանեց ընկ. Վ. Համբարձումեան, որ իր ռազմիկաբարոյ խօսքերով մեր մարտական կուսակցութեան փառքն հիւսեց, եւ խնդրեց ընկ. Վ. Ահարոնեանէն մեր ընկերական ողջոյնները տանիլ Ամերիկայի ընկերներուն եւ մեր անմոռանալի ին ընկերներուն որ բանտերու մէջ կը մնան Դաշնակցութեան գաղափարին համար։

Ներկաներու բուռն փափաքին ընդ առաջ երթալով, սեղանապետը խնդրեց ընկ. Ահարոնեանէն որ երգէ։ Մեր սիրելի ընկերը իր ներդաշնակ ձայնով մեզ պտըտցուց հայրենի աշխարհին մէջ։ Ապա զանձնայով սեղանապետին, ըսաւ.

— Ուրֆացի հերոս Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան օր մը կ'սպաննէ Թուրք մը, տեղացիները իրար կը խառնուէին, երբ կ'իմանան որ Թուրքը ծեծողը էրոն է, կ'ըսեն — ան պաշտպ կեավուր է։ Հիմա մենք Դաշնակցականներս պաշտպ կեավուրներ ենք, եւ պատրաստ ենք մեր գոյութեան բռնադատող տարրերուն դէմ բռունցք բարձրացնել, որովհետեւ այդ կը պահանջէ մեզմէ Դաշնակցութիւնը ։

Համակիրներ եւ ընկերներ երգեցին ազգային երգեր։ Խանդավառութիւնը տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը 2։ Յանձնախումբին կողմէ այս տողերը ստորագրողը երկու խօսքով փակեց հաւաքոյթը։ Երիտասարդները մեկնեցան սրահէն, տանելով իրենց հետ հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար պայքարող Հ. Յ. Դաշնակցութեան գաղափարական շունչը ։

Կեցցէ խորհուրդ խորին Դաշնակցութիւնը ։

Կարօ Մխիթար

Վ. ՇԱՀՐԱՄ ՋԱՆՏԵԱՆ

Իր ծիւրած մարմինը առաջնորդեցինք, անցեալ շաբաթ օր, յաւիտենական բնակարանը։ Մահուան անողոք որոշման առջեւ վշտաբեկ գլուխ դնել, արցունք կը հոսի ...

Վահրամի մահով երկու կորուստ ունեցանք մենք, Զմմերս, — ազգայնական երիտասարդ մը եւ խռովամլից արուեստագէտ հոգի մը։

Երբ, հինգ տարիներ առաջ, Նոր Աշխարհի մէջ անարժան կրօնաւոր մը խաչակրութեան թուական մը կը բանար մեր սրբազան խորհրդանշանին՝ եռագոյնին դէմ, Վահրամ, դեռ 20 տարեկան պատանի, ընդվզումով կը մտնէր Վահագնեան շարքերուն մէջ պայքարելու համար անոնց դէմ, որոնք կ'անարգէին Թրքական սուիններու տակ ինկած մեռելներու յիշատակը եւ անոնց ժառանգը ։

Երբեք չէինք լսած իրմէ խօսք մը որ իր սիրտը ստորագրած ըլլար։ Կը պահանջէր անկեղծութիւն, համեստութիւն եւ ինչքան ուրախութեամբ իր գոհունակութիւնը կը յայտնէր՝ երբ կը տեսնէր իր շուրջ ազնիւ զգացումներ, վեհ ձգտումներ եւ արուեստի սէր, — պաշտամունքն ունէր հայ երգին

Երբեմն, իր յուզնոտութիւնը նուաճելով, կը յանձնարարէինք չափաւորել իր երգելու տենդը։ «Ի՞նչ դադրիմ երգելէ, Ի՞նչ, կը պոռար մեր երեսին, դուք չէք գիտեր ուրեմն թէ ի՛նչ է երգը, որմէ հրաժարելու համար պէտք է սիրտս փրցնեմ։ Ես չեմ կրնար ապրիլ առանց երգի, առանց անոր յուզումներուն եւ խանդավառութիւններուն։ Երբ մարդ անգամ մը ներս կը մտնէ երգի Տաճարէն, պէտք է երթայ մինչեւ ծայրը եւ պարպելով բաժակին մերին ու մրուրը՝ հոգին աւանդել երգելով ... »

Եւ հոգին աւանդեց երգելով ։

Սգակիր մայրը, քոյրը, եղբայրները կ'ողբան այսօր իրենց սիրելի Վահրամը։ Իսկ մենք, մեր վիշտը խեղդելով մեր մէջ, կը թօթուենք մխիթարական բառեր, որոնք անզօր են սպեղանի մը դնելու անոնց վիրաւոր սրտին վրայ, բայց կը խոստանանք, իր թարմ հողակոյտին առջեւ, անոր յուշը անպակաս ընել առ յաւէտ ։

Վերջին այցելութիւն մը տուած էինք իրեն թաղման նախօրեակին ։ Վահրամի հիւծեալ մարմինը կը հանգչէր իր դագաղին մէջ ճերմակ պատանքով մը փաթթուած։ Եւ մինչ, կարմրած աչքերէ արցունքներ կը հոսէին, ինծի կը թուէր թէ, կարծեցեալ մեռելը, կափարիչն ու պատանքը մէկ կողմ նետելով դուրս պիտի հանէր իր հերարձակ գլուխը դագաղէն եւ երգէ անգամ մը եւս — ո՛չ, վերջին անգամ — պիտի երգէր Կոմիտասի «Միրանի Մառը »։

Այդ տեսիլը շարունակուեցաւ թաղման օրը, երբ վերջին բնակարանին սեմին վրայ։ Փոսին եզրը, Մահը կանգնած յաղթական, հեգնական ծիծաղով համակուած, այլանդակ ներդաշնակութեամբ քահանային Ի վերին Երուսաղէմն կը խառնէր «Կարմիր Վարդ»ի եղանակը։

Սիրելի եւ յաւէտ ողբացեալ Վահրամ, քու յիշատակդ պիտի մնայ անթառամ Վահագնեան սերունդին մէջ, որ քեզ աւելի քան կը սիրէր եւ որուն այնչափ կը համակրէիր։ Զգայի՞ր արդեօք մեր արցունքներուն ջերմութիւնը երբ հողին կը հանձնէինք դագաղդ ։

Գիտցիր, Վահրամ ջան, որ երբ սակոյն պարփակող շիրմին առջեւ գանք արտասուելու եւ աղօթելու, քու սէրդ եւ քու խօսքերդ պիտի միացնեն մեզ եւ վաղուան երիտասարդութիւնը, հակառակ մեռելաքաղաքին մահաշունչ դատակնիքին ։

Ջամուսի

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Համաձայն այդ մեմուարներին, օտար հիւպատոսարաններու անունին եկած բոլոր ապրանքները առանց մաքսատուրքի եւ քննութեան կը հանուէին մաքսէն. Հայերը կ'օգտագործէին այս խորավակը եւ իրենց ուզածին չափ զէնք կը ներածէին։ Կարգ մը հիւպատոսարաններու միջոցաւ Հայերու ստացած զէնքերու եւ ռումբերու հաշիւը անկարելի է տալ։ Այդ զէնքերը Կոմիտէներու գաղտնի զինարաններուն եւ մթերանոցներուն մէջ կը պահուէին ։

Հայոց եկեղեցիները, վանքերը եւ գերեզմանատուները վերածուած էին զէնքի մթերանոցներու։ Դուրսէն բերուած կամ երկրին մէջ պատրաստուած զէնքերը կը պահուէին անոնց մէջ։ Կառավարութիւնը երբ խուզարկութիւններ կը կատարէր այդ եկեղեցիներուն եւ վանքերուն մէջ, Պատրիարքարանը ոտքի կ'ելլէր եւ կը բողոքէր աղմկել, յայտնելով որ Թուրք պաշտօնեաներ պղծեցին իրենց սրբատեղիները։ Ռուսիոյ, Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ Պատրիարքարանի բողոքները արձագանգ կը գտնէին ։

Բարձրագոյն Դուռը այդ հայկական շարժումները արգիլելու համար շատ մեծ դժուարութեանց կը հանդիպէր ։

Օսմանեան կառավարութեան ձեռքերն ու ոտքերը այն աստիճան կապուած էին որ, ոչ մէկ վճռական ձեռնարկ կրնար ընել։ Սակայն, ընդհանուր պատերազմ յայտարարուելէն վերջ, երբ, ափրացանք մեր պատասխանատուութեան եւ սկսանք խուզարկութիւններ կատարել ամէն տեղ, հասկցանք թէ հայկական կազմակերպութիւնները որքան ընդարձակ են եւ վտանգաւոր ։

Այդ կացութեան առջեւ գլուխ զարնելիք միայն մէկ բան կը մնար,— արմատախիլ ընել եւ հիմնովին չորցնել այդ կազմակերպութիւնները ։

Թալէաթ փաշա կ'ըսէր.

— «Թէ հայկական խնդիրը, թէ ալպանիական եւ մակեդոնական խնդիրները օտար պետութեանց Թուրքիոյ հանդէպ վարած քաղաքականութեան պտուղներն են։ Պետութիւնները շարունակ աշխատած են աւելցնել, զօրացնել այդ շարժումները։ Անոնք մէկ կողմէ արգելք կը հանդիսանային Բարձրագոյն Դրան կողմէ կատարուելիք բարեկարգութեանց, միւս կողմէ ալ բարեկարգութիւններ չկատարուելուն դէմ կը բողոքէին, քրիստոնեայ տարրերը գրգռելով մեզի դէմ եւ օգտագործելով անոնց դժգոհութիւնները Միեւնոյն ատեն անոնք «քափիթիւլասիօն»ները չարաչար գործածելով կառավարութեան ազատ գործունէութիւնը կը խափանէին եւ վերջն ալ կը յայտարարէին թէ՝ Թուրք կառավարութիւնը վարչագիտութիւն չունի։ Մեծ պետութեանց մեր գլխուն խաղցած ամէնէն զզուելի խաղն էր այս ։

«Պալքանեան պատերազմի վախճանին Դաշնակ կուսակցութիւնը կարծեր հասած է իր նպատակին։ Ռուսիան, իբրեւ թէ պիտի գրաւէր արեւելեան Անատոլուն եւ պիտի յանձնէր Հայերուն։ Այս էր Դաշնակներու երազը։ Կոմիտէն այս յոյսը տարածեց ամէն կողմ։ Ասոր շնորհիւ Դաշնակ Կոմիտէին շանդամակցող Հայերը խումբ խումբ մտան այդ կուսակցութեանն ներս եւ ստորաբաժանուեցան Դաշնակցարները։ Զբի հողի եւ հայրենիքի տէր ըլլալու երազը ամէն բան մոռցնել տըւաւ անոնց ։

Ինչպէս այսօրուան յառաջանալէ վերջ, Դաշնակ Կոմիտէն իր հին գործունէութիւնը ձգած առնելով քաղաքներու մէջ սկսաւ խառնակութիւններ հանել։ Շնորհիւ Թուրքերու ցոյց տուած պաղարիւնութեան Դաշնակներու խառնակութիւնները մնացին անզօր ։

Իրենց ձախողութիւններէն չափազանց վրդովուեցան Դաշնակները եւ իրենց բարկութեան նախազ դարձուցին Րումէլիի Թուրքերը։ Պուլկարներու հետ գործակցութիւն հաստատող Հայերը, Նշանաւոր աւազակ Անդրանիկի հրամանատարութեան տակ, Քսանթի, Թէքիրտաղի, Մալկարայի եւ Քէշանի Թուրքերուն հանդէպ ամէն տեսակ բռնութիւն եւ ճնշում ի գործ դրին։ Այս կերպով տեսանք որ պալքանեան պատերազմի օրերուն Հայեր հայրենիքի հանդէպ դաւաճանական արարքի մէջ գտնուեցան »։

Թալէաթ փաշա, Թուրքիոյ Երեսփ. ժողովին մէջ Հայ կոմիտէներու կառավարութեան դէմ ի գործ դրած թշնամութեանց մասին ցաւ ի սիրտ կը խօսէր.

— «Դաշնակ, Հնչակ եւ այլ հայ կուսակցութեանց պատկանող հայ երեսփոխաններ, ռուս երեսփոխաններուն միանալով դժուարութիւն կը յարուցանէին մեր բոլոր ջանքերուն եւ ծրագիրներուն հանդէպ։ Բ. Դրան կողմէ մշակուած ծրագիրներուն, որոնց շնորհիւ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ գտնուող բոլոր տարրերը միեւնոյն զգացումն ու բաղձանքը պիտի ունենային, միայն հայ երեսփոխաններն էին որ կը հակառակէին եւ ամէն տեսակ դժուարութեանց կ'առաջնորդէին կառավարութիւնը ։

(24)

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (35)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ուշի թոնրատան մէջ էին գիւղի տղամարդիկը։ Ամէն գլխէ ձայն մը կուգար, բոլորը միասին կը խօսէին, կը ղօղանջային. անշուշտ իրար չէին լսէին եւ կարծես թէ չէին ուզեր հասկնալ ։

Ամէնէն աւելի յոխորտալով կը պատմէր Ջրբաշխն ու իր բարեկամները։ Իսկ Աստուրը թոնրատան վերի գլուխը բազմած, իր պաշտպանութեան տակը ձգած էր բազմաթիւ բարեկամներուն, որոնք ամէն միջոցի կը դիմէին եղածը վերագրելու պարզ սխալմունքի մը։

Որբեւայրին հազիւ քանի մը բառ կրցաւ արտասանել, որոնք չլսուեցան իսկ, շատերը մէկ ալ արցունք թափեց ու երկու որբերու ձեռքէն բռնած դուրս ելաւ ։

Առիւծ Գեւօն թոնրատան վերի անկիւնը նստած, հեռուէն կը մտայլէր՝ լսելով իրադարձութիւնը։ Յանկարծ տեղէն բարձրացաւ, խոժոռած դէմքը դարձուց շուրջիններուն վրայ։ Թոնրատան մէջ տիրեց խոր լռութիւն։ Մօտեցաւ Ջրբաշխին, անոր ձախ ձեռքը բռնեց, թափով ոլորեց ու մորակով սկսաւ ծեծել։

Ջրբաշխի լացն ու ցաւի ոռնոցը հասան մինչեւ գիւղի կալերը։ Ներկաներէն ոչ մէկու մտքէն անցաւ օգնութեան հասնիլ Ջրբաշխին։ Առիւծ Գեւօն աքացի մըն ալ հասցնելով գետին փռեց զայն ու ծանր ծանր հեւալով մօտեցաւ Աստուրին ։

— Տօ, ք... մեռելի տղայ, որբեւայրի կնկան, աղքատ էթիմներուն ջուր գքու առտ կը վազցնես որ էդ քու վիզ քընց գամշու վիզ հաստ եղնի, գքու անկուշտ փոր աւելօք իւղոտի։ Թու, եա քու մարդ առողին հօր հոգին... Տօ դու կռապաշտ անօրէն, Զէտկանու ջէջերաց պիտի եղնիս. ծօ քէ սիրտ չկա՞յ, սուրբ քրիստոնէութիւն չկա՞յ։ Աստուր, Աստուր, առաջ լէ դու էս պեղ գեղական լացուցեր ես. քու չարութեան վեր Զէտկանու թիւ չկայ, — մարակը բարձրացաւ օդի մէջ ու թափով իջաւ Աստուրի ուսին։

Եթէ գիւղացիք կրնային անտարբերութեամբ դիտել Ջրբաշխի մը ծեծուիլը, սակայն ինչպէ՞ս կրնային անտարբեր մնալ երբ ծեծուողը գիւղի աղաներէն Աստուրը լինէր ։

Զէտկանի Ռէսը վազեց Առիւծ Գեւոյի ձեռքը բռնելու, քահանան եւ ուրիշներ մէջ ինկան Աստուրը պաշտպանելու մորակի հարուածներէն ։

Թոփալ Սատանան անկիւն մը քաշուած, լուռ հանդիսատեսի դերով կը բաւականանար։ Ինք ալ Աղբակեցի խեղճ գեղականի մը զաւակը, կը հասկնար թէ ինչ ըսել է Ջրբաշխ եւ գիւղի ունեւոր լինելը։ Գրեթէ ամէն գիւղի մէջ միեւնոյն պատկերը կը կրկնուէր. Ջրբաշխ եւ ունեւոր ձեռք ձեռքի տըւած կը քանդէին չքաւորներու անտեսութիւնը։ Ունեւորը կը կաշառէր, Ջրբաշխը կը գողնար։ Ահա, կենդանի գունաւորումով պատկերացաւ Թոփալ Սատանայի երեւակայութեան մէջ իր ծննդավայրը, պապենական ողորմելի տնակը, երկու կաւր արտերը, որոնց նորահաս ցորենները զանազան բարձրութեամբ, նիհար հասկերով, դեղնած ու չորցած, իսկ իրենց արտի կողքին Տէրտէրանց արտը, մարդահասակ բարձրութեամբ, դեռ եւս կանանչ եւ լեցուն հասկերով։

Ամէն անգամ որ թեթեւ հով մը կ'անցնէր, ցորենի արտը կանաչ ծովու նման ալիք ալիք կը ծփար։ Հէյ, պուլումի օրեր։

Յանկարծ տեղէն վեր ցատկեց Թոփալ Սատանան, ձեռքի փայտը իջեցուց Ռէսի գլխուն։ էհ, ո՞վ գիտէ, թերեւս հին հաշիւներ կը մաքրէր Թոփալ Սատանան ։

Զէտկանի Ռէսն ու մեծատուն Աստուրը ծեծ ուտեն, ան ալ որբեւայրի կնոջ մը քէլէկ մը ջրին համար, չէ, նման դէպք մը լսուած չէր։

Ջրբաշխը վեց օր անկողնէն չկրցաւ ելլել, իսկ Աստուրը երկու շաբաթ պառկեցաւ, անկէ վերջն ալ երեք շաբաթ գեղամէջ դուրս չեկաւ։ Այդ դէպքը գիւղէ գիւղ տարածուեցաւ, գիւղերու զալըմ ունեւորները իրենց կաշիներու մէջ սեղմուեցան, իսկ չքաւորներն ու միջակ կարգութեան տէր մարդիկ ազատ շունչ քաշեցին։

Այլեւս Ալաշկերտի դաշտին մէջ առասպելական դէմք մըն էր Առիւծ Գեւօն, կամ ինչպէս տեղացիք կը կոչէին զայն, Ալայան բէկը։

Գոռզոռացող, հաղհողեղ, մորակը միշտ ձեռքին, բայց արտօաւ, ամէնուն տարօր լսող, կարեկիր դէպի չունեւորը։ Կերպասէ լայն շալվար մը, մէջքին Խարահանի շալ մը փաթթած, որու արանքէն դուրս կը ցցուէր կէս դանչարի փղոսկրեայ կոթը, սաթէ երկար համրիչ մը ոլորած կոթի շուրջ, ժամացոյցի արծաթէ երկար շղթայ մը վիզէն կախուած, ոսկեթելով բանուած բրդոտ քեաչախ մը, երկար քոլոզ մը ծոպաւոր փուշիներով շրջապատուած, ահա Առիւծ Գեւոյի պատկառազդու արտաքին երեւոյթը։

Էհ Թոփալ,— ընկերոջ ուսը ծեծելով կ'ըսէր Առիւծ Գեւօն, — վաղլահ Շէրեանէն դէնը գտնուող հողերը այնան պիտի հերկենք, — ու քոլոզը ծռելով ընկերոջ երեսին կը խնդար ։

Աստուածածնի տօնէն երկու շաբաթ մը վերջ Թոփալ Սատանան ամուսնացաւ, իսկ հոկտեմբերին երբ դաշտային աշխատանքները վերջացան, Առիւծ Գեւօն ամուսնացաւ իր հին ընկերոջ՝ Խաչարի Գրիգորի տասնեւութ տարեկան Ալմաստի հետ ։

Նման հարսնիք մը ապրող սերունդը չէր տեսած։ Եօթն օր եօթը գիշեր դհոլ զուռնայի ձայնը Ալաշկերտի դաշտի վրայ չոքեցաւ, եօթն օր եօթը գիշեր ամբողջ Խաստուրը հարսնեւոր նման հիւրասիրեց, պատուեց հարիւրաւոր հիւրերը, մինչ Ռէս Գեւոյի ընդարձակ տան մէջ շարժելու տեղ չէր մնացած ։

Թէեւ Աստուածածնայ տօնը Առիւծ Գեւոյի եկած առաջին տարին հին ժամանակներու շուքով ու բազմութեամբ չտօնուեցաւ, սակայն յաջորդ տարիներուն մինչեւ իսկ Կաղզուանէն, Կարսէն բազմաթիւ ուխտաւորներ եկան Առիւծ Գեւոյի մասնաւոր հրաւէրով ։

Յաջորդ տարիները յաջորդեցին իրարու. Ռէս Գեւոյի նահապետական մեծ օճախը նորէն եւ թերեւս աւելի շէնցաւ, հին առեններու նման «վանքի տուն» համբաւին տիրանալով ։

Պատահական անցորդ, ճամբորդ, պետական պաշտօնեայ թէ «ազգային» մարդ՝ կ'իջեւանէին Առիւծ Գեւոյի տունը, որու դռները բաց էին վանքի դռներու նման եւ սեղանը բաց բոլոր անոնց՝ որոնք բան մը ուտելու համար կը մտնային դռնէն ներս ։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

է որ կը գործէ վարչական ատրպատա շրջանակներու եւ նոյնիսկ լրագրութեան մէջ: Թերթը կ՚ըսէ թէ այդ կազմակերպութիւնն էր որ վերջերս դրոյցներ տարածեց Թրքական ոսկիին արժեզրկման մասին: Կը մեղադրէ նաեւ չարժանկարով եղած գերմանական քարոզութիւնները եւ ձեռնհաս իշխանութեան ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ այս վտանգին դէմ :

*** Զօր. Մէթաքսաս, Յունաստանի վարչապետը, կիրակի օր ճամբայ ելաւ դէպի Թուրքիա, «Ավերօվ» զրահաւորով: Զօր. Մէթաքսաս երեք օր պիտի մնայ Էնկիւրի, իր կնոջը հետ:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԻՒՖԹԻՆ ՓԱԽԱՒ ՄԶԿԻԹԷՆ

Անվերջ զուլաշրութիւններ եւ ձերբակալութիւններ

Երուսաղէմի միւֆթին՝ Հաճ Ամին էլ Հիւսէյնի, որ հոգատար իշխանութեան հետապնդումէն խուսափելով Ճոմէրի պատմական մզկիթը ապաստանած էր 15 օրէ ի վեր, փախաւ հոկտեմբեր 16ին: Սահմանագլուխին վրայ, Ֆրանսացի պաշտօնեայ մը կեցուց զինքը, բայց միւֆթին յաջողեցաւ Դամասկոս հասնիլ, ուր անմիջապէս հսկողութեան տակ առնուեցաւ :

Միւֆթին մարգարէին ուղղակի ժառանգորդներէն կը համարուի եւ 44 տարեկան է: Պաշտօնանկ հռչակուեցաւ երկու շաբաթ առաջ, իբրեւ Նախագահը Արաբական Կոմիտէին, երբ ուրիշ անդամներ ձերբակալուելով հեռաւոր կղզի մը կ՚աքսորուէին: Սովորաբար սեւ պատմուճան մը կը հագնէր, սպիտակ մետաքսէ փաթթոց մը գլխուն: Թաւ մօրուք մը կը շրջանակէր դէմքը, մինչեւ ծնօտը: Երբ ձերբակալուեցաւ, խոզճուկրակ Պէտէվի մը դարձած էր, Պուրնուզով, եւ գլուխը գիտախուն: Բայց երբ ինքնութիւնը հարցուցին, պատասխանեց թէ միւֆթին է :

Ցարչափ մզկիթին մէջ պահուած կը մնար, ազատ էր, քանի որ հոգատար իշխանութիւնը կը զգուշանար բանաբարել աղօթավայրը: Հիմա որ պաշտօնապէս կը հաստատուի փախուստը, Պաղեստինի հոգատար իշխանութիւնը գրաւած է իր մատակարարութեան տակ դրուած կրօնական գումարները :

Դամասկոսէն հասած տեղեկութեանց համաձայն, միւֆթին փախած է հինգշաբթի գիշերուան խռովութեանց ընթացքին, երբ ոստիկանութիւնը զբաղած էր աւելի ծանր դէպքերով: Միւֆթին Պաղեստինէն հեռացած է մակոյկով մը, որ զինքը ցամաք պիտի հանէր Սուրիոյ ծովափը, որոշ վայրի մը մէջ ուր ինքնաշարժ մը կը սպասէր: Բայց մակոյկը չիօթելով ճամբան, ինկաւ Ֆրանսացի մաքսային պաշտօնեաներուն ձեռքը :

Ուրիշ պատմութեան մը համաձայն, միւֆթին նաւ նստած է Եաֆայի եւ Կազայի միջեւ: Լիբանանի ծովափը քերած ատեն, ֆրանսական եզերապահ մը հետապնդելով կը բռնէ նաւը: Սպայ մը կը քննէ ուղեւորներուն թուղթերը եւ այսպէս մէջտեղ կ՚ելլէ միւֆթին, միշտ Պէտէվիի կերպարանքով:

Միւֆթիին փախուստը մեծ յուզում պատճառեց Երուսաղէմի մէջ: Իշխանութիւնները անմիջապէս ձեռք առին վաղուցքներու մատակարարութիւնը եւ յանձնեցին երեք հոգինոց ատժամեայ յանձնախումբի մը: Այս առթիւ անգլիական դեկոյց մը կ՚ըսէ թէ կառավարութիւնը իր ձեռքը պիտի առնէ վաղուցքներու վարչական եւ նիւթական հսկողութիւնը, զոր կը կատարէր Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն (այժմ լուծուած):

*** Երուսաղէմի միւֆթին 16 տարիէ ի վեր կը պարծենար իբրեւ ամէնէն ոխերիմ թշնամին Անգլիոյ: Երբ Անգլիոյ արքայական քննիչ յանձնաժողովը հարցումներ կ՚ուղղէր իրեն, բացէ ի բաց ըսաւ թէ կը նախընտրէ թրքական տիրապետութիւնը: Բայց եւ այնպէս Անգլիան կը վճարէր իր թոշակը, տարեկան 90000 ֆրանք: Միւֆթիին հետ Ճոմէրի մզկիթը ապաստանած էին200մոլեռանդներ: (Իսլամական օրէնքը կ՚արգիլէ գպչիլ մզկիթ ապաստանած մարդ... մը մազին անգամ):

*** Լիտտայի մաքսային գրասենեակը եւ օդակայանի ատտիոն կրակի տրուեցան հոկտեմբեր 16ին: Շոգենաւային ընկերութիւնները որոշեցին առ այժմ իրենց նաւերը հեռու պահել Պաղեստինի նաւահանգիստներէն:

Շաբաթ օր 150 Արաբներ ձերբակալուեցան Պաղեստինի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ: Հարցաքննութիւնները միշտ կ՚ընդհատուին :

*** Իտալական թերթերը իրենց առաջին էջին վրայ եւ խոշոր տառերով կը հրատարակեն Լիբիոյ իսլամ երեւելիներուն մէկ հեռագիրը, որ ուղղուած է Մուսոլինիի: Հեռագիրը — աւելի ճիշդ ուղերձ — ստորագրողները կը յայտարարեն թէ իտալական գաղթավայրին իսլամները կրկին կը յայտնեն իրենց համերաշխութիւնը Պաղեստինի Արաբներուն հետ, վերջին խռովութեանց առթիւ, որոնք հետեւանք են «հոգատար իշխանութեան ձեռք առած միջոցներուն»: Ուէմէնի թագաւորն ալ նամակ մը ուղղելով Մուսոլինիի, կը գնահատէ անոր իսլամական քաղաքականութիւնը :

Անգլիական կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, որպէսզի Արաբները չկարենան դուրսէն վարել ահաբեկչական գործունէութիւնը :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, խռովութիւնները կը շարունակուին յարաճուն ուժգնութեամբ: Կիրակի օր բուռն ընդհարումներ պատահեցան ոստիկանութեան, զօրքին եւ Արաբներու միջեւ: Իբրեւ փոխվրէժ Լիտտայի օդակայանին հրկիզման, անգլիական իշխանութիւնը հրամայեց կրակի տալ կասկածելի Արաբներուն տուները: Ծանր կռիւ մը տեղի ունեցաւ Թեփրոնի մէջ եւ սպաննուեցան տասը Արաբներ: Դէպքեր պատահեցան Հայֆայի եւ Սաֆէտի մէջ ալ: Եաֆայի մէջ ձերբակալուեցան խումբ մը արաբ երեւելիներ: Արաբստանի արաբ երեւելիները յուշագիր մը յանձնեցին բրիտանական իշխանութեանց, խնդրելով որ վերադարձնել աքսորական Արաբները, քանի որ քննիչ յանձնախումբ մը պիտի գայ Լոնտոնէն :

Ըստ «Սանա» գրոյց կը շրջի թէ Պաղեստինը արքունի (անգլիական) գաղթավայրի մը պիտի վերածուի :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊՕՍԹՕԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի նախորդ ժողովի շարունակութիւնը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ժողովատեղին:

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ"Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ
ՊՕՄՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Վարանդեան» խումբի, 23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

Կը նախագահէ Ընկ. ՀԱՅԿ ՄԻՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ, կը բանախօսէ Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ:

Երգ, նուագ, արտասանութիւն:

ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ

Հոկտ. 23ին, Շաբաթ երեկոյ Գ. Թագաւորեանի ցնծութեան շէնքին մէջ-
Կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

Վիէնի մէջ Հոկտ 24ին. Մէրսըլ Կոթալեկի սրահին մէջ: Կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ՎԱԼԸՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին: Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆԹ-ԷԹԻԷՆԻ մէջ Հոկտ. 31ին: Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

Ցուցահանդէսը պիտի փակուի Նոյ. 26ին

Փարիզի միջազգային ցուցահանդէսը պիտի փակուի նոյեմբեր 26ին. համաձայն առեւտրական նախարարին յայտարարութեան, բայց կ՚ուսումնասիրուի յառաջիկայ տարի վերաբանալու խնդիրը: Կարգ մը պետութիւններ հակառակ են վերաբացման. մանաւանդ Գերմանիա, Իտալիա եւ Պելժիա: Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, պելժիական տաղաւարը քակուելով պիտի վերաշինուի Պելժիոյ մէջ: Գերմանացիներն ալ իրենց տաղաւարը քար քար պիտի փոխադրեն Նիւրէնպէրկ, հոն վերաշինելու համար: Ամերիկացիները կը վախնան որ եթէ Փարիզի ցուցահանդէսը շարունակուի, կրնայ վնասել Նիւ Եորքի համաշխարհային ցուցահանդէսին յաջողութեան (1939ին): Անգլիոյ մասնաւորները նոյնպէս կը վախնան որ Փարիզի ցուցահանդէսին երկարաձգումը վնասէ Կլասկոյի ցուցահանդէսին (1938): Այնպէս որ Ֆրանսայի համար դժուար է համոզել միւս պետութիւնները, ցուցահանդէսի երկարաձգման մասին :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԻԹԼԷՐ հաւանութիւն յայտնեց ափնէմայի մը մէջ երեւալու: Շարժանկարը իր կեանքը պիտի ներկայացնէ, սկիզբէն մինչեւ Առաջնորդ հռչակուիլը :

ՍՈՒՆԿԷՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԵԼՈՎ ՄԵՌԱՒ վեց տարեկան տղայ մը, Լեւոնիկ Մարգարեան, Վիէնի մէջ: Հայրը Գ. Մկրտիչ Մարգարեան, դաշտէն սունկ հաւաքելով տուն կը բերէ, կ՚եփեն եւ կ՚ուտեն հոկտեմբեր 12ին: Բոլորն ալ կը թունաւորուին, եւ հակառակ բժշկական խնամքներու, Լեւոն կը փակէ աչքերը, երեք օր տանջուելէ վերջ: Ուրիշ ընտանիք մը եւս թունաւորուած է, բայց միւն ատացած բլալով նոյն սունկէն :

Ուրկէ՞ տարածուեցաւ սունկ ուտելու այս հիւանդութիւնը

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ սկսաւ նշանակալից արարողութեամբ մը: Իւրաքանչիւր դպրոցի մէջ, ֆաշական կուսակցութեան մէկ անդամը եւ քահանայ մը ներկայ եղան վերամուտի արարողութեանց եւ ճառեր խօսեցան, իբրեւ նիւթ ունենալով զինուորական եւ հայրենասիրական տեսութիւններ, նոյն ինքն Մուսոլինիի յանձնարարութեամբ: Այս առթիւ թերթերը կը շեշտեն թէ մանուկ Իտալացիները դպրոցին իսկ ծանօթացան արդի կեանքի երկու իրականութեանց,— զէնք եւ հայրենիք :

ՀԱԿԱՖԱՇԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԽՈՒՄԲ ՄԸ ԵՒՍ դատուեցաւ Իտալիոյ մէջ: Գլխաւոր ամբաստանեալը դատապարտուեցաւ 18 տարի բանտարկութեան, երկու հոգի՝ 14 տարուան, չորրորդ մը՝ 10 տարուան: Միւս ամբաստանեալները դատապարտուեցան 2 — 8 տարուան :

ԴՈՒՆՓԱԿ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷ ՄԸ վերջ, Պուշ - տիւ - Ռոնի եղեռնադատ ատեանը հինգ տարի բանտարկութեան դատապարտեց բժիշկ մը, Հօրաս Մէյա, որ 15 տարեկանէն վար մանուկներ լլկած էր, գիշերօթիկ հաստատութեան մը մէջ: Բժիշկը մինչեւ վերջը ուրացաւ թէ անմեղ է :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ մահուան դատապարտուեցան վեց հողագործական պաշտօնեաներ, որոնք ամբաստանուած էին իբրեւ խափանարարներ.

Պաշտօնանկ եղաւ Ռուխիմովիչ, ազգ. պաշտպանութեան գործավարը եւ իրեն յաջորդեց Գ. Միխայէլ Քականովիչ, որուն առաջին օգնականը պիտի ըլլայ Թեւոսեան (Հայ?):

ԱՌՏՆԻՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ մը փորձած ատեն, գործիքը պայթեցաւ Կրէնէթա փողոցի մէկ բնակարանին մէջ, դռնապանին յարկը: Տանտիկին հոգի փրցուց կամ այրեցան ծանրապէս եւ հիւանդանոց փոխադրուեցան :

ՀՐԵԱՅ ՓԱՍՏԱԲԱՆ ՄԸ, էրնէսթ Գոխնէր, 64 տարեկան, շաբաթ առտու ինքզինքը սպաննեց Պերլինի մէկ դատարանին մէջ, իր կնոջը աչքին առջեւ: Դատաւորը 18 ամիս բանտարկութեան եւ 80 ոսկի տուգանքի դատապարտելով ամբաստանեալը, դուրս ելած էր, երբ Հրեան ատրճանակը քաշելով պարպեց գլխուն :

ՓԱՐԻԶԻ ՍՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԴՊՐՈՑԸ, որ կը կոչուի 16րդ թաղամասին, խաղարկութեան ենթարկուեցաւ զօր. Միյէրի անհետացման առթիւ, արտաքին նախարարութեան արտօնութեամբ: «Իւմանիթէ» անհանդուրժելի գտելով այս կործողութիւնը, կը պահանջէ փակել սպիտակ Ռուսերը, որոնց «ծայրագոյն աջակողմեան վայելած անխմասա պաշտպանութիւնը ուղղակի սպառնալ մեր երկրին ժողովրդավար կարգուսարքին»: Այս առթիւ կ՚ըսէ, տեղին ֆաշական դաւադրութիւն մը կը սարքեն Ֆրանսայի գլխուն :

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՔԷՄԱՆՋԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

Ի նպաստ Լիօնի Ազգատախնամի, 24 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.45ին. Գ. Թագաւորեանի սրահին մէջ. ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳՐՈՎ: 4—1

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի եւ Շրջանի Վասպուրականի Հայրենակց. Միութեան ցերեկոյթ պարահանդէսը տեղի կ՚ունենայ 11 Նոյեմբերին Salle Pouniset մէջ: Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը: Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ի ՆՊԱՍՏ ՇԱՎԻԼԻ ԴՊՐՈՑԻՆ

23 Հոկտեմբեր, կիրակի, ժամը 4 - 12 L'ECUSSON BLEU ի սրահը

23, Rue du Côteau

Գեղարուեստական բաժին: Կը ներկայացուի Գ. Նշան Պէշիկթաշլեանի «ՀԻՒԱՆԴՏԵՍԸ», ծիծաղաշարժ զաւեշտը: Կը նուագէ «Եփրատ» նուագախումբը: Կերուխումը հայկական: ՄՈՒՏՔ 5 ՖՐԱՆՔ:

Օթօպիւս Թիւ 1. իջնել Մէրի: Երկաթուղի՝ Սէն Լազարէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԹԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

ԺԹ.

Միւս առաւօտ Վարդանը զարթնեց շատ ուշ, որովհետեւ գիշերի մեծ մասը անց էր կացրել անքուն: Մի դատարկի ուրախութիւն փայլում էր նրա փոքր ինչ գունաթափ դէմքի վրայ: Նա տեսաւ, որ Գ. Դուդուկչեանը օդայում չէ, միայն մի անկիւնում դրած էր նրա ճանապարհորդական խուրջինը: Ո՞ւր էր գնացել այդ մարդը:

Վարդանը հէնց առաջին օրից նկատեց, որ պարոնը մի անփորձ երիտասարդ էր, որին պէտք էր պահպանել եւ աչքից հեռու չը թողնել :

Ծերունու տանը ամէն ոք զբաղուած էր իր գործով: Խաչոյի որդիները գնացել էին իրանց գաւառային մշակութիւնները հոգալու: Ինքը ծերունի հայրը դուրս էր եկել որ տեսնէ, թէ ինչ են շինում որդիները:

— Հարսները զբաղուած էին տնային տնտեսութիւնով: Ոչ ոք անգործ չէր: Միայն Հայրապետը մնացել էր տանը: Նա յարմար ժամանակ համարեց մնալ Վարդանի մօտ, մտածելով, գուցէ նրանից մի բացատրութիւն կը լսէ Լալայի մասին եւ առիթ կ՚ունենայ քրոջ մասին խօսելու: Նրա միւս եղբայրները, բացի Ապօից, այլ եւս Լալայի մասին չէին մտածում, եւ համարեա մոռացել էին թէ ինչ վտանգ է սպառնում նրան Թիւրքի բէկից :

Նրանք թողել էին Լալային իր բախտին, կրկնելով այն ճակատագրական խօսքը, թէ ինչ որ Աստուած կամեցել է, այն կը լինի: Հայրը դեռ ոչինչ լսած չէր: Նա մտածում էր ընտանիքէլ Թոմաս էֆէնտու անցքերը, որին համարում էր իր Լալային ազատ փրկած :

Երբ Հայրապետը մտաւ օդան, Վարդանը հարցրեց նրանից.

— Ո՞ւր է գնացել իմ նոր ընկերը:

Հայրապետը հասկանալով, որ Գ. Դուդուկչեանի մասին է հարցը նում, պատասխանեց.

— Զարմանալի մարդ է այդ քո նոր ընկերը, վաղ առաւօտեան, դեռ արեւը չը ծագած, վեր կացաւ, երկայն կօշիկները հագաւ, առանց լուացուելու, առանց աղօթելու, եւ առանց նախաճաշիկ ուտելու, իր ծանր գաւազանը վեր առեց, եւ տնից դուրս գնաց: Մենք հարցրինք, ո՞ւր ես գնում, նա ոչինչ չը պատասխանեց, գլուխը շարժեց եւ հեռացաւ :

— Ո՞ւր գնաց, հարցրեց Վարդանը անհամբերութեամբ :

— Չը գիտեմ, միայն ես գիւղի մէջ տեսայ, նա հանդիպեց մի կիսամերկ եւ տարօրինակ աղջկայ, որ գնում էր գետից ջուր բերելու. «Ինչո՞ւ ես այսպէս հագնուել, հարցրեց նա աղջկանից, քո հասակում անվայելուչ է այսպէս հագնուել»:

Աղջիկը պատասխանեց թէ իր ծնողները աղքատ մարդիկ են: Նա հանեց իր քսակից մի ոսկի եւ տուեց աղքատ աղջկան: Ես կարծում եմ, Վարդան, այդ վերջին դրամն էր որ նա ունէր :

— Կարելի էր, պատասխանեց Վարդանը մտայուզութեան մէջ,— բայց յետոյ ո՞ւր գնաց :

— Յետոյ մօտեցաւ նա մի խումբ գիւղացիների, որ նոր էին դուրս եկել ժամից, եւ հաւաքուած եկեղեցու դըռանը, խօսում էին հարկերի բաժանման վրայ :

Նա խօսակցութեան մէջ մտաւ եւ սկսեց բացատրել գիւղացիներին թէ նրանք վճարում են կառավարութեանը աւելի քան պէտք է վճարել, բայց իրանց հասարակական գործերի մասին ամենեւին հոգ չեն տանում :

(Շար.)

Le Gérant : W. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Rédaction et Administration — Téléphone : Glacière 15 - 70

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ — Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՈՐԲՈՒՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — MERCREDI 20 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3555 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՔԷՄԱԼԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ» ԵՒ ՈՉ-ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Կարեւոր գիրք մը լոյս տեսաւ այս օրերս, — «Լը Քէմալիզմ» (Քէմալականութիւնը)։ Հեղինակը՝ Թէքին Ալփ,— համաթրքական շարժման ամէնէն հեղինակաւոր դէմքերէն մէկը։ Յառաջաբանը գրած է Գ. Էտ. Էռիօ, նախագահ երեսփ. ժողովի, նախկին վարչապետ, քաղաքապետ - երեսփոխանը՝ Լիոնի ։

Ինչպէս անունն ալ կը բացատրէ, այս մեծադիր հատորը — շուրջ 300 էջ — կը ներկայացնէ քէմալական շարժման վարդապետութիւնը, պարզելով անոր յեղափոխական - ազգային գործունէութենէն մինչեւ քաղաքական, ընկերային եւ տնտեսական աշխարհահայեացքը։ Այս տեսակէտով ալ, ունի բացառիկ արժէք ։

Առաջին անգամ է որ Թուրք հեղինակ մը կը փորձէ օտար լեզուով լափուել այս դետնին վրայ, համանման եւրոպական հրատարակութեանց հետ ։

Անշուշտ գիրքը սահմանուած է քարոզչական նպատակներու, եւ իբրեւ այդպիսին որոշ դեր պիտի կատարէ Եւրոպայի հանրային կարծիքին վրայ, որ չափազանց ընդոյզ տրամադրութիւններ կը մնուցանէ նոր Թուրքիոյ հանդէպ, վկայ՝ նոյն ինքն Գ. Էռիօ, իր այնքա՜ն հաճոյակատար յառաջաբանով ։

Մանաւանդ որ, ինչպէս Թուրքիոյ յեղաշրջական վերջին համագումարին մէջ ալ հաստատուեցաւ, նոյնիսկ ականաւոր գիտնականներ սկսեր են վերագնահատե՛լ իրենց տեսութիւնները, մինչեւ դարձնել իրենց իսկ հեղինակութիւնները, ապացուցանելու համար թէ մարդկային քաղաքակրթութեան նթէ ոչ հիմնադիրները, գոնէ յառաջապահները եղած են Թուրքերը...

Երէկ՝ միայն քաղաքականութիւնը ծախու էր, իր մամուլով եւ բեմերով։ Այսօր գիտութիւնն ալ վաճառքի հանուած է թրքական շուկային վրայ, որ միշտ բանուկ է եւ առատաձեռն ։

×

Անցնելով Թէքին Ալփի գիրքին, բանք, անմիջապէս, թէ ուշադրութեան արժանի է մանաւանդ հայկական տեսակէտով ։

Քաղաքական եւ գիտական տեսութիւններէն վերջ, հեղինակը, իբրեւ եզրակացութիւն, մեզի կը ներկայացնէ «Նախատեսութիւններ», որոնք շատ կը յիշեցնեն Րաֆֆիի «Խենթ»ը՝ իր պատմական երազով ։

Այդ նախատեսութիւնները կ'ըլլան մօտաւոր ապագայի մը համար.— 1942 սեպտեմբեր 15, որ քսանամեակն է թրքական հանրապետութեան։ Եւ դրուագէն մըն է, Եագուպ Գատրի, նախատեսութեանց հեղինակը, իր մէկ վէպով, «Անգարա»։

Կրնաք վարդագոյն երազներ կոչել այդ բոլորը։ Բայց, խոստովանեցէք որ այսպիսի նախատեսութեան մը յղացումն անգամ նշանակալից է, իբրեւ երեւոյթ ։

×

Այլապէս շահեկան գլուխ մը կը կազմէ փոքրամասնութեանց խնդիրը, եւ այդ է որ կ'ուզէինք ծանօթացնել այսօր ։

Ամէն անգամ որ թրքական իշխանութիւնը իր թաթը կ'երկարէ ոչ - Թուրք համայնքներու ազգ. հաստատութեանց վրայ, յանուն զանազան օրէնքներու, մենք միշտ կը բացատրենք թէ այդ բոլորը կը ձգտին միեւնոյն նպատակին,— վերջնապէս փաչփացնել, ձուլել փոքրամասնութիւնները։

Եւ կը գտնուին բարեմիտ մարդիկ, որ դիտել կուտան թէ ամէն բան սեւ կը տեսնենք, թէ այդ բոլորը հետեւանք են թրքական պետութեան աշխարհականացման եւ արդիացման, եւ թէ ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ ։

Արդ, ահա Թէքին Ալփ ինք ընդամէնը 4 – 5 էջի մէջ կը լուծէ այդ հարցը, փարատելով բոլոր պատրանքները ։

Թուրք հեղինակը մասնաւոր գլուխի մը մէջ կը պարզէ «ազգին քէմալական ըմբռնումը» (էջ 251 – 271)։ Իբրեւ եզրակացութիւն, շօշափելով Թուրքիոյ օտար գաղութներուն եւ ազգային փոքրամասնութեանց խնդիրը, ահա թէ ինչ կը գրէ, առանց որ եւ է վերապահութեան ․

— «Գալով ազգային փոքրամասնութեանց հարցին, Քէմալական Թուրքիան երբեք չէ ընդունած այդ սկզբունքը։ Նոր Թուրքիան իր քաղաքացիները կը ճանչնայ միայն իբրեւ Թուրքեր։ Անոնք որ ցեղով թուրք չեն, կրնան ըլլալ կամ դառնալ իւրացնելով անոր մշակոյթը։ Եթէ այսօր նոր Թուրքիան, իբրեւ մնացորդ անցեալի քանի մը հարիւր հազար քաղաքացիներ կը համրէ որոնք տակաւին չեն իւրացուցած թրքական մշակոյթը, ստոյգ է որ անոնք այլեւս գոյութիւն պիտի չունենան քանի մը տասնեակ տարի վերջը։ Քէմալական վարչաձեւը հաստատուած է ազգային միութեան վրայ. Անոնք որ չեն ուզեր իրենք զիրենք դուրս ձգել ազգային համախմբութեան եւ միութեան բարիքներէն, չեն կրնար խուսափել մնացումէն՝ իւրացնելով մշակոյթը »։

Քանի որ գիրքը յատկացուած է եւրոպացի ընթերցողներու, հրապարակութեան մէջ հեղինակը միջամտել դիտել կուտայ թէ « Թուրք ազգային մշակոյթը իւրացնել՝ չի նշանակեր հրաժարիլ կրօնական, լեզուական, հայկական կամ հրէական առանձնայատկութենէն»։ Ու կը յիշէ արեւմտեան մեծ երկիրներու օրինակը ։

Բայց, պարզ փակագիծ մըն է այդ, յանգելու համար նոյն եզրակացութեան, — ոչ մէկ փոքրամասնութիւն ։

Դեռ աւելի բացորոշ խոստովանութիւն մը։

Ցիշելով Լօզանի դաշնագիրը, որ տրամադրութիւններ կը պարունակէ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան մասին, Թէքին Ալփ կը յայտարարէ ․

— «Ըսմէթ Ինէօնիւ տրամադրութիւն յայտնեց երկու ձեռքով ստորագրելու այդ հատուածները, որովհետեւ շատ լաւ գիտէր որ անոնք մեռեալ տառ պիտի մնան, թէ քէմալական յեղափոխութիւնը անվաւեր եւ անգործադրելի պիտի դարձնէր զանոնք »։

Դեռ պիտի թղթատենք այս գիրքը ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՀՈՒՍԱՐՍԱՓԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԱՆՎԵՐՋ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— ՀԱՅ ՄԸՆ ԱԼ ԿԸ ՎԻՐԱՒՈՐՈՒԻ.— ՄՈՒՖԹԻՆ ԻՏԱԼԻԱ՞ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ.

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն.— *Մուֆթիին փախուստը չդադրեցուց Արաբներու ահաբեկչական գործունէութիւնը որ կը տարածուի ամբողջ երկրին մէջ։ Հոկտեմբեր 18ին շարք մը նոր յարձակումներ կատարուեցան Երուսաղէմի եւ Հայֆայի մէջ։ Հրէական հանրակառք մը յարձակում կրեց Երուսաղէմի կեդրոնին մէջ։ Վաթսունի չափ գնդակներ արձակուեցան, վիրաւորուելով 9 հոգի։ Հրեայ մը դաշունահար սպաննուեցաւ հրէական թաղին մէջ։ Ուրիշ Հրեայի մը դիակը գտնուեցաւ Հայֆայի մէջ ։ Մարդը խեղդուած էր։ Արաբի մը դիակը գտնուեցաւ Երուսաղէմի հին քաղաքամասին մէջ ։*

Նոյն օրը բուռն կռիւ մը տեղի ունեցաւ քանի մը հարիւր Հրեաներու եւ Արաբներու միջեւ, Հայֆա-Սաֆէտ ճամբուն վրայ։ Գնդակներ պարպուեցան եւ ռումբեր արձակուեցան։ Կռիւը տեւեց երկու ժամ։ Ռումբեր նետուեցան նաեւ Եաֆայի մէջ, մանաւանդ ոստիկանական պահականոցին վրայ։ Կառավարութիւնը Հրեաներուն ազդարարեց թէ վտանգաւոր է Եաֆա երթալ ։ Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը հաւաքարար կ'աշխատին պահպանել բարեկարգութիւնը

Ոստիկանութիւնը ուժանակով պայթեցուց տուները այն Արաբներուն որոնք յարձակած էին հանրակառքի մը վրայ։ Նախապէս դուրս հանուեցան գիւղացիները։

Երուսաղէմի մէջ հայ լուսանկարիչ մը, որ տարբուշ դրած էր, վիրաւորուեցաւ, Արաբ կարծուելով։ Անցեալ տարուան խառնութիւններէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով անգլիացի ոստիկաններ սաղաւարտ կը գործածեն ։

Արաբական հրոսախումբ մը յարձակեցաւ Տահարիայի ոստիկանական պահականոցին վրայ։ Երուսաղէմի մէջ Արաբ մը սպաննուեցաւ, իբրեւ անգլիական գործակալ ։

Զինուորական իշխանութիւնը 5000 ոսկի տուգանքի դատապարտեց Լիտտայի բնակիչները, օդակայանին հրկիզման հետեւանքով ։

**** « Տէյլի Հէրըլտ »ի (աշխատաւորական) թղթակիցը կը գրէ թէ Երուսաղէմի մուֆթին, որ այժմ Սուրիա ապաստանած է կը խորհի Իտալիա անցնիլ, Իտալիոյ աջակցութիւնը ապահովելու համար Մեծն Բրիտանիոյ դէմ ։ Նոյն աղբիւրին համաձայն, մուֆթին անձամբ պիտի տեսակցի Մուսոլինիի հետ ։*

Ֆրանսական կառավարութիւնը նկատելով որ Երուսաղէմի մուֆթին իր հողատարութեան ենթակայ երկիր մը մտած է առանց անցագրի, սկսաւ քննել խնդիրը, հաստատելու համար թէ կրնա՞յ մնալ։ Որոշում տրուած չէ տակաւին։

Արաբական կուսակցին պահանջները

Մուֆթին Երուսաղէմի մզկիթէն փախչելէ առաջ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է « Փառի - Սուառ»ի թղթակցին, յանուն արաբական կոմիտէին ․

— Պաղեստինի ժողովուրդը երբեք պիտի չընդունի երկրին բաժանումը եւ երկու պետութեանց հաստատումը։ Եթէ հրէական խնդիր մը կայ Եւրոպայի մէջ, արդար չէ որ երկու հազար տարուան պատմական տարազ յիշատակներու հիման վրայ այդ հարցը լուծեն ի վնաս Արաբներուն։ Մենք միակ տէրը եղած ենք այս երկրին, 13 դարէ ի վեր եւ վճռած ենք մնալ։ Որեւէ միջին կարգադրութիւն չի կրնար գոհացնել մեզ։ Մենք կը պահանջենք բացարձակ անկախութիւն, որուն շնորհիւ պիտի կրնանք վերջ տալ սիոնականներու արշաւանքին։ Անգլիոյ կողմէ Հրեաներուն տրուած խոստումները չեն հետաքրքրեր մեզ։ Անգլիա չէր կրնար խոստանալ բան մը որ իրեն չի պատկանիր.— մեր երկիրը։ Բայց Անգլիացիները թող դգուշանան։ Այն քաղաքականութիւնը զոր կը հետապնդեն Պաղեստինի մէջ, սկսած է պղտորել ոչ միայն Պաղեստինի, այլեւ բոլոր արաբական երկիրներու եւ բովանդակ իսլամ աշխարհին համակրանքը։ Պլուտանի վերջին ժողովին մէջ, բոլոր արաբական երկիրներու, Իրաքի, Եգիպտոսի, Սուրիոյ եւ Արաբիոյ ներկայացուցիչները իրենց համերաշխութիւնը յայտնեցին մեր դատին եւ աջակցութիւն խոստացան։ Ես չեմ կարծեր թէ Անգլիացիները մինչեւ ծայրը կրնան երթալ, իրենց դէմ հանելով ամբողջ արաբական աշխարհը։ Եթէ փորձեն, չարաչար պիտի զղջան։ Անգլիան մինակ չէ աշխարհի մէջ։ Ամենակարողն Ալլահ պիտի օգնէ մեզի ․

“Գերմանացի Հայկ„ (?) եւ Պաղեստինի դէպքերը

Պաղեստինի հրեայ թերթերէն «Տաւար» մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ խորհրդաւոր մարդու մը անձին շուրջ, որու մասին անգլիերէն թերթի մը մէջ ըսուած է թէ «աջ բազուկը» եղած էր Ֆաւզի էլ Քաուքճիի եւ շարունակած էր ղեկավարել ահաբեկիչները։Համաձայն «Տաւար»ի տեղեկութիւններուն, «Ճորճ Հայկ » անունով Հայ մըն է ան, որ ինքզինքը կը կոչէ «գերմանացի Հայկ » եւ աւելի ծանօթ է «Գայլ » անունով։ Այս մարդը ծառայած է Սուրիա, օտար լեգէոնի մէջ։ Տիւրքիներ ապստամբութեան ատեն գաղափար եղած է եւ անցած ըմբոստներու կողմը։ Ըմբոստութիւնը դադրելէ վերջ, անցած է Ամերիկա, զինուորագրուած Միացեալ Նահանգներու բանակին եւ դարձած ամերիկեան քաղաքացի ։

Պաղեստինեան խռովութեան վերջին ամիսներուն Հայը միացած է Ֆաւզի Քաուքճիի, որուն ծանօթ էր Տիւրզիներու ապստամբութեան ատենէն։ Անոր գործունէութիւնը կը կայանայ գլխաւորապէս Սուրիայէն դէպի Պաղեստին զէնք փոխադրելու, զինագործներ պատրաստելու եւ կատարելագործուած ռումբեր պատրաստելու մէջ ։

»»»» ● ««««

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը մասնաւոր հրամանագիր մը հրատարակեց, քուէարկութեան իրաւունք տալով աքսորականներուն։ Այս իրաւունքը պիտի չվայելեն անոնք որ բանտարկուած են կամ արգելափակուած տաժանակիր աշխատանքի կայաններու մէջ, ոչ ալ անոնք որ դատական վճիռով զրկուած են քաղաքացիական իրաւունքներէ ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ՁԱՅՆ ԲՌՆԵԼ »

Ի՞նչ կը նշանակէ «ձայն բռնել » ։ Միթէ՞ կարելի է ձայնը բռնել ։ Մեր քնքուշ բանաստեղծը, Պետրոս Դուրեան, կը հարցնէր գերեզմանի մը վրայ. «Միթէ՞ կը թաղուի եռաքայլ» ։ Արդ, եռաքայլը եւ ձայն անշօշափելի են եւ անբռնաբարելի ։ Կը յիշեմ Սիպլիի մէկ ոտանաւորը, ուր կը նկարագրուի փորձ մը արեւին եռաքայլը բռնելու ։

Բայց եւ այնպէս կարելի է բռնել ձայնը ։

Իմ հայրենիքս, Օշական Պապա Համբարձումին աշակերտներէն տաղանդաւոր երաժիշտ մը, մեզի կը սորվեցնէր թէ ի՛նչպէս կը բռնեն ձայնը ։

Իրականին մէջ մենք, բզէզներս, «ձայն բռնող» կը կոչուէինք գիւղին եկեղեցիին մէջ։ Երբ տիրացուն զանձ մը կ'երգէր, մենք կը բռնէինք ձայնին պոչէն, ու կ'երկնցնէինք, մինչեւ որ տիրացուն առնէր ձայնը եւ շարունակէր։ Առօր օգուտը երկուք էր,— նախ ձայնացոյցի (տիափասօն) դեր կը կատարէինք եւ տիրացուն չէր մոռնար իր ձայնը, երկրորդ կ'երկարէինք շունչ - կարօտ երգիչին ձայնը, իրար կը կարէինք ձայնական նախադասութիւնները։ Բարդ գործողութիւն մը պիտի թուի ձեզի, բայց այդպէս չէ։ Մեղմի երաժշտութիւն, եւ ոչ ուրիշ բան։ Փոխանակ տը՛զզզ ընելու, ո՜ւ - ո՜ւ - ո՜ւ պիտի ընէք։

Տիրացուն կ'երգէ ․

— Խորհո՜ւ ․․․

Մենք ալ ․

— Ո՜ւ - ո՜ւ ․․․

Տիրացուն — Հո՜ւ ․․․

Մենք — Ո՜ւ - ո՜ւ ․ ․

Այսինքն ձայնը կը բռնենք, նորէն իրեն կը յանձնենք։

Կը յիշեմ խորհրդոյս բարկանայթ պոռչտալը ․

— Ծօ՛, ձայն բռնէ՛ ․․․

Եկեղեցւոյ զուռնաւոր շապիկներուն մէջ թաղուած, խունկին հոտէն գինովցած, երբեմն կը մոռնայինք մեր դերը ու կը մտածէինք եկեղեցւոյն բակին մէջ հաւուրցող կեռասներուն վրայ ։ Ցանկարծ ․

— Ձայն բռնէ՛, լակո՛տ ։

Երբ քունը տանէր մեզ, կ'ըսէր ․

— Փայտ մը, ծայրն ալ դրում մը, եւ մարդու անուն են դրեր։ Ձայն բռնել մը անգամ չի գիտեր ։

Իսկ մենք, սարսափահար որ չապիկը կը պատռէ կը հանէ մեր կռնակէն, կը տզտզացնէինք ․

— Ո՜ւ ո՜ւ ․․․

×

Հիմա խորհրդային երկրին մէջ, **168** միլիոն բնակչութիւն ձայն բռնող է դարձեր։ Մեծ տիրացուն, Ստալին, կ'երգէ, եւ Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան, բանաստեղծն ու քաղաքագէտը, բոլո՛րը, ձայն բռնած են դողահար ․

— Ո՜ւ - ո՜ւ ․ ․

Որովհետեւ Ստալին շատ չի նմանիր խորհրդոյս,— եթէ ան շապիկը կը պատռէր կը հանէր մեր կռնակէն, աս կրնայ մորթը քաշել հանել Երեւանցի տիրացուներուն կռնակէն ։ Ահա թէ ինչո՛ւ բոլորը ձայն բռնած են հիմա Խորհրդաստանի մէջ։ Միայն՝ թէ Ստալինի ձայնը բռնուելիք ձայն չէ, եւ կարմիր հագած տիրացուները շփոթած են, ամէն ձայն կը փորձեն, չեն կրնար դարձեալ հանել երեւալ մեծ տիրացուին, Ստալինի, եղբայր ի մարքսիզմ ։

ԱՐԱԶ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ԹՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Մարսէյլի Նաւահանգիստի բանուորներու մէջ հանգանակուած — Յակոբ եւ Շամիրամ	53
Հոկտ. 19ի գումարը՝	6263
Ընդհ. գումար՝	6316

ԾԱՆՕԹ.— Երէկ սխալմամբ կրկնուած էր 45 թիւը ։

ԳԱՒԱՌԻ ՄԷՋ ԱԼ ԿԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԻ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

ՍԷՆ ԷԹԻԷՆ, 18 հոկտեմբեր (Յառաջ) — Հայ զինուորցուները, որոնք կոչնագիր ստացած էին հոկտեմբեր 20ին մեկնելու համար, պատերազմական նախարարութենէն եկած նոր հրամանագրի մը համաձայն պիտի մեկնին նոյեմբեր 2ին։ Ոմանք ալ պայմանաժամ ստացած են մինչեւ նոյեմբեր 5։ Այս կարգադրութիւնը կը վերաբերի միայն Հայերու, ինչպէս կը հաւաստէ ոստիկան - զօրքի հրամանատարը։ Անոնք որ անցեալ շաբթու վերջերը իրենց գործը վերջնապէս ձգած եւ մեկնումի պատրաստուած էին, այժմ անգործ պիտի մնան 10 — 15 օր։

Գաղութիս մէջ կը խօսին կարօտ զինուորներու ընտանիքներուն օգնութեան սնտուկի մը մասին։ Տրամադրութիւնները լաւ են եւ կը յուսանք թէ մեծ յաջողութիւն պիտի գտնէ այս ձեռնարկը։

Վիէն, 18 հոկտեմբեր (Յառաջ) — Երէկ, 17 հոկտեմբեր ոստիկանութենէն հաղորդուեցաւ թէ այն զինուորցուները որոնք մեկնելու կոչնագիր ստացած էին հոկտեմբեր 20ի համար, պէտք չէ ճամբայ ելլեն, մինչեւ նոր անօրինութիւն։ Այսօր « Յառաջ »ի կողմէ ներկայացայ եւ տեղեկութիւններ խնդրեցի ։ Կրբնոպլէն հեռագիր մը կարդացին, որ կը հրահանգէ հայ զինուորցուներուն չմեկնիլ մինչեւ նոր կարգադրութիւն։ Ուրիշ ոչ մէկ մանրամասնութիւն։ Այս պարագան անստուգութեան մատնած է մեզ։ Կանչուածները 20 — 21 տարեկան զինուորցուներն են ։

Նահանգային ընտրութեանց արդիւնքները

Ինչպէս բացատրած էինք երէկ, նահանգային ընտրութեանց վերջին արդիւնքը նպաստաւոր է օրուան կառավարութեան։ Կը թուի թէ երկիրը տրամադիր չէ ոչ դէպի ծայրագոյն ձախ, ոչ ալ ծայրագոյն աջ հակելու ։ Արմատականները թէեւ 68 աթոռ կորսնցուցին, բայց կը պահեն մեծամասնութիւնը՝ նահանգային խորհուրդներու մեծ մասին մէջ։ Համագումար 1525 անդամներէն 645ը արմատական են։ Իրենց կորուստները մեծ մասով եղած են ի նպաստ ընկերվարականներու եւ համայնավարներու։ Առաջինները 71 նոր աթոռներ շահեցան, միւսները՝ 31։

Ընտրութեանց վերջնական արդիւնքին առթիւ, վարչապետ Գ. Շօթան յայտարարեց ․

— Երկիրը իր վստահութիւնը յայտնեց ժողովրդական ճակատի կառավարութեան՝ արմատական ղեկավարութեամբ ։

Համայնավարները մեծ մասով շահեցան հիւսիսային Ֆրանսայի մէջ։ Կեդրոնի եւ աջակողմեան հոսանքները չկրցան մեծ յաջողութիւններ շահիլ անոր համար որ համեմատական ընտրութեանց ատեն չէին համաձայնած միեւնոյն թեկնածուին վրայ, ինչպէս ըրին ձախերը։ Ծայրագոյն աջերէն գնդ. տը լա Ռոք հազիւ կրցաւ 4էն 14ի բարձրացնել իր պատգամաւորներուն թիւը, իսկ Տօրիոյի կուսակցութիւնը շահեցաւ երկու աթոռ, նախորդ մէկին վրայ։

ԼՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԽԱՌՆԱՐԱՆԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

ՅՎ. Է ՀԱՃԻ - ԷՄԻՆ - ԵՒ - ՀԻՒՍԷՅՆԸ

ԽՄԲ.— Թարգմանաբար կը փոխադրենք մեր ընթերցողներուն ներկայացնել հետեւեալ յօդուածը, որ ամէնէն վաւերական ծանօթութիւններն կուտայ Պաղեստինեան կնճիռին, որ ո՛չ միայն ուղղակի կը հետաքրքրէ Անգլիան, այլ չափով մըն ալ ամբողջ Քրիստոնեայ եւ արաբ աշխարհը: Յօդուածագիրը Անգլիացի մըն է, ՌՕԲԸՐԹ ԻՒԳԱՍ, Ն. Ֆ. Փրէսէի Լոնտոնեան մասնաւոր թղթակիցը.—

Անգլիա վճռեց կորովի քայլեր առնել Պաղեստինի մէջ Արաբ ահաբեկիչներուն դէմ: Քսանըչորս ժամուան մէջ լուծուեցան Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն եւ բոլոր ազգային — արաբ կազմակերպութիւնները, եւ ազգայնականներուն պետերը, որոնց մէջ Երուսաղէմի քաղաքապետ, ձերբակալուելով, փոխադրուեցան յածանաւ մը, որ պիտի տանի զանոնք իբրեւ աքսորական Հնդկաց Ովկիանոսին մէջ փոքր կղզի մը: Տասնեակներով եւ հարիւրեակներով բանտարկուած են ազգայնական բոլոր տեսակի պարագլուխները: Նոյն ինքն Հաճի Էմին-էլ-Հիւսէյնի, Երուսաղէմի ամենակարող Միւֆթին, զրկուած մէկ հարուածով, պաշտօնանկ եղաւ Մահմետական Բարձրագոյն Խորհուրդին եւ Վաքըֆի Յանձնախումբին նախագահութենէն: «Պաղեստինի այս ամէնէն աւելի ազդեցիկ մարդը» ինչպէս կոչուած է Պաղեստինեան դէպքերուն ընթէ Արքայական Յանձնաժողովին տեղեկագրին մէջ, վախնալով որ կը ձերբակալուի պաշտօնանկութենէն վերջ, ապաստանեցաւ Իսմէյրի Մզկիթը. Հոն, այդ տեսակ մը բոյնին մէջ, ակռաները կրճտելով, հանդիսատես եղաւ, թէ ինչպէս մէկ օրուան ընթացքին՝ իր աշխարհային հզօր դիրքին օրինական հիմերը պիտի խորտակուէին եւ — ինչ որ աւելի վատթարն էր — ինչ պիտի չկրնար մատ մըն անգամ շարժել Անգլիոյ զօրաւոր ձեռքին դէմ: Այս բոլոր եղածներուն համար մանր մունր բողոքներ առկէց անկէց, աշխատութիւնները արգիլելու կամ դադրեցնելու երկչոտ, վհերոտ փորձեր, բայց, ընդհանուր կերպով, հիմա երկիրը համեմատական անդորրութեան մը մէջ է: Իր պարտութեան յայտնի խոստովանութիւնն էր անշուշտ, որ Միւֆթին իր կուսակիցները յորդորեց ո եւ է բողոքի բուռն ցոյց կամ գործադուլէ զգուշանալ:

Կանխահաս պիտի ըլլայ վերջնական վճիռ մը արձակել դէպքերուն վրայ, նաեւ վտանգաւոր սխալ մը, ահաբեկիչներուն գործունէութեան ոյժը իբրեւ խորտակուած նկատել: Բայց ո եւ է տարակոյս չի կրնար կենալ այն մասին, թէ բրիտանական զինուորական եւ ոստիկանական գործը ջախջախիչ պարտութեան մը ենթարկեց ծայրայեղ տարրերը, որոնք այնքան դիւրաւ պիտի չկրնան շտկուիլ: Մէկ հարուածով կրկին վերահաստատուեցաւ բրիտանական ցնցուած հեղինակութիւնը Ս. Երկրին մէջ: Տարիներէ ի վեր Արաբ ազգայնականները իբրեւ տկարութեան ապացոյց կը մեկնէին Հոգատար Պետութեան հաշտարար ընթացքը, եւ Անգլիացիներուն ու Հրեաներուն դէմ ահաբեկիչներով կը պատասխանէին քաղաքական համերաշխութեան ոգիով ձեռնարկուած մէն մի փորձի: Երբ ազգայնական կիրքերը անհանդուրժելի աստիճանի մը հասան, բրիտանական կառավարութիւնը որոշեց, թէեւ ցաւ ի սիրտ, երկրին բաժանումը առաջարկել: Երբ լուծումի այս փորձն ալ ոչ մէկուն կրցաւ գոհացում պատճառել, վճռեց վերջ տալ ընդհարումի մը, որ հետզհետէ կը սկսէր սպառնալ նոյնիսկ համաշխարհային խաղաղութեան: Լոնտոնի մէջ չէին խորհեր արքայական յանձնաժողովին բաժանումի այս ծրագիրը բռնի պարտադրել Արաբներուն: Բայց Միւֆթին ու իր բարեկամները չսպասեցին բնաւ բանակցութիւններու արդիւնքին: Ահաբեկութեան նոր ալիք մը, այս անգամ ուղղակի բրիտանական վարչութեան եւ չափաւոր արաբ տարրերու դէմ, յանդգնեցաւ թորփիլահար ընել կանխաւ լուծումի խաղաղական փորձը: Անգլիական շրջանային կոմիսար Էնտրիւզ, բրիտանական վարչութեան ամէնէն ընդունակ պաշտօնատարներէն մին, չարաչարօրէն սպաննուեցաւ: Ահա այն ատեն բրիտանական կառավարութիւնը որոշեց դիմել դրակոնեան միջոցներու, որոնք երկար ատենէ ի վեր կը պահանջուէին Պաղեստինի զինուորական հրամանատարներուն եւ հրէական գործակալութեան կողմէ: Ու եթէ երեւոյթները չեն խաբեր, զրահապատ բռունցքը քանի մը ժամուան մէջ ի գործ դրաւ ինչ որ կարգադրութեան տարիներէ ի վեր ո եւ է փորձ չէր յաջողած ի գլուխ հանել: Խաղաղիկ եւ հաշտարար մեթոտներու կուսակիցներուն համար դառն դաս մը:

Օրը օրին հրատարակուած լուրերէն ըստ բաւականին ծանօթ է Արաբ ահաբեկչական շարժումին պատմութիւնը, այնպէս որ հոս աւելորդ է կրկին մանրամասնել զայն: Բայց անտեղի չէ բնաւ — ընդհակառակն — նկարագրել եւ հասկցնել հոս Միւֆթիին անձնաւորութիւնը, որ ընդհանրապէս կը նկատուի Մեծն Բրիտանիոյ եւ հրէական վերաշինութեան դէմ ուղղուած շարժումին պետ: Հաճի Էմին էֆէնտի էլ Հիւսէյնի քառասուն երեք տարեկան է, թէեւ աւելի երիտասարդ կը ցուցնէ զինքը իր սիրուն դէմքը, որուն վրայ կը պճրտան մոլեռանդական խայթող աչքեր, նուրբ շրթունքներով եւ կարճ կտրուած թուխ մօրուքով: Իր կոտրատուող եւ օծանեւ քաղաքավարութեան ետեւը կը թաքնուի անսահման փառասիրութիւն մը զոր ոչ մէկ բան կրնայ կշտել, եւ կասկածոտ անվստահութիւն մը: Հաճի Էմին՝ Մեծ Պատերազմի միջոցին թրքական բանակին մէջ կը ծառայէր իբրեւ թնդանօթաձիգ սպայ, ու Օսմ. կայսրութեան փլուզումէն վերջ անցաւ յաղթական Անգլիացիներուն կողմը եւ Պաղեստինեան վարչութեան մեքենային մէջ զետեղուեցաւ իբրեւ ստորադաս պաշտօնատար(*):

1918ին ժամանակից բրիտանական իշխանութիւններուն Պաղեստինաբնակ Արաբները Շէրիֆին բանակին մէջ զինուորագրելու գործին, բայց միեւնոյն ատեն յարեցաւ հրէական ներգաղթի հակառակորդներուն կողմը, եւ, շատ ժամանակ չանցած, հակահրէական շարժումին ամէնէն սատրիկ պարագլուխներէն մին դարձաւ: 1920ին, Երուսաղէմի խռովութիւններու միջոցին, կատաղի ճառ մը խօսեցաւ, որուն համար ի բացակայութեան դատապարտուեցաւ տասնամեայ շղթայակապ բանտարկութեան, բայց միջոց ժամանակին կրցաւ օձիքը ազատել եւ Անդրյորդանան փախչիլ: Ընդհուպ վերադարձաւ Պաղեստին, այն ատենուան Բարձր Կոմիսար Սըր-Հէրպըրթ Սէմիւէլի հրատարակած ընդհանուր ներումէն օգտուելով:

Դատապարտութիւնն ու աքսորը Հաճի Էմինի ազդեցութիւնն ու պատկառանքը աւելցուցած էին ընդդիմադիր Արաբներուն վրայ: Իր ընտանիքը — Հիւսէյնի — Պաղեստինեան Արաբներուն վարիչ դերդաստաններուն կը պատկանի: Հեղինակութեամբ ու ազդեցութեամբ այս ընտանիքին հետ կրնար միայն չափուիլ ուրիշ ընտանիք մը — Նաշաշիպի —: Երկու ընտանիքներուն միջեւ կը տիրէր հին թշնամութիւն, թէեւ հրէական ազգային տունի գաղափարին դէմ իրենց հասարակաց հակառակութիւնը զիրենք միացուցած էր միեւնոյն յառաջապահի մը վրայ: Արաբական Պաղեստինի երկու ամենակարեւոր դիրքերը կամ պաշտօնները իրարու հետ կամ մէջ բաժնելու խնդիրը միշտ ազդեցութեան պայքար կը ստեղծէր անոնց համար: Այդ դիրքերն էին Երուսաղէմի միւֆթիութեան ցկեանս պաշտօնը, զոր այն միջոցին կը վարէր Քամէլ էֆէնտի էլ Հիւսէյնի, որ իր ուղղամտութեամբ շահած էր բրիտանական իշխանութիւններուն բացարձակ յարգանքը, եւ Երուսաղէմի քաղաքապետի պաշտօնը, որ յանձնուած էր Նաշաշիպիներուն վերաբերող մէկու մը: Երբ 1921ին Միւֆթին մեռաւ, երկու մրցակից ընտանիքներու միջեւ կատաղի կռիւ մը ծայր տուաւ ամայացած այդ դիրքին տիրանալու համար: Թէեւ Հաճի Էմին ձայներու նուազագոյն թիւը շահած էր միայն, Բարձր Կոմիսար Սըր Հէրպըրթ Սէմիւէլի կողմէ ինք անուանուեցաւ Միւֆթի: Այս որոշումը տրուելու համար շատ մը պատճառներ կային: Սէմիւէլի հաշտարար քաղաքականութեան գիծերուն մէջ կար նաեւ սա կէտը — պաշտօններ եւ պատասխանատու դիրքեր յանձնել՝ ընդդիմադիրները սիրաշահելու համար: Առկէց զատ, Սէմիւէլի գործին չէր գար որ արդէն իսկ քաղաքապետութիւնը վարող Նաշաշիպի մը ստանձնէ նաեւ Միւֆթիութեան պաշտօնը: Իբրեւ երրորդ պատճառ այն, որ Հաճի Էմին ժողովուրդին բոլոր խաւերուն մէջ ծանօթ էր իբրեւ միակ ընտրելին, որ հասու է աստուածաբանական հմտութիւններու եւ գիտակից ժողովրդականութեան: Սակայն խնդիրը այն է, թէ նկատի չառնուեցաւ միւս կողմէ այս Հաճի Էմինին անսահման փառամոլութիւնը, որով իր անուանումը աղիտաբեր սխալ մը եղած էր:

(Մնացեալը յաջորդով)

Յանթ. ԹԱՐԳՄ.

(*) Ընթերցողները անշուշտ կը յիշեն թէ Անգլիացիներուն ոխերիմ հակառակորդ սպաննուած Պէքիր Սըտգը, Իրաքի վարչապետը, Մ. Քէմալի մտերիմն էր...: Թրքահէր Անգլիան արդարեւ ծայր աստիճան... անյիշաչար է.

ՄԵՐ ԳԱՆՁԸ...

Հաւաքականութիւնները խորհրդաւորող հանրային կառոյցները — ընտանիք, եկեղեցի, ազգ, պետութիւն՝ յարատեւելու համար պէտք ունին բարոյական ամուր կռուանի:

Մարդկային ոգորումներու բիւրադարեան ճանապարհին ընտանիք պիտի չստեղծուէր, իսկ ստեղծուած պարագային ալ պիտի չյարատեւէր, եթէ երբեք այդ հաստատութիւնը խարսխուած չըլլար բարոյական ամուր պատուանդանի մը վրայ: Եկեղեցին պիտի չձեւաւորուէր իբրեւ հաստատութիւն եւ պիտի չստեղծագործէր դարեր շարունակ, եթէ երբեք իր գոյութեան եւ իր գործի բարոյական յեցակներ չունենար:

Հիմին մէջ բարոյական կերտուածք մըն է ինքը ազգը, եւ այնքան աւելի հզօր եւ ամուր, որքան աւելի անխարդախ եւ հաստատուն է իր մէջ բարոյական շաղախը:

Ու նոյնը նաեւ պետութիւնը, որ դարերու ընթացքին կազմակերպուեցաւ եւ դարձաւ հզօր ազդակ մը՝ առաւելապէս բարոյական հիմերով:

Տարբեր չէ պարագան կուսակցութեանց նկատմամբ:

Շեշտենք բնել սակայն, որ այս բոլոր դէպքերուն երբ կը խօսինք բարոյականի մասին, զայն նկատի ունինք ոչ միայն իբրեւ գաղափար, այլ եւ իբրեւ հեղինակութիւն:

Այս ոյժը, բարոյական այս տիրականող ու ներշնչող հեղինակութիւնը մեր յիշատակած հաստատութիւնները պէտք է որ ունենան՝ կարենալ յարատեւելու համար:

Այս պարագան յատակօրէն երեւան կուգայ մանաւանդ կուսակցութեանց կեանքին մէջ:

Հետապնդած իտէալին զուգահեռ՝ կուսակցութիւնները կը զուգորդեն իրենց գոյութեանը համար անհրաժեշտ նաեւ այս միւս արժէքին՝ բարոյական հեղինակութեանը վրայ:

Եթէ իտէալը կը խորհրդաւորէ կուսակցութեան Ծրագիրը, ապա հեղինակութիւնը կը մարմնաւորէ անոր կանոնագիրը:

Ինչպէս որ առանց իտէալի չկայ կուսակցութիւն, ճիշդ նոյն ձեւով առանց հեղինակութեան չկայ կազմակերպութիւն:

Ընտանիք, եկեղեցի, ազգ, պետութիւն, — մարդկային կեանքի այս հզօր ու ամրակուռ հաստատութիւնները ոչ միայն իտէալ մը կը հետապնդեն, այս բառին գաղափարական առումով, այլեւ հեղինակութեան մը կ'ենթարկուին, իբրեւ բարոյական սկզբունքի մը:

Ուշագրաւ երեւոյթ մը տեղի ունեցաւ մեր կեանքի մէջ:

Շուրջ կէս դար առաջ ծնունդ առաւ կուսակցութիւն մը, որ ապրեցաւ փոթորիկներու մէջ եւ կրցաւ կենդանի մնալ մինչեւ այսօր:

Իտէալ մը դիւրին էր ստեղծել՝ այս կուսակցութեան մէջ գաղափարական ջահ մը վառ պահելու համար, սակայն դիւրին չէր ստեղծել հեղինակութիւն մը՝ անոր կազմակերպութիւնը հաստատուն հիմերու վրայ խարսխելու համար:

Դժուար էր անոր համար, որովհետեւ մեր դժբախտ պատմութեան ընթացքով կորսնցուցած էինք այն ամէնը, ինչ որ իր մէջ կրնար հեղինակութեան մը ոյժը պարփակել:

Չունէինք պետութիւն, չունէինք իշխանական խաւ, աշխարհիկ ընտրանի, չունէինք զինուորական դաս, իր բարքերով եւ աւանդութիւններով, կարճ՝ զուրկ էինք անցեալէն եկող եւ ապագային տանող բարոյական ուժերէ, որոնք հեղինակութեան հմայքը ունենային ժողովուրդի աչքին. Մնացած էր հայ կղերը միայն — պատկառելի ոյժ մը անտարակոյս — սակայն այս դասը եւս կամ հրաժարած էր եւ կամ կը ձգտէր հրաժարելու այն դերէն, որ հինէն ի վեր ունէր Հայ Դատի քաղաքական պայքարին մէջ.

Հեղինակութեան այս ոյժը խորհրդաւորող դէմքեր, պետական առաջնորդներ, խաւեր, դասեր, եւ ընկերային այլ շերտեր չունենալով՝ ապրելու արթուն եւ հզօր բնազդով օժտուած մեր ժողովուրդը այդ հեղինակութիւնը ստեղծեց խորհրդաւոր ՀԱՒԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ մը մէջ, որ կը կոչուի Դաշնակցական կազմակերպութիւն:

Եւ զանգուածին համար սրբութիւն դարձաւ այս ոյժը:

Ան եղաւ Գերագոյն Հեղինակութիւն մը, որուն իւրաքանչիւր խօսքը օրէնք է շարքերուն համար:

Ձեւապէս անձերը «մեռան» անոր մէջ, անհատական արժանիքները շաղախուեցան իրարու, քիչերը միաձուլուեցան շատերուն՝ ստեղծելու համար հաւաքական այն պատկառազդու հեղինակութիւնը, որ կը կոչուի ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ:

Օր մը եթէ այս հեղինակութիւնը դադրի ստեղծագործելէ եւ այս կազմակերպութիւնը քայքայուի, այդ օրը ինքնին կը մեռնի Դաշնակցութիւնը, եթէ մինչեւ իսկ անոր իտէալը կենդանի մնայ:

Բարոյական այս հսկայ գանձն է, որ շուրջ կէս դար կեանք տուաւ Դաշնակցութեան, զայն դարձնելով Հայոց նորագոյն պատմութեան վարիչ բազուկը:

(Խմբագրական ՅՈՒՍԱԲԵՐԻ)

ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Հոկտ. 3ին, Վիէննայի Մխիթարեան Հայրերը իրենց վանքին մէջ տօնեցին «Հանդէս Ամսօրեայի», ինչպէս նաեւ իրենց գրչի աշակերտ՝ Առաքել Սարուխանի (Կ. Տիրեան) գրական գործունէութեան յիսնամեայ յոբելեանները:

«Հանդէս Ամսօրեայ» մատենագիտական թերթ մըն է, նուիրուած հայ բանասիրութեան եւ հայ պատմութեան, որուն իրենց աշխատակցութիւնը բերած են վիէննական Մխիթարեանները, օտար եւ հայ լաւագոյն բանասէրները: Ամսագիրը գրեթէ անընդմիջաբար լոյս տեսած է յիսուն տարիներ, հակառակ այս կարգի հրատարակութեանց սպառման դժուարութեանց: Առանց լրջօրէն եւ գիտնօրէն պատրաստուած փաղանգի մը՝ Հայր Տաշեաններու, Դալէմքեարեաններու, Հայր Ակինեաններու աջնաջան եւ անդուլ աշխատութեանց, անհնարին էր որ կենդանի կարենար մնալ: Ահա աւելի քան քառորդ դար մըն է որ Հ. Ներսէս Ակինեան անոր բազմահմուտ խմբագրապետն է, որ հանդէսը հասցուց գնահատելի բարձրութեան, համահաւասար եւրոպական նմանօրինակ հրատարակութեանց, գիտերը ցերեկին խառնելով, գրեթէ առանձին, հրատարակութեան յանձնելով մեր մատենագրութեան դեռ անտիպ երկասիրութիւնները, նորանոր պրպտումներով ճոխացնելով զանոնք եւ քննականօրէն անցընելով իր աշխատասիրութիւնները երկար ու խղճամիտ ոգիով մը կատարուած են. Հայր Ակինեան ցարդ աչքէ անցուցած է հազարաւոր ձեռագիրներ եւ կարեւորագոյն մաս մը անտիպներէն, ի լոյս ընծայած է, իր հեղինակաւոր կարծիքները արտայայտելով անոնց մասին, առարկական ճշդութեամբ, քննական ոգիով եւ բաղդատական ուսումնասիրութեամբ: Ոչ ոք իրեն չափ ուսումնասիրած եւ թերթած է «Հայ ձեռագիրներու յիշատակարանները որոնց ուսումնասիրութիւնը հազիւ թէ ծնած էր», ըստ հայագէտ Ցիւլարէնի (1862): Այսօր Հ. Ն. Ակինեանի անհատական ճիգերով եւ գերմարդկային աշխատութեամբ ահագին ճամբայ առնուած է, եւ աւելի դիւրացած՝ մեր պատմութեան եւ մատենագրութեան վերաբերեալ ամէն հետազօտութիւն: Իր աշխատելու անսովոր դիւրութիւնը, պաշտամունքը զոր ունի նախնեաց ամէն կարգի անկորնչելի յիշատակներուն հանդէպ, եւ խոր հմտութիւնը եղական դէմք մը կը դարձնեն զինքը՝ մեր եւ օտար բանասէրներու շարքին մէջ: Ոչ միայն մեր մեծ բանասէրն է ան այսօր, այլեւ ամէնէն հմուտ մատենագէտն է, - կենդանի մատենադարան Հայագիտութեան: Իր աշխատութիւնները չեն սահմանափակուիր միայն իր պատմական պրպտումներուն եւ վերածումներու մէջ: Ան հոգին իսկ եղած է Վիէննայի Մխիթարեաններու մատենադարանին, որ իր տեսակին մէջ, իր հարուստ հազուագիւտ հատորներով, ձեռագիրներով եւ տպագիրներով հին եւ նոր աշխարհներուն մէջ, առաջինն է, առանց չափազանցութեան: Անոնք որ բախտ ունեցած են այցելելու Վիէննայի Մխիթարեան վանքը, տեսած են այս Արքունինցի այնքան համեստ վանականը, որ գիտութիւններու մէջ կէս մը ալեւորած, ակնոցներուն ետին ապաստանած պճլտուն եւ խուզարկու աչքերով ու կենսախայտ արտայայտութեամբ: Հայ ժողովուրդի վերածնութեան այս անպարտելի աշխատաւորը, պարզ եւ համեստ խցին մէջ քաշուած, անդուլ աշխատանքի լծուած՝ կ'ուսումնասիրէ, կը նօթէ կը գրէ. Նորագոյն աղբիւրներ եւ նիւթեր կը պատրաստէ մեր պատմութեան եւ մատենագրութեան ճշգրտագոյն ուսումնասիրութեանց համար անցեալի ուսուցիչներուն նուիրուած: Պէտք է զինքը մօտիկ ընել, երբ խօսի սիրոյ՝ ինքնահոս զմայլանքով մը, մեր պատմական անցեալի կամ որ եւ է ժամանակաշրջանի մը մասին: Բոլոր դարաշրջանները պարզ ու հասկնալի կը դառնան նոյնիսկ սկսնակ բանասէրին համար, ներշնչելի մը իւրայատուկ հաղորդականութեամբ մը: Նախնեաց մատենագրութիւնը իր բոլոր շրջաններով զաղտնիք մը չունի իրեն համար: Իր գլուխ գործոցը պիտի ըլլայ հայ մատենագրութեան ընդարձակ պատմութիւնը, որուն համար կ'աշխատի այնքան տարիներէ ի վեր: Այս Յոբելեանին առթիւ պիտի գտնուի՞ մեկենաս մը, որ յանձնառու ըլլայ անոր տպագրութեան ծախքը հոգալու եւ զայն ի լոյս ընծայելու, մատչելի գնով:

ՀԱՅԿԱԶՆ ՀԱՊԷՇԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Ու որոշեցին, անգամ մը էջմիածին, Կոմիտաս վարդապետին զրկել, ու իրենց բացատրութիւնով, բան մը կրնար ըլլալ կարելի է:

Կոմիտասի անունը գիւղացիներու բերանն էր: Անոնք շատ բաներ լսած էին անոր վրայ: Մանաւանդ՝ կը սիրէին Կոմիտասի նման մարդոց պատմութիւնները, ու շատեր, էջմիածին ճամբորդելէն ետք, այնպիսի փափաքով ու թարմութեամբ կը պատմէին իրենց տպաւորութիւնները որ անոնց պարզութիւնը միայն՝ բաւական էր սիրտերը բռնկելու:

Գիւղերուն մէջ, այս պատմութիւնները չեն մոռցուիր, ու ամէն օր [illegible]: Մանաւանդ պատարագը՝ Կոմիտաս վարդապետին բերնէն լսողները, խօսած ատենին, յուզումի փայլակներ կ'ունենային:

Ու գիւղացիներուն [illegible] խանդավառեց Կարօն, երբ «խելացի, արթուն եւ խելօք», բառերը կը [illegible] սիրտը կը թաթախէր: Ու [illegible] ճոյքով ու խառնել ու կարդալ: Իր բոլոր ընթերցանութիւնները՝ բարի բան մը ունէին իրեն համար:

Մանաւանդ չկար մէկը գիւղին մէջ որ իր բարձրաձայն ընթերցումներէն՝ պահած չըլլար յիշատակ մը:

Գիւղին սրճարանին մէջ, ուր ընդհանրապէս ծերերը կը հաւաքուէին, երբ այն տեղէն կ'անցնէր Կարօն, շատ քիչ անգամ աչքէ կը փախցնէին զինքը, եւ այս պահուն, տեսնելու էր խանդավառութիւնը տարիքոտ մարդոց, իւրաքանչիւրը, նստած տեղը անգամ մը եւս կը շտկուէր, ու իրենց անկեղծութիւնը պարզուէր ժպիտի մը մէջ, գլուխները տնկած, կը նայէին Կարօյի: Ունկնդիրներէն մէկը երբեմն բան մը կ'ըսէր, եւ ուրիշ մըն ալ՝ միեւնոյն ժեղմութեամբ կը հետեւէր անոր:

- Ձայնդ սիրեմ:

— Հաւուր, Հաւուր, վարդապետի պէս կը կարդայ:

— Աստուած օրերը երկարցնէ, կ'ըսէր մէկն ալ:

Բացատրութիւն մը տալու համար, Կարօ երբ կը նայէր անոնց, ամէնուն երեսին վրայ, իր ժպիտներուն պէս շուք մը կ'երեւար:

Կարօ այս տեսարանը շատ կը սիրէր: Ու երբեմն գիտմամբ, կ'երկնցնէր իր բացատրութիւնները: Ո՞ր մէկուն նայէր: Ամէնքն ալ մէկ մէկ աղուոր նկարներու կը նմանէին: Այս տեսարանները կը տպաւորէին զինքը, ու իր սիրտը՝ կը միանար անոնց ամէնուն: Այս միութիւնը խաղաղութիւն կը բերէր:

Վայրկեաններու հրաշալիքը:

Զգալի էր որովհետեւ, չէր հասկընար այս բանը, միայն թէ՝ կը զգար խորապէս, բառերը կը կորսուէին իր ներսը, ու լեզուն կ'այրէր բերնին մէջ:

Այս տղան պիտի ներկայանար Կոմիտաս վարդապետին:

Ու առաւօտ կանուխ մեկնելու պահուն, գիւղացիներէն շատերը բան մը ըսած էին, ու անոնց ամէնուն մաղթանքը, ձեռքի սեղմումները ու համբոյրները՝ զինուորցուցած էին զինքը:

Ամէն բանէ աւելի, այս զինուորութիւնը կը բոցավառէր զինքը:

Ու հիմակ, քալելու փափաք մը կը զգար, ու որչափ կը քալէր, այնքան կը բացուէին ոտքերը, ու կ'ուզէր քալել առաջ առաջ:

Դիմացը, արեւին հետ կը ծաւալէր խաղաղութիւն մը, ու իրենց այնպէս կուգար որ, դաշտերու հանդարտիկ մթնոլորտին մէջէն, ուրիշ խաղաղութեան մը կը դիմէին:

Դիմացը, երբ տեսնուեցաւ Վաղարշապատի քով էջմիածինը, Կարօ որոտէն ճիչ մը արձակեց...

— «Հայրիկ, ահա վանքը», [illegible] ատեն, դիմացը, ամէն բան իր աչքերուն կ'երեւար արեւով լեցուն:

էջմիածինը դիմացն էր:

Երջանկութիւն էր նայիլը: Կարօ իր սրտին մէջ նոր բան մը գտած էր, ու որքան կը նայէր, ան, կը գտնէր իր հաւասարակշռութիւնը: Յանկարծ, տարօրինակ փափաք մը ծնաւ իր մէջ: Կ'ուզէր վազել, վազել, վազել՝ վայրկեան առաջ հասնելու համար էջմիածին, ու հօրը նայելով, ըսել կ'ուզէր, կարծես, «շուտ ըրէ, քիչ մը քայլերդ արագցուր»: Ու քալած ատեն, խոշոր թռչուն մը կը նմանէր, որուն ոտքերը օղակներու մէջ, ամէն թռչիլ ուզելուն, կը կպէին գետնին: Կարօ թռչիլ կ'ուզէր: Ու իր մարմնին համար, իր հոգին շատ մեծ կը զգար այս պահուն, ու թռչելու տեղ կը խնդար:

Քիչ մը հեռուն աղբիւր մը տեսաւ Կարօ, ու ուրախութեամբ, «Աղբիւր մը» ըսաւ, ու մատովը ցոյց տուաւ:

Գեղջուկ, անտառներու յատուկ աղբիւր մը արեւին տակ:

Այս տեղէն շատ անգամ անցած էր Վարդօ, բայց իրարու վրայ շարուած քարերով աղբիւր տեսած չունէր:

Մանուկենց Համբարին ու Մակարենց Սերգոյին պարտէզներուն մէջտեղը կը գտնուէր այս աղբիւրը: Տարիներէ ի վեր, այս ակը կը բխէր, ու ջուրը թափառական կ'երթար կը կորսուէր՝ հեռուները, դաշտին մէջ: Վրան մոռցող անգամ չկար: Կարծես մէկը միւսին կը սպասէր, ու ջուրը ինք իր ընթացքին ձգուած, կը բխէր, ու ինք իրմով պզտիկ առուներ շինած, ոլոր մոլոր, կը հասնէր իր վախճանին: Անցորդները, քանի մը վայրկեան կը կենային, ու իրենց ծարաւը անցնելէն ետք, պաղշտկած, հանդարտիկ, կը շարունակէին իրենց ճամբան:

Ու աղբիւրը՝ կը հոսէր ու կ'երգէր միս մինակ:

Համբար եւ Սերգօ, երկար ատենէ ի վեր իրարու հետ քէն պահած, միեւնոյն աղբիւրէն իրենց ծարաւը կ'անցընէին, ու երբ կը վերադառնային իրենց տունը աղբիւրը, նորէն իր երգին հետ կը մնար միմինակ:

Բայց Կոմիտաս վարդապետին երգը, անոր ձայնին հրաշալի մէկ աղաղակը, անոնց սրտերուն մէջ արթնցուց ուրիշ ձայն մը:

Իրենց հաշտութեան օրուան համար, քարերը շարեցին իրարու վրայ, ու այս գեղջկական աղբիւրը միացուցին այս երկու ընտանիքները, ու իրենց խելքով՝ նուիրեցին Կոմիտասի:

Հայր ու որդի, կեցան աղբիւրին առջեւ:

Կարօ, երբ աղբիւրին ճակատը ծեփով գրուած բառերը կարդաց, իր կուրծքն ալ, Կոմիտասի անունը կրկնեցին, ու հմայուած, նայեցան իրարու:

ԱՐՄԷՆ ԱՍՕՐ

(14)

(Շար.)

ՍԷՅԻՏ ՐԻԶԱՅԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

—o—

Խարբերդէն 12 հոկտեմբեր թուակիր մը կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի.— Դէրսիմի ըմբոստ Սէյիտ Րիզայի եւ իր 20 արբանեակներուն դատավարութիւնը սկսաւ այսօր, կէս օրէ յետոյ, Թունճէլիի ծանր պատիժներու ատեանին առջեւ։ Երկսեռ հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր ամբողջ դատասրահը։ Ոստիկանութիւնը դժուարաւ արգիլել կ'ըլլար խճողումին։

«Միւպաշիր»ին անունը ձայնելուն վրայ, Սէյիտ Րիզա իր տղուն հետ դատասրահ մտաւ։ Անոր յաջորդեցին արբանեակները։ Սէյիտ Րիզա որ յուզուած եւ մտահոգ վիճակ մը ունէր, մերթ ընդ մերթ գլուխը ափերուն մէջ կ'առնէր։

Նախագահին անունդ ի՞նչ է հարցումին, «Անունս Րիզա է» ըսաւ եւ աւելցուց. «Նոր անունս Գայ Րիզա է»։ Ըստ իր պատասխանելով եղած հարցումներուն, ըսաւ թէ Հօղաթցի եւ երկրագործ է, ամուսնացած եւ զաւակներու տէր է։

Նախագահին «քանի՞ զաւակ ունիս» հարցումին, գլուխը երերցնելով պատասխանեց. «Ինչ կը հարցնես զանոնք, մի հարցներ» անոնք ըսելով չուզեց պատասխանել, բայց նախագահին պնդումին վրայ.

— Եօթը զաւակ ունէի, բոլորն ալ կորսնցուցի, ըսաւ։ Հիմա միմիայն այս շինակերտը կայ։ Ցետոյ աւելցուց.— Ես մէկ գաղափարութիւն ունիմ, կը խնդրեմ, նախագահ, գլուխս կը ցաւի, գլխարկս հանեմ։

Ամբաստանեալներու ինքնութեան արձանագրութենէն յետոյ ընդհ. դատախազը կարդաց իր պահանջագիրը ուր կ'ըսէր.

Ամբաստանեալները, երբ ժողովուրդը զէնքով ըմբոստութեան մղող եւ ըմբոստներուն հրամայող, պէտք է պատժուին Պատժ. օրէնքի 149րդ յօդուածին համաձայն։ Իսկ յանցապարտութեան փաստ ցոյց կը տրուէր նամակները, կատարուած արձանագրութիւնները եւ վկաները։

Ընդհ. դատախազը յետոյ վեր կ'առնէր Թունճէլիի պատմութեան մէջ ունեցած դերը, կը վերլուծէր այս շրջանի ժողովուրդին հարազատ թրքութիւնը, եւ երբ առաջին նշան ըմբոստութեան մատնանիշ կ'ընէր Մահմուտ կամուրջին փլցուիլը, պետերուն դաշնի քումարումները, եւ այս կարգի գործեր, ըմբոստներուն ազատ անցեալներն ու կատարած վատ գործունէութիւնները։

Ընդհ. դատախազը խօսելէ յետոյ ներկայացուց մը ձեռք բերուած գաղտնի խաչի մը մասին, որուն մէջտեղը գտնուած ոսկորը իբր թէ Իմամ Հիւսէյինի մատի ոսկորն է, կը յայտնէր թէ ինչպէս ան իբր նուիրական մասունք կ'օգտագործուէր քարոզչութեան համար ըմբոստութեան վրայ։

Ամբաստանագրի ընթերցումէն յետոյ, երբ նախագահը հարցուց Րիզայի թէ ատոնց դէմ ինչ ունի ըսելիք, ըմբոստ ցեղապետը ընդհանուր նախադասութիւններով պատասխանեց.

— Հիւանդ վիճակիս մէջ հաստատեցէք, կ'ընդունիմ պատիժս։ Էֆէնտիս, կը խնդրեմ, մի սրտնեղիք։ Մենք այս տեղերը երբեք չենք մտած։ Մեզի բացատրող ալ չկայ։ Կարդացինք թէեւ, բայց հասկցան մէկը չհասցինք։ Թշնամիներ, ոխակալներ ունենալուս, այս յայտարարութիւնները անոնցն է։ Այն մտածումով յանձնուեցայ որ մեր կառավարութիւնը երաշխիքներս կը պաշտպանէ, թշնամիներէս վրէժս կ'առնեմ։ Ոչ աշիրէթները ըմբոստութեան մղած, ոչ ալ հեռագրերը կարդացած եմ։ Ես կառավարութեան կ'ըսեմ որ, եթէ կառավարութեան դէմ զէնք գործածած եմ, Աստուծոյ դէմ զէնք գործածած կ'ըլլամ։ Ոչ մէկը հաւատաց։ Սինի պաշտպանողը կոխեցին, մարդ զրկեցի, ոչ մէկը տեսնուած է. չեմ գիտեր թէ ով ըրաւ. Անոնք սպայակոյտի սպայ Նէշէթ գիտէ։ Հայրապանոյն դատապարտուեր է։ Անոնք բրին կ'ըսեն։ Քաւ լիցի, մեր կառավարութեան դէմ չգտնուեցանք։ Աստուծմէ չվախցողներու ատեանին մի հաւատաք։ Զղջարտութեամբ մեր օճախը այրեցին։ Վախնալուս համար չէ որ յանձնուեցայ։ Աստուծոյ անունով երդուըցայ, չհաւատացին. Հարիւրապետը ըսեր է որ «Ես Սէյիտ Րիզան Գոնիայի դաշտը զրկելով կը սատկեցնեմ։ Կինը՝ Գէօլին գեղեցիկ է եղեր, զայն կ'առնեմ»։ Ես ալ վախցայ, հաւկէ յետոյ աշիրէթին ձեռքերնուդ չհասած տեղը ձեռք մի երկարէք, քարը ծանր է. ձեռք մի նետէք» ըսի։

Ցետոյ ըսի որ այսօր կառավարութիւնը կարմրցած երկաթ մըն է, շատ զայրացած է, զինուոր եկած է։ Քէէ մը հանդարտ, երթանք յանձնուինք։ Ես ով եմ որ կառավարութեան առջեւ կանգնիմ։ Քաւ լիցի ... քաւ լիցի (հաշա)։ Պէտք հանդամանք չունիմ։ Նստած «փօսթ»ս, աթոռս մեծ է։ Ոչ մէկ բանէ լուր ունիմ»։

Ցետոյ միւսները հարցաքննուեցան։ Սէյիտի յամառ «Քաւ լիցի»ն զանոնք ալ վարակած էր. բոլորն ալ քաւ լիցի ըսելով կ'ուրանային իրենց արարքները։ Դատը յետաձգուեցաւ յառաջիկայ ուրբաթ օրուան։

*** Պատժ. օրէնքի 149րդ յօդուածը կը տրամադրէ որ, ով որ կառավարութեան դէմ ժողովուրդը ըմբոստութեան կը դրդէ եւ Թուրքիոյ ժողովուրդը իրարու դէմ կը հանէ եւ ջարդի կը մղէ, առնուազն 15 տարի ծանր բանտարկութեան կը դատապարտուի։ Իսկ երբ այս դրդութեան հետեւանքով ըմբոստութիւն կամ ջարդ տեղի ունենայ, եւ կամ դրդողը ըմբոստներուն հրամայէ, այսպիսիները մահուան կը դատապարտուին։ Այս արարքներուն միայն մասնակցողները առնուազն 6 տարի կը բանտարկուին։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ՐԱՖՖԻԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԵԼԻՔ ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

Դ. ցանկ

Տիկին Գարամաճեան 500 ֆրանք, Մեսրոպ Սէթեան, Կալկաթայէն 1 անգլ. 144 ֆր., Գեորգ Գետիկեան, Մօնթէվիտոյէն 100 ֆրանք, Սպայից Միութիւն 100, Տիկին Գէորգ Գազազեան 50, Ստեփան Թէքըեան 50, Մ. Ս. Մէգպուրեան (Յառաջի միջոցաւ) 25, Վահրամ Մոսկոֆեան (Յառաջի միջոցաւ) 20, Սարգիս Հայրապետեան (Յառաջի միջոցաւ) (Սէն Մորիս) 20, Միսաք Սարգիսեան 20 ֆրանք։ Գումար՝ 1029 ֆրանք, նախորդ գումար՝ 5520, ընդհ. գումար՝ 6549 ֆրանք։

Կնիք Ցոքեյ - Յանձնաժողովի

ՕՇԱԿԱՆԻ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Նախաթ օր Երուսաղէմ մեկնեցաւ Պ. Յ. Օշական։ Այս տարի մեզի յանձնած է հետեւեալ գրութիւնը, հրապարակութեան խնդրանքով։

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Դժուար որովհետեւ իրաւ խօսքեր)

Շնորհակալութիւն՝

Բժիշկներ Գ. Գ. Թորգոմեանի եւ Գոլըեանի որոնք իրենց կիրառական փորձառութիւնը չվարանեցան փորձի ենթարկել կասկածանոր (բառը Տ. Թորգոմեաննն է) իմ հոգիին վրայ, շինելով ցուցմունքներ, քաջալերանք ու վստահութիւն, լաւ օրերու յօժար ողջ պահելու ինձմէ ներս։

Բժիշկ Գ. Աւլանի որ իր եռանդն ու յարաբերութիւնները ի սպաս դրաւ, հիւանդանոցէ հիւանդանոց ու բժիշկէ բժիշկ, վազելով ու փաղցնելով։

Փարիզի հայ մամուլի աշխատաւորներուն որոնք, իրենց նախաձեռնութեամբ կազմակերպուած սեղանի մը առջեւ, առին ինծի դժուար ու սիրելի ժամեր, քաղցր վերացում ու անձնամոռ վայելք, թելադրելով՝ իմաստի հարցին շուրջը մէկ ու նոյն զգալու ցանկալի որքան կարելի հնարաւորներ մը, մեղմելով աստիճան մը իմ մէջ արմատացած կասկածներ։ Անոնք խօսեցան մեր գրականութեան վրայ խոր հաւատքով։ Ու յուզիչ էր զգալ թէ ինչպէս անոնց բառերէն այդ ջերմութիւնը կ'անցնէր զիրենց մտիկ ընողներուն, ամէնէն աւելի ինծի, աղքատագոյնին որ կրակի կարօտ էր։ Հաւաքոյթը, հոգեկան այս տրամադրութեամբ, շուտով անցաւ անձի մը փոքր պարունակէն, դառնալու համար փաստ մը մեր ցեղին կենդանի առաքինութեանց։ Օտար ափերու վրայ իմաստին ու յուսահատ բայց անհանջ պաշտամունքը որմէ այնքան գրուածներ արձանագրած է մեր պատմութիւնը, սկսելով Թարգմանիչներու օրերէն, բաւ էր հերքելու մեր գրականութեան վրայ բանաձեւուած վախերը, արհամարհանքը։ Հազար հինգ հարիւր տարիներ այս ժողովուրդը ապրեցաւ փարելով իմաստի իր վաստակաւորներուն։

Սէօլէօզի Հայրենակցական միութեան, որ արտասովոր զգացումներով, երկարեց իր ձեռքը ինծի, շատ հեռուներէն, եւ արթնցուց իմ մէջ թանկ խռովքներ, սակաւադէպ ու խոր։ Իմ հայրենակիցներուն ապաշաւանքը իրենց երեմնի փարթամութեան հանդէպ, պարզ որքան հզօր հերքում մը կը կազմէ ապերախտութեան, ապերախտութեան տխուր փաստերու, հիմա այնքան առատ, քիչ մը ամէն տեղ, ներքեւ մեր կրունկներուն, խորը մեր ուղեղներուն ու ժապաւէնին վրայ մեր բառերուն։

Իմ բարեկամներուս, աշակերտներուս որոնք խօսքով ու գործով, իրենց համակրանքը շակարկեցին ու ինծի ընծայեցին զարմանալու գոգոր բոյլքներ։ Կ'ըսեմ այսպէս, որովհետեւ տարապրութիւնը ժանդահար ըլլալ մեր օրերն ոսկին, ու զաղթականութեան՝ տարօրէն անիրաւ։ Դասնութիւն ու ժխտում կրացուած են այն նուրբ ճամբաները որոնցմով մեր հոգիները իրարու կը հաղորդուէին ասկէ առաջ ու մեզ թեթեւ կ'ընէին ի բարու դէմ։ Այս վիճակը հերքող ամէն փաստ կը յուզէ զիս։ Սովի տարիները միայն եղներուն մէջը չեն զարներ։ Աղքատութեան օրերն են մեր պարզ, մեզի համար սիրելի մշակոյթին։ Հիմա մարդոցմէ մեր ուղածը մեծութիւն չէ (ինչպէս ուղեց ու առաւ ալ մեզ կանխող սերունդը մեր ժողովուրդէն) այլ կաթիլ մը մարդկութիւն։ Կը խոստովանիմ թէ դոյզ տարիկս եւ աւելին։ Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ

Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ Նախիջեւանի մասին —

Նախիջեւանի խորհրդային հանրապետութեան Ժ. արտակարգ համաժողովը վաւերացուցած է հանրապետութեան սահմանադրութիւնը։

Նախիջեւանի հանրապետութիւնը հիմնուած է 1921ին։ 6500 քիլ. տարածութիւն ունի, 103600 հոգի բնակչութեամբ։

Ցեղաղէմ, Թշուառ եւ անուս Նախիջեւանը հիմա եղած է երկիր մը, ուր ամէն մարդ գրել կարդալ գիտէ. Այսօր Նախիջեւան ունի 177 վարժարան, ուր կը յաճախեն 23 000 աշակերտներ։

Նախիջեւանի գլխաւոր հարստութեանց՝ կապարի եւ աղուճակի շահագործումը սկսած է սովետական վարչաձեւի օրով։ Հոն կառուցուած են գարեկի գործարան մը, մետաքսագործարան մը, պահածոյի գործարան մը, աղիւսարաններ եւ ելեկտրական կայաններ։

Նախիջեւանի հանրապետութեան ելմտացոյցը 1937ին բարձրացած է 21.000 000 րուպլիի, ընդդէմ 4 միլիոն րուպլիի՝ 1924ին, ու 16 միլիոն րուբլիի՝ 1936ին։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ, Ժողովրդական ամսաթերթ բժշկութեան եւ առողջապահութեան, թիւ 36, հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Գիրութեան պատճառները (Տօքթ. ՋԵՆՈՓ ԳԻՕՐԼԻՔՃԵԱՆ).— Որսի մէջ (ՓՐՕՖ. Ա. ԳԻՐԳԻՐԵԱՆ).— Աչեան առողջապահութիւնը (ՏՕՔԹ. Գ. ՔՕԼՕԼԵԱՆ).— Փորհարութիւն (ՏՕՔԹ. Շ. ԱԵՎԱԶԵԱՆ).— Ցուլատենդ ջերմախտութեան (ՏՕՔԹ. ԳԷՆՆԷ).— Հիւանդութեանց հէքեաթը (Ե. ԼԱԼԱՅԵԱՆ).— Ի՞նչպէս չափել մարդկային կազմին տոկունութիւնը (ՏՔԹ. Ե. ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ).— Սեւ - տենդ (ՏՕՔԹ. Ց. ՄԱՀՏԵՍԵԱՆ).— Գատախան բաժանորդներու բժշկ. հարցումներուն, առողջապահական գիտելիքներ, զրախօսական։

Տարեկան բաժնեգինը Ֆրանսա 25 ֆրանք, արտասահման 30 կամ 35 ֆր. (ըստ թղթատարական սակի)։

Դիմել 17 Rue Damesme, Paris:

ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրուած եւ պատկերազարդ ընդարձակ երգարան։ 640 մեծադիր էջերով եւ մաքուր տպագրութեամբ։ Հրատ. «Հորիզոն» հրատարակչականի։ Թեսաղոնիկէ (Սելանիկ) 1937։ Գին 2.50 տոլար։ Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ ստանալու համար դիմել.— Garo Kévorkian, 14, Rue Mitropoléos, Thessaloniki (Grèce).

ԱՇԽԱՐՀԻ անտառներուն ամենամեծ թշնամին մամուլն է։

Ամերիկեան թերթի մը համաձայն, աշխարհի մէջ հրատարակուող թերթերը օրական մէկ միլիոն ծառ կը սպառեն։ Եւ կ'եզրակացնէ այդ թերթը, որ, եթէ թերթերու թիւերը չըսահմանափակուին, քանի մը հարիւր տարի վերջ սպառած պիտի ըլլան աշխարհի անտառները։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

«Իթթիհատ Թէրագգըն անորպաք ծրելի եւ աններելի սխալ մը գործած եղաւ Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ գտնուող կրօնական զանազան կազմակերպութեանց իբրեւ առանձին ազգ կամ համայնք իրաւունքներ տալով։ Հայ կամ յոյն Պատրիարքը երբ վարչապետին քով կուգար, օտար գեսպանի մը վայել հիւրասիրութիւն ցոյց կը տրուէր անոնց հանդէպ։ Մեր պետութեան պատմութեան մէջ արձանագրուած է որ հպատակի մը հանդէպ նման վերաբերում մը ցոյց տրուի։

Իթթիհատ Թէրագգըի նպատակն էր, առանց զպչելու զանազան համայնքներու առանձնաշնորհներուն, ստեղծել Օսմանեան պետութիւն մը, որուն հանդէպ բոլոր հպատակները միուցանեն միեւնոյն սէրն ու զգացումը։ Ահա այդ նպատակին դէմ գործելու համար էր որ Դաշնակներ եւ Հնչակներ հեռացան Իթթիհատէն։

Եւ անոնք իմացուցին որ հայ ժողովուրդի խաչալն ու գոյութիւնը իրենց յարմար տեսած միջոցներով իրականացնելու եւ ապահովելու պիտի աշխատէին։

«Հակառակ Հայ կոմիտէներու Իթթիհատի հանդէպ ցոյց տուած այս հակառակութեան եւ դժուարութիւններուն, կառավարութիւնը Հայերու հանդէպ չարունակեց ցոյց տալ ներողամիտ եւ հաշտարար ոգի եւ աշխատեցաւ սիրաշահիլ զանոնք։

Արեւելեան Նահանգներու մէջ գործադրուելու համար բարենորոգումներու ծրագիր մը մշակուեցաւ Բ. Դրան կողմէ։ Այդ բարենորոգումները գործադրութեան պիտի դրուէին Անգլիոյ կողմէ ղրկուելիք պաշտօնեաներու միջոցաւ։ Ամէն մարդ, բոլոր օտարները այլեւս կը կարծէին որ այդ ծրագիրներու գործադրութեամբ հայկական խնդիրը ամբողջապէս կարգադրուած կ'ըլլայ։

Սակայն, դժբախտաբար, այդ յաւակնութիւնները չիրականացան։ Բարենորոգումներու հսկելու համար պաշտօնեաներ ղրկել ուզող Անգլիան հրաժարեցաւ վերջէն։ Անգլիա այդ կերպով ճանչցած եղաւ մեր արեւելեան նահանգներուն ռուսական ազդեցութեան շրջանակին տակ գտնուած ըլլալը։

Միւս կողմէ, բարենորոգումներու գործադրութեան պարագային իրենց բոլոր քաղաքական յոյսերուն եւ երազներուն չքացումը տեսնող Հայեր դարձան անզուսպ եւ անհանդուրժելի։ Բ. Դրան պատրաստած բարենորոգումներու ծրագիրը խորթ տեսան եւ մերժեցին։ Ասկէ զատ աշխատեցան համահայկական հակաչարժում մը յառաջ բերել այդ ծրագրին դէմ։ Ուզեցին որ եւրոպական պետութեանց կողմէ պատրաստուած բարենորոգումներու ծրագիր մը ընդունուի։ Այդ ծրագիրը պիտի գործադրուէր մեծ պետութեանց հսկողութեամբ։

«Հայ մեծահարուստ Պօղոս Նուպար փաշայի նախագահութեան տակ հաւաքուած հայ պատուիրակութիւն մը սկսաւ մէկիկ մէկիկ շրջիլ եւրոպական մայրաքաղաքները։ Միւս կողմէ անոնք սկսան բանակցութիւններ վարել Ռուսիոյ հետ։ Այդ միջոցին Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքն ալ մասնաւոր դիմումներ կը կատարէր Պոլսոյ օտար դեսպաններուն։ Պոլսոյ հայ Պատրիարքը Բ. Դրան աչքերուն առջեւ ռուս դեսպանին հետ սակարկութեան կը մտնէր։

«Վերջապէս, Պալքանեան պատերազմէն շատ տկարացած ըլլալով, Թուրքիան չկրցաւ ազատիլ իր ներքին խնդիրներուն շուրջ յարուցուած այդ միջամտութիւններէն։ 7 ամիս տեւող բանակցութիւններէ վերջ ստիպուեցաւ ընդունիլ մեծ պետութեանց բարենորոգումներու ծրագրին պետութեանց կողմէ նշանակուելիք երկու ընդհանուր քննիչներու հսկողութեան ներքեւ դրուիլը։

«Այս կերպով, ներքին զգացումով եւ անկեղծութեամբ Օսմանեան կայսրութեան կողմէ գործադրուելիք բարենորոգումները, տրփման տակ եւ բռնութեամբ ընդունիլ կը տրուէր, Թուրքիոյ անկախութեան եւ ինքնավարութեան նոր հարուածներ տալու դիտումով։

Երեւութապէս Հայերու Ազգային բաղձանքներուն ծառայելիք այդ բարենորոգումները իրականին մէջ Ռուսիոյ քաղաքական ձգտումներուն պիտի ծառայէին։ Դաշնակից պետութիւնները՝ Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ռուսիա իրարու ամուր մը կապուելէ վերջ մեր արեւելեան նահանգներուն շուրջ նման համաձայնութիւն մը գոյացուցած էին։ Իրենց նպատակը Հայերու ազգային ձգտումներուն ծառայել չէր, այլ արեւելեան Անատոլուն Ռուսիոյ յանձնել։

«Մեծ պետութեանց կողմէ գործադրութիւնը ծրագրուած՝ բարենորոգումները դեռ չսկսած, պայթեցաւ ընդհանուր պատերազմը։ Եւ այդ կերպով ջուրը ինկաւ Թուրքիոյ դէմ պատրաստուած մահափորձը։ Սակայն Բ. Դրան համբերութիւնը վերջին հարուածը ստացած էր։ Հայերու հետ հաշտուելու համար բոլոր միջոցները գիմուած էր։ Թուրքիա, այդ կացութեան առջեւ, Հայերը, տխրուած, կը նկատէր ներքին թշնամիներ, որոնք յարաբերութիւն ունէին արտասահմանի հետ եւ այդ յարաբերութիւնները կը գործածէին ի վնաս Թուրքիոյ։ Այդ թշնամութեան երկրի համար մեծ վտանգ մը ըլլալն ալ կը հասկնայինք։ Այդ կասկածելի եւ անհաւատարիմ տարրին հանդէպ դարձեալ մեղմութիւն եւ բարեկարգութիւն ցոյց տալ հայրենիքի դէմ դաւաճանութիւն կը նշանակէր։

«Երբ եւրոպական պետութիւնները իրար անցան եւ պատերազմը սկսաւ, Հայերու վիճակը այս էր։ Երբ սակայն պատերազմը յայտարարուեցաւ, Հայ Կոմիտէները կրկնապատկեցին իրենց աշխատանքները։ Անոնք կարծեցին որ աւելի յարմար առիթ մը չէին կրնար գտնել իրենց յոյսերն ու երազները իրականացնելու համար։ Թուրքիա երբ զօրակոչ յայտարարեց, Հայերու կէսը չպատասխանեցին այդ կոչին։ Մէկ մասը սահմանը անցնելով Ռուսիա փախաւ, միւս մասն ալ ապագային շարժումներ յառաջ բերելու համար հոս ու հոն պահուեցաւ։

(Շար.)

(25)

Լ Ո Ւ Ս Ա Դ Է Մ Ի Ն

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Աւիւծ Գեւոն տնտեսութեան հողը զգած Սասանայի վրայ՝ Ապրօյի հետ կը հէծէր Հէշտոր գիւղերը, գիւղական դպրոցներու ու կուսիներուն վերջ տալու, դպրոցներու մասին կարգադրութիւն ընելու. Սակայն այդ անմեղ պտոյտներու բուն նպատակը ներքին կազմակերպութեան ուժեղացումը եւ շրջանի զինումի գործն էր՝, որու իրագործման նուիրուած էր ամբողջովին Աւիւծ Գեւոն։

1912 թուականին Աւիւծ Գեւոն աղջիկ մը ունեցաւ, իսկ Թոփալ Սասանեան արդէն երկու մանչերու տէր, երրորդ մըն ալ կը սպասէր ուշ ալ նան. Երկու ընկերները միեւնոյն յարկին տակ, համերաշխօրէն կ'ապրէին։ Միակ անհամաձայնութեան պատճառը Աւիւծ Գեւոյի խմելու սէրն էր։

— Ալ հերիք եղաւ,— կը պոռար Թոփալ Սասանեան, ընկերոջ առջեւէն օղիի շիշը վերցնելով։

— Ծօ, դու փորձանք եկար վրդ իմ գլխուն,— կը քրթմնջէր Գեւոն առանց ընդդիմանալու։

Աւիւծ Գեւոյի քունքերու մազերը սկսած էին ճերմկնալ, իսկ թաւ ու երկար պեխերու մէջ արծաթ մազերը սպառնալին արագութեամբ կը շատնային։ Վերջի տարին զաշտի գիւղերուն այցելութիւնները կրճատած, Աւիւծ Գեւոն կը սիրէր օրերով տունը մնալ եւ ժամերով իր եւ Թոփալ Սասանայի երեխաները ծունկերուն վրայ առած կը խաղար անոնց հետ։

Արդեօք կը ծերանա՞ր Աւիւծ Գեւոն։

X

Պալքանեան պատերազմէն անմիջապէս վերջ, 1913 թուականին, հայկական հարցը որ Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ վերջնականապէս թաղուած կը կարծուէր, անակնկալօրէն յարութիւն առաւ, կրկին անգամ զբաղեցնելով եւրոպական պետութիւնները։

Սահմանադրութեան յաջորդող տարիներուն մեղրալուսնային շրջանը վերջացած, բազմաթիւ ազգութիւններէ բաղկացած Թուրքիան, քաղաքական ծանր կացութեան մը մէջ կը գտնուէր։ Բացի Պալքանեան պատերազմի ձգած աւերներէն, հողային հսկայ կորուստներէն, Թուրքիոյ բաղկացուցիչ ազգերն ալ, ինչպէս Արաբները, Ցոյները, քաղաքական որոշ ձգտումներէ տարուած՝ անջատողական քաղաքականութիւն մը կը վարէին։ Ահա այդ ժամանակ անսպասելիօրէն հայկական բարենորոգումներու հարցը դիւանագէտներու կանաչ սեղաններու վրայ երեւցաւ։

Թուրք կառավարութեան վերաբերմունքը դէպի Հայերը զգալիօրէն փոխուած, երկուստեք անվստահութեամբ իրարու կը նայէին, երկու հակառակորդ բանակներու նման։

Վերջի երկու տարիներու ընթացքին Հայերու վիճակը գոհացուցիչ ըլլալէ շատ հեռու էր։ Մասնակի սպանութիւններ, թալան, կողոպուտ ամբողջական երեւոյթներ սկսած էին դառնալ, ինչպէս Սահմանադրութենէն առաջ էր։ Հայերու իրաւացի պահանջներէն չատեր տարիներով ձգձգելէ վերջ, կառավարութիւնը ամէն միջոցով կ'աշխատէր նոր խոստումներով բարենորոգումներու հարցը յետաձգել։

Պոլսի եւ գաւառներու հայկական թերթերը էջեր կը նուիրէին բարենորոգումներու հարցին, ամբողջ հայութիւնը տագնապով կը սպասէր բարեյաջող ելքի մը, մինչ քրտութիւնը կատաղած՝ տասով կը կրճատցնէր հետզհետէ աւելի սանձարձակօրէն գործելով ներքին գաւառներու մէջ։ Դրժուար չէ երեւակայել թէ այդ օրերուն ինչպէս Աւիւծ Գեւոն գիւղէ գիւղ կը շրջէր, երկարաշունչ ճառերով Հայաստանի ճօճալուտ ազատութիւնը կ'աւետէր ժողովուրդին։

1913 թուականը մեծ սպասումի տարին եղաւ Ալաշկերտի դաշտի ժողովուրդին համար։

Այդ տարին Ցատուրի Աստուածածնի վանքին տօնակատարութիւնը անօրինակ շուքով եւ խանդավառութեամբ տօնուեցաւ։ Պայազիտէն բակած մինչեւ Բասենի դաշտը՝ ուխտաւորներու բազմութիւն մը հաւաքուած էր վանք, առանց հաշուելու Ալաշկերտի դաշտի բնակիչները, որոնք մեծամասնութեամբ եկած էին։

Այդ տարի Աստուածածնի տօնակատարութիւնը պարզ կրօնական բնաւորութենէ դուրս ելած, ազգային գունաւորում մը ստացեր էր շնորհիւ այն հանգամանքին, որ հայկական հարցի լուծումը այնքան մօտ կը համարուէր եւ հայ ժողովուրդը անհամբերութեամբ կը սպասէր Մեծ Օրուան։

Շաբաթ առտու, մութ ու լուսին, Ցատուրի բնակչութիւնը արդէն ոտքի վրայ էր։ Ծրաշխան տանտիկինները տուն տեղ կը մաքրէին, հրաշէկ թոնիրներու առջեւ ծնկաչոք նստած խաթուն մարիկները լաւաշ եւ քաթայ կը պատրաստէին, ուրիշ կիներ բակերն ու փողոցը կը մաքրէին, ինչպէս նախօրօք պատուիրուած էր։

Ամէն տան երդիքի ծխնելոյզէն ծուխի կապոյտ սիւն մը կը բարձրանար դէպի վեր ու ամէն տան մէջ արտասովոր եռանդով պատրաստութիւն կը տեսնէին, հեռուներէն գալիք հիւրերը ընդունելու համար։ Ըսենք որ բոլոր Ցատուրցիներն ալ կը սպասէին կամ խնամիի մը որ կրնար գալ, կամ մօտ ազգականի մը, քաւորի մը, բարեկամի մը, եօթը պորտ հեռու ազգականի մը եւ կամ պարզ ճանչուորի մը։

Կէսօրէն քիչ անցած՝ գիւղ մտան ճեճռացող սայլերու յառաջապահները, իսկ երեկոյեան կողմ Ցատուրի տանող ճամբաները բռնուած էին սայլերու շարքով։

Երգ, աղմուկ, ճռացող անիւներ, սայլապաններու պոռչտուք ու այս բոլորին հետ անտանելի փոշի մը որ մըշուշի նման չոքած էր գիւղի վրան։ Ամէն տուն լեցուած էր ուխտաւորներով. Թոնրատուն, ախոռ առջեւ, վերջապէս ուր որ կարելի էր՝ տեղաւորուած էին բախտաւորները, իսկ ուխտաւորներէն շատեր վանքի գերեզմանատան մօտ ծառերու հովանիին տակ որոշած էին անցընել գիշերը։

Երեկոյեան նախատօնակի արարողութենէն վերջ, եկեղեցիի շուրջը տօնախմբութեան ուրախութիւնները սկսան։

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ԵՐԵՔ ՆՈՐԷՆ ՔՆՆԱԴԱՏԵՑԻՆ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

»»»» • ««««

Քանակո՞ւն ձայնը է 110,000

Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբը նոր նիստ մը գումարեց երէկ, երեքշաբթի, նախագահութեամբ Պ. Իտընի ։ Օրակարգի գլխաւոր խնդիրն էր կամաւորները ետ կանչելու պահանջը, որուն վրայ կը պնդեն Անգլիա եւ Ֆրանսա, մինչ Իտալիա եւ Գերմանիա կ'առաջարկեն նախ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը։ Անկէ զատ, երկու կառավարութիւնները կը պահանջեն որ հաւասար թիւով օտար կամաւորներ ետ կանչուին Սպանիոյ երկու ճակատներէն ։

Կացութիւնը շատ լուրջ է, ինչպէս բացատրած ենք արդէն։ Եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ, Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենք գիրենք ազատ պիտի զգան անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու ։

*** Իտալական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հաստատէ, առաջին անգամ ըլլալով, թէ միայն 40.000 իտալացի կամաւորներ կը գտնուին Սպանիոյ մէջ։ Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը դիտել կու տայ թէ մօտաւորապէս թիւեր կը հրատարակուին արտասահմանի մէջ, «պատերազմի հոգեբանութիւն ստեղծելու համար»։ Եւ կը բողոքէ Լոյտ Ճորճի դէմ, որ նոյնպէս աւելի հաշուած էր կամաւորներուն թիւը։ Իսկ Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը 110.000 կը հաշուէ իտալացի ռազմիկները ։

Նոր յետաձգումներ
Զօր. Միլլէրի անհետացման առթիւ

Դատական իշխանութիւնը որոշեց մղում տալ Զօր. Միլլէրի անհետացման առթիւ բացուած քննութեան, նկատի առնելով կարգ մը յայտնութիւններ ։ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ օտար դաղտնի կազմակերպութիւն մը երեւան հանուած է, վերջին խուզարկութեանց հետեւանքով։ Այս առթիւ նորէն պիտի քննուին հին դէպքեր, սկսելով Զօր. Կուտեպովի առեւանգումէն ։ 1934 Սեպտեմբեր 30ին ռումբ մը գրուած էր ռուս նախկին ռազմիկներու միութեան դրան առջեւ։ Այս խնդիրն ալ կը քննուի։ Առջի օր կարեւոր խուզարկութիւններ կատարուեցան Տիւրանթօն փողոցին մէջ, թիւ 44 եւ 46, ուր կը բնակին 40ի չափ Ռուսեր։ Այս առթիւ շատ մը թուղթեր բռնուեցան ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՀԱԲԵԿՈՒՄՆԵՐԸ միջազգային գործողութեամբ զսպելու համար, ծրագիր մը մշակուած էր երկու տարի առաջ, Աղեքսանտր թագաւորին սպանութեան առթիւ։ Պետութիւնները նորէն ժողովի հրաւիրուած են Նոյեմբեր 1ին, վերջնապէս քննելու համար առաջարկուած միջոցները ։

ՉԵԽԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ կը շարունակէ իր հետապնդումները հիթլէրական կազմակերպութեանց մէջ, միասնականութեան դէպքին առթիւ։ Արդէն իսկ ձերբակալուած կամ հարցաքննուած են 75 երիտասարդներ։ Ուրիշ հարցի մը առթիւ գերման երեսփոխաններ ալ ձերբակալուած ըլլալով, գերմանական մամուլը կրակ կը տեղայ Չեխերուն դէմ։ Վերջերս շատ լարուած են երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները ։

ՆԷԿԻՒՍԸ դատ բացաւ անգլիական անթելի ընկերութեան մը դէմ, 10000 ոսկի պահանջելով պայմանագրի մը առթիւ։ Ընկերութիւնը չի ժխտեր պայմանագիրը, բայց Հայլէ Սէլասիէ իբրեւ Եթովպիոյ կայսր ստորագրած ըլլալով, դատարանը անհրաժեշտ գտաւ նախ ճշդել դահընկէց արքային իրաւական հանգամանքը ։

ՌՈՒՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԻՈՒՆ ԽՈՒՄԲԵՐԸ, որոնք նոր կազմուեցան, արդէն գործի ձեռնարկած են, կասկածելի օտարականները հետապնդելու համար ամբողջ երկրին եւ մասնաւորապէս Փարիզի մէջ։

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը հիւս. Չինաստանի մէջ, Հօնանի նահանգը մտան։ Կոիւները կը շարունակուին կատաղօրէն ։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՒ ՃԱՓՈՆԻ միջեւ քաղաքական դաշնագիր մը կնքելու համար, բանակցութիւններ կը կատարուին այս օրերս, ինչ որ մեծ ուշադրութիւն գրաւած է քաղաքական շրջանակներու մէջ ։

ԼՈՆՏՈՆԻ ՄՇՈՒՇԸ հազիւ սկսած, վեց հոգի մեռան, 40 հոգի վիրաւորուեցան, իբրեւ հետեւանք դանազան արկածներու ։

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 19ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, 24 Հոկտ., ՇԱՓՕ ՏԷ ՖԼԷՕՐԻ մէջ.

Նախագահութեամբ Ընկեր ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

Նախկին ծովային սպայ եւ Ասպետ Պատուոյ Լեգէոնի

Պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ Լեգէոնի նահատակներու հոգւոյն, Փրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ, կը պատարագէ Գեր. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ.

Հանդէսին հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, ֆրանսական նախկին կռուողներու կազմակերպութիւններ, Հայ Կռուողներու Միութիւններ, քաղաքական կուսակցութիւններ, բարեգործական, հայրենակցական, վերաշինական միութիւններ, Մամուլի ներկայացուցիչներ եւ ազգային այլ մարմիններ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, 6, Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանի վերնայարկը. Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր կոմիտէի։

ՊԱՆԵԼՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, իր Ակումբին մէջ։

Գրանոպլ

ԳՐԵՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի նախորդ ժողովի շարունակութիւնը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ։

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

24 Հոկտեմբեր, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ։ Մանրամասնութիւնները շուտով։

ՊՕՄՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Վարանդեան» խումբի, 23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

Կը նախագահէ Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ, կը բանախօսէ Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ։

Երգ, նուագ, արտասանութիւն։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հոկտ. 23ին, Շաբաթ երեկոյ Գ. Թաղապետութեան շէնքին մէջ. Կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

Վիէնի մէջ Հոկտ 24ին, Ծէրքլը Կաթոլիկ սրահին մէջ, կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։ Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին։ Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ մէջ Հոկտ. 31ին։ Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ (Թիւ 37 — 48)

ՀԱՅ - ԲՈՅԺ կը թեւակոխէ իր չորրորդ տարին՝ հոկտեմբերի թիւով որ մամուլի տակ է։ Իր տեսակին մէջ միակ թերթը, արդէն ծանօթ ու գնահատուած մեր բոլոր գաղութներուն մէջ, իբրեւ «հայ տուներու այցելու բժիշկ»։ Կու տայ յօդուածներ գործնական բժշկութեան մասին, լեզուով մը որ հասկնալի է ամէնուն։ Թղթակցութեամբ՝ բժշկական խորհուրդներ կու տայ միայն իր բաժանորդներուն։ Բաժանորդագրուեցէք եւ բաժանորդագրեցէք ձեր բարեկամները։ ՀԱՅ - ԲՈՅԺի վճարել մէկ բաժնեգին աւելի, կը նշանակէ բժիշկին վճարել մէկ այցելին պակաս։ Չկայ ընթերցող մը որ օգտուած չըլլայ ՀԱՅ - ԲՈՅԺԷՆ։

Բաժանորդներ, նորոգեցէք ձեր բաժանորդագրութիւնը չորրորդ տարեշրջանին համար, քանի դեռ բարձրացած չէ գինը ։

Բաժնեգինը՝ Ֆրանսա 25 ֆրանք, արտասահման 30 եւ 35 ֆրանք (ըստ թղթատարական սակի)։

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ՉԵՆ ՊԱՀԵՐ, ԿՐՆԱՆ ՄԵԶԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼ ԹԻՒ 1Ը ԵՒ 2Ը, ՓՈԽԱՐԷՆ ԿՈՒՏԱՆՔ ՄԷԿ ՏԱՐԵԿԱՆ «ՀԱՅ - ԲՈՅԺ» ՅԱՌԱՋԻԿԱՅ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԷՆ ։

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին՝ 8 րիւ Գոսիւէ, Փարիզ։

Կը դասախօսէ Պ. Հ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ, (խմբագիր «Մէրքիւր տ'Օրիան» ամսաթերթի)։ Նիւթ՝ Քաղաքական ձգտումները Մերձաւոր Արեւելքի մէջ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Զ. Ռ. Միութեան Լիոնի Մասնաճիւղի Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ իր սիրելի ընկերոջ Վահրամ Ջանոյեանի մօր մահուան առթիւ, մօրը, քրոջը եւ եղբօր ներուն ։

La Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Խօսում էր աշխարհից եւ տղայոց գիւղացիների մասին, որոնցից զուրկ են մեր գիւղացիները. խօսում էր ինչ որ ընկերութեան մասին, որ կարող էր բարւոքել գիւղացու տնտեսական վիճակը. խօսում էր ինչ որ հասարակաց դրամարկղի մասին, որտեղից գիւղացին կարող էր էժան տոկոսով փող վեր առնել կարօտութեան ժամանակ, — ո՞վ է իմանում, հազար ու մէկ այս տեսակ բաների վրայ էր խօսում ։

— Ի՞նչ պատասխանեցին գիւղացիները, հարցրեց Վարդանը հետաքրքրուելով ։

— Գիւղացիները ծիծաղեցին, հռհռացին եւ ոչինչ չէին պատասխանեցին։ Մէկը նրանցից ասաց իր ընկերին՝ «այդ մարդը խենթ է»։

- Փառք Աստուծոյ, խենթը մենակ ես չեմ եղել, ասաց Վարդանը ծիծաղելով, — ես կարծում էի, մենակ ինձ են խենթ համարում ։ — Ցետո՞յ ։

— Ցետոյ գիւղացիներից մէկը հրաւիրեց նրան մտնել իր հետ դահլիճ տունը մի բաժակ արաղ խմելու ։ Նա ընդունեց հրաւէրը ։ Այնտեղ գտնւում էր բոլորովին հարբած մի բազմութիւն։ Նա ինքը շատ փոքր խմեց, բայց վճարեց բոլորի համար։ Այնտեղ եւս սկսեց քարոզներ գիւղացու բարօրութեան մասին եւ սկսեց բացատրել նրա թշուառութեան պատճառները։ Նա խօսում էր տաք եւ ոգեւորուած կերպով ։

Ես առաջին անգամ զգում էի իմ մէջ, թէ ինչ մեծ ներգործութիւն ունի խօսքի ուժը։ Բայց գիւղացիները արհամարհանքով լսում էին նրան ։

Մէկը հարցրեց նրանից, թէ «ի՞նչ պաշտօն, ի՞նչ աստիճան ունիս»։ Երբ պատասխան ստացաւ, թէ ծառայութեան մէջ չէ գտնւում, խիստ լրբաբար ասաց նրան. «է՜, ի՞նչ ես գուրս տալիս»։

— Այո, այդ հասարակութեան մէջ բայ ազդելու համար պէտք է անպատճառ կամ մօւրիր, կամ զայմագամ եւ կամ Թոմաս էֆէնտու նման մուլթէզիմ լինել։ Հասարակ գիւղականը ի՞նչ նշանակութիւն ունի նրանց աչքում... խօսեց Վարդանը խորին տխրութեամբ։ — Պատմիր, Հայրապետ, շատ հետաքրքիր է ։

— Ես, շարունակեց Հայրապետը, բռնեցի նրա ձեռքից եւ համարեա զօրով դուրս բերեցի գահուէտանից, վախենում էի որ անկարգութիւն կը պատահի։ Դրսում նա ինձ ասաց. «Այսպիսի տեղերում աւելի ճիշդ է ճանաչել ժողովուրդին. հարբած դրութեան մէջ նա բացում է իր սիրտը... Մենք շարունակեցինք գնալ գիւղի միջով ։

Նրա ուսից քարշ էր ընկած մի կաշեայ պայուսակ, որ լիքն էր զանազան փոքրիկ տետրակներով ։

Նա այդ տետրակները բաժանում էր հանդիպած գիւղացիներին. ոմանք չէին ընդունում, ասելով, թէ կարդալ չեն գիտեն, իսկ ոմանք ընդունում էին, որոնք նոյնպէս կարդալ չը գիտէին. Այս վերջիններից մէկից հարցրի, թէ ի՞նչ պիտի անես որ առնում ես։ Նա պատասխանեց. «Թուղթ է, կը ստանամ տանը պէտք կը գայ մայրս խնօթի (գթախոտ) կը փաթթէ մէջը»։

Վարդանի դէմքը աւելի տխուր արտայայտութիւն ընդունեց, կարծես, մի ներքին ցաւ սկսեց տանջել նրան ։

— Դու ունե՞ս այդ տետրակներից, հարցրեց նա ։

— Ունեմ, երկու հատ ես վեր առայ ։

Վարդանը թերթեց տետրակները, մի փոքր կարդաց, եւ ասաց վրդովուած ձայնով.

— Այսպիսի տետրակների տարածելը տգէտ ժողովուրդի մէջ յիմարութիւն է... — Ցետոյ ո՞ւր գնաց նա ։

— Ինձ հետ միասին դուրս եկաւ գիւղից, խնդրեց, որ ես նրան մենակ թողնեմ։ Ես բաժանուեցայ։ Նա բռնեց առաջին հանդիպած ճանապարհը եւ սկսեց դիմել դէպի մի ուրիշ գիւղ, որ հեռուից երեւում էր։ Ես, երկար կանգնած նրա ետեւից նայում էի. նա այնպէս շտապում էր, կարծես այնտեղ սպասում էին նրան։ Ես կարող եմ երդուել, որ նա ինքն էլ չը գիտէր, թէ ուր է գնում. անգաղար մոլորւում էր, անգաղար ճանապարհից դուրս էր գալիս ։

Վերջին խօսքերը Հայրապետը արտասանեց փոքր ինչ ծաղրական կերպով ։

— Նա, սիրելի Հայրապետ, ասաց Վարդանը, — ձեր ծուռ ոլոր - մոլոր ճանապարհին կարող է ծանօթ չը լինել, բայց կեանքի ճանապարհի մէջ, հաւատացնում եմ քեզ, նա մի հմուտ ուղեցոյց է ։

— Ես էլ մի այդպիսի բան նկատում եմ նրա մէջ, պատասխանեց Հայրապետը, զղջալով իր անտեղի ծաղրածութեան վրայ, — երեւում է որ շատ է կարդացել ։

— Բացի կարդալը, նա խիստ բարի, ազնիւ մարդ է։

Հայրապետին այժմ շատ չէր հետաքրքրում անծանօթ երիտասարդը. նա առիթ էր որոնում խօսելու իր քրոջ մասին։ Սառայի պատմութիւնից յետոյ, թէ Վարդանը եւ Լալան սիրում են միմեանց, նա միշտ սպասում էր, թէ Վարդանը վերջապէս կը յայտնէ իր սէրը, որովհետեւ Հայրապետից աւելի մտերիմ մարդ չունէր նա այստեղ մէջ։ Բայց Վարդանը, այժմ կարծես մոռացել է Լալային, եւ լսելով Հայրապետի խօսքերը Պ. Դուկլէեանի մասին, նա սաստիկ մտածմունքների մէջ ընկաւ։ Նա վեր կացաւ, ուզում էր դուրս գալ օդային...

- Ո՞ւր ես գնում, հարցրեց Հայրապետը ։

— Գնում եմ պտտելու Պ. Դուկլէեանին, ասաց նա, — դու էլ բաց թողեցիր նրան, Հայրապետ, շատ անփորձ տղայ է։

Երկուսը միասին դուրս եկան օդային ։

— Անցնենք տխրատանը, ասաց Վարդանը, — քանի օր է չեմ տեսել ձիերին ։

Նրանք սկսեցին դիմել դէպի ախոռատունը։ Բակում Վարդանը պատահեց Լալային, որ նստած պարտէզի միջով հասող վտակի ափին մօտ, լուացւում էր։ Երեւի, նա էլ նոր էր վերադարձել քնից ։

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3556

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՕՐԹՈԼԻԱԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 21 OCTOBRE 1937

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Դ.Պ. ՁՈՒԼՈՒՄ «ԵԱՎԱՇ ԵԱՎԱՇ»

Թէքին Ալփի «Քէմալականութիւնը» ուրիշ յատկանութիւններ ալ կը պարունակէ ոչ-Թուրք փոքրամասնութեանց ձուլման մասին, որ հիմնական խնդիր մըն է Նոր Թուրքիոյ համար:

Ինչպէս կը հաստատէ Թուրք հեղինակը ինք ալ, Ըսմէթ Ինէօնիւ Լօզանի դաշնագիրը ստորագրած ատենէն, գիտէր իր ընելիքը: Գիտէր որ պիտի չգործադրէ փոքրամասնութեանց վերաբերեալ տրամադրութիւնները:

Արդարեւ, դաշնագրին վաւերացումէն անմիջապէս վերջը, Թուրք մամուլն ու մասնաւորականութիւնը, ինչպէս եւ պաշտօնական շրջանակները գործի ձեռնարկեցին, համաձայն կանխորոշ ծրագրի մը:

Անոնք հաւասարչնական, մաքիավէլեան դիրք մը բռնեցին, որպէսզի ոչ-Թուրք փոքրամասնութիւնները վախնան եւ մեղայի գան, մաքէ չանցընեն որ եւ է դաշնագիր յիշեցնել կամ ապաւինիլ Ազգաժողովին պաշտպանութեան:

Առաջին անգամ Հրեաներն էին որ «ինքնաբերաբար» հրաժարեցան դաշնագրով հաստատուած իրաւունքներէն, եւ ապաւինեցան Էնկիւրիի բարեհաճութեան:

— «Մենք Թուրք ենք, աղաղակեցին անոնք բարձրաձայն, եւ ամէն իրաւունք ապահոված ըլլալով, պէտք չունինք օտարին պաշտպանութեան»:

— «Կեցցէ՛ն Հրեաները», արձագանգեց Թուրք մամուլը ցնծալից, եւ իբրեւ օրինակ ներկայացուց միւս փոքրամասնութեանց, Հայերուն եւ Յոյներուն:

Այս վերջինները, որքան ալ դառնօրէն ճաշակած ըլլային Թուրքական խոստումներու «բարիքը», չէին կրնար տարբեր համրայ բռնել: Եւ խառնուեցան կարաւանին, որպէսզի ծուռ չնայի օրուան իշխանութիւնը, որ իրենց խօսելու, քալելու ձեւերն անգամ քննութեան տակ առած էր:

Յոյները քիչ մը ուժ առին, երբ Վէնիզէլոս անձամբ Էնկիւրի այցելեց, 1930ին, բարեկամութեան եւ զինակցութեան դաշնագիր մը կնքելու համար Թուրքիոյ հետ:

Այսպէս կամ այնպէս, Թուրքերը քարը տեղը դրին, եւ այսօր հրապարակաւ կը պարծենան թէ փոքրամասնութիւնները իրենք «անխաւէր հռչակեցին Լօզանի դաշնագրին այդ գլուխը, իրենց համայնական խորհուրդներու ներկայացուցիչներուն կողմէ ստորագրուած յայտարարութիւններով»:

Բայց Էնկիւրի գոհ չէ այս հրաժարումէն: Ան աւելին կը պահանջէ,— Ձուլում: Թէքին Ալփն է որ կը բացատրէ.

— «Պէտք է խոստովանինք սակայն թէ տարբերու ձուլումը, որ նախատեսուած է հիմնական օրէնքով, տակաւին դուրս չէ ելած իր գաղափարական շրջանէն: Յոյները, Հայերը եւ Հրեաները, որոնք Թուրքեր են համաձայն հիմնական օրէնքին եւ Քէմալականութեան գաղափարաբանական սկզբունքներուն, տակաւին այնպէս չեն իրականին մէջ: Այն ցրապահ որմերը՝ արգելակները որ զանոնք կը բաժնէին Քէմալականութենէն առաջ, դեռ բոլորովին տապալած չեն»:

Թուրք հեղինակը նենգ խաղի մը դիմելով, կ'ուզէ այն տպաւորութիւնը ձգել թէ օտարները Թուրքիոյ համար Թերութիւն մը կը նկատեն այս երկդիմի վիճակը: «Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ Քէմալականութիւնը կը հանդուրժէ» այս կացութեան, սկզբունքի եւ իրականութեան այս հակասութեան:

— «Քէմալականութիւնը, որ արեւելեան Օսմանցին արեւմուտքցի Թուրքի մը վերածեց, ուրիշ լեզուով, ուրիշ հոգեբանութեամբ եւ ապրելու, խորհելու, գործելու տարբեր եղանակով մը, անկարո՞ղ էր ձուլելու քանի մը հարիւր հազար քաղաքացիներ, որոնք ուրիշ բան չեն ուզեր եթէ ոչ ապրիլ իրենց սեփական երկրին մէջ, նիւթական եւ բարոյական միեւնոյն պայմաններով ինչպէս իրենց մեծամասնութիւն կազմող հայրենակիցները»:

Մի՛ մեղադրէք, այս կացութեան պատասխանատուն Թուրքերը չեն, ոչ ալ փոքրամասնութիւնները, այլ՝ պարզապէս Լօզանի դաշնագիրը, փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան վերաբերեալ յօդուածներով, «անոր շուքով»: Եւ Քէմալականութիւնը, որ այնքան յանդուգն է ուրիշ պարագաներու մէջ, որ գրչի մէկ հարուածով յեղափոխութիւններ կը կատարէ, կը վարանի՛ այս կէտին մէջ: Չուզե՛ր բռնութեան դիմել.

— «Բայց, փոքրամասնութեանց այս հարցին մէջ, Թուրք պետութիւնը չի կրնար գործադրել ոչ օրէնքը, ոչ իր վարիչներուն հեղինակութիւնը, ոչ ալ որ եւ է ճնշիչ կամ կրթիչ միջոց:

Բռնի հարկադրել Յոյն մը, Հայ մը կամ Հրեայ մը որ Թուրք ըլլայ, պիտի նշանակէր բռնաբարել միջազգային կանոններն ու օրէնքները»:

Ահա թէ ո՛րքան փափկասիրտ է եւ պարկեշտ՝ Քէմալականութիւնը... Բայց, այս դժուարութիւնն ալ պիտի հարթուի, ուշ-կանուխ:

— «Ինչպէս ըսինք, մէկ-երկու սերունդ բաւական են, որպէսզի փոքրամասնութեանց թրքացումը սկզբունքի շրջանէն անցնի կենդանի իրականութեան շրջանը»:

Օրուան իրականութիւնն ալ այդ կ'ապացուցանէ, բազմազան հրահանգներով, որ կը տեղան ոչ-Թուրք համայնքներու գլխուն: Շատոնց է որ անոնք նորէն դարձած են հօտ եւ հովիւ, բայց, իրենց ազգային հաստատութեանց բոլոր բանալիները, եկամուտի բոլոր աղբիւրները, ամբողջ ղեկավարութիւնը եւ անտեսութիւնը յանձնելով Քէմալապետութեան:

Եավաշ-եավաշ. *բայց անսասան դէպի հիմնական նպատակը:*

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԵԾԵՐԸ ՆՈՐԷՆ ԱՆԵԼԻ ՄԱՏՆՈՒԵՑԱՆ

Անգլիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա իրար կը փնտռեն

Երեքշաբթի օր նորէն անելի մատնուեցաւ Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը, աւելի մթագնելով քաղաքական հորիզոնը. Եւ ժողովը յետաձգուեցաւ յաջորդ օրուան (երէկ):

Ահա ճիշդ մէկ տարի է որ ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը ձախողումէ ձախողում կը գլորի: Բազմաթիւ պետութիւններ կը մասնակցին յանձնաժողովին, բայց անոր գլխաւոր անդամները կը շարունակեն իրենց ուզած եղանակով շարժիլ, գործնապէս միջամտելով Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին.

Ինչպէս յայտնի է, Անգլիա եւ Ֆրանսա հաւաքական ծրագիր մը ներկայացուցած են, պահանջելով անմիջապէս ետ կանչել օտար կամաւորները, այլապէս իրենք զիրենք ազատ պիտի զգան անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու:

Երեքշաբթի օրուան ժողովին մէջ, որուն կը նախագահէր Գ. Իտըն, երկու պետութեանց ներկայացուցիչները առաջարկեցին կամաւորները ետ կանչել համեմատական չափով: Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ ներկայացուցիչները պահանջեցին նախ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը, յետոյ հաւասար թիւով կամաւորներ ետ կանչել երկու ճակատներէն: Խ. Միութեան ներկայացուցիչը պահանջեց նախ ետ կանչել բոլոր օտար կամաւորները, յետոյ քննել պատերազմիկներու խնդիրը:

Անգլօ-Ֆրանսական առաջարկին առջեւ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ ներկայացուցիչները յայտարարեցին թէ իրենք ալ պիտի վերստանան իրենց գործելու ազատութիւնը: Կատարեալ անել:

Անգլիոյ արտաքին նախարարը անձամբ նախագահելով նիստին, կը յուսար աւելի մեծ ազդեցութիւն գործել. բայց իր հմայքն ալ չօգնեց համաձայնութիւն գոյացնելու: Երբ ժողովը յետաձգուեցաւ, Գ. Իտըն նոյնքան յուսախաբ եղած էր, որքան բուն նախագահը, լորտ Փլիմութ:

Ժողովի ընթացքին, Գ. Իտըն բացատրեց թէ ճամբան վտանգաւոր է եւ կը հարկադրէ «կամաց քալել»: Բայց ոչ ոք տրամադիր կ'երեւար տեղի տալու:

Առաջին խօսքը առաւ Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը, Գ. Մայսքի, մէկ անգամէն մերժելով անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, ինչ որ մեծ յուսախաբութիւն պատճառեց մասնաւորապէս Ֆրանսայի: Խորհրդային դեսպանին կարծիքով, անօգուտ է կամաւորներու մասնակի յետս կոչումը: Եւ յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը բոլորովին հակառակ է պատերազմիկի նուազագոյն հանգամանք տալու Զօր. Ֆրանքոյի, ցորչափ ամբողջովին ետ կանչուած չեն բոլոր օտար կամաւորները:

Կոմս Կրանտի, իտալական դեսպանը, մանրամասնօրէն վերլուծեց Ֆրանսական ծրագիրը, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ Մուսոլինի այս անգամ աւելի տրամադիր է կամաւորները ետ կանչելու, քան անցեալ յուլիսին. Այս առթիւ, դեսպանը դիտել տուաւ թէ Ֆրանսական ծրագիրը վերաքննուած եւ սրբագրուած տպագրութիւնն է անցեալ յուլիսի անգլիական ծրագրին: Եւ առաջարկեց նախ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը:

Գերմանական դեսպանը, Ֆօն Ռիպպէնթրոփ օդանաւով Պերլին գացած ըլլալով, գործակատարը խօսեցաւ եւ պարզապէս յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը համաձայն է Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ: Պելժիոյ, Շուէտի եւ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչները հաւանութիւն յայտնեցին Ֆրանսական ծրագրին:

Ժողովին յետաձգումէն վերջը, Գ. Իտըն տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ, եւ ապա խորհրդակցութեան հրաւիրեց արտաքին նախարարութեան մասնագէտները: Ֆրանսայի արտաքին նախարարն ալ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Փարիզի անգլիական դեսպանին հետ:

Երէկ մինչեւ ուշ ատեն անհամբերութեամբ կը սպասուէր ժողովի ելքին:

30 հոգի եւս գնդակահարուեցան

>>>> • <<<<

Մոսկուայէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 19 թուականով.—

Սիպերիոյ մէջ գնդակահարուեցան 24 ամբաստանեալներ, իբրեւ «Ճափոն-Թրոցքիական լրտեսներ եւ խափանարարներ»: Չորս հոգի գնդակահարուեցան Լէնինկրատի մէջ, իբրեւ հողագործական խորտակիչներ, իսկ երկու հոգի ալ՝ Արխանկէլի մէջ:

Իտալիա ինչո՞վ պիտի շահի Ափրիկէի Իսլամները

Լոնտոնի «Նիւզ Քրոնիքլ» թերթը հանգամանալից յայտնութիւններ կը հրատարակէ Իտալիոյ գաղտնի ծրագիրներու մասին: Ցողուածագիրը հիմնուելով «բացառապէս լաւատեղեակ» աղբիւրներու վրայ, կ'ըսէ թէ Իտալիոյ մամուլի եւ քարոզութեանց նախարարը 300 թարգմանիչներ կը գործածէ, գրութիւններ խմբագրելու համար Ափրիկէի 28 գաւառաբարբառներով: Կառավարութեան ուշադրութիւնը մասնաւորապէս կեդրոնացած է Ափրիկէի Իսլամներուն վրայ: Այս նպատակով, իսլամական մեծ համալսարան մը պիտի հաստատուի Հարրարի մէջ (Եթովպիա). Այս հաստատութեան ձայնասփիւռը պիտի կապուի Պարիի կայանին հետ: Իտալական գործակալներ քարոզութիւն կը կատարեն նաեւ Սուտանի եւ անգլիական ուրիշ գաղթավայրերու բնիկներուն մէջ, աւետելով թէ իտալական կայսրութեան սեւ բանակը պիտի փրկէ զիրենք: Աշխատանքներ կը կատարուին նաեւ Ֆրանսական գաղթավայրերու մէջ: Պատերազմի մը պարագային, Եթովպիոյ բանակին առաջին գործը պիտի ըլլայ գրաւել Ճիպութին, միացնելու համար Էրիթրէան եւ Սոմալին: Այս քարոզչական աշխատանքին հետ զուգընթաց կ'երթայ զինուորական կազմակերպութիւնը: Իտալական իշխանութիւնները ծրագիր մը մշակած են, որուն համաձայն 3.500.000 հոգինոց բանակ մը պիտի կազմուի հինգ տարիէն, 300.000ը գործօն ծառայութեան սահմանուած: Այս բանակին պահեստիները մարզանք պիտի կատարեն շաբաթը մէկ անգամ:

**** Իտալական կառավարութիւնը գաղթային երեք վարչութիւններ հաստատեց Եթովպիոյ համար: Այս առթիւ որոշուած է քաղաքապահ բանակ մը կազմել կամաւորներէ, Եթովպիոյ ապահովութեան համար: Պիտի զինուորագրուին գաղթավայրին բոլոր Իտալացիները: Մէկ քաղաքապահ լեգէոն պիտի հաստատուի նոր կայսրութեան իւրաքանչիւր նահանգին մէջ: Այժմ 80 000 աշխատաւորներ կը գտնուին Եթովպիոյ մէջ:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍՈՒՆԿ ԵՒ «ՄԱՆԹԱՐ»

Ահա քանի տարի է որ պատմութիւններ կը կարդանք թունաւոր սունկերու մասին:

— Ամբողջ ընտանիք մը հիւանդ անկողին ինկաւ, թունաւոր սունկ կերած ըլլալով:

— Նպարավաճառ մը ձերբակալուեցաւ, թունաւոր սունկ ծախած ըլլալով:

Անցեալ տարի էր, Հայ մը մեռաւ Վալանսի մէջ, նոյն պատճառով:

Տակաւին առջի օր Վիէնէն մեր թղթակիցը կը հաղորդէր վեց տարեկան Հայ մանուկի մը մահը:

Հայրը դաշտէն սունկ ժողվելով կը բերէ տուն, կ'եփեն, կ'ուտեն եւ կը թունաւորուին: Տղան կը մեռնի, միւսներն ալ անկողին կ'իյնան:

Սունկէն բաժին հանուած կ'ըլլայ ուրիշ ընտանիքի մը, որ նոյնպէս կը թունաւորուի:

Երէկ թերթերը կը հաղորդէին թունաւորման ուրիշ դէպք մը, Պիարիցի մէջ:

Եւ այսպէս ամէն օր:

Ու կը հարցնեմ ինքնիրենս.—

Տեղացիները շատոնց վարժուած են սունկին, ինչպէս խղունջին, գորտին, կրիային եւ ուրիշ զարմանազան ուտելիքներու:

Իսկ մերինները: Ե՞րբ սորվեցան սունկ ուտել: Եւ ի՞նչպէս այդքան ահայ մանուկի մը մահը:

Մեր աշխարհին մէջ, ուրիշ իմաստ ունէր սունկը: Եւ ի՛նչ *մանթար*ներ կը տեղային մեր գլխուն, ներսէն թէ դուրսէն:

Տասնըինգ տարուան մէջ, փոխաբերականը դարձաւ իրական:

Մարդիկ առաջ կ'աշխատէին *մանթար*ներ քշել: Հիմա ծախու կ'առնեն սունկը կամ անձամբ կը ժողվեն, կ'եփեն եւ իրարու կը հրամցնեն, իբրեւ պատուական ճաշ: Իբրեւ մեծարա՞նք:

Ա՛յ ազբրտիք, ալ ուտելիք չմնա՞ց:

Եթէ նոր բաներ սորվիլ կ'ուզէք, առանց ուտե՞լը մնաց:

Ինչե՞ր կան սորվելիք, մինչեւ սունկ ուտելը:

Մէկ «hանեցէք», «շնորհակալ եմ»ը դժուար կ'արտասանէք, որ եւ է ծառայութեան առթին: Իսկ պատառաքաղ, դանակ իրար կը խառնէք, առանց խղճի եւ դեռ չեմ գիտեր ի՛նչ բաներ կամ *ճանապարհ*ներ ճաշակելու համար:

Վնասակար, նոյնիսկ մահացու ուտելիքներն ալ խոտան չեն ըլլար:

Կա՞յ մեզի ծանօթ ուտելիք մը որ չգտնուի այս երկրին մէջ:

Աշխա՞րհ կը փլի, եթէ սունկն ալ պակաս ըլլայ մեր սեղանէն:

Հրաժարինք սունկէն, թերեւս աստիճանաբար կը վարժուինք զգուշանալ նաեւ *մանթար*ներէն, որոնք այնքան բազմութիւն են այս աշխարհին մէջ,

— քաղաքակի՛րթ Եւրոպա...

Մասնագէտ մը չեմ, բայց կը կարծեմ թէ սունկը անգգալաբար *մանթա*րի հոգեբանութիւն մը կը ստեղծէ, ամէնէն եզմարտախօս մարդուն մէջ ալ: Թունաւորման ալ՝ ուրիշ փորձանք:

ՎԱՀԷ

1,380,000,000 ֆրանք յաւելում պետական պաշտօնեաներու համար

Նախարարական խորհուրդը որոշեց 1.380.000.000 Ֆրանքի վարկ մը խնդրել խորհրդարանէն, բարձրացում տալու համար պետական պաշտօնեաներուն: Այս գումարէն աւելի քան մէկ միլիոն պիտի յատկացուի գործօն եւ հանգստեան կոչուած պաշտօնեաներու, իբրեւ տարեկան միօրինակ եւ մասնաւոր փոխարինութիւն ապրուստի սղութեան համար (800 Ֆրանք): Միեւնոյն ատեն հարիւրին 10 պիտի աւելցուի բնակութեան համար սահմանուած վարձը: Պատերազմի մեծ վիրաւորներուն համար ալ յաւելում պիտի ըլլայ 300 — 350 միլիոն Փր.: Յաւելումները պիտի ըլլան նոյեմբեր 15էն սկսեալ:

Պետական պաշտօնեաներու դաշնակցութիւնը այս որոշումը լսել վերջ, անմիջապէս նիստ գումարելով, բանաձեւ մը քուէարկեց, որ անընդունելի կը հռչակէ այս յաւելումները: Իրենց հաշիւներուն համաձայն, յաւելումը հազիւ ամսական 100 Ֆրանք պիտի ըլլայ մեծ քաղաքներու պաշտօնեաներուն համար, 66 Ֆրանք՝ ուրիշներու համար, իսկ 50 Ֆրանք՝ հանգստեան կոչուած պաշտօնեաներու համար:

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ԽՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

>>>> • <<<<

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ անգլիական ջոկատ մը ուժանակներով օդը հանեց երեք տուներ՝ Տամարիայի մէջ, ուր ըմբոստները պահականոցը կոխելով, գրաւեր էին ոստիկաններուն զէնքերը:

Լիտտայի մէջ բնակիչները հրաման առացան իրենց տուներուն մէջ մնալ ամէն օր 22 ժամ: Միայն երկու ժամ շնորհուած է, առանձին պէտքերու համար: Այս պաշարումը պիտի տեւէ մինչեւ որ վճարուի համայնքին վրայ դրուած հաւաքական տուգանքը, 5000 անգլ. ոսկի:

Երուսաղէմի մէջ ալ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են, ապահովութեան համար: Երկաթեայ մեծ դուռներ ապսպրուած են, ամրապէս փակելու համար Երուսաղէմի միջնաբերդին հինգ դուռները:

**** Վերջին լուրերու համաձայն, յարձակումները կը շարունակուին միշտ: Կառախումբ մը, որ Հայֆա կ'երթար, հազիւ ազատեցաւ ահռելի աղէտէ մը: Ական մը դրուած էր գիծին վրայ:*

Գերմանիոյ զայրոյթը Չեխերուն դէմ

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ կրակ տեղալ Չեխերուն վրայ, իբրեւ հետեւանք գերման քաղաքացիներու ձերբակալման: Բոլորն ալ կը գրեն թէ Գերմանիոյ համբերութիւնը սպառած է, թէ կայծ մը բաւական է վառելու ըմբոստութեան կրակը: Այս առթիւ կը մեղադրեն արեւմտեան պետութիւնները որ չեխական հանրապետութիւն մը ստեղծեցին եւ իրենց հովանաւորութեան տակ է այդ պետութիւնը ի գործ կը դնէ իր «բարբարոս» իշխանութիւնները: Կիսապաշտօնական օրկան մը դիտել կուտայ թէ Չեխոսլովաքիոյ հակագերման գործունէութիւնը կը քաջալերուի Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան կողմէ: Հիթլէրական կուսակցութեան օրկանը կը գրէ թէ «70 միլիոննոց ժողովուրդ մը չի կրնար հանդուրժել որ 6ուկէս միլիոննոց ժողովուրդ մը ապրելու իրաւունքէն զրկէ գերման քաղաքացիները»:

Չեխոսլովաքիոյ գերմանական կուսակցութեան նախագահը բաց նամակ մը ուղղեց հանրապետութեան նախագահին, ապօրինութիւններ վերագրելով չեխական իշխանութեանց: Այս վերջինները դիտել կուտան թէ կարելի էր ունկնդրութիւն խնդրել նախագահէն, ինչպէս ուրիշ ո եւ է քաղաքացի:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՐԻԶԻՆ

Փարի՛զ, Փարի՛զ…

Քաղաք մը, որուն անունը առնուազն չորս դարէ ի վեր ամբողջ ակրունքներ արտասաներ են ակնածանքով եւ անգամ մը զայն տեսնելու տենչով: Երկու հազար տարուան քաղաք մը, որուն ամէն մէկ անկիւնը քարացած, արձանացած պատմութիւն է. Գրագէտներ ու փիլիսոփաներ, արուեստագէտներ ու գիտնականներ ապրեր են հոն յեղաշրջելով անցեալը, ստեղծելով մտքի եւ բազուկի հրաշակերտներ: Ապրեր են թագաւորներ՝ նշանաւոր իրենց պատերազմներով եւ ինքնավստահ փառասիրութեամբ կամ գլուխ ու ձեռք կեանքով: Ուրիշներ բարի եւ առաքինի, ինչպէս Լուդովիկոս ԺԶ. որ 1793ին՝ յեղափոխութեան վերի վայրումներուն մէջ, քաւեց իր նախորդներուն մեղքերը: Այստեղ է իշխեր Նափոլէոն-Պոնափարթը եւ հոսկէ է որ վեհաժողովներու եւ դաշնագիրներու շարան մը անցեր է պատմութեան:

Փարի՛զ, Փարի՛զ…

Երազ քաղաք մը կեանքի հաճոյքներու ծարաւի երիտասարդներու եւ ծերերու, որոնք ոսկէթաններ ու երկրամասեր կ'անցնին, գալու եւ հոն վատնելու տարիներու իրենց վատառկղզիչերային թեթեւ խրախճանքի մէջ:

Փարի՛զ, Փարի՛զ.

Աղբիւրը նաեւ ուսման եւ յառաջդիմութեան, արուեստի եւ քաղաքակրթութեան:

Ես ալ ճամբորդ մը շատերու պէս, կը դիմեմ դէպի «Լոյս Քաղաքը» միջազգային ցուցահանդէսին առիթով:

Բայց Փարիզը ինծի համար երկու տեսակ դէմք ունի՝ Ֆրանսական եւ Հայկական: Ու քանի շոգեկառքը իր միօրինակ վազքով կը մօտեցնէ զիս անոր, այնքան աւելի կ'ուրախանամ որ պիտի տեսնեմ Հայկական Փարիզն ալ: Ան որ հեռու ապրած է հայկական հոծ հաւաքականութենէ եւ սակայն սիրտը իղձ է անոր հետ, չունի աւելի մեծ հաճոյք, քան զգալ ինքզինքը դանդուածին մէջ:

Կարճ է ժամանակս, աւելի կարճ քան որ եւ է ճամբորդի, քանի որ ես երկու Փարիզներ կ'ուզեմ տեսնել:

Փարիզը իր շրջակայքով կը հաշուէ աւելի քան 18000 հայութիւն, որ հաստատուեցաւ մանաւորապէս 1922 — 1923ին, երբ Քէմալականները յաղթելով Յոյներուն եւ վերստանալով Պոլիսն ու Թրակիան, արտաղաղթի մատնեցին Մեծ Եղեռնէն վերապրող Հայերը: Փարիզի գաղութը կարելի է համարել մեծ համախմբում մը, որուն կը մասնակցին կովկասեան Հայաստանէն մինչեւ Կիլիկիա, Վասպուրականէն մինչեւ Թրակիա տարածուած հայկական համայնքները: Գաղթականութեան առաջին տարիներու յարաճուն տեղափոխութիւնները կանգ առած են եւ մեր հայրենակիցները կարծես թէ «տեղացի» դարձած են, թէեւ պետական-օրինական տեսակէտով մեծամասնութեան դիրքը դեռ անորոշ է: Ազգային կեանքը հետզհետէ որոշ ձեւաւորում ստացած է եւ ազգային նշանակութիւն ունեցող հաստատութիւններ չեն պակսիր:

×

Առաջին այցելութիւնս կուտամ «Յառաջ»ին: Հազիւ երեք ժամ է որ հասած եմ եւ արագընթաց գետնուղիով կը ճեղքեմ Փարիզը: Ձախ փողոցներէն շատ հեռու, ինքնաշարժներու աղմուկէն եւ հոսէն պահպանուած նեղ փողոց մըն է Ռիւ Տամէմը: Խմբագրատան տակը փեղկերը գոցուած խանութ մը կը նմանի: Կը կարդամ որ մուտքը քովէն է: Տպարական մեքենան կը գործէ: Աշխատողները երեք թէ չորս հոգի են: Կը հարցնեմ թէ ուր է խմբագրին սենեակը: — Սա սանդուխէն վեր: Վերը՝ այն դուռնէն ուրկէ հայերէն խօսակցութեան ձայն կուգայ: Կը մտնեմ ներսով ծանօթ՝ կը ծանօթանանք սենեակ մըն է, որուն երկու հակառակ անկիւնները մէկ մէկ գրասեղան խմբագիրներուն համար. Երեք ուրիշ Հայեր կը խօսակցին: Կը բարեւեմ «կեցցէ հայ ցեղը» ու կը մօտենամ Շաւարշ Նարդունիին, որուն մեծ գլուխը զիս չի խաբեր: Միւս սեղանէն «մեծ» Շաւարշը կուգայ եւ գրութիւններով ծանօթ՝ կը ծանօթանանք անձնապէս: Միւս ներկաներէն մէկը Ամերիկայէն եկած հայրենակից մըն է: Չէ հաներ «Յառաջ»ի խմբագրատան եւ կը բաղդատէ «Հայրենիք»ի խմբագրատան հետ: Շաւարշ Միսաքեան կ'ըսէ թէ «Հայրենիք»ին հետ բաղդատելով՝ մենք դեռ շատ նոր ենք, դեռ գաղթական ենք, իսկ «Հայրենիք» քառորդ տարիկան: Ես յոյս ունիմ որ «Յառաջ» շուտով պիտի ունենայ իր աւելի գեղեցիկ խմբագրատունը, որուն արժանի է անկասկած:

Գիտնալին զիս շուտով կը հասցնէ Հրանդ-Սամուէլին: Կարդացած եմ իր յօդուածները եւ խմբագրականները, պէտք է տեսնեմ «Եւրոպայի ամէնէն ճոխ հայ գրավաճառատունը»:

Ռիւ Մէօսիէօ լը Փրէնսը նեղ ու զառ ի վեր փողոց մըն է: Կարծես տուները վրադ պիտի փլին: Քանի մը ֆրանսական գրավաճառներ ալ կան հոն: Կը խորհիմ որ գրավաճառները միշտ զառ ի վեր տեղերը կը մտնեն: Պոլիս ալ այդպէս էր: Երբ Զաքմաքճըլարը ուրանց ոտքդ կոտրելու ելլէիր, պէտք էր որ փառք տայիր Աստուծոյ:

Կը մտնեմ խանութէն ներս: Ձախ սեղանին վրայ դիզուած գրքերուն ետին կը նստէր են երկու հոգի: Ճակատի սեղանին ետին կեցած է ակնոցաւոր միջահասակ մարդ մը՝ Հրանդ Սամուէլը, իսկ մէջտեղը նստած են երեք տիկիններ եւ երկու այրեր. (կատարեալ հայկական ժողով մը, խնդիր նախագահ մը եւ քարտուղար մը ընտրենք…): Խօսակցութենէն յայտնի կ'ըլլայ որ հայրենակիցները Պաղտատէն կուգան եւ տիկինը, որուն հետ կը խօսիմ՝ իմ գիւղացական մէկ ընկերոջս քոյրն է… Հեռու չենք եղեր ընկերոջս հետ իրարմէ՝ մէկը Պաղտատ, միւսը Պերլին:

Մինչ մենք այսպէս կը խօսակցինք, հայ երիտասարդներ, աշխատաւորներ, կուգան ներս հապճեպով, «Յառաջ» մը կը գնեն ու կ'երթան: «Յառաջ»ը Փարիզի մեծ լաբիւրինթոսին մէջ կորսուող Հայերը իրար կը կապէ, իրարու հաղորդակից կ'ընէ: Հայ գիրը յոյս եւ լոյս կուտայ անպաշտպան ու վտարանդի հայորդիներուն: Որքան աւելի տարածուին հայ գիրն ու գիրքը տարագիր հայութեան մէջ, այնքան աւելի մեծ չափերով երեւան գաղափարապահպանման գործին մէջ: Դրատան ներսը թէ դուրսը սակայն փոշիներու տակ ծածկուած կարգ-կարգ դէզերով գրքեր կան… Արդէն քիչ հրատարակութիւններ կ'ըլլան, իսկ անոնք ալ չեն ծախուիր… Այսպէ՞ս է որ պիտի ապացուցանենք թէ մշակոյթով բարձր ժողովուրդ մըն ենք:

×

Փարիզ գալ ու չերթալ հերոս Անդրանիկի գերեզմանը, այն Անդրանիկին, զոր տեսայ ես մանկութեանս, իր ձին հեծած, հայ կամաւորական դունդով, պուլկարական բանակին հետ Թոստրքո մտած ատեն, այն Անդրանիկին, որուն զինուորները «Մահ կամ ազատութիւն» վերտառութեամբ դրօշ բարձրացուցած էին թշնամիին առջեւ եւ յաղթած: Չերթալ, չյարգել քով Անդրանիկի գերեզմանը, ապերախտութիւն մը պիտի ըլլար հանդէպ հայ զինուորին: Դեռ ականջիս կը հնչէ երգը Անդրանիկի կամաւորներուն, որոնք լիաթոք կը հնչեցնէին հայկական թաղէն անցած ատեն —

Հայ եղբայրներ, դէ՛հ գունդ ի գունդ,
Արեան դաշտը մենք նետուինք ..
…Մեր արիւնով, մեր արիւնով
Ճամբայ բացինք, հա՛յ եղբարք…

Եւ հիմա, գերման ընկերներուս հետ միասին կ'երթանք Փէռ Լաշէզի գերեզմանոցը տուրք մը ծաղիկ հայ հերոսին եւ զօրավարին գերեզմանին վրայ դնելու:

Գերեզմանոցի դռնապանին կը հարցնեմ:

— Ժէնէրալ Անդրանի՛կ, Անդրանի՛կ, ա՞, քանի մը օր առաջ տարեդարձ մը կար:

Այո:

Կը նայի իր տետրակին մէջ եւ չի գտներ, բայց յիշողութեամբ 93րդ թէ 94րդ թաղը պէտք է ըլլայ, կ'ըսէ: Մենք կ'ուղղուինք դէպի հոն: Ուրիշ պաշտօնեայ մը կ'առաջնորդէ մեզ կէս ճամբէն եւ ցոյց կուտայ երեք պարզունակ գերեզմաններ:

— Ճիշդ չէ, կ'ըսեմ, պէտք է փայտէ խաչ մը ըլլայ հայերէն գրերով:

Վայրկեան մը շուարած կը մնամ մեռելներու այս պարտէզին մէջ: Կը քալեմ թաղէն ներս եւ աջ կողմս… Եբրայերէն գրուած դամբաններ: Պաշտօնեան ալ հետս կը փնտռէ: Բայց ահա կը տեսնեմ Մեսրոպեան տառերը: Մեծ պսակ մը ծածկեր է խաչը: Կան նաեւ երկու ուրիշ պսակներ, իսկ գերմանացի ընկերներս դրին հոն, պսակին քով, թաղարներ, երբ հողը քիչ մը քրքրեցին:

Ով քաջարի հայ զինուոր, դուն որ մեր նորագոյն պատմութեան հերոսներէն ամէնէն կարկառունը հանդիսացար, դուն որ հայկական սաղմունակ ոգին ցոյց տուիր Պալքաններէն Կովկաս եւ մինչեւ Սասուն, այսօր հոս, օտար հողի մէջ կը հանգչիս անշուք գերեզմանի մը տակ: «Գործս կէս մնաց» — ըսեր են վերջին անգամ, եւ այդ խօսքը ահա դարձած է արդէն պատգամ մը ազատատենչ եւ հայրենաբաղձ նոր սերունդին համար: Հանգիստ ոսկորներուդ:

Ֆրանսաբնակ հայ եղբայրներ, ըլման տասը տարի է անցեր եւ ձեր 70000նոց գաղութը չէ կրցեր հաւաքել 40000 ֆրանք, յուշարձանի մը համար, նուիրուած հայ հերոսին ու զօրավարին: Անհետ մոռցուելու դատապարտուած են այն ժողովուրդները, որոնք չեն գիտեր յարգել իրենց մեծ զաւակները, անդուզական զաւակները: Իսկ հայ ժողովուրդը, որ չուզեր յաւիտեան գաղթական մնալ, այլ ընդհակառակն միջնաբար մը կը նկատէ այսօրուան ցիր ու ցան վիճակը, պէտք ունի յաւատենու փառքերու, որոնք յանձին իր քաջ զաւակներուն ամէն օր նոր ուժ, նոր եռանդ կը սփռեն ու կը ներշնչեն թուլացող սերունդներուն: Ահա Անդրանիկը, մէկը այդ յաւատենու փառքերէն, որ իր գերեզմանէն իսկ իր մեծ կատարած գործը կը յիշեցնէ — «Գործս կէս մնաց»:

«Յուշարձանի յանձնախումբը» ամէն քաջալերանքի արժանի է: Կը մաղթեմ որ եկող տարի արդէն կանգնած ըլլայ յուշարձանը որ պատիւ պիտի բերէ ոչ միայն Ֆրանսայի հայ գաղութին, այլեւ ամբողջ հայ ժողովուրդին:

ՏԻՐԱՆ ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԵՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ԽԱՌՆԱՐԱՆԻՆ ՆԵՐՔԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Նոր մուֆթիին առաջին գործը եղաւ, եւ անմիջապէս, իր դիրքը կրօնականէն տարածել նաեւ քաղաքական ասպարէզին վրայ: Հին աւանդութեան մը համաձայն, որուն օրինական հիմը սակայն վիճելի է, Մուֆթին միեւնոյն ժամանակ նախագահը կ'ըլլար Մահմետական Բարձրագոյն Խորհուրդին: Հաճի Էմին սկսաւ, առանց ժամանակ կորսնցնելու, իր դուտ կրօնական պաշտօնը քաղաքական օգտի մը վերածել: Իր նպատակին հետապնդումին մէջ ոչ միայն կընար կրթնիլ նոյն Խորհուրդին բարոյական մեծ հեղինակութեան եւ անոր պաշտօնէութեան վարժ ու փորձուած հնարքներուն, այլ նաեւ սկսաւ բացարձակօրէն գործածել իր մուֆթիական իրաւունքը, իր ուզածին պէս անուանելով Մահմետական կրօնքին դատաւորները եւ Շէրիաթի միւս պաշտօնակալները եւ հրաժարեցնելով: Իբրեւ Խորհուրդին նախագահ իրեն տրամադրուած էին ահագին գումարներ, որոնց վրայ բրիտանական կառավարութիւնը որ եւ է հսկողութիւն չունէր: Ինք կը տրամադրէր նաեւ կրօնական հիմնադրամները, որոնք վերջերս տարեկան 67000 սթերլինի հասած էին, եւ ամէն տարի որբերու անունով հաւաքուած գումարը, 50 հազար սթերլին: Ապացոյցներ անպակաս էին, թէ Մուֆթին այս գումարները կը գործածէր իբրեւ կաշի հիմնադրամ:

Զարմանալի վարպետութեամբ եւ փորձ տակտիկութեամբ Մուֆթին գիտէր իր դիրքը ամուր պահել միշտ: Իսկ հրէական յաւակնութիւններուն գոհացում տրուէր Անգլիոյ կողմէ — կը մտածէր մուֆթին — իր երկարաշունչ ծրագիրները յօդս պիտի ցնդէին, ուստի հետզհետէ բուռն թափ մը տուաւ իր ծայրայեղ քաղաքականութեան: Այլեւս գաղտնիք չէր բնաւ թէ Պաղեստինի շուրջ հիւսուած քարոզութեան առասպելին բոլոր թելերը վերջ ի վերջոյ կը յանգէին Հաճի Էմինի ձեռքին մէջ: 1931ին միջազգային մահմետական համաժողովին գումարումը Երուսաղէմ ալ աւելի զօրացուց իր ազդեցութիւնը: Երբ վերջապէս 1934ին քաշուեցաւ Երուսաղէմի չափաւորական քաղաքագէտ Բաղըզ պէյ Նաշաշիպի եւ անոր յաջորդեց իր բարեկամ Տօքթ. Խալիտի, արդէն Հաճի Էմին իր ձեռքին մէջ կեդրոնացուցած էր Արաբական Պաղեստինի կրօնական ու աշխարհական իշխանութեան ղեկը: Նախորդ տարի մեծ գործադուլի միջոցին Արաբական Բարձր Կոմիտէի մը ընտրութիւնը, որուն նախագահը եղաւ ինք, քաղաքական մեքենային կամքը իրեն յանձնեց, եւ կը յուսար ասով հասնիլ իր յանգուղն նպատակներուն:

×

Արմատական պարագլուխներուն համար դժուար չէր հրահրել Արաբ բնակչութեան անհերքելի ազգայնականութիւնը: Այսպիսի քարոզութիւններով կազմուեցաւ անհաշտ եւ անբեկչական պայքար մը, ոչ միայն ուղղուած՝ Հրեաներուն եւ բրիտանական վարչութեան դէմ, այլ նաեւ արաբական չափաւոր շրջանակներուն դէմ: Հաշտութեան եւ համերաշխութեան կողմնակիցները իրենց կարգին համախմբուեցան, առանց նոյնիսկ սարսափելու թէ կը սպաննուին կամ նեղը կը դրուին: Ժամանակէ մը ի վեր ո եւ է տարակոյս չկայ, թէ Մուֆթիին եւ իր արբանեակներուն գործունէութիւնը ոչ միայն կը վտանգէր հրէական վերաշինութեան գործը, այլեւ ամբողջ բրիտանական ազդեցութիւնն ու դիրքը Մօտաւոր Արեւելքի մէջ: Արդէն պայքարը կասկածելի արձագանգներ կը գտնէր արաբական անկախ Պետութիւններուն մէջ: Կասկածներ կային որ քայքայումի այս գործը երրորդներու կողմէ կը քաջալերուէր: Սուրիոյ եւ Իրաքի մէջ Մուֆթիին քարոզիչները խորութիւն չէին գտներ իրենց միջոցներուն մէջ: Այսպէս անոնք տարածայնեցին, թէ հրէական ծրագրուած Պետութիւնը նպատակ ունի տասնեօթը միլիոն Հրեաներով յարձակում մը կազմակերպել պատեհ առիթով Պաղեստինի, Սուրիոյ եւ Իրաքի հինգէն վեց միլիոն Արաբներուն վրայ: Դիւրին է ըմբռնել, թէ այս տեսակ՝ տարաձայնութիւնները ինչ ազդեցութիւն կրնան գործել մանաւանդ արաբական անգիր ու անուսումն տարրերուն վրայ: Մուֆթիին զինուորագրական խանդավառութիւնը Պաղեստինի սահմաններէն դուրս կը յայտնէր: Սեպտեմբեր 8ին Սուրիոյ Պլուտան կեդրոնին մէջ գումարուած համարաբական համաժողովը բարձրաձայնօրէն կը փայլէ այս իրողութեան: Հոն յայտնի եղեր է որ Մուֆթիին արբանեակներուն նպատակն է Պաղեստինի, Անդրյորդանանի, Սուրիոյ եւ Իրաքի միացումով հիմնել արաբական մեծ կայսրութիւն մը: Եւ այս Մեծ Պետութեան գահակալին ալ նոյնն ալ յայտնի է — Հաճի Էմին էֆէնտի էլ Հիւսէյնի, Երուսաղէմի Մուֆթին…:

Բայց, բառ առածին, աղէկ բանը ժամանակի կը կարօտի. Ահաբեկչութեան դէմ բրիտանական յանկարծական հարուածը չմեռցուց — գոնէ առայժմ — Մուֆթիին ծրագիրները: Ծայրայեղ ազգայնականներուն ազդեցութիւնը ծանր ցնցում մը կրեց եւ յոյս կայ, որ չափաւորական տարրերը, իրենց վրայ ծանրացող ահաբեկութենէն ձերբազատուած, պիտի կրնան դարձեալ բարձրացնել իրենց ձայնը: Բայց Մուֆթին այն մարդը չէ որ պարտութիւն ընդունի առանց կռուի: Իրաքի մէջ սպառնական ձայներ կը բարձրանան:

Տակաւին կանխահաս է գուշակել թէ Պաղեստինեան խնդիրը սովորական ցանկութեան համեմատ իր լուծումը պիտի գտնէ:

ԽՄԲ.— Ինչպէս յայտնի է, Մուֆթին փախաւ Երուսաղէմի պատմական մզկիթէն եւ այժմ դուրսէն կը վարէ շարժումը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԳՐԵՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐԸ

Տպագրութեան յանձնուած են Յով. Շիրազի «Արեւի երկիրը», «Լէնին դիւցազնը», Ա. Լուսենցի «Երկրորդ ծնունդը», Սիրասի «Երջանիկ երիտասարդութիւնը», Ն. Զարեանի «Ստալին»ը:

Ստալին երգելու մարմաջը հետզհետէ կը սաստկանայ Երեւանի մէջ

Ն. Զարեանէն վերջ, Ստալին երգած ու փառաբանած են նաեւ Ա. Վշտունի, Յովհ. Շիրազ, Աշուղներ Վերդի, Աշխուժ, Հրէկզ. Բայց այս բանաստեղծներուն եւ աշուղներու երգերը, Ստալինի մասին, պիտի ամփոփուին Ստալինեանքի մը մէջ, որ պիտի կրէ «Ստալինը հայ Ֆոլքլորի ու բանաստեղծութիւններու մէջ» խորագիրը:

Տպագրութեան յանձնուած է նաեւ Վլատիրի «Լուսաբացին» խորագիրը, որ ժողովածու մըն է բանաստեղծութիւններու: Նոյեմբերին լոյս կը տեսնէ նորագոյն աշուղներու երգերուն մէկ ժողովածուն: Տպագրութեան յանձնուած է դարձեալ Ֆրիկի բանաստեղծութիւններուն ժողովածուն, (կը պարունակէ նոր բանաստեղծութիւններ, որոնք վերջերս գտնուեցան Վաղարշապատի մատենադարանին մէջ):

Պատրաստութեան մէջ է Հայոց պատմութեան նուիրուած ուսումնասիրութիւններու ժողովածու մը (ԺԸ. դարէն մինչեւ մեր օրերը). Այդ ժողովածուին մէջ ցոյց պիտի տրուի մանաւորապէս հայ ժողովուրդի ազատագրութեան համար պոլշեւիկներու, Լէնինի եւ Ստալինի կատարած դերը(1):

Տպագրութեան յանձնուած է նաեւ քաղաքացիական կռիւներու մէջ ինկած կամ մեռած հայ կոմունիստ գործիչներուն նուիրուած հատորը, ուր կ'երեւին Կամարի, Կոծինեան եւ ուրիշներ:

ԳՐԱՒԱՏՈՒՆ

Լոմպարտ կը կոչուէին վարկային այն հաստատութիւնները, որոնք վարկ կուտան գրաւի դրուած շարժական գոյքի փոխարէն:

Այս հաստատութիւնները ծանօթ են ԺԵ. դարէն սկսեալ: Լոմպարտ անունը կուգայ Լոմպարտացիներէն որոնք բնակութիւն հաստատեցին Ֆրանսայի մէջ ԺԳ. դարուն եւ զբաղեցան վաշխառական գործով, վարկի տոկոսներով: ԺԹ. դարուն Լոմպարտներ կամ գրաւատունները տարածուե-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Շուրջը ամէն բան հանդարտ, խաղաղութիւն կը ներշնչէր մթնոլորտը: Ջուրին ձայնը խորունկէն կուգար, ու խաղաղած բան մը ունէր:

Իրենց ուրախութիւնը չափ չունէր: Աղբիւրին անունը ինքնիրմով կ'արձագանգէր իրենց ներսը, ու Կարօ՝ կրկնեց քանի մը անգամներ, «Հրաշքի աղբիւր, հրաշքի աղբիւր…» երբ լսեց ջուրին ձայնը, պատասխանի տեղ կը մրմնջէր:

Քաղցր էր՞ այս ձայնը. Անշուշտ խաղաղութիւնը ձայնին մէջ ըլլալու էր:

Կարօ, լռութեամբ, պահիկ մը նայեցաւ աղբիւրին, ու «երգի կը նմանի», ըսաւ, երբ ջուրին ձայնը իր սրտին զգաց: Ու կրկին նայելով քարերուն վրայ գրուած գիրերուն՝ աւելցուց, «սիրոյ ձայնը»:

Ան առեն, սիրտերու հասունին պէս եկաւ այս ձայնը.

Զօրս դին նայեցաւ:

Այս պահուն, վարդապետ մը եւ աշխարհական մը մօտեցան աղբիւրին

Զօր ձայնով մը, «Ա՞ս է աղբիւր բուժեին», ըսաւ աշխարհականը: Ասոր համա՞ր են իրար անցեր: Երկու քարերու իրարու վրայ գրեր, իրենց խելքով աղբիւր են շիներ:» Ու երկու ներբողները խնդացին իրարու նայելով: Երբ լսեցին, աղբիւրը կ'երգէր անուշ անուշ:

Կանուխէն այս ճամբէն անցած ատեններն, երկուքն ալ կը կենային դիտամամբ, ու այս անգամ կուշտ ու կուռ խմելէն ետք, «փառք Աստուծոյ» ըսելով, կը շարունակէին իրենց ճամբան: Այդ օրերուն ալ կ'երգէր այս աղբիւրը, բայց այսպէս չէր երգեր:

— Աղբիւր բուժող, քիչ մը աղբիւր ըսուելու շնորհք ունենալու է, ի՞նչ կ'ըսես:

Վարդապետը մէկէն ի մէկ չկրցաւ պատասխանել, որովհետեւ խնդը ջուրին տուած, ձայն մը մտիկ կ'ընէր:

Երկու անծանօթները բարեւեցին ու խօսեցան Վարդոյի հետ: Երբ մտիկ ըրին իր ճամբորդութեան պատմութիւնը, իրենց խնդալը եկաւ:

Ի՞նչ կ'ըսէք այս խեղճ ու կրակը:

Ու աս ու ան, մտածեցին իրենց գլխէն վեր խօսքերով, այս մարդը շլացուցած էին: Ու կարծես, աշխարհականին միտքը բան մը ինկած, Կարօյի դառնալով, հարցուց.

- Քանի՞ տարեկան ես:

— Տասն չորս տարեկան, պատասխանեց Կարօն, ու ժպտեցաւ անուշութեամբ:

— Տասնչորս, կրկնեց անծանօթը, ու խածու պռկունքները: Բան մը ըսել կ'ուզէր, բայց իր տասամսող ձեռքը կ'արգիլէին զինքը. Նախ քիթ ու բերնի ծամածութ մը, յետոյ ուսերը բարձրացուց, ու գլուխը մեղմօրէն աջ ու ձախ շարժելով, «չեմ գիտեր, բայց…» ըսելու ձեւ մը առաւ: Երեւէն կ'երեւար որ այս տարիքը իրեն շատ բան չէր ներշնչեր: Համաձայն չէր ինք:

Ու սեւ մօրուքով վարդապետին խնդքունքին վրայ, Կարօ բան մը երգեց, ուրիշ մըն ալ, յետոյ երրորդ մըն ալ:

Պարզ բաներ էին այս երգերը: Կոմիտաս վարդապետին երգերուն կը նմանէին, այնքան բնական որ… պատարագէն ալ բան մը երգել տուին: Որովհետեւ, Կոմիտաս վարդապետին «Սուրբ, Սուրբ»ը երգեց, բան չկրցան ըսել, բայց լռութենէն կը հասկցուէր, որ բան մը կար, ու իրենց աչքերը երազի մէջ էին մնացեր: Յանկարծ, տեսակ մը տարտամութիւն եկաւ վրանին, ու ամբողջ մթնոլորտը՝ կը հեւար կարծես բանով մը լեցուած: Տարօրինակ ուժ մը տակ կը գտնուէին, ու չկրցան անմիջապէս դիտողութիւն ընել, բայց պէտք էին բան մը ըսել: Երբ Կարօյի նայեցան, անոր աչքերը կը վառէին պայծառ լոյսի մը մէջ, եւ ուրիշ, նոր, լուսաւէտ գեղեցկութիւն մը կ'երեւար երեսին վրայ: Շատ անգամ դասուն մէջ, եկեղեցւոյ խորանին դիմացը՝ երբ կ'երգէր, արդէն խորերէն տաքուկ տաքուկ տունկ մը կը բարձրանար, ու այտերը, կը դառնային արեւով կարմրած երկու խնձորներ:

Այն վայրկեաններն էին:

Երկու անծանօթները շատ նայեցան Կարօյի, ու երբ թաշկինակովը սրբեց երեսի քրտինքը, լայնկեկ ճակատը, արեւին մէջ սկսաւ փայլիլ՝ նման խորունկ հայելիի մը: Յետոյ նայեցան հօրը: Այս աղան իր հօրը որքա՞ն կը նմանէր: Աչքերը, անոր աչքերուն լեցունութիւնը ունէին, ու թանձր յօնքերը, բոցի երկու լեզուակներու կարծես՝ կը բռնկէին արեւին մէջ:

— Դուք ի՞նչ կ'ուզէք, գացէք ձեր գիւղին եկեղեցին շինուցէք, ըսաւ վարդապետը:

— Տղաս Կոմիտասին պէս կ'երգէ, ի՞նչ իրար անցեր էք, ըսաւ, աշխարհականը իր կողմէն:

— Վերադարձէք, վերադարձէք ձեր գիւղը, կրնայ ըլլալ որ, նոր բան սորվիմ ըսելով, գիտցածն ալ մոռնայ տղաս: Ամբողջ ջիղ է այդ մարդը:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, հարցուց Վարդօ այլայլած:

— Կարծեմ թէ… ըսաւ, ու վարդապետը ուսերը վերցուց:

— Ձեզ հասկնար, ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, կրկնեց Վարդօ ու փոխնիփոխ նայեցաւ երկու անծանօթներուն:

—Հայրիկ, այս մարդիկը ըսել կ'ուզեն թէ Կոմիտաս վարդապետը հիւանդ մըն է, պատասխանեց Կարօ, ու թուքը կլլած առեն, կոկորդին մէջ բան մը կը դժուարանար:

— Հիւա՞նդ …

Անծանօթները լուռ մնացին:

Բայց կը թուէր այս տղուն նայուածքը, ժպտած առեն տժգոյն բան մը կ'երեւար երեսին վրայ:

Կարօ առեն առեն երբ կը ժպտէր աչքերը կը վառէին թէեւ, բայց ու կը տամ ստուեր մը կ'երեւար ու ծածկէր երեսը:

Այս գեղջուկին հանդարտութիւնը, ու շատ խորունկ երեւցաւ իրենց. ու մինչեւ, անոր սրտին զգած ըլլալ կը կարծէին, բան մը կար որ՝ կը հեռացնէր զիրենք անկէ, ու այս տղուն գին՝ կ'երեւար աւելի խորունկ

Խորհրդաւոր տղա՞յ մը …

Ի՞նչ էր այս հանդարտութիւնը. Երկու անծանօթները կը նեղուէին. իրենց կեցած տեղը չէին կրնար գիտ մնալ:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(15)

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ, ընթեռնլի եւ մելանով:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»Ը ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի օր, Սոսիէթէ Սավանթի մեծ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Դաշնակցութեան Օրուան» տօնակատարութիւնը, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ.ի «Եդիկոտացի» կոմիտէին :

Որոշուած ժամէն շատ առաջ, ժողովուրդը դռներուն առջեւ սպասելէն զգուած՝ անհամբերութիւն ցոյց կու տար։ Երբ դռները բացուեցան, հանդիսականները կատարեալ կարգապահութեամբ ներս մտան։ Քիչ յետոյ ընդարձակ սրահը լեցուեցաւ։ Լոյս է տարը եւ աչքերը բեմին :

Ահա բեմը իր լայն ճակատին վրայ Հ. Յ. Դաշնակցութեան զինանշանը։ Անոր աջ կողմը տարագիր եռագոյնը եւ ձախը՝ Ֆրանսականը, իրենց ծալքերը փռած երկար եւ հպարտ։ Անմիջապէս վարը շրջանակի մէջ առնուած անմահին ձեռագործ մը (զինանշան) որ Դաշնակցական ընկեր մը հիւսած է Դամասկոսի մէջ, եւ նուէր ղրկած ընկ. Ա. Խատիսեանի, ան ալ իր կարգին նուիրած է Հ. Յ. Դ. Թանգարանին։

Ահա օրուան նախագահը ընկ. Գ. Բալայեան.

«Այս օրուան տօնը տօնն է Հայոց Արամամարտին, տօնը հերոսական յաղթանակներու, ուր Դաշնակցական ատրիքն ու գործիչը միշտ առաջինը եղան բոլոր ճակատներուն վրայ։ Չգիտեմ թէ, այսօր, այս բեմէն Հայոց աշխարհի ո՞ր լեռները փնտռեմ մեր անմեռ նահատակներուն գերեզմանները. Պէ՞տք Ուրֆայի հերոսամա՞րտը, փնտռելու Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը իր ընկերներով... Բագուի պատմական ճակատամա՞րտը, գտնելու Սեբաստացի Մուրատը, Սեւաքը իրենց ընկերներով... Թէ՞ վանդուզը փնտռելու մեծ սպարապետ Քեռին իր օգնականներով թէ՝ Վասպուրականի լեռները, գտնելու Վռամեանը, Իշխանը, Աէքոն իրենց հարիւրաւոր ընկերներով Հալա Տէր-Զօ՞րը, Տիգրիսի ափերը, ուր ինկան Զարդարեան, Ակնունի, Շահրիկեան, Խաժակ, Սիամանթօ, Վարուժան եւ ուրիշ հազարաւորներ հայրենիքի ազատագրութեան համար »:

Յետոյ ընկեր նախագահը [illegible] խնդրեց պահ մը ոտքի կենալ, նահատակներուն յիշատակը յարգելու համար, մինչ խոր լռութեան մէջ, երիտասարդ դաշնակահար Պ. Ժան Պէրժէ կը նուագէր Պախի մահերգը, այնքան խորհրդաւոր եւ յուզիչ :

Ընկ. Բալայեան շարունակեց.

— Մենք պիտի շարունակենք մնալ միշտ բողոքողի, պահանջողի, պայքարողի դերին մէջ։ Ոչ մէկ ուսմունք, ոչ մէկ վարդապետութիւն չի կրնար ժխտել մեր այս իրաւունքը։ Ոչ, Հայն ալ պէտք է ունենայ իր հայրենիքը, այն երկիրը որ իրենն է։ Պէտք է այս ժողովուրդի ճակատէն սրբուի ձան- հայրենիքը ազգի սրտին : Այս էր մեր պայքարին իմաստը երէկ եւ պիտի ըլլայ այսօր...

Օր. Շահլամեան, կրկնակ ծափերու մէջ ջութակի վրայ նուագեց շատ յաջող Chaconne de Vitalli, «Հովիւին երգը» եւ «Կռունկ»ը: Օր. Բերկրուհի Ալթունեան յաջողութեամբ արտասանեց «Հայաստան»ը:

Անմիջապէս վերջ խօսք առաւ օրուան առաջին բանախօսը, ընկ. Վարդգէս Ահարոնեան, որ քանի մը իմաստալից բառերով բաղդատեց Ախուրեանը վճիտ եւ Արաքսը պղտոր, իբրեւ խորհրդանշանը մեր դարաւոր ողբերգութեան։ Յետոյ յիշեց դրուագ մը Եղեռնի մեծ հերոսէն՝ Ուրֆայի մեծ հերոսը՝ Մկրտիչ Եօթնեղբայրեան, Թուրք մը կ'սպաննէ : Բոլորները իրար կ'անցնին։ Թուրքը գիտել կու տայ թէ ան ուրիշ կեավուր է :

— « Մենք այն տարբեր «կեավուրն»երն ենք. Մեր հայրերը մեզի սորվեցուցին մեր սրբութիւններուն ըսպառնացող որ եւ է մէկուն չխնայել։ Գլուխ չծռել, երբ հարցը կը վերաբերի մեր հայրենիքի փրկութեան : Ու հիմա մենք վտարուածներս այդ հաւատքով կը դիմաւորենք վաղը։ Այդ վաղը որ պիտի գայ անպայման։ Ահա թէ ինչո՞ւ մեզի համար շատ արժէք ունի այս տարագիր հայ ժողովուրդը։ Մենք անոր վրայ կը դուրգուրանք եւ կ'ուզենք որ պատրաստուի, պատրաստուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան աւազանին մէջ, ըլլալու Ուրֆայի այն տղաքը [illegible] մէջ:

Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդի խիղճն ու հեւքն է։ Ան է որ սորվեցուցած է ու դեռ պիտի սորվեցնէ չխնայել երբեք մեր թշնամիներուն։ Այո, Դաշնակցական հայութիւնը երբեք չի փոխուիր, չի կորսուիր։ Քանի այս ժողովուրդը զինուած է այս վէհ գիտակցութեամբ, ոչ Թուրքը եւ ոչ ալ կարմիր բանակը պիտի կրնան մեզի պարտադրել բռնութիւնը ու ստրկութիւն։

Փաստեր — Մայիս 28ը մեր պատմութեան մեծագոյն թուականներէն մէկն է։ Երբ առաջին անգամ այս եռագոյն դրօշը ծնաւ, իր կուրծքը դարձուց դէպի հարաւ ըսելու թէ՝ ես տէրն եմ մեր իրաւունքին։ Ահա փետրուար 18ը։ Այնքան բաց եւ յստակ։ Թէեւ այս դրօշը վտարուեցաւ մեր երկրէն, բայց հպարտութեամբ կը յայտարարենք թէ՝ մինչեւ այսօր ոչինչ փոխուած է մեր մէջ։ Ու Դաշնակցութիւնը աւելի քան երբեք ամուր կառչած է իր ծրագրին։ Ահա փաստերը կ'ապացուցանեն թէ՝ Դաշնակցութեան գծած ուղին ճիշդ է եւ անկախութիւնն է միակ դարմանը մեր վէրքերուն :

Մեր արիւնէն ծնած անհատներ, որոնք երէկ մեր թշնամիներուն հետ ձեռք ձեռքի յարձակեցան մեր վրայ, այսօր մեզի իրաւունք կու տան։ Այս օրերուն մեր ամենամեծ ճիգը պիտի ըլլայ միակամ, միացեալ ճակատով պատրաստուիլ։ Միայն չհասկնանք։ Մեր միացեալ ճակատը տարբեր է։ Դաշնակցութիւնը ունեցած է մէկ ճակատ։ Հայոց աշխարհի ճակատն է այդ, որ մեզ պիտի տանի դէպի Միացեալ եւ անկախ Հայաստան : Դուք հայ երիտասարդներ, ամէն բանէ առաջ պէտք է հայ մնաք։ Հայ ժողովուրդը ձեր ուժին շատ պէտք ունի : Եղէք Ռուբէն Մամուլեանի պէս գուրգուրացող մը ձեր անունին վրայ :

Պիտի գայ օրը երբ մենք դարձեալ կ'ունենանք ճակատամարտներ։ Բայց այս անգամ, վերջինը պիտի ըլլայ։ Եւ այն ատեն դուք էք որ ձեր ուժերով, ձեր ձեռքերով պիտի բարձրացնէք այս սրբազան դրօշը մեր հայրենիքին մէջ »:

Օր. Դուիթխանեան, զաւակը ընկեր Դուիթխանեանի, որ նոյն օրը Փարիզ հասած էր ընկեր Արտ. Աբեղեանի հետ, խորունկ յուզումով արտասանեց Չարենցի « Ես իմ անոյշ» ը : Պ. Փէչչէճեան ճարտարօրէն երգեց երեք երգեր, եւ ներկաներու ստիպման վրայ չորրորդ մը, «Մոկաց Միրզէ»: Ընկ. Յ. Ուզունեան ցնցեց ամբողջ սրահը, արտասանելով Վարուժանի «ընծայ»ն — «Ու պայքար, պայքար, պայքար երգեցի»: Անակնկալ մը եղաւ ընկ. Բենոյի նուագը՝ սրինգով որ մեզ տարաւ պահ մը մեր հայրենի լեռները:

Վերջին բանախօսն էր ընկ. Արշակ Ջամալեան.

— Այս կուսակցութիւնը 47 տարի է որ կը քալէ, իր ուսերուն վրայ առնելով պատասխանատու գործեր։ Եթէ եօթը տարին մէկ կողմ դնենք, մնացեալ 40 տարին անդադար աշխատած է, տքնած է այս ժողովուրդի ազատագրութեանը համար : Այդ ամբողջ ժամանակաշրջանին մէջ չէ եղած որ եւ է կենսական գործ, ուր Դաշնակցութիւնը ղեկավարի կամ գործօն դեր կատարած չըլլայ : Աւելի 45 տարի առաջ, Դաշնակցութեան հիմնական հարցերէն մէկը եղաւ ինքնապաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնել Թուրք բռնակալութեան դէմ: Նախ Պոլսոյ եւ յետոյ ուրիշ տեղերու հայութիւնը պատրաստուեցան։ Այդ օրերու Թրքահայոց կեանքը այն աստիճան ծանր էր, որ հարկ եղաւ նախ այդ մասին մտածել: Ընդհանուր պատերազմի օրերուն եթէ որ եւ է տեղ հերոսամարտեր տեղի կ'ունենային, ղեկավարը Դաշնակցութիւնն էր։ Որպէսզի, շուտով կամաւորական գունդեր օգնութեան հասնէին՝ դարձեալ ինքը Դաշնակցութիւնն էր որ կ'առաջնորդէր :

Արեւելեան շրջանին մէջ հայ-թաթարական կռիւներու կարգադիրը այս կուսակցութիւնն էր: Դաշնակցութիւնն էր Սարդարապատի եւ Ղարաքիլիսէի հերոսամարտերու հոգին որ մեզ տարաւ հասցուց մինչեւ անկախ Հայաստան :

Հայաստանի դէպքերը եւ միջազգային կացութիւնը մեզ կը ստիպեն խորհիլ, ելք մը գտնել։ Ահա կը տեսնէք անցուդարձը։ Մեր հայրենիքի ղեկավարութիւնը կը գլխատուի անընդհատ։ Մենք միշտ քննադատած ենք այդ ղեկավարութիւնը եւ այսօր ալ կը քննադատենք, բայց երբեք չենք հանդուրժեր որ օտար ձեռքեր ոչնչացնեն մեր հայրենիքը։ Պէտք է ամէն գնով փրկել զայն, այլապէս այդ հայրենիքը պիտի դառնայ Ռուսիոյ նահանգներէն մէկը :

Դուք կը տեսնէք, կը լսէք հզօր ազգերու բացայայտ խօսքերն եւ խորհրդաւոր խնամութիւնները։ Կացութիւնը շատ ծանր է։ Եւ այսպիսի պարագայի մը մէջ դարձեալ կան մարդիկ որ կ'ըսեն.— Մենք անելիք չունինք։ Ոչ, Դաշնակցութիւնը ատոնց կը պատասխանէ — Մենք դեռ անելիք շատ ունինք։ Եւ եթէ չգործենք, ահաւոր պիտի ըլլայ մեր կորուստը։ Եթէ մեր հայրենիքին այս փոքր կորիզն ալ կորսուի, այն ատեն մենք կը դառնանք Ասորիներու պէս անհայրենիք տարր մը։ Ոչ, պէտք է միակամօրէն կանգնիլ վաղուան համար։ Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ որ բոլոր կուսակցական խնդիրները մէկ կողմ դրուին եւ, մէկ սիրտ մէկ հոգի ոտքի կանգնելով՝ մտածենք հայրենիքի մասին։ Եթէ այս տեղ չկարենանք համաձայնիլ, կը նշանակէ թէ՝ մենք տէրը չենք մեր իրաւունքներուն։ Ինչպէս ուրիշ ազգեր, նոյնպէս մենք պէտք է մտածենք բարեկամներ ճարել, որպէսզի վաղը երբ ժամը հնչէ, մինակ չմնանք։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կ'առաջարկէ ազգային միացեալ ճակատ, քանի որ խնդիրը կապ ունի մեր հայրենիքին եւ պատիւին հետ »:

Գիշերուան ժամը 11.30 էր, երբ հանդէսը փակուեցաւ, խոր տպաւորութիւն գործելով ներկայ բազմութեան վրայ :

ՓԱՐՄԱՆ

ցան Պելժիոյ, Հոլանտայի, Իտալիոյ եւ մասամբ Ռուսիոյ մէջ :

Երեւանի մէջ եւս Լոմպարտ մը բացուեցաւ վերջերս, — իբրեւ գրաւ կ'ընդունի անձական առարկաներ, զգեստ, մուշտակ, ոսկեղէն, թանկարժէք մետաղէ եւ քարերէ պատրաստուած զարդեր, մինչեւ 3 ամսուան համար։ Վարկը կը տրուի գրաւի դրուած առարկային գնահատուած արժէքին 60 — 90 տոկոսովը :

ՍԻՓԱՆ - ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը վերջերս գումարելով իր տարեկան ընդհանուր ժողովը, ընտրեց նոր վարչութիւն մը եւ մշակեց յաջորդ տարեշրջանի գործունէութեան ծրագիրը : Ընտրուեցան.— Զաւէն Յովհաննէսեան (ատենապետ), Հրանոյշ Գասպարեան (ատենադպիր), Գէորգ Գէորգեան (գանձապահ), եւ ուրիշ չորս անդամներ:

Ինչպէս նախորդ տարիները, այս տարի եւս խումբին գլխաւոր նպատակը պիտի ըլլայ տարածել հայ ժողովրդական երգերը եւ նպաստել Հայը Հայ պահելու գործին:

Որոշուած է 1938 տարուան ընթացքին տօնել Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբին գործունէութեան 15ամեակը .

1923ին էր որ անհատական նախաձեռնութեամբ Պ. Սաքօ Յակոբեան հիմը դրաւ Սիփան - երգչախումբին, համախմբելով երաժշտասէր երիտասարդութիւնը։ Իսկ Կոմիտաս երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Ն. Սերգոյեանի, զարկ տուաւ եկեղեցական եւ ազգային երգին տարածման :

Այնուհետեւ երկու խումբերը միանալով Պ. Ա. Պարթեւեանի ղեկավարութեամբ, այժմ հայ երգի տարածման ամէնէն կենդանի ազդակը կը կազմեն Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ .

Տարակոյս չունինք թէ հասարակութիւնը իր ներկայութեամբ պիտի քաջալերէ Սիփան - Կոմիտասի տարեդարձի հանդէսը որուն մանրամասնութիւնները պիտի հաղորդուին ժամանակին:

Նորընտիր վարչութիւնը որոշած է իր տարեշրջանը բանալ երգապարահանդէսով, որ տեղի պիտի ունենայ կիրակի, դեկտեմբեր 26ին :

Այնուհետեւ պիտի սկսի շարքը ժողովրդական համերգներու եւ հանդէսներու: Ըստ սովորութեան երգչախումբը պիտի մասնակցի ազգային հանդէսներու եւ երեկոյթներու :

Որպէսզի Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը կարենայ առաւելագոյն յաջողութեամբ իրագործել իր ծրագիրը, անհրաժեշտ է հասարակութեան ջերմ աջակցութիւնը, այլ եւ անդամներու յաւելումը

Նորընտիր վարչութիւնը կոչ կ'ուղղէ Փարիզի եւ արուարձաններու երկսեռ երիտասարդութեան եւ Սիփան եւ Կոմիտասի նախկին անդամներուն՝ մասնակցիլ փորձերուն եւ ձեռնարկներուն :

Հրանոյշ Գասպարեան

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Իսկ զօրակոչին մասնակցելով կառավարութենէն զէնք ստացողները, վերջէն հասկցուեցաւ որ, որոշած էին իրենց զէնքերով փախչիլ։ Այդ կացութեան առջեւ պատերազմական նախարարութիւնը ստիպուած զինաթափ ընելով հայ զինուորները, զանոնք բանուորական վաշտերու մէջ մտցուց։ Անկասկած, Հայերը այդ աշխատանքներու միջոցին շատ նեղութիւններ քաշեցին։ Սակայն յանցաւորը իրենք էին:

Երբ մենք Գերմանիոյ կողքին որոշեցինք պատերազմի մասնակցիլ, տեսանք որ Հայերը Արեւելեան Նահանգներու մէջ ամէն կարգադրութիւն ըրած են ռուսական գրաւումը դիւրացնելու համար։ Բոլոր Հայերը պիտի միանային ռուսական բանակին եւ պիտի կտրէին մեր նահանջի գիծերը։ Անոնց այս շարժումներուն շուրջ ձեռք անցուած փաստաթուղթերը այնքան շատ են որ, այդ մասին աւելի երկար խօսելու պէտք չկայ :

« Հակառակ այս բոլորին, երբ Թուրքերուս բախումները սկսան, պատերազմական նախարար Էնվէր փաշա իր ներկայութեան կանչելով այդ օրուան Հայոց Պատրիարքը, ազդարարեց անոր.

— « Եթէ Հայերը ի վնաս Թուրք կառավարութեան ո եւ է շարժում յառաջ բերեն երկրի ո եւ է մէկ մասին մէջ, ամէնէն գէշ կացութիւն մը պիտի ստեղծուի իրենց համար։ Երեք մեծ պետութեանց յարձակումներուն դէմ երկրի սահմանները պաշտպանելու հարկադրուած մեր ուժերը չեն կրնար ապահովութիւնը երաշխաւորել »:

« Յեղափոխական ժողովի նախագահ Խալիլ պէյն ալ միեւնոյն բանը հասկցուց հայ յեղափոխականներուն: Սակայն, շատ կարճ ժամանակի ընթացքին Դաշնակից պետութեանց Թուրքիան ճզմելու իրենց յոյսը այնքան զօրաւոր էր որ անոնք չհրաժարեցան մեզի հանդէպ իրենց թշնամական քաղաքականութենէն :

« Ատոր վրայ Թուրք կառավարութիւնը, առանց ժամանակ անցընելու պէտք եղած միջոցները ձեռք առաւ։ Ասոնց վարանելու լուծեց ու ցրուեց հայ կոմիտէները։ Անոնց պարագլուխները բանտարկեց։ Հայերու պատկանող մասնաւոր շէնքերու եւ հաստատութեանց մէջ կատարուած խուզարկութիւնները հաստատեցին Հայերու դաւաճանական դիտաւորութիւնները։ Յանցաւորները իրենց արժանի պատիժները կրեցին։ Հայերու շուրջ կարգ մը զգուշական միջոցներ ձեռք առնուեցան, Հայերու սահմանային պատերազմ. շրջաններէն տեղափոխութիւնը պէտք տեսնուեցաւ

«Թուրքիա իր գոյութիւնը պահպանելու համար ամէն բան աչք առած էր։ Ընդհանուր պատերազմի միջոցին դէմ դիմաց կռուող պետութեանց մէկ խումբը բնականաբար յաղթական պիտի հանդիսանար :

« Յաղթուած կողմի պատիժը կ'ըլլար իր հողային ամբողջականութեան մէկ մասէն զրկուիլ եւ հատուցում վճարել։ Մինչդեռ Դաշնակից պետութիւններ Թուրքիոյ ամբողջութեամբ բնաջնջումը եւ քարտէսէն վերացումը կը պահանջէին։ Ըստ անոնց Թուրքիա պարտուելներուն կողմը գտնուած պարագային պիտի չկրնար ազատուիլ հողային զրկումներով եւ հատուցումներով, այլ ամբողջ Թուրք պետութիւնը մէջտեղէն պիտի վերցուէր։ Հայերը ապահովելու համար այդ, ո եւ է բանէ չէին քաշուեր։ Եթէ պետութիւն մը այսպիսի կացութեան մը մատնուի, ներքին թշնամիներու հանդէպ ինչ դիրք կրնար բռնել »:

X

Թալէաթ փաշային այցելողներու մէջ կը գտնուէր նաեւ Իրլանտացի Էմըրսըն անուն մարդ մը։ Էմըրսըն Իրլանտայի անկախութեան համար աշխատող մարդ մըն էր։ Ո եւ է ատեն որ Թալէաթի դրդումով միթինկներ կը գումարուէին եւ Թուրքերը Թուրքիոյ, Եգիպտացիները Եգիպտոսի եւ Հնդիկները Հնդկաստանի անկախութիւնը պահանջող ճառեր կը խօսէին, Էմըրսըն ալ կը խօսէր Իրլանտայի անկախութեան մասին :

Ի հարկէ Էմըրսըն Անգլիոյ մեծ թշնամիներէն էր։ Թշնամի ըլլալուն համար շատ լաւ կը ճանչնար Անգլիացիները։ Թալէաթի եւ անոր տեսակցութեան գլխաւոր նիւթը Անգլիան կը կազմէր։ Թալէաթ փաշա հետաքրքրութեամբ կ'ունկնդրէր զայն եւ երբեմն ալ, երբ տեսնէր անոր չափէն աւելի գրգռուած վիճակը, Անգլիացիներու լաւ յատկութիւնները առաջ կը քշէր :

Օր մը, երբ, Թալէաթ եւ Էմըրսըն կը խօսակցէին, Թալէաթ փաշա ըսաւ անոր.

— Անգլիացիներու հետապնդած քաղաքականութիւնը շատ դժուար կը հասկցուի. ինչո՞ւ այդպէս է :

Իրլանտացին խոկոյն պատասխանեց.

— Գիտէ՞ք ինչու դժուար կը հասկցուի անգլիական քաղաքականութեան հոգեբանութիւնը։ Եւ այդ ոեւէ ատեն պիտի չհասկցուի։ Տեսէք, այսօր, Անգլիացիները բողոքական նըկատուելով հանդերձ, բողոքականութեան հետ ո եւ է կապ չունին։ Անկլիքան եկեղեցին եւ այդ եկեղեցւոյ սորվեցուցած կրօնական օրէնքներն ու սովորութիւնները Անգլիոյ պահանջներէն ծնած կրօնքի մը յատուկ են։ Այդ կրօնքը Անգլիացիներու քաղաքական նպատակներուն կը ծառայէ։ Անգլիոյ Հէնրի 8րդ թագաւորը 16րդ դարուն Բողոքականութեան դէմ Կաթոլիկութիւնը պաշտպանելուն համար, այդ օրուան Պապը զայն «կրօնքի պաշտպան» կոչած էր։ Այդ թուականէն ի վեր ճիշդ երեք դար անցած ըլլալով հանդերձ, Անգլիոյ թագաւորները պահած են «կրօնքի պաշտպան» տիտղոսը :

Թալէաթ փաշա հարցուց.

— Արդեօք ինչո՞ւ մինչեւ այսօր այդ տիտղոսէն չեն հրաժարիր :

(Շար.)

(26)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (37)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Զուխտ զուռնաներու եւ դհոլներու համաչափ արմտրմբոցով ձեւաւորուեցան կլոր պարի շրջանները, տօնական զգեստներով երիտասարդ ուխտաւորներ, աղջիկներ ու հարսեր ձեռք ձեռքի տուած՝ երբեմն աշխոյժ, երբեմն ալ հանդարտ, միաձեւ շարժումներով սկսան դառնալ։ Առիւծ Գեւոյի տունը այդ օր իսկական հարսնետան մը կերպարանք ստացեր էր։ Կէսօրէն սկսած հիւրերու շարանը ծայր տուաւ։ Թոնրատունը, ախոռի սաքուն, թոնրատան կցուած երկու սենեակները լեցուած էին ուխտաւորներու բազմութեամբ, ինչպէս կ'ըսեն, տան մէջ շարժելու տեղ չէր մնացեր։ Նախատօնակի արարողութենէն վերջ Առիւծ Գեւոն հիւրերուն հետ վերադարձաւ տուն, ուր թոնրատան ամբողջ երկարութեամբ ընթրիքի սեղան փռուած էր գետնին վրայ։ Ամէնքը տեղաւորուեցան, իսկ Առիւծ Գեւոն [illegible] պատուաւոր հիւրերով, բազմեցաւ սեղանին վերի գլուխը :

— Բարով, հազար բարով եկնի ձեր գալը, ուխտերնիդ ընդունելի եղնի, — օղիի բաժակը վեր բռնած Առիւծ Գեւոն խօսքն ուղղեց սեղանակիցներուն, — ձեր աղիղ կենացը, ազգութեան կենացը, լաւ եղնիք, սաղ եղնիք, Աստուած զմեր մուրազ կատարէ, զմեր Հայաստան ազատէ անօրինաց ձեռէն. զմեր սուրբ հաւատ, զմեր հայրենիք դայիմ պահէ :

Առիւծ Գեւոյի բաժակաճառէն վերջ որուն սեղանակիցները այնքան սրտանց ծափահարեցին, ընթրիքը ընթացք առաւ։ Ժրաջան սպասեակները սեղանի շուրջ կը դառնային սպասարկելով հիւրերուն։ Օղիի բաժակները իրարու յաջորդելով կղպուած բերաններու կապն արձակեց, համր լեզուները բացուեցան, հայրենասիրական երգերով թնդաց թոնրատունը, եւ սեղանի ուրախ տրամադրութիւնը հետզհետէ բարձրանալով հասաւ գագաթնակէտին, երբ ամէն վերապահութիւն մէկդի կը ձգուի, թէեւ հարբած, բայց ամէն անհատ ինքնաբուխ տրամադրութեամբ կ'արտայայտուի :

Դժուար չէ երեւակայել թէ՝ Լեւոնի յանկարծական երեւումը ինչ տրամադրութիւն ստեղծեց սեղանակիցներու մէջ։ Թոփալ Սատոյեան ու Առիւծ Գեւոն առջի բերան չճանչցած կը նայէին անոր՝ կարծես չկրնալով հաւատալ թէ՝ իրո՞ք Լեւոնն է թոնրատան դռնէն ներս մտնողը։ Մէկ ալ տեղերէն ցատկելով վազեցին երկուքը միասին գրկեցին զայն։ Առիւծ Գեւոն գլուխը Լեւոնի կրծքին դրած ուրախութենէն կուլար :

Բերնէ բերան Լեւոնի գիւղի մէջ լինելու լուրը տարածուեցաւ։ Ո՞վ չէր լսած անոր անունը, ո՞ր գիւղացին չէր գիտեր թէ ազգութեան մեծը Վան նստող Լեւոնն է։ Եթէ շատ քիչեր տեսած էին զայն, անոր համբաւը սակայն տարածուած էր Վանէն մինչեւ Կարին, Բաղէշ, Մշոյ դաշտ ու Սասնոյ սարերուն կպած աղքատիկ գիւղերը։ Առիւծ Գեւոյի նման առաջաւոր մարդ մը իսկ պատկառանքով կը յիշատակէր անոր անունը, անոր խորհուրդներուն կը հետեւէր առանց երկմտանքի, ճառերուն մէջ անոր ըսածներէն մէջբերումներ կ'ընէր որպէս անառարկելի պատգամներ։ Բնականաբար այսպիսի մեծ ղեկավարի մը երեւումը Խասսուրի մէջ, երբ ոչ ոք կը սպասէր, անօրինակ խանդավառութիւն առաջ բերաւ։ Գիւղի եւ վանքի շուրջ հաւաքուած բազմութիւնը դհոլ զուռնայի առաջնորդութեամբ երգելով ու ծափահարութեամբ Առիւծ Գեւոյի տան դրան առջեւ հաւաքուեցաւ :

Ընկերներու թախանձանքէն պարտադրուած, Լեւոնը բարձրացաւ երդիքը, ժողովուրդին քանի մը խօսք ըսելու համար։ Երբ կէս խաւարի մէջ հսկայ սիւնի նման անոր հասակը տնկուեցաւ երդիքի եզրին, ժողովուրդը կեցցէներով եւ ծափահարութիւններով ընդունեց զայն եւ անմիջապէս յետոյ խոր լռութիւն մը տիրեց։ Արդեօք ի՞նչ պիտի ըսէր ազգութեան մեծը։ Լեւոնը քանի մը անպաճոյճ խօսքերով, զգացած ուրախութիւնը յայտնեց պատմական Բագրեւանդը եւ ժողովուրդը տեսնելուն համար եւ շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եղած պատուին։ Ժողովուրդը ցրուեցաւ, գրեթէ յուսախաբուած, ալ ի՞նչ ազգութեան մեծ, երբ չէնքով շնորքով ճառ մը իսկ չխօսեցաւ։ Օ՛, եթէ Առիւծ Գեւոն ըլլար խօսողը, բազմութիւնը ուրիշներէ ականջ փոխ առնելով կրնար ժամերով լսել զայն.

Կիրակի կէսօրէ վերջ բազմութիւնը հետզհետէ սկսաւ ցրուիլ։ Հազիւ երեկոյեան կողմ Առիւծ Գեւոն ազատեցաւ հիւրերու ներկայութենէն։ Այդ գիշեր Բագրեւանդի կոմիտէի կողմէ Ալբոն զեկուցում մը տուաւ, մանրամասնօրէն ներկայացուց հասարակական բոլոր մարզերու մէջ կատարուած աշխատանքները, ժողովրդական զինման ընթացքը։ Լեւոնը լուռ կը լսէր միայն, երբեմն գլխու շարժումով հաւանութիւն յայտնելով։ Անչափ ուրախութիւն մըն էր անոր համար տեսնել, որ Բագրեւանդի ազգային կեանքի ղեկավարող ոգին իր նախկին զինակից ընկեր Առիւծ Գեւոն էր :

Մինչեւ հինգշաբթի Լեւոնը ստիպուած մնաց Խասսուր։ Երկուշաբթիէն մինչեւ չորեքշաբթի Առիւծ Գեւոյի եւ Ալբոյի հետ այցելեց դաշտի հայաբնակ գիւղերը։ Մօտէն ծանօթացաւ գործերու ընթացքին հետ, ժողովրդական զինման գործի մասին որոշ թելադրութիւններ ըրաւ, այժմէական հարցերու մասին գործնական խորհուրդներ տուաւ։ Չորեքշաբթի ուշ գիշերով Լեւոնն ու ընկերները վերադարձան Խասսուր։

Հինգշաբթի առտու Թոփալ Սատոյեանի հետ համբուրուելով, Լեւոնը Առիւծ Գեւոյի եւ Ալբոյի հետ մեկնեցաւ Բասենի դաշտով դէպի Կարին։

ՎԱՅՐԵՆԻՆ

Ժընեւ քաղաքի արեւմտակողմը գտնուող ծայրամասերը կը հասնին մինչեւ Առւա գետը։ Այդ թաղամասի գլխաւոր փողոցը կը կոչուի Գարուժ, որուն երկու կողմերուն վրայ կը բացուին բազմաթիւ այլ փողոցներ, հնութիւն բուրող երկյարկանի տներով, սաստիկ նեղ մայթերով, իրար խաչաձեւող կարճ ու նեղ փողոցներով։ Այդ շրջանը կը համարուի քաղաքի շատ համեստ թաղամասերէն մէկը, ուր կ'ապրին բնիկ Ժընեւցի արհեստաւորներ, գործաւորներ, մանր խանութպաններ եւ օտար երկիրներէ եկած ուսանողներու այն մասը, որ անբաւարար նիւթական միջոցներով կուգայ Զուիցերիայի մտաւոր կեդրոնը, անհնարին զրկանքներով ապրելու եւ ուսանելու համար :

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

10 առ հարիւր տուրք
Իտալիոյ քաղաքացիական ընկերութեանց վրայ

Իտալական կառավարութիւնը 10 առ հարիւր տուրք հաստատեց քաղաքացիական ընկերութեանց վրայ, հոկտեմբեր 19ին, որպէսզի դրամ ճարէ կայսրութեան զարգացման եւ պաշտպանութեանց համար: Կը յուսացուի 5—6 միլիառ լիր հանել այս տուրքով. Տուրքը պիտի գանձուի դրամագլուխէն եւ պահեստի գումարէն: Միւս կողմէ դիւրութիւններ պիտի տրուին օտար դրամատէրներու, շահարկումներ կատարելու համար: Հրամանագիր մը կը տրամադրէ եղած տուրքերը ջնջել եւ ժառանգութեան տուրքէն ազատ ձգել, մինչեւ քսան տարի, այն դրամագլուխները որ Իտալիա կը մտնեն 1939 դեկտեմբեր 31էն առաջ: Միեւնոյն ատեն կը յայտարարուի թէ այդպիսի գումարները չեն կրնար գրաւուիլ նոյնիսկ պատերազմի ատեն, առանց փոխարէնը հատուցանելու: Դրամատուները եւ ուրիշ սեղանաւորական հաստատութիւններ կարգ մը բացառութիւններ պիտի վայելեն, 10 առ հարիւր տուրքին հաստատման առթիւ:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՑՈՒՆԱՍՏԱՆ.— Զօր. Մէթաքսաս, Յունաստանի վարչապետը, Պոլիս հասաւ «Ալվէրոֆ» զրահաւորով եւ անմիջապէս ենկիւրի մեկնեցաւ: Թուրք մամուլը միաձայնութեամբ կ'ողջունէ զօրավարը, չէշտելով թէ «ամէն ատեն անկեղծ բարեկամ մը եղաւ Թուրքերուն»: Այս առթիւ կը փառաբանէ երկու ազգերուն անխախտ գինակցութիւնը:

ԻՐԱՆԵԱՆ երկաթուղին, որուն վերջին կայարանը պիտի գտնուի Թէհրանէն 150 քիլոմեթր դէպի հարաւ, յառաջ կը տարուի մեծ գործունէութեամբ: Նոր գիծ մը բացուեցաւ անցի օր:

ՌՈՒՍ ԱՂՋԻԿՆԵՐ վեցական ամիս բանտարկութեան դատապարտուեցան Աւստրիոյ մէջ, հիթլէրական քարոզութիւններ կատարած ըլլալով: Մասնաւորապէս ամբաստանուած էին թէ գերմանական թերթեր կը կարդան, հիթլէրական երգեր կ'երգեն եւն.: Վճիռներուն գործադրութիւնը յետաձգուեցաւ:

60 ՌՄԲԱՁԻԳ ՕԴԱՆԱՒԵՐ Միջերկրականը պիտի ճեղքեն, երկու հաւասար խումբերու բաժնուած: Ուրիշ խումբ մըն ալ Սահարան պիտի ճեղքէ:

19 ՀՈԳԻ ՋԱՐԴՈՒՓՇՈՒՐ ՄԵՌԱՆ Մ. Նահանգներուն մէջ, օդանաւ մը լեռներուն մէջ ինկած ըլլալով: Այցատարաբները հարկադրուեցան քանի մը քիլոմեթր ճամբայ կտրել, արկածին վայրը հասնելու համար: Օդանաւին բեկորները ինկած էին 3000 մեթր բարձրութեան վրայ:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՆԷԳՈՒՍԸ կորսնցուց Լոնտոնի մէջ բացած դատը՝ անթելի ընկերութեան մը դէմ: Դատարանը յայտնեց թէ Հայլէ Սէլասիէի իրաւական հանգամանքը մութ կը մնայ, քանի որ Անգլիոյ արտաքին նախարարութեան վկայութիւնը իրաւապէս կայար չի ճանչնար զայն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէն պաշտօնէ արձակեց նախկին առեւտուրի գործավարը՝ Վայցէր, յաջորդ նշանակելով Սմիրնովը: Ոչ եւ է տեղեկութիւն չկայ Անտոն Օվսենկոյի մասին, որ Պարսելոնայի հիւպատոս էր եւ դատական գործավար նշանակուեցաւ սեպտեմբեր 18ին: Օվսէնկօ Թրոցքիական էր 1923—1928, յետոյ յարեցաւ Սթալինի: Վճռական դեր կատարած է բոլշեւիկեան յեղափոխութեան մէջ:

Ռաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը Մարսիլիոյ մէջ

23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին BREBANT MARSEILLAIS սրահին մէջ:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Գործօն մասնակցութեամբ Մշակութային Միութեան եւ մասնակցութեամբ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան, Հ. Բ. Ը. Մ. Երիտասարդաց Միութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Հայ Երաժշտական Միութեան, ինչպէս նաեւ հայրենակցական, վերաշինաց եւ զանազան կազմակերպութեանց

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ
Յանձնախումբին կողմէ՝ Պ. Կ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ս. Չէօրէքճեան իր խումբով (նուագ.), Տիկին Մ. Թէրզիպաշեան (մեներգ), Օր. Ա. Վարժապետեան, Օր. Հ. Գըմպլեան, (մեներգ.), Պ. Լ. Մելիտոսեան, Տիգ. Թագոյեան (արտասանութիւն)

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ այս Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին իր կեդրոնատեղին՝ 8 րիւ Գոսիւէ, Փարիզ:

Կը դասախօսէ Պ. Հ. ԹՈՐՈՍԵԱՆ, (խմբագիր «Մէրքիւր տ'Օրիան» ամսաթերթի) նիւթ՝ Քաղաքական ձգտումները Մերձաւոր Արեւելքի մէջ:

ՍԻՆԻ ՄԵԹՕ

Հոկտ. 22ին, Ուրբաթ իրիկուն Վիէնի Ռ. Ա. սրահին մէջ կը ներկայացնէ միջազգային 5րդ. ժամբարի ժապաւէնը, ուր պիտի տեսնուին Հայ Արիները 48 ազգերու կողքին:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 19րդ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ
ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Կիրակի, 24 Հոկտ., ՇԱՓՕ ՏԷ ՖԼԷՕՐի մէջ:
Նախագահութեամբ Ընկեր ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ
Նախկին ծովային սպայ եւ Ասպետ Պատուոյ Լեգէոնի

Պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ Լեգէոնի նահատակներու հոգւոյն, Փրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ: Կը պատարագէ Գեր. ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ:

Հանդէսին հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, ֆրանսական նախկին կռուողներու կազմակերպութիւններ, Հայ Կռուողներու Միութիւններ, քաղաքական կուսակցութիւններ, բարեգործական, հայրենակցական, վերաշինական միութիւններ, Մամուլի ներկայացուցիչներ եւ ազգային այլ մարմիններ:

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ կը կազմակերպէ իր տարեկան ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐԸ յառաջիկայ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12Ի ԿԻՐԱԿԻ օրը, ժամը 14էն 20:

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել սոյն թուականն ու ժամը եւ չխաչաձեւել:

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Dameame, ARIS (13°) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եփրատացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, 6, Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանի վերնայարկը: Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր կոմիտէի:

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերաճամալրական դասախօսութիւնը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, իր Ակումբին մէջ:

Գաւառ

ՊՕԹՕՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի նախօրդ ժողովի շարունակութիւնը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Ճանֆրիկեան» սրահին մէջ:

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին գրադարանի սրահը:

Խիստ կարեւոր օրակարգ:

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ:
Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

24 Հոկտեմբեր, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ:

Կը խօսի՝ Ընկեր ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՊՕԹՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Վարանդեան» խումբի, 23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ:

Կը նախագահէ Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ, կը բանախօսէ Ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ:

Երգ, նուագ, արտասանութիւն:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
Հոկտ. 23, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Գ. Թագաւորեանի սրահը:
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Խօսք պիտի առնէ նաեւ Լիոնի S. F. I. O.ի ընկերվարական ներկայացուցիչը:

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Ընկերներ Միսաք Միրզէ, Լեւոն Ալէմեան (արտասանութիւն), Պ. Գուրգէն Յովհաննէսեան (ջութակ), Պ. Արամ Աւետիսեան (երգ), Օրիորդ Ծովինար Տէր Պետրոսեան եւ Տիկին Պերճուհի Ահարոնեան (մեներգ): Երգերուն պիտի ընկերակցի դաշնակով Տիկին Ռուբէն:

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. կոմիտէին
24 Հոկտ. Կիրակի, ժամը 3ին, Սէրթըլը կաթոլիկէ սրահին մէջ:
Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Ընկերներ Յ. Մաթոսեան, Մ. Կարապետեան եւ ուրիշներ: Կենդանի պատկեր մը: Սինէ Սէթօ պիտի ներկայացնէ կամիտաս Վարդապետին կայլն երգը, Ընկեր Մ. Վարանդեանի յուղարկաւորութիւնը

տախտակներու մասնակցութեան համար՝ 4 ֆրանք

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կարտանի «Նիկոլ-Դուման» խումբի եւ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. Էքսի «Բեռի» խումբի:
24 Հոկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:
Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Մուտքը ազատ է:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին. Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:
ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին: Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

Ի նպաստ Լիոնի Աղքատախնամի, 24 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.45ին, Գ. Թագաւորեանի սրահին մէջ, ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳՐՈՎ: 4—3

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ

Մամուլի տակ է եւ մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Գոյամարտ» պատկերազարդ օրացոյցը ճոխ բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ տպագրութեամբ:

Ապսպրանքի համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝
N. Gagossian, 49. Rue Nationale, Marseille (France)

ՆՈՐ ՓՆԱՐ
Ձայնագրուած եւ պատկերազարդ
լեզուաւոր երգարան

Պատրաստեց Կ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Սելանիկէն)

Իր տեսակին մէջ առաջնակարգ գործ մը, զարդարուած մեր բոլոր երգիչներուն, երգչուհիներուն, երաժիշտներուն եւ բանաստեղծներուն նկարներով: Ամէն էջի վրայ՝ երգի մը ձայնագրութիւնը: 640 էջնոց ստուար հատոր մը:

Գին 50 ֆրանք, (միայն Ֆրանսայի համար): Ստանալու համար դիմել ՅԱՌԱՋի խմբագրատունը, Ճ. Նարդունիին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Տիրուհի Գաբրիէլեան, ծնեալ Սիմիթեան, բնիկ Կեսարացի, կը փնտռէ իր քրոջը՝ Վերժին Սիմիթեան, Թալասի օրբանոցէն: Իր հօրեղբայրը, Յակոբ Սիմիթեան, այժմ Աղեքսանդրիա, 1930ին Վերժին Սիմիթեանը տեսած է ի Պէյրութ:

Կը խնդրուի գիտցողներէն լուր տալ հետեւեալ հասցէին՝ Mr. A. Kaprielian, 8bis, Rue Maugiron, Vienne (Isère):

Յարութիւն Զամչիկեան, որ նախապէս կը գտնուէր Հալէպը Գարաքէօզեան Հոմին մէջ: Վերջին անգամ նամակ գրած է S. F. A. ընկ.եան մէջ: Փնտռողն է իր քոյրը: Գրել Պ. Բ. Թաշեանի, c/o Journal Houssaper, B. P. 868, Le Caire - Egypte:

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ VENDREDI 22 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3557

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐՔԱՅՆ ՍԹԱԼԻՆ ՋՔՕՍՆՈՒ...

Այսպէ՞ս ուրեմն, Խ. Միութեան քաղաքացիներն ալ ձեռնարկած են « ընտրական պայքար »ի, հոկտեմբեր 12էն ի վեր, իբրեւ նախապատրաստութիւն բուն ընտրութեանց, որ պիտի կատարուին դեկտեմբեր 12ին:

Ի՛նչ աւետաբեր, չքեղ ու չնաշխարհիկ մանրամասնութիւններ՝ այս առթիւ:

Ամբողջ խորհրդային մամուլը կը յորդի ժողովրդային «խանդավառութեան» նկարագրութիւններով: Շարժման մէջ դրուած են արդիական բոլոր գիտելիքները, քարոզչական ամէնէն ազդու միջոցները, շարժանկարն ու անթելը եւ ուրիշ ինչ որ կրնայ երեւակայել, բոցավառելու համար ամբոխային տրամադրութիւնները:

Եւ ազազակ մը դղրդագին, Խ. Միութեան անծայրածիր տարածութեան վրայ, կեդրոններէն մինչեւ յետին ծայրագաւառներն ու ափաստանները, 120 — 150 լեզուներով.

— Սթալի՛ն, Սթալի՛ն, առաջինը եւ միակը... Մեր քուէն անոր, եւ միայն անոնց որ հաւատարիմ են իրեն... Մա՛հ ժողովուրդի թշնամիներուն, ճափոնա-գերմանական լրտեսներուն, դաւաճաններուն, խարտակիչներուն... Անխնայ ջարդ Թրոցքիական-պուխարինեան-ազգայնական մնացորդներու մնացուկներուն...

Իսկ օրուան իշխանութիւնը ամէն օր գիւտ մը, նորութիւն մը կը դնէ, խայծ մը կը նետէ, աւելի շլացնելու համար աչքերը:

Դեռ քանի մը օր առաջ, հրամանագիր մը հրատարակուեցաւ, քուէարկութեան իրաւունք շնորհելով անոնց որ աքսորի դատապարտուած են, թիապարտութեամբ կամ առանց թիապարտութեան (տաժանակիր աշխատանք): Այս շնորհէն պիտի չկրնան օգտուիլ միայն անոնք որ իրապէս բանտարկուած են կամ արգելափակուած՝ տաժանակիր աշխատանքի կայաններու մէջ. ինչպէս եւ անոնք որ քաղաքացիական իրաւունքներէ զրկուած են դատական վճիռներով:

Միւս կողմէ, մասնաւոր միջոցներ ձեռք առնուած են, որպէսզի ընտրողները « ուրախ եւ երջանիկ » ըլլան, քուէարկութեան առթին, ինչպէս իրենց ամենօրեայ կեանքին մէջ...

Համաձայն թերթերու տեղեկութեանց, սպասման սրահներ սարքուած են Մոսկուայի ընտրողներուն համար, ութանկիւն սեղաններով եւ բնաիր ծածկոցներով:

Ելեկտրական շքեղ լապտերներ, մետաքսեայ լուսամփոփներ, գոյնզգոյն ծաղիկներ կը զարդարեն սրահները, տօնախմբեալ պատկեր մը պարզելով: Քուէատուփերուն առջեւ դրուած են աթոռներ եւ սեղաններ, կաղամար, սեղանի լամբար եւ ուրիշ ինչ որ անհրաժեշտ է: Գետինը ծածկուած է գորգերով:

Ուրեմն շքեղանք եւ ծիածանաւորութիւն ամէն կողմ, կախարդական մթնոլորտի մը մէջ պահելու համար խորհրդային արքայութեան երջանի՛կ, ազատ եւ աննման քաղաքացիները:

Հաստուած մըն ալ Մոսկուայի կուսակցական պաշտօնաթերթին խմբագրականէն, ամբողջացնելու համար պատկերը.

— « Դեկտեմբեր 12ին, առտուան ժամը 6էն մինչեւ կէս գիշեր, Պալթիկ ծովէն մինչեւ Խաղաղական ովկիանոս, Պաքումէն մինչեւ հիւսիսային բեւեռի Ռուտոլֆ կղզին, աւելի քան հարիւր միլիոն քաղաքացիներ պիտի քուէարկեն անձամբ, իւրաքանչիւրը այցելելով քուէարկութեան գրասենեակը, եւ ներկայացնելով իր անցագիրը կամ արհեստակցական տոմսը »:

Այս աննախընթաց շքեղանքին եւ շռայլաբանութեանց հետ զուգընթաց, կը շարունակուի ահուսարսափը, ամբողջ երկրին տարածութեան վրայ: Այնպէս որ, ընտրական պայքարն ալ արդէն դարձեր է քնարեր հէքեաթ մը, յիշեցնելով Հազարումէկ Գիշերները:

Նոյնիսկ ընտրական յանձնախումբերու կազմութեան առթին, «ոսկ չունները երեւան կը հանեն « խժեր » ու « ժողովուրդի թշնամիներ», ահաբեկելով ընտրողները:

« Փրավտա »ն դեռ քանի մը օր առաջ կը մատնանշէր թէ կուսակցութեան դաւառի մարմինները անապարանքի մատնուած են, եւ յիմարաբար «խժեր» կ'ընտրեն, իբրեւ անդամ ընտրական յանձնախումբերու:

Այսպէս, Սպիտակ Ռուսիոյ մէկ շրջանին մէջ, կուսակցութեան գործիչները իրենց հաւատարմութիւնը ապացուցանելու համար ընտրական յանձնախումբին նախագահ ընտրած են պետական դատախազը, բայց ահա կեդրոնէն կարճ եւ կտրուկ ցնցում մը կ'ազդարարէ թէ այդ մարդը «ժողովուրդի թշնամի է »:

Այս պայմաններուն մէջ, ո՞վ պիտի համարձակէր զանազանել բարեկամն ու թշնամին, վստահելին ու կասկածելին, — երբ հաւատաքննական հետապնդումներն ու փոխադարձ լրտեսութիւնները կը շարունակուին անընդհատ, երբ ոչ անցեալը նկատի կ'առնուի, ոչ գիրքը, ոչ տարիքը, ոչ ալ սեռը:

Անհամար գլուխներ ջախջախուեցան — բառին տառական իմաստով — 1936 օգոստոսէն ի վեր: Եւ դեռ դադրած չէ համադարկը:

Գրեթէ ամէն շաբաթ գլուխներ կը գլորին ոչ թէ հատ-հատ, այլ խումբ խումբ: Ոչ միայն այս կամ այն երկրամասին, այլ ամբողջ «դրախտ»ին տարածութեան վրայ: Եւ մանաւանդ «անկախ» հռչակուած հանրապետութեանց մէջ, Ուկրայնայէն մինչեւ Կովկաս:

Բաւական ժամանակ ունին տակաւին, մինչեւ դեկտեմբեր 12, սրբելու համար ուրիշ ինչ որ մնացած է իբրեւ անցեալ յիշատակ:

Ահա թէ ինչպէս կը գրօսնու Արքայն Սթալին, բոլշեւիկեան յեղափոխութեան քսանամեակին առթիւ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԳՈՅԱՑԱՒ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Յանձնախումբ մը պիտի դրկուի Սպանիա օտար կամաւորներու համար

Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը վերջին պահուն յաջողեցաւ միջին բանաձեւ մը գտնել, չարը խափանելով, առ այժմ: Համաձայնութեան համբան բացաւ Իտալիա, ընդունելով Յուլիս 14ի անգլիական ծրագիրը, որ կը տրամադրէ աստիճանաբար եւ կանչել օտար կամաւորները եւ յետոյ ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի և հանրապետական կառավարութեան պատերազմիկի հանգամանքը:

Ահաւասիկ համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը.—

1. Իբրեւ առաջին քայլ, հաւասար թիւով օտար կամաւորներ պիտի քաշուին Սպանիոյ երկու ճակատներէն:

2. Միջազգային յանձնախումբ մը պիտի դրկուի Սպանիա, երեւան հանելու համար օտար կամաւորներուն բուն համրանքը: Այնուհետեւ ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը որոշում պիտի տայ, նոր զօրքեր եւ քաշելու համար:

3. Պատերազմական կարգ մը իրաւունքներ պիտի տրուին երկու կողմերուն, երբ ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը հաստատէ թէ գոհացուցիչ եղանակով յառաջ կը տարուի կամաւորներուն յետս կոչումը: Այդ իրաւունքներուն հանգամանքը եւ տարողութիւնն ալ յանձնախումբը ինք պիտի որոշէ:

Սպանիա դրկուելիք յանձնախումբը պիտի բաղկանայ զինուորական եւ քաղաքացիական մասնագէտներէ: Եւ որովհետեւ այս կարգի միջազգային յանձնախումբերը դանդաղ կը շարժին, այս գործն ալ շաբաթներ եւ ամիսներ կրնայ տեւել: Ուրեմն նորէն ժամանակ շահած կ'ըլլան շահագրգիռները: Իրադէպներ այսպէս կը բացատրեն Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ անակնկալ ընկրկումը: Նոյն իրազեկներուն կարծիքով, մինչ յանձնախումբը զբաղած կ'ըլլայ Սպանիոյ կացութիւնը ուսումնասիրելու եւ օտար կամաւորներու համրանքը երեւան հանելու գործով, Զօր. Ֆրանքօ, Մուսոլինի եւ Հիթլէր ամէն ճիգ պիտի թափեն, վճռական յաղթանակը շահելու համար:

Նշանակալից պարագայ մը եւս.— Իտալիա եւ Գերմանիա հաւանեցան ընդունիլ անգլիական ծրագիրը ճիշդ այն օրը երբ Զօր. Ֆրանքօ կը յուսայ գրաւել շատ կարեւոր քաղաք մը, Կիժոն: Վերջին լուրերու համաձայն, ազգայնականները միայն 10 — 12 մղոն հեռու են Կիժոնէն, քաղաքը կրակի տրուած է անիշխանականներուն կողմէ եւ կառավարական ոյժերը փախած են: Կիժոնի գրաւումը պիտի զօրացնէ ազգայնական տիրապետութիւնը հիւս Սպանիոյ մէջ եւ հազարաւոր զինուորներ ազատ պիտի ըլլան վճռապէս գրոհ տալու համար դէպ Մատրիտ: Այս յարձակողականին կը սպասուի ձմեռէն առաջ:

*** Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին չորեքշաբթի օրուան նիստը տեւեց երեք ժամ: Ժողովէն վերջը, մասնակցող պետութեանց ներկայացուցիչները նոր հրահանգներ խնդրեցին իրենց կառավարութիւններէն, յաջորդ նիստին համար որ պիտի գումարուի այսօր, ուրբաթ: Ժողովին մէջ գլխաւոր ճառը խօսեցաւ Լոնտոնի իտալական դեսպանը, եւ առնելով իր վերապահումները: Իրեն ձայնակցեցաւ գերմանական դեսպանը, աւելի թեթեւցնելով մթնոլորտը եւ մեծ գոհունակութիւն պատճառելով Լոնտոնի մէջ: Կացութիւնը փրկուած կը նկատուի, եթէ վերջին պահուն նոր դժուարութիւններ չյարուցանեն Մոսկուա կամ Պերլին: Գերմանական մամուլը նորէն ուժգին յարձակումներ կը գործէ խորհրդային իշխանութեան դէմ, նոյնիսկ պահանջելով որ ան հեռացուի Լոնտոնի ժողովէն:

Գերմանիա կը մերժէ չեխական դեսպանին բողոքագիրը

Ինչպէս գրած էինք, յարաբերութիւնները լրջօրէն լարուած են Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ, իբրեւ հետեւանք գերման քաղաքացիներու ձերբակալման եւ ուրիշ հետապնդումներու:

Գերմանական մամուլը կը շարունակէ կրակ տեղալ Չեխերուն վրայ: Չորեքշաբթի օր, Պերլինի չեխական դեսպանը Գերմանիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատունը երթալով, ուզեց բողոքագիր մը յանձնել: Դեսպանը մերժեց ընդունիլ, գիտել տալով թէ բոլորովին օրինաւոր է Գերմանիոյ հանրային կարծիքին բորբոքումը: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ արտաքին նախարարը անպատեհ գտաւ բողոքագիրը, չեխական դեսպանին ու չադրութեան յանձնելով չեխ ոստիկանութեան ծայրայեղութիւնները եւ յանձնարարեց տեղի չտալ նոր հակադրեցութեանց:

Գերմանական թերթերը կը շարունակեն Ֆրանսան եւ Խ. Միութիւնն ալ մեղադրել համարել Չեխերու հակագերման գործունէութեան:

Պէլա Քունի գլուխն ալ փռանցուած...

Պէլա Քուն, հրեայ հռչակաւոր բոլշեւիկը որ Հունգարիան կարմրցուց պատերազմէն անմիջապէս վերջը, ամբաստանութեան տակ առնուած է իբրեւ խափանարար - խռովարար, ինչ որ Մոսկուայի հասկացողութեամբ կը նշանակէ մահապարտ: Իր ձերբակալութիւնը հաղորդուեցաւ անցեալ օգոստոսին, բայց խորհրդային մամուլը լռութիւն պահեց: Այժմ այլեւս չեն հերքեր լուրը: «Էնթէրնասիոնալ Կոմունիստ», Կոմինտերնի պաշտօնական օրգանը, այս օրերս հրատարակեց բուռն ամբաստանագիր մը իրեն դէմ, երեւան հանելով 18 տարի առաջ Հունգարիոյ մէջ գործած մեղքերը: Պէլա Քուն կ'ամբաստանուի թէ խափանած է Մոսկուայի ճիգերը, որ կը ձգտէին ձախակողմեան կուսակցութեանց միակ ճակատ ստեղծել ամէն տեղ, ընդդէմ ֆաշականութեան: Եւ կը յիշուի « Միայն աջակողմեան ընկերվարական վարիչները չեն որ ձախողեցուցին այս ծրագիրը, այլեւ Հունգարիոյ նախկին կեդր. կոմիտէին Թրոցքիական սկզբունքները, գլխաւորութեամբ Պէլա Քունի »:

Առաջին հրապարակային յարձակումն է այս ականաւոր բոլշեւիկի մը դէմ, որ այնքան գործօն դեր կատարած է կուսակցութեան մէջ: Այս առթիւ իրազեկներ կը յիշեցնեն Պէլա Քունի «մաքրողական» ահռելի գործունէութիւնը Ղրիմի մէջ, Վրանկէլի բանակին ջախջախումէն վերջը (1920): Այն ատեն հռչակ հանեց իր վայրագութեամբ, որոնց քով կը նսեմանային Հունգարիոյ մէջ գործած բարբարոսութիւնները: Անցեալ տարի զրոյց կը շրջէր թէ Սպանիա դրկուած է, բայց չհաստատուեցաւ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐԷՆ ՍՈՒՆԿԻ ՄԱՍԻՆ

Երէկ սունկի մասին խօսեր էի, կէս հեգնութեամբ, կէս դառնութեամբ:

Եւ բոլորովին մոռցեր էի որ, սունկի արկած մըն ալ մեր նարդունին անցուցած է:

— Անցեալ տարի խելքիս փչեց անգամ մը ճաշակել, չէ՛ք շնորհէք թունաւորուեցայ եւ հազիւ ազատեցայ: Հիմա երբ միայն տեսնեմ սունկը, փորս կը ցաւի:

Աւելի յուրջ հանգամանք տալով հարցին, կ'ուզէի բժշկական զրոյց մը կատարել հոտը, եւ իմծի յանձնեց « Հայ-Բոյժ »ի մէկ թիւը, 1936 սեպտեմբեր, ուր կ'ազդարարէ.— «Զգո՛յշ սունկերէն»:

Առաջին ազդարարութիւն.

— « Գիւղացիները կը կարծեն թէ սունկը որ քացախով եփես՝ թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ եփած ատենդ դդալը չի սեւցներ, թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ եփած ատենդ մէջը նետուած սխտոր մը սխտորն ու սոխը ճերմակ կը թողու, թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ չի «կտրեր» կաթը, թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ մարգագետիններու մէջ կը կը բուսնի, թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ մատղաշ է, ճերմակ է, անախորժ հոտ չունի, թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ «մատնիք» ունի, վարդագոյն թերթիկներ ունի, թունաւոր չէ (սխալ): Սունկը, որ մորթը չոր է, դիւրաբեկ է, կտրելէ վերջ գոյն չի փոխեր, թունաւոր չէ (սխալ): Թունաւոր է այն սունկը, զոր խխունջը եւ միջատները չեն կրծեր (սխալ): Տոքթ. Տաղաւարեան, իր Առողջապահութիւն գրքին մէջ, կը գրէ թէ սունկը, որ երկար ատեն կը խաշեն թունաւոր չէ (սխալ): Ափսո՛ս, քանիներ զոհ գացած են այս սխալներուն »:

Այս ալ թունաւորման ընդհանուր պատկերը (երբ տեսակ թունաւորումներ կան), իբրեւ երկրորդ ազդարարութիւն.

— « Հրաշալի ճաշ մը կ'ընես, սունկը այնքան համեղ կուգայ, որ պիտի ուզէիր «մատուըներդ ալ հետը ուտել», ինչպէս կ'ըսէ մեր ժողովուրդը: Սակայն երբ մարսողութիւնը կը սկսի, նեղութիւն մը կը զգաս նախ, ընդհանուր չփոթութիւն մը, անձկութիւն մը, աչքերդ ալ կը սկսին մթնել, եւ յանկարծ ցաւ մը, — սաստ ցաւ մը, կարծես հալած կապար կայ ստամոքսիդ մէջ, որ կ'այրէ, կը բզքտէ, վար կը քաշէ, պիտի պայթեցնէ: Ու պաղ քրտինք մը,— ոտքերդ կը մսին, մատներդ կը մրմռան, մինչ ստամոքսդ տաք է, կ'այրի ու կը ցաւի: Փորդ կը պրկուի, ալ աւելի կը ցաւի, սարսափելի ծարաւ մը կը զգաս, բայց կարծես կոկորդդ ալ պրկուած է, չես կրնար խմել, փսխելու փափաք մը կը զգաս, կ'ընես — կ'ընես՝ չես յաջողիր, միզելու փափաք մը կը զգաս, միզելու կ'ելլես՝ չես կրնար միզել, ցաւէն դուրս կ'իյնան աչքերդ, կը կարծես թէ պիտի նուաղիս: Յանկարծ փորդ պարպելու փափաք մը,— յուսալով թէ պիտի ազատիս, կ'երթաս — կը նստիս՝ անկարելի է, կը ոտքաս՝ անկարելի է, ստամոքսդ հեղ դարձած է կարծես, բան մը ներսէն կը յօշոտէ, կը խողխողէ, կրակի պէս բան մը որ կ'այրէ միացնելով: Վերջապէս կը յաջողիս փսխել, բայց ի՛նչ պէս,— ստամոքսդ կարծես թէ կը դառնայ, կ'ուզէ մէկ անգամէն պարպել, այնպէս որ փսխած ատենդ կը ճաթիս, կը պայթիս, մինչ կրակի պէս բան մը կ'այրէ կոկորդդ: Քիչ մը կը խաղաղի ցաւը, վախցած երեխայի մը նման՝ անկողինդ կը մտնես կամացուկ մը, չուզելով արթնցնել դեւը, կուշտի վրայ կը պառկիս, ոտքերդ փորիդ վրայ կը քաշես, կ'աշխատիս խփել աչքերդ, քնանալ քիչ մը, չէ՞ որ 4 — 5 ժամէ ի վեր կրած տառապանքդ հալեցուցած է կարծես քեզ: Աչքերդ սաստիկ ղեղնած են, եթէ հայելիին նայիս: Դէմքդ ալ դեղնած է քիչ մը: Աչքերուդ բիբերը պզտիկցած կ'ըլլան. — կարեւոր նշան մը, որով կարելի է հասկնալ թէ դժուարամարսութեան տագնա՞պ է թէ թունաւորում:

Ստամոքսիդ եւ լեարդիդ ձեռք զգացնելու կը վախնաս: Յանկարծ կ'ըզգաս որ բան մը կը տաքնայ, նորէն, ստամոքսիդ մէջ: Պաղ քրտինքը կը սկսի դարձեալ,— ամա՛ն մարիկ: Եւ տագնապը կը վերանորոգուի, ժամերով նոյն ցաւերը, անհանդուրժելի, անզսպելի: Կը նստիս, փորի վրայ կը պառկիս, ոտքերդ օդին մէջ բարձրացուցած կը պառկիս,— խիթերը կը շարունակուին, կը քամեն քեզ, «թիբիթ» կ'ընեն քեզ, ուժաթափ կը ձգեն քեզ: Վերջապէս կը յաջողիս պարպել վարէն »:

Վերջացա՞ւ: Մնացեալը կարդացէք « Հայ-Բոյժ »ի մէջ, գիտական բժշկական մանրամասն բացատրութիւններով:

Իսկ եթէ այս ալ բաւական չէ, Վիէննի վեց տարեկան մանուկին մահը ձեր անլանչին ող:

Գոնէ մանուկներուն խնայեցէք:

ՎԱՀԷ

Հակահայ գրգռութիւններ սպանութեան մը առթիւ

Ինչպէս հաղորդած էինք, Պէյրութի ամերիկեան հիւպատոսը սպաննուեցաւ խելագար Հայու մը ձեռքով:

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ դէպքը ծանր գրգռութիւն պատճառած է Պրումանայի մէջ, ուր ամէն տարի օդափոխութեան կ'երթար հիւպատոսը:

Լուրը հասնելուն պէս, Պրումանայի տեղացիները հակահայ տրամադրութիւններով լեցուած են եւ սկսած իրենց հանդիպած Հայերու վրայ յարձակում գործել: Գրիգոր Ղազարեան անուն հայ արդուկիչ մը եւ իր 12 տարեկան աշկերտը ծեծուած են: Յարձակում կրած են նաեւ օդափոխութեան համար հոն գտնուող ուրիշ Հայեր: Նոյն տրամադրութիւնները ցոյց տրուած են նաեւ Պէյթ Մէրիի մէջ:

Բարեբախտաբար տեղական թերթերը որ եւ է հակահայ գրգռութեան տեղի չտուին, ծանօթ ըլլալով գործուած ոճրին մանրամասնութեանց:

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ

»»»» • ««««

Վիրաւոր Հայ մը եւս

Վերջին լուրերու համաձայն, կացութիւնը բաւական մեղմացած է Պաղեստինի մէջ, իբրեւ հետեւանք ձեռք առնուած խստութեանց եւ ծանր ազդարարութեանց: Ոստիկանութիւնը անխնայ կը հետապնդէ բոլոր դաւադիրները: Բոլոր վաճառներուն մէջ մէկ մէկ անգլիացի ոստիկան դրուած է, հրացանով սպառազինուած:

Այն հայ լուսանկարիչը որ վիրաւորուած էր Երուսաղէմի մէջ, Արաբ կարծուելով, մեռաւ երեքշաբթի օր:

Քանի մը գիւղերու վրայ հաստատուած հաւաքական տուգանքը ճարելու համար, գիւղացիները արջառներ, արջառ եւ ուրիշ շարժուն գոյքեր կը հաւաքեն: Ոստիկաններէ գրգռուած հրացաններու թիւին համեմատ տուներ օդը պիտի հանուին ուժանակով:

Միւս կողմէ, արաբ յեղափոխականները կ'աշխատին նոր կոմիտէ մը կազմել Սուրիոյ մէջ, մասնակցութեամբ լուծուած կոմիտէի ազատ անդամներու եւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԵՐԲ Է ՀԻՄՆՈՒԵԼ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Բ.

Ռուբէն Խանազատը, որ նոյնպէս մասնակցել է Դաշնակցութեան կազմակերպութեան սկզբնական աշխատանքներին, յայտնում է, որ թողել է Պոլիսը 1900 յուլիսի 13ին, այսինքն Պոլսի ցոյցից երկու օր առաջ, ճանապարհ է ընկել դէպի Տրապիզոն, ճանապարհին մի գիշեր մնացել է Սամսոնում եւ յաջորդ օրը շարունակել է իր ճանապարհը դէպի Տրապիզոն, ուր մնացել է մի քանի օր եւ այնտեղից անցել է Բաթում։

Ուշի ուշով հաշուելով այդ բոլոր օրերը, որ Խանազատ անցրել է ճանապարհին եւ Տրապիզոնում, նա Բաթում հասած պէտք է լինի ոչ շուտ քան յուլիսի 25—27։

— «Ամէն ինչ փոխուած էր այս անգամ Բաթումում, մանաւանդ հայ հասարակութիւնը, — գրում է Խանազատը։

«Պոլսի ցոյցի առթիւ ծագած հեռագիրը այնպիսի ցնցող ազդեցութիւն էր գործել Հայերի վրայ, որ ամէն ինչ, բառիս բուն իմաստով, տակն ու վրայ էր եղել։ Խոր թմրութեանց արթնցածի նման մարդիկ յանկարծ վեր ցատկել եւ իրար անցած չգիտէին թէ իրանք ո՞րտեղ են գտնւում, ո՞ւր պիտի գնան եւ ի՞նչ պիտի անեն։

«Ամբողջ հայութեան մէջ այն կարծիքն էր տիրում, թէ Թուրքիան արդէն մի քայքայուած պետութիւն է, որ չափազանց դիւրին է նրանից այս կամ այն նահանգը կորզել»։

Ռ. Խանազատը, մի քանի օր Բաթում է լինում, երբ Թիֆլիզից գալիս է Արշակ Տէր Գրիգորեանը, Սիմէոն Զաւարեանի եւ Քրիստափորի անձնական ընկերը, Ռ. Խանազատին Թիֆլիզ հրաւիրելու համար։ «Նա ինձ ասաց, — պատմում է Խանազատ, — որ եկել է Բաթում Թիֆլիզի ընկերների կողմից՝ յատկապէս ինձ հետ տեսնուելու համար...» որ Թիֆլիզի եւ Բագուի հայ հասարակութեան, բոլոր խաւերում մեծ ոգեւորութիւն կայ, որ մի քանի խմբակցութիւններ են կազմուել գործունէութեան սկսելու նպատակով որ այդ խմբակցութիւններից ներկայացուցիչներ են ընտրուել, որպէսզի ընդհանուր ծրագիր մշակեն։ Բայց հէնց որ իմացանք, թէ դու վերադարձել ես արդէն, բոլորիս մէջ էլ մեծ ցանկութիւն առաջ եկաւ, որ դու էլ որպէս Հնչակեան կուսակցութեան ներկայացուցիչ մասնակցես մեր ծրագրի մշակելու ժողովներին, որպէսզի տարբեր կուսակցութիւններ առաջարկզում չմնան ու իրար չխանգարեն»։

Այդ հանդիպումից մի քանի օրից յետոյ Խանազատը մեկնում է Թիֆլիզ, ուր սկսւում են ժողովները։

Ուրեմն, Ռ. Խանազատի պատմելով, նոր կազմուելիք յեղափոխական կուսակցութեան ժողովները սկսուել են Թիֆլիզում օգոստոս ամսի սկիզբներին։

Ըստ Խանազատի՝ յաջորդաբար մի շարք նիստեր են տեղի ունեցել ծրագրի, կենդրոնի եւ նորակազմ կուսակցութեան անուան շուրջը։ Սակայն, որքան ժամանակ է տեւել արդ, ոչինչ չի ասում այդ մասին։ Ցամենայն դէպս, ինչպէս Գ. Խանազատն է յայտնում, այդ ժողովները պէտք է համարել սահմանադիր ժողով, ուր մի շարք խնդիրներ են լուծուել, որոնց մէջ կարեւորները հետեւեալներն էին։

Որոշուեց «Հնչակ»ը թողնել Ժընեւում հրատարակուելու, որպէս կուսակցութեան գրական օրգան, միայն Քրիստափոր Միքայէլեանն էլ պիտի գնար Ժընեւ, որպէսզի Ա. Նազարբէկի հետ միասին, խմբագրէին թերթը։ «Հնչակ» պիտի հրատարակուէր ամիսը մի անգամ, փոքր ինչ մեծացրած ծաւալով։ Իսկ մի երկրորդ թերթ էլ Թիֆլիզում պիտի հրատարակուէր, որպէս մարտական օրգան, որ պիտի լոյս տեսնէր ամսուայն շաբաթը մի անգամ։ Այդ թերթի անունը որոշուեց դնել «Դրօշակ»։ Սրա խմբագրական մարմինը յետոյ պիտի ընտրուէր։ Կազմուած ընկերութեան անունն էլ որոշուեց դնել «Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն»։

Վիճելի պէտք չէ համարել, որ այդ ժողովներ եւ այդպիսի որոշումներ են եղել։ Այդ մասին տարիներ առաջ բերանացի յայտնել են ինձ Մարտիրոս Մարգարեանը, որ այդ օրերի գործիչներից էր, Ռոստոմը եւ ուրիշ ընկերներ...

Այդ ժողովները, ինչպէս երեւում է Ռ. Խանազատի գրուածքից, տեղի են ունեցել օգոստոս ամսուան ընթացքին, Ռ. Խանազատը, որ Թիֆլիզում կատարած իր աշխատանքների մասին միշտ հաղորդել է եղել Ժընեւ Նազար Բեկեանին, Ժընեւից հեռագիր է ստանում դադրեցնել իր աշխատանքները մինչեւ նոր լիազօր Ցակոբ Մեղաւորեանի գալը։

Խանազատը այդ ժամանակ որոշում է անցնել Երեւան։ Իր գնալու մասին տեղի է ունենում խօսելու Գրիգոր Արծրունու հետ, որի հետ պայմանաւորւում են սեպտեմբերին հանդիպելու Երեւանում։

«Հէնց այդպէս էլ եղաւ, գրում է Ռ. Խանազատը։ Զգալուելով Մեղաւորեանին գալուն, մօրս հետ գնացինք Երեւան, ուր եկան Արծրունիները մի քանի օրից յետոյ»։

Եզրակացութիւնը այն է, որ ըստ Ռուբէն Խանազատի՝ Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը կազմակերպելու որոշում է տրուել օգոստոսի ընթացքին։

Սեպտեմբեր ամսուան վերջին Ռ. Խանազատը վերադառնում է Թիֆլիզ։ Այդ ժամանակները հասնում է նաեւ «Հնչակ»ի լիազօր ներկայացուցիչ Ց. Մեղաւորեանը եւ նորից սկսւում են բանակցութիւնները։ Այդ բանակցութիւնները, սակայն, որքան ժամանակ են տեւում, այդ մասին Գ. Խանազատը ոչինչ չի յայտնում։

Բանակցութիւնները, Ռուբէն Խանազատի ասելով, վերջապէս յանգում են որոշ եզրակացութեան, մինչեւ անգամ Համաձայնութեան թուղթ է ընտրագրւում եւ «այսպէս՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կազմակերպուած էր» (*)։

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

(*) Հայրենիք ամսագիր, 1927 թ. յունիս—դեկտեմբեր եւ 1928 թ. յունուար, Ռ. Խանազատի յուշերը։

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՓՈՓՈԽՈՒՄՆ ՈՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՈՒԽՏԸ

Էնկիւրիի կառավարութեան մէջ եղած փոփոխութիւնը այնքան նշանակալից է, ու այնքան բեղնաւոր կրնայ ըլլալ ան հետեւանքներով, որ մամուլը կը շարունակէ վիճիլ անոր մասին ու մեկնութիւններ կատարել։ Ցարդ մէջտեղ գրուած ենթադրութիւններուն վրայ արդար է աւելցնել նաեւ արեւելեան ուխտի մասին եղած ակնարկները։

Ներկայ տարուան յունիս 8ին Թէհրանի Սատառապատի պալատին մէջ ստորագրուած բարեկամութեան եւ օգնութեան դաշնագիրը՝ ընդմէջ չորս արեւմտեան - ասիական պետութեանց՝ Թուրքիոյ, Աֆղանիստանի, Իրաքի ու Իրանի՝ լի է կարելիութիւններով ու կը ստեղծէ արմատապէս նոր կացութիւն մը՝ ընդմէջ Խ. Միութեան ու նոր զինակցութեան։ Դաշնագիր կողմերու միջեւ վերջ են գտած հին թշնամանքները։ Եւ վերջ տրուած այն պայքարներուն, որոնք դարերէ ի վեր ճնշուած են անոնց յարաբերութեանց վրայ։ Անոնք փոխադարձաբար կ'ապահովեն իրենց սահմանները ու փոխադարձաբար յանձնառու կ'ըլլան իրենց արտաքին քաղաքականութեան մէջ միասին ընթանալու։ Գոյացած է, կը գրէ խնդրին ծանօթ անձ մը, բարեկամութիւն մը որ միշտ անկարելի էր նկատուած։ «Թուրանի ու Իրանի միջեւ գոյութիւն ունեցող դիւցազնական պայքարը կ'անհետի ժամանակի խաւարին մէջ։ Ան պատմութեան տարրերը կը լեցնէ զէնքերու շաչիւնով, հրդեհներու փայլով, մարդկային զանգուածային մահերով։ Դարեր անցան, դարեր ծնան ու անհետացան միապետութիւններ, աշխարհի դէմքը փոխուեցաւ, իսկ Իրանի ու Թուրանի միջեւ յաւիտենական թշնամանքը կը շարունակուէր գոյութիւն ունենալ»։ Այդ թշնամանքը այժմ կ'անհետանայ նոր դաշնագրին կնքումովը։

Բայց, անոր անհետացումը կը նշանակէ, որոշ մտքով, չորս պետութեանց ձեռքերուն ազատ արձակումը՝ իրենց դրացիներուն հանդէպ, ու մանաւորապէս դէպի այն ուղղութիւնը, ուր իրենց տկարութիւնը անցեալին մէջ իրենց համար ամենածանր պարտութիւններ ու նահանջներ է պատճառած։ Հիմնաւոր է ենթադրել թէ ազատութեան համար յաւիտենապէս պայքարող ու խռովեալ Կովկասի մէջ նոր դաշինքը կը ստեղծէ իրական փոփոխութիւն մը՝ ուժերու (պետութեանց) քաղաքական ու նիւթական յարաբերութեանց մէջ։

Տրամաբանական չէ՞ որ կապ մը գտնուի կնքուած արեւմտեան - ասիական չորսերու ուխտին ու խորհրդային հարաւային հողերուն վրայ բնակող բազմաթիւ ազգութիւններու տրամադրութեանց բարձրացման միջեւ, — բնակչութիւններ որոնք վերջին դարերու ընթացքին հետզհետէ կտրուած են Թուրքիայէն ու Իրանէն, ու յաւիտենապէս թշնամի են իրարու։ Կապ չկա՞յ հարաւ - խորհրդային հանրապետութեանց՝ Ուկրայնայի, Ատրպէճանի, Վրաստանի, Հիւս. Կովկասի, Թուրքիստանի տարագիրներու ինչպէս նաեւ Կովկասեան համադաշնակցութեան խորհուրդին յարաճուն գործունէութեան ու Սատառապատի պալատին մէջ կատարուածին միջեւ։ Հիմա չկա՞յ կապ մը փոխառնելու նոյնիսկ նոր համաձայնութեան ու այն բողոքին միջեւ որ ներկայացուած է Ազգերու Դաշնակցութեան՝ Խ. Ռուսիոյ մէջ բնակող փոքրամասնութեանց անունով։ Ան չի՞ ըստեղծեր գոնէ հոգեբանական արձագանգ մը, իբրեւ օրինակ՝ դարաւոր թշնամանքի յաղթահարումին ու բոլոր ուժերով նուիրուելու ընդհանուր գործին, կատարելու համար «պատմութեան կանչը», ինչպէս կ'արտայայտուի կոչ մը՝ ուղղեալ Կովկասեան ազգերու՝ հրատարակուած «Պրոմէթէ» պարբերականին մէջ, որ ծանօթ օրգանն է Կովկասի, Ուկրայնայի եւ Թուրքիստանի բնակչութեան ազգապաշտպանութեան։ Փարիզի մէջ վերջերս հրատարակուիլ սկսած է, ֆրանսերէն լեզուով, «Կովկաս» պարբերականը, — օրգան՝ Կովկասեան ազգերու «ազգային ազատ մտածումին» — որ «Ասիական ուխտ»ը կը հռչակէ իբրեւ սկիզբը այդ ազգերու ազատութեան ու իբրեւ չէզոքացումը Թուրքիոյ կողմէ Կովկասի ըլլալիք սպառնալիքներու։ Հասկնալի է, որ յիշեալ յօդուածին հեղինակը նոր զինակցութեան հետզհետէ յաջողութեան վստահութիւնը կը պայմանաւորէ անով, որ Կովկասցիները ընդունակ պիտի գտնուին «ըլլալու կատարը այն քաղաքական գործերուն, որոնք իրենց առջեւ կը դրուին դէպքերու ընթացքով»։

Ինչ որ ալ նշանակէ այս «դէպքերու ընթացք»ը, ու այն բովանդակութիւնը, որ վաղը անոր պիտի տայ նորաստեղծեալ ուխտը, աշխարհագրութիւնը ինքը զայն պիտի դարձնէ նեցուկ մը Կովկասցիներուն ու նոյնիսկ Հարաւ - Խորհրդային ազգերուն համար՝ իրենց այն ճիգին մէջ, զոր անոնք ի գործ կը դնեն Խ. Միութենէն բաժնուելու առաջադրութեամբ, իսկ այդ ծրագիրը պիտի փնտռուի ու քաջալերուի այդ ուխտը ստեղծողներու սեփական նպատակներուն համար։

«Կովկաս» արդէն իսկ կոչ կ'ընէ պետութեան — թումբ մը ստեղծելու մասին՝ ընդմէջ Սովետներու ու նոր զինակցութեան պետութեանց, գլխաւորաբար Թուրքիոյ եւ Իրանի։ Ան չի մոռնար հարաւային դրացիներէն, որոնց հետ Կովկաս կապուած է եղեր «քաղաքական լուրջ շահերով, դարաւոր մշակութային ուղեկցութեամբ ու սերտ ազգակցութեամբ», այնպէս որ իրենց միջեւ յարաբերութիւնը «անկեղծօրէն բարեկամականէն տարբեր չի կրնար ըլլալ»։ «Բաւական է ակնարկ մը նետել Հերոդոտոսէն մինչեւ այսօր գտնուող թուղթերուն վրայ, որպէսզի համոզուինք թէ Փոքր Ասիան առանց Կովկասի ուրիշ բան չէ բայց եթէ գլուխ մը գլխատուած, եւ թէ Կովկասը առանց Փոքր Ասիոյ ուրիշ բան չէ բայց եթէ գլուխ մը առանց մարմնի»։ Կովկասը՝ Ռուսիոյ ձեռքին մէջ, — առիկա «յաւիտենական ախ է վէճերու, պատերազմներու ու անկարգութեանց՝ Փոքր Ասիոյ մէջ։ Առիկա պիտի խթանէ շահակից պետութիւնները՝ Կովկասը իբրեւ «թումբ - պետութիւն» ստեղծելու հարցի մասին։ Ռուս-թրքական բարեկամութիւնը չի կրնար պահուիլ ու պիտի անհետանայ՝ Կովկասի մէջ անկախ պետութեանց ստեղծումովը ու «նոր Ռուսիոյ հանդէպ դարաւոր յանձնառութենէն ազատուած Թուրքիայով մը»։ «Թուրքիոյ եւ Սովետներու միջեւ այսօրուան բարեկամութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ պատահական ու անցողական երեւոյթ մը — ոչ մէկ վարչաձեւ ու ոչ մէկ դիւանագիտութիւն չեն կրնար փոխել աշխարհագրական ու տնտեսական ազդակները», կը խորհին «Կովկաս»ի լուրջ հաւաքուած կովկասցի գործիչները, ու այսպէս կը մտածեն ստեղծուելիք վերջ ուխտին, որուն մէջ ուժատու տարրն է Էնկիւրին։

Փարիզի «Էնֆիւթլէքս»ի մէջ Գ. Փիէր Տոմինիք ցոյց էր տուած, իբրեւ գլխաւոր պատճառ Էնկիւրիի փոփոխումին, Թուրքիոյ եւ Սովետներու յարաբերութեանց մէջ նորութիւնը։ Ան ցոյց կուտար քանի մը տարրեր, որոնք ցրտութիւն յառաջ բերեր էին յարաբերութեան մը մէջ, որ՝ մօտաւորապէս քսան տարիներու տեւողութեան՝ նկատուեր էր Սեւ ծովու շուրջի անվիճելի քաղաքականութիւնը։ Մեզի կը թուի թէ՝ այս տարրերուն վրայ, սակայն, հիմնաւոր է աւելցնել եւ այն, որ տրամաբանօրէն կը հետեւի «Ասիական չորսերու ուխտով Սովետներու համար ստեղծուած կացութենէն, — գործը Թուրք դիւանագիտութեան, որ կը նշանակէ խորհրդային հարաւային հանրապետութեանց սարսանջատման խմորումը։ Իսկ վստահինք չէ որ այդ խմորումը կուգայ Էնկիւրիէն։

Մոնթրէօյի մէջ Նեղուցներու փակումէն վերջ, Խ. Միութիւնը Կովկասի մէջ եւս կը չքացնէ Սատառապատի ուխտով, ինչ որ շատ ուժեղ է այնքան շատ կարճ ատենի մը մէջ՝ նոյնիսկ ամենալաւ բարեկամներու միջեւ։

«ՋՕՐԱ»

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

ԽՄԲ.— Այս խմբագրականը, խորագիրէն մինչեւ վերջին բառը կ'արտատպենք Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթէն (Ապագայ, 16 հոկտ.)։

— «Խռոված է Հայոց հոգին։ Ամէն Հայ որ Հայերէն կը կարդայ, որ երբ Հայ կը մտածէ ու կը զգայ, անձկութեամբ ահեռաց է իր սիրտն ու միտքը դէպի Հայաստան, եւ կը սպասէ գոյժն լուսաբանութեան մը եւ մխիթարութեան մը։

«Հայաստան» բառը այս ժողովուրդը դարերով, գրեց, երգեց, երազեց եւ նահատակներ տուաւ հազարներով, եւ հիմա որ իր երազը առարկայական ձեւ մը առած է, հիմա որ յոյսը ցնորքի մը նման չէ, այլ շօշափելի իրականութիւն մը զոր կը մնայ աշխատանքով եւ համբերութեամբ, խոհեմութեամբ եւ ամէն տեսակ զգուշութեամբ ապատագրել իր տուներներէն, հիմա այդ իրականութիւնը դարձեալ կը խուսափի, տուները աւելի կը խանձրանան եւ Հայուն սիրտը կը սկսի տրոփել միեւնոյն վախերով։

Յեղափոխութենէն քսան տարի ետք, իրաւունք ունէինք յուսալու որ ժողովուրդը պիտի սկսէր վայելել բնականոն կեանքի մը բարիքները։ Ամբողջ սերունդ մը արդէն մեծցած էր նոր օրէնքներուն տակ, ազատուած՝ իր հայրերուն վրայ ճնշող հին սարքերէն, ու մանաւանդ զանոնք թունաւորող ցնորական մոլորումներէն։ Բաղդատաբար հոծ զանգուած մը հաւաքուած էր միեւնոյն հողամասին մէջ, ինչ որ դարերէ ի վեր չէր պատահած եւ որ մեծագոյն ապահովութիւնը կը ներշնչէր անոր պաշտպանումին համար։ Եւ այդ ժողովուրդը կ'ապրէր պետական կեանքով, որուն սկզբունքները որքան ալ անկատար եւ նոյնիսկ վնասակար ըլլային անոր կուտային հաւաքական կեանքի խանկարին զգացք։

Ի՞նչ եղած է այսօր այդ ժողովուրդին վստահութիւնը միեւնոյն պետական մեքենային հանդէպ, երբ այսօր պարտաւոր է հայհոյելու անոր զոր երէկ կ'աստուածացնէր, եւ գիտէ թէ վաղը պիտի անիծէ այն զոր կը պաշտէ այսօր։ Կեղծիքը եւ ստութիւնը սկսած են պետական կարգուսարքին մաս կազմել իրեն համար։

Տեսնելով Հայաստանի վերիվայրումները, սկիզբները դաղթաւորները կը մտածէին թէ անոնք վերջին պարտիքին կոհակներն են մեծ ալեկոծութեան որ կը խռովէ Խորհրդային Միութիւնը եւ որոնք կուգան մարիլ հայկական ափերուն վրայ։ Բայց այդ կոհակները կը վերածնին, ամիսներէ ի վեր ներքական կանոնաւորութեամբ ու մեր երկրին մէջ յառաջ կը բերեն ողբերգական փոթորիկներ։

Եւ ամէն ինչ մտածել կուտայ թէ տեղական պատճառներ անմասն չեն այս պարբերական տառապանքներուն մէջ որոնք մեր ժողովուրդը իր ծուլթեան մէջ կը ցնցեն։

Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի հրամանները չէին միայն որ անճիւղցին ամբողջ մտաւորական սերունդ մը։ Ամատունիի անկումին մէջ մաս ունէր տեղական դաւադրութիւն մը։ Ի՞նչպէ՞ս Մոսկուա եւ Թիֆլիզ պիտի թողուին որ անոր անմիջական գործակիցը, առաջին տեղակալը յաջորդէր իրեն, եթէ Ամատունի անձնովը [illegible] իր պետին կործանման մէջ։

Բանդիւանիներ, խորհրդային ձեւով մեղք կ'ընեն, չգտանք, չմնացինք բան մը չենք գիտեր։ Բայց գիտնալու կամ չգիտնալու խնդիր չկայ։ Ծնողներս բաւական է մեզի ցոյց տալու համար թէ Հայաստան կ'ապրի այսօր բռնութիւններուն ամէնէն մահացուին տակ։ Աղասի Խանջեան Սթալին չունէր Հայաստանի մէջ, տեսակ մը կիսաստուած, որ ինկաւ ահարկու նախատինքներու տակ։ Իր յաջորդը Ամատունի, որ բառարաններու մէջ բառ չգտնէր հայհոյելու համար իր նախորդին, այսօր կ'անհետանայ նոյն լուտանքներուն մէջ։ Իր յաջորդը, որուն անունը քանի մը օրէն պիտի իմանանք, եւ որ քիչ ահաւորագոյն բարձրանալու չէ իր աթոռին վրայ, քանի՞ ամիս պիտի թագաւորէ։

Ամենափայլուն եւ տաղանդաւոր գրողներ, մտաւորականներ, պետական գործիչներ, բանտարկուեցան կամ աքսորուեցան, կամ անձնասպան եղան, ամէնէն դղրդելի ամբաստանութիւններով։ Եւ մեր իմաստունները կը սպասեն որ Գրան մը գիտնան ի՞նչ կ'արժէ, կ'ըսեն, քանի մը մտաւորականի կորուստը բազմամամբ ամբողջ ժողովուրդի մը կեանքին։ Ի՞նչ կ'արժէ ղեկավարներուն հալածումը, երբ ժողովուրդին զպող չկայ։ Այսպէս, պէտք է ծափահարենք եւ փառք տանք Աստուծոյ, որ մեր ժողովուրդը չեն ջարդեր։ Այս ժողովուրդին ճակատի՞ն գրուած է ուրեմն որ ատեն ատեն պէտք է ջարդուի, իր տանը մէջն ըլլայ թէ ուրիշին։

Ամէն գոյնի պոլշեւիկներ, սոցիալ դեմոկրատներ եւ ուրիշ հոգեառներ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Բայց Վարդօ հառաչեց։ Այս մարդոց խօսքերը տխուր էին։ Ուրիշներու բերնէն սաանկ խօսք լսած չունէր։ Իրենց գիւղին մեծաւորները նոյնիսկ, կը սիրէին վարդապետը։ Լսած էր որ, սաանկ խօսակցութիւններու առթիւ, սիրտը ուժով բռնած, պէտք է նայիլ խօսողներու աչքերուն, մինչեւ որ կարենաս թափանցել դիմացինիդ սրտին։

Ու Վարդօ ուժով, ուժով նայեցաւ։ Լաւ աչքեր չէին ատոնք։ Ու նահանջելու տեղ այս տեսարանին առջեւ՝ նայեցաւ անոնց՝ մինչեւ որ կրցաւ իր հանդարտութիւնը գտնել ու հետեւիլ անոնց միջանկեալ լռութիւններուն։

Երկու անծանօթներուն վրայ՝ ջղագրգռութեան պէս բան մը եկած, իրարու նայելն անգամ կը դժուարանար։

Ու Վարդօ, աչքերով չափեց աղբիւրին շրջափակը։ Տրտմութիւն մը կար, ու իր դիմացը՝ ամէն բան, կը մելամաղձոտէր մինչեւ երկինքին բոցավառ կապոյտը։ Ու շուարելով բառ, «կարելի է»։ Սակայն իր տղուն նայած ատեն, հանդարտօրէն կ'ըսէր. «Անկարելի է»։ Ու աւելի քաղցրութիւն կուգար վրան։ Բայց իրենց մօտիկը, ջուրին ձայնը ուրիշ բան մը կ'արթնցնէր իր մէջ։ Երբ աղբիւրին նայեցաւ, վարդապետին անունը՝ մատիտով գրուած էր քարին վրայ։ Որովհետեւ արեւը կը ճառագայթէր, բոլոր գիրերը կը փայլէին աստղերու պէս։ Միտքը բան մը ինկաւ, ու երեքը լուսաւորուած կրկին, բառ բարձրաձայն.

— Օհ, ամէն բան կրնան ըսել։ Գիւղին մեծաւորները պատասխանի կը սպասեն։ Պէտք է ձեռքովս տանիմ աղաս, ու աչքերովս տեսնամ ամէն բան։ Ճամբուն վրայ եմ դեռ... Այս վերջին նախադասութիւնը՝ անգամ մըն ալ կրկնեց։ Ան, շատ խորունկ, բայց յստակ յստակ կը հնչէր։ Երբ լռեց, Կոմիտասին շունչը կը տաքցնէր այս լռութիւնը։

Հայր ու որդի նայեցան իրարու։

Վարդօ ալ ըսելիք չունէր. Իր ճակտի քրտինքը սրբեց, ու քաղցր ձայնով մը բսաւ,

— Կարօ, շարունակենք Մեր ճամբան։

Հայր ու որդի կը քալէին մէկ մարմնի ու մէկ մտածումի մէջ, այնքան խորունկ էր զիրենք միացնող լռութեան տրամութիւնը։

Երբ մօտեցան Էջմիածնի, հայր ու որդի յանկարծ ծնրադրելով, արեւին մէջ, արեւով տաքցած հողին վրայ ծնրադրելով, ձեռնամատած, իրենց աչքերը վանքին յառած, կ'ուզէին բան մը ըսել։

Իրենց սիրտերը պոռթկալու շատ պէտք ունէին։

Ե.

Ինքնամփոփումի ու երազանքի տեղ մըն էր աղբիւրը։ Հոն, մտածումը կը ծնէր ինքնին։ Ջուրին ձայնը շատ կ'օգնէր անոր։ Ու, երբ կուգային հոն գործաւորները՝ իրենց պապակը անցընելու, կը թեթեւնար իրենց յոգնութիւնը ու բան մը կ'երգէին։ Նոր երգ մըն էր ան, որովհետեւ, իրենց սիրտերը հոն՝ շուտով կը լեցուէին։

Երբ հայր ու որդի մեկնեցան, երկու անծանօթները, միամինակ մնացին աղբիւրին մօտ։ Բայց աղբիւրը անխռով՝ կը շարունակէր իր երգը, ու լռութիւնը կը սարսռար անոր հետ։ Իրենց այնպէս կուգար թէ, լռութիւնը եւ աղբիւրին ձայնը կը խառնուէին իրարու, ու իրենք, մէկը կը փոթէին միւսին հետ։

Մէկը միւսին շատ կը նմանէր։

Այս անծանօթներէն մէկը՝ կը կոչուէր Մարուքէ վարդապետ, միաբաններէն էր Էջմիածնի վանքին, իսկ միւսը՝ Արշակ, քսան տարիէ ի վեր իր գիւղին եկեղեցւոյն երաժշտապետն էր։ Երկուքն ալ չէին սիրեր Կոմիտասը։

Իրենց լռութիւնը կ'երկարէր։

Տրտմութիւն մը։

— «Որչափ պինդ գլուխ են, գեղջուկի յամառութիւն ունին», բսաւ Արշակ։ Վարդոյին կ'ակնարկէր։ Բայց քիչ առաջուան ձայնը չունէր, բռնազբօսիկ ճիգ մը կար իր խօսակցութեան մէջ։

Հիմա Կոմիտասին անունը՝ կարծես ամէն տեղ կ'արձագանգէր։ Ամէն ձայն այս աղբիւրին քով, կարծես բան մը ունէր անկէ, ու որքան կ'ուզէին հեռանալ, նոյնքան կը մօտենային անոր, ու լռութեան խորքէն, կարծես ուրիշ ձայն մը, կը կրկնէր այդ անունը, ու իրենց սրտին մէջ իջնելով՝ կը մրմնջէր՝ «Կոմիտաս, Կոմիտաս...»։ Երբ վանքին կողմը նայեցան, անոր մթնոլորտը ամէն անգամ աւելի խորունկ երեւցաւ։ Հոն արեւը՝ կը փայլէր մաքուր մաքուր, բայց իրենց աչքերը չէին կրնար դիմանալ։

Արեւը, ամէն օրուան արեւն էր։

Բայց, տարօրինակ կրակ մը կար իրենց երեսին վրայ։ Ոչ զուարթութեան, ոչ՛ալ տրտմութեան կը նմանէր ան։ Երկուքն ալ հին, խորունկ արտայայտութիւնը ունէին մաշած արձաններու, որոնց վրայ՝ դժուար է մարմինին գիծերը տեսնել։

Սրինգի մը ձայնը։ Դիմացի պարտէզներէն երգի ձայներ լսուեցան։ Երկուքը մէկանց նայեցան ձայներուն կողմը։

Դաշտը ուրախութեան տեսարանի մը կը նմանէր։ Իրենց դիմացը, ոգեւորութեան խառնուրդ մը հոգեկանը։

— Գիւղացիներ, Թեթեւ... բսաւ Արշակ։

— Հունձքերէն ետք, պատասխանեց Մարուքէ վարդապետը, գիւղացիները երբեմն, խումբով դաշտ կուգան, կ'երգեն, կը խաղան ու կը պարեն։

Այս երգերը երկու բարեկամները տաքցուցին, ու Արշակ, ձայնը կոկորդին խորը թրթռացնելէն ետք երգեց. Եւ երբ լռեցաւ, լռութիւն մը... ձայնը օդին մէջ կը հեւար։

Բայց սրինգը այս երգին պատասխանեց հեռուէն։ Անոր ձայնը աղբիւրին պէս կը հոսէր։

Մակարենց Սերգոյի պզտիկ տղան Կոմիտաս վարդապետէն սորված էր այս երգը, ու անոր շունչին կրակը ու ձայնին անուշութիւնը սրինգին մնացած, միշտ Կոմիտասին պէս կ'երգէր։

— «Կոմիտաս...» ըսին, ու նայեցան իրարու։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(16)

(Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐԵՆՔ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՏԵՐՍԻՄԻ ԸՄԲՈՍՏՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խարբերդէն կը գրեն Ճիւմհուրիէթի 15 հոկտեմբեր թուականով.—

Տէրսիմի ընդդիմութեան շարժումին դատավարութիւնը շարունակուեցաւ երէկ։

Կէս օրէ առաջ Տէմէնանի աշիրէթապետ Ճէպրայիլի, Եուսուֆանլըի աշիրէթապետ Գամէրի, Գուրէյշանի աշիրէթապետ Հասօ Սէյտօի, Հայտարանի աշիրէթապետ Գամէրի եւ իրենց որդիներուն դատը տեղի ունեցաւ։ Ամբաստանեալներուն մէջ Փաշոլի կամուրջը այրելով առաջին անգամ ըմբոստութեան շարժումին սկսող Տէմէնանցի Միրզա Ահմէտի, Միրզա Չիւսէյինի Միրզա Սիւլէյմանի նման հրոսակապետներն ալ կային։

Նախ լսուեցաւ Եուսուֆանցի Գամէրը որ խուսափողական պատասխաններ տուաւ, ընդդիմութեան շարժումի համար տեղի ունեցած հաւաքոյթներու մասին եղած հարցումներուն։ Ան ըսաւ թէ չէ մասնակցած այս հաւաքոյթներուն, հաւատարիմ եղած է կառավարութեան, պաշտպանած է «Նօհուտ Թէփէսի»ն եւ աւելցուց թէ Սէյիտ Րիզա «կառավարութեան դէմ չշարժինք» ըսած է։ Իր խնդրով ուզեց պաշտպանել Սէյիտ Րիզան.

Հայտարանի աշիրէթապետը ըսաւ.

— Հիւանդ էի։ Ոչ մէկ բանէ լուր չունիմ. Հաւաքոյթներուն չմասնակցեցայ։

Տէմէնանի աշիրէթապետ Ճէպրայիլ ալ խուսափողական պատասխան տալով ուրացաւ իր յանցանքը։ Բայց յանձնեց թէ՝ լսած է որ Տէմէնանցիներն են կամուրջը այրողները։ Իսկ Հասօ Սէյտօ խոստովանեցաւ թէ տեսնուած է Սէյիտ Րիզայի հետ։ Ան գիւղը գացած եւ հանդիպում ունեցած է Քոկանցիներու կիներուն հետ։ Ան նաեւ Եուսուֆանի աշիրէթապետին վրայ բեռցնել ուզեց յանցանքը։

Դատապարտեալներէն Փիրոնք որ ապայ Հօգդրն նահատակած էր, բոլորովին ուրացաւ իր ոճիրը, բայց բացայայտօրէն բացատրեց իր լեռ փախչելուն պարագաները։

Դատավարութեան ընթացքին ձեռք բերուած ծանօթութիւններու համաձայն, Ուզունեթարլա, Հէզօժէրէք եւ Մնձուրի եզերքը տեղի ունեցած են երեք հաւաքոյթներ, ուր Սէյիտ Րիզա բացատրած է ընդդիմութեան շարժումին անհրաժեշտութիւնը, ի մէջ այլոց ըսելով.

— Մեր հողերուն վրայ զօրանոցներ պիտի շինուին եւ անոնց մէջ զօրքեր պիտի տեղաւորուին, կառավարութիւն պիտի կազմուի... Մեր պատիւը, մեր շահերը պիտի կորսուին։ Մեր կիները պիտի առնեն.

Այս բացատրութիւններէն յետոյ հաւաքոյթին ներկայ պետերը միաձայնութեամբ ըմբոստութեան որոշում տուեր եւ երդում ըրեր են։ Եւ ասկէ յետոյ նուիրական Մնձուրի ջուրէն ու մէյմէկ ումպ խմեր են։

Դատավարութեան ընթացքին, մասնաւորաբար Հասօ Լէյլօյօ քննած ըլլալ ուզած է. միւս ամբաստանեալներ ստոյգութեան շարժումներ ցոյց տուած են։ «Միւպաշիր»ին միջամտութեան վրայ ապահով չորս կողմ նայած, շփոթած վիճակ մը ստացած են։

Կամուրջը այրողներէն Միրզա, դատավարութեան միջոցին փափսուքի ձեւով կ'ուզէր Սէյիտ Հեսանի խնկը տալ։ Նախագահը նկատելով այս պարագան, լռեցուց ամբաստանեալը։ Կէս օրէ դադարէ յետոյ դատը շարունակուեցաւ։

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ «ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ»

«Փարի-Միտի» թերթին աշխատակիցներէն մին այս հարցին նուիրած է յօդուածաշարք մը։ Կ'ամփոփենք գլխաւոր մասերը.—

Հիմա օրուան նիւթ դարձած են օտարականները։ Մեծ շահագրգռութիւն ցոյց կը տրուի օտարականներու տեղափոխութիւններուն, չէ՞ որ անոնք Ֆրանսա կուգան դրամ ծախսելու։ Բայց վերջերս կատարուած ահարեկչական դէպքերը, որոնք կը վերագրուին օտարականներու, խորապէս յուզեցին հանրային կարծիքը։ Բարդ հարցեր կը դրուին մեր առջեւ, երբ ամէն օր երկրին մէջ կ'աւելնայ առժամաբար կամ վերջնապէս հայրենազուրկ դարձած օտարականներու քանակութիւնը, որ այստեղ կը հասի՝ ապաստան փնտռելով կրօնական, ցեղային թէ քաղաքական հալածանքներէ փախչելով։ Բարդ հարցեր կը դնէ այս իրողութիւնը անոր համար որ հայրենազուրկներուն մեծամասնութիւնը դրամ չունի, ապրելու միջոց չունի, եւ կուգի կը նստի պետութեան, — մրցորդ կը հանդիսանայ երկրին հիւրընկալ բնակչութեան՝ երբ կ'աշխատի, ծանր կը կշռէ երկրին պիւտճէին՝ երբ անգործ կը մնայ։ Եւ յետոյ դժուար է ըսել թէ թշուառութիւնը ի՞նչ ծայրայեղութեանց կրնայ առաջնորդել այս կարգի հայրենազուրկները։

Վերջապէս, նիւթական միջոցներէ զրկուած բայց իրապէս պատուաւոր օտարականներուն կարգին, Ֆրանսայի սահմաններէն ներս կը հասի միջազգային աւազակապետութիւնը, որ, այստեղ, գործունէութեան ամէն դիւրութիւն գտնելով անտրդարօրէն կը վարկաբեկէ բոլոր օտարականները։

որոնք Հայաստանը մարդու չեն տար, այս խեղճ ու կրակ պատճառաբանութիւններ կ'ընեն ծածկելու համար իրենց կեղծիքը եւ վատութիւնը, խենթի պարզելի հաշիւները։ Երբ ամէն ապառութիւն ունին հեռանալու իրենց երկրին ու վիճակներէն, անոնք կամովին կը սողան այն սարքութեան տակ որ իր ճնշէ Հայաստանի վրայ։ Այս օձիէրէթի յեղափոխականները որոնք կանխաւ ծախած են ամէն ազատութիւն, գայթակղելու ձեւեր կ'առնեն երբ գաղութները Հայը լսելի կ'ընէ իր տագնապը այս ճգնաժամային օրերուն։

Բայց այդ Հայը զօր կ'ոգեւորէ իր հայրենիքին շինարարութեան եւ բարգաւաճման ամէնուշնին լուրը, կ'ընդվզի եւ կը յուսալքուի ի տես այս մըծատնջային իրագործումներուն որ անոնք որ տէրն են իր երկրին ճակատագրին, մէկզմէկ կը հալածին անոր կառավարութեամբ։

Հայուն պարտքը եւ իրաւունքն է, ամէն անգամ որ կրնայ, ազդարարել իր անձկութիւնը երբ սպառնալից ամպեր կը մթագնեն այսօրուան միակ յոյսը։

Լրացնելու համար պատկերը, աւելցնենք որ քաղաքական բանավէճերը կամովին իրար կը խառնեն հարցերը եւ դիւրին ընդհանրացումներէ վերջ փութկոտ պարզացումներ կատարելով՝ այնպիսի կացութիւն մը կը ստեղծեն, որ չես գիտեր թէ օտարականները պէտք է դժբախտ զոհե՞ր համարուին թէ արիւնածարաւ վագրեր։

Ճշմարտութիւնը գտնել այնքան ալ դիւրին չէ, այնքան խառն ու բարդ են դէպքերը։ Ահա թէ ինչո՛ւ, դատելէ առաջ, հարկ համարեցի կարծիքն առնել մասնագէտներուն։

Ոստիկանութեան կարծիքը.—

Կը հարցնեմ թէ ի՞նչ կը նշանակէ «անբաղձալի»։ Ձեզ գիտեք, կը պատասխանէ գաղտնի ոստիկանութեան պետը։ Եւ ոչ ոք գիտէ թէ ի՞նչ է «անբաղձալին»։ Սահման մը տալ այդ բառին այնքան դժուար է, որքան երեւան հանելը եւ դատապարտելը որեւէ անբաղձալի։ Օտարական մըն է, առանց նիւթական միջոցներու, կամ քաղաքական գործիչ մը, կամ գող մը սուտ փախուստ տեսակէն, կամ պանդոկ կողոպտող մը որ «առնէտ» կը կոչուի, վերջապէս մէկը որ իր արիւնակցութիւնը կորսնցուցած է, սուս Փաշիստ մը որ կը կռուի կոմունիստներու դէմ, խռովարար անիշխանական մը որ կը կռուի Փաշիստներու դէմ։

Ի՞նչպէս զատորոշել, ճշդել ու դատել այս ամէնը։ Անոնք ունին անցագրի մասնաւոր գործարաններ, փախուստի համար թաքստոցներ, կան նաեւ անհոգլիներ։ Զանոնք ձեռք անցընելը արկածի արդիւնք է, բայց կաշառքը դեռ վերջն է,— ձեռք կ'անցընես, դատարանի կը յանձնես, արտաքսումի հրաման կը տրուի, բայց մե՞ծ է Փարիզը, հետքը կը կորսնցնես, արկածով օր մըն ալ կը ձերբակալես, դատարան, բանտ, սահմանագլուխ, բայց կրունկդ դարձուցած՝ ետ կը դառնայ, թերեւս քեզմէ առաջ, որովհետեւ դրացի երկիրը կը մերժէ ընդունիլ։

(Շար.)

Հ. Մ. Ը. Մ.

ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲ ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

— . —

Վիէն.— Երբ մեր կազմակերպութեան պատասխանատու խմբապետներէն ոմանք՝ զինուորութեան պատճառաւ, առժամապէս կը դադրին գործօն դեր մը կատարելէ, Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտական շարժումը կ'արձանագրէ Վիէնի մէջ սկաուտ եւ գայլիկ խումբերու կազմութիւնը։ Երախտիք է պարագան։

Այս առթիւ սկաուտական գործադիր մարմնի անունով եւ անձնապէս շնորհաւորած ենք Վիէնի մեր բարեկամին Գ. Ներսէս Թաշճեանի, որ սկաուտական կեանք ստեղծել փափաքող խումբ մը պատանիներ մղած է դէպի Հ. Մ. Ը. Մ.ի շարքերը։ Մեր շնորհակալութիւնները նաեւ «Յառաջ»ի խմբագիր Գ. Շաւարշ Միսաքեանի, որ խումբին կազմութեան օրերու իր համակրանքը եւ խրախուսիչ խօսքը բերած է մեր տղոց յաջողութեան ի նպաստ։

Այսօր Վիէնը ունի արդէն 25էն աւելի սկաուտ եւ գայլիկ, սկաուտները բոլորն ալ հագուած, իսկ գայլիկներէն մեծամասնութիւնը։ Կէսէն աւելին առաջած են արդէն իրենց սկաուտական տեսքերը։

Խմբապետն է Արսէն Կարապետեան, Ատանայի նախկին սկաուտներէն, իսկ փոխ խմբապետը՝ Համբիկ Զաքարեան։

Հրաւիրելով Վիէնի մեր հայրենակիցները, մասնաւորապէս ծնողները որպէսզի իրենց զաւակները յանձնեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի, ցաւով կ'արձանագրենք թէ խումբի կազմութեան սկզբնաւորութեան կարգ մը պատանիներ հեռացած են, դրօշը պատրուակ բռնելով, մինչդեռ Հ. Մ. Ը. Մ.ի գերազանցապէս ազգային կազմակերպութիւն մը ըլլալու հանգամանքը արդէն իրեն թոյլ պիտի չտար որոշ հոսանքի մը կամ վարդապետութեան մը նուիրել ինքզինքը եւ որ եւ է պարկեշտ մարդ չի կրնար մտքէն անցընել եւ պնդել թէ մեր շարքերուն մէջ կուսակցական խօսք կը տարուի։ Մեր սկաուտական խումբերը արշաւի ընթացքին եւ այլուր, իրենց պետերու ոյժերու եւ գիտութեան ներած չափով, ծանօթութիւններ կը ստանան հայութեան կեանքի գլխաւոր եւ լաւագոյն դրուագներուն մասին, կ'սորվին հայերէն խօսիլ եւ սիրել իրենց ազգը, եւ չենք կրնար երեւակայել որ մեր այս գործունէութեան հակառակորդ հայ կազմակերպութիւններ ըլլան։

Վիէնի հայ ծնողներուն կը մնայ ուրեմն իրենց զաւակներու իսկ օգտին համար, անոնց առողջութիւնը եւ ձեռներէց ոգին մարզել տալու համար Հ. Մ. Ը. Մ.ի յանձնել զանոնք առանց վերապահութեան։

Նոյնպէս Գ. Ներսէս Թաշճեանի ջանքերով կազմուած է տեղական բարեկամական մարմին մը, որուն կը նախագահէ Հայր Կ. Տէրմոյեան Մխիթարեան ուխտէն երկարամեայ ուսուցիչ։ Անդամներն են Գ. Գ. Ցակոր Մաթոսեան, Հայկ Լուսարարեան, Լեւոն Քէչիչեան, բոլորն ալ նախկին Հ. Մ. Ը. Մ.ականներ, ինչպէս նաեւ խմբապետը։

Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները նորակազմ խումբի տեղական խորհուրդի անդամներուն։ Կը մաղթենք անձնուէր փայլուն գործունէութիւն մը։

Ի դիմաց Ֆ. Շրջ. Սկ. Գործ. Մարմնի
Վազգէն Անդրէասեան

ՆԻՒԱՂ

Օր մը եզի գող մը դատարանի առջեւ հանուեցաւ։ Դատաւորը հարցուց անոր.

— Դուն եզ մը գողցած ես, ճի՞շդ է.

— Այո, տէր իմ, փորս անօթի էր, բարեխուսեցայ գողնալ։

— Երբ մարդը անօթի ըլլայ, խոշոր եզ մը կը գողնայ։

— Ի՞նչ ընեմ, տէր իմ, անկէ կտոր մը կտրելու եւ առնելու համար քովս դանակ չունէի։

∴

Երկու սափրիչներ կը խօսակցէին։ Առաջինը ըսաւ.

— Իմ մեծ հայրս շատ երկայն էր, երեք մեթր կը հաշուէին անոր հասակը։

Երկրորդ սափրիչը աւելցուց.

— Իմ մեծ հօրս հասակը աւելի երկար էր։ Ան իր կօշիկներուն ներկուած ըլլալը ստուգելու համար հեռադիտակ կը գործածէր։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

›››› • ‹‹‹‹

— Ինքնին շատ անկարեւոր համարուած այդ սխալօսի խնդիրը, անգլիական քաղաքականութեան տեսակէտով կարեւոր է։ Ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհին առջեւ Թագաւորը «կրօնքի պաշտպան» ցոյց տալ պզտի՞կ բան է։ Անգլիացիները կրօնասէր են ըսել տալը, յաճախ անոնց շատ մը առօթները կը գոցէ։ Որովհետեւ կրօնասէրը արդար ալ կ'ըլլայ։ Անգլիացիներու կրօնքը ուրիշ ո եւ է կրօնքի չի նմանիր։

Ընդհանուր պատերազմի օրերուն Դաշնակից պետութեանց մէջ ամէնէն ազդեցիկը դարձեալ Անգլիան էր։ Անոր նպատակը Գերմանիան բնաջնջել էր։ Եթէ նման նպատակ մը չունենար Անգլիան, ընդհանուր պատերազմը տեղի չէր ունենար։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, եւ նոյնպէս Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ միջեւ դարերէ ի վեր սոսկալի թշնամութիւն մը գոյութիւն ունէր։ Ֆրանսա 19րդ դարու վերջերը երբ հրաժարեցաւ ծովային մեծ պետութիւն մը ըլլալու ի՛ ըաղձէն, եւ երբ Ռուսիա Ճափոնական պատերազմէն վերջ տկար ինկաւ, Անգլիա սկսաւ բարեկամանալ անոնց հետ եւ մոռցաւ դարաւոր թշնամութիւնները։

Այդ փոփոխութեան պատճառը, այսինքն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ հետ բարեկամանալը միայն մէկ նպատակ ունէր,— Գերմանիան փճացնել։ Վերջապէս հասաւ իր նպատակին։ Եթէ ընդունինք որ ընդհանուր պատերազմէն շահաւոր դուրս ելողը միայն Անգլիան եղաւ, գիտէ կը հասկցուի որ Ռուսիա եւ Ֆրանսա անոր ծառաները հանդիսացան։

Թալէաթ փաշա խմբրսնի այս բացատրութիւնները հետաքրքրութեամբ կ'ունկնդրէր։ Որովհետեւ կը յուսար որ Անգլիան կ'օգնէ Թուրքիոյ։ Մինչդեռ Իրլանտացին կ'աշխատէր որ փաշան հրաժարէր այդ յոյսերէն եւ գիտնար թէ Անգլիա Թուրքիոյ ալ փճանալը կ'ուզէր։

Թալէաթ փաշան Լոյտ Ճորճին եւ կարգ մը թրքասէր Անգլիացիներու կատարած դիմումներուն պատասխանին կը սպասէր։ Լոյտ Ճորճին ան գրած էր.

— «Այսօր, թէեւ պաշտօնական եւ քաղաքական որ եւ է հանգամանք չեմ ներկայացներ, սակայն պէտք կը տեսնեմ այս նամակը գրելու ձեզի։ Միակ հանգամանքս, հայրենիքիս ապագայով հետաքրքրուող Թուրք մը ըլլալս է։ Մեր պատերազմի ժամանակ ցութեան գլխաւոր պատճառը Անգլիոյ կողմէ Թուրքիոյ հանդէպ ցոյց տրուած բարեկամութիւնն է։ Թուրքիոյ այսօրուան վտանգալի օրերուն եթէ Անգլիա օգնէ անոր, Թուրք ժողովուրդը յաւիտենապէս երախտապարտ կը մնայ իրեն։ Անգլիա Թուրքիան փոխանակ փճացնելու եթէ օգնէ անոր եւ զօրացնէ, աւելի կ'օգտուի։ Եթէ Անգլիա Թուրքիոյ հետ հաշտութիւն չկնքէ, գլխուն մեծ փորձանքներ պիտի գան։ Սեվրի դաշնագիրը ոչ մէկ ատեն կրնայ գործադրուիլ։ Այդ դաշնագիրը ստորագրողները կարելի չէ Թուրք նկատել»։

Թալէաթ փաշայի այս նամակին ոչ մէկ պատասխան եկաւ։ Սակայն փաշան յուսահատեցաւ։ Եւ շատ չանցած Անգլիացիներ Թալէաթի հետ բանակցութեան մտան։ Օր մը, Թալէաթ փաշա, իր Հարօլնդէրկ փողոցի բնակարանը նստած պահուն, անգլիացի հրկիրապետի մը այցելութիւնը ընդունեց։ Անոր հետ երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ Թալէաթ։ Հարկիրապետը խօսակցութեան ընթացքին, Զինադադարէն վերջ Անգլիացիներու Թուրքիոյ հանդէպ ունեցած քաղաքականութեան ակնարկելով ըսաւ.

— Անգլիական քաղաքականութեան Թուրքիոյ հանդէպ ունեցած ուղղութիւնը ժամանակաւոր է։ Կասկած չկայ որ այդ քաղաքականութիւնը մօտ ատենէն պիտի փոխուի։ Դուք անձամբ կրնաք վստահեցնել այդ պարագան։

Թալէաթ փաշան պատասխանելով.

—Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, չեմ հասկնար։ Ես այսօր ոեւէ պաշտօնական հանգամանք չունիմ որ միջամտեմ։ Եթէ բացորոշապէս պարզէք ձեր նպատակը, գուցէ կարենամ որոշ պատասխան մը տալ։

Հարկիրապետը քիչ մը մտածեց։ Վերջը, շատ զգուշութեամբ ըսաւ.

— Անատոլուի շարժումին մասին կ'ուզեմ խօսիլ։ Անշուշտ դուք հոն բարեկամներ ունիք։ Եթէ անոնց հետ միասին նորէն իշխանութիւնը ձեռք առնէք, կրնայ բարեկամական դառնալ Անգլիոյ դիրքը։

Թալէաթ փաշա իսկոյն հասկցաւ։ Անատոլուի մէջ Մուսթաֆա Քէմալ փաշայի կողմէ մղուած կռիւներու կ'ակնարկէր եւ կ'ուզէր որ պայքար մը ստեղծուի Մ. Քէմալ եւ Թալէաթ փաշաներու միջեւ ու խափանուի աղատագրական այդ փրկարար շարժումը։ Հարկիրապետի այս թաքուն եւ դաւադիր նպատակը հասկնալէ վերջ Թալէաթ ըսաւ.

— Անշուշտ այդպիսի բան մը չի կրնար խորհրդածութեան նիւթ դառնալ։ Մենք մեր դերը կատարած ենք։ Բախտը չօգնեց մեզի։ Մեր յաջորդներուն բռնած ուղին ու հետեւած ուղին այնքան ուղիղ է որ մտքէս անգամ չեմ անցըներ միջամտել։ Իսկ եթէ Անգլիա Թուրքիոյ օգնելու տրամադրութիւն ունի, գործի գլուխ եւ ըլլամ թէ Մուսթաֆա Քէմալ, տարբերութիւն չըներ։

Թալէաթ փաշայի այս պատասխանը հետեւեալ կերպով մեկնելու հարկադրուեցաւ հարկիրապետը.

— Բոլորովին անձնական հանգամանք ունի իմ առաջարկս, սխալ չի մեկնէք։ Ըսել կ'ուզեմ որ այսօր անգլիական կառավարութեան եւ ենկիւրիի յարաբերութիւնները լարուած ըլլալով, Անգլիա մէկէն ի մէկ չի կրնար փոխել իր քաղաքականութիւնը։ Այդ պարագային Լոնտոնի կացութիւնը կը դիւրանայ։

— Դուք կրնաք այդպէս մտածելու իրաւունք ունենալ։ Սակայն ես այդ միտքին իրականութիւն դառնալուն ոեւէ հնարաւորութիւն չեմ տեսներ։ Անկասկած Մուսթաֆա Քէմալի կողմէ սկսած ազգային պայքարը պիտի շարունակուի։ Անգամ մը որ մեր հայրենիքի ազատութիւնը իրականանայ, կրնանք դարձեալ զործել անոր համար։

(27) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (38)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

›››› • ‹‹‹‹

Դարուժ փողոցի զուգահեռ, մէկ փողոց դէպի հարաւ մինչեւ Առուան, կ'երկարի նորաշէն փողոց մը։ Այդ փողոցի միայն մէկ կողմը շինութիւններու շարք մը կայ, իսկ միւս կողմը ազատ դետին մըն է, տեսակ մը հրապարակ, մէկ երկու բանջարանոցով եւ հոս ու հոն թափուած մոխրակոյտերով։ Երկյարկանի տներու կողքին շարք մը չորսյարկանի տներ կը բարձրանան իրարու կողքին, քարուկիր պատերով, զարմանալիօրէն միաձեւ եւ ցուրտ արտաքինով։ Այս շէնքերը խնամեկան բնակարաններ, աւելի ռուսական զօրանոցները կը յիշեցնեն, անհրապոյր արտաքինով, միօրինակ եւ տգեղ։

Տեղացիք եւ մասնաւորաբար օտար ուսանողները Սիպերիա դրած էին կարգով շարուած այդ շէնքերու անունը կուրացած աչքերու նման բացուած դռներ, քարէ ոլորապտոյտ բարձրացող սանդուխներ, յարկաբաժիններու մեռած չինուած ծանր դռներ, առանց որեւէ զարդի քառանկիւն փոքր պատուհաններ, որոնք բոլորը միասին ծանր տպաւորութիւն մը կը յառաջացնէին տեսնողի վրայ։

Տեղացի աղքատ ընտանիքներու մօտ կ'ապրէին գրեթէ ամէն ազգի ուսանողներ. Սերպեր, Իտալացիներ, Գերմանացիներ, Գուրճիներ, Հայեր, բայց մանաւանդ ռուս ուսանողներ եւ յեղափոխական մտաւորականներ, որոնք ճնշող մեծամասնութիւն կը կազմէին. Այդ փողոցը թէեւ ծրնեւի մէկ մասը, առանձնայատուկ գունաւորում մը ունէր, աւելի ռուսական քան զուիցերիական. Ահա այդ հանգամանքէն ծնունդ առած էր այդ փողոցի ծաղրանունը՝ Սիպերիա.

Այդ տներէն չորրորդ տան երրորդ յարկի վրայ կը բնակէր զուիցերիացի ժամագործ բանուոր մը։ Ցարկարածնի երկու սենեակներուն մէջ բանուորի ընտանիքը ապրած, մնացած երկու փոքր սենեակները վարձու տուած էր։ Վարձուորներէն մէկը երկու տարիէ ի վեր միեւնոյն սենեակին մէջ կը բնակէր, իսկ երկրորդը երեք ամիս առաջ եկած էր։ Ցանտիկինն ու ամուսինը Միքայէլ Միքայէլ կ'անուանէին առաջին ուսանողը, որուն հետ երկու տարուան ընթացքին ընտանեցեր էին, իսկ վերջի եկողի մասին երբ իրենց իրենց կը խօսէին՝ Միքայէլ Սարսափը կ'անուանէին զայն։ Առով մէկտեղ խիստ զոհ էին վարձուորներէն, որոնք վարձքը ժամանակին կը վճարէին, իրենց ներկայութիւնը գրեթէ չէին զգացներ տան մէջ, շատ հիւրեր չէին ընդունէր, եւ մանաւանդ գիշերները չէին լուացներ վինելով, ինչ որ յատկանշական պարագայ մըն էր ռուս ուսանողներու համար։

Միքայէլը Երեւանի Շահրիար գիւղացի մըն էր, որ Երեւանի թեմականը աւարտելով անցած էր արտասահման ուսանելու։ Երկու ընտանեկան բարեկամներ խոստացած հոգալ անոր ուսանողական շրջանի ծախքը, բայց երբ Միքայէլը արտասահման անցաւ, երեք ամիս չանցած՝ բարեկամներէն մէկը հրաժարեցաւ իր խոստումը չարունակել։ Իսկ թէ ի՞նչպէս անյաջողութիւնը պատրուակ բռնելով։

Միքայէլի համար դժուար էր արտասահման ուսանելու գալը, աւելի դժուար՝ ձեռնունայն վերադառնալը. ուստի որոշեց ամէն գնով մնալ եւ ուսումը շարունակել։ Իսկ թէ ինչպէ՞ս իր ստացած չնչին գումարով կրցաւ ապրիլ եւ ուսանիլ, այդ մէկ ինք գիտէր, մէկ ալ սենեակի գաղտնապահ չորս պատերը։

1913—14 դպրոցական տարին Միքայէլի ուսումնական վերջին տարին էր։ Ծննդեան տօներու ժամանակ վերջամեայ քննութիւններուն էր ու ատոր համար ալ վերջի երկու շաբաթները գրեթէ կը լուցնէր գրքերու վրայ հակած։ Առաւօտեան ժամը երեքն էր, երբ Միքայէլը գիրքը գոցեց, թեւերը պարզած ձգուեցաւ, նստած տեղը յօրանջեց, ոտքի ելլելով մօտեցաւ պատուհանին։ Դուրսը ձիւնախառն անձրեւ մը կը տեղար ու պատուհանի ապակիները սկսուած կ'երեւէին։ Մէկ երկու անգամ սենեակը չափչփելէ վերջ, առանց աղմուկի դուրս ելաւ սենեակէն ու կողքի դուռը մեղմօրէն թխկացնելով ըսաւ.

— Կարապե՛տ։

— Այո՛, մտի՛ր խնդրեմ։

— Տօ, էս ի՞նչ խապար է,— ծխով լեցուած սենեակը մտնելով բացագանչեց Միքայէլը,— այնքան ծխեր ես որ կարծես մեր գիւղի տան թոնրատունը լինի սենեակդ. տնաքանդ, ժամը երեքն է, քնելու միտք չունի՞ս.

— Ինչո՞ւ չէ,— գիրքը մէկ կողմ դնելով պատասխանեց ընկերը,— չէի կարծեր թէ ժամը երեքն է։

— Ախպէր, ամէն գիշեր միեւնոյն պատմութիւնը. կ'երեւի թէ եթէ ձայն չտամ, մինչեւ լոյս կարդալով պիտի անցընես.

— Իսկ դո՞ւ,— հեգնեց ընկերը,— կարծեմ դու ալ մինչեւ հիմա կ'աշխատէիր.

— Տօ իմը ուրիշ է,— առարկեց Միքայէլը,— ես քննութեան կը պատրաստուիմ. դասեր, գործնական փորձեր, տեսրատական շարադրութիւն. ո՛ր մէկը ըսեմ։ Խ՛հ, մէկ էս բոլորը վերջանար, վերադառնայի Շահրիար եւ տան կտուրին փռէի անկողինս ու երկար ծոցիս մէջ ծակէի... Հա՛, կ'ուզես ձեռաց սամավարը կպցնեմ, թաք թաք թէյ մը խմենք, հերն անիծած, դեռ լուսնալու շատ ժամանակ կայ....։

— Ինչո՞ւ չէ,— համաձայնեցաւ ընկերը.

— Գիտե՞ս ինչ կայ Կարապետ, ինձ կը թուի թէ օրերով կրնաս առանց քնելու անցընել. տնաքանդ, գիշեր մը ժամանակին քնելդ չտեսայ, շարունակ կարդալ, կարդալ, կարդալ...։

— Որ քեզ նման խելօք մարդ դառնամ,— ժպտելով պատասխանեց ընկերը։

— Ի՞նձ նման, բան չունիս, մարդ քանի կարդայ, էնքան...

—Իսկ սամավարի պատմութի՞ւնը։

— Ձեռաց,— ու Միքայէլը անձայն քայլերով դուրս ելաւ սենեակէն։

Սենեակին մէջ մնացող երիտասարդը Լեւոնն էր։ Երեք ամիսէ ի վեր կը գտնուէր Զուիցերիայի Ժընեւ քաղաքը։ Կարին երկու օր միայն մնալով ճամբան շարունակած էր եւ Տրապիզոնէն ուղղակի հասած Մարսէյլ։ Պոլիս մէկ երկու ժամուան մէջ տեսած էր գաղափարակից ընկերներէն ոմանք եւ յանձնարարական մը վերցնելով Ժընեւ հասնելուն գտած էր Միքայէլը։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Իրաքէն, Եգիպտոսէն, Սուրիայէն եւ Լիբանանէն հրաւիրուած ներկայացուցիչներու։

Սուրիոյ եւ Պաղեստինի հոգատար իշխանութիւնները կը խորհրդակցին, ճշդելու համար Երուսաղէմի միւֆթիին եւ ուրիշ փախստականներու կացութիւնը։ Կը կարծուի որ եթէ փախստականները արտօնուին Սուրիա մնալու, խիստ հսկողութեան տակ պիտի առնուին Ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ։

*** Գերմանական եւ իտալական թերթերը զանազան բացբարբառութիւններ վերագրելով բրիտանական իշխանութեանց, օրինակ կը գտնեն Պաղեստինի Արաբներուն ըմբոստութիւնը։ «Պերլինէր Թակպլաթ» պարզելով համարաբական, նոյնիսկ համիսլամական շարժումին ծաւալումը, գիտել կուտայ թէ Պաղեստինի մէջ հետապնդուած անգլիական քաղաքականութիւնը չի կրնար անտարբեր ձգել Իտալիան, որ ունի մօտ հինգ միլիոն իսլամ հպատակներ։ Եւ կը բացատրէ թէ Իտալիոյ անկեղծ բարեկամութիւնը՝ Իսլամին հանդէպ, հետզհետէ կը կազմէ կական հիմը իր կայսերական քաղաքականութեան։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կեդր. գործադիր կոմիտէն հրամանագրով մը ջնջեց գործակցական յարկաբաժիններու եւ ամառանոցներու գրութիւնը, բոլոր բնակարանները եւ անոնց վարձքութիւնը յանձնելով տեղական սովետներուն։

ՄՈՒՍՍՈԼԻՆԻ անձամբ կատարեց Հռոմի միջազգային ցուցահանդէսին հիմնարկէքը, չորեքշաբթի օր։ Ցուցահանդէսը պիտի բացուի 1941ին, 880 արտավար տարածութեան վրայ։

ՆՈՐ ՏՈՒՐՔԵՐ հաստատուեցան ֆրանսական եւ օտար պատուանշաններու վրայ։ Այսպէս, Պատուոյ Լեգէոնի ասպետութեան համար պիտի վճարուի 150 ֆրանք, սպայութեան աստիճանին համար՝ 300, հրամանատարութեան՝ 500։ Ամենաբարձր աստիճանները՝ մեծ սպայ եւ մեծ խաչ պիտի արժեն 750 եւ 1000 ֆրանք եւայլն։

ՋՕՐ. ՄԻԼԼԷՐԻ անհետացման առթիւ կատարուած քննութիւնները երեւան հանեցին թէ փախստական զօրավարը, Սկոպլին, վարիչն էր ճերմակ Ռուսերու գաղտնի տեղեկութեանց գիւանին։ Յուզարկութիւնները երեւան հանած են նաեւ գաղտնի կեդրոն մը, ուր իրար կը գտնէին ռուս գործակալներ՝ տարբեր հասանքներէ եւ միջավայրերէ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ անընդունելի գտնելով հանդերձ դաշինքին առնչուած յաւելուածը, առայժմ տրամադիր չեն ընդհ. գործադուլ հռչակելու։ Իրենց միութեան ընդհ. քարտուղարը առջի օր ռենկնդրութեան ընդունեցաւ վարչապետին կողմէ։ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնն ալ իր կատարեալ համերաշխութիւնը յայտնեց պետական պաշտօնեաներուն։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՆՈՒԱՑԻՆ, ՌԱԶՄԱՓՈՐՁԵՐԸ կը սկսին այսօր վարը։ Պիտի տեւեն մինչեւ հոկտեմբեր 29։ Կը մասնակցին 25 մարտանաւեր։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը 6.000.000 անգլ. ոսկիի խնայողութիւն մը կատարեց նիստացուցին մէջ, յատկացնելու համար չինական արշաւանքին, որ կը սատականայ օրէ օր։ — Չինացիները ղնդակահարեցին 200 յրտեաներ։

Բաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը Մարսիլիոյ մէջ

23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին BREBANT MARSEILLAIS սրահին մէջ։

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Գործօն մասնակցութեամբ Մշակութային Միութեան եւ մասնակցութեամբ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան, Հ. Բ. Ը. Մ. Երիտասարդաց Միութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Հայ Երաժշտական Միութեան, ինչպէս նաեւ հայրենակցական, վերաշինաց եւ զանազան կազմակերպութեանց։

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Յանձնախումբին կողմէ՝ Պ. Կ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Պ. Ս. Չէօրէքճեան իր խումբով (նուագ.), Տիկին Մ. Թէրզիպաշեան (մեներգ), Օր. Ա. Վարժապետեան, Օր. Հ. Պըմպլեան, (մեներգ), Պ. Լ. Մելիտոսեան, Տիգ. Թագւորեան (արտասանութիւն։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի փորձերը այսօր ուրբաթ, 8 Rue Bossuet, Paris (9)։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Վալանսի վարչութիւնը ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, կիրակի, 24 հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, ընկերուհի Գասեանին բնակարանը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Կրընոպլի Եօթնեղբայրեան կոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Նշան Մուրատեանի՝ իր պաւկին մահուան առթիւ։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Յովհաննէս Սէֆէրեան, Սասնոյ Սէմալ գիւղէն, որ կը գտնուէր Սուրիա։ Մօտ 5 տարիէ ի վեր Սուրիայէն ղաղթած է Գարսկաստան։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Պ. Զաքար Կարապետեանի, 19, Rue Alphand, Paris (13)։

Կը խնդրուի Թէհրանի «Ալիք» թերթէն արտատպել։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԿՈՒՐՊՈՒԱՆԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ժամադրավայրին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, 6. Ավընիւ տ'Իթալիի սրճարանի վերնայարկը։ Օրակարգ՝ ընտրութիւն նոր կոմիտէի։

ԳԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, իր Ակումբին մէջ։

ԿՈՒՐԲԷՆՎՈՒԱՅԻ «Յաւրոս» խումբի ժողովը այսօր, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին, ընկեր Մովսէսեանի բնակարանը։ Կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Գաւառ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս կիրակի իրիկուն, ժամը 8.30ին «Բաժակ» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Ա. Ջամալեան։

ԴՕՄՕՆԻ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի նախորդ ժողովի շարունակութիւնը այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին, սովորական ժամադրավայրին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբի ժողովը այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Ճանիկեան» սրահին մէջ։

ԼԻՈՆԻ «Վարանդեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի բոլոր ընկերները այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին գրադարանի սրահը։ Խիստ կարեւոր օրակարգ։

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ։

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

24 Հոկտեմբեր, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ։

Կը խօսի՝ Ընկեր ԱՇՈՏ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

ԴՕՄՕՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Զաւարեան» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Վարանդեան» խումբի, 23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

Կը նախագահէ Ընկ. ՀԱՅԿ ՍԷՐԷՆԿԻՒԼԵԱՆ, կը բանախօսէ Ընկ ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ։

Երգ., նուագ., արտասանութիւն։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Հոկտ. 23, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Պ. Թագակնտրանի սրահը։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Խօսք պիտի առնէ նաեւ Լիոնի S. F. I. O.ի ընկերվարական ներներկայացուցիչը։

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Ընկերներ Միսաք Միրզէ, Լեւոն Ալէմեան (արտասանութիւն), Պ. Գուրգէն Յովհաննէսեան (ջութակ), Պ. Արամ Աւետիսեան (երգ.), Օրիորդ Շովինար Տէր Պետրոսեան եւ Տիկին Գերճուհի Ահարոնեան (մեներգ)։ Երգերուն պիտի ընկերակցի դաշնակով Տիկին Ռուբէն։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

24 Հոկտ. Կիրակի, ժամը 3ին, Սէրքըլ Կաթոլիկի սրահին մէջ։

Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Ընկերներ Յ. Մաթոսեան, Մ. Կարապետեան եւ ուրիշներ։ Կենդանի պատկեր մը։ Մինչ Սէթօ պիտի ներկայացնէ Կոմիտաս Վարդապետին Կալին Երգը. Ընկեր Մ. Վարանդեանի յուղարկաւորութիւնը

Ծախսերու մասնակցութեան համար՝ 1 ֆրանք

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կարտանի «Նիկոլ-Դուման» խումբի եւ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. Էգսի «Քեռի» խումբի։

24 Հոկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Մուտքը ազատ է։

ՎԸԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։
ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին։ Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ԽՆՋՈՅՔ - ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ՔԻՆՈՒՈՐՅՈՒՆԵՐՈՒ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՍԻԻ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Նոր Ակումբին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Ցէֆանս։ Կը խօսի՝ Գնդապետ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Մարսիլիայի կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Մշակութային Միութեան հովանաւորութեամբ, յառաջիկայ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 28ին, կիրակի կէսօրէ եւք, Սալ Փրաթի մէջ պատրաստութեամբ եւ արտակարգ շուքով պիտի տրուի նուագահանդէս մը՝ ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Գ. Ալեմշահի։ Յանձնախումբը կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել սոյն թուականը եւ չխաչաձեւել զայն։

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՅԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ի նպաստ իր վարժարանին

150 Route d'Orleansի սրահին մէջ, (Պանեօ)

7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆԻ

Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի Պ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»

(կատակերգութիւն 2 արար)

Կը նուագէ Թաղիատ Գարեգին։ Երգ եւ արտասանութիւն։

Մուտք՝ 3 Ֆրանք

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER AGOPIAN

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ● ««««

— Բարի լոյս, Սահփանիկ, կոչեց հեռուից Վարդանը։

Լալան ոչինչ չը պատասխանեց միայն գլխի շարժումով ընդունեց նրա ողջոյնը եւ խորհրդաւոր կերպով ժպտեցաւ։

Ախոռատան մէջ կապած էին Վարդանի երեք ուժեղ ձիաները, որոնցից մէկը իրանն էր, իսկ միւս երկուսի վրայ նստում էին նրա երկու ծառաները՝ Սաքօն եւ Եղօն, երկու հսկայ տղամարդիկ, որ միշտ անբաժան ուղեկիցներ էին Վարդանի հետ։

— Սաքօ, ասաց նա ծառաներից մէկին, այսօր ձիաները նայել կը տաս եւ ամէն ինչ կը պատրաստես ճանապարհի համար. մենք երկար չենք մընալու այստեղ։

Յետոյ նա մօտեցաւ ձիաներին, ձեռքը քսեց նրանց գեղեցիկ պարանոցի վրայ, եւ լուռ նայում էր, կարծես, կամենալով գիտենալ, թէ բաւական հանգստացե՞լ են, կարո՞ղ են մի քանի օրուան ճանապարհը մի գիշերուայ մէջ անցկենալ։

Յետոյ նա հրամայեց ձիաներից մէկը թամքել, որը շուտով պատրաստեցին, նստեց, Հայրապետից հարցնելով.

— Ո՞ր կողմը գնաց Պ. Դուդուկջեանը։

Հայրապետը ցոյց տուեց նրան գնացած տեղը, եւ Վարդանը քշեց ձին դէպի այն կողմը։

Նրա հեռանալուց յետոյ Հայրապետը ընկաւ տխուր մտածութիւնների մէջ. «ինչո՞ւ է նայել տալիս Վարդանը իր ձիաները, այս ի՞նչ ճանապարհի պատրաստութիւն է, մի՞թէ նա պիտի թողնէ եւ գնայ առանց Լալայի մասին մի բան խօսելու, առանց նրան բախտաւորացնելու, եւ վերջապէս ինչո՞ւ նա այնպէս սաստիկ հոգածութեան մէջ ընկաւ, երբ լսեց Պ. Դուդուկջեանի «երեխայական» վարմունքը, —այս մտածութիւնները այն աստիճան պաշարեցին նրան, որ բոլորովին շուարած մնաց։

Վարդանին ճանապարհ դնելուց յետոյ, երբ Հայրապետը վերադառնում էր տուն, նրան պատահեց իր կինը՝ Սառան, որ կաթի ահագին ամանը ձեռքում, գալիս էր փարախից։

— Ինչի՞նչ չասա՞ց քեզ Վարդանը, հարցրեց Սառան կանգնելով, եւ կաթի ամանը դնելով գետին։

— Ձասաց, պատասխանեց Հայրապետը տխուր ձայնով.— նա այժմ բաւական ծանրկամիտ է դարձել։

— Ես ամէն բան գիտեմ, խօսեց Սառան ուրախութեամբ, — նստիր, կը պատմեմ քեզ։

Այր եւ կին նստեցին մի կամնատայի վրայ, որ ձգուած էր բակի մէջ։

Սառան պատմեց, թէ Լալան բոլորը խոստովանեց նրան, թէ այս գիշեր, երբ տանեցիք քնած էին, նա պարտէզում գաղտնի տեսութիւն է ունեցել Վարդանի հետ։ Լալան չը թաքցրեց այդ տեսութեան եւ ոչ մի մանրամասնութիւնը։ Վերջը Վարդանը ասել է Լալային, թէ կը խօսէ նրա հօր հետ, եթէ հայրը չը համաձայնուի Լալային իրան տալ, կը փախցնէ եւ այնպէս կը տանէ։

— Ուրեմն դրա համար հրամայեց ծառաներին պատրաստել ձիաները, խօսեց Հայրապետը մտքը կենալով։

— Ի՞նչ կայ, թող փախցնէ, թող տանէ, աւելի լաւ, պատասխանեց Սառան, — եթէ նա չը տանէ, անօրէն Թիւլոր խօ կը տանէ։

— Ես ընդդէմ չեմ... պատասխանեց Հայրապետը, — բայց...

Խեղճ մարդիկ, ուրիշ ժամանակ իրանց աղջկան կը նախատէին, կը սպանէին, եթէ գիտենային որ նա գաղտնի տեսութիւններ է անում մի տղամարդի հետ, որ դեռ իր ամուսին չէ։ Իսկ այժմ ակամայ խոնարհւում էին զանազան հանգամանքների առջեւ...

Ի.

Վարդանը ամբողջ օրը ձիով ման եկաւ, անցաւ մի քանի գիւղեր, ամէն տեղ որոնելով Պ. Դուդուկջեանին։ Նրա հարցափորձին պատասխանում էին, թէ, այո, տեսել են մի երիտասարդ երկայն կօշիկներով, եւրոպական հագուստով, լայնեզերեայ սեւ գլխարկով, ահագին պայուսակը ձեռին եւ տետրակներով լի պայուսակը կըռնից քարշ գցած։

Եւ ամէն բերնից լսում էր միեւնոյն կարծիքը, թէ նա խենթ էր։

Երեկոյեան Վարդանը վերադարձաւ ծերունի Խաչօի տունը առանց գտնելու թափառաշրջիկ երիտասարդին։

Ծերունի Խաչօի հովիւներից մէկը պատմեց Վարդանին, թէ նա տեսաւ երիտասարդին հարեւան գիւղում, եւ թուրք գիւղացիք հաւաքուած նրան ծեծում էին. ինքը ճանաչեց որ ծեծուողը իր աղայի հիւրն էր եւ ազատեց կատաղած գիւղացիների ձեռքից։

— «Ես մի այսպիսի բան ասում էի»... ասաց Վարդանը ինքը իրան, եւ դառնալով դէպի հովիւը հարցրեց.

— Ինչո՞ւ համար էին ծեծում։

— Ես չը հասկացայ, պատասխանեց հովիւը, — ուզում էի նրան աւանակի վրայ դնել, եւ տուն բերել, բայց չընդունեց, ասաց, ես իմ ոտով կարող եմ գալ։ Ի՞նչ կը գայ, ոտքերների մէջ մի հատ էլ ողջ չի մնացել։

Այդ լուրը շատ տխրեցրեց Վարդանին. նա գիտէր, թէ ինչ բան է թուրք գիւղացու մուշտին, մանաւանդ երբ գործ է դրւում խեղճ Հայու մարմնի վրայ։

—Ո՞րտեղ թողցրիր նրան, հարցրեց հովիւից։

— Կէս ճանապարհի վրայ։ Ոտով ուելով գալիս էր։

Դեռ օդայի մէջ ճրագը նոր էին վառել, երբ յանկարծ յայտնուեցաւ Պ. Դուդուկջեանը, յոգնած եւ ոտքից գլուխ ցեխոտուած։ Վարդանը սպասում էր, որ նա իսկոյն կը սկսէ պատմել գիւղացիների կողմից վարմունքը իր հետ, բայց այդ մասին նա ոչինչ չխօսեց, միայն նրա դէմքի վրայ նկատւած էր սաստիկ յուսահատութիւն դառն առնելութեան հետ։

Նա անցաւ եւ թեք ընկաւ թախտի մի կողմում, գլուխը դնելով բարձի վրայ։

— Դուք կարո՞ղ էք տալ ինձ մի փոքր ծխախոտ, խնդրեց նա Վարդանից։ — Իմը սպառուել է։

— Իսկոյն, պատասխանեց Վարդանը եւ ծխախոտի տուփը տուեց նրան։

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH MISSAKIAN
Redaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 23 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3558 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՆՈՒՆ ԻՍԼԱՄՈՒԹԵԱՆ

Այն օրէն ի վեր որ Մուսոլինի Ֆաշական Իտալիոյ «անկեղծ բարեկամութիւնը» հռչակեց, ափրիկեան Տրիպոլսոյ մէջ, գրգռագին հանդիսաւորութեամբ, նորօրինակ պատկեր մը կը ներկայացնէ իսլամական աշխարհը։

Վկայ՝ նախ Սուրիոյ, յետոյ Պաղեստինի դէպքերը։

Ֆրանսական իշխանութիւնը յաջողեցաւ դաշնագիր մը կնքել Սուրիոյ Արաբներուն հետ, վերջ տալով արիւնալի խռովութեանց եւ տարբերական գործադուլներուն։ Սակայն, տարիներու խլրտումները ապարդիւն չանցան։

Ամէն պարագայի մէջ, Ֆաշական եւ Հիթլերական ներշնչումներ խոր հետքեր ձգեցին այդ երկրին մէջ, մասնաւորապէս վառ պահելով երիտասարդութիւնը։ Եւ կազմուեցան «շապիկաւորներ», երկաթ, կապոյտ կամ դեղին, ինչպէս Եգիպտոսի մէջ։ Նախնական կորիզները շուտով դարձան լուրջ կազմակերպութիւններ, իւրացնելով Ֆաշական բոլոր գիտելիքները, համազգեստէն եւ բարեւէն մինչեւ մարտական կրթութիւնը։

Միւս կողմէ, իտալական կառավարութիւնը աւելի գործօն եւ ծրագրեալ քաղաքականութեան մը վերածեց Ֆաշական քարոզութիւնը, անթիւ մասնաւոր կայաններ հաստատելով արաբախօս երկիրներու համար։

Գիշերուորար Պարիի կայանը անընդհատ կը գործէ, հռչակելով «սեւ շապիկաւորներ»ուն փառքը՝ երկիրէ երկիր։ Անոնք որ միայն «էզան» լսելու վարժուած էին, այժմ ամէն օր կ'իմանան զարմանազան բաներ,— աւետաբեր հաւաստիքներ՝ իրենց ապագայ երազներու մասին։

Ինչպէս բոլշեւիկները, Ֆաշական եւ Հիթլերական գործակալներն ալ յատկապէս ուսումնասիրած են Ասիոյ եւ Ափրիկէի յետամնաց ժողովուրդներուն հոգեբանութիւնը, եւ խտրութիւն չեն գներ միջոցներու մէջ, ազդելու համար ամբոխային տրամադրութեանց վրայ։

Այս տեսակէտէն, Իտալիան աւելի բախտաւոր եղաւ, դեռ նոր գրաւած ըլլալով Եթովպիան, եւ հովանաւորելով անոր իսլամ ժողովուրդները։

Անթենէն հետ մէկտեղ, շարժման մէջ դրուած են շարժանկարը եւ տպագրական մեքենան։ Իսկ պակասը կը լրացնեն մասնաւոր գործակալներ, զանազան դիմակներու տակ։

Հակառակ բոլոր հերքումներուն, կը թուի թէ այս գործունէութիւնը որոշ դեր կատարած է նաեւ Պաղեստինի մէջ։

Երուսաղէմի փախստական միւֆթին պիտի կրնա՞յ Իտալիա երթալ թէ ոչ,— երկրորդական խնդիր է։ Իրողութիւնը այն է որ իտալական քարոզութիւնները խորապէս կ'ազդեն արաբական աշխարհը։ Մուսոլինի հանդիսաւորապէս կապելով Իսլամի սուրը, թեւ տուած եղաւ Արաբներուն, որոնք շատ բան կը սպասեն Իտալիոյ աջակցութենէն։ Եւ զարմանալի չէ որ Հռոմի ու Պերլինի թերթերը յաճախ կը խօսին Իսլամի պաշտպանութեան մասին, Միջերկրականի տագնապին եւ ուրիշ խնդիրներու առթիւ։ Դեռ քանի մը օր առաջ էր որ գերմանական մամուլը կը պաշտպանէր Իտալիան, յիշեցնելով անոր հինգ միլիոն իսլամ հպատակները եւ ուրիշ իրողութիւններ։

Դարձեալ, դեռ շատ չըներ որ սիրալիր նամակներ փոխանակուեցան Մուսոլինիի եւ Եէմէնի թագաւորին միջեւ։ Այս վերջինը կը խօսէր բոլոր Իսլամներուն անունով, կը գնահատէր «Առաջնորդ»ին իսլամական քաղաքականութիւնը, «որ գրաւած է Իսլամներու սիրտը», եւ յոյս կը յայտնէր թէ աւելի պիտի զարգանայ այդ քաղաքականութիւնը։

Այս բոլորը անշուշտ մտահոգութեան պիտի մատնէին Մեծն Բրիտանիան, որ մինչեւ այսօր ալ կը մնայ իսլամական ամենամեծ պետութիւնը։

Լոնտոնի թերթերը երկու տարիէ ի վեր մասնաւոր ուշադրութեամբ կը հետեւին այս ճակատին, աւելի կամ պակաս վաւերական յայտնութիւններ, երբեմն ալ շանդալից մանրամասնութիւններ հրատարակելով Իտալիոյ գործունէութեան մասին։ Որքան ալ չափազանցութիւն համարուի, նշանակալից է որ ամէնէն լուրջ օրկաններն իսկ իրար անցած են, կայսրութեան վարիչներուն աչքերը բանալու համար։

Այսպէս, ազատական օրկանը, «Նիւզ Քրոնիքլ», կ'ուզէ հաւաստել թէ Իտալիոյ քարոզութեանց նախարարը շարժման մէջ դրած է 300 թարգմանիչներ, քարոզչական նիւթեր թարգմանելու համար Ափրիկէի 28 գաւառաբարբառներով։ Նպատակը,— ոտքի հանել Իսլամները, որոնք մինչեւ հիմա միայն Մեծն Բրիտանիոյ ուժին կը հաւատային։

Մնաց որ, գործնական տեսակէտով ալ, շատ զօրաւոր դիրքի մը մէջ կը գտնուի Ֆաշական Իտալիան, այս ճակատին վրայ։

Եթովպիոյ գրաւումով, ան ամուր խարիսխ մը ապահովեց Կարմիր ծովուն մէջ։ Եթովպիան շտեմարան մըն է զինուորցուներու։ Միւս կողմէ, ցամաքի վրայ եւս, Իտալիա հետզհետէ աւելի կ'ամրացնէ իր դիրքերը, շարունակ զօրք ղրկելով եւ սպառազինելով Լիբիան։ (Արդէն 70,000 կը հաշուեն այնտեղ համախմբուած զօրքին թիւը)։

Ուրեմն, Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն վերջը, Իտալիան ալ կը դառնայ իսլամական պետութիւն։ Ուրիշ խօսքով, իր քաղաքականութիւնը պիտի ձեւաւորէ իսլամական բազմութեանց շահերուն վրայ, ինչպէս միւս երկուքը։ Եւ շատ մը տեսակէտներով, պիտի դառնայ աւելի զօրաւոր ազդակ մը, իբրեւ աւելի երիտասարդ եւ գործօն, տինամիք։

Երջանի՜կ Իսլամ, իր գոյգոյն եւ մրցակից հովանաւորներով, ինչպէս, երբեմն, Թուրքիան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՍՊԱՆԻՈՅ ՎԵՐՋԻՆ ՄԻՋՆԱԲԵՐԴՆ ԱԼ ԱՊՍՏԱՄԲՆԵՐՈՒՆ ՁԵՌՔԸ ԱՆՑԱՒ

Գերիներուն թիւը կը հասնի 60,000

Զօր. Ֆրանքոյի բանակը յաջողեցաւ գրաւել հիւսիսային Սպանիոյ վերջին միջնաբերդը, Կիժոն, աջակցութեամբ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ, որոնք պատրաստուած էին այս յաղթանակին, երբ վերջին պահուն տեղի կուտային Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբին մէջ։ Ազգայնական բանակը Կիժոն մտաւ հրամանատարութեամբ Զօր. Ֆիտէլ Տավիլայի, իրիկուան ժամը 6ին։ Քաղաքին պահակազօրքը անձնատուր եղած էր առտուն։

Այս յաղթանակով, ազգայնականները կը յուսան խորտակել Աստուրեանց շրջանին դիմադրութիւնը՝ Օվիէտոյի շուրջը եւ լեռնային ներքնաշխարհին մէջ եւ տրամադրելի ուժերը կեդրոնացնել Մատրիտի, Վալէնսիայի եւ Պարսելոնայի ճակատներուն դէմ։

Երբ ազգայնական զօրքը Կիժոն մտաւ հինգշաբթի գիշեր, քաղաքային եւ զինուորական վարիչներուն մեծ մասը փախած էր ծովու ճամբով, բայց ուշ ատեն հաղորդուեցաւ թէ փախստականները Ֆրանսա փոխադրող շոգենաւերը ազգայնականներուն ձեռքը անցած են Սանթանտէրի բացերը։ Երբ հանրապետական պահակները իմացան թէ Կիժոնը ոտքի ելած է ի նպաստ Ֆրանքոյի, սկսան անձնատուր ըլլալ զանգուածօրէն։ Ազգայնականները 60.000 կը հաշուեն անձնատուր եղած զինուորներուն թիւը։ Բոլորն ալ անմիջապէս զինաթափ եղան եւ գերի բռնուեցան։ Կը կարծուի թէ մեծ մասը պիտի գործածուի իբրեւ պահակազօրք, որով Զօր. Ֆրանքօ պիտի կրնայ 100.000 զինուորներով գրոհ տալ Մատրիտի եւ միւս երկու կեդրոններուն վրայ։ Հանրապետական ղեկավարներէն անոնք որ չէին կրցած փախչիլ, ձերբակալուեցան։ Քաղաքին փողոցներուն մէջ կատաղի կռիւներ մղուեցան փախստականներուն եւ ազգայնականներուն միջեւ։ Հարիւրաւորներ սպաննուեցան կամ վիրաւորուեցան։ Նաւահանգիստին մէջ խարսխած 12 նաւեր հեռացան փախստականներով։ Զօր. Ֆրանքոյի կուսակիցները անմիջապէս ձեռք առին ծովային վարչութիւնը, մինչեւ բանակին ժամանումը։

Այս առթիւ հրատարակուած ազգայնական զեկոյցը Կիժոնի գրաւումը կը նկատէ քաղաքացիական պատերազմին վերջին մէկ փուլը եւ կ'ազդարարէ. «Ամենավերջինը շատ հեռու չէ»։

Ազգայնականները Կիժոն մտնելէ անմիջապէս վերջը, շարունակեցին իրենց յառաջխաղացութիւնը դէպի Ավիլէս նաւահանգիստ եւ լեռնային շրջանները։ Կիժոնի համար կռիւներ կը մղուէին 60 օրէ ի վեր։ Դիմադրութիւնը խորտակուեցաւ իբրեւ հետեւանք մասնաւոր ծրագրի մը։ Ամէնէն կատաղի դիմադրութիւնը կատարեցին հանքագործները, բայց ի վերջոյ խորտակուեցաւ ճակատը։ Ազգայնականները կը յուսան շուտով փրկել նաեւ Օվիէտոն, որ պաշարուած է, եւ այն ատեն վերջացած պիտի ըլլայ իրենց 15 ամսուան պայքարը՝ հիւսիսային Սպանիոյ մէջ։

Հանրապետական կառավարութիւնը առխողական կոչեր ուղղեց Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութեանց, որպէսզի պաշտպանեն փախստականներ փոխադրող նաւերը։ Անշուշտ փախստականներուն մեծ մասը պիտի ապաստանին Ֆրանսա։ Փարիզի աջակողմեան թերթերը կը տրտնջան թէ Ֆրանսա նորէն անկելանոցը պիտի դառնայ օտար կամաւորներուն։ Իսկ ձախակողմեան թերթերը թախանձագին կոչեր կ'ուղղեն, օգնութեան հասնելու համար փախստականներուն եւ մասնաւորապէս կիներուն եւ մանուկներուն։

Օրուան դէպքերը եւ Անգլիա

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, կարեւոր ճառեր խօսեցան վարչապետը եւ արտաքին նախարարը։

Պ. Չէմպըրլէն յայտնեց թէ հաւաստիքներ ստացած է, որոնց համաձայն Իտալիա «տարածքային կամ տնտեսական դիտումներ չունի Սպանիոյ կամ Մայորքայի մէջ»։ Ապա խօսելով Պրիւքսէլի ժողովին վրայ, որ պիտի գումարուի Հոկտեմբեր 30ին, մասնակցութեամբ ինը պետութեանց, քննելու համար չինական խնդիրը, վարչապետը յայտարարեց թէ «սխալ պիտի ըլլայ խօսիլ տնտեսական պատիժներու եւ բռնի ուժի մասին»։

Իսկ արտաքին նախարարը գոհունակութիւն յայտնեց Իտալիոյ հաշտարար դիրքին համար, որով ձախողումէ փրկուեցաւ ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը։ Այս առթիւ անգամ մը եւս բացատրեց թէ Անգլիոյ վերազինումը վրէժխնդրական հանգամանք չունի, ոչ յայտնի ոչ ալ թաքուն։ «Մեր դիրքը Միջերկրականի մէջ պարզապէս այս է,— մենք պէտք է պահենք մեր իրաւունքը այս կենսական ճամբուն վրայ։ Երբ սպանիական խնդիրը իր յարակից քաղաքական կամ ռազմական հարցերով այլեւս ջղային կեդրոնը չկազմէ միջազգային քաղաքականութեան, այն ատեն Միջերկրականեան պետութեանց համար կարելի պիտի ըլլայ բարեկամական գործակցութեամբ վերահաստատել իրենց աւանդական բարեկամութիւնը»։

Նոր յայտնութիւններ Զօր. Միլլէրի անհետացման առթիւ

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ զարմանազան յայտնութիւններ երեւան հանուած են Զօր. Միլլէրի անհետացման առթիւ կատարուած խուզարկութեանց շնորհիւ։ Այսպէս, կապեր գտնուած են Զօր. Կուտեպովի անհետացման, Թրոցքիի թուղթերուն գողութեան, շուէտացի գործարանատէր Իվար Քրիւկէրի անձնասպանութեան, ռուս տնտեսագէտ Նավաշինի եւ գաղտնի գործակալ Ռայսի սպանութեան եւ Միլլէրի դէպքին միջեւ։ Ոստիկանութիւնը բազմաթիւ թուղթեր գրաւած է Զօր. Սկոպլինի, եւ Քրիւկէրի նախկին թղթակցին՝ Բոկտանով Կոլոմպիսէի (?) բնակարաններուն մէջ։ Այս մարդը բարեկամն է Նավաշինի։ Կապ ունի նաեւ Թրոցքիի եւ Կուտեպովի գործերուն հետ։ Կը բնակի եօթը սենեակնոց յարկաբաժին մը, որուն ելեկտրականութիւնը եւ կազը կտրուած են, երկու տարիէ ի վեր վարձք վճարած չըլլալով։

Ոստիկանութիւնը կը շարունակէ հետապնդումները, քննելու համար Փարիզի ռուսական շրջանակներուն յեղափոխական եւ հակայեղափոխական գա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԶՐՈՅՑ ԿՈՎՈՒ ՄԸ ՀԵՏ

Ինչո՞ւ չէ։

Հաւը, առանակը (?) խօսեցնելէ վերջ, հարկ էր որ զրոյցի մտնէինք կովուն ալ հետ։ Ու նախ վրէժ լուծելու համար անոնցմէ, որոնք, մարդկային սնափառութեամբ, իրենց միայն կը վերապահեն իմաստութեան կրակը։

Բայց մենք, գիւղացիներս, շատ ենք դիտած անասուններու իմաստութեան ապացոյցները։ Օրինակ, ձին քանի մը քիլոմեթր հեռուէն կը նախազգայ վտանգը…։

Ի՞նչ հարկ փաստաբանութեան, սակայն։ Կովը կը պատասխանէ արդէն սնափառ ու մեծամիտ մարդոց, թէեւ իր դառնութիւնը նախ թափեց իմ վրաս, իմ մէկ ծախսուեր (?) հարցումիս համար անշուշտ։

— Կո՛վ, խելօքիկ եւ համբերատար անասուն, որ բեռ կը կրես եւ կաթ կուտաս մարդուն, յիմարութիւն չէ՞ երբ սայլով եզը կը փոխադրես դէպի սպանդանոց։ Դուն քու ցեղդ քու կռնակովդ կը տանիս սպանդանոց, ջարդել տալու։

— Կոկոզավիզ որդի մարդոյ, մինչեւ ե՞րբ կուրութիւնը մարդկային ցեղին, պատասխանեց կովը պոչը շարժելով վարժապետիս խարազանին պէս։ Դուն զրոյցի եկար, գիտեմ, անասուններու խեղճութեան ապացոյցով հաստատելու համար մարդկային գիտակցութեան բարձրութիւնը, բայց, ըսէ՛ ինծի, տեսե՞ր ես կով մը, ուանակ մը, ձի մը կամ վերջապէս շուն մը որ իր ունեցած խելքը գործածէ նորանոր զէնքեր յօրինելու, որպէսզի բնաջնջէ իր հակառակորդը։ Ձեր ուզեր ըսել թէ մենք, անասուններս, ձեզմէ աւելի խաղաղասէր ենք, — մենք ալ ունինք կռուի յարմար միջոցներ, կոտոշ, ճանկ, աքացի։ Եթէ սա պոչս չունենայի՝ խարազանելու համար ճանճերը, որոնք այնքան աներես են եւ անգութ, կրնայիք երեւակայել խեղճութիւնս, անկարող այդ չարչարանքէն ազատելու։ Ինքնապաշտպանութիւնը անշուշտ այնքան անհրաժեշտ է որքան կանանչ խոտը՝ փոր մը խնջոյքի համար։ Սակայն ըսել թէ կենդանիները յիմար են, ինքնապաշտպանութեան զէնք ունենալով հանդերձ, իրենց կռնակով սպանդանոց առաջնորդելու համար իրենց ցեղակիցները, տանուազն մարդ պէտք է կոչուիլ, եթէ ոչ աւելի անիմաստ բան։ Ո՛չ, մենք մեր կռնակով մեռելները սպանդանոց կը փոխադրենք՝ հպատակելով մարդոց, բայց խօսինք մարդո՛ց մասին։ Դուք, մարդիկդ, զինագործարաններու մէջ մի՞թէ չէք շիներ ռումբեր ու կազեր, այդ զէնքերով բնաջնջելու համար ձեր նմանները։ Ի՞նչ տարբերութիւն ունիք դուք կովէն, որ ուրիշ կով մը կ'առաջնորդէ սպանդանոց, երբ մարդ ռումբ կը շինէ՝ ուրիշ մարդ մը սպաննելու համար։ Եւ ի՞նչ սարսափելի մահեր գիտէք երեւակայել դուք ձեր նմաններուն համար։ Ձեր յառաջդիմութիւնը զոր փառաւորութիւն կ'անուանէք, լաւ չէ՞ր կոչել մահագիտութիւն։ Դուք ամբողջ ժողովուրդներ կը կոտորէք, յանուն քաղաքակրթութեան (մեզի անիմաստ կը թուի այս բառը), ապրելու պայմաններէն իսկ կը զրկէք փոքր ժողովուրդները, դուք ապրելու տեղ մը անգամ չէք տար ձեր նմաններուն,— զէթ մենք ախո՛ռ մը ունինք որոճալու համար։

Ձեր մէկ իմաստունը չէ՞ որ ըսած է, եւ ի՛նչքան ճիշդ.—

Homo homini lupus (մարդը մարդուն գայլ)։

Չպատասխանեցի եւ փախայ՝ կովուն անգութ ճշմարտութիւնը չլսելու համար։

ԱՐԱԶ

ՏԷՐՍԻՄԻ ԸՄԲՌՍՏՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թուրք թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն, Տէրսիմի ըմբոստներու երրորդ դատավարութեան առթիւ.—

Դէմ առ դէմ բերուեցան կարգ մը աշիրէթապետներ։ Սէյիտ Րիզայի հարցուցին թէ իր տունը «քօմիթաճի» եկա՞ծ է թէ ոչ։ Պատասխանեց թէ ոչ մէկը, եկած է եւ այն տեղի Հայերը Թիմուրլէնկի ժամանակէն ի վեր հոն կ'ապրին։ Ցետոյ աւելցուց թէ կը ճանչնայ Ալիշէնը եւ վերջն է որ իմացած է թէ ան կապ ունեցած է Քօչկիրիի դէպքին մէջ։

Երբ ըմբոստութեան մասին աշիրէթապետներուն հարցումներ ուղղուեցան, ըսին թէ իրենց միջեւ հին թշնամութիւն գոյութիւն ունի, որով գործակցելու կարելիութիւն չկար։

Սէյիտ Րիզայի երբ հարցուցին թէ անցեալ տարի իր տունը Իպրէտաոին (?) անուն մէկը եկա՞ծ է թէ ոչ, պատասխանեց.

— Երկու երեք օր մնաց, հասկցայ որ քաղաքական է։ Խնդրեցի, հայրս կտակած է ինծի։ Մենք այս տեսակ գործերու չենք խառնուիր։ Աղքատ ենք։ Հոս քաղաքականութիւն չկայ, թալան կայ ըսի, ճամբու դրի։

Ցետոյ կարդացուեցաւ Սէյիտ Րիզայի Խօզաթի ընդհ. դատախազին գրած երկար մէկ նամակը, ուր իր անմեղութեանը մասին կը պնդէր եւ յանցանքը իր թշնամիներուն կը վերագրէր։

Երբ նախագահը հարցուց.— Քանի որ այդպէս գրեցիր, ինչո՞ւ չյանձնուեցար։

Սէյիտ Րիզա դարձեալ յայտնեց թէ կը վախնար։

Ի վերջոյ կարդացուեցան զանազան վկաներու յայտարարութիւնները, որոնք խիստ հետաքրքրական վիճակի մը մէջ կը դնեն դատը։

Ամբաստանեալներու թիւը աշիրէթապետներով միասին 53ի կը հասնի։

Քննիչ Յանձնախումբ մը դէպի Պաղեստին

Պատասխանելով Պաղեստինի դէպքերու մասին եղած հարցումներու, Անգլիոյ գաղթային նախարարը յայտնեց թէ երկրորդ յանձնախումբ մը պիտի ղրկէ, քննելու համար Պաղեստինի բաժանման ծրագրին գործադրութիւնը։ Այդ առթիւ աւելցուց թէ կառավարութիւնը ամենախիստ միջոցները ձեռք պիտի առնէ, ահաբեկչութիւնը զսպելու եւ բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար։ «Բրիտանական իշխանութիւնները եւ ոստիկանութիւնը իմ եւ կառավարութեան բովանդակ աջակցութիւնը պիտի վայելեն, սպանութիւնները եւ բոլոր բռնութիւնները խափանելու համար»։

Խօսելով հարիւր արաբ երեւելիներու ձերբակալութեան եւ Երուսաղէմի միւֆթիին փախուստի մասին, նախարարը յայտնեց թէ այս վերջինը կը գտնուի Սուրիոյ Ֆրանսական իշխանութեանց հսկողութեան տակ։

*** Հինգշաբթի օր նոր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի զանազան մասերուն միջեւ։ Քսան հոգի վիրաւորուեցան։ Անգլիացի ոստիկանական քննիչ մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ Արաբի մը կողմէ որ յաջողեցաւ փախչիլ։ Իրաքի նաւթուղին նորէն ճեղքուեցաւ հրացանով մը, բայց անմիջապէս նորոգուեցաւ։

*** Պաղեստինի կառավարութիւնը արգիլեց Սուրիոյ եւ Լիբանանի բոլոր թերթերուն մուտքը։

Ոստիկանութիւնը պաշարեց արաբական Լիֆթա գիւղը, Երուսաղէմի մօտ եւ քսան հոգի ձերբակալեց։ Եաֆայի ճամբուն վրայ եւս գիւղ մը պաշարուելով, եօթը տուներ քանդուեցան ուժանակով։ Հրամանատարը ազդարարեց թէ ուրիշ տուներ ալ պիտի քանդուին, եթէ նոր խռովութիւններ ծագին։

ԼՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Վերջին երկու տարիներու ընթացքին, եւրոպական մեծ պետութեանց միջեւ վէճերն ու պայքարները մղուեցան գլխաւորաբար Միջերկրական ծովու տիրապետութեան շուրջ. Առիկա ճիշդ է մասնաւորապէս Իտալիոյ եւ Անգլիոյ համար որոնց միջեւ պայքարը այնքան սրագօրէն ծաւալեցաւ: Միջերկրականի տիրականութեան մասին անոնց մղած պայքարը կը սկսի եթովպական արշաւանքէն (Հոկտ. 1935): Այդ պայքարը խորացաւ Եւրոպայի լարուած վիճակին մէջ եւ ուժգնօրէն ազդեց ոչ միայն եւրոպական, այլ եւ համաշխարհային քաղաքականութեան վրայ

Բայց, այդ ծովուն մէջ ինչո՞վ երեւան կուգայ պետութեան մը ուժը: Երեք ուղղութեամբ: Առաջին՝ ծովափնեայ շրջաններու մէջ որոնց կ'իշխէ ան: Երկրորդ՝ ծովային խարիսխներուն, զորս ան ունի իր ծովեզերքներուն ու կղզիներուն վրայ: Եւ երրորդ՝ ծովային ուժերով զորս կրնայ իր տրամադրութեան տակ ունենալ այդ ծովուն մէջ:

Անգլիա Միջերկրականեան պետութիւն մը չէ: Անգլիացի հրապարակագիր Սթիֆըն Քինկ-Հոլ, Փարիզի մէջ, 18 ապրիլին գումարուած ժողովի մը պահուն կ'ըսէր թէ Անգլիոյ համար Միջերկրական ծովը արժէք ունի մէկ կողմէ՝ իբրեւ ջրանցք Անգլիոյ եւ կայսրութեան հաղորդակցութեան համար, ու միւս կողմէ՝ իբրեւ ամբացեալ գօտի՝ Միջերկրականի մէջ ու անկէ դուրս անգլիական շահերու պաշտպանութեանը համար:

Եւ, իրապէս, Անգլիա հողային մասնաւոր շահեր չունի այդ ծովուն մէջ: Ան չունի հողեր անոր մէջ ու անոր եզերքներուն վրայ, բացի փոքրիկ կղզիէ մը՝ Մալթայէն եւ Կիպրոս կղզիէն, ինչպէս նաեւ իր հոգատարութեան տակ գտնուող Պաղեստինէն.

Իտալիոյ դիրքը բոլորովին տարբեր է: Ան իր ամբողջ աշխարհագրական դիրքով միջերկրականեան պետութիւն է: Մինչեւ համաշխարհային պատերազմ՝ Իտալիա կը ձգտէր իտալական հողեր անջատել, զորս գրաւած էր Աւստրիան: Այդ քաղաքականութիւնը վերջ գտած է: Իտալիա այժմ ունի միայն մէկ արտաքին քաղաքականութիւն, — միջերկրականեան:

Շատ աւելի խելացի կերպով այդ կէտը կը պարզէր Հռոմի համալսարանի փրոֆէսէօրներէն Վոլփէ,— որ իտալական արտաքին քաղաքականութեան իրագեկ անձերէն մին է — դարձեալ Փարիզի մէջ, ապրիլ 27ին՝ այս տարի: Իտալիա, կ'ըսէր ան, ամբողջովին խրած է Միջերկրականի մէջ: Ալպեանները զայն կը բաժնեն Եւրոպայէն ու ալ աւելի կը զօրացնեն անոր միջերկրականեան հանգամանքը: Իտալիա իր ամբողջ պատմութեան ընթացքին միշտ, — իբրեւ կայսական մասը Հռոմէական կայսրութեան թէ՛ միջին եւ թէ նոր դարերուն—ապրած է Միջերկրականի մէջ եւ Միջերկրականով:

Ըստ փրոֆ. Վոլփէի, Իտալիա ընդհանուր պատերազմին միջամտեց ոչ միայն ազատագրելու համար Ափրիկեան Տրիպոլսոյ իտալական հողերը, այլեւ զօրացնելու իր դիրքը Միջերկրականի մէջ:Այդ կարծիքը կը հաստատուի այն երկու դաշնագիրներէն, զորս Իտալիա կնքեց Դաշնակիցներուն հետ՝ իր միջամտութեան թուին,— առաջինը՝ ստորագրուած Լոնտոնի մէջ 1915ին, իսկ երկրորդը՝ 1917ին: Այդ երկու դաշնագիրներով ալ, Անգլիա եւ Ֆրանսա լայն խոստումներ կը խոստանային: Մանաւանդ երկրորդը անոր կուտար լայն գօտի մը՝ Փոքր Ասիոյ արեւմտեան եւ հարաւային մասերուն մէջ՝ Երկոտասան կղզիներուն դէմ:

Պատերազմէն վերջ, Անգլիա Թուրքիայէն խլեց Պաղեստինը, իսկ Ֆրանսան՝ Սուրիան ու Լիբանանը: Իտալիա, իր դաշնակիցներուն քաղաքականութեանը պատճառաւ, հարկադրուեցաւ պարպել ամբողջ Անատոլուն:

Քիչ էր մնացեր որ, դիտել կուտայ փրոֆ. Վոլփէ, ձեռք փոխէին նոյնիսկ Հռոդոսէն եւ Երկոտասան կղզիներէն: Իտալիա անարգուած էր Փարիզի խորհրդաժողովին մէջ, ինչպէս Ռուսիան, առանց Պերլինի մէջ: Հետեւապէս, Իտալացիները պատերազմէն դուրս ելան սոսկալի յուսախաբ եւ խռովեալ: Պատերազմէն վերջ Իտալիա կը գտնուէր մեծ դժուարութեանց առջեւ,— քաղաքական, տնտեսական եւ ազգագրական: Վարչապետ Նիթթի կուլար՝ «ոչինչ ունինք» ըսելով. Մեծ Փաշականները հետեւեալ նշանախօսքով — Ձենք ուզեր լսել ու պէտք չէ որ լսենք այդ ողբերը: Այն ինչ որ չունինք, անձամբ պիտի հայթայթենք: Իտալիոյ պատմական նպատակները կ'ուղղուին դէպի Ափրիկէ եւ Ասիա: Իտալիա պէտք է վերահաստատէ Միջերկրականի մէջ ի վնաս իրեն խանգարուած հաւասարակշռութիւնը: Ինչպէս ե՞րբ, ո՞ւր, — ապագան ցոյց պիտի տայ:

Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, ուրկէ կ'անցնի Իտալիան իր ափրիկեան գաղթավայրերուն տանող ճամբան, Անգլիա, անտարակոյս, ունի առաջնակարգ ծովային խարիսխներ, —Աղեքսանդրիա, Հայֆա եւ Կիպրոս: Հոդ, Իտալիա ունի միայն երկու երկրորդական խարիսխներ,— Լարոս կղզին՝ Երկոտասաններէն, եւ Թոպրուքը՝ Հիւս. ափրիկեան եզերքը:

Ներկայ դարուն սկիզբը երկու պետութեանց ծովային ուժերը— պատրաստ ու շինութեան մէջ— հետեւեալն էին.—

Անգլիա.— 384 նաւ՝ 5211045 թոն ընդհանուր տարողութեամբ («Նիւ Եորք Թայմզ» յունուար, 1937):

Բայց, Միջերկրականի մէջ պատերազմի մը պարագային վճռական դեր պիտի չկատարեն ծովային տորմիղներու ընդհանուր տարողութիւններ: Անգլիա պիտի հարկադրուի իր ծովային ուժերը բաժնել երեք մասի, — մէկը՝ բուն Անգլիան պաշտպանելու, երկրորդը Միջերկրականի, իսկ երրորդը՝ Ծայրագոյն Արեւելքի համար՝ Սինկափուրի խարիսխով:

Հաւասար բաժանումով, անոնք 500,000 թոնական տարողութիւն կ'ունենան:

Իսկ Իտալիա գործունէութեան միայն մէկ աւազան ունի,— Միջերկրականը:

Անգլիական տարողութեան մէջ կը մտնեն նաեւ շինութեան ձեռնարկուած նաւեր, մինչ Իտալիա արդէն իսկ ծով իջեցուց երկու հսկայ մարտանաւեր 30,000ական թոնով: Այս փաստը կը փոխէ թիւերը՝ ի նպաստ Իտալիոյ

Ուշադրութեան արժանի է իտալական նաւատորմի արագ աճումը: 1927ին ան ունէր 298,000 թոն ընդհանուր տարողութիւն, իսկ 1937ին՝ 521,000: Մինչ Անգլիա 1913ին ունէր 2,197,600, իսկ 1924ին՝ 1,162,200: Այժմ ունի 1,545,473՝ հաշուելով նաեւ շինութեան մէջ եղողները:

Նկատելի է նաեւ որ անգլիական գրեթէ բոլոր մարտանաւերը շինուած են պատերազմէն առաջ (1910—1918), մինչ իտալական տորմիղը մեծ մասամբ պատերազմէն վերջ է շինուած:

Պատերազմի պարագային Անգլիա պիտի հարկադրուի գործել մեծ նաւերով, իսկ Իտալիա՝ փոքրերով: Այդ պատճառաւ, իր ծովային միութեանց ընդհանուր թիւը բաւական մեծ է՝ բաղդատմամբ տարողութեան: Սուզանաւերու կողմէ մէկ քանի անգլիական մեծ նաւերու խորտակումը (26—42,000 թոննոց) վտանգի կրնայ ենթարկել Անգլիոյ ընդհանուր ծովային ուժը: Մանաւանդ հիմա, երբ իր նոր շինութիւնները դեռ պատրաստ չեն եւ Ծայր.Արեւելքի մէջ դէպքերը կը զարգանան:

Կացութիւնը ի վնաս Իտալիոյ պիտի փոխուի, եթէ Անգլիա վերջացնէ իր ծովային ծրագիրը եւ շինէ դեռ 600,000 թոն: Բայց, ատիկա պիտի բլլայ 2—3 տարի վերջ:

Ի վերջոյ, նշանակութիւն պիտի ունենան այն զինակիցները, զորս այդ երկու պետութիւններէն ամէն մէկը պիտի ունենայ իր հետ: Մանաւորապէս Ֆրանսայի զինակցութիւնը — որ այժմ շուրջ 700,000 թոն տարողութիւն ունի՝ բաժնուած Ատլանտեանի եւ Միջերկրականի մէջ:

Բայց Ֆրանսական մարտանաւերը բոլորն ալ հին են ու մանաւանդ պատերազմի առջի շրջանէն:

Կ. Փ. Կ.

ՈՒՄԱՂ

— Պարոն, չողեկառքի այս ցնցումներով կրնա՞ք քնանալ:

— Այո պարոն, պայմանաւ որ քովս չատախօս մէկը չգտնուի:

×

ՀԱՅՐԸ.— Տղաս, տեսա՞ր աս չէնքը, այն դպրոցն է ուր պիտի երթաս քանի մը օրէն:

ՏՂԱՆ.— Զարմանալի ես, հայրիկ, փոխանակ աս զիմացի գեղեցիկ սինէմայի շէնքը ցոյց տալու, վարժարանին տգեղ շէնքը կը ցուցնես, որ չեմ սիրած երբեք:

×

ԴԱՏԱՒՈՐԸ Այս քանի՞երորդ անգամն է որ քեզ հոս կը բերենգողութեան համար. կ'երեւի կեանքիդ մէջ երբեք օրինաւոր աշխատութեամբ մէկ տոլար չահած չես:

— Մէկ անգամ միայն, պարոն դատաւոր, ձեր վերջին ընտրութեան յաջողութեան համար աշխատողներէն 10 տոլար առի, քուէ տալու համար:

ԿԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

Ե՛ՐԲ ՊԻՏԻ ԴԱՐՄԱՆՈՒԻ ԱՅՍ ԱԽՏԸ

Տպարանին մէջ եմ: Հանգստի օրս է: Ասոր համար ալ անհոգ, կատակներ կ'ընեմ գրաշարներուն հետ: Երբեմն համբերութիւն հասցնելու չափ կը նեղեմ: Երբեմն ալ շարուած գիրերը կը խառնեմ, կը նետեմ հոս ու հոն: Այսպէս, ամէն ինչ կ'անցնի ուրախ եւ զուարթ:

Մեր այս աղմուկներու մէջէն՝ յանկարծ տպարանի դուռը կը բացուի եւ, ծերունի մը ներս կը մտնէ:

Ժպտուն բարեւէ մը վերջ, ուղղակի գնաց տպարանի լոյս տեսած գիրքերու բաժինը ու սկսաւ վարդագոյն կողքերով հատորները խնամքով շարել:

Հիմա ամէն ինչ դադրած, ամէն մէկը իր գործին է: Լուռ, կը հետեւիմ գրագէտին շարժումներուն:

Անհամ գիրքերու հաստափոր պատը կը բարձրանայ: Բարձրացաւ: Ցետոյ, քանի մը տասնեակ առնելով՝ մասնաւոր թուղթի մը մէջ շարեց, եւ չուանով լաւ մը կապելէ ետք վերցուցած էն: Երբ կը պատրաստուէր դռնէն դուրս ելլելու՝ մէկէն կանգ առաւ, ժպիտը դէմքին:

— Քանի մը հատ գիրք տամ չե՞ս կրնար սպառել

— Հաճոյքով:

- Որքան կարող ես:

— Այսօրուան համար հինգ հատ տուր, եթէ սպառեմ, վաղը նորէն կ'առնեմ:

Հայերէն գիրք սպառելը զոր ազգային պարտականութիւն սեպեր եմ, եռանդով գործի լծեց զիս:

Դուրսի դրան առջեւն եմ: Ահա երիտասարդ մը փողոցէն վար կ'իջնէ: Կը ճանչնամ: Առանց վարանելու գրպանէն գիրք մը հանելով՝ կը հրամցնեմ

— Ինչ է այս:

— Կարդա եւ պիտի տեսնես: Անտարակոյս գոհ պիտի մնաս: Շատ աղուոր բան մըն է եւ, շատ լաւ գրուած, ինչպէս հեղինակին միւս գործերը: Եւ աժան է:

— Շատ լաւ զովեցիր, կը հաւատամ: Բայց նախ ուրիշին ծախէ: Երբ կարգը ինծի գայ, բան մը կ'ընենք: Զիս կը ճանչնաս չէ՞:

Ցուսախաբ կը բաժնուիմ, դէմքս կախ:

Այդ օր կը յուսայի սպառել բոլոր գիրքերը, մինչդեռ իրիկունը դարձեալ հինգն ալ տուն տարի:

Պարտականութիւնս սահպեց, որ տղի մը կառչելով, կառչելով՝ պատառահի մը դուռնէն ներս մտնեմ: Համբաւաւոր բանկօն բոլոր զոյգերը տոքի հաներ է: Ինչ ալ աղուոր կը պարէ: Ամէնուն դէմքին վրայ ժպիտ մը կը ցոլայ: Ամէնուն սրտին մէջ ալ ոլեւ մը: Քիչ յետոյ պարերը կը կենան: Զոյգերը կը շարուին բմպելիներով ծանրաբեռնուած սեղաններու առջեւ եւ կը խմեն:

Հոդ աչքիս կը զարնեն քանի մը ծանօթներ: Գրքերուս սպառումը ապահով կը տեսնեմ: Բայց երբ կը մօտենամ, առաջինը կը պատասխանէ.

— Եղբայր, տո՞ւնը գտար, ձգէ քիչ մը...

Չեմ կրկներ ու կ'անցնիմ միւսին՝ որ իր կողքին կը մերժէ: Իսկ երրորդը որ քիչ մը բան մտածել գիտէ, ամչնալուն հատ մը գնելով կը դնէ գրպանը:

Երկար չեմ սպասեր:Այդ հեղձուցիչ օդէն ազատուելու համար, դուրս կ'ելլեմ սրահէն:

Ժամերան զոյգ մը թեւ թեւի կը քալեն: Փորձերս կը կրկնեմ ու գիրք մը կ'երկարեմ օրիորդին:

— Շատ աղուոր բան մըն է, չէ՞ք փափաքիր օրինակ մը գնելու:

— Հայերէ՞ն է թէ Ֆրանսերէն:

— Հայերէն է:

Օ՛հ, ես Ֆրանսերէն այնչափ գիրք ունիմ որ... Չեմ ուզեր: Շնորհակալ եմ:

Կ'անցնին օրերն ու գիրքերը կը մնան ձեռքս:

Առեն առեն երբ այդ գիրքերուն կը նայիմ, սիրտս թունդ կ'ելլէ, կ'ամչնամ: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ հինգ ամիսներու ընթացքին հինգ գիրք չեմ կրցած սպառել: Ընդամէնը հինգ գիրք. մինչ կը կարծէի թէ պիտի կրնամ նոյն իսկ հինգ ժամուան մէջ ուրիշներ ալ ցրուել: Ու յանկարծ, նեղութենէն կարմրած աչքերս կը սկսին այրիլ: Կը ցաւիմ անոր համար, որ մեր երիտասարդներուն մեծ մասը տակաւին չէ ըմբռնած հայ գիրքին, հայ գրականութեան, հայ արուեստին արժէքը:

Վերջին պահուն, այլեւս պարտուած մէկու մը պէս գիրքերը թեւիս տակ հեղինակին կ'ուղղուիմ:

Ճամբու վրայ թաղին տունն է: Ակամայ կը խառնուիմ ամբոխին: Տեղ մը կապիկ կը խաղցնեն: Հոն ամէնէն առաջ աչքիս կը զարնեն մեր երիտասարդները, որ դրամը բանած՝ կարգի կը սպասէին: Ուրիշ տեղ մը բախտի մեքենան կը դառնայ: Բայց հոս, մեքեններուն եռանդը աւելի տաք է: Մարդը ազգային վճռականութեան տոմսերը կարգով շարած է: Ամբոխը կը կենայ ախորժակը սրած: Մեր երիտասարդները առաջին գծին վրայ են: Հինգ, տասը, նոյն իսկ քսան ֆրանք իրենց աչքին չերեւնար,կը նետեն ամբողջը մէկէն մեքենային առջեւ, որ իր կարգին՝ անուշ անուշ կուլ կուտայ:

Բայց չեն ցաւիր: Կը զուարճանան: Հարիւրնոցներ կ'աւրեն ու նորէն կը խաղան: Արդիւնքը միշտ զէրօ:

Քանիներուն մօտէն ծանօթ եմ: Գիրքս կը ներկայացնեմ ամէնէն փայլուն գովեստները հիւսելով: Ի զո՜ւր: Կոպեկիս պարապը կ'անցնին:

Զորս գիրքերէն մէկը՝ ազգէն ճառող երիտասարդի մը դժուարաւ կը ծախեմ: Երկրորդ մըն ալ անդործ երիտասարդի մը նուէր կ'ընեմ: Ու երրորդը՝ ապարիկ կուտամ: Մնացած Երկուքը անութիս տակ կը մտնենամ ~հեղինակին:

Ե՞ս աւելի ամչցայ թէ՛ ան: Չեմ գիտեր: Բայց երբ պատմեցի ամբողջ ոդիսականը, ըսաւ.

— Ի՞նչ ընենք, սիրելիս այս Մով-սէս Խորենացիի օրէն մնացած ախտ մըն է, որ անխնայ կը շարունակէ իր աւերը գործել: Աստուած ողորմի...

Ա՜խ, ե՞րբ պիտի գայ այն օրը, որ հայ հեղինակին հազարաւոր օրինակներ քանի մը օրէն սպառին:

Պայքա՛ր, անողորմ պայքա՛ր այս չարիքին դէմ, որ կը սպառնայ մեր ամէնէն նուիրական սրբութիւններուն:

ԳԱՐՄԱՆԻ

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ» ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ

«Դաշնակցութեան Օրուան յաջող հանդէս մը սարքած էր Փարիզի մէկ տրուարձանը, Անիէռ - Պուա Քոլոմպ շարաթ գիշեր, քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

Ահա Եփրատ նուագախումբը կը սկսի «Մարսէյյէզ»ը, յետոյ «Ցառաջ նահատակ»ը: Օրուան նախագահ Շ. Միսաքեան իր բացման խօսքին մէջ ոգեկոչելով ազատագրական պայքարին զոհերը, յանկայս յարգանքի բաւիրեց բազմութիւնը: Ցետոյ բացատրեց Դաշնակցութեան դերը մանաւանդ այն առաքինութիւններ, զորս արմեցուց եւ զարգացուց հայ ժողովուրդին մէջ,— կարգապահութեան ոգի, անձնազոհութիւն, հաստատմութիւն, յարատեւութիւն, յանդգնութիւն, վճռականութիւն եւ այլն. «Հակառակ բոլոր վերիվայրումներուն, բարեկամ թէ թշնամի նորէն Դաշնակցութեան կը դիմեն երբ ուզեն խօսիլ հայ ժողովուրդին հետ, քաղաքական հարցերու մասին»

Նուագախումբին քանի մը երգերէն վերջ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսներէն Տօքթ. Քիւթիւքեան (Լիոնէն) որ խնամուած ճառով մը բացատրեց թէ ի՛նչ կ'ուզէ Դաշնակցութիւնը: Մեր կուսակցութեան ամէն մէկ բաղձանքը եւ նպատակը բաղձանքն ու նպատակն է ամէն մէկ Հայու: Չէ՞ք տեսեր, երբ կուգայ ուրիշ Հայ մը քով, չի խօսիր Հայաստանի մասին, չի յիշեր գաղութներու պատմութիւնը, չի խորհիր մեր ցաւերուն, մեր ապառնալու վտանգներու մասին, ո՞վ չուզեր որ ժողովուրդը ըլլայ ապառ իր հայրենիքին մէջ, անկախ ու երջանիկ: Ահա այդ բոլոր հողերը բարձրաձայն կը յուզէ Դաշնակցութիւնը եւ կ'աշխատի լուծել: Դուք որ նոյնը կ'ուզէք, վստահ եմ, ոչ միայն պէտք է դուք ձեր մէջ խօսիք, այլեւ պատճառ ըլլաք մեզի հետ, հետապնդէք մեզի հետ, Հ. Ց. Դաշնակցութեան հետ մտնելով անոր շարքերուն մէջ, զօրացնելով զայն, անոր խօսքը եւ անոր գործը աւելի եւս ազդու դարձնելու համար:

Հանդէսին առաջին մասին մէջ հանգիստականները հաճոյքով ունկնդրեցին Ա. Ահարոնեանի «Երազը»ը, զոր ազնուութեամբ եւ զիտակից խորութեամբ արտասանեց ընկ. Զ. Ղարիբեան:

Բաւական մամ դադար վերջ, քանի մը երգերով բացուեցաւ հանդէսին Բ մասը, ուր բանախօսեց ընկ. Վարդգէս Ահարոնեան: Ընկերը գեղեցիկ եւ ազնուր ճառով մը թուեց Դաշնակցութեան գործը 47 տարուան մէջ, գործ մը որ վերակենդանացումը, վերածնումն էր անցեալի մէջ, ամբողջ ժողովուրդի մը ձգտումներուն:

«Բոլոր ժողովուրդներու պատմութիւնը ձեւակերպուած է անոնց պատմութեան ակզբնական աւանդութիւններու վրայ:

Հռոմէական կայսրութիւնը ձեւաւ Ռեմոսի եւ Հռոմուլոսի աւանդութեամբ, գիշատիչ գայլի կաթով կերակրուած, եղաւ ուժեղ, տիրապետող եւ գիշատիչ ազգը, որ իր թաթին տակ ճզմեց երկիրներ եւ ժողովուրդներ: Ցեղասատան մնած իր աստուածներու գեղեցկութեամբ եւ անոնց աւանդութիւններով, եղաւ հայրենիքը

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Աշնան, երբ օդը լաւ է, իր դէպն ու հմայքը չեն կրնար բաղդատել մէկալ եղանակներուն հետ: Այս գեղեցկութիւնը կը պատկանի աշունին: Անոր գաղտնիքը հարցնելու է հովիւներուն:

Երբ ժայռի մը կրթնած, կամ նստած ծառի մը բունին վրայ, իրենց սրինգը կ'առնեն, աշունին սարսուռը կուտան անոր:

Աշուն է: Ու հովիւները, առանց տղուոր աշուններուն՝ իրենց քաղցրութիւնը տալ գիտեն, ու սրինգին հետ կը զինովնան:

Առանց մաքուր օր մըն էր աշունի, ու իր սիրտը խորունկ էր իր մարմինին համար: Կոմիտաս վարդապետ, այդ օրը պտոյտ մը ընել ուզեց.

Քաղաքին ծայրը վանդակ մը կար կախուած՝ տունի մը պատուհանին առջեւ: Երկու թռչուններ թառէ թառ կը ցատկէին, կ'երգէին ու կը պարէին: Խումբ մը տղաք, հազիւ ութ-ինը տարեկան, կեցած վարդապետին դիմաց, կը սուլէին ու կ'երգէին թռչուններուն հետ, յետոյ բաներ մը ըսելով իրարու՝ կը խնդային:

Վարդապետը կանգ առաւ հրապուրուած, ու շիրցաւ ժպիտը զսպել, յետոյ սկսաւ խնդալ տղոց հետ:

Այս ուրախութիւնը անուն չունէր: Բայց ճշմարիտ սէրը այսպէս կը թրթռայ:

«Սէրը այսքան կրնայ ըլլալ,» ըսաւ վարդապետը ինքն իրեն, ու մէկիկ մէկիկ նայեցաւ տղաքներուն: Ամէնուն երեսներուն վրայ վարդեր կը բացուէին. Այս տղոց ուրախութիւնը տարբեր էր, ու երբեք այսքան տղու պէս խնդացած չունէր: Սարսուռ մը անցաւ սրտէն, ու կ'ուզէր, կը փափաքէր համբուրել ամէնքն ալ ու յալ անգամ մը: Լեցուեցան աչքերը. կոպերը երբ կէս մը վար իջան, հալած արցունք մը թրջեց երեսը, ու շնչած առանց, խորունկ հառաչանք մը կը սեղմուէր կոկորդին խորը:

Այս տղաքը ամէնն ալ իրենց տարբերին զուարթութիւնը ունէին: Ու իրենց ձայնը, մաքուր ու անբիծ, ճերմակութիւնը ունէր թռչուններու ձայնին: Կարծես, խարանի մը առջեւ, երգեցիկ մանուկներու խումբ մը կեցած էր, որոնք հրեշտակներու փոխուած, կ'երգէին թռչուններու պէս:

Այս տեսարանը յիշատակներ կ'արթնցնէր իր ներսը: Երբ տղայ էր...

Քալած ատեն, հառաչանք մը փախաւ կուրծքէն: Ու ետին դառնալով, նայեցաւ վանքին կողմը, ու տեսակ մը յուսահատութեամբ երերցնելով գլուխը, մրմնջեց. «Վերջապէս հրեշտակներ կան...»: Ալ չուզեց շարունակել: Հոս ամէն բան լոյսի մը ծածանումն էր: Ամէն բան իր շուրջը կը վերածնէր ճառագայթ, ճառագայթ: Սա բնանկարը՝ կ'ուտէր կը լափէր իր սիրտն ու հոգին: Երբեմն պարտէզի մը մէջ, կամ ճամբուն եզերքը հիւսուած հիւղակին առջեւ կը կենար, ու կը նայէր կարօտով: Շատ մը երգեր առանց երեսի վրայ ձգուած խրճիթներու մէջ հիւսուած ու երգուած էին առաջին անգամ: Որչա՜փ լուսաւոր ու յուզիչ ըլլալու էին այս պարզուած շէնքերը, որ երբեմն ամէնէն չմոռցուելիք բաները ըսել կուտային մարդուն: Իրեն այնպէս կուգար որ, այս պահուս անոնց պէս կը զգար, ու խօսիլ կ'ուզէր այս գեղջուկներուն պէս:

Աղբիւրին քով հասեր էր: Նստաւ քարի մը վրայ: Զարդած խաղի դէզեր կ'երեւային դաշտին վրայ՝ պըզտիկ, քով քովի շարուած, բուրգերու նման: Շատոնց ցորենը քաղուած, դաշտը կարծես բանի մը կը սպասէր: Անբացատրելի էր հանդարտութիւնը:

Աղբիւրներուն երգը լռութեան մէջ հանդարտութեամբ: Անոր ձայնը՝ կը պահէր արարչութեան օրերուն թարմութիւնը: Իր սրտին ձայնը կ'ընկերանար զինքը շրջապատող բոլոր ձայներուն: Անոնք, կարծես, իր սրտէն թռած ձայնի մը արձագանգն էին: Իր սիրտը շատ մը ձայներու տեղ տուած էր, ու բոլոր ձայներուն համար՝ տեղ կար իր ներսը:

Աղբիւրներուն երգը լռութեան մէջ մտիկ ընելու է: Զես հասկնար, ինչպէ՞ս, բան մը կը քրքրէ ու կը կակուղնայ ներսդ, ու խորունկ սփոփանքի մը հետ, չես կրնար արցունքներդ բռնել:

Իրիկուն է:

Ինչ անուշ ու սրտառուչ էր իր նայուածքը: Լեցուն բաղձանքով բան մը կար հոն, կը նայէր ու յանկարծ, կը շտանային անոր լոյսերը: Ծառերուն մէջէն երբ նայեցաւ դիմացը, Մասիսը որ կ'երեւար արեւի մը գունդին պէս, որուն կատարը կը ձեւացնէր խորհրդաւոր ճամբու մը հորիզոնը:

Աղբիւրին նայեցաւ: Լեցուն լեցուն սիրտը, ուզեց ինք ալ բան մը երգել:

Ցանկարծ, քիչ առաջուան թռչունները միտքը ինկան: Տղոց ուրախութիւնը աւելի լաւ կը հասկնար հիմա: Թռչունները, բոլոր ՝թռչունները՝ կ'երգէին աշխարհներուն համար: Ամէն տեղ իրենց երգը մէկ է:

Գիւղը ծնեց:

Ինքն ալ միշտ ուրիշներուն համար երգած էր: Իր երգերը ամէնուն համար էին:

Զ.

Քաղաքին մէջ մեկուսացած զինետուն մը: Խօսակցութիւնը գաւաթ մը գինիով կը սկսէր հոն, ու որքան կը բացուէին սիրտերը ու ձայները կը սաքնային, գաւաթներն ալ կը յաջորդէին իրարու: Խօսակցութիւնը՝ անակնկալ ձեւ մը կ'առնէր առանց վայրկեաններու ու կարգը երբ կատակներուն կուգար, ծիծաղներու փոթորիկ մը կը պայթէր, ու կամայ կամայ, բառերու կարկտուք մը կը դառնային նախադասութիւնները.

Խել մը մարդոց համար, կեանքի մը համը կար հոս, ու ցածուկ մթնոլորտին մէջ գինետան, ժամերով կը մնային, ու գլանիկին ծուխը կը ճերմկէր, անդադար կը ճնշէր, ու ուրիշ գինովութիւն մը կուտար աչքերուն:

Պզտիկ անակնկալներու ամփոփումն մը այս մարդոց կեանքը, անկարելի հրապոյր մը կուտային անոր, ու ան կը մեծնար իրենց ուզածին չափ ու կը դեղեցկանար. Մանաւանդ, մոռնալիք բաներ չէին իրենց գտած բաները, որոնք գունաւոր պիտակներու պէս, մէկը միւսին անունին կը փակցնէր, ու մասնաւոր անուն մը կը դառնար ան, եթէ պատկերը յաջող էր: Շատ անգամ առանց բառ մը շար կը վայլէր մէկուն վրայ, ու կը փակչէր արեւի պէս: Օրինակի համար ամէնուն համար՝ տիրացու մըն էր երաժշտապետ Պարոն Արքակը:

Երաժշտապետ Արքա՞կը...

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(17)

(Շար.)

դասական բոլոր գեղեցկութիւններու: Մենք եւս ունինք մեր աւանդութիւնը. գուցէ բոլորդ գիտէք Հայկի եւ Բէլի զրոյցը: Չեմ գիտեր թէ ան պատմութիւնը, չեմ գիտեր թէ ան մի՞չդ է, եղա՞ծ են երբեւիցէ Հայկ մը եւ Բէլ մը. բայց անոնց կուին աւանդութիւնը կազմած է մեր ամբողջ պատմութեան առանցքը: Հայկ իր սակաւ փոքր ուժերով, ափ մը քաջերով նակատած է հսկայ Բէլի դէմ, յանուն ազատութեան եւ իրաւունքի: Ամբողջ հայ ժողովուրդը դարերով կռուած է միշտ ափ մը քաջերով անհամեմատ մեծ ուժերու, բանակներու դէմ, յանուն իր ազրելու, անկախ ապրելու իրաւունքին

Դաշնակցութիւնը չէ որ սորվեցուցած է զայն հայ ժողովուրդին. ան յիշեցուցած է միայն անոր, այն բոլոր առաքինութիւնները որոնցմով կրնայ ժողովուրդ մը գոյութեան իրաւունք ունենալ: Այսօր ալ ան կը յիշեցնէ մէկ բան. Հայ ժողովուրդը պէտք է ունենայ իր հայրենիքը, հայրենիքը բոլոր հայերուն, ուր կարենան ապրիլ բոլորը, ինչպէս եղաւ 1918ին կռուով, արեան գինով, սեփական բազուկի ուժով»:

Գեղարուեստական բաժինը փայլեցուց Տիկին Արաքս Գարթիւեանի ջութակով, ընկերակցութեամբ իր արուեստագէտ ամուսնին: Տիկինը եւրոպական եւ հայկական (Հայրի՛կ հայրի՛կ) գեղեցիկ եւ զգայուն կտորներով ջերմ ծափեր խլեց հասարակութենէն որ սովորէն չորրորդ կտոր մը եւս խնդրեց:

Անխուսափելի պարերը մերջապէս, եղբայր Նուագախումբով: Պարող զոյգեր չյոգնեցան մինչեւ առաւօտ, ինչպէս չյոգնեցան սա ափ մը տղաքը զուրնա, հնչեցնելով հայերէն հին ու նոր աւանդական, յեղափոխական երգեր Այդ ինքնաբուխ յայտագիրը շատ աւելի ճոխ պաշտօնականէն, մինչեւ առաւօտեան ժամը 6 հոն պահեց ընկերները եւ համակիրները խումբեր ոչ միայն իբրեւ հանդիսատես կամ ունկնդիր, այլ խանդավառ մասնակցող:

Ի՜նչ անսպառ հանք է մեր ժողովուրդին սիրտը կարօտի եւ հայրենի տենչի: Տխուր կամ ուրախ, ընտանեկան զուարճութեան մը միջոցին թէ հանրային տօնի մը մէջ, ան մէկ բանիք կը դառնայ մէկ սրտով, մէկ համոզումով, եւ նոյն խանդավառութեամբ, երբ կը լսէ «Կարկուտ տեղացը» «Լուսին չկարը» կամ «Համբարձում եայլան» եւ «Հորոյոն»:

Ահա այսպէս ցրուեցաւ չարաթ գիշերուան հաւաքականութիւնը առաւօտեան լոյսով, մեծ ընտանիքի մը անդամներուն պէս, իրարմով երջանիկ եւ խանդավառ Հ. Յ. Դաշնակցութեան տաք շունչով:

Շրջում թղթակից

ԱՌՆՈՒՎԻԼ, (Յապաղած) — Դաշնակցութեան Օրը տօնուեցաւ Առնուվիլի մէջ «Վարդան» ենթակոմիտէի նախաձեռնութեամբ ընկերահամակրական խնջոյքով, 3 Հոկտեմբեր, շաբաթ երեկոյ: Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ բանուորով» զոր երգեցին տիկիններ, օրիորդներ եւ ընկերներ: Ընկեր Ծիհանեան համառօտակի բացատրեց օրուան տօնի նշանակութիւնը այս խօսքը տուաւ օրուան բանախօսին ընկեր Ս. Թորոսեանի որ մէկ ժամուան կուռ բանախօսութեամբ պարզեց Դաշնակցութեան դերը անցեալին եւ ներկային հայ ժողովուրդի բարօրութեան, զարգացման եւ ազատութեան համար: Եւ կոչ ըրաւ երիտասարդ - երիտասարդուհիներու բոլորուիլ Դաշնակցութեան շուրջ, մտնել Դաշնակցութեան մէջ, գլուխ հանելու մեր առաջադրութիւնները:

Խնջոյքին սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ս. Թորոսեան, որ յաջողութեամբ վարեց իր պաշտօնը: Հաւ մը աճուրդի դրուելով կոկիկ գումար մը գոյացաւ, խնջոյքը վերջացաւ կէս գիշերին եւ հանդիսականները մեկնեցան գոհ տպաւորութեամբ:

Ճ.

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԹՈՒՐՔ ԶՕՐԱՎԱՐ ՄԸ ԱՆՅԱՅՏԱՑԱՒ

Պուքրէշի «Քուրէնթուլ» թերթը կը հաղորդէ «Սթէֆանի» գործակալութեան հետեւեալ տեղեկութիւնը.— Թուրք զօրավար Մուսթաֆա, որ Եգէականի շրջանի ռազմափորձերու կապոյտ կողմի զինուորները կը ղեկավարէր, պաշտօնանկ է եղած, իբրեւ անկարող: Զօր. Մուսթաֆայի մէկ սխալը պատճառ է եղած որ կապոյտ զօրքերու ամբողջ գունդ մը, որ Այտըն քաղաքին մէջ կը գտնուէր, գերի բռնուի կարմիրներուն կողմէ: Փոքր Ասիոյ մէջ կատարուած ռազմափորձերուն նպատակն էր տեսնել թէ կապոյտ զօրքերը, որոնց յանձնուած էր Անատոլուի պաշտպանութիւնը, պիտի կրնա՞ն յաջողապէս վանել կարմիր զինուորները, որոնք ցամաք էին հանուած Իզմիր՝ Անատոլու արշաւելու նպատակով: Կարմիրները յաղթած են այս ձեռնարկին մէջ:

Զօր. Մուսթաֆա իր սխալէն խարապէս ազդուած, իր պաշտօնանկութեան լուրը առնելէ վերջ անձնասպան եղած է:

ՆՈՐ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐ

Թուրքերէն «Թան» կը գրէ.— Այս տարի Ռումանիայէն Թուրքիա պիտի գան 15000 գաղթականներ: Ռումանիոյ վարչապետին Թուրքիա այցելութեան առեն Պուքրէշի դեսպան Համտուլլահ Սիւպհի Թանրըօվէր եւ ինկիւրի պիտի գանուի

Ցրուած տեղեկութեան համաձայն, Ռումանիոյ մէջ 350.000 քրիստոնեայ Թուրքեր, գիմելով ռումանական եւ Թրքական կառավարութեանց Թուրքիա գալու փափաք յայտնած են:

Ռումանիոյ վարչապետ Գ. Թաթարէսքոյի Ենկիւրի այցելութեան առեն այսինդիրը քննութեան առարկայ պիտի ըլլայ անկասկած:

ԼԵՀԱՍՏԱՆ ԿԸ ՎՏԱՐԷ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ.— Լեհաստանի մեր հայրենակիցներէն աչքի զարնողները, չարժումով մը որուն պատճառն ու իմաստը անկարելի կ'ըլլայ հասկնալ, ճնշումի ենթակայ են: Երկու ամիս առաջ սկսած այս դէպքը կը կարծուէր թէ կը վերնայ՝ իբրեւ թիւրիմացութիւն մը: Դժբախտաբար կը շարունակուի: Վարշաւայի մէջ 20 — 30 տարիէ ի վեր զործարանի տէր մեր հայրենակիցներէն հինգ հոգիյուլիս 26ին ոստիկանութեան միջոցաւ հետեւեալ հրամանը տուած են.— «24 ժամուան ընթացքին պիտի հեռանաք Լեհաստանէն եւ 5 տարի պիտի չվերադառնաք հոս»: Մեր դեսպանին միջամտութեան վրայ՝ անոնց քանի մը օր միջոց տրուած է: Օգոստոս 2ին գործարանատէր Խօճէր Նաճի ոստիկանութեան կողմէ ձերբակալուելով՝ հսկողութեան տակ սահմանէն դուրս հանուած է: Ուրիշ մը Պոլիս եկած էր: Վերադարձի համար վիզայի դիմումը մերժուած է: Հիմա, հոն մնացողները ամէն օր կը քշուին երկրէն, իսկ անկէ հոս եկողներու վիզա չի տրուիր:

ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հիմա օտարականներու վիճակագրութեան պաշտօնական կարծիքը.— Օտարականներու հարցը ձչգուած է 1849ի օրէնքով: Հին օրէնք է, հետեւաբար ոչ - գոհացուցիչ. Մանաւանդ քաղաքական կազմակերպութեանց պաշտպանութեան եւ միջամտութեան իրքեւ արդիւնք: Այդ կազմակերպութիւնները ապաստան կուտան, նպաստ կուտան զիրենք շահագրգռող օտարականներուն: Արդ, հետեւ անբաղձալի օտարականներ կան, որ եթէ ընտրող չեն, գէթ ազդեցիկ են, կը նան օգտակար ըլլալ այս կամ այն քաղաքական գործիչին:

Քիչ մը թիւեր տանք, ցոյց տալու համար օտարականներու գործունէութեան չափը եւ ուժը:

1936ին Ֆրանսայի մէջ կը բնակէին, օրինաւոր ձեւով արձանագրուած, 2.453.507 օտարականներ, 1.232.184ը աշխատաւոր՝ աշխատելու իրաւունքով: Բայց վաւերական գնահատութեան մը համաձայն, Ֆրանսայի մէջ բնակող օտարականներու թիւը պէտք է հաշուել երեք միլիոն: Ուրեմն 500 հազար օտարականներ կան, որ արձանագրուած չեն, կառավարութիւնը 80 հազար կը հաշուէ անոնց թիւը, բայց ինչպէս կ'ապրին առանց օրինական արձանագրութեան:

Վիճակագրական ուրիշ անակնկալ մը, — Ֆրանսայի մէջ գործուած մարդասպանութեանց 21 առ հարիւր արձանագրուած է օտարականներու անունին, իսկ գողութեանց՝ 18 առ հարիւրը, բռնաբարումներու՝ 11 առ հարիւրը: Կը նշանակէ թէ իրենց զանգուածին հետ համեմատելով, օտարականները երկու-քուէկս անգամ աւելի ոճիր կը գործեն քան Ֆրանսացիները:

Արդ, պայքարելու համար օտարականներու վնասաբարական գործունէութեան դէմ, ոստիկանութիւնը ունի միայն 800.000 Ֆրանքի տարեկան պիւտճէ մը, ի՞նչ կարելի է ընել այսքան դրամով, սահմանէն դուրս նետելու համար անգամ օտարականները՝ այդ դրամը շատ քիչ կուգայ: Եւ խորհիլ որ սահմանէն դուրս նետուած օտարականներէն տասնէն ինը կը վերադառնայ հոն ուր դատապարտուած էր: Ասոր վրայ աւելցուցէք նաեւ այն իրողութիւնը, որ հօդագործական եւ պանդոկներու գործադուլներուն մէջ օտարականներուն թիւր կը հասնէր 17 առ հարիւր համեմատութեան մը: Իսկ հիւանդանոցներու, բանտերու, գործազրկութեան նպաստամատոյց ծառուկներու պիւտճէին վրայ օտարականներուն բեռցած ծախքը ոմանք կը հաշուեն 100 միլիոն, ոմանք ալ մէկ միլիար:

Ժամանակ է այլեւս, կը վերջացնէ «Փառի - Միտի»ի աշխատակիցին խօսակիցը, կառավարութեան անդամ, որ վերաքննուի 1849ի հինցած օրէնքը, ինչպէս կը պահանջուի իրաւագիտական բոլոր համագումարներուն մէջ:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼ,— Կիրակի 17 Հոկտեմբեր տեղի ունեցաւ, Փոովանսի բաժակի մրցումին երկրորդ շարքը, ուր յիսունի մօտ խումբերուն կարգին, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ա. խումբին ալ վիճակուած էր մրցիլ S. O. P. L. M.ին դէմ, պատուոր դասակարգէն, (Հ. Մ. Ը. Մ.էն երկու կարգ բարձր): Մեր խումբը յաղթեց 1 — 0ով եւ այս եղաւ կիրակի օրուան ամենամեծ անակնկալը Մինչ տեղւոյն թերթերը ապահով կը նկատէին Ֆրանսական խումբին յաղթութիւնը:

Խաղը սկսաւ բուռն յարձակողականներով: Հ. Մ. Ը. Մ.ի առաջքը խաղին տիրապետեցին գրեթէ ամբողջ առաջին կիսախաղի ընթացքին Կիսախաղը լրանալէ քառորդ ժամ առաջ, հակառակորդ խումբին հինգ յառաջապահներ տրապ խաղարկութեամբ մը իջան մինչեւ հայկական բերդը, ու քիչ մը շփոթութեան մատնեցին մեր տղաքը:

Բայց յետոյ անոնք տիրապետեցին խաղին եւ Գուրպանեան նշանակեց առաջին եւ յաղթական կէտը: Այս առթիւ կ'արժէ շնորհաւորել ձախ վերջապահ եւ խմբապետ Վարդգէս Մրճօյեանը, որ վճռական դեր կատարեց:

Սոյն մրցումով եւ յաղթութեամբ, կարելի է ըսել որ Հ. Մ. Ը. Մ.ը ունի շատ մը առաւելութիւններով օժտուած Ա. խումբ մը եւ այս տարեշրջանին անկէ կը յուսացուին շատ մը յաղթանակներ: Ֆրանսական թերթերը այս յաղթութենէն յետոյ, Հ. Մ. Ը. Մ.ը կը նկատեն բաժակին հաւանական շահողներէն մին, նկատելով որ S.O.P.L.M.ը եղած է նախորդ տարին համանուն բաժակի մրցումին վերջին մնացորդներէն մին, եւ նոյն տարին շահած է պատուոյ դասակարգին ախոյեանութիւնը:

Դարձեալ կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Բ. խումբը, ախոյենական մրցումի մը հաւասար մնաց Leverrierի.ին հետ: Գ. խումբը յաղթեց Galiaի Գ.ին 3-2, ժիւնեօռ խումբը կորսնցուց U. S. A.ին դէմ 2—1: Իսկ փոքրիկները (minime) շահեցան U. S. Amicaleին 3—0:

Վ. Քիւփէլեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆԱՒԱՍԱՐԴ, Ժողովածու գրականութեան եւ գիտութեան: Հրատարակիչ Մ. Մկրտիչեան, խմբագրութիւն՝ Յովհ. Թաղէոսեան եւ Տճ. Գօզռսեան: Թիւ 2: Գին՝ 7 Ֆրանք: Հասցէ. — Navassard, Ave. Postkhaneh. Imp. Moderne, Téhéran (Iran):

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յստակ եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Անգլիացի հարիւրապետը այդ վճռական մերժումը իմանալէն վերջ, ըսաւ.

— Դուք գիտէք, պարոններ, եթէ առաջարկս ընդունէիք, համաձայնութեան լեզու մը կրնայինք գտնել: Այսուհանդերձ, դեռ մտածելու համար ժամանակ կայ: Կարելի է անգամ մը եւս իրար կը գտնենք եւ այդ խնդրի շուրջ կը խօսինք:

Այս առաջին տեսակցութենէն վերջ անգլիացի հարիւրապետը Թալէաթ փաշայի հետ քանի մը անգամ եւս տեսնուեցաւ: Փաշան գիտնալով հանդերձ որ Անգլիոյ քաղաքականութեան մէջ այսպէս յանկարծակի փոփոխութիւն մը չի կրնար անկեղծ ըլլալ, երկար տեսակցութիւններ ունեցաւ հարիւրապետին հետ, թափանցելու համար անոր բուն մաքին: Եւ վերջապէս հասկցաւ որ այդ բոլորը օրօրելու նպատակ ունին:

Օր մը, Թալէաթ փաշա, այդ խնդրին շուրջ իր ընկերներուն հետ կը խօսէր եւ կ'ըսէր.

—Կարելի է, Անգլիացիները, շնորհիւ իրենց լրտեսական կազմակերպութեանց, տեղեակ եղան մեր ենվէրի «Իսլամ Յեղափոխական Կուսակցութիւն» միութեան կազմութեան: Մեծ կարեւորութիւն ընծայեցին այդ միութեան: Եւ մեր, Արեւելքի մէջ Անգլիոյ հակառակ գործունէութիւնը արգիլելու համար ուզեցին մեզ օրօրել եւ այդ նպատակով ալ դիմեցին ինծի:

Տօքթ. Բըսաւհի, որ միշտ յանկարծ էր եւ ծայրայեղ մտածումներ ունէր, ըսաւ.

—Փաշա, ըսի ես, Անգլիացիները ձեր հետքը չկորսնցնելու համար ձեր ետեւէն կը վազեն: Ոչ միայն ձեր, այլ ձեր բոլոր ընկերները հետապնդելու համար չիմանն մէջ կը մտնեն ձեզի հետ: Եթէ ես ձեր տեղը ըլլամ, ուրիշ տեղ մը կ'երթամ եւ հետքս կը կորսնցնեմ:

—Այսինքն, եթէ ուրիշ տեղ մը երթամ զիս չե՞ն կրնար գտնել:

—Կը գտնեն, սակայն մէջտեղէն բաւական ժամանակ կ'անցնի: Եթէ դարձեալ գտնեն ձեզ, նորէն կը փոխէք ձեր տեղը, այդ կերպով ժամանակ կը շահիք:

Թալէաթ փաշայի եւ Տօքթ. Բըսաւհի խօսակցութեանց կը մասնակցէր նաեւ Պէհաէտտին Շաքիր, որ դեռ նոր վերադարձած էր Պուտափէշտ իր կատարած ճամբորդութենէն: Ան մինչեւ Սոֆիա երթալու համար ճամբայ ելած էր, սակայն զգալով որ անծանօթներու կողմէ կը հետապնդուի, վերադարձած էր Պերլին շատ արագ կերպով: Ան ալ հիմա Տօքթ Բըսաւհիի համամիտ ըլլալով ըսաւ.

—Իրաւունք ունի Բըսաւհին, Անգլիացիներու օգնութիւնը վայելող Հայերու կողմէ մեր հետապնդուելուն ոչ մէկ կասկած ունիմ: Այդ պատճառաւ, եթէ աշխատիք կորսնցնել ձեր հետքը, լաւ կ'ընէք:

Իր ընկերներուն կողմէ գրեթէ ամէն օր կրկնուած այդ ազդարարութեանց վրայ, Թալէաթ փաշա առժամեայ կերպով ուրիշ քաղաք մը հաստատուելու որոշումը տուաւ:

Ըստ այդ որոշման, Թալէաթ փաշան Պերլինէն մեկնելէն վերջ, Հարտէնպէրկ փողոցի տունը պիտի պահուէր եւ կարեւոր խնդրոյ մը շուրջ խօսակցութեան պէտք տեսնուած պարագային Պերլին պիտի հրաւիրուէր:

×

Թալէաթ փաշա Պերլինէն մեկնած էր: Իր ընկերները, կանոնաւոր կերպով ամէն օր կը հաւաքուէին եւ խորհրդակցութեան նիւթ կը դարձնէին հայրենիքի կացութիւնը, քաղաքական իրադարձութիւնները եւ օրը օրին տեղեկագիրներ կը ղրկուէին փաշային:

Օր մը, Տօքթ. Բըսաւհի շատ մտահոգ վիճակի մէջ գրասենեակ մտնելով ըսաւ.

— Հիմա փաշային տունը հետաձայնուեցաւ:

Հազիւ կրցաւ ան այս բառերը արտասանել: Ցուցումէն աչքերը լեցուեցան: Պէհաէտտին Շաքիր հարցուց անոր.

— Ո՞վ հեռաձայնեց.

— Ո՞վ պիտի ըլլայ, Պերլինի անգլիական ներկայացուցիչը: Առաջ անգլիերէն խօսելուն համար բան մը չկրցայ հասկնալ: Վերջը տեսնելով որ չեմ հասկնար, ուրիշ մէկը կանչեց հեռաձայնի գլուխը: Ֆրանսերէն խօսող այդ մարդը ըսաւ որ անգլիական պատուիրակը կ'ուզէ Թալէաթ փաշան տեսնել: Ես անմիջապէս պատասխանեցի.— «Թալէաթ փաշան Պերլինէն մեկնած է. ինչ որ կ'ուզէք ըսել իրեն յայտնեցէք ինծի, շուտով նամակով մը գիտցնեմ իրեն»:

Մարդը ըսաւ.

— Անկարելի է, անպայման եւ անձամբ զինքը պէտք է տեսնեմ:

Ասոր վրայ իրենց հեռաձայնի թիւը հարցուցի:

Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիր ըսաւ.

— Շատ լաւ ըրած ես. տեսնենք, առաջին անգամ այդ հեռաձայնի թիւին որո՞ւն պատկանիլը ճշդենք: Անկէ վերջ ճար մը կը խորհինք:

— Անկէ վերջ ի՞նչպէս ճարը կրնայ խորհուիլ: Նախ պէտք է խորհրդակցինք եւ որոշենք թէ ի՞նչ պիտի ընենք:

Հոն գտնուող ընկերները գրասենեակին շուրջ հաւաքուեցան, իրենց ընելիքը որոշելու համար:

Ի վերջոյ որոշուեցաւ Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիրը ղրկել անգլիական ներկայացուցչին քով եւ կատարել հարկ եղած քննութիւնը: Պէհաէտտին Շաքիրի վերադարձէն վերջ խնդիրը պիտի գրուէր Թալէաթ փաշային:

Պէհաէտտին Շաքիր Անգլիոյ դիւանագիտական պատուիրակութեան ընդունելութեան սրահին մէջ պահ մը սպասելէ վերջ ներս ընդունուեցաւ: Ներկայացուցիչը շատ քաղաքավար կերպով հիւրասիրելէ վերջ զայն, ըսաւ.

— Կրնա՞մ հասկնալ ձեր այցելութեան պատճառը:

Պէհաէտտին Շաքիր յիշելէ վերջ թէ Թալէաթ փաշայի բնակարանին հեռաձայնուած է, ուզեց իմանալ պատճառը:

(28) (Շար.)

ԼԵՒՈՆ ԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Նոր չուտով ընկերական սերտ յարաբերութիւն մը իրարու կապեց այս երկուքը Լեւոնի նիւթական միջոցներու անբաւական, սիրով համաձայնեցաւ մէկ յարկի տակ ապրիլ Միքայէլի հետ, որով ապրուստի ծախսը մեծապէս կը կրճատուէր: Դեռ Վանէն պարսկական անցագիր ձեռք անցընելով՝ Լեւոնը Ժընեւ եկած էր որպէս պարսկահպատակ Կարապետ Ալթունեան, Սալմաստի Ղալասար գիւղացի, այդ անունով ալ յանձնարարուած էր Միքայէլին:

Ժընեւ հասնելէն շաբաթ մը վերջ ան ալ արձանագրուեցաւ Ժ. Ժ. Ռուսօ մանկավարժական հիմնարկութեան մէջ, որպէս ազատ ունկնդիր: Անկէ զատ ան կը հետեւէր այն բոլոր դասախօսութիւններուն, որոնք մանկավարժութեան հետ առնչութիւն ունէին: Համալսարանի գրադարանէն օգտուելով, Լեւոնը զարմանալի եռանդով սկսաւ կարդալ:

Գրեթէ ազատ ժամանակ չունէր. կամ դասախօսութիւններու կը հետեւէր եւ կամ սենեակը քաշուած կը կարդար: Թէեւ այդ ժամանակ Ժընեւի մէջ առաւելապէս հայ ուսանողութիւն մը գոյութիւն ունէր, բայց հազիւ մէկ երկուքին ծանօթացած էր Լեւոնը, ան ալ շատ հարեւանցի կերպով:

Եթէ երբեմն սաստիկ յոգնած՝ կ'որոշէր մէկ երկու ժամ զուարթ տալ աշխատանքին, կամ Միքայէլի հետ քաղաքէն դուրս կուգար Սալեւ լերան կողմը ման գալու, եւ կամ եթէ Միքայէլը դրաղած էր, մինակը կ'երթար Ռոնայի փոքրիկ կղզին, մեծանուն իմաստասէրի արձանի մօտ, հինաւուրց կաղնիի հսկայ ծառին տակ հանգչելու:

Երբեմն ժամերով նստած կը մնար հոն՝ մտամոլոր հայեացքը յառած Լեմանի կապտաւուն ջրին եւ կամ բարձրաբերձ Ալպեան սարերուն, որոնք այնքան կը յիշեցնէին Վանայ լիճը եւ Հայաստանի բարձրաբերձ սարերու սփռնակափառ գագաթները:

Անգամ մը Լեւոնը Միքայէլի հետ գնաց ուսանողական ժողովի: Նման ժողովներ պարբերաբար տեղի կ'ունենային Գարուժ փողոցի վրայ գտնուող պարեկ֊րատան մը վերի սենեակին մէջ, ուր հաւաքուած ուսանողներն ու ուսանողուհիները, գիտական եւ հասարակական հարցերու մասին դասախօսութիւններ կը կարդային եւ կամ խնդրի մը շուրջ կը վիճաբանէին:

Ինչպէս գրեթէ ամէն տեղ, Ժընեւի մէջ ալ ուսանողութիւնը հակընդդէմ ճակատներու բաժնուած էր: Մէկ ճակատը կը կազմէր այն տարրը որ չէր հետաքրքրուեր ոեւէ ազգային հարցով եւ ամբողջովին տարուած էր Ռուս Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութեան վարդապետութեամբ, իսկ առօր դիմաց կանգնած էին բոլոր անոնք, որոնք ազգային ինքնուրոյնութիւնը հիմք կը դաւանէին ընկերական ու քաղաքական նպատակներու: Բնականաբար այդ հակընդդէմ հայեացքները բուռն կերպով իրարու կը բախէին, երբ Տաճկահայաստանի ազատագրական շարժումի գնահատման մասին խօսք կը բացուէր, իսկ այդ հարցի շուրջ վիճաբանութիւն գրեթէ ամէն հաւաքոյթի ժամանակ կը պատահէր, եթէ նոյնիսկ դասախօսութեան նիւթը բոլորովին գիտական, ու եւ է առնչութիւն չունենար ազատագրական շարժումին հետ:

Այդ ժամանակ երեկոն, յայտնի սոցիալ դեմոկրատ մը պիտի դասախօսէր «Հայ յեղափոխական շարժումը եւ անոր ծնունդ տուող ազդակները» նիւթի մասին: Ժընեւաբնակ ուսանողները անհամբեր էին ժամանակէն առաջ տեղ բռնել սենեակին մէջ, նախօրօք պատրաստուած աղմկոտ ժողովի մը մասնակցելու, տրուած ըլլալով որ հակառակորդ կողմն ալ իր ուժերը զօրահաւաքի ենթարկած կուգար: Սենեակի գրեթէ բոլոր աթոռները գրաւուած էին, երբ Միքայէլն ու Լեւոնը ներս մտան ու տեղաւորուեցան անկիւն մը:

Դասախօս պարոնը նորահաս երիտասարդ մըն էր, ընիկ Շուշեցի, բայց մեծցած Պաքու, ուր կիմնագիան աւարտելով եկած էր Ժընեւ իրաւագիտութիւն ուսանելու: Փայլուն ուսանող մըն էր, ժրաջան աշխատող մը, խօսելու, մանաւանդ վիճելու բնատուր կարողութեամբ օժտուած: Շատ քիչ հայերէն գիտէր, քիչ գիտցածն ալ Ղարաբաղի բարբառը, հաւաքուած հասարակութեան համար գրեթէ անհասկնալի:

Ռուս լեզուով ընդարձակ դասախօսութիւն մը կարդաց երիտասարդը: Առանց Տաճկահայաստանի մասին հեռաւոր գաղափար մը իսկ ունենալու, Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութեան դասական ելակէտը հիմք բռնելով, երիտասարդ դասախօսը չքաշուեցաւ հայ ազատագրական շարժումը անուանելու յետադիմական, չուզէն արկածախնդրութիւն մը, որուն գրգիռ ազդակները որպէս թէ հայ կղերն ու քաղքենիական պուրժուաներն եղած էին, իսկ յեղափոխական գործիչները լաւագոյն դէպքում, անոնց անգիտակից գործակալները: Իր տեսութիւնը հիմնաւորելու համար դասախօսը մինչեւ 75—76 թուականները գնաց, Ներսէս Վարժապետեանէն, Խրիմեան Հայրիկէն, Խորէն Նարպէյէն խօսեցաւ, որոնցմէ վերջինները ռուս - թրքական պատերազմէն վերջ Պերլին, Ս. Փեթերսպուրկ եւ եւրոպական այլ մայրաքաղաքներ այցելեցին, ըստ դասախօսի տեսութեան, հայ ազգի համար ազատութիւն մուրալու: Դասախօսի տեսակէտով, հայ ժողովրդի քաղաքական ազատութիւնը հետապնդելով, կղերը մտահոգուած էր միայն դարերու ընթացքին կորսնցուցած ազդեցութիւնը եւ դերը վերագրաւելու մասին, որ՝ հայ եկեղեցին, ինչպէս քրիստոնէութեան սկզբնական դարերուն, կ'ուզէր առաջնակարգ դեր մը խաղալ ազգային կեանքի մէջ:

— Ահա թէ ի՛նչպէս յետադիմական տարր մը, որ լուսաւորութեան այս դարուն մէջ դատապարտուած է մահուան, սկսաւ այսպէս կոչուած հայկական շարժումը, -յուզմամբ բացատրեց դասախօսը, բայց ես դեռ ցոյց պիտի տամ ձեզ, որ կղերականութենէն աւելի հայ քաղքենիական պուրժուան ամենամեծ դերակատարը եղաւ ազգային շարժումին, առաջնորդուած միայն իր դասակարգային շահերէն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԱԴԴՈՒԵՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ւերու համդոյցը։ Կը հաստատուի թէ փախստական Զօր. Սկոպլին վերջին էր ձերբակալուած — հակայեղափոխական գործակալութիւն մը որ հիմնուած է 1927ին, Կուտեպովի կողմէ եւ շարունակուած Զօր. Միլլէրի օրով։ Այդ «Ներքին գիծ»ը հաստատուած էր հսկելու համար ռուս տարագիրներուն վրայ։ Այս նպատակով անոր գործակալները յաճախ կապեր կը հաստատէին իրենց քաղաքական հակառակորդներուն հետ։

Զօր. Սկոպլինի բնակարանին մէջ բռնուած թուղթերը երեւան կը հանեն հետեւեալ իրողութիւնները.— 1. Զօրավարը արձանագրութիւն մը կը պահէր Ֆրանսայի ռուսական բոլոր կազմակերպութեանց մասին, ցարական, հանրապետական թէհամայնավար.—2.Այդ կազմակերպութեանց հետ յարաբերութիւն կը մշակէր հարիւրաւոր միջնորդներու միջոցաւ, որոնց անունները ստորագրութեան ձեւը անցած են. — 3. Ծածկագիր զեկուցումներ կը պահէր։ Մէկը բացուելով, հաստատուեցաւ թէ զօրավարը խաղալ դումարներ կը ստանար գաղտնի կազմակերպութենէ մը։

Ոստիկանութիւնը կը փնտռէ Տէր եւ Տիկին Կլէպինինը, որոնք անգամ մը հարցաքննուած եւ յետոյ անհետացած են։ Իրենց տղան սպայ է խորհրդային օդատորմիղին մէջ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՃՌԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏ ՄԸ սկսած է հիւսիսային Չինաստանի մէջ։ Ճափոն կ'աշխատի որ առաջ չահիլ յաղթանակը, ինքնավարութիւն հռչակելու եւ պետութիւնները կատարուած իրողութեան առջեւ դնելու համար։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ընդհ. հրամանատարը, Զօր. Ֆօն Ֆրիչ Եգիպտոս պիտի երթայ մօտերս, ընկերակցութեամբ սպայակոյտի անդամներու։

ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՎՈՐՈՇԻԼՈՎ, Խ. Միութեան պատերազմական գործավարը, ճառ մը խօսելով Պալթիկի նաւատորմին նաւազներուն առջեւ, յայտարարեց թէ նաւատորմն ալ հիմնովին վերակազմուած է ինչպէս բանակը։ Ամբողջ հրամանատարութիւնը կը գտնուի նոր ձեռքերու մէջ։ Այս առթիւ ազդարարեց թէ անխնայ պիտի ջախջախուին ժողովուրդի թշնամիները, «բոլոր որդերը,— թրոցքիական, պուխարինեան, ռիքովեան »։

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ անընդհատ կը շարունակուին Խ. Միութեան մէջ։ Հոկտեմբեր 21ին հրացանի բռնուեցան 54 ամբաստանեալներ՝ արեւելեան Սիպերիոյ մէջ, 45 հոգի՝ Իրքուցքի մէջ, իբրեւ աճարեկիչ, լրտես եւն.։

ՓԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ միութիւնը որոշեց խորհրդարանին իրաւարարութեան դիմել, թոշակներու յաւելման համար։ Այսօր, շաբաթ, ժողովրդային ցոյց մը կը կատարուի Վէնսէնի անտառին մէջ, բողոքելու համար ապրուստի սղութեան դէմ։

ԼՈՅՏ ՃՈՐՃ ճառ մը խօսելով, առաջարկեց պարտաւորիչ զինուորութիւն հաստատել։ Նախկին վարչապետը միեւնոյն ատեն մեղադրանքովեամբ կը դրադի եւ որոշած է իր արտադրած միզրէն նուէր մը դրկել Մուսոլինիի։

Գ. Աւետիս Քէպապճեան եւ զաւակունք, Գ. Սիմոն Երամեան, Տէր եւ Տիկին Արա Պարթեւեան, Գ. Գ. Մելքոն եւ Գասպար Քէպապճեան, Այրի Տիկին Թամէլա Տամլամեան, Այրի Տիկին Վէրժին Մերտինեան, ինչպէս նաեւ Վարդանեան, Տամլամեան, Մերտինեան, Ալլահվերտի, Ցակոբեան եւ Պարթեւեան ընտանիքները խորին վիշտով կը գուժեն մահը՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆԺԷԼ ՔԷՊԱՊՃԵԱՆԻ

որ կնքեց իր մահկանացուն, 21 Հոկտեմբեր 1937, 39 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի շաբաթ, 23 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, հանգուցեալին բնակարանէն, 2. Ave. du Parc, Chatou-Croissy։

Շողեկառք Սէն Լազարէն։

ԾԱՆ.— Մասնաւոր մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ
ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԵՒ ՐԱՖՖԻԻ ՀԱՄԱՐ

Կիրակի օր, 24 Հոկտեմբեր, ծանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցուի Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ եկեղեցւոյ մէջ յետ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն տեղի պիտի ունենայ՝

Ա.— ի յիշատակ երգի մեծ վարպետ հոգ. ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի, իր մահուան տարելիցին առթիւ։ Պիտի երգուի կոմիտասեան քառաձայնով։

Բ.— ի յիշատակ ՐԱՖՖԻի, ազգային մեծ վիպագրին, իր ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ։

Սկզբնաւորութիւն Ս. Պատարագի ժամ 10. հոգեհանգիստ՝ ժամ 11.30։

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Տր. Կ. ԽԱՉԻ Վալանսի վարչութիւնը ընդհ. անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները, Կիրակի, 24 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, ընկերուհի Գասեանին բնակարանը։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ
Նորլոյս թերթը՝ «ՄԵՂՈՒ»
փարիզի եւ Նոր Ֆարշի գրավաճառներէն
Գ. ԱԻ Ի Ս ԱՐ ՈՒՄ

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՐ-ՊՈՒԱ-ԿՈԼՈՆԲԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ժողովը տեղի կ'ունենայ շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, սովորական ճաշարանին։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՆԹԷՕ ՊԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընկերահամակրական դասախօսութիւնը այս շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, իր Ակումբին մէջ։

Կ. Վ.

ՎԻԷՆԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս կիրակի իրիկուն, ժամը 8.30ին «Դաժակ» սրահին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ. Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Ա. Ջամալեան։

ՄԱՐՍԷՅԼի «Դշխեան» խումբի ժողովը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Ճանիկեան» սրահին մէջ։

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ"ԸՆ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

24 Հոկտեմբեր, Կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ։

Կը Նախագահէ Ընկ. ՏՕՔԹ. ՔՈՒԹԻԿԵԱՆ
Կը խօսին՝ Ընկերներ Լ. ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՊՕՄՕՆԻ ՄԷՋ
Յետաձգուած է

ԼԻՕՆԻ ՄԷՋ
կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ
Հոկտ. 23, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Գ. Թագաւորեանի սրահը։
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Թ. ԱՊՏԱՋԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ
Խօսք պիտի առնէ նաեւ Լիոնի S. F. I. O.ի ընկերվարական ներկայացուցիչը։

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ
Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին
24 Հոկտ. Կիրակի. ժամը 3ին. Սէրբըլ Կաթոլիկի սրահին մէջ։
Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ
Ծախսերու մասնակցութեան համար՝ 1 ֆրանք

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ
Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կարտանի «Նիկոլ-Դումանի» խումբի եւ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. Եքսի «Բեաի» խումբի։
24 Հոկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ։
Գեղարուեստական ճոխ բաժին։
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ
Մուտքը ազատ է։
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։
ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ԽՆՋՈՅՔ-ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՍԻԻ «ԶԱՒԱՐԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Նոր Ակումբին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Ցէֆան։ Կը խօսի՝ Գնդապետ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ։

Ծախսերու մասնակցութեան համար՝ 8 ֆրանք

Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակը Մարսէյլի մէջ

23 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին BREBANT MARSEILLAIS սրահին մէջ։

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆԻ
Հովանաւորութեամբ Ա. Զ. Գ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ

Գործօն մասնակցութեամբ Միջակուսական Միութեան եւ մասնակցութեամբ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան, Հ. Բ. Ը. Մ. Երիտասարդաց Միութեան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի, Հայ Երաժշտական Միութեան, ինչպէս նաեւ հայրենակցական, վերաշինաց եւ զանազան կազմակերպութեանց.

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Ցանձնախումբին կողմէ՝ Գ. Կ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Գ. Ս. Չէօրէքճեան իր խումբով (Նուագ.), Տիկին Մ. Թէքգիւլաշեան (Մեներգ), Օր. Ա. Վարժապետեան, Օր. Հ. Գըմըլեան, (Մեներգ), Գ. Լ. Մելքոնեան, Տիգ. Թագւորեան (արտասանութիւն)։

Le Gérant : H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13') Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ԱՐԱ, ԱՑԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 19ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ
ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
Կիրակի, 24 Հոկտ., ՇԱՐՕ ՏԷ ՖԼԷՕՐի մէջ
Նախագահութեամբ Ընկեր ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ
Նախկին ծովային սպայ եւ Աստուծ գաղութի Լեգէոնի
Պատարագ եւ հոգեհանգիստ՝ Լեգէոնի նահատակներու հոգւոյն Փրատոյի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցիին մէջ։ Կը պատարագէ Գեր. ՌԵԳԻՆ ԵՊ. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ։

Հանդէսին հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ, Ֆրանսական Նախկին կռուողներու կազմակերպութիւններ, Հայ կռուողներու Միութիւններ, քաղաքական կուսակցութիւններ, բարեգործական, հայրենակցական, վերաշինաց Միութիւններ. Մամուլի ներկայացուցիչներ եւ ազգային այլ դէմքեր։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

Նա գողգոջուն ձեռքով չինեց մի պապիրոս եւ սկսեց ծխել։

— Կատարեալ սֆինքս է, կատարեալ հանելուկ է այս ժողովուրդը,— խօսեց նա ինքն իրան,— հասկանալ, հասկանալ չես կարող ճանաչել։

Նա կամ պատմութիւն չունի, կամ պատմութեան մի տգեղ, մի այլանդակ արտադրութիւնն է։

Նա լռեց, անդադար թողնելով իր բերնից պապիրոսի թանձր ծուխը։ Կարծես, նրա հետ աշխատում էր ցրուել սրտի վրայ ծանրացած թախծութիւնը։

Վարդանը նոյնպէս լուռ էր։ Եւ խորին կարեկցութեամբ նայում էր այդ եռանդոտ լի երիտասարդի վրայ, որ երեւում էր նրան, որպէս մի անփորձ թիթեռնիկ, որ խաղում է հրացի հետ եւ իր անզօր թեւիկների շարժումով աշխատում է հանգցնել նրա բոցերը։

Նոյն միջոցին ներս մտաւ ծերունի Խաչօն եւ քանի րոպէից յետոյ, ամէն գիշերուայ սովորութեան համեմատ, հաւաքուեցան նրա որդիները։ Թէեւ արեւի մտնելուց դեռ մի ժամ էր անցել, բայց ընթրիքը շուտ առեցին, որովհետեւ, իբրեւ մշակ մարդիկ, նրանք պէտք է շուտ ուտէին, շուտ քնէին, եւ առաւօտեան վաղ վեր կենային։

Ընթրիքի ժամանակ Պ. Դուդուկջեանը բաւական խմեց եւ նրա սրտի տխուր տրամադրութիւնը փոքր ինչ ուրախ կերպարանք առաւ։ Նա մինչեւ անգամ երգեց «Տէր, կեցո Դու զՀայս» Թաղիադեանցի նշանաւոր երգը։ Երբ սեղանը հաւաքեցին, նա դարձաւ ծերունի Խաչօին, ասելով.

— Հրամայեցէք զոները փակեն եւ մեզ չը խանգարեն, ես մի առանձին խօսելիք ունեմ։

Ծերունին զարմացաւ, թէ ի՞նչ առանձին խօսելիք պիտի ունենայ, եւ ասաց որդիներից մէկին, որ դռները փակեն։ Բոլորը լռութեամբ սպասում էին նրա խօսքին։

— Շուտով կը հրատարակուի պատերազմ Ռուսների եւ Թուրքերի մէջ։

— Գիտէ՞ք այդ բանը, հարցրեց նա։

— Մենք ոչինչ չենք լսել այդ մասին, պատասխանեցին նրան ծերունին եւ իր որդիները։

— Ես գիտեմ, ասաց Վարդանը,— մեր կողմերում Ռուսները տասնեակ պատրաստութիւններ են տեսնում։

Այդ լուրը կայծակի նման հարուածեց խեղճ ծերունուն։ Նա իր կեանքում մի քանի անգամ տեսել էր Ռուսների եւ Թուրքերի մէջ եղած պատերազմները եւ դեռ չէր մոռացել նրանց սարսափելի հետեւանքները Հայերի վերաբերութեամբ։ Իսկ Հայրապետը այժմ հասկացաւ Թիֆլիզեցի տիկնոջ մի քանի օր առաջ Սալմաստին հաղորդած խօսքերի դաղանիքը, թէ ինչ նպատակի համար էր պատրաստում Թամթար-բէկը իր հեծելազօրքը։

— Այո, պատերազմ կը լինի, խօսեց Վարդանը մի առանձին հեղնութեամբ.— «Ձին եւ ջորին պիտի կռուեն, իսկ մէջտեղում էշը կը սատկի»…

— Այդպէս է, ասաց ծերունու մեծ որդին՝ Հայրապետը, մեր կողմերի Հայերը կը տրորուեն, կ'ոչնչանան պատերազմի փոթորիկի մէջ։

— Այդ ես էլ գիտեմ… պատասխանեց ծերունին եւ նրա ձայնը խեղդուեց սրտի կսկիծից։

— Լսեցէք, ասաց Պ. Դուդուկջեանը։— Նա աշխատում էր այս գիշեր իւր խօսքերը աւելի ամփոփել եւ նրանց աւելի հասկանալի ձեւ տալ։

Այս պատերազմը մինչեւ այսօր Թուրքերի եւ Ռուսների մէջ եղած միւս պատերազմների նման չէ, դա բոլորովին ուրիշ միտք եւ ուրիշ նպատակ ունի։ Դուք լրագրներ չէք կարդում, ի հարկէ, չէք կարող գիտենալ, թէ այժմ ինչ է գործւում աշխարհի մի ուրիշ մասում, որին կոչում են Բալկանեան թերակղզի։

Այնտեղ նոյնպէս կան քրիստոնեայ ազգեր, որոնք այնպէս Հայերի նման զարկերով տանջւում էին Թուրքերի բարբարոսութիւններից։ Բայց նրանք Հայերի նման համբերել չը կարողացան, ապստամբուեցան, եւ ահա մի տարուց աւելի է, որ կռւում են Թուրքերի հետ, նրանց լծից ազատուելու համար։

Ցաղթեցին, յաղթուեցան, սարսափելի ողբերգութիւններ արեցին, վերջը Ռուսները մէջ մտան եւ քրիստոնէից անունով, նրանց պաշտպան հանդիսացան։ Կ. Պոլսում, եւրոպական պետութիւնների ներկայացուցիչները ժողով կազմեցին, որ այդ ճնշուած քրիստոնեայ ազգերին մի քանի արտօնութիւններ, մի քանի իրաւունքներ տային, բայց համաձայնութիւն չը կայացաւ եւ խորհուրդը մնաց առանց հետեւանքի։ Այժմ Ռուսները կամենում են զօրի ուժով ընդունել տալ Թուրքերին այն, ինչ որ նրանք չը համաձայնեցան ընդունել իրանց հպատակ քրիստոնեաների ազատութեան մասին։

Այդ անցքերի պատմութիւնը, թէեւ այն ժամանակ աշխարհի ամենախուլ անկիւններում անգամ տարածուել էր, բայց հայ գիւղացիների համար բոլորովին նորութիւն էր. Նրանք ոչինչ չէին լսել եւ այդ պատճառով զարմացած լսում էին Պ. Դուդուկջեանի խօսքերը։

Նրանք այսքան միայն լսել էին, թէ Թուրքերը ինչ որ պատերազմ ունեն, բայց թէ ո՞ւմ հետ է եւ ի՞նչ բանի համար է պատերազմը,— այդ տեղեկութիւն չունէին։ Եւ Թուրքերը պատերազմ ունենալը յայտնի էր նրանց այն առիթով միայն, որ ... կերը խստութեամբ պահանջւում ... եւ աւելի շատ էին առնում քան ... առաջ, անդադար կրկնելով, թէ ... տէրութիւնը պատերազմ ունի ... է օգնէք»։

— Ռուսների այժմեան պատերազմը Թուրքիայի հպատակ քրիստոնեաների ազատութեան համար է, շարունակեց Պ. Դուդուկջեանը։— Բայց պէտք է գիտենաք, որ Թուրքիայի աւելի ... ուած, աւելի հարստահարուած ... քրիստոնեայ հպատակը Հայն է ... դուք ինքներդ լաւ էք իմանում ... հետեւ ձեր անձի վրայ փորձել ... Թուրքի ամէն տեսակ բարբարոսութիւնները։ Ուրեմն ժամանակ է Հայերն էլ մտածեն իրանց հանգս... թեան համար։

(Շար.) ՐԱՖՖԻ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.296

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameseme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1676 - 63
(ՈՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

[illegible] — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — DIMANCHE 24 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3559 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՐԱՐԱՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ ԿՏՐԻՃՆԵՐՈՎ

Բարի նախանձ մը յիշատակի տօներ կատարել կուտայ, պար-բերաբար, նախաձեռնութեամբ այս կամ այն կազմակերպութեան: Այս կամ այն գաղութին մէջ:

Այդ յիշատակներէն մէկն ալ՝ Արարան, որ կը տօնուի այսօր իսկ, Մարսէյլի մէջ, մասնակցութեամբ ազգային բոլոր հոսանք-ներու:

Արարայի տարեդարձը սեպտեմբեր 19ին է, ինչ որ կը նշանա-կէ թէ ուշ մնացած ենք Ֆրանսայի մէջ: Եւ սակայն, պէտք է գոհ ըլլալ որ գէթ Մարսէյլի մէջ կը յիշեն, երբ այստեղ, Փարիզի մէջ միայն մէկ անգամ տօնեցին ու անցան:

Միեւնոյն ատեն, պէտք է կարելին փորձել որ այս տարեդարձն ալ տօնուի բուն թուականին, գոնէ մէկ-երկու օր տարբերու-թեամբ, ինչպէս ուրիշ տարեկան տօներ:

Ուրիշ բան է, երբ յիշատակի տօն մը կը կատարուի միաժա-մանակ ամէն տեղ — ինչպէս Ծնունդն ու Զատիկը — եւ ուրիշ բան՝ երբ կը ձգձգուի, կամ կը մոռցուի:

Այդպիսի միօրինակութիւն մը եւ կանոնաւորութիւն մը ոչ միայն պիտի բարձրացնէին տօնակատարութեան արժէքը, այլեւ պիտի նպաստէին աւելի պայծառացնելու մթնոլորտը, թափելու ներքին անհամաձայնութեանց ժանգը:

Որքան գիտենք, Եգիպտոս եւ Ամերիկա ժամանակին կատա-րեցին իրենց պարտականութիւնը: Իսկ երրորդ արձագանգը Մար-սէյլն է որ կուտայ, աւելի մեծ հանդիսաւորութեամբ, հրաւիրուած ըլլալով նաեւ տեղական իշխանութեանց եւ կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները:

Այս շքեղանքին մէջ, կազմակերպիչները անշուշտ ջանք պի-տի չխնայեն, շրջէ՛ս տօնակատարութիւնը ծառայէ բուն ծրագրի-ին,— ազգային ոգի եւ ինքնավստահութիւն: Արարայական մար-տամանութիւնները չեն որ տօնութիւն պիտի գործեն, այլ հանդէսին ազգային բովանդակութիւնը:

Անշուշտ ներելի չէ վարուիլ այնպէս ինչպէս շատ մը հանդէս-ներու մէջ, երբ «մենք մեզի» ենք, եւ շատ ալ ազ — ձախ՝ չենք նա-յիր: Օտար հիւրեր կան, եւ անհրաժեշտ է յարգել պատշաճութիւն-ները:

Բայց, ներելի չէ նաեւ ամէն ինչ զոհել պաշտօնականութեան, եւ կամ տեղի տալ պզտիկ նկատումներու առջեւ:

×

Տօնել Արարան եւ իր կտրիճները՝ կը նշանակէ դանձ արծնել այս ժողովուրդին մարտական ընդունակութիւնները.

Թող մեր այս արդար հպարտութիւնը արձագանգէ ամէն տեղ, հայկական թէ օտար միջավայրի մէջ, որպէսզի մարդիկ վար-ժուին մեզ ճանչնալ մեր իրական արժանիքներով: Որպէսզի սե-րունդը որ կը մեծնայ, իմանայ, սորվի, թէ ինք միայն ջարդուած կամ ջարդուելու սահմանուած ժողովուրդի մը մնացորդը չէ:

Նոր ժամանակներու մէջ, մինչեւ մեր ազատագրական պայ-քարները, մարդիկ շատ բան չէին գիտեր հայ ժողովուրդի յատ-կութեանց մասին:

Օտար ուղեւորներ, գիտնականներ ու մատենագիրներ կը գնահատէին անոր առեւտրական ընդունակութիւնը, բնածին ու-շիմութիւնը, չարքաշութիւնը, յարատեւութիւնը եւ քաղաքակր-թական բարեմասնութիւնները: Բայց, խօսք չունէին, եւ կամ վե-րապահ էին, երբ հարկ ըլլար գրել անոր ռազմական ընդունակու-թեանց մասին:

Հայ ժողովուրդը համարուած էր հլու հնազանդ հօտ մը, շատ անգամ ալ՝ մասցու ոչխար: Անընդունակ՝ ըմբոստացման եւ ինք-նապաշտպանութեան: Վարժուած՝ միայն գրիչ, արօր կամ հաշիւ բռնելու:

Ազատագրական պայքարը ջախջախեց այդ կանխակալ կար-ծիքները, մէջտեղ հանելով սերունդ մը, որ սորված էր նաեւ զար-նել: Ոչ թէ արիւն թափելու, այլ իր պատիւն ու գոյութիւնը պաշտպանելու, իր հայրենիքն ու ազատութիւնը վերստանալու համար:

Հինգով-տասնով սպառնալ նետուած կտրիճներ. զարձան հարիւրներ, զարձան հազարներ: Զինատար խումբը վերածուեցաւ կամաւորական գունդի, ահարեկիչն ու ֆէտային իրենց ժառանգ ձգեցին ռազմական գիտելիքներով օժտուած բազմութիւններ: Սերունդ մը կտրիճներու:

Այդպէ՛ս էր որ մենք ունեցանք Արարան, ինչպէս Մուսա Լե-ռը, Վասպուրականը, Շ. Գարահիսարը, Եդեսիան եւ ուրիշ շարք մը անցքեր պատմական ու հերոսական:

Արդ, եթէ օտարը սթափեցաւ այս քաջագործութիւններով, եթէ ան հարկադրուեցաւ լուրջ վերագնահատման ենթարկել իր համոզումները, որքա՜ն աւելի «սրբագրուելու» պարտականու-թիւն կ'իյնայ մեր վրայ:

Սրբագրուիլ՝ թօթափելով նկուն, գլխուն զարնուած ժողո-վուրդի հոգեբանութիւնը, որ ծառայած է միայն կարեկցութիւն շարժելու, եւ լրբացնելու թշնամին:

Սրբագրուիլ՝ մէկդի նետելով շատ մը չտեսութիւններ, որոնք թմբեցուցած են մեր գլուխները եւ անոնց տեղ դնելով տարբական գիտելիքներ՝ մեր ժամանակակից պատմութեան, մեր արժէքնե-րու, մեր մարտական յատկութեանց մասին:

Ոչ մէկ ժողովուրդ կրնայ կանգուն մնալ հոգեպէ՛ս, եթէ թոյլ տայ որ թառամին յիշատակները իր իսկ զաւակներուն քաջագոր-ծութեանց, յանուն ազատութեան եւ հայրենիքի:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐԷՆ ՊՈՒՌԱԿՏՈՒՄ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

Նիստը յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան

Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը չկրցաւ համաձայնութեան մը յանգիլ Սպանիայէն առաջին առթիւ ետ կանչուելիք օտար կամաւորներու համրանքի մասին: Վիճաբանութիւնը տեւեց չորս ժամ, առանց դրական ելքի մը յանգելու եւ ժողովը յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան:

Անգլիոյ արտաքին նախարարը առաջարկեց անմիջապէս 1000 հոգի ետ կանչել Սպանիոյ երկու ճակատներէն, իբրեւ ապացոյց ուղղամտութեան: Խորհրդային դեսպանը անմիջապէս մերժեց այս առաջարկը, առարկելով թէ յետս կոչումը պէտք է հիմնուի ոչ թէ հաւասար, այլ համեմատական թիւերու վրայ: Ուրիշ խօսքով, քանի որ Զօր. Ֆրանքօ աւելի շատ օտար կամաւորներ ունի քան Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը, պէտք է աւելի շատ արձակէ: Ֆրանսական դեսպանն ալ ձայնակցեցաւ այս առաջարկին: Անգլիոյ արտաքին նախարարը, որ միեւնոյն ատեն ժողովին նախագահն էր, բուռն բա-նավէճի մը բռնուեցաւ խորհրդային դեսպանին հետ, երբ այս վերջինը դիտել տուաւ թէ արժէք չունի ձեւի համար ետ կանչել քանի մը հազար կամաւոր-ներ եւ թէ իր կառավարութիւնը պիտի մերժէ պատերազմիկի հանգամանք տալ Սպանիոյ ապստամբներուն, ցորչափ ամբողջովին ետ կանչուած չեն բոլոր օ-տար կամաւորները: Խորհրդային դեսպանը այս առթիւ կարդաց կարգ մը թիւեր, որոնց համաձայն Զօր. Ֆրանքօ 100.000 օտար ռազմիկներ ունի, 85 հազարը իտալացի, իսկ հանրապետական կառավարութիւնը միայն 10 — 12 հազար:

— Ո՞վ յանձնառու կ'առաջարկէ հազարի վրայ, հարցուց Գ. Իտըն հեգնու-թեամբ, իբրեւ թէ աճուրդ կատարած ըլլար:

Խորհրդային դեսպանը առաջարկեց առնուազն մէկի դէմ եօթը հաշուել ա-ռաջին առթիւ ետ կանչուելիք օտար կամաւորներուն համեմատութիւնը:

Անգլիոյ արտաքին նախարարը վճռական դիրք մը բռնած ըլլալով, Մոս-կուայի ներկայացուցիչը ի վերջոյ յայտարարեց թէ ընդհանուր առումով կը մերժէ ծրագիրը, բայց կրնայ ընդունիլ կարգ մը կէտեր:

Ուրիշ վէճ մըն ալ ծագեցաւ Սպանիա ղրկուելիք երկու յանձնախումբերու մասին, որոնք պիտի ստուգեն երկու ճակատներուն վրայ գտնուած օտար կա-մաւորներու թիւը: Առաջին անգամ ըլլալով, Իտալիա եւ Խ. Միութիւնը միա-սին հաւնեցան այս որոշման: Իտալիա, Գերմանիա եւ Փորթուկալ գիտել տուին թէ կը մերժեն իբրեւ վերջնական եւ պարտաւորիչ համարել յանձնախումբե-րուն բերելիք թիւերը: Գ. Իտըն այս առթիւ ալ սրանեղեցաւ, դիտել տալով թէ աւելորդ է յանձնախումբեր ղրկել, եթէ անոնց անաչառութիւնը կասկածելի կը համարուի հիմակուընէ:

Ասոր վրայ էր որ նիստը յետաձգուեցաւ երկուշաբթի օրուան, որպէսզի պետութեանց ներկայացուցիչները կարենան նոր հրահանգներ ստանալ իրենց կառավարութիւններէն:

Դժուարութիւններէն մէկն ալ այն է որ Իտալիա միաձայնութիւն կը պա-հանջէ, որ եւ է որոշում գործադրելի համարելու համար:

*** Գ. Ռիպպէնթրոփ, Լոնտոնի գերմանական դեսպանը, հոմ գնաց մաս-նաւոր պաշտօնով մը Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան, որ տեղի կ'ունենայ անձնական պարագաներու մէջ: Իտալական եւ գերմանական թերթերը գոհունակութիւն յայտնելով հան-դերձ, կը ջանան նուազեցնել այցելութեան կարեւորութիւնը:

Կիժոնի գրաւումէն վերջ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ հիւսիսային Սպանիոյ հանրապետական բանակը, որ 140.000 հոգիէ կը բաղկանար, ամբողջովին խորտակուած է: Գերիներուն թիւը կը հաշուեն 70.000: Ապստամբներուն ձեռքը անցած են նաեւ 40 հրասայլ, եօթը օդանաւ, հարիւրաւոր ինքնաշարժներ, առնուազն 50.000 հրացան եւ գնդացիր, եւ աւելի քան 100 թեթեւ կամ ծանր թնդանօթներ:

Անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները առեւտրաբար յանձնա-րարեցին Զօր. Ֆրանքոյի՝ մարդասիրութեամբ վարուիլ գերիներուն հետ: Կ'ըսուի թէ մինչեւ հիմա ոչ մէկը գնդակահարուած է եւ գերիները կը պատուին համաձայն իրենց եկած նահանգներուն: Հաւանական է որ հանքագործները արտօնուին վերադառնալ հանքերուն մէջ, իսկ հանրապետական կամաւորները զինուորագրուին Զօր. Ֆրանքոյի բանակին մէջ: Գերիները զինուոր պիտի շառնուին:

Կիժոնի գրաւումով ազատուած եղաւ Օվիէտօ քաղաքը, որ պաշարուած էր 15 ամիսէ ի վեր: Ազգայնականները գրաւեցին նաեւ Ավիլէսը, հիւսիսային Սպանիոյ վերջին նաւահանգիստը որ հանրապետականներուն ձեռքը կը գըտ-նուէր:

Ճառ յաղագս խաղաղութեան

Գ. Քորտէլ Հըլ, Մ. Նահանգներու արտաքին նախարարը, ճառ մը խօսե-լով Թորոնթոյի մէջ (Քանատա), շեշտեց թէ անհրաժեշտ է խաղաղ միջոցնե-րով լուծել միջազգային վէճերը: «Ոչ եւ է վէճ իրապէս վերջացած չի կրնար ըլլալ, եթէ պայմանները բանաւոր եւ ընդունելի չեն երկու կողմերուն համար ալ: Միջազգային բարեկարգութիւնը կրնայ խորտակուիլ շատ մը եղանակնե-րով, — բռնաբարում դաշնագիրներու եւ համաձայնութեանց, ինչ որ կասկած եւ անվստահութիւն կը յարուցանէ եւ բռնի գործողութեան կը մղէ: Տնտեսա-կան պատերազմ մէկ պատճառ է զինեալ ընդհարումներու, ինչպէս եւ մի-ջամտութիւնը՝ ներքին գործերու, անտեսումը՝ ուրիշ պետութեանց անկախու-թեան, գերիշխանութեան եւ հողային ամբողջութեան: Ներկայ պարագանե-րուն մէջ, ոչ մէկ ազգ կրնայ խուսափիլ պատերազմի դժբախտութեանց հե-տեւանքներէն, աշխարհի որ մասին մէջ ալ գտնուի»:

“Ընտրական պայքար„ը Խ. Միութեան մէջ

Խորհրդային թերթերը շռնդալից նկարագրութիւններ կը հրատարակեն ընտրական պայքարին առթիւ: Սթալին միաձայնութեամբ թեկնածու հռչակ-ուեցաւ Մոսկուայի շրջանին մէջ: Նոյն ձեւով թեկնածու հռչակուեցան Մոլո-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐԱՐԱՅԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

ԽՄԲ. — Այսօր, կիրակի, Մարսէյլի մէջ հանդիսաւորապէս կը տօնուի Ա-րարայի ճակատամարտին 19րդ տարե-դարձը, նախաձեռնութեամբ Լեգէո-նականներու Միութեան: Այս առթիւ հետեւեալ գրութիւնը ստացանք վեր-ջին պահուն —

Ունկնդրեցէ՛ք, ունկնդրեցէ՛ք կոչ-նակներուն, ու նայեցէք սա ծուխե-րուն խնկարոյր եւ ծունկի իջէք ...

Յաղթանակի տօն է նորէն...

Ամայացած դաշտերու, այրիացած լեռնակատարներու վրայ ժայռերը ա-րիւնազանգ եղերամայրերու խումբե-րու նման, կը սգան արշալոյսին ու վերջալոյսին հետ...

Արարան կարմիր է հազեր ու հրա-պէններու մահասփիւռ գնդակներու մէջէն հայզուկներու, հերոսներու ա-հեղագոռ մռնչիւնները կ'արձագան-գեն

Քրտինքը սկսելով փռչթաթախ այտերը անոնց, կը գլտորի արիւնա-ծոր կուրծքերն ի վար:

Ու կը շարուին հեւզհեւոտ զազան-ները փառքի ...

×

Լսեցէք, լսեցէք կոչնակներուն... Ահա անոնք, հերոսութեամբ ան-ներուն ու սուիններուն սարսափը ըզ-գետնեցին, կապարէ բռունցքները բարձրացնելով:

Ահա անոնք, օրհասական, անհաւա-սար կռիւներու մէջ, թշնամի մարտ-կոցներուն առջեւ, թնդանօթի երախ-ներուն դիմաց:

Ահա անոնք, հերոսութեամբ ան-ճառելի, կը բարձրանան, կը ժագլցին լեռն ի վեր, ժայռերն ի վեր, հողին ու քարին գամելով թշնամի ջոկատները ամբարտաւան:

Ահա անոնք, մահուան ճամբաներու վրայ, բարձրավզուխ եւ աներկիւղ, վանդի, երէկի մեր պատգամաբերը, այսօրուան հպարտանքն ու գալիքին՝ մեր ազատութեան հսկայ քանդակա-գործները կը հանդիսանան ...

×

Երանի՜ անոնց, երանի՜ անոնց...

Վանդի, անոնք զարերու արատ սրբեցին մեր ճակատներէն, աքսորի ճամբաներու, ոճրակուլ հրապարակ-ներու, արիւնաներկ պողոտաներու, եւ դաշտերու վրայ յաղթանակի փառ-քը եւ լոյսը պատգուցին ...

Վանդի, անոնց արիւնը մեր հայրե-նի հողին, լոյսին ու արեւին խառնը-ւեցաւ ...

Վան զի, անոնք ցեղին ցաւէն ու գայրոյթէն զինուած, քալեցին դէպի պատնէշները բռնաւորի, մարտկոցնե-րը անառիկ:

Որպէսզի օր մը Արարատէն Սիփան ու Ծովասար ու մինչեւ լեռները Բիւ-րակնի, մեր կոչնակներն ու զանգերը ահեղագոռ, յաղթանակի ու փառքի ծիածաններով՝ Ազատութիւն, ազա-տութի՛ւն մրկեն ...

×

Բայց, վա՜յ ձեզ, որ լուսաշող փո-ղոցներու բարքերով կը սնանիք եւ ա-նոնց աղբը կը ծամէք ...

Վայ ձեզ, որ կը քալէք գլխիկոր:

Վա՜յ ձեզ, որ ձեր սերունդին նզով-քը այժմէն կը կրէք ձեր սիրտերուն մէջ: Եւ վա՜յ անոնց որոնց աչքերը մթագներ է պիղծ ուրացումը:

Զգո՛յշ,՝ վանդի, ցեղը չի ներ-եր, ցեղը կ'ընդվզի, կը կատղի ու...

×

Արարայի ճակատամարտ ...

Հայոց նորագոյն պատմութեան սա-կի օղակ, ու ցեղին հերոսական պայ-քարի յուշարձանը սրբազան ...

Արարայի ճակատամարտ ...

Հայկական ուժի, զէնքի ու մար-տական կորովի, բարոյական մեծ յաղ-թանակի պրոնզէ արձան ...

Արարայի հերոսական ճակատա-մարտի 19րդ տարեդարձն է այսօր:

Տարիները կ'անցնին, բայց վերապ-րող, հայրենասէր սերունդը կը տօնէ ու միշտ ալ պիտի տօնէ տարեդարձը նաեւ Արարայի ահեղ ճակատամար-տին:

Ի՜նչ փոյթ, թէ բուռ մը քաջեր անձ-նուէր, իրենց արիւնով պատանքուե-ցան:

Ի՜նչ փոյթ, որ դեռ կան անոնց այ-րիները սեւազգեստ ու մայրեր որբե-կորոյս ...

Ի՜նչ փոյթ, թէ յաղթականներուն հետ մարտնչեցանք ու յաղթուածնե-րու հետ մնացինք:

Կը բաւէ որ Արարան յաղթեց:

×

Ունկնդրեցէ՛ք, ունկնդրեցէք կոչ-նակներուն ու նայեցէք սա ծուխերուն խնկարոյր

Յաղթանակի տօն է եւ ուխտի օր:

ԱԶԳԻՆ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ուրիշ գրողներ ալ սեւ ցանկը կ'անցնին

Երէկ ստացանք Երեւանի «Գրական Թերթ»ին հոկտեմբեր 8ի թիւը, ինչ-պէս եւ «Խ. Հայաստան», Սեպտեմբեր 16էն 24 (ինչո՞ւ այսքան ուշ...):

Ինչպէս կ'երեւայ, հաւատաքննութիւնն ու «մաքրագործումները» կը շա-րունակուին անընդհատ եւ անխնայ: «Գրական Թերթ» ունի խմբագրական մը, ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ԱՆԵԼ ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՆԱՑԻՈՆԱԼԻԶՄԻ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐԸ » որ կրկին եւ կրկին ձաղկելով «ժողովրդի սոսր թշնամիներ Ամատունին, Գուլոյ-եանը, Ակոպովը, Մուղդուսին եւ միւսները», Մոսկուայի «Փրավտան» ալ վկայ կը կանչէ, ապացուցանելու համար անոնց պատճառած վնասները: Ամէն մէկ տողին մէջ, նոր ածական մը,— «ժողովուրդի ցայլեր թշնամիներ», «լիտրներ» եւն.

Այս առթիւ, նորէն կը խարանուին «նացիոնալիստ-սպեցիֆիկ Աշոտ Յով-հաննիսեանը», «դաշնակ-վրիժակ Բակունցը», Աղասի Խանջեանը եւ ուրիշներ: Կը մատնանշուին նոր ամբաստանեալներ,— Գ. Աբով, «Գրական Թերթ»ի նա-խորդ խմբագիրը), «հակայեղափոխական» Գիւլիքեխվեանը, այլեւ հռչակաւոր Ն. Զարեանն ու Ազատ Վշտունին, «որոնք տարբ են տալիս ավերբախականու-թեան» եւ «դեռ մինչեւ այսօր էլ լուռ են մնում իրենց սխալների մասին»:

Ամբողջ խմբագրականին արտատպումը յետաձգելով յաջորդ համարին, հատուած մը եւս, ի պէտս «Հայաստանասիրաց».

— «Աւելին, հակայեղափոխական Ամատունին իր պաշտպանութեան տակ էր առել եւ թմբակահարում էր բուրժուական նացիոնալիզմի վիժուածք, շպինի (լրտես) Զապէլ Եսայեանի տիպի անձնաւորութիւններին, ինչպէս նաեւ Զարենցին իր պաշտպանութեան տակ էր առել»:

*** Հայաստանի գատական գործավար (նախարար) նշանակուած է Բիգա Խալիլովիչ Վելիբէկով (Թաթար):

Ճափոնական ճակատը Չինաստանի մէջ

Փեքին - Հանքէու երկաթուղագիծին դէմ ճափոնական զօրքերուն յառաջ-խաղացումը երկարած է մինչեւ Շունթէնֆուի չինական կեդրոնը, 400 քիլո-մեթր Փէքինէն դէպի հարաւ - արեւմուտք: Այս կերպով ճափոնական զինուո-րական գիծերը կը հասնին 1500 քիլոմեթր երկայնութեան մը վրայ, բռնելով բովանդակ ճակատը հիւսիսային Չինաստանի: Սակէց զատ կը տարածուին ու-րիշ հինգ նահանգներու մէջ, բռնելով 200.000 քառակուսի քիլոմեթր մակերես մը: 300.000 ճափոնցի զինուոր միմիայն այս ճակատին վրայ կը գտնուի: Շան-կայի եւ Մանչուքուօի մէջ գտնուած ճափոնցի զինուորներն աչհաշուելով, Թօքիօ մինչեւ ցարդ կէս միլիոնոց բանակ մը համախմբած կ'ըլլայ Չինաստանի մէջ, ծովերէ ու գետերէ անցընելով: Ու խորհիլ թէ այս ճիգը վերջինը չէ ճափոնի համար:

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ու, մտիկ ըրի՝

Ան, որ կը խօսէր, կէս դար ունէր ուսերուն, յամառ, կրքոտ, անհամհանջ աշխատանքի, ու դուենալ, անհատատա գրկանքի: Պատրանքը որ վարարկուի մը նման կը պատէր անոր հոգին, հազիւ փոքր ծակոտիկներ կը հանէր դիտողին նայուածքէն: Անոր դէմքը նման էր մագաղաթէ վերցուած մանրանկարներուն, նուրբ, ոսկեզօծ ու հին, գիծերը՝ մաշած բայց անորոշ հասանուտով մը բաքախուն որ մեր երազին մանանան է մեր ճակատին: Իր շարժումները որոնք իր բառերուն կարուձեւերը կը թուէին պաշտպանել, անաշխարհիկ, հին ու սրտոտ — միայն ձայնը չէ որ կը պատմէ մեզի դժբախտ այդ գիտութենէն —, այլուրութեամբը մննաւոր, չըսելու համար լքուած առաջնալի մը: Երբեմն իր յիշումին մէջէն կրակ մը կ'անցնէր, ընելով տաք ու թրթռուն զինքը, ինչպէս պատկերը որուն դէմն էր կեցեր: Ու իր բառերը բառերն էին թանգարանի մը պահպան դրուած խստակրօն ասպետին, մոլեռանդ որքան աններող, մանաւանդ երբ օտար, փղշտացի, հակամարտիկ ստուերներ տեսնէր իր պալատին չըրջափակէն:

Խօսա՞ծը:

— Ինծի կուգայ թէ իր բառերը կապ ունէին իր կարգին ուրիշ ասպետի մը ճակատագրին, որ պայքարեր էր հասարակաց պայքար երբեմն իր կողքին, երբեմն հակադիր ճակատ, եւ ինքզինքը դուրս կը կարծէր մարտի դաշտէն, մահացու վէրք մը պատին: Թէ՝ ուշացած սալեդանի մը կրնար աւելորդ զգալ վիրաւոր ասպետին ու իր ալ պատրանքներուն — ըսի՞ թէ գործաւորներն էին նոյն ու մէկ երազին խօսողն ու խօսուածը —: Ու քար դրած իր ցաւերուն, պայրոյթին, քաղցր զեղումով սփոփանք մը կը ջանար ճարել ինկողին վէրքին:

Ցուցի՞չ, վերջալոյսի շողերուն տակ, ռազմադաշտին վրայ, ստուերքէն առաջ, ուշացած եղբայրութիւնը սա երկու մարդիկներուն, անիրական ասպետներ թերեւս ալ անդարձ ճիշդուող օրերու:

×

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, գինուոր մըն էր, արի, բիրտ ու հաւատաւոր: Հսկայ մոլեռանդ: Ինքզինքը բանտած, կալանած նոյն ու մէկ երազին պատմութեանն, անիկա կուզար անապատէն, լեռնէն, ծովէն կամ օդէն,— այնքան տարբեր կ՚ըլլային իր չրջապատը: Ու պատմուածին վրայ կը կրէր մաշկեակ մը, խիստ ու ձարահիւս, ուրկէ մազին սանդերը կրնային սպառնացող ու վայրագ: Ամբողջ փակած ինքզինքը իր պարսպին կրակէ շարիքին մէջը, նայուածքը՝ ծով, ականջները՝ մութ, հոգին՝ մարդարէ, ան կը ճօճէր իր սուրը մոլորած իր հօտին գլխուն, չհասկնալուն թէ ինչպէս ոչխարները կրնան անխիղճ ըլլալ գայլերու եղբայրութեան վազելու ատիճան կամ հովիւները կրնան հեզգանալ, ոսկի խոտերու, աղբիւրներու կուշտին մոռնալով այնքան վտանգներու ղանչին դրուած թշուառական նախիրը իր ժողովուրդին: Այսպէս էր ապրեր, պոռալով, լալով, խթանելով յիմարութիւնը իր եղբայրներուն: Ան աչօս ունէր ճակատին, ինչպէս հոգիին: Սաղաւարտը պինդ, առանց երկվարի, կը քալէր քաղքին մեծ պողոտաներէն, կատաղի փարումով մը երազին չերտին զոր փոթորիկը բզկտեր էր եւ որուն ծուէնը կը մնար հիւսուած նշարգերուն մէջը իրեն մատներուն: Մուէնը եռանուէր երազին:

Խօսա՞ծը:

— Կը պատմէր մէկու մը մասին որ նման ըլլալու էր իրեն: Այդ մէկը՝ դուրս կուգար անոր բառերէն լեռնական ու խիստ: Ան ալ մոլորուած: Ան ալ մաշկեակով: Թէ՝ ինչպէս հանդիպումը կատարուեր էր երկու լեռնականներուն, մեծ ճակատի սկիզբէն իսկ: Հայկցած դիրար: Ու խօսողը կը պատմէր ճամբու դրած ըլլալ զեղջուկ այդ վայրենին. բայց հայթայթելով անոր զէնք ու զրահներ, ու դրկելով հո իր լեռներուն, յամառ, խստակրօն մարզանքի: Թէ ինչպէս սարեր եւքը կրկին զօր էր գայն, այս անգամ փարթամ ուժերով որոնք սպասի պիտի դրուէին մէկ ու նոյն կռուին, բայց միշտ առանձին, ինքն իր գլխուն, միշտ յամառ, միշտ աննահանջ:

Հիմա, դարեր եոքը— մեր տարիները աւելի կարծր են քան դարերը ուրիշ ժողովուրդներու— անոնք իրարու կուգային: Ան որ պարտուածն էր ուրա՞խ էր պատնէշին վրայ գտնելով կանգուն, մաշկեակը ուսին, պոռալու համար յարուած իր կուրծքով՝ հսկայ մոլեռանդը որ չէր զարհուրեր գայլերուն երամակներէն ու իր հօտին ցանցառումէն:

Անոնք ալ չունին տեսնելու զիրար:

×

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, պարմանի մըն էր, տարտամ ու սրտում, ճակատին նշաւով զոր դժուար էր մեկնել: Ա՛տոր ճակատագրին, բայց վարչամակուած մասախուղին մէջը իր ցեղին: Կը թուէր յողնիլ, ճամբու սկիզբին: Մտա՞ծ՝ թէ իջեր էր կրկէս շատ մատղատի, լեցուն կրակով ու ատելութեամբ: Կանգ առած յանկարծ: Ու պայքարաթափ: Ծեղեր դէպի հարթ պողոտաները որոնց խարուսիկ համը գիմաւոր է մեզ երբ կը նահանջենք: Ու կը տանին մեզ դրկանքին թեւով դրկանքէն անդին: Մոռցած ինքզինքը, իր հանդանակը, իր խոստումները, կ'ապրէր խուսափումը իր ժողովուրդին երբ ծեր մը հազարամեայ, երկաւոր դուրսին, կը խօսէր հանդարտ, հեռուէն պատգամած, այսօր ապայժմէ բաներու մասին յամառ հաւատով: Ու տարօրինակ էին իր բառերը, որքան հակադիր՝ իր ապրումին:

Խօսա՞ծը:

— Կը ջանար ժամանակին գերեզմանէն դուրս բերել մէկը զոր հաւէր, նախանձը, կիրքերը թաղեր էին ծանր խաւերով: Ու անոր բառերուն ընդմէջէն տեսանելի կ'ըլլար դարտուղի մարդ մը, հեռէն դարերուն վայլող իմաստուն որ կը մօտենար մանաւանդ պզտիկներուն ու կ'ըսէր բաներ անշուշտ տարօրինակ, վասնզի խռովք ու յուզում, խանդ ու հալածանք կ'արժէին իրեն իր պատգամները:

Ցուցիչ էր սա վկայութիւնն ալ, մոռացման գուբէն դէպ ընդերքն է վար այսպէս փոփոխուած: Ու աւելի յուզիչ ճիգը՝ հրաբուխի բերնին ինքզինքը երազած զարտուղի մարդը մաղէն քաշելով կեանքին բերելու: Մատաղ մատներու եւ մաշած սիրտի այս հանդիպո՛ւմը կրակին վրայ:

×

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր մէկն էր ինծի պէս: Պերճ ու հանդիսաւոր էին անոր բառերը: Հպարտ՝ հպարտութեամբը իր հաւատքին զոր դիտէր աւելի արձակ, աւելի աղուոր, աւելի բարձր քան ան զոր չինեք էինք տարիներ առաջ, գլուխ գլուխի: Ան եկեր էր մարդերու ասնդութիւններէն, որոնք ազգերուն կերքովը, ատելութեամբը, մեղքերովը կը ճարտարապետուին, ու հասած արդար զարգացին, ուրկէ դիտուած՝ ժողովուրդներու զուպարները կը վերածուէին խաղաղ պարտէզի: Բայց տրտում էր որ, պատշգամին՝ գաւառ զգեստով գայլեր ման գային, ու ճառ կարդային, գայլք օրերու աւետարաններն:

Խօսա՞ծը:

— Կը պատմէր մէկու մը մասին որ մեր օրերուն ապրեր էր կեանքը հէքեաթին հսկաներուն, նորոգ առասպել: Ուր, ջրհեղեղներ կանխող աշտարակի մը կատարին, բռնած այդ կենդանին անդուլ ու անխնայ հարուածեր էր երկինքը, անէծ գողնալու, անէծ կորզելու համար անմատոյց հուրը, ու թալալգլոր ինկեր էր գետին, հէքեաթին կտուցը ամբողջ մխուած՝ փոխարէն լեարդի, խորը իր սրտին: Ընկերներ էին, նոյն ոսկեղեգի մի՞ն առքովը քաշուած: Անոր ալ կուրծքին՝ կտուցը անդղին:

Ցեռոյ կարդաց անիկա: Աչքեր լեցուեցան ծանր հեզուկով զոր մեր թշուառութիւնը կը ծծէ մեր չրջապատէն: Ցաւխտնական տագնապն էր երազին ու նիւթին: Քիչ անգամ մեզի կը տրուի այնքան քաջութիւն, մեր ամէնէն նուիրական զգացումները մեր ձեռքովը մորթելու մեր երազին ոտքերուն:

Ու երբ աւարտեց, մեր վրան կը ծանրանար կարմիր մշուշը մեր օրերու ողբերգութեան զոր հացը, սէրը, կինը, բայց, մանաւանդ երազը կ'ընեն աւելի քան անդիմադրելի: Հիները Աստուածները ունէին, անոնց անմատչելի խորհուրդովը փաթթելու իրենց կործանումը ու հող իջնելու: Մենք պարտաւոր ենք այդ ողբերգութիւնը մարսել մեր իսկ մարմինով, ու չկործանիլ, որպէսզի գոհացում գտնեն կարգ մը պատրանքներ:

×

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, գործաւոր մըն էր, խուզմէ՞ չոպիկով Աչխատանո՞ցը — սենեակը սրահ, սեղան մը խարխուլ: Հացը՝ երազ ու պատառ: Գինին՝ մելանը միայն: Գործիքն ալ՝ գրիչ: Անկողինը՝ թուղթ: Բարձերը՝ թերթ: Բաղձանքները՝ չծախուած հանդէս: Կը թուէր զուարթ, մանկան չափ բարի ու մեծ քաղաքի անհուր ճգնաւոր: Զայն, չէ՞, կեցուածք՝ քիչիկ մը տարբեր առաջիններէն, վասնզի բնական գիտէր ու կը հաւատար թէ բաներները ապրելու էին իրեն պէս միայն.

Խօսա՞ծը:

— Անծանօթ աշխարհ մըն էր որ գիծ գիծ կը ձեւուէր իր բառերէն: Զոր կը ծածկէին մթութեան ամպեր, ընելով զինքը անայց ու անդէտ: Ան կը հաւատար թէ այդ քողերէն անդին ինք տեսած էր չքեղ պատկերներ, կիրքի ջրվէժներ, ու սիրոյ լիճեր, խորունկ անդունդներ որոնց մէջ լող կուգային վիշապներ, մեր արիւնէն սնած ու մեզ քրքրող մանրախտական վիշապները մեր յուզումներուն: Ու ծովեր իմաստի: Ու կայծակներ որոնք կը պատռէին անոր կողերը, վիհերէն բխումի հանելով անտիպ գեղեցկութիւններ:

Ան կը հաւատար թէ վայելք մըն էր ու խորունկ խռովք՝ մտնել ներս այդ ծածկուած աշխարհէն, բաւ էր որ յանձն առնուէին առաջին թափերուն տաժանքը, բարձրանալու համար անհրաժեշտ քանի մը մարզանքներ: Լեռնէն ներս անոնք, խուզարկուները պիտի սիրէին մանաւանդ զիրենք:

Ց. ՕՇԱԿԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍԵՒՈՒՄԵԱՆ

Աւելի քան տասնեւօթը տարիներ են անցած 1920ի գարունէն, երբ կը մեկնէր ան, Պոլսոյ Մեծ կղզին, երբ նուռի նման կարմիր վերջալոյսը կը տարածուէր լոյսով ներարկուած հորիզոնին վրայ, ու երբ ջուրերը ալեկոծուած էին ինչպէս Ցիտաւի դէմքը Լ. տա Վինչիի «Վերջին Ընթրիք»ին մէջ:

Անոր մահուան տասնամեակին հայ մամուլը լուռ մնաց, ինչպէս լուռ մընաց անոր մահուան տասնըհինգամեակին: Մոռացութեան նշա՞ն, արժանիքի թերագնահատո՞ւմ: Ոչ մէկը եւ ոչ ալ միւսը: Մտրակուած ամէհի եւ հեղձուցիչ այժմէութենէ մը՝ հայ իրականութիւնը մխրճած է առօրեայ տառապահօծ կեանքի հոգերուն մէջ: Երէկը՝ աւաւոր կերպով կը հեռանայ արդէն մեզմէ: Մեզի համար մեր ներկան, թէ մեր ներկան է, թէ մեր անցեալն ու ապառնին: Ու այս անտովոր, եզական երեւոյթին մէջ պէտք է ջանալ ներկայ տեսնել մեր արժէքներն ու մեր ազգը, խաղնուած իրարու, միաձուլուած անմեկնելի եւ սրբազան, հոգիէ վեր հաղորդականութիւնով մը, որ չերգուած եւ չպանծացուած քրիստոնէութիւն մըն է խաչին վրայ եւ խաչին տակ:

«Կեանք եւ Արուեստ»ի 1937ի օգոստոս - սեպտեմբեր թիւը անուղղակի կը ցուցադրէ Սեւումեանի լուսանկարը: — Դիտեցէք զայն, ըմբռնելու, ձայնագրելու համար հայ արուեստագէտին հոգին:

Անոր ներշնչեալ, յափշտակուած եւ սեւեռուն դիմագծին վրայ կ'իջնէ տարտամօրէն բացուած աչքին անուշութիւնը: Դէմքը ջրղեղուած է հեզուկ լոյսով մը որ կուգայ ներսէն, որ կուգայ առօրեայ այն յոյզէն որ իսկական արուեստագէտներուն յատկանիշն է.

Ծնած է Ագուլիս, (Գողթան գաւառ), 1882ին: 1906ին կը մեկնի Մոսկուա, ուսանելու համար բեմի արուեստը, մինչեւ այդ՝ սիրող բեմական կեանքը: 1909ին, երբ տեղի կ'ունենայ բեմադիրներու համառուսական համագումար՝ Սեւումեան կը մասնակցի Կովկասի կողմէ:

Խանդավառ հոգիով կը փարի բեմին, կ'որոնէ եւ կը գտնէ ժողովուրդին մէջ ցանուած բեմի յարմարութիւնները, կը պատրաստէ գանոնք, կը կազմաւորէ հետզհետէ հայ թատրոնը: Իր օրով հայ բեմը բացառիկ շրջան մը կը սկսի բոլորել, եւ հաւատար դիրքի վրայ գտնուիլ համբաււոր դերասաններէն, երբեմն նոյնիսկ զայն գերազանցելով: Ժողովուրդին անվրէպ հասկացողութիւնը, գնահատանքն ու համակրանքը կը քաջալերեն հայ երիտասարդ բեմադրիչը: Սեւումեան կը սկսի շրջիլ Կովկասի եւ Թուրքիոյ քաղաքներն ու գիւղաքաղաքները, իր հայրենակիցներուն մէջ բեմական արուեստն ու առաքինութիւնները վառ պահելու մտահոգութեամբ:

1912ին Սեւումեանի համբաւը արդէն հեղինակաւոր է իբրեւ բեմադիր, իր վրայ հրաւիրելով վրացի հռչակաւոր թատերագիր եւ բեմադիր Եուժինի ուշադրութիւնը: Այս վերջինը կը հրաւիրէ Սեւումեանը աջակցիլ իրեն, իբրեւ առաջնակարգ բեմադրիչ՝ ռուսական արքայական թատրոնին. Սեւումեան կը մերժէ, առարկելով թէ Ռուսիա պէտք չունի իրեն, բայց իր հայրենիքը՝ այո: Վրացի Եուժին, աւելի կպչուն եւ աւելի ճապուկ իր կաչին զանառորելու եւ աչքը քթթելու՝ ճիշդ չի գտներ Սեւումեանի հայեցի, տարապայմանօրէն հայեցի զատողութիւնն ու տրամաբանութիւնը:

Թիւով եւ քաղաքականապէս մեծ ազգի հանճարեղ զաւակ մը կրնայ իր ազգին օգտակար ըլլալ ծառայելով տարբեր մեծ ազգի մը: Նոյնը չէ սակայն թիւով եւ քաղաքականապէս նիհար ազգի մը մեծ զաւակին համար:

Անիկա է արեւուն եւ աստղերուն տակ ապրող աշխարհին բարոյականը:

Սեւումեանի խումբին մէջ գտնուեցան մեր բեմին լաւագոյն ուժերը, որոնք իրենց տաղանդը ազնուացուցին, արժեւորեցին եւ հասունցուցին անոր ղեկավարութեան տակ: Հոն էին տիկիններ, Սիրանոյշ, Մայսուրեան, Աղամեան, Ոսկանեան, Սեւումեան: Պարոններ՝ Շահխաթունի, Փափազեան, Աբէլեան, Ալիխանեան:

Տաղանդաւոր խաղացող էր նոյն ատեն: Իր գլխաւոր խաղարկութիւններէն կարելի է յիշել Զուտերմանի «Թագաւորը»ին մէջ Կրատմանի դերը, «Հին Աստուածներ»ուն մէջ Վանահօր դերը, «Քուօ Վատիս»ի մէջ Պետրոնիուսի դերը, «Ուրիէլ Ակոստա»յի մէջ Ուրիէլ Ակոստայի դերը:

Ընդհանուր պատերազմ: 1918: Հայկական հանրապետութիւն: Օրուան կառավարութիւնը կը հրաւիրէ Սեւումեանը կազմել նոր աշխարհահայեացքով եւ առողջ ըմբռնումներով տոգորուն հայ թատրոն: Դաշնակցական կառավարութիւնը անոր կը յանձնէ հայ բեմի լիազօր տնօրէնութիւնը. ասիա կը յանձնարարէ անոր մեկնիլ Պոլիս, հոնկէ հաւաքելու, յոյսին բերելու համար բեմական ընդունակութիւններ: Սեւումեան կը մեկնի արտասահման, իր առաքելութիւնը կը կատարէ գիտակից լրջութեամբ: Կը գտնէ բաւական թիւով բեմիկարողութիւններ, որոնց կարգին ներկայ Հայաստանի պետական թատրոնի դերասաններէն՝ Ջանան:

Կը հիւանդանայ, երեսունեւութ տարեկան է: Արուեստագէտը կը ծուի իր ցաւին մէջ. կ'ամփոփուի եւ կը խորանայ հետզհետէ իր մահամերձի պայծառութիւններուն մէջ: Կը փակէ աչքերը:

Իր վերջին փափա՞քը: Չի յիշեր բեմը, չի յիշեր իր ազնուական գործը, չափաւոր իր երիտասարդ տարիքին անհետացումը: Բայց գիտէ՞ք ինչ, — կը յիշէ իր հայրենիքը: Անոր աչքերուն առջեւէն ամէն ինչ կ'անցնի չարժանկարի պէս, կոպերը լեցուած են ծանրացած. իր հետզհետէ ակարացող սիրտը կը պզտիկնայ կարծես, կը մի... տարերային նախազգացումով մը. Կը յիշէ իր հայրենիքը, որ կը տառապի ... րի աւաւոր ալեկոծութեան մը մէ... Բոլոր տեսակի եւ դասակարգի դաւաճաններն ու՞ գաւազիքները, բոլոր տեսակի հոգիի եւ մտքի զաճածներ ու թուլամորուածները հասակ կը ... գին Դաշնակցական կառավարութեան դէմ, մեր հայրենիքին դեռ չսպիացած վէրքերուն չալէցնելով օտարին ձեռքով բռնուած իրենց մտրակները, իրենց անմեկնելի ինկածութիւնն ու ստորնութիւնը պարզացնելով արիւնոտ լեցուն ճամբաներուն մէջ:

Այս տխուր իրականութիւնը ... թոյլատրեր որ իրագործուի Սեւումեանի վերջին փափաքը, — տեղ ... իր մարմինն Երեւանի մէջ:

Զայն կը թաղեն առժամապէս Պոլիս:

Իր ընկերներուն եւ իր թատրոն խումբին վրայ ակնածանք տարածող այս մարդը սրամիտ էր, կատակախօս, դիւրահաղորդ, խօսուն եւ հմ... թային իր արտայայտութիւններուն եւ բացատրութիւններուն մէջ: Կը ... րէր շրջապատուիլ բանաստեղծներով, նկարիչներով, երաժիշտներով եւ արուեստագէտներով:

Բարձրահասակ էր, թիկնեղ, ժպ... տուն եւ լուսաւոր դէմքով: Կարծես ... լիկտրական կոճակ մը կը սեղմուէր անոր զանկին տակ, երբ խօսիլ սկսէր

Խ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԾՈՎ

1

Ծո՛վ, ծափերով ու ծիծաղով,
Ծո՛վ, ծառայուն ու խշշալից,
Ծո՛վ, յորձանուտ ու ճազերով,
Դու հիացնո՛ւմ, գերո՛ւմ ես ինձ.

Հայրենիքիս նման անպարտ,
Հայրենիքիս նման հզօր,
Ցոլցըլում ես դու տիրաբար —
Քո ջրերով լոյծ ու լազո՛ւր ...

Արեւն է վառ վրադ շրջում
Պղնձափայլ վահանի պէս,
Ու նաւաստին երգով հնչուն —
Ճեղքում ջուրը քո փրփրադէզ:

Շուրջդ լեռնե՛ր, դաշտե՛ր բերքով
Ուր մարդն ուրախ ու երջանիկ՝
Ապրում է նոր, զուարթ երգով,
Սիրտը անամպ — ինչպէս երկինք

2

Ծո՛վ, ծիծաղով ու ծափերով,
Ծո՛վ, ծաւալուն ու խշշալից,
Ծո՛վ, փրփրադէզ ալիքներով,
Դու շաղշաղո՛ւմ, գերո՛ւմ ես ինձ

Ուժդ հզօր խորն ես թաղել
Քո ջրերում լեռնակուտակ,
Ինչպէս մենք ենք լուռ անթեղել
Ուժը հզօր՝ մեր կրծքի տակ ..

Ո՛, ծառս կ'ելնի այդ ուժը վեհ,
Թէ յարձակուի գայլը հեռուից,
Կը բարձրացնի բռունցքը վեր,
Ու կը յոշղի՛ շառաչալից ..

3

Ծո՛վ, ծափերով ու ծիծաղով
Ծո՛վ, մոգական ու խշշալից,
Ծո՛վ, վարարուն ալիքներով.
Դու կեանքի պէս գերո՛ւմ ես ինձ..

ՎԷՍՊԻՐ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Կարճ հասակով ու նիհարկեկ, քառասունի մօտ մարդ մը, իր գիւղի եկեղեցիին երաժշտապետն էր: «Կրակոտ է», կ'ըսէին, որովհետեւ կանանչի պարնող իր աչքերը, կը դառնային անդադար կոպերուն մէջ: Գացած տեղը կը ջանար ցուցադրել իր սիրուն մատները, ու աչքերը կը մնային անոնց վրայ: Ասանկ պահերու, պատկառելի երեւնալու իր ձեւերը անդադար կը փոխուէին, ու աչքերուն մէջ լոյս մը կը խաղար:

Իր ծանօթները երբ կուտային իր անունը գինիի սեղանին առջեւ, իրենց սիրտը կը բացուէր: Ուրախութիւնը ուրիշ էր այն ատեն: Արթակ թրթռում մը կ'արթնցնէր այս մթնոլորտին մէջ:

Բարձր բռնած գլուխը, գինետունէն ներս մտնելէ առաջ, կը կենար դրան առջեւ, լռութեամբ կը նայէր, ու սովորական ժպիտը շրթունքներուն վըրայ, կ'երթար ձեռքը կը սեղմէր գինեպանին, յետոյ գլխի շարժումներով՝ կը բարեւէր իր ծանօթները: Անկիւնէ մը՝ «բան մը առէք պարոն Արթակ», կ'ըսէր մին եւ ուրիշ մը՝ «հրամմեցէք, տիրացու», կ'ըսէր ու կը խնդրէր:

Պահ մըն էր աս, ու ամէն մարդ կը նայէր իրեն.

Արթակը ..
Տիրացուն եկաւ:
— Օ, պարոն Արթակ:

Ու ամէն սեղանէ իր անունը կը լըսուէր: Այս ձայները կը սիրէր Արթակ: Այս պահուն, կարծես սեղանները իր անունը կ'արձագանգէին, տարիկաններուն մէջէն բոլոր՝ իր անունը կ'անցնէր, ու իրարու քսուող գաւաթներուն մէջ՝ կը վազէր իր անունին սարսուռը: Իր անունը՝ Արթակ, Արթակ, Արթակ...

Այս հաճոյքը ուրիշ հաճոյքներ կ'արթնցնէր իր ներսը: Թէեւ անոնք երազներ էին, բայց այնքան հասունցած, այնքան անոնց մէջն էր որ, իրականութեան պէս կուգային, ու տար անոր նայած ատենը՝ բան մը կը սպասէր...: կ'ուզէր նոր հաճոյք զգալ:

Արթակ:

Այս անունը, տարօրէն մը ունէր գինետան մէջ:

Արթակ, Արթակ կը կանչէին ձայները բոլոր: Գինետունը պալատն էր իր երազներուն:

Ու ամէնուն տիրացուն էր Արթակ: Երբ այս մարդոց հետն էր տիրացուն, հաճոյքը կը սկսէր այն ատեն:

Անոնց հետ շատ անգամ, գաւաթ գաւաթի՝ ըսած էր՝ «Կենդանութիւն, անուշ, անմահութիւն»: Ու Արթակ, կը փնտռէր ասանկ հանդիպումները, ու երբեմն կը հարցնէր ինքնիրեն — «Ո՞ւր կրնամ երթալ այսօր»:

Ո՞վ չէր սիրեր տիրացուն:

Իր պատմութիւնները ամէնուն համար էին: Ու սեղանը կ'ողողուէր գինիով, ու կը պոռային, «կեցցէ տիրացու Արթակը»: Ու կը կրկնէին, «Նորէն տիրացուն, նորէն տիրացուն»: Այս պահուն կ'երգէր Արթակ, ու կը պոռային՝ «հազար ապրի տիրացուն»:

Պէտք էին այս խօսքերը ըսել: Այն ատեն իրենց աչքերուն կ'երեւար տիրացու Արթակը, ու կը տեսնային տիրացուն:

Ու Արթակ բան մը աւելի կ'երգէր: Ու երբ կ'ըսէին «հաճոյակատար է, մէկ խօսքը երկուք չըներ», այն ատեն կ'երգէր, կ'երգէր ու կը պարէր: «Տիրացու Արթակը մերն է», կը կրկնէին, երբ իր շարժումները կը փոխուէին երգի: Իր մարմինը որովհետեւ կը պահանջէր, այն ատեն կը պարէր: «Կեցցէ տիրացուն», կը պոռային ամէնը մէկանց, ծափ կը ծափէին, ու ծափով կը պարէր:

Բայց ասանկ միջավայրերուն ալ խոր է լռութիւնը, ու երբ ձայները կը կտրին, մելամաղձոտութիւնը կը ճնշէ: Ու տիրացու Արթակը, գինիին գաւաթը բռնած, կը մրմնջէր, «միակ սփոփանքս», ու կ'երերցնէր գլուխը տրտում տխուր, յետոյ՝ «դուք չէք հասկնար» ըսելով, կը հառաչէր:

Երաժշտապետ պարոն Արթակը իր սիրտը ասանկ անկիւններու մէջ կը թափէր:

×

Կը կարծէր թէ ամէն դիէ իրեն կը կանչէին, ու երկնային երկնային կը վազէր: Արթակ հրաւէր մը ի՛նչ կ'ուզէր ըլլար, կը դողացնէր գինիքը ու երազել կուտար իրեն.

Ու տիրացու Արթակ, ամէն տեղ կ'երգէր ու կը խնդար: Իրեն նայող աչքերուն մէջն էին իր երազները, ու երբ անոնց կը նայէր, կը մեծնային իր աչքերը:

×

Իր բարեկամները կը սիրէին զինքը: Երբ երկինքէ երկինք կը բարձրացնէր իր ձայնը, կը բանար անոնց սիրտերը ու կը գինովցնէր:

Արթակ անուն մը ունէր վերջապէս:

Ու կամաց կամաց կը դառնար չարաճճի ու թռչուն՝ նման դպրոցականի մը՝ որ ճամբաներուն վրայ, ժամուն բակը, ամէն տեղ, ամէն տեղ՝ իր սորված տաղաւորները կ'երգասանէ ու կը զրօսնու:

Ու միշտ երիտասարդ կ'երեւար:

Իր մանրիկ ու ոստոստուն քալուածքով, շատ կ'երիտասարդանար, ու իր ուժերը ամփոփած աչքերուն մէջ, քալած ատեն՝ կարծես մէկը կը հետապնդէր: Շատ հեզ, փողոցներէն անցած պահուն, անորոշ բան մը կար իր քալուածքին մէջ: Կը քալէր շուտ շուտ, ու կը կենար յանկարծ, ու տեսակ մը պաղատանքով չորս դին կը նայէր՝ փախչելով անորոշ, անհասկնալի ու կրճատուած խօսքեր: Ասանկ վայրկեաններու՝ միմինակ, կարծես լքուած բեմի մը վրայ կը գտնուէր, ու Մարսէյի վարզապետին անունը կուտար: Ան բարի հոգի մը իրեն համար, իր վարպետն ... տուտուն էր: Անոր ծիծաղին մէջն էր Արթակ, անոր բառերուն մէջ, անոր ձայնին, ամէն տեղ, ամէն տեղ անոր հետն էր: Ու երբեք չէր մոռնար իրենց մանաւոր խօսակցութիւնները ու քալած ատեն կը կրկնէր, «Մըր գիրներու հատոր մը ունիմ գլխուս մէջ: Տարիներէ ի վեր, բան մըն է ծնած ներսս՝ մեր երաժշտութեան համար, ու կը զգամ, հաւատացէք կը զգամ ու կը հաւատամ որ, մեր բացատրութեան համաձայն, հրաշք նման բան մը պիտի կատարեմ Գր... լութեան այս օրերս, ձայներու խառնարան մը...» Ու Արթակ, սրտին խորը անծանօթ ձայներ կը լսէր, որոնք երազի պէս կուգային ու կը կորսուէին: Ինք, ասանկ շատ բաներ կը յիշէր մէկը միւսէն. աղուոր, շուքի նման՝ կ'երեւային անոնք իրեն ներ... կ'ուզէր խօսիլ, խօսիլ ու խօսիլ: Ասանկ ... պահերու, բաւական էր իր նայուածքը, վարէն վեր նայած ատեն՝ իր աչքերը հորիզոններ կը չափէին:

ԱՐՄԷՆ ԱՄԻՐ

(18)

(Շար.)

Իր մարդու ազնուական խառնուածքը օրինակելի էր. բարոյական աչքը՝ մաքուր. սկզբունքներու ջատագով, եւ ինչ որ աւելի կ'արժէ՝ կիրարկող։

Այս համիրճ տողերը գրուեցան ոգեկոչելու համար յիշատակը արժէքաւոր ոգիի մը, որ աշխատեցաւ իր սերունդին համար միայն իր վաստակած աւանդովը, որուն մահը տխուր եղաւ ինչպէս զաւտին ծաղիկներունը, ինչպէս մահը այն լոյսերուն՝ որոնք կը փրթին վերջալոյսներէն, իյնալու համար ստուերներով ծանրաբեռն լճափունքներուն, երբ նաւակները կը կենան ջուրերուն բաշերը, ինքնամփոփ եւ մելամաղձ միանձնութեամբ մը։

ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺ ԿԱ՞Ր ՔՐԻՍՏՈՍԷ ԱՌԱՋ

Շատ քիչ բան գիտենք Միջին Դարու մասին,— կրօնական դարչելի մշուշ մը փարփարեկած է Միջին Դարու խոյանքները։ Մենք ուրիշ առթիւ մըն ալ գրած ենք այստեղ թէ գիտնրու աշխոյժը կը սկսի Միջին Դարուն, թէ եւ քննական ոգին զրկուած կարգ մը պատմագէտներ, ծառայելու համար իրենց դարուն, գիտական մուքին կուտան պզտիկ տարիք մը։

Ինքնաշարժը, որ կը կազմէ քանի մը դարու փառքերէն մին, եթէ իրապէս գոյութիւն չունէր Քրիստոսէ առաջ, գէթ որոշ է որ Միջին Դարու գիտնականներէն մին, Ռոճըր Պէյքըն, երեւակայած ու նկարագրած է զայն։

Ռոճըր Պէյքըն ծնած է Իլչեսթըր 214ին Նախ կը մտնէ Օքսֆորտի համալսարանը, ուր լայն հմտութեան կը տիրանայ, ոչ միայն կ'ուսումնասիրէ իր ժամանակի մարդկային ծանօթութիւնները, այլ եւ փերադնահատութեան կ'ենթարկէ զանոնք, այնքան ուժեղ էր քննական ոգին իր մէջ։ Առատօտ մը, երբ եկեղեցի կը գտնուէր, թագաւորը կուզայ քարոզ մտիկ ընելու։ Քարոզիչը դիտել կուտայ թագաւորին թէ ժողովուրդը խորապէս զրգուած է պալատական փիէր Տէռոչէն։ Ժողովին մէջ Ռոճըր Պէյքըն եւս, իր կարգին, կ'ըսէ.— Տէր արքայ, գիտե՞ք արդեօք թէ ծովագնացները ինչ՞ն կը սարսափին աւելի… քարերէն եւ ժայռերէն։ Կ'ակնարկէր Փիէր Տէռոչի, որուն անունին թարգմանութիւնը կը կատարէր այդ բառախաղով։ Թագաւորը չներեց այս երիտասարդին, որ համարձակութիւնը կ'ունենար քննադատելու իր մտերիմը։

Այս միջադէպէն վերջ Պէյքըն եկաւ Փարիզ, կատարելագործելու համար իր ուսումը։ Վերադարձին, Անգլիոյ մէջ, փորձեց յեղաշրջել գիտութիւնը.— փառնգաւոր փորձ մըն էր այդ, որովհետեւ եկեղեցւոյ քննադատութիւնը կը սպառնար ամէն անոնց, որոնք մարդկային գիտակցութեան ինքնակշռութիւնը կը հաստատէին ամէն հարցի մէջ։ Յաջողելու համար, անհրաժեշտ էր ունենալ ուժ մը իր ետեւ,— կամ թագաւորը (ծանօթ միջադէպէն վերջ անկարելի), կամ պապը, որուն չէր կրնար մօտենալ, կամ կրօնական միաբանութիւն մը։ Ու մտաւ Ֆրանկիսկեան միաբանութեան մէջ, — ճակատագրական եղաւ առիթը։ Եթէ մտած ըլլար Դոմինիկեան միաբանութեան մէջ, բախտը տարբեր անօրինէր թերեւս։

Արդարեւ, Ս. Ֆրանսուայի հետեւորդները կը քարոզէին անհատականութեան ժխտումը, մինչ Ս. Դոմինիկի հետեւորդները անհատականութեան պարզացումը։ Ֆրանկիսկեան միաբանութեան մէջ Պէյքըն սորվեցաւ եբրայերէն, հին յունարէն, արաբերէն, քաղդէերէն, ուսումնասիրեց արեւելեան հին գիտութիւնները, հին գիրքեր բերել տուաւ, ճամբորդեց, քննեց ու պրպտեց, հետեւողութեամբ հին ձեռագիրներու քիմիական փորձեր կատարեց, այնքան որ միաբանները զինք հռչակեցին կախարդութեամբ վարակուած։

Քննութեան կանչեցին զինք, դատապարտեցին իբրեւ «սատանայի մահիմ», այրեցին իր գիրքերն ու ձեռագիրները, զինք ալ նետեցին բանտ, հաց ու ջուր տալով միայն։

Երբ կ'իմանայ պապը, որ իր աշակերտը եղած էր, կը հրամայէ ազատ արձակել մեծ գիտունը։ Փառքի պսակը գլխուն կը վերադառնայ Անգլիա, դասախօսելու Օքսֆորտի մէջ։ Բայց յանկարծ կը մեռնի պապը եւ յաջորդը, Ֆրանկիսկեան միաբան, դարձեալ բանտ կը նետէ զինք իբրեւ կախարդ։ Կը մեռնի նաեւ Ֆրանկիսկեան պապն ալ եւ ազատ կ'արձակուի Պէյքըն, արդէն 78 տարեկան։ Երբ բանտէն դուրս կ'ելլէ, կ'ըսէ.— Ո՜րքան կը զղջամ որ ամբողջ կեանքս տուի եւ այնքան չարչարուեցայ գիտութեան եւ մարդոց յառաջդիմութեան համար։

Ցաջորդ տարին կը մեռնի։

Ուրիշ առիթով մը կը ներկայացընենք Պէյքընի փիլիսոփայութիւնը, որ, Տէքարթէն շատ առաջ, կը խորտակէր Արիստոտէլի լուծը եւ հիմը կը դնէր փորձնական գիտութեան։ Այսօր սաչափ միայն ըսենք թէ ժամանակը կանխող այս միտքը, Պէյքըն, կը վկայէր որ Քրիստոսէ 12 դար առաջ, Չինաստանի մէջ, գիտութիւնը այնքան յառաջացած էր որ մարդիկ ինքնաշարժներ շինած էին եւ կը ճամբորդէին անկարելի արագութեամբ եւ առանց կենդանական կամ մարդկային ուժի։ Պէյքըն ինք եւս կատարա՞ծ էր ինքնաշարժ շինելու փորձեր, չենք գիտեր, բոլոր իր ձեռագիրները եւ կատարած փորձերուն նկարագրութիւնները այրուած են Ֆրանկիսկեաններու կողմէ։

ՅԻՍՈՒՍ ՄԸ ԱՊՐԱ՞Ծ Է

— —

Ժամանակին գրած ենք այս հարցին մասին, ներկայացնելով կարգ մը պատմագէտներու աշխատութիւնները, ինչպէս Փօլ - Լուի Քուշուի գործը, Յիսուսի առեղծուածը։ Այս հեղինակը վերջերս լոյս ընծայեց նոր հատոր մըն ալ, նոյն հարցին մասին, Յիսուս, Աստուած մարդեղինացեալ։

Քուշու այս ուսումնասիրութեամբ եւս կը հաստատէ որ Յիսուսի գոյութեան մասին ոչ մէկ վկայութիւն կայ հրեայ ժամանակակից գրողներու աշխատութեանց, ոչ ալ այլ ժողովուրդներու գրողներու գործերուն մէջ։ Այս փաստն իսկ բաւական է հաստատելու համար թէ Յիսուս պատմական անձնաւորութիւն մը չէ, այլ երեւակայական, շինծու կերպար մը։ Ուրեմն Աւետարանները՝ հրապարակած քրիստոնէական վիպերգութեան մը ստեղծած մարդ-աստուածն է։ Քրիստոնէութեան հիմնադիրները, երեւակայական անձի մը վրայ կեդրոնացնելով դարերու պաշտամունքը եւ մարդարէական աւետումները, երրայական բանաստեղծութեան երազները եւ հրէական կրօնքին տարրերը, ժամական քաղաքակրթութեան դրոշմն ու առօրեական անդրութեանց դիցաշունչ երեւակայութիւնը, ստեղծեցին Յիսուս մը, որ մարդ դարձած աստուած մըն էր, ինչպէս հին հելլէն ազգային հերոսները յարձած էին բնակիչ Ելլադայի դիցաբանական օթեւաննի։

Մարդոց աստուածացումը եւ աստուածներու մարդեղինացումը անծանօթ երեւոյթ մը չէ պատմութեան։

Այդպէս եւ հրէական աստուած մը կամ մարգարէութիւններու ստեղծած սպասումը կը դառնայ ի վերջոյ Յիսուս։ Երեք հարիւր տարիներէ ի վեր ժողովուրդին հաւաքական սպասումի հոգեբանութիւնը, Դանիէլէն մինչեւ տասնին աւետարանը, Յիսուսի մը պէտք ունէր յաղթելու համար։ Եւ քրիստոնէութեան հիմնադիրները նիւթական ձեւ տուին մարգարէական գրականութեան ստեղծած վիպերգութեան, որպէսզի յետոյ մարդկութենէ անհիւթական ու գերբնական ձեւ տար այդ աւանդութեան։

Քուշուի գիրքը գրուած է հմտութեամբ, գիտութեամբ եւ քննական առողջ ոգիով։

ՎԱՅԵԱՆ - ՔՈՒԹԻՒՐԻՒ

— • —

Ինչպէս գրեցինք, անցեալ շաբթու մեռաւ Իումանիթէի խմբագիրներէն Վայեան - Քութիւրիէ։

Ծնած էր 1892ին։ Քաղքենի ընտանիքէ, որ արուեստագէտներ է տուեր։ Կը մեծնայ ռոմանթիք կլիմայի մը մէջ։ Նախ կը հետեւի պատմագիտութեան (Սորպոն), յետոյ կը մտնէ իրաւաբանական վարժութեան։ Վրայ կը հասնի պատերազմը, քաջարար կը կռուի ռազմաճակատներու վրայ, հրասայլերու ջոկատի մը պետ կը նշանակուի, քանիցս կը վիրաւորուի։ Պատերազմէն վերջ՝ երեսփոխան եւ հրապարակագիր։

Վայեան - Քութիւրիէ, որքան օժտուած գիտական միտքով (պատմական եւ հնէաբանական ուսումնասիրութիւններ կը կատարէր), նոյնքան շնորհքն ունէր գրողի եւ բանաստեղծի։ Ազր եւ ընդհանուր զարգացման տէր, ան չէր մոռցած գիւղացին իր լեզուն, կը խօսէր գեղջուկի շեշտով ու եղանակով։ Իր ընկերականութեանը մէջ շատ անկեղծ, մտերմօրէն կապուած էր Անրի Պարպիւսի, Ռէյմոն Լըֆէվրի (որ Ռուսիայէն Ֆրանսա եկած ժամանակ, իբրեւ պատգամաւոր Գ. Միջազգայինի, ծովամոյն կորսուեցաւ Սառուցեալ Ովկիանոսի մէջ)։

Վայեան - Քութիւրիէ աշխատակցած է Փարիզեան բազմաթիւ թերթերու, ունի վիպակներ, թատերակներ, գրական նամակներ եւ բանաստեղծութիւններ, որոնց բոլորին մէջ կը յայտնուի իր բնութենապաշտ զգացումը, զոր գիւղէն կը բերէր։ Ապրած ու մեծցած Պիրէնեան լեռներու խորհուրդին մէջ, կարծես հաղորդակցութիւն մը ունէր կենդանիներու եւ բոյսերու, երերու եւ գիւղացիներու գոց հոգիին հետ։

Իր գործերէն յիշենք — Կեցցէ կոմմունա (Թատերակ, չարժանկարի վերածուած), Մանկութեան յիշատակներ, Ժան - Սան - Փէն, Կոյրերու պարահանդէսը, Կարմիր շոգեկառքեր, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ քարոզչական գրքոյկներ եւ յօդուածաշարքեր, (երիտասարդութեան մասին իր պատրաստած հարցարանին արդիւնքը վերջերս լոյս տեսաւ առանձին գրքով)։

ՀՐԷԱԿԱՆ ՄՇՈՒԿԱԹԱՂԱՔ

———

Գալիլէի հարաւը գտնուեցան պեղումներու ընթացքին երկու դամբարաններ, որոնք կը պատկանին Բ. եւ Գ. դարերուն։ Այդ դամբարանները, որոնք կը գտնուին հրէական մեռելաքաղաքի մը մէջ, կը պարփակեն հրէական նկարներ եւ արձաններ։ Այստեղ թաղուած են մարմինները այն հրեայ վաճառականներուն, կիներուն, զինուորներուն, որոնք մեռած են այլ երկիրներու մէջ բայց փոխադրուած՝ յետ մահու։ Հրեայ քանդակագործներ ապառաժի վրայ շինած են մարդկային դէմքեր, եօթնաստեղն աշտանակներ, պտղալից բաժակներ, խեցեպարդ անօթներ։ Եւ բազմաթիւ արձանագրութիւններ եբրայերէն, արամերէն եւ յատիներէն, թէ այս արձանագրութիւնները, եւ թէ այս քանդակները մեծ արժէք կը ներկայացնեն ուսումնասիրելու համար երկրորդ դարու հրէական արուեստը։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԳԵՐՄԱՆ ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՆԴԻՊՈՒՄ

—o—

Երբեմն, երբ արօրին խոփէն կը ճօճեմ
Ու երբ արեգակին օրհնութիւնն առաջին
Բարիքներ կը բաշխէ անտառին ու դաշտին,
Կուգայ ինծ վախնալով Ծախնիքս դէմ առ դէմ:

Կը ճայէ իր գետնին վըրայ հանդարտօրէն,
Կը վերցնէ բուռ մ'հող, ափին մէջ կը փշրէ,
Ու կը թուչի ակնարկն արտերէ ու կորէ,
Թէ իր գերման բառերն արդեօք դեռ կը վարե՞ն:

Կը շոյէ քնքշօրէն ան արօրն ու ծիրը,
Որպէսզի փողփողին արօրէն միշտ պայծառ,
Կը վերցնէ կուժն ու կը խմէ, տնկած վեր,
Կ'ըմբոշխնէ հայրենիքն որ կը կէ կեանքն իր···

Լուռ, ինչպէս եկած էր, կը մեկնի վերստին·
Ու ես հոն երկիւղած, կուգամ տեսածին···
Արտօյտը միայն, գինով, ճանճնչէն երկնքի,
Կը դայլայլէ իրեն խորունկ մէկ մեղեդին:

Թրգմ. գերմ. ԵՐ. ՔՈՉԵԱՆ
ՏՈԼՖ ՓԵՇԱՆԵԼ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Անգլիացին պէտք չախսաւ հարցնելու թէ՝ ի՞նչ հանգամանքով կը ներկայանայ Պէհաէտտին Շաքիր։ Որովհետեւ, կասկած չկայ, Անգլիացիներու մօտ արձանագրուած էր Պէհաէտտին Շաքիր անունը իբրեւ Թալէաթ փաշայի ընկերներէն մէկը։ Այդ պատճառաւ ան անմիջապէս պատասխան տուաւ.

— Այո, այսօր ես էի Թալէաթ փաշային հեռաձայնողը. Անգլիոյ քաղաքական անձնաւորութիւններէն մին կ'ուզէ տեսակցիլ Թալէաթ փաշայի հետ։ Կ'ուզէի ժամադրութիւն մը առնել փաշայէն։

— Այդ անձնաւորութիւնը Պերլի՞ն կը գտնուի թէ ուրիշ տեղ։

— Ոչ, Պերլին չի գտնուիր, նոյնիսկ Գերմանիոյ մէջ չի գտնուիր։ Տեսակցութեան թուականը որոշելէն վերջ լուր պիտի ղրկեմ. Անգլիայէն պիտի գայ։

— Դժբախտաբար, Թալէաթ փաշա ճամբորդութեան մէջ կը գտնուի։ Այժմ Պերլինէն կը բացակայի։ Եթէ կ'ուզէք իրեն կը գրեմ եւ ստացուած պատասխանը հաղորդեմ ձեզի։

Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիր այնքանը ըսելէն վերջ պատրաստուեցաւ մեկնելու։ Սակայն Անգլիացին խնդրեց որ նստի եւ բսաւ.

— Միայն թէ այդ տեսակցութիւնը չի կրնար Պերլինի մէջ տեղի ունենալ։ Գերմանիա գալիք մարդը պայման դրած է որ Ֆրանքֆուրթի սահմանին վրայ գտնուող քաղաքի մը մէջ տեղի ունենայ այդ տեսակցութիւնը։ Այդ պատճառաւ Թալէաթ փաշային լուր տալէ առաջ, այդ կէտն ալ կարգադրենք մեր միջեւ։ Ես Տիւսէլտորֆ քաղաքը յարմար կը տեսնեմ. Ի՞նչ կ'ըսէք։

— Անշուշտ փաշային չհարցուած բան մը չեմ կրնար ըսել։ Այս կէտն ալ իրեն կը գրեմ եւ առնելիք պատասխանս իսկոյն կը հաղորդեմ ձեզի։

Ասկէ վերջ մեկնեցաւ Պէհաէտտին Շաքիր. Ընկերները մտահոգութեամբ կը սպասէին անոր։ Պէհաէտտին Շաքիր հասկցուց իր տեսակցութեան մանրամասնութիւնները։ Ներկաններէն մէկը ըսաւ.

— Արդեօք փաշայի հետքը երեւան հանելու համար եղած դաւադրութի՞ւն մըն է։

Ուրիշ մը կ'ըսէր.

— Եթէ ես ըլլամ փաշային տեղը, կը մերժեմ այդ տեսակցութիւնը։ Որովհետեւ խնդրին մէջ անպայման անգլիական խաղ մը կայ։

— Թալէաթ փաշա մինչեւ հիմա քանի մը անգլիացի պաշտօնական անձնաւորութեանց նամակներ ղրկեց։ Չեսափլի(?) ուղղուած այդ նամակները մէկը պէտք է ըլլայ. Հետեւաբար փաշայի տեսակցիլը անոր հետ անհրաժեշտութիւն է։

Անոնք կէս ժամու չափ այսպէս խօսակցելէ վերջ որոշեցին Թալէաթ փաշան անմիջապէս Պերլին կանչել։

Հետեւեալ օր Թալէաթ փաշան Պերլին եկաւ։ Հարտէնպէրկ փողոցի բընակարանին մէջ իր ընկերներուն հետ ժողով մը գումարեց։ Հարց մը քննութեան ենթարկուեցաւ խնդիրը։ Ընդհանուր կարծիքը այն էր թէ այդ տեսակցութեան նպատակը փաշայի հետքը երեւան հանելն է։

Ի վերջոյ Թալէաթ փաշան ըսաւ.

— Ինչ ալ ըլլայ, քանի որ այսքան խորհրդակցութիւններէ վերջ որոշում մը տրուեցաւ, պէտք է գործադրուի։ Ամէն պարագայի տակ իմ Տիւսէլտորֆ երթալս պէտք է։ Հետեւաբար պէտք է հաղորդել անգլիացի ներկայացուցիչին որ ընդունած ենք այդ տեսակցութիւնը։ Տիւսէլտորֆի մէջ տեղի ունենալիք տեսակցութեան թըւականն ու ժամը թող իրենք որոշեն։

Պէհաէտտին Շաքիր նորէն ղրկուեցաւ Պերլինի անգլիական ներկայացուցիչին քով եւ հոն որոշուեցաւ որ ծանօթ տեսակցութիւնը տեղի ունենայ չորս օր վերջ, Տիւսէլտորֆի մէջ, հանրային պարտէզի մը աւազանին շուրջ, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին։

Թալէաթ փաշայի հետ Տիւսէլտորֆի մէջ տեսնուիլ ուզող Անգլիացին նախապէս Պոլիս եկած երեսփոխան մըն էր։ Սակայն այդ տեսակցութեան կարեւորութիւնը տիրող խորհրդաւորութեան մէջն էր։

Վերջապէս տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ։ Խօսակցութեան նիւթը աւելի մը առաջ անգլիացի հարիւրապետի կողմէ եղած առաջարկներէն տարբեր բան չէր։ Այդ առաջարկները կը բաղկանային՝ Թալէաթ փաշան Անատոլու երթայ, կառավարութեան ղեկը ձեռք առնէ, Անգլիոյ հետ հաշտութիւն գոյացնէ, յունական բանակը հոն քաշուի եւայլն եւայլն …։

Թալէաթ փաշան այդ առաջարկներուն ի՞նչ պատասխան տուաւ.— յայտնի չէ։ Սակայն, Տիւսէլտորֆէն վերադարձէն վերջ Թալէաթ փաշայի ըրած կարգ մը արտայայտութիւնները, այլեւս Պերլին չրնակելու եւ հայրենիք վերադառնալու դիտաւորութիւնները ցոյց կուտան որ ան այս անգամ չէր հակառակած եղած առաջարկներուն։ Բայց միայն ենթադրութիւն է կը բաղկանայ այդ կարծիքը։

Թալէաթ Պերլինի մէջ ինչպէ՞ս կ'ապրէր։ Անձնական հարստութիւն կամ եկամուտներ չունէր ան։ Կառավարութենէն ամսական չէր ստանար։ Ուրեմն ինչպէ՞ս կը հայթայթէր իր ծախսած դրամները։

Մուտրոսի զինադադարէն վերջ, երբ իթթիհատականները կը ցրուէին, կեդրոնական վարչութեան անդամներուն մէկական տարուան թոշակ յանձնուեցաւ։ Մեծ գումար մը չէր ընծր մէկ տարուան դրամը։ Ամսական 30ական ոսկիէն 360 կ'ընէր՝ իւրաքանչիւրին։ Մինչդեռ Գերմանիա եկող Թալէաթ փաշա եւ իր ընկերները, մօտ երեք եւ կէս տարիէ ի վեր Պերլին կը բնակէին եւ չարունակ ճամբորդութեան մէջ էին։ Բնական է որ իրենց ստացած գումարները չէին բաւեր այդ ծախքերուն։ Տօքթ. Նազըմ շատ խնայասէր ըլլալով դրամի պէտք չունէր։ Այդպէս չէին սակայն Տօքթ. Պէհաէտտին Շաքիր եւ իր ընկերները։

(29)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թերթեակի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (40)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Դասախօսը խօսօրէն մորակեց հայ բոփիթալիստ - պուրժուաները, որոնք Կովկասի սահմանները նեղ գտնելով իրենց շահագործումի ծարաւին, յեղափոխութեան միջոցով Թրքահայաստանի ազատագրութեան կը ձգտէին, պարզապէս իրենց քափիթալի համար նոր շուկայ մը ստեղծելու ցանկութեամբ, եւ այդ շուկային վրայ տիրապետող դիրք մը պիտի գրաւէին իրենք։ Ի՞նչ խօսք որ Հայաստանի քափիթալիստներն ու պուրժուաներն ալ իրենց արժանի բաժինը ստացան դասախօսի կողմէ։ Դասախօսութեան յաւելուածական մասը կը կազմէր դասախօսին կոչը՝ ուղղուած Հայաստանի աշխատաւոր բանուորներուն՝ չտարուելու ազգայնական վասառողջ գաղափարներով, այլ եղբայրօրէն ձեռք տալ քիւրտ եւ թուրք բանուորներուն եւ անոնց հետ միասին կռուիլ մղել դասակարգային կռուի վըրայ ընդհանուր թշնամիի, շահագործող քափիթալիստ պուրժուաներու դէմ.

— Այո՛, երբ Հայաստանի բանուորութիւնը,— այս խօսքերով վերջացաւ դասախօսութիւնը,— ձեռք ձեռքի տուած համաշխարհային բանուորութեան, գիտակցութեան գալով կը ճանչնայ իր իսկական թշնամին, հրապարակ կ'իջնայ իր դասակարգային շահերը պաշտպանելու նպատակով, ա՛յն ժամանակ կը վերնան բոլոր ազգամիջեան թիւրիմացութիւնները, պարբերաբար կրկնուող կոտորածները։ Պէտք է դատապարտել Թուրքիոյ շահագործող աշխատաւորութիւնը, որպէսզի ոտքի ելլէ ո՛չ թէ ազգային նպատակներ հետապնդելու, այլ առաջնորդուած դասակարգային գիտակցութենէ, կռուելու ընդհանուր թշնամիին դէմ։ Թերեւս ոչ մէկ անգամ մեր նշանաբանը այնքան տեղին չէ գործածուած, որքան երբ կը խօսինք Տաճկահայաստանի մասին, «բանուորներ բոլոր երկիրներու միացէք»։

Երկար ծափահարութեամբ վարձատրուեցաւ դասախօսը։ Ընկերները ջերմօրէն ծափահարեցին զայն, հակառակորդները քաղաքավարութեան համար, բայց եւ այնպէս անմիջապէս խօսք խնդրող ձեռքեր բարձրացան եւ երկար ընդդիմախօսութիւն մը ծայր տուաւ։ Իրարու ետեւէ բազմաթիւ հակառակորդներ պարզեցին իրենց տեսակէտը, յարձակելով դասախօսի արտայայտած մտքերուն վրայ։ Որքան դասախօսը, անտեղեակ Հայաստանի իրականութեան, տեսականօրէն մօտեցաւ հարցին, նոյնքան մըն ալ ընդդիմադիրները փոխանակ փաստական տուեալներու վրայ յենելու, զգացական տրամադրութեամբ կը խօսէին, որով իրենց պաշտպանած դատը ինքնին կը տկարանար։ Անշուշտ դասախօսի ընկերներէն ոմանք ալ խօսքի խառնուեցան, աշխատելով հիմնաւորել անոր մտքերը տեսական ֆորմիւլներով եւ բազմաթիւ մէջբերումներով Կարլ Մարքսէն, Էնգելսէն եւ մանաւանդ Պլէխանովէն, որ Ռուս Մարքսիստներու անսխալական քուրմը կը համարուէր։

Վիճաբանութեան վերջաւորութեան մօտ՝ Լեւոնը ձայն խնդրեց։ Անոր հաշմուած մարմինը, այլանդակուած դէմքը ներկաներու ուշադրութիւնը գրաւած էր։ «Մ՞վ է այդ նորեկը», իրարու կը հարցնէին առանց գոհացուցիչ պատասխան մը ստանալու. «Ի՞նչ սարսափելի դէմք», ընկերուհիի կողմը ծռելով ըսաւ օրիորդ մը, «սարսափելի է, կարծես դեւ ըլլի», համաձայնեցաւ ընկերուհին։

— Խօսքը ձերն է պարոն…։

— Ալթունեան,— ինքզինք ծանօթացուց Լեւոնը։

— Շատ լաւ, պարոն Ալթունեան, խնդրե՛մ…։

Լեւոնը հանդարտօրէն սկսաւ խօսիլ, այնպէս, ինչպէս ուսուցիչ մը աշակերտներուն կը բացատրէ նոր դաս մը։ Երկու խօսքով գործմանք յայտնեց որ նման ծանրակշիռ հարց մը դասախօսութեան նիւթ դարձնելով՝ դասախօսը նեղութիւն չէ քաշած հայ ազգի ներքին պատմութիւնը ուսումնասիրելու, եւ ոչ ալ այն պայմանները, որոնց մէջ կ'ապրէր Թրքահայութիւնը նախ քան յեղափոխական շարժումը։ Ասկէ վերջ «Թուրքիկ» ակնարկ մը նետելով, ակնարկ մը տալով եօթնադարեան թուականի ժամանակաշրջանի վրայ, հարազատ գոյներով նկարագրեց Հայաստանի մէջ ապրող ազգերու կուլտուրական եւ տնտեսական վիճակը, անոնց փոխադարձ յարաբերութիւնները, ամէն մէկուն առանձնայատուկ շահերը, Օսմանեան պետութեան վարած քաղաքականութիւնը, հայ ժողովուրդի բացառիկ վիճակը եւ թուրք կառավարութեան վերաբերմունքը, մանաւանդ դէպի Հայերը։

—Ես պիտի խնդրէի,— Լեւոնի խօսքը յանկարծ ընդմիջեց դասախօսը,— որ պարոն Ալթունեանի բառերը թարգմանուէին ռուսերէնի։ Շատ քիչ հայերէն իմանալով՝ կը դժուարանամ հետեւիլ անոր արտայայտած մտքերուն։ Ինչպէս կ'երեւի պարոն Ալթունեանը տաճկահայ է. անշուշտ բոլորիս համար ալ հետաքրքիր է զինք լսել, եթէ միայն կարելի ըլլար թարգմանել…։

— Պարոն Միքայէլ,— խնդրեց նախագահը,— եթէ կարելի է…։

— Պէտք չկայ,— մաքուր ռուսերէնով շարունակեց Լեւոնը—, մեր կեանքի առանձնայատուկ պայմաններու հետեւանքն է եւ այն, որ յարգելի դասախօսը մայրենի լեզուն չի կրնար խօսիլ, իսկ հայ կեանքի, հայ պատմութեան մասին այնքան գաղափար ունի, որքան կրնար ունենալ զուիցերիացի պատահական ճամբորդ մը Հայաստանէն անցնելով։ Եթէ այդ այդպէս չլինէր, դասախօսը ի զուր տեղ Վասպուրականի, Կարնոյ, Մուշի, Սասունի, Բաղէշի հայ, թուրք եւ քիւրտ բանուորութեան չպիտի կոչ ընէր, որպէսզի անոնք ազգային հիմնադրին հակամարտութիւնները մէկդի դնելով՝ եղբայրօրէն ձեռք ձեռքի տան շահագործող պուրժուա-քափիթալիստներու դէմ պայքար մղելու։ Արդիւնաբերական զարգացած երկիրներու համար կազմակերպուած ֆորմիւլները անիմաստ, եթէ չըսենք ծիծաղելի կը դառնան երկրի մը համար, ուր ոչ գործարան կայ եւ ոչ՝ ալ գործաւորութիւն, այս բառերու իսկական իմաստով։ Տաճկահայաստանի նահանգները նահապետական տնտեսութեան շրջանի մէջ կը գտնուին։ Ո՛չ երկաթուղի եւ ոչ կանոնաւոր ճանապարհներ գոյութիւն ունին, նոյնիսկ փոստը շաբաթը անգամ մը միայն կը ստացուի, իսկ ձմեռուան փոթորկոտ ամիսներուն՝ երբեմն երկու երեք շաբաթը անգամ մը։ Կը յուսամ ինքներդ ալ կը հասկնաք, որ այս պայմանները նմանութեան եզր չունին եւրոպական…

ՄԻԼՆԱՍ

թով, Քալինին եւայլն: Ընտրութիւնները կատարուեցան ձեռամբարձ եւ ծափերով

Համաձայն տրուած հրամաններուն, ամէն տեղ հրապարակային ժողովներ կը սարքուին, փառաբանելու համար Սթալինը, « որ այնքան բարիքներ տուաւ մեզի եւ որ աւելին պիտի տայ, եթէ նենգ թշնամիներ չխանգարէին: Փա՛ռք Սթալինի որ խորտակեց զանոնք »:

« Փրավտա » հինգշաբթի օր ամբողջ երկու էջ նուիրած էր, Սթալինի ընտրութեան առթիւ, մէկ էջ՝ Մոլոթովի, կէս կէս էջ ալ՝ Քալինինի եւ Ջտանովի:

*** Զրոյցի մը համաձայն, հոկտեմբեր 22ին մահափորձ մը կատարուած է Կեդր. Գործադիր Կոմիտէի քարտուղարին՝ Ջտանովի դէմ, որ վիրաւորուելով հիւանդանոց փոխադրուած է: Հեղինակը համայնավար մըն է:

Խառնակութիւններ Պաղեստինի մէջ

Խռովութիւնները կը շարունակուին Պաղեստինի մէջ: Երուսաղէմ հանդարտ է, բայց յարձակումները չեն դադրած գաւառական շրջաններու մէջ:

Հայֆայի մէջ հրեայ գաղտնի ոստիկան մը վիրաւորուեցաւ ծանրապէս: Նոյն օրը հրացան արձակուեցաւ հրէական գրամատան մը դէմ: Ճէնինի մէջ անծանօթներ ռումբ նետեցին քաղաքին գլխաւոր պողոտային վրայ: Լիբանանի սահմանին վրայ բուռն հրացանաձգութիւն մը տեղի ունեցաւ ոստիկաններու եւ հրոսախումբի մը միջեւ: Եաֆայի ճամբուն վրայ հանրակառք մը յարձակման ենթարկուեցաւ:

Վերջին դէպքերու հետեւանքով, միայն Ակրայի մէջ բանտարկեալներու թիւը հասած է 500ի:

*** Պաղեստինի պաշտօնաթերթը օրէնք մը հրատարակեց, որով մարզպանին արտօնութիւն կը տրուի ի հարկին սահմանափակելու ներգաղթը:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

16 ՏԱՐԵԿԱՆ ՏՂԱՅ ՄԸ 100.000 ֆրանք պահանջեց չարժանկարի ծանօթ արուեստագիտուհիէն՝ Ժօզէֆ Տէյէ: Նամակ մը ուղղելով, կը յանձնարարէր լրագրի մը մէջ փաթթել դրամները եւ իր մարդուն յանձնել Փարիզի մէկ նամակատան առջեւ: Միեւնոյն ատեն կը սպառնար գլուխը պայթեցնել, եթէ լուր տար ոստիկանութեան: Տղան նամակը ստորագրած էր՝ «Դեղին ձեռք»: Արուեստագիտուհին նամակատուն գնաց երկու ոստիկաններու հետ: Տղան ձերբակալուեցաւ, երբ նշան կ'ընէր դրամը յանձնելու համար Պիտի գաւառի մանուկներու ատեանին առջեւ:

ՀԱՄԲՈՅՐԻ ՄԸ ՀԱՄԱՐ 490 ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցաւ երիտասարդ աղայ մը՝ Կլառկոյի մէջ (Ակովտիա): Այր եւ կին արձակուրդի գացած ըլլալով, իրար համբուրած էին ծովուն առջեւ: Դատարանը «անվայելուչ» հռչակեց այս արարքը ...

ԱԶԳԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆԸ խուզարկութիւն մը կատարեց «Նոր Թուսիոյ Բարեկամներ» կոչուած ընկերութեան գրասենեակին մէջ, ամբողջովին լուսաբանելու համար գաղտնի կործակալ Թայսի սպանութեան հանգամանքները:

ՀՈՂԱԳՈՐԾ մը վիճելը անկողինէն հանելով նստեցուց, եւ հրացանով սպաննեց իր առաջին զաւակը՝ վեց տարեկան, յետոյ երկրորդը՝ չորս տարեկան, Օրլէանի շրջանին մէջ: Ապա գնաց պառաւ մօրը պատմեց իր բարբարոսութիւնը, առանց որ եւ է յուզում յայտնելու, աւելցնելով թէ պիտի երթայ հօրը նետուի: Բայց մէջքէն չուան մը կապած ըլլալով, ոստիկանները յաջողեցան ձերբակալել:

ՓԱՐԻԶԻ ԾԱՆՕԹ ՓԱՍՏԱԲԱՆՈՒՀԻՆ, Տիկին Միրէյլ Մաուծէ, ջարդուփշուր մեռաւ օդանաւի արկածով մը, երբ կը վերադառնար Մարոքէն:

ԹՂԹԱՏԱՐԱԿԱՆ պաշտօնեաները ժողով գումարելով, որոշեցին 40 ժամուան օրէնքին գործադրութիւնը պահանջել յունուար 1էն սկսեալ, ինչպէս եւ թոշակի յաւելում:

ՍՈՒՆԿԷՆ ԹՈՒՆԱՒՈՐՈՒԵՑԱՒ Իտալացի ընտանիք մը, Թամպինի, Կըրնոպլի շրջանին մէջ: Վեց տարեկան աղջիկը մեռաւ, հայրը հիւանդանոց փոխադրուեցաւ ծանր վիճակի մէջ:

17 ՀԱԿԱՖԱՇԻՍՏՆԵՐ ՆՈՐ դատի քաշուեցաւ Իտալիոյ մէջ (չորրորդ խումբ): Բոլորն ալ ամբաստանուած են թէ փորձեր էին վերակազմել համայնավար կուսակցութիւնը եւ հանդամանքութիւն կատարած՝ սպանիական կառավարութեան համար:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ ազգ. խորհուրդը գումարուելով, անընդունելի հռչակեց կառավարութեան կատարած յաւելումները: Եթէ իրենց պահանջները չընդունուին, ի հարկին պիտի դադրեցնեն աշխատանքը:

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՈՂԲ'ՑԵԱԼ ԸՆԿ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԻՊԻՌԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Ողբացեալ ընկեր Յարութիւն Պիպէռեանի մահուան երկրորդ տարելիցին առիթով, իր սգակիր բարեկամները կազմակերպած են յիշատակի այցելութիւն մը տարաբախտ ընկերոջ գերեզմանին, այսօր կիրակի, 31 Հոկտ. ճիշդ ժամը 11ին Լասէյն (Վար):

Կը հրաւիրուին իր բոլոր ընկերները, բարեկամները, ինչպէս նաեւ ծանօթները իրենց մասնակցութիւնը բերել իր անմոռաց յիշատակին:

Հաւաքումի վայր՝ այրի տիկին Եաղէկ Պիպէռեանի բնակարանը՝ **41 Rue Clément Daniel La Seyne sur mer (Var).**

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Յ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Տէսինի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Գ. Մկրտիչ Գինոսեանի մահուան առթիւ իր բոլոր պարագաներուն:

Այս առթիւ փոխան ծաղկեպսակի ստացաւ Քէմանչիտս Գ. Թուրքէնէ 10 ֆրանք, որուն համար կը յայտնէ մասնաւոր շնորհակալութիւն

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՎԻԷՆ.— Մարգարեան, Պետրոսեան եւ Արոյեան ընտանիքները շնորհակալութիւն կը յայտնեն՝ Հայ Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան մասնաճիւղին, եւ ամէն անոնց որ անձամբ, ծաղկեպսակով եւ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին, իրենց սիրելի զաւկին, քրոջորդւոյն եւ ազգականին վեցամեայ ԼԵՒՈՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆի դառնակսկիծ մահուան առթիւ

ՖՈՒԹՊՈԼ

Այսօր, կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի երկու խումբերը պիտի մրցին Ի. Ս. Բօմփոփոլիթէնի Ա. եւ պահեստին դէմ Tavernyի մէջ, ժամադրութիւն — Պահեստին ժամը 12ին, Առաջինը ժամը 13ին, Gare du Nord, ուրկէ շոգեկառք առնել, տիրէքսիօն Վալմօնտուա եւ իջնել Վօսէլ:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Տիկին Հռիփսիմէ Սըլիբեան եւ Տիկին Երանուհի Լոլոեան (Պարտիզակցի), կը փնտռեն առաջինը իրենց եղբայրները, երկրորդը իր քոյրերը Զաւարթ եւ Սիրարփի Թուրքէնեան որ ներկայիս կը կոչուին Մակարիթ եւ էլիզապէթ, ծնողքի անունները Յարութիւն եւ Սիրանուշ, 1921ին Պոլիսէն մեկնած էին Ամերիկա: 4 տարի առաջ կը գտնուէին Նիւ Եորքի նահանգի Նորֆոք քաղաքը իրենց հօրեղբօր՝ Երուանդ Թուրքէնեանի մօտ: Կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին.— 57, Rue du Commerce Y Loloyan, Colombes (Seine): Կը խնդրուի Ամերիկայի թերթերէն արտատպել: Հաւցէն գտնողներուն մէկ տարեկան «Յառաջ» նուէր:

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները այս կիրակի իրիկուն, ժամը 8.30ին «Խամակ» սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ. Ներկայ կ'ըլլայ ընկեր Ա. Ջամալեան:

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ"ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

24 Հոկտեմբեր, կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հայ Ակումբին մէջ:

Կը նախագահէ Ընկ. ՏՕՔԹ. ՔԻՒԹԻՒԿԵԱՆ

Կը խօսին Ընկերներ Լ. ՑՈՐՄԻՍԵԱՆ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին,— երգ, արտասանութիւն եւլն.

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

24 Հոկտ. կիրակի, ժամը 3ին, Մէրթըլը կաթոլիկէ սրահին մէջ:

Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Ծախսերու մասնակցութեան համար՝ 1 ֆրանք:

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կարտանի «Նիկոլ-Դուման» խումբի եւ մասնակցութեամբ Հ. Յ. Դ. Էգսի «Բեաբ» խումբի:

24 Հոկտ. Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Հ. Յ. Դ. Տան մէջ:

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Վ. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

Մուտքը ազատ է:

ՎԱԼԸՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ 40Է ԱՒԵԼԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՄԱՀ ՎԻՊԱԳԻՐ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՕԾԱՄԵԱԿԻ հանդէսը պիտի տօնուի մեծ պատրաստութեամբ 31 Հոկտեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ, 24, Rue Saint Victor Paris (5me) Métro Maubert-Mutualité.

Պիտի խօսին Պ. Պ. ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ. Ա. ՃԻՒՄՊԻՒՇԵԱՆ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ FIRMIN ROZ (Membre de l'Institut).

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (երգ)

Տիկ. Ա. ՍԱՐԳՍԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Պ. ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՐԱՖՖԻԿ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (դաշնակ), Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ (արտասանութիւն), Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (մեներգ), եւ ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը: Տեղի պիտի ունենան նաեւ հայկական պարեր:

ՄՈՒՏՔ 10, 5 եւ 3 ՖՐԱՆՔ

Ոչ ոքի տոմսակ պիտի ղրկուի Այժմէն կարելի է տոմսակ ձեռք բերել «Յառաջ»ի եւ «Ալպագայ»ի վարչութեանց մօտ, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, (51, Rue Monsieur le Prince), Պ. Վ. Խարմանեանի գրասենեակը (44, Rue Lafayette) եւ Պ. Ե Յարութիւնեանի մօտ (13, Rue d'Orsel)

ԱՐԱ. ԱՑԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 19ՐԴ. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Կիրակի, 24 Հոկտ. ՇԱՐՕ ՏԷ ՖԼԷՕՐի մէջ.

Նախագահութեամբ Ընկեր ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆԻ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ 27 Հոկտ. Չորեքշաբթի ժամը 9ին. 18 Bd Flandrin, Hôtel Particulier (Metro: Pompe):

Խօսք կ'առնեն՝ Ակումբի պատասխանները՝ Պ. Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ, Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ, Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ ուրիշներ.

Թէյ եւ գեղարուեստական բաժին.

Ծախսերու մասնակցութիւն 3 ֆրանք:

Le Gérant . H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.284

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN — 17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Rédaction et Administration — Téléphone : Gobelins 75 - 70

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ — Chèque Postal Paris 1678 - 63

ՈՐԵՒԷ ՆԱՄԱԿ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	286 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — MARDI 26 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3560

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՄԵՐԺԷ ՈՐԵՒԷ ՆՈՐ ԶԻՋՈՒՄ

Յանձնախումբին այսօրուան ժողովի մասին

Շաբաթ օր, Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան պաշտօնական օրկանը՝ «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա» ղեկոյց մը հրատարակեց, որ տեսակ մը ազդարարութիւն է, ուղղուած՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի :

Ջեկոյցը կ'ըսէ թէ վերջ թէ Իտալիոյ պաշտօնական շրջանակները ուշադրութեամբ հետեւեցան Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբին աշխատանքներուն, կը շարունակէ .

« Իրողութիւն է որ չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, Իտալիոյ առաջարկած պայմանութիւնը, որ բոլոր պարկեշտ մարդոց կողմէ ողջունուեցաւ իբրեւ նշանը մը Եւրոպայի համերաշխութեան, չտուաւ յուսացուած արդիւնքը : [illegible]

[illegible]

Հանր Ժողովրդական Ճակատի մասին

[illegible]

Ընկերային խլրտումները միտակամ

200.000 Փարիզցիներ շաբաթ օր ցոյց մը կատարեցին Վէնսէնի անտառին մէջ, ապրուստի սղութեան դէմ : Ճառերէն վերջը բանաձեւ մը քուէարկուեցաւ, որ կը պահանջէ ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնել չահադէտներուն եւ Ֆրանքին խորտակիչներուն դէմ, աւելցնել աշխատավարձքը եւ թոշակները, ամբողջութեամբ գործադրել Ժողովրդական ճակատին ծրագիրը, թեթեւցնել տուրքերը, մաքրագործել հանրային վարչութիւնները, լուծել խռովարար կազմակերպութիւնները եւ բանալ սպանիական սահմանագլուխը, օգնութեան հասնելու հանրապետական կառավարութեան :

Ցոյցին մէջ ամէնէն աւելի կը փայլէին համայնավարները : Աջակողմեան թերթերը գրեն կ'ըսեն թէ հարց մը ճառախօսներ կոչ ուղղեցին ի հարկին բռնութեան դիմելու :

*** [illegible]

*** [illegible]

*** Ընկերվարական եւ համայնավար խառն կոմիտէն ցոյց մը կազմակերպած է վաղը, չորեքշաբթի, ժամը 18ին, ի նպաստ Հանրապետական Սպանիոյ :

Սպանիոյ ռազմաճակատին վրայ [illegible]

[illegible]

Թէ գերմանական եւ թէ իտալական կառավարութիւնները սաստած են թէ Զօր. Ֆրանքօ բաւարար մարդուժ ունի, իր գրաւած երկրամասին մէջ : 350,000 - 400.000 կը հաշուեն իր զինուորներուն թիւը, իտալացի կամաւորները՝ 40 հազար, իսկ գերման մասնագէտները՝ աւելի քան 4000 : Այս կամաւորները կրնան եւ կանչուիլ, բայց ոչ մէկ պարագայի մէջ Ֆրանքոյի բանակը տկարացնելու եղանակով :

Նորանոր [illegible]
Մարշալ Թուխաչեւսքիի [illegible] մասին

Ապահովութեան տեսչութիւնը եւ դատական ոստիկանութիւնը ամէն օր նորութիւն մը երեւան կը հանեն տարագիր Ռուսերու գործունէութեան մասին, ճերմակ թէ կարմիր : Տեղական թերթերը կը գրեն թէ մէկ քանի ծանրութեամբ գաղտնի թուղթեր բռնուած են, որոնք աւելի կը թանձրացնեն ներքին դաւերու, լրտեսութեան եւ հակայրատեսութեան լաբիւրինթոսը : [illegible]

[illegible]

Հազար ուսանողներ կը կաշկանդեն 200 ուսուցիչ

[illegible]

ՕՐԸ ՕՐԻՆ
ՓԱ՛ՌՔ «ՐՈՒՀՃԻՆԵՐՈՒՆ»

Այս միջոցին ամէնքն ալ պատերազմի մասին կը խօսին : Պիտի պայթի՞ : Ե՞րբ : Ո՞ւր : Ո՞վ պիտի արձակէ առաջին գնդակը :

Լեզուանի մարդիկ առիթէն կ'օգտուին, իմաստո՛ւն տեսութիւններ սարքելով : Իսկ պետական վարիչները շաբաթը անգամ մը ճառ կը խօսին յանուն ազգ. պաշտպանութեան եւ... խաղաղութեան, որպէսզի ժողովուրդը հետզհետէ վարժուի եւ առտու մը թնդացնէ .

Ո՛ն ի մարտ, ո՛ն ի հրապարակ...

Պատնէշին վրայ են մինչեւ անգամ սեղանատուները եւ բնդանօթի վաճառականները :

Անշուշտ անոնց չափ պատերազմ կը պահանջէ, «շահ» խաղալու եւ ապրանք ծախելու համար :

Երբեմն անոնց մէջ ալ «մարդասէրներ» կ'երեւան :

Այսպէս, նշանաւոր Մորկըն հաստատութեան վարիչներէն ոմն Լէմոնթ, որ վերջին վեց ամսուան ընթացքին երկու անգամ Եւրոպա այցելած է, առջի օր ճառ մը խօսելով Շիքակոյի մէջ, հաստատեց թէ ընդհ. պատերազմը այնքան ալ հաւանական չէ :

Իր տեսութեան համաձայն, հետեւեալ ազդակները կը նպաստեն ընդհ. պատերազմ պայթեցնելու .—

1. Բուռն ազգայնականութիւն եւ ձգտում ինքնաբաւութեան :

2. Տարապայման ծախք սպառազինութեանց համար :

3. Ցարձակողական տրամադրութիւն ազգերու մէջ, իրենց նպատակներն բռնի ուժով գլուխ հանելու համար :

Իսկ խաղաղութեան համար կան հետեւեալ ազդակները .—

1. Ժողովուրդներու սարսափ՝ պատերազմէն, որմէ վարիչներն ալ կ'ուզեն խուսափիլ :

2. Անգլիոյ ձգձգողական քաղաքականութիւնը որ կը նպաստէ միտքերը խաղաղեցնելու :

3. Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գործակցութիւնը :

4. Եւրոպայի տնտեսական կացութիւնը որ նուազ յարմար է քան անցեալ տարի :

×

Ես կը կարծեմ թէ աւելի զօրաւոր պատճառներ կան պատերազմի վտանգը խափանելու, գոնէ երկար ատեն հեռացնելու համար,— աղօթքները :

Կ'աղօթէ Պապը : Կ'աղօթէ Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը : Կ'աղօթէ նոյնիսկ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը : Հակառակ անոր որ, զինադադարի առաջին շարքին վրայ կը գտնուին Իտալիա, Անգլիա եւ Խ. Միութիւնը :

Ես այս քաղեքատիկ իրականութեան համոզուեցայ կիրակի գիշեր, երբ վեր կ'ելլէի Սէն Միշէլի պողոտայէն :

Բազմութիւն մը խռնուած էր հրապարակին մօտ, փողոցի մը անկիւնը :

Ի՞նչ կար : Կոյր նուագի՞չ մը կամ ոտքի մատներով նուագո՞ղ մը : Քիթին վրայ շիշ բռնո՞ղ մը : Կամ արդեօք հյաշագործ դե՞ղ մը կը ծախէին :

Ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը :

Աղջիկ մը կանգնած փողոցին անկիւնը, Աւետարանը ձեռքին մէջ՝ կը խօսէր ու կը խօսէր :

— Մօտ է Տիրոջ արքայութիւնը, Տէրը պաշտպանը կը հրաւիրէ ձեզ, Տէրը պիտի փրկէ աշխարհը պատերազմէն եւ բոլոր չարիքներէն ..

Եւ ձեռքի գիրքէն փաստեր կը կարդար նոյն այնպէս ինչպէս բուժշկներ,— Այսպէս կ'ըսէ Լէնին, այդ կը հաստատէ մեր հանճարեղ Սթալինը, առաջնորդ մարդկութեան :

Տէրն մեր սաց :

Ցամբաս շարունակելով, հանդիպեցայ ուրիշ բազմութեան մը :

Այս անգամ պատանի մըն էր որ կը քարոզէր, քովն ալ մարդ մը՝ ազդատախտակ մը բարձրացուցած, որուն երկու էջերուն վրայ արձանագրուած էին հետեւեալ պատգամները .—

— «Յիսուս քու մեղքերդ քաւեց խաչին վրայ» :

— « Պատրաստուէ հանդիպելու քու Աստուծոյդ :

Ա՛լ չհետաքրքրուեցայ թէ ի՛նչ կը խօսէր կին քարոզիչը : Այս վերջին պատգամը փարատեց ամբողջ յոռետեսութիւնս եւ համոզուեցայ թէ պատերազմ պիտի չըլլայ :

Արդարեւ, ի՞նչ կը նշանակէ «պատրաստուիլ հանդիպելու Աստուծոյ», եթէ ոչ խաղաղութիւն : Ցաւիտեանս յաւիտենից .

Փա՛ռք «րուհճի»ներուն :

ՎԱՀԷ

ՏՕՂԱՇԱՐ մեքենայիս խանգարման հետեւանքով ստիպուեցանք յետաձգել խմբագրականը եւ Գ. էջի թերթօնը :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

62 ԱՂՋԻԿՆԵՐ, բոլորն ալ 16էն վար, ամլացուած են Քանսասի պզտաստան - դպրոցին մէջ (Մ. Նահանգներ) : Զօրս հազար տոլար ծախսուած է այս գործողութեանց համար : Հաստատութեան վարչութիւնը կ'ըսէ թէ բոլոր գործողութիւնները կատարուած են ծնողներուն հաւանութեամբ, նկատի առնելով նշանակուած աղջիկներուն այլանդակ բնաւորութիւնը :

820000 ՖՐԱՆՔԻ գինի ծախուեցաւ աճուրդով, Պոսպիս նկուղներուն մէջ (Վոժիրար), որ 169 տարուան հաստատութիւն մըն է եւ որ պիտի փակուի այս ամսու վերջը : Ամենաբարձր գինը, 715 ֆրանք վճարուեցաւ մէկ շիշ գինին Շարթրէօզի համար : Միեւնոյն բմպելիէն վեց կէս շիշեր ծախուեցան 3720 ֆրանքի : Գնորդներուն մէջ կային շատ մը կիներ որոնք հաստատութեան ոսկի բաժակներով համտեսեցին բմպելիները, ինչպէս երբեմն Փուանքարէ, Գաբան, Փոլ Տումէր, Ֆրանց Եոզէֆ կայսրը եւն. :

ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ եւ ծնունդները միշտ կը պակսին Ֆրանսայի մէջ, համաձայն պաշտօնական տեղեկագրի մը որ հրատարակուեցաւ շաբաթ օր : 1937ի առաջին վեց ամիսներու ընթացքին ամուսնութիւնները չորս հազար եւ ծնունդները ինը հազար պակաս եղած են, բաղդատելով անցեալ տարուան նոյն ժամանակաշրջանին հետ : Միեւնոյնատեն մահերն ալ պակսած են : 1936ի առաջին վեց ամիսներու ընթացքին մահերու թիւը ծնունդներէն աւելի եղած էր 25 հազար, իսկ 1937ի նոյն ժամանակաշրջանին՝ միայն 17 հազար :

ԼԵՀ ՀԻՍՁԱՆԻՈՐ ԴԱՇՆԱԿԱՀԱՐԸ, Փատերեւսկի, որ քաղաքական կեանքէն քաշուած էր 17 տարիէ ի վեր, իսկ Լեհաստանէն հեռացած՝ 1926էն ի վեր, նորէն ասպարէզ նետուած է, ռամկավար - աշխատաւորական կուսակցութիւն մը հիմնելու եւ «գնդապետները» հրապարակէն քշելու համար : Իր շարժումը ուղղուած է օրուան դիկտատուրային դէմ : Փատերեւսկի մասնակցած է մեծ պատերազմին, եւ երբ 1918ին Լեհաստան վերադարձաւ, ողջունուեցաւ իբրեւ ազգային հերոս եւ առաջին վարչապետը եղաւ : Ըլլալով նաեւ արտաքին նախարար առաջին դահլիճին մէջ, ստորագրած է Վերսայլի դաշնագիրը : 78 տարեկան է :

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ կուսակցութեան կարեւոր անդամներէն մէկը, Ռօլանտ Շթրունք, սպաննուեցաւ մենամարտի մը մէջ : Հակառակորդին անունը գաղտնի կը պահուի : Սպաննուածը միեւնոյն ատեն պատերազմական թղթակիցն էր հիթլերական պաշտօնաթերթին եւ մանրամասնօրէն գրած է նաեւ Թուրքիոյ ազգայնական շարժման մասին :

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, մարգարէ մըն էր, Յանրիկ' հասակէն, ճաղատ' իր գանկով. Հակառակ պատանի մը ըլլալուն: Իմաստուն էր ու հերետիկոս: Իւր հակումով մը դէպի ցաւերը մարդոց միտքերուն ու հոգիներուն: Ան պատմեց, իր դիւրաբեկ լաստովը— իր բառերը կակուղ էին, առանց ոսկորի, ձեռքին մէջ փխրուն—ազգերու իմաստութեան ծովերուն վրայ, ու կը հաւաքէր նոր բաներ, որոնք մինչեւ մեզ, մեր օրերը պահեր էին իրենց պաղպաջեցկութիւնը, պատգամը:

Խօսա՞ծը:

— Զանակներ էին, թափառումներու հրխտակը' ամէն այցորդէ: Ու ցեղէ ցեղ: Ու աշխարհէ աշխարհ: Ու քաղաքակրթութենէ քաղաքակրթութեան: Ու կը քալէր, միշտ դիւրաբեկ լաստակը ոտքերուն տակ' այդ ամէնուն վրայէն, հասնելու համար իր ցեղին իմաստութեան որմէ քանդակներ կը հաւատար գտած ըլլալ պարզ բաներուն մէջ, պառմւող' գեղջուկներուն շրթներով եւ որոնք ձեւ ունէին փոքր տաւմերու, ճակատագրին նիպակովը գրի առնուած մեր պապերուն կողմէ, անհուն թշուառութեան, անհաս քաղցրութեան, ծով խնդումի ու արտասուք երազանքի փոփոխակ ալիքներուն վրայ, մեր պատմութի՛ւնը, սղուած այդպէսով:

Ու կը հաւատար թէ մեր օրերուն ալ դեռ ապրեր էին քանի մը ցանցառ հաղներգուներ, որոնց պատմումին մէջը դժուար չէր հաստատել հին պատգամները:

Նրանի՛ անոնց որ կը հաւատան:

×

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, բանուոր էր մտքի: Ի՛նչ փոյթ իր դէմքը: Աչքերը կրծրւած էին մանր ճճիներէ որոնք գիրքերու տողերուն կ'ապրին յաւիտեան ու կ'առնեն մեր ուժերը առանց աղմուկի, նոյնիսկ պատրելով: Տարիներ կային' իր ալ ուսերուն: Ու ծանր յոգնութի՛ւն: Ու խորունկ լքում: Ու հիասթափում:

Խօսա՞ծը:

— Մարդու մը մասին' որ ճանչցուեր էր պուպարի հերոս, ազգի ախոյեան: Անիմանալի: Անուաղն անուրդի բանդէտ ու բանդագուշող: Մաքի բանուորը կուզար փաստելու թէ այդ ամէնէն վեր, այդ մարդուն հէքիաթէն անդին, իրականութիւն մը կար փափուկ շողերու ու նոր գոյներու, հրթիռներ անտիպ յոյզէ ու ձայնէ որոնք այդ խաւարումը կ'ընէին այլապէս տարօրինակ, առնուազն թելադրական: Թէ աշխարհ մըն էր այդ տամներուն, առանցմէ կորզելու հասակներ կ'անցնէին դաղջ գեղեցկութեան ու նուրբ հիշտութեան: Թէ ..

Ո՞վ պիտի չուզէր որ ըլլային իրաւ այդ վարկածները:

×

Ու, մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր պարմանի մըն էր, խարտեաշ' հագին ու խորահաւատ: Կեանքն իր բաժներ էր երկու կէսերու: Մէկուն մէջ, ուրախն ափերուն, անդուլ կը հեծէր իր հացին սալին, կամ իր մատները չէր սակարկեր նոր օրերու պաղանին — մեքենային — ատամներուն, առանցմէ կորզելու համար ժում մը կուշտութիւն, խորն իր նկուղին, արեւը մոռցած, բայց լուսապայծառ' մեծ ցայգալոյսէն որ աղդի քաղաքներու երկինքն է կափարիչի պէս գանկերուն վրայ: Միւս մասին մէջը այդ կեանքին, անիկա թուղթ կը հալածէր, հացէ կը գրէր, աշխարհէ աշխարհ որպէսզի ...ւնէր իր եղբայրներուն քիչիկ մը երա՛զ: Ան պարմանի էր, անհուն ըղձաւոր արուեստի հաւբի»

Խօսա՞ծը:

Նոր ու նուրբ բաներ, մէկու մը մասին զոր չէի ճանչնար: Բայց զոր կը զգայի քովիկս նստած, շուքի մը նման, արձակուած ինծմէ:

×

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, պարզ տղայ մըն էր: Իր բառերը չունէին գոյն ու փետուր, բայց կը կչռէին, իբրեւ ծանրութեամբը սիրած մեկնող բաներուն: Ան կուգար հեռու աշխարհներէ, մեր բոլորին պէս, բայցուկները միայն ունենալով թի տունին նաւակին: Հացը կը հանէր քարէն, թելէն, երկաթէն նման անոնց, իր ընկերները, որ իր քովիկը, կը հետեւէին պարզ ու ծանրաբեռն իր բառերուն: Եւ հպարտ էին, միամիտ ու պերճ այն արդարութեամբ սրտին առաջին լոյսը, կաթը իրենք էին զգացողները, բոլորէն առաջ: Հոգի պարզ սրտով, հիմա, սա չքեղ ոստաններու պողոտաներուն: Ու խենդի պէս կարօտ ունէին օրերէ, տեղերէ ուր այդ սրաը, նոյնքան ծանր, նոյնքան գառն, կը մեղմանար, կ'ըլլար քաղցրութիւն երբ կը դառնային իրենց տուներուն, իրենց կամ պապերուն եղունգներովը հանուած գետիններէն եւ որոնք կ'առնէին ներս իրենց յոգնութիւնը, կ'ամոքէին իրենց դառնանքը ու կը պատսպարէին իրենցթախիծը: Հիմա, անոնց հոգիին խորը արձագանգներ կը բնկէին, տեսնելով իրենց մօտ իրենցմէ մեծեր, մազերէն բամպակ, ձեռները ծացին որ կործանած տունի մը կը նմանէր, բայց որուն դէմքի գիծերը մատաղ ճառագայթներ եղեր էին բոլորին ալ մանկութեան վրայ: Զէին վարժուած այդ աւերակին, իրենց անդրանիկ սէրը իրենց ժողովուրդին:

Խօսա՞ծը:

— Տախտակ մըն էր մեզի արտասածը, նոյն ու մէկ զգացումէն: Մեզ, նստողներուս ան կը թուէր ըսել արդարութի բաներ: Թէ մեր կեանքին մէջ շրջաններ կան որ չեն մեռնիր, մարդեր' որոնք չեն մոռնար, խռովքներ' որոնք չեն հանդչիր: Ու իր տախտակէն սա պատգամները արտամորմոք քաղցրութիւն էին ուրիշներու անդրթութեան, ապերախտութեան դիմաց: Պարզ, իրաւ քերթուածը ապրող մարդերուն: Երբ կ'ըսենք այսքան սրտանց, մեր պարզութիւնը կ'ըլլայ պատմուածքն մը, ընդհելոյզ հեշտով, մարգարէով ..:

Ձեմ գիտեր ինչո՞ւ անոր խօսքերը կրակէ սուրերու պէս անցան իմ մէջէն:

×

Յետո՛յ.

Մէկը մօտեցաւ մանրիկ ոսկորներէ սնդուկի մը, սեւ ապարանքի մը սիրտին վրայ երկարած:

Ու անոր մատներուն տակ այդ ոսկորները բարբառի ելան: Տաք, իրաւ, արեւոտ: Միսի համ մը կար այդ ոլորքներուն մէջէն մեր վրայ քակուող յոյզերուն ալ նրապ: Ու ինչպէս մշուշը, որ արեւէն բանկած կը յոգնայ ազատ, մեր գլխուն վրայ հիւսկուզային գարերուն քունէն ընդոստ վեր ներռուած հոգիները մեր պապերուն: Ու այդ մատները մեր վրայ կ'արձակէին մեր հովիտները, մեր աղբիւրները: Բլուրները կը հոսէին բլուրներուն: Առուները կը տրուէին արտերուն: Ու կը շինուէր մեր անխամնալի հայրենիքը իր հողին ու հոգիին դոյգ խորհուրդովը:

Ոսկորի պատգա՛մ:

Ցետոյ եղան երգեր, բարակ, ցած, խոր, բարձր:

Ու անոնց անձրեւէն մեր վրայ կը չաղային համը մեր ջուրերուն, մեր կանանչները, մեր ոսկինները, մեր չէն դեղերուն անխորտակելի քերթուածը, մեր դարաւոր ողբերգութիւնը հագնելով մարմաչէ պատմուածքը մը նման զոր արիւնը ըլլար գունաւորած:

Այդ երգերն ալ կուգային խոր, նուրբ, ադուոր ակերէ, գրաւիչ մատնեղէն անդաստանին մէջէն մարդոց միտներուն: Ու հաճոյք էր, այդ ձայներուն նաւակովը հեռանալ, հեռանալ, հեռանալ, դէպի անհուպ յատակը ուր մեր զգացումները,— անտես արիւնին յիմար կայլակներ,— կը ծընին, կը բարձրանան, կը պղպջան ու կը վառին: Ու պէտք է լռել:

■

Ու մտիկ ըրի:

Ան որ կը խօսէր, անուն մը չունէր: Տարիք, նիւթ, աշխարհէ զանակներ, որոնք ձեւ մը կը զատեն, ջնջուած էին իր վրայէն:

Եւ զարմողներէն:

Զհասկցայ թէ ինչ կ'ուզէր ըսել, ըլլալո՞ւ համար հաւատարիմ իր կեանքին ուրէէ անցեր էր անիմանալի:

Տխուր էր ու կործանած:

Մեռա՞ւ կը թուէր թէ մահուան կ'երթար, երբ ծալլած իր ձեռքերը ծոցին կախեց գլուխը: Նրա՞ պին վրայ:

— Ո՞վ գիտէ ուր կը նային մարդոց հոգիները որոնք երկինքին մինչեւ կէսերը կորսէ նոցը, կրկին վար, մեր հողերուն կը նետուէին:

Ո՞վ գիտէ:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

ԳԵՆԵՍԱՐԷԹ…

Նշանիէ

Քրիստոնէական կրօնին խանձարուրքին մէկ կապը— Գենեսարէ՛թ, Գալիլեան երկրին տակ խաղաղօրէն հեւացող այդ համբուրեալ ծովակը, հիմա սկսած է մաս կազմել պատերազմական ցանցին, որ հետզհետէ կը պարուրէ բնակուած աշխարհը, համաշխարհային բանակի մը վերածելու համար զայն: Աւետարանական խոնարհամտութեան անաղմուկ մէկ մնացորդն էր ան քանի դարերէ ի վեր: Զկնորսներու գիւղակին չէնութիւնը' որ հոգիւ մերթ իր արգանդը կը բանար ուռկանին սուրբուամին տակ: Հիմա, բրիտանական այժմանակային ընկերութիւնը յենարան մը կը դարձնէ զայն առեւտրական առատակներու, որոնք ի մօտոյ պիտի փոխարկուին ռազմիկ մանգիոններու: Պատերազմին մղձաւանջով պղծուած այդ անկիւնը կուգայ, իր կարգին, աղաղակել այսուհետեւ, թէ ի՛նչ կ'արժէ քաղաքակրթութիւնը: Թիակներու մեղմ ու հեշտ ճողփիւնովը հոգիւ աղմկուած ծովակը, որուն ափին վրայ նաղովրեցին իր նորութիւնները կ'որոճար, այսօր սարսուռ մը աւելի կը ներարկէ քամակաբեկ խաղաղութեան, զոր չկրցան արդէն ազատագրել Գենեսարէթի աւելի կամ նուազ մօտակայ քրիստոնէական խորաններուն աղէլուները:

Անոր ափունքէն կանչեց Յիսուս իր անդրանիկ ընկերները, արդար ու միամիտ գիւղացիները դարէ դար ներշնչեցին ամենազգի քարոզիչներ, Բանը, Պատգամը տանելու համար մինչեւ ի ծագս աշխարհի: Ընդ ամենայն երկիր ել բարբառ նոցա: Այդ քարոզութիւններուն օծուն վկան եղած էր առաջին անգամ Գենեսարէթ, որ հիմա տարբեր պատգամ պիտի տրուայ ընդ հրտիթ փող: Եթէ քրիստոնէական սիրազանգութիւններէն տակաւին գոնէ լուռ մնացորդ մը կար, ա՛ն ալ ահա կը սուզուի ծովակին յատակը, մարդկային անարգարութեան սիկը թանձրացնելու համար: Իրաւ է թէ անոր ափունքին գիւղերը վաղուց փլատակներու վերածուած են, բայց ի՛նչ մնաց, Գենեսարէթի ծովակը, կը շարունակէր իր բարեպաշտիկ աւանդութիւնը խաղաղութեան, արդարութեան խոշալին, եւ շատեր ջերմեռանդօրէն ծունկ կը կրկնէին քրիստոնէութեան հիմնադրին նշխարքը յիշեցնող ափունքին վրայ: Հիմա, այլեւս այդ ամէնը' անցեալ անցեալ: Սուրբնաւոր պահակը այսուհետեւ բարեպաշտ ծերադիր ուխտաւորը պիտի նկատէ... լրտես: Ուրեմն, ծովակին լռութիւնը հիմա կ'անցնի կը խառնուի բիւրաւոր կորսուած հնութիւններուն կարգը: Կարելի չէ այսուհետեւ ակնարկել Գենեսարէթի խաղաղութեան:

Մթերանոցները, նորոգումի տաղաւարները հաստատուած են արդէն: Մաքսաւոր վայրեր լարաչափուած են իբրեւ սահման, ուր պիտի կանգառուին հսկայ անգլիական սաւառնակներ: Փախի՛ր, ուրեմն, դարաւոր լռութիւնդ Գենեսարէթի, քաղաքակրթութիւնը չհանդուրժեց քու ալ անվրդով կայքիդ, առանձնութեանդ, աւանդական կոթողային անձնաւորութեանդ: Սուզուէ՛, փորուէ՛ դէպի յատակդ, թո՛ղ կարճատեւ միջոցդ ըլլայ իր կարգին, խոռմ մը աւելի պատերազմող, կրակող, հարստահարող մարդկութեան: Բարեկրօն Բրիտանացին քեզ ահա փոխարկեց զինուորական մթերանոցի: Բայց ժողովարաններուն վրայ եւ կոչնակներու մէջ ի՛նչ ականջով մտիկ պիտի ընեն Գենեսարէթի ծովակին շուրջ Աւետարաններու ընթերցումներուն: Աւելո՛րդ է տարակուսիլ, թէ անվրդով ականջով եւ անպատկառ ճակատով պիտի դիմաւորեն նոր իրողութիւնը: Չէ՞ որ հանդուրժեցին բիւրաւոր գոհերու, նահատակներու, չէ՞ որ Գենեսարէթը այնբակայանի վերածող Մեծն Բրիտանիա հանդուրժեց որ Մարմարայի ափերուն վրայ կրկին տշտանակէ երէկի վայրագութիւնը, որ այսօր ալ նոյն Կաւկածելին է:

Քանի՛ Գենեսարէթներ անյիշատակ կրնան թաղուիլ հայկական գոհերուն դեհերուն մէջ:

ԵՏԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

«Դաշնակցութեան Օր»ը ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Դաշնակցութեան Օրը մեր քաղաքին մէջ տօնուեցաւ նոյեմբեր 10ին, Մաժէսթիքի սրահին մէջ: Մօտ 4000 հայրենակիցներ որոշուած ժամանակէն առաջ, խումբ խումբ, քաղաքին հեռաւոր արուարձաններէն եկեր ու լեցուեր էին սրահը եւ անհամբեր կը սպասէին վարագոյրին բացման: Բեմին ճակատը կը զարդարէր մեր եռագոյնը, աջն եւ ձախը' Ֆրանսական եւ Լիբանանեան դրօշները:

Օրուան հանդէսին առթիւ, 16 մեծադիր էջերէ բաղկացեալ հրատարակութիւն մը լոյս հանած էր Կ. Կոմիտէն Հանդէսին բացումէն առաջ, հանդիսասրահին մէջ, արդէն ձեռքէ ձեռք կը խլուէր այս հրատարակութիւնը եւ կէս ժամուան մէջ սպառեցաւ 1000 օրինակ:

Օրուան նախագահը, ընկեր Գասպար Իփէկեան, հանդէսը բացուած յայտարարեց լիբանանեան եւ հայկական քայլերգներով որոնք նուագուեցան մեր նուագախումբին' «Քնարք»ին կողմէ եւ ունկնդրուեցան յոտնկայս: Նախագահը իր ճառէն առաջ ոգեկոչելով ազատութեան ճամբուն վրայ ինկած ծանօթ եւ անծանօթ հերոսները, ներկաները հրաւիրեց մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգել անոնց յիշատակը: Ամբողջ բազմութիւնը, մեծ մասով կազմուած երիտասարդներէ, ոտքի ելաւ մէկ մարդու նման, լուռ եւ երկիւղած:

Հանդէսը պսակադրիված ըլլալով Լիբանանի երեսփ. ընտրութեանց, որոնց մէջ Դաշնակցութիւնն ալ իր թեկնածուն ունի, ընկեր նախագահը իր ճառին մէջ անդրադարձաւ նաեւ այս հարցին, եւ պարզեց կուսակցութեան տեսակէտները: Ապա կոչ ուղղեց հայ ժողովուրդին իր վստահութեան քուէն տալ Հ. Յ. Դաշնակցութեան: Ընկ. Իփէկեան հայերէն եւ ֆրանսերէն լեզուներով, շնորհակալութեան եւ հաւատարմութեան խօսք ուղղեց տեղական եւ հովանաւորեալ կառավարութեանց: Ցետոյ բեմ հրաւիրեց ընկեր Կարօ Սասունին, որ բարձրախօսին առջեւէն խօսք ուղղեց հոծ բազմութեան: Ընդհանուր ակնարկով մը պարզեց Դաշնակցութեան քառասուն եւ եօթը տարիներու գործունէութիւնը, ծանրացաւ կազմակերպուած ուժին եւ անոր կրուանը հանդիսացող բարոյական ուժին վրայ: Ապա, խօսեցաւ Դաշնակցութեան եւ հայ ժողովուրդի յարաբերութեան մասին, յայտարարելով որ առանց հայ ժողովուրդի Դաշնակցութիւն գոյութիւն չունի, եւ առանց դատի հետապնդման, հայ ժողովուրդի բարօրութեան համար թափուած աշխատանքին, զարձեալ Դաշնակցութիւն գոյութիւն չունի: Դաշնակցութեան գործը ձեր գործն է:

Ցետոյ բեմ եկաւ մեր նահապետը' ընկ. Նիկոլ Աղբալեան:

— Անցեալը փառաբանելը շատ գնահատական գործ չէ: Անցեալի փորձառութիւնով պէտք է ներկան հասկնալ եւ ապագային ուղին գծել: Ատոր համար, ահա, տարին անգամ մը կը հաւաքուինք հաշիւ տալու թէ ինչ եւ ինչպէս կը գործենք: Դաշնակցութեան հմայքին ապացոյցն է այս հսկայ բազմութիւնը եւ մեր ներքին զօրութեամբ է որ մեզի կապուած կը մնան հայ զանգուածները: Հայոց մէջ շատ խելացի անհատներ կան, քաղաքական... անջատ միաւորներ, բայց ... չեն որովհետեւ իբրեւ հաւաքականութիւն չեն ամիր: Ընդհակառակն Դաշնակցութիւնը իր ներքին կազմակերպութիւնով, կը ստեղծագործէ, կ'ա... : Հայոց ժողովուրդի բոլոր խաւերը գիտեն արդէն որ հայ ցեղի միակ կազմակերպութիւնը Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է: Ան ծնած է Հայոց ժողովուրդին քաղաքական դատը հետապնդելու: Ան հաւատարմօրէն կը պահէ իր կոչումը: Հայաստանի մէջ մարին մէջ օտար ուժն է որ կ'իշխէ, միւսին մէջ պարապութիւն կը տիրէ. Մենք մեծ ճիգերու պէտք ունինք, պահովելու համար մեր գոյութիւնը. Ցրուած բազմազան երկիրներու մէջ հայը սպառնուր է հետապնդել բազմազան նպատակներ, ի վնաս հիմնական համազգային նպատակին որ իրարու բերումով կը կատարուի:

Հայ քաղաքական դատի պաշտպան միակ ուժը որ կրնայ խօսիլ հայ ժողովուրդի անունով Հ. Յ. Դաշնակցութիւնն է, որովհետեւ կազմակերպուած ուժ է եւ կարգապահ: Իւրաքանչիւր գաղութի կամ երկրի մէջ կուսակցական վերին մարմինը տէրն է իր շրջանին. Ղեկավարելու, հետապնդելու գոյութեան հարցը ըստ իր պայմաններուն: Այս ամէնուն զուգահեռ պէտք է նոր սերունդը կապել անցեալին, այդ կարեւոր է կուսակցութեան եւ Հայոց պատմութեան համար: Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը որ հայ ժողովուրդի խօսքն է, պէտք է ողջ պահել: Իւրաքանչիւր Դաշնակցական զինուոր է բառին բուն իմաստով, բանակի զինուոր: Միեւնոյն ատեն, ան ազգապահպանման աշխատող գործիչ է, Հայը Հայ պահելու, հայ դատին տէր կանգնելու մղիչ ուժն է: Եւ այս դրութիւնը պէտք է շարունակուի, մինչեւ որ անգամ մըն ալ միեւնոյն դրօշին տակ հաւաքուած կռուինք մեր ազատութեան համար:

Երրորդ խօսողն էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան երեսփոխանական թեկնածուն, ընկ. Խորէն Թիւթիւնճեան:

Ընկ. Խորէն նախ ֆրանսերէն պատմական համառօտ ակնարկ մը նետեց, Հ. Յ. Դաշնակցութեան անցեալին վրայ, ապա անդրադարձաւ ներկային, շնորհակալութեան եւ երախտագիտութեան խօսքեր արտասանեց հանդէպ ֆրանսական եւ լիբանանեան կառավարութեանց եւ նախագահ Պ. Էմիլ Էտտէին իրենց աջակցութեան համար: Ընկ. Թիւթիւնճեան պարզեց Դաշնակցութեան տեսակէտը Լիբանանի մասին, շեշտելով անոր միասնական, ազատ եւ անկախ գոյութեան մը պահանջը, բարձր հովանաւորութեամբ Ֆրանսայի, անոր բարգաւաճումը, նաեւ իրագործումը ծրագրուած նպատակներուն' տնտեսական եւն. խնդիրներու շուրջ որոնց համար Դաշնակցութիւնը պատրաստ է իր կարելին ընելու: Ցետոյ խօսք ուղղելով նաեւ իր ընկերներուն, համակիրներուն, հայերէն լեզուով ողջ... կոչում մը բրաւ Դաշնակցութեան պատմութեան, հերոսներուն որոնք ինկան ազատութեան ճանապարհին: Անդրադառնալով ներկային, շեշտեց կարեւորութիւնը հզօր կազմակերպութեան

Հանդէսի ընթացքին մէջ ընդ մէջ եղան նուագ «Քնարք»ի կողմէ, եւ ձեռներգներ արիկեններ Կանաչեանի եւ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ու մէկը ըլլալու իր փորձերը, ատրճան ատրճան վինքը բարձրացուցեր էին բարեկամներուն մէջ, ու որչափ կը բարձրանար խաղալ մենոլորտէն ամպոծրար բարձրութիւններուն, գլխու պտոյտ կուգար վրան ու կը գինովնար:

Մարուքէ վարդապետին հետ մտերմանալէն ի վեր, Արբակ շեշտ մը աւելի գրած ձայնին մէջ, բառերը աւելի կլորիկ, առանց արգելքի կը սահէին բերնէն: Անոնք, ապակէ փնդակներու պէս կը սահէին, որոնց մէջ' ներկան, անցեալը ու ապագան: Մանաւանդ, երբ սեղանի մը շուրջը բոլորուած էին բարեկամներով, ալ ինչ փոյթ իրեն... կը խօսէր, կը շեշտէր ուղածին պէս բառերը, կը հաստատէր, կը ժխտէր, կ'եզրակացնէր, կը փլցնէր իր շինածները... ու երբ չէր կրնար ուղածին պէս խօսիլ, կը խօսէր սափակ, ու կը բարբառէր հաստրակ պռռչտուքով: Ցետոյ հանդարտելու համար' կը սկսէր խօսիլ մարած ձայնով' առանց ստորակէտի ու առանց վերջակէտի:

×

Բարի, միշտ խուսափող բան մը կար իրմէ, ու ամէն կերուխումէ ետք, երբ իր սենեակը կը քաշուէր, կը մելամաղձոտ տէր, կարծես կը հալէր լռութեան մէջ:

Ու տրտում էր Արբակ:

Ուրիշ տեղէ կուգար այս տրտմութիւնը: Թրթռում մը կար քիչ առաջուան լոյսերուն մէջ, ու կը ճառագայթէր իր սիրտը, երկինքի պէս կը բացուէր ու կ'երգէր, կ'երգէր, կ'երգէր: Իր սենեակին մէջ այս երգերը կ'արձագանգէին, ու հոգիւ ' կը սկսէին թեթեւնալ իր ականջներուն մէջ ու նուաղիլ, ուրիշ երգերու արձագանգը կը լսէր...

Այս երգե՞րը:

Գլուխը կը ծռէր Արբակ, ու կը կափկափէին ակռաները: Քսան տարի է ի վեր, երաժշտապետն էր իրենց եկեղեցիին, ու մնացած էր առջի օրերուն մարդը: Ու շարան շարան տարիները կ'անցնէին իր առջեւէն ու կը կրկնէր, «քսան տարի:»

Քսան տարի: Ու իր երգերը չորս պատերուն վրայ իր սենեակին, կ'երեւային խորունկ պատկերներու պէս: Քսան տարի այդ պատերուն նայած էր, ու երազած էր քսան տարի' այդ պատերուն նայելով: Ու լռութեան մէջ հազիւ կ'ուզէր շունչ մը առնել, կեանքը կը խնդար իր վրայ: Ու բոլոր ծիծաղները, ձայնի մը մեղեդին նոյնիսկ, տրտմութեան պէս կուգային իրեն:

Ու, «սենեակի մը լռութիւնը...» կ'ըսէր ու կը կենար: Ցետոյ, «երկինք մը...» կը փսփսար Բայց ասոնք տալ չէր ուզեր, ու կը կրկնէր, «լռութիւնը հոն երկինք մըն է:» Կոմիտաս վարդապետին սենեակը կ'երեւար աչքերուն: Հոն, խաղաղիկ սուսեր մը կը տեսնէր, ու հակառակ իր առելութեան ու ջանքերուն, պատկերի մը պէս իրեն կը նայէր ան, ու կարծես գեղեցիկ բան մը տեսած անոր տրտմութեան մէջ, պէս պէս կը նայէր:

Բայց իր տրտմութիւնը կը նմանէր սատանի, ու իր սենեակին մէջ չէր կրնար մնալ: Ուրիշ սուսերներ կը խառնուէին անոր: Նոյնիսկ ձեղունին վրայ ծեփուած ճանճի ծեսուկները ընտանի էին իրեն: Իր աչքերուն լոյսը շատ հեղ անոնց վրայ մարած էր հեշտութեամբ:

Հիմա՛ կ...

Մինակ չմնալու, լռութենէն փախչելու համար, մարդաշատ տեղեր կը փնտռէր, կամ պտոյտ մը կ'ընէր քաղաքին մէջ: Բայց սուսերը ամէն տեղ իր հետն էր, չէր թողուր զինքը: Մանաւանդ վարդապետին այցելած ատեն, երբ իր սենեակին մէջ առանձնացած կը տեսնար Կոմիտաս վարդապետը, իր շուրջ ամէն բան կը մեթնէր. Ու մը, վարդապետին երեսը կը փայլէր, երբ գրասեղանին ծռած' կ'աշխատէր: Լռութեան հետ կը խօսէր կարծես ան: Ինք, կը վախնար այս լռութենէն ու կը զարմանար որ' Կոմիտասը, անչշուկ ու երկիւղած' կը կարդար, կը գրէր, ու գլուխը կախ կը մնար ժամերով' դրքի մը կամ էջ մը ձեռագիր թուղթի վրայ, ու կը գըրէր, կը նօթագրէր, կ'ուրէր ու նորէն կը սկսէր, ու օր մը,

— «Այսպէ՞ս արդեօք արուեստագէտ կ'ըլլան», հարցուց ինքն իրեն, երբ չկրցաւ ուրիշ բացատրութիւն գտնել:

×

Ու մինակ եղած ատենները, ձեռքը ճակտին կը դնէր ու աչքերը գոց' իր սրտին կը հետեւէր: Բարի, վարժուած չէր ինք անանկ լռութիւններու, ու երբ կ'երկարէր ան, ձայնի մը թըռիչքը, երգի մը մարած եղանակը, ուրիշ, աւելի անուշ ու խորհրդաւոր ձայնի մը սարսուռը կը բերէր: Ու հեռանալ կ'ուզէր, կ'ուզէր գոցել ականջները, այս լռութիւնը կը վառէր իր մարմինը: Ու ձեռքը փորին դրած, Մարուքէ վարդապետը, կը խնդար, երբ կը պատմէր բոլոր այս բաները, ու

— Խենթ մի ըլլար, կ'ըսէր, քու ի՞նչդ պակաս է: Երգած ատենդ, նայած ունի՞ս անգամ մը կիներուն:

Խանդավառուած, կ'ուզէր թռչիլ, իր երազները կը բացուէին նորէն, ու սիրտը' կը պարէր կուրծքին տակ' երբ Մարուքէ վարդապետին քով կ'երթար: Տեսակ մը հպարտութիւնով կը խօսէր անոր հետ: Ու երբեմն, վարդապետը ճառ մը կը խօսէր' բացատրելու համար: Այս քարոզները շատ պատուիրէ էին, ու պարոն Արբակ' կը սպասէր, իր աչքերով կը խնդրէր որ ուրիշ խօսի վարդապետը, ու ժամերով պատմէ:

Այս պահերը երազներ էին, չէր ժառնար Արբակ, ու կը յենէր անոր խօսքերուն պէտք, ամէնէն ընչին ... ծերը: Ու, կ'ուրախանար ու կը խնդար: Վարդապետն ալ իրեն պէս կը խնդար ու կ'օրօրէր գլուխը թեթեւօրէն: Պարոն Արբակ կը հասկնար այս շարժումին իմաստը: «Պէտք է սպասել» ըսել կ'ուզէր վարդապետը, ու յոյսերը նորէն սիրտ կուտային, ու կը կրկնէր, «պէտք է սպասել:» Ու բան մը կը սպասէր Մարուքէ վարդապետէն: Ու երբ սիրտը կը պահանջէր միշտ աւելին կը փնտռէր, ու ամէն անգամ բան մը կը սպասէր, երբ Մարուքէ վարդապետին կ'այցելէր:

ԱՐՄԷՆ ԱՄԻՐ

(19) (Շար.)

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Զ. Շանթի կողմէ։ Հանդէսը վերջացաւ «Մշակ» քառաձայնով եւ լիբանանեան քայլերգով։ Նախագահը շնորհակալութիւն յայտնեց օտար հիւրերուն եւ ժամուլի ներկայացուցիչներուն եւ ամէն անոնց որ իրենց բաժինը բերին հանդէսին յաջողութեան։

Հանդէսը անցաւ մեծ կարգապահութեամբ, որուն համար ոստիկանապետը մասնաւոր շնորհակալութիւն մը յայտնեց եւ հեռաձայնով տեղեկութիւններ հաղորդեց ներքին նախարարին։

ՇԱՀՐՈՋ

ՀԱՅ ԵՐԻՏ. ԱԿՈՒՄԲ

Հայ Երիտ. Ակումբը կը մտնէ իր գործունէութեան 4րդ տարեշրջանը։

Հակառակ տիրող աննպաստ պայմաններուն, Ակումբը կրցաւ բոլոր դժուարութիւններուն յաղթել։ Այդ իսկ ապացոյց է որ ան գոյութեան իրաւունք ունէր եւ կը համապատասխանէր իրական պահանջի մը։

Նոր սերունդին համար ամենամեծ վտանգն է ձուլումը, որուն առաջին պատճառն է անտարբերութիւնը հայկական հարցերու հանդէպ։ Յաճախ այդ անտարբերութեան պատճառն է տգիտութիւնը հայկական մշակոյթին, տգիտութիւն մը որ գերազանցել կուտայ օտար քաղաքակրթութիւնները։

Հայ երիտասարդը ապրելով օտար քաղաքակիրթ երկիր, կրթուելով անոր վարժարաններու եւ համալսարաններու մէջ, ենթակայ է իր հայկական դիմագիծը կորսնցնելու վտանգին։

Ամերիկայէն հասած լուրեր կ'ըսեն թէ երիտասարդութիւնը չի հետաքրքրուիր ազգային խնդիրներով, անտարբեր է Հայ կեանքին հանդէպ։ Կացութիւնը գրեթէ նոյնն է Ֆրանսայի մէջ։

Թօթափել այդ անտարբերութիւնը, ծանօթացնել հայկական արժէքները հայ երիտասարդութեան, զայն հետաքրքրել հայկական խնդիրներով, այս է Հ. Ե. Ա.-ին հիմնական ծրագիրը։

Ամբողջ երեք տարի ան աշխատեցաւ այդ ուղղութեամբ եւ մասամբ յաջողած է, համախմբելով իր շուրջ հասկցող եւ օգտակար տարրեր։

Հ. Ե. Ա.-ը բացարձակապէս անկախ է։ Ոչ մէկ քաղաքական նախապաշարում կամ նպատակ չի խանգարեր իր աշխատանքը։ Իր երեք տարուան գործունէութիւնը կ'ապացուցանէ որ զանազան հոսանքներու պատկանող երիտասարդներու համագործակցութիւնը կարելի է գլուխ հանել, երբ խնդիրը կը վերաբերի հայ մշակութային հարցերուն։

Ակումբին գլխաւոր նպատակներէն է ոչ միայն բարեկամական կապեր հաստատել իր անդամներու միջեւ, տրամադրելով հաճելի մթնոլորտ մը, այլ եւ ընկերական յարաբերութիւններ զարգացնել գոյութիւն ունեցող միւս հայ երիտասարդական միութեանց հետ, որոց ընդհանուր ծրագիրն է իր իրագործման համար։

Այս տարի ալ, ինչպէս նախորդ տարիները, տեղի պիտի ունենան դասախօսութիւններ, գրական եւ պատմական նիւթերու շուրջ։

Մեր նպատակն է այս տարի աւելի լայն տեղ տալ մեր անդամներու դասախօսութեանց.

Տեղի պիտի ունենան նաեւ քանի մը Ֆրանսերէն դասախօսութիւններ, որպէսզի Ֆրանսախօս հայ երիտասարդները եւ մեր Ֆրանսացի ընկերները եւ Հայաստանի սահմանակից երկիրներու մեր երիտասարդ բարեկամները ծանօթանան հայ մշակոյթին եւ Հայաստանին։

Ամէն հայ երիտասարդ որ կը հետաքրքրուի հայկական կեանքով, հայկական մշակոյթով, պէտք է անդամակցի Հ. Ե. Ա.-ին։ Որքան ստուարանայ մեր անդամներու թիւը, այնքան ուժեղ կերպով պիտի կարենանք պայքարիլ ստորացման վտանգի դէմ, որ այս վերջերս սուր կերպարանք առած է։

— Հայ երիտասարդ, եթէ կ'ուզես գտնել հաճելի եւ բարեկամական մթնոլորտ մը եւ արժեցնել հայ մշակոյթը, իբրեւ Հայ օգտուիլ եւ օգտակար ըլլալ, մեզի միացիր։

Վարչութիւն

Կոնդակ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ԽՄԲ.— Էջմիածնի կաթողիկոսի հետեւեալ կոնդակը ուղղած է Հարաւ-Ֆրանսայի առաջնորդ Գարեգին եպիսկոպոս Խաչատրեանի, որ կը պատրաստուի Հարաւ. Ամերիկա մեկնիլ, իբրեւ առաջնորդ։ Կոնդակին թուականն է 5 հոկտեմբեր 1937.—

Ծարէն ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ եպիսկոպոսապետ եւ կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, ծայր. պատրիարք Համազգական նախամեծար Աթոռոյ Արարատեան առաքելական մայր եկեղեցւոյ Սրբոյ կաթուղիկէ Էջմիածնի՝ հարազատ զաւակաց Մերոց բնակելոց ի Մարսէյլ եւ ի շրջակայս եւ առաջնորդաց նոցին Թաղային խորհրդոց, ողջոյն հայրական սիրոյ եւ օրհնութիւն հայրապետական յաթոռակալէս Սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի Հայաստանեայց աշխարհի։

Խաղաղ վիճակի մէջ տեսնել Հարաւային Ֆրանսիոյ Հայութեան եկեղեցական կեանքը՝ մեր բաղձանքն է եղել։ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքներից բղխած հրահանգներով ընթանալ եւ առաջնորդել իրենց հօտը՝ մեր հայրապետական թելադրանքն է եղել եւ է Հայ Եկեղեցւոյ համայն ղեկավար հոգեւոր պաշտօնէութեան։ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ կարգապահական ոգու գերիշխումը հայ եկեղեցական կեանքում՝ Հայ եկեղեցու պատիւն է եւ հայ ժողովուրդի շահը։ Ուստի ուրախ ենք իրազեկ լինելու եւ յայտարարելու, որ Մարսէյլի Թեմի ներկայ առաջնորդը՝ մեր Ներկայացուցիչ Գերաշնորհ Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոսը, մօտ երկու տարի, իր խաղաղասիրական ընթացքով, եկեղեցական կարգապահական ոգով եւ հայ եկեղեցւոյ սահմանադրական սկզբունքներով առաջնորդուած՝ անդունդ բաժան բաժան հայութիւնը համերաշխել եւ միացրել է եւ երեսփոխանական ընտրութեանց սեղանի առաջ բերել։

Գնահատելով նորա՝ եկեղեցական յատուկ խաղաղասիրական ոգին, եկեղեցական կարգապահութեան նախանձախնդրութիւնը եւ Հայ եկեղեցւոյ սահմանադրական սկզբունքների պահպանութեան սէրը՝ մենք բարւոք ենք համարել տանել նորան ձեզանից եւ փոխադրել Հարաւային Ամերիկայի Թեմը, որ մեծապէս կարօտում է նորա նման անձի եւ գործունէութեան։

Մեր պատուէրն է եղել մեկնումից առաջ կազմակերպել Թեմը վարչականապէս եւ այնպէս հեռանալ։ Մեր պատուէրով են տրուած ընտրական հրահանգները, որոնք Հայ եկեղեցւոյ կարգապահութեան ոգին ու շունչն ունին եւ եկեղեցական սահմանադրութեան սկզբունքներից են բղխում։ Ուստի մեր կամքն է, մեր յորդորն ու պատուէրն է Թեմիդ ամբողջ հայութեան, յատկապէս Թաղային խորհուրդներին՝ ըստ ամենայնի համակերպուել Առաջնորդի տուած ընտրական հրահանգներին՝ ենթարկուելով Թեմիդ կեդրոնական իրաւասու իշխանութեան, որ նպատակ ունի միայն եւեթ կազմակերպել եւ զօրացնել եկեղեցին, որպէսզի նա եւս իր հերթին կարգաւորէ տեղիդ հայութեան ազգային կեանքը, նպաստէ ազգային մշակոյթի զարգացման եւ զօրացնէ ազգային ինքնագիտակցութիւնը, [illegible] տարրալուծման եւ ձուլման վտանգից զերծ պահելու նպատակով։

Մաղթում եմ Բարձրեալին, որ յաջողութեամբ պսակէ Թեմիդ առաջնորդի՝ գերաշնորհ Տ. Գարեգին Արքեպիսկոպոսի բարի ձեռնարկը։ Մաղթում ենք սիրոյ Փրկչին, որ իր խաղաղութեան եւ սիրոյ ոգին զարթեցնէ տեղիդ հայութեան սրտերում՝ խաղաղութեամբ եւ սիրով ապրելու եւ ներդաշնակ գործելու։ Մաղթում ենք լուսատու Փրկչին, որ իր աստուածային լոյսը ծագէ եկեղեցւոյ վարիչների սրտերում՝ իրենց համայնքները ճշմարտութեամբ եւ արդարութեամբ ղեկավարելու։ Մաղթում ենք Տիրոջը, որ իր հովանի օրհնածի Աջը տարածէ մեր փոքրիկ հօտի վրայ, իր աստուածային լոյսը ծագէ նրա սրտում, իր սիրոյ կրակը վառէ նրա հոգու մէջ, որպէսզի պայծառ ու երջանիկ ապրի եւ օրհնէ ու փառաբանէ Տիրոջը այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից ամէն։

Աշխարհի խաղաղութեան եւ քրիստոնէական եկեղեցւոյ հաստատութեան համար մշտական աղօթարար՝

ԽՈՐԷՆ Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ
ԶՈՄԻ ՆՈՐ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ ՄԸ

ԿՐԸՆՈՊԼ, (Թղթակցած).— Հոկտ. 10ին տեղի ունեցաւ բացման հանդէսը Զ. Ո. Միութեան Կրընոպլի մասնաճիւղին։ Կոկիկ բազմութիւն մը։ Սրահին ճակատը զարդարուած էր հայկական եւ Ֆրանսական եռագոյններով եւ Զ. Ո. Մ. վերտառութեամբ։ Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր Հայրենիք»ով, որ երգուեցաւ անդամներու կողմէ եւ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս։ Ճոխ էր յայտագիրը, գեղարուեստական բաժինով։ Երիտասարդուհիներ, երիտասարդներ եւ փոքրիկներ յաջորդաբար երգեցին եւ արտասանեցին։

Հանդէսին նախագահը, Ա. Ընքապապեան յայտնեց թէ՝ Լիոնի բանախօսը չէր կրցած գալ, Զ. Ո. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղի լաւագոյն ընկերներէն Վահրամ Զանտըեանի մահուան պատճառով։ Ուստի ինք կարդաց գրաւոր ճառ մը։ Տեղեկութիւններ տալէ վերջ Զ. Ո. Միութեան անցեալի մասին, բանախօսը յայտնեց թէ Կրընոպլի մասնաճիւղը կազմուած է երկու ամիսէ ի վեր եւ ունի 13 անդամներ, բոլորն ալ ուխտաւորները Զ. Ո. Մ.-ի ծրագրին։ «Մանաւանդ մենք սերունդ մըն ենք, որ ապրած ենք 1915 — 1919ի տարիներու ամէնէն դժնդակ պայմանները, կտակ մը փոխանցուած է մեր նախահայրերէն, արիւնի ճամբուն վրայ, իրենց վերջին շունչը տուած ատեն»։

Միութեան գլխաւոր նպատակն է սիրել հայ ազգը, մեր սիրուն հայրենիքը եւ մեր պաշտելի եռագոյնը, ուրեմն կեցցէ հայ ազգը եւ Զ. Ո. Միութիւնը»։

Բանախօսութենէն վերջ մէկ նոր անդամ եւ երկու անդամուհիներ արձանագրուեցան, եւ մէկ ալ պատուակալ անդամ։ Յետոյ ներկաներուն խօսք տրուեցաւ։ Շատեր խօսեցան խանդավառութեամբ քաջալերելով նոր մասնաճիւղը։

Կը մաղթենք որ այս եռանդով շարունակէք, իսկ մենք արդէն ձեզ հետ ենք եւ ձեզ քաջալերող, այս էր ներկաներուն բառը, ոմանք գնահատական եւ քաջալերական խօսքերէ վերջ զուարճախօսութիւններ ըրին։

Հանդէսէն գոյացաւ մօտ 170 Ֆր., մուտքի զարդանիշերէ եւ վիճակախաղէ մը։ Հանդէսը փակուեցաւ ժամը 6ին «Փառք Փարոսանով», որ ունկնդրուեցաւ նմանապէս յոտնկայս։ Յետոյ փափաքողները մնացին մինչեւ ժամը 7 եւ Միութեան յաջողութեան բաժակներ պարպուեցան եւ յեղափոխական ու ազգային երգեր երգուեցան։

Ա.

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏՆԵՐԸ

Ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի ալ Մուրատեան վարժարանի առաջին դասարանը մեծ յաջողութիւն ունեցաւ պետական քննութեանց մէջ, փակելով իր հինգ տարուան ընթացքը։

Դպրոցի վկայականով՝ Ալեքսան Ատամիրեան կը հետեւի Փրիւբէքէյի համալսարանին առեւտրական դասընթացքներուն։ Իսկ Գէորգ Փափազեան «Միննէւի» համալսարանը կը յաճախէ։

Հինգ շրջանաւարտները յաջողութեամբ անցուցին «Baccalauréat»ի փորձերը։ Մասնաւորապէս Արմէն Տապաղեան առաջիններէն եղաւ 20000 ներկայացողներու մէջ եւ արժանացաւ Սորպոնի ուսուցիչներու գնահատանքին։ Յաջող էին նաեւ Նիքոլա Լիպանդեան, Հրաչ Տարօնեան, Արտաշէս Տէր Ստեփանեան, Սեկրատ Վաֆիատիս։ Քննիչ յանձնախումբը իր խնդակցութիւնը յայտնեց վարժարանին տնօրէնութեան՝ դպրոցին ուսման բարձր մակարդակին եւ տարուած խնամքին համար։

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Իթթիհատի եւ Թէրագգըի ղեկավարներուն Գերմանիոյ մէջ ապրելը ապահովող դրամը, Իթթիհատի ցրուումէն առաջ, իբրեւ կուսակցութեան պետ Թալէաթ փաշային յանձնուած 10000 ոսկին էր. Այդ դրամը, օտար երկիրներու մէջ, [illegible] թեան ծախսելու համար տրուած էր։

Թալէաթ փաշա այդ դրամը մարքի վերածելու սխալը գործած էր։ Վերջէն, մարքի սոսկալի անկումին հետեւանքով այդ դրամին կէսը կորսուեցաւ։ Մնացած դրամը ծախսուած էր Լահէյի եւ Հռոմ կատարած ճամբորդութեանց ընթացքին.

Թալէաթ փաշան այլեւս դրամ չունէր։ Իրեն հայթայթելու համար իր տիկինին զոհարեղէնները ուզեց գրաւի տալ։ Այդ լուրը առնող Շէֆքեթ անուն գերման մը, որ, ընդհանուր պատերազմի միջոցին շնորհիւ Թալէաթ փաշային զինուորութենէ զերծ մնացած էր եւ մեծ հարստութեան մը տիրացած, 300.000 մարք փոխ տուաւ Թալէաթի, ապագային ստանալու համար։ Թալէաթ փաշա այդ գումարը դրամատան մը մէջ դրաւ, լաւագոյն ատեն հայրենիքի համար ծախսելու դիտաւորութեամբ։ Ան ձեռք չզպցուց երբեք այդ դրամին։ Կարգ մը բարեկամներ այդ միջոցին սկսան խօսիլ Իթթիհատի թոյլտուութեամբ հարստութիւն դիզողներու մասին։ Այն ատեն Թալէաթ փաշա, պատերազմի միջոցին զեղծումներ կատարողներու հանդէպ իրեն վերագրուած թոյլտուութիւնը հերքելով ըսաւ.

— Այդ զեղծումներու մեծ մասին պատասխանատուն պատերազմական նախարարութեան մատակարարութեան վերատեսուչ Իսմայիլ Հաքքը փաշան է։ Որովհետեւ իր զինուորած հաստատութեան մէջ իր կողմէ պաշտօնի կոչուողներուն զեղծումները կը քօղարկէր։ Մենք շարունակ պատերազմական նախարարութեան դիմելով այդպիսիներուն պատժուիլը կ'ուզէինք։ Սակայն մեր բոլոր դիմումներն ու գանգատները ոչ միայն ապարդիւն կը մնային, այլեւ հակառակ արդիւնք կուտային։

«Մատակարարութեան ճիւղը ոեւէ հրահանգի եւ կանոնի չէր ենթարկուիր։ Բոլոր պաշտօնեաներուն կը հրահանգէր քմահաճ գործունէութիւն։ Իսմայիլ Հաքքը փաշա իր ձեռքին եկածը կ'ընէր եւ զինուորական նախարարութենէն եկած գանգատները չէզոքացնելու համար»։

Թալէաթ փաշան երբ իր ընկերներուն դէմ այս գանգատները կը ներկայացնէր, ներկաներէն մին ըսաւ.

— Շատ լաւ փաշա, չէի՞ք կրնար Իսմայիլ Հաքքը փաշան պաշտօնանկ ընել կամ տեղափոխել։

— Ի հարկէ այդ ընելու համար շատ մը ձեռնարկներ կատարեցինք։ Սակայն ան միեւնոյն ատեն պատերազմական նախարարութեան խորհրդականի պաշտօնը վարելուն պատճառաւ, գանգատները մինչեւ Էնվէր փաշային չէին հասներ։ Ատոր վրայ, օր մը Էնվէր փաշան անձամբ տեսայ եւ յայտնեցի որ ընդհանուր դժգոհութեանց առարկայ կը դառնանք։ Հասկցուցի անոր որ անհրաժեշտութիւն է Իսմայիլ Հաքքըի պաշտօնանկութիւնը կամ ուրիշ պաշտօնի մը փոխադրութիւնը։ Էնվէր փաշան սակայն պատասխանեց.

— Պատերազմի տեւողութեան միջոցին Իսմայիլ Հաքքը փաշային ստիպողական պէտք ունիմ։ Առանց անոր պատերազմը շարունակել եւ բանակը պարենաւորել անհնար է։

Կրկնեցի դիմումներս։ Եւ երբ շատ պնդեցի, Էնվէր ըսաւ.

— Եթէ շարունակես պնդել, ստիպուած հրաժարականս կուտամ....։

— Լաւ, եթէ Էնվէր փաշան հրաժարէր ի՞նչ կ'ըլլար, ուրիշ մը չէ՞ր կրնար անոր յաջորդել։

— Ի հարկէ կարելի էր ուրիշ մը նշանակել։ Սակայն պատերազմի ամէնէն սոսկալի օրերուն, Էնվէր փաշայի հրաժարականը ընդունիլ կը նշանակէր բանակը քայքայել կամ անծանօթ ապագաներու առաջնորդել։ Ահա այդ հարկեցուցիչ պատճառներով զեղծարարները մնացին անպատիժ։

Ընդհանուր պատերազմի միջոցին բոլոր զեղծումներու գլուխը կը գտնուէր վակըֆներու տեսուչը։ Պատերազմական նախարարութեան պարենաւորման ճիւղի թոյլտուութեան պատճառաւ անպատիժ կը մնային հեղինակները։

Այդ օրերուն մէկ ալ զինուորական երկաթուղիի վարչութիւն մը հաստատուեցաւ։ Դժբախտաբար այս վարչութեան գլուխն ալ Իսմայիլ Հաքքըն կը գտնուէր։ Իրաւունք եւ արդարութիւն ինչ ըսել է չգիտցող այս մարդուն այդպիսի վարչութեան մը գլուխը գտնուիլը արդէն ցոյց կուտար որ մեր բոլոր ձեռնարկներն ու ծրագիրները դատապարտուած են ձախողութեան։

Իսմայիլ Հաքքը երբ մէկ կողմէ ժողովուրդը կը կեղեքէր, միւս կողմէ ալ իր հովանաւորութեան տակ առած պաշտօնեաները կը հարստացնէր։ Որքան ալ զինուորական շոգեկառքի վարչութիւնը 10միլիոն ոսկիի գումար մը ապահովեց, ժողովուրդը սակայն կեղեքուեցաւ։ Մենք անկարող ըլլալով փոխել Իսմայիլ Հաքքըի գործունէութեան ձեւը եւ անկարող ըլլալով նաեւ անոր պաշտօնանկութիւնը յայտարարել, շարունակուեցան զեղծումներն ու կեղեքումները, պատճառ դառնալով ժողովրդական ընդհանուր դժգոհութիւններու։

Թալէաթ փաշա այս խօսքերով Իսմայիլ Հաքքը փաշան չէր որ կը քննադատէր, այլ իրենց հակիթթիհատական ոգիով ժողովուրդի աչքէն ինկած եւ անոր վստահութիւնը կորսնցնող Էնվէրն ու Ճէմալը։ Եւ կը շէշտէր.

— Իթթիհատ եւ Թէրագգըն տասը տարի տեւող իր գոյութեան ընթացքին երկու անգամ իշխանութենէն հեռացաւ. սակայն երկու անգամին ալ ան մնաց մաքուր եւ անմեղ։ Որովհետեւ Էնվէր եւ Ճէմալ փաշաներ բացառութիւն ըլլալով, մեր բոլոր ընկերները կ'ապրէին մաքուր եւ համեստութեամբ։ Սակայն Էնվէր եւ Ճէմալ փաշաներ կ'ապրէին շռայլութեան մէջ։ Անոնք իրենց ընթացքով Իթթիհատ Թէրագգըի եւ իրենց անձնուէր ընկերներուն հանդէպ ոճիր գործած կ'ըլլային»։

(30)

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (41)

ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Աղմկոտ բացագանչութիւններով ընդմիջուեցաւ Լեւոնի խօսքը.

— Կը սխալիք, վերջի սթաթիսթիքական տուեալներու համաձայն....։

— Կ'երեւի Հայաստանի մասին է ձեր խօսքը....։

Մենք հակառակ փաստեր ունինք....։

— Ի՞նչ իրաւունքով կ'ընդմիջէք,— պոռաց հակառակորդ կողմէն պատանի մը։

— Դասախօսէն աւելի երկար խօսեցաւ,— կը պատասխանէ ուրիշ մը,— մենք հոս եկած չենք տարրական տեղեկութիւն իմանալու, «Կապիտալ»ի մէջ որոշ ըսուած է....։

— Խօսքը «Կապիտալ»ի մասին չէ, հայ ժողովուրդի կեանքի եւ տնտեսական վիճակի մասին է։

— Մանկապարտէ՞զ....

— Այո՛, պէտք ունիք սորվելու,— հեգնօրէն կը պատասխանէ օրիորդը։

— Խնդրեմ լռեցէք,— Նախագահը ի զուր կը զանգահարէ կարգը վերահաստատելու համար։

— Մենք հոս չենք եկած ազգային նէյնիմներ լսելու, այդ հաշիւը տարէք ձեր խեղճ հետեւորդներուն առջեւ,— կը գոռայ կոկիկ հագուած սիրուն երիտասարդ մը։

— Կոլիա՛, երիտասարդի թեւը ցնցելով, ընկերը կ'աշխատի զայն հանդարտեցնել։

- Տօ, թող է, թեւը ազատել ջանալով կը նեղանայ Կոլիան,— նորէն հին պատմութիւնները, Մայր Արաքսը, Անին, Մասիսը....

— Դուք իրաւունք չունիք վիրաւորելու մեր զգացումները,— գրեթէ լալով կը ճչայ տարիքը առած օրիորդ մը։

Նախագահի զանգահարութիւնը կը շարունակուի։ Ոչ ոք ուշադրութիւն կը դարձնէ անոր։ Շատեր ոտքի վրայ են։ Կը վիճին. «Լուսթի՛ն» կը պոռան, ա՛լ աւելի աղմկելով։ Սենեակի մէկ անկիւնէն խումբ մը կը սկսի «Ինթերնասիոնալ»ը երգել, օրիորդներէն ոմանք կը ձայնակցին. անմիջապէս հակառակ անկիւնէն «Մեր Հայրենիք» կը սկսին երգել, շատեր կը մասնակցին երգին։

— Անկցի՛ ազգային կուսակցութիւնը,— աթոռի մը վրայ ելած կը պոռայ Կոլիան,— կեցցէ՛ Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութիւնը։

— Եւ Պաքուի միլիոնատէր հայրդ,— աղմուկի մէջէն կը լսուի Միքայէլի հեգնական խօսքերը։

— Սրիկայ....։

Միքայէլի սեղանի վրայ դրուած գարեջրի լեցուն բաժակը օդին մէջէն կը ճամբորդէ. Կոլիան մէկ կողմ ծռելով բաժակը պատին կը հանդիպի ու ջարդ ու փշուր գետին կ'իյնայ։ Չորս հինգ հոգի կը յարձակին Միքայէլի վրայ, որուն ընկերներն ալ կը փութան օգնութեան։ Բռունցքներ կը բարձրանան ու կ'իջնան, աղջիկները կը ճչան, զանգահարութեան ձայնը կը կորսուի տիրող աղմուկին մէջ։

Լեւոնը վայրկեան մը շշմած չորս բոլորը նայեցաւ։ Ներկաները գրեթէ բոլորն ալ ոտքի վրայ կը պոռային կամ իրար կը հրմշտկէին. իսկ Միքայէլի շուրջը բռունցքներ կը բարձրանային։ Լեւոնը ինքզինքը նետեց կռուողներու մէջ իրարմէ զատելու մտքով, երբ բռունցք մը հանդիպելով քիթին, վերի շրթունքը վիրաւորուեցաւ։ Առանց ուշադրութիւն դարձնելու վազող արիւնին, Լեւոնը թեւերը պարզած անդիմադրելի պատի նման աստիճանաբար իրարմէ հեռացուց կռուողները։ Թէեւ Լեւոնը ոչ իսկ ձեռք բարձրացուց, բայց ճակնդեղի նման կարմրած դէմքին ու կուրծքին քանի մը բռունցքներ իջան։

Այնքան իրար անցած էին, որ ոչ ոք հաշիւ կրնար տալ պատահածի մասին։ Սենեակի հակառակ անկիւնը աթոռներու վրայ բարձրացած երկու օրիորդներ կը պոռային Լեւոնին.

— Մէջտեղ ցոյց տալու եկեր ես հոս։

— Վայրենի՛....։

— Վայրենի՛, վայրենի՛, վայրենի,— ոտքերը խփելով կատաղութեամբ աթոռի նստատեղին զարնելով կը պոռար շատ նիհար աղջիկ մը։

Համեմատական խաղաղութենէն օգտուելով, Լեւոնը բռնութեամբ սենեակէն դուրս հանեց Միքայէլը։

Փոթորկուած կիրքերը խաղաղեցան։ Դեռ քիչ առաջ ինքզինքնին կորսնցուցած գերակատարները ամօթով նայեցան կոտրուած բաժակներուն, իրարու խառնուած աթոռներուն։ Բնականաբար ամէն մարդ կ'աշխատէր յանցաւոր մը գտնել։

— Եթէ այդ մարդը չըլլար....։

— Ո՞ր մարդը,— առանց տեղէն շարժելու հարցուց դասախօսը, որ տակնուվրայութեան պահուն սեղանին առջեւ նստած մնացեր էր։

— Ալթունեանը, էն պատճառ դարձաւ էս խայտառակ կռուին,— փողկապը շտկելով ըսաւ Կոլիան։

— Ընկեր Կոլիա՛, - սրտնեղած պատասխանեց դասախօսը,— մեղքը անորը չէ, եթէ մենք չկրցանք քիչ մը համբերող ըլլալ....։

— Ճիշդ վայրենիի մը կը նմանի,— պոռաց օրիորդ մը։

— Չեմ գիտեր, բայց խելօք մարդ մը կ'երեւի,— ընդմիջեց դասախօսը,— եւ մեծ հետաքրքրութեամբ կը լսէի զայն....։

— Ժողովը փակուած է,— գլխարկը դնելով յայտարարեց նախագահը։

Գարեջրատան վնասը իրարու մէջ բաժնելով բազմութիւնը զանազան խմբեր կազմած ցրուեցաւ։ Կոլիան խումբ մը օրիորդներու հետ մտաւ Բէյն Բալքի անկիւնի Թանտոլտ քաֆէն։ Անշուշտ խօսակցութիւնը դեռ քիչ առաջ պատահած անախորժութեան մասին էր։ Բոլորն ալ վատ կը զգային ու ամէնէն աւելի Կոլիան։ Ջղային աղջիկ մը, որու յուզումը դեռ չէր անցած, անդադար կը կրկնէր.

— Բայց իսկական վայրենի մըն է այդ պարոն Ալթունեանը։

Այդ դէպքէն վերջ երբ խօսք ըլլար Լեւոնի մասին, փոխանակ անունը տալու, պարզապէս «վայրենին» ըսելով կը բաւականանային օրիորդները։

Երբ այդ գիշեր ուշ ատեն խումբը ցրուեցաւ, Կոլիան ընկերներէն բաժնուելով՝ քայլերն ուղղեց Ժարտէն Անկլէի կողմը։ Կէս գիշերը անցած էր։ Խոնաւ ու ցուրտ գիշեր մըն էր։ Նաւամատոյցին վրայ բաւական երկար ժամանակ ետ ու առաջ պտտելէ վերջ, բոլորովին յոգնած Կոլիան դէպի իր սենեակը քալեց, քաղաքի լաւագոյն փողոցի վրայ առաջնակարգ փանսիոն մը, Ժարտէն Անկլէի մօտ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Բացման ճանդէսը տեղի պիտի ունենայ 27 Հոկտ. Չորեքշաբթի ժամը 9ին, 18 Bd. Flandrin, Hôtel Particulier (Metro: Pompe):
Խօսք կ'առնեն՝ Ակումբի պատասխանները՝ Փ. Փ. Ա. ՋՕՊԱՆԵԱՆ, Կ. ԽՕՆԴԿԱՐԵԱՆ, Ց. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ ուրիշներ:
Ետք կը գեղարուեստական բաժին:
Մասնակցութիւն 3 ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՆՑԻԿ-ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ

ԱՏԱՓԱԶԱՐԻ ՀԱՅՐ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 15.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐ

Saint-Didier—Victor-Hugoի

շքեղ սրահներուն մէջ

46 ter. Rue Saint-Didier, Métro: Victor-Hugo կամ Trocadéro

8 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՕՐՔԷՍԹՐ-ԺԱԶ, ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԵՒ ՆԱԽԿԻՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

ԱԶԱՏ ՄՈՒՏՔ ՉԿԱՅ

ՏՈՄՍԵՐՈՒ ԳԻՆԵՐԸ, ԿԻՆԵՐՈՒ 7.50, ԱՅՐԵՐՈՒ 10 ՖՐ.

ՆՈՐ ԳԻՐՔԵՐ

«Յառաջ»ի խմբագրատունէն կարելի է ստանալ ընկ. Վ. Ահարոնեանի հետեւեալ գիրքերը —

1.— ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ՝ (Մարդը եւ բանաստեղծը) գին թղթակազմ՝ 10 ֆրանք, նոյնը լաթակազմ 15 ֆրանք:

2.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Ա. ՏԱՐԻ՝ 6 ֆրանք:

3.— «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ Բ. ՏԱՐԻ՝ 8 ֆրանք:

Շուտով հրապարակ կ'ելլէ «ՀՐԱԶԴԱՆ» ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒԻՆ Գ. տարին:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ ՌԱԶՄԻԿ — ԹԻՒ 1

ԷՋԵՐ ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՅ. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(Հրատ. Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան, Փարիզ)

Մեր մօտիկ անցեալի զէնքերու պատմութիւնը: Մօտ 300 էջնոց, ճոխ թուղթի վրայ, պատկերազարդ, գեղեցիկ հրատարակութիւնմը:
Գինը՝ Ֆրանսա, Լիբանան, Սուրիա եւ Պալքաններ — 10 Ֆր.:
Միւս երկիրներ — 15 Ֆր.:
Դիմել՝ ՖՐԱՆՍԱ. R. Papazian 163 Avenue Jean Jaurès. Paris.
ՌՈՒՄԱՆԻԱ O. Sahaguian 29 Atelerilor, Constantza (Roumanie)
ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ «Մասիս» հրատարակչական B. P. 444, Sofia (Bulgarie)
ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ «Նոր Օր»ի խմբագրատուն 20 A. Rue Vouli. Athènes (Grèce)
ԻՐԱՔ Գ. Սիւրմէեան, New Street. Bagdad (Iraq)
ՀԱՐԱՒ ԱՄԵՐԻԿԱ «Արմենիա»յի խմբագրատուն, San Salvador 4625. Buenos-Aires (Argentine).

Գրատուն Հրանտ-Սամուէլ, 51, Rue Monsieur Le Prince. Paris, որուն կրնան դիմել բոլոր այն վայրերէն, որոնց առանձին ցանկ չէ տրուած.

„ՓՈՅԼ ՄԱՐՏ„, ՕՐԱՑՈՅՑ

Մամուլի տակ է եւ մօտ ատենէն լոյս կը տեսնէ Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Պատանեկան Միութեան «Փոյլ մարտ» պատկերազարդ օրացոյցը, ճոխ բովանդակութեամբ եւ գեղեցիկ տպագրութեամբ:

Ապսպրանքի համար դիմել հետեւեալ հասցէին՝

N. Gagossian. 49. Rue Nationale. Marseille (France).

Վարձու սենեակներ ամուրիներու համար

Տաք եւ պաղ ջուր, շոգեթ. ճռաձայն. տարեկան վարձք՝ 1600 Ֆր.: Դիմել՝ 13, Rue de la Colonie, Paris (13):

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԸՆԿ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊՈՊԷՌԵԱՆԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

Ողբացեալ ընկեր Յարութիւն Պօպէռեանի մահուան երկրորդ տարելիցին առիթով, իր օգնական բարեկամները կազմակերպած են ցիչատակի այցելութիւն մը սարսափելի ընկերոջ գերեզմանին, կիրակի, 31 Հոկտ. ճիշդ ժամը 11ին Լասէյնի (Վար):

Կը հրաւիրուին իր բոլոր ընկերները, բարեկամները, ինչպէս նաեւ ծանօթները իրենց մասնակցութիւնը բերել իր անմոռաց յիշատակին:

Հաւաքումի վայր՝ այրի տիկին Մարիկ Պօպէռեանի բնակարանը՝ 41 Rue Clément Daniel La Seyne sur mer (Var).

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հռիփսիմէ Սըլիքեան եւ Տիկին Երանուհի Լօլոյեան (Պարտիզակցի), կը փնտռեն առաջինը իր թոռները, երկրորդը իր քոյրերը Զուարթ եւ Սերարփի Թութէնեան որ ներկայիս կը կոչուին Մակարիթ եւ Էլիզապէթ, ծնողքի անունները Յարութիւն եւ Սիրանուշ, 1921ին Պոլիսէն մեկնած էին Ամերիկա: 4 տարի առաջ կը գտնուէին Նիւ Եորքի նահանգի Նորֆոք քաղաքը իրենց հօրեղբօր՝ Երուանդ Թութէնեանի մօտ: Կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին — 57, Rue du Commerce Y Loloyian, Colombes (Seine): Կը խնդրուի Ամերիկայի թերթերէն արտատպել: Հասցէն գտնողներուն մէկ տարիկան «Յառաջ» նուէր:

— Յովհաննէս Սէֆէրեան, Սասնոյ Սէմալ գիւղէն, որ կը գտնուէր Սուրիա: Մօտ 5 տարիէ ի վեր Սուրիայէն գաղթած է Պարսկաստան: Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Գ. Զաքար Կարապետեանի, 19, Rue Alphand, Paris (13):

Կը խնդրուի Թէհրանի «Ալիք» թերթէն արտատպել:

Տիկին Տիրուհի Գաբրիէլեան, ծնեալ Սիմիթեան, բնիկ Կեսարացի, կը փնտռէ իր քոյրը՝ Վերժին Սիմիթեան, Թալասի որբանոցէն: Իր հօրեղբայրը, Յակոբ Սիմիթեան, այժմ Աղեքսանդրիա, 1930ին Վերժին Սիմիթեանը տեսած է ի Պէյրութ:

Կը խնդրուի գիտցողներէն լուր տալ հետեւեալ հասցէին՝ Mr. A. Kapriehan, 8bis, Rue Maugiron, Vienne (Isère):

Յարութիւն Ջամչիկեան, որ նախապէս կը գտնուէր Հաւերքս Գարագէօզեան Հօմին մէջ: Վերջին անգամ նամակ գրած է S. F. A. ընկ.-եան մէջ: Փնտռողն է իր քոյրը: Գրել Գ. Բ. Թաշճեանի, c/o Journal Houssaper, B. P. 868, Le Caire - Egypte:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Անիէնի մասնաճիւղէն խումբ մը անդամներ փոխան ծաղկեպսակի 50 ֆրանք կը նուիրեն իրենց անդամ Գ. ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ, Անիէնի մասնաճիւղին:

Անիէնի վարչութիւն

ԳՆԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi:

„Հ. Յ. Դ. ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷԹ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐԾԻՒ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՋՐՈՒԱՆՏԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին

Օրիորդներ ՍԱՅԴԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ, ԱՆԱՀԻՏ եւ Գ. ՇԱՐԱՄ (երգ), ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ՔԼԻՐ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, Ընկ. Ուզունեան եւ Գ. Հ. ՏԱՐՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Օր. ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ եւ փոքր քոյրը կը պարեն Կովկասեան պարեր, յատուկ տարազով:

Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ:

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական պարեր ընտիր նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

Հայկական խմբական պարեր եւ երգեր օրիորդներու կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ 5 ֆրանք, փոքրերու կէս գին:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ Հոկտ. 30ին կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆ ՇԱՄՕՆԻ ՄԷՋ, 31 ՀՈԿՏ.

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ 40Է ԱՒԵԼԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՄԱՀ ՎԻՊԱԳԻՐ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՕՅԱՄԵԱԿԻ

հանդէսը պիտի տօնուի մեծ պատրաստութեամբ 31 Հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ, 24, Rue Saint Victor Paris (5me) Métro Maubert-Mutualité:

Պիտի խօսին Փ. Փ. ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Ա. ՃԻՒՄՊԻՒՇԵԱՆ, Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ FIRMIN ROZ (Membre de l'Institut):

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (երգ)

Տիկ. Ա. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), Փ. Փ. ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՐԱՖՖԻԿ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (դաշնակ), Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ (արտասանութիւն), Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (մեներգ), եւ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը: Տեղի պիտի ունենան նաեւ հայկական պարեր:

ՄՈՒՏՔ 10, 5 եւ 3 ՖՐԱՆՔ

Այս օրէն առաջ պէտք գնել: Այժմէն կարելի է տոմսակ ձեռք բերել «Յառաջ»ի եւ «Աշխատանք»ի վարչութեանց մօտ, գրատուն Հրանտ Սամուէլ (51, Rue Monsieur le Prince), Գ. Վ. Խարմանդեանի գրասենակը (44, Rue Lafayette) եւ Գ. Ե. Յարութիւնեանի մօտ (13, Rue d'Orsel):

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԻ «ՑԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑ» ՄԻՈՒԹԵԱՆ

Ի նպաստ իր վարժարանին

150 Route d'Orleansի սրահին մէջ, (Պանեօ)

7 Նոյեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին

Նախագահութեամբ Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆԻ

Աշակերտութեան կողմէ պիտի ներկայացուի

Գ. ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ «ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՓԱՐԻԶ»ը

(կատակերգութիւն 2 արար)

Կը նուագէ թառիստ Գարեգին: Երգ եւ արտասանութիւն:

Մուտք՝ 3 ֆրանք

Մարսիլիահայ կազմակերպութիւններու ուշադրութեան

Մարսիլիահայ Մշակութային Միութեան ծովանաւորութեամբ, յառաջիկայ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28ին, կիրակի կէսօրէ ետք, Սալ Փրաթի մէջ, մեծ պատրաստութեամբ եւ արտակարգ շուքով պիտի տրուի նուագահանդէս մը՝ ղեկավարութեամբ երաժշտագէտ Գ. Ալթմըշեանի: Յանձնախումբս կը խնդրէ բոլոր մարսիլիահայ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ սոյն թուականը եւ չխաչաձեւել զայն:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի եւ Շրջանի Վասպուրականի Հայրենակց. Միութեան ցերեկոյթ պարահանդէսը տեղի կ'ունենայ 11 Նոյեմբերին Salle Poissonnierի մէջ: Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻ

Ի նպաստ Լիոնի Ազգատախմբի, 24 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.45ին, Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ, ՆՈՐ ԵՒ ՃՈԽ ՅԱՅՏԱԳՐՈՎ. 4—3

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ կը կազմակերպէ իր տարեկան ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐԸ յառաջիկայ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 12ի ԿԻՐԱԿԻ օրը, ժամը 14էն 20:

Կը խնդրուի բոլոր հայ կազմակերպութիւններէն նկատի առնել սոյն թուականն ու ժամը եւ չխաչաձեւել:

Ուսուցիչ կամ ուսուցչուհի կ'ուզուի

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔԻՆ ՀԱՄԱՐ (ԳԱՒԱՌ)

Դիմել գրաւոր Շրջ. Վարչութեան «Յառաջ»ի հասցէով:

ՆՈՐ ՔՆԱՐ

Ձայնագրուած եւ պատկերազարդ յեղափոխական երգարան

Պատրաստեց Կ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Սեյլանիկեցի)

Իր տեսակին մէջ առաջնակարգ գործ մը, զարդարուած մեր բոլոր երգիչներուն, երգչուհիներուն, երաժիշտներուն եւ բանաստեղծներուն նկարներով: Ամէն էջի վրայ՝ երգի մը ձայնագրութիւնը: 640 էջնոց ստուար հատոր մը:

Գին 50 ֆրանք, (միայն Ֆրանսայի համար): Ստանալու համար դիմել ՅԱՌԱՋի խմբագրատունը, Շ. Նարդունիին:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ 14 Նոյ.-ին Salle Victor Hugoի մէջ: Կը խնդրուի չխաչաձեւել:

ՓԱՐԻԶԻ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մեթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton; 52-78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

"Paris-Moderne,,

S. A. R. L. *Fabrique de Confection Pour Dames*

51 Rue du Caire (Place du Caire) Paris (2e.)

Métro, Sentier, Réaumur-Sebastopol — Téléphone: Central 70-10

Մեր վաճառատան սեփական արհեստանոցին մէջ կը պատրաստենք խնամուած եւ արդիական ճաշակով կնոջական ամէն տեսակ հագուստներ (robes, manteaux, jupes, blouses, chemises, եւայլն): Պատուէրին դրկուած ապսպրանքները կը կատարուին արագ եւ խղճամիտ կերպով:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

La Maison de la Photo

Կը լուսանկարենք անձնական, հարսնեկան, խմբական, մանուկներու, ինքնաշարժ թղթերու նկարներ՝ ամենավերջին նորութիւններով եւ գեղարուեստական ճաշակով: Ժամադրութեամբ ուզուած վայրի մէջ: Մեր լուսանկարչատունը իր մասնագիտութեամբ պատրաստած նկարներով եւ իր չափաւոր գիներով չանց չի խնայեր գոհացնելու իր յարգելի յաճախորդները:

Դիմել ՎԱՂԱՐՇԻն, **50, Bld. Longchamp, Marseille**

Tél.: National 13-16

ՀԱԳՈՒՍՏԵՂԷՆ ԵՒ ՈՒՏԵԼԻՍՏԵՂԷՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ցունաւոր 1էնսկետալ կըգորձարանենք մեր նոր արժեցուցակը անգլիական, ֆրանսական եւ չեխոսլովակ բրդեղէններու, կօշիկներու, ճերմակեղէններու, թիթեղեայ, գուլպաներու եւլն.ի համար:

Ամենալաւ ապրանքներ բացառաբար զեղչուած գիներով:

Կը յանձնարարենք Ռուսաստան ղրկել Underwood եւ Royal գիրամեքենաներ, որոնց առաքումը կ'ընենք ազգային ծախքով:

Փափաքողներու կը ղրկենք կերպաս երու նմուշները եւ գինները:

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9). 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNEE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 86 02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Ապահովագրութիւն, ամէն տեսակ խնդիրներ: Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթուրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ դործերու խմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութիւնք եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ծանուցում եւ պաշտպանութիւններու խմբագրութիւն: Փողոցային արկածներու ենթարկուած չքաւորներուն կուտայ կանխավճար առանց տոկոսի եւ միջնորդչէքի: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 9—10 եւ 5—7:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

Լիոնի Հայերու ուշադրութեան

ՄԵԿՆՈՒՄԻ ՊԱՏՃԱՌՈՎ. ԼԱՒ ԱՌԻԹ ԳՈՐԾԻ ՄԱՐԴՈՑ

11 ԿԱՀԱՒՈՐՈՒԱԾ ՍԵՆԵԱԿՆԵՐ, երկու ազատ սենեակ եւ երկու անկողնոց (ալքով), վարձուած (պայլ) 9 տարի, վարձք՝ 3500 ֆրանք, ծախք՝ 1200 Ֆր., ներկայ հասոյթը՝ 6500 Ֆր. որ կարելի է կրկնապատկել: Պէտք է 10 հազար ֆրանք կանխիկ եւ մնացածը սակարկելի:

Երկու ազատ սենեակները եւ երկու անկողնոցները վարձքին կը ազ կ'արժեն, ձրի բնակութեամբ:

Դիմել կամ գրել՝ Mr. Vigignol, 45 Rue de Bruxelles, Villeurbanne, Rhône

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ (ԹԻՒ 37 — 48)

ՀԱՅ-ԲՈՅԺ կը թեւակոխէ իր չորրորդ տարին՝ Հոկտեմբերի թիւը մամուլի տակ է: Իր տեսակին մէջ միակ թերթը, արդէն ծանօթ ու գնահատուած մեր բոլոր գաղութներուն մէջ, երբեք «հայ տուներու այցելու բժիշկ» կուտայ յօդուածներ գործնական բժշկութեան մասին, լեզուով մը որ հասկնալի է ամէնուն թղթակցութեամբ՝ բժշկական խորհուրդներ կուտայ միայն իր բաժանորդներուն: Բաժանորդագրուեցէք եւ բաժանորդագրեցէք ձեր բարեկամները: ՀԱՅ-ԲՈՅԺի վճարել մէկ բաժնեգին աւելի, կը նշանակէ բժիշկի վճարել մէկ այցելին պակաս: Չկայ ընթերցող մը որ օգտուած չըլլայ ՀԱՅ ԲՈՅԺէն:

Բաժանորդներ, նորոգեցէք ձեր բաժանորդագրութիւնը չորրորդ տարեշրջանին համար, քանի դեռ բարձրացած չէ գինը:

Բաժնեգինը՝ Ֆրանսա 25 ֆրանք, արտասահման 30 եւ 35 ֆրանք (ըստ թղթատարական սակի):

ԱՆՈՆՔ ՈՐ ՀԱՒԱՔԱԾՈՅ ՉԵՆ ՊԱՀԵՐ, ԿՐՆԱՆ ՄԵԶԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵԼ ԹԻՒ 1Ը ԵՒ 2Ը, ՓՈԽԱՐԷՆ ԿՈՒՏԱՆՔ ՄԷԿ ՏԱՐԵԿԱՆ «ՀԱՅ-ԲՈՅԺ» ՑԱՌԱՋԻԿԱՅ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԷՆ:

Դիմել՝ 17. Rue Damesme, PARIS.

Le Gérant . H. STEPHAN
17, Rue Damesme, PARIS (13e) Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

:: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՈՐԹՈՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	76 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 27 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3561 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՅՈ՛, ՏԷՐ ԻՄ, ԱՅԴՊԷՍ Է...

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին, աւելի կապիտ եւ միահեծան հանգամանք մը առաւ Մոսկուայի խնամակալութիւնը՝ Երեւանի վրայ :

Ոչ միայն վարչական իշխանութիւնն էր, այլեւ Մոսկուայի կեդրոնական մամուլը պարզապէս Չեկայի դերը կը կատարէ, մուրճն ու մանգաղը շարժելով անխնայ «հռչակուած հանրապետութեանց եւ մասնաւորապէս Հայաստանի գլխուն։

Կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ «Փրավտա» եւ կառավարութեան օրկանը՝ «Իզվեստիա» մէկ մէկ խարազան առած իրենց թղթակիցներուն եւ աշխատակիցներուն ձեռքը, անխնայ «մերկացումներ» եւ մատնանշումներ կը կատարեն, խնյազարութեան մատնելով Հայաստանի վարիչները :

Անցեալ մայիս 7ին, 17ին եւ 26ին «Փրավտա»յի Երեւանի թղթակիցը՝ Կասյեարով, կրակ կը տեղար Հայաստանի վարիչներուն դէմ, չէզոքելով թէ «Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեան ղեկավարները սխալներ կանխելու, քննադատութիւնն արհամարհելու գիրք են բռնել»: Այդ առթիւ յանկապէս կը մատնանշէր Կեդր. կոմիտէին քարտուղարը՝ Ամատունի եւ «Խ. Հայաստան»ի խմբագիրը՝ Նոր. Զուբար: Ու կ'աղաղակէր թէ «Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնն աղտոտուած է խորթ մարդկանցով»:

Տեսանք թէ ինչ եղան, իրարու ետեւէ, Զուբարները, Ամատունիները, Ակրումները եւ միւսները,— բոլոր անոնք որ մատնանշուած էին:

Նոյն Կասյեարովն էր, սեպտեմբեր 28ին կը կարդար «Ժողովրդի Թշնամիներուն» դամբանականը, չնախան ամբաստանութեամբ մը: Այս անգամ նոր շղթայ մըն ալ անցընելով ամբաստանեալներու վզին,— «անջատողական շարժում»։

Ինչպէս կ'երեւայ, Թիֆլիսի (Թիֆլիս) կարմիր փոխարքային՝ Հաչակաշար Բերիայի դերը կը շարունակէ եւ աւելի կը կատարելագործէ Մոսկուայի մամուլը, անընդհատ ճօճելով դամոկլեան սուրը՝ Հայաստանի մեծ ու փոքր վարիչներու գլխուն :

Եւ Երեւանի մամուլն ալ ձայն կը բռնէ, «հայր» Ստալինէն վերջը վկայ կանչելով միւս «Պանծալի» ատաշնորդը, «Փրավտա»:

Կարդացէք սա տողերը՝ նոյնութեամբ արտատպուած «Խ. Հայաստան»ի սեպտեմբեր 30 թիւի խմբագրականէն

— «Պրավդա»ն միանգամայն իրաւացիօրէն եւ ժամանակին նշեց որ նացիոնալիստ խանջեանի մերկացումից յետոյ բաւականին ժամանակ է անցել, սակայն, Հայաստանի կոմունիստական կուսակցութիւնը եւ նրա ղեկավարութիւնն այդ ժամանակամիջոցում անհրաժեշտ աշխատանքը չեն ծաւալել դաշնակցական թշնամուն ի սպառ ջախջախելու, եւ հողմացրիւ անելու համար:

«Պրավդա»ն պահանջեց սրել պայքարը տրոցկիստների, դաշնակների, նացիոնալիստների, ադրբեջանների, ապրիփիկների դէմ, որոնք Հայաստանում ազատ վխտում էին.

«Պրավդա»յի այս բոլշեւիկեան քննադատութիւնը շատ շատերին դուր չեկաւ :

Գտնուեցին կուսակցական տոմսեր ունեցող մարդիկ որոնք կորցնելով իրենց յեղափոխական զգաստութիւնը, դրդված Ամատունու եւ Ակոպովի կեղտոտ կօշիկների տակ, աճյարի նման. կոկորդը պատռելով, գոռացին՝ թէ Հայաստանի բոլշեւիկների մասին դասակարգային թշնամին է խօսում «Պրավդա»յի էջերում »:

Կարդացէք նաեւ սա միւս հատուածը՝ «Գրական Թերթ»ի խմբագրականէն (8 Հոկտեմբեր).

- «Տրոցկիստական - նացիոնալիստական վիժուածք Ամատունին բոլոր միջոցներով ճնշելով ինքնաքննադատութիւնը, իր արբանեակների միջոցով զավթեցնելով իրեն, ոտքը պրովոկացիոն հանդամբա սկսեց մեր կուսակցութեան Կենտկոմի պանծալի օրկան «Պրավդա»յի ժամանակին ու տեղին ահազանգումների դէմ, ահազանգումներ, որոնք ցոյց էին տալիս այն վնասարար հակայեղափոխական աշխատանքը, որ կատարում էին Հայաստանի կուսկազմակերպութիւններում բուն դրած թշնամիները :

«Պրավդա»ն ցոյց տւեց այն կոնկրետ վնասները, որ հասցրել են մեր ժողովրդին այդ գարշելի թշնամիները »:

Այդ նոյն խմբագրականէն կ'իմանանք թէ «ժողովրդի թշնամիները երջանիկ հայ ժողովրդին ցանկանում էին դարձնել կապիտալի ստրուկը, ձգտում էին Հայկական ԽՍՀՆ անջատել Մեծ ԽՍՀՄից »:

Եթէ բառերը չեն կորսնցուցած իրենց իմաստը, այն ատեն դուք եզրակացուցէք թէ ինչ կը նշանակէ հետեւեալ նախադասութիւնը.

— «Ժողովրդի թշնամիները սխալուեցին իրենց հաշիւների մէջ: Մեզանկառող Համկոմկուսը, մեր հայր Ստալինի զօրեղ ու անվարան ձեռքը բնաջինջ արեց ժողովրդի թշնամիներին՝ ֆաշիզմի գազազած գործակալներին»:

Ուշադրութեամբ կարդացէք,— «ԲՆԱՋԻՆՋ ԱՐԵՑ »...

✕

Երեւանը տարիներէ ի վեր բարեւի կեցած էր Թիֆլիսի, Բագուի եւ Մոսկուայի առջեւ: Հազար կտոր կ'ըլլար, հաճելի երեւալու համար: Ու եթէ այս կամ այն վարիչը փորձէր գլուխ վերցնել, լախտը կ'իջնէր գլխուն, ամէն ուղղութեամբ

Հիմա Հայաստանի ղեկավարութեան «մնացորդներուն մնացուկները» հարկադրուած են բարեւ բռնել նաեւ «Փրավտա»ներու առջեւ: Ծունկի գալ բազկատարած եւ գլխիկոր, խոնարհաբար ականջ դնել անոնց սաստերուն, եւ փա՛ռք տալ, եթէ յաջողեցան քանի մը ամիս կամ քանի մը շաբաթ հեռացնել բաժակը . .

Ցարական իշխանութեան օրով, կոպիտ սպաներ սովորութիւն ունէին ապտակելու մարդանքի առեն թերացող զինուոր մը եւ պոռալու անոր երեսին.

— «Դուն անասուն ես, դուն էշ ես, շուն ես»։

Եւ զինուորը կը պատասխանէր, բարեւի կեցած.

— «Այո՛, Տէր իմ, այդպէս է »:

Դուք բաղդատեցէք տարբերութիւնը՝ երէկուան եւ այսօրուան միջեւ :

- «Դուն իժ ես, դուն վիժուածք ես, ժողովուրդի թշնամի եւ կատղած շուն ես», - կ'ըսեն «Փրավտա»ներն ու «Իզվեստիա»ները, իրենց լրտեսթղթակիցներուն բերնով :

- Այո՛, Տէր իմ, այդպէս է, կը պատասխանեն ամբաստանեալները, կամ ուրիշներ՝ փոխանորդաբար, մինչեւ որ կարգը իրենց գայ ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՍՄԷԹ ԻՆԷՕՆԻԻ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ ԿԸ ՀՐԱԺԱՐԻ

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 25 թուականով —

«Ճիւմհուրիյէթ» լրագիրը Էնկիւրիէն կ'իմանայ թէ վարչապետ Ըսմէթ Ինէօնիւ անորոշական ժամկէտով Աթաթիւրքի կողմէ տրուած արձակուրդը, որուն վերջնապէս քաշուիլ եւ դահլիճին հրաժարականը ներկայացնել հանրապետութեան նախագահին: Ասոր վրայ Աթաթիւրք որոշեց Ճէլալ Պայարի յանձնել նոր դահլիճին կազմութիւնը :

Նոր դահլիճը արդէն կազմուած ըլլալով, անմիջապէս նիստ գումարեց նախագահութեամբ Աթաթիւրքի: Նախորդ վարչապետը միեւնոյն ատեն հրաժարեցաւ «Ժողովրդի» նախագահութենէն: Նոր դահլիճը յարեւնման է նախորդին, բացի առողջապահական եւ հաղորդակցական նախարարներէն:

Բարեկամական տեսակցութիւններ Ցունաստանի վարչապետին

*** Զօր. Մէթաքսաս, Ցունաստանի վարչապետը, որ Էնկիւրի գացած էր իր կնոջը հետ, արտակարգ պատիւներու արժանացաւ: Զօրավարը մասնաւոր տեսակցութիւններ ունեցաւ Աթաթիւրքի, Ըսմէթ Ինէօնիւի, փոխ - վարչապետ Ճէլալ Պայարի եւ ուրիշներու հետ: Աթաթիւրքի հետ տեսակցութիւնը տեւեց երկու քառորդ ժամ: Այս առթիւ սարքուած հացկերոյթին մէջ, Ճէլալ Պայար բարի գալուստ մաղթելով Ցունաստանի վարչապետին, մասնաւորապէս ըսաւ.

— «Ժամանակի մը մէջ ուր ծանր մտահոգութիւններ կը ճնշեն մարդկութեան վրայ եւ լաւագոյն ապագայի մը համար եղած փորձերը կը ցրուին անյարմար ջանքերու մէջ, կրնանք իսկապէս հպարտ ըլլալ որ կրցած ենք իրականացնել մեր երկու ազգերուն միջեւ անայլայլ բարեկամութիւն մը:

«Պալքանեան համաձայնութեամբ, մեր բարեկամ եւ զինակիցներուն սերտ գործակցութեամբ, հաւաքաբար իր խռովութիւններով եւ փոթորիկներով ծանօթ մարզի մը մէջ կրցած ենք շինել խաղաղութեան եւ ապահովութեան շէնք մը՝ շրջահայեաց յառաջխաղացումով եւ քաջութեամբ : Եւ ներկայիս գրեթէ բոլոր Պալքանները ծածկող հողամասերու տարածութիւն մը եւ 60 միլիոն բնակիչներու ընդգրկող մը կ'ընծայեն այսօր աշխարհի ամենաներդաշնակ հաւաքականութեան մը տեսարանը: Այս շէնք իրականացումը կրնայ օրինակ ծառայել բոլոր անոնց որ կը փնտռեն լաւագոյն ճակատագիր մը եւ կ'ուզեն ցոյց տալ միեւնոյն ատեն թէ ո՛ւր կրնան առաջնորդել ազգերը բարեկամեցութեան մը եւ համաձայնութեան ոգին: Որեւէ այս օրինակը կրնայ զօրացնել Թուրք եւ Յոյն քաղաքացիները, որովհետեւ ան կը բերէ իրենց՝ նոր ապացոյց մը մեր երկու ազգերու միջեւտիրող բարեկամութեան իրականութեան եւ պատեհականութեան: Ներշնչուած այն գաղափարէն թէ՝ խաղաղութիւնն է ամենամեծ ազգային ազգակը բոլոր բարօրութեանց եւ երջանկութեանց, մենք փարած ենք խաղաղութեան եւ համաձայնութեան այս քաղաքականութեան »:

Ցունաստանի վարչապետն ալ իր պատասխանին մէջ նախ ջերմապէս շնորհաւորեց նոր Թուրքիոյ յառաջդիմութիւնը, յետոյ շարունակեց

— «Օրէ օր կ'ամրապնդուի քանի մը տարի առաջ կնքուած սիրալիր համաձայնութիւնը մեր երկու ազգերուն միջեւ, որոնք կրցան իրենց սրտերէն դուրս հանել անցեալին քինախնդրութիւնները, եւ անոնց տեղ դնել խաղաղութեան ու եղբայրութեան խօսք մը:

«Մեր գինակցութիւնը, որ վճռական հանգրուան մը ցոյց կուտայ մեր հաւաքական պատմութեան մէջ, յետպատերազմեան շրջանի քաղաքական ամէնէն կարեւոր դէպքերէն մէկը կը կազմէ, ու կրնայ իբր օրինակ ընծայուիլ խաղաղութիւն բաղձացող հանգարտ ժողովուրդներուն : Հետզհետէ աւելի սերտ դարձած մեր աշխատակցութիւնը յատկանշող ուղղամտութեան ու անկեղծութեան ոգին սնուցած է այդ խաղաղութեան գործին ընդարձակման նպաստող մթնոլորտ մը: Այսպէս, կարելի է ըսել թէ մեր գինակցութիւնը Պալքանեան Համաձայնութեան յառաջապահը եղած է: Այդ համաձայնութիւնը կազմող չորս ազգերը միացած են հաւաքական շահերով եւ խաղաղութեան համանման բաղձանքներով, որոնց վրայ կը հանգչի իրենց միութեան բարոյական ուժը: Անոնք կրնան պարծիլ թէ երբեմն խռովութեան մնայուն վառարան համարուած Պալքանեան թերակղզին վերածած են խաղաղութեան ու ապահովութեան շրջանակի, որ ամէնէն ապահովն է Եւրոպայի մէջ: Կատարելապէս իրականացած են մեր ժողովուրդներուն ունեցած յոյսերը այդ մասին: Միջազգային գետնին վրայ, Պալքանեան Համաձայնութեան չորս պետութիւնները կը ներկայանան իբրեւ ամբողջութիւն մը, որ միակ կամք մը ունի, բխած իրենց փոխադարձ յարաբերութիւններու վստահութենէն »:

*** Հացկերոյթ մըն ալ սարքուած էր ի պատիւ յունական թերթերու թղթակիցներուն, ուր նմանապէս սիրալիր արտայայտութիւններ եղան: Ցունական թերթերը խանդավառութեամբ կը փառաբանեն երկու երկիրներուն դինակցութիւնը, չէշտելով թէ Թուրքիա եւ Ցունաստան միշտ միացեալ ճակատով ներկայացած են միջազգային խորհրդաժողովներու մէջ :

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ ՆՈՐԷՆ ԿԸ ԲԱՐԴԱՆԱՅ

"Անծանօթներ,, ֆրանսական երկրորդ նաւ մըն ալ ընկղմեցին

Երէկ նորէն նիստ հրաւիրուած էր Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբը: Մթնոլորտը շատ մռայլ էր, իբրեւ հետեւանք նոր դէպքերու :

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Ֆրանսական փոխադրանաւ մը ընկղմեցաւ Սպանիոյ բացերը, յարձակում կրած ըլլալով անծանօթ օդանաւի մը կողմէ: Երկուշաբթի օր, ուրիշ Ֆրանսական նաւ մը ընկղմեցաւ, ռմբակոծուելով անծանօթ մարտանաւի մը կողմէ: Ֆրանսական նաւը յատկացուած էր սուզանաւեր հետապնդելու, երբ ռմբակոծուելով կրակ առաւ, Մինորքա կղզիին հիւսիսային կողմը: Վեց նաւաստիները ազատուեցան: Ֆրանսական կառավարութիւնը անմիջապէս մարտանաւեր ղրկեց յարձակման վայրը: Ընկղմած սուզանաւը ծովային նախարարութեան կողմէ տրամադրուած էր Ֆրանսայի օդանաւային սպասարկութեան, պաշտպանելու համար Մարսէյլ - Ալժէ երթեւեկող սաւառնակները: Նաւը որոշ քանակութեամբ վառելանիւթ ունէր, ի հարկին օգնութեան հասնելու համար: Հեռագիրները կ'ըսեն թէ յարձակող նաւը գորշ ներկուած էր, եւ երկու խաչեր կ'երեւային երկու կողմերուն վրայ:

Այս դէպքին հետեւանքով, Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց զօրացնել Միջերկրականի հսկողութեան յատկացուած մարտանաւերը :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՓՈԽԱՆ ՃԱՌԻ

Այս գիշեր, չորեքշաբթի, թէյասեղան մը սարքած է Փարիզի Երիտ. Ակումբը, իր 4րդ տարեշրջանին բացման առթիւ :

Ձիս ալ հրաւիրած էին ճառախօսելու, «առուր պատշաճի»։

Խոստացած եղայ, բայց յետոյ մտածեցի,— քանի որ դատապարտուած եմ ճառ խօսելու, խօսիմ հրապարակաւ :

Ահա, ուրեմն ինչ որ կ'ուզէի ըսել, թէյով կամ առանց թէյի:

Սիրելի երիտասարդներ, այս քանի մը տարիներէ ի վեր յարատեւօրէն, երբեմն մոլեռանդօրէն արծարծած ըլլալով տարագիր երիտասարդներու ինքնապաշտպանութեան հարցը, ու - րախութեամբ կ'ողջունեմ ձեր յաջողութիւնը :

Երեք տարի բոլորած էք արդէն, եւ կ'ուզեմ հաւատալ թէ չորրորդ տարեշրջանը կը թեւակոխէք աւելի մեծ խանդավառութեամբ :

Այդ կ'ապացուցանէ ձեր կարն յարատեւութիւնն ալ, որ հրատարակուեցաւ երէկ: Եւ մանաւանդ ձեր կոչը.— «Հայ երիտասարդ, եթէ կ'ուզես գտնել հաճելի եւ բարեկամական մթնոլորտ մը եւ արժեցնել հայ մշակոյթը, իբրեւ Հայ օգտուիլ եւ օգտակար ըլլալ. մեզի միացիր »:

Դուք այն տղաքն էք որ պատեհութիւն չունեցաք հայկական վարժարան յաճախելու, փոխէ ձեր մանկութիւնը հայկական միջավայրի մէջ կատարելու :

Այստեղ դպրոց մտաք, այստեղ ալ աւարտեցիք եւ կամ պիտի աւարտէք ձեր շրջանը:

Բայց, Ակումբի մը հաստատումն ու յարատեւութիւնն իսկ բարի վկայութիւն մը կը կազմեն ձեզի համար :

Կը նշանակէ թէ կրցեր էք հայկական շաղախ մըն ալ խառնել ձեր օտար մշակոյթին, եւ կ'աշխատիք ծանօթացնել հայկական արժէքները հայ երիտասարդութեան, զայն հետաքրքրել հայկական խնդիրներով »։

Ապրի՛ք:

Սորվեցէք ինչ որ կ'ուսուցանեն ձեր տարէցները: Ինչ որ սորվելու պատեհութիւն չունեցաք :

Եւ, ջանացէք ձեր կարգին նոյն կայծը վառել ձեր տարեկիցներուն, ձեր ընկերներուն մէջ :

Պայման չէ որ մեքենաբար տօնական ճամբաներուն հետեւիք: Աշխատեցէք հայկական միջավայրին, մեր պահանջներուն պատշաճեցնել ինչ որ կրնայ օգտակար ըլլալ՝ ձեր օտար կրթութենէն, ձեր արդիական գիտելիքներէն:

Շատ մի ցրուէք ձեր ուժերը, եւ ամփոփուեցէք հիմնական ճակատի մը վրայ . —

Կարելի եղածին չափ շատ բախտակիցներ, ձեզի տարեկիցներ, կապել ձեր շարժումին: Զարգացնել անոնց հայկական ոգին եւ խանդավառութիւնը՝ յանուն այս հալածական ժողովուրդի բարիքին:

Տեսակ մը զօրաշարժ: Փոխադարձական իմաստով ալ զինուորցուներ էք դուք: Ուրեմն ամէն մէկը թող ձգտի փրկել նոյն մը,— ուծացած մը, օտարացած մը:

Եւ ձեր գիտելիքներէն, յարաբերութիւններէն թող օգտուին այն օտար երիտասարդներն ալ, որ ձեր ընկերներն կը պատկանին, ֆրանսացի ըլլան թէ արաբ, իրանցի կամ սպանացի :

Ձեր առջեւ ունիք հորիզոն մը, որ ամէն բանէ առաջ աշխատանք եւ կազմակերպութիւն, հաւատք եւ յարատեւութիւն կը պահանջէ :

ՎԱՀԷ

Խ. Միութիւնը քաշուեցաւ Լոնտոնի Ժողովէն

Ինչպէս ըսինք, Լոնտոնի ոչ - միջամտութեան յանձնախումբին երէկուան ժողովը գումարուեցաւ մռայլ մթնոլորտի մը մէջ: Բացի ծովային սպառնալիքներէն, Իտալիոյ վճռական դիրքն ալ մեծապէս ազդած է շահակից պետութեանց վրայ: Ժողովէն առաջ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ դեսպաններուն հետ: Կացութիւնը անելի մատնուած է նաեւ անոր համար որ Խ. Միութիւնն ալ չուզեր որ եւ է զիջում կատարել: Տակաւին վերջնական բանաձեւ մը չէ դանուած, օտար կամաւորներու յետս կոչման մասին: Անոնց համրանքի մասին ալ վէճերը կը շարունակուին: Անգլիական աղբիւրի մը համաձայն, Զօր. Ֆրանքոյի բանակին մէջ կը գտնուին 80 - 100.000 Իտալացիներ, եւ առնուազն 15.000 Գերմանացիներ, իսկ Սպանիոյ հանրապետական բանակին մէջ՝ միայն 20.000 օտար կամաւորներ : Մինչդեռ Իտալիա պաշտօնապէս կը յայտարարէ թէ իր կամաւորները 40.000էն աւելի չեն եւ թէ անոնք որ հակառակը կը պնդեն, սուտ կը խօսին :

Զրոյցի մը համաձայն, Լոնտոնի խորհրդային դեսպանը հրահանգ ստացած է պատեհ ժամուն քաշուելու ոչ - միջամտութեան յանձնախումբէն, այն առարկութեամբ թէ ոչ - միջամտութեան յանձնախումբը ձախողած է: Եթէ Ռուսերը, Գերմանացիները եւ Իտալացիները չկարենան միջին ճամբայ մը գտնել այսօր - վաղը, Անգլիա եւ Ֆրանսա պիտի գործադրեն իրենց սպառնալիքը, «վերստանալով իրենց գործելու ազատութիւնը»: Այն ատեն Ֆրանսա պիտի բանայ սպանիական սահմանագլուխը, դէնքի եւ զինուորի փոխադրութեան համար եւ անմիջական միջոցներ ձեռք պիտի առնէ Անգլիոյ հետ, ապահովելու համար Միջերկրականի հաղորդակցութիւնները ։

*** Լոնտոնի գերմանական դեսպանին Հռոմ այցելութեան առթիւ, իրազեկներ կը հաւատան թէ աշխատանք թափուած է Իտալիան համոզելու որ համաձայնի Անգլիոյ հետ, յետոյ Ֆրանսան ալ անոր ետեւէն քաշելու եւ Խ. Միութիւնը դուրս ձգելու համար ։

*** Երէկ անթելը հաղորդեց թէ խորհրդային պատուիրակը քաշուած է ժողովէն .

Պալքանեան սպարապետներու խորհրդակցութիւնը

Պոլսէն կը հեռագրեն կիրակի օրուան թուականով —

Զօր. Նէդիչ, Եուկոսլավիոյ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, այստեղ հասաւ այսօր եւ ընդունուեցաւ զինուորական մեծ պատիւներով: Այս գիշեր իսկ Էնկիւրի կ'երթայ մասնաւոր կառախումբով, Ցունաստանի սպարապետին Զօր. Փափագոսի հետ: Էնկիւրիի մէջ իրենց պիտի միանայ Ռումանիոյ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, Զօր. Սիկիտիու, որ կը սպասուի երեքշաբթի օր (երէկ): Երեք սպարապետները ներկայ պիտի ըլլան այն մեծ զօրահանդէսին որ պիտի կատարուի թրքական հանրապետութեան 14րդ տարեդարձին առթիւ, հոկտեմբեր 29ին: Զօրահանդէսէն վերջը, պիտի մասնակցին պալքանեան համաձայնութեան սպարապետներու երկրորդ խորհրդաժողովին, որուն պիտի նախագահէ մարաջախտ Չաքմաք, Թրքական բանակին սպարապետը :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԷՆԿԻՒՐԻ ՁԵՌՆՈՑ ԿԸ ՎԵՐՑՆԷ

Թուրքիա ապահով է իր հարաւ-արեւմտեան սահմանէն. Աղմուկով, ընթրիքներով, սպառնալիքներով ու միջամտութիւններով յաջողեցաւ իրեն համար նպաստաւոր լուծում մը ձեռք ձգել Սանճաքի մասին։

Թուրքիա ապահով է նաեւ իր հարաւ-արեւելեան սահմանէն. Ասիական Ուխտը, զոր կնքեց եւ որուն առանցքն է ինք, պզտիկ նպաստ մը չէ իրեն՝ այդ կողմէն եւս ապահով ըլլալու տեսակէտէն։

Թուրքիա ունի ն'ւ ուրիշ ապահով կողմ մը։ Պալքաններէն մինչեւ Վան (Իրաք) տարածուող անգլիական հեղինակութեան հովանաւորութիւնը կը վայելէ, գոնէ առ այժմ։

Այս ապահովութեանց կարգը վարանեցանք դասել իր արեւելեան-ռուսական սահմանը։ Մեր այդ վերապահումով ըսել չուզեցինք, անշուշտ, թէ Թուրքիա անապահով է այդ ճակատէն։ Կասկածելի չէ, սակայն, որ թուրքեւռուս յարաբերութիւնները նոյնը չմնացին։ Եւ ան մը փոխուեցաւ անոնց թէ՛ քաղաքական եւ թէ աշխարհագրական յարաբերութեանց մէջ։ Առաջինի մասին պիտի՞ խօսինք առանձին։ Երկրորդը կը մնայ անորոշ եւ խնամով ծածկուած գաղտնիք։

Թուրքիա, սակայն, ապահովուած չի զգար երկու կողմեր, -- իր եւրոպական սահմանը եւ Եգէականի ափունքը։ Այս եզրակացութեան գալու համար բաւարար չէ, ի հարկէ, հիմք ունենալ ընթացիկ զրոյցները։ Բայց, կան իրողութիւններ, որոնք կը գիտցնեն տեսնելու այն մտահոգութիւնը, զոր ունի Էնկիւրի՝ մանաւանդ իր արեւմտեան-եգէականեան ափունքի մասին։

Թուրքիա Սանճաքի խնդրին մէջ «խաղաց իտալական խաղով»։ Հիմա, ուրիշ ճակատի վրայ հակազդելու համար Փարիզի, յանկարծ իր հովանաւորութիւնը ընծայեց Թուրքիոյ։ Անոր յաջորդեց երկրորդ դարպաս մը. -- Իտալական միջնորդման մէջ Թուրքիոյ միջամտութիւնը, եւ, Իտալեւ-նուաճման պաշտպանիւքն յետոյ, Ռուսիոյ միջամտութիւնը՝ Իտալեւ-թուրք հաշտեցողութեան մը համար։ Այդ հաշտեցողութիւնը կարելի չեղաւ։ Մոնթրէօն մեծագոյն արգելքն էր։ Բայց, Մոնթրէօն Թուրքիոյ համար մեծագոյն կռուանն էր։ Լոզանը անկախ Թուրքիա մը տուած էր «բաց դռներով»։ Մոնթրէօն «վերջնապէս փակած էր» դռները։ Իտալիոյ ընդդիմութիւնը սակայն, Տարտանէլի ամրացման մասին, Թուրքիոյ արուած երաշխաւորութեան դէմ չէր։ Այլ՝ այդ երաշխաւորութեան չհարգելը՝ Թուրքիոյ կողմէ Ռուսիոյ արուած ուրիշ երաշխաւորութեան մը դէմ, -- Էնկիւրիի համաձայնութեամբ ռուսական նաւատորմին էջքը Միջերկրական....։

Հռոմ՝ Թուրքեւիտալական համաձայնութեան մը համար կ'ուզէր խարիսխ ծառայեցնել վերացումը ռուսական այդ իրաւունքին։ Թուրքիա կ'ընդդիմանար ատոր։

Այդ օրերուն, Միջերկրականը սկըսաւ ալեկոծիլ։ Թրքական լայն ծովափունքին առջեւ կը ցցուէին Հռոդոսի վիթխարի ամրոցները։ Տարտանէլի շուրջ ու Տարտանէլէն ներս «խորհրդաւոր» ընդծովեաներ սկսան երեւալ. Սուզողական էր Միջերկրականի ուխտին կնքումը։ Եւ սակայն, 1937 փետրուար 3ին կոմս Չիանո Միլանոյի կայարանին մէջ որոշապէս յայտնած էր Րիւշտիւ Արասի թէ «Իտալիա պիտի ընդունի Մոնթրէօյի համաձայնութիւնը, եթէ Թուրքիա ռուսական նաւատորմին չարամադրէ իր խարիսխներն ու նաւահանգիստները»։

Նիոնը, փաստօրէն ուղղուած էր Իտալիոյ դէմ։ «Իտալական սուզանաւ՝ ֆրանքոյեան դրօշով» -- այս էր ընդհանուր համոզումը։ Եւ սակայն, Թուրքիա Նիոն գացած էր Իտալիոյ հանդէպ փոխուած տրամադրութեամբ։ Ըսմէթ Ինէօնիւի հրաժարման առթիւ արուած մեկնաբանութիւններէն մին ալ այն էր, որ Թուրքիոյ նախկին վարչապետը ստիպուած էր քաշուիլ նաեւ այն մեղադրանքներուն վրայ, թէ «Նիոնի մէջ ստանձնած էր յանձնառութիւններ զորս կիբարկելու պատրաստ չէին»։ Ուրիշ խօսքով՝ իր հաշակէն վեր քայլ առած էր՝ խօսք տալով չափուիլ Իտալիոյ հետ։ Իրականին մէջ, սակայն, Նիոնի խորհրդաժողովին, Թուրքիա եւ Յունաստան յարած էին միասնաբար։ Կը յիշուի, որ Րիւշտիւ Արաս Աթէնքի ճամբով գնաց Նիոն։ Արդ, Նիոնի մէջ, Թուրք պատուիրակութիւնը, խորհրդային պատուիրակութեան ներկայութեան, անմիջապէս արտայայտեց իր «Եգէեան քաղաքականութիւնը»։ Էնկիւրի կը փափաքէր որ յանկարծ կը խանդարուի Հռոմի հետ սկսած իր դարպասը։ Ծանօթ է որ Նիոնի մէջ, խոյս տալու համար դիւանագիտական բարդութիւններէ, դիւանագիտօրէն նախընտրեցին խօսիլ «ազգութիւնը անծանօթ սուզանաւերու» մասին։ Բայց, Յունաստանի պատուիրակ Փոլիթիս ու Թուրքիոյ պատուիրակ Րիւշտիւ Արաս ուզեցին -- հարկադրուեցան -- «էջերը դնել «խօսքերուն վրայ»։ Ու հարցուցին, -- « Մեր ծովեզերքները եւ ծովային հաղորդակցութիւնները պէտք է ռմբակոծեն անծանօթ սուզանաւերը։ Լա՛ւ։ Բայց, երբ սուզանաւը բացայայտէ, օրինակ, իտալական դրօշ եւ ռմբակոծէ, օրինակ, ռուսական շոգենաւ մը, մենք ի՞նչ պէտք է ընենք։ Մենք չենք ուզեր վէճ ունենալ Իտալիոյ հետ ».

Ասիկա ներքին կողմն էր։ Արտաքնապէս՝ Թուրքիա «պատրաստ» էր կրակելու։ Ու, Էնկիւրի, ինչպէս կը յիշուի, ծովեզերեայ իր բոլոր պահականոցներուն հրահանգեց «անվարան կրակել»։ Այդ «կարուկ» հրամանին մէջ, սակայն, միշտ «փոքրիկ կէտ մը» անպակաս եղաւ, — «առուգել ազգութիւնը նախ»։

Էնկիւրիի այս դարպասը շարունակուեցաւ անկէ վերջ ալ։ Թուրքիա, քանի Միջերկրականը ալեկոծուեցաւ, այնքան աւելի անհանգստացաւ։ Հարկ էր ամէն գնով ապահովել իր Եգէականեան ու Միջերկրականեան եզերքները։ Այդ ապահովութիւնը ան ջանաց ձեռք ձգել դիւանագիտական ճամբով։ Բայց, Իտալիան, որ պիտի տար իրեն այդ երաշխիքը, մէկ ու միակ պայման մը կը շարունակէր դնել, -- Ռուսիոյ փակումը Սեւ Ծովու մէջ։ Նիոնի մէջ, սակայն, Ռուսիա անգամ մը եւս ձեռք կը ձգէր իր նաւատորմին ազատ անցքի իրաւունքը։

Միւս կողմէ, ձեռնածալ նստած չէր, անշուշտ, Անգլիան։ Չէ՞ որ պայքարը, այդ ծովուն վրայ, կը մղուէր առաւելապէս Իտալիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ։ Թուրքիան արհամարհելի ուժ մը չէր այդ տեսակէտէն. Մանաւանդ որ Իտալիոյ կողմէ ամրացուած երկոտասան կղզիներու շրջագծին մէջ Անգլիա տկար կը մնար։ Լոնտոն շատոնց սկըսած էր արդէն «մերձենալ Էնկիւրիի»։ Իսկ Թուրքիոյ մէջ,-- մնացած մասերն ու սալին միջեւ, քանի որ Մոնթրէօն Ռուսիոյ իրաւունքներ կուտար, իսկ Իտալիա դէմ էր ատոր,-- սկսեր էր հետզհետէ արմատանալ այն համոզումը թէ Իտալիա ոչ միայն անխախտ է իր պահանջին մէջ, այլ, ինչպէս անգամ մը Րիւշտիւ Արաս կ'ըսէր, միշտ զարմանալի կը թուէր թէ «որդեօք ինչո՞ւ Իտալիա բանալիի ծակէն մեզ դիտել չի հրամայիր »...

Հիմա « բանալիի ծակէ հարկ չկա՞յ», այլեւս։ Ջէմէլն, ուր, Էնկիւրիի համաձայնութեամբ, տեղաւորուեցաւ Ալպիոնը, հիմնական բան մը փոխեց։ Իբրեւ թէ Անգլիա հոն գնաց՝ «Նիոնի համաձայնութեան բերումով» -- հսկողութիւն կատարելու համար։ Եւ սակայն, Ջէմէլի խարիսխը հաստատուեցաւ Նիոնէն շատ ուշ, Ըսմէթի հրաժարումէն վերջ երբ այս դիմափոխումն ալ պարզին անցաւ -- անգլիացի մարդիկ օդանաւորդներու Թուրքիա երթալու որոշումին հետ եւ այն միջոցին երբ Իտալիա եւ Անգլիա հակադիր խարիսխներ կը հաստատեն։ Այլեւս կասկած չկայ, որ Թուրքիա Եգէականի եւ Միջերկրականի իր եզերքներու ապահովութեան համար ակամայ լքած է դիւանագիտական ճամբան, ու կառչած ռազմագիտականին. Ուրեմն, այս կերպով, անիկա, միշտ հարկադրաբար, կը վերցնէ այն ձեռնոցը, զոր նետած է Իտալիա. Անգլիա մէկ քարով երկու թռչուն կ'ուզէ զարնել,--հաստատուիլ Իզմիրի մերձ Ջէմէլի մէջ՝ այսօր Իտալիոյ ու վաղը, հաւանաբար, Ռուսիոյ դէմ ապահովուելու համար։ Արտաքնապէս այս միակերպ մղումը, ուրեմն, նաեւ ռազմագիտօրէն իրարու մօտեցուցած է Անգլիան եւ Թուրքիան։

Տարակոյս չկայ, որ Անգլիոյ համար չափազանց ձեռնտու է Թուրքիոյ այս որոշումը։ Իտալիա Եգէականի մէջ տեղաւորուած է լայնօրէն։ Ամրացուցած է Երկոտասան կղզիները՝ անոնց միջեւ «նեցուցներ» կազմելով։ Իր հզօր հրետանիով ան կրնայ արգիլել օտար մարտանաւերուն անցքը՝ ծովու այդ մասէն։ Հռոդոս կղզին վերածուած է զինուորական խարիսխի։ Իսկ Քիոսը օդանաւային ուժեղ կայանի։ Լաւագոյն կերպով ամրացուած է Քասթէլլօ -- Ռիզօ կղզեակները, որոնք քանի մը քիլոմեթր միայն հեռու են Անատոլիայէն (Թուրքիա)։ Այս ամրացեալ կղզիները դէպի հարաւ կ'երկարին՝ միշտ դէմ առ դէմ մնալով թրքական ափունքներուն եւ հնարաւորութիւն տալով իրեն վրայէն ծեծելու այդ ափերը։ Անգլիա համապատասխան խարիսխներ չունի հոդ։ Ու դէպի Պաղեստին իր ճամբան շատ ալ ապահով չէ։ Տեղաւորուելով Ջէմէլի մէջ, մասամբ կը դարմանէ Միջերկրականի այդ մասին մէջ իր տկարութիւնը, չարժումը, եւն.։

Իր կարգին, Թուրքիա, նեցուկ մը գտած կ'ըլլայ՝ յանձին անգլիական նաւատորմին, որ, ի հարկին, կրնայ ամբողջ թրքական ծովափունքը օգտագործել, մինչ «հսկողութեան» պատրուակով։ Այս ձեւի ապահովութիւն մը, -- որ կանխումը չէ, անշուշտ, վտանգին՝ եթէ ան պիտի գայ-- կը համապատասխանէ՞ արդեօք Թուրքիոյ հանրային կարծիքի մտահոգութեան կամ նոյնիսկ վախին, քանի որ «Ճիւմհուրիէթ» կը հրատարակէր Ջէմէլէն իրեն ղրկուած թղթակցութիւն մը, որուն համաձայն անգլիական նաւատորմերուն հոն գալն ու անգլիական զինուորներու ցամաքահանումը «մեծ խանդավառութեամբ եւ սրտի հանդարտութեամբ ողջունուած է թուրք բնակչութեան կողմէ »։

Այս կերպով, կրկնենք, Թուրքիա վերջ կուտայ դարպասին ու կը բռնէ կողմ՝ Միջերկրականի պայքարին մէջ։ Իր այս նոր դիրքը կ'ապացուցուի նաեւ Եգէականի ռազմափորձերով, որոնք որոշուեցան Թրակիայէն վերջ, ու վերջ նաեւ Հռոմի հետ ապարդիւն դարպասէն, առաջին անգամն ըլլալով՝ քեմալական իշխանութենէն առաջ, եւ զօրք ցամաք հանելու ձեւին տակ։

Բայց, իր այս քայլով Էնկիւրի փոխեց նաեւ հիմքը իր նոր գոյութեան։ Ան խստօրէն բծախնդիր էր իր բացարձակ անկախութեան։ Ու խստօրէն նախանձախնդիր՝ Եգէականէն մինչեւ Արարատ՝ իր բացարձակ գերիշխանութեան։ Իմ հողիս վրայ՝ ինձմէ զատ ոչ ոք,-- այս էր իր գերագոյն նշանաբանը։

Դէպքերը եկան ու խորտակեցին այդ բացարձակութիւնը։ Օսմանեան կայսրութիւնը անգամ ըրած չէր այն, ինչ որ ստիպուեցաւ ընել քեմալական Թուրքիան, -- իր հողին վրայ տեղաւորեց Ալպիոնը...։ Ու այժմ՝ Ջէմէլ։ Վաղը՝ ապահովաբար ամբողջ ծովափի երկայնքին ...

Իտալիա՞ն։ Ինչպէ՞ս պիտի դիմաւորէ զայն Մուսոլինին՝ որ ոչ միայն Եգէականի, այլեւ անոր ասիական ափունքներու մասին բացայայտ յաւակնութիւններ ունի ...։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՉՔԵՐՈՒՆ ՄԱՍՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս գիտենք, աչքը տեսանելիքի գործարանն է, այսինքն՝ կը ծառայէ տեսնելու մեզ շրջապատող առարկաները, որոշելու անոնց ձեւը, գոյնը, մեծութիւնը, դիրքը, հեռաւորութիւնը, շարժումը, եւն.։

Զօրաւոր մարմիններէ արձակուած ճառագայթները աչքին եղջերային թափանցիկ թաղանթին վրայ ազդելով մասամբ ներս կը թափանցեն եւ մասամբ կ'անդրադառնան. Այս անդրադարձումը աչքէն արձակուած ջղային ու աննիւթական մնալով, ուրիշներու մէջ առաջ կը բերէ ազդեցութիւններ ու տպաւորութիւններ, որոնց ստացութիւնը կախում ունի նայող աչքերու մագնիսական զօրութեան աստիճանէն, աչքին ձեւէն, գոյնէն, հոգեկան վիճակէն, եւն.։

Ամէն աչք միեւնոյն մագնիսական զօրութիւնը չունի։ Կան աչքեր, որոնք զօրաւոր մագնիսականութեամբ մը օժտուած են, եւ ուրիշներ՝ որոնց մագնիսական զօրութիւնը բաղդատաբար տկար է։

Դիտուած է թէ շագանակագոյն կամ նշաձեւ աչքերը քաղցր ու յանկուցիչ ազդեցութիւն մը կը ներգործեն։

Կանանչի զարնող կլոր աչքերը, ինչպէս նաեւ կապտագոյն խոշոր աչքերը վախ ու սարսափ կ'ազդեն։

Սեւ ու կրակոտ աչքերը դիւթիչ եւ գգլիչ տպաւորութիւն մը կը ներգործեն։

Յաճախադէպ է տեսնել սիրուն օրիորդներ կամ դեղադէմ տիկիններ, որոնք իրենց խորաթափանց աչքերով ու անուշ նայուածքով երիտասարդներ գլուխէ կը հանեն, եւ առով պատճառ կ'ըլլան խոլ սիրահարութիւններու, ցաւագին դէպքերու։

Կիներուն աչքերը սովորաբար այր մարդոց աչքերէն աւելի զօրաւոր մագնիսականութեամբ մը օժտուած են. այս պարագան միանալով ֆիզիքական ու բնախօսական ինչ ինչ առանձնայատկութեանց, պատճառ կ'ըլլայ որ իգական սեռը աւելի դիւրութեամբ կը գրաւէ արական սեռին սիրտը եւ զօրեղապէս կը ներգործէ անոր հոգիին վրայ։

Յաճախ կը պատահի որ կիներ, հակառակ իրենց տգեղութեան, սիրուն ու յանկուցիչ նայուածքով կը յաջողին հրապուրել ամէնէն անտարբեր ու անզգայ երիտասարդները

Երբեմն կիներու աչքերուն մագնիսականութիւնը այն աստիճան զօրաւոր է, որ այր մարդիկ առաջին տեսութիւնով խենդի պէս կը սիրահարին անոնց։

Կնոջ աչքերուն մէջ յաճախ կ'արտացոլան իր հոգիին ամենախորունկ թելադրութիւններն ու թաքուն զգացումները։ Կանացի նայուածքը երբեմն ուրախութիւն, երբեմն տրտմութիւն, թախիծ, վիշտ, ցաւ, գորով, գութ, սէր, տռփանք, նախանձ, վրէժխնդրութիւն, յուսահատութիւն կ'արտայայտէ, մինչդեռ այր մարդը, որու նայուածքը ոչինչ ունի գրաւիչ ու արտայայտող, կը սիրէ իր զգացումները թաքուն ու անխռով պահել իր սրտին ամենախորունկ ծալքերուն մէջ։

Մէկ խօսքով, այր մարդու զգացումները ուժգին են ու առնական։ Ան իր հուժկու նայուածքով կը նուաճէ ամեհի առիւծները, իր զօրաւոր կամքին կը հպատակեցնէ ամէնէն վայրի ու անզուսպ գազանները, կը կասեցնէ կատաղի ցուլերու յարձակումը եւ մէկ նայուածքով փախուստի կը մատնէ ամէնէն մեծ ու վիթխարի կամբրոնները։

Զօրաւոր նայուածքները երբեմն սոսկում, ուժգին ցաւեր, նուաղում եւ մինչեւ իսկ հիւանդութիւններ կըրնան պատճառել։

Հին մոգերը, քուրմերն ու կախարդները աչքերու մագնիսական զօրութեան ազդեցութիւնով հրաշքներ կը գործէին, եւ ռամիկ ժողովուրդը իրենց արտաքին երեւոյթէն դատելով՝ զանոնք գերբնական զօրութեան կը վերագրէր.

Ասկէ ծագում առած է «Նազար» կոչուած ժողովրդական աւելորդապաշտութիւնը, որ մինչեւ մեր օրերը գոյութիւն ունի եւ ըստ որում ինչ ինչ հիւանդութիւններ, առօրեայ կեանքի մէջ պատահած փորձանքներ ու վըտանգներ «Նազար»էն առաջ կուգան։ Նազարը արգիլելու եւ անոր վնասակար ազդեցութիւնը չէզոքացնելու համար տգէտ կամ նախապաշարուած մարդիկ բազմատեսակ բժժանքներ ու արտառոց յուռութքներ կը գործածեն։

Անասուններն ալ մարդոց պէս աչքերու մագնիսական ազդեցութիւններ կը ներգործեն իրարու վրայ։

Օձը նայուածքով դիւթական ազդեցութիւն մը առաջ կը բերէ պզտիկ կենդանիներու եւ թռչուններու վրայ. Ան երբեմն իր սուր ու հատու աչքերը փոքր թռչունի մը վրայ սեւեռելով խորապէս կը հմայէ զայն, այնպէս որ խեղճ թռչնիկը կը սկսի ճիչեր հանել ու թռչտիլ, խուսափելու համար օձին նայուածքէն, եւ ի վերջոյ ուժաթափ ըլլալով ակամայ կ'իյնայ անոր բերանը։

Կը կարծուի թէ շուներն ալ իրենց աչքերով կը մագնիսացնեն թռչունները։ Լորամարգին ու կաքաւը երբեմն որսի շուներու նայուածքէն մայուելով, անշարժութեան կը մատնուին, եւ այն ատեն միայն կը վերստանան իրենց ճախրանքը երբ շունը դադրի աչքերը անոնց վրայ սեւեռելէ.

ՀՐ. ՏԻՐՈՅԵԱՆ

Ե. ԼԱԶԱՐԵՒԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հոկտեմբեր 21ին, Ռուս էս էրներու (Սոցիալիստ - յեղափոխականներու) Փարիզի մասնաճիւղը մասնաւոր ժողովի մէջ, հաւաքոյթ էր կազմակերպել ի յիշատակ իրենց կուսակցութեան հիմնադիրներից Եգոր Եգորովիչ Լազարեւի, որ 84 տարեկան հասակում, ուղիղ մէկ ամիս առաջ մահացաւ Պրագայի մէջ։ Առաջին խօսողն էր ռուս տարագիր մտաւորական ամէնէն փայլուն դէմքերից մէկը՝ էս էր Ն. Ավքսենտիեւը, որ պարզեց Լազարեւի նկարագիրը։

Հանգուցեալ Ե. Լազարեւը եղել է 19րդ դարու վերջերի ռուս ազատագրական տիպարներից մէկը, իր ժողովրդանուէր գործունէութեամբ, բազմակողմանի զարգացումով, խորը գաղափար մտածումներով եւ իր կրած տառապանքներով։ Ե. Լազարեւը մէկն է եղել այն քաղաքական ու հասարակական գործիչներից որ անձնական թշնամի չէ ունեցել. Ընդհակառակը իր հեզահամբոյր բնաւորութեան եւ բոլորի հետ մտերմօրէն շփուելու սովորութեան, բոլոր իրեն ճանաչողների սէրն ու յարգանքն է վայելել։

Երկրորդ բանախօսն էր էս - էր կուսակցութեան նոյնպէս բազմափորձ ու բազմաչարչար դէմքերից՝ Զենզինովը, որ ուրուագծեց Ե. Լազարեւի անցած չափազանց փշոտ ու երկար ուղին։ Հանգուցեալ Ե. Լազարեւը ծնած է 1855ին, Սամարայի նահանգի գիւղերից մէկում, երբ դեռ եւս Ռուսաստանում ճորտութիւն էր տիրում. Ուրեմն ինքը ճորտ է ծնած եւ վեց տարեկան է եղել, երբ Ռուսաստանի գիւղացին կ'ազատուէր ճորտութենից։ Ե. Լազարեւի ծնողքը ունեցել են 17 զաւակ։ Սամարայի նախակրթա[illegible]ցել է 1878ի ռուս - թրքական պատերազմին եւ ստացել է ... աստիճան։ 1879ին, վերադառնալով իր ծննդավայրը, շուտով նորից է

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿԱՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ցուցնելու համար իր տաղանդը, պէտք էր բան մը ընել։ Ու Արթակ, եկեղեցին երգած ատենը, տօնի օրերուն մանաւանդ, կախումներ կը դընէր եղանակներուն մէջ, ու երբեմն ալ, արտայայտելու տեղ՝ կարճ ու կտրուկ ձայնով բառի մը հոգին, ընդլայնումներ կուտար եղանակին ու կ'երկնցնէր։ Ասանկ օրերու, իր աչքերը կը վառէին, ու, իր երկու կուշտերը շարուած տիրացուները, իրենց աչքերը իր աչքերուն տնկած, կը հետեւէին իր շարժումներուն։

Այս տղաքը՝ ամէն հեղ կը փոխուէին խամաճիկներու։

Օր մըն ալ, փորձեց երգի մը եղանակը ձայնագրել։ Բայց ինչո՞ւ կը յոգնէր, չէր հասկնար, կը ծանրանար գլուխը, ու երբ կ'երկննար անկողնին վրայ, քունը կը տանէր.

Բայց կէսօրէն ետք, ժամու մը չափ առաջին անգին ալքառալէն ետք, առաջնորդարանը գնաց։

Միամտնակ Այդ պահուն մարդ չըլլար հոն։ Պզտիկ գրադարանին առջեւը կեցաւ, ու բան մը փնտռողի նըման՝ նայեցաւ գիրքերուն։ Իր աչքին կ'երեւար որ անակնկալի մը առջեւ կը գտնուէր։ Ու աւելի մօտենալով, լարեց աչքերը՝ բարձր տեղէ մը վար նայող մէկու մը նման։ Գիրքերուն լռութիւնն ալ երազներուն պէս բան մը ունէր։ Ու թիկնաթոռին նայած ատեն, յիշեց՝ իրեն քիչ շատ ծանօթ երիտասարդ մը։ Ուրիշ ատեններ, ամէն հեղ այս սրահը մտնելուն, թիկնաթոռին վրայ բազմած ան, լռութեամբ, ձեռքը գիրք մը՝ կը կարդար։ Սրտին խորունկէն՝ ան կարծես կը խօսէր գիրքին հետ, ու գլուխը երերցուած պահուն, երկու բոցավառ գնդակներու պէս կ'երեւային աչքերը։

Իր կեանքին մէջ կորսուած պատկեր մըն էր այս պահը։ Ու երկար շունչ մը առնելով, առաւ գրասեղանին վրայ դրուած գիրքը, ու նստաւ թիկնաթոռին վրայ՝ անոր պէս, այդ բացակայ երիտասարդին նման։ Քանի մը էջերուն նայեցաւ։ Սեւցող ամպի նման, մարեցաւ երեսի պայծառութիւնը, ու վրան թմրութիւն եկած, կռթնեցաւ թիկնաթոռին։

Գլուխը տաք էր երբ աչքերը բացաւ։ Գիրքը ոտքերուն տակ ինկած, հաւատարիմ շունի մը նման կը սպասէր։ Յոգներ էր Արթակ։ Սրահին օդը կը նեղէր զինքը։ Դուրս ելաւ, ու սկսաւ քալել։ Անորոշ քալուածք մը՝ իր նպատակին պէս։ Ո՞ւր կ'երթար, չէր գիտեր։ Ու կը քալէր...

Վերջապէս օր մը, եղանակ մը գըտաւ ու ձայնագրեց։ Աչքերը ատեն մը չկրցաւ զատել ու մնացին թերթ մը թուղթին վրայ։ Ուրիշ բան կը տեսնէր հոն, բոլոր ճառագայթները սրտերուն... Այս եղանակը անսահման տեղ մը բռնեց իր կեանքին մէջ։ Գինով մըն էր։ Փայլուն տաւիղ մը, իր հետը կը քալէր քալած ատեն։

Սի՜րտը...,

Երբեք այսքան չէր զարկած սիրտը, կը սարսռար ու կը դողար անուշ հեւքի մը մէջ։ Իր ուրախութիւնը շատ էր։

Ու անգամ մը, Մարուքէ վարդապետին քով, երգեց իր հեղինակած երգը.

— «Հրաշալի է, եղանակ բառնդ ասանկ ըլլալու է» ըսաւ վարդապետը, ու ծեծեց իր բարեկամին ուսը։

Արթակ լայն շունչ մը առաւ, ու իր տաղանդ ունենալը հաստատելու համար, արամութեամբ օրօրեց գլուխը ու ըսաւ, «Աս բան չէ տակաւին, կամաց կամաց պիտի տեսնաք»։

Կիրակմուտքին՝ ժամերգութենէն առաջ, տէրտէրները, ժամկոչը ու քանի մը տիրացուներ՝ նստած էին ժամատունը։ Պարոն Արթակ, գրպանէն հանեց իր հեղինակած երգը ու երգեց։

— «Ապրիս, հազար ապրիս պարոն Արթակ, ըսաւ աւագերէցը, առ եղանակով, կըսաւ որ պէտք ու վարդապետ կը խօսիս»։ Որովհետեւ ամէնքն ալ համաձայն էին, փոխնիփոխ, Արթակ նայեցաւ աւագերէցին ու միւսներուն։

Ո՞վ համաձայն չէր։

Երկու լուսերէ տնօրէնները եւ իրենց խմբագիրները, շնորհաւորեցին պարոն Արթակը, ու անոնցմէ մէկը՝ «տաղանդ ունիս» ըսաւ։

Յաղթութիւն։

[illegible]

Փառասիրութեան թափին մէջ, յոյսերը ճիւղաւորուեցան երազներուն հետ, ու մեծնալով մեծնալով, հիւսուելով անդադար իրարու հետ, ցանցի մէջ առին զինքը։ Հիմակ, տարտամ եւ ուշացող փառքերու կարաւանը կը նշմարէր... հեռուն չէին անոնք. Ու առաջին անգամը ըլլալով, այդ կիրակի առտուն, կարծես եկեղեցիին դռները իրեն առջեւ կը բացուէին լայնօրէն։ Երկար շունչ մը առաւ։ Իր նայուածքը կը թռչէր զարմանալի խորութեան մը մէջ, ու իր ժպիտը զողացնելու չափ զսպուած, երգելու փափաք մը կուգար իրեն։ Ու դարձնելով գլուխը՝ նայեցաւ անգամ մը ներկաներուն։ Ինչ ուրիշ մըն էր այդ օրը... Հեղինակութիւն մը... ու իր հեղինակած երգին եղանակը, բոցով լեցուն թրթռաց ականջներուն խորը։ Իր երազներուն մէջն էր։ Պարոն Արթակ կ'երազէր, ու ամէն բան՝ իր շուրջը փոխուած էր երազի.

Այդ օրը, ժեղեղին ինք երգեց։ Ատեն ատեն, իր նայուածքը բանի մը կը խառնուէր, ու ետեւ դառնալով, կ'ուզէր նայիլ բոլոր նայուածքներուն։ Երբ լմնցաւ, գոհունակութեամբ մրմնջեց, «երբեք ասանկ երգած չունէի»։

Հիմակ, իր միտքը շատ շատ կ'իյնար, կ'ուրախանար, ու կը նայէր գնահատուած։ Արժանի համարձակ կը նայէր չորս դին, ու պզտուիկները՝ չէին կրնար բերել իրարու։ Երբեմն ալ թերթ մը թուղթ հանելով գրպանէն՝ շրթունքները իրարու սեղմած կը նայէր անոր ու կ'օրօրէր գլուխը։

Իր երգը յատակ էր փայլուն քուրերուն պէս։ Իր երգին մէջ աղամանդ կը վազէր, լոյս կը հոսէր, ու սիրտը կը հանէր տեղէն։ Ու Արթակ կը նայէր, անդադար կը նայէր անոր ու չէր կշտանար։ Ու շրթունքները կը վառէին, կ'ուզէր բան մը ըսել, ու «երգեցի, այն երգը երգեցի» կ'ըսէր ինք իրմով, ու ուր որ կ'երթար, քալած ատենը նոյնիսկ, կը նայէր անոր ա-նոր։

Բայց մարդիկ, հանդարտիկ ու լուրիկ, կ'անցնէին փողոցներէն անոնք, յանձնուած իրենց յոգնութեան՝ կը քալէին անտարբեր։ Անոնց նայած ատենը, մտքին խորը կ'երկնէր բառը, ու կ'ըսէր «միամիտներ»։ Ու չէր կրնար բանել իր ծիծաղը

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(20)

(Շար.)

ձերբակալուել եւ աքսորուել երեք տարով Թայկալի շրջանը: Երրորդ անգամը ձերբակալուել է 1887ին եւ այս անգամ հինգ տարով աքսորուել է Սիբիրում մի հեռաւոր վայր, որտեղից իր ընկերների խնդրանքով ճապոնի գծով փախել է Հիւս. Ամերիկա, պարտատոմսերի ժամուլի միջոցով բողոքել, ու այն սոսկալի ծեծի ու հալածանքի դէմ, որոնց ենթակայ են եղել Ռուսաստանի բանտարկեալները: Միացեալ Նահանգների զանազան վայրերում չորս տարի թափառելուց յետոյ, լճատանարանակ իր մի քանի յայտնի ընկերների հրաւէրով անցել է Եւրոպա: Ճիշդ իր Փարիզ հասած օրերին մի անիշխանականի ձեռքով բռնած սուտ է Ֆրանսայի հանրապետութեան նախագահ Քառնօն եւ Փարիզի ոստիկանութիւնը Ե. Լազարեւին որպէս անիշխանականի ձերբակալում եւ վտարում է Ֆրանսայի սահմաններից: Հաստատուելով Զուիցերիայի մէջ, գործում է մի ագարակ եւ զբաղւում է բանւորի արտադրութեամբ: Ի միջի այլոց Լազարեւի յաճախորդուհին է լինում Աւստրիա-Հունգարիայի թագուհին, որի հետ բարեկամական կապեր է հաստատում: Կարճ ժամանակով Ռուսաստան է անցնում 1907 եւ 1909ին, իսկ 1910ին Պետերբուրգում ձերբակալւում եւ տարաաշխման է աքսորւում, Լ. Տոլսթոյի մահուան առթիւ տեղի ունեցած ցոյցին մասնակցելու պատճառով:

1917ին յեղափոխութեան շրջանին վերադառնալով Ռուսաստան, գործօն դեր է կատարում Սամարայի շրջանում եւ ապա Եկատերինբուրգում բոլշեւիկների կողմից ձերբակալուելով, մի կերպ ազատուելով, մտերմանում է չեխ լեգէոնականների հետ եւ միասին Ճապոնի ու Ամերիկայի վրայով անցնում է Չեխոսլովաքիայի մայրաքաղաքը, ուր ապրում էր մինչեւ իր մահը, նպաստ ստանալով չեխական կառավարութիւնից: Համաձայն իր թողած կտակի, այրում են իր դիակը, մոխիրը յարմար ժամանակին Ռուսաստան փոխադրելու նպատակով:

Ահաւասիկ այս է համառօտ կերպով այն փշոտ ճամբան, որ անցել է յայտնի Ռուս էս-էր Եղոր Եղորովիչ Լազարեւը:

Հանգուցեալը լոյս է ընծայել մի քանի գրքեր, որոնց թւին նաեւ իր գրած նամակների ժողովածուի առաջին հատորը միայն:

Ինչպէս կ'երեւի իր այս կենսագրական տեղեկութիւններից, Ե. Լազարեւը թէեւ եղել է անձնուէր գաղափարական գործիչ, բայց իր պատկանած կուսակցութեան մէջ չի կատարել ղեկավարի դեր, որովհետեւ իր ամբողջ կեանքի ընթացքում գործել է հեռաւոր գաւառներում եւ օտար երկիրներում, սակայն ունեցել է շատ բեղմնաւոր գործունէութիւն:

Ռուսական յեղափոխութեան Յատուկ մասից յետոյ, որ սրանից մի քանի տարի առաջ տեղի ունեցաւ նոյնպէս Պրագայի մէջ, ռուս Սոց. յեղափոխականների ընտանիքից չքեաւ իր ամէնէն տարէց եւ պատկառելի դէմքը Ե. Լազարեւը, որ մօտաւորապէս հօթանասուն տարի շարունակ անձնուիրութեամբ ծառայեց ռուս ազատագրական շարժմանը, որի առաջնորդներից մէկն էր համդիսանում:

ԲԵՆՈ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Դաշնակցութեան Օր»-ը

—.—

ՄԱՐՍԷՅԼ.---- Մենք ալ տօնեցինք հայ ժողովրդական ուժին Դաշնակցութեան Օրը, նախագահութեամբ Գուլվար Օտոյի Վռամեան ենթակոմիտէին:

Ճիշդ ժամանակին Թաղիս ընտանին բերնէ բերան լեցուցած էր Պառ Ինթերնասիոնալի սրահը: Հանդէսը բացուեցաւ Կ. Խաչի սանուհիներու «Մեր հայրենիքով» որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս եւ երկիւղածութեամբ:

Բեմին երկու կողմը կը ծածանէին Ֆրանսական եւ հայկական զոյգ եռագոյնները, իսկ բեմին ճիշդ մէջտեղը զետեղուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշը եւ մեծադիր նկարը Քրիստափորի, Սիմոն Զաւարեանի եւ Ռոստոմի:

Նախագահ ընկեր Տ. Սոսիփանեանի բացման խօսքէն վերջ, բուռն ծափերով բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօս ընկեր Վահան Համբարձումեան որ խօսեցաւ աւելի քան մէկ ժամ:

Ընկերը իր այնքան դաստիարակիչ բանախօսութիւնը վերջացուց այսպէս.

-- Երեք խոշոր տարրեր կան, առանց որոնց չի կրնար գոյութիւն ունենալ ինքնուրոյն ազգ, հայրենիք, եւ պետականութիւն: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր անթիւ նահատակներու արեան գինով սրբեցուց հայ ժողովուրդին յանուն ազատութեան, զարնել եւ զարնուիլ զարնել զէնքին դէմ զէնքով, բռունցքին բռունցքով: Հանեց այդ ազատութիւնը հայ ժողովուրդին սիրտէն, հայ ժողովուրդը ըսելով ինչպէս մուկը ջրէն հանեն եւ կրդանալ սղոցաւանները դէպի: Երկրորդ պատմական դերը զոր կատարեց Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այն է որ Դաշնակցութեան համար ազգը մէկ է եւ Հայը մէկ: Դաշնակցութեան պանթէոնէն ներս մտնողին համար այլեւս գոյութիւն չունէր ռուսահայ, թրքահայ, պարսկահայ, լուսաւորչական Հայ, բողոքական Հայ, կաթոլիկ Հայ, Հայը Հայ էր, Հայը մէկ էր: Եւ այս մէկ տարրէն միայն կատարուելիք գիւրին գործ չէր, սիրելի հայրենակիցներ, այլ հսկայ երկաթէ կամուրջ մը կար, պէտք էր խորտակել այդ կամուրջը եւ խորտակուեցաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան անհեղաղեռ մուրճի հարուածներուն տակ:

Երրորդ պատմական դերը զոր կատարեց Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, այն է միացեալ հայ ժողովուրդին միացեալ հայրենիք մը պէտք էր, հայկական պետականութեամբ: Այդ ալ ստեղծեց Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 1918 Մայիս 28ը (Բուռն ծափեր):

Մայիսի 28ով ազատ էր Հայաստանը, բայց միացեալ չէր: Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը կայխատէր նաեւ Միացեալ Հայաստանին համար, բայց քաղաքական թոհ ու բոհը մեզ նետեց Սեւրէն մինչեւ Լօզան: Մենք մեր ձեռքը մուրհակներ ունինք, ինչպէս ձեզմէ շատ շատերը, իրենց անհատական կեանքին մէջ, բայց տարաբախտաբար պատմութիւնը մեզի սորվեցուց որ արդարութիւնը մուրհակներու մէջ չէ, այլ սեփական ուժին մէջ: Աւելի քան երբեք այսօր Դաշնակցութիւնը յայտարարած է միացեալ ճակատի նշանաբանը մէկ պայմանով սակայն՝ ազատութեան ճանապարհին վրայ:

Ով որ կ'ուզէ այս ճամբէն քալել, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ուրախութեամբ պիտի առնէ իր եղբայրական ձեռքը, իսկ թէ մեզ դարձնել առանձին ձգեն, մենք առանձին պիտի շարունակենք ազատութեան փշոտ բայց աղնիւ ճամբան, որովհետեւ մեր Դաշնակցական բառարանին մէջ յուսահատութիւն եւ անկարելի բառերը գոյութիւն չունին եւ պէտք չէ ունենան, մինչեւ որ տառապակոծ հայ ժողովուրդը իր վերջնական հանգիստը չգտնէ իր միացեալ եւ ազատ հայրենիքին մէջ:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը բերած էին տիկին Փ. Արզումանեան, օրիորդներ Ա. Հայրապետեան, Է. Տէրտէրեան եւ Ճնտոյեան (երգ), ընկերներ Գ. Քէնտիրեան, Ս. Բրուտեան եւ Ս. Տէր Նազարէթեան (արտասանութիւն), բոլորն ալ արժանացան ջերմ ծափերու:

Հանդէսը վերջացաւ Կ. Խաչի սանուհիներու «Մշակ բանուորով» որ ունկնդրուեցաւ ջերմ ծափերով եւ յոտնկայս:

Ա. Արմաղանեան

ՏԵՐՍԻՄԻ ԸՄԲՈՍՏՆԵՐՈՒՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

—

Թուրք թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդեն Սէյիտ Րիզայի եւ ընկերներու Դ. դատավարութեան մասին (18 հոկտեմբեր). —

Նախ լսուեցան վկաները, որոնք յայտնեցին Հալուօբլըի հաւաքոյթին մասնակցողներուն անունները: Ի մէջ այլոց, Մուշխունցի Հիւսէին, Խօդաթցի Հըսքը եւ գիւղախումբի միւտիւր Հըֆզը բացատրութիւններ տուին Սէյիտ Րիզայի դրդումով աշիրէթապետներու կատարած հաւաքոյթներու մասին: Առաջին դումարումի ընելու համար, Ալի Հայտար անուն մէկը իբր պատուիրակ գործածած են: Ամբաստանեալներէն Շէյհանը քոյրուն պետ Հիսօ Սէյտօ ու Տէնէմանի պետ Ճիպրայիլ եւ ուրիշ ամբաստանեալներ մասնակցած են հաւաքոյթներուն:

Սէյիտ Րիզա վճռապէս հերքեց երեսին բռնուած այդ վկայութիւնները: Միւս ամբաստանեալներն ալ յայտարարեցին. «Հաշա, հաշա»:

Դատավարութեան ընթացքին խիստ ջախջախիչ ապացոյցներ առաջ բերուեցան: Վկաներն ալ հաստատեցին ընդհ. դատախազին խորհրդածութիւնները գաղտնի հաւաքոյթներու մասին: Վկաները ըսին թէ հաւաքոյթներու առթիւ չաքար, հաց, լօքմա բաժնուած էր, ու դումարումին վերջաւորութեան՝ Մնձուրէն ջուր խմելով ապստամբութեան համար երդում բռած էին:

Սէյիտ Րիզա դժուարին կացութեան մը մատնուած է, որով չի կրնար ինքզինքը պաշտպանել: Ցանախ «հաշա, հաշա» բացագանչութիւններ արձակելով կ'ուզէ ժամանակ շահիլ, ու իբր կնոջ Պէտի կը վերադրէ լեռը մնալուն պատճառը: Սէյիտ Րիզա նոր սուտեր ալ կը յերիւրէ:

Դատը կէս օրէն յետոյ շարունակուեցաւ: Խօզմերիկցի Հըզըր իր վկայութեան մէջ յայտարարեց թէ Սէյիտ Րիզա լեռ զրկած է Սընճըդ գոնուող Գախթիարլը Շահինի (յետոյ սպաննուած), ու 70 հոգիի հետ Տէլիքթաշի պահականոցը կոտրելուն ժամանակ...

նութիւնները պարզեց: Վկան բացատրեց նաեւ միւս ամբաստանեալներուն դերերը: Բոլորն ալ ուրացան:

Գաճմութի կամուրջին ինչպէս կրակի տրուիլն ալ ճշդուեցաւ: Ասկէ զատ վկաները երեւան հանեցին թէ ամբաստանեալներէն Տէմէնանի աշիրէթապետ Ճիպրայիլ եւ իր զաւակը Քէչի կարեւոր դեր մը կատարած ու անձամբ վարած են ըմբոստները:

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆ

Կիրակի կէսօրէն վերջ ժամը 3ուկէսին, Հ. Յ. Դ. Կեդր. Դիւանը եւ Թանգարանը այցելեցին Վրաստանի նախկին վարչապետ Ն. Ժորդանեան, ուղեկցութեամբ Բժ. Գվարջալադզէի (Բ. Միջազգայինի ներկայացուցիչ) Դ. Խելադզէի եւ ուրիշներու: Մանրամասնօրէն դիտելով Կեդր. Դիւանը եւ Թանգարանը, հիւրերը լաւ տպաւորութեամբ իբրեւ յիշատակ իրենց այցելութեան, ստորագրեցին Թանգարանի մատեանին մէջ: Թանգարանի վարիչ ընկեր Գ. Բալայեան հիւրերը հրաւիրեց Դիւանի ընդունարանը: Այս առթիւ պատրաստուած էր թէյասեղան մը, որուն կը մասնակցէին նաեւ ընկերներ Ա. Խատիսեան, Ա. Գիւլխանդանեան եւ Դ. Դաւիթ-Խանեան: Հիւրերը մնացին մինչեւ իրիկուան ժամը 7:

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐԸ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻՆ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ ՄՕՏ

—.—

Ֆրանսական բանակներու նախկին կռուողները մեծագոյն պատիւը բրած էին իրենց հայկական կոմիտէի ընկերներուն, անծանօթ զինուորի դամբարանին հուրը արծարծելու պաշտօնը յանձնելով, Հոկտեմբեր 14ի հինգշաբթի երեկոյեան:

Ճիշդ ժամը վեցին Հայ Կամաւորական եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ ներկայացուցիչներ, իրենց դրօշակներուն առաջնորդութեամբ շարուած էին Շան զ'Էլիզէի Ավենիւին կողմէն Էթուալի Հրապարակի շղթաներուն մօտ կազմուած հսկայ թափօրին առաջին կարգերուն մէջ:

Քառորդ ժամ յետոյ թափօրը կը յառաջանար արագաքայլ մինչեւ բացօթեայ դամբարանը: Կը հնչեն փողերը, ամէն մարդ բարեւի կանգնած ուշի ուշով կը հետեւի այդ պարզ այլ սրտառուչ արարողութեան: Եւ ահա իշխան Միւռոյի հարազատը եւ լէկայի ընդհանուր քարտուղար Մ. Տիւպուա կը յանձնեն նուիրական սուրը Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան նախագահ գնդ. Տ. Բաղտասարեանի որ ամենամեծ երկիւղածութեամբ եւ յարգանքով կը կատարէ իրեն յանձնուած պարտականութիւնը Արդարեւ խիստ ազդու է կարճատեւ այդ արարողութիւնը, որուն վերջաւորութեան կրկին հնչեցին փողերը:

Ներկայ բոլոր ընկերները, բնազդաբար վերյիշեցին այն բազմահազար անծանօթ զինուորները որոնք ինկան, հերոսաբար, այլ անփառունակ կերպով հայրենի հողերու վրայ եւ կամ այլուր, առանց հանգչելու յիշատակարաններու, յաղթական կամարներու եւ շատ յաճախ առանց հողակոյտի...:

Ֆրանսական բանակներու նախկին ռազմիկներու դաշնակցութիւնը, ինչպէս անցեալ տարիներ դեկտեմբեր ամսու մէջ, նոյնպէս այս տարի կազմակերպած է իր տարեկան յիշատակի օրը անծանօթ զինուորի դամբարանին վրայ: Գիտի մասնակցին նաեւ հայ ռազմիկները:

Զիմուռ

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

Թալէաթ փաշայի յուշագրութիւններուն համաձայն Էնվէրի եւ Ճէմալի Իթթիհատի հետ ունեցած կապը շատ թոյլ էր: Սակայն, Իթթիհատ Թէրագգըի գիտնալով անոնց բոլոր թերութիւններն ու պակասութիւնները, կրցած է գործածել զանոնք:

Ինչպէս ծանօթ է, Թալէաթ փաշա եւ իր ընկերները Պոլսոյ մէջ կազմուած կենդ պատերազմական աւանի մը կողմէ ժահուան դատապարտուած էին: Փաշան այդ դատապարտութեան համար ցոյց տրուած պատճառներուն շատ կը բարկանար: Պատերազմական Ատեանի ամբաստանագրին մէջ կ'ըսուէր.

-- «Նախորդ վարչապետ Սաիտ Հալիմ փաշա Իթթիհատ Թէրագգըի ղեկավարները հրաւիրելով անոնց բացատրած է պատերազմի մասնակցելու վնասակարութիւնը եւ թելադրած չէզոք մնալ. սակայն իթթիհատականները չեն ենթարկուած եւ որոշած են Գերմանիոյ կողքին մասնակցիլ պատերազմի: Այս ճշմարտութիւնը հաւաքուած է նոյնիսկ Սաիտ Հալիմ փաշայի Երեսփ. Ժողովի մէջ բրած յայտարարութիւններէն, որոնք պահուած են ժողովի արձանագրութիւններուն մէջ:

«Ասկէ զատ, Իթթիհատի ներկայացուցիչներէն Րիզա պէյ յայտարարած է ու պատերազմի յայտարարութենէն առաջ զինեալ աւազակախումբեր ղրկուած են Ռուսիա, խռովութիւններ յարուցանելու համար: Ընդհանուր պատերազմին մասնակցելու յայտարարութիւնը առանց դահլիճի որոշման կատարուած ըլլալուն համար իրենց հրաժարականները ներկայացուցած են ելեւմտական նախարար Ճավիտ պէյ, հանրային շինութեանց նախարար Մահմուտ փաշա, Թղթատարական-հեռագրական նախարար Օսկան պէյ Մարտիկեան եւ առեւտրական նախարար Սիւլէյման պէյ: Ասկէ կը հասկցուի որ պատերազմի մասնակցութեան որոշումը տրուած է Իթթիհատ Թէրագգըի կողմէ:

Թալէաթ փաշա ծիծաղելի կը գտնէր այս մեղադրանքները եւ կ'ըսէր.

-- 1914ին երբ զօրակոչի հրամանը տրուեցաւ, մեր պատերազմի մասնակցութիւնը որոշուած չէր: Սուտ է բոլորովին վարչապետ Սայիտ Հալիմ փաշայի վերագրուած յայտարարութիւնն ու դիրքը: Դահլիճի նիստին մէջ զօրակոչի ընդհանուր հանգամանք մը ունենալու առաջարկը բերաւ Էնվէր փաշան. Ճավիտ եւ Մահմուտ փաշա հակառակեցան: Բայց Էնվէրի առսկալի պնդումներուն վրայ անոնք ալ համակերպեցան: Թուրքիա զօրակոչի յայտարարութենէն հազիւ երեք ամիս վերջ մասնակցեցաւ պատերազմին:

«Վարչապետն ու արտաքին նախարարը պատասխանատու կ'ըլլան ու հասարակ պատերազմ յայտարարելու խնդրին մէջ: Այդ օրերուն Սայիտ Հալիմ փաշան թէ վարչապետ էր եւ թէ արտաքին նախարար: Եթէ պատերազմի յայտարարութեան ինք համակարծիք չէր, ինչո՞ւ հրաժարականը չներկայացուց երեք ամիս վերջ: Քանի ու չհրաժարեցաւ, կը նշանակէ որ ինքն ալ համակարծիք էր մեր պատերազմի մասնակցութեան:

Թալէաթ փաշա Պոլսոյ պատերազմական ատեանին կողմէ պատրաստուած այդ ամբաստանագրին մէջ ամէնէն աւելի Րիզայի կողմէ կազմակերպուած եւ Կովկաս ղրկուած աւազակախումբի առասպելին վրայ կը խնդար:

Դահլիճին որոշումը չառած պատերազմի մասնակցութեան խնդրին շուրջ Թալէաթ փաշա կ'ըսէր.

-- Քանի որ նախարարներու հրաժարման պատճառաւ, կ'երթակացուի որ, պատերազմը Իթթիհատ Թէրագգըի կողմէ բանի ուժով ընդունիլ տրուած է: Եւ այդ տրուած մահավճիռին համար իբրեւ փաստ կը դործածուի: Մեր պատերազմի մասնակցութիւնը կանխամտածումով տեղի չունեցաւ որ կարելի ըլլայ այդ եզրակացութիւնը: «Եավուզ»ի Սեւ Ծովու մէջ ռուսական նաւատորմի հետ ունեցած բախումի հետեւանքով է որ մեր պատերազմի մասնակցութիւնը կատարուած իրողութիւն եղաւ: Այդ կատարուած իրողութեան ալ առջեւն առնել ու չէզոք մնալ դահլիճի մեծամասնութեան տեսակէտն էր: Սակայն, տարակարծութիւն կար նախարարներու միջեւ: Դաշնակից պետութեանց կողմէ տրուած խոստումներու անկեղծութեան չհաւատացողներ պատերազմի մասնակցելու կողմնակից եղան: Վարչապետ Սաիտ Հալիմ փաշան ալ երկար վարանումներէ վերջ ընդունեց պատերազմի մասնակցելու անհրաժեշտութիւնը: Պաշտօնապէս յայտարարեց այդ պարագան Սաիտ Հալիմ փաշան:

Ահա իրողութիւնը այս է: Հետեւաբար անհիմն է այն մեղադրանքը, որուն համաձայն, իբր թէ պատերազմի յայտարարութիւնը տեղի ունեցած է առանց դահլիճի որոշման:

Պատերազմական ատեանի ամբաստանագրին մէջ Իթթիհատ Թէրագգըին վերագրուած յանցանքներու շարքին կը յիշուի նաեւ Գարա Քէմալի կազմակերպութեանը պարենաւորումը:

Այս բոլորէն վերջ Թալէաթ փաշա յսաւ.

-- Պոլսոյ պատերազմական ատեանին կողմէ իմ յանցապարտութիւնս օրինող փաստերը, ոչ միայն անկարող են հաստատելու եղած մեղադրանքները, այլ ընդհակառակն, լաւագոյն ապացոյցներն են անմեղութեանս: Արդարեւ, եթէ անաչառ պատմագէտ մը քննութեան ենթարկէ իմ անցեալ քաղաքական կեանքս ու պաշտօնավարութեանս ընթացքին ունեցած գործունէութիւնս, հայրենիքիս հանդէպ մատուցած ծառայութիւններս պիտի հաստատէ:

(31) (Շար.)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» • ««««

Կիրակուան բազկաթոռի մը վրայ նետուելով, օթոցի վրայ երկնցաւ, սիգարէթ մը վառեց ու բերնէն ելած ծուխի բարձրացող օղակները ուշադրութեամբ սկսաւ դիտել, կարծես շատ կարեւոր միտք մը կար թաղնըւած անոնց մէջ: Եւ սակայն Կոլեան չգիտէր թէ կը տանէր ծուխը, սենեակին միաքը բոլորովին տարբեր բան մը զբաղած էր:

Այդ դիշերուան վէճը, որուն զըլխաւոր դերակատարն էր եղած զոհաբարար, խորապէս վրդոված էր զինք. Դէպքին էր ընկերներէն, աւելի դէպքին ինքն իրմէն: Պատանեկան յախտակութեամբ յիմարութիւն բրած էր, պատճառ դառնալով անախորժ կռուի մը:

Անշուշտ մէկ երկու օրէն կը մոռցուին կռիւն ալ, անոր անախորժ հետեւանքներն ալ. կը հաշտուէին հատուկերպները, որպէս թէ բան մը պատահած չլինէր. բայց Կոլեան կը զգար որ հարցը իրեն համար այնքան հեշտօրէն չի ըլլար լուծուիլ: Գարեջրատան միջադէպը պիտի տարած ուէր ամէն կողմ, ուսանողներ պիտի գրէին այլ քաղաքներու մէջ գտնուող իրենց ընկերներուն, լուրը անշուշտ պիտի հասնէր Լօզանի, Պետի ուսանողութեան՝ որ մտնալուր նշանակութիւն մը ունէր Կոլեայի համար: Գաւառաբը ստվորական բան մըն էր, ուսանողական ժողովներու մէջ միշտ ալ կռիւներ, անհամաձայնութիւններ կը պատահէին, բայց Կոլեայի համար անտանելին այն գիտակցութիւնն էր որ ինք պատճառ եղած էր կռուին ու իր խաղացած դերը տգեղ ու անվայել եղած էր այդ երեկոյ:

Տարի մը առաջ Լօզանի ուսանողական միութեան տօնած երեկոյթին մէջ Կոլեան առաջին անգամ լինելով պատահեցաւ Թիֆլիսցի Հայ օրիորդի մը, Սոնիա Ասլանովին: Այդ հանդիպումը նոր յայտնութիւն մը եղաւ Կոլեայի համար: Մինչ այդ՝ շարունակ օրիորդներով շրջապատուած, մաքէն իսկ չէր անցուցած թէ կրնայ անոնցմէ մէկը սիրել եւ լրջօրէն կապուիլ անէ մէկուն հետ: Այս յատկանութիւնը մասնաւոր բաւականութիւն կը պատճառէր իրեն: Աքիլլէսի նման անխոցելի կը համարէր ինքզինքը: Սոնիան անակնկալ յայտնութիւն մը եղաւ իրեն համար: Դարպասէց զայն շնորհալի արտաքինով, մտացիութեամբ, բարեկրթութեամբ: Ծանօթ ընկերներու միջոցով կրցաւ բարեկամանալ Սոնիայի հետ: Առաջին հանդիպումէն վերջ շատ յաճախ Պեռն կ'երթար զայն տեսնելու: Անկասկած Սոնիան ալ անտարբեր չէր դէպի այդ բարեկիրթ երիտասարդը, բոլոր ուսանողներէն աւելի կը նախընտրէր անոր ընկերակցութիւնը, անոր հետ երկար պտոյտներ կը կատարէր եւ Ծնեղեան տօներէն օգտուելով անոր հետ գացած էր Շամոնի, ձմեռնային հանդէսներուն ներկայ լինելու: Սոնիայի համար Կոլեան սրտցաւ ընկեր մըն էր, զարգացած երիտասարդ մը, որուն հետ կարելի էր հաճելի ժամանակ անցընել, Իսկ Կոլեան՝ բուռն կերպով սիրահարուած՝ կը պաշտէր զայն: Ամառը միասին անցուցին Ժնեւայի բարձունքներուն թառած Մարչիզի գիւղը, թուրիստներու յատուկ փանսիոնի մը մէջ: Ամբողջ օրը կ'անցընէին մայրիի սքանչելի անտառին մէջ, կամ Ժնեւոյի լեռնաշղթան անցնելով կ'իջնային Լաք տը Ժու, Զուիցերիայի ամենագեղեցիկ վայրերէն մէկը, խաղաղ ու մանրանկարը գալոց գրախտին:

Ամառուան ընթացքին, ամենօրեայ մտերմութիւնը սովորական բարեկամութեան մը բնաւորութիւնը փոխելով առաջացուց երկուքի մէջ մտերիմ յարաբերութիւն մը, երբ հոգին ծածկող քողը կը վերնայ եւ մարդ կ'երեւի նկարագրի հարազատ գծերով:

Օգոստոս ամսու վերջերուն, երբ ամառանոցէն իջնալու մասին կը մտածէին, Կոլեան Սոնիայի մօտ տեսաւ ազգային յեղափոխական ընկերութեան խաչաձեւ թերթը, որ նոր փոստէն ստացուած էր: Այդ թերթը պատճառ դարձաւ երկուքի միջեւ լուրջ խօսակցութեան մը: Այդ առթիւ Կոլեան արտայայտուեցաւ ընկերական հարցերու, մասնաւորապէս ազգային խնդիրներու նկատմամբ:

Զուիցերիա եկած առեն Կոլեան խանդավառ հայրենասէր մըն էր: Պաքուեցի մեծահարուստ հանքատէրի մը զաւակը, կեանքին մէջ ո՛չ աշխատած եւ ոչ ալ աշխատելու պարտաւորուած, Կոլեան պարզապէս կը խորհէր այն բոլորէն, որոնք այս կամ այն կերպով կապուած էին աշխատաւորական հարցի հետ: Ուսանողութեան շրջանին, սակայն, Կոլեան զինք շրջապատող ընկերներու ազդեցութեան ենթարկուած՝ հետզհետէ փոխուեցաւ, մինչեւ որ ինքզինք գտաւ Ռուս Ս. Դեմոկրատներու հետ մէկ շարքի վրայ: Բոլոր դաւանափոխներու նման, Կոլեան կուրօրէն ատեց այն ամէնը՝ ինչ որ առեն մը խանդավառօրէն կը պաշտէր: Ազգ, հայրենիք, ազգային կուլտուրա, անկախութեան պայքար, առանք բոլորը Կոլեայի հասկացողութեամբ չէին արժէր գործարանի մը մէկ երկու հարիւր գործաւորներու գործադուլը: Դասակարգային պայքար. ահա բանկերն ու վերջը անոր հաւատամքին:

Որքան ալ որ Սոնիան ընդհանուր կերպով ծանօթ էր Կոլեայի գաղափարներուն, բայց անոր հետ ունեցած երկարատեւ խօսակցութեան ընթացքին զարմանքով, աւելի ճիշդ սրտաբեկ տրամադրութեամբ լսեց անոր անսանձ յարձակումները այն բոլոր խնդիրներու դէմ, որոնք ազգային գունաւորում ունէին: Անհամբերաղ ոգիով Կոլեան ի սպառ մերժելով ազգային ոեւէ արժէք, անվերապահ ջերմութեամբ կը ջատագովէր դասակարգային պայքարը, որ իր կարծիքով հիմքն էր բոլոր ընկերային եւ հասարակական հարցերու:

- Ուրիշ խօսքով, սառնօրէն-տխրութեամբ ընդմիջած էր Սոնիան:

-- Այո՛, եթէ խօսինք ժողովրդական լեզուով:

-- Ուրեմն, Կոլեա՛, ձեր համոզումով անհատը ոչինչ արժէք գոյութիւն չունի պատմութեան մէջ, այլ միայն դասակարգային պայքարն է կեանքին ուղղութիւն տուողը: Մի՞թէ սառնօրէն աւելի բարձր խաչալ մը գոյութիւն չունի ձեզ համար, մի՞թէ ձեր հոգին չղթայուած է սահմանափակ շրջանակի մը մէջ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Լիթուանիոյ երեսփ. ընտրութիւնները

Պէյրութէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 25 թուականով. —

Երեսփ. ընտրութեանց առաջին քուէարկութիւնը սկսաւ երէկ եւ պիտի վերջանայ այսօր: Նշանակալից դէպքեր չպատահեցան: Քուէարկողներուն թիւը առաջին օրը հասած էր 35 - 50 առ հարիւրի: Ազգային Միութեան ցանկը յաղթական կ'երեւայ ամբողջ երկրին մէջ: Պէյրութի մէջ առանձին ցանկ մը կազմած էին ընդդիմադիրները, բայց կէս օրէն վերջը տեսնելով որ յոյս չունին յաջողելու, քաշուեցան պայքարէն եւ յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, ուր կ'ըսեն թէ պաշտօնապէս ճնշում կը գործադրուի ընտրութեանց վրայ:

Աժանս Հավաս կը ծանուցանէ թէ Պէյրութի մէջ արձանագրուած էին 37.000 ընտրողներ, բայց մասնակցեցան միայն 24.000 հոգի, որոնց քանի՜երկու հազար վեց հարիւրը քուէարկեցին ի նպաստ կառավարութեան:

«Իւմանիթէ» թերթի հեռագիր մը կը հրատարակէ, որ կ'ըսէ — Պէյրութի մէջ ընտրութիւնները կը կատարուին սուինի ուժով, ժողովրդական ընտրողները զոհ դացին բռնութեանց, բազմաթիւ քմահաճ ձերբակալութիւններ կատարուեցան, կառավարական ընտրողները միայն կ'ընդունուին քուէարկութեան կրասենեակներու մէջ»: Հեռագիրը ստորագրողները, որոնց մէջ կը գտնուի նաեւ հայ թեկնածու մը, Շամլեան, կ'աւելցնեն թէ ստիպուեցան պոյքոթ հայտնել, արհեստազերծեմբի՛ կխուսափելու համար եւ կը խնդրեն միջամտել:

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԲԱՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ կը շարունակուին: Մետաղագործներէն վերջը, շինութեանց բանուորներն ալ ժողով գումարելով, որոշեցին պահանջել Աշխատանքի Դաշնակցութենէն որ գործադուլ հռչակէ, 1էն մինչեւ 24 ժամ տեւողութեամբ:

ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՏԱՆՏԷՐՆԵՐԸ ժողով մը գումարելով, պատուիրակութիւն մը ղրկեցին վարչապետութեան, բողոքելու համար տուրքերու ծանրութեան դէմ: Տանտէրները կ'առարկեն թէ մինչ ներկայ վարձքի միջինը կրկնապատիկն է 1925ին միջինին, տուրքերը տասն անգամ աւելի են, բաղդատելով 1914ի հետ: Եւ կ'սպառնան թէ շինութիւնները պիտի դադրին, եթէ դարման չտարուի այս կացութեան: Միեւնոյն ատեն կը պահանջեն ջնջել 1935ի հրամանագրով պարտադրուած տասը առ հարիւր զեղչը:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐԸ աւելի ծանր հանգամանք առած են, համաձայն վերջին լուրերու: Շաբաթ օր խռովութիւններ ծագած էին էլ Ազհարի աստուածաբանական համալսարանին մէջ, իսկ յաջորդ օրը աւելի ծանր դէպքեր պատահեցան Կիզէի արքայական համալսարանին մէջ: Համալսարանին չորս ճիւղերէն երեքը դասադուլ հռչակեցին: Գրաքննութիւն հաստատուեցաւ այս դէպքերուն առթիւ եւ որոշուեցաւ փակել համալսարաններ: Կրթական նախարարը մերժեց փակել Կիզէի համալսարանը:

ԿՈՒԲԱՆԱՅԻ ԹԻԱՊԱՐՏՆԵՐԸ ժամանակիս աշխատանքէ ազատուած ըլլալով, գաղթային նախարարը՝ Պ. Մութէ հրամանագիր մը հանեց, որուն համաձայն պիտի կրնան Ֆրանսա վերադառնալ անոնք որ դիւահատելի վարձունք ունեցած են:

ՊԵԼՃԻՔԱՅԻ ԴԱՀԼԻՃԸ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ, պայքար սաստկացած ըլլալով ժողչապետ Զէլանտի դէմ, որ ամբաստանուած է թէ մեծագումար թոշակ կը ստանայ Ազգ. դրամատունէն: Դրամատան տնօրէնն ալ արձակուեցաւ:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ 34րդ ընդհ. ժողովը կը բացուի վաղը, Հինգշաբթի, Լիլի մէջ: Մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայուի այս ժողովին, նկատի առնելով ժողովրդական ճակատին տագնապը:

ՖՐԱՆՍ. ՀՍԿԱՅ ՋՐՕԴԱՆԱՒԸ, «Փառի», որ 41.000 քիլօ ծանրութիւն ունի, Մարոքէն ճամբայ ելաւ դէպի Պրազիլիա, կտրելու համար ուղիղ գծով Թունիսի մրցանիշը, 5280 քիլոմեթր:

ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ նոր խռովութիւններ ծագած ըլլալով, ազգայնական շարժումին վարիչները ձերբակալուեցան բոլոր քաղաքներուն մէջ, սուլթանին համաձայնութեամբ:

ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ երկարաձգման մասին խորհրդակցութիւն մը կատարուեցաւ օտար պատուիրակներուն հետ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԴԻՊՏՈՍ» ԿՈՄԻՏԷԻ կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին. Սոսիէթէ Սավանթի F. G. սրահին մէջ, կը հրաւիրուին փարիզի եւ շրջականերու բոլոր ընկերները:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը 29 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ գրադարանի սրահին մէջ. 181 Cours Լաֆայէթ: կը դասախօսէ ընկեր ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ: կը հրաւիրուին բոլոր ընկերներն ու համակիրները:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Փարիզի եւ Շրջանի Վասպուրականի Հայրենակց. Միութեան ցերեկոյթ պարահանդէսը տեղի կ'ունենայ 11 Նոյեմբերին Salle Poissonnier մէջ: Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն:

Հ. Յ. Դ.

Պ. ...

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընդհ. ժողովը այս Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Սիամանթօ» ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ„Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՄԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ:

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՋԲՌԻԱՆԴԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին

Օրիորդներ ԱՅՑՂԻԿ ԱԹԱՔԵԼԵԱՆ, ԱՆԱՀԻՏ եւ Գ. ՇԱՐԱՄ (երգ),

ՕՐ. ՑԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ), ՕՐ. ԷԼԻԶ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, Ընկ. Թագւոնեան եւ Գ. Հ. ՅԱՐՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն):

Օր. ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ եւ փոքր քոյրը կը պարեն Կովկասեան պարեր, յատուկ տարազով:

Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ:

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական պարեր ընտիր նուագախումբի ընկերակցութեամբ:

Հայկական խմբական պարեր եւ երգեր օրիորդներու կողմէ:

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ 5 ֆրանք: փոքրերու կէս գին:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

30 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Թէաթր Մունիսիփալի» մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին սիրայօժար կը մասնակցին Տիկին Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (մեներգ), ճարտասանեն Գ. Գ. Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ, Ա. ԽԱՉԻԿԵԱՆ, Մ. ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ, Թ. ԵՂԻԿԵԱՆ, Մ. ՍԻԱԳԵԱՆ.

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ, 31 ՀՈԿՏ.

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ 40Է ԱՒԵԼԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՄԱՀ ՎԻՊԱԳԻՐ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՅՈԲԵԼԵԱՆԻ

հանդէսը պիտի տօնուի մեծ պատրաստութեամբ 31 Հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ, 24, Rue Saint Victor Paris (5me.) Métro Maubert-Mutualité:

Գլխու խօսին Գ. Գ. ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Ա. ՃԻՒՄԳԻՒՇԵԱՆ, Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ FIRMIN ROZ (Membre de l'Institut):

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն՝

ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ (երգ)

Տիկ. Ա. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), Գ. Գ. ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՐԱՖՖԻԿ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (դաշնակ), Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ (արտասանութիւն), Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (մեներգ), եւ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը: Տեղի պիտի ունենան նաեւ հայկական պարեր:

ՄՈՒՏՔ 10, 5 եւ 3 ՖՐԱՆՔ

Ու ոքի տոմսակ պիտի ցրկուի. Այժմէն կարելի է տոմսակ ձեռք բերել «Յառաջ»ի եւ «Զուարթնոց»ի վարչութեանց մօտ, գրատուն Հրանտ Սամուէլի, (51, Rue Monsieur le Prince), Գ. Գ. Եսթուանեանի գրասենեակը (44, Rue Lafayette) եւ Գ. Ե. Յարութիւնեանի մօտ (13, Rue d'Orsel):

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ 14 Նոյ.ին Salle Victor Hugoի մէջ: Կը խնդրուի չխաչաձեւել:

ԱՆԻԷՌԻ ՄԷՋ «ՅԱՌԱՋ» ԿԸ ԾԱԽՈՒԻ ծանօթ լրագրավաճառ C. Rogerի ՄՕՏ 183 Avenue d'Argenteuil (Փլաս Գուրպինեոնի վրայ)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հռիփսիմէ Սըլիքեան եւ Տիկին Երանուհի Լոլոեան (Պարտիզակցի), կը փնտռեն առաջինը իր թոռները, երկրորդը իր քոյրերը Զուարթ եւ Սիրարփի Ռուբէնեան որ ներկայիս կը կոչուին Մակարիթ եւ Էլիզապէթ, ծնողքի անունները Յարութիւն եւ Սիրանուշ, 1921ին Պոլիսէն մեկնած էին Ամերիկա: 4 տարի առաջ կը գտնուէին Նիւ Եորքի նահանգի Նորֆոլք քաղաքը իրենց հօրեղբօր՝ Երուանդ Ռուբէնեանի մօտ: Կը խնդրուի տեղեկացնել հետեւեալ հասցէին. — 57. Rue du Commerce Y Loloyian, Colombes (Seine): Կը խնդրուի Ամերիկայի թերթերէն արտատպել: Հասցէն գտնողներուն մէկ տարեկան «Յառաջ» նուէր:

— Յովհաննէս Սէֆէրեան, Սասնոյ Սէմալ գիւղէն, որ կը գտնուէր Սուրիա: Մօտ 5 տարիէ ի վեր Սուրիայէն գաղթած է Պարսկաստան: Իր հայրենակիցներէն կը խնդրուի իմացնել Գ. Զաքար Կարապետեանի, 19, Rue Alphand, Paris (13):

Կը խնդրուի Թեհրանի «Ալիք» թերթէն արտատպել:

Տիկին Տիրուհի Գարբիէլեան, ծնեալ Սիմիթեան, ընկ. Կեսարացի կը փնտռէ իր քոյրը՝ Վերժին Սիմիթեան, Թալասի ուրանոցէն հօրեղբայրը, Յակոբ Սիմիթեան, որ ժամ Աղեքսանդրիա, 1930ին Վերժին Սիմիթեանը տեսած է ի Պէյրութ

Կը խնդրուի գիտցողներէն լուր տալ հետեւեալ հասցէին՝ Mr. A. Kapriélian 8bis, Rue Maugiron, Vienne (Isère)

Յարութիւն Զամչիկեան, որ նախապէս կը գտնուէր Հաւըրա Գարակէօզեան Հոմին մէջ: Վերջին անգամ նամակ գրած է S. F. A. ընկ.եան մէջ: Փնտռողն է իր քոյրը՝ Գրել Գ. Թաշեանի, c/o Journal Houssaper B. 868. Le Caire - Egypte:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (47)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ● ««««

— Մենք ինչ պիտի մտածենք, պատասխանեց ծերունի Խաչօն, — դուք ինքներդ ասում էք, թէ Ռուսները պատերազմելու են քրիստոնեաների ազատութեան համար. Աստուած յաջողութիւն տայ, նրանք կը գան եւ մեզ էլ կ'ազատեն:

— Այդ իրաւ է, միայն մի բան կայ, մէջ տուաւ Վարդանը. ասում են, «մինչեւ տղան լաց չի լինի, մայրն էլ ծիծ չի տայ»: Հայերը իրանց լռութիւնով, իրանց համբերութիւնով եւ իրանց մեծայոյս սպասելով ոչինչ չեն ստանայ. Հայերը պէտք է բողոքեն:

— Այո, պէտք է բողոքեն, կրկնեց Գ. Դուդուկչեանը, եւ այդ բողոքը պէտք է յայտնուի նոյն ձեւով, որպէս յայտնեցին միւս քրիստոնեայ ազգերը:

— Ուզում էք ասել, թէ Հայերն էլ պէտք է կռուեն, նրա խօսքը կտրեց ծերունին:

— Այո, այդ եմ ուզում ասել: Հիմա աշխարհի կարգն այդպէս է, եւ միշտ այդպէս է եղել, ով որ զէնք գործածել չը գիտէ, ով որ արիւն թափելու եւ մարդիկ կոտորելու ընդունակութիւն չունի, նրան ասում են՝ դու ազատ լինելու իրաւունք չունես:

Ուրեմն, եթէ Հայերը ցանկանում են մի բան ստանալ եւ ազատ լինել, պէտք է ցոյց տան, թէ իրանք եւս զուրկ չեն քաջութիւնից, թէ իրանք եւս սպանել գիտեն: Եւ այժմ ամենայարմար ժամանակն է:

Ծերունին մի գառն ժպիտ գործեց իր խորշոմած դէմքի վրայ պատասխանելով:

— Օրհնած, ինչո՞վ պէտք է ցոյց տան, թէ քաջութիւն ունեն, սպանել գիտեն: Թուրքերը Հայերի մօտ մի դանակ անգամ չեն թողել, որ հարկաւորած ժամանակ մի հաւի վիզ կտրեն:

Գ. Դուկչեանը դժուարացաւ պատասխանել: Վարդանը ասաց.

— Զէնքեր, որքան կամենում էք ես կը տամ ձեզ, միայն կռուողներ լինէին:

Ձեզ յայտնի է իմ պարապմունքը, ես կանտրաբանդիստ եմ, ինձ ծանօթ են բոլոր անցքերը, բոլոր գաղտնի ճանապարհները, այստեղ զէնքեր անցկացնելու համար:

— Միայն զէնքը բաւական չէ, խօսեց խոհեմ ծերունին, դուք կարո՞ղ էք տալ այստեղի Հայերին այն սիրտը, այն քաջութիւնը, որ ունեն միւս քրիստոնեայ ազգերը, որոնք այժմ պատերազմում են իրանց ազատութեան համար: Զէնքը ի՞նչ գործ կարող է կատարել մի սարսափած ժողովրդի ձեռքում:

— Հեշտ չէ այդպէս դատել ժողովրդի վրայ, առանց Խաչօ, խօսեց Գ. Դուդուկչեանը, մեր ժողովուրդը բոլորովին չէ կորցրել ոչ իր սիրտը, ոչ քաջութիւնը եւ ոչ ազատութեան զգացմունքը: Մի շարժառիթ, մի յարմար ժամանակ պէտք է, որ դրանք յայտնուեն նրա մէջ: Այժմ ամենայարմար ժամանակն է:

Ռուսները պիտի պատերազմեն Թուրքերի հետ, թող Հայերն էլ մի կողմից գլուխ բարձրացնեն: Ես հաւատացած եմ, որ Ռուսները ամէն կերպով կ'օգնեն մեզ:

Ծերունի Խաչօի որդիները բոլորովին լուռ էին եւ ոչինչ չէին խօսում: Նրանցից մէկը, որ կոչւում էր Ցակօ, որն իր եղբայրների հետ մի շաբաթ առաջ ունեցած խորհրդի մէջ յայտնեց այն միտքը, թէ լաւ է, որ իրանց քոյր Լալան Բէյիտ բէկի կինը լինի, որովհետեւ դրանով կը վայելեն իրանց հզօր փեսայի պաշտպանութիւնը, այդ Ցակօն, որ խորին ուշադրութեամբ լսում էր իր հօր եւ նրա երիտասարդ հիւրերի խօսքերը, դարձաւ դէպի Գ. Դուդուկչեանը, ասելով.

— Եղբայր, քեզանից արեան հոտ է գալիս. մենք ոչ քո չարն ենք ուզում, ոչ քո բարին. էգուց առաւօտեան շուտ վեր կաց, բանը մանդ հաւաքիր, եւ հեռացիր մեր տնից, թէ չէ մեր գլխին մի պատուհաս կը բերես...

Ծերունի Խաչօն սաստեց որդուն, որ լռէ. եւ ինքը դառնալով Գ. Դուդուկչեանին ասաց.

— Դուք մի նեղացէք իմ որդու խօսքերից. նա չը գիտէ, թէ ինչ է խօսում: Լսեցէք ինձ, ես ոչ կարդացել եմ եւ ոչ էլ իմանում եմ, թէ ուրիշ երկիրներում ուրիշ ազգեր ինչ են շինում:

Բայց որպէս երկրագործ մարդ, ես մի բան գիտեմ, մենք՝ գիւղացիներս մինչեւ հողը չենք վարում, չենք փափկացնում եւ չենք պատրաստում, մեր սերմը չենք ցանում. որովհետեւ գիտենք, որ սերմը չի կանաչի, արմատ չի ձգի, միայն կը ծլի եւ ինքը իրան կը չորանայ:

Այս բանը Քրիստոս էլ է ասում իր սուրբ Աւետարանի մէջ, ես շատ անգամ եմ լսել եկեղեցում: Հիմա, որդի, հողը պատրաստ չէ: Ուզում եմ ասել, ժողովուրդը պատրաստ չէ: Պէտք էր քսան, երեսուն եւ գուցէ յիսուն տարի առաջ պատրաստել հողը: Երբ այս նախապատրաստութիւնները կատարուած կը լինէին, այժմ ձեր սերմերը բարեբեր երկրի վրայ կ'ընկնէին, կը բուսնէին, կը կանաչէին, կ'աճէին, կը հասունանային, եւ մէկին հարիւր եւ մէկին հազար պտուղ կը տային:

Սխալ մի օրուայ մէջ բան չի դառնայ: Սխալ մենք գիտենք, որ ցանքի վրայից մի քանի եղանակներ են անցկենում, մի քանի եւ ցուրտ եղանակներ, մինչեւ հունձը հասունանում է: Մենք գիտենք, որ ցանքը համբերում է եղանակների զանազան տեսակ խռովութիւններին, երբեմն փոթորիկը նրան հանգստութիւն չէ տալիս, եւ երբեմն կարկուտը ծեծում է եւ երբեմն ձիւնը սառցնում է, իսկ երբեմն արեւի կենդանի ճառագայթները նրան ջերմացնում են, մի խօսքով ցանքը հազար ու մի փորձանքների միջից անցնելով վերջապէս պտուղ է երկրագործի բաժանքը... Այդպէս էլ ժողովրդի սրտի մէջ սերմանած ցանքի վրայից պէտք է անցկենան ժամանակներ, մի քանի խաղաղ եւ փոթորկալից ժամանակներ, մինչեւ հունձը կը հասունանայ...

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameane, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 28 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3562

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՏԺԳՈՅՆ ԵՒ ՏԽՈՒՐ

Գաղութէ գաղութ հաստատուած յարաբերութիւնները, կապերը այնքան թոյլ են եւ խախուտ որ, եթէ օտարական մը փորձէր ուսումնասիրել, ապահովաբար ափ ի բերան պիտի մնար :

Արդարեւ, երբեք այսքան մաայլ եւ անկերպարան եղած չէին այդ յարաբերութիւնները : Բառն անգամ հեգնութիւն մը կը կազմէ, եթէ ուզենք արդար ըլլալ եւ իրականութիւնը տեսնել այնպէս ինչպէս որ է :

Առնենք երկու յատկանշական պարագաներ :

Գաղթականներու տեղաւորման խնդիր մը ունի Աթէնքի գաղութը, մէկ տարիէ ի վեր : Երկու հոյաչափ արուարձաններու, Ցիրոսի եւ Լիփազմայի գաղթակայանները վերջնապէս քանդելու որոշում տրուած ըլլալով, անոնց բնակիչները այլուր պիտի փոխադրուին :

Տեղափոխութիւնը սկսած է արդէն : Անոնք որ միջոց ունէին, իրենց գլխուն ճարը նայեցան. իսկ անճարները կը սպասեն ձեռնհաս իշխանութեանց աջակցութեան :

Այդ իշխանութիւններէն մէկն է, անշուշտ, յունական կառավարութիւնը, որ ձրի հող տրամադրեց : Երկրորդը՝ Նանսէնեան գրասենեակն է, իսկ երրորդը՝ այն որ ազգային կը կոչուի :

Ինչպէս կը հաստատեն Աթէնքէն հասած տեղեկութիւնները, մինչ առաջին երկուքը լրջօրէն գործի ձեռնարկած են, «ազգային»ը թուղթ կը խաղայ : Աթէնքի «Նոր Օր»ն է որ կը պատմէ, խմբագրականի մը մէջ.

— « Ձեռնեղման խնդիր տարուան մը պատմութիւն ունի : Ամբողջ մէկ տարի ժողովներ գումարեցինք, վիճեցանք, ծանուցներ կազմեցինք գիրար չէզոքացնելու համար, առանց գործնական քայլ առնելու : Խղճի հանդարտութեամբ կրնանք ըսել որ զետեղման խնդիրը լուծման ճամբուն մէջ դնելու համար ոչ թէ մեր կարելին չըրինք, այլեւ զայն ձախողեցնելու եւ լուծումը դժուարացնելու համար չխնայեցինք ամէն ճիգ :

Բայց չխօսինք անցեալի մասին : Հիմակ, հարցը շօշափելի կերպով դրուած է մեր առջեւ : Հողը պատրաստ է, Նանսէնեան Օֆիսը շոգիի վրայ կը սպասէ : Սխալած չպիտի ըլլանք, եթէ ըսենք որ այս գործով զբաղող մեր օտար բարեկամներուն համբերութիւնը սպառած է :

Հողը սրամադրուած է պայմանաւոր կերպով, եթէ մէկ տարուան ընթացքին շինութիւնները չսկսին, կառավարութիւնը իրաւունք պիտի ունենայ հողը ետ առնելու (19 հոկտ.) :

Երեւակայեցէք վարչութիւն մը որ կ'անձրկի, նոյնիսկ ցանկ մը ներկայացնելու համար, հակառակ այնքան սերպումներու, եւ պաշտօնական ազդարարութեանց :

Աւելի քան 500 ընտանիքներու տեղաւորման խնդիր մը դրուած է սեղանի վրայ, բայց մարդիկ ոչ իրենց առվորութիւնները կը փոխեն, ոչ ալ կ'ըմբռնեն կացութեան լրջութիւնը :

Եւ միայն Աթէնք չեն գտնուիր զանցառուները կամ ձգձգողները :

Աթէնքէն կոչեր ուղղուեցան եւ մասնաւոր դիմումներ կատարուեցան ուրիշ գաղութներու, որպէսզի օգնութիւն հասցնեն այս բազմածախս գործին :

Որքան կրցած ենք հետեւիլ, մինչեւ հիմա հազար անգլ. ոսկի տրամադրած է Բարեգործականը, հաւաքելով խումբ մը ունեւորներէ : Տասը հազար ոսկի ալ սահմանուած է Կիւլպէնկեան կտակէն, « Կիւլպէնկեան » անուն թաղամաս մը կառուցման համար : Իսկ Նանսէնեան Օֆիսը, որ նախապէս տրամադրած էր 20,000 զուիցերիական ֆրանք, պիտի վճարէ 50,000 ֆրանսական ֆրանք եւս :

Անշուշտ մաս մը գումար ալ Աթէնքի մէջ հաւաքուած է :

Արդ, լաւատեսներ կը կարծեն թէ Չուկէս միլիոն դրախմին բաւական է, գործի սկսելու համար. իսկ ուրիշներ հինգ միլիոն կը հաշուեն :

Ամէն պարագայի մէջ, բաներ մը կ'ըլլան կամ պիտի ըլլան, բայց ո՜րքան տնավարի : Եւ ի՜նչքան սահմանափակ շրջանակի մը մէջ :

Նոյն կացութեան ուրի. մէկ պատկեր՝ Լիբանանի մէջ :

Վերջերս կոչ մը հրատարակուեցաւ, նոր բուժարանի մը շինութեան համար : Հիւծախտաւորները մինչեւ հիմա կը պատսպարուին Մամըլթէյնի հաստատութեան մէջ, որ երբեք չի համապատասխաներ արդիական դարմանատան մը պահանջներուն : Ուրեմն պիտի կառուցուի նորը, աւելի յարմար եւ օդասուն վայրի մը մէջ, իբրեւ տիպար բուժարան :

Շինութիւնը սկսած է արդէն եւ տեղական թերթերը գոհունակութեամբ կ'արձանագրեն կատարուած յառաջդիմութիւնը : Դրամական աջակցութենէն զատ, շատեր գործիքներ եւ ուրիշ առարկաներ կը նուիրեն : Կան ալ որ տրամադրութիւն յայտնած են յատուկ սենեակներու կամ սրահներու ծախքը հոգալու : Նանսէնեան Օֆիսն ալ 8100 զուիցերիական ֆրանք տրամադրած է :

Արդ, բնական չէ՞ր հարցնել թէ դուրսը՝ հայկական սրտասահմանի մէջ ո՛րքան ուշադրութիւն գրաւեց այս կարեւոր ձեռնարկը :

Ցանձնախումբին կոչը այստեղ ալ հրատարակուեցաւ, եւ կը կարծէինք թէ գոնէ հետաքրքրութիւն շարժած կ'ըլլայ, քանի որ մեր գաղութին մէջ ստուար թիւ մը կը կազմեն Սուրիայէն եւ Լիբանանէն անցնողները :

Ապահովաբար շատ ալ պարծենալու իրաւունք պիտի չունենանք, երբ օր մը հրատարակուի հանգանակութեան ցանկը :

Այսպէս նաեւ ուրիշ գաղութներու մէջ : Եւ այսպէս՝ բազմաթիւ կենսական հարցերու առթիւ :

Ի՞նչ կարելի է փրկել այս ճամբով :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

"ՈՉ-ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԻՒՆԸ,, ՆՈՐԷՆ ՓՐԿՈՒԵՑԱՒ

Նոր ծրագիր մը կը մշակուի կամաւորները համրելու եւ ետ քաշելու համար

Մուսոլինի պիտի ճանչնայ Ֆրանքօն, երբ...

Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը նորէն փրկուեցաւ, փոխադարձ զիջումներով եւ նոր ժողով մը պիտի գումարուի ուրբաթ օր, վերջնական համաձայնութեան համար : Առով ինքնին կը հերքուի երէկուան անթելին այն լուրը որ կ'ըսէր թէ խորհրդային պատուիրակը քաշուած է ժողովէն :

Կառակասէք մը այդ օրը ձեւ. պայտ մը դրած էր Անգլիոյ արտաքին գործերու պաշտօնատան ա՛յն դրան վրայ ուրկէ պիտի անցնէին ժողովականները : Բարեպաշտ քաղաքացիներ կը կարծեն թէ այդ պայտին շնորհիւ էր որ չարը խափանուեցաւ եւ կարելի եղաւ ելք մը գտնել :

Ինչպէս կը յիշուի, Անգլիոյ արտաքին նախարարը առաջարկած էր Սպանիոյ իւրաքանչիւր ճակատէն հազար կամաւորներ ետ քաշել, իբրեւ առաջին քայլ : Խորհրդային գեսպանը առարկեց թէ Զօր. Ֆրանքօ եօթն անգամ աւելի օտար զինուորներ ունի քան հանրապետական կառավարութիւնը. հետեւաբար պէտք է 7000 հոգի ետ կանչէ, միւսին հազարին դէմ : Եւ այսպէս անելի մատնուած էր յանձնախումբը :

Երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, իտալական դեսպանը առաջարկեց 5000ական հոգի քաշել երկու ճակատներէն, իբրեւ ապացոյց ուղղամտութեան : Այս առաջարկը ձեռնտու էր Անգլիոյ համար, բայց տհաճութիւն պատճառեց Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան բարեկամներուն, որոնք հաշուեցին թէ առով Վալէնցիա պիտի կորսնցնէ իր օտար աջակիցներուն 30 առ հարիւրը, միայն 5 առ հարիւր տկարացնելով Զօր. Ֆրանքոյի բանակը :

Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան ներկայացուցիչները մերժեցին թէ անգլիական եւ թէ իտալական առաջարկները, եւ փոխադարձ համաձայնութեամբ մէկդի դրուեցաւ նախապէս մաս մը կամաւորներ ետ կանչելու խնդիրը : Ցեռայ ժողովականները քննեցին անգլիական ծրագրին հիմնական մասերը : Ինչպէս ըսինք, յանձնախումբը նոր նիստ մը պիտի գումարէ ուրբաթ օր, եւ այդ առթիւ վերջնապէս պիտի ճշդուի երկու յանձնախումբերու առաքման խնդիրը : Ցանձնախումբերուն պաշտօնը պիտի ըլլայ ստուգել Սպանիոյ օտար կամաւորներուն թիւը :

Վիճաբանութեանց ընթացքին, խորհրդային գեսպանը կարեւոր զիջում մը կատարեց : Դեսպանը անցեալ նիստին մէջ յայտնած էր թէ իր կառավարութիւնը երբեք պիտի չհաւանի ճանչնալ Զօր. Ֆրանքոյի պատերազմիկի հանգամանքը, մինչեւ որ ետ կանչուած չըլլայ վերջին օտար զինուորը : Այս անգամ յայտարարեց թէ պատերազմիկի հանգամանքը ճանչնալու խնդիրը կրնայ նկատի առնուիլ, երբ ետ քաշուած ըլլայ օտար կամաւորներուն մեծ մասը : Գ. Իտըն աւելի բացորոշ պատասխան մը պահանջած ըլլալով, խորհրդ. դեսպանը յայտարարեց .

— « Երբ օտար կամաւորներուն մեծ մասը իրապէս ետ քաշուած ըլլայ եւ հաստատուի թէ նոր ժամանումներ չեն ըլլար եւ թէ որ եւ է կառավարութիւն միտք չունի միջամտելու Սպանիոյ գործերուն, խորհրդային կառավարութիւնը կրնայ թերեւս հաւանիլ պատերազմիկի հանգամանքը ճանչնալու :

ԻՏԸՆ. - Անցեալ անգամ կ'ըսէիք «Ոչ». այսօր կ'ըսէք «Թերեւս ոչ» :

Դեսպանը « Այո » պատասխանեց : Երբ Գ. Իտըն հարցուց թէ վերջնակա՞ն է, դեսպանը դարձեալ «այո» պատասխանեց : Այս առթիւ, Նորէն առարկեց թէ Մուսոլինի կը շարունակէ նոր զօրք ղրկել Զօր. Ֆրանքոյի եւ թէ դեռ քանի մը օր առաջ երեք իտալական գունդեր ցամաք հանուած են Պալմայի մէջ :

ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՈՐ ԳՆԴ. ՏԸ ԼԱ ՌՕՔ ԴՐԱՄ ՍՏԱՑԱԾ ԷՐ ԳԱՂՏՆԻ ՎԱՐԿԵՐԷՆ

Նախկին վարչապետ Թառտիէօյի ցնցող վկայութիւնը

Գնդ. տը լա Ռօքի զինակիցներէն դուքս Փօցցօ տի Պորկօ հրապարակաւ ամբաստանած էր թէ Հրեղէն Խաչի նախագահը մեծագումար դրամ ստացած է գաղտնի վարկերէն : Այս ամբաստանութիւնը հրատարակուեցաւ «Շօք» շաբաթաթերթին մէջ, սաստկացնելով պայքարը՝ գնդապետին դէմ : Նոյնիսկ արքայական « Աքսիոն Ֆրանսէզ » ը անխնայ ձաղկեց տը լա Ռօքը, ծանր բառեր գործածելով : Գնդապետը փոխանակ բացարձակապէս հերքելու եղած մեղադրանքը, երկդիմի յայտարարութիւններ բրաւ եւ յուլիս 24ին հետեւեալ խօսքն արտասանեց, Լիոնի մէջ, բանախօսութեան մը առթիւ.— « Փօցցօ տի Պորկօ կորսնցուցած է իր հայրենասէրի հանգամանքը, ընելով ամբաստանութիւններ որոնց սուտ ըլլալը շատ լաւ գիտէ » : Դուքս Փօցցօ այս յայտարարութիւնը անուանարկութիւն համարելով, դատ բացած էր գնդապետին դէմ :

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ երեքշաբթի օր, Լիոնի մէջ : Իբրեւ գլխաւոր վկայ կանչուած էր նախկին վարչապետը, Գ. Թառտիէօ, որուն յայտնութեանց վրայ հիմնուած էր ամբաստանութիւնը : Շատեր կը կարծէին թէ պիտի չներկայանայ, բայց Գ. Թառտիէօ Լիոն գնաց եւ անձամբ հաստատեց եղած ամբաստանութիւնները :

Ահաւասիկ իր վկայութիւնը .

– Ես կեանքիս մէջ միայն մէկ անգամ տեսած եմ Գ. Փօցցօ տի Պորկօն եւ մտերմական խօսակցութիւն մը ունեցայ : Կը ցաւիմ որ օգտագործած է պատահական խօսակցութիւն մը. բայց կը յայտարարեմ թէ ճիշդ են իր գրածները, բացի քանի մը մանրամասնութիւններէ : 1926 յուլիսէն 1932 յունիս, բացի երկու կարճ ընդհատումներէ, ես անդամ էի կառավարութեան : Այդ շրջանին 18 ամիս շարունակ յարաբերութեան մէջ էի գնդ. տը լա Ռօքի հետ, որ ինծի յանձնարարուած էր բարձրաստիճան սպայի մը կողմէ : (Մարաջախտ Լիօթէ) : Երրորդ տեսակցութեան առթին գնդապետը դրամական աջակցութիւն խնդրեց : Այն ատեն բարեկարգութեան տարր մը կ'երեւար ինծի, անկարգ հոսանքներուն դէմ : (Կարգ մը թերթեր կը գրեն՝ համայնավարներուն դէմ) : Գնդ. տը լա

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔ ՎԱԼԻՆ ԵՒ ՍՈՒԼԹԱՆ ՍԹԱԼԻՆ

Երէկ հետեւեալ պատմութիւնը կարդացի թուրքերէն թերթի մը մէջ.—

« Սուլթանութեան շրջանի կուսակալներէն մէկը իր պաշտօնի կոչուած քաղաքին մէջ կ'ուզէ դրամ քաշել ժողովուրդէն : Իր այս նպատակը իրագործելու համար նախ խալամ երեւելիները կը կանչէ : Անոնց որպիսութիւնը հարցնելէ յետոյ կ'ըսէ.

— Վարը, ախոռ կենդանի մը ունիմ : Անգամ մը նայեցէք, տեսնեմ ի՛նչ պիտի ըսէք :

Մարդիկը վար կ'իջնեն, կը նային . սովորական ձի մը : Վերադառնալով կ'ըսեն .

— Տեսանք, ով տէր, գեղեցիկ ձի մըն է :

Կուսակալը երբ կը լսէ այս խօսքերը, մէկէն ի մէկ կը փայլատակի .

— Ի՛նչ ըսիք : Վա՛յ դաւաճաններ, վայ : Գեղեցիկ «մալթըզ» այծին ձի կ'ըսեն : Վա՛ր առէք տուներ, յաւ մը կրթեցէք !

« Ֆալաքաներ »ները որոնք արդէն պատրաստ էին, գետնայարկը կ'իջեցնեն երեւելիները եւ լաւ մը տփելէ յետոյ իրենց վրայի դրամներն ալ կը մաքրեն :

Կուսակալը յաջորդ օրը քիսառն. խաները կը կանչէ : Անոնց ալ նոյն առաջարկը կ'ընէ : Օր մը առաջ խայտառակուած պատիւն ! տեղեկացած ըլլալով, առանք ձին տեսնելէ յետոյ կուսակալին մօտ կուգան եւ կ'ըսեն.

—Տեսանք, ով տէր, գեղեցիկ «մալթըզ» այծ մըն է :

Այս անգամ կուսակալը բոլորովին կը փրփրի .

— Վա՜յ, անխիղճ մարդիկ : Ահագին ձիուն այծ կ'ըսեն. վա՛ր տարէք անոնք !

Երրորդ օրը կարգը հրեաներուն կուգայ : Կուսակալը անոնց ալ կը պատուիրէ որ տեսնեն ախոռը գտնուած կենդանին : Հրեաները վար կ'իջնեն, կը տեսնեն, կը վերադառնան եւ կը յայտարարեն կուսակալին.

— Ո՛վ տէր, ասիկա ո՛չ ձի է, ոչ ալ այծ : Աստուծոյ մէկ փորձանքն է, երեւակի փոխայծէքը ինչ որ է, հրամայեցէք վճարենք :

Այս խօսքին վրայ ծեծ ուտելէ կ'ազատին » :

×

Կարդալով այս պատմութիւնը, աչքիս առջեւ պարզուեցաւ Խ. Միութեան պատկերը, Մոսկուայէն մինչեւ Երեւան եւ Ուզպէկիստան : Զինովիեւ Քամենեւ - Ռատէք - Սոկոլնիկովէն մինչեւ Խանջեան - Շահվերդեան - Եսայեան - Ջուբար - Ամատունի - Ակոփով :

Մէկ տարբերութեամբ, — թուրք վալին այդ բոլորը կ'ընէ եղեր դրամ քաշելու համար : Մոսկովեան աշխարհի կարմիր վալիները աւելի «յեղափոխական» գործ մը կը կատարեն նոյն մեթոտով — գլուխ դրամ :

— Ձի է եւ ընտիր ձի, կ'աղաղակէին Զինովիեւ եւ ընկերները, երբ Թրոցքին անէն բան էր :

— Վա՜յ դաւաճաններ, սաստեց Սուլթան Սթալին, կայեցէ՛ք սա կառած շուները եւ արժանի դասը տուէք բոլորին ալ :

— Մեղա՜յ, մեղա՜յ, սխալեցանք, այծ է եղեր ...

Մնացեալը դուք շարունակեցէք եւ նոր կրնաք՝ յուծեցէք, — ձի՞ է, ա՞յծ է, հաւատարիմ բոլշեւի՞կ է թէ թրոցքիսթական դաւաճան, գերմանական կամ ճափոնական լրտես : Մա՞րդ, ընկե՞ր, թէ շուն, լիժ, աւանակ :

ՎԱՀԷ

Պէյրութի ամերիկեան հիւպատոսին սպանութեան առթիւ

Սուրիոյ թերթերը կը շարունակեն հակասական լուրեր հրատարակել Մկրտիչ Գարայեանի մասին, որ սպաննեց Պէյրութի ամերիկեան հիւպատոսը, Գ. Մէյբիւրը

Այսպէս, բժշկական քննութեան առթիւ, կը հաւաստեն թէ մարդասպանը « մտքի կատարեալ պայծառութիւն ունի եւ մարմնապէս ալ առողջ է » : Նոյն աղբիւրին համաձայն, Մկրտիչ նիւթական նեղ կացութեան մէջ էր : Հիւպատոսարանը Ամերիկայէն հեռագրով տեղեկացած է, որ ոճրագործին հայրը՝ Յովհաննէս Գարաեան՝ Պոսթընի մէջ յայտնի վաճառական մըն էր ժամանակին, սակայն քանի մը տարի առաջ սնանկանալով, ստիպուած էր շաբաթական 15 տոլար վարձքով պանդոկի մը մէջ աշխատիլ : Հետեւաբար իր զաւկին նպաստելու ի վիճակի չէր : Հարցաքննիչ դատաւորը քննութեան ձեռնարկած է, հասկնալու համար, թէ Մկրտիչ Գարաեան ի՛նչ միջոցներով կ'ապրէր Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ եւ ուրկէ՞ կը հայթայթէր իր ծախքերը :

Գահիրէի մեծ օրաթերթին՝ «Էլ Պէլաղ» Պէյրութի թղթակիցն ալ հետեւեալ հէքեաթը կը պատմէ .—

Ոճրագործը 12 տարիէ ի վեր ամերիկեան հպատակութիւնը ընդունած տարագիր մըն էր Միացեալ Նահանգներու մէջ, ուրկէ երկու տարիէ ի վեր վերադարձած էր Հալէպ եւ կը գործէր իբրեւ սեղանաւոր : Երբ իր այս արհեստին մէջ չյաջողեցաւ, սկսաւ քաղաքական կուսակցութիւններով ու միութիւններով զբաղիլ : Ան յարեցաւ « Դաշնակ » կուսակցութեան, բայց այս կուսակցութիւնը իրեն հանդէպ մեծ վստահութիւն ցոյց չտուաւ, իր յոռի ընթացքին ու անհաւասարակշիռ նկարագրին համար : Շատեր գինք կը մեղադրէին, թէ օտար կուսակցութեան մը ի նպաստ լրտեսութիւն կ'ընէ :

*** Ըստ « Էլ Նահար »ի , Սուրիոյ եւ Լիբանանի Հայերը, Միացեալ Նահանգներու արտաքին նախարարութեան պիտի ղրկեն 30.000 ստորագրութեամբ նամակ մը, դատապարտելով Մկրտիչ Գարաեանի ոճիրը :

Տէրսիմի խռովարարներուն դատավարութիւնը

Խորհրդէն կը գրեն թուրք թերթերուն.—

Տէրսիմի ընդդիմութեան պարագլուխներուն դատը հոկտեմբեր 22ին ալ շարունակուեցաւ : Ամբաստանեալներուն թղթածրարները միացուեցան : Սէյիտ Րիզայի թոռը՝ Նարին ուշագրաւ յայտարարութիւններ բրաւ : Սէյիտ Րիզա ափ ի բերան մնաց ի լուր այս յայտարարութեանց : Միւս վկաները լսուած պահուն Սէյիտ Րիզա սկսաւ դողալ :

Այնպէս կը հասկցուի որ, պարագլուխները առաջին հաւաքոյթը կատարած են Սինճան գետի մօտ, Հըզըրօղլու վայրը : Այնպէս կ'ըսուի թէ, Սէյիտ Րիզա լիճին մէջ քար մը նետեր եւ Հըզըրէն օգնութիւն խնդրեր է :

Պարզուած է որ առաջին ըմբոստականշարժումին համար Ալիշէրի եւ Սէյիտ Րիզայի կողմէ որոշուած տրուեր եւ յետոյ գրգռութեանց ձեռնարկուեր է :

« ԹՈՒՐՔ ԹՌՉՈՒՆՆ »ի (թրքական օդատորմիղ) օդանաւերէն մէկը, որուն մէջ կը գտնուէին երկու մարդիկներ եւ անկարգելով ցատկողներ, վար իյնալով ջախջախուեցաւ Էնկիւրիի մէջ : Երկու ուսուցիչները եւ երեք ուսանողներ մեռան այս արկածին հետեւանքով :

ԿԱՐՄԻՐ ՓԻՑԷՆ ՆԵՐՍ

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԻՆԸ

Մոսկուայի Կենտ. Գործադիր Կոմիտէի հոկտեմբեր 11ի որոշմամբ Գերագոյն Խորհուրդի ընտրութիւնները նշանակուած են դեկտեմբերի 12ին։ Պաշտօնապէս բացուած է ընտրական «պայքարը», եթէ այսպէս կարելի է անուանել այն հսկայ եռուզեռը, որի մէջ գրուած են միլիոնաւոր բազմութիւններ մի անգամ եւս, ի տես աշխարհի, նրանց «առաջնորդի» առջեւ հանդիսաւորապէս սողացնելու համար։

Թէեւ դեկտեմբերի 12ը հեռու է դեռ, բայց խայտառակութեան թատրոնին կատարեալ լինելու նշանները երեւում են արդէն։ Ընդարձակ երկրի այս ու այն անկիւնից մեծ ու փոքր հաւաքոյթներ ճչում են իրենց բանաձեւերը։ «Երկաթուղային բանուորները որոշեցին միակամ քուէ տալ միայն նրանց, որոնք մինչեւ վերջը հաւատարիմ են մնացել Լէնին - Ստալինեան կուսակցութեան»։ «Կոլխոզային կոլակներն խօսք են տալիս լինել աչքաբաց եւ թոյլ չտալ գերագոյն խորհրդի մէջ սպրդելու ժողովրդի թշնամիներին. մենք կ'ընտրենք լաւերից լաւագոյններին - Ստալինեան բոլշեւիկներին»։ «Կարմիր բանակը քուէ կը տայ միայն Ստալինեան թեկնածուներին»։ «Մենք մեր քուէները տալիս ենք ընկեր Ստալինին» յայտնում են հիւսիսային բեւեռից եւայլն։

Կասկած չկայ, Ս. Միութեան ապագայ անդրանիկ խորհրդարանը բաղկացած կը լինի բացառապէս դիկտատորի ծառաներից։ Նրա կատարուած գործի կէտը, այսինքն պաշտօնի ձայնատուութեամբ ժողովուրդը միահամուռ նուիրում կ'արտայայտէ մի իշխանութեան, որի չկճանցներից առաջինը նրա միակ տէրն է։ Կուսակցութիւնն իրեն է վերապահել թեկնածու գնելու տնօրէնութիւնը, ուրեմն ոչ միայն ընդդիմադիր, այլեւ հարիւր առ հարիւրից մի քիչ պակաս առայինական ընտրութեան մասին խօսք լինել չի կարող։ Անգամ ձեռնպահութեամբ խորհրդային քաղաքացին չի կարող հանդստացնել իր խիղճը եւ չյաւանել նրան, որովհետեւ ընտրութիւններին չմասնակցողներն անմիջապէս կասկածի տակ կ'առնուին ու կը հալածուին։ Անշուշտ այդպիսի հերոսներ կը լինեն. խորհրդային մամուլը երբեմն յիշատակում է պարմանուհի փաստեր, թէ ինչպէս գիւղերում եւ քաղաքներում, ընդդիմահարման սարսափի տակ, խիզախ մարդիկ շարունակում են «ժամի դէմ թքել», այսինքն անդադրում պրոպագանդ մղել իրենց շրջապատում կառավարութեան դէմ։ Սակայն այս յամառները պիտի չկարողանան անշուշտ չափով խոկ արգելել ընտրութիւնների ելքի վր այ, երբ զանգուածներն այսօրուան անկազմակերպ վիճակում տարուած են մէկ մտահոգութեամբ — կուլ տալ եւ այս ընտրական փորձանքը, սպասելով վաղուան հրաշքին։

Դեկտեմբերի 12ին Խորհրդային Միութիւնը կ'օժտուի այնպիսի մի խորհրդարանով, որպիսին ունին Գերմանիան, Իտալիան կամ Թուրքիան, ամբողջովին կազմուած առաջնորդի եւ տիրող միակ կուսակցութեան մարդկանցից։

Մի հաւաքոյթում (Խարարովսկ, 15 հոկտեմբերի) խորհրդային հռետորներից մէկն ասում է.

— «Եթէ Գերմանիայում ընտրութիւնները կատարուեն այնպէս, ինչպէս մեզ մօտ, աշխատաւորները կ'իմանան ում տալ իրենց քուէները, ֆաշական կուսակցութիւնից փոքր անգամ չի մնալ եւ ժողովուրդը կ'ոչնչացնի ֆաշիստ արիւնախումներին»։ Այս խեղճ մարդը չգիտէ եւ ով կը համարձակի այնտեղ վեր կենալ ու նրան հասկացնել, որ գերմանական մինչեւ օրս գոյութիւն ունեցող Րայխստագի ընտրութիւնները կատարուեցան յար եւ նման Գերագոյն խորհրդի առաջիկայ ընտրութիւններին, քուէ արկութեան դրուեցին միայն հիթլէրական թեկնածուներ եւ ժողովրդի հարիւրին իննսունը աննշան ձեռնպահութեամբ եւ գաղտնի, ուղղակի, ընդհանուր ու հաւասար ձայնատուութեամբ նրանց ընտրեց այնպէս, ինչպէս նա պիտի ընտրէ դեկտեմբերի 12ին Ստալին - Եժովեան «արիւնախումներին»։

Պաշտօնաթերթ «Իզվեստիա»յի հոկտեմբեր 12ի համարում տպուած է ընտրական շրջանների ցուցակը թէ Միութեան եւ թէ Ազգութեանց խորհուրդների, որոնք միասին կազմում են Գերագոյն Խորհուրդը։ Հայաստանի մասին մենք այնտեղ գտնում ենք հետեւեալ որոշումները։

Միութեան խորհրդի պատգամաւորներն ինչպէս յայտնի է մեր նախորդ յօդուածներից՝ ընտրուում են մէկական ամէն մի երեք հարիւր հազար բնակչութիւնից։

Հայաստան բաժնուած է չորս շրջանների․․․

ա) ԵՐԵՒԱՆԻ ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ. Կեդրոն՝ Երեւան քաղաք, բաղկացած քաղաքից, իր արուարձաններից եւ Ղամարլուի, Կոտայքի, Աշտարակի ու Միկոյանի (?) գաւառակներից

բ) ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՇՐՋԱՆ.— Կեդրոն Լէնինական, բաղկացած Լէնինականի, Ալլահվերտիի, Ստեփանաւանի, Վաղարշապատի եւ Թալինի գաւառակներից։

գ) ԿԻՐՈՎԱԿԱՆԻ ՇՐՋԱՆ.— Կեդրոն Կիրովական, բաղկացած Կիրովականի, Ալլահվերտիի, Սեւանի, Արարանի, Դիլիջանի, Իջեւանի եւ Շամշադինի գաւառակներից։

դ) ՆՈՐ ԲԱՅԱԶԷՏԻ ՇՐՋԱՆ.—Կեդրոն, Նոր Բայազէտ, բաղկացած Նոր Բասարգեչարի, Միկոյեանի, Ազիզբէկովի, Վէդիի, Ղափանի, Գորիսի եւ Սիսիանի գաւառակներից։

Բուն Ռուսաստանը բաժանուած է 358 շրջանների, Ուկրայնան 108, Սպիտակ Ռուսաստան 18, Վրաստան 12, Ադրբէյջան 11, որի մէջ Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութիւնը կազմում է մէկ ընտրական շրջան. կեդրոնը Նախիջեւան քաղաք, բաղկացած Նախիջեւանի, Նորաշէնի, Աբրահամի (?), Շահբուզի, Ջուլֆայի, Օրդուբադի եւ բուն Ադրբէջանից, Հայաստանի վրայով Ղազախի եւ Թաուզիգաւառակներից։ Ղարաբաղի շրջանը կեդրոն ունենալով Ստեփանակերտ՝ բացի Հայկական Ստեփանակերտի, Ջրաբերդի, Շուշիի, Մարտունիի եւ Դիզակի գաւառակներից, իրեն էմիացած նաեւ Թրքական Աղդամի, Աղջաբեդի, Կուբաթլիի, Լաչինի եւ Ֆեզուլիի գաւառակները։

Դաշնակցային հանրապետութիւններից ամենափոքրը Թուրքմենականն է ու տալիս է Հայաստանից յետոյ տալով երեք պատգամաւոր։ Ուզբէկական հանրապետութիւնը տալիս է քսան, Տաճիկներինը հինգ, Ղրղըզներինը հինգ, Ղազախներինը 19 պատգամաւոր, ընդամէնը 569։

Ազգութեանց խորհրդի դաշնակցային հանրապետութիւններից իւրաքանչիւրը տալիս է 25 պատգամաւոր եւ ուրեմն բաժանում նոյնքան ընտրական շրջանների։

Հայաստանի շրջանները հետեւեալներն են... Երեւան իր շրջակայքով բաժանուած է հինգ շրջանների, ապա գալիս են, Լէնինական երկու, Ալլահվերտի, Կիրովական, Դիլիջան, Ախտա, Բասարգեչար, Նոր Բայազետ, Միկոյեան, Ղամարլու, Վէդի, Ստեփանաւան, Արթիկ, Արարատ, Իջեւան, Վաղարշապատ, Հոկտեմբերեան, Գորիս եւ Ղափան շրջաններ։

Ադրբէյջանի 25 ընտրական շրջանների մէջ լեռնային Ղարաբաղը, ինչպէս եւ Նախիջեւանը կազմում են մէկական ինքնուրոյն շրջաններ։ Իբրեւ Ադրբէյջանի մաս մէկական պատգամաւոր տալուց յետոյ, նրանք իրենց հերթին, Նախիջեւանը՝ իբրեւ ինքնավար հանրապետութիւն տալիս է 11, հայկական Ղարաբաղը հինգ պատգամաւոր եւ բաժանուում են նոյնքան ընտրական շրջանների։

Նախիջեւանի հանրապետութեան մէջ հայկական Ապրաքունիսը կազմում է մէկ առանձին շրջան։

Լեռնային Ղարաբաղի հինգ շրջանների կեդրոններն են, Ստեփանակերտ, Շուշի, Մարդակերտ, Մարտունի եւ Հադրութ։ Վրաստանի 25 շրջանների մէջ հայաբնակ Ախլքալաքը կազմում է մի ինքնուրոյն շրջան։

Ազգութեանց խորհուրդը պիտի ունենայ 574 պատգամաւոր, ուրեմն եւ Գերագոյն Խորհուրդը 1143 պատգամաւոր։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Փարիզ այցելութեանս օրերուն, առիթ ունեցայ տեսնելու գաստիոնական երեկոյթ մը՝ նուիրուած Վահան Տէրեանի, կազմակերպուած «Համազգային» մասնաճիւղին կողմէ։ Այդ իրիկունը կը պարտիմ Զ. Ռ. Մ.-ի ազնիւ ընկերներուն, որոնք բարի եղան առաջնորդել զիս Սալ Վոլթէռ։ Հաբիւրէ աւելի լուրջ բազմութիւն մը հաւաքուած է հոն. շատեր ոտքի մնացած են։ Օրուան դասախօսն է Գ. Վ. Ահարոնեան որ իր նիւթին կը տիրապետէ, բայց գրական նիւթ մը ըլլալուն կարծես նեղ կուգան սահմանները, եւ գրագիտական կապանքէն դուրս գալով, կը դառնայ նկատելի ճարտասան մը, երբ հակառակ ճակատ մը կը կազմուի երկու երեք հոգիի կողմէ, որոնք Տէրեանի մարքսականութիւնը կ'ուզեն փաստել ։ Գ. Խոնդկարեան խօսք կ'առնէ ու կը պատմէ անձնական յուշեր. խօսք կ'առնէ նաեւ Գ. Ջամալեան։ Կ'արտասանեն Տիկին Ահարոնեան եւ Գ. Ռ. Զարդարեան շատ յաջող։ Թատի վրայ կը նուագէ Գ. Շահ Պարոնեան ընկերակցութեամբ իր տիկնոջ։ Կը հրաւիրուի խօսիլ նաեւ Գ. Օշական, որ Շիլլէրեան օճիքով շապիկ մը հագած է - տաք Երուսաղէմէն կուգայ -- բայց չուզեր երկար խօսիլ, առողջական պատճառներով ։

Այս առթիւ միտքս կուգան Պոլսոյ Գրական Ասուլիսները, պատերազմէն անմիջապէս առաջ, որոնք գրգռիչ էին բով հրապարակուեցան ժամանակին։ Այն ատեն ալ յարագուշակ ամպեր կը զիսպէին հայկական հորիզոնին վրայ, ճիշդ ինչպէս այսօր ։

Ձեմ գիտեր ինչու, Փարիզի դասախօսութեան թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէն այն տպաւորութիւնը կրեցի թէ բիւզանդականութիւնը կը շարունակուի մեր մէջ եւ հայ մտաւորականներու հոգեփոխութիւնը կուշանայ դեռ ։

×

Սէն Տընին Փարիզի հիւսիսային ծայրամասը կը գտնուի եւ Լոյս Ֆաղաքին մեծագոյն արուարձաններէն մէկն է։ Զիս կը հետաքրքրէ այնտեղի մայր եկեղեցին, ուր կը գտնուի Կիլիկեան Հայաստանի վերջին թագաւորին՝ Լեւոն Ե.ի դամբարանը (մեռած 1393ին Փարիզի մէջ)։

Միջնադարեան այս կաթողիկէն կը պարփակէ շատ մը ֆրանսացի թագաւորներու եւ իշխաններու գերեզմանները եւ դամբարանները, որոնք գետնայարկը կամ խորանին շուրջ զետեղուած են ։

Պաշտօնական շրջագայութիւնը դեռ քանի վայրկեանէն կը սկսի։ Հետզհետէ ֆրանսացի զբօսաշրջիկներ կուգան իրենց պատմութեան մէկ էջը սեփական աչքերով տեսնելու համար։

Խորանէն դուրսն ալ քանի մը գաւիթներու մէջ կան դամբարաններ եւ ընկերակիցս եւ ես կը շրջինք լուռ եկեղեցիին մէջ։ Հոն զետեղուած արձաններուն մէջ կը փնտռեմ մեր Լեւոն թագաւորինը, որուն պատկերը տեսած եմ պատմութեան գրքի մը մէջ։ Շատերուն մէջէն ուշադրութիւնս կը գրաւէ անկիւն մը պառկած, մարմարէ պզտիկ դամբարան մը, գլուխն ալ թագով ։

-- Կարպիս, կ'ըսեմ, ահա այս պէտք է ըլլայ Լեւոն Ե.ը։ Բայց ժամանակ չի մնար մօտէն տեսնելու, քանի որ շրջագայութիւնը կը սկսի։ Առաջնորդողը գոց սորված բաները ճախարակի պէս կը դարձնէ բերնին մէջ՝ «Լուդովիկոս, Փիլիպպոս, Փիլիպպոս...»։ Ֆրանսուհիներ, Շարլեր, Լոթեր, Լոթէռներ, թագաւորներ ու թագուհիներ անմեղ քրիստոնեաներու պէս պառկած, յաճախ ափը ափին դրած «հաւատամքը» ըսելու պէս։ Թագուհիներուն ոտքին շուն մը պառկած է իբրեւ հաւատարմութեան նշան, իսկ թագաւորներուն. առիւծ մը իբր քաջութեան նշան։ ... Տակոպէռ, Մեծն Կարոլոս, Ֆրանսուա, Լուի ... ։ Ո՞վ մարդ, կ'ըսեմ մտքէս, ես ուրիշ բան կը փնտռեմ հոս։ Ֆրանսական եւ օտար պատմութիւն շատ, չափազանց շատ սորվեցանք ու լսեցինք։ Ալ կը բաւէ, քիչ մըն ալ մեր պատմութիւնը սորվինք։ «... Այս թանկարժէք խաչը, այս ադամանդակուռ ոսկիէ թագերը, այս ոսկեայ բաժակը, այս ... մեծ յեղափոխութենէն ետք հաւաքուած եւ բերուած են հոս ...»։ Շրջագայութիւնը վերջացաւ առանց մեզի ցոյց տրուելու Լեւոն Ե.ի դամբարանը։ Մեր քայլերը ուղղեցինք դէպի այն գաւիթը ուր ենթադրած էինք գտած ըլլալ զայն։ Բայց կարելի չէ անոր մօտենալ, արգիլք դրուած է մանաւանդ որ ճիշդ անկիւնն է, իսկ առջեւը ուրիշ իշխաններ պառկած են ։ Կը հարցնեմ պաշտօնէային ։

-- Այստեղ պէտք է ըլլայ հայ թագաւորի մը դամբարանը ։

-- Այո, այդ անկիւնինն է ։

-- Վրան հայերէն գիր կա՞յ ։

-- Ոչ, միայն ֆրանսերէն գրուած է «Լեւոն Լուսինեան, թագաւոր Հայաստանի »։

Մեր զգացումը չէր խաբած մեզ ։ Ճիշդ գտած էինք մեր վերջին թագաւորը որ խեղճուկ մը, պատին տակ, համեմատաբար պզտիկ, կարճ ու նեղ (հազիւ 1.5, 0.6 մեթր) դամբանի մը միայն արժանացեր է։ Մարդ պիտի ըսէր թէ պզտիկ տղու մը մահարձանն է ։

Գերի էր Լեւոն Ե. 1375ին Եգիպտոսի մամլուքներուն ձեռքը, իրմով ալ վերջ գտաւ Հայոց Կիլիկեան թագաւորութիւնը։ Շնորհիւ Եւրոպայի այն ատենի քրիստոնեայ թագաւորներու խնդրանքին եւ ընծաներուն՝ ազատեցաւ իր գերութենէն եւ ապրեցաւ Ֆրանսայի մէջ, արժանանալով մեծ պատիւներու ։ Մեռաւ 1393ին Փարիզի մէջ իբրեւ անուանական թագաւոր մը, առանց երկրի, առանց բանակի եւ պէտք չէ զարմանալ որ ան միայն այս անշուք դամբարանին արժանացեր է... Մենք ալ այսօր, մօտ 550 տարի ետք, ամբողջ ժողովուրդով անշուք ու անտէր ...

1915ին երբ գաղթական էինք եւ բեռնատար վակոնի մը մէջ աւելի քան քառասուն հոգի լեցուած՝ հասանք Ատանայի կայարանին մօտ, վար իջանք եւ համբուրեցինք հողը Կիլիկիոյ ։

Մեզ մնացնել կը տանէին, իսկ մենք կը համբուրէինք հողը, որ հինգ ուկէս դար առաջ հայկական եղած էր։

Պատերազմի եւ ջարդի փոթորիկը անցաւ ու հայ ազգը ունեցաւ իր պետութիւնը ։ Այսօր ալ հայ ազգին մէկ մասը գաղթական է, եւ սակայն կենած Լեւոն Ե.ի դամբանին առջեւ կը յուսադրուիմ որ Հայոց արեւը նորէն պիտի ծագի։ Մենք ունինք պատմութիւն եւ մշակոյթ, լեզու եւ գրականութիւն եւ կամքը՝ ազատ մարդիկ դառնալու, ապա ուրեմն իրաւունք ունինք յուսադրուելու ։

×

Փարիզի շուրջ շատ մը «գիւղեր» հայկական կարելի է կոչել, որովհետեւ մեր բազմիցս գաղթական եղբայրները յաջողեր են հոն թիւով հոն հաստատուիլ շինելով իրենց սեփական հողին վրայ բնակութեան յարմար քարաշէն տուներ ու հոն բնակիլ հեռու քաղաքի ապականած օդէն։ Մեր ժողովուրդը քաղքենի չէ, այլ կը սիրէ բնութիւնը ու ինչ որ ուրիշ երկիրներու մէջ պետական միջոցներով կը քաջալերուի, օր. Գերմանիոյ մէջ ուր ջանք չի խնայուիր քաղաքէն դուրս, բնութեան մէջ, սեփական հողի վրայ տեղաւորելու համար բանուոր կամ բազմանդամ ընտանիքները, մեր ժողովուրդը իր առողջ բնազդով կ'իրականացնէ այդ բանը, հակառակ անհատական անձուկ միջոցներուն ։

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԸ ԿՈՆԷՍ, Կառնուէն չորեկառքով քանի վայրկեան հեռու, գտնէն նոր բուսած գիւղ մըն է։ Առաջին անգամ գիշերով ուշ ատեն գացի հոն։ Ճամբան ընկերակցեցայ ֆրանսացի բանուորի մը որ իր կնոջ հետ նոյն ճամբան պիտի երթար. Երբ յայտնեցի թէ ես հայ եմ՝

, Ա՜, բացագանչեց այս տուները որ կը տեսնէք, բոլորը հայերու կը պատկանին, մանաւանդ այն տուները ուր դեռ լոյս կը վառի։ Շատ աշխատասէր են եւ խաղաղ։ Բան մը չունէին երբ եկան, բայց հիմա ամէնքն ալ մէկ մէկ տուն եւ պարտէզ ունին։ Մեզի, ֆրանսացիներուս համար մարդը մարդ է, ով որ կ'աշխատի, մեզի եղբայր է. Ամէնքն ալ արհեստաւոր են, մեր կօշկակարը եւ իմ սափրիչս ալ հայեր են... Զարմանալի է որ ամէնքն ալ «...եան» կը կոչուին եւ մեր տղաքն ալ խաղ կ'ընեն «մօն չիան» (մօն չիէն) կ'ըսեն։

-- Ի՞նչ կ'ըսէք, ըսի զարմացած բայց ատիկա շատ անարդարութիւն է. Ընդհակառակն «եան»ը ազնուականութեան տիտղոս մըն է եւ կը համապատասխանէ ֆրանսերէն «տը»ին

-- Կարեւորութիւն պէտք չէ տալ, տղաքն են որ այդպէս բառախաղ կ'ընեն...

Խունկ ու մոմ էաճէ վաճեբրուն
Ջուր ու ծամ եղաճէ խալխերուն

Ցետոյ իմացայ որ հայ տղաքներն ալ քանի մը ֆրանսացի տղայ ծեծեր են այդ պատճառով։ Կարեւորութիւն պէտք չէ տալ, տղաքն են որ ծեծկուեր են...։

*** Նորէն չոգեկառքին մէջն եմ դէպի Առնուվիլ։ Քովի բաժանմունքէն բարձրաձայն խօսակցութիւն մը կը լսուի։ Հոն կ'անցնիմ։ Վեց հոգի են՝ երկուքը կին, չորսը այր։ Բնահողերնին չէ թէ օտար մը եկաւ իրենց մէջ։ Նոյն ձեւով ու կատակներով շարունակեցին խօսիլ մաքուր հայերէնով։ Նիւթը՝ միջազգային բարձր քաղաքականութիւն եւ զինուորագրութիւն ։ «...Կարգուողները զինուոր պիտի չառնեն եղեր ...» «Մարդուս հե՞տը կ'իյնաք կոր ..» «Կը ճանչնա՞ս երկու եղբայրներ կան զինուորի սարքով, գործերնին պիտի գոցեն ու երթան», «աս զինուորութիւնը իրաւցնէ փորձանք եղաւ »։

Հայրենակիցներ, որքան ատեն որ մենք մեր պետութեան սահմաններէն մէջ չենք, այնքան ատեն ենթակայ պիտի ըլլանք օտարին քմահաճոյքին։ Մեր գաղթականի նեղութիւնները բառնալու միակ ընդհանուր յարատարար մը կայ. ատիկա հայկական անկախ պետութեան մը հաստատումն է։ Այդ նպատակին իրականացումէն կախում ունի ամէն բան ։ Ի՞նչ զոհողութիւններ կ'ընենք սակայն անոր հասնելու համար։ Թող ամէն հայ մարդ իրեն ուղղէ այս հարցումը եւ պատասխանը գործով տայ ։

ՏԻՐԱՆ ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

*** Բաբելոնի մանկամարդ աղջիկները աճուրդով կը ծախուէին։ Տարուան մէջ օր մը այդ վաճառման յատկացուած էր, ու գոյացած գումարէն մաս մը մէկզի կը դնէին, տգեղ աղջիկներուն դրամօժիտ պատրաստելու համար ։

*** Ճափոնի մէջ երեխան ծնած օրը մէկ տարեկան կը հաշուեն ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

›››› ○ ‹‹‹‹

Ոտքերը կը պարէին, ու Արբակ, տեղ մը չէր կրնար մնալ հանգիստ։ Պէտք էր քալել։ Ու բարեկամի մը կամ ծանօթի մը կ'ուզէր երթալ ։ Ու սկսաւ քալել։ Ճամբաները կը կարճնային։ Ձէր հասկնար, ինչպէ՞ս երբեմն մէկ փողոցէն միւսը մտած էր ։ Իր ոտքերը հիմակ աւելի թեթեւ էին, ու առանց յոգնելու՝ կը քալէր, կը քալէր, կը քալէր։ Մերթ, ուրախ զբօսաշրջ, խօսելու փափաք մը կը զգար՝ հեռուէ հեռու ծանօթի մը հետ, ու նայած ատեն, իր աչքերը կը լողային ճառագայթներու մէջ։

Ո՞ւր երթար։

Ամէն տեղ սրտին ձայնը կը թռչէր, ու տեղ տեղ մթնոլորտը կը ցածնար, բան մը կը նեղնար չորս դին։ Երբ միտքը կուգար Մարուքէ վարդապետին բանձը, մէկնալ գովասանքները կը յիշէր, ու ինքնաբերաբար կենալով ճամբուն վրայ, լայն շունչ մը կ'առնէր, յետոյ ճամբան կը շարունակէր։

Քաղցր էր իր յուզումը։ Աղջիկ մը անցաւ իր քովէն։ Քթին անուշ հոտ մը զարկաւ, ու լոյսի պէս բացուեցաւ, լեցուց իր սիրտը։ Ու արագ արագ, իր ճամբան շարունակեց տեսակ մը թեթեւութիւնով։

Ո՞ւր կ'երթար։

Ու կը քալէր։ Պատուհաններէն կարծես իրեն կը նայէին։ Նոր արեւներ կը շողային տուներուն մէջ, ու բոլոր դոյները՝ գինիի պէս կը թափէին բաժակներէն.

Զորս դին լոյս...

Որքա՜ն բարի էր արեւը։ Ան, համբոյր կուտար իր շրթունքներուն։ Մանոթ աղջիկներու հանդիպեցաւ։ Իր աչքերէն կը ծնէր անոնց գեղեցկութիւնը, ու թռիչ կը ծփար գիրենք բաժնող միջոցին մէջ։ Հաճոյքի գերագանց պոռթկում... Կարծես բան մը կը սպասէր իրեն, ու մէկ փողոցէն միւսը անցած ատեն, քիչ մը կը մօտենար անոր։

Քրտնած էր։ Մարմինին փակած էր շապիկը։

Կարոյին հանդիպեցաւ։

— «Ի՞նչ կ'ընէ վարդապետը,» հարցուց ու խնդաց քթին տակէն։

Կարօ, Կոմիտաս վարդապետին աշակերտն էր, բարձրահասակ ու լայնարձակ թիկունքներով, գեղադրող բան մը կ'երեւար իր վրայ՝ լեռներու եւ դաշտերու մէջ ապրողներուն պէս։ Կերպարանքին մէջ ընդհանուր, գոհունակութեան ու խնդալ ուզելու պատրաստակամութիւն մը կը տեսնէր, ու վստահութեան շեշտը կը յուզէր խօսած ատեն ձայնին մէջ։ Հըրաշալի բան մը ունէին բերնէն ելած բառերը, ու Կոմիտաս վարդապետին աշակերտելէն ի վեր, անոնք՝ գտած էին իրենց բնական ձայները։ Գեղեցիկ էր դէմքը, ու երբ կը խնդար, կամ կը ժպտէր խօսակցութեան պահուն, արեւով եփած գոյնը կը բացուէր, կ'երեւար դէմքին քաղցրութիւնը։

Կարօ, կը հաւատար իր վարպետին մեծութեան։ Մտածէ վայրկեան մը ։ Այս մարդը իրեն, առանց հարցում ըրած չունէր երբեք։ Զարմացաւ ։ Բայց, որովհետեւ Արբակ կը նայէր անհամբեր, պատասխանեց -

— Վարդապետը կ'աշխատի ։

— Աստուած օրերը կ'երկարէ, ըսաւ, Արբակ ։

— Ու մանաւանդ, աւելցուց Կարօ, վարդապետը կը փափաքի որ՝ մեր երգերուն համար ամէն գոհողութիւն ընենք։ Պարոն Արբակ, այս մարդը աշխատիլ գիտէ ։

— Պարոն Կարօ, ամէն մարդ ալ աշխատիլ գիտէ, պատասխանեց Արբակ, ու ծամածռելով դէմքը, շրթունքները բացխփիկ, օրօրեց գլուխը, ու թերթ մը թուղթ երկնցուց ։

Իր երգը ...

Կարօ նայեցաւ թուղթին։ Զայնը նախ երկնցուց կոկորդին խորը, յետոյ թրթռացուց։ Արբակ աչքերով կը սպասէր. Որովհետեւ անըմբռնելի բան մը նշմարեց երեսին վրայ, ետ պահանջեց թուղթը, ու ինք երգեց ոգեւորուած։ Երբ լմնցաւ, ցուցամատը դնելով կուրծքին, ըսել ուզեց, «Հեղինակը »։

Խնդաց Կարօ, ու «օտար երգերուն կը նմանի», պատասխանեց հանդարտութեամբ ։

Մտայլ, անհունապէս տխուր մըթնոլորտ մը։

«Որչափ անգութ է մարդը» մտածեց Արբակ, ու քանի մը անհասկնալի բառեր նետեց արհամարհանքով Կարոյի երեսն ի վեր ու բաժնուեցաւ ։

Կանուխէն, երեսին վրայ փոթ անգամ չէր երեւար, ու խօսած ատենը, կամ կուրծքը տնկած երբ կը խնդար, երեսը կը մնար անծալ։ Հիմակ աչքերը մարած, խորշոմները՝ ճակատէն կ'երկննային ոլոր մոլոր ։

Իր վիշտերը իրարու հանդիպած էին ։

Գլխարկը հանեց։ Մազերը սեւ սեւ ինկան ճակատին վրայ ։

Հաճոյքի վարժուած հոգիները, չեն սիրեր ասանկ տրտմութիւնները ։ Ու քայլերը արագցուց ։ Արագութիւնը, կարելի է կրնար իր ներսը բան՝ մը թեթեւցնել։ Բայց այդ գեղջուկին ձայնը կը գոռար՝ « օտար երգերուն կը նմանի»։ Ու տակն ու վրայ սիրտը, կտրած ձայնով մը բացագանչեց .

— « Կոմիտաս ... Կոմիտաս ... Կոմիտաս ...

Ու սկսաւ քալել աւելի արագ։ Կարծես այս անունէն կը փախչէր։ Կուզէր հեռանալ։ Կ'ուզէր վազել, վազել, վազել ...։

Ո՞ւր երթար ։

Անունի մը արձագանգը։ Փոթորիկ։ Հովերը բան մը ունէին անէ։ Թրչուններուն երգը շատ կը նմանէր աղջիկներու, ու, իրեն հանդիպող աղջիկներուն մէջէն էր անոր երգերուն տաճարը։ Երկինքի մը սարսուռը կար հոն ։

Ուրիշ պահեր միտքը ինկան ։

Գինետունը, երբ գինիի սեղանն տոյեան էր, մեծ երաժիշտ մըն է կը սէին իրեն համար։ Որչափ երջանիկ էր այդ օրերուն։ Ու տղու մը պէս կը խնդար։ Այդ կորսուած վայրկեանները... համով բան մը կար հոն իր... կեանք մը կենսուեն մնացած։ Հոն, տեսակ մը կենդանութիւն կար կեանքին համար, կը բացուէր սիրտը, կը լուսնար երեւակայութիւնը, ու անոր մթնոլորտին մէջ թուլցնող, շատ բան կը տեսնէր արդէն ։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(21) (Շար.)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ բծախնդիր եւ մելանով։

ԿԱԹՈՂ. ԿՈՆԴԱԿ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Սիոն», Երուսաղէմի Պատրիարքարանին պաշտօնաթերթը, հոկտեմբերի թիւին մէջ կը հրատարակէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին օգոստոս 1 թըւակիր կոնդակը, եկեղեցւոյ բարեկարգութեան մասին, գրաբար եւ աշխարհաբար:

Ստորեւ կ'ամփոփենք այն հարցերը որոնց մասին բարեկարգութեան առաջարկներ եղած են.—

ԾԻՍԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ա. Ժամակարգութիւն (կ'առաջարկէ սեղմել)

Բ. Եկեղեցական տօներ (կ'առաջարկուի կրճատել).

Գ. Եկեղեցական խորհուրդներ եւ արարողութիւններ (կ'առաջարկուի խորհուրդները կրճատել, իսկ հին ծիսական սովորոյթները վերախմբագրել.

Դ. Հաշոցի կրճատման խնդիր:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՐՑԵՐ

1 Հայ հոգեւորականութեան ցեղի խնդիր (կ'առաջարկուի, որ նոր հոգեւորականութիւնը բարձրագոյն կրթութիւն ունենայ՝ ընդհանուր եւ մասնագիտական բնոյթ կրող).

2. Կուսակրօն հոգեւորականութիւն (կուսակրօնութեան վերացման առաջարկի քննութիւն).

3 Ամուսնական եւ ամուսնալուծական հարցեր (առաջարկ կայ ամուսնական հարցի մէջ ազգակցական եւ խնամիական աստիճանները իջեցնել, իսկ ամուսնալուծական հարցի մէջ ամուսնալուծման պայմանները դիւրացնել, ընդունելով Շահապիվանի ժողովի որոշումները).

4 Նոր տոմարի հարց (Գրիգորեան տոմարը Խ. Միութեան մէջ ընդունուած է արդէն, խօսք արտասահմանի եւ յատկապէս Երուսաղէմի մասին է).

5. Եկեղեցական ահիմի փոփոխութեան հարց (առաջարկ կայ սքեմ գործածել, այլ եկեղեցիի մէջ).

6 Աշխարհիկ հոգեւորականութեան ապահովութեան խնդիր (կ'առաջարկուի ռոճիկի տեսչութեան սկզբունքը ընդունիլ եւ օրինականացուցեանց տուրքերու սովորոյթը վերացնել).

7. Պահքի վերացման հարց (կ'առաջարկուի պասերը կրճատել).

8. Աստուածպաշտութեան լեզուն (առաջարկ կայ աստիճանաբար գրաբարը աշխարհաբարի վերածել):

Այս հիմնական առաջարկներէն բացի՝ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդը իր կողմէ կ'առաջարկէ

1 Հիմնել մասնագիտական հոգեւոր դպրոց.

2 Զարկ տալ կենդանի քարոզչութեան.

3. Նպաստել կրօնա-բարոյական բնոյթ կրող գեղարուեստական երկերու գրգռացման, կազմակերպել կիրակնօրեայ դասախօսութիւններ եւ ծրագրուած զրոյցներ:

4. Կազմակերպել գրութեան եւ սփոփ գործեր.

5. Հրատարակել աստուածաբանական ամսաթերթ եւ կրօնական շաբաթաթերթեր.

6. Վերականգնել Մայր Աթոռի միաբանութիւնը արտասահմանի մէջ:

7. Եկեղեցիի արտաքին ծիսական կարգերը չափով մը կրճատել, մնացեալ մասը ախորժալուր դարձնելով գեղարուեստական երգով եւ երաժշտութեամբ:

ՈՒ-ՇԱԳՐԱՒ ԲԱՆԱՎԷՃ ՄԸ ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

— . —

« ԱՂՄՈՒԿԻՆ ԻՍԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՀԱՆԵՆՔ »

— . —

Այս միջոցին բուռն վիճաբանութիւն մը բռնած են Պոլսոյ թուրք թերթերը: Ստորեւ կ'արտատպենք «Ճիւմհուրիյէթ»ի մէկ յօդուածը, որ կը կրէ Եսոււ Նեսովեյ խորագիրը.— « Այս պոռչտուքներով իրենց նպատակն է ծածկել այն համայնավար քարոզութիւնը որուն հինէն ի վեր գործիք եղած են ».—

— « Այլեւս փախցուցին չուանին ծայրը. պոռչտուք մըն է կ'երթայ, իրենց թերթերը Հրեայի սինակոկ դարձան, ժեծով ու պզտիկով, այլ թէ կին, բոլորն ալ գրչին փարած, իրենց ձայնը եղածին չափ կը պոռան.

Կը կարծէինք որ, ի տես մեր ծանրզլուխ եւ չափաւոր գրութեան քիչ մը ճամբու պիտի գան, պիտի ինքնամփոփուին: Յարուեր ենք: Մեր պաղարիւնութիւնը բոլորովին պրկեց իրենց ջիղերը, խանգարեց զանոնք: Փոխանակ մեզի նոյն չափաւորութեամբ բանաւոր պատասխաններ տալու, խնդիրը անհեթեթ պնդումներով ողողեցին: Դարձդարձիկ յարձումներով հետեւեալ կէտին կը բերեն խօսքը.

— Երկրին մէջ Փաշական քարոզութիւն կայ եւ դուք անոնց փաստարանութիւնը կ'ընէք !

Սա պարզան արդէն ի յայտ կը բերէ իրենց տագնապի մէջ գտնուիլը: Այս պնդումով եւ այս գրգռարտութեամբ, երեւան հանած կ'ըլլան իրենց այն գաղտնի նպատակները զորս կ'աշխատէին ծածկել երկար ատենէ ի վեր:

Եթէ երկրին մէջ Փաշական քարոզութիւն կը կատարուի եւ այս քարոզութիւնը մեր ազգ. գոյութեան համար վտանգ մը կազմելու հաւանականութիւնը ցոյց կուտայ, թող չըտառհողուին, մենք անոնցմէ շատ աւելի խիստ, շատ աւելի զգայուն չարժիլը գիտենք:

Այն հաւատքը ունինք թէ քէմալականութիւնը այնքան զօրաւոր եւ ամուր է որ, ոչ մէկ օտար քարոզութեամբ կարելի է վախցնել: Այսպէս թէ մէ ոչ դրօշ կը պարզէինք ոչ միայն ննթադրեալ Փրանսական քարոզութեան դէմ, այլեւ միաժամանակ կազմակերպուած, արմատացուցած համայնավարութեան դէմ, որ տարիներէ ի վեր սմսեղուկ կերպով կ'ապրի մեր մէջ:

Բոլորին ծանօթ է թէ կառավարութիւնը կը հետապնդէ վարչաձեւի դէմ աշխատողները: Մեզի վէճի բռնուած խմբագիրներու թող գան, տարիէ մը ի վեր պարտինք բանտերը: Տեսնենք կրնա՞ն ցոյց տալ մէկ հատ իսկ անձ մը, որ բանտարկուած է Փաշականութեան քարոզութիւն ընելու համար: Բայց մենք անոնց դիմացը պիտի հանենք երկվեցեակներով համայնավարներ, որոնց մեծ մասին հետ իրենց ձեռք թօթվելու տեսնելու հաւանականութիւնը յուսալ անհնար չէ:

Այս Գոյերն ու Գայաններ որոնք կը պնդեն թէ զգայուն են օտար քարոզութեանց դէմ, ինչո՞ւ հաշուի չեն առներ համայնավարութեան քարոզութիւնը:

Ինչո՞ւ.— Որովհետեւ անձնապէս իրենք գործիք կ'ըլլան այս քարոզութեան: Փաշականութեան դէմ արտայայտուիլը խակ գործելակերպէ մը տարբեր բան չէ. — Ժողովուրդը օտար վարչաձեւէ մը վախցնելու նպատակով, աշխատիլ անոր ձեռքը ուրիշ օտար վարչաձեւ մը որուն դատը կը պաշտպանեն:

Գայան Սադրիհա որ պատմական նիւթապաշտութեան մասին գրքոյկ թարգմանած է, կ'ըսէ թէ գիտութեան սէրէն մղուած կատարած է թարգմ: Այս ի՞նչ սէր, գիտութեան գրքոյկներ բոլորն ալ պատմական նիւթապաշտութենէ, Քարլ Մարքսէ, Ֆրիտրիխ Էնկէլսէ կը խօսին: Աշխարհի վրայ պատմական նիւթապաշտութենէ տարբեր տեսողութեան անկիւն մը, Մարքսէ տարբեր տնտեսագիտութեան վարպետ մը գոյութիւն չունի՞: Արդեօք համայնավար քարոզութիւն ընելուն համար կառավարութեան կողմէ փակուած եւ հաւաքուած «Փրօժէքթէօր» պարբերաթերթը նոյնգիտութեան սէրո՞վ է որ հրատարակուած է:

Այս Գայանը որ կը պնդէ թէ գիտութեան սիրահար է, ինչո՞ւ ուրիշ տնտեսական գրութիւնները խնայած է իր ընթերցողներէն: Կը խնայէ, որովհետեւ թէ ինք ուրիշ բան չի գիտեր եւ թէ զինքը կարդացողներուն — եթէ կայ — արգելք կ'ուզէ ըլլալ որ անոնք ուրիշ բան կարդան: Այս պայանի գրութիւններուն մէջ երկրին հանդէպ սիրոյ ոչ մէկ նշան կայ: Անոնց մէջ, մարդուս աչքը շլացնող նախադասութեանց միջեւ, առաջին տողին կը տեսնէք նպատակը այն դատին, որուն փաստարանութիւնը կը կատարեն: Ոչ մէկ ազգի ներքին քաղաքականութեան խառնուիլ մեր սովորութիւնը չըլլալով հանդերձ, այս պայանը ժողովուրդը գրգռող ահագին գիրք մը գրած է Բրիտանական կայսրութեան դէմ, որուն բարեկամութեան արժէք կուտանք:

Բայց այս Գայանը անպատճառ պիտի ըմբռնէ թէ քիչ մը շատ առաջ գացած է այս օրերս: Իր հետապնդած քաղաքականութեան բնոյթին թափանցելով, անոր ձիչը չըլլալը յիշեցնող առաջին Թուրք թերթը մենք ըլլալով, իր երէկուան գրութեան մէջ շատ յուզուած կ'երեւի: Անոր մէջ իր բերնէն փախցուցած կարգ մը խօսքերը — գիտնալով թէ տագնապի մը արդիւնք են — չենք ուզեր հոս կրկնել:

Հիմնական օրէնքի համաձայն բոլորը Թուրք են: Երբ օրէնքին իրենց չըտարհած այս իրաւունքէն առաւելագոյնս կ'օգտուին, միշտ իրենց աչքին պէտք է ունենան թէ արժանի են անոր:

Հոս ինչպէս Գերմանիա, Փաթակոնիա ալ չէ: Հոս մարդիկ կը պատժըւին ոչ թէ իրենց քարոզութիւններէն փախցուելուն, այլ ազգ. ներդաշնակութիւնը խանգարելնուն համար:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

« Յ Ա Ռ Ա Ջ »

ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ԽՈՐՀ. ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

— . —

Քէյմպէր Լըկէ, անդամ Ֆրանսական ընկերվարական կուսակցութեան, քարածուխի հանքագործներու դաշնակցութեան, վերջերս այցելեց Ռուսիա՝ պատասխանելով ռուս հանքագործներու հրաւէրին: Ու վերադարձին հրատարակեց գրքոյկ մը, որուն յառաջաբանն ալ գրած է Ժոռժ Տիւմուլէն, նախկին ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան: Այդ գրքոյկով Լըկէ կը պատմէ իր տպաւորութիւնները, որոնք շատ աննպաստ են «հանճարեղ» Ստալինի կառուցած ընկերվարութեան մասին:

Լըկէ կը գրէ. «Աշխատաւորները ցնցոտիներ հագած են, աշխատավարձը գոհացուցիչ չէ, կ'ապրին խեղճուկրակ բնակարաններու մէջ, մինչ ուրիշներ կը պարեն ու կը զուարճանան ամբողջ գիշերը: Կը մաղթեմ որ Ֆրանսացի բանուորները չտեսնեն այն խոր թշուառութիւնը, որուն ականատես եղայ:

Տեսայ բանուորներ, որոնք ճամբու մը եզերքը նստած՝ կը կրծէին սեւ հացի խոշոր կտոր մը, իբրեւ թացան՝ կտոր մը խոզի ճարպ, կամ պահածոյ ձուկ կամ … ոչինչ: Հանքագործի մը բնակարանը մտայ, , այս ընտանիքը կը բաղկանար ինը անդամէ, եւ ունէր ընդամէնը մէկ սենեակ, որուն մէջ երկու անկողին, տախտակէ սեղան մը, ճերմակեղէնի դարան մը եւ երկու աթոռակ: «Մենք աւելի թշուառ ենք հիմա, քան յեղափոխութենէն առաջ», ըսաւ ընտանիքին մեծը:

Ռուս հանքագործները կ'աշխատին տարին 301 օր, օրական 8 ժամ հանքերու մէջ, շաբաթը 40 ժամ, ու մէկ օր հանգիստ (շաբաթը 5 օր է, վեցերորդ օրը հանգիստի օր): Ֆրանսայի մէջ հանքագործները կ'աշխատին տարին 251 օր, շաբաթը 38—40 ժամ, 2 օր հանգիստ:

Այս ամէնէն վերջ Լըկէ կը գրէ թէ ոչ խօսքի ազատութիւն գոյութիւն ունի Ռուսիոյ մէջ, ոչ ալ մամուլի կամ հանրային կարծիքի: Ու խաղաղութեան ինքնակոչ առաքեալները, կոմունիստները, հասարակ խաղերուն իսկ տուած են պատերազմական դըրոշմ:

*** Փիղը շատ սուր հոտառութիւն ունի:

*** Ածխելու սովորութիւնը գոյութիւն ունէր Հոլլանտացիներու մէջ, քրիստոսէ 400 տարի առաջ:

*** Փիղը կորսան իր պառկած վիճակին մէջ, որովհետեւ երբ պառկի շատ դժուարութեամբ վեր կը կենայ:

*** Անգլիոյ Թագաւորին Թագադրութեան օրը գործածուած է գորգ մը, որ ունի 17.100 քառ. ոտք, 10.000 ոսկիներին արժէքով: Գորգը միակտուր էր:

*** Դգալի, դանակի եւ պատառաքաղի գործածութիւնը սկսած է 14րդ դարէն:

*** Աէլքսանտր Տիւմա 40 տարի շարունակ գրած է, տարեկան 30 գիրք մօտաւորապէս:

*** Խլուրդը 7 օրուան միջոցին կը քալէ մէկ քիլոմեթր:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» • ««««

«Ամբողջ պաշտօնավարութեանս շրջանին երբեք զգացումներէ առաջնորդուած չեմ եւ ոչ մէկ օր իմ անձիս ու ազգականներուս մասին մտածած: Շատեր ինծի ապերախտութիւն կը վերագրեն նախկին ընկերներուս հանդէպ: Բացարձակապէս սխալ է այդ վերագրումը: Բոլոր ըրածներս հայրենիքի սիրոյն եւ օգտին համար եղած են: Զիս մօտէն ճանչցողները կը հաստատեն այդ պարագան: Իսկ զիս չճանչցողները օր մը ճշմարտութեան առջեւ պիտի հաստատեն այդ իրականութիւնը:

X

Այս միջոցին, յանկարծ Թէհլիրեան կորսնցուց Թալէաթ փաշայի հետքը. Ամէն պատրաստութիւն աւարտելէն եւ ոճիրին գործադրութեան որոշումը տուելէն վերջ Թալէաթի այսպէս յանկարծակի անհետացումը թէ՛ Թէհլիրեանը եւ թէ միւս մեղսակիցները չփոթութեան մատնեց:

Օր մը, առաւօտ կանուխ, երբ նոյն օրն իսկ ոճրին գործադրութիւնը որոշուած էր, Թէհլիրեան պատուհանին առջեւ կանգնելով սկսաւ դիտել Թալէաթ փաշայի բնակարանը: Հակառակ մինչեւ իրիկուն սպասելուն Թալէաթ փաշա տունէն դուրս չելաւ: Փաշայի Պերլինէն գաղտնօրէն հեռանալէն լուր չունեցող ոճրագործը բաւական ինքն իրեն.

— Արդեօք ինչո՞ւ այսօր դուրս չելաւ, կ'երեւի հիւանդ է:

Սակայն օր մը, երկու, եւ նոյն իսկ 8 օր անցնելէ վերջ երբ դարձեալ Թալէաթ փաշան չտեսաւ, խոր մտածման մատնուեցաւ:

Թէհլիրեան եւ իր մեղսակիցները յով քովի գալով որոշեցին քննութիւն կատարել: Անոնց մէկը պիտի դառնէր փաշայի տունը եւ պիտի հասկնար Սայ պէյի ուր գացած ըլլալը: Սակայն այնքան դիւրին գործ չէր այդ պաշտօնը կատարել: Որովհետեւ, հաւանաբար դռնապանին պատուիրուած էր որ ոչ ոքի լուր չտայ Սայ պէյի մասին: Եթէ հարցնէին անոր, դռնապանը կրնար կասկածիլ եւ հաղորդել Թալէաթին. այդ պարագային գործը դարձեալ կը դժուարանար: Այս ոճրագործներու գործին երբեք չէր գար:

Սակայն ուրիշ միջոց չկար: Որովհետեւ Ժընեւ Հայ Յեղափոխական Կոմիտէն իր վերջնագիրը տուած էր: Ժընեւէն կը գրէին ոճրագործներուն. «Կամ օր առաջ լրացուցէք գործը, կամ իբրեւ անճարակ հեռացէք անկէ»

Ահա այս սեղմման ներքեւ, Հայերէն մէկը, երեկոյ մը, Հարտէնպէրկ փողոցին մէջ, թիւ 4 աբարթմանի առջեւ պահ մը թափառելէ վերջ, դրան առջեւը աւլելու նպատակով ձեռքին մէջ աւել մը բռնելով դուրս ելլող դռնապանին մօտենալով հարցուց.

— Արդեօք առաջին յարկ նստող Թուրք Սայ պէյ տո՞ւնն է:

— Հոն քանի մը Թուրքեր կը բնակին: Ի՞նչ գիտնամ թէ ո՞ր մէկը կը հարցնէք: Անուններով չեմ ճանչնար զանոնք: Ելէք հարցուցէք:

Հայը յարկաբաժինէն ներս մտաւ եւ սանդուխին գլուխը վայրկեան մը կենալէ վերջ ճամբայ ելաւ եւ դռնապանին հարցուց.

— Տունը չէ եղեր … :

Քոմիթաճիները տեսան որ այս կերպով չպիտի կրնան հասկնալ Թալէաթի ուր ըլլալը: Եւ տեսնելով նաեւ որ ուրիշ միջոց ալ կարելի չէ, որոշեցին խնդիրը եղածին պէս իմացնել Ժընեւի կոմիտէին: Ստիպուած էին այսպէս ընել: Որովհետեւ պէտք էր գերծ մնային պատասխանատուութենէ: Չէին ուզեր կոմիտէի յանդիմանութեան արժանանալ:

Ժընեւի Հայ կոմիտէին հաղորդուած պատասխանը հասած էր: Կոմիտէն կը հրահանգէր որ Թէհլիրեան մինար տեղը եւ քանի մը օր եւս հետապնդէր Թալէաթը:

Արդեօք կոմիտէն այս պատասխանով ի՞նչ ընել կ'ուզէր: Արդեօք Թալէաթ փաշայի հետքը գտնելու համար աւելի բարձր շրջանակները չարժման մէ՞ջ դրած էր: Այդ բարձր շրջանակները ո՞ւր էին: Այս հարցումներուն ճշգրիտ պատասխաններ գտնել կարելի չէ: Պերլինի զինուորական ներկայացուցչին Թալէաթ փաշան փնտռելը, Տիւսէլտորֆի մէջ տեսակցութեան մը կազմակերպուիլը, Թալէաթի կրկին Պերլին տեսնուիլը եւ հայ կոմիտէի նորէն Թալէաթի հետքերը հետապնդելը իրարու հետ կապ ունեցող երեւոյթնե՞ր են:

Իրականութիւնը այն էր որ Թալէաթ փաշա ատեն մը իր հետքը կորսնցնելէ վերջ վերստին Պերլին դարձած էր եւ տեսնուած Հանտէրլէյ փողոցին մէջ գտնուող իր բնակարանին մէջ:

Օր մը, առտու կանուխ, Թէհլիրեան երբ իր ննջասենեակի պատուհանէն կը դիտէր դիմացը Թալէաթ փաշայի սենեակը, յանկարծ տեսաւ որ փաշան դուրս ելաւ եւ ուղղուեցաւ դէպի Ուհլանտ փողոցի իր դրասենեակը:

Թէհլիրեան այդ տեսիլքին առջեւ թէ ուրախացաւ եւ թէ ալ դողաց, նըկատելով որ հասած է այլեւս ճակատագրական րոպէն: Իսկոյն հեռաձայնին մօտեցաւ եւ խնդիրը տեղեկացուց իր մեղսակիցներուն: Անոնք որոշեցին այդ օր վերջին հաւաքոյթ մը ունենալով խնդիրը վերջնականօրէն կարգադրել.

Այդ տեսակցութենէն վերջ, այլեւս, Օսմանեան կայսրութեան վարչապետը եղող Թալէաթ փաշայի սպանութիւնը մէկ օրուան խնդիր էր: Հայ քոմիթաճի Թէհլիրեանի համար այլեւս ոչ խուսափում կար եւ ոչ ալ ընկրկում: Եւ քանի որ Թալէաթ փաշայի կրկին անհետացումը հաւանական էր, Թէհլիրեան աւելի վճռականութեամբ որոշեց օգտագործել առաջին առիթն իսկ, զայն սպաննելու համար:

Զինք հետապնդող վտանգէն բոլորովին անտեղեակ Թալէաթ փաշա, Տիւսէլտորֆի տեսակցութենէն վերադարձէն վերջ, առանց յիշելու իր ընկերներուն կողմէ իրեն ուղղուած թելադրութիւնները ազատ համարձակ սկսած էր պտտիլ: Գրեթէ ամէն օր փողոց կ'ելլէր:

(32) (Շար.)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹՕՐԹՕՆԸ (43)

Լ Ո Ւ Ս Ա Դ Ի Մ Ի Ն

(ՎԻՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԻ)

»»»» • ««««

— Ո՛չ: Կեանքի մէջ չկայ իրական արժէք մը, բացի դասակարգային կռիւը Ազգային իտէալ, անկախութեան կռիւ, ազգային արժէքներ, անոնք փայլուն արտաքինով անբովանդակ բառեր են միայն, այդպէս ըսած երեւակայական մեծութիւններ: Ինքնախաբէութեան համար թերեւս արժէքաւոր, բայց մեր պայքարը հէնց այդ ինքնախաբէութեան դէմ է. պէտք է տապալել ազգային ֆէտիշը, անոր տեղ դնելու համար դասակարգային պայքարի գիտակցութիւնը: Տառապող մարդկութեան համար իրական երջանկութիւնը, դասակարգային պայքարի միջոցով ձեռք պիտի բերուի … :

— Իսկ մինչ այդ երջանկութեան հասնի՞լը … :

— Դասակարգային գիտակցութեան բերել աշխատաւոր մասսան, անխորտակելի բռունցք մը դարձնել զայն ու այդ բռունցքով ջախջախել շահագործող դասը, անոր կառուցած պետական շէնքը, անոր յենարան եկեղեցին եւ առանց աւերակներուն վրայ հաստատել աշխատաւորութեան նոր պետութիւնը … :

— Լաւ, Կոլիա, վերջացնենք, դըժուար թէ մենք իրար հասկնանք:

— Աւելի վատ մեզ համար: Բայց Սոնիա՛, միթէ դուք չէ՞ք ըմբռներ բանուորական շարժման արժէքը: Ջէ՞ք տեսներ անոր յաղթական վերելքը: Անգամ մը նայեցէք ձեր չորս բոլորը: Եւրոպայի ամենաուժեղ պետութիւնը, գերմանական կայսրութիւնն անգամ, տարօրինակ կը հետեւի հետզհետէ աճող կազմակերպուած բանուորութեան ուժին: Այսօր պատկառելի ույժ մը, վաղը անխորտակելի բռունցք մը: Միեւնոյն տարօրինակ կը դողայ ողջ Եւրոպան:

Թերեւս, բայց կը մոռնէք Հայաստանի մասին:

— Այսի՞նքն … :

— Մի՞թէ պարզ չէ ձեզ համար: Ես փոքրիկ մասնիկն եմ մեծ հաւաքականութեան մը, որ հայ ժողովուրդ կը կոչուի: Անոր եւ իմ մէջ կայ անխզելի կապ մը: Լեզու, պատմական անցեալ, սովորութիւններ, մտաւոր, հոգեկան կապակցութիւն. ատոնք օղակներ են, որոնցմով ես կապուած կը զգամ ինքզինքս հաւաքականութեան հետ:

Հայ ժողովուրդը այսօր կ'ապրի տանջանքի տառապանք մը, կը պայքարի ձեռք բերելու համար կեանքի, գոյութիւն ունենալու տարրական իրաւունքը, որ դարեր շարունակ մերժըւած է անոր. Ըսէք խնդրեմ, ես եթէ ցանկամ իսկ, կրնա՞մ ինքզինքս պոկել մեծ հաւաքականէն, կրնա՞մ չտեսնել, չզգալ, չխորհիլ: Անշուշտ ոչ:

Կոլիան, մտախոհ, չէր պատասխանած:

Երկու օր վերջ ամառանոցը ձգեցին: Սոնիան գնաց Պեռն, տարի մը քաղաքային հիւանդանոցի մէջ աշխատելու եւ անկէ վերջ երկիր երթալու նպատակով, իսկ Կոլիան վերադարձաւ Ժընեւ:

Ձմեռուան ամիսներուն, միայն անգամ մը Պեռն գնաց Կոլիան: Սոնիան ինչպէս միշտ, սիրալիր քաղաքավարութեամբ ընդունեց բարեկամը. երեկոյեան ընթրիքէն վերջ միասին թատրոն գացին, բայց պարզ էր Կոլիայի համար որ անանցանելի պատ մը բարձրացեր էր իր եւ Սոնիայի միջեւ: Կարծես եղածը բաւական չըլլար, հիմա ալ ուսանողական ժողովի պատմութիւնը պիտի վրդովէր Սոնիան:

Ժամը երկուքը անցած էր, երբ Կոլիան օթոցի վրայէն ելլելով մօտեցաւ գրասեղանին ու նկար մը վերցնելով ուշադրութեամբ սկսաւ դիտել: Մարշիզին փամախոնի նկարն էր, փոքր քուաքով մը քաշուած: Տան դրան առջեւ հինգ վեց Անգլիացի թուրիստներու հետ Սոնիան ու ինք կողք կողքի նստած էին սանդուխներուն վրայ: Երկար, երկար նայեցաւ նկարին, հոգոց հանեց, նկարը դրաւ տեղը ու հանուելով մտաւ անկողին.

ՍՈՆԻԱՅԻ ԵՒ ԼԵՒՈՆԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ

Ծնունդի տօներէն վերջ Ժընեւի հայ ուսանողութիւնը կը պատրաստուէր շքեղ երեկոյթ մը տալու, ինչ որ ամէն տարի կը կրկնուէր: Երկու օր մնացեր էր նշանակուած օրուան, բայց դեռ երգչախումբը պատրաստ չէր, հայկական զգեստները չէին լրացած եւ վերջապէս կը թուէր թէ այս անգամուան երեկոյթը բոլորովին ձախողանք մը պիտի լինէր: Միքայէլ վեցամսեայ քննութիւններէն ազատած, ոտքով գլխով երեկոյթի պատրաստութեան մէջ ինկած էր: Ամբողջ ցերեկը տեղէ տեղ կը վազվզէր, իսկ գիշերները երգիչ խմբի փորձերուն կը մասնակցէր եւ շատ ուշ ժամանակ կը վերադառնար սենեակը, բոլորովին յոգնած:

Հակառակ Միքայէլի թախանձանքներուն, Լեւոնը ո՛չ մէկ անգամ գնաց փորձերուն ներկայ լինելու, իսկ երեկոյթէն օր մը առաջ երբ Միքայէլը տոմսակ մը տուաւ, ան ուսերը թօթուելով ըսաւ.

— Ջէ, սիրելի՛ս, ես չեմ կրնար գալ:

- Բայց ինչո՞ւ, — հակառակեցաւ Միքայէլը, — Լօզանի ուսանողուհիներէն օրիորդ Սիրունեանը պիտի գայ, հրաշալի լեզինկա պարող մըն է, օրիորդ Շամամեանը Ուգուն տէրէ, Տանեռչարս պիտի պարէ. Ցիւրիխէն, Պեռնէն, Լօզանէն շատ մը ուսանողներ պիտի գան, կարգին սազանդարի խումբ մըն ալ սարքեր ենք. քամանչա, թառ, տափ, օրինաւոր կովկասեան քէֆ մը պիտի ունենանք: Տոմսերը գրեթէ սպառած են:

— Բոլոր սրտովս յաջողութիւն կը ցանկամ … :

— Բայց, Կարապե՛տ, ինչո՞ւ կը յամառիս: Կուգա՛ս:

— Սիրելիս, չեմ կրնար, — ժպտելով մերժեց Լեւոնը:

Կիրակի երեկոյեան տեղի ունեցաւ հայկական երեկոյթը փայլուն յաջողութեամբ: Հակառակ ձախողանքի վախերուն, քառաձայն երգուած հայ գեղջուկ երգերը խոր տպաւորութիւն թողուցին օտար հասարակութեան վրայ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Թօք խնդրեց որ միայն ինծի հետ գործ ունենայ, եւ ընդունելութիւնը կատարուէր իր տունը, ոչ թէ ներքին գործերու պաշտօնատան մէջ։ Եւ տունս կու գար զիս տեսնելու համար։ Սխալ է թէ ես իրեն պահարան մը կը յանձնէի ամէն ամսու 30ին։ Ես դրամ կուտայի, (20.000 ֆրանք) ամէն անգամ որ կուգար, ոչ թէ պահարանով, այլ ձեռքէ ձեռք։ Այսպէս 18 ամսուան միջոցին 25 — 26 անգամ գնաց եկաւ իմ անձնական բնակարանս։ 1931ի գարնան, ես ներքին նախարարութիւնը ձգելով, ստանձնած էի հողագործականը։ Երեք ամիս վերջը, ի մացուցի Գ. տը լա Թօքի թէ տրամադրելի դրամը սպառած է։ Այն ատեն ինձմէ խնդրեց զինքը ներկայացնել այդ շրջանի վարչապետին։ (Լավալ)։ Այդ վարչապետը արտօնեց շարունակել վճարումները, բայց տարբեր գաղափարներ ունէր այս մասին։

Ան ըսաւ որ եթէ իրեն հարցնեն թէ շարունակո՞ւծ է գնդ. տը լա Թօքի սահմանուած վճարումները, ոչ այո պիտի պատասխանէր ոչ ալ ոչ։ Երբ նորէն վարչապետ եղայ եւ ներքին նախարար 1932ին, կրկին տեսայ Գ. տը լա Թօքը որ առիթէն օգտուեցաւ զգալի յաւելում մը խնդրելու համար։ Այդպէս ամսուան ընթացքին 75.000 ֆրանք վճարեցի։ Ես մինչեւ հիմա հրապարակաւ որ եւ է բան ըսած չեմ այս մասին, բայց երբ պատուաւոր մարդիկ եկան իմ կարծիքս հարցուցին, ես հարկ չտեսայ ծածկելու ճշմարտութիւնը։ Գնդ. տը լա Թօք վարուեցաւ իբրեւ պատուական ծառայ մը։ Ես նիւթապէս օգնեցի գնդապետին, երբ կը կարծէի թէ ան կրնայ օգտակար ըլլալ իբրեւ պատուար մը համայնավարական վտանգին դէմ։ Բայց այլեւս չեմ հաւատար իր օգտակարութեան եւ համարում չունիմ իր վրայ »։

Այս վկայութեան առթիւ, գնդապետը քանի մը անգամ «ստախօս» պոռաց նախկին վարչապետին, որ բուռն բանավէճի մը բռնուեցաւ անոր փաստաբանին հետ ալ, անարգական բառի մը առթիւ (ստախօս)։

Նախկին վարչապետը զուարճալի բաներ ալ պատմեց․

— « Երեսունի չափ նամակներ պահած եմ գնդապետէն, որ չափազանց խանդաղատանք եւ հլութիւն կը ցուցնէր։ Շարունակ առողջութիւնս, որդիսութիւնս կը հարցնէր։ Իր աշխատակից կիներն ու օրիորդները ծաղիկներ կը ղրկէին ինծի, եւ, ճառի մը առթիւ, անոնց մէկը ինծի կը գրէր թէ այնքան սքանչելի գտած էր զայն որ, Աստուծոյ գոյութեան մէկ ապացոյցը կը կազմէր իրեն համար։ Վերջապէս, գնդապետը անձամբ կը գրէր ինծի, հասկնալու համար թէ ո՛ր օրը եւ ո՛ր ժամուն կրնար «գալ իմ հրամաններս առնելու »։

Դատավարութիւնը վերջացաւ մէկ նիստի մէջ եւ վճիռը պիտի տրուի Նոյեմբեր 8ին։ Նախորդ վարչապետ Լավալ եւս վկայ կանչուած էր, բայց չներկայացաւ։ Դուքս տը Փորթօ 150.000 ֆրանք հատուցում կը պահանջէ ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ Խ. Միութեան մէջ։ Կեդր. Ասիոյ կողմը, Ֆէրղանայի մէջ Ուզպէկիստանի գերագոյն ատեանը մահուան դատապարտեց չորս բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, որոնք ամբաստանուած էին իբրեւ անդամները «անջատողական ապստամբութեան» որուն գլուխը կը համարուի նախկին վարչապետը, Խոճայեւ։ Այս առթիւ ընդհ. դատախազը յայտարարեց թէ «Ուզպէկ ժողովուրդին այս թշնամիները կը պատկանէին խալամական եւ թուրանեան գաղտնի ընկերութեանց, որոնք կ՚աշխատէին Ուզպէկիստանը անջատել Խ. Միութենէն։ Անոնք ազգայնական առելութիւն կը սերմանէին եւ դանդուածները կը գրգռէին հերոս ռուս ժողովուրդին դէմ, որ ամենամեծ աջակցութիւնը կ՚ընծայէ Ուզպէկիստանի, բնկերվարութիւն կառուցանելու համար։ Այս աւազակները իրենց յոյսը դրած էին Ֆաշականութեան սեւ ուժերուն վրայ, որոնք այժմ կը թափեն Սպանիոյ եւ Չինաստանի ժողովուրդներուն արիւնը։ Անոնք կ՚ըսէին թէ Գերմանիա եւ Ճափոն շուտով պատերազմ պիտի հրատարակեն Խ. Միութեան դէմ »։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀՍԿԱՅ ՋՐՕԴԱՆԱՒԸ, « Փարի » յաջողեցաւ Մարոքէն Պրազիլիա հասնիլ անվայրէջ, կոտրելով ուղիղ թռիչքի մրցանիշը։ Իր կտրած ճամբան էր 5780 քիլոմեթր, իսկ նախորդ մրցանիշը՝ 5280 քիլոմեթր ։

ՅՈՒՅՑԱՀԱՆԴԷՍԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԱԾ վերջնական որոշումը պիտի տրուի այսօր - վաղը։ Քաղաքապետութեան արտօնութեանց յանձնաժողովը միաձայնութեամբ քուէարկեց ի նպաստ շարունակման ։

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ցոյցը, որ տեղի պիտի ունենար երէկ, Նասիօնի հրապարակին վրայ, յետաձգուեցաւ շաբաթ օրուան, ներքին գործերու նախարարութեան արգելքին վրայ ։

ՀԱԿԱՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ցոյցեր տեղի ունեցան Մարոքի մէջ, իբրեւ հետեւանք ջուրի ազգայնական վարիչներու ձերբակալութեան։ Ուրիշ վեց վարիչներ ալ ձերբակալուեցան եւ խիստ միջոցներ ձեռք առնուեցան Ֆէսի, Քազապլանքայի եւ Ռապաթի մէջ։ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ ազգայնական վարիչներէն Սի Ալլալ էլ Ֆասի կ՚ուզէր ինքզինքը փոխարքայ հռչակել աջակցութեամբ կարգ մը պետութեանց ։

ՀԻԹԼԷՐԻ մօտերիմ խորհրդականը, Ռուտոլֆ Հէս, Հռոմ գնաց մասնաւոր պաշտօնով։ — Զօր. Կէօրինկ Գերմանիոյ տնտեսական նախարարութիւնն ալ ստանձնեց. Տոքթ. Շախթի ձգելով միայն Րայխսպանքի նախագահութիւնը ։

ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ բողոքներ կը տեղան երեսփ. ընտրութեանց դէմ։ Հայֆայի բողոքարկուներուն մէջ ալ գտնուի Հայ մը, յօդագրող Սարգիս ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը 29 Հոկտ. ուրբաթ երեկոյ գրադարանի սրահին մէջ, 181 քուր Լաֆայէթ, կը դասախօսէ ընկեր ՕՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ, կը հրաւիրուին բոլոր ընկերներն ու համակիրները։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր խումբերը այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Նոր Ակումբին մէջ։

Վալանս

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընդհ. ժողովը վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Արամանեան» ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

"Հ. Յ. Դ. ՕՐ"Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՑ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՄԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՋՐՈՒԱՆԴԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին

Օրիորդներ ՄԵՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ, ԱՆԱՀԻՏ եւ Գ. ՇԱՐԱՄ (երգ)։ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ). ՕՐ. ԽԻԼԻՋ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ. Ընկ. Ուզունեան եւ Գ. Հ ՏԱՐՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Օր. ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ եւ փոքր քոյրը կը պարեն Կովկասեան պարեր, յատուկ տարազով։

Կը նուագէ Թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական պարեր ընտիր նուագախումբի ընկերակցութեամբ։

Հայկական խմբական պարեր եւ երգեր օրիորդներու կողմէ։

ՃՈԽ ՊԻԻՖԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ 5 ֆրանք, փոքրերու կէս գին։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

30 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Թէաթր Միւնիսիփալ»ի մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին սիրայօժար կը մասնակցին Տիկին Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (մեներգ), ճարտասաններ Գ. Գ. Օ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ, Օ. ԽԱՉԻԿԵԱՆ, Մ. ՍԻՄԻՐՃԵԱՆ, Թ. ԵՂԻԿԵԱՆ, Մ. ԱԻԱԳԵԱՆ.

ՍԷՆԹԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ Հոկտ. 31ին կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։
ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ, 31 ՀՈԿՏ.

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ՆՈՐ-ԳԻՒՂ»Ի ԿՈՄԻՏԷԻ կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ վաղը, ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, Սոսիէթէ Սավանթի F. O. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մէթրօ Օտէօն, կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր ընկերները։

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆԻ

ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ 40Է ԱՒԵԼԻ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՄԱՀ ՎԻՊԱԳԻՐ ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՅՕԲԵԼԵԱԿԻ

հանդէսը պիտի տօնուի մեծ պատրաստութեամբ 31 Հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Միւթիւալիթէի ընդարձակ սրահին մէջ, 24, Rue Saint Victor Paris (5me.) Métro Maubert-Mutualité։

Պիտի խօսին Գ. Գ. ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ. Ա. ՃԻՒՄՊԻՒՇԵԱՆ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ եւ FIRMIN ROZ (Membre de l'Institut)։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ՕՐ. ՀԱՅԿԱՆՈՅՇ ԽՈՐՈՍԵԱՆ (երգ)

Տիկ. Ա. ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), Գ. Գ. ԱՂԱԶԱՐԵԱՆ (ջութակ), ՐԱՖՖԻԿ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (դաշնակ), Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ (արտասանութիւն), Ա. ՔԷՉԷՃԵԱՆ (մեներգ), եւ ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը։ Տեղի պիտի ունենան նաեւ հայկական պարեր։

ՄՈՒՏՔ 10, 5 եւ 3 ՖՐԱՆՔ

Այս օրի տոմսակ պիտի գրկուի Այժմէն կարելի է տոմսակ ձեռք բերել «Յառաջ»ի եւ «Արազգայ»ի վարչութեանց մօտ, գրատուն Հրանտ Սամուէլ, (51, Rue Monsieur le Prince), Գ. Վ. Եարձանեանի գրասենեակը (44, Rue Lafayette) եւ Գ. Ե. Յարութիւնեանի մօտ (13, Rue d'Orsel)։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան ԱՆԿԻԷՆ-ԼԷ-ԲԷՆԻ Մասնաճիւղին տարեկան պարահանդէսը տեղի կ՚ունենայ 12 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1937ին, կիրակի օր, ժամը 15էն մինչեւ կէս գիշեր։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը եւ չխաչաձեւել։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԵՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Գուլվար Սոտոյի Մասնաճիւղին կողմէ, 31 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8ին, Գառ. Էնթէրնասիոնալի մէջ, ի նպաստ տեղւոյս Հայ դպրոցին վարժարանին։

Մուտք 3 ֆրանք, 8 տարեկանէն վեր փոքրիկներուն 1 ֆր

Այս առթիւ պիտի դասախօսէ Գ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (48)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Շատ գեղեցիկ օրինակ է, պատասխանեց Գ. Դուդուկչեանը, — ես բոլորովին համաձայն եմ ձեզ հետ ։ Բայց մի ուրիշ բան կայ, այն եւս պէտք է ի նկատի ունենալ։ Ես այժմ ձեզ հետ պէտք է ձեր ձեւով՝ երկրագործի եւ անասնապահի լեզուով խօսեմ, այդ լեզուն աւելի հասկանալի կը լինի ձեզ ։

— Թողեցէք ձեր ցանքը մի անգամ առանց քաղհան(*) անելու, եւ կը տեսնէք, որ վայրենի խոտերը կ՚աճեն, կը բազմանան, կը խեղդեն նրանց եւ իրանք կը բռնեն նրանց տեղը։ Ձեր սերմանած բոյսերը կ՚ոչնչանան։ Դա մի տեսակ կռիւ չէ՞, որով աւելի զօրեղը սպանում է անզօրին։ Բոլոր բոյսերի մէջ նկատւում է այդ կռիւը, այդ պատերազմը, որով մինը միւսին աշխատում է ճնշել, ոչնչացընել, որ կարողանայ պահպանել իր գոյութիւնը

Եւ որն որ կռուելու, մաքառելու եւ մրցելու ընդունակութիւն չունի, նա զրկւում է կեանքից։ Այդ ընդունակութիւնը ուրիշ խօսքով կոչւում է անձնապաշտպանութիւն։ Անձնապաշտպանութեան վարժապետը ինքը բնութիւնն է։ — Բնութիւնը բոլոր կակնիբին, որոնք աճելու եւ բազմանալու ունակութիւն ունեն, տուել է իրանց նմանների հետ կռուելու ընդունակութիւն, մէկին շատ, միւսին սակաւ։ Ծառերը, խոտերը, անասուններ եւ մարդիկ եւս ունեն այդ ընդունակութիւնը. Միայն քարերը, փայտերը, մեռած մարմինները մնում են անշարժ եւ իրանց անձը պաշտպանել չը գիտեն, որովհետեւ նրանք կեանք չունեն։ Բայց ուր կեանք կայ, այնտեղ կայ եւ այդ բնական կռիւը։ Դա կեանքի կռիւ է, որի մէջ ամէն մի էակ ոչ միայն աշխատում է պահպանել իր թշնամիներին, այլեւ աշխատում է ոչնչացնել իր թշնամիներին, որպէս զի իր անձը ապահով եւ անարգել կերպով կատարուի ․

— Այժմ, կարծեմ, դուք հասկանում էք իմ միտքը, շարունակեց նա ։ — Բնութեան մէջ ինչ որ կատարւում է բոյսերի եւ անասունների կեանքում, նոյնը կատարւում է եւ մարդկային կեանքում ։

Այստեղ եւս հանդիպանում է նոյն կռիւը, միայն աւելի սաստիկ եւ աւելի բազմատեսակ կերպով ։ Ազգերի կրթութեան եւ ընդունակութեան համեմատ փոփոխւում են նրանց անձնապաշտպանութեան զէնքերը։ (Զէնքեր ասելով ես ի նկատի չունեմ միայն սուրը եւ հրացանը, — արհեստը, գիտութիւնը նոյնպէս զէնքեր են, որոնցմով մի ժողովուրդը աշխատում է անտեսապէս մրցել մի այլ ժողովրդի հետ)։

Աւելի անքաղաքակիրթ եւ վայրենի ազգերի մէջ այդ կռիւը կատարւում է միայն ֆիզիքական ուժով — սրով։ Այդ զէնքերով Քրտերը եւ Թուրքերը կռւում են մեզ հետ։ Անձնապաշտպանութեան օրէնքները պահանջում են պատասխանել թշնամուն նոյն զէնքով, ինչ զէնքով որ նա ճնշում է եւ մահացնում է մեզ։

Ցիմարութիւն կը լինէր իմ կողմից աւելին պահանջել, — պահանջել այն, որին ընդունակ չէ մեր ժողովուրդը։ Ես ցանկութիւն չունեմ ասելու, թէ մենք պէտք է սուր վեր առնենք Քրտերին եւ Թուրքերին ոչնչացնելու համար, որ մեր հայրերից մեզ մնացած հողի վրայ մենք միայն բնակէինք ։— Ես ասում եմ, որ պէտք է սովորենք անձնապաշտպանութիւն, որպէս զի Քրտերը եւ Թուրքերը մեզ չոչնչացնեն։ Այդ երկու մտքերի մէջ մեծ տարբերութիւն կայ ։

Ծերունի Խաչօն կտրեց Գ. Դուդուկչեանի խօսքը, ասելով ․

(Շար.)

ՐԱՖՖԻ

(*) Քաղհան անել նշանակում է ցանքի միջից աւելորդ եւ վնասակար խոտաբոյսերը արմատախիլ անել։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 29 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3563 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՆՋԱՏՈՂԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄ...

Արդարացնելու համար իր աննախընթաց եւ բարբարոսական հալածանքները, «դաւումներ»ն ու գնդակահարութիւնները, խորհրդային իշխանութիւնը առնէ մը ի վեր մասնաւորապէս կը մատնանշէ նոր մեղք մը,— անջատողական շարժում :

Այդ ամբաստանութիւնը գրուեցաւ գրեթէ բոլոր հանրապետութեանց եւ ինքնավար շրջաններու կուսակցական եւ պետական վարիչներու ճակտին, Ուկրայնայէն մինչեւ Վրաստան, Ազրպէյճան, Աճարիստան եւ Ուզպէկիստան :

Բացառութիւն չկազմեց նոյնիսկ թշուառ Հայաստանը, որուն վարիչները 1920էն ի վեր հազար կտոր կ'ըլլան, ապացուցանելու համար իրենց հաւատարմութիւնը, ընդ հովանեաւ ամենակալ եւ ամենազօր Սթալինի :

«Փրավտա»յի Թղթակիցը յատկապէս արձանագրած էր այս պարագան, իր Սեպտ. 28ի հեռագրին մէջ: Այսօր պիտի կարդաք Երեւանի «Գրական Թերթ»ին հոկտեմբեր 8ի խմբագրականը, ուր նոյնպէս կը չեշտուի .

— «Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնները, ամբողջ հայ աշխատաւորութիւնը իր ջերմ սէրն ու նուիրումը արտայայտելով մեծ առաջնորդին, բուռն ատելութեամբ լցուած են ժողովուրդի թշնամիներուն հանդէպ, որոնք կ'ուզէին երջանիկ հայ աշխատաւոր ժողովուրդը դարձնել դրամատիրութեան ստրուկը, կը ձգտէին Հայկական ԽՍՄը անջատել մեծ ԽՍՀՄԷն»:

Սովորական պարագաներու մէջ, կարելի էր միայն ծիծաղիլ այս քնարեր հէքեաթին վրայ: Սակայն կացութիւնը այնքան եղերական է եւ հրէշային, որ ծիծաղելու տրամադրութիւնն ալ կը փախցնէ: Եւ մենք հարկադրուած ենք անճար բացատրութիւններ փնտռել, գոնէ անցուդարձը պարզելու համար :

Դրպտելով խորհրդային թերթերը, հայերէն թէ ռուսերէն, ամէն տեղ կարմիր ժապաւէնի մը պէս աչքի կը զարնէ այս նոր «դաւաճանութիւնը», առանց ազգի եւ շրջանի խտրութեան: Ոչ միայն քաղաքական - կուսակցական ասպարէզին մէջ, այլեւ տնտեսական, գրական - գեղարուեստական - քննադատական - պատմագիտական ճակատներուն վրայ :

Երէկ ստացանք «Խ. Հայաստան»ի նոր թիւերը, որոնց հարեւանցի ընթերցումը անգամ մը եւս կը հաստատէ թէ՝ հիմնական մեթոտի մը վերածուած է այս նոր հալածանքը .— ազգայնական եւ անջատողական շարժում :

Ահա Արմօ Հարենց, մատնանշելով պատմագիտական ճակատին վրայ կատարուած «վնասարարութիւնը» (սապոթաժ), ամէն մէկ տողին մէջ կը ճգնի հաստատել թէ «հակայեղափոխականները» ահագին աւերներ գործեր են, չեղեր են Սթալինի եւ Բերիայի գծած շաւիղէն: (Խ. Հ. 2 հոկտ.):

Փորձենք հայերէնի վերածել քանի մը հատուածներ, գաղափար մը տալու համար սարքուած խեղկատակութեան մասին.

— «Այժմ արդէն պարզ կ'երեւայ որ Անդրկովկասի յեղափոխական շարժումներու լուսաբանութեան եւ Հայաստանի յեղափոխական շարժումներու գիտական մշակման գործը ժողովուրդի ոխերիմ թշնամիներ՝ Խանջեանը, Ամատունին, Ակոպովը եւ միւս գիշատիչները իրենց տէրերու՝ Դաշնակցականներու պատուէրով ձախողեցուցին»:

— «Հայ ժողովուրդի թշնամիներ՝ Ամատունին, Ակոպովը, Գուլոյեանը եւ միւսները, որոնք խարազանօրէն շարունակեցին հակայեղափոխականներ Աշոտ Յովհաննիսեանի, Կոստանեանի, Խանջեանի քաղաքականութիւնը, Դաշնակներու պատուէրով ձախողեցուցին մեր պատմագիտութեան զարգացման գործը»:

— «Հակայեղափոխական սրիկաները այդպէս ճնշեցին վարէն եկած քննադատութիւնները եւ զանգուածին հրամցուցին ինչպէս Խոյչեանի, այնպէս եւ Մ. Ներսէսեանի, Մ. Պարսամեանի, Ց. Զօրեանի եւ ուրիշ շարք մը մարդոց-հակայեղափոխական գործերը: Հարցերը Դաշնակցական ազգայնական դիրքերէ լուսաբանող այդ աշխատութիւնները գովերգեցին Խանջեանի եւ Ամատունիի մանկլաւիկները՝ Զուբարը, Յովհաննիսեանը, Աթայեանը, Բզնունին, որոնք ի դէպ մենաշնորհի էին ենթարկեր մեր կուսակցական մամուլը»:

Կարճ կապենք: Հարկ է ամբողջովին արտատպել այս յօդուածն ալ, իբրեւ անվիճելի վկայութիւն ստեղծուած ահաւորութեան.

Անցնելով բուն հարցին, կը թուի թէ որոշ հետքեր գտնուած են, կարգ մը ինքնօրէն շրջաններու մէջ (բայց երբեք Հայաստանի մէջ):

Երէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Ուզպէկիստանի մէջ մահուան դատապարտուած են չորս բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, իբրեւ անդամները «իսլամական եւ Թուրանեան գաղտնի ընկերութեանց, որոնք կ'աշխատէին Ուզպէկիստանը անջատել Խ. Միութենէն»: Այս նոյն ամբաստանութեամբ, նախապէս ձերբակալուած էր արդէն վարչապետը, Խոճայեւ :

Քանի մը շաբաթ առաջ, գնդակահարուեցան Աճարիստանի նախագահը եւ ուրիշ եօթը պաշտօնատարներ: Այս անգամ, առաջին անգամ ըլլալով, կը յիշէին օտար պետութիւն մը, առանց սակայն անունը տալու :

Այդ պետութիւնը կրնար ըլլալ միայն Թուրքիան, Խ. Միութեան սիրելագոյն դրացիկը ...

Յատկանշական չէ՞ որ, մինչ ուրիշ պարագաներու մէջ միշտ կը յիշուին դաւադիր Գերմանիան ու Ճափոնը, այս պարագային պետութիւնը ոսկի կը համարուի, Մոսկուայի մէջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՄԱՐՈՔԻ ՄԷՋ

Անջատողական եւ համաարաբական շարժում

Ինչպէս հաղորդած էինք, Մարոքի Ֆրանսական իշխանութիւնները ձերբակալեցին կարգ մը ազգայնական վարիչներ, իբրեւ հետեւանք դաւադրական շարժումի մը որուն բոլոր ծալքերը չեն բացուած տակաւին: Առաջին առթիւ ձերբակալուեցան չորս ղեկավարներ:

Հրատարակուած տեղեկութեանց համաձայն, դաւադիրները փորձած էին ապստամբ կառավարութիւն մը հաստատել, Կոմիտէին անդամներէն մէկը հռչակելով նախագահ, միւսը՝ մեծ-եպարքոս (վէզիր). Ձերբակալութիւնները կատարուեցան կատարեալ գաղտնապահութեամբ եւ գիշերանց, Ռապաթի եւ Ֆէսի մէջ. Արաբ վարիչները հրաման ստացան անմիջապէս ոստիկանական կեդրոնը ներկայանալ, կարգ մը ճշդակերպութեանց համար: Եւ անմիջապէս վար դրուեցան: Ձերբակալութիւններէն վերջը կառավարութիւնը հրամայեց Մարոքի գլխաւոր քաղաքներուն մէջ կարդալ յայտարարութիւններ, որոնք ծանուցանելով ձեռք առնուած միջոցները, կ'ազդարարէին Իսլամներուն՝ հանդարտ կենալ: Օտար Լեգէոնէն զօրախումբեր գրուած են բնիկներու թաղերուն գլուխը, գնդացիրներով եւ ուրիշ սպառազինութիւններով :

Երեքշաբթի օր, Քազապլանքայի խռովութեանց առթիւ, ոստիկանութիւնը կրակի եւ քարի բռնուեցաւ Արաբներուն կողմէ: Շատեր վիրաւորուեցան եւ 40 հոգի ձերբակալուեցան: Ոստիկանութիւնը գրաւեց բնիկներու թաղերուն գլխաւոր մասերը :

Ֆէսի մէջ բողոքի միթինկ մը գումարուեցաւ նոյն օրը, մասնակցութեամբ 1000 բնիկներու: Երիտասարդ Արաբներ խումբ խումբ շրջեցան Ֆէսի, Ռապաթի եւ Քազապլանքայի արաբական թաղերուն մէջ, կանչեր արձակելով եւ իրենց վարիչներուն արձակումը պահանջելով: Անոնք փակել տուին շատ մը խանութներ :

Կատարուած խուզարկութեանց շնորհիւ բռնուեցաւ [illegible] ցանկ մը, նախագահութեամբ Ալլալ էլ Ֆասիի եւ փոխնախագահութեամբ Մուհամմէտ Լիւագիտի, որ նմանապէս ձերբակալուած է :

Զինուորական Գերագոյն Ատեանի անդամներէն Զօր. Տոռ Մարոք ղրկուեցաւ :

**** Նոր եւ աւելի ծանր դէպքեր պատահեցան չորեքշաբթի օր: Կէս օրէն վերջը խռովութիւն մը ծագեցաւ Փոռ - Լիօթէի մը մէջ, շատ կարճ տեւելով: Երկու հոգի սպաննուեցան, քանի մը հոգի վիրաւորուեցան: Ժամը 2ին, երբ հաւատացեալները դուրս կ'ելլէին մզկիթէն, արաբական կոմիտէի անդամներէն խալալհպատակ Մուհամմէտ Տիուրի գրգռեց քանի մը հարիւր բնիկներ, որ պէտք բողոքեն ձերբակալութեանց դէմ: Իր կոչին վրայ, չորս հարիւր ցուցարարներ ուզեցին թափօր կազմել քաղաքին մէջ: Քանի մը ոստիկաններ փորձեցին ցրուել ցուցարարները, սակայն անոնք իրենց դաշոյնները քաշելով, խոյացան ոստիկաններուն վրայ: Վեց ոստիկաններ վիրաւորուեցան, եւ մէկը դաշոյնի երեք հարուածներ ստացաւ: Ասոր վրայ ոստիկանները կրակ բացին: Երկու ցուցարարներ սպաննուեցան, ուրիշներ վիրաւորուեցան: Տիուրի եւ ուրիշ արաբ երեւելի մը ձերբակալուեցան :*

Զինուորական իշխանութիւնը որոշեց այլեւս թոյլ չտալ որ քաղաքական - յեղափոխական քարոզութիւններ կատարուին մզկիթներու մէջ, որոնք պիտի գործածուին միայն իբրեւ աղօթատեղի: Այս հրամանին համաձայն, Ռապաթի մզկիթէն դուրս ելած առթիւ ձերբակալուեցան երկու Արաբներ, որոնք ճառեր խօսած էին Ֆրանսայի դէմ: Երկուքն ալ անդամ են արաբական կոմիտէին: Մուհամմէտ Տիուրի անմիջապէս դատուելով, երկու տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ: Երեսուն հոգի եւս ձերբակալուեցան :

Ֆրանսական եւ սենեկալեան զինուորներ կը հսկեն բարեկարգութեան վրայ, հրասայլերով եւ գնդացիրներով: Վերջին պահուն 15 արաբ վարիչներ ալ ձերբակալուեցան :

**** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ խուզարկութեանց առթիւ բազմաթիւ թուղթեր բռնուեցան: Այդ փաստաթուղթերը կ'ապացուցանեն թէ ազգայնական խլրտումը միայն մարոքեան չէ, այլ կապ ունի համարաբական շարժումին հետ, որ կը ձգտի իսլամական բոլոր երկիրները փրկել անհաւատներու լուծէն եւ վերակազմել արաբական երբեմնի թագաւորութիւնը: Նախագահութեան թեկնածուն՝ Սի Ալլալ էլ Ֆասի այս առաջադրութեամբ դաշինք կնքած էր կարգ մը օտար պետութեանց հետ: Շատ կարեւոր թուղթեր բռնուած են իր բնակարանին մէջ :*

**** Թունուզէն վտարուեցաւ իտալացի թղթակից մը, որ Հռոմի թերթերէն մէկուն մէջ բուռն քննադատութիւններ հրատարակած էր Ֆրանսայի դէմ :*

ՃԱՓՈՆՑԻՆԵՐԸ ԳՐԱՒԵՑԻՆ ՇԱՆԿԱՅԻ ՄԻՋՆԱԲԵՐԴԸ

Չինացիները նախապէս կրակի տուած էին խաղաքը

Շանկայի ճափոնական բանակը 71 օր յամրաբար յառաջանալէ վերջ, երեքշաբթի օր ուժգին գրոհ մը տալով, ճեղքեց չինական ճակատը, գրաւեց Թացանկը, որ Շանկայի Վէրտէօնը կը համարուի, ինչպէս եւ Շափէյը, որ կը գտնուի միջազգային թաղամասերուն շրջակաները: Չինաստանի «անձնազոհութեան վաշտերը» նախապէս կրակի տուած էին քաղաքը, ռումբերով եւ ուրիշ հրձիգ նիւթերով: Աւելի յառաջանալով, Ճափոնցիները կտրեցին Շանկայ - Նանքին երկաթուղին: Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Շանկայ այժմ ամբողջովին պաշարուած է եւ հազարաւոր չինացի զինուորներ ելք չունին նահանջելու համար :

Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ Չինացիները կռուեցան կատաղօրէն եւ այժմ նոյն ուժգնութեամբ կը դիմադրեն յաջորդ ճակատին վրայ: Հարիւր ճափոնական օդանաւեր կը փորձեն Չինացիները քշել նոր դիրքերէն :

Շափէյի հրդեհը ամենամեծը կը համարուի 1923ի Թօքիօյի շարժէն վերջը պատահած հրդեհէն ի վեր: Տասը մղոն տարածութեամբ շէնքեր եւ փողոցներ աւերակ դարձած են: Քաղաքին բնակիչները հեռացած էին, բայց կը կար-

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՒԵԼԻ ՑԱԾ ՔԱՆ ՑԵՏԻՆ ԼՐՏԵՍԸ

Խաչարշաւը վերսկսաւ ...

Ափ մը ապուշներ, որոնք բժշկական մասնաւոր քննութեան մը կը կարօտին, «Ֆրանսահայ Կոմկուս» կը խաղային առնէն մը: Համայնավար կուսակցութեան Ֆրանսայի Կեդր. Կոմիտէն իրենց «հայալեզուեան» խումբերը լուծած եւ առանձին թերթ հանելու իրաւունքն ալ խափանած ըլլալով, այդ սրիկաները ապաստաներ են բարեմիտ օրկանի մը՝ FRATERNITÉ ամսագրին գրասենեակը: Իրենց պաշտօնը պիտի ըլլայ քանի մը յօդուած թխել եւ զանազան լուրեր թարգմանել, ինչպէս կ'ընեն միւս օտար բաժիններու աշխատակիցները :

Բայց, իժը կրնա՞յ հանգիստ մնալ, մանաւանդ երբ քիչ մը տաքնայ իր կեցած տեղը:

Զարաչար գործածելով Ֆրանսերէն թերթին բարեացակամութիւնը, անոնք առէն - առէն «Ֆրաթէրնիթէ»ն կը շփոթեն հանգուցեալ «Զանգու»ի եւ ուրիշ քուրջերու հետ, եւ ապուրներ կ'եփեն որոնք իրենց քթէն բերնէն պիտի գան օր մը :

Ահաւասիկ վերջինը, որքան ցաւագար, նոյնքան սրիկայական :

Կը յիշէք Էթուալի դէպքը, Զօր. Միլլէրի անհետացումը եւ ուրիշ դաւադրութիւններ, որոնք սաստկապէս յարած են Ապահովութեան Տեսչութեան եւ դատական ոստիկանութեան ուշադրութիւնը:

Հետապնդումները կը շարունակուին մինչեւ այսօր, երեւան հանելու համար բոլոր գաղտնիքները: Մինչեւ հիմա զարմանազան յայտնութիւններ հրատարակուեցան թերթերու մէջ, աջ թէ ձախ, եւ եղան ենթադրութիւններ :

Այս բոլոր անցուդարձին մէջ, ՈՉ ՄԷԿ ԱՏԵՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԵՑԱՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ԱՆՈՒՆԸ, աջակողմեան կամ ձախակողմեան մամուլին մէջ: Մինչեւ անգամ «Իւմանիթէ»ն, որ միշտ կ'արծարծէ Սպիտակ Ռուսերու խնդիրը, ԲԱՌ ՉԳՐԵՑ Հայերու մասին :

Արդ, մեր կարմիր իժերը այս պակասը կը լրացնեն «Ֆրաթէրնիթէ»ի հայերէն բաժնին միջոցաւ, առն Դաւիթեանի ստորագրութեամբ

Կարդացէք եւ դատեցէք (խորագիրը՝ «Էթուալի դէպքը եւ Ֆրանսահայ ժողովուրդը».

— «Ապացուցուեցաւ վերջապէս որ, գերմանական, իտալական, սպանական եւ ֆրանս. ֆաշիստները ինչպէս նաեւ ներմակ Ռուսերը ձեռք ձեռքի այս երկրի ներքին կարգերու եւ արտաքին ապահովութեան դէմ անբարի դաւադրութիւն սարքած են :

Արդեօ՞ք հայ տերտերներն մատ չունին գործին մէջ :

Անտարակոյս որ ունին :

Հայաստանէն փախած խմբակը որ տարիներէ ի վեր աշխարհի ամէն անկիւններ ներմակ Ռուսերու հետ միասին միջամտողական պլաններ կ'որոճայ, անհատական տեռորներ կը կազմակերպէ իր հակառակորդները լռեցնելու համար, վերջին տարիները մանաւանդ այնպիսի ներքին կապեր ստեղծած է Պերլինի եւ Հռոմի հետ, որ չէ կարող զերծ մնալ միջազգային ֆաշիզմի իր գործակալի ակտիւ դերէն :

Անոնք չեն կարող ուրանալ իրենց սերտ կապը Հիթլէր - Մուսոլինիի եւ ներմակ Ռուսերու հակաֆրանսական ու հակադեմոկրատական պայմանագիրի հետ: Այդ կապերէն մէկն ալ տեղի կ'ունենայ Նժդեհեան գծով :

Մօտաւոր ապագային պիտի պարզուի նաեւ Դաշնակ խմբակի դերը ֆաշիստներու սարքած ընդհանուր դաւադրութեան մէջ :

Այդ պարագային սակայն Ֆրանսահայ ժողովուրդը պէտք չէ կրէ մի քանի դաւադիրներու ստոր մեքենայութիւններու հետեւանքները :

Մեր ժողովուրդը միշտ ալ հեռու մնացած է նմանօրինակ գործունէութեան մասնակից ըլլալէ եւ անվերապահօրէն կապուած ֆրանսական մեծ ժողովուրդի սրտին այնքան թանկագին եղող դեմոկրատական կարգերուն: Դաշնակցական չարքաջիններն իսկ անտեղեակ են եղած իրենց շէֆերու այդ պղտոր կապերէն :

Սակայն եւ այնպէս անհրաժեշտ է այս ժողովուրդին դրական փաստ տալ :

Ապագային մեր ժողովուրդի անմեղ զաւակներուն գլխուն պատահելիք փորձանքներու տխուր երեւոյթին առջեւ խղճի պարտականութիւն կը սեպենք կոչ ընել բոլորին որ այժմէն իսկ ուժեղ կերպով մեր մէջ բոյն դրած մի քանի արկածախնդիրները հրապարակաւ ուրացուին եւ մերկացուին որպէս թէ՛ մեր եւ թէ՛ ֆրանսացի ժողովուրդի թշնամիներ :

«Ազգին» անունէն խօսիլ եւ «ոչխարի մորթ հագնիլ» բաւական չէ ծածկելու համար այն տխուր դերը որ կը խաղան անոնք մեր ժողովուրդի գլխուն :

Պէտք է վերջ մը դնել Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի հայ գործակալ՝ Դաշնակ պիւրոյի, ոճրագործ արարքներուն :

Ֆրանսահայ ժողովուրդի անդորրութիւնն ու խաղաղ աշխատանքի ապահովութիւնը վտանգի մէջ են այդ խմբակի կողմէ»: (**FRATERNITÉ 1937** հոկտ. No. 5):

Արարքը այնքան խօսուն է, որ աւելորդ կը գտնենք որ եւ է խորհրդածութիւն

Անշուշտ Հ. Յ. Դ. Եւր. Կեդր. Կոմիտէն ձեռք պիտի առնէ անհրաժեշտ միջոցները, թէ «Ֆրաթէռնիթէ»ն լուսաբանելու եւ թէ խելքի բերելու համար այս հայանուն չուչորթները :

«Ֆրաթէռնիթէ»ի հովանաւոր մարմնին եւ աշխատակիցներուն մէջ կը գտնուին ականաւոր դէմքեր, որոնք երբեք պիտի չհանդուրժէին որ իրենց շուքը տարածուէր հասարակ խաչագողներու եւ լրտեսներու վրայ :

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ՝ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԱՅՍ ԱՌԹԻՒ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է ԳԵՂԵՑԻԿ ՀԱՏՈՐ ՄԸ, «ՐԱՖՖԻ» ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ ԿԵԴՐ. ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԾԱՆՕԹ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ: ԾԱԽՈՒ ՊԻՏԻ ՀԱՆՈՒԻ ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ: ԳԵՂԵՑԻԿ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆ :

×

«ՅԱՌԱՋ»ի ԿԻՐԱԿԻ ՕՐՈՒԱՆ ԹԻՒՆ ԱԼ ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է ՐԱՖՖԻԻ:

ԵՐԲ Է ՀԻՄՆՈՒԵԼ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գ.

Մենք առաջ բերինք Դաշնակցութեան կազմակերպման աշխատանքներին մասնակցողների յուշերը եւ վկայութիւնները։ Սակայն, Դաշնակցութեան սկզբնաւորութիւնը ուսումնասիրութեան նիւթ է դարձել հետապայ Դաշնակցական գործիչների համար, որոնց վկայութիւնը եւս կարեւոր ենք համարում առաջ բերել՝ լրացնելու համար այդ շրջանի վերաբերեալ բոլոր տեղեկութիւնները։

Դաշնակցութեան քառասնամեակի առթիւ «Հայրենիք» ամսագրի 1930 թուի դեկտեմբերի համարի մէջ Մ. Վարանդեանը գրում է.

«Թիֆլիզեան ժողովներուն մէջ 1889 - 1890 թուականներուն, բուռն ու երկարատեւ վիճաբանութիւններէ յետոյ, կատարուեցաւ բաղձալի միութիւնը, որ կոչուեցաւ միմիայն «Հայ Յեղափոխականներու Դաշնակցութիւն»։

Սակայն, ե՞րբ եղան այդ ժողովները, ո՞ր ժամանակ կայացաւ բաղձալի միութիւնը, այդ մասին դժբախտաբար Մ. Վարանդեանը չի գրում եւ ոչ մի խօսք։

Դաշնակցութեան կազմակերպման ժամանակի մասին յիշատակութիւն չկայ նաեւ Մ. Վարանդեանի գրած Քրիստափոր Միքայէլեանի կենսագրութեան մէջ, որ հրատարակուած է «Հայրենիք» ամսագրի 1924 թուի յունուար, մարտ, յունիս եւ հոկտեմբեր ամիսներում։ Նոյնպէս Սիմոն Զաւարեանի մասին գրած իր գրքոյկի մէջ Մ. Վարանդեան թէպէտ խօսում է Դաշնակցութեան կազմակերպման մասին, սակայն դժբախտաբար կազմակերպման ժամանակի մասին յիշատակութիւն չկայ։ Իսկ Դաշնակցութեան պատմութեան առաջին հատորի մէջ Մ. Վարանդեանը աւելի մանրամասն է կանգ առնում այդ շրջանի մասին։ Կարեւոր ենք համարում այդ մասը բերել ամբողջապէս —

«Երկարատեւ բանակցութիւններէ եւ բուռն վիճաբանութիւններէ վերջն էր, որ ծնաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 1890 թուի ամառը։ Ի՞նչպէս կատարուեց այդ ծնունդը։

«Ժողովները սկսուած էին դեռ 1889 թուի աշնանը։ Մեր տրամադրութեան համար։ Քանի՛ արձանագրութիւնը լոյս չեն տեսեր, տարաբախտաբար, այդ ժողովներուն ու բանակցութիւններուն, գաղափարներու եւ տեսակէտներու բախումներուն վրայ։ Հայ իրականութեան անօրինակ պայմանները թոյլ չէին տար, որ գէթ նիւթերը պահուէին պատմութեան համար։ Քանի՛ արձանագրութիւններ կորած են անհետ. քանի նամակներ ու վաւերաթուղթեր՝ կրակի ճարակ եղած ոստիկանութեան նոր խուժումի եւ խուզարկութեան պահուն ...

«Մեզ հետաքրքրող շրջանի լաւագոյն արձանագրողը կարող էր լինել ինքը՝ կուսակցութեան գլխաւոր հիմնադիրը։ Բայց նա ոչինչ չթողուց մեզ, կամ գրեթէ։ Ոչինչ նաեւ Զաւարեանէն ու Ռոստոմէն։ Գուցէ անոնց մտքովն անգամ չէր անցներ՝ գէթ քանի մը ժամ անդրադառնալ անցեալին եւ նիւթեր թողուլ պատմութեան համար ...

«Ունինք միայն անորոշ լսած հակիրճ, կցկտուր պատմութիւններ եւ քանի մը յուշեր։ (Միք. Վարանդեան «Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը», առաջին հատոր, 1932 թ. էջ 36)։

Գ. Ղազարեան գրում է.

«Թուրքահայ խնդրով մտահոգուող Թիֆլիսի ու այլ քաղաքների գիտակից հայ տարրերին պէտք էր օր առաջ կազմակերպուել եւ համախմբուել մի հիմնական ծրագրի շուրջը։ Ամենուրեք ժողովներ են գումարւում՝ մշակելու համար գործունէութեան ծրագիր։ Առանձնապէս իրարանցման մէջ էր Թիֆլիսը. Երիտասարդութիւն առաջին գործն է լինում, նախ քան իր հանգիստ գալը, մի քանի ժողովներով ծանօթանալ «[illegible] խմբակին», եւայլ ցաքուցրիւ մնացած խմբերի, Մոսկուայից ու Պետերբուրգից եւայլ վայրերից Թիֆլիզ հաւաքուած զանազան հոսանքի պատկանող հայ գործիչների նպատակների հետ, ի մի համախմբել, միացնել նրանց եւ տալ միայն խօսել գործունէութեան ծրագրի մասին։

«Օգոստոս ամսի սկիզբներին «Դաշնակցութիւն» անունը հոլովւում էր մարդկանց բերնում։ Եւ 1890 թուի աշնանը Քրիստափորը առաջարկում է կազմել գործունէութեան ծրագիր։ Տեղի են ունենում երեք ժողովներ, ուր խօսւում է ծրագրի հիմնական կէտերի մասին։ Այս ժողովներին մասնակցում էր նաեւ Ս. Զաւարեանը։ Ահա այդ օրերին ծնունդ է առնում Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութեան առաջին վարչութիւնը։ Այսպիսով 1890 թուի աշնանը ծնունդ է առնում հայկական ամենամեծ յեղափոխական կուսակցութիւնը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ (Տես «Հայրենիք» ամսագիր, 1925 թ., նոյեմբեր, Գ. Ղազարեան՝ «Ի՞նչպէս ծնունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը»)։

Սիմոն Վրացեանը «Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան» մէջ Դաշնակցութեան ծագման մասին գրում է այսպէս.

«Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը առնըծուեցաւ 1890 թ. ամառը, Թիֆլիզում, յատկապէս այդ նպատակով գումարուած հիմնադիր ժողովում։ Նրա մէջ մտան այն ժամանակ գոյութիւն ունեցող համարեա բոլոր յեղափոխական խմբերն ու կազմակերպութիւնները, որոնց թւում եւ Հնչակեան կուսակցութիւնը (որ սակայն շուտով դուրս եկաւ)։ Այդ պատճառով նա կոչուեց Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն։ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադրութեան եւ ընկերի տարիների կեանքի գործունէութեան մասին գրեթէ ոչ մի վաւերագիր չէ հասել մեզ — ոչ հիմնադիր ժողովի արձանագրութիւնները, եթէ եղել են, ոչ զեկուցումներն ու բանաձեւերը»։

Ա. Ահարոնեանը գրում է.

«Եւ այսպէս 1890 թուի վերջերին Թիֆլիզում կազմակերպւում է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, մէջն ունենալով եւ Հնչակեան կուսակցութիւնը յանձին Ռ. Խանազատեանի, որ կարճ ժամանակ վերջը կենդրոնի հրահանգով դուրս է գալիս նոր կազմակերպութիւնից(*)։

(*) Ա. Ահարոնեան, «Քրիստափոր Միքայէլեան», «Հայրենիք» Մատենաշար, թիւ 2, 1926 թ., էջ 83 — 84։

Այսպէս ուրեմն այն սակաւաթիւ տեղեկութիւնները, որոնք խօսել են Դաշնակցութեան սկզբնաւորութեան մասին, բաւականացել են միայն տարուան մի եղանակ յիշատակելով եւ դրանով վերջացած են համարել խնդիրը, սակայն այդ կողմից էլ համակարծիք չեն միմեանց հետ Դաշնակցութեան սկզբնաւորութեան մասին, ինչպէս տեսանք յիշատակութիւն կայ գարնան, ամառուան, աշնան եւ ուշ աշնան վերաբերմամբ։

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՎԱՀՐԱՄ ՋԱՆՏԸԵԱՆ

Հիւանդի անկողնիս մէջ էր որ «Յառաջ»ը ստանալով՝ տեղեկացայ ցաւալի լուրի մը — Վահրամ Ջանտըեան մեռա՜ծ։

Եւ Վահրամը յամրաքայլ ուրուագծուեցաւ տեսողութեանս, սենեակիս մէջ, խաւարի մը գոգը, սեւեր հագուած բարակ լոյսի մը պէս, իր երկար հասակով, հիւծանդոյշ բանաստեղծի իր դէմքով, դեռատի մարտիրոսի իր նայուածքով, գլուխը կախ, դառն ու քաղցր ոլորտի մը մէջ։

Երկուքուկէս տարի առաջ էր, երբ Զ. Ս. Մ.-ի կողմէ դրկուած էի գաւառ, ճանչցայ, Լիոնի մէջ, Վահրամ Ջանտըեանը, սիրող երգիչ։ Ինք, Աւետիս Մելքոնեան - ղեկավար, երգասաց ու ջութակահար — եւ երգչուհի Օր. Ծովինար Տէր Գէորգեան կը կազմէին երաժշտական համակրելի երրորդութիւն մը։

Վահրամ Ջանտըեան, Պօլսեցի, մեր որբերէն, կը զբաղէր — եթէ չեմ սխալիր — դերձակութեամբ։ Բարակ, նուրբ, համակրելի, երգի մը նման քաղցր բնաւորութեամբ երիտասարդ մըն էր։ Այն ժամանակ ըսուած էին ինծի թէ տկարակազմ է եւ գովեր էին զինքը իբրեւ ազնիւ, զգայուն արմէնորդի որ սիրայօժար կը բերէր իր մասնակցութիւնը հանդէսներու։

Զինքը առաջին անգամ ինծի ներկայացնողներէն մին բարեկամական հեգնութեամբ մը ըսաւ.

— Մեր թէնօրն է ..

Ու Վահրամ շիկնեցաւ աղջկան մը պէս։

Վիպական տիպար մըն էր Ջանտըեանը։ Բաւական էր նայուածք մը, ըսելու համար թէ արուեստի տաճարի մը հաւատացեալ աբեղան է ան։ Զգայուն բանաստեղծի խառնուածքով, երազի մը մէջ ծփացողի երեւոյթով, ու ձայնով մը որ զգուանք էր, վիշտ էր, հաշտութիւն եւ համակրութիւն էր։

Այդ օրերուն, տղաքը կլանուած էին Սարգիսեան սրահանդէսի գեղարուեստական բաժնին պատրաստութեամբ։ Երաժշտական մասին կառուցումով կլանուած էր Ա. Մելքոնեան։ Վահրամ պիտի մեներգէր, ինչպէս նաեւ Օր. Ծովինար։

Սրահանդէսը այդ տարի բաւական բացառիկ հանգամանք առած էր՝ որովհետեւ երկու հայ բանախօսներէ զատ՝ հրաւիրուած էին Մութէ, (այժմ գաղթային նախարար), Գրաֆթ Գոնարը եւ Լիոնի կղերականութենէն ու զինուորականութենէն ներկայացուցիչներ։

Վահրամի հոգին շարժի մէջ էր։ Այդ շարժը տեսանելի էր իր թարգմանիչ դէմքին վրայ։

Ու ոգահանդէսին իրիկունը Վահրամ, սեւ պաշտօնական զգեստին մէջ, նոճահասակ կանգնեցաւ եւ բարձրացաւ նոճիի մը նման։

Դուրեանի մէկ տողը եկաւ միտքս.

— «Կ՚երգեմ հիմա կը մեռնիմ ...»

Անխնա երգեց Եկմալեանի «Տէր կեցոյ» եւ Ֆրանսերէն ողերգ մը, ընկերակցութեամբ նուագախումբին։

Սուգը կը մարմնաւորէր Ջանտըեան ու վիշտը մանաւանդ։ Իր հասակը, իր որբի դէմքը, իր աչքերը, իր սեւ հանդերձանքը թաթախուած էին մահերու մէջ։

Ձայնը կ՚ելլէր յիշատակներու անկոծութենէն, մեր մեռելներուն ոսկորներէն, Հայուն հին ու նոր տառապանքներուն ծուծերէն։

Այս համակրելի տղան իր ձայնով ալ համակրելի կրնար ըլլալ, լայն շրջանակներու մէջ, եթէ նպաստաւոր միջավայրի ու պայմաններու մէջ ըլլար։ Իր ամբողջ կեանքը եղած է «Անապատի Թռչուն» մը ու իր վերջին տարիները անցուցած է Լիոնի նման անհոգի, պաղ քաղաքի մը մէջ, հազիւ քանի մը ընկերներու մտերմական կայծկլտուքին արժանի։

Ի՞նչու չեմ գիտեր, նորէն Դուրեանէն տող մը կ՚իյնայ միտքս.

— «Միթէ կը թաղուի՞ ճառագայթը ...»։

Ճառագայթը չէ, արեւը անգամ կը թաղուի Լիոնի մէջ։ Ան արեւելքի մէջ է որ ճառագայթը չէ թաղուիր քանզի արեւելքի հողը անգամ լոյս է։ Պարզ է որ լոյսը լոյսով կարելի չէ թաղել։

Ամէն ծառ իր հողը կ՚ուզէ եւ իր կլիման, ամէն բոյս իր երկիրը կ՚ուզէ, ամէն ծաղիկ իր գետինը։ Հայը իր քարը կ՚ուզէ, իր սարը, իր արեւը, իր ջուրը։ Առանց անոնց Հայը Հայ չէ, այլ ձեւազեղծ ողբերգութիւն։ Առանց անոնց Հայը չի կրնար ապրիլ՝ մանաւանդ Վահրամի նման զգայուն մը, որ հակառակ իր որբութեան կը հասնի։ Չեմ գիտեր ինչու չեմ հաւատար այս տղուն մահուան ու երբ կը սկսիմ հաւատալ այնքան կ՚ազդուիմ որ կարծես կորսնցուցած եմ հարազատ եղբայր մը։

Այդ մեծ խաւարին մէջ մարեցաւ խանդավառութեան արժէնական ջահ մը, հայ մշակոյթի տաճարին նուիրուած երիտասարդ մը ինկաւ մահուան մանգաղին տակ, արեւ չտեսած կրտսեր եղբայր մը խաւարեցաւ։

Հէ՜յ Վահրամ։ (Հէ՜յ Վահրամներ)։

Մեղեդիի մը պէս տղայ մըն էիր դուն։ Մեղեդի մըն էր քու դէմքդ, հասակդ, արտայայտութիւնդ ու մանաւանդ ձայնդ որ քու հոգիդ էր։

Վահրամ, քաղցր ու արտայայտ էիր, ներդաշնակ ու սիրելի եւ հոգեկէն, միշտ մեղեդիի մը նման։

Սպասեցի՞ր, հասա՞ր, լմնցա՞ր, հէ՜յ աղբարիկ, կարճատեւ մեղեդիի մը նման։

Աստուած համբերութիւն տայ ու մխիթարութիւն՝ քեզ շատ սիրող ընկերներուդ եւ կսկծացող մայրիկիդ։

Ըսել է թաղեցին քեզ, մեղեդին գրին հողին տակ եւ այն ալ Լիոնի ցո՛ւրտ, ցո՛ւրտ, ցո՛ւրտ հողին տակ։

Ձա՞յնդ ողբանք, երիտասարդութի՞նդ, թէ օտար ու ցո՛ւրտ հողի մը տակ իյնալդ։

Երգերու, թրթռումներու, ծաղիկներու եւ լոյսերու մէջ պառկիս ու հանգչիս, անվերադարձ եղբայր։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԱՐՄԱՏԱԽԻԼ ԱՆԵԼ
ԲՈՒՐԺՈՒԱԿԱՆ ՆԱՑԻՈՆԱԼԻԶՄԻ ՄՆԱՑՈՐԴՆԵՐԸ

ԽՄԲ.— Ստորեւ ցնծութեամբ կ՚արտատպենք Երեւանի «Գրական Թերթ»ին հրատարակած խմբագրականը, իբրեւ լաւագոյն վկայութիւնը Հայաստանի մէջ տիրող «բարօրութեան» —

Ժողովրդի մեծ առաջնորդ, մեր սիրելի հայր Ստալինի խորաթափանց իմաստութեամբ, նրա կոնկրետ ցուցմունքներով մերկացւեցին Հայաստանի Կոմկուսի (բ) Կենտկոմում, Ժողկոմխորհում եւ այլ հիմնարկներում բոյն դրած ժողովրդի ստոր թշնամիներ Ամատունին, Գուլոյեանը, Ակոբովը, Մուղդուսին եւ միւսները։

Բուրժուական - նացիոնալիստները, թրոցկիստական այդ ստոր վիժուածքներն իրենց ձեւացնելով իբր թէ պայքարողներ «Խանջեանականութեան» դէմ, իրականում հանդիսացան դաւաճան Խանջեանի, ապեցիֆիկների անարգ յետնորդները, որոնք թունաւոր իժերի նման ծծելով հայ ժողովրդի արիւնը՝ կատարում էին դարշելի վնասարարական աշխատանք մեր սոցիալիստական շինարարութեան, արդիւնաբերութեան, գիւղատնտեսութեան եւ կուլտուրայի բնագաւառում։

Թրոցկիստական - նացիոնալիստական վիժուածք Ամատունին բոլոր միջոցներով ճնշելով ինքնաքննադատութիւնը, իր արբանեակների միջոցով գովերգելով իրեն, ստոր պրովոկացիոն կամպանիա սկսեց մեր կուսակցութեան Կենտկոմի պանծալի օրկան «Պրավդա»յի ժամանակին ու տեղին ահազանգումների դէմ, ահազանգումներ, որոնք ցոյց էին տալիս այն վնասարար հակայեղափոխական աշխատանքը, որ կատարում էին Հայաստանի կուսկազմակերպութիւններում բոյն դրած թշնամիները։

«Պրավդան ցոյց տուեց այն կոնկրետ վնասները, որ հասցրել են մեր ժողովրդին այդ զազրելի թշնամիները»։

Հայաստանի կուսկազմակերպութիւնը զինուած հանճարեղ առաջնորդի անմիջական ցուցմունքներով, յաջողութեամբ մերկացնում ու իրենց արժանի պատիժն է տալիս մեր տնտեսութեան ու կուլտուրայի բնագաւառում խցկուած թշնամիներին։ Հայաստանի կուսկազմակերպութիւնները, ամբողջ հայ աշխատաւորութիւնն իր ջերմ սէրն ու նուիրւածութիւնն արտայայտելով մեծ առաջնորդին, բուռն ատելութեամբ են լցւած դէպի ժողովրդի թշնամիները, որոնք երջանիկ հայ աշխատաւոր ժողովրդին ցանկանում էին դարձնել կապիտալի ստրուկը, ձգտում էին Հայկական ԽՍՀՆ անջատել Մեծ ԽՍՀՄ-ից։

Ժողովրդի թշնամիները սխալւեցին իրենց հաշիւների մէջ։ Մեր ղեկավարող Համկոմկուսը, մեր հայր Ստալինի զօրեղ ու անվրդով ձեռքը բնաջինջ արեց ժողովրդի թշնամիներին՝ ֆաշիզմի գազազած գործակալներին։

Հայաստանի Կենտկոմում բոյն դրած հակայեղափոխական Ամատունին երկար տարիներ շարունակ քայքայիչ հակայեղափոխական աշխատանք է տարել ժողովրդի դէմ։

«Պրավդա»յում տպւած յօդւածում այդ մասին գրւած է.

«Ամատունին վաղուց ի վեր դաւաճանում է ժողովրդի շահերին, դեռ 1924 — 25 թւականներին նա յարել էր թրոցկիստական օպոզիցիային եւ այդ բանը թաքցրել էր կուսակցութիւնից։ 1927 թւականին Ամատունին, հայ նացիոնալիստական «սպեցիֆիզմ»ի պարագլուխ Աշոտ Յովհաննիսեանին իր գրած գաղտնի նամակներում, երդւել է նրան հաւատարիմ մնալ եւ իր ծառայութիւններն է առաջարկել՝ կուսակցութեան եւ հայ ժողովրդի դէմ ընդյատակեայ պայքար մղելու համար։ Ստորաբար երկերեսանութիւն անելով, թաքցնելով կուսակցութիւնից իր բոլոր յանցանքները, Ամատունին տարեց տարի աւելի էր մօտենում հակայեղափոխութեան բանակին։ Նա դարձաւ հակայեղափոխական բանդայի պարագլուխներից մէկը»։

Ժողովրդի այդ ստոր թշնամին վնասարար աշխատանք է կատարել նաեւ մեր կուլտուրայի եւ գրականութեան բնագաւառում. դեռ 1929 թւին գրած իր յօդւածում, որը նա անւանել է «դէպի նոր գիրքերը», — քարոզում է իր հակայեղափոխական - թրոցկիստական տեսակէտները, գովերգում է դաշնակ - գրչակ Բակունցին — ինչպէս այդ անում էին հակայեղափոխականներ Աշոտ Յովհաննիսեանն ու Խանջեանը, — մեր անցեալի ողջ կուլտուրան ժխտել ու անընդունելի է համարում եւ թրոցկիստական-աւերբախեան թէզերն է պաշտպանում գրական - կազմակերպչական բնագաւառում։

Նրա լկտիութիւնն այնտեղ է հասնում, որ իր այդ յօդւածն առաջադրում է իբրեւ ուղղութիւն մեր գրականութեան համար, երբ ինքը երկերեսանիութեամբ դառնում է կենտրոնի քարտուղար եւ գտնում է արբանեակներ յանձին Գէորգ Աբովի, որ կուսակտիվի նիստում ցիտում է այդ հակայեղափոխական յօդւածը եւ առաջադրում է իբրեւ ղեկավարող սկզբունք մեր գրականութեան համար։ Ամատունին հաւատարիմ իր սպեցիֆիկեան - նացիոնալիստական - թրոցկիստական տեսակէտներին, Գրողների Միութեան քարտուղար է նշանակում Աբովին, եւ ղեկավար աշխատանքի հրաւիրում հակայեղափոխական Գիւլիքէխվեանին, որոնք ամէն կերպ ձգտում են կիրառել նրա գիծը։ Զարմանալի չէ, որ «Գրական Թերթ»ը ոչ մի յօդւած չի տպագրում աւերբախականութեան մասին, թէեւ այդ աւերբախականութեան ցայտուն արտայայտիչները Հայաստանում՝ հակայեղափոխական Ամատունին, Գիւլիքէխվեանը եւ նրանց մանկլաւիկ Աբովը, չէին ցանկանայ մերկացնել իրենց իբրեւ այդ հակայեղափոխական տեսութեան տեսական ու գործնական կիրառողները։ Իսկ գրողներ Ն. Զարեանն ու Վշտունին, որոնք տուրք են տւել աւերբախականութեան, մինչեւ օրս էլ լուռ են մնում իրենց սխալների մասին։

Նոյն այդ հակայեղափոխական Ամատունին ամէն կերպ արգելակում էր նացիոնալիստական վնասարարութեան դէմ տարւող պայքարը, չէր թոյլատրում զեկուցումներ կազմակերպել տեղերում, չնայած գրողների կուսկազմակերպութեան առանձին ընկերներ բազմաթիւ անգամ առաջադրել են այդ խնդիրները։ [illegible] Ամատունին եւ իր արբանեակները խանգարում էին մեր խորհրդային գրական կադրերի առողջացման աշխա

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

Ու մանաւանդ, մանաւանդ խորունկ էր անոր տուած սփոփանքը, ու աչքերը լեցուելու չափ երբեմն՝ սիրտն ալ կը լեցուէր։ Հոն, ամէն բան թէեւ չէր կրնար ըսել, բայց այդ մարդոց մէջ, գոնէ, կրնար զուարթ ժպիտով մը շնչել, կրնար երգել ու խօսիլ ուզածին պէս։ Հոդ ալ իր սրտին մէջ մուխի պէս բաներ կային, բայց անոնք, իր գրգռուած ջիղերուն կրակի պէս բան մը կուտային, կը մեղմանար սիրտը, ու կ՚ըսէր, «տրտմութիւնն ալ հոս իր հաճոյքը ունի», ու առանց ճիգի, իր երգերուն մէջ կը գտնէր ինքզինքը։ Ու յանկարծ «աստ գեղջուկը» ըսաւ, ու Կարօն յիշեց, ու անոր հանդարտութիւնը տարտամեցուց զինքը։ Ու քալած ատեն, ոտքերուն ձայնը դէչ դէչ կը հնչէր սրտին մէջ, քարերը ոտքերուն տակ՝ կը հեծկլտային կարծես Միհրմացուց քալուածքը։ Բայց ձայն մը, «Այո՛», կ՚ըսէր, կը կը հաստատէր կարծես այդ գեղջուկին ըսածը։ Ու, Այնիկու չարք մը կ՚երկննար։ Այլեւս խորունկ արձագանգ մընէր անոնք իր սրտին մէջ... Այո, այո՛, այո՛...

Դեռ պահ մը առաջ կը խայտար ու գին չունէր իր ուրախութիւնը։ Բայց հիմա՜... յոգնած էր ու կը կոտրէին ոտքերը։ Ու գլուխը թօթվելով, նորէն տաքցած, ո՜չ, ո՜չ կրկնեց, ու թեւ պզտիկ ժպիտ մը կուգար շրթունքներուն վրայ, բայց ան, առաջուան կրակը չունէր, ոչ ալ իր շարժումներուն մէջ առաջուան արագութիւնը կար։ Ու չէր գիտեր, ինչպէ՞ս, ինքնաբերաբար կրկնեց՝ «այդ մարդուն երգերը...»։ Կոմիտասին կ՚ակնարկէր։

X

Կեանք մը պէտք էր Մարուքէ վարդապետին՝ լեցուն հեշտանքներով, անակնկալներով, ամէն բանով լեցուն կեանք մը՝ հրաշալի, հրաշալի, հրաշալի։ Հոն, ամէն բան պէտք էր խառնուէր սիրոյ խենթութեան։ Պէտք էր կեանքով բռնկէր կեանքը։

Ասանկ կեանք մը կը փնտռէր այս վարդապետը, ու բոց կուտար իր երեւակայութիւնը անոր արեւներուն, կը վառէր, կը վառէր։

Այս կեա՜նքը, կեա՛նքը...։ Ու խենթ կ՚ըլլար, ամէն բան կը զոհէր։ Այս կեանքը միայն... ու երբ կը հանդիպէր կիներուն, երբ մարդը, սիրով ողողուած աղջիկները կը տեսնէր, սրտին խորէն կ՚ելլէր բառը ու կ՚ըսէր «սէր, սէր, սէր»։

Ու գինով մըն էր։ Բայց չէր կրնար պատել յարածանայն, ու իր միտքերուն մէջ գինովութիւնը կը խենթենար։ Ասանկ պահերու, կիները, պար կը բռնէին իր շուրջը, ու պտոյտ մը կ՚ընէր։ Վերադարձին, անշարժ, սենեակին մէջտեղը ոտքի կը մնար վայրկեան մը։ Լռութեան մէջ իր մտածումը կը գծագրուէր ու կը խնդար, յետոյ կը փրցնէր քրքիջ մը։ Մարուքէ վարդապետը կը տեսնէր սիրոյ կատակերգութիւնը, ու գինովի պէս կ՚իյնար անկողնին վրայ։

Արբակ վարժուած էր այս ծիծաղներուն, ու շատ անգամ մօտենալով՝ կը փսփսար անոր ականջին, «բոցի պէս կը խնդաս»։ Առանց բարկանալու, Մարուքէ վարդապետը կը փոխէր իր ծիծաղներուն ձեւը, ու կը խնդար՝ թիզ մը լարած բերանը։ Կը փայլէին, կը վառէին սանկ պահերու աչքերը, ու կը կրկնէր, «Արբակ, Արբակ»։

Մարուքէ վարդապետ Արբակի սրտին մէջ կը մնար այդ խնդուքով, կը խօսէր, ու բառեր կը գտնէր անոր տաղանդին համար։ Հետաքրքրական էին այս վայրկեանները, որովհետեւ վարդապետը խօսակցութեան իր մասնաւոր ձեւերը ունէր իւրաքանչիւր այցելուի, ու բան մը աւելի կ՚ընէր Արբակի համար։ Ու պտոյտներ կ՚ընէին, կը խօսակցէին ուրախ զուարթ, ու անոր սրտին աւելի մօտենալու համար, «Նայէ՛, կ՚ըսէր, ընտի՞ր կը գտնես սա անցնող կնիկը»։

Օր մը, բարեկամի մը կնոջը հանդիպեցան։

«Հրեշտակ մը» ըսաւ Մարուքէ վարդապետը, ու ցանկութեան մէջ աչքերը մարած, խածնելով շրթունքները, իրմէ աւելի զօրաւոր բան մը կը զգար։ Արբակ չպատասխանեց, ու կարմրած, արհամարհանքով, գլուխը դարձուց մէկալ կողմը։ Վարդապետը խնդաց ու ըսաւ՝ «աղուո՜ր»։

Երբ նայեցան իրարու, «աղուո՜ր...» կրկնեց Արբակ ու մելամաղձոտեցաւ։ Բան մը կար իր սրտին խորը, ու բարեկամի մը կնկան՝ չէր թողուր գէշ աչքով նայիլ։

Միտքը ինկան երեկոյթները։

Նոր հարսերն անգամ, օր մը օրանց իրմէ երես չդարձուցին։ Ինչպէ՞ս մոռնար, ինչպէ՞ս մոռնար այս ամէնը։ Օտարներ չէին անոնք։ Իր մտածումներուն մէջ բան մը կար...

Բայց Մարուքէ վարդապետ խնդաց։ Այս անգամ արտայայտիչ էր իր ծիծաղը, ու Արբակ անոր նայած ատեն, ծիծաղ մը թռաւ բերնէն, ու երկուքը մէկէն սկսան խնդալ։ Իրարու վրայ կը խնդային կարծես։ Այն ատեն վարդապետը ոտանաւոր մը արտասանեց.

Ո՞ր պարտէզէն փրցուցիր
Սա վարդերը այտերուդ։
Ո՞ր պարտէզէն այտերուդ՝
Փրցուցիր այս վարդերը։

Որովհետեւ մարդ մարդասանք չկար իրենց քով, ու մինակ էին, Արբակ շուրջ դին նայելէն ետք, պատասխանի տեղ, ոտանաւոր մըն ալ ինք արտասանեց.

Վարդեր փրցուցի այտերէդ կարմիր
Վարդերըդ ինչո՞ւ այդպէս կը [illegible]
Մատներս երբոր անոնց կը դպին

Ծիծաղի ու սիրոյ պէտք ունէր Մարուքէ վարդապետը։ Լռութիւնը ծանր կուգար երկուքին համար ալ, ու կը դառնար անձկագին՝ նման բանտերուն լռութեան, որոնց գոները կը գոցուին հեծեծանքի մը վրայ, ու լռութիւնը անոր սարսուռը կը զգա...

X

Տրտմութեան խառնուած ժպիտ մը երեսին վրայ, պահ մը բակին մէջ կը տնտնար Մարուքէ վարդապետը, յետոյ կը մտնէր եկեղեցի։

Ներսը, լոյս կը ցաթէր երեսին վրայ, ու երբ իր տեղը խորանին վրայ մտքը կը կենար ու կը խաչակնքէր, վայրկեան մը սեղանին վրայ կը մնային աչքերը՝ փայլուն մէյմէկ մը թաթխուած, յետոյ, երկու կողմը կը նայէր։

Շարական ու աղօթք։ Լոյս մը բարձրանայ։

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

(22)

(Շար.)

ՏԷՕՆՄԷ, ՑԵՐԷՄԷՅԻ ԵՒ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆԵՐ

— . —

ԱՄԲ.— Ինչպէս հաղորդած էինք ն. բէկ, Պոլսոյ թուրք թերթերէն «Ճիւմհուրիյէթ» եւ «Թան» (Միլլիյէթ) բուռն բանավէճի մը բռնուած են իրարու հետ: Մէկը միւսը կ'ամբաստանէ իբրեւ համայնավար կամ փաշականեան. Երէկ հրատարակեր էինք Ճիւմհուրիյէթի առաջին յարձակողականը, որուն պատասխանեց «Թան», հակառակորդը կոչելով «Տէրէպէյի», յետադիմական եւն.: Խուժանավար Եունուս Նատիք կրնա՞ր համբերել: Ենասայեկ բաց նամակ մը՝ «Թանի» ամբագրապետ Ահմէտ էմին Եալմանի.

«Մեր ազատագրութեան եւ անկախութեան պայքարին Թափուածներուն արիւններու մէջէն բարձրացուած նոր Թուրք վարչաձեւին դէմ դաւելու համար Անկախութեան դատարան երեւալէ յետոյ, երկար ատեն լռել յանձնուած էր Ներկայիս հանգստանհարէ անցած այս վարչաձեւին, որմա, ինքզինքդ մեզմէ աւելի կապուած ցոյց տալով, զիս աւատապետութեամբ եւ նոյնիսկ յետադիմութեամբ ամբաստանելու ատրեան առաջ կ'երթաս :

Զարմացայ: Ե՞րբ հաւատափոխութիւն կատարեցիր ու մինչեւ իսկ այսքան մոլեռանդ ալ դարձար: Կրօնափոխները իրենց նոր կրօնին հին հետեւողները գլել անցնելու ատրեան համբաւ կ'ըլլան եղեր: Եթէ քու բարձր դիրքի տէր անձնաւորութեան մը, քու ցեղիդ անսքրագրելի ահրունգը իբր ախտաւոր պատճառ մը ներկայացնելով, ինքզինքիդ տուած փաստաթուղթիդ մուտքէն տեղեակ չըլլայինք, ժամանակի ընթացքին ասպարէզը ու նկարագիրդ փոխած ըլլալուդ հաւանականութիւնը կրնայինք ընդունիլ: Այս փաստաթուղթիդ համաձայն, այսպէս ընդունելու կարելիութիւն չըլլալուն, արդարադատ երեւալ ջանալով ինծի դէմ արձակած վերագրումներովդ ուրիշ բան մը ըրած չես ըլլար, բայց եթէ ցեղային խեղութիւնդ անգամ մը եւս յայտնած ու հրապարակած :

Ես, « տէրէպէյի » ... Վերջապէս ես չեմ այն մարդը որուն երեսը պիտի կարմրի իր նախնիքներուն մէջ այս «պէյ»երը գտնուելուն համար:

Այսօրուան ազգայնական եւ յեղափոխական Թրքութիւնը երէկուան այդ նախնիքներուն ազնուական մէկ չառաւելէն ուրիշ բան մը չէ: Հաւատա որ, երբ ըսեմ թէ Թուրք աւատապետի մը եղանդր քու կրօնափոխ (տէօնմէ) ցեղիդ ամբողջութեանը հետ չի կըրնար փոխուիլ, բուն ճշմարտութիւնը ըսած կ'ըլլամ :

Ընդունինք որ ես աւատապետական բնութիւնէ մը ելած ըլլամ: Հապա դուն ո՞վ ես: Միթէ թոռը չե՞ս հրեայ խառնակիչ Սապաթայ Լէվիին որ Թէքիրտաղի մէջ ցցահար ըլլալէ ազատելու համար, փրկութիւնը սուտ կերպով կրօնքը փոխելուն մէջ գտաւ :

Ուղղակի քու փաստաթուղթերովդ հաստատուած ճակտիդ զարնուած այս անջնջելի ստորնութեան խարանով, երբ դուն կը յուսաս որ կրնաս չիսքուէթեան մտնել Թուրք հանրային կարծիքը եւ այսպէսով, ազգութեան մէջ, առանց մէկու մը կողմէ նշմարուելու, կրնաս առաջ տանիլ ժամանակէ մը ի վեր սկսեր մասիով մղած համայնավար քարոզութիւնդ, կը կարմրիմ քու խեղճ խելքիդ ու մըտքիդ Թշուառ ստանձնայութեան :

տանջանքներին ու Երեւանեան կարգերի սաստկացմանը, ազրբէջանական եւ քրդական սեկցիաների աշխատանքը թոյլ էր ընթանում եւ այդ կարգերի սաստկացումն ինքնահոսի էր մատնուած: Մեր անցեալի կուլտուրական հարուստ ժառանգութեան օգտագործման ուղղութեամբ բացի ընդհանուր ճառերից, ոչ մի դրական գործ չէր կատարւում :

Աւելին, հակայեղափոխական Ամատունին իր պաշտպանութեան տակ էր առել եւ թմբկահարում էր բուրժուական նացիոնալիզմի վիժուածք, չափից Զապէլ Եսայեանի տիպի անձնաւորութիւններին, ինչպէս նաեւ Չարենցին իր պաշտպանութեան տակ էր առնում :

Հակայեղափոխականների դիմակը պատռուած է. այդ Թունաւոր իժերը անխնայ կը ճզմեն պրոլետարիատի պողպատէ կռունկների տակ :

Գրողների Միութեան, գրողների կուսակցական կազմակերպութեան խնդիրն է խոր վերանայել իր գործերը, հիմնովին վերակառուցել իր աշխատանքները եւ արմատախիլ անել նացիոնալիստական մնացորդութեան յետքերը, ջախջախել հարուած հասցնել սպեցիֆիկեան - նացիոնալիստական, Թրոցքիստական - աջ-բուխարինեան մնացորդներին, աշխուժացնել սեկցիաների աշխատանքները, առաջ քաշել նոր կադրեր ինչպէս հայ նոյնպէս ազրբէջանական, ռուս եւ այլ երիտասարդութիւնից լծել սոցիալիստական աշխատանքի մեր հերոսական էպոխային արժանավայել գործեր տալու համար :

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

«Դաշնակցութեան Օրը Լիոնի մէջ»

— . —

ԼԻՈՆ, 24 Հոկտ.— Հակառակ անօրինակ տեղատարափին, շաբաթ գիշեր բաւական ստուար բազմութիւն մը փութացած էր Գ. քաղաքապետարանի սրահը, «Դաշնակցութեան Օրուան» առթիւ :

Սրահին մեծ ճակատին վրայ զետեղուած էր Դաշնակցութեան զինանշանը, անոր աջ եւ ձախ կողմերը Ֆրանսական եւ հայկական եռագոյնները: Հանդէսը բացուեցաւ « Մշակ բանուոր »ով զոր ճարտարօրէն նուագեց Տիկին Ռուբէն:

Հանդէսին նախագահը ընկ. Թ. Այվազեան բացատրեց օրուան տօնին իմաստը:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Օր. Ծովինար Տէր Գէորգեան, երեք ըղձալիլի երգերով, «Բարի լոյս», «Հայաստան» եւ « Միրանի ծառ», որոնց դաշնակով կ'ընկերանար Տիկին Ռուբէն: Յաջողութեամբ երգեց նաեւ Գ. Ֆէլլեկեան (հայ հերոսներուն նուիրուած երգ մը): Գ. Զ. Մոսկոֆեան իր «Հաւատամք» կիթառով երկու դաշնակ կտորներ նուագեց: Արտասանեցին ընկերներ Գարեգին Հարէլեան, Լեւոն Ալէքեան, Ֆէլլեկեան եւ Մ. Միրզէ .

Ապա խօսք առաւ Լիոնի ընկերվարական ժամանակին ներկայացուցիչը, համակրելի երիտասարդ ընկ. Գոստա, որ հաղորդելով իր կազմակերպութեան ջերմ ողջոյնը, եւ անվերապահ համակրանքը, անդրադարձաւ Մայիս 28ի առթիւ համայնավարներու յարուցած բանավէճին եւ ըսաւ թէ իր ներկայութիւնը անգամ մըն ալ կ'ապացուցանէ իրենց անխախտ համոզումը՝ Դաշնակցութեան մասին: Ընկերը իր վերջաբանին մէջ Թելադրեց աշխատիլ ընկերվարական յաղթանակին համար, վասնզի, ապահովութեան եւ բարօրութեան միակ ճամբան ընկերվարութիւնն է :

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Ա. Ջամալեան, որ պարզելով օրուան կացութեան պատահմնները, շեշտեց թէ 1925էն ի վեր ոչ մէկ տարի Դաշնակցութեան Օրը զուգադիպած էր այսքան մռայլ շրջանի մը: Ապա, իր բանախօսութիւնը բաժնեց երկու մասի — Հայաստան եւ արտասահման, եւ պարզեց Դաշնակցութեան տեսակէտները: Իր վերջին խօսքն եղաւ :

— « Հայրենակիցներ, Դաշնակցութիւնը կ'ըսէ՝ հայ ժողովուրդ, արթնցիր, հայ ժողովուրդ միացիր ... »

Հանդէսէն վերջ ունեցանք խնջոյք մը Ցոյներու սրահին մէջ: Կարծես սրահին բազմութիւնը ամբողջութեամբ հոն փոխադրուած էր: Միաձայնութեամբ օրուան սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկ. Ա. Ջամալեան, որ ճարտարօրէն վարեց խնջոյքը: Խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ իւրաքանչիւր ընկեր թէ համակիր իր բաժինը բերաւ երգելով, արտասանելով կամ ճառ խօսելով: Բաժակներ պարպուեցան հերոսներու յիշատակին, Հայաստանի, Դաշնակցութեան եւ երիտասարդութեան կենացը: Շիշ մը շամփանիա եւ տուկառ մը պտուղ աճուրդի դրուելով, գոյացաւ կոկիկ գումար մը: Աճուրդը շահեցաւ համակրելի պատանի մը Մելիք Ջամալեան, որ Պէյրութի ճեմարանը երթալու առթիւ Լիոն հանդիպած էր :

Խնջոյքը տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամը հինգ :

o Մ.Մ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

— . —

Կիրակի կէս օրէ վերջ Հայ Ակումբին մէջ տեղի ունեցաւ «Դաշնակցութեան Օր »ուան տօնակատարութիւնը, նախագահութեամբ՝ Հ.Յ.Դ.Ա. Մինասեան ենթակոմիտէին: Յայտարարուած ժամէն առաջ սրահը լեցուած էր, կատարեալ կարգապահութեամբ.

Բեմին ճակատը կը փայլէր Դաշնակցութեան մեծադիր զինանշանը, Քրիստափոր Միքայէլեանի նկարին հետ: Իսկ սրահին ճիշդ մէջտեղը պարզուած էին հայկական եւ Ֆրանսական դրօշակները: Վարագոյրը բացուելով, Սանուց Միութեան երկսեռ երգչախումբը երգեց « Մշակ բանուոր »ը, ղեկավարութեամբ ընկեր Ս. Յովհաննէսեանի:

Օրուան նախագահը, ընկ. Բժ. Բիւթիւկեան երկու խօսքով բացատրեց տօնին իմաստը: Գառնի Րաֆֆի Ուզունեան արտասանեց « Քրիստափոր Միքայէլեանի յիշատակին », յաջող: Ընկ. Նազար Փալուճեան իր գեղեցիկ ձայնով երգեց «Հայաստանը ծափերու մէջ:

Առաջին բանախօսը ընկեր Ս. Թորոսեան մանրամասնօրէն բացատրեց հայ ժողովուրդին վիճակը, մինչեւ Դաշնակցութեան ծնունդը: Միջանկեալ երգչախումբը սրահը կը թնդացնէր գեղեցիկ երգերով: Վերջին բանախօսն էր ընկ. Լեւոն Զօրմիսեան որ ժողովրդական լեզուով մը շեշտեց.— Իմ կարծիքով, եթէ ամէն Հայ իր մասին չխորհէր միայն, եւ միացած ըլլայինք, Թերեւս քիչ մնալով դուրս գայինք մեծ աղէտէն: Ապա յորդորեց միանալ, ի նախատեսութիւն գալիք անակնկալներու: Օր. Աղնիւ Ուրբաթեան արտասանեց Եղիշէ Չարենցի « Հայաստան »ը եւ հանդէսը վերջացաւ ընկ. Ս. Յովհաննէսեանի փակման խօսքով: Ամէնէն վերջը երգուեցաւ « Մեր Հայրենիքը », յոտնկայս: ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ տպաւորութեամբ :

Թղթակից

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

— . —

Mércure d'Orientի մէջ (Հոկտեմբեր) Ֆրանսացի ծանօթ հրապարակագիր մը, Ռընէ Սէտիյօ կը հրատարակէ իր տպաւորութիւնները Թուրքիոյ մասին, բոլորովին անաչառ: Ֆրանսացի լրագրողը նախ կ'աւելէ որ Լոթիի Թուրքիան կերպարանափոխուած է բոլորովին, ու դարձած՝ մռայլ, անհրապոյր եւ ... տափակ: Ցեղոյ կ'արձանագրէ դժուարութիւնը զոր Թուրք ոստիկանութիւնը ցոյց տուած է Ֆրանսացի լրագրողներուն, պարզ այն պատճառով որ լրագրող են :

Սէտիյօ, այս ամառ, խումբ մը Ֆրանսացի լրագրողներու հետ, ուզած էր այցելել Կէլլիպոլու, ծաղկեպսակ մը դնելու Ֆրանսացի զինուորներու գերեզմանին վրայ: Թուրք կառավարութիւնը կ'արգիլէ, թէեւ նոյն այցելութիւնը կ'արտօնէր Անգլիացիներուն: Սէտիյօ կը յաջողի արտօնութիւն առնել ցամաք ելլելու համար Զանաք - Գալէի մէջ, պայմանով որ չլուսանկարէ : Ֆրանսացի լրագրողը կը դիտէ որ Թուրքերը տենդագին կ'ամրացնեն Տարտանէլի նեղուցները, ռազմափորձեր կը կատարեն նախկին ռազմաբեմին վրայ:

Սէտիյօ զգուշութեամբ կը վերադառնայ Թուրքիայէն, բայց չըսեր մեզի թէ իր զգուշութիւնը քաղաքակա՞ն է թէ զգացական՝ լոթիականութեան կարօտով մը միայն: Մեզ կը չահագրգռէ գլխաւորաբար քաղաքական կամ տնտեսական քննադատութիւնը: Թրքական բնանկարները, «ղեթակալ Եղլուն ու լուսապայծառ Ոսկեղջիւրը», այդ կողմէ կուշտ ենք մենք: Այսուհանդերձ պէտք է արձանագրել, որ Սէտիյօ, թէեւ շատ հպանցիկ, Թրքական ազգայնականութիւնը հեգնելու չափ քաջութիւն ցոյց կուտայ, — անկեղծութեան այդ ապացոյցները կը կազմեն հիմա չգտնուած ապրանք մը եւրոպական քաղաքական մամուլին մէջ :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ [illegible] եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

»»»» ● ««««

Թալէաթի ընկերները որոնք զարմանք կը յայտնէին այդ անվախ ու յանդուգն վերաբերումին համար, իրենք իրենց մէջ կը խօսէին.

Փաշան կ'երեւի ձանձրացած է իր կեանքէն: Այլապէս գիտնալով հանդերձ իր ամէն վայրկեան վտանգի ենթակայ ըլլալը, այսպէս համարձակ կը գործէ՞ր :

Երկրորդ մը կ'աւելցնէր.

— Սակայն չէ՞ մտածեր ան որ մեր բոլորին գլուխն է ինք եւ մենք առանց իրեն բան մը չենք կրնար ընել: Եթէ գլուխ չըլլայ, անդամները ի՞նչ կրնան ընել: Իրենց տեղէն անգամ չեն կրնար շարժիլ :

Այս տեսակ մտահոգութիւններ ունենալով հանդերձ, բոլորն ալ տեսակ մը վստահութիւն ունէին: Որովհետեւ Թալէաթ փաշա կը պատրաստըւէր վերջնական կերպով հեռանալ Պերլինէն: Մինչեւ երկու շաբաթ Անատոլու գացած պիտի ըլլար :

Այս մտածումներու, յոյսերու եւ մտահոգութիւններու մէջ փաշային Տիւսէլտորֆէն վերադարձէն վերջ քանի մը օրեր անցան: Այդ ժամանակամիջոցին Թալէաթ փաշա, Տօքթ. Նազըմ եւ Պէհաէտտին Շաքիր գաղտնի տեսակցութիւններ կ'ունենային: Այդ տեսակցութիւնները երբեմն փաշային տան մէջ եւ երբեմն ալ Ուհլանտ գըրասենեակին մէջ տեղի կ'ունենային: Իթթիհատ Թէրաքքըի ղեկավարները ամէն առաւօտ այդ գրասենեակին մէջ իրար կը գտնէին: Ժամը 10 — 11 Թալէաթ փաշան կուգար ու կը միանար անոնց :

1921 տարուան մարտի 15ն էր: Արեւը այդ օր, Պերլինի մէջ նմանը չըտեսնուած փայլով գարնան օրերը կը յիշեցնէր: Ուհլանտ փողոցի գրասենեակին մէջ նստած էին Տօքթ. Նազըմ, Պէհաէտտին Շաքիր եւ միւս Իթթիհատականները ու կը պատրաստէին Թալէաթ փաշային տրուելիք տեղեկագիրը :

Կէս օրը մօտեցած էր: Պէհաէտտին Շաքիր ըսաւ.

— Այսօր փաշան ուշացաւ: Արդեօք պիտի չգա՞յ :

Տօքթ. Նազըմ պատասխանեց.

— Եթէ գալու չըլլար, անպայման լուր մը կը ղրկէր :

— Արդեօք հիւա՞նդ է :

— Չեմ կարծեր. եթէ հիւանդ ըլլար դարձեալ լուր կը ղրկէր :

Այս խօսակցութեանց միջոցին անոնք կասկածոտ հայեացքներ կը նետէին իրարու վրայ: Որովհետեւ բոլորին ալ աչքերուն առջեւ գէշ տեսարաններ կը պարզուէին: Իրենց մտանուած դրութիւնը եւ ժամանակը աւելի կը սաստկացնէր նման կարծիքներ:

Անոնց այս անգամուան յուսահատութիւնն ու կասկածը անտեղի չէր սակայն: Որովհետեւ Թալէաթ փաշան մէկ ժամէ ի վեր յաւիտենապէս հրաժեշտ տուած էր մեր աշխարհին :

Այդ առաւօտ, 15 մարտ 1921, Թէհլիրեան անկողնէն ելլելուն պէս ինքն իրեն կ'ըսէր.

— Այսօր գործս պիտի վերջացնեմ: Քանի մը ժամ վերջ Թալէաթ փաշան մեռելներու մէջ պիտի գտնուի: Թերեւս ես ալ ... որովհետեւ եթէ արագ չշարժիմ, կարելի է ան կը զարնէ զիս: Եւ կամ ալ օձիքս ձեռք չտալու, գաղտնիքները չյայտնելու համար գնդակ մըն ալ իմ գանկիս պարպելով անձնասպան պիտի ըլլամ: Սակայն, ոչ, այդպէս պիտի չընեմ որովհետեւ եթէ չյաջողիմ փախչիլ, ընկերներս կը խոստանան ամէն գնով զիս ազատել: Սակայն խոստումը այս տեսակ գործերու մէջ ի՞նչ կ'արժէ: Կ'աշխատին եւ կարելի է չեն յաջողիր: Ուրեմն, կարելի է այսօր կեանքիս վերջին օրն է: Այսօրուընէ վերջ զիս կամ մահապատիժ եւ կամ ալ յաւիտենական բերդարգելութիւն կը սպասէ: Նուազագոյն 10 — 15 տարուան բանտարկութիւն :

Այս մտածումներու մէջ Թէհլիրեան կամաց կամաց հագուեցաւ: Հագուելու ատեն ան գաւաթ գաւաթ կը խմէր նախապէս դնած գոնեակը, իր կորովն ու քաջութիւնը չպակսեցնելու համար :

Հագուելէ վերջ դիմացի տունը սկըսաւ դիտել: Նախաճաշն ալ ըրաւ, եւ ստամոքսը պարապ չձգելու համար, աւելորդ ըլլալով երկու սանտուիչ բերել տուաւ: Տանտիրուհին սանտուիչները յանձնելէ վերջ ըսաւ.

— Հէր Թէհլիրեան, քեզ այսօր արտասովոր ախորժակի տէր կը տեսնեմ:

Թէհլիրեանի մեղսակիցները լուր ունեցած ըլլալով թէ այդ օր գործը պիտի լմննայ պէտք եղած կարգադրութիւնները ըրած էին: Հարտէնպէրկ փողոցին մէջ մէկ վար մէկ վեր կը շրջէին անոնք :

Թէհլիրեան ետեւի գրպանին մէջ գտնուող ատրճանակը հանեց քննեց եւ աջ կողմի գրպանը փոխադրեց: Ու դարձեալ դիտակը ձեռքը դիմացի տունը սկսաւ դիտել :

Այդ միջոցին յարկաբաժնի փողոցի դուռը բացուեցաւ եւ Թալէաթ փաշա դուրս ելաւ: Թէհլիրեան գօնեակի վերջին գաւաթն ալ ճնկելէ վերջ, դուրս ելաւ սենեակէն, վար իջաւ սանդուխներէն արագ թափով մը եւ ինքզինք գտաւ Հարտէնպէրկ փողոցի մէջտեղ :

Թալէաթ փաշա 15 — 20 քայլ առջեւէն կամաց կամաց կը քալէր դէպի կենդանաբանական պարտէզի հրապարակը: Թէհլիրեան դիմացի կողմը անցնելու համար քալեց: Սիրտը բուռն սաստկութեամբ կը տրոփէր: Ոճրագործը ետեւէն մեծ աղմուկ մը լսելու պէս եղաւ: Ետեւը դարձաւ, բայց բան չտեսաւ: Դէպի իր ուղեղը հոսող արիւնի հանած ձայնն էր այդ :

Իրապէս, ոճրագործին աչքերը կարմրած էին, անոր ջիղերը չըջլատուած ըլլալով արիւնով: Բազկերակը արագ կերպով կը զարնէր: Աչքերը կայծեր կը ժայթքէին: Մէջտեղ գօնեակի պատճառած գինովութիւնն ալ կար: Թէհլիրեան այդ վիճակի մէջ ոչ եկող - գացողները եւ ոչ ալ երթեւեկող հանրակառքերը կը տեսնէր: Իր աչքերը գազանի մը աչքերուն պէս տնկուած էին խեղճ զոհին վրայ :

Այդ միջոցին Թալէաթ փաշան յանկարծ կեցաւ եւ բան մը մոռցածի պէս ներսի գրպանը սկսաւ պրպտել :

(33) (Շար.)

ՅԱՌԱՋ »Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (44)

ԼՈՒՍԱԴԻՄԻՆ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՍ ԿԵԱՆՔԷ)

»»»» ● ««««

Քոնսերվաթուարի յայտնի փրոֆէսորներէն մէկը ոգեւորուած բեմ բարձրացաւ, խմբավարը շնորհաւորելու: Շատ յաջող անցան խմբական եւ առանձին պարերը: Մանաւանդ բար օրիորդ Սիրունեանի Լեզգինկան երեք անգամ կրկնուեցաւ.

Առաւօտեան ժամը երկուքին տասը հիւրերը մեկնելով սրահը պարապուեցաւ, մնացին հայ ուսանողներն ու քանի մը ռուս եւ լեհացի ուսանողներ, որոնք երգչախումբին մասնակցողներէն էին :

— Տղերք ջան, սեղանը չակենք,— սրահի միւս ծայրէն ձայն տուաւ Միքայէլը :

Անմիջապէս քանի մը սեղան իրարու միացուցին, պիւֆէի մնացած ուտելիքները դասաւորեցին վրան եւ ուսանողները ամփիկելով շրջապատեցին սեղանը: Կարգին կովկասեան քէֆ մը սկսաւ :

— Հայ ուսանողութեան կենացը,— բաժակը բարձրացնելով գոռաց սեղանի ծայրէն պատանի մը, որ այդ տարի եկած էր Ժընեւ:

— Ոչ Թարգմանի մեր սեփական կենացը. ա՛յ զու աղջիկ, տղա՛յ, էլ ուրիշ կենաց չկա՞յ ... :

— Հայ ժողովուրդի կենացը Միքայէլը ոտքի ցատկելով գոռաց,— ես կ'առաջարկեմ հայ ժողովուրդի կենացը: Ձեր մէջը չմեռնի, մենք ի՞նչ ենք հայ ժողովուրդի քով. էն է հաստատուն ծառի արմատը. մենք ուսանողներս՝ անոր նորարձակ ճիւղերը, իսկ թէ այդ ճիւղերը պիտի ուռճին, ծաղկին, պտուղ տան, այդ միայն Ալլահը գիտէ: Ժընեւ՝ հարիւրաւոր ուսանողներ եկան ու գացին, բայց հայկական գաւառներու մէջ դեռ մեծ սով կայ ... :

— Երկար ճառ պէտք չէ, տեղդ նստէ, Միքայէլի փէշը քաշելով ընդմիջեց քովի նստողը ... :

— Ալի, ձգեցէք Թող խօսի ... :

— Հա՛, կ'ըսէի,— բաճկոնի փէշը ընկերոջ ձեռքէն ազատելով շարունակեց Միքայէլը,— կ'ըսէի, որ հայ գաւառներու մէջ խեղճական սով կայ սրտցաւ մտաւորականներու: Ի՞նչ եղան մեզմէ առաջ գնացողները. Թիֆլիս, Պաքու վազեցին՝ ոսկի հորթին երկրպագելու Ռոստով, Մոսկուա վրան բացին, ամէն բան ըրին որ հեռու փախչին ժողովուրդէն: Իսկ մենք ի՞նչ օյին պիտի խաղանք: Սատանան տանի, մենք էլ շատ բարի պտուղ չենք երեւար: Խմենք հայ ժողովուրդի կենացը

— Խմենք, խմենք,— բազմաթիւ ուսանողներ ձայնակցեցան Միքայէլին :

— Ցէ՛, աղբերք ջան, յոտնկայս «Մեր Հայրենիքը»:

Երեկոյթի նախաձեռնութիւնը կը պատկանէր ազգային հոսանքին պատկանող ուսանողներուն. հակառակ խմբակցութենէն շատ քիչեր եկած էին, իսկ անոնցմէ ոչ ոք համաձայնած էր մասնակցիլ երգչախումբին կամ ժողովրդական պարերուն: Օտար հիւրերու նման եկած ու մեկնած էին: Միայն Կոլեան, Սոնիայի մօտ նստած, կը մասնակցէր ուրախութեան :

— Տաշի, տաշի, օրիորդ Սիրունեան, տօ ծափեցէք, տաշի, տաշի, կը պարենք, օրիորդ Սիրունեան:

Օրիորդ Սիրունեանը ընդունուած սովորութեան համաձայն նազ ու տուզ ընելէ վերջ, ձեռները պարզած սկսաւ պարել, մինչ մնացածները ծափ կուտային սաղանտարներու հետ րիթմը պահելով :

— Հա ջան, հա ջան, տօ ծափ տըւէք, է՜ ...:

Իրարու ետեւէ ելան անոնք որ պարելու շնորհ ունէին: Ալ նազ չկար, մանաւանդ որ գինին ալ նպաստած էր տրամադրութիւններու բարձրանալուն: Երգեցին, պարեցին, կենացներ առաջարկեցին:

— Բոլորդ մէկ մէկ կենաց պէտք է առաջարկէք,— հրամայեց Թամատան, սեղանի վարի ծայրէն,— հէ՞յ Գարօ, սկսի՛ր:

Հետզհետէ ոտքի բարձրանալով ամէն մէկը բան մը ըսաւ: Ոմանք երկու խօսքով բաւականացան, մտաւորական օրիորդները, ոմանք ալ անպատճառ խելօք ճառեր արտասանելու փորձութեան ենթարկուած, խընդուք եւ ծիծաղ առաջ բերին:

Կարգը հասաւ Սոնիային: Անոր հանդէպ ուսանողութիւնը յարգալից վերաբերմունք մը ունէր: Նախ որ հասուն տարիքով լուրջ օրիորդ մըն էր, բայց առաւել եւս, որովհետեւ անոր կեանքին եւ անցեալ գործունէութեանը ծանօթ էին գրեթէ բոլոր ուսանողները: Ուսանողական խոյզը կանգնուածին հետ միեւնոյն քաղաքական հոսանքին պատկանելով, Սոնիան հեղինակութիւն մը կը համարուէր բոլորի համար: Ի հարկէ անձնական նկարագիրն ալ մեծ տեղ մը կը բռնէր. փափկանկատ բոլորի հանդէպ, պարզ, ընկերական, գրաւած էր զինք ճանչցողներու սէրն ու յարգանքը:

— Սոնիա՛, Սոնիա՛ ...— եղած բուռն ծափահարութիւններ առիթեցին որ ոտքի բարձրանայ:

— Ես պիտի առաջարկեմ,— հազիւ լսելի ձայնով մը սկսաւ Սոնիան,— որ այս բաժակը պարպենք մեր ընկեր գործիչներու կենացը: Հեշտ է այստեղ նստած կենաց խմել, բայց դըժուար է լծուիլ Հայաստանի գաւառներու մէջ ցրուած մեր ընկերներու կենդանի նահատակութիւնը: Պարագաներու բերումով հնարաւորութիւն ունեցայ ծանօթանալու այդ մեծ առաքեալներու աշխատանքին, գործին, ապրած կեանքին: Դժոխային պայմաններու մէջ, այդ ընկերները բոլորովին ուրացած սեփական կեանքը, կ'ապրին բարձրօրէն այլասիրական կեանք մը, որ անըմբռնելի կրնայ թուիլ մեզ համար: Ահա այս մարդիկն են, որոնք [illegible] վարպետներու նման ֆիզիքական ու բարոյական աւերակներու մէջէն կը վերաշինեն վաղուան Հայրենիքը, մեր Հայաստանը: Ձեզ բոլորիդ ծանօթ են անոնց անունները, Վասպուրականի Լեւոնը, Գարեգինը, Գէորգը, Եկաւանը եւ բազմաթիւ ուրիշներ: Այդ ղեկավարներու կողքին կան հարիւրաւոր գործակիցներ, շատերը անուս, նոյնիսկ անգրագէտ գիւղացիներ, բայց զարմանալի նուիրումով կապուած ընդհանուր գործին, ազգաշինութեան գործին:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ծուի թէ հարիւրաւորներ վառած կամ թաղուած են աւերակներուն մէջ, հաշարաւոր չինացի զինուորներու հետ։ Ճափոնական յառաջխաղացութեան հետեւանքով վտանգուած են նաեւ միջազգային թաղամասերը։ Ամէն կողմէ փախստականներ կը խուժեն սարսափահար։

Չինական հրամանատարութիւնը հաստատելով ճափոնական յառաջխաղացութիւնը, կ'ըսէ թէ Շափէյի գրաւումը 20.000 զինուոր արժեց Ճափոնի։ Շատեր մերժեցին նահանջել, մասնաւորապէս 500 հոգինոց վաշտ մը, բայց Ճափոնցիները անխնայ ռումբ տեղալով սարսեցին ամբողջ քաղաքը։

*** Ճափոն մերժեց մասնակցիլ Պրիւսէլի խորհրդաժողովին, որուն հրաւիրուած են ինը պետութիւններ, բայց պատմագիր է առանձնապէս բանակցելու Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն մէջ։

58 նաւաստիներ եւ նաւապետ զոհուած

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ խորհրդային նաւատորմէն 50 սպաներ եւ նաւաստիներ գնդակահարուած են, իբրեւ մեղսակից Թրոցքիստի ըմբոստութեան եւ թէ ուրիշ 34 հոգի եւս ձերբակալուած են, նոյն ամբաստանութեամբ։ Այս առթիւ կատարուած քննութենէն կ'երեւայ թէ ըմբոստութիւնը ծագած էր արտաքին օտարներու հետեւանքով եւ թէ նաւացներ յարձակում գործելով, սպանացեր էին ծովը նետել երկու պատասխանատու պաշտօնեաներ։

Նոր խուզարկութիւններ Զօր. Սկոպլինի վիլլային մէջ

»»»» • ««««

Դատական իշխանութիւնը անբաւական համարելով մէկ ամիս առաջ կատարուած խուզարկութիւնը, չորեքշաբթի օր նոր եւ աւելի խիստ խուզարկութեան մը ենթարկեց փախստական Զօր. Սկոպլինի վիլլան, Օզուառ-լա-Ֆէռիէռի մէջ (Ֆոնթէնէպլօ)։ Խուզարկութիւնը սկսաւ առաւօտեան ժամը 9ին եւ հազիւ 4ին վերջացաւ։ Գործողութեան ներկայ ըլլալու համար բանտէն վիլլան փոխադրուած էր նաեւ Տիկին Սկոպլին։ Ամբաստանող կողմը մեծ կարեւորութիւն կուտար Աստուածաշունչի մը, որուն մէջ ծածկագրութիւններ պիտի ըլլային։ Բւստի, քննիչները խուզարկութենէն առաջ հանդիպեցան գիւղին արթատքս մատուռը, բայց բան մը չգտան։ Ցետոյ մտնելով վիլլան, Տիկին Սկոպլինի սենեակին մէկ դարակին մէջ գտան կազմուած գիրք մը, կանանչ կողքով, — հաշակաւոր Աստուածաշունչն էր։

Խուզարկութեան առեն կազմուեցան 80 թղթածրարներ եւ փոխադրուեցան դատական ոստիկանութեան պաշտօնատունը։ Բոլոր թուղթերը գրուած են ռուսերէն եւ թարգմանիչները առաջին ակնարկ մը նետելով յայտնեցին թէ անոնք լոյս կը սփռեն Սկոպլինի երկդիմի գործունէութեան վրայ։ Թուղթերուն մէջ կը գտնուին բազմաթիւ նամակներ որոնք պիտի թարգմանուին։ Տիկին Սկոպլին ցաւով տեսաւ որ իր բնակարանը տակնու վրայ եղած է վերէն վար։ Բռնուած թուղթերը ահագին դէզ մը կը կազմեն, այնպէս որ հազիւ յառաջիկայ շաբթու կարելի պիտի ըլլայ լուսաբանութիւններ հաղորդել։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴԷՖԻ ՀՌՈՄ ԱՐՇԱՒԻ 15րդ տարեդարձին առթիւ, Հիթլէր ստուարաթիւ պատգամաւորութիւն մը ղրկած է, որ փառաւոր ընդունելութեան մը արժանացաւ։ Ոզջոյնի պզգանշանը տուաւ Մուսոլինի, երեք անգամ երեւալով պատուհանէն։ Քառասուն հազար սեւ շապիկաւորներ «Հա՜յլ Հիթլէր» կ'աղաղակէին, բարձրացնելով իրենց բազուկները։

40 ԺԱՄՈՒԱՆ աշխատանքի օրէնք հաստատուեցաւ Իտալիոյ մէջ, հոկտ. 28էն սկսեալ։ Կարգ մը բացառութիւններ պիտի ըլլան, մինչեւ 42 ժամ արտօնելով շաբաթական աշխատանքը։

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ 34ՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ բացուեցաւ երէկ, Լիլի մէջ։ Առաջին առթիւ քննուեցան երկրագործական եւ տնտեսական խնդիրները, որոնց մասին մանրամասն ցնկուցումներ պատրաստուած են։

ԱՀՌԵԼԻ ՈՂՈՂՈՒՄՆԵՐ պատահեցան Պիրէնեան շրջանին մէջ, Փօ գետին յորդումով։ Մասնաւորապէս վտանգուած է ծանօթ ուխտատեղին, Լուրտ։ Գիւղ մը ջուրերէն քշուեցաւ Աոիժէի մէջ։ Լուրտի հրաշագործ քարայրն ալ ողողուած է։

ԿԱՌ ՏԻՒ ՆՈՌԻ շրջանէն, Միթրի-Մորի գիւղին մէջ կառախումբը ջնջուած ըլլալով, ուղեւորները դացին պառկեցան գծին վրայ, մեքենային առջեւ, որպէսզի յաջորդ կառախումբը չկարենայ մեկնիլ։

ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ թուղթի գործարանին մէջ (Փարիզ է Սարսի) 150 բանուորներ գործադուլ հռչակած են մէկուէկս ամիսէ ի վեր։ Չորեքշաբթի օր աշխատանքը վերսկսաւ, բայց միայն 49 բանուորներ յանձն առին բանիլ։ Այս առթիւ խռովութիւններ ծագեցան եւ քանի մը հոգի վիրաւորուեցան։

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ մէջ պատահած նոր ապատակութեանց հետեւանքով, Ֆրանսական կառավարութիւնը ուժգին բողոքագիր մը ուղղեց Սպանիոյ երկու կառավարութեանց։

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ կուսակցութիւնը մերժեց համայնավարներու մէկ առաջարկը, որ կը պահանջէր յանձնախումբ մը կազմել, Սպանիոյ գործերը քննելու համար։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ խռովութիւնները կը շարունակուին անընդհատ։ Անցի օր խզուեցաւ Երուսաղէմ-Եղիպտոս հեռաձայնի գիծը, ռումբեր նետուեցան հին քաղաքամասին մէջ, եւ շատ մը Հրեաներ կամ Արաբներ վիրաւորուեցան։ Հրգատար իշխանութիւնը զինուոր համախմբեց Սուրիոյ սահմանին վրայ, որպէսզի ապստամբները մէկ երկրէն միւսը չանցնին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻԻ «Զաւարեան» կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր խումբերը վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, նոր ակումբին մէջ։

Գաւառ

ԿՐԸՆՈԲԼԻ «Ցեղնեգրայրեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը վաղը, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Իշխան» խումբի ժողովը վաղը, Շաբաթ, երեկոյեան ժամը 8.30ին, սովորական հաւաքատեղին։

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէին ընդհ. ժողովը վաղը, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Օրիամանթօ» ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

«Հ. Յ. Դ. ՕՐ»Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ «ԱՐՄԻԻ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ. Շաբաթ Chez Boivin, 25 Avenue de la République à MONTROUGE Métro Porte d'Orléansի մօտ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Հ. ՋՐՈՒԱՆԴԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին

Օրիորդներ ՍՕՑՂԻԿ ԱՒԱՔԵԼԵԱՆ, ԱՆԱՀԻՏ եւ Գ. ՇԱՐԱՄ (երգ)։ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ (ջութակ)։ ՕՐ. ԷԼԻԶ ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆ, Ընկ. Ուզունեան եւ Գ. Հ. ՅԱՐՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն)։

Օր. ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ եւ փոքր քոյրը կը պարեն Կովկասեան պարեր, յատուկ տարազով։

Կը նուագէ թառիստ ԳԱՐԵԳԻՆ։

Կէս գիշերէն վերջ եւրոպական պարեր ընտիր նուագախումբի ընկերակցութեամբ։

Հայկական խմբական պարեր եւ երգեր օրիորդներու կողմէ։

ՃՈԽ ԳԻՒՂԷ ԴԻՒՐԱՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ 5 ֆրանք, փոքրերու կէս գին։

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

30 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Թէաթր Մունիսիփալ»ի մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին սիրայօժար կը մասնակցին Տիկին Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ (մեներգ), կ'արտասանեն Գ. Գ. Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ, Ա. ԽԱՉԻԿԵԱՆ, Մ. ՕՀՄԷՐՃԵԱՆ, Թ. ԵՂԻԿԵԱՆ, Մ. ԱՒԱԳԵԱՆ։

ՍԵՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Սէնթ Էթիէնի «Անտօք» ենթակոմիտէի

31 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Սալ տ'Արմոնիի մէջ

(Cinéma Royalի մօտ)

Կը խօսի Ընկ. Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին սիրայօժար կը մասնակցի Կապոյտ Խաչի երգիչ խումբը։ Կ'արտասանեն Ընկեր Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ, ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՄԵՏՐԱԿԵԱՆ։ Տիկին ՆՈՒԱՐԴ ՀԷՔԻՄԵԱՆ եւ Ընկ. ԱՐԱՄ ՏԷՄԻՐՃԵԱՆ (մեներգ), Ընկ. ՍՏԵՓԱՆ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ութերգ)։

Տախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2 ֆրանք։

ՍԷՆ ՇԱՄՈՆԻ ՄԷՋ, 31 ՀՈԿՏ. կը խօսի Ընկ. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԴԻԿԵԱՆ» ԿՈՄԻՏԷԻ կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, Գոլէժ Ցավանթի F. G. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մէթրօ Օտէօն։ Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջաններու բոլոր ընկերները։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿԵՐ Մ. ԵՐԵԻՑԵԱՆ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ կոմիտէի դասախօսական ժողովը 29 Հոկտ. Ուրբաթ երեկոյ գրադարանի սրահին մէջ, 181 Քուր Լաֆայէթ։ Կը դասախօսէ ընկեր ԱՐՇԱԿ ՋԱՄԱԼԵԱՆ։ Կը հրաւիրուին բոլոր ընկերները ու համակիրները։

Ի պատիւ հայ զինուորներու

Հ. Յ. Դ. Անիէռ-Գոլոմպի «Արամ» ենթակոմիտէն սեղան մը սարքած է ի պատիւ հայ զինուորներու, երկուշաբթի օր, 1 Նոյեմբեր, ժամը 2.30ին, ընկերվարականներու սրահին մէջ (149bis. Ave. d'Argenteuil)։ Այս առթիւ պիտի խօսի Գնդ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ։

Կը հրաւիրուին բոլոր զինուորեալները ԱՆԽՏԻՐ։

ԾԱԽՍՈՒ Է Թրիքոյի մեքենայ մը «ֆօրժ 10» մէկ մեթր լայնութեամբ, զուիցերիական ցիւպէյրէ վաճառանիշով։ Դիմել՝ Գ. Յակոբ Տէր Թումայեանի, 71 Avenue des Bas Meudon: Issy-les-Moulineaux, հեռաձայն Michelet 20—60։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Ցուլիանէ Աւագեան (Թաֆայէլեան) կը փնտռէ քոյրը՝ Ալիս, եւ եղբայրը՝ Մուշեղ Թաֆայէլեան։ Հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Տէր եւ Տիկին Գէորգ Աւագեանի՝ 114, Ave. Henri Barbusse, Arnouville - les - Gonesse. (S. et O.)։

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել։

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՍԱՅԱՃԻՆԵՐՈՒ հրապարակային ժողովը տեղի պիտի ունենայ 30 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Syndicatի սրահին մէջ, Bourse du travail Rue de l'Académie։ ՕՐԱԿԱՐԳ՝ հաւաքական պայմանագրութեան նորոգման հարց, արթեքան եւ օրինաւոր աշխատաւորները հետաքրքրող կարեւոր հարցեր, եւայլն։

ՓԱՐԻԶԻ Հ. Կ. ԽԱՉԻ Մասնաճիւղի ժողովը, վաղը, Շաբաթ կէսօրէ յետոյ ժամը 4ին Բարեգործականի ցան մէջ։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կապոյտ Խաչի դպրոցի նորոգութեան առթիւ եղած նուիրատուներու ցանկը։

Գ. Աղապապ Պարսամեան 100 ֆր. Գ. Եփրեմ Նազարեան, Պասմաճեան, Հաննէսեան եւ Փերոմէ Ֆայէնեան 50ական։ Օր. Խուկուհի Տէրտէրեան, Սերոբ Ֆալեան 138։ ... Լիքսանեան 25, Սերոբ Թանրըքեան, ... Ֆիլիպներ Պոյաճեան, Էյմազեան, ... Նոսեան, Սիրվարդ Քէֆիլվանեան ..., Գ. Միսաք Կիլիկեան 20, ... բոնուեր Արամ Չամբարճեան, ... բայեան, Մարգարեան, Եիրինեան, ... Փիրքեան, Ուղուրլեան, ... Քաֆէճեան, Գրիգոր Քաֆէճեան, Ստեփանեան, Տիկիններ Գայլեան, ... եան, Բաքատեան եւ Գալիկեան ... ական ֆրանք։ Գումար՝ 573 ֆր. ... տոմսեր թի գումարը՝ 2525 ... Գումար՝ 3098 ֆրանք

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Գրեց՝ Գ. Գիւզալեան

Հրատ. «Արագ» Հրատարակչական ընկերութեան թիւ 1, Պէյրութ, 1937. Գին 10 ֆրանք։ Ստանալու համար դիմել — Sarkis Pakhdikian, B. P. 589 Beyrouth (Liban).

Կը ծախուի նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրատունը։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (49)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» • ««««

— Ես հասկանում եմ, բոլորը հասկանում եմ, ինչ որ ասում էք դուք, բայց դարձեալ պիտի կրկնեմ նոյն խօսքը, որ մի րոպէ առաջ ասացի. միանգամով, մի օրուայ մէջ մի այդպիսի մեծ փոփոխութիւն չէ կարող կատարուել, որ մեր ժողովուրդը թողնէ իր սովորական բնաւորութիւնը եւ հասկանայ, թէ ինչ բան է անձնապաշտպանութիւնը։ Դուք, Պոլսեցիք, պէտք է վաղ սկսէիք այդ գործը. դուք պէտք է շատ տարիներ առաջ մեզ սովորեցնէիք, թէ ինչ բան է անձնապաշտպանութիւնը, եւ այսօր, քրիստոնեաների այժմեան պատերազմների ժամանակ, ձեր ցանած սերմերը ցանկալի պտուղներ կը տային։

Դուք չը նախապատրաստեցիք մեզ։ Դուք ամբողջ ժամանակներ Պոլսում լուռ նստեցիք, եւ այսօր եկել մեզ ասում էք, թէ սուր վեր առէք։ Քրդի եւ Թուրքի դէմ, ձեր անձը պաշտպանեցէք։ Ո՛չ կարող էք հասկացնել, թէ դա կարելի բան է։

— Դուք իրաւ էք ասում, մենք, Պոլսեցիքս ծոյլ եւ անհոգ գտնուեցանք, մենք չը նախապատրաստեցինք ձեզ, պատասխանեց Գ. Դուզուկչեանը անխռով կերպով։ —

Բայց ես չեմ խօսում այն բանի վրայ, որ այստեղ Հայերը կորցրել են իրանց մարդկային բարձր, ազնիւ եւ վսեմ զգացմունքները, — դրանք այնպիսի յատկութիւններ են, որ պահանջում են մի որոշ չափով կրթութիւն եւ զարգացում եւ որոնց մատակարարելը մեր Պոլսեցիներիս պարտքն էր։ Ես խօսում եմ անձնապաշտպանութեան վրայ, դրա համար մեծ ուսում եւ կրթութիւն պէտք չէ։ Անձնապաշտպանութեան զգացմունքը, որ պէս քանի րոպէ առաջ բացատրեցի, այնքան բնական է, որ յատուկ է մինչեւ անգամ բոյսերին, անասուններին եւ վայրենի մարդիկներին։ Մի՞թէ Հայը անասուններից էլ ստոր է, մի՞թէ նա այն աստիճան մեռած է, որ քարի եւ փայտի նման ոչինչ զգացմունք չունի...

ԻԱ.

Մերունի Խաչօի իր որդիների հետ հեռանալուց յետոյ, Վարդանը եւ Գ. Դուզուկչեանը մնացին օդայի մէջ մենակ։

— Իրաւ որ, հողը պատրաստ չէ. նկատեց Վարդանը, նայելով Պոլսեցու բոլորովին զեղնած եւ տխրամած դէմքի վրայ։

— Ո՛վ է մեղաւոր, հարցրեց Գ. Դուզուկչեանը եւ նոյն րոպէում կարծես, նրա սրտի մի մասը խորտակուեցաւ ներքին վրդովմունքից։ Մերունին շատ խելօք է, եւ աւելի խելօք քան թէ մեզ նման յիմար թուղթ մրոտողները։ Նա բաւական ճիշդ նկատեց, թէ մեր՝ Պոլսեցիներիս գործն էր վաղօրօք պատրաստել ժողովուրդը։ Բայց ի՞նչ արեցինք մենք։ — Ոչինչ... Մենք ամենեւին նախապատրաստութեան հող չը տարանք, որովհետեւ մեզ չէր հետաքրքրում իրական Հայաստանը իր սարսափելի թշուառութիւններով։ Մենք չլացած էինք պատմական Հայաստանի անցեալ փառքովը միայն։ Մենք այժմեան Հայաստանը ամենեւին չէինք ճանաչում, եւ ոչ մի տածում էինք ճանաչել։ Մենք ճանաչում էինք նրան մի քանի հին պատմագիրներից, եւ երեւակայում էինք, թէ տխուրների այդ երկրում տակաւին Տիգրաններ, Արամներ, Վահագներ, Վարդաններ եւ Ներսէս Մեծեր են բնակւում։ Մենք երեւակայում էինք նրա բազմամարդ քաղաքները, որոնց մէջ արհեստը եւ վաճառականութիւնը հայ մարդու ձեռքում ծաղկելով, շնորհում էին նրան երկրի նիւթական հարստութիւնը։ Մենք երեւակայում էինք նրա չէն գիւղերը, նրա մշակուած դաշտերը, որ լցնում էին հայ երկրագործի շտեմարանները Աստուծոյ բոլոր բարիքներով։ Մենք հաւատացած էինք, թէ երկրի ազգաբնակութեան մեծամասնութիւնը բաղկացած է Հայերից, որ ապրում են իրանց հայրենի հողի վրայ բախտաւոր ու խաղաղ կեանքով։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ՍՐԹՍԻՍԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 փր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	315 »	110 փրանք	

ՇԱԲԱԹ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

SAMEDI 30 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3564

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳՆԱ ՄԵՌԻՐ, ԵԿՈՒՐ ՍԻՐԵՄ...

Ուրեմն, վաղը Փարիզն ալ պիտի փառաբանէ Րաֆֆին, իր ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ: Ճառեր պիտի խօսուին, հանդիսութիւններ պիտի կատարուին: Պիտի հրճուի՞ տարագիր բազմութեանց հոգին...

Արդա՞ր է որ այդպէս ըլլայ, իբրեւ պատշաճ գնահատութիւնը վաւերական արժանիքի մը, որ լայն եւ խոր ակօս մը բացաւ հայկական վերածնութեան ճամբուն վրայ:

Վաղը կը խօսինք այդ մասին, թերթն ալ ամբողջովին նուիրուած ըլլալով հարիւրամեակին:

×

Սովորութիւն եղած է որ, տօնական օրերու առթիւ, մարդիկ խօսին միայն լաւ բաներու, կազդուրիչ իրողութեանց մասին:

Սխա՞լ: Ընդհակառակն այսպիսի առիթները պէտք է ծառային, նաեւ, խղճմտանքի քննութիւն մը կատարելու: Միշտ արթուն պահելու հանրային գիտակցութիւնը:

Տօնեցէ՛ք Րաֆֆին — անոր լուսաւոր յիշատակը — իբրեւ «ազգային փառք ու պարծանք»: Բայց մի՛ մոռնաք դարձնել պատմութեան միւս էջն ալ, — տառապանքը գրչի վաստակաւորին: Թշուառութի՛ւն հայկական, որ կը շարունակուի մինչեւ այսօր ալ, թէեւ յիսուն տարիներ անցած ըլլան:

Վաղը պիտի հրատարակենք երկու գրութիւններ՝ Թիֆլիսի «Մշակ»էն, տպուած՝ ութսունական թուականներուն: Կը կարդաք եւ կ'իմանաք թէ մարդիկ ի՛նչպէս կը վարուէին, այդ երանելի օրերուն, գրագէտին եւ հրապարակագրին ու անոնց վաստակին հանդէպ, անոնց տնտեսական հոգերուն առջեւ:

Կազմակերպիչ յանձնաժողովը գիրք մը հրատարակած է, հարիւրամեակին առթիւ: Անհոդ ալ կը կարդաք եւ կ'իմանաք այսպէս «պատուաբեր» իրողութիւններ: Փա՜ռք ու պարծանք...

Օրինակ մը՝ շատերու մէջէն: Րաֆֆին ինքն է որ կը գրէ բարեկամի մը, 1882 յունուար 2ին.

— «Չը գիտեմ, Ձեզ ուղարկված հատորներր վաճառվեցա՞ւ, թէ ոչ: Երեւակայեցէք, ես այդ գրքից միայն 600 օրինակ եմ տպել տուել, եւ մեր բոլոր հայաբնակ քաղաքներում փոքր ի շատէ ուղարկել եմ, բայց դեռ ոչ մի տեղից փող չեմ ստացել: Իսկ գովասանական դատարկ նամակներ շատ եմ ստանում, թէ հետաքրքրութեամբ կարդում են, անհամբերութեամբ սպասում են միւս հատորների լոյս տեսնելուն եւայլն... Բայց միւս հատորները ի՞նչ միջոցներով պիտի լոյս տեսնեն, — դրա վրա ոչ ոք չէ մտածում:

Մենք մեր հասարակութիւնից շատ բան չենք պահանջում, միայն մեր աշխատութեան գինը մեզ տան, որ կարողանանք շարունակել մեր գործունէութիւնը. հակառակ դէպքում, կը մնայ մեզ թողնել գրական ասպարէզը, գոնէ հանգիստ խղճմտանքով կարող ենք ասել՝ մենք կատարեցինք, որքան մեզանից կախված էր, իսկ Դուք մեզ գնահատել չը կարողացաք»:

Այս ալ ուրիշ պատմութիւն.

— «Ինչո՞ւ թաքցնեմ, ես այն աստիճան հացի կարօտ մնացի Թիֆլիսում, որ օրուայ կարիքն ինձ ստիպեց մի հասարակ գործակատարի պաշտօն ընդունել մի մագազինում, այն էլ ոչ թէ իսկական գործակատարի, այլ պարզապէս տուգանչու (խանութպան) աշակերտի պաշտօն մի չնչին ռոճիկով: Օրվայ հացս գտնելու համար յանձն առայ ստորնութիւնը: Մագազինում պատրաստի հագուստներ էինք վաճառում, ես շորերը հագցնում էի յաճախորդներին, քղանցքներից բռնելով, քաշքշելով յարմարցնում էի եւ սուտ գովաբանութիւններ էի անում, որ մուշտարուն (յաճախորդ) ծոցիցս չփախցնեմ»:

Այս տողերը գրուած են 1872ին: Եւ այն ատեն «Դաւիթ Բէկ»ի, «Սամուէլ»ի եւ «Կայծեր»ու հեղինակը ունէր «կին, երկու զաւակ, պառաւ մայր, չքաւոր եղբայրներ, ինը քոյր, ինը չքաւոր քոյրեր»:

Դեռ աւելի քստմնելի վկայութիւն մը, Ս. Պալասանեանէ, Րաֆֆիի մահուան առթիւ.

— «Հանգուցեալի մարմինը լուանալուց յետոյ ուզեցել են մաքուր շապիկ հագցնել, բայց տանը մաքուր շապիկ չի գտնուել»:

Թաղումը, այո, փառաւոր է եղած (1888 Ապրիլ 29, Թիֆլիս): Բայց, ի՜նչպէս հոգացին ծախքը:

Պատմութիւնը կ'ըսէ.— Թաղման ընդհանուր ծախքն էր 495 ռուբլի: Կարգադիր յանձնախումբը փոխ կ'առնէ այդ գումարը: Յետոյ հաշիւը կը փակուի այսպէս.— 45 ռուբլի՝ «Արձագանգ» հանդէսին միջոցաւ, 300 ռուբլի «Սամուէլ» վէպին փոխարժէքը, հանգուցեալին այրիէն առնուած, մնացեալ 150 ռուբլին ալ կը գոյանայ Րաֆֆիի նկարներու վաճառումէն (հատը մէկ ռուբլի):

×

Ահա թէ ի՛նչ պայմաններու մէջ ապրած, երկնած, մեռած եւ թաղուած է «ազգի պարծանքը».— Եւ դեռ քանի՜նե՛ր այսպէս, սահմանէն անդին թէ ասդին...

Անշուշտ փոխուած են ժամանակները, աւելի շատ՝ ձարպիկներ, դանաղան շնորհներով կամ յարկերանններով ուռճացած:

Բայց, իբրեւ ընդհանուր կանոն, ա՛յս է եղած ակիզբն ու վախճանը բազմաթիւ իրական, բազմավաստակ տաղանդներու, որոնք պատառ մը հացով, մոմի կամ քարիւղի լոյսով լո՛յս կը պարգեւէին այս անօթի ժողովուրդին:

Եւ այդպէս ալ կը շարունակուի պատմութիւնը, իբրեւ ճակատագրական անէծք մը:

Դէպի Միխիթարեանք, վաղը, կիրակի, յաւելու համար օրհներգ: Բայց, մի մոռնար նաեւ Պատկանեանի տաղը.

Միշտ դիակներ ենք մեր կեանքում սիրած.
Սուտ չէ խօսքը մեր ասած պապերին՝
Գնա մեռիր, արի քեզ սիրեմ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ԻՐ ԶԻՆԱԿՑԻՆ՝ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀԱՄԱՐ

Միացեալ ճակատ՝ համայնավարներուն դէմ եւ վերանորոգութիւն դաշնագիրներու

Դէպի Հռոմ արշաւին, ուրիշ խօսքով՝ Ֆաշական շարժման 15ամեակին առթիւ, զօրաւոր ցոյցեր կատարուեցան ամբողջ Իտալիոյ եւ մանաւանդ Հռոմի մէջ, Հոկտեմբեր 28ին: Այս անգամ մասնաւոր պատուիրակութիւն մը ղրկած էր Գերմանիան ալ, նախագահութեամբ Հիթլէրի մտերիմ խորհրդականին՝ Ռուտոլֆ Հէսի: Մուսոլինի շարժման մէջ դրած էր Ֆաշական կուսակցութեան բոլոր առաջնորդները: Մօտ 200.000 ունկնդիրներ համախմբուած էին Մուսոլինիի Հրապարակին վրայ, լսելու համար Առաջնորդին ճառը:

Բանախօսութիւնը տեղի ունեցաւ յատկապէս ծրագրուած հանդիսաւորութեան մը մէջ: Հարիւր հազար Ֆաշական առաջնորդներ հաւաքուած էին մարզարանին կեդրոնը: Ներկայ էին նաեւ օտար դեսպանները, ինչպէս եւ զօրավարները՝ Իտալիոյ բոլոր բանակներէն: Ճիշդ ամպիոնին առջեւ, պատուոյ տեղը գրաւած էր գերմանական պատուիրակութիւնը եւ խումբ մը Սպանիացի սպաներու (ազգայնական): Մինչ նուագախումբերը կը թնդացնէին իտալական եւ գերմանական քայլերգները, ամբոխը «կեցցէ»ներ կ'արձակէր ի պատիւ Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ առաջնորդներուն: Երբ Մուսոլինի երեւցաւ բարձր ամպիոնին վրայ, բազմութիւնը որոտաց.— «Դուչէ, Դուչէ, Դուչէ» (Առաջնորդ):

Արարողութեանց բացումը կատարեց Ֆաշական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, ժամը 11.30ին, ամփոփ տեղեկագիր մը կարդալով կուսակցութեան վիճակի մասին: Յետոյ խօսք առաւ Մուսոլինի: Կատմեց թէ ինչպէս, 15 տարի առաջ, Ֆաշականութիւնը յառաջ խաղաց դէպի Հռոմ, «տապալելու համար քաղաքական դասակարգ մը, որ ազատական խորհրդարանական ժողովրդապետութեան խայտառակ եւ ապականեալ դրութեամբ այլեւս ի վիճակի չէր գոհացնելու նոր ժամանակներու պահանջները»: Յետոյ պարզեց յեղափոխութեան յառաջումը դէպի պետական կարգուսարք եւ դէպի կայսրութիւն, «միշտ խորապէս նոյնացած իտալացի ժողովուրդին հետ, այն հզօր եւ վերանորոգուած ժողովուրդին հետ որուն ցէնքով հանդիպել՝ չափազանց վտանգաւոր է ու եւ է մէկուն համար»:

Անդրադառնալով գերմանական պատուիրակութեան ներկայութեան վրայ, Մուսոլինի յայտնեց թէ իր անմոռանալի այցելութենէն վերջը, «քաղաքական առանցքին հետ զուգընթաց կը զարգանայ աւելի սերտ համերաշխութիւն մը երկու վարչաձեւերուն միջեւ, ինչպէս եւ յարաճուն, ուղղամիտ բարեկամութիւն մը՝ երկու ժողովուրդներուն միջեւ»: Յետոյ բացատրելով դրամագլուխի վրայ հաստատուած նոր տուրքերուն իմաստը, Առաջնորդը արհամարհանքով պատասխանեց արտասահմանի մէջ եղած հեգնութեանց եւ յայտարարեց.

Ֆաշական Իտալիոյ մէջ դրամագլուխը պետութեան հրամանին տակ է: Ու բացատրեց թէ ճիշդ հակառակն է որ տեղի կ'ունենայ ուրիշ երկիրներու մէջ, ուր պետութիւնը ծունկի եկած է դրամագլուխին առջեւ:

Խօսելով ապագայի մասին, Մուսոլինի յայտնեց թէ իր նշանաբանն է խաղաղութիւն:

— «Ցեղասպանութիւններու, այսպէս կոչուած մեծ ժողովրդապետութեանց ինքնահաւան փարախներուն մէջ մարդիկ չարաչար կը գործածեն այդ բառը, բայց երբ բառը կ'ելլէ մեր բերնէն, — մենք որ կռուած ենք եւ պատրաստ ենք կռուելու — կը վերստանայ խորունկ, հանդիսաւոր, մարդկային իմաստը: Բայց, որպէսզի խաղաղութիւնը տեւական եւ արդիւնաւոր ըլլայ, հարկ է Եւրոպայէն վանել համայնավարութիւնը, սկսելով Սպանիայէն: ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՈՐ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԻՆ ՀԱՇՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ՑՕԴՈՒԱԾՆԵՐԸ: ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ Է ՈՐ ԳԵՐՄԱՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՊԷՍ ՄԵԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸ ՎԵՐՍՏԱՆԱՅ ԻՐ ՍԵՓԱԿԱՆ ՏԵՂԸ ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ: Անհրաժեշտ է, վերջապէս, որ Իտալիա հանգիստ ձգուի, որովհետեւ ան իր կայսրութիւնը կազմեց իր արիւնով, իր սեփական միջոցներով եւ առանց դպչելու ուրիշներու կայսրութեանց մէկ թիզ հողին: Ընկերներ, բարձրացուցէք ձեր դրօշները Հռոմի փառաւոր արեւին մէջ: Անոնք միայն դրօշները չեն գաղափարի մը, վարդապետութեան մը, յեղափոխութեան մը, այլ խորհրդանշանները դարու մը, այս դարուն, Ֆաշականութեան դարուն»:

Ճառը տեւեց 13 վայրկեան: Ամբոխը կը ծափահարէր մոլեգնօրէն, ձեռքերը կը բարձրանային, գլխարկները կը ծփային: Տօնակատարութիւնը վերջացաւ թնդանօթաձգութեամբ եւ հրախաղութիւններով:

Աւելորդ է ըսել թէ ճառը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Գերմանիոյ մէջ: Տօնակատարութեան առթիւ շնորհաւորական հեռագիրներ ուղղած էին Հիթլէր եւ Ֆոն Ֆրանքօ:

*** «Թայմզ» կը գրէ թէ Անգլիոյ հանրային կարծիքը տրամադիր է գաղթավայրեր սահմանելու Գերմանիոյ, որոշ պայմաններով:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԸ ԷՆՍԻՒՐԻՒԻ ՄԷՋ

Էնկիւրի գնաց Գ. Թաթարէսքու, Ռումանիոյ վարչապետը: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս այցելութեան որ տեղի կ'ունենայ Ցուետոսոսի վարչապետին այցելութենէն անմիջապէս վերջը: Յետոյ Էնկիւրի պիտի երթայ Եուկոսլաւիոյ վարչապետը: Գ. Թաթարէսքու Թրքական կառավարութեան հետ պիտի քննէ Եւրոպայի եւ արեւելեան Միջերկրականի կացութիւնը՝ Սպանիոյ դէպքերուն ազդեցութեան տակ:

Պալքանեան Միութեան պատրաստակներուն եւ վարչապետներուն ներկայութիւնը Էնկիւրիի մէջ՝ ենթադրել կուտայ թէ հաւաքական ծրագիր մը պիտի մշակուի, գործադրելու համար համաձայն կացութեան պահանջներուն:

»»»» • ««««

ՄԱՐՈՔԻ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ կը շարունակուին: Նոր ձերբակալութիւններ կատարուեցան Ռապաթի, Ֆէսի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Կը հաստատուի թէ դաւադիրներէն Ալլալ էլ Ֆասի թաղաւոր պիտի հռչակուէր:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

Ի ՊԷՏՍ ԱՆԳԻՏԱՑ

Երէկ կարդացինք զարշելի յօդուած մը, ամն Դաւիթեանի առորագրութեամբ, արտատպուած՝ «Ֆոսքէսի» թէ» փրանսերէն թերթին հայերէն բաժնէն:

Չեմ գիտեր թէ ո՞ր հայն է ան որ զայրոյթի պիտի չմատնուի՝ կարդալով այդ գրութիւնը:

Ռապաթէի մը յօդուածը բաւական եղաւ, որ հայ մտաւորականները բողոքներով ողողեն փրանսերէն թերթին խմբագրատունը, — Ռապաթէ կ'աշխատէր սեւցնել հայ ժողովուրդը ըսելով թէ աղտոտ է, ծրոտ է, մրոտ է: Իսկ այս հայ Ռապաթէն, որ Դաւիթեան կը ստորագրէ (ես չեմ երաշխաւորեր սակայն իր Հայու ծագումը), կ'աշխատի սեւցնել հայ ժողովուրդին ծոցէն ծնած կազմակերպութիւն մը, որ ուրիշ առաքելութիւն չունի՝ բայց եթէ ազատագրել հայ ժողովուրդը եւ զայն դնել մարդկային պայմաններու մէջ, իր մշակոյթը կարգացնելու յարմար ճամբուն վրայ, հայրենի երկնքին տակ:

Ճիշդ է որ հայ կոմունիստներու եւ Դաշնակցականներու միջեւ գոյութիւն ունին տեսակէտներու մեծ տարբերութիւն մը, որ յաճախ տեղի կուտայ սուր բանավէճերու եւ թշնամական արտայայտութեանց: Եւ սակայն չէի կրնար երեւակայել հակառակորդ մը, ընդունակ այս աստիճան տանելու, իր քէնն ու ատելութիւնը վերածելու զարշելի զրպարտութեանց:

Այստեղ այլեւս հարց չկայ գաղափարական պայքարի, — Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը երբեք պէտք չունի Մոսկուայի կամ Փարիզի կոմունիստներէն դաս առնելու պրոլետարական յեղափոխութեան մասին, ու չի յիշեցնէր երբեք «սոցիալիզմ կառուցող» մարդոց փորձերէն, որոնց լաւագոյն օրինակները, հաւաքական գիւղատնտեսութեան կամ արդիւնաբերութեան մասին, հայ ժողովո՛ւրդն է որ սովեցուցած է իրեն, դեռ Լէնինէն առաջ: Հայ ժողովուրդին պատմութիւնը ամէնէն բեղուն դաշտն է քաղաքակրթութեան մէջ: Բայց մենք, երիտասարդ յեղափոխականներս, որ գիտենք հաղորդուիլ օրուան կլիմայով, վերագնահատութեան ոգիով, սնունդ քաղելով (այն տարրերը զորս կարելի է իւրացնել մեր մէջ) դարաշրջանի բոլոր վարդապետութիւններէն, նոյնիսկ բոլշեւիզմէն, վերջապէս մենք նոր մտաւորականներս՝ տեսաբանական ծանր երեսակի գործածելու մեր վայելքութեան մէջ չենք ուզեր վարդապետական վիճաբանութիւն կատարել այստեղ: Օ՛, մենք դառնութեամբ դիտել տուեր ենք յաճախ, որ մեզի քաղաքականութեան դատ տուող եւ յաջողութիւններուն մէջ՝ մամուլը հիմա օտար կը մնայ դասակարգային, գաղափարաբանական ուսումնասիրութիւններու, թերթերը լեցուն են միայն հիւանդագին կոչերով ու պառչտուքներով, հայհոյութիւններով ու զրպարտութիւններով: Բայց չէինք կարծեր թէ յեղափոխակա՛ն մամուլի մէջ տեղ կրնայ գտնել այսքան լիրբ, այսքան զարշելի բարոյ մը:

Ֆրանսերէն այդ թերթին խմբագրութիւնը, որ ժամանակին շատ ընկերական եղով մը «Յառաջ»ի աժանդակութիւնը կը խնդրէր՝ երբ հայերէնի իր բաժինը հրատարակութիւնը կը ծանուցանէր, եւ որուն կոչը առաջին անգամ մենք հրատարակեցինք, ան շուշտ լուր չունի իր հրատարակած այդ գրութեան իրական բովանդակութենէն: Ստորագրողը մաքսանենգութեամբ միայն հրատարակել տուած է զայն: Ատոր համար, այժմ, մեր եղբայրակից եւ պարկեշտ մտաւորականներուն վրայ պարտք կ'իյնայ խմբագրութեան տեղեկացնել խարդախութիւնը:

— Հայ երիտասարդութի՛ւն, պիտի թողո՞ւս որ ամն Դաւիթեան, մարդոց ստորիններուն մէջ ստորինը, Ռապաթէի մը նման մուր քսէ հայ ազատատենչ զանգուածին:

Ուստի կը խնդրեմ «Ֆոսքէսի» թէ»ի խմբագրութեան ուղղել, զատուելէ թէ Փարիզէն հայ աշխատաւորութեան զայրոյթը արտայայտող նամակներ:

Հիմա գանք Դաւիթեանի,— չեմ ճանչնար այդ սմահուկը. ապահովաբար Թուրքի արիւն կը կրէ իր երակներուն մէջ:

— Տավո՛ւտ օղլու, թերեւս բժիշկ մը քեզ անպատասխանատու նկատէ այս զառազար գրութեանդ համար, բայց գիտցիր որ մենք ներել չենք գիտեր: Եթէ քեզ ապտակելն իսկ պատիւ մը պիտի ըլլար, այդ պատիւը չընենք, քու համար՝ գլուխդ շան լակի ամանի մը մէջ խօթելու ձեւը ծանօթ է մեզի: Տէրերդ քեզմէ լաւ գիտեն թէ Հայ մը, ինչ գոյն ալ ունենայ, Փարիզի մէջ ռումբով չենք կործանելու կամ հայ ժողովուրդին կենսական շահերուն հետ որ եւ է կապ չունեցող անարեկում կատարելու համար՝ նախ Տավուտ օղլուի ուղեղը եւ հիւանդութիւնը պէտք է ունենայ: Տէրերդ լաւ գիտեն թէ ուրիշի հաշւոյն եւ ուրիշի շահուն համար կռուողը միայն հայ կոմունիստ մը կրնայ ըլլալ: Դաշնակցականը կը ճանչնայ իր թշնամին, որուն անունը գրուած է Հայոց պատմութեան մէջ: Ցարերը եւ սուլթանները չկրցան Դաշնակցականին մոռցնել այդ իրական թշնամին անունը, այլ եւս ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ զրպարտութեանդ նպատակը, ըսէ՛, քա՛ծ:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Ա. ՖԷՍՃԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Պուքրէշի մեր թղթակցէն ցաւով կ'իմանանք Գ. Արիս Ֆէսճեանի մահը, որ տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 24ին, 70 տարեկան հասակին մէջ:

Հանգուցեալը երկար տարիներ եղած է Ա. գործակատարը Պոլսոյ պատրիարքարանին: Վերջին արտագաղթէն յետոյ անցաւ Ռումանիա, գործօն դեր մը ստանձնելով այդ գաղութի հանրային կեանքին մէջ: Նախագահն էր Ռումանահայ ազգ. Միութեան եւ ջերմապէս գնահատուած:

Իր կենսագրութիւնը՝ յաջորդով:

Ցուցահանդէսը կրնայ շարունակուիլ

Ցուցահանդէսներու միջազգային գրասենեակը, որուն կը մասնակցին 23 ազգերու պատուիրակները, համաձայն 1928 նոյեմբեր 22ի պայմանագրութեան, ութրաթ օր վերջացնելով իր ժողովները, յայտարարեց թէ Ֆրանսա կրնայ 1938ին ալ շարունակել Փարիզի միջազգային արուեստահանդէսը:

Ուրեմն, Ֆրանսական կառավարութիւնը արտօնուած է երկարաձգելու ցուցահանդէսը, բայց օտար պետութիւնները պարտաւոր չեն մասնակցելու, եզրը կը մասնակցի: Այս կացութեան առջեւ, կառավարութիւնը հարկադրուած է Խորհրդարանին քննութեան ենթարկել խնդիրը: Եթէ խորհրդարանը հաւանութիւն յայտնէ, կառավարութիւնը նոր հրաւիրագիրներ պիտի ուղղէ միւս պետութեանց:

Երկարաձգման խնդիրը շարք մը դժուարութիւններ կը ներկայացնէ ոչ միայն նիւթական - տնտեսական, այլեւ ճարտարապետական տեսակէտով: Մասնագէտներ պիտի քննեն թէ շէնքերը կրնա՞ն դիմանալ Փարիզի ձմրան խոնաւութեանց: Արմատական պաշտօնաթերթին կարծիքով, ցուցահանդէսին երկարաձգումը 400 — 600 միլիոն Ֆրանքի կը կարօտի: Խնդիր է թէ խորհրդարանը պիտի քուէարկէ՞ այդ վարկը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԶՈՒԻՑԵՐԻԱՅԷՆ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ ԵՒ ՆՈՐ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐ

Հակառակ ընդհանուր կարծիքին, հայրենիքի գաղափարը շատ ալ հին բան մը չէ: Եթէ պահ մը քակենք պատմութեան կծիկը՝ տարիներէ ի վեր, պիտի տեսնենք թէ միշտ ալ շահագործող տարրը յաջողած է ազնիւ նշանաբաններ գտնել, շահագործուողները քնացնելու համար:

Չերթանք շատ հեռուները, այլ սկըսինք բաղդատաբար աւելի մօտիկ դար չանց մը՝ միջին դարէն:

Միջին դարուն՝ որուն համար փիլիսոփայ մը ըսած է «հազար տարուան տխրութիւն», հայրենիքի գաղափարին նշոյլն իսկ չկայ: Ամէն մարդ կը ծառայէ իր իշխանին, դուքսին եւ կամ ասպետին, կը կռուի, կը մեռնի եւ կ'երդնու անոր անունին համար եւ անով: Նոյնիսկ եղբայր գիւղի, մէկ քաղաքին միւսը երբոր ծուռ կը նային պարիսպներու որմնածակերէն՝ յանուն իրենց իշխանին:

Հայրենիքի գաղափարին աղբակները՝ գիւղը եւ գիւղացին, ըլլալով մի միայն ծառաներ իշխանի մը, չէին կըրնար կազմել իրական գաղափար մը եւ ոչ մը, իսկ իշխանը՝ եթէ կը կռուէր իր հողերը պաշտպանելու եւ կամ ուրիշներունը խլելու համար, այդ կ'ընէր պարզապէս շահելու տեսակէտով եւ ոչ թէ հայրենիքի զգացումով:

«Հարիւր տարուան» պատերազմներուն ընթացքին շատ հասարակ բան մըն էր տեսնել ասպետներ եւ իշխաններ, որոնք կռիւի կիսուն կը ձգէին իրենց թագաւորը եւ կ'անցնէին թշնամիի կողմը եւ կամ կը հեռանային պատերազմի դաշտէն: Կային ալ որ կռիւի ամէնէն տաք մէկ պահուն պարզապէս առանձին համաձայնութեան կուգային թշնամիին հետ՝ որուն գումար մը փոխարէն, կռիւը ուրիշ օրուան մը յետաձգելու համար...

Այսքան տակաւին հայրենիքի գաղափարէն շատ հեռու ենք այս շրջանին, նոյնիսկ միապետի մը գաղափարին ալ չկայ:

Եւ քանի որ չկար հայրենիքի գաղափար, զինուորներն ալ կը բաղկանային ամէն ազգի վարձկաններէ, որոնք արհեստ ըրած էին կռուիլ այս կամ այն իշխանին համար, դրամի փոխարէն: Ամենահին ժամանակներէն մինչեւ հայրենիքի գաղափարին ծագումը, երկիրներու բանակները կազմուած էին օտար վարձկաններէ, այս օրուան բացատրութեամբ՝ կամաւորներ: Եւ ինչ զարմանալի բան, այդ ատենի իշխանները եւ թագաւորները ոչ միայն իրենց հողերը պաշտպանելու համար օտարներ կը կանչէին, այլ եւ իրենց իսկ անձնապահ գունդերու կազմութեանը համար, աւելի վստահութիւն ունէին օտար վարձկաններու վրայ քան իրենց ազգակիցներուն վըրայ: Բիւզանդիոնի մէջ՝ Թէոդորա կայսրուհին ապստամբութիւնը զսպեց՝ Բէլիսէրի Հոն վարձկաններովը: Եղան նոյնիսկ բիւզանդացի կայսրեր որոնք իրենց անձնապահ գունդերը կազմեցին Անգլիացիներէ եւ նոյնիսկ Թուրքերէ:

Այս շրջանին, ուրեմն ամէն մարդ կ'աշխատի եւ կը կռուի յանուն իր իշխանին:

Աւելի վերջ՝ երբ թագաւորները յաջողեցան վերջ տալ աւատապետութեան եւ իրենց ձեռքին տակ առնել ամբողջ երկիրը, Լուդովիկոս ԺԴ.էն սկսեալ, ժողովուրդը աշխատեցաւ եւ կռուեցաւ յանուն իր թագաւորին, անոր յաղթանակին եւ տիրապետութեանը համար: Եւ որպէսզի թագաւորին իրաւունքը դառնայ անվիճելի, անոր տուին աստուածային հանգամանք մըն ալ:

Այսպէսով ժողովուրդը կռուեցաւ իր թագաւորին եւ Աստուծոյն համար: Ասոր համար է որ նորածագ հայրենիքի գաղափարէն առաջ, Լուդովիկոս ԺԶ. ոչ մէկ անպատեհութիւն տեսաւ եւ նոյնիսկ շատ ալ բնական կարծեց իր երկիրը բանալ Աւստրիոյ եւ Փրուսիոյ բանակներուն առջեւ: Անոնք կուգային իբրեւ բարեկամները թագաւորին, անուղղայ ժողովուրդ մը պատժելու:

Լուդովիկոսի գլխուն հետ ինկաւ «յանուն թագաւորին»ն ալ եւ Ֆրանսական յեղափոխութիւնը տուաւ ժողովուրդներուն վերացական հայրենիքի գաղափարը: Վերացական, որովհետեւ շատ յանցած ան ալ վերածուեցաւ շահագործման նիւթի մը:

Հայրենիքի գաղափարը ծնունդ է հանրապետական կարգերու:

Դարերու յեղաշրջումը կամաց կամաց մարդկութիւնը այնպէս մը ձեւացուց որ, անոր հոգիին համար, հայրենիքի գաղափարը եղաւ ամէնէն սիրելի եւ մօտիկ զգացումը: Չէ՞, ան իր մէջ կը պարփակէր արդէն՝ բնութեան բնազդական սէրը, որուն ընդլայնումովը ընդգրկեց իր համայնքը, իր երկիրը՝ հայրենիքը: Եւ ասիկա շնորհիւ հանրապետութեան ներշնչած այլասիրական զգացման «հաւասարութիւն, ազատութիւն, եղբայրութիւն»:

Նորագոյն հայրենիքի գաղափարը կը խոստանար ազատութիւն ժողովուրդներու. Այլեւս անոնք այս կամ այն իշխանին կամ թագաւորին շահագործումներէն պիտի ազատէին եւ ամէն մարդ պիտի աշխատէր ու մեռնէր ամէնուն բարօրութեան եւ փառքերու համար:

Ինչ խօսք որ՝ հայրենիքն ալ ունեցաւ իր անուոր շահագործողներ:

Սա հարիւր յիսուն տարուան ընթացքին հայրենիքի գաղափարը շատ մաշեցաւ, ամէն օր յառաջացող քաղաքակրթութեան ճամբուն վրայ: Մարդիկ զարգացած են հասակ: Անոնք այլեւս չեն սիրեր բնութիւնը, շատով կը մոռնան իրենց գիւղը եւ լեռները: Կեանքի փոթորկոտ անիւէն սարսուած՝ ժամանակ չունին այս բաներով զբաղելու:

Եւ արդէն՝ սկսած են զանազանել տարբեր ձեւի հայրենիքներ,— քաղքենիներու հայրենիք, պրոլետարական հայրենիք:

Երբ արդէն հայրենիքը կը բաժնենք ընկերային համոզումներու համաձայն, այդ կը նշանակէ թէ այլեւս բուն հայրենիքի գաղափարը մէկդի դրուած է եւ ազգութեան ըմբռնումին յաջորդեր է միջազգային ծաւալ մը:

Եւ արդէն կը սկսինք ականատես ըլլալ նշանակալից երեւոյթներու: Նոյն ցեղէն ու լեզուէ մարդիկ առանձին իրենց «հայրենիք» կոչած տարածութեան վրայ իրար կը բզքեն «յանուն ընկերային սկզբունքներու», եւ իբարու թշնամի պետութիւններ կը կազմեն: Եւ կամաց կամաց՝ այդ զըրութիւնը կ'երկարի ուրիշ ժողովուրդներու մէջ ալ:

Այսպէս, ձգտում մը կ'ուրուագծուի, ազգային հայրենիքները փոխարինելու միջազգային՝ ընկերային նոր հայրենիքներով եւ նոր սահմանագծերով:

Հայրենիքի գաղափարին նսեմացումով կը կարծուի թէ պիտի վերնան նաեւ ազգային բանակները, որոնց պիտի յաջորդեն միջազգային բանակներ՝ կազմուած ընկերային համախոհ մարդոցմէ: Եւ ահա՝ նորէն պիտի գտնուինք անցած դարերու տեսարաններուն մէջ: Վարձկան բանակներ՝ որոնք կը կռուին այս կամ այն սահմանին եւ երկրին մէջ ընկերային դաւանանքի մը համար:

Այս փոփոխութիւններով ժողովուրդները կ'ազատի՞ն շահագործումէ...

Անաթոլ Ֆրանս կը գրէր.

— «Կը կարծեն հայրենիքին համար կռուիլ, առանց նկատելու թէ՝ կը մեռնին զինավաճառները հարստացնելու համար»:

ՊԵՐՃ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ...

47 տարիներու արկածալի կեանք ունի Դաշնակցութիւնը: Ուժը, վառօդը, արիւնը ու խաղաղ շինարար կեանքը փոխ ընդ փոխ վարած են զայն:

Դաշնակցութիւնը եղած է անձնուրաց, պայքարող, խիստ եւ յաճախ ներող, արդարամիտ:

Իր ծնունդի առաջին օրէն եղած խոլական, կըքոտ:

Ան միտք է, ուժ է, կամք է: Անոր իմացականութիւն է ու տարերային մղում:

Ան խինդ է ու ծիծաղ, նաեւ համակ վիշտ:

Ան լեռնակոտոր հաւատք ու անսպառ համբերութիւն է: Սիզիփեան տոկունութիւն ու երկնային փափկութիւն ունի:

Դաշնակցութիւնը սէր է, նաեւ անսահման ատելութիւն:

Ան հայութեան զօրեղ բազուկն է, ինչպէս եւ ներող սիրտը:

Կրանիտի պէս ամուր է, պարմանիի պէս նուրբ:

Անդաւաճան է իր զգացումներու մէջ ու իրապաշտ իր գործունէութեան ընթացքին:

Ան՝ հայութեան հասու կամքն է ու կենսատու միտքը:

Դաշնակցութիւնը՝ հայութեան արու զաւակն է, ինչպէս նաեւ «[illegible] որդին»:

Ստեղծագործող ուժ է, նաեւ խորտակիչ տարերք:

Մահը արհամարհող, ան [illegible] է իր անդամներուն հանդէպ:

Դաշնակցութիւնը կարգապահութիւն է եւ նաեւ սանձակոտոր անիշխանութիւն:

Ան՝ գաղափարապաշտ է եւ տարօրինակօրէն գործնական:

Դաշնակցութիւնը անզիջող է իր գաղափարներուն մէջ, ճկուն է սակայն իր առօրեայ քաղաքականութեան մէջ:

Ան՝ Գորդեան հանգոյց է եւ՞ զգայուն անօթ:

Ան կրակ է ու մահ, ինչպէս նաեւ գորովագութ մայր, խանդակաթ քոյր:

Դաշնակցութիւնը հսկայ է երբ զօրաւորի դէմ է, անճար՝ երբ տկարն է իր ախոյեանը:

Դաշնակցութիւնը հատուածապաշտ չէ, սակայն հատուածներու երամակին մէջ կ'աշխատի:

Անշօշափելի ուժ է, սակայն տեսանելի գործօն հայկական դառն իրականութեան մէջ:

Ան անեզր դաշտ է, անխորտակելի ամբարտակ:

Դաշնակցութիւնը ուժ է, եռանդ է, կամք է:

Դաշնակցութիւնը՝ ինքը հայ ժողովուրդն է:

ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Միջազգային ցուցահանդէսի գիւտերու պալատն եմ: Աստղանայարկին վրայ ճիշդ մէջտեղը բլուր մը կայ որուն կատարը մինչեւ գմբեթայարկի ամպիոնը կը բարձրանայ: Այդ բլուրը կը ներկայացնէ կեանքի թագաւորութիւնը անհուն աշխարհին վրայ եւ ծալքերուն մէջ: Ապրող էակներու թագաւորութիւնն է ան: Երկու թագաւորութիւններ, երկու աշխարհներ, բուսականն ու կենդանականը, քով քովի. Ամէնէն պզտիկէն մինչեւ ամէնէն մեծը. ամէնէն նախնական ձեւէն մինչեւ ամէնէն կատարեալը: Մինչեւ կապիկը, մինչեւ մարդը՝ բնութեան ժառանգորդը՝ աշխարհի քաղաքացին:

Կ'ընդունինք անդրանկութեան իրաւունքի զգացումը մարդուն: Բայց մարդկութիւնը մէկ մասն է այս շնչաւոր եւ անշունչ աշխարհին զոր մենք բնութիւն կ'անուանենք: Հոն, այդ շրջանակին մէջ է որ մարդ ինքզինքը պզտիկ, իբրեւ իր տունին մէջ պիտի զգայ: Տիեզերական ճշմարտութիւնը զոր յաջորդական գիւտերու շարայարումը կը բերէ մեզի՝ այն է որ սերտ միութիւն մը կայ մեր ամէնուս եւ բնութեան մէջ:

Միայն շունն ու ձին, վայրի գազանը եւ աղաւնին չեն մեր ազգականները, այլ նաեւ ծառն ու պտուղը, կապտաւուն ալիքը եւ զայն ուռեցնող հովը, մէկ օրուան ծաղիկը եւ յաւիտենական լեռներուն կրանիթեան կատարները: Այս համոզումը կ'արտահոսի գիտութեան տաճարէն:

Եւ ասիկա նիւթապաշտութիւն չէ: Պէտք է նկատենք որ այս ամէնը հոգեկան հուրով մը թափանցուած են: Մեր նիւթ կոչած բաներուն միւս երեսին վրայ է խորհուրդը:

Ցեղաշրջումի հայեցակէտը, ամբողջական եւ կատարեալ զարգացումը բոլոր կարողութիւններուն, այս չէ՞ նպատակը մարդուն: Եւ ընկերութեան նպատակն ալ ի՞նչ է, եթէ ոչ դիւրացնել բարգաւաճումը իր բոլոր անդամներուն:

Կեանքը բարի է իր խորքով:

Անոր ուժը ճշմարտութիւններէն ու սխալներէն անդին է:

Այս հնամենի հողին վրայ, իր ուրախութիւններով ու իր վիշտերով փոխարկող կեանքի արժէքին մասին համոզում պէտք է գոյացնել:

Կենսաբանութեան մէջ, ինչպէս կեանքին մէջ, սէրն է օրէնքին կատարումը: Հասկնալի է որ այլասիրութիւնն է որ կառավարած է յեղաշրջումին ընթացքը: Միեւնոյն ցեղին պատկանող անհատներու միջեւ կռիւը պարզ մղձաւանջ մըն է: Մարդկութիւնը ե՞րբ պիտի ըմբռնէ ասիկա:

Այցելուներու բազմութիւնը շրջապատուած բլուրին շուրջը կը դառնայ անդադար: Դիւրամատոյց հաճոյքներ փնտռող խաժամուժ ամբոխը կ'անցնի, պզտիկ ակնարկ մը միայն կը նետէ հոն, իր անխոնջ հետաքրքրութիւնը յագեցնելու յոյսով ու կ'անցնի այլուր, աննպատակ, մտամոլար:

Քիչեր կանգ կ'առնեն բլուրին մօտ, կարճ ժամանակ մը միայն, գիտութեան անշահախնդիր հաստատումներուն այդ հանդիսադրումին առջեւ, թափանցելու համար կեանքի աղբիւրին ցայտաղբիւրներուն խորհուրդին որ քաղաքակիրթ աշխարհը պիտի վերադարձնէր մոռցուած բնութեան:

Բայց յանկարծ ձայն մը կը հասնի ականջիս:

— Ծարաւնալ սկսայ ես...:

Ան ալ իրաւունք ունի:

Երթանք խմել անմահութեան գինին: Պարպենք բաժակը, զուարթ ըլլալու համար պայքարին մէջ, հրճուելու համար տօներուն մէջ, ըլլալու՝ կեանքին հուրով առլցուն:

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ՄԵՐ «ՕՐ»ՈՒԱՆ ԵՐԳԸ

Լսէ՛ տղաս, ցեղին արիւնով հիւսուած երգ մը ունիմ նուիրական, երգ մը երկնառաք ընծայելու Հայոց դիւցազներգական փառքը կլանող ու կերտող մեր մարտական Դաշնակցութեան:

Այսօր 47 տարեկան Դաշնակցութեան կեանքի բոցանուէր յաղթանակին տօնն է, ահա կը բացուին տաճարները մեր վրիժառու հերոսներու հոգիներուն ու մենք, տղաս, ես ու դուն, եւ բոլոր տառապանքի եւ զրկանքի ընկերներ Հայոց աշխարհի, կ'ոգեւորուինք, կը խայտան մեր հոգիները, կը ներշնչուինք անոնցմով, հպարտօրէն դիմաւորելու յաղթանակի այն փառահեղ արշալոյսը զը պիտի գայ, պիտի գայ անպայման ցեղին կամքէն բխած՝ մեզ լուսաւորելու, մեզ ամփոփելու հայրենի արեւին եւ հայրենի ոսկեգոյն հողին մէջ:

Փա՛ռք այդ օրուան:

Բարձրացուր փոքրիկ ճակատդ, տըղաս, նայէ չորս կողմդ, տես ահա վիթխարի դէմքեր որ մեր այս մեծ «Օրուան սրբանորոգ մթնոլորտին մէջ կը ճախրեն լուռ, կը թեւածեն համաչափ, կը գծեն մեզ արագ ակնարկներ պատգամելով եթերի անհունութենէն: Այժմ լուռ ու խորհրդաւոր լուսաւորիչներն են անոնք հայ ցեղի մարտականութեան: Համբոյր անոնց վեհ ճակտին:

Այո, տղաս, յաճա, հոն են անոնք, այն գաղափարախօս անվեհերները որոնք կոփեցին ու սաղեցին գաղափարի ոյժը, Դաշնակցութեան ազատաշունչ խօսքը մեր մէջ, Հայոց մէջ: Չկայ ընկրկում եւ չկայ դաւանափոխ հոգեբանութիւն Դաշնակցութեան գաղափարական վեհութեան մէջ: Քառասուն եւ եօթը տարի անդադար տուած ես հայ ժողովուրդին ինչ որ անոր ազատագրութեան նպաստած է, դուն գանդրահեր երիտասարդ բազմափառ աչքերով, խորհուրդներու ասպետ Դաշնակցութիւն:

Տղաս, գիտեմ, կը խօսիս թոթովելով, կը յուզես զիս, կը ճանչնամ հոգիդ, կը մտածես ինձ նման, տակաւին մկրտութիւնդ մի ուշացներ, այս փառաւոր «Օրուան առթիւ եկուր իմ [illegible] փառքերու տաճարին առջեւ, ինկարէ հերոսներու անմոռանալի յիշատակը, ցեղին թափած արիւնով լուա վրէժի ծարաւ հոգիդ ու սիրտդ համբուրէ մեր եռագոյնը պայծառ: Ան ատեն պիտի լուսաւորուի ճամբան, ազատութեան եւ անկախութեան փշոտ ուղին, ուրկէ կը քալէ երիտասարդ Դաշնակցութիւնը, մինչեւ որ հասնի նուիրական հանգրուանին Միացեալ Անկախ Հայաստանի հայրենի նափառ երազին:

Եկուր, տղաս, քեզ օծեմ այսօր այս սրբանուէր տօնին առթիւ, Դաշնակցութեան մաքրամաքուր աւազանին մէջ, թող երգէ որբ ընկերս ազատութեան երգը, մինչեւ որ բացուի վառ դաշող արշալոյսը:

ԿԱՐՕ ՄԽԻԹԱՐ

ԿԱՐԵՒՈՐ ՆՈՒԷՐ ՄԸ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻՆ

(Վ. ՄԱԽՈԽԵԱՆԻ ՄԷԿ ՆԿԱՐԸ ՈՐ ԳՆՈՒԱԾ Է 10.000 Ֆր

Այս ամառ Պ. Թաշի Տրջ. Վարչութեան մէկ նոր ձեռնարկը գեղեցիկ արդիւնքով մը պսակուեցաւ, կարեւոր նուէր մը ապահովելով կազմակերպութեան:

Ի նպաստ Մանուկներու Օգնութեան կայանին՝ Հարաւտ հայրենակիցներու ղրկուած նուիրատուներէ ստացուած առարկաներ ժամանակին յայտարարուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ. Տիկին Վ. Քէօլէեան սակայն փոխանակ նուիրատուին արժէքը դրկելու, տրամադրած էր ողբացեալ ծովանկարիչ Վարդան Մախոխեանի մէկ արժէքաւոր գործը, զոր գնած էր արուեստագէտէն՝ վերջին նկարահանդէսին 10.000 ֆրանքի: Նկարը որ 1.40 մեթր երկայնք 0.90 մեթր լայնք ունի գեղեցիկ շրջանակով մը, կը ներկայացնէ Միջերկրականի վրայ տեսարան մը որուն լոյսերու եւ գոյներու հմայքը վարպետը ներշնչած է տարիներով, անոր վրձինին ճարտարութեամբ, բանաստեղծութիւն եւ երաժշտութիւն միանգամայն.

Այս գեղեցիկ գործը որ Մախոխեանի մահէն վերջ կրկին արժէք ունի, այժմ. Տրջ. վարչութիւնը կ'որոշէ յատկացնել կայանի շէնքի մը շինութեան հիմնադրամին. Նկատելով որ իր այդ օգտաշատ ձեռնարկը հիմնուելու եւ ընդարձակելու միակ ապաւէնը սեփական շէնքի մը ապահովումն է:

Այս հրապարակային յայտարարութեամբ վարչութիւնը իր խորին շնորհակալութիւնը կուզայ յայտնել Տիկ. Քէօլէեանի, որ բարի եղած է այս կարեւոր նուէրով օգնել Կապոյտ Խաչի ջանքերուն, հայ մանուկին ֆիզիքական պահպանման համար:

Նուէրին օգտագործումն ալ լրջօրէն կը զբաղեցնէ Տրջ. վարչութիւնը, Օգտագործել ոչ միայն զայն ծախելով պատահական եւ օտար յաճախորդի մը, այլ պահելով միշտ հայ ժողովուրդին մէջ, զարդարելով որ եւ է հայկական հաստատութիւն, ըլլայ Հայաստանի Թանգարանը, Վենետիկի եւ Վիեննայի վանքերը, Նուպարեան մատենադարանը:

Այս մտածումով Տրջ. վարչութիւնը սրտագին կոչ կ'ընէ մեր հայ հա-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ

ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ ԵՐԳԸ

»»»» • ««««

Սուրբերը քարերուն մէջ՝ երազի մը ծիածանումը կը գտնեն, կ'աղւորնան ու իրենց վրայէն տաքուկ շունչ մը կ'անցնի: Իրենց վերեւը, երկինքին խորհուրդը կը ձուլացնէ եկեղեցիին կամարը, ու անկէց վեր, անկէց վեր՝ սուրբ է ամէն բան:

Սուրբ, սուրբ, սուրբ:

Խորհուրդ մը հզօր: Կը հոսին շարականները

Աղօթք..

Խունկին գոյնը կը սահեցնէ լոյս մը մթնոլորտին մէջ: Աղօթողները երկինքի մը տակ կեցած են հոտերով լեցուն.

«Խեղճ տղայ», ըսաւ Մարուշէ վարդապետը ու գլուխը ծռեց: Ու անտեսանելի ժպիտ մը՝ երեսը ծածկեց թափանցիկ գոլորշիի նման, ու կրկնեց «որչափ խեղճ է»: Տիրացու Արբակը միտքը ինկած էր: Մինչդեռ ձայները երազներ կը տանին հեռուն.. ու աղբիւրներուն երգը կը լսուի ձայներու հոսումին մէջ: Իր բարեկամին խեղճութիւնը զգաց ու չկրցաւ ծածկել իր սրտէն անցածը: Ու նորէն «խեղճուկին մէկն է», կրկնեց: Հիմակ, յըստակ յստակ կը տեսնէր անոր երեսին գիծերը: Իր դիմացն էր տիրացու Արբակը, ու առանց վախնալու՝ կարծես կեցած էր դիակի մը առջեւ: Բայց իր ծիծաղը կ'ուռէր, ու ալիք ալիք կ'ըլլար կուրծքը, ու ակռաները սեղմած, բառ.

— Արբակ, տիրացու Արբակ:

Այս անգամ, երբ այս անունը արձագանգեց իր սրտին խորը, աչքերուն՝ մուրացկանի պէս երեւցաւ իր բարեկամը: Պատկերները ու քարերը բոլոր, մինչդեռ կը քրտնէին աղօթքի մը շունչովը խունկի ծուխին տակ, Մարուշէ վարդապետը ամէն անգամ, ամէն անգամ այս բանը կը զգար, ու կը զբօսնուր իր բարեկամին հետ:

Ու նորէն խնդալը եկաւ:

Ամէն անգամ երբ Արբակ կ'այցելէր իրեն յուսահատ կ'երեւար, ու կ'ուզէր սրտին կըմնել. Մարուշէ վարդապետը, միշտ այսպէս կ'ուզէր տեսնել զինքը: Ու բառ մը, ձայն մը թըրթռումը, նայուածք մը բաւական էր, Արբակ այո, կ'ըսէր, կը պտտէր այս, ու կ'երգէր այս, այս, այս: Համաձայն էր բոլոր իր ըսելիքներուն:

Շարականի մը եղանակը անուն մը թրթռացուց իր ներսը: Բան մը կը յիշեցնէր այս եղանակը ... անուն մը...

Ամէն բան կը մոռնար, երբ լեզուին կը դպէր այս անունը: Ամպ կ'իջնար իր ներսը: Բայց այս պահուն, իր շունչը կը հեւար՝ «Կոմիտաս...» գըլուխը վեր առաւ. աչքերը խորանին ոսկերուն հանդիպեցան: Բան չէր տեսներ, ոչ լոյսերը կը փայլէին լոյսի պէս, ոչ ալ խաչուած Յիսուս մը կ'երեւար աչքերուն:

Ամէն տեղ էր այս անունը:

Ու ակռաները սեղմած, փափսաց «Կոմիտաս...» այնպէս որ իր ձայնը մէկալ անունը արձագանգեց իր ներսը ու կանչեց՝ «Արբակ»:

Նորէն իր դիմացն էր ան:

Մռայլ ժպիտ մը ձեւաւորութեան շրթունքներուն վրայ, ու ժամերը իր դիմացը, բոցերու մէջ սկսան բանիլ:

Արբակ, իր սիրելի բարեկամը... Մարուշէ վարդապետ օրօրեց գլուխը:

Իր ետեւ՝ յարգանքով ու լռիկ, մարդկային ամբոխ մը կ'աղօթէ... ու շարականները անուշ խորհուրդ մը կը բերեն...

Սուրբ, սուրբ, սուրբ...

Սիրտերը կը հոսին ու կրկին կը լեցուին, ու միշտ կը հոսին՝ աղբիւրներուն պէս յորդառատ:

Սուրբ, սուրբ, սուրբ...

Ամէնն ալ իրարու կը նային:

Սէրը կը ծնի:

Մարուշէ վարդապետը հոտին դարձաւ անգամ մը: Բոլոր աչքերը լեցուն էին ճառագայթներով:

Ինչ քաղցր էր նայիլ անոնց ամէնուն:

Մարուշէ վարդապետին գլուխը ծուռ մնաց ու չկրցաւ բարձրացնել ու նայիլ մոմերուն, որոնց լոյսերը՝ ճակատները կը լուսաւորէին սուրբերուն:

×

Կամ կը բխէր, կամ կը բաշխէր արեւը:

Դաշտերուն ու լեռներուն էր կիրակին:

Ծաղիկներով արբեցած արեւը, բոյրերուն էր կիրակին:

Կիրակի է: Դաշտերուն մէջ: Իր արեւը ունի ամէն սիրտ: Արեւով կը վառին սիրտերը: Ու կ'երգեն: Ամէն մարդ բան մը կ'երգէ: Ու առանց դժուարութեան կ'երգեն:

Ասանկ կիրակի մըն էր, ու բարեկամի մը տղուն կնունքին առթիւ, Մարուշէ վարդապետը տիրացու Արբակին հետ, մօտակայ գիւղը, կէս օրուան ճաշի հրաւիրուած էր: Մինչեւ իրիկուն կերան ու խմեցին: Ու գինովցան:

— Մեծ մայրիկ, բան մը երգէ, քու երգովդ օրհնէ մեր վերջին գաւաթները, առաջարկեց Արբակ:

Բազմոցին անկիւնը նստած, մեծ մայրիկը, կէս օրուընէ ի վեր, ուրախութեամբ կը հետեւէր ամէնուն: Ձայները երբ կը խառնուէին իրարու, կարծես կը դղրդար իր ներսը կղակը, ու կը կծկտէր ինք իր մէջ քիչ մը աւելի: Ու «Տիրացու Արբակ, պատասխանեց, մեծ մայրիկը, դուն երգէ ու մենք մտիկ ընենք: Ժամանակին, երբ քու տարիքդ ունէինք, կ'երգէինք, միշտ կ'երգէինք: Լուսահոգի տղաս, երբ ձեզի պէս երիտասարդ էր, պիւլ-պիւլի պէս կ'երգէր, ու մտիկ կ'ընէինք սիրտերնիս լեցուն, ու երբեմն ալ կը լեցուէին մեր աչքերը...»

— Իրաւունք ունիս, բան մըն ալ երգեմ, ըսաւ Արբակ, երբ մեծ մայրիկը՝ խօսք ըրաւ ուրախութեան եւ արցունքի:

Երբ լմնցուց երգը ու ծափահարեցին, մեծ մայրիկը երերցուց գլուխը ու «անիկա տառանկ չէր երգեր» մտածեց՝ տեսակ մը վարանքով:

Կարճ լռութիւն մը:

Ու մեծ մայրիկը, աչքերը գոց անկեց պատուհանէն, ու երկար շունչ մը առաւ: Կարծես նոր բացուած վարդ մը կը հոտուըտար: Ձայները քաղցր էին հոն:

Իրիկունը մօտ էր:

Մարուշէ վարդապետ եւ տիրացու Արբակ մեկնեցան: Քալած ատեն կ'երազէին: Լռութիւն: Բայց շատ ուրախ կ'երեւէին իրենց հանդիպող գիւղացիները: Դաշտերէն վերադարձող հանգչած բան մը կար անոնց ուրախութեան մէջ:

ԱՐՄԷՆ ԱՄԻՐ

(23) (Շար.)

րուստ եւ ազգային արժէքներու պահպանման նախանձախնդիր հայրենակիցներու, որ զայն գնեն ու նուիրեն իրենց նախասիրած հաստատութեան: Այս գեղեցիկ շարժումը պիտի ունենայ եռապատիկ օգտակարութիւն, — մեր մեծանուն նկարչին գործը, որ այնքան գնահատուած է օտարներու կողմէ, պիտի ունենայ իր արժանի գնորդը, պիտի հոխացնէ մեր մատենադարաններէն կամ թանգարաններէն մէկը, եւ մանաւանդ արդիւնքը պիտի յատկացուի այնպիսի ձեռնարկի մը որ կոչուած է փրկարար դեր կատարել հայ մատաղ սերունդի պահպանման գործին մէջ:

ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(6, Rue d'Alsace, Asnières ,Seine)

Դաշնակցութեան Օրը Վիէնի մէջ

Վիէն, 24 Հոկտ. (Յառաջ).— Այսօր տօնեցինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը: Ժամանակէն շատ առաջ ... սրահը աթոռ մը կարելի չէր գտնել եւ շատ մը ընկերներ ոտքի մնացին.

Ժամը 3ին օրուան նախագահը, ընկեր Մ. Մուրատեան հանդէսը բացուած յայտարարեց, «Մշակ» խմբուռգը, յոտնկայս: Նախագահին բացման խօսքէն վերջ, պատշաճ արտասանութիւններ բերին Օր. Ա. Մաթոսեան, ընկեր Մ. Կարապետեան եւ Յ. Մաթոսեան: Մարսէյլէն եկած էր «Սինէ Սէֆոս», ընկերակցութեամբ Գ. Ժաք Հերակլեանի եւ շարժանկարով ներկայացուեցան հայրենի յիշատակարաններ, Կովկասեան Հայաստանի ծեծ քաղաքներ, ինչպէս նաեւ մեր անմահ հերոսներու շարք մը նկարներ: Ամէն մէկ պատկեր երեւնալուն ժողովուրդը ջերմապէս կը ծափահարէր: Տրամադրութիւնները փոխուեցան երբ շարժանկարը պարզեց աքսորի կարաւաններ: Բայց անոնց յաջորդեցին կարգ մը պատկերներ, նաեւ ..., կամաւորական գունդեր նոյն Տիգրան նաեւ Վարանդեանի թաղման արարողութիւնը Մարսէյլի մէջ, հայ որբերը միջազգային ճամբարին մէջ եւայլն:

Օրուան բանախօսն էր ընկեր Ա. Ջամալեան, որ բացատրեց Դաշնակցութեան տիրական դերը սկիզբէն մինչեւ հիմա, հերոսական պայքարները Հայաստանի ստեղծումը եւլն.:

«Հա՛ նորէն կը տեսնենք ռուսական քաղաքականութիւնը, այս անգամ կարմիր Մոսկուայի ձեռքով, որպէսզի Հայաստան առանց ղեկավարի մնայ: Ինչո՞ւ կը վտարեն եւ կ'սպաննեն Հայաստանի գործիչները, գրողները եւ առհասարակ ամբողջ մտաւորականութիւնը, ամբաստանելով իբրեւ լրտեսներ, Դաշնակցականներ եւայլն: Ասոնք պարզ պատրուակներ են: Դաշնակցութիւնը որքան ալ գաղափարով հակառակ ըլլայ համայնավարութեան եւ Յ. Հայաստանի վարիչներուն, ցաւով կ'արձանագրէ այս բոլորը եւ երբեք չի կրնար անտարբեր մնալ այս իրողութեանց առջեւ: Հայրենակիցներ, աշխարհը ամպոտ է, կը տեսնենք թէ պետութիւնները ինչ արագութեամբ կը զինուին: Այս ամբողջ պատրաստութիւնները պատահմունքը լեցնելու համար չեն: Պէտք է արթուն կենալ եւ կազմակերպուիլ, համախմբուիլ, որովհետեւ ոչ ոք կրնայ ըսել թէ վաղը ինչ կ'ըլլայ: Ձեր ձեռքերը մեկնեցէք Դաշնակցութեան, որպէսզի որ եւ է պատահականութեան առթիւ կարողանանք հայ ժողովուրդին շահերը պաշտպանել միացեալ ճակատով: Հանդէսը վերջացաւ [illegible] զինուոր [illegible] երգով:

Թ.

ԱՎԻՆԵՈՆ.— Մենք ալ տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը, Գառ Փիժոնի մէջ, որ լեցուած էր ամբողջովին: Նախագահ ընկեր Վ. Տէր Վարդանեան հանդէսը բացուած յայտարարեց «Մեր Հայրենիքով» որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս: Բացման խօսքէն վերջ արտասանեցին ընկերներ Մ. Գաբրիէլեան, Մ. Գալայեան, Գ. Սահակ Սարխոշեան եւ ուրիշներ: Երգեցին ընկերներ Մ. Սէթեան, Ղ. Գաբրիէլեան, եւայլն: Յետոյ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը ընկ. Վ. Համբարձումեան, որ պարզեց Դաշնակցութեան գործունէութիւնը, եւ հետապնդած նպատակները: Այս առթիւ ջերմ կոչ մը ուղղեց, միացեալ ճակատով դիմագրաւելու համար գալիք անակնկալները:

Հանդէսը վերջացաւ խոր տպաւորութեամբ:

Հանդէսէն վերջը ունեցանք ընկերական ժողով, ուր ընկեր Վահան զեկուցում տուաւ 15րդ Շրջ. ժողովի մասին եւ լուծեց կարգ մը խնդիրներ:

Լ. Օվիկեան

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՇԱՎԻԼԻ ՀԱՆԴԷՍԸ

ՇԱՎԻԼ.— Ֆր. Հ. Կ. Խաչի եւ Համազգայինի Շավիլի մասնաճիւղերը միասնաբար անցեալ կիրակի օր սարքած էին հանդէս մը ի նպաստ դպրոցին: Թէեւ ըստ մեր ժողովրդի բարի սովորութեան քիչ մը ուշ, բայց վերջապէս սրահը լեցուեցաւ: Բարեբախտաբար շատ մը ուծացածներու եւ այլասերածներու կողքին դեռ ունինք հաւատաւորներու բազմութիւն մը որ կը գուրգուրայ բոլոր մեր ազգային արժէքներու վրայ, ըլլայ դպրոց թէ եկեղեցի, մշակոյթ թէ հայրենիքի անկախութեան գաղափար:

Ինչպէս ըսի, հանդէսը դպրոցին համար էր: Անոր մատակարարութիւնը դիւրացնելու համար, Կ. Խաչի եւ Համազգայինի մասնաճիւղերը, տարին քանի մը անգամ սահմանուած են այս տեսակ հանդէսներ սարքել: Այդպէս կը պարտադրէ ինքը ժողովուրդը, ամսական 5 — 10 ֆրանք սիրով կուտայ որ եւ է անարժան վարդապետի կամ քահանայի համար, իսկ երբ կարգը կուգայ իրենց զաւակներուն հայեցի դաստիարակութեան, պէտք է միջոցներ խորհիլ, սանթիմներ փրցնելու համար: Եւ այս՝ 1938 թուականին, Փարիզի պորտին վրայ:

Հանդէսը անցաւ բաւական լաւ: Նորահաս երիտասարդներու եւ աղջիկներու կողմէ երգեր եւ արտասանութիւններ ոգեւորեցին բազմութիւնը: Գեղարուեստական բաժինին իրենց մասնակցութիւնը բերին տիկիններ՝ Մանուկեան եւ Սարգիսեան, Օր. Շաբախեան, Տէժիրճեան եւ Գալըզեան, Պարոններ՝ Կոչկակարեան, Դալեան, Սէխեան եւ Դր. Ամիրեան Ալֆորվիլէն եկած: Օրուան բանախօսն էր Գ. Նշան Պէշիկթաշլեան, որ իր գեղեցիկ բանախօսութեամբ փառաբանեց մեր սքանչելի լեզուն եւ ընդհանուր մշակոյթը: Այս առթիւ թելադրեց մայրերուն հայ դաստիարակել իրենց զաւակները, հայ պահել զանոնք, մինչեւ այն մեծ Օրը, երբ ամէնքս միասին պիտի երթանք մեր հայրենիքը:

Հանդէսի վերջաւորութեանը փոքրիկներու կողմէ ներկայացուեցաւ Պէշիկթաշլեանի գրած «Հիւանդասէր» կատակերգութիւնը: Փոքրիկ դերակատարներն էին Օրիորդներ Շաբախեան եւ Մինասեան, Պարոններ՝ Փափազեան, Թորիկեան երկու եղբայրներ, Տողրամաճեան, Փանոսեան, Թարոսեան: Պէտք է խոստովանիլ որ հակառակ փոքրիկներու թափած աշխատանքին, ներկայացումը սպասուած յաջողութիւնը չունեցաւ: Իմ կարծիքով խաղին թէ նիւթը եւ թէ լեզուն անյարմար են այդ տարիքի սերունդ:

Իրիկուան ժամը 8էն յետոյ սկսաւ եւրոպական պարերը, տեւելով մինչեւ կէս գիշեր: Ժողովուրդը բոլորուած սեղաններու շուրջ, հաճելի պահեր անցուց, միանգամայն օգտակար հանդիսանալով իր սիրած դպրոցին:

Գ. Վարդուհի

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հոկտեմբեր 16ին, փակեց իր աչքերը Ամբոս Խաչիկեան, որ երկու-քուկէս տարիէ ի վեր անկողին ինկած էր: Ողբացեալը բնիկ Պիթլիսցի էր 43 տարեկան: Բուն անունն էր Միհրան: Ըլլալով Դաշնակցական, գտնուած է հայկական բանակին մէջ եւ երեք տարի զինուորութիւն ըրած է նախկին կամաւորներուն հետ:

1925ին Սելանիկէն ուղղակի Ֆրանսա կը փոխադրուի, ու քանի մը ամիս աշխատելէ վերջ Մարսէյլ կուգայ Սալէն տը Ժիրօ եւ հոս կը հաստատուի իր ընտանիքով: Կ'աշխատէր այս ալիւրի գործարանը, մինչեւ որ անկողին ինկաւ:

Սիրուած էր բոլոր հայրենակիցներէն, եւ իր ազգասիրութեան հակառակ, ձեռքը ունեցած պատառ մը հացին բաժին կը հանէր աւելի չքաւորներու:

Կը թողու այրին եւ հինգ անչափահաս որբեր:

Նշան

«ԿԱՄԱՒՈՐԱԿԱՆ ԽԱՉ»

(ԶԵԿՈՅՑ)

Ֆրանսայի պատերազմական նախարարութիւնը, վարձատրելու համար անոնք - ֆրանսացի կամ օտար - որ «առանց օրէնքի պարտադրութեան տակ գտնուելու, գերագոյն անձնազոհութեան պատրաստակամ եղած են 1914 — 1918ին, (Հայերու համար 1920) հաստատած էր, շուրջ երեք տարիներ առաջ, «Կամաւորական խաչ» (Croix des Volontaires) շքանշանը:

Այս շքանշանը կրելու իրաւասութիւն ձեռք բերելու համար որոշուած էր, որ շահագրգռուողները պէտք եղած խնդրագիրը ներկայացնեն մինչեւ 31 յուլիս 1937:

Վերջերս կազմուած Միջդաշնակցային Միութեան դիմումին հետեւանքով, պատկան իշխանութիւնը, սոյն ժամանակաշրջանը երկարաձգած է մինչեւ 31 դեկտեմբեր 1937:

Ֆր. Բանակի Հայ Կամ. Միութիւնը պարտականութիւն կը զգայ այս կարգադրութիւնը՝ մամուլի միջոցով՝ հաղորդել առ ի տեղեկութիւն, շահագրգռուող բոլոր հայրենակիցներուն, կը փութայ նաեւ յայտարարել որ «Կամաւորական խաչ» շքանշանը կրելու իրաւունք կրնան ձեռք բերել միայն այն կամաւորները, որոնք ԻՐԱԿԱՆ «Carte de Combattant» ունին եւ կամ պաշտօնական վաւերաթղթերով կրնան իրենց կամաւոր եղած ըլլալը հաստատել:

Նկատելով ներկայիս տեղական հանրային կարծիքի ընդհանուր մթնոլորտը, Միութիւնս կը յանձնարարէ մեր հայրենակիցներէն բոլոր անոնց որ կը կարծեն իրաւունք ունենալ սոյն շքանշանը կրելու, որ դիմեն՝ անյապաղ՝ առ որ անկ է, այդ իրաւասութիւնը պաշտօնապէս ձեռք ձգելու համար:

(ԿԱԻՓ)

ՕՐ. ՇՆՈՐՀԻԿ ՃՂԻԿԵԱՆ
եւ
ԸՆԿ. ԼԵՒՈՆ ՔԷՇԻՇԵԱՆ
Նշանուած
Վիէն, 23 Հոկտեմբեր, 1937

Ի ՊԱՏԻՒ ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 25 Հոկտ. (Յառաջ).— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէն շաբաթ երեկոյ կազմակերպած էր խնճոյք մը ի պատիւ հայ զինուորցուներու, Նոր Ակումբին մէջ: Սրահը լեցուած էր երիտասարդներով: Ժամը 9ին ընկ. Հրաչ խնճոյքը բանալով, շեշտեց — «Սիրելի երիտասարդներ, դուք երբ զօրանոցէն վերադառնաք, պիտի ըլլաք խիզախ, խրոխտ ու պատուախնդիր»: Յոտնկայս երգուեցաւ «Մեր հայրենիքը» եւ յետոյ սկսաւ ուրախութիւնը: Սրահի յարմարութիւնը եւ մանաւանդ նոր եւ սեփական սեղաններու նորութիւնը աւելի ոգեւորութիւն կուտային երիտասարդներուն: Գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր: Երգեցին տիկիններ Վ. Գէնկեան, Հէքիմեան, Զ. Տէրտէրեան, Ն. Գարամեան, ընկ. Հ. Հանթալեան: Արտասանութիւններ ըրին ընկերներ Հ. Եափուճեան, Ա. Գարաեան, եւ Եղիա Սերոբեան «Մասիսը» Ա. Ահարոնեանի, Հ. Մինասեան, Գ. Մարգարեան (երգ): Խօսեցան ընկ. Եղիա Մինասեան, Ա. Փոլաճեան, Երիտասարդաց Միութեան կողմէ զինուորցու Ս. Միսաքեան եւ մնացողներու կողմէ Հայկ Եափուճեան, Կ. Խաչի կողմէ Տիկին Կարմիրմօրուքեան: Ամէնէն վերջը խօսք տրուեցաւ օրուան բանախօսին, Պրն. Տ. Բաղտասարեանի որ դրուագներ յիշելով մեր ազատագրական պայքարներէն, յորդորեց հայ զինուորցուներուն լաւ սորվիլ հնարուեստը, զանել հպարտ եւ կարգապահ, արժեցնելով հայ ժողովուրդին ռազմական յատկութիւնները: Ապա առաջարկեց խմել հայ զինուորցուներու կենացը:

Ժամը 12ը անցած էր եւ սրահը կը թնդար ազգային եւ յեղափոխական երգերով, երբ վերջացաւ խնճոյքը: Հայ զինուորցուները որոշեցին խմբանկարուիլ յաջորդ օրն իսկ:

Թղթակից

ՆԻՒԹԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԹԱԼԷԱԹ ՓԱՇԱՅԻ ՎԵՐՋԻՆ ՕՐԵՐԸ

Թէհլիրեանն ալ կեցաւ եղած տեղը: Աջ ձեռքը երկարեց վերարկուին գրպանը եւ ատրճանակը բռնեց ձեռքին մէջ: Երբ Թալէաթ փաշա սկսաւ վերստին քալել, Թէհլիրեանն ալ քալեց եւ մօտենալով փաշային, ձախ ձեռքը դպցուց Թալէաթ փաշայի ձախ ուսին.

Թալէաթ փաշա երբ զգաց թէ ուսին բան մը դպաւ, գլուխը դարձուց դէպի ետ: Ճիշդ այդ րոպէին Թէհլիրեան կրակ բացաւ փաշայի գլխուն: Միեւնոյն ատեն լսուեցաւ հոգեվարքի աղաղակ մը: Թալէաթ փաշա ձեռքերը առաջ երկարելով երեսի վրայ գետին ինկաւ:

Մէկ քայլ անդին եկող կին մը տեսնելով սարսռազդեցիկ տեսարանը, բացաւ պոռալ.

— Օգնութիւն... օգնութիւն, մարդասպանութիւն, մարդասպանութիւն:

Հազիւ արտասանած այս բառերը խեղճ կինն ալ ինկաւ գետին:

Ոճրագործը ձեռքի ատրճանակը նետելով սկսաւ դէպի ետ փախչիլ: Նպատակը իր մեղսակիցներուն դրուած վայրը հասնիլ էր: Իր ընկերներուն գտնուած տեղը շատ մօտ էր Ֆրանսական զինուորներու տաղաւարներուն: Այդ զինուորները, զինադադարէն վերջ, Գերմանիոյ մէջ զէնքերու եւ ամրութիւններու շուրջ գոյացած համաձայնութեանց հսկողութիւնը կը կատարէին: Ըստ եղած տարաձայնութեանց, անոնց մէջ կը գտնուէին նաեւ Ֆրանսական համազգեստով Հայեր: Եթէ Թէհլիրեան անգամ մը մօտենար այդ զօրանոցներուն, կը դժուարանար ձերբակալումը, որովհետեւ գերման ոստիկաններ դիւրաւ չէին կրնար մօտենալ անոնց: Փախուստի միջոցները ապահովուած էին: Օր մը առաջ Փարիզէն հասնող 120000 մարքը գրպանն էր:

Սակայն ոճրագործին հաշիւը սխալ դուրս եկաւ եւ փողոցէն անցնողներ պոռացին.

— Բռնեցէք, բռնեցէք, ոճրագործը կը փախչի....

Եւ բոլորը սկսան վազել Թէհլիրեանի ետեւէն: Որքան ալ ոճրագործը ուժ տալով իր ոտքերուն աշխատեցաւ խուսափիլ հետապնդողներէն, սակայն չկրցաւ: Հետապնդողները ձերբակալեցին զայն: 10 — 15 հոգի մէկէն յարձակելով անոր վրան, ձեռքի եւ ոտքի հարուածներով ուզեցին լինչի ենթարկել զայն: Իւրաքանչիւր հարուած իջեցնող հայհոյելով կ'ըսէր.

— Անամօթ մարդ, Պերլինի փողոցները լի՞ս կարծեցիր որ օր ցերեկով ամէնուն աչքերուն առջեւ մարդ կը սպաննես:

Ուրիշ մը կ'ըսէր.

— Առ ինծմէ ալ քեզի հարուած մը:

Ոճրագործ Թէհլիրեան այս յարձակումներէն ազատուելու համար, իր հազիւ քանի մը բառ սորված գերմաներէնով կ'ըսէր.

— Ձեզի ի՞նչ, ան ալ օտարական մըն է, ես ալ օտարական մը: Իսկ դուք Գերմաններ էք:

Եւ երբ հասկցուեցաւ որ սպաննուածը օտարական մըն է, ներկաները աւելի բուռն յարձակումի սկսելով ըսին.

— Տես, այն ալ օտարական մըն է եղեր, դաւադիր մարդ, դնա քու գազանութիւնդ քու հայրենիքիդ մէջ ըրէ: Ի՞նչ իրաւունքով Պերլինի փողոցներուն հանդարտութիւնն ու ապահովութիւնը կը խանգարես:

Ոճիրի գործուելուն եւ ոստիկաններու ժամանումին միջեւ անցնող մէկ վայրկեան ժամանակամիջոցի ընթացքին Թէհլիրեան այն աստիճան ծեծուեցաւ որ ոտքի վրայ կենալու կարողութիւն չունէր: Բերնէն, քիթէն եւ գլխէն շարունակ արիւն կը հոսէր: Ոստիկանները զայն ամէնէն մօտիկ պահականոցը տարին եւ հարկ եղած դարմանները տարին:

Ոճիրը գործուելուն պէս, Թէհլիրեանի մեղսակիցները կորսնցուցած էին իրենց հետքերը:

Այդ օր, արդեօք ո՞վ կրնար մտածել որ, Թալէաթ փաշան սպաննող ոճրագործ Թէհլիրեանի կերած ծեծը միակ պատիժը պիտի ըլլար այդ ոճիրին համար ... :

×

Տօքթ. Նազըմ եւ Պէհաէտտին Շաքիր դեռ դրասենեակի մէջ Թալէաթ փաշան կը սպասէին: Երբ շատ ուշացաւ փաշան եւ որ եւ է լուր չհասաւ անկէ, Պէհաէտտին Շաքիր ուզեց մեկնիլ: Ճիշդ այդ միջոցին դուռը զարնուեցաւ: Երբեմն երբեմն գրասենեակ հանդիպող Թուրք մը ներս մտաւ հապճեպով ու խռովուած, ըսաւ.

— Փաշան հո՞ս է.

Տօքթ. Նազըմ պատասխանեց.

— Ոչ, այսօր չհանդիպեցաւ:

Նոր եկած մարդը շփոթած ձեւ մը առնելով.

— Լուր ունի՞ք. հիմա Հարտէնպէրկ փողոցէն կ'անցնէի: Բազմութիւն մը տեսայ: Ոստիկանները պաշարած էին ամէն կողմ: Հետաքրքրուեցայ եւ ուզեցի հասկնալ պատահածը: Ինծի պէս բազմութեան մէջ մտնել ուզող մարդ մը ըսաւ.

— Կարծեմ Թուրք մը սպաննած են հոս. դիակը հոն կը պառկի եղեր:

«Թուրք մը սպաննուած» բառը լսելուս պէս շատ յուսահատ միտք մը ունեցայ: Այդ պատճառաւ խելոյն վազեցի եւ հոս եկայ: Եւ հիմա երբ ձեզմէ լսեցի թէ Թալէաթ փաշան այսօր գրասենեակ չէ եկած, ծունկերս սկսան կթոտիլ .:

Այդ եկող մարդը հաղորդելէ վերջ այսքանը, աթոռի մը վրայ ինկաւ եւ սկսաւ քրտինքը սրբել:

Ներկաները չգիտնալով հանդերձ թէ սպաննուողը ո՞վ է, սկսան դողալ: Մէջտեղ պառկող դիակին ով ըլլալը չգիտնալով հանդերձ, իրենց աչքին առջեւ կը պատկերանար Թալէաթ փաշան:

Վերջապէս Պէհաէտտին Շաքիր չկրցաւ դիմանալ: Գլխարկը առնելուն պէս տանէն դուրս ելաւ: Արագ քայլերով դէպի Հարտէնպէրկ փողոցը ուղղուեցաւ: Փողոցին անկիւնը հասնելուն պէս նայեցաւ դէպի կենդանաբանական պարտէզին կողմը: Սոսկալի բազմութիւն մը տեսնելով ուղղուեցաւ դէպի հոն:

(34) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (45)

ԼՈՒՍԱՅԴԷՄԻՆ

(ՎԷՊ ՀԱՅ. ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԷ)

Առիւծ Գեւոն, Մաօն, Թոփալ Սատանան, Արբօն, Մոկացի Յակոբը, բայց ո՛ր մէկը յիշեմ այդ սքանչելի հայդուկներէն, որ երէկ զէնք ունէին ձեռքերնին, կուրծք կուտային թշնամի գնդակներուն, այսօր լուսաւորութեան ջահը կը պարզեն հայրենի խուլ անկիւններուն մէջ. թէեւ շատերն անանցմէ հալեւելով կարենան կարդալ: Բաժակս բարձրացնելով կ'առաջարկեմ բոլոր անոնց կենացը, որոնք սեփական կեանքը մոռցած, մեր ժողովուրդի, մեր հայրենիքի վերաշինութեան արդարեան գործին նուիրուած են:

— Ուռա՜, ուռա՜, ուռա՜....

Դաշինքը թնդաց կեցցէներու եւ ծափահարութիւններու փոթորիկէն. բոլորը ոտքի ցատկեցին. Նուագողները «Մեր հայրենիք» նուագեցին, մինչ ուսանողները խանդավառօրէն ձայնակցեցան:

Միքայէլը ամբողջ երկու օր երեկոյթի պատրաստութեան պատճառով, հոս ու հոն վազվզելէն սաստիկ յոգնած էր, քիչ մըն ալ անժուժկալ խմելուն հետեւանքով շուտով հարբեցաւ: Շուտ շուտ ոտքի կ'ելլէր կենաց առաջարկելու, մինչ կողքի ընկերները փէշէն քաշելով կը ստիպէին հանդարտ մնալ:

— Պարոն Միքայէլ,— Սոնիայի կողքին նստող Մարօն ձայնեց,— ո՞ւր է ձեր բարեկամը, մի՞թէ եկած չէր երեկոյթին:

— Միքայէլի բարեկա՞մը, վայրենի՞ն ըսել կ'ուզես, Մարօ՛,— հեգնեց ուրիշ աղջիկ մը:

— Ես... ես կենաց, կենաց մը պիտի առաջարկեմ,— օրօրուելով ոտքի ելաւ Միքայէլը,— այս... այս բաժակը կ'առաջարկեմ վայրենիի կենացը... մենք բոլորս չարժենք... չարժենք էդ վայրենին... խմենք էնոր..

Նստիր տեղդ, որ չես կրնար խմել....

— Միքայէլը հարբած է... հաւատա՛....,— կեցած տեղը օրօրուելով բղաւեց նորէն պատանին:

Միքայէլը առանց կարեւորութիւն տալու ընկերներու ընդմիջումներուն, բաժակը պարպեց ու ինկաւ աթոռի վրայ, գլուխը սեղանին յենելով:

— Բայց էդ ի՞նչ վայրենիի մասին է խօսքը,— Մարոյին հարցուց Սոնիան:

— Սարսափելի մարդ մը...:

— Իսկական վայրենի մը...:

— Ուսանողական ժողովը խանգարող...

— Դէմքին չես կրնար նայիլ...:

— Անշուշտ չէր գար երեկոյթին:

— Էլ ի՞նչ երեսով գար....:

Մինչ ամէն կողմէ վիրաւորական բացագանչութիւններ կը տեղային Լեւոնի հասցէին, Միքայէլը հազիւ ինքզինք պահելու վիճակի մէջ, ծանրացած գլուխը բարձրացուց եւ մատով Կոլեան ցոյց տուաւ.

— Ա՜յ... Կոլեան էր իսկական պատճառը... ես հարբած չեմ... Կոլեան էր... Ինչո՞ւ փէշս կը քաշէք...

— Ճշմարիտ է,— կռանալով դէպի Սոնիան խօսեցաւ Կոլեան,— յամենայն դէպս պարոն Ալթունեանը բոլորովին մեղաւոր չէր:

— Ալթունեան. ո՞վ է,— հետաքրքրուած հարցուց Սոնիան:

— Ճշմարիտ չգիտեմ: Պէտք է էտոնց հարցնել,— Կոլեան գլխով սեղանակիցները ցուցուց,— միեւնոյն գաղափարի մարդ կ'երեւի, թէեւ անհամեմատ զարգացած եւ տեղեակ Տաճկահայաստանի ժողովրդի վիճակին. լուրջ եւ խելօք մարդ մըն է:

Սոնիան զարմացած Մարոյին նայեցաւ: Եթէ այդ մարդը լուրջ մէկն էր, եւ գաղափարակից, ինչո՞ւ այդ հեգնանքը եւ չարախօս վերաբերումը մէկու մը հանդէպ, որու մասին հակառակորդ խմբակցութեան մէկ անդամն իսկ չէր քաշուեր զարգացած եւ լուրջ մարդ համարելու:

— Մարօ, ի՞նչ մարդ է այդ պարոն Ալթունեանը,— հարցուց Սոնիան:

— Երկար պատմութիւն է, յետոյ կը պատմեմ:

Առաւօտեան ժամը չորսին ցրուեցան քէֆ ընողները: Երկու ընկերներ Միքայէլի թեւերը մտած սենեակ հասցուցին: Սոնիան գնաց Մարոյի բնակարանը, ուր պիտի գիշերէր: Բաժնուելու ժամանակ, Կոլեան աղջկանը ձեռքը սեղմելով, հարցուց.

— Սոնիա՛, ե՞րբ պիտի մեկնիք.

— Կէսօրէն վերջ, ժամը չորսի գնացքը կը վերցնեմ:

— Երեքին Մարոյի մօտ կը լինիմ:

×

Կէսօրէն վերջ երբ դասախօսութիւնը վերջացաւ, գրքերը անութին տակ սեղմած, Լեւոնը դուրս եկաւ Ռուսոյի անուան նուիրուած հաստատութենէն: Սաստիկ գլխի ցաւ ունէր ու փոխանակ սենեակը վերադառնալու, քայլերը ուղղեց դէպի Ռուսոյի կղզին, որ շատ հեռու չէր: Փոքրիկ կղզին բոլորովին ամայի էր: Խոնաւ եւ ցուրտ քամի մը կը փչէր ու տերեւաթափ կաղնիի լերկ ճիւղերը ողբագին կը հեծեծէին: Ըստ սովորութեան, Լեւոնը ետ ու առաջ ման գալէ վերջ, տեղաւորուեցաւ նստարանի վրայ, գրքերը կողքին դնելով: Կարճ եւ ձմրան եղանակի յարմար վերարկուով պատսպարուած, Լեւոնը եւ ոչ իսկ կը զգար ցուրտն ու քամին: Անշարժ նստած, հայեացքը հեռուն դէպի Ալպերը, ո՞վ գիտէ ինչ խորհուրդներ կ'ալեկոծէին միտքը:

Յանկարծ կենդանի գործէն կտրուած, օտար քաղաքի եւ նոր միջավայրի մէջ, Լեւոնը զարմանալի կերպով մինակ կը զգար Ժընեւի մէջ: Անհաղորդ էր շուրջի եռացող կեանքին եւ ոչ ալ հայ ուսանողութիւնը կը ջերմացնէր զինք: Ճիշդ է, դպրոցական զբաղմունքը շատ, պարապ ժամերուն ալ անվերջ կը կարդար, բայց կարծես աշխատանքը չէր գոհացներ զինք, ծարաւը կը զգար կենդանի աշխոյժ գործին, երբ մարդ ինքզինքը կը մոռնայ, ամբողջովին կլանուած աշխատանքով:

Ուսանողի անսովոր կեանքը, անհարազատ միջավայրը, շրջապատի ա՛նծանօթ դէմքերը, ասոնք բոլորը ծանր բեռի մը նման ճնշեցին զայն: Հոգին խորքէն սիրտ կը քաշէր Տաւախի, Կարկառի խելառ լեռներուն, սարերու կշտին կպած դեռնափոր գիւղերուն, մուխի եւ ծուխի մէջ կորած թոնրատներուն, կոպիտ, անտաշ գիւղականներուն:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ԽՆԴԻՐԸ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՄԷՋ

Գ. Տալատիէի կարեւոր յայտարարութիւնները

Արմատական կուսակցութեան 34րդ համագումարին բացման առթիւ, շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Գ. Տալատիէ, իբրեւ նախագահը կուսակցութեան։ Ծանրանալով Ժողովրդական Ճակատին վրայ, շեշտեց թէ անհրաժեշտ է անոր պահպանումը։

Ակնարկելով նահանգային ընտրութեանց, Գ. Տալատիէ գիտել տուաւ.

— Քսանեւհինգ նահանգներու մէջ ծանր վրիպումներ պատահեցան հանրապետական կարգապահութեան տեսակէտով. Այդ ռազմախաղը կատարուեցաւ բազմաթիւ շրջաններու մէջ, պատուական հանրապետականներու դէմ, նոյնիսկ երբեմն արմատականներու դէմ որոնք երեսփոխանական ընտրութեանց առթին ապահոված էին ընկերվարականներու յաղթանակը։ Մենք չենք կրնար հանդուրժել այդպիսի մեթոտներու։ Եթէ Ժողովրդական Համախմբումը պէտք է յանգի անոր բաղկացուցիչ կուսակցութիւններէն երկուքին զինակցութեան՝ ընդդէմ արմատական կուսակցութեան, մանաւանդ այն պարագային թէ յետախորշական վտանգ մը կայ, եթէ հանրապետական կարգապահութեան դէմ պիտի գործէ դասակարգային կուսակցութեանց կարգապահութիւնը, մեր պարտականութիւնը պիտի պահանջէ վերստանալ մեր գործելու ազատութիւնը, առանց վարանումի։ Անշուշտ մեր մէջ կան ընկերներ որ պիտի առաջարկեն հիմակուընէ վերստանալ գործելու այդ ազատութիւնը, եւ իրենց անվիճելի իրաւունքն է այդ։ Այս խնդիրը պիտի քննուի ընդհ. քաղաքականութեան հարցին վիճաբանութեան առթին։ Անշուշտ կուսակցութիւնը կրնայ այդպէս վարուիլ։ Բայց ես կը կարծեմ թէ սխալ մը պիտի ըլլայ այդ։ Միեւնոյն առեն պիտի ըլլայ անարդարութիւն մը այն կառավարութեան հանդէպ որ այնքան ճարտարութեամբ եւ քաջութեամբ կը վարէ ականաւոր բարեկամս, վարչապետ Շօթան »։

Գ. Տալատիէ յետոյ խօսեցաւ խաղաղութեան, ընկերային եւ տնտեսական յառաջդիմութեան եւ ազգ. պաշտպանութեան մասին։ Եւ անմիջապէս սկսան վիճաբանութիւնները։ Այս առթիւ լուրջ միջադէպ մը ծագեցաւ։ Երիտասարդ արմատական մը ներկայացուցիչ հարցումներ ուղղեց օդանաւային նախարար Գ. Քոթի, Իսթր-Դամասկոս թռիչքին ձախողման մասին։ Հարցուց թէ Ֆրանսա պարտաւո՞ր է օդանաւ գրկել Սպանիոյ, թէ կառավարութիւնը լուր ունի՞ Զինուորի ապստամբներէն։ Նախարարը պատասխանեց խստօրէն, զարմանք յայտնելով որ այդ յարձակումները կը կատարուին արմատականի մը կողմէ։ Ուրիշ վիճաբանութիւններ ծագեցան նաեւ կրթական հարցին առթիւ, որոնց պատասխանեց կրթական նախարարը, Գ. Զէյ։

Համագումարին կը մասնակցին 3000 պատգամաւորներ, որոնց մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն Ժողովրդական Ճակատին հակառակորդները, առաջնորդութեամբ էմիլ Ռօշի, որ իր թերթին՝ «Ռէփիւպլիքի» մէջ միշտ կը քննադատէ համայնավարները։

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ

Պաղեստինի գլխաւոր բարունները չափաւորութեան կոչ մը ուղղեցին իրենց հասարակութեան, հրաւիրելով զսպել իրենց յուզումը եւ զինուիլ համբերութեամբ, չվրէժխնդրուելու համար արիւնը անոնց որ ադանանուեցան »։

*** Անգլիոյ գաղթային նախարարը պատասխանելով կարգ մը հարցումներու, յայտարարեց թէ Պաղեստինի զօրքին ընդհ. հրամանատարը եւ մարդպանը կատարեալ համերաշխութեամբ կը գործեն, զսպելու համար բռնութիւնները եւ թէ անգլիական զինուորները կ'օգտագործուին այդ առաջադրութեամբ։

*** Սըր Ա. Վօքոփ, Պաղեստինի բրիտանական մարդպանը, հրաժարեցաւ առողջական պատճառներով։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԻՆԵՒՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ կը շարունակուի նոյն սաստկութեամբ։ Թղթակիցները ցնցող մանրամասնութիւններ կը հրատարակեն Չինացիներու դիմադրութեան մասին։ Շափէյի գրաւման առեն, անձնուիրութեան քաջութեամբ կռուեցաւ «անձնազոհութեան վաշտը», որուն 500 զինուորներէն 150ը միայն ողջ մնացեր էին դիրքերուն վրայ։ Բոլորին կուրծքերուն վրայ նշանակուած է անձնազոհութեան խորհրդանշանը՝ «պատիւ եւ մահ»։

« ԻՏԱԼԻԱ ԱՆԳԼԻԱՅ ԴԷՄ Է ՈՐ ԿԸ ԿՌՈՒԻ », այդպարարեց նախկին վարչապետը, Լօյտ Ճորճ, շռնդալից ճառ մը խօսելով երեսփ. ժողովին մէջ։ « Մուսոլինի կ'ուզէ Իտալիոյ տիրապետութեան տակ առնել Միջերկրականը եւ Հիւսիսային Ափրիկէն, վերակազմել մեծ կայսրութիւն մը, կտրել Հնդկաստանի ճամբան, պատերազմ յարուցանել Անգլիոյ դէմ »։

ԱՊԱՆԻՈՅ ազգայնական հրամանատարութիւնը նաւակայանի վերածելով Փալմա թէ Մայորքան, այդպարարեց թէ ձեռնարկած է պաշարելու կառավարութեան ձեռքը մնացած նաւահանգիստները։ Հանրապետական կառավարութիւնը Վալենսիայէն Պարսելոնա պիտի փոխադրուի այսօր իսկ, 30 Հոկտ.։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ծանուցագիր մը ուղղելով ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին, յայտնեց թէ այլեւս չի կրնար դրամ վճարել Սպանիոյ հսկողութեան գործողութեանց համար։

ՊԵԼԺԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԻՆ կազմութիւնը յանձնուեցաւ ընկերվարական Գ. տը Մանի, որ չափաւոր համոզումներ ունի։

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿԱՀԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

ՐԱՖՖԻ

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ Մ. Գ. ՄԻՐԻՃԱՆԵԱՆ

8 Rue Maubeuge, Paris (9)

Արեւելեան եւ եւրոպական համեղ կերակուրներ՝ պատրաստուած մաքուր խնամքով։ Յաճախորդները կրնան մտնել խոհանոց՝ տեսնելու համար անոնց մաքրութիւնը։

Պոլսական օղի՝ սառը ազանդերներով։ Հայկական նուագ ամէն երեկոյ ժամը 9էն մինչեւ կէս գիշեր։ Տրամադրելի սրահ հաւաքոյթի, նշանտուքի, հարսնիքի եւայլնի համար չափաւոր գիներով։

Le Gérant : M. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (50)

ԽԵՆԹԸ

ԱՐԿԱԾՆԵՐ ՎԵՐՋԻՆ ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

»»»» ● ««««

Բայց չը գիտէինք թէ ամբողջ հայրենակ գաւառներ դատարկուել են Հայերից, կամ չքաւորութիւնից ըսպառուելով եւ կամ բռնի մահմէտականութիւն ընդունելով։ Չը գիտէինք, որ կենդանի հայ մարդու տեղ կը գտնենք կամ չարժուն դիակներ եւ կամ ընդարձակ գերեզմանատներ։ Չը գիտէինք, որ կրօնը մեր կարծիքով՝ այդ ազգային հաստատութեան նեցուկը, խորտակուել է, եւ նրա տեղ մնացել են հոյակապ վանքերի եւ եկեղեցիների աւերակներ միայն։ Չը գիտէինք, որ լեզուն, ազգային այդ սրբազան ժառանգութիւնը, կորել է հայ մարդու բերնից, եւ այսօր խօսում է նա կամ Քրտերէն եւ կամ Թուրքերէն։ Չը գիտէինք, որ այժմեան քաջ Քրտերի մեծ մասը, որոնք Հայի համար Աստուծոյ պատիժ եւ պատուհաս են դարձել, մի յիսուն կամ հարիւր տարի առաջ մեր արիւնակից եղբայրներն էին, մեր լեզուով էին խօսում եւ մեր եկեղեցում էին աղօթում։

Մի խօսքով, մենք ոչինչ չը գիտէինք, մենք այժմեան Հայաստանի մասին խիստ անորոշ եւ խիստ մթին տեղեկութիւններ ունէինք, եւ տակաւին յայտնի չէր մեզ, թէ Հայերից մնացած այժմեան ցիր ու ցան փշրանքները, դառն հանգամանքների պատճառով, սարկութեան ծանր լուծի տակ. այն աստիճան այլանդակուել են, որ կորցնելով իրանց լաւ յատկութիւնները, սեպհականել են մի ցած, փոքրոգի, երկչոտ եւ նենգամիտ բնաւորութիւն։

Վարդանը հետաքրքրութեամբ լըսում էր. Գ. Դուդուկճեանը շարունակեց.

— Բայց մեր ձեռքումն էին հաւաքուած բոլոր ուժերը, մենք կարող էինք մեծ գործ կատարել։ Մեզ մօտ էր պատրիարքը, ժողովրդի գլուխը, որ բնաւ մարմնի վրայ չէր մտածում։ Մեզ մօտ էր ազգային երեսփոխանական ժողովը, որ զբաղուած էր ինտրիգաներով եւ չնչին հարցերով։

Մեզ մօտ էր ուսեալ երիտասարդութիւնը, որ թնդեցնում էր Բոսֆորի ափերը ազգային սահմանադրութեան տարեդարձի երգերով, եւ բնաւ չէր մտածում, որ նոյն րոպէում Հայաստանում արիւն եւ արտասուք էր հոսում։ Մեզ մօտ էր ազատութիւնը որ ամենեւին ուշադրութիւն չէր դարձնում, թէ ինչ վիճակի մէջ է ապրում Հայը հայրենի հողի վրայ, եւ միշտ զբաղուած էր օտարների կեանքով։ Մեզ մօտ էին դպրոցները, որ չի սովորեցին Հայաստանին ոչ մի վարժապետ։ Մեզ մօտ էր թատրոնը, որ մի անգամ գոնէ դուրս չը բերեց իր բեմի վրայ Հայաստանցու թշուառ պատկերը, եւ կերակրում էր հասարակութիւնը ֆրանսիական խոհանոցի աղտեղութիւններով։ Մեզ մօտ էին ազգին պետերը, որ չողոքորթում էին Դրան կամայականութիւնները եւ իրանց համար փառք էին դիզում։ Մեզ մօտ էր նիւթական ուժը — արծաթը, — որ ամիրաների պալատներն էր զարդարում եւ Հայաստանցու բարօրութեան համար մի փարայ անգամ չէր ծախսւում. — Մի խօսքով, մենք մեր ձեռքում բռնած ունէինք ազգի յառաջդիմութեան ղեկը, կարծես, մի չար մտքով նրան մոլորեցնելու եւ դէպի կործանում տանելու համար . . .

— Ես, առաջ տարու նա,— իմ եւ իմ մի քանի համախոհների գիտաւորութիւնը կատարեալ զոհաբերութիւն եմ համարում։ Ի՞նչ կարելի է սպասել։ Ամբողջ ժամանակներ նստել Պոլսում բոլորովին անգործ, չը հետազօտել Հայաստանի կեանքը, չուսումնասիրել երկիրը, չը ծանօթանալ ժողովրդի վիճակի եւ պահանջների հետ, չը նախապատրաստել նրան մի լաւ ապագայի համար, — եւ յանկարծ յայտնուել նրա մէջ, նրա ձեռքը զէնք տալ, որ կռուէ իր անձնապաշտպանութեան համար, — դա հազիւ թէ կարող էր ընդունելութիւն գտնել. Այսուամենայնիւ, ես չեմ վհատում, իմ հաւատը բնաւ չէ խախտւում, ես եւ դուցէ իմ բոլոր համախոհները կ'ընկնենք, բայց մեր անկումը ճանապարհ կը բացանէ մեր հետեւողների առջեւ. Նրանք կ'անցնեն մեր դիակների վրայով . . .

Վերջին խօսքերը լսելու ժամանակ Վարդանը չը կարողացաւ զսպել իր սրտի զեղմունքը, նա գրկեց Գ. Դուդուկճեանին եւ համբուրեց նրան ասելով.

— Այսպիսի գործը, այո, զոհ է պահանջում . . . փառք եւ պատիւ նրան, ով որ կը լինի առաջին զոհը . .

Գիշերի կէսից անցել էր արդէն։ Օդայի մէջ քնելու անկողինները վաղուց պատրաստ էին։ Բայց երկու երիտասարդները երկար մնացին անքուն։ Գ. Դուդուկճեանը կրիտիկական անխնայ քննադատութեամբ խօսում էր ապարդիւն Կ. Պոլսի ցնորամիտ երիտասարդութեան վրայ, խօսում էր եկեղեցականների վրայ, ասելով. «Եթէ այդ երկրում գտնուած վանքերի եւ եկեղեցիների առանից մէկ մասի փոխարէն օրինաւոր դպրոցներ լինէին, այժմ Հայաստանը փրկուած կը լինէր »։

Յանկարծ օդայի դուռը մեղմիկ կերպով զարկեցին։ Վարդանը գնաց եւ բաց արեց։ Ներս մտան Հայրապետը եւ Ապօն, երկու եղբայրները, որ որոշուած էին ծերունի Խաչօի միւս որդիներից իրանց բոլոր յատկութիւններով։

— Մենք այսպէս տարաժամ կեր պով եկանք ձեզ մօտ որ չը նկատեն մեզ, ասաց Հայրապետը իր եղբօր հետ նստելով. — Երեւի անհանգստացրինք ձեզ։

— Ամենեւին, պատասխանեց Վարդանը, — մենք քնել չը կարողացանք դեռ խօսում էինք։ Երեւի ձեր տանը բոլորը քնած են։

— Բոլորը, պատասխանեց Ապօն, — միայն հայրս անքուն է եւ իր անկողնի մէջ անդադար հազում էր։ Երբ նա հազում է, կը նշանակէ, մի բանի վրայ մտածում է։

ՐԱՖՖԻ

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ, ԵՌԱՄՍԵԱՑ

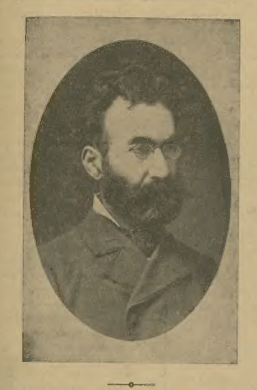
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 »	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	215 »	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 31 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 31 OCTOBRE 1937

ԺԳ ՏԱՐԻ — 13e Année No. 3565

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՐԱՖՖԻ

Ի՜նչ բարձունքներ կտրած եղաւ Րաֆֆին, Սալմաստ-Նաքեկէն մինչեւ «Կայծեր»ը: Տէր Թոգիկի գոմ-դպրոցէն մինչեւ յեղափոխական-քաղաքական խոյանքները:

Պատանիներ էինք եւ մարդիկ փափուքներով, մասնաւոր զգուշութեամբ կը խօսէին իր գործերուն մասին:

— «Վաղը «Խենթ»ը պիտի բերեմ, բայց մարդ չիմանայ, փորձանքի կը մատնուինք: Կը վերադարձնես, յետոյ «Կայծեր»ը կուտամ, ա՛խ, «Կայծեր»... Անկէ վերջն ալ «Սամուէլ»ը եւ «Դաւիթ Բէգ»ը»:

Ու կը սպասէինք ամիսներով — յաճախ տարիներ — մինչեւ որ մեր ձեռքը հասնէր մէկն ու մէկը:

Շատ մը գործեր հազիւ կրցանք տեսնել Օսմ. Սահմանադրութեան շրջանին, երբ Րաֆֆին կը սպառէր ջուրի պէս, հակառակ արժէքի սղութեան:

×

Հիմա որ տարիներ անցած են եւ անոնց հետ ալ՝ գրգռիչ փլուզումներ, [illegible] մը արդար եւ անարդար բաներ ըսել կուտայ վերագնահատման ձգտումը՝ Րաֆֆիի գրականութեան եւ հայեացքներուն, անոնց դրական եւ բացասական ազդեցութեան մասին: Ու մեր քննադատներն ալ կը շարունակեն կա՛մ պաշտել, եւ կամ հարթել:

Քիչ են, սակայն՝ հասուն եւ խորացնին ուսումնասիրութիւններն ու վերլուծումները, իր բուն արժէքին վերածելու համար վիպագրին ստեղծագործութիւնը, որ անշուշտ աննախընթաց է, թէ իբրեւ յղացում եւ թէ իբրեւ արուեստ:

Տակաւին անհրաժեշտ է պրպտել դեղնած թուղթերն ու տարեգրութիւնները, կրկին եւ կրկին կարդալ Րաֆֆին, որպէսզի կարենանք շիտակ եզրակացութեան մը յանգիլ:

Եւ սակայն, Րաֆֆին ունի արժանիքներ, որոնց մասին երկու խօսք չի կրնար ըլլալ, այսքան տարիներ վերջն ալ:

1. Րաֆֆի իր նախնական միջոցներով քրքրեց, պրպտեց Հայոց պատմութիւնը ու ժամանակակից իրականութիւնը: Անոնք իրեն համար դարձան անսպառ աղբիւր մը ստեղծագործ ներշնչումներու, որոնք անմատչելի կը համարուէին մինչեւ այն ատեն:

Ան ուզեց աւելին ընել, ամբողջովին ճանչնալու համար հայկական աշխարհամասնէն ասդին: Ոտքով չափով տեսած էր Տարօնն ու Վասպուրականը, կ'ուզէր, կը ձգնէր ուսումնասիրել նաեւ մնացեալը:

Ինքն է որ կը պատմէ, 1881 մայիս 26ին գրուած նամակի մը մէջ.

— «Ես դեռ անցեալ տարի (1880) յունիս ամսի սկզբին պատրաստվեցայ Պոլիս գնալու, որ այնտեղից անցնեմ Հայաստան, բայց մի քանի արգելք-ներ, որոնց մէջ գլխաւոր տեղը բռնում էր նիւթական միջոցների պակասութիւ-նը, [illegible]ողեցին իմ ցանկութիւնը անկատար»:

Եւ այդ ցանկութիւնը մինչեւ վերջն ալ մնաց անկատար, որովհետեւ մար-[illegible]անրկներ էին, միայն եւ միայն հազար րուբլի, տրամադրելու համար...

[illegible]երեմ, մեղաւորը ինք չէ, եթէ շատեր, այսօր, այնքան ալ վաւերական ամբողջական չեն գտներ իր հայաշխարհը:

Հակառակ իր քարոզչական եւ երբեմն մանկունակ չէշտին, Րաֆֆի [illegible]ն եւ անկրկնելի երկունք մը բոլորեց ոչ միայն իբրեւ վիպագիր, այլեւ [illegible] մշակ արեւելահայ լեզուի ճոխացման եւ զարգացման:

[illegible]ողութիւն է որ, մինչեւ այսօր ալ, արեւելահայ հեղինակներն ու գրողները, հրապարակագիր թէ դրագէտ, անոր աւանդն է որ կը գործածեն ու [illegible]ցնեն, սերունդէ սերունդ փոխանցելով նոյնիսկ անհարթութիւններն ու [illegible]ումները, օտարոտի, թուրք-թաթարական եւ ռուսական բառերն ու բառութիւնները:

[illegible]արիւրամեակի կազմակերպիչ յանձնախումբին հրատարակած հատորին մէջ «ՐԱՖՖԻ», Գ. Ռ. Բեհբերեան կը պատմէ թէ Ռ. Պատկանեան «Թուղթ» կը [illegible] Րաֆֆիի լեզուն, եւ յաճախ դիտել կուտար.

— «Ուսուցանութիւնները անվերջ են. կարող է պատահել որ դա Մշակի [illegible]թիւնն է եղած: Ցետոյ, Րաֆֆիի «Առեցջ»ը. եղբա՛յր, ա՛ս ի՞նչ «առեցջ» [illegible] կըսնար գրել «առու». բաց Ալգերեանը եւ կարդա՝ «առնում, առի, առ» «առե՞ցջ» որն է »:

3. Դժբախտաբար տեղը կը պակսի, պարզելու համար Րաֆֆիի ստեղծագործութեանց միւս արժանիքը,— բաէք «հոգեշարժ»: Ցեղաշրջում՝ նաեւ, [illegible] զարնուած ժողովուրդի մը մօտքն ու սրտին մէջ, իմացիր ազգային [illegible]րածնութեան եւ անկախութեան: Րաֆֆի ըմբռնեց բոլորն, եւ տեսնէ, [illegible], գործի աշխարհ մը բացաւ մեր առջեւ: Հապա իր աշխատաւորական [illegible]:

Թող դալար մնայ իր գիրը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼՈՆՏՈՆԻ ԺՈՂՈՎԸ ՆՈՐԷՆ ՁԱԽՈՂԵՑԱՒ

Մոսկուա կը մերժէ ճանչնալ Ֆրանքօն

>>>> • <<<<

Լոնտոնի ոչ-միջամտութեան յանձնախումբը նոր ձախողանքի մը մատնուեցաւ ուրբաթ օր, հինգ ժամ վիճաբանելէ վերջը: Մասնակցող ինը պետութիւններէն հինգը (Ֆրանսա, Անգլիա, Պելճիա, Չեխոսլովաքիա եւ Շուէտ) առանց վերապահութեամբ ընդունեցին բրիտանական բանաձեւը, որ կը տրամադրէ ետ քաշել կամաւորները եւ ճանչնալ Սպանիոյ երկու ճակատներուն պատերազմիկի հանգամանքը: Գերմանիա, Իտալիա եւ Փորթուկալ եւս ընդունեցին բանաձեւը, պայմանաւ որ բոլոր անդամները հաւանութիւն յայտնեն միաձայնութեամբ:

Այս միաձայնութիւնն էր որ խախտեց Խ. Միութեան ներկայացուցիչը, ընդունելով կամաւորներու յետս կոչումը, բայց մերժելով պատերազմիկի հանգամանք տալ Զօր. Ֆրանքոյի: (Միջազգային օրէնքով, այդ հանգամանքը տրուած ատեն, Ֆրանքօ իրաւունք պիտի ունենայ խուզարկութիւններ եւ բռնագրաւումներ կատարելու բաց ծովերուն վրայ):

Խորհրդային դեսպանը իր մերժումը պատճառաբանեց այսպէս.

— «Համաձայն իմ կառավարութեանս հրահանգներուն, պարտք կը սեպեմ անգամ մըն ալ կրկնել թէ խորհրդային կառավարութիւնը այլեւս չի կրնար որ եւ է պատասխանատուութիւն ստանձնել ոչ-միջամտութեան քաղաքականութեան մը համար զոր կը նկատէ անարդար, ամուլ եւ խրախուսիչ՝ նախայարձակներուն համար: Ուստի, խորհրդային կառավարութիւնը չի կրնար ամբողջութեամբ ընդունիլ ոչ Յուլիս 14ի բրիտանական ծրագիրը, ոչ ալ անոր վրայ հիմնուած ֆրանսական առաջարկները որ ժողովին ներկայացուեցան Հոկտեմբեր 16ին»:

Դեսպանը աւելցուց թէ իր կառավարութիւնը պատրաստ է բոլոր միջոցներով աջակցելու «իրական եւ բացարձակ ոչ-միջամտութեան քաղաքականութեան մը՝ Սպանիոյ գործերուն մէջ եւ կ'ընդունի անգլեւֆրանսական առաջարկները՝ կամաւորներու յետս կոչման եւ ցամաքային եւ ծովային հսկողութեան մը վերահաստատման մասին:

Գերմանական դեսպանը յայտարարեց թէ իրեն համար անկարելի է ընդունիլ որ եւ է բանաձեւ որ անցած չէ միաձայնութեամբ: Եւ աւելցուց.

— «Խորհրդային իշխանութեան դիրքը իրական սպառնալիք մը կը կազմէ ոչ-միջամտութեան յանձնախումբին եւ Եւրոպայի կացութեան համար: Մոսկուայի ռազմավարական այս նոր բանաձեւը տարտամ է խուսափուկ ամպի մը պէս եւ քիչ մըն ալ ծիծաղելի, երբ նկատի առնենք որ Խ. Միութիւնն է պատասխանատուն ամբողջ սպանիական տագնապին: Մեզի համար ան կը նշանակէ բացորոշ մերժում բրիտանական տեսակէտին»:

Եւ նորէն չյստեց թէ Մոսկուա կ'ուզէ վիժեցնել ոչ-միջամտութեան քաղաքականութիւնը:

Վիճաբանութիւնը աւելի պիտի բարդանար եւ անվերջ պիտի շարունակուէր, բայց նախագահը յաջողեցաւ փակել խաղաղութեամբ, եւ որոշուեցաւ չորեքշաբթի օր լիագումար նիստի մը հրաւիրել ոչ-միջամտութեան գլխաւոր յանձնաժողովը, որուն կը մասնակցին 27 պետութիւններ: Յանձնաժողովէն պիտի խնդրուի արտօնութիւն տալ անգլիական կառավարութեան, որպէսզի բանակցի Սպանիոյ երկու ճակատներուն հետ, ամբողջութեամբ ընդունելու համար մշակուած բանաձեւը:

Կարգ մը շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ այս անգամ վերջնական որոշում պիտի տրուի, Խ. Միութիւնը մասնակի թէ ոչ: Գերմանիա եւ Իտալիա երբեք տրամադիր չեն երեւար նոր զիջումներ կատարելու: Անգլիա եւ Ֆրանսա եւս միշտ համախորհուրդ կը գործեն:

ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՄԷՋ

Սպանիական սահմանը պիտի բացուի եւ...

Արմատական կուսակցութեան ընդհ. ժողովը յուզումնալից նիստ մը ունեցաւ ուրբաթ օր, ժամանակապէս նիւթական քաղաքականութեան քննութեան ատեն: Ձախակողմեան համարուած հոսանքը յաջողեցաւ քուէարկել տալ իր բանաձեւը, բուռն ժխորի մը մէջ որ պահ մը կը սպառնար երկուքի բաժնել ժողովը:

Այդ բանաձեւը, որուն գլխաւոր ջատագովն էր «Էքփիւպլիք»ի խմբագրապետը, Էմիլ Ռոշ, ժամանակապէս յիշելով անցեալ յունիսի նիւթական տագնապը, «զոր առիթ ունեցաւ լուծել արմատական կուսակցութիւնը», կը շնորհաւորէր քաղաքացիներ Շոթանը եւ Ժորժ Պոնէն: Ցետոյ, կը մերժէր հակակշիռ հաստատել փոխանակութեան սակերու վրայ, կը պահանջէր մղում տալ արտադրութեան՝ բարեկարգութեամբ եւ օրինապահութեամբ, աւելի բարեխղճօրէն գործադրել 40 ժամուան օրէնքը, պատշաճեցնելով անտեսական պահանջներուն, միջոցներ գտնել՝ վերահաստատելու համար վստահութիւնը եւ վերադարձնելու երկրէն փախած դրամագլուխները, կը դատապարտէր որեւէ խլրտում քաղաքական կազմակերպութեանց կողմէ, եւ կը մերժէր «կառուցուածքի բարենորոգումը», կառչելով դադարի քաղաքականութեան:

Աղմուկը սաստկացաւ, երբ կը կարդացուէր բանաձեւը: Նիւթական նախարարը միջամտելով, առաջարկեց «առ այժմ» աւելցնել բանաձեւի այն կէտին վրայ որ կը մերժէ «կառուցուածքի բարենորոգումը»: Ընդունուեցաւ այս բարեփոխումը եւ բանաձեւը անմիջապէս քուէարկուեցաւ, նոր փոթորիկ մը պայթեցնելով:

Աւելորդ է բացատրել թէ բանաձեւը ուղղուած է ընկերվարական կուսակցութեան դէմ եւ կը սպառնար պառակտել Ժողովրդական Ճակատը: Այս վտանգը նախատեսելով, կուսակցութեան նախագահը՝ Գ. Տալատիէ առաջարկեց ընդհ. քաղաքականութեան յանձնախումբին յղել բանաձեւը, ինչ որ ընդունուեցաւ, հակառակ ընդդիմադիրներու բուռն բողոքներուն:

*** Նոյն օրը արտաքին նախարարը պարզելով իր քաղաքականութիւնը,

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՐԱՖՖԻՆ ԻՐ ԵՐԳԵՐՈՎ ԵՒ ԵՐԱԶՆԵՐՈՎ

Րաֆֆիի գործերը կը կազմեն հում նիւթերու անսպառ շտեմարան մը,— արդարեւ այս մեծ «խենթ»ին աչքերը, փարոսի մը լուսեղէն շեղքին նման, կը կտրեն մթութեան պատուարը եւ կը խուզարկեն ոչ միայն 80ական թուականներու «ներկան», այլեւ անցեալը, մեկիքներու հայկական իշխանութեանց մինչեւ Դ. դարու Հայաստանը (Փաւստոսի հետքերով): Բայց դեռ աւելին, Րաֆֆի իր աչքերը կը մխրճէ ապագայի մշուշին մէջ:

Ի՞նչ հարկ կրկնելու թէ Րաֆֆի խոր ազդեցութիւններ է կրած հայ եւ օտար գրողներէ,— թէ «Խենթ»ին հերոսը երկրորդ տպագրութիւնն է Թուրքենիեւի «Նոր» վէպի հերոսին՝ Նեժդանովին (Լէօ), թէ Րաֆֆիի Սարհատը Արովեանի Աղասին է (Սուրխաթեան), եւայլն: Զիս այս պահուս կը հետաքրքրէ Րաֆֆիի մարգարէական շունչը: Րաֆֆի կը հետախուզէ հայկական մութ հորիզոնը, քաղաքական ապագան, մօտ երկո՞ւ դար վերջը: Նստած՝ Վանայ ծովուն եզերքը գերթ հին օրերու քուրմ մը, ինչպէս կը յիշեցնէ իր լայն ճակատը փղոսկրի ճերմակութեամբ, արցունքը աչքերուն՝ կը խօսի ջուրերուն հետ.

Ձայն տուր, ո՛վ ծովակ, ինչո՞ւ լռում ես,

Որդակից լինել չըկամի՞ս դրժբախտիս...

Րաֆֆի կուլայ ոչ թէ իր անձի դժբախտութեանց, այլ միայն հայկական ցաւերուն վրայ: Ու կը հարցնէ.

Մի՞թէ միշտ այսպէս կը մնայ Հայաստան,

Փշալից անապատ, երբեմն բուրաստան:

ԺԹ. դարը փոքր ժողովուրդներու ազատագրութեան դարն եղաւ, եւ Րաֆֆի ինք եւս կը բաղձայ ունենալ պետութիւն: Մի՛ զարմանաք,— ատիկա այն շրջանն է՝ երբ ամէն հայ մտաւորական կամ գործիչ մօտ կը զգար արշալոյսը: Ցամաք եւ հաւատաւոր ծերունին՝ Խրիմեան Հայրիկ կը կրկնէր յաճախ— Գիտի չմեռնիմ՝ մինչեւ որ այս Աչօվս չօծեմ Հայոց թագաւորը: Եւ մատունքի պէս կը պահէր իր Աչը: Րաֆֆի, աւելի հանրապետական, կարօտն ունի տեսնելու հայկական դրօշը.

Արդեօք զալո՞ւ է մի օր ժամանակ,

Տեսնել Մասիսի գլխին մի դրօշակ:

Րաֆֆի կը հաւատար թէ պիտի գայ այդ օրը եւ «ամէն կողմից՝ պանդուխտ Հայազգիք — դիմեն դէպ իրեանց սիրուն հայրենիք»:

Րաֆֆի ոչ միայն կը հաւատար հայկական ազատ եւ ինքնօրէն պետութեան մը, այլեւ կ'աշխատէր սկզբունքներ թելադրել վաղուան ժողովրդավար հայկական հանրապետութեան:

Իր մէկ հերոսը, Վարդան, «Երազ»ի մը թեւերուն վրայ բարձրանալով՝ կը տեսնէ երկու դար վերջի Հայաստանը զոր պիտի չտեսնէր Րաֆֆին, ինչպէս Մովսէս լերան մը վրայէն կը դիտէ Աւետեաց երկիրը, ուր ապրիլ վիճակուած էր իրեն՝ բառ երբայական աւանդութիւններու քմայքին: Անժամ բիտ մարգարէութիւն մըն է Րաֆֆիի այդ «երազ»ը.—

2100 թուականին է: Հիմնուած է հայկական պետութիւն մը: Գոյութիւն ունի տակաւին հայկական եկեղեցի, բայց աւելի աշխարհականացած,— քահանան գիտէր այլեւս աստուածաբանութիւնը հաշտեցնել բնագիտութեան հետ: Եկեղեցւոյ մէջ կը լսուին նոր շարականներ. «Մեզ վրայ ծագեց քո երեսի լոյսը, եւ մեր սրտերին ուրախութիւն շնորհեցիր: Ցորենի, գինիի եւ ձէթի պտուղների առատութիւնով լիացրիր մեզ»: Իսկ հայ գիւղացին իր Աստուածէն կը խնդրէ ոչ թէ հոգւոյ փրկութիւն, այլ ուժ եւ իմաստութիւն՝ «որ կարողանան գործել, աշխատել, արդիւնաւորել նրա ստեղծած երկիրը»: Դպրոցավարութիւնն իսկ յեղաշրջուած, մանչ եւ աղջիկ միասին կը դաստիարակուին: Հայ գիւղացին է դարձեալ որ կը խորհի օգտագործել բնութեան տարերքը,— «Բնութեան մէջ կան շատ ուժեր, որոնց պարգեւել է Աստուած՝ մեզ օգնելու համար, միայն պէտք է ծանօթանալ նրանց հետ եւ գիտենալ թէ ի՛նչ միջոցով կարելի է նրանցից օգուտ քաղել»: (Հիմա յիշեցէք ջրաելեկտրակայանները, որոնք լոյսի եւ ուժի կը վերածեն Հայաստանի ջրվէժները):

Բայց Րաֆֆի քաղաքական մեծ մարգարէութիւն մըն ալ կը կատարէ: Իր «Խամսայի Մելիքութիւնները» գործով՝ ան կը դատապարտէ ռուսական օրիենթասիոնը, որ արեւելահայ մտքին վրայ ճնշած է տարիներ (այդ մասին կարդալ Ա. Ջամալեանի դեղեցիկ ուսումնասիրութիւնը Հայրենիք ամսագրին մէջ): Դատապարտելով օտար ազդեցութիւնները՝ զարմանալի յայտնատեսութեամբ մը կ'աշխատի միացնել երկու եղբայրակից ցեղեր, որոնք իրարմէ բաժնուած էին հաւքով եւ սուրով: Մարդաբանութիւնը կը վկայէ թէ Հայերը եւ Քիւրտերը ցեղակից են եւ արենակից: Լուժէն Փիթար, իր մէկ գրքին մէջ (Les Races et l'Histoire), էջ 458, թէեւ հայասէր մը չէ, զանազանութեամբ դիտել կուտայ թէ ցեղով եղբայր, արիւնով իրարու աւելի մօտիկ քան ուրիշ եղբայր ցեղեր, իրար կը խողխողեն Հայերն ու Քիւրտերը: Բայց ծանօթ է մեզի թէ օտար ձեռքեր էին որ զանակ տուին Քիւրտին՝ թափելու համար իր եղբօր արիւնը: Րաֆֆի, ո՜վ մարգարէաշունչ ոգի, իր «Երազ»ով կը միացնէ այդ երկու եղբայրները, Հայերը եւ Քիւրտերը: Արդարեւ Րաֆֆիի Հայաստանին մէջ Քիւրտերը ընդունած են հայկական կրօնքը, լեզուն եւ ընդմիշտ եղբայրացած՝ կ'աշխատին Հայաստանեայց աշխարհին բարգաւաճման համար, մինչ մայրաքաղաքին մէջ կը կառուցուին «հոյակապ շինութիւններ զանազան գոյներով», հին թագաւորական պալատները կը վերածուին թանգարանի, ուր կ'երեւին հայ յեղափոխութեան հերոսներուն արձանները, օրաթերթերը կը տպուին 150 հազար օրինակ, համալսարանները եւ ակադեմիաները իրենց գլուխը կը հանեն երկրին մշակոյթին վրայ, փողոցներուն մէջ կը վխտան հայկական մեծ գործարաններու բանուորները, կառքերը«կը սլանան» հարթ փողոցներուն մէջէն (օթօմի՞լ), խորհրդարան է հաստատուած եւ երեսփոխանները ժողովի կը շտապեն ...:

Այս ամէնը «երա՞զ» միայն: Վէ՞պ: Ներկայ Հայաստանն ալ ստեղծուեցաւ այդպիսի երազներով եւ վէպերով: Եւ ինչպէս Րաֆֆի կ'ըսէ «Կայծեր»ուն մէջ, թէ «մի գիրք կարող է փրկել մի ամբողջ ազգ», մենք կը հաւատանք յամառօրէն թէ հայ ժողովուրդը պիտի հասնի իր երազին՝ շնորհիւ իր գրին ու գրականութեան:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՐԱՖՖԻԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ, ԺԱՄԸ 2.30ԻՆ, ՄԻՒԹԻՒԱԼԻԹԷԻ ԸՆԴԱՐՁԱԿ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, (ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՏԵՍ Դ. ԷՋ):

ԵՕԹԸ ՀԱՆՔԱԳՈՐԾՆԵՐ 700 մեթր խորութեամբ հանքի մը մէջ մնացին, պատ մը փլած ըլլալով հիւս. շրջանի հանքերուն մէջ: Կարելի եղաւ փրկել:

ՄԱՐՈՔԻ մէջ ձերբակալուեցաւ ազգայնական առաջնորդը, Հասան Ուազանի: Խռովութիւնները կը շարունակուին: Զինուորական իշխանութիւնը թնդանօթներով եւ գնդացիրներով կը հսկէ Ֆէսի եւ ուրիշ քաղաքներու կարեւոր կէտերուն վրայ:

ՏԱՍԸ ՀՈԳԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԵՑԱՆ Մալինաքի մէջ (Մոսկուայի շրջան), ամբաստանուած ըլլալով թէ թունաւորած են արջառ: Մահապարտներէն հինգը նախկին յարական սպաներ են:

ԵՒ ԴՈՒ ՅԱՂԹԵՑԻՐ, ՐԱՖՖԻ

Շատերն են կոչուած դեր խաղալու մի ազգի կեանքում, եւ սակայն սակաւաթիւ ընտրեալներին է վիճակուած անմահանալ նրա պատմութեան էջերում: Այս վերջիններիս թւին է պատկանում անկասկած նաեւ Րաֆֆին, հայ ժողովուրդի ամենամեծ զաւակներից մին: Նա իր ողջութեանն իսկ ապահովեց իրեն համար տիրական դիրք հայկական կեանքում եւ մասնաւորապէս հայ գրականութեան մէջ: Այդ դիրքը շարունակում է նա անխախտ պահել նաեւ այսօր, իր մահուանից գրեթէ կէս դար յետոյ: Կ'անցնին տասնամեակներ, կ'անցնին նաեւ դարեր, Րաֆֆին կը շարունակէ դարձեալ գրաւած պահել հայ գրականութեան գագաթներից մէկը:

Րաֆֆիի ծննդեան հարիւրամեակի առթիւ կազմակերպւող հանդիսաւոր հանդիսութիւններն ու անվերապահ գնահատութիւնները ապացոյց են այդ բանի: Ապացոյց է նաեւ այն փաստը, որ՝ աւելի քան որ եւ է մէկը մեր հին ու նոր գրողներից՝ Րաֆֆին է ամէնէն փնտռուած ու սիրուած հեղինակը մեր մէջ: Նրա անդիմադրելի մեծութեան մասին է խօսում վերջապէս եւ այն իրողութիւնը, որ այդ մասին վէճ գոյութիւն չունի հայ գրական քննադատութիւնը ներկայացնող տարբեր թեւերի մէջ: Խորհրդային պայմանների մէջ անգամ, ուր օտար բանաստեղծութեան թաքն է իշխողը, Րաֆֆին կարողանում է լսելի դարձնել իր կազդուրիչ ձայնը: Ապահովապէս, այնտեղ եւս ամէնէն փնտռուած ու սիրուած հեղինակն է Րաֆֆին: Թող լինի՝ առաւելապէս արգիլուած ճանապարհով, գաղտնի միջոցներով: Այդ բուռն պահանջքի արդիւնքն է անտարակոյս նաեւ այն, որ Րաֆֆիի գէթ մէկ-երկու գործերը վերհրատարակութեան են տրուած Երեւանում: Նոյն այդ պահանջքի ու գնահատութեան առաջին արտայայտութիւններից մէկն էր ի հարկէ եւ այն, որ երկու տարի առաջ, Թիֆլիսի մէջ, Րաֆֆիի մասին հրապարակաւ գնահատական խօսք առաւ Աւետիք Մելիքեան, հայ համայնավար ամէնէն պատրաստուած ու կարկառուն դէմքերէն մին՝ գործակիցը նոյն ինքն Լենինի: Այսօր փականքի տակ են առնուած այնտեղ լիզուանները, բայց վաղը քակուելի՛ն պիտի դըրանք, պէտք չէ՛ կասկածիլ այդ մասին:

X

Ինչի՞ն վերագրել այս բացառիկ դիրքը, որ տասնամեակներից ի վեր գրաւում է Րաֆֆին հայ կեանքում եւ մասնաւորապէս հայ գրականութեան մարզում: Ամենից առաջ ի հարկէ այն իրողութեան, որ նա հիմ դրաւ մեզնում գրական մի ամբողջ ճիւղի՝ վիպագրութեան, հնարաւոր կատարելագործութեան հասցնելով այն: Այսօր իսկ, անգերազանցելի են Րաֆֆիի վէպերը թէ՛ որակով եւ թէ քանակով: Արուեստը բնաւ սպառուած գիրքի չէ վերածուած նրանցում, այլ ներկայացնում է ինքնուրոյն, բարձր արժէք: Միւս կողմից սակայն, ինքնանպատակ չէ՛ այն, այլ մի օղակը ամբողջութեան:

Որպէս արուեստագէտ ու մի նոր կեանքի առաջեալ միաժամանակ՝ Րաֆֆին սեփական ազգի վերածնութիւնը նպատակ դրաւ իրեն: Նա բանեց հայ ժողովուրդի մայր երակը, ունկնդիր եղաւ նրա բաբախիւնին եւ՝ մարգարէի կոչումով՝ ղեկավարը հանդիսացաւ նրա: Մի նոր Մովսէս, որ ծովերի եւ անապատների միջով բազմութիւններ առաջնորդեց դէպի Աւետեաց Երկիրը: Միեւնոյն ժամանակ, իբրեւ ճշմարիտ մարգարէ, նա յաղթահարել կարողացաւ սեփական ժողովուրդի բազմաթիւ ու բազմատեսակ թերութիւնները, որ առացական էին մեծ մասամբ: Թօթափեց նրա վրայից ստրկամտութեան դարաւոր լուծը, ինքնուրոյն ու ազատ կեանքը սիրել, նրան հասնելու ճանապարհները սովորեցրեց: Սէրը եւ ատելութիւնը քով-քովի ապրում են այդ զարմանալի մարդու մէջ, հաւասարապէս ուժգին-ամէն մէկը՝ իր նշանակէտին ուղղուած:

Յաղթահարելով ինքն իրեն, յաղթահարելով սեփական ժողովուրդի թերութիւնները, պայքարի ու յաղթանակի ճամբան ցոյց տալով իր ժողովուրդին՝ Րաֆֆին հանդիսացաւ յաղթականը հայ կեանքի: Ու այդպէս էլ մնաց նա մինչեւ այսօր: Իր ծննդեան հարիւրամեակի առթիւ արտայայտուող ընդհանուր համակրանքը եւ անխառն գնահատանքը ապացոյց են այդ բանին:

Եւ դու յաղթեցիր, Րաֆֆի:

Ա. ԱԲԵՂԵԱՆ

Իրականութիւնը եւ երեւակայութիւնը Րաֆֆիի վէպերուն մէջ

«Խենթը» վէպին առաջին էջերուն մէջ Րաֆֆի ծանօթութիւն մը ունի, որ վիպական արուեստի մասին իր ունեցած ըմբռնումները կը բացատրէ այնքան յատկանշական եւ յատակ եղանակով մը:

Երիշուած վէպին հերոսին, Վարդանին մասին, որ ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ «Խենթն» իսկ, Րաֆֆի կը գրէ.

— «Երիտասարդի անունը Սամսոնն էր, բայց ես իմ վէպի հերոսից առեղծեցի մի առանձին տիպ, դրանով բէեւ փոքր ինչ շեղուեցայ պատմական ճշդութիւնից, բայց թող ներուի ինձ, երէ ես իսկութիւնը մասնաւորապէս զոհել իմ բանաստեղծական ազատութեան»:

Րաֆֆի անմիջօրէն կը խոստովանի ուրեմն, որ ինք կը շեղի պատմական ճշդութենէն, եւ «իսկութիւնը», իրականութիւնը կը զոհէ յաճախ բանաստեղծական ազատութեան:

Սամուէլի հեղինակը շատ հաւատարիմ մնացեր է այս սկզբունքին, (որ վէպի մեծ վարպետներուն սկզբունքն եղեր է), առհասարակ իր բոլոր վէպերուն մէջ:

Առէք անոր ո՛ր եւ է մէկ վէպը, ուշադրութեամբ կարդացէք, նօթագրեցէք պատմական դէպքերը, իրենց թուականներովը, հետեւեցէք մեր հայրենի բնութեան նկարագրութիւններուն, եւ մարդկային այն էակներուն, որոնք կը կենդանանան ձեր աչքերուն առջեւ, իբրեւ պատմական դէմքեր, մեր անցեալ կեանքին մէջ, իրենց կարեւոր դերը եւ առաքելութիւնը արդէն կատարած: Մօտէք իրեն հետ հայրենի որ եւ է գիւղ եւ նահապետական որ եւ է տուն, դիտեցէք հոն ապրողներուն նիստ ու կացը, լսեցէք անոնց մտերիմ խօսակցութիւնները, զանգատներն ու տրտունջները, երբեմն ուրախութեան կանչերն ու ցնծութիւնները,— այս բոլորին մէջ դուք պիտի գտնէք Րաֆֆիի որակած իսկութիւնը, իրականութեան հարազատութիւնը, լուսանկարի ճշգրտութեամբ: Առնցմէ զատ դուք պիտի գտնէք բարքեր ու սովորութիւններ, հինէն ու նորէն թանկագին վկայութիւններ, իսկական ակէն՝ վարպետօրէն ձեռք բերուած պատմական եւ ազգագրական հարուստ տարրեր, որոնցմով այնքան լեցուն են վիպագրին երկերը:

Այս բոլորէն անկախաբար, ուրիշ մտահոգութիւններ թեւ առեր են անոր հոգիին մէջ: Պատմութիւն մը չէր որ գրի առնելու կոչուած էր, այլ գրել նաեւ վէպ ու վիպասանութիւն, որուն համար սահմանուած էր գիտակցաբար զոհել իսկութիւնը, իրականութիւնը, եւ բանաստեղծական ազատութեան, ուրիշ խօսքով՝ երեւակայութեան միջամտութեան դիմել:

Այս է պատճառը, որ շնորհիւ արուեստի այս հիմնական պահանջին ու տարրերուն,— բանաստեղծութիւն եւ երեւակայութիւն —, Րաֆֆիի վէպերը դարձեր են կենդանի, բաբախուն, բանաստեղծական, եւ ընթերցողներուն հետաքրքրութիւնը միշտ հեւ ի հեւ պահեր են:

Եթէ արտաքին աշխարհը պատկերացնելու պահուն Րաֆֆի տարրական կը մնայ եւ հաւատարիմ իրականութեան, մարդկային հոգիները կերտելու, անոնց գրական ու բացառական վիճակները եւ ներքին պայքարները իմանալի դարձնելու համար կը դիմէ երեւակայութեան: Այս վերջին գործօնը կը գտնենք դարձեալ ամէն անգամ, որ վիպագիրը մեր մէջ գեղեցկութեան զգայութիւնը արթնցնել կը փորձէ, լուսագոյն օրերու երազովը կը գինովցնէ մեր հոգիները, կամ մարդոց յարաբերութիւններուն գաղափարական կողմը շեշտել կը ճգնի:

Եթէ հայրենի իրականութիւնը, հայրենի բնութիւնը չօշափելի կերպով ներկայ է Րաֆֆիի ստեղծագործութեան մէջ, նոյնքան բաբախուն է հոն հայ հոգիին վիշտը, զոր երգեր եւ ողբերգեր է բանաստեղծի կնքուչ հոգիով: Տեսեր է հայ շինականին քրտնաթոր վաստակը, լսեր հայ որբերուն հեծեծանքը, ինչպէս նաեւ հայ մայրերուն կարօտակէզ ողբերը: Անոնց բոլորին հետ եւ անոնցմէ առաջ, ինքն ալ տառապեր է ու ողբացեր՝ արցունքով օծելով իր վէպերը: Այս մարզին մէջ բանաստեղծ է ինքը եւ քնարահար մը, որ իրականութեան վրայ կը նետէ չքեղ պատմուճան մը: Մարդասիրական ներշնչումով կ'ոգեկոչէ հայ ոգին, եւ մեր մէջ կ'արթնցնէ հին օրերու փառքերուն պատմութիւնները: Սիրտը կը տրոփէ յաճախ, երբ կը թաղուիս Րաֆֆիական որ եւ է վէպի ընթերցումին մէջ, երազի ու երեւակայութեան թեւերով կը կտրես միջոցն ու տարածութիւնը, փոխադրուելու համար հինաւուրց օրերը, եւ հոգիդ մէջ արծարծուող կը գտնես առաքինութիւններ եւ մարդկայնական զգացումներ:

ՐԱՖՖԻ

(ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

Շատ շատեր այն համոզումն ունին, որ Րաֆֆին է եղեր մեր յեղափոխութեան առաջին առաքեալը, որով եւ ան է դրդեր շատ մը երիտասարդներ յեղափոխական արիւնով օծուելու:

Եւ եթէ արժէք մը կրնայ իր դրական արդիւնքով չափուիլ, ապա ուրեմն բացասական արդիւնքի պարագային, մարդկային տրամաբանական միտքը, պատճառներու հետախուզման մղումով՝ իր գնահատութեան չափանիշը կը փակցնէ այս կամ այն անհատի ճակտին:

Կը թուի որ չափէն շատ աւելի ծանր բեռ մըն է որ կը դրուի Րաֆֆիի ուսերուն: Եր Րաֆֆին ազդարէր վիպասան մըն էր, ներշնչուած ժամանակի ազատական գաղափարներով, ոգեւորուած հայրենեան քարոզներով՝ — կատակած դուրս, բայց ոչ յեղափոխական — արմատական գաղափարներով տոգորուած առաջնորդ մը — այդ արդէն վիճելի հարց է:

X

Հարիւրամեակները փառաբանական ներբողներէն աւելի վերագնահատութեան առիթներ պիտի ըլլան իւրաքանչիւր սիրածի համար, եւ այդ պատճառը այնքան հետաքրքիր է ներկայ սիրածի հայկայքները անցնող բոլոր այն հսկաներու արտադրած գործերն, որոնք իրենց դրոշմը դրին մեր այսօրուան կեանքին վրայ:

Խօսիլ կամ խորհիլ Րաֆֆիի մասին եւ չանդրադառնալ մեզի շատ մօտիկ եւ անոր յարակից բազմազան խնդիրներու վրայ — անօգուտ ջուր ծեծել պիտի նշանակէր:

Երէ Րաֆֆին, Թիֆլիսի Թօխմախեան գերեզմանատունէն, հրաշքով մը յարութիւն առնէր, անոր առաջին գործը պիտի ըլլար վազել, «Մշակի» խմբագրատուն եւ լուրեր, թարմ լուրեր հարցնել Թրքահայաստանէն:

Ան չպիտի ստանար ո եւ է պատասխան իր հարցումներուն, կրկին փողոցը պիտի իջնէր, մինչեւ Հալաբար պիտի բարձրանար, կրկին Կուր գետի ափը պիտի իջնէր, պիտի բռնէր օձիքը Սանդուկեանի հերոսներուն Պէպօին եւ Կիկօին օձիքէն, եւ կինտօներու կրկէսին մէջ պիտի ճչար ատոնց երեսին.

— Լուր մը Վասպուրական աշխարհէն:

— Խապրիկ մը Մշոյ Ս. Կարապետէն:

Շատերը պիտի խնդային վրան, ուրիշները լուռ պիտի անցնէին Րաֆֆիի քովէն արհամարհական ժպիտով շատ շատ, եթէ ան պնդէր իր հարցումներուն պատասխան մը ստանալու, ոստիկանութիւնը պիտի միջամտէր ու տար պատասխանը.

— Ի՞նչ Վասպուրական աշխարհ, ի՞նչ Մշոյ Ս. Կարապետ...

X

Բայց Րաֆֆին Րաֆֆի է, ան պիտի չգոհանայ իրեն տրուած պատասխաններով, ան պիտի անձամբ երթայ ու վերստին տեսնէ այն երկիրը, որու համար ծրագիրներ է մշակեր, որու ապագայի համար մարգարէական շունչով գուշակութիւններ է ըրեր, պիտի անցնի Բարթողեան լեռները, ու Հին Բայազիտի բերդին տակ խենթի երազային աշխարհէն՝ իրականացումը պիտի տեսնէ, պիտի առաջ քալէ, մինչեւ Վարագ, մինչեւ Ս. Կարապետ, Վանի ծովուն վրայ նոր յաղթական երգ մը պիտի երգէ ...

Բայց Հալաբարի կինտօն կը խընդայ ...

Երա՞զ է տեսեր ...

X

Եւ Րաֆֆին Կուր գետի ափին, ժայռի մը վրայ նստած, գլուխը ափերուն մէջ, զառնութեան արցունքը մինչեւ բերանը իջած, իր երիտասարդ օրերը կ'ապրի ...

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ էր մեղքս, այն օրէն երբ Գրիգոր Լուսաւորիչը բռնի հեթանոսական տարրը հալածեց եւ Քրիստոսի խաչը բռնադատեց հայ ժողովուրդին, այնուհետեւ հայ աշխարհի վրայ իջած հալածանքները գրեցին ու խրեցին հայ հոգիին մէջ հրէական Աստուծոյ բնաջնջական հաւատքը, եւ Հայը իբրեւ հաւատացեալ դարեր շարունակ տոկաց, իր կռնակի վրայէն անցնող բոլոր բռնակալներու առջեւ լքեց միայն այն հաւատքով որ այդ ամէնը աշխարհիկ կեանքին պատկանող մեղուոր փառքերը անցողակի են եւ ինքը յաւիտենական կեանքի համար միայն կ'ապրի ու կը մեռնի, ահ, կրօնը, դարեր շարունակ Հայուն համար մարմնացած իրականութիւն էր ...

Ցեղոյ, իմ, եւ իմ նախորդներու օրով էր որ լուսաւոր գաղափարները արեւմուտքէն եկան ու մեր հորիզոններու վրայ իրենց ազօտ ճառագայթները սփռեցին: Ծախուեցաւ կրօնական հաւատք, եկեղեցւոյ սէրը նուազեցաւ, եւ ահա Հայի հոգւոյն մէջ տեղ բռնեց ազգի գաղափարը, կրօնականի բացակայութեան պարապը ազգը լեցուց: Հայրենիքի գաղափարը չէր կրնար ըլլալ, Հայը ցրուած է զանազան պետութիւններու մէջ. ազգի գաղափարն էր որ ի մի պիտի հաւաքէր եւ այդ միութեան մէջ ստեղծէր թէ պատմական պաշտամունքի առարկաներ եւ պիտի ստեղծէր այնպիսի արժէքներ, որ նոր դիմագիծ ձեւակերպէր հայ ժողովուրդին:

Փիլէր էինք, ու ազգէն յետոյ, ուզեցինք ստեղծել նաեւ հայրենիք: Տարւած էին մեր գաղափարները անորոշութեան մշուշով պարուրուած՝ օտարներուն նմանելու փորձեր միայն: Դեռ չկար մեր ժողովուրդին բացառիկ պայմաններուն համապատասխան բացառիկ միջոցներ ըստեղծելու հարկադրիչ գրութիւն մը: Եղածը՝ նմանութեան օրէնքով հիմնուած քաղաքական տեսութիւններ էին, որոնք կը ծփային երբեմն երբեմն յուզական, զգացական աշխարհներու բառակոյտերու մէջ, կը ստեղծէին երեւակայական իրականութեան կլիմայ մը, նոր աշխարհներ կերտելու գովելի ձգտումով, բայց իրական կեանքի պահանջներուն համապատասխան ճիշդ ինչպէ՞ս պիտի արձակէր հայ հանճարը:

Եւ Րաֆֆին անդրշիրիմեան լուսաւոր ճառագայթներով կը չափէ տարածութիւններու եւ ժամանակի ոլորտներու մէջ անյեղլի օրէնքներու ամբողջ խառնութիւնը, օրէնքներու, որոնց երկաթէ օղակը կը սեղմէ ինչպէս անհատներու, նոյնպէս եւ ազգերու, ժողովուրդներու կոկորդը ենթարկելով իր հրամայական օրէնքներուն:

Ու ան կը մրմնջէ յուսահատ զառնութեամբ.

— Իմ երեւակայական իրականութիւնը իր մածուցիկ նիւթով բազմազան ձեւափոխման ենթակայ, կեանքի իրականութեան հանդէպ մնաց դիւա՞կ է եղեր արդեօք: Կեանքի իրականութեան լապտերը ի՞նչ նիւթով պէտք էր վառել, որ շաւիղ գծէր ապագայ սերունդի քայլերուն: Իմ գրականութիւնը ուրեմն իմ ժողովուրդի հոգեկան ներքնաշխարհի ստորերկրեայ լաբիւրինթոսային յատակխորութիւններէն դէպի մակերես ցայտող ստեղծագործական կորովի ցուցանիշը չէ՞ եղած... ինչպէս գետը որ կ'ուռճանայ ընդունելով աջէն ու ձախէն, լեռներէն ու բլուրներէն հոսող ջուրերը... ինչպէ՞ս, առանց մշտահոս աղբիւրներուն բնական ընթացքին, առաջին օրէն նմանողութեան ստուերուն ու արկածալի առասպելներուն վրայէն իմ ժողովուրդը դէպի խորխորա՞տ ...

Բայց ես հեռուէն չէր միայն որ իմ գրականութեան հիմքեր կը գծէի, եւ յրուականացայ ուրիշներու նման օտար հորիզոններու տակ բառախաղերու մէջ միայն Հայաստանը ազատող մանուկ բանաստեղծներուն նմանիլ, ես, առաջին հայ գրողն էի օտար երկինքի տակ իմ նմաններուս մէջ, ուրիշ գացի այն ժողովուրդին, որու յարութեան հաւատացեալ ծառան էի եւ ափսոս, միմիայն իբրեւ ճամբորդ տեսայ այդ երկիրն ու ժողովուրդը...

Ինչ որ տեսայ իրականութիւն էր, բայց ինչ որ երեւակայեցի, ափսո՜ս, այդ իրականութիւնը երազի վերածեց:

X

Մեռելներու տուրքը մեռելներուն տալէ յետոյ, կենդանիներու իրաւունքը ներկային պահելով՝ ապագայի կամուրջ մը նետելու ցանկութիւնը թող բնական թուի ապրելու բնազդով նոր ուղիներ փնտռելու պահուն:

Ժամանակի ոգին է որ թեւատարած իր հովանին կը սփռէ մեծ ու փոքր ուսերուն վրայ եւ եթէ իւրաքանչիւր սերունդ ծնունդն է հարազատ իր ժամանակին, աւելի համար՝ ձակօրէն կը կրէ իր ժամանակի գրող

Հայ ժողովուրդը սիրեց է Րաֆֆին ու պիտի սիրէ, որովհետեւ անիկա սրտի սէր վիպագիրը մնաց, գաղափարապաշտ, հայրենասէր գրագէտը գառնալով մէկտեղ: Անիկա մեզի սորվեցուց ապրելու կռուելու եւ յաւերժանալու գաղտնիքը: Գիտցաւ արժեցնել մեր ցեղային առաքինութիւններն ու-մանք: Հայ մարդուն Հայ ծնած ըլլալու գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնը տուաւ:

Այս բոլոր ազգակներու շունչին տակ հասակ առաւ անոր գրականութիւնը, որ կախարդեց հայութեան միտքն ու հոգին: Պատմական ճշմարտութիւնը յաճախ շեղեցաւ, իր խառնուածութեամբ, բայց երեւակայութեան եւ բանաստեղծութեան ազատութիւնը անոր երկերուն մթնոլորտը գեղեցկացուց, արուեստի շունչով ու հոամնուռով ելեկտրականացուց անոնց հերոսները, եւ մարդկային բարդ խղճմտանքներուն զանգը բախեց մարգարէական հեղինակութեամբ:

Գրական վաստակ մը, որուն մէջ իրականութիւն եւ երեւակայութիւն հաւասար չափով կը ներգործեն, եւ հեղինակին միտքն ալ կորովագահութեամբ կը հեռանայ անոնց թերլազրութիւններուն, արժանի է մեր երախտագիտութեան:

ՄԿՐՏԻՉ ՔԱՐՍԱՄԵԱՆ

ԳՈՐԾԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ

Ազգային մեծ դէմքերի յոբելեաններ առեւ մը միջոց են եւ առիթ հաշուեյարդարի բերելու՝ թէ ի՞նչ չափով նրանց արծարծած մտքերը ու զգացմունքները իրականացած են եւ ապրում են տեւեալ հանրային կեանքի մէջ:

Րաֆֆին, որի ծննդեան հարիւրամեակը եւ միեւնոյն ժամանակ մահուան յիսնամեակն ենք տօնում այսօր, մեր այն 4—5 ազգային դէմքերիցն է, որոնք բաժանուած մեզնից մեծ ժամանակով, իրենց ամբողջութեամբ կենդանի են մնում մինչեւ մեր օրերը մեր սրտերում: Եւ սա ոչ միայն այն պատճառով, որ յիշւում ու կարդացւում են նրանց երկերը, այլեւ որովհետեւ նրանց արծարծած մտքերը ու տենչերը դեռ չեն կորցրած իրենց հըրմայքը ու դեռ ձայնակցում են մեր սրտերին: Վերջին կէս դարում վախճանուած ազգային մեծ դէմքերից Րաֆֆիին էր վերապահուած—, բղխած ութսունական թուականներից, հայկական կեանքի գաղափարաբանութեան արտայայտիչը լինել:

Տարբեր ձեւերով՝ Րաֆֆի, թէ վէպերը եւ թէ պատմական ու հրապարակագրական երկերը յաճախ կրում են արտաքուստ տարբեր բնոյթ ու ոգի, բայց եւ այնպէս՝ նրանց բոլորի մէջ արտայայտւում է մի միտում (թաքուն կամ պարզ), որ նման է էլեկտրական լուսարձակի ճառագայթներին՝ յարատեւ ընկնում եւ լուսաւորում է Րաֆֆիի երկերը: Այդ միտումը — ազգային ներգործական, հզօր կամքի, աւելի ճիշդն ասած ազգային «գործի» անհրաժեշտութեան գաղափարն է: «Գործն» է, որ փառաբանւում է, «գործն» է, որ գտնւում է հայ կեանքի «ակիզբն եւ կանգը»: Գուցէ շատերը յիշում են Գէօթէի Ֆաուստ փիլիսոփայական ողբերգութիւնը, որտեղ իր մի մենախօսութեան մէջ Ֆաուստը ասում է,

— «Գրուած է այսպէս «ի սկզբանէ էր բանն...» Այստեղ ես կանգ եմ առնում. ո՞վ կ'օգնէ ինձ շարունակելու... Ես անկարող եմ «բանն» այնքան բարձր գնահատել. Ես պէտք է այլ կերպ թարգմանեմ, եթէ լաւ եմ լուսաւորուած Ոգիից, գրուած է ուրեմն «ակզբումն էր միտքը». լաւ կըշռադատիր առաջին տողը, որ գրիչդ չշտապի: Բայց միթէ՞ միտքն է, որ ամէն ինչ գործում է, ստեղծում է. պէտք է լինէր «ի սկզբանէ էր ոյժն...». սակայն այս գրելիս՝ մի բան զգուշացնում է ինձ, որ ես այդ կարծիքին վրայ կանգ չառնեմ: Ոգին ինձ օգնում է, ու յանկարծ յստակ եմ խորհուրդ եւ վստահութեամբ գըրում՝ «ի սկզբանէ էր գործն»:

«Գործն է, որ որոշում է մարդկային միտքը ու կեանքը, ու եթէ կեանքը ծնունդ է տալիս խօսքին, իր հերթին խօսքը ուռճացնում է մարդկային զգացմունքները, ուժեղացնում է կամքը, բեղմնաւորում է ոյժը ու տալիս է նրանց միջոց՝ խօսքը գործով արտայայտելու: Այդպէս է եղած իր էութեան մէջ հայ իրականութեան ընթացքը Րաֆֆիի ստեղծագործութեան վերաբերմամբ:

Գործի գաղափարը (ինչպէս եւ հայ կեանքի նոր աշխարհհայեացքը) ծնաւ Րաֆֆիի մէջ, որպէս արդիւնք Հայ Մշակոյթի ամբողջութեան եւ մասնաւորապէս եօթանասնական թըւականների հայկական կեանքի նոր ու խառնած կացութեան: Այս շրջանից նայած՝ Րաֆֆին տեսակ մը բարոյական անշրջելի է հանդիսանում Հայոց նորագոյն պատմութեան համար:

Անշուշտ՝ ռուս-թրքական պատերազմը ու Բերլինի Համաժողովը իր բոլոր նիւթական ու քաղաքական հետեւանքներով՝ արդէն ստեղծեր էին հայութեան իրական անշրջելը: Բայց ճակատագիրը ընտրած էր Րաֆֆին, որ նա իր երկերում արծարծած իրական գործի գաղափարով՝ դառնայ ազգային ձգտումների ու հեռանկարների գերագոյն արտայայտիչը ու պատգամախօսը: Ըստ Րաֆֆիի ըմբռնումներին՝ լայն մըտքով առած, «գործի» գաղափարը կայանում էր թրքահայ ժողովրդի ստրկական վիճակից դուրս գալու իրական միջոցների գործադրութեան մէջ. բարոյապէս առած «գործը» նըշանակում էր — թօթափել կրաւորական ստրուկի հնացած փոշիները, «գործն» էր, որ հայ տարրին ոչ միայն յոյս, այլ եւ ոյժ պիտի ներշնչէր. Փիլիքօպէս՝ «գործը» նշանակում էր բռունցքին բռունցքով պատասխանել. «գործը» նշանակում էր՝ Հայու կեանքը եւ պատիւը պաշտպանելու համար — դիմել այն միջոցներին — որոնք օտարից ճանաչուած էին որպէս միակ իրական ոյժ:

Ընթանալով գործի գաղափարով՝ Րաֆֆիի հերոսները գիտեն կամենալ:

Կամքը իր նպատակին հասնելու համար ունի միայն մի ուղղութիւն — ներգործական միջոցների ճանապարհը, ուժեղ կամքը գիտակցած ու հաշուած է այդ միջոցներից բխած պատասխանատուութիւնը: Ու որքան շատ են դժուարութիւնները ու խոչընդոտները — այնքան աւելի զարգանում եւ ուժեղանում է կամքը:

Յայտնի է, որ Րաֆֆին յեղափոխական չէր եւ չունէր ընդգծուած յեղափոխական խառնուածք, բայց գիտէր նոյնպէս, որ իր կեանքում քանիցս եւս արդէն պատահել էր ուժեղ կամքի տէր, նոր տիպարի հայ [illegible] երիտասարդների, որոնք կրաւորական ազգասիրութեան փոխարէն — փնտռում էին Ներգործական Հայրենասիրութեան իրական ճանապարհներ: Անշուշտ՝ նրանք անհատներ էին իրարից անկախ, իրարից բաժանուած, իրարից անծանօթ, ռոմանթիկ ու գեր յստակօրէն չձեւաւորուած խօսքերով. ունէին միայն կամք գործելու, նրանց հմայքը հեռուից հեռու գրաւեց հասնող սերունդը: Րաֆֆին իր անշուզական ստեղծագործիչ տաղանդով, շնորհիւ արտակարգ դիտողութեան ընդունակութեան՝ նշմարեց զանոնք անկերպարան հայ զանգուածի միջից «գործի» գաղափարը փնտռողներին եւ բարձրացրեց նրանց մինչեւ հայկական նոր ընթացող իրականութեան նոր եւ դիւթիչ տիպարներ:

Անշուշտ՝ Րաֆֆիի վիպական հերոսների ներգործական միջոցները աւելի ծանրաքայլ էին եւ երբեմն, իսկ «գործի» նպատակը աւելի մշուշապատ, քան թէ հետագայի հայ յեղափոխութեան իրական հերոսների գործունէութիւնը եւ նպատակը: Բայց նրանց մէջ կան շատ ընդհանուր կէտեր ու գծեր: Երկու տիպարներն էլ կրում են իրենց մէջ «գործի» ոգեւորութիւն: Յեղաթիզ եւ գաղափարի փառքը, յեղափոխութեան իրական հերոսի աչքում, ինչպէս եւ Րաֆֆիի վիպական հերոսի համար գլխաւոր մտահոգութիւնն էր փրկել եւ վերածնել եղբին հասած տառապող ժողովուրդ

ԴԵՂՆԱԾ ԹՈՒՂԹԵՐ

Կէս տարի դեռ չէ անցել

« Րաֆֆիի ընտանիքը անխնամ է թողնուած, Րաֆֆիի ընտանիքը ապրելու համար փող չունի. Րաֆֆիի երկու փոքրիկ որդիքը Թիֆլիսի Սօլոլակի բազարում կիրակի օրերը գրքեր են վաճառում . . . » : Ահա այն լուրերը, որ մի քանի շաբաթից ի վեր հաղորդում են «Մշակ»ի խմբագրութեան, յարակցելով դրանց զանազան այնպիսի մանրամասնութիւններ, որոնց լսելն անգամ վրդովեցուցիչ է, ուր մնաց նրանց հրապարակ դուրս բերելը . . .

Խոստովանում ենք, դժուար է լսել այդ բոլորը, եւ հոգու սառնասրտութիւն պահպանել. դժուար ենք ասում, որովհետեւ դեռ կէս տարի էլ չէ անցել այն օրից, երբ Հայոց հասարակութիւնը արտասովոր կսկիծով եւ արտասովոր յարգանքով թաղեց իր տաղանդաւոր գրողին, համոզելով այլախոհներին(?) անգամ որ ինքը արդէն գիտէ գնահատել իր միջից դուրս եկող օգտակար գործողներին . . .

Մենք ակամայ յիշում ենք ապրիլի 29ը, մեր առաջ նորից հանդէս են գալիս(?) այն փառաւոր ցոյցերը որ ոչ միայն Թիֆլիսը, այլ ամբողջ պատի(?) աշխարհը արաւ(?) « Խենթի» եւ « Կայծերի» հեղինակի դագաղի առաջ: Մենք յիշում ենք այն փառաւոր յուղարկաւորութիւնը որի նմանը Թիֆլիսը քիչ էր տեսել. յիշում ենք Րաֆֆիի դագաղի եւ գերեզմանի շուրջը խմբուած հասարակութեան ցաւակցութիւնը եւ ոգեւորութիւնը, յիշում ենք ամէն կողմերից Թիֆլիս տեղացող հեռագիրները, բազմաթիւ պսակները, ճառերը, յիշում ենք մեծանուն գրողի գերեզմանի վրայ արձան կանգնեցնելու եւ նրա գրուածները հրատարակելու միտքը, յիշում ենք Թիֆլիսի ինտելիգենցիայի եւ գաւառական երիտասարդութեան մեծ մեծ խոստմունքները. վերջապէս յիշում ենք թէ ինչպէս ամէնքը ամէն տեղ մեծ էֆէկտով կրկնում էին այս խօսքերը, «հասարակութիւնը ինքը կը կրթի Րաֆֆիի որդիներանց, ազգը ինքը կը խնամէ նրա ընտանիքը, եւ երբեք անխնամ չի թողնի նրանց», եւայլ այսպիսի բաներ . . .

Կէս տարի առաջ տեղի ունեցած այդ փառաւոր ցոյցերը եւ մեծամեծ խոստմունքները բնազդմամբ յիշելուց յետոյ, մեր առաջ պատկերանում է այն վհատեցուցիչ անտարբերութիւնը որով վերաբերւում են թէ հասարակութիւնը եւ թէ նրա ներկայացուցիչները դէպի Րաֆֆիի ընտանիքը, եւ դէպի նրա յիշատակը . . .

Տաղանդաւոր վիպասանի գերեզմանի վրայ փառաւոր, տասն հազարանոց արձան կանգնեցնելու համար կազմուած խումբը հիւթադիւում(?) է, քանի որ մինչեւ այժմ, նոյնիսկ վիպասանի մահուան թարմ տպաւորութեան տակ, ընդ ամէնը մի երեք - չորս հարիւր րուբլի է միայն հաւաքել: Աշխատաւոր հեղինակի գրուածների հաւաքածուն հրատարակելու համար ժողոված գումարը, ինչքան մեզ յայտնի է, հարիւր րուբլի հազիւ է հասնում, եւ այդ տխուր երեւոյթը աւելի է ողբալի(?) է դառնում, քանի որ հանգուցեալ վիպասանի ընտանիքը ապրելու համար նիւթական միջոցներ չունի, քանի որ ժառանգական գործերը առ այժմ այնքան խճճուած են, եւ անօգնական ընտանիքի շուրջը այնպիսի անտարբերութիւն է տիրապետում, որ ուրիշ միջոց չէ մնում, բայց եթէ Հայոց ժամանակակից տաղանդաւոր գրողի հռչակուած գրքերը Սօլոլակի բազարը ուղարկել երկու մանուկներիձեռքով(?), որպէսզի մեր հասարակութեան սիրելի խնդալներ(?) պարունակող գրքերը վաճառուեն այն Սօլոլակի բազարում ուր վաճառւում են հին պատկերներ, ժանգոտած փականքներ, ցեց կերած ժամագրքեր ու անտէր հանգուցեալների հնամաշ շորերը . . .

Բայց հեռու չը գնանք, այս տեսակ բաների մասին խօսելը թէ՛ ծանր, թէ՛ զզուելի, եւ վհատեցուցիչ է: Առ այժմ մենք միայն տխուր իրողութեան վրայ ենք մատնանիշ անում, որպէսզի հասարակութիւնը իմանայ այն, ինչ որ իր պարտքն էր իմանալ, եւ առանց զանազան դատողութիւնների մէջ մտնելու, իրան հասարակութեանն ենք թողնում այդ մասին մտածելը, դատելը եւ եզրակացութիւն դուրս բերելը . . .

Մեզ մնում է միայն հարցնել, միթէ՞ յիրաւի մեր ինտելիգենցիան եւ մեր ժողովուրդը ընդունակ են այնքան շուտով մոռանալու իրանց պարտքը դէպի Րաֆֆիի նման մարդը, որի մահուանից կէս տարի անգամ չէ անցել: Միթէ՞ ճշմարիտ մեր երիտասարդութիւնը, մեր ինտելիգենցիան եւ մեր հասարակութիւնը ընդունակ են այդքան շուտով մոռանալու իրանց արտայայտած ոգեւորութիւնը, յարգանքը եւ մեծ մեծ խոստմունքները: Եւ միթէ՞, վերջապէս, մեր ինտելիգենցիան, մեր երիտասարդութիւնը եւ մեր հասարակութիւնը այդ աստիճան այլանդակուած, կեղծ եւ ֆրազէօր են . . .

Խ. Մ.

ԽՄԲ.— Այս գրութիւնը Թիֆլիսի «Մշակ»էն արտատպած է Մարսէյլի «Արմենիա»ն (Մ. Փորթուգալեան), 1888 նոյեմբեր 28ին: Գրողն է՝ ողբացեալ Ակնունին, որ կը ստորագրէ Խ. Մ. (Խաչատուր Մալումեան):

Թէեւ Րաֆֆիի հետ կապ չունի, բայց պատկերը լրացնելու համար, ստորեւ կ'արտատպենք ուրիշ գրութիւն մը, դարձեալ «Մշակ»էն (Արմենիա, 26 սեպտեմբեր 1891) —

Ո՞Վ Է ՌԱՖԱՅԷԼ ՊԱՏԿԱՆԵԱՆ

— . —

Ընթերցող, գիտէ՞ք ով է Ռաֆայէլ Պատկանեան, դա մեր առաջին բանաստեղծն է, որի բանաստեղծութիւնների մէջ յայտնուած վեհ գաղափարների ազդեցութեան տակ կրթուել է ոչ թէ մի սերունդ միայն, այլ կրթուել են շատ սերունդներ: Այդ բանաստեղծը ծերացել է եւ չքաւոր դրութեան մէջ է. նա խնդրել է որ Կովկասեան Հայոց Բարեգործական ընկերութիւնը ընդունի իր որդիներանցից մինին, որը սովորում է Թիֆլիսի արհեստաւորաց դպրոցում (Պատկանեանի որդին արհեստաւորաց դպրոցում . . .), եւ ի՞նչ էք կարծում, ի՞նչ թոշակ է նշանակել Ռաֆայէլ Պատկանեանի որդուն Կովկասեան Հայոց Բարեգործական Կեդր. մեծ ընկերութիւնը,— ամսական հինգ րուբլի :

Եւ այդ ընկերութիւնը ղեկավարում են այն մարդիկ, որոնք ամենանշանաւոր դիրք ունին բռնած Թիֆլիսում, թէ իրանց փողով, թէ իրանց կապերով մեր բոլոր հասարակական հաստատութիւնների հետ, մեր Դումայի, բանկերի, դպրոցների հետ, այն մարդիկ որոնք ջանում են իրանց ձեռքը ցցել բոլոր հասարակական, ազգային, դպրոցական ու եկեղեցական գործերի ղեկը . . . : Եւ այդ մարդիկ այդպէս լաւ գիտեն գնահատել Հայոց ազգին Պատկանեանի արած ծառայութիւնները: Մենք ամաչում ենք նրանց տեղը եւ այդ ամօթի զգացմունքն է, որը թելադրում է «Մշակ»ի խմբագրութեանը իր սուղ, ողորմելի միջոցներից նմանապէս 5 րուբլի ամսական թոշակ նշանակել մեծ Պատկանեանի որդուն, մինչեւ որ երիտասարդը կ'աւարտի իր ուսումը յիշեալ դպրոցում: Ուրեմն « Մշակ »ի խմբագրութիւնը իր սուղ միջոցներից նոյնքան կը տայ Պատկանեանի որդուն, որքան Կովկասեան Հայոց Բարեգործական կենդրոնական ամբողջ ընկերութիւնը :

Եթէ մեր բարեգործական ընկերութեան ղեկավարները, որոնք մեր ամենաշռայլաւոր(?) ազգային գործիչներն են համարւում(?), թէ իրանց դիրքով (քսակով), թէ իրանց խելքով ու իմաստութեամբ(?), այդպէս են գնահատում Պատկանեանի՝ ազգին մատուցած անգնահատելի ծառայութիւնները, — դրանից կարող էք եզրակացնել թէ որքան ընդունակութիւն ունին նոյն երեւելի մարդիկ գնահատել առ հասարակ կեանքի ո եւ է երեւոյթներ, չհաշուած(?) գնահատել եւ ուրիշ գործիչների արած ծառայութիւնները:

Նրանց վարմունքը մեր անմահ բանաստեղծի որդու վերաբերմամբ տալիս է մեզ այդ մարդկանց խելքի, խղճի եւ ազնուութեան չափը եւ մեր բոլոր մնացած հասարակական գործերում, որոնք դժբախտաբար նրանց ղեկավարութեան տակն են գտնւում :

Այո, խոստովանում ենք որ «Մշակ»ի խմբագրութեան կողմից նշանակած ամսական 5 րուբլին շատ քիչ է Պատկանեանի պէս մի հռչակաւոր գործիչի որդու ուսումը նպաստելու համար, բայց մենք անում ենք, որքան կարող ենք, եւ գուցէ մեր ուժից վեր մի բան մինչեւ անգամ. Իսկ ձեր արածը, պարոններ, կատարեալ ծաղր է, եւ եթէ կամենում էք, ընդունեցէք, որ մեր արածն էլ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ ամենադառն ծաղր ձեր վերաբերմամբ :

ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ընդհանուր գրոհի մէջ, ժողովուրդներու եւ անհատներու ճակատամարտին յաղթական դուրս ելլելու ձգտումով. հարկ է սրել ժամանակի զէնքը, պայքարի մէջ մտնելէ առաջ :

Զըսենք թէ մեր նախահայրերու յիշատակին հաւատարիմ ըլլալու համար, այսօրուան օրը, մէկ մէկ նետ ու պարսատիկ մեր ուսերուն՝ թշնամիներու դէմ ելլենք յոխորտանքով :

Ղ. ՄԵԼՈՅԵԱՆ

ՐԱՖՖԻՆ ԻԲՐԵՒ ԳԱՂԱՓԱՐԱԽՕՍ

— . —

Կովկասի մէջ, Հայոց նորագոյն գրականութիւնը կը սկսի Խ. Աբովեանով, առաջին անգամ ան փորձեց գրել աշխարհաբարով: Անոր հիմնած գեղջկական դպրոցի գծերը, — գծաշարժ(?) վերաբերմունքը, սէրը բնութեան հանդէպ, գիւղի եւ քաղաքի հակադրութիւնը ու նաեւ լայնութիւնը(?) արձագանգ գտան Գ. Պռօշեանի եւ Ղ. Աղայեանի գործերուն մէջ. անոնք մինչեւ վերջ հաւատարիմ մնացին իրենց ուսուցչին: Խ. Աբովեան մասնակի ազդեցութիւն ունեցաւ նաեւ Րաֆֆիի վրայ («Սալբի»), որմէ, սակայն, շուտով ազատագրուեցաւ: Րաֆֆին ընդունելով հանդերձ գեղջկական դպրոցի ներկայացուցիչներուն հայրենասիրութիւնը, յետադիմական(?) պայքար բացաւ անոնց դէմ՝ մերժելով անոնց աշխարհհայեացքի կատաղիութիւնն(?) ու լայնութիւնը: Րաֆֆիի աշխարհհայեացքը, ոճական ձեւը աւելի հեռաւոր(?) հանգամանք ունին քան գեղջկական դպրոցի ներկայացուցիչներունը: Րաֆֆիի աշխարհհայեացքը չեչուած(?) կերպով ազատական էր. ազատութիւնը անոր համար կեանքի ամէնէն էական անհրաժեշտութիւնն էր, գաղափար մը, որ ինքնածին էր անոր մէջ, բնաւորութեամբ ըմբոստ եւ խիզախ էր, խառնուածքով կրքոտ քարոզիչ :

Ազատասիրութիւն եւ ազգայնականութիւն Րաֆֆիի համար լրացուցիչ գաղափարներ էին: Անոր համար ազատասիրութիւնը նոյնպէս բնածին զգացում էր, ինչպէս ազատասիրութիւնը: Իսկ լեզո՞ւն, ազգայնութեան գըլխաւոր գործօնը: Ցախուռն, ըմբոստ եւ քարոզիչ Րաֆֆին դասակարգային խնդիրները ինքնայատուկ ձեւով ըմբռնեց: Ան մեծ նշանակութիւն կու տար դպրոցին, գրքին ու քարոզին:

Անոր կարծիքով պատմութեան մէջ շատ մեծ դեր ունէր մարդը, նոյն այս ոգիով գրուած է անոր մէկ պատմական վէպը («Խամսայի Մելիքութիւնները»): Պատմութիւնը գիտութիւն ըլլալէ առաջ բեմ մըն էր. այդ բեմէն Րաֆֆիի տիպարները մեզի խօսեցան ինքնազոհութեամբ, հայրենասիրութեամբ եւ ազգային ազատագրութեան սրբազան գործին զոհուելու միշտ պատրաստ գործիչներու գիտակցութեամբ:

Րաֆֆին հայ գրականութեան մէջ գաղափարապաշտ դպրոցը հիմնեց. ան թէեւ սնաւ եւ հասունցաւ Թրքահայ ցաւերով, սակայն գաղափարախօս Րաֆֆիին կազմութեան մեծ չափով նպաստեցին այն ժամանակաշրջանի հայ իրականութեան մեծագոյն դպրոցները— «Հիւսիսափայլ» եւ «Մշակ»— , որոնց ազդեցութիւնները կրելով հանդերձ ինքնուրոյն մնաց: Ան մտքեր ու գաղափարներ փոխ առնելով հանդերձ, անոնց ազդեցութեան ենթակայ չմնաց: «Հիւսիսափայլ»ին շատ մօտիկ ըլլալով (աշխատակից էր) Նազարեանի հայեցակէտը ունէր Հայերու քաղաքակրթական առաջնութեան մասին: Նազարեանը իր «Հիւսիսափայլ»ով ազդեց Րաֆֆիի ազգայնական մտածողութեան վրայ: Մ. Նալբանդեանը հմայեց զայն իր ազատագրական աշխարհհայեացքով: Նալբանդեանի ազգային-ազատագրական հայեացքները արձագանգ գտան անոր մէջ, նոյնիսկ գրելու ձեւերը («օրհնեալ է պատերազմը»): Այդ շրջանին, մեր վերածնութեան գործիչներէն ամէնէն սիրուած Ռ. Պատկանեանի (Գ. Գամառ-Քաթիպա) եւ Գ. Արծրունիի ազդեցութիւններն ալ կրեց անուրանալի կերպով: Ռ. Պատկանեանը հպարտ էր իր յօրինած ազգային-ազատագրական երգերով, որ մեծ ընդունելութեամբ կ'երգուէին իր կենդանութեան ժամանակ: Անոր լեզուն շատ հաճելի թըւեցաւ Րաֆֆիին, որմէ օգտուելով փորձեց բանաստեղծութեամբ արտայայտել իր մտքերը, սակայն Րաֆֆին ծնած չէր քնարերգական գրականութեան համար: Ան ծնած էր Հայոց ազատագրութեան գործին վիպական մարդն(?) համար, այդ իսկ պատճառով ձգեց գեղեցիկ գրականութիւնը ու Գ. Արծրունիի յօդուածներով ու ցուցմունքներով նուիրուեցաւ Թրքահայ ազատագրական շարժումին :

Րաֆֆին եկաւ բացմելու(?) Հայոց վիպական գրականութեան մէջ իր հումկու տաղանդով, պատկերաւոր ոճով, ազգայնութեամբ եւ հայրենասիրութեամբ:

Րաֆֆին ազգութեան եւ ազատագրութեան երգիչ է: Անոր գեղեցիկը հայրենասիրութիւնն է: Պատմելու եւ նկարագրելու ինքնուրոյն ձեւերը աւելի երանգաւորում ունին: Եթէ նիւթի մշակումն է որ կը քնորոշէ ուղղութեան որակը, Րաֆֆին ռոմանթիկ է իր գրական արտադրութեամբ, որովհետեւ տիպարները մըտացածին են, ըլլան դրական թէ բացասական:

Րաֆֆիի բացասական տիպարները աւելի կեանքի մօտ ըլլալ կը թուին (Քաւոր Պետրոս, Թոմաս էֆէնտի, Մասիսեան), սակայն ամէնէն հետաքրքրականը անոր գաղափարական տիպարներն են: Անոնք թէեւ ծնունդ են վառ երեւակայութեան, սակայն անհրաժեշտութիւններ են պատմութեան բեմին վրայ դարեր շարունակ քաջագործութիւններով յայտնի ժողովուրդի մը մնացորդներուն համար, որոնք կը տառապէին թրքական վայրագութեանց տակ: Վիպական տաղանդով Րաֆֆին հանդէս եկաւ յեղափոխելու Հայոց ժամանակակից ստրկացած սերունդը: Անոր գաղափարական տիպարները պատմական հայութեան հարազատ ներկայացուցիչներն էին, որոնք ազգայնական-հայրենասիրական այնպիսի խանդավառութիւն ստեղծեցին որ ստրկացած հայութեան հոգիներուն մէջ սկսաւ վերածնիլ անցեալի անհաղթ Հայը: Անոնք իրենց յեղափոխական ոգիով հոգեփոխեցին ստրուկ Հայը:

Սակայն Րաֆֆիի գաղափարականութիւնը ընկերային ի՞նչ պայմաններու ծնունդ է, կեանքի իրական տեսակէտներո՞վ, թէ «ազգամոլութեան ազնուագիր(?) ախտով վարակուած մըտքի ծնունդ» է, ինչպէս կը սիրեն յորջորջել բոլշեւիկ եւ ոչ-բոլշեւիկ հայ մարքսականները: Րաֆֆին հայ քաղաքական վերածնութեան փայլուն ներկայացուցիչներէն ըլլալով, վերահասու էր Հայութեան քաղաքական անցեալին, գիտէր հայ արքաներուն քաջագործութիւնները, ծանօթ էր պատմական հայութեան գերին ու նուաճումներուն, մեր մատենագիրներէն գիտէր թէ քաջութեան ինչ հրաշալի գործեր կան կատարուած մեր նախահայրերուն կողմէ Հայաստան Աշխարհին մէջ: Աշխարհակալ Արտաշէսներու եւ Տիգրաններու հարազատ սերունդը կը տուայտէր Թուրք բռնակալութեան ճիրաններուն տակ. Հայ ազգաբնակչութեան պատիւն ու բնտացուածքը(?) ծոյլ եւ չար Թուրքին քմահաճոյքէն կախուած էին: Հայը անպաշտպան եւ անզօր էր. իր արդար աշխատանքի արդիւնքը կողոպտուէր տարեկան, յափշտակուած կարգերը «Արցունքի հովիտ» էին վերածած բովանդակ Թրքահայաստանը: Թուրքին զազանութիւնները զսպելու բոլոր խաղաղ միջոցները սպառած ըլլալով, աշխատաւոր Թրքահայութիւնը ուրախութեամբ ողջունեց Րաֆֆիի մահ կամ ազատութիւն նշանաբանը: Րաֆֆի իր մարգարէական շունչով եւ անսպառ եռանդով յեղափոխութիւն քարոզեց Թրքահայաստանի իր արենակիցներուն, որոնց անտանելի վիճակը անձամբ տեսած էր: Անոր գաղափարական տիպարները օր մը ֆէտայիներ դարձան Հայոց բարձրաբերձ լեռներուն վրայ ազատագրութեան կրակով վառուած: Րաֆֆիի գաղափարականութիւնը կը բխէր թրքահայ իրականութենէն, — քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային: Րաֆֆին իր յեղափոխական գաղափարախօսութեամբ ուզեց լուծել ո՛չ միայն յաւելեալ արժէքի տեսութիւնը, այլ եւ յաւելեալ արեան կնճիռը:

Ընկերային հարցերու մէջ Րաֆֆիի հայեցակէտը կը բխի Հայութեան անցեալէն ու անոր ապագայի վրայ ունեցած խոր հաւատքէն: Հայութեան պատմական առաջնութիւնը ընդհատուած, սակայն չէր վերջացած - այս գիտակցութեամբ ան հայ պետականութեան ընկերային պայմաններն իսկ նախատեսած եւ ուրուագծած էր: Հայութեան շինարար կորովն ու աշխատունակութիւնը վստահութիւն ներշնչեցին Րաֆֆիին: Հայ ժողովուրդի «աշխատանքի ոյժ ապրանքին» որակն ու քանակը անհամեմատելի էին զինքը շրջապատող ջարդարարներու բարբարոսութենէն: Ազգային, հայրենասիրական, ընկերային եւ արտադրական տեսակէտներով Րաֆֆին ապագայ Հայաստանի մէջ (Վարդանին երազը), արտադրական գործիքներուն կողքին տեսաւ միմիայն հայ ստեղծագործ շինականը: Անոր ընկերային համոզումով օրուան ջարդարարները ընդունակ էին միայն ասպատակել արտադրական գործիքներուն ու միջոցներուն՝ Հայերու անմիջական հսկողութեան տակ:

Րաֆֆին մարգարէական կարողութեամբ ցեղային յատկութեանց մասնակական օրէնքը հիմք ընդունելով, երեւոյթներէ կրցաւ ընդհանուր եզրակացութեան յանգիլ, պարագայ մը, որ վրիպած է նիւթապաշտ քննադատներու ուշադրութենէն:

ԱՐԱՄ ԳՆԴՈՒՆԻ

ՐԱՖՖԻ

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ԳԻԾԵՐ)

— . —

Յակոբ Մելիք-Յակոբեանց, գրական ծածկանունով Րաֆֆի, ծնած է 1835ին, Փայաճուկ (Սալմաստ գաւառի գիւղերէն, Իրան):

Նախնական կրթութիւնը կը ստանայ գիւղին դպրոցին մէջ, ուր Վանեցի ուսուցիչ մը կը կարդացնէր Սաղմոս, Աւետարան ու Նարեկ, մինչ տանը մէջ, ձմրան երեկոները, մեծ մօրը պատմած հէքեաթները հուր ու գոյն կու տային իր երեւակայութեան հէնքին: Յետոյ հայրը, վաճառական, Րաֆֆին կը տանի Թիֆլիզ, ուր ժամանակ մը կ'ուսանի Բէլախեանի վարժարանին մէջ: 1852ին կը մտնէ արքունի միջնակարգ վարժարան,— այստեղ է որ կը ծանօթանայ հայ գրականութեան եւ պատմութեան, ինչպէս եւ օտար գրականութեան (Մխիթարեան Միաբանութեան թարգմանութիւններով), եւ ռուսական գրականութեան՝ իրենց բնագրին մէջ: Դժբախտաբար չի կըրնար աւարտել միջնակարգ վարժարանը, որովհետեւ հայրը ծերացած ըլլալով՝ ընտանիքը պէտք ունէր իրեն (Րաֆֆի ունէր ինը քոյր եւ չորս եղբայր, որոնց մեծն էր): 1856ին կը վերադառնայ Սալմաստ: Կը լծուի հօրը գործին,— առեւտուր: Իբրեւ առեւտրական, կը ճամբորդէ հայկական գաւառներուն մէջ, կ'անցնի Թրքահայաստան, առատ նիւթ հայթայթելով Թղթակցութեան համար, զոր կը ղրկէր «Հիւսիսափայլ»ին եւ «Արծուի Վասպուրականի»ին, եւ իր վէպերուն համար, զորս պիտի գրէր քանի մը տարի վերջ: Սակայն երբ կը տեսնէ թէ դժուար է այս ձեւով հոգալ իր ընտանիքին ապրուստը, կը նուիրուի ուսուցչութեան: 1874ին ուսուցիչ է Թաւրիզ, 1875ին՝ Վերին Ագուլիս, ուրկէ կ'անցնի Թիֆլիս եւ կը գրէ Ջալալէդդինը, որ առաջինն է նմանօրինակ իր վէպերու շարքին: Յետոյ կուտայ Ոսկի աքաղաղը, Խենթը, Դաւիթ Բէկը, Կայծեր(?) Մշեցին, Խաչ-Փուշ, Սամուէլ, Կայծեր, Խաչագողի յիշատակարանը, Խամսայի մելիքութիւնները, Սալբի, ինչպէս նաեւ բազմաթիւ պատմուածքներ ու թարգմանութիւններ: Իր գրական կեանքի առաջին շրջանէն՝ առաւ(?) ... ները: Գլխաւոր աշխատակիցն էր «Մշակ»ի եւ բարեկամը՝ Գր. Արծրունիի:

Կը մեռնի 25 Ապրիլ 1888ին, Զատկի կիրակի գիշեր: Փառաւոր յուղարկաւորութիւն մը կը կատարուի,—ի՜նչ հեգնանք: Րաֆֆի դառն եւ սեւ օրեր անցուց, բայց հայ ժողովուրդը որ լաւ յուղարկաւոր կ'ըլլայ, չի խորհիր օգնութեան հասնիլ իր սիրած գրագէտին: Արդարեւ, ճիշդ է որ Րաֆֆիի վէպերը հետաքրքրութիւն մը արթնցուցած էին հայ ժողովուրդին մէջ՝ երբ կը տպուէին իբրեւ թերթօն: Բայց երբ հրատարակուեցան իբրեւ գիրք, կարելի չեղաւ սպառել զանոնք: Եւ Րաֆֆի կը մեռնէր իբրեւ հարստութիւն թողլով բազմաթիւ անտիպ վէպեր,— գրագէտը ոչ միջոց ունէր հրատարակելու, ոչ ալ յոյս՝ հրատարակուածը սպառելու:

Բայց հայ ժողովուրդը զայն լաւ թաղեց: Թիֆլիզ ոտք ելած էր: Րաֆֆիի բնակարանը լեցուած էին հայ հոգեւորականները եւ երեւելիները: Դագաղը, պսակներու մէջ թաղուած, ուսերս(?) հանեցին Գր. Արծրունի, Գեւորգ Սիմոնեանց, Արշակ Յովհաննիսեան, Սպանդարեան: Առաւօտէն ի վեր անձրեւ կը տեղար, բայց ժողովուրդը խռնուած էր բնակարանին առջեւ եւ ճամբուն վրայ, որու շուրջ խանութները փակուած էին: Մայր եկեղեցիին բակին մէջ դամբանական կը խօսին Համբարձում Առաքելեան, Սիմէոն Հախումեան, Տիկ. Մամիկոնեան, եւ թափօրը կ'ուղղուի Խոջիվանքի գերեզմանատունը: Հաւաբարի(?) կամուրջէն անդին, խանութները փակուած էին բոլորովին, փողոցին մէկ եզերքէն միւսը՝ ծաղիկներով եւ տերեւներով հիւսուած պսակներ որոնք Րաֆֆիի անուան սկզբնատառերը կը կազմէին: Փողոցին մէջ՝ ճերմակ ծաղիկներով սեղաններ, որոնց վրայ՝ վառուած մոմեր եւ ծխացող խնկամաններ: Խօջիվանքի գերեզմանատան մէջ՝ ծաղիկներով կամար մը, որուն վրայ՝ Րաֆֆիի վէպերուն անունները: Դամբանական խօսեցան Ի. Ակնունի՝ յանուն հայ բանուորներու եւ արհեստաւորներու, Եագուպեան՝ յանուն հայ ուսանող-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

բայց մի պայմանով. դիմել մարդկային պատմութեան ի յայտ բերած բոլոր ներգործական միջոցներին, ընթանալ նպատակին անմոլոր քայլերով, այլեւ դիմել ազգային ազատագրութեան խռչալին(?) միշտ խրոխտ եւ միշտ անվեհեր: Ինչպէս վէպի, նոյնպէս եւ իրական հերոսները գիտակցած էին այն միտքը, որ մեծ նպատակին յաջող իրականացումը պայմանաւորուած է յարատեւ աշխատանքով, գուցէ եւ անձնական զոհողութեամբ: Նրանց հասկացողութեամբ միայն յարատեւ ուժեղ կամքն է ու հաւատը դէպի «գործը», կարող է լինել շարժել, որովհետեւ՝ ոչինչ նշանակալից կատարւում է եւ ոչ մի նպատակ իրագործւում է, եթէ գործին ի սպաս չէ դրուած անյողդողդ կամքի գերագոյն ճիգը :

Ոսմանեան Թուրքանների հայ կեանքի պայմանները այնպիսի մթնոլորտ էին ստեղծած, որ երիտասարդ սերունդը անվերապահօրէն ընդունեց գործի գաղափարը, յղկեց, ձեւաւորեց ազգային տենչերը, կազմակերպուեց իր բանելիք ներգործութեան մէջ եւ փառօրէն անցաւ «խօսքից դէպի գործ»: Ներգործական քայլերի պահանջը — ստեղծեց կազմակերպուած յեղափոխական գործելակերպ. իսկ այդ կարող էին իրագործել միայն քաղաքական - յեղափոխական կազմակերպութիւնների ձեւի տակ: Բայց սրբագործելով գործի գաղափարը՝ յեղափոխութիւնը ճակատագրօրէն պէտք է կերտէր Հայոց նորագոյն պատմութիւնը :

Թէեւ արդէն ժամանակ է մէկ անգամ ընդ միշտ հասկնալու համար, որ ինչպէս բառ ատածին(?) ձեռքից չի կարելի հանել ու դէն ձգել, այնպէս էլ չի կարելի հանել ու դէն ձգել իբրեւ ազգակործան ու վնասակար - յեղափոխական գործի գաղափար մեր պատմութեան էջերից: Ինչո՞ւ. պարզօրէն այն պատճառով, որ «գործի» գաղափարը բնական եւ անխուսափելի ծնունդ էր ազատագրական յոյզերով ու ձգտումներով յղացած դարաւոր շրջանի ազգային ցաւերին: Ու մեղադրել յեղափոխութիւնը — առել է դատապարտական նստարանին գամել տասն եւ իններորդ դարի հայ ամբողջ մշակոյթը՝ Աբովեանից ու Նալբանդեանից սկսած եւ Րաֆֆիով վերջացած :

Հայ ազգը երբեք չի անի այդ, որովհետեւ Հայկական Յեղափոխութիւնը, նման Ֆրանս. մեծ յեղափոխութեան, մի ամբողջութիւն է, մի պլօք, իր դրական ու բացասական կողմերով, իր վսեմ ձգտումներով ու յուսախաբութիւններով, իր մարտիրոսութեամբ եւ մարդկային թուլութիւններով, իր պառակտումներով ու իր ստեղծագործող հերոսներով. Նրան չի կարելի բաժան բաժան անել, մէկը ընդունելով, միւսը մերժելով . . .

Այսօր, երբ մտաբերում ենք Րաֆֆիի վիպական հերոսներին եւ կարդում ենք Հայ Յեղափոխութեան նուիրուած բոլոր հերոսների իրական կեանքը՝ մենք զգում ենք նրանց բոլորի անթառամ հմայքը, որ բխում է նրանց վիպագրած, թէ կեանքում կերտած «գործի» գաղափարի իրականացումից :

ՌՈՒԲԷՆ ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ քերեակի(?) եւ մելանով:

չնչանց թէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ իր կնքած դաշնագիրներուն, թէ օգնութեան պիտի հասնի, եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակում կրէ Գերմանիայէն, թէ այլեւս փակուած պիտի չպահէ Սպանիոյ սահմանագլուխը, եթէ ձախողի ոչ - միջամտութեան քաղաքականութիւնը եւն.:

**** Ժողովին որոշմագրութիւնները հանդստացնելու եւ երկու թեւերը հաշտեցնելու համար, Գ. Էռիօ հայրենասիրական կոչ մը ուղղեց ժողովրդական կանգուածներուն :*

ԳԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԵԱՆԵՐՈՒ Միութիւնը որոշեց ցոյց մը սարքել Նոյեմբեր 4ին, իբրեւ ազդարարութիւն, ընդհատելով աշխատանքը: Նոյն օրը բոլոր պաշտօնեաները որոշ տեղ մը պիտի համախմբուին եւ մասնաւոր պատուիրակութիւններ բանաձեւ մը պիտի ներկայացնեն բոլոր գրասենեակներու վարիչներուն: Դիմում կատարուած է նաեւ քաղաքական կուսակցութեանց :

280.000 ՖՐԱՆՔԻ դոհարեղէն գողցուած է ցուցահանդէսի գերմանական տաղաւարէն: Քննութիւնները արդիւնքի մը չեն յանգած տակաւին:

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ խռովութիւնները կը շարունակուին անընդհատ: Նոր ստիկաններ զրկուեցան Երուսաղէմ :

Լիոնէն գրուած նամակ մը ցաւով կը տեղեկացնէ թէ ընկեր Ցակոբ Թուրքեան դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր կինը՝ ՏԻԿԻՆ ՄԱԹԻԼՏ ԹՈՒՐՔԵԱՆ, (ծնեալ Սեթեան, Իզմիրցի), 27 տարեկան հասակին մէջ: Մահը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 29ի առտուն, իբրեւ հետեւանք վիրաբուժական գործողութեան: Կը թողու այրի մայրը, ամուսինը եւ երեք զաւակներ, որոնց վերջինը՝ տասը ամսու :

ները, Տիգրան Նազարեանց՝ յանուն Հայ գրողներու:

1913ին, Թիֆլիսի մատուրականները յուշարձան մը կը կանգնեն Րաֆֆիի հողակոյտին վրայ,— Բուխ, քառակուսի պատուանդան մը, վրան՝ երեք կոթողներ, առաջին կոթողին վրայ քանդակուած է ՐԱՖՖԻ, ապա՝ ծն. 1888: Երկրորդ կոթողին վրայ, կիսր սիւն մը ծաղկահիւս գագաթով, քնար մը,— քնարին եռեր՝ Րաֆֆիի դէմքը իր լայն ձակատով: Երրորդ կոթողին վրայ, քառակուսի ճերմակ մարմարիոն մը, ճակատին՝ քանդակուած է հետեւեալ տունը Րաֆֆիի մէկ բերթուածէն.

Բար է Իս սիրտը եւ խիղճը մեռած,
Բանի՞ արիւններ, քանի՞ կոտորած
Տեսար յոեցիր եւ դարձեալ պայծառ
Հայ երկնի վրայ կապում ես կամար:

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ *երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»* փարիզի եւ շրջանի Յառաջի՝ ... Գ Ա Ւ Ա Ռ Ի ...

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԱՐԴԻԱԿԱՆ ԿԱՀԱՒՈՐՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԱԿԱՐԳ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

Հ. Ց. Դ.

Դ-ՍԱՂԱԾ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երք. կոմիտէն սախպողաքար ժողովի կը հրաւիրէ «Ռոստոմ» ենթակոմիտէի «Քրիստափոր», «Իշխան» եւ «Վահագն» խումբերու բոլոր ընկերները 4 նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ: Ներկայ պիտի ըլլայ Կ. Կ.ի ներկայացուցիչը: Ա.յնատաձգելի օրակարգ :

Այգ Ընկ. Ամբակում Պալիկեանի (Դաւիթեան) զերեզմանին

ԸՆԿԵՐ ԱՄԲԱԿՈՒՄԻ մահուան տարելիցին առթիւ Փարիզի Հ. Յ. Դ. «Եփրատացի» Կոմիտէն կազմակերպած է այց մը իր գերեզմանին, 1 Նոյեմբեր, Երկուշաբթի առաւօտ ժամը 9.30ին: Կը հրաւիրուին ընկերները ու բարեկամները ներկայ գտնուիլ որոշեալ ժամուն Փանթէն-Փարիզիէն գերեզմանատան Porte Principaleի *առջեւ:*

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ. ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին 8րդ. թիւը (Հոկտեմբեր) ճոխ բովանդակութեամբ եւ նկարազարդ:

Բաժնեգինն է տարեկան Ֆրանսայի համար 30 ֆր.

Արտասահման՝ 40

Դիմել **M. BARSAMIAN 30 Rue Drouot. Paris (9(**

Փարիզի եկեղեցիէն ստացանք հետեւեալ ազդը.

ՓԱՐԻԶԻ Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ հոգեւոր իշխանութիւնը եւ անոր հետ եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը, համախորհուրդ, կը յայտարարեն թէ այսօրկիրակի Ս. Պատարագ պիտի մատուցուի Ս. եկեղեցւոյս մէջ, մասնաւորապէս այն նորագիր զինուորցուներուն համար, որոնք յառաջիկայ երեքշաբթի օր կը մեկնին իրենց նշանակուած զօրագունդերը:

Հետեւաբար բոլոր այն կարգի զինուորցուները կը հրաւիրուին կիրակի օր ներկայ ըլլալ Ս. Պատարագի արարողութեանց եւ հոգեւորապէս եւս զինուիլ՝ մասնակցելով Ս. հաղորդութեան: Սկիզբ պատարագի ժամը 10ին:

×

Այսօր, կիրակի, Մարսէյլի Փրատոյի Ս. Սահակ-Մեսրոպ Մայր-եկեղեցիին մէջ տեղի կ'ունենայ ընթերցումը Հայրապետական նոր կոնդակի մը՝ ուղղուած Մարսէյլի եւ շրջակայքի Հայութեան եւ մասնաւորապէս Թաղային խորհուրդներուն:

Կը կատարուի նաեւ հոգեհանգստի պաշտօն՝ ողբացեալ Տ. Գրիգորիս եպիսկ. Պալագեանի յիշատակին, մահուան երրորդ տարելիցին առթիւ: Կը քարոզէ Պատուիրակ Սրբազանը, նիւթ ունենալով «Օրէնք, կարգապահութիւն եւ բարեկարգութիւն»:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13') Imprimerie A. DER (AGOPIAN)